

Institutul
Național al
Patrimoniului
Ministerul Culturii

CONSILIUL
JUDEȚEAN
MUREȘ

MAROS
MEGYEI
TANÁCS

MUZEUL JUDEȚEAN MUREȘ
MAROS MEGYEI MŰZEUM

CRONICA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE DIN ROMÂNIA

CAMPANIA 2023

**CRONICA
CERCETĂRIILOR
ARHEOLOGICE
DIN ROMÂNIA**

CAMPANIA 2023

2024

Volum editat de către:

**Institutul
Național al
Patrimoniului**
Ministerul Culturii

Institutul Național al Patrimoniului

București, str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, cod 040157

tel. +4021 336.60.73; +4021 336.54.24; fax: +0211 336 99.04

www.patrimoniu.ro

în parteneriat cu

CONSILIUL
JUDEȚEAN
MUREȘ

MAROS
MEGYEI
TANÁCS

Consiliul Județean Mureș

prin

MUZEUL JUDEȚEAN MUREȘ
MAROS MEGYEI MŰZEUM

Muzeul Județean Mureș

Volum editat cu consultarea **Comisiei Naționale de Arheologie**

Colegiul științific:

Dr. Dan Aparaschivei
Dr. Roxana Munteanu
Dr. George Bounegru
Dr. Oana Damian
Prof. dr. Mircea Negru
Prof. dr. Ioan Carol Opreș

Colectivul de redacție:

Dr. Dan Aparaschivei, Dr. Roxana Munteanu, Dr. George Bounegru, Dr. Raluca Teodorescu,
Dr. Nicoleta Man, Dr. Oana Damian, Prof. dr. Mircea Negru, Dr. George Hânceanu, Dr. Dragoș Măndescu

Grafică, machetare, tehnoredactare: Ruxandra Șerban

Copyright © autorii textelor, INP și Muzeul Județean Mureș

Autorii textelor își asumă responsabilitatea conținutului rapoartelor publicate.

Versiunea pe internet a Cronicii Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2023: www.patrimoniu.ro

COPERTA I: Băile castrului roman de la Călugăreni (jud. Mureș) – Vedere de ansamblu (foto Mihai Daniel Cioată)

COPERTA IV: Statuetă de bronz cu reprezentarea lui Mercurius – Principia castrului roman de la Călugăreni (jud. Mureș) (foto Panczel Szilamer)

ISSN 2343 – 919X

MINISTERUL CULTURII

INSTITUTUL NAȚIONAL
AL PATRIMONIULUI

COMISIA NAȚIONALĂ DE
ARHEOLOGIE

DIRECȚIA PATRIMONIU
CULTURAL

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ ȘI MUZEUL JUDEȚEAN MUREȘ

CRONICA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE DIN ROMÂNIA

CAMPANIA 2023

a LVIII-a SESIUNE NAȚIONALĂ
DE RAPOARTE ARHEOLOGICE

29 - 31 MAI 2024 - TÂRGU MUREȘ

Cuprins

Preambul. Cuvântul înainte al Ministrului Culturii	7
Introducere. <i>Reflecții subiective despre cercetarea arheologică din România</i>	8
Lista abrevierilor (instituții)	9
Abrevieri bibliografie	10
Lista rapoartelor de cercetare arheologică sistematică	12
Rapoartele de cercetare arheologică sistematică	16
Lista rapoartelor de cercetare arheologică preventivă	472
Rapoartele de cercetare arheologică preventivă	474
Lista rapoartelor de cercetare arheologică de diagnostic și evaluări de teren	652
Rapoartele de cercetare arheologică de diagnostic și evaluări de teren	654
Lista rapoartelor de cercetare arheologică din campaniile precedente	796
Rapoartele de cercetare arheologică din campaniile precedente	798
<i>Obituaria</i>	925
Norme editoriale	930

Cuvânt înainte

Protejarea și promovarea patrimoniului arheologic constituie unul dintre obiectivele constante ale Ministerului Culturii. Trecutul istoric al României, în toate formele sale, merită descoperit, cunoscut și apreciat în țară și în străinătate.

Am marcat anul trecut o realizare importantă a României în domeniul arheologiei, respectiv depunerea la UNESCO - Paris a dosarului de nominalizare a Frontierelor Imperiului Roman (FRE), sectorul Dacia. Ne-am propus acest lucru prin Programului Național LIMES, inițiat în urmă cu un deceniu și finanțat constant de Ministerul Culturii. Felicit Delegația Permanentă a României pe lângă UNESCO, Institutul Național al Patrimoniului, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Muzeul Național de Istorie a României pentru frumoasa reușită de la Paris.

În domeniul cercetării arheologice, Comisia Națională de Arheologie a avut inițiativa reglementării diagnosticului arheologic, demers care s-a concretizat într-un document aflat acum în consultare publică. Norma metodologică va fi un instrument util pentru arheologi și un ghid pentru autoritățile publice care avizează lucrări în zone cu patrimoniu arheologic.

Remarc în același timp inițiativa lăudabilă a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, în parteneriat cu Muzeul Național de Istorie a României, de a aduce în țară o expoziție de excepție cu Tezaurul de la Șimleul Silvaniei, aflat la Magyar Nemzeti Múzeum din Budapesta și la Kunsthistorisches Museum din Viena.

Ministerul Culturii pledează în continuare pentru înțelegerea la nivelul societății și autorităților publice a valorii patrimoniului arheologic și sprijină cercetarea arheologică românească. Comorile arheologice ale României reprezintă o bogăție istorică extraordinară, demnă de recunoaștere și admirație.

RALUCA TURCAN
MINISTRUL CULTURII

Introducere

Reflecții subiective despre cercetarea arheologică din România

«In a simple direct sense, archaeology is a science that must be lived, must be "seasoned with humanity." Dead archaeology is the driest dust that blows»

Sir Mortimer Wheeler, archaeologist

Apariția unui nou număr din *Cronica Cercetărilor Arheologice*, publicația care strânge laolaltă rezultate ale muncii arheologilor pe teritoriul României, este un pretext pentru expunerea, subiectivă ce-i drept, a câtorva gânduri și constatări relativ la direcția arheologiei ca știință în țara noastră.

În primul rând, mă opresc la publicația de față și remarc numărul de rapoarte arheologice, adică aproape 200 (incluzând și câteva rapoarte din campaniile mai vechi), echivalând cu un număr impresionant de pagini publicate, culese de la colegii din țară - peste 930 de pagini cu text scris și ilustrație. Este, din câte știu, un record consemnat în această ediție care, firesc, reflectă realitățile cercetării arheologice din România actuală.

Pot fi câteva explicații de invocat, iar una este aceea că cercetarea arheologică din România a cunoscut o extindere cantitativă remarcabilă în ultimii ani. Este vorba despre numărul de șantiere deschise cu prilejul derulării diverselor proiecte constructive, dar și cercetările sistematice au avut o constanță apreciabilă, în ciuda unei subfinanțări evidente. Se adaugă o accentuare a importanței acordate primei faze de cercetare, respectiv evaluarea de teren și diagnosticul arheologic intruziv, capitol la care se înregistrează o creștere consistentă a numărului de rapoarte (circa 40). Chiar dacă această etapă din cercetarea arheologică este, pe alocuri, contestată și pusă la îndoială mai ales de către investitori și autoritățile locale, se poate vedea, totuși, din rezultatele obținute, că există premisele pentru a fi încurajată. În acest sens, Comisia Națională de Arheologie a redactat și propus un act legislativ, sub forma unui ordin de Ministru, în care să fie bine reglementate condițiile aplicării evaluărilor, atât teoretice, perieghetice, cât și intruzive, ca etape obligatorii în cercetarea arheologică. Am avut în vedere, în primul rând, utilitatea acestora în identificarea și protejarea patrimoniului arheologic. În plus, credem că era nevoie de oferirea și a unui argument juridic, pe lângă explicațiile științifice, necesare colegilor arheologi din teritoriu care se lovesc de opacitatea autorităților, beneficiarilor, constructorilor etc.

Nu putem ignora o problemă stringentă ce trebuie reglată în ceea ce privește arheologia din România: adaptarea la realitățile actuale atât a legislației specifice, dar și a abordării și susținerii etapelor de asistență arheologică obligatorii de către instituțiile implicate, de la Ministerul Culturii, la Direcțiile Județene de Cultură și instituțiile de cercetare, universitare și muzeale. Corelat cu cele de mai sus, nu trebuie omisă nici problema personalului de specialitate, care, cel puțin în anumite județe, este evident deficitar. Din păcate, trebuie să invocăm, din nou, absența unei organizații profesionale care să traseze anumite direcții de dezvoltare a castei arheologilor din România. Prin urmare, singurul organism care ar putea să încerce o coagulare a intereselor arheologilor din România rămâne Comisia Națională de Arheologie. Însă, și această Comisie are posibilități limitate de intervenție și, chiar dacă semnalează numeroase disfuncționalități în respectarea legislației specifice, nu are instrumentele necesare pentru a și interveni direct.

Am dori, acum, să semnalăm una dintre marile probleme cu implicații majore în protejarea patrimoniului arheologic, dar care este conectată și cu nevoile profesionale din cercetarea arheologică. Este vorba despre situația Direcțiilor Județene de Cultură care au nevoie de o întărire și chiar reorganizare *a fundamentis*. Ne referim aici cel puțin la aprobarea unui număr de posturi suficiente pentru a-și desfășura eficient activitatea, la creșterea calității personalului prin stimularea financiară și profesională, dar și la angajarea de arheologi care să fie pârghia dintre Minister și instituțiile, respectiv specialiștii arheologi din teritoriu. În acest moment, cu unele excepții, la nivelul țării, DJC-urile sunt efectiv incapabile să urmărească dacă, spre exemplu, asistența arheologică este realizată conform standardelor și autorizațiilor sau dacă beneficiarii și constructorii respectă condiționările referitoare la asistența arheologică din avize.

În plus, însuși Ministerul Culturii ar trebui să dispună pentru domeniul Arheologie de mai mulți oameni care să proceseze multitudinea de dosare de autorizare, rapoarte, documentații tehnice etc. Foarte puținii colegi din Direcția Patrimoniu Cultural sunt realmente depășiți de cantitatea de materiale de procesat. Aceasta conduce la disfuncționalități pentru toți colegii din țară, pornind chiar de la Comisia Națională de Arheologie, care ar trebui să aibă ca principală preocupare tocmai trasarea direcțiilor de cercetare arheologică și actualizarea legislației specifice.

Pentru că acolo unde nu avem reglementări clare și legislație coerentă, prosperă „arheologii amatori”. Și nu vom pierde nici o oportunitate de a invoca toxicitatea practicării detectorismului de metale nereglementat, o problemă cu adevărat stringentă a cercetării arheologice în România. Actuala Comisie Națională de Arheologie

a avut cel puțin trei momente importante pe parcursul mandatului său de doi ani în care a expus public acest fenomen. A fost conceput și publicat chiar un document înaintat Ministerului Culturii (din păcate a apărut doar pe pagina cu rezoluțiile CNA din luna respectivă, cu toate că ar fi fost utilă o publicare pe pagina Ministerului), în care atragem atenția că este imperios necesar a fi luate măsuri de reglementare a fenomenului. Din păcate, nu avem, încă, din partea Ministerului o poziție fermă și cu o perspectivă concretă de rezolvare a situației. Mult așteptatul Cod al Patrimoniului, care abordează, chiar dacă nu tranșant, și acest subiect, întârzie, astfel că facem din nou apel la găsirea de soluții prin care arheologia ca știință să nu fie pusă în pericol de amatorismul unor pasionați.

În final, reluăm ideea, susținută și în trecut, că arheologia românească are nevoie mai mult ca niciodată de o asociație profesională care să apere interesele membrilor săi. În același timp, însă, fiecare dintre practicanții arheologiei din România ar trebui să-și amintească menirea sa. Contractele comerciale încheiate ar trebui să reprezinte mijloace binevenite, dar prin care să ne atingem obiectivele: cercetarea științifică, protejarea și valorificarea patrimoniului arheologic. Intenția de a modifica ordinea priorităților în cazul unora dintre colegii noștri ar trebui să atragă, înainte de consecințe, un apel la propria conștiință și o autolimitare voluntară a responsabilităților asumate.

Dr. Dan Aparaschivei
Institutul de Arheologie din Iași – Academia Română - Filiala Iași
Președintele Comisiei Naționale de Arheologie

Lista abrevierilor (instituții)

AMU	Aix-Marseille Université
APPAT	Asociația pentru Promovarea Patrimoniului Arheologic din Transilvania
BCU București	Biblioteca Centrală Universitară - București
CAU Kiel	Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Germania
CICCC Piatra-Neamț	Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț
CICE Iași	Centrul de Istorie și Civilizație Europeană - Academia Română - Filiala Iași
CM Arad	Complexul Muzeal Arad
CMIA Bacău	Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CMJ Bistrița	Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
CMN	Complexul Muzeal Neamț, Piatra-Neamț
CMNM Iași	Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași
CNADNR	Compania Națională de Autostrăzi și Drumuri Naționale din România SA
CNMA Sibiu	Complexul Național Muzeal „Astra” Sibiu
CNMCD Târgoviște	Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște
CNRS	Centre national de la recherche scientifique, Franța.
DAI Berlin	Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
DC Alba	Direcția pentru Cultură a județului Alba
DC Harghita	Direcția pentru Cultură a județului Harghita
DC Hunedoara	Direcția pentru Cultură a județului Hunedoara
DGAMPT	Hunedoara Direcția Generală de Administrare Monumente și Promovare Turistică a Județului Hunedoara
Facultatea de Istorie U București	Facultatea de Istorie a Universității București
GeoEcoMar	Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină
IA Iași	Institutul de Arheologie- Academia Română - Filiala Iași
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” - Academia Română - București
IAIA Cluj-Napoca	Institutul de Arheologie și Istoria Artei - Academia Română, Filiala Cluj-Napoca
ICUB	Institutul de Cercetare al Universității din București
ICAFR București	Institutul de Cercetări Antropologice „Francisc Rainer” București
ICEM Tulcea	Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea
ICSU Sibiu	Institutul de cercetări socio-umane Sibiu
INCDD	Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Delta Dunării
INCDFP	Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului
INFIN București	Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” București
INP	Institutul Național al Patrimoniului București
IPJ Neamț	Inspectoratul de Poliție a județului Neamț
ISER București	Institutul de Speologie „Emil Racoviță” București
M Brăila	Muzeul Brăilei
M Caracal	Muzeul Câmpiei Romanațiului Caracal
M Gheorghieni	Muzeul „Tarisznyás Márton” Gheorghieni
M Sebeș	Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș
MA Mangalia	Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia
MAE Corabia	Muzeul de Arheologie și Etnografie Corabia
MB Suceava	Muzeul Bucovinei Suceava
MBM Reșița	Muzeul Banatului Montan Reșița
MC	Ministerul Culturii
MC Franța	Ministerul Culturii - Franța
MCC Hunedoara	Muzeul „Castelul Corvinilor” Hunedoara
MCDR Deva	Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
MCG Oltenița	Muzeul Civilizației Gumelnița Oltenița
MDJ Călărași	Muzeul Dunării de Jos Călărași
MG Năsăud	Muzeul Grăniceresc Năsăudean
MIE Târgu Neamț	Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț
MIPP Galați	Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați
MI Aiud	Muzeul de istorie Aiud
MI Turda	Muzeul de Istorie Turda
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
MJ Argeș	Muzeul Județean Argeș
MJ Botoșani	Muzeul Județean Botoșani
MJ Buzău	Muzeul Județean Buzău
MJ Ialomița	Muzeul Județean Ialomița
MJ Mureș	Muzeul Județean Mureș
MJ Olt	Muzeul Județean Olt
MJ Satu Mare	Muzeul Județean Satu Mare

MJ Teleorman	Muzeul Județean Teleorman
MJ Vaslui	Muzeul Județean Vaslui
MJ Vâlcea	Muzeul Județean Vâlcea
MJERG Caransebeș	Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș
MJI Brașov	Muzeul Județean de Istorie Brașov
MJIA Maramureș	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
MJIA Prahova	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MJIA Zalău	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Zalău
MM București	Muzeul Municipiului București
MM Huși	Muzeul Municipal Huși
MM Tecuci	Muzeul Mixt Tecuci
MN Brukenthal	Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNB Timișoara	Muzeul Național al Banatului Timișoara
MNCR	Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni Sfântu Gheorghe
MNIR	Muzeul Național de Istorie a României, București
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca
MNUAI	Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
MO Craiova	Muzeul Olteniei Craiova
MSC Miercurea Ciuc	Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc
MTC Oradea	Muzeul Țării Crișurilor Oradea
ŌAI Viena	Institutul de Arheologie de la Viena
SNR Filiala Craiova	Societatea Numismatică Română, Filiala Craiova
U București	Universitatea din București
UAIC Iași	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
UAUIM București	Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” București
UBB Cluj-Napoca	Universitatea „Babeș - Bolyai” Cluj-Napoca
UDJ Galați	Universitatea Dunării de Jos Galați
ULB Sibiu	Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Univ. Alba Iulia	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia
Univ. Craiova	Universitatea din Craiova
Univ. Pitești	Universitatea din Pitești
UNSTPB	Universitatea Națională de Știință și Tehnologie. Politehnica București
UO Constanța	Universitatea „Ovidius” Constanța
UPM Târgu Mureș	Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș
USM Suceava	Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
USBPH Cahul	Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul
UT	University of Texas at Austin
UV Târgoviște	Universitatea „Valahia” Târgoviște
UV Timișoara	Universitatea de Vest Timișoara

Abrevieri bibliografice

AMN – *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca.
AMP – *Acta Musei Porolissensis*, Zalău.
ArhMold – *Arheologia Moldovei*, Iași.
BCMI – *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București.
CA – *Cercetări Arheologice*, București.
CAB – *Cercetări arheologice în București*, București.
CCAR – *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*.
CCDJ – *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, Călărași.
EAIVR – *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, București.
IDR – *Inscripțiile Daciei romane*.
JAHA – *Journal of Ancient History and Archaeology*, Cluj-Napoca.
MCA – *Materiale și Cercetări Arheologice*, București.
MemAntiq – *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț.
SAA – *Studia Antiqua et Archaeologica*, Iași.
SCIV(A) – *Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)*, București.
StudiaUBB – *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, Cluj-Napoca.
Terra Sebus – *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, Sebeș.

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice sistematice

1. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [<i>Tropaeum Traiani</i>] <i>Punct: Străzile ABV IV, AV 2' și AV 3</i>	16
2. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [<i>Tropaeum Traiani</i>] <i>Punct: Basilica A, la N de Basilica A</i>	20
3. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [<i>Tropaeum Traiani</i>] <i>Punct: Sector C (cartier de S)</i>	26
4. Alba Iulia, jud. Alba [<i>Apulum</i>] <i>Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii - Str. Munteniei nr. 15-17</i>	29
5. Alba Iulia, jud. Alba [<i>Apulum</i>] <i>Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii - Str. Munteniei nr. 15-17</i> Scanarea 3D a artefactelor arheologice descoperite în campaniile 2017-2022	38
6. Anina – Steierdorf, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Peștera „La Hoțu” (Hoților)</i>	43
7. Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara <i>Punct: Cetățuie</i>	46
8. Baia, com. Baia, jud. Tulcea <i>Punct: „Golovița”/„Drumul Vacilor”</i>	51
9. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman <i>Punct: Cetate (între sat și Șoseaua Națională)</i> Sector: castrul mare, centru	69
10. Beidaud, jud. Tulcea <i>Punct: Sector Spațiul funerar al așezării rurale romane</i>	71
11. Berzovia, jud. Caraș Severin <i>Punct: Castrul legiunii IIII Flavia Felix - Obiectiv 3</i>	76
12. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj [<i>Praetorium</i>] <i>Punct: Castrul roman auxiliar (Grădiște)</i>	81
13. Boșorod, jud. Hunedoara <i>Punct: Cetatea dacică de la Luncani – Piatra Roșie</i>	85
14. Brusturi, com. Creaca, jud. Sălaj [<i>Tetrapylon – principia</i>] <i>Punct: Castrul roman auxiliar (la Ruine)</i>	89
15. Călugăreni, jud. Mureș <i>Punct: Castrul roman, thermae și vicusul militar de la Călugăreni</i>	92
16. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș <i>Punct: Castrul roman de la Câmpulung – „Jidova”</i>	97
17. Câmpulung, jud. Argeș <i>Punct: Str. Negru Vodă, nr. 76</i>	104
18. Cărlomănești, com. Vernești, jud. Buzău <i>Punct: Cetățuia</i>	108
19. Ceahlău, jud. Neamț <i>Punct: Bistricioara - Lutărie III</i>	112
20. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [<i>Sucidava</i>] <i>Punct: Cetatea romano-bizantină</i>	115

21. Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău <i>Punct: Cetățuia</i>	117
22. Covasna, jud. Covasna <i>Punct: Cetatea Zânelor - Dealul Cetății</i>	119
23. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița <i>Punct: Piscul Crăsani</i>	122
24. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași <i>Punct: Pădurea Buda</i>	126
25. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș <i>Punct: Movila lui Deciov</i>	134
26. Fetești, com. Adâncata, jud. Suceava <i>Punct: La Schit</i>	137
27. Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău <i>Punct: Movila Cremenea</i>	140
28. Ghidfalău și mun. Sfântu Gheorghe, jud. Covasna <i>Punct: Bedeháza - terasa răsăriteană a Râului Olt</i>	144
29. Giurgeni, jud. Ialomița <i>Punct: Orașul de Floci</i>	147
30. Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara <i>Punct: Sarmizegetusa Regia</i>	149
31. Igrăș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș <i>Punct: Mănăstirea Egres</i>	155
32. Inlăceni (Énlaka) com. Atid, jud. Harghita <i>Punct: Castrul roman, Cetate / Vár</i>	161
33. Isaccea, jud. Tulcea, [Noviodunum] <i>Punct: Cetate</i>	164
34. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Sector Acropolă Centru-Sud</i>	190
35. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Sectorul Basilica cu criptă</i>	196
36. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Platou</i>	203
37. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Sector Sud</i>	209
38. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Sector Templu</i>	216
39. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] <i>Punct: Sector extra muros, Poarta Mare – Turnul Mare</i>	222
40. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin [Tibiscum] <i>Punct: Peste Ziduri</i>	224
41. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea [Argamum] <i>Punct: Orgame</i>	232
42. Mangalia, jud. Constanța <i>Punct: Movila Dulcești</i>	245
43. Mehadia, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Zidine / Cetate</i>	252
44. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara <i>Punct: Micia</i>	253

45. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea <i>Punct: Trecere bac</i>	262
46. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba <i>Punct: Bulza</i>	263
47. Ocnița, orașul Ocnele Mari, jud. Vâlcea [<i>Buridava</i>] <i>Punct: Dealul Cosota</i>	267
48. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța <i>Punct: Capul Dealului</i>	278
49. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța [<i>Durostorum</i>] <i>Punct: Ferma 4</i>	280
50. Păuca, com. Păuca, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica ungurească</i>	281
51. Piatra Neamț, jud. Neamț <i>Punct: Poiana Cireșului</i>	286
52. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău <i>Punct: Gruiu Dării</i>	290
53. Pojajena, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Vicusul militar roman de la Pojajena</i>	295
54. Popești, oraș Mihăilești, jud. Giurgiu <i>Punct: la nord de DJ 412 A</i>	299
55. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara <i>Punct: La Vie</i>	303
56. Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt [<i>Romula</i>] <i>Punct: Fortificația centrală</i>	306
57. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani <i>Punct: Holm / Telescu</i>	309
58. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [<i>Ulpia Traiana Sarmizegetusa</i>] <i>Punct: Domus procuratoris</i>	319
59. Saschiz, com. Saschiz, jud. Mureș <i>Punct: Cetatea Saschiz</i>	324
60. Săveni, com. Săveni, jud. Ialomița <i>Punct: La Movile</i>	328
61. Sâncraia, oraș Aiud, jud. Alba <i>Punct: Darvas</i>	331
62. Sântana, jud. Arad <i>Punct: Cetatea Veche</i>	334
63. Sântion, com. Borș, jud. Bihor <i>Punct: Dealul Mănăstirii / Kolostordomb</i>	336
64. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea <i>Punct: Cetatea [L]lbida</i>	343
65. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași <i>Punct: Valea Mostiștei și Câmpia Dunării</i>	364
66. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș <i>Punct: Grămurada de la Jupani</i>	371
67. Sutoru, com. Zimbor, jud. Sălaj <i>Punct: Valea Căpușului</i>	374
68. Șincai, com. Șincai, jud. Mureș <i>Punct: Cetatea Păgânilor</i>	381

69. Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita <i>Punct: Dâmbul Cetății „Várdomb”</i>	384
70. Târcov, com. Pârscov, jud. Buzău <i>Punct: Piatra cu liliaci</i>	388
71. Târgoviște, jud. Dâmbovița <i>Punct: Curtea Domnească din Târgoviște</i>	391
72. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba <i>Punct: Podu Tărtăriei vest</i>	396
73. Tilișca, com. Tilișca, jud. Sibiu <i>Punct: Dealul Cățănaș</i>	402
74. Topalu, jud. Constanța [Capidava] <i>Punct: Cetate - Sector VII – intra muros</i>	406
75. Topalu, jud. Constanța [Capidava] <i>Punct: Cetate - Sectorul de Est (sectoarele IV-V)</i>	417
76. Topalu, jud. Constanța [Capidava] <i>Punct: Cetate - Sector X extramuran</i>	434
77. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț <i>Punct: La nord-vest de sat</i>	438
78. Turda, jud. Cluj [Potaissa] <i>Punct: Dealul Cetății. Castrul legiunii a V-a Macedonica. Sector Canabae Est</i>	444
79. Urlați, jud. Prahova <i>Punct: La Câmp / La Islaz</i>	447
80. Urziceni, com. Urziceni jud. Satu Mare <i>Punct: Vade-Ret (Vamă)</i>	451
81. Valea Stânii, com. Țițești, jud. Argeș <i>Punct: Vărzărie</i>	454
82. Vânători, com. Vânători, jud. Galați <i>Punct: La Jolică</i>	458
83. Vlădeni, jud. Ialomița <i>Punct: Popina Blagodeasa</i>	462
84. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș <i>Punct: Malul lui Cocoș – Măilătoia</i>	466

Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epoca romană timpurie), 322 (epoca romană târzie), 34 (epoca romano-bizantină)

Cod RAN: 60892

Autorizație nr. 70/25.04.2023

Colectiv: Nicolae Alexandru (Primăria Mangalia, membru în colectiv), Alexandru Alexiu (Primăria Mangalia, membru în colectiv), Carol Căpiță (Facultatea de Istorie, Universitatea București, membru în colectiv), Robert Constantin (Primăria Mangalia, responsabil de sector), Mihai Severus Ionescu (Baza 90 Aeriană, Otopeni, responsabil de sector), Adriana Panaite - responsabil de sector (IAB), Gabriel Talmațchi (MINAC, responsabil de șantier), Cristina Talmațchi (MINAC, membru în colectiv), Ioana Bogdan-Cătănicu (Cluj, pensionară, membru în colectiv), Alexandra Dolea (ÖAI Viena, membru în colectiv), Filica Drăghici (B.C.U. București, membru în colectiv), Liviu Lungu (MINAC, membru în colectiv), Monica Mărgineanu Cârstoiu (arhitect, IAB, membru în colectiv), Constantin Șova (MINAC, membru în colectiv), Ghiorghe Papuc (pensionar, Constanța, membru în colectiv), Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR, membru în colectiv), Ioana Paraschiv-Grigore (CNADNR, membru în colectiv), Alina Streinu (MMB, membru în colectiv), Marius Streinu (INP, membru în colectiv), Bianca Grigoraș (INP, membru în colectiv), Florentina Ghemuț (INP, membru în colectiv).

Finanțare: MCPN – 25.000 lei; MINAC – 25.520 lei

Perioada desfășurării cercetării: 1.08 - 6.09 și 3-29.09.2023

Cercetările arheologice din campania 2023 s-au desfășurat în două puncte din Sectorul A: în zona străzilor ABV IV, AV 2' și AV 3 (Mihai Severus Ionescu) și la nord de Basilica A (Adriana Panaite) și în Sectorul C (Gabriel Talmațchi).

1. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]

Punct: Străzile ABV IV, AV 2' și AV 3

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epoca romană timpurie), 322 (epoca romană târzie), 34 (epoca romano-bizantină).

Colectiv: Mihai Severus Ionescu (Baza 90 Aeriană, Otopeni) - responsabil sector; Filica Drăghici (B.C.U. „Carol I” București)

Pe parcursul cercetării arheologice sistematice efectuate în anul 2023, am continuat dezvelirea edificiului numit convențional A 8. Acesta a fost cercetat parțial în anul 2004 - 2005, când secțiunile efectuate atunci au dezvelit cele trei camere din care era compus, A 8α, A 8β și A 8γ, cu vedere la strada ABV IV. Desființarea martorului a pus în evidență intrările în clădire, precum și trotuarul ce o delimita de stradă. Din cele trei secțiuni efectuate anul trecut, două, orientate N – S, au dezvelit limita nordică a încăperii A 8γ, iar cea de-a treia, orientată E - V, zidul de nord al încăperii A 8β. Prin urmare au fost trasate două noi secțiuni, una N - S, S 18 (9 x 4 m), urmărindu-se identificarea laturii de răsărit a clădirii și implicit a încăperii A 8α și alta E - V, S 19 (10 x 3 m), ce a vizat ultima încăpăre a edificiului, intuită spre nord, A 8δ.

După îndepărtarea stratului vegetal, în prima secțiune (Fig. 1) a apărut traseul unui zid, orientat N - S, lat de 0,65 - 0,70 m, realizat din blochete de piatră legate cu pământ, cu dimensiunile de 0,20 x 0,30 m. Conturul vizibil în sol a permis identificarea încăperii unei noi clădiri, ce a fost denumită edificiul A 12, al șaptelea identificat în acest sector. O porțiune mică de zid, vizibilă în profilul de nord, sugerează existența unei alte camere, ce va fi cercetată în anii următori. În sudul secțiunii a apărut latura clădirii dinspre strada ABV IV. În colțul de S - V al acesteia, cercetarea a identificat patru blocuri de protecție a colțului în fața circulației de pe stradă, o caracteristică arhitecturală identificată des în secolul VI p.Chr. (Fig. 2). Aici a fost identificat un follis de 40 de nummi, marcând probabil faza de ridicare a construcției, emis în timpul lui Iustin II și a Aeliei Sophia. În interiorul ei, săpătura a înaintat până la nivelul de călcare, situat la -0,70 m. Acesta este compus din pământ galben, tasat, suprapus de numeroase fragmente de țigle, olane, cărămidă și cuie, provenind din elevația edificiului. În stânga intrării în încăpăre a fost identificată o placă de calcar dispusă oblic față de zid, în poziție verticală, ce proteja o amforă Late Roman 2, cu striuri vălurite, întregibilă (Fig. 3). În exteriorul noii clădiri săpătura a înaintat până la -0,75 m. Se conturează astfel traseul unei noi străzi, AV 1, ce permitea circulația spre nord, între clădirile A 8 și A 12, confirmând schema fluxurilor de circulație din perioada târzie¹.

Desființarea martorului ce delimita secțiunea nou trasată de restul sectorului, a permis clarificarea situației arhitecturale în zona menționată. Zidul estic, masiv, al încă-

¹ Barnea et alii, 1979, p. 126, Fig. 107 - planul străzilor, sec. V-VI p. Chr.

perii A 8α, este demantelat, până la nivelul trotuarului, unde se întrerupe brusc. În locul lui apare un zid rudimentar, adosat laturii de sud a încăperii, un fel de anexă în strada AV 1. Pare o reconfigurare a acestei axe de circulație, cândva, după jumătatea secolului VI p.Chr. (Fig. 4 - 5). Ceramica din secțiune se încadrează în același secol, amfore egeene Late Roman 1 și Late Roman 2, o bază de amforă pontică tipul Kuzmanov XV, numeroase capace și fragmente de oale, una de tip Opaț IX², o farfurie Phocaeen Red Slip Ware (tipul Hayes 3), partea inferioară a unui uclor globular etc.

Cea de-a doua secțiune a fost trasată pentru a surprinde traseul spre nord al canalului pluvial, ce separa edificiul A 8 de anexa edificiului A 9, precum și limitele ultimei încăperi, A 8δ. Conturul acesteia a apărut imediat după îndepărtarea stratului vegetal, fiind vizibilă o camera rectangulară, cu dimensiunile de 6 x 3 m. Zidul, realizat din blochete de calcar legate cu pământ, cu dimensiunile de 0,40 x 0,30 m, având grosimea de 0,65 m. Spre N se observă existența unei intrări (Fig. 6), lată de 1,50 m, ce permitea accesul spre o stradă disponibilă traficului la nord de edificiul cercetat. Existența ei este confirmată atât de intrare, cât și de prezența în colțul de N - E a unui bloc masiv (1 x 1 m) de protecție a colțului clădirii, evident spre stradă. Fragmentele ceramice sunt specifice secolelor V - VI p.Chr. În estul secțiunii a fost identificată o construcție circulară de piatră „o magazie de provizii”, realizată din blocuri de calcar de 0,50 x 0,25 m, ce dispăre sub marmorul de sud (Fig. 7). Desființarea acestuia va permite clarificarea formei magaziei cât și o imagine mai clară a acestei ultime încăperi cercetate.

Abstract

During the systematic archaeological research carried out in 2023, we continued the unveiling of the edifice conventionally called A 8. Two new sections were drawn, one N - S, S 18 (9 x 4 m), aiming to identify the eastern side of the building and implicitly of room A 8α and another E - W, S 19 (10 x 3 m), which concerned the last room of the edifice, intuited towards the north, A 8δ. In the first section we identified a new room, which belongs to a new building, which was named building A 12 (Fig. 1). In its N - W corner, the research identified four blocks protecting the corner in front of street traffic, an architectural feature often identified in the 6th century AD (Fig. 2). A follis of 40 nummi was identified here, probably marking the erection phase of the construction, issued during the time of Justin II and Aelia Sophia. To the left of the entrance to the room, a limestone slab was identified, arranged obliquely to the wall, in a vertical position, protecting a Late Roman 2 amphora, with fine striations, complete (Fig. 3) and a follis of 40 nummi, probably marking the erection phase of the construction, issued during the time of Justin II and Aelia Sophia. The abolition of the witness that demarcated the newly drawn section from the rest of the sector, made it possible to clarify the architectural situation in the mentioned area. The massive eastern wall of room A 8α is dismantled, up

to the level of the pavement, where it suddenly breaks. In its place, a rudimentary wall appears, attached to the south side of the room, a kind of annex in AV 1 street. It seems to be a reconfiguration of this circulation axis, sometime after the middle of the 6th century AD (Fig. 4 - 5). The second section was drawn to capture the northward route of the storm drain, which separated building A 8 from the annex of building A 9, as well as the limits of the last room, A 8δ. To the N, we can see the existence of an entrance (Fig. 6), 1.50 m wide, which allowed access to a street available to traffic north of the investigated edifice. In the east of the section, a circular stone construction „a storehouse” was identified, made of 0.50 x 0.25 m limestone blocks, which disappears under the southern witness (Fig. 7).

Bibliografie:

Barnea *et alii* 1979 - Barnea, I. (coord.) et alii, *Tropaeum Traiani I. Cetatea*, București, 1979.

Opaț 2004 - Opaț, A., *Local and Imported Ceramics in the Roman Province of Scythia (4th – 6th centuries AD). Aspects of Economic Life in the Province of Scythia*, BAR International Series 1274, 2004.

Illustrations list:

Fig. 1. Section S 18, Building A 12, view to the N.

Fig. 2. Building A 12, S - W corner with the corner protection blocks, view to the N.

Fig. 3. Building A 12, entrance with slanting limestone slab, view to the E.

Fig. 4 - 5. AV 1 Street, the E limit of A 8α with the dismantling and annex from the street.

Fig. 6. Section S 19, room A 8δ with entrance to the N.

Fig. 7. Section S 19, circular stone construction, view to the W.

² Opaț 2004, p. 47 - 48.

Fig. 1. Secțiunea S 18, Edificiul A 12, vedere spre N

Fig. 2. Edificiul A 12, colțul de S - V cu blocurile de protecție a colțului, vedere spre N

Fig. 3. Edificiul A 12, intrarea cu placa oblică de calcar, vedere spre E

Fig. 4 – 5. Strada AV 1, limita de E a A 8a cu demantelarea și anexa din stradă

Fig. 6. Secțiunea S 19, încăperea A 8b cu intrarea spre N

Fig. 7. Secțiunea S 19, construcția circulară de piatră, vedere spre V

2. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]

Punct: Basilica A, la N de Basilica A

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epocă romană timpurie), 322 (epocă romană târzie), 34 (epocă romano-bizantină)

Colectiv: Adriana Panaite (IAB), responsabil sector, Bianca Grigoraș, Florentina Ghemuț (INP); voluntari: Darius Covaciu, Răzvan Plederer, Ionescu Adrian Nicolae

Scopul cercetărilor desfășurate cu începere din anul 2005 în sectorul numit convențional Sectorul A, la N de Basilica A (Fig. 1-2) este de a pune în evidență, pe de o parte, cartierul și trama stradală din această zonă a orașului dar și, pe măsura avansării săpăturii, a anexelor Basilicii A de pe latura de N a edificiului. Sunt avute în vedere aspecte legate de locuirea romană târzie, stratigrafia generală a zonei, precum și modificările urbanistice intervenite în perioada cuprinsă între secolele al IV-lea și sfârșitul secolului al VI-lea - începutul celui următor. Scopul final este acela de a dezveli și cerceta întreaga insula cuprinsă între decumanus, cardo, strada ABV IV.

În campania din 2023 am continuat cercetarea edificiului numit convențional A 15 (Fig. 3 a-b), aflat în imediata vecinătate a basilicii și am deschis două noi secțiuni S 52 (Fig. 14) și S 53 (Fig. 15), cu dimensiunile de 5 x 2 m și poziționate la N de S 41 și S 42 (Fig. 13), păstrând un martor de 1m, față de acestea, în vederea identificării altor edificii aparținând insulei.

Cercetarea arheologică propriu-zisă a început abia după îndepărtarea vegetației și îndreptarea profilelor secțiunilor anterior trasate.

Edificiul A 15 este compus din două camere, prima (A 15/1) cu dimensiunile de 8 x 5,60 m și intrarea pe latura de N, cu deschiderea de 1,30 m (Fig. 4); a doua cameră (Fig. 5, 6, 8), are dimensiunile de 16 x 3,70 m, iar de-a lungul zidului au fost cercetate în campania 2022 două posibile intrări.

Cercetarea a coborât până la adâncimi de cca. -1,00-1,30 m oprindu-ne pe un nivel de pământ galben, lutos, extrem de bine bătătorit și cu foarte puțin material arheologic.

Edificiul A 15 reprezintă o construcție anexă a basilicii, care nu are legătură directă cu aceasta, din punct de vedere constructiv. Este foarte posibil ca această construcție să fie mai veche decât basilica, să fi fost reparată – așa cum rezultă din observațiile făcute asupra zidurilor, în mai multe etape, fiind ulterior transformată într-o anexă a basilicii, dar a cărei destinație nu poate fi încă precizată. În plus, a putut fi evidențiată foarte bine intrarea în prima cameră a acestui edificiu și au fost cercetate două posibile intrări în camera 2, una dintre ele prevăzută probabil cu trepte.

La N de încăperea A15/1, în S48 am coborât până la adâncimea de cca 1 m; au fost identificate două, posibil trei niveluri de călcare oprindu-ne pe ultimul nivel de locuire al cetății. În această secțiune nu au fost descoperite ziduri sau resturi de fundații, ceea ce confirmă ipoteza unui

spațiu deschis (curte?), formulată în urma cercetărilor geomagnetice realizate în anii trecuți (Fig. 12).

Ziduri sau resturi de fundații, aparținând unor alte construcții au fost puse în evidență în secțiuni realizate anterior. Astfel, în S 51, trasată la N de S 40, a fost identificat un zid, orientat NS care-l continuă pe cel deja cunoscut din S 40 (Fig. 9). Acest zid aparține unui alt edificiu, al cărui plan va putea fi stabilit doar prin cercetări ulterioare. Țesut cu el și orientat EV a apărut un al doilea zid, care pare să se continue în secțiunile nou trasate S 52 și S 53. În aceste ultime două construcții a fost identificat un strat masiv de dărâmătură, de culoare cenușiu-roșatică, ceea ce denotă urme de incendiu, în care predomină bucăți de dimensiuni medii de cărămizi de chirpici, țigle și olane. În S 52 acest strat nu a fost epuizat, în vreme ce pe treimea nordică a S 53, sub același strat s-a putut observa un strat de culoare gris, de consistență solidă, constând din lut galben bine bătut, amestecat cu mortar (o nivelare?).

Secțiunile S 49 și S 50 au fost trasate la N de S 46 și S 47. Aici au fost identificate parțial elemente ale laturilor sudice ale edificiilor numite convențional A 7 și A 10, în care intrarea se făcea din strada ABV IV. În S 49 (Fig. 10) au fost documentate două niveluri ale unei străzi, iar în profilul de E fusul fragmentar al unei coloane. Primul nivel al străzii este din lut galben bătătorit amestecat cu pietricele și cioburi pisate, iar cel de-al doilea din lut galben, pe care au putut fi observate urme de arsură. În S 50 (Fig. 11) ne-am oprit pe primul nivel de stradă, aflat mai sus decât ultimul din S 49, ceea ce înseamnă că avem trei niveluri ale aceleiași străzi. Aceasta era paralelă cu strada ABV IV, iar raportul dintre cele două urmează să fie stabilit într-o campanie ulterioară.

La îndreptarea profilelor secțiunilor S 39 cel de N și S 47 cel de S au fost identificate fețele a două ziduri din piatră legată cu pământ; aflate pe același aliniament, ele par (deocamdată) a aparține aceluiași zid, care este orientat E-V. Zidul din S 39 este paralel cu zidul N al camerei 1 aparținând edificiului A 15, aflându-se la o distanță de cca 5m și indică existența unui alt edificiu, a cărui cercetare va continua în campania viitoare. Un argument în plus pentru existența la un moment dat a acestui nou edificiu este reprezentat de urmele unui zid, parțial demantelat, identificate pe latura E a secțiunii (Fig. 7). Zidul din S 47 ar putea indica o separare a spațiului în interiorul camerei A 15/2, ceea ce ar corespunde celor două intrări anterior identificate și mai sus menționate.

Materialul arheologic rezultat în urma cercetării este reprezentat de ceramică, oase animale, fragmente de sticlă, obiecte de metal și trei monede. Tot materialul ceramic rezultat în urma cercetării a fost spălat și sortat și depozitat la Muzeul din Adamclisi, unde a început să fie prelucrat. Monedele au fost predate la Cabinetul Numismatic al Institutului de Arheologie în vederea curățării, datării și conservării.

Abstract

The purpose of the research carried out since 2005 in the sector conventionally called Sector A, to the N of Basilica A (Fig. 1-2) is to highlight, on the one hand, the neighborhood and the street layout in this area of the city, but also according to the progress of the excavation, of the annexes of Basilica A on the N side of the edifice. Aspects related to late Roman habitation, the general stratigraphy of the area, as well as the urban changes that took place between the 4th and the end of the 6th century/beginning of the next one are considered. The final purpose is to reveal and research the entire insula between decumanus, cardo, ABV IV street.

In the 2023 campaign, we continued the research of the edifice conventionally called A 15 (Fig. 3 a-b), located in the immediate vicinity of the basilica, and we opened two new sections S 52 (Fig. 14) and S 53 (Fig. 15), with the dimensions of 5 x 2 m and positioned to the N of S 41 and S 42 (Fig. 13), keeping a 1m buffer in front of them, in order to identify other buildings belonging to the insula. Building A 15 is composed of two rooms, the first (A 15/1) with the dimensions of 8x5.60m and the entrance on the N side, with the opening of 1.30 m (Fig. 4); the second room (Fig. 5, 6, 8), has the dimensions of 16 x 3.70 m, and two possible entrances were investigated along the wall in the 2022 campaign.

Building A 15 represents an annex construction of the basilica, which is not directly related to it, from a constructive point of view. It is very possible that this construction is older than the basilica, it was repaired - as it follows from the observations made on the walls, in several stages, being later transformed into an annex of the basilica, but whose destination cannot yet be specified. In addition, the entrance to the first room of this edifice could be very well highlighted and two possible entrances to room 2 were investigated, one of them probably provided with steps.

Walls or remains of foundations, belonging to other constructions, were highlighted in sections made previously. Thus, in S 51, traced to the N of S 40, a wall was identified, oriented NW, which continues the one already known from S 40 (Fig. 9). This wall belongs to another edifice, the plan of which can only be determined by further research. Interwoven with it and oriented EV appeared a second wall, which appears to continue into the newly drawn sections S 52 and S 53.

Sections S 49 and S 50 were drawn N of S 46 and S 47. Here they were identified partly elements of the southern sides of the buildings conventionally called A 7 and A 10, in which the entrance was made from ABV IV street. In S 49 (Fig. 10) two levels of a street were documented, and in S 50 a possible third level of the same street, parallel to ABV IV street. When straightening the profiles of sections S 39 of the N and S 47 of the S sections, the faces of two stone walls bound with earth were identified; being on the same alignment, they seem (for now) to belong to the same wall, which is oriented E-W. The wall in S 39 is parallel to the N wall of room 1 belonging to edifice A 15, at a distance of about 5 m and indicates the existence of another edifice,

the research of which will continue in the next campaign. An additional argument for the existence at a given time of this new edifice is represented by the traces of a wall, partially dismantled, identified on the E side of the section (Fig. 7). The wall in S 47 could indicate a separation of space inside room A 15/2, which would correspond to the two entrances previously identified and mentioned above.

Illustrations list:

- Fig. 1. Sector A - drone photo, September 2023.
- Fig. 2. Sector A, to the N of Bas. A – drone photo, September 2023.
- Fig. 3. Building A 15 (a) and detail of the E side of room A 15/2 (b).
- Fig. 4. Entrance to Building A 15, room 1.
- Fig. 5. S 47 detail of the E side of room A 15/2.
- Fig. 6. S 46 detail of the W side of room A 15/2.
- Fig. 7. S 39, western profile, partially dismantled wall (?).
- Fig. 8. S 22, exterior A 15, towards W.
- Fig. 9. S 40.
- Fig. 10. S 49.
- Fig. 11. S 50.
- Fig. 12. Interior A 15/2.
- Fig. 13. S 42.
- Fig. 14. S 52.
- Fig. 15. S 53.

Fig. 1. Sector A - fotografie din dronă, septembrie 2023

Fig. 2. Sector A la N de Bas. A – fotografie din dronă, septembrie 2023

a

b

Fig. 3. Edificiul A 15 (a) și detaliu latura de E a încăperii A 15/2 (b)

Fig. 4. Intrarea în Edificiul A 15, camera 1

Fig. 5. S 47 detaliu latura E a încăperii A 15/2

Fig. 6. S 46 detaliu latura V a încăperii A 15/2

Fig. 7. S 39, profil V, zid partial demantelat (?)

Fig. 8. S 22, exterior A 15, spre V

Fig. 9. S 40

Fig. 10. S 49

Fig. 11. S 50

Fig. 12. Interior A 15/2

Fig. 13. S 42

Fig. 14. S 52

Fig. 15. S 53

3. Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța [Tropaeum Traiani]

Punct: Sector C (cartier de S)

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epocă romană timpurie), 322 (epoca romană târzie), 34 (epocă romano-bizantină)

Colectiv: Gabriel Mircea Talmațchi (IAB/MINAC) - responsabil științific al șantierului și responsabil sector cartier de sud; Cristina Talmațchi (MINAC), Constantin Șova (MINAC), Cristian Cealera (MINAC)

Finanțarea săpăturilor arheologice în acest sector a aparținut în exclusivitate Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Scopurile avute în vedere cuprind identificarea de noi date privind planimetria acestui cartier și reliefaarea unor noi detalii constructive și arhitecturale ale clădirii de tip domus descoperită la jumătatea primului deceniu al acestui secol. De asemenea, s-a urmărit cunoașterea situației urbanistice existente între latura de sud a basilicii forensis și cea de nord a edificiului amintit. O parte din activități au fost dedicate finalizării cercetării unor complexe descoperite anterior, a continuării cercetării unei secțiuni deschise într-o campanie anterioară (S 31) și a deschiderii a două noi secțiuni paralele și orientate est-vest, aflate la nord de edificiul de tip domus (S 29 și S 30).

Secțiunea S 31, cu dimensiunile de 15 x 3 m, a fost cercetată în anul 2021 doar până la o adâncime uniformă de - 0,10/15 m. Continuarea cercetărilor ne-au relevat noi complexe de interes arheologic. În capătul de est a apărut colțul unei posibile camere din cadrul unui edificiu, orientat nord-sud, care ar trebui să prezinte deschideri către cardo. Zidul acesteia are o lățime de 0,70 m și este surprins pe o lungime de 1,80 m, pe latura de vest (cu patru asize), și 0,94 m pe latura de nord (cu trei asize), care se termină pentru moment în profil. Ca mod de construcție, latura de vest prezintă și cărămizi folosite aleatoriu în structura sa, pe lângă bucăți de piatră medii și mic regulate, ceea ce ne-ar indica prezența tehnicii opus mixtum. În umplutura cu pământ ca liant a acestor ziduri, corespunzătoare camerei indicate, au fost descoperite două monede specifice secolelor III-IV p.Chr. În zona caroului 10 a fost identificat un nou complex, sub forma unui zid orientat nord-sud, cu lungimea de 1,80 m și lățimea de 0,70/0,80 m. Acest zid pare a fi fost realizat, din punct de vedere constructiv, ulterior celor identificate în capătul de est al secțiunii. Pietrele componente sunt legate cu pământ în mod dezordonat și sunt de diferite dimensiuni, cu margini neregulate, fiind păstrate doar două asize. Partea sa dinspre sud pare a fi fost demantelată sau posibil întreruptă pentru a face loc unei ipotetice intrări, în acest moment greu de identificat. Din nefericire, aproape toată latura de vest a secțiunii, dinspre acest zid până în profilul de vest, a fost puternic afectată, întrucât a „beneficiat” de intervenția unei masive gropi, care poate fi surprinsă inclusiv de-a lungul profilului de sud. Aceasta pare să ocupe toată suprafața cuprinsă între profilul de vest al secțiunii și zidul târziu neregulat (aproximativ 3,5 x 3 m²). Pentru moment, până la continuarea extinderii săpăturilor mai ales spre sud

și mai puțin spre vest, nu putem oferi alte detalii despre acesta groapă, inclusiv dimensiunile finale ale acesteia. Singura observație preliminară ar fi că, mai ales pe baza materialelor ceramice descoperite, există posibilitatea ca aceasta să fi aparținut evului mediu, străpungând inclusiv nivelurile specifice epocii romane târzii și a celor bizantine timpurii. Stratigrafic situația se prezintă astfel: după un nivel vegetal de aproximativ 0,10/0,15 m, urmează un amplu strat de dărâmatură (gros de 0,30 m), compus din pietre de diferite mărimi și numeroase fragmente de chirpici, urmat de un nivel de arsură cu cenușă, de culoare rozalie și pelicule cenușii între cele două ziduri orientate nord-sud (pe care ne-am oprit pentru moment). Aceeași culoare a solului o întâlnim și în zona gropii, doar că cea rozalie este însoțită și de nuanțe gri cu reflexe albastrii. În capătul de vest al secțiunii, în profil, a apărut și fațada de est a unui alt zid, din care s-au mai păstrat aleatoriu două sau trei asize, orientat tot nord-sud. În structura sa, pe lângă bucăți de pietre mijlocii, se regăsesc și țigle sau cărămizi, ceea ce îl apropie constructiv și cronologic de zidul identificat în capătul de est ale secțiunii S 31, în zona camerei amintite. Adâncimea maximă la care s-a ajuns în această secțiune, în colțul de nord-vest este de 0,80 m, iar în colțul de nord-est de 0,70 m. Cercetarea nu este finalizată și urmează să fie continuată în campania anului 2024. Ca descoperiri de obiecte mărunte menționăm o fibulă din secolele IV-V p.Chr., șase monede de bronz din secolele III-VI p.Chr., fragmente de vase de sticlă din secolele IV-VI p.Chr., două brățări de sticlă specifice evului mediu timpuriu și fragmente ceramice corespunzătoare secolelor VI și X-XI p.Chr.

Printre alte activități desfășurate în cadrul campaniei arheologice au fost și cele de finalizare a unor săpături punctuale aflate în aria clădirii de tip domus. Cu acest prilej, în contextul desființării matorului aflat între S 27 și S 28, au apărut două noi complexe arheologice. Pe de o parte menționăm descoperirea unui noi zid care împarte în două un fost perimetru mai larg al unei camere aflate spre jumătatea de nord a clădirii. Acest zid, orientat est-vest, are o lățime de 0,75 m, o lungime de 6,60 m și o înălțime de 1,30 m de la actualul nivel al săpăturii. Ca urmare se remarcă păstrarea a șapte sau alternativ a opt asize, fiind unul dintre cele mai bine păstrate ziduri descoperite în întreg sectorul actual al cartierului de sud de la Tropaeum Traiani, după latura de sud a clădirii de tip domus. Cu excepția unei singure țigle folosite în structura sa, putem constata, având în vedere lungimea și înălțimea zidului, lipsa marcantă a întrebuintării unui sistem constructiv de tip opus mixtum, ceea ce contribuie la o datare ulterioară secolului IV p.Chr. Oricum, partea de nord a clădirii pare a fi fost realizată, în general, într-o etapă ulterioară și nu primară din evoluția edificiului de tip domus. Ca urmare, aproape toată jumătatea sa nordică a fost adăugată în etape față de momentul zero al construcției incipiente originale. În zona asizelor patru și cinci, de jos în sus, se poate constata existența a două rânduri de pietre dispuse ordonat și liniar, bucățile de pietre având dimensiuni medii spre mari, realizat ca un brâu de soliditate necesar, probabil pentru a întări o zonă pe care ar fi apăsât ceva foarte greu. În camera care este delimitată pe nord de zidul menționat

ne-am adâncit (aproximativ 0,20 m), până la nivelul unei podele de lut galben întărit, ceea ce reprezintă și nivelul de călcare antic superior din interior, podeaua fiind surprinsă pe o lungime de 6,80 m și pe o lățime de 1,50 m. Aceasta nu este și cea originală specifică secolului al IV-lea atunci când era acoperită cu dale regulate.

Pe partea dreaptă a zidului, spre sud, a fost lucrată o groapă identificată încă din campania în care a fost cercetată arheologic S 27. Doar că cea mai mare parte a acesteia s-a păstrat în martorul amintit, fiind orientată vest-est, afectând prin spargere efectivă, de sus în jos, unul din chiupurile descoperite în această cameră, aflată în jumătatea nordică a edificiului. Această groapă a fost surprinsă de la nivelul actual de călcare de pe martor, pe o lungime de 4,40 m, având o adâncime în punctul maxim de - 1,25 m, în zona chiupului amintit. Forma acesteia nu este de clopot, ci de „triunghi” aproximativ ascuțit spre bază. Din groapa menționată provin numeroase fragmente ceramice bizantine timpurii și târzii din secolele VI și X-XI p.Chr., mai multe piese metalice fragmentare și întregi din epocile romană și bizantină (fibule, aplici, clopoței, inele, medalioane), monede romane din secolele II-IV p.Chr., monede din secolele X-XI p.Chr., bile de praștie din piatră, fragmente de vase de sticlă romane și brățări de sticlă medievale, o gresie, alte fragmente metalice neidentificabile în acest stadiu al cercetărilor etc.

Două au fost secțiunile deschise în cursul campaniei arheologice din anul 2023, și anume S 29 și S 30. Ambele se găsesc la nord de edificiul de tip domus și au fost gândite pe baza interesului nostru privind înțelegerea modului în care se prezintă situația urbanistică și arheologică în spațiul cuprins între clădirea amintită și basilica forensis.

Secțiunea 29 are dimensiunile de 20 x 3 m și este orientată vest-est. Ea a intersectat două sondaje mai vechi alăturate, făcute perpendicular pe direcția basilicii forensis dinspre sud (cu dimensiunile de aproximativ 1,50 x 6 m). Aceasta ne-a relevat existența unei noi clădiri sau a unei posibile anexe a basilicii amintite (deși basilica forensis are latura sa de sud complet închisă astăzi, prin restaurarea efectuată în cursul anilor 70 ai secolului trecut). Astfel, au fost identificate două intrări relativ monumentale orientate către două largi spații interioare, despărțite de un zid îngust, lat de 0,30 m, surprins pe o lungime de 0,50 m, orientat nord-sud, până în profilul de nord al secțiunii. Apoi, zidul descoperit pe latura de sud a acestei clădiri are o lățime de 1,35 m, fiind păstrate, în general, trei sau patru asize. Latura de vest surprinsă de noi până în prezent este orientată ușor nord-vest, fapt care se continuă, după cum vom vedea, în aceeași direcție și orientare și în S 30. Aceasta are o lățime de 1,25 m și păstrează 3 asize. Zidul formează un unghi ascuțit (mai mic de 90°) și cotește spre est, în linie dreaptă, până în profilul de est al secțiunii și este construit pe o bază continuă de piatră, dispusă vest-est, realizată sub forma unor dale lipite unele de altele pe lungime, mai largi decât zidul amintit și care ajunge la o lățime de aproximativ 2,50 m. Revenind la zidul amintit, această latură de sud ajunge în interiorul construcției să dețină opt asize. Cele două intrări, lungi de aproximativ 1,50 m, sunt prevăzute cu mai multe trepte de intrare, dispuse în coborâre spre

interiorul clădirii. Au putut fi identificate, în acest stadiu incipient al cercetărilor, în poziții secundare, un rest de bază de coloană din calcar și un jgheab de piatră folosit pentru acumularea apei pluviale (spre capătul de vest al secțiunii, în interiorul camerei de vest). Adâncimea maximă la care s-a ajuns în colțul de nord-vest al secțiunii este de 0,57 m, iar în cel de nord-est de 0,85 m. În capătul dinspre vest al camerei, aproape de îmbinarea celor două părți ale laturii clădirii, a fost descoperită doar urma unui stâlp de lemn, cu diametrul de 0,25 m. Acesta intersecta, în acest colț, o podea dură de culoare galbenă, care era complet spartă în diametrul stâlpului, fiind identificată doar „groapa” acestuia, lângă zid, pe o adâncime de aproximativ 0,30 m. De asemenea, în zona bazei stâlpului, pe fundul său, au apărut fragmente mici de piatră și resturile unor țigle concentrate în mod intenționat, probabil ca o soluție în plus la asigurarea unei solidități mai mari pentru presiunea acoperișului susținut de stâlp. În zona de mijloc a zidului de vest (din ceea ce s-a păstrat astăzi), a fost identificată o adâncitură formată din pământ prăfos și afânat, care cobora oblic „prin” zid (în locul respectiv lipseau două pietre alăturate din fațada interioară a acestuia), pe o zonă relativ circulară cu diametrul de 0,10 m, până la o adâncime de aproximativ 0,15 m. În această „pungă” de pământ, unde sigur a fost creat un locaș special, săpat oblic în consistența zidului și în spatele propriu-zis al stâlpului de lemn, a fost descoperit un mic tezaur monetar compus din follesi și diviziuni ale acestora din secolul VI, pe care o considerăm ca sumă de piață, de folosință curentă, care ar putea să se termine cu emisiuni de la împăratul Mauriciu Tiberiu (tezaurul se află la curățare, conservare și restaurare în cadrul Laboratorului de specialitate al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța; întrucât sunt și fragmente metalice reduse în diametru, strânse din aceeași gropiță, care ar putea sau nu să fie toate monede divizionare, ne vom exprima asupra numărului total de exemplare după finalizarea activităților de la laborator, cu o ocazie ulterioară). Nu au fost descoperite fie un vas ceramic sau dintr-un alt material, fie alte fragmente ceramice (nici nu avea unde să încapă), piesele monetare fiind descoperite cu precădere spre baza „pungii” amintite. În afara laturii de vest și sud a clădirii, spre sud, până în profilul de vest al secțiunii, a fost descoperită o stradelă cu un pământ foarte dur, foarte tasat, care este de culoare galben-gri și are în compoziție mici fragmente ceramice și de piatră pisată (sub forma pietrișului de dimensiuni foarte reduse). Printre materialele descoperite în această secțiune amintim fragmente ceramice specifice secolului VI p.Chr., un belciug de ușă, o cataramă de tip Sucidava, un inel fără piatră prețioasă probabil de epocă romană, o mărgică, mai multe fragmente de vase de sticlă (cele mai multe provenind de la picioare de pahare din epocă bizantină timpurie), 12 monede din secolele IV-VI p.Chr. etc.

S 30 are o lungime de 15 x 3 m și este orientată vest-est. La fel ca și S 29, și această secțiune a intersectat cele două sondaje vechi amintite. Am putut identifica, pe de o parte, continuarea către nord, ușor oblic pe direcția nord-vest, a laturii de vest a clădirii descoperite în S 29, fiind păstrate de data aceasta patru asize. Aceasta apare

pe toată lăţimea de 3 m a secţiunii, şi, pare să continue apoi, pe baza unor observaţii de teren, până în apropierea laturii de sud a basilicii forensis, mai precis a pragului de piatră care delimitează basilica de ceea ce se întâmplă spre sudul cetăţii. Înălţimea zidului faţă de nivelul de călcare de pe stradela menţionată anterior este de 0,30 m. Lucrările în noua secţiune au fost de scurtă durată, ajungând în colţul de sud-vest la o adâncime de 0,50 m, iar în colţul de nord-vest la 0,30 m. Totuşi, chiar şi așa, s-au putut descoperi numeroase fragmente ceramice specifice secolului VI p.Chr., partea superioară a unui chiup (cu un posibil diametru maxim la exterior de 0,90 m, al buzei la exterior de 0,65 m, iar la interior de 0,40 m), o amforetă de mici dimensiuni, mai multe fragmente de vase de sticlă (cele mai multe provenind de la picioare de pahare din epocă bizantină timpurie), 10 monede din secolele IV-V p.Chr., diferite alte fragmente metalice etc.

Cercetările arheologice din secţiunile S 29, S 30 şi S 31 vor continua şi în cursul campaniei din anul 2024.

Abstract

The funding for archaeological excavations in the southern sector (Southern District) was solely provided by the National Museum of History and Archaeology in Constanţa. The objectives included identifying new data regarding the layout of this district, highlighting new construction and architectural details of a domus-type building, and gaining knowledge about the urban situation between the southern side of the basilica forensis and the northern side of the mentioned building. Specifically, some of the activities were dedicated to completing the research of complexes discovered in previous campaigns and a section opened in 2021 (S 31), while the rest involved the initiation of research in two new sections located north of the domus-type building (S 29 and S 30). Additionally, the witness between sections 27 and 28 was removed, revealing two new archaeological complexes. On one hand, a new wall appeared, which redivided a part of the building on the northern side. On the other hand, most of a pit was exposed, starting from the current ground level in the witness, visible from the south, with a maximum depth of -1.25 m and a length of 4.40 m. This pit contained numerous Roman and Byzantine ceramic fragments from the 6th century and early medieval pieces from the 10th - 11th centuries AD. It also had several fragmented and whole metal objects from the Roman and Byzantine eras etc.

Section S 31 was delineated in 2021 and initially only involved the removal of the vegetal layer, which was approximately 0.1-0.15 m thick (at south of domus). The new excavations identified residential complexes and interventions in the form of a pit with materials dating to the 6th century and 10th-11th centuries AD. Sections 29 and 30, both oriented from west to east, were opened north of the domus-type building. Section 29 revealed the existence of a new building or a possible annex to the basilica forensis. Thus, two monumental entrances were identified, each about 1.50 m long and equipped with several entrance steps leading to the interior of the building. The two interior spaces corresponding to the two entrances are separated

by a narrow wall-oriented north-south. In the southwest corner of the room facing west, behind a former wooden column, a coin hoard was discovered, consisting of several dozen folles and coin divisions from the 6th century. It is possible that this hoard can be closed with pieces minted for Maurice Tiberius. The hoard represents a market sum, very likely containing all the values known within the early Byzantine monetary system for bronze coins. Furthermore, we also note the discovery of a Sucidava-type buckle. Section 30 revealed the continuation towards the north, slightly oblique in the northwest direction, of the west side of the building discovered in section 29, with four rows still preserved. It spans the entire width of the 3-meter section and seems to continue further, based on field observations, towards the vicinity of the south side of the basilica forensis. Archaeological research in sections 29, 30 and 31 will continue during the 2024 campaign.

4. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii - Str. Munteniei nr. 15-17

Tip de sit: 113 (aşezare urbană)

Încadrare cronologică: 153 (Epoca bronzului târziu); 163 (Hallstatt timpuriu); 321 (Epoca romană timpurie); 43 (Epoca medievală); 5 (Epoca modernă)

Cod RAN: 1026.12; **Cod LMI:** AB-I-m-00001.02

Autorizație nr. 43 /05.04/2023

Colectiv: Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT) - responsabil științific, Dan George Anghel, Radu Ion Ota, George Valentin Bounegru (MNUAI), Matei Drâmbărean (DJPCN Alba), Călin Șuteu (SC Gigapixel SRL) - membri în colectiv; Alexandra-Paula Sicoe, Iris Breaz, Alexandru Chirilă (masteranzi și studenți ai Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), Petru-Cristian Câmpăan (masterand, Facultatea de Istorie și Filozofie, UBB), Daniel-Adrian Rusu-Bolindeț (absolvent UBB).

Total finanțare: 25.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 8 – 25.09.2023

Obiectivele cercetării:

În campania anului 2023, datorită fondurilor reduse, s-a procedat la igienizarea sitului, precum și la semnalarea corespunzătoare a acestuia pentru publicul larg, banii alocăți de Ministerul Culturii fiind insuficienți pentru dezvelirea și continuarea cercetărilor arheologice, pe suprafața reunită a secțiunilor SXIX/14 și SXX/16, situată pe latura sudică a complexului. Însă datorită cantității impresionante de artefacte descoperite, activitățile principale desfășurate în campania acestui an le-au constituit evidența și prelucrarea materialelor arheologice provenite din campaniile 2017-2022. Totodată, s-a continuat scanarea 3D a obiectelor descoperite în *praetorium consularis*, realizată cu ajutorul dr. Călin Șuteu (Sc GigaPixel SRL), rezultatele fiind prezentate în raportul care însoțește cercetarea arheologică.

Rezultate:

Cu ajutorul echipei constituite din studenți și masteranzi ai Facultăților de Istorie ale Universităților „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia și „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, au fost identificate, introduse în Bazele de date (în format Acces și Excel), fotografiate și inventariate (Fig. 1-3) materialul tegular șampilat și alte tipuri de artefacte ceramice, încadrate în categoria „small finds”. Ele reprezintă cele mai importante categorii de piese descoperite, al căror studiu este esențial pentru stabilirea etapelor de existență și funcționare ale Palatului guvernatorului, după cum distribuția lor ne oferă date prețioase pentru stabilirea funcționalității diferitelor clădiri descoperite în cadrul complexului.

Astfel, au fost prelucrate 251 de cărămizi, țigle, olane, *pilae* de hypocaust sau *tegulae mammatæ*, dintre care 91 au fost șampilate cu sigla legiunii a XIII-a Gemina (36%), 59 exemplare au fost imprimate cu șampila aceleași unități militare, însoțită de antroponime purtând numele unor *immunes* care se găseau în fruntea cărămidărilor legiunii XIII Gemina în calitate de *magistri figlinarum* (24%), în timp

ce 15 exemplare au fost realizate de trupele însărcinate cu paza guvernatorului (6%). Lor li se adaugă alte piese (86 exemplare = 34%) care prezintă amprente umane, de animale, de păsări ori urme de *caliga* (Graficul 1).

În cadrul principalelor categorii de materiale șampilate analizate, cele mai numeroase sunt reprezentate de șampilele legiunii a XIII-a Gemina fără antroponim – 91 exemplare, dintre care au putut fi determinate 71 exemplare, celelalte artefacte fiind greu de identificat datorită stării de conservare.

Dintre cele 17 tipuri de șampile ale legiunii a XIII-a Gemina cunoscute la Apulum¹, în eșantionul analizat au fost identificate 7 tipuri, cele mai frecvente fiind următoarele (Graficul 2): *leg(io) XIII G(emina)*² (42 exemplare = 46%) (Pl. I/1; vezi și Pl. II/a-f din raportul privind cercetările interdisciplinare), *leg(io) XIII³ și leg(io) XIII Ge(mina)*⁴ (Pl. I/2) (cu un număr egal de exemplare - 9 = 10%), urmate de tipurile cu un număr mai mic de exemplare, precum *leg(io) XIII G(emina) ANT(oniniana)*⁵ (4 exemplare = 5%), *leg(io) XIII GEM(ina)*⁶ (3 exemplare = 3%), *le(gio) XIII G(emina)*⁷ și *leg(io) XIII G(emina) P(ia) F(idelis)*⁸ (câte 2 exemplare = 2%); 20 de piese (22%) au avut câteva litere păstrate din șampila legiunii, dar starea lor fragmentară nu ne-a permis o identificare precisă a lor.

În ceea ce privește materialele constructive (țigle, olane, cărămizi, *pylae* de hypocaust) care au fost șampilate cu sigla legiunii XIII Gemina însoțită de antroponime, pe cele 59 exemplare supuse analizei au fost identificate 31 de nume din cele 85 atestate *figlinarum* la Apulum⁹. Astfel, cele mai întâlnite nume de *magistri figlinorum* sunt reprezentate de: *Ael(ius) Valens*¹⁰, *Aur(elius) Cono(n)*¹¹ (vezi Fig. 1 și 3/a-b din raportul privind cercetările interdisciplinare, *Aur(elius) Gaius*¹² (Pl. II/1), *Aur(elius) Godes*¹³ - cu câte 5 exemplare, urmate de *Aur(elius) Menander*¹⁴ (4 exemplare; vezi Pl. III/e-f din raportul privind cercetările interdisciplinare), *Au(relius) Apolloni(us)*¹⁵ și *Aur(elius) Enthim(us)*¹⁶ (câte 3 exemplare; vezi Pl. III/c-d din raportul privind cercetările interdisciplinare), apoi de *Aur(elius) Eudoxus*¹⁷, *Fla(vius) Eliod(or)*¹⁸, *Fl(avius) Martinus* or *Fl(avii) Martini*¹⁹,

¹ Vezi IDR III/6, 1-112.

² IDR III/6, 16-17, 27, 40-40a, 54-56, 68-70, 73.

³ IDR III/6, 2, 4, 7.

⁴ IDR III/6, 79, 82, 84, 90.

⁵ IDR III/6, 110.

⁶ IDR III III/6, 100, 102, 106.

⁷ IDR III/6, 8.

⁸ IDR III/6, 111.

⁹ Vezi IDR III/6, 113-265, 435-436, 456.

¹⁰ IDR III/6, 124-125.

¹¹ IDR III/6, 148-148a.

¹² IDR III/6, 140-140a.

¹³ IDR III/6, 162.

¹⁴ IDR III/6, 164-164a, 165, 167.

¹⁵ IDR III/6, 137.

¹⁶ IDR III/6, 151.

¹⁷ IDR III/6, 152.

¹⁸ IDR III/6, 182.

¹⁹ IDR III/6, 187-188.

*Lucret(ius) Aquila*²⁰ și *Memmi(us) Fr(onto)*²¹ (cu câte 2 exemplare); restul antroponimelor identificate, în număr de 19, sunt atestate printr-un singur exemplar (vezi spre exemplu ștampila elegantă a producătorului *Luli(us) Iulianus*²², frecvent întâlnită în descoperirile din alte campanii arheologice, Pl. II/2) și pot fi vizualizate în Graficul 3.

Lor li s-au adăugat și materiale tegulare care au fost confecționate de trupele însărcinate cu paza guvernatorului - 15 exemplare, frecvent fiind întâlnite ștampilele trupei de *pedites singulares* (9 exemplare = 33%) (vezi Graficul 4). Au fost identificate 5 tipuri de ștampile ale pedestrașilor din garda guvernatorului, din cele 7 cunoscute la Apulum²³, frecvența lor fiind, în ordine descrescătoare a numărului de artefacte identificate: *PED(ites) S(ingulares)*²⁴ (3 exemplare) (Pl. III/1), *PED(ites) SING(ulares)*²⁵ și *PED(ites) SIN(gulares)*²⁶ (cu câte 2 exemplare), urmate de tipurile *P(edites) SIN(gulares)*²⁷ și *P(edites) S(ingulares) C(onsularis)*²⁸ (Pl. III/2) (cu câte 1 exemplar fiecare). În ceea ce privește ștampilele care poartă numele generic al găzii guvernatorului, cele mai întâlnite au fost cele în varianta *N(umerus) SING(ularium)* (5 exemplare = 20%)²⁹ (Pl. III/3), urmată de *SINGVL(ares)*³⁰ (1 exemplar = 7%) (vezi Graficul 4).

Concomitent cu introducerea în baza de date și prelucrarea materialului tegular ștampilat, au fost prelucrate și 100 artefacte ceramice, îndeosebi ceramică fină de masă, dar și recipiente de transport – amfore de import care au adus vin și ulei de măsline din centre vestice și orientale ale Imperiului roman –, lămpi ceramice folosite pentru iluminat, teracote etc.

Așa cum subliniam în rapoartele arheologice anterioare, ceramica de masă este de foarte bună calitate și este reprezentată în principal de sigillate de import (în număr mic deocamdată) și mai ales de imitațiile locale ale acestora; printre tipurile atestate menționăm farfuriile Drag. 18 (vezi Pl. IV/a-b din raportul privind cercetările interdisciplinare) platourile Drag. 39, cupele de tip Drag. 33 și Déchelette 68, frecvențele boluri de tip Drag. 37 cu decor ștampilat și incizat (vezi Pl. IV/d-f din raportul privind cercetările interdisciplinare) și de tip Drag. 44, platourile cu înveliș roșu pompeian etc. Din cadrul ceramicii pentru prepararea mâncării menționăm câteva *mortaria* fragmentare, precum și câteva fragmente de amfore de origine egeeană aparținând tipului Kapitän II, folosite pentru transportul vinului, la care se adaugă câteva exemplare fragmentare de amfore de tip Dressel 24 *similis*.

Alte artefacte de epocă romană prelucrate sunt reprezentate de o serie de lămpi întregi și fragmentare,

aparținând tipurilor Loeschcke VIII (cu decor în formă de rozetă pe capac) și Loeschcke X (cu toată decorată în formă de frunză, cu o nervură centrală torsionată), capul unei teracote fragmentare cu reprezentarea zeiței Venus etc.

Concomitent cu introducerea în baza de date și prelucrarea artefactelor menționate (prin identificare și descriere, măsurare, fotografiere și editare a imaginilor), s-a realizat inventarierea acestora³¹.

Cercetările arheologice din campaniile viitoare se vor concentra asupra aceluiași obiective enunțate anterior: dezvelirea Clădirii romane II, ale cărei elemente constructive au fost descoperite pe suprafața secțiunilor reunite SXIX/14 și SXX/16, precum și a fazelor anterioare de locuire romană ale complexului situate în același areal, continuarea cercetărilor interdisciplinare și prelucrarea artefactelor descoperite, în vederea publicării monografiei sitului.

Includerea Palatului guvernatorului Daciei romane de la Apulum pe Lista tentativă UNESCO pentru Patrimoniul Mondial Protejat ar trebui să dea un impuls important în plan local și național pentru conservarea și punerea în valoare a vestigiilor dezvelite, ca monument unic în peisajul urban al Apulum-ului și al provinciei Dacia.

Abstract

In the 2023 campaign, due to limited funds, it was not possible to continue the archaeological research on the combined surface of sections SXIX/14 and SXX/16, located on the southern side of the complex.

The main activities carried out in this year's campaign were the recording and processing of the archaeological materials discovered in the 2017-2022 campaigns.

251 items of tegular material bearing the stamps of the *legio XIII Gemina* (either simple or accompanied by anthroponyms) and of the governor's guard have been processed. The most numerous – 91 samples (36%) belong to the *legio XIII Gemina*, 7 types out of the 17 attested at Apulum have been identified (see chart 2). The building materials that were stamped with the name of *legio XIII Gemina* accompanied by anthroponyms were in the number of 59 specimens (24%), with 31 names being identified out of the 85 attested at Apulum (see chart 3). The tegular materials bearing the stamps of the governor's guard were in smaller numbers - 15 copies (6%). The stamps of *pedites singulares* were the most frequently encountered (9 samples = 33%), with 5 types of stamps being identified out of the 7 known at Apulum (see chart 4). On the analyzed construction materials, were also identified many specimens that show human, animal, bird prints or *caliga* traces (86 specimens = 34%) (chart 1).

At the same time, 100 ceramic artifacts were processed. Among them, we can mention complete and fragmentary ceramic lamps (Loeschcke VIII and X types),

³¹ Dana Zudor, conservatoarea Colecției de Arheologie a MNUAI, a realizat această activitate. Atât ei, cât și echipei de restauratori a aceleiași instituții, conduse de dr. Dan George Anghel, care au restaurat prompt și eficient materialele care necesitau acest lucru, le mulțumim pentru colaborarea fructuoasă din această campanie (și dintotdeauna).

²⁰ IDR III/6, 225, 227.

²¹ IDR III/6, 230-231.

²² IDR III/6, 207.

²³ Vezi IDR III/6, 272-284.

²⁴ IDR III/6, 280-281.

²⁵ IDR III/6, 277.

²⁶ IDR III/6, 278.

²⁷ IDR III/6, 282.

²⁸ IDR III/6, 273.

²⁹ IDR III/6, 270-271.

³⁰ IDR III/6, 285.

ceramic categories belonging especially to fine tableware (local terra sigillata, stamped pottery, Pompeian red slip ware), kitchen ware (*mortaria*), storage and transport vessels – imported amphorae for wine and olive oil brought in from western and oriental centres of the Roman Empire (Kapitän II and Dressel 24 *similis* types) etc.

The 3D scanning of the objects discovered in the *praetorium consularis* was also carried out, in view of the archaeological monograph of the site, to turn to account its historic and archaeological value and also to help popularise it.

Bibliografie

IDR III/6 – C. L. Băluță, *Inscripțiile Daciei romane. Volumul III: Dacia Superior. 6. Apulum – Instrumentum Domesticum*, București, 1999.

Illustrations list:

Photographic illustration

Fig. 1. Processing, photographing and electronic inventorying of archaeological materials discovered in the 2017-2022 campaigns.

Fig. 2. Processing and electronic inventory of fine ware discovered in the 2017-2022 campaigns.

Fig. 3. Processing, photographing and electronic inventorying of archaeological materials discovered in the 2017-2022 campaigns.

Pl. I. Stamps types of the *legio XIII Gemina*: 1. (LE)G(io) XIII G(emina) type (IDR III/6, 44); 2. LEG(io) XIII GE(mina) type (IDR III/6, 84).

Pl. II. Stamps types of the *legio XIII Gemina*, accompanied by anthroponyms: 1. LEG(io) XIII GEM(emina)/AVRELI GAIVS (IDR III/6, 140a); 2. LEG(io) XIII GEM(ina)/IVLI IVLIANVS (IDR III/6, 207).

Pl. III. Stamps types of the governor's guard: 1. PED(ites) S(ingulares) type (IDR III/6, 280); P(edites) S(ingulares) C(onsularis) type (IDR III/6, 272); 3. N(umerus) SING(ularium) type (IDR III/6, 271).

Charts

Chart 1. Stamps types and different prints identified on the tegular material discovered in the Governor's Palace at Apulum during 2017-2022 campaigns.

Chart 2. Stamps types of the *legio XIII Gemina* identified on the tegular material discovered in the Governor's Palace at Apulum during 2017-2022 campaigns.

Chart 3. Stamps types of the *legio XIII Gemina*, accompanied by anthroponyms, identified on the tegular material discovered in the Governor's Palace at Apulum during 2017-2022 campaigns.

Chart 4. Stamps types of the governor's guard, identified on the tegular material discovered in the Governor's Palace at Apulum during 2017-2022 campaigns.

Fig. 1. Prelucrarea, fotografierea și inventarierea electronică a materialelor arheologice descoperite în campaniile 2017-2022

Fig. 2. Prelucrarea și inventarierea electronică a ceramicii fine descoperite în campaniile 2017-2022

Fig. 3. Prelucrarea, fotografierea și inventarierea electronică materialelor arheologice descoperite în campaniile 2017-2022

Pl. I. Tipuri de ștampile ale legiunii XIII Gemina: 1. (LE)G(io) XIII G(emina) (IDR III/6, 44); 2. LEG(io) XIII GE(mina) (IDR III/6, 84)

1

2

Pl. II. Ștampile ale legiunii XIII Gemina, însoțite de antroponime: 1. LEG(io) XIII GEM(emina)/AVRELI GAIVS (IDR III/6, 140a);
2. LEG(io) XIII GEM(ina)/IVLI(us) IVLIANVS (IDR III/6, 207)

1

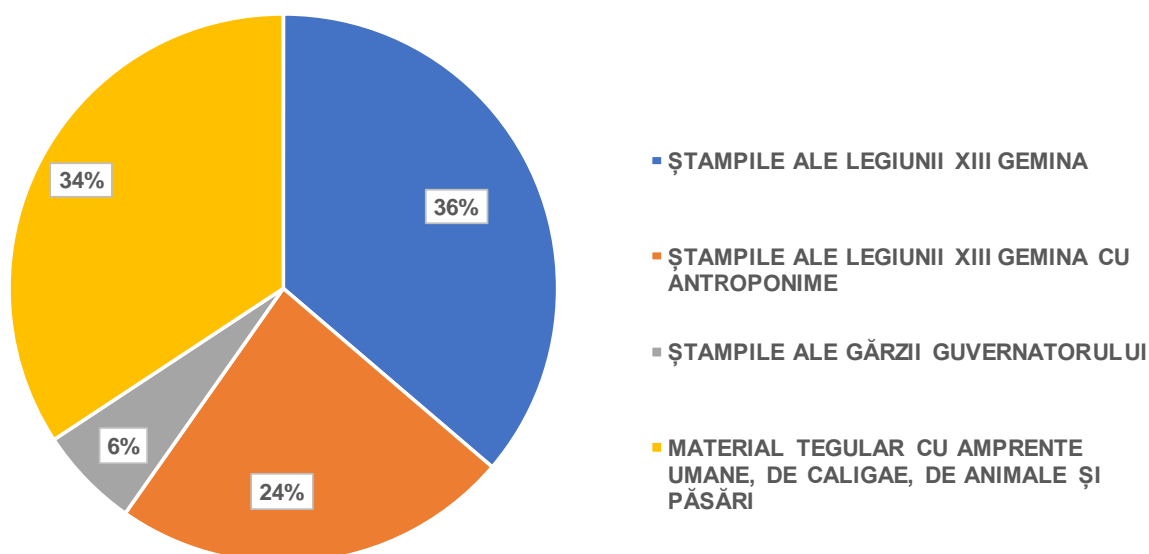
2

3

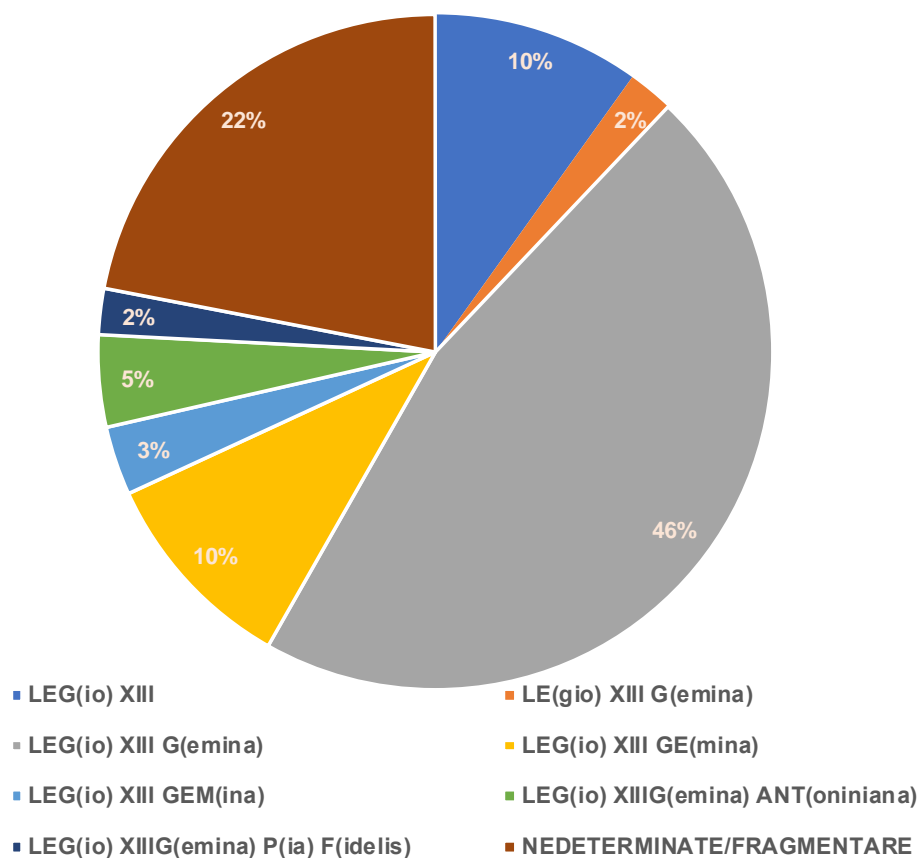
Pl. III. Tipuri de ștampile ale găzii guvernatorului: 1. PED(ites) S(ingulares)(IDR III/6, 280); 2. P(edites) S(ingulares) C(onsularis) (IDR III/6, 272); 3. N(umerus) SING(ularium) (IDR III/6, 271)

TIPURI DE MATERIALE TEGULARE ȘTAMPILATE ȘI CU DIFERITE AMPRENTE

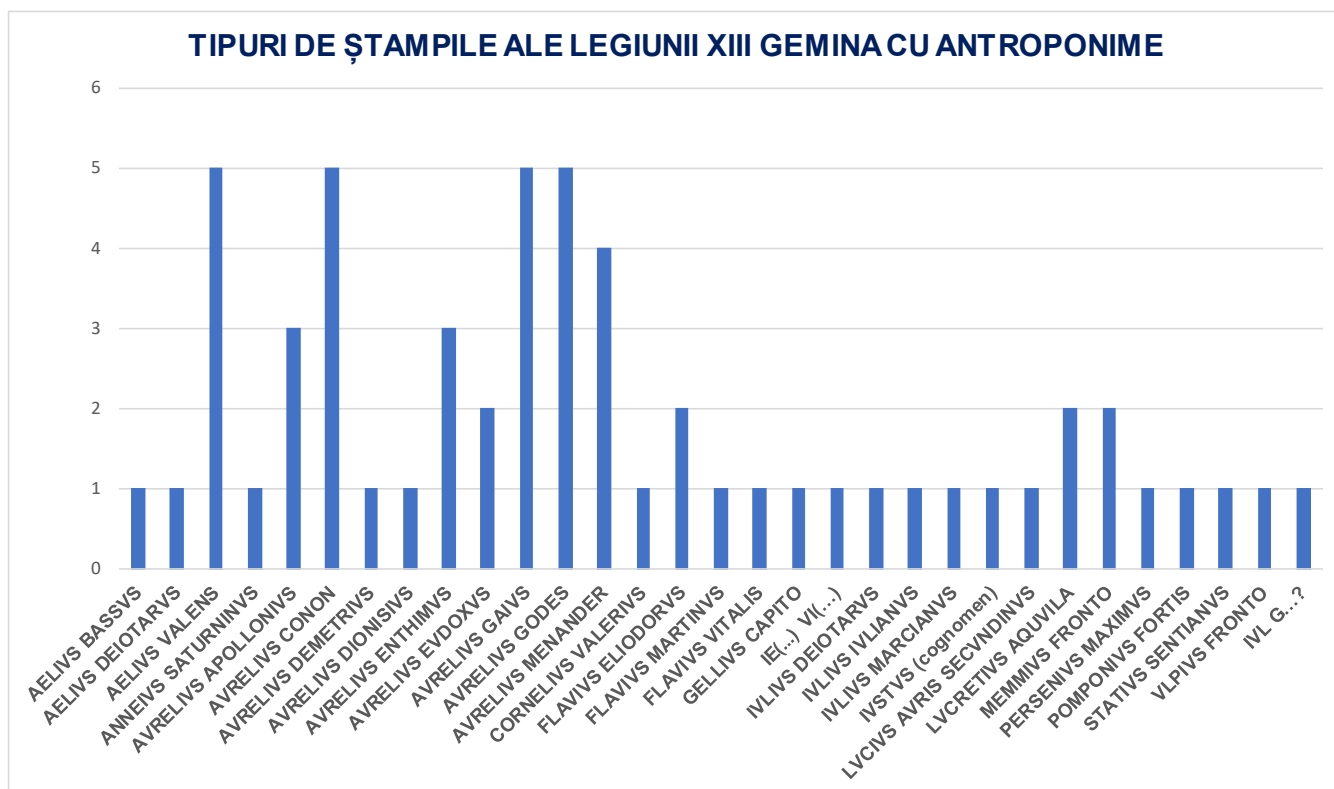

Graficul 1. Tipuri de ștampile și de amprente identificate pe materialul tegular descoperit la Palatul guvernatorului de la Apulum în perioada 2017-2022

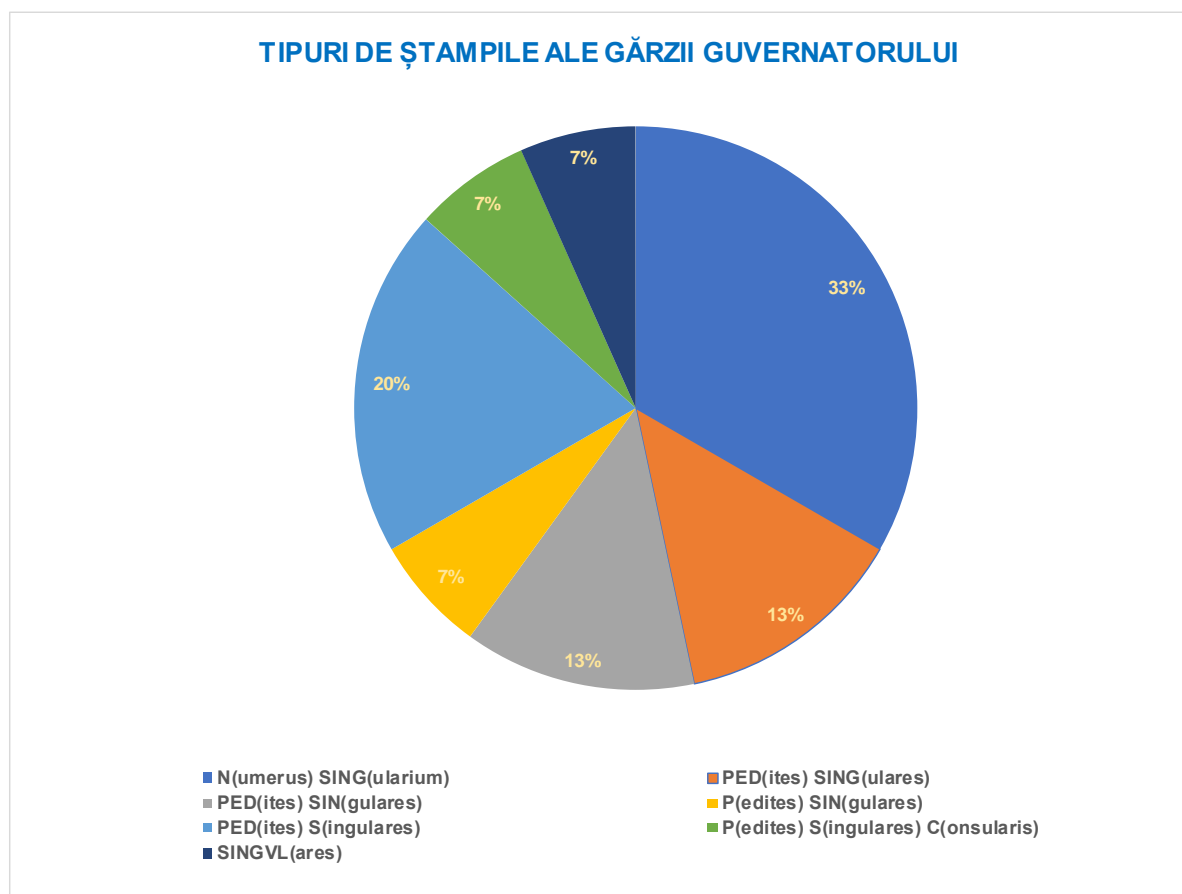
TIPURI DE ȘTAMPILE ALE LEGIUNII XIII GEMINA FĂRĂ ANTROPONIME

Graficul 2. Tipuri de ștampile ale legiunii XIII Gemina identificate pe materialul tegular descoperit în perioada 2017-2022

Graficul 3. Tipuri de ștampile ale legiunii XIII Gemina cu antroponime identificate pe materialul tegular descoperit în perioada 2017-2022

Graficul 4. Tipuri de ștampile ale gărzii guvernatorului identificate pe materialul tegular descoperit în perioada 2017-2022

5. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]

Punct: Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii - Str. Munteniei nr. 15-17

Scanarea 3D a artefactelor arheologice descoperite în cercetările arheologice desfășurate pe șantierul sistematic Palatul guvernatorului Daciei romane de la Apulum în campaniile 2017-2022

Colectiv: Călin Șuteu (SC Gigapixel SRL)

Conform unui program multi-anual aflat în derulare privind cercetările interdisciplinare efectuate pe șantierul arheologic sistematic Palatul guvernatorului Daciei romane de la Apulum, pentru anul 2023, au fost digitizate 3D un număr de 21 de artefacte provenind din descoperirile din campaniile arheologice din perioada 2017-2022. În acest scop, a fost folosit un sistem de scanner laser de mare rezoluție, Artec Space Spider, cu ultima soluție software disponibilă, Artec Studio 18. Rezoluția este de ordin metrologic, mergând în anumite condiții chiar până la 0,05 mm, modelele 3D generate putând fi utilizate atât în aplicații de tipul muzeului virtual, cât și în analiza detaliată a suprafețelor cercetate, măsurători de înaltă precizie etc. Sunt culese astfel informații detaliate cu privire la geometria, volumul, culoarea și textura suprafețelor unui obiect, fără nici un contact efectiv cu acesta, rezultatul constând într-o redare grafică, digitală, a structurii sale fizice tri-dimensionale, un surogat virtual. Prin filtre speciale se pot reda mult mai bine detalii foarte fine din modelul 3D, un exemplu fiind filtrul matematic Lambertian radiance scaling (LRS), oferit de pachetul software MeshLab. Au putut fi astfel mult mai bine analizate o serie de ștampile imprimate pe materiale de construcție precum cărămizi, *tegulae*, *pylae* de *hypocaust* și olane (Pl. I-III). Totodată, au fost scanate prin aceleași metode artefacte aparținând ceramicii fine (Pl. IV), precum și lămpi ceramice. O altă modalitate de vizualizare îmbunătățită, complementară celei de mai sus, este dată de posibilitatea de a modifica intensitatea și incidența unei surse de lumină virtuală în relație cu suprafața mesh-ului 3D, procedeu similar cu utilizarea iluminării razante pentru identificarea mai bună a inscripțiilor greu lizibile.

Abstract

Following a yearly programme of 3D digitization of the artifacts discovered in archaeological excavations between 2017 and 2022 at the Governor's Palace at Apulum, a new set of 21 artifacts were scanned. A high resolution scanner was used, the Artec Space Spider, together with the Artec Studio 18 processing software. Several approaches were researched, in order to optimize the rendering of these high resolution 3D meshes, using mathematical filters like the Lambertian Radiance Scaling (LRS) or virtual lighting. A series of stamps imprinted on building materials (*tegulae*, *imbrices*, roof tiles) (Pl. I-III), fine ware (Pl. IV), amphoras and ceramic lamps provided the subject of these investigations, with notable results in improving their graphical representation for further scientific studies.

Illustration list:

Pl. I. An example of a high resolution 3D model (0.3 mm) rendering using MeshLab 2023's LRS rendering and raking virtual lighting on a brick stamped with the name of *legio XIII Gemina*, accompanied by the anthroponime *AVR(elius) CONO(n)* (IDR III/6, 148-148a).

Pl. II. High resolution 3D scanning of tegular material with the stamps of *legio XIII Gemina*: a-f. *LEG(io) XIII G(emina)* types (IDR III/6, 44, 55, 17).

Pl. III. High resolution 3D scanning of tegular material with the stamps of *legio XIII Gemina*, accompanied by anthroponimes: a-b. *AVR(elius) CONO(n)* type (IDR III/6, 148-148a); c-d. *AVR(elius) ENTHIM(us)* type (IDR III/6, 151); e-f. *AV(relius) MENAND(er)* type (IDR III/6, 167).

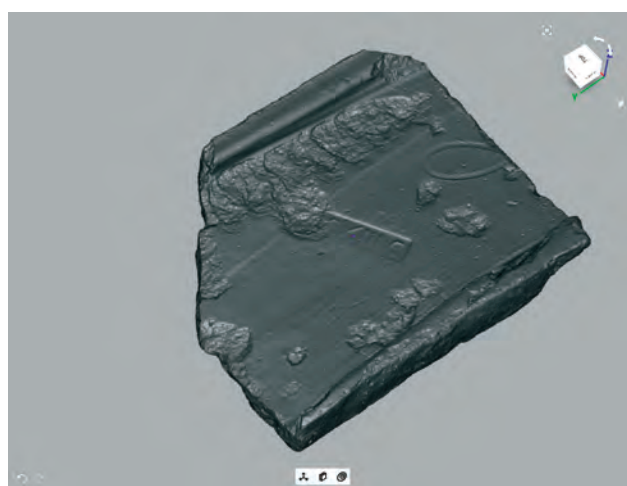
Pl. IV. High resolution 3D scanning of fine ware: a-b. Drag. 18 type plate; c-f. Drag. 37 bowls type, with stamped decoration.

Pl. I. Exemplu de redare a modelului 3D (mesh de mare rezoluție, 0.3 mm) în aplicația MeshLab 2023, folosind atât metoda LRS, cât și iluminarea virtuală razantă pe o cărămidă șampilată a legiunii XIII Gemina cu antroponim: AVR(eliu)s CONO(n) (IDR III/6, 148-148a)

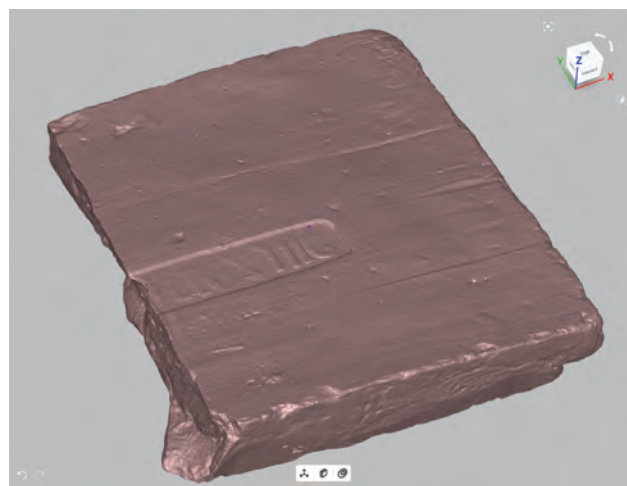
a

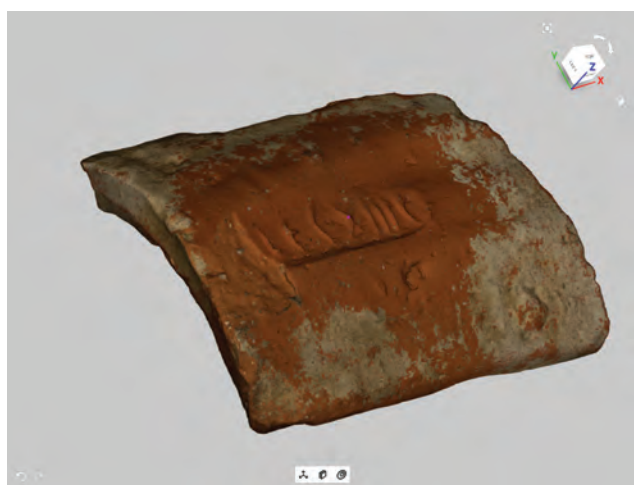
b

c

d

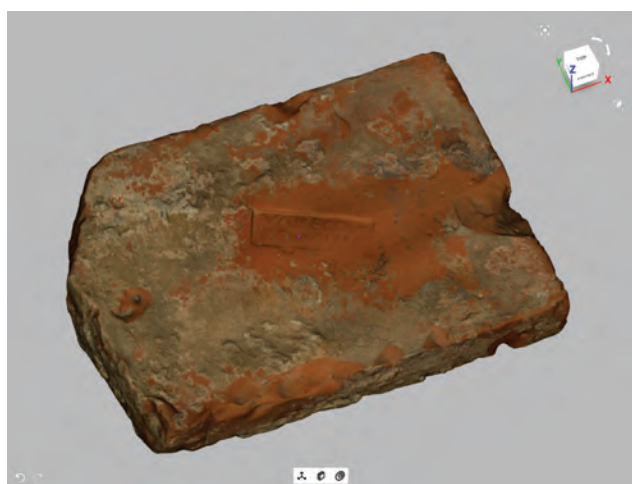

e

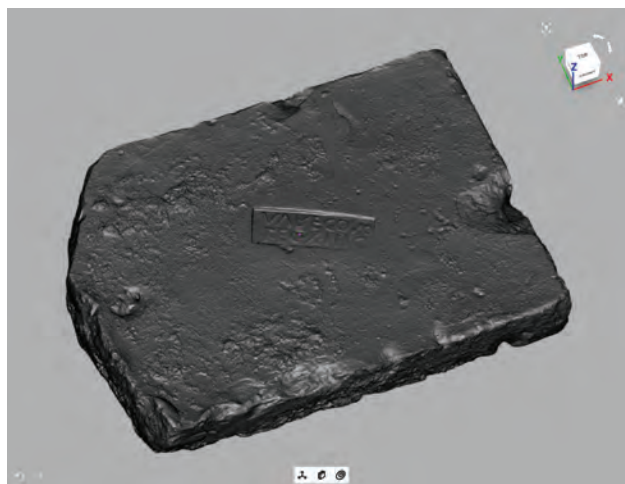

f

Pl. II. Scanare 3D a unor materiale tegulare cu ștampile ale legiunii XIII Gemina: a-f. LEG(io) XIII G(emina) (IDR III/6, 44, 55, 17)

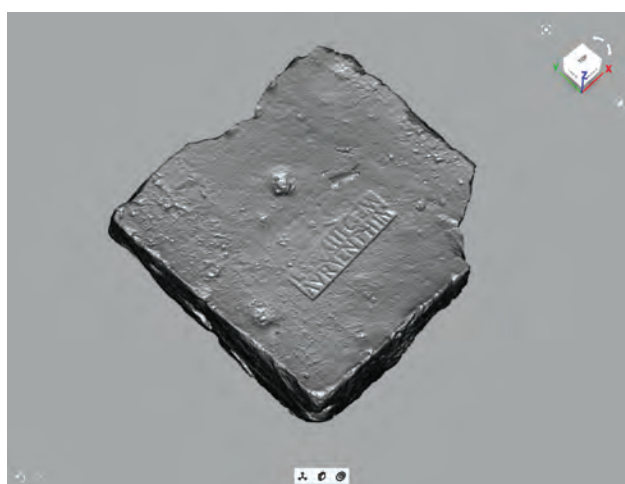
a

b

c

d

e

f

Pl. III. Scanare 3D a unor materiale tegulare cu ștampile ale legiunii XIII Gemina, însoțite de antroponime: a-b. AVR(elius) CONO(n) (IDR III/6, 148-148a); c-d. AVR(elius) ENTHIM(us) (IDR III/6, 151); e-f. AV(relius) MENAND(er) (IDR III/6, 167)

a

b

c

d

e

f

Pl. IV. Scanare 3D a ceramicii fine: a-b. farfurie de tip Drag. 18; c-f. boluri fragmentare de tip Drag. 37, cu decor ștampilat

6. Anina – Steierdorf, jud. Caraș-Severin

Punct: Peștera „La Hoțu” („Hoților”)

Tip de sit: 11 (locuire civilă); 115 (locuire în peșteră);

Încadrare cronologică: 14 (Eneolitic); 15 (Epoca bronzului)

Cod RAN: 50905.01

Autorizație nr: 79/2023

Colectiv: Sorin Marius Petrescu - responsabil științific (Liceul Tehnologic „Decebal” Caransebeș); Dimitrie Pavel Negrei - responsabil sector (MJERG Caransebeș)

Perioada desfășurării cercetării: 11 – 27.07.2023

După evaluarea inițială din 2012 și cercetarea sistematică din anii 2013-2020, obiectivul nostru, începând cu anul 2021, a fost de a continua investigarea prezenței antropice în situl de la Peștera „La Hoțu”. Săpăturile anterioare au dovedit existența unor prezențe umane în timpul epocilor medievală, epoca fierului, epoca bronzului, neolitic, eneolitic și epipaleolitic.¹ Dovezi indirecte pentru existența posibilă a nivelelor ocupaționale din paleolitic au fost date de fragmente de cărbune din Peștera „La Hoțu” datate din Tardiglacial până la începutul Holocenului (13.000 - 10.000 Necal .BP).²

Din 2013 săpăturile au constatat în două suprafețe/ careuri în Peștera „La Hoțu” (notate convențional zonele A și B).

Cercetarea în zona A (Pl. I)

În Peștera „La Hoțu”, fostul sistem de carioaj realizat în 2005 a fost restabilit și adaptat pentru săpăturile viitoare pe o scară mai largă în interior, dar și în afara peșterii. Cercetarea în zona A a fost, de fapt, o continuare a săpăturilor anterioare (din 2009), în zona careurilor 15A, 15B, 16A, 16B, pe o suprafață redusă (cca. 4 m²). Îndepărtarea sedimentelor s-a realizat prin straturi groase de 3-5 cm.

Au fost cercetate și careurile 14 C-D unde patul peșterii (sterilul de fapt) și căderile masive de pietre din tavan au oprit cercetarea la adâncimi cuprinse între 0,10 m și 0,40 m, materialul arheologic sărac ceramic și osteologic aparține sec. XVI-XVIII.³

Decizia de a cerceta această zonă este legată de faptul că probabilitatea de a localiza niveluri de locuire din paleolitic este mai mare în zona de intrare a unei peșteri decât în partea din interior.

Toate depozitele din peșteră sunt caracterizate printr-o densitate mare de material clastic, calcaros, cu o prezență modestă de material arheologic. Blocurile de calcar sunt încorporate într-o matrice de „argilă” de proveniență calcaroasă, cu semne de stagnare a apei (concentrații mari de oxid de fier) în unele părți. Este posibil ca unele depuneri să se găsească în poziție secundară, fiind rezultatul spălării pantei de la zona de intrare în peșteră.

Descoperirile sunt izolate, cuprinzând fragmente ceramice, de oase și cărbune.

În stadiul actual al cercetărilor, ceramica descoperită

între nivelele 3.1 - 3.2 aparține fazelor II și III a culturii Coțofeni (Fig. 2), atingându-se o adâncime de -148 cm.

Odată cu nivelul 4.1 s-a atins nivelul neolitic timpuriu Starčevo-Criș IIIB (sesizat de noi încă din campania 2005), până la adâncimea de -230 cm. Acest nivel neolitic este mai bogat în ceramică (Fig. 3) și piese litice din calcedonie (silex de Plopa, de dimensiuni mici și calitate slabă (Fig. 4). După acest nivel urmează sterilul și bedrock.

Cercetarea a fost oprită la adâncimea de -350 cm.

În anul 2024, cercetarea în zona A va fi continuată pentru a atinge eventual nivelul epipaleolitic și va fi extinsă cercetarea și în careurile 15C -15D.

Abstract

After initial archaeological evaluation in 2012 archaeological systematic research between 2013 – 2020, our objective, starting with 2021 has been to continue the investigation of the anthropic presence inside the sit „La Hoțu” Cave. Previous research proved the existence of human presence during the medieval period, Iron Age, Bronze Age, Neolithic, Eneolithic, and Epipaleolithic. The discoveries are isolated comprising ceramic, bones, and coal fragments.

In the current stage of research, the ceramic discovered between levels 3.1 - 3.2 belongs to the second and third phases of the Coțofeni Culture (Fig. 2), reaching a depth of - 148 cm.

Starting with level 4.1 there was the early Neolithic level: Starčevo-Criș IIIB (noticed by us since the 2005 campaign), up to a depth of -230 cm. This Neolithic level is richer in ceramics and lithic pieces of chalcedony (Plopa flint, of small size and poor quality (Fig. 1.4). After this level comes the tailings and bedrock.

Bibliografie:

Lazarovici *et alii* 2004 - Lazarovici *et alii*, *Steierdorf, (oraș Anina), jud. Caraș – Severin, Punct: Peștera Hoților (La Hoțu)*, in *CCA. Campania 2004*, București, 2005, p. 357-359.

Lazarovici *et alii* 2006 - Lazarovici *et alii*, *Steierdorf, (oraș Anina), jud. Caraș – Severin, Punct: Peștera Hoților (La Hoțu)*, in *CCA. Campania 2006*, București, 2007, p. 343-346.

Petrescu 2002 - Petrescu, S. M., *Cercetări arheologice în peșteri din bazinul Anina-Steierdorf*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022.

Petrescu *et alii* 2007 - *Steierdorf, (oraș Anina), jud.*

Caraș-Severin, Punct: Peștera Hoților (La Hoțu). in *CCA. Campania 2007*, București, 2008, p. 288-290.

Illustrations list:

Pl. I. La Hoțu cave. 1. Entrance mouth; 2. The grid system; 3. East profile; 4. Flint.

Pl. II. La Hoțu cave. North and east profiles.

¹ Petrescu 2022, p. 29-30, 65-71; Lazarovici *et alii* 2004, p. 357-359; Lazarovici *et alii*, 2006, p. 343-346.

² Petrescu 2022, p. 79.

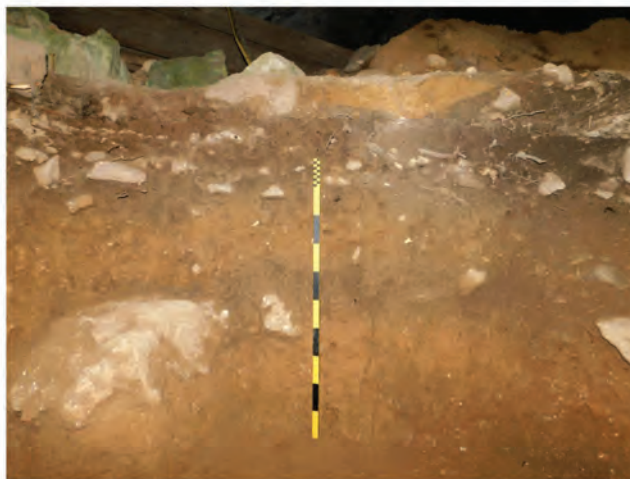
³ Petrescu 2022, p. 91, 108.

1

2

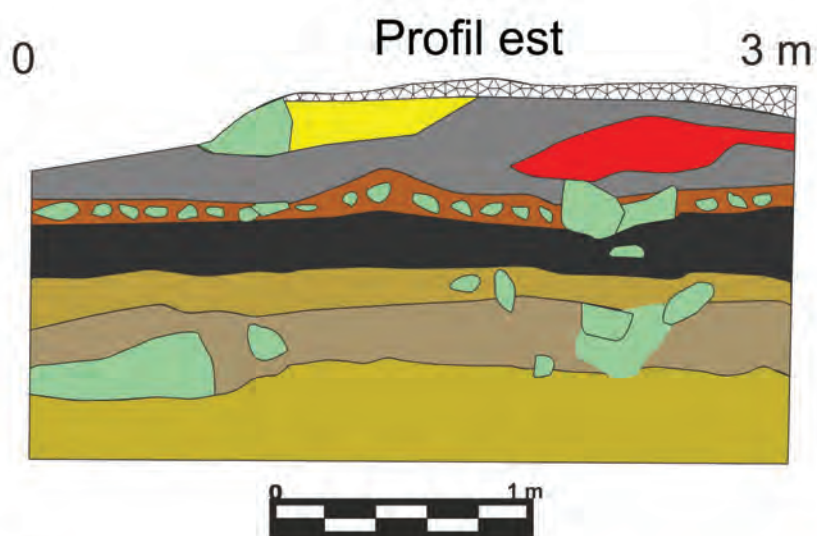
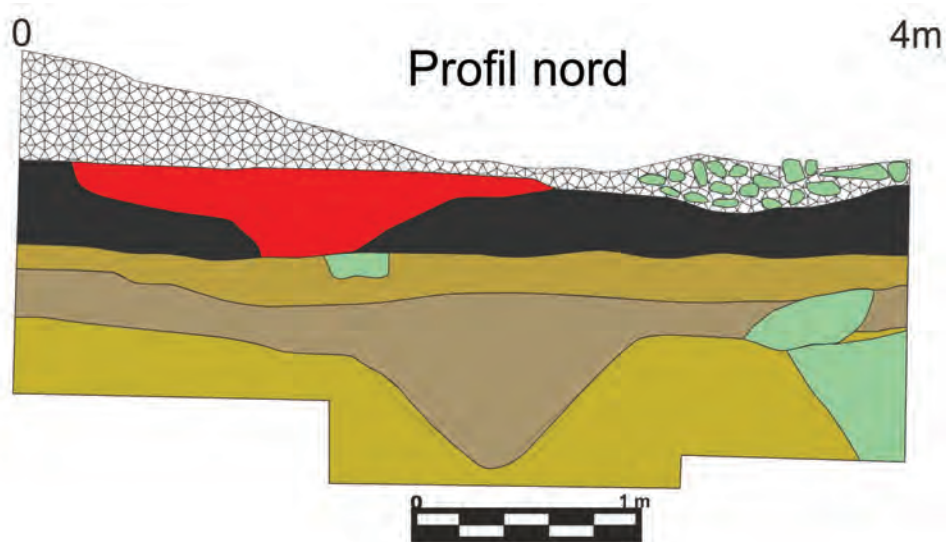

3

4

Pl. I. Peștera La Hoțu. 1. Gura de intrare; 2. Sistemul de cariere; 3. Profil est; 4. Silex

Nivelul actual de călcare	Vatră
Sediment negru-cenusiu (nivel modern)	Lut galben
Sediment brun cu multe bucăți de calcar	Calcar
Sediment negru cenusiu (nivel Coțofeni)	
Sediment galben maroniu fără urme arheologice	
Sediment brun cenusiu (Starčevo-Criș)	
Sediment galben rosiatic fără urme arheologice	

Pl. II. Peștera La Hoțu. Profilurile nord și de est

7. Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara

Punct: Cetățuie

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 1 (preistorie), 143 (eneolitic târziu), 15 (epoca bronzului), 151 (epoca bronzului timpuriu), 152 (epoca bronzului mijlociu), 153 (epoca bronzului târziu), 16 (Hallstatt), 161 (Hallstatt timpuriu), 213 (La Tène târziu), 33 (epoca post romană), 43 (epoca medievală), 431 (epoca medievală timpurie), 432 (epoca medievală târzie)

Cod RAN: 87870.01

Autorizație nr. 28 /04.04.2023

Colectiv: Iosif Vasile Ferencz (MCDR Deva) – responsabil științific al șantierului; Mihai Cristian Căstăian (MCDR Deva) - responsabil de sector, Dorel Micle (UV Timișoara) – responsabil de sector, Daniel Spânu (IAB), Andreea Drăgan (IAIA Cluj Napoca) - responsabil de sector, Ionuț Socol – membru în colectiv, Diandra-Natalia Pall-Both, Vasile Palaghie și Cristian Constantin Roman, invitați.

Perioada desfășurării cercetărilor: 03.07.2022; 25.07.2023; 24.09 - 06.10.2023

Cercetările arheologice la Ardeu, în anul 2023 s-au desfășurat în două etape, în funcție de programul de practică al studenților Universității de Vest din Timișoara și de posibilitățile membrilor colectivului de cercetare. Cele două campanii s-au derulat pe parcursul lunilor iulie, septembrie și octombrie. Cercetarea s-a desfășurat cu acordul proprietarului terenului, domnul Florea Florin. La cercetări au participat, alături de membrii colectivului de cercetare și studenți ai Universității de Vest și voluntari, iar studenții au fost implicați în întreg procesul de documentare, ca parte a activității didactice.

În anul 2023 au continuat cercetările în sectorul explorat în anul 2001 și în cel precedent, la poalele dealului Cetățuie¹. Amintim că în secțiunea denumită S2/2001², a fost identificat un complex a cărui interpretare funerară sau de cult era dificil de precizat³. Structura respectivă a furnizat materiale arheologice numeroase, diverse din punct de vedere al funcționalității și a materialelor din care sunt realizate. Între ele se numără o paftă din fier placată cu bronz⁴, fragmente ale unui *umbo* de scut, din fier⁵, părți dintr-un cuțit curb⁶, ferecătura unei casete pentru valori⁷, fragmente dintr-o strecurătoare din bronz⁸, oase, fragmente de vase din ceramică etc.

Campania din anul 2022 a avut ca obiectiv extinderea cercetării pe o suprafață cu dimensiunile de 5/5 m, denumită convențional Sp10, care suprapune parțial secțiunea investigată în anul 2001, cu scopul de a contura imaginea de ansamblu asupra structurilor arheologice. Întreaga arie

a fost împărțită în carouri cu dimensiunea de 1 x 1 m. Ulterior, unitatea de cercetare a fost prelungită spre nord cu un metru (în anul 2022), iar mai apoi (în anul 2023) spre sud cu 1 m, pentru a putea să fie documentate în întregime structurile identificate. În acest fel, aria cercetată a ajuns să aibă o suprafață de 5 x 7 m.

Întreaga cantitate de pământ excavată a fost cernută prin sită, asigurând recoltarea materialului arheologic aproape exhaustiv. În procesul achiziției de date, în timpul cercetărilor au fost descrise și desenate contextele arheologice. În plus, fiecare dintre ele au fost documentate prin fotogrammetrie georeferențiată prin ținte fotogrammetrice generate de programul Agisoft. Au rezultat astfel modele 2D și 3D (Fig. 1) georeferențiate ale fiecărui context arheologic. Prin folosirea unui aparat DGPS, s-a reușit, cu puține excepții, înregistrarea coordonatelor geografice cu o precizie de 2-4 cm, atât pe verticală, cât și pe orizontală.

Cantitatea mare de piatră provenind din eroziunea versantului și compactarea ei pe măsură ce s-au acumulat straturi succesive au reprezentat factori care au făcut să fie imposibil să distingem, la momentul debutului cercetărilor, amenajări intenționate. Dificultatea a fost accentuată și de faptul că amenajările erau realizate din aceeași rocă locală ca și piatra rulată, provenind din eroziune. Rădăcinile arborilor și arbuștilor au sporit dificultatea cercetărilor și a interpretării contextelor identificate. Cu toate acestea, după excavarea acumulărilor s-au conturat două structuri, cu plan cvasi-circular, având la suprafață forma unor movile puțin înalte, cu diametrul de cca 4 m (Fig. 2).

Sub mantalele din piatră se găsea, în fiecare dintre cele două cazuri, câte o platformă de pământ ars, având culoare roșu-cărmiziu intens, conținând mult lemn ars. Pe suprafața platformelor erau depuse numeroase fragmente ceramice, oase de animale și puține obiecte metalice. La baza stratului care forma cele două platforme se găsea un lut galben în care erau prezente puține materiale arheologice și oase de animale.

Între particularitățile amenajărilor surprinse în timpul excavațiilor, menționăm că în partea vestică a structurii notate M1, sub stratul de pământ ars, a fost conturată o groapă săpată într-un fundament de piatră locală și conținea pământ și puține pietre (Fig. 3).

În campania din anul 2023 ne-am propus să continuăm investigațiile cu scopul documentării în întregime a celor două amenajări. În urma interpretării profilului stratigrafic al suprafeței Sp 10/2022, pe latura de sud, corelată cu interpretarea situației arheologice a fost distinsă elevația structurii sub forma unei movile din piatră. Din aceste motive, în campania din anul 2023 am extins cercetarea spre sud, cu un metru. Rezultatele au fost pe măsura așteptărilor. În acest fel am reușit să surprindem cu claritate capătul sudic al movilei care acoperea structura denumită de noi M2. În privința celei de a doua structuri, notată cu M2, trebuie să menționăm că pare să fi fost delimitată de o amenajare din piatră (Fig. 3) ale cărei margini au putut să fie conturate cu multă claritate, iar în suprafața care a fost prelungită spre sud unitatea de cercetare, structura respectivă a fost documentată și în elevație (Fig. 4).

Cele două structuri au fost edificate pe o bază din

¹ Ferencz *et alii* 2023.

² Pescaru *et alii* 2002.

³ Pescaru *et alii*, 2002, p. 42; Ferencz, 2010a, p. 226.

⁴ Ferencz 2013a.

⁵ Ferencz, Dima 2009, p. 20-23, vezi și Fig. 2.

⁶ Ferencz, Dima 2009, p. 21, 23-25, vezi și Fig. 3/2; Ferencz, Gurgu-Țârdoiu 2009, 161-162, vezi și Pl. II/1-2.

⁷ Ferencz 2010b.

⁸ Mustăț, Ferencz 2016.

piatră la baza versantului estic al dealului Cetățuie, acolo unde eroziunea pantei a favorizat permanent acumularea unor straturi de piatră desprinsă din pereții de calcar. Din acest motiv, credem că e probabil ca baza respectivă, pe care au fost amenajate structurile M1 și M2 să fi fost o acumulare naturală. Iar suprafața ei a fost pregătită pentru amplasarea fiecărui complex, deoarece păstrează un nivel relativ plan, iar fragmentele de rocă sunt toate de dimensiuni mici, legate cu un pământ lutos, brun. Pe nivelul astfel organizat a fost așezat un strat de lut, cu o grosime care atinge pe alocuri 25 cm și care se subțiază spre margini, ca o platformă, peste care au fost așezate (aruncate?) fragmente de vase din ceramică și oase de animale. În compoziția acestui strat de lut se găsesc, de asemenea, fragmente ceramice și oase. Partea superioară a lutului are culoare roșie, ca dovadă că a fost arsă intens.

Materialele arheologice din inventarul celor două structuri constă în cea mai mare măsură din ceramică, dar nu lipsesc nici obiecte metalice: piese de port și podoabă, de armament și de harnașament precum și numeroase oase de animale fără urme de ardere.

Au fost recoltate puține oase incinerate, între care unele au fost descoperite *in situ*, iar altele în momentul sitării pământului excavat. Ele vor fi analizate de către doamna antropolog Angela Simalcsik. Însă, până vom fi în măsură să cunoaștem mai multe în legătură cu materialul osteologic incinerat provenind din cercetările de la Ardeu, trebuie să precizăm că sunt fragmente de mici dimensiuni și că au fost prezente pe suprafața celor două structuri.

Sintetizând observațiile prezentate anterior, putem susține că în suprafața Sp 10/2022-2023 au fost identificate cu siguranță două structuri amenajate, aparținând epocii Regatului dac. Ele au în alcătuire platforme de lut, care la bază are culoare galbenă, iar în partea superioară sunt arse, așa cum dovedește consistența și culoarea roșie. În componența stratului de lut se găsesc oase de animale și fragmente ale unor recipiente din ceramică, fără urme de ardere. Platformele de lut au fost amenajate pe baze din piatră, formând suprafețe mai mult sau mai puțin plane. Imaginea de ansamblu a structurii identificată în anul 2001 a fost completată prin cercetările recente.

În privința naturii celor două structuri, nu avem, nu avem încă suficiente argumente pentru a ne putea pronunța cu mai multă siguranță. Rămânem însă la părerea că cele mai probabile interpretări au ca obiect domeniul funerar, sau cel depozițional.

La cercetări au participat și studenții: Raul Andrei Gașpar, George Cismaru, Robert Petrovics, Denis Luță, Ancuța Noghi, Flavia Tăutan, Eduard Cosa, Dan George Delu și Ioana Ferencz, precum și Victor Hegeduș, Lăcrămioara și Robert Pall-Both, Florin Cazan, Diana Ferencz și Răzvan Malanca.

Abstract

In 2001, a team of researchers from the Museum of Dacian and Roman Civilisation in Deva began the research of what is known as "Judelui" Hill, an area immediately at

the foot of the "Cetățuie" Hill from the village Ardeu, where a Dacian fortress is located. The research stopped that year, but the finds of metal objects, pottery, and bones, as well as the evidence of intentional burning of the soil where this special material was found, hinted at the ritual, likely funerary, signification of this area. In 2022 and 2023, new research was set to clarify the function of this area. So far, a 5 x 7 m surface has been researched, with plans to continue. The research was particularly difficult due to the accumulation of a considerable amount of fragmented rock, some of which had fallen from the "Cetățuie" Hill, yet some of which appeared to have been placed intentionally. In 2022, two areas covered by a dense layer of intense red soil due to fire, with a base of yellow clay, delimited two structures of similar aspects. Both structures showed an elliptical shape bordered by large stones. The structure from the north appeared as a continuation of the findings from 2001. Numerous ceramic materials were laid on the surface of the red layer and appeared in lesser numbers inside. In the south, over the red layer, a separate zone was distinguished. The fill contained a large amount of ash, charcoal, non-cremated and cremated bones, as well as pottery, among which a complete vessel was found *in situ*. Under it, a complete lance head was unearthed. The intentional character of the deposition was evident. The symbolic intention is, we believe, well supported by the effort made, as well as the general aspect of the findings. In 2022, a possible mound over the southern structure was observed in the profile, yet it was not clearly delimited from the rest of the layers, which had a high content of fragmented rock. The extension of the surface in 2023, which focused on a more thorough excavation of the top layers, confirmed the presence of a carefully built stone mound. The metal objects found in both structures, such as Roman bronze sieve, curved knife, shield umbo, Laminici belt-buckle and lance head, are similar to other Late La Tène funerary discoveries from pre-Roman Dacia, but, at this preliminary phase, the nature of the findings is difficult to establish with certainty. The cremated bones have been so far evaluated at first sight by a paleo-zoologist and an anthropologist, who gave contradictory opinions as to the animal or human character of the bones. A more thorough analysis is currently underway. Regardless of the results, there is no doubt about the importance of the activities taking place on "Judelui" Hill as part of a place-making process. The location on the ancient access road, immediately under the tower-house of the Dacian fortress on "Cetățuie" Hill, transformed the site into a definitory landmark for the Dacian fortress.

Bibliografie:

- Ferencz, Gurgu-Țârdoiu 2009, Ferencz, I. V., Gurgu-Țârdoiu, D., *Parts of a sica discovered at Ardeu*, în *Corviniana*, 13, 2009, p. 159-164.
- Ferencz, Dima 2009, Ferencz, I. V., Dima, C., 2005, *Piese de armament dacice descoperite la Ardeu (jud. Hunedoara)*, în *StudiaUBB*, seria Historia, 54, 1-2, Cluj-Napoca, p. 18-34.
- Ferencz 2010a, Ferencz, I. V., 2010, *Despre o casetă de valori descoperită la Ardeu*, în *Terra Sebus*, 2, 2010, p. 225-233.

Ferencz 2010b, I. V. Ferencz, *Obiecte de os și corn descoperite la Ardeu (jud. Hunedoara)*, în I. Glodariu, G. Gheorghiu (eds.), *Studii de Istorie și Arheologie. Omagiu cercetătorului Eugen Iaroslavschi*, Cluj-Napoca, 2010, p. 79-90.

Ferencz 2013, I. V. Ferencz, *O paftă din fier placată cu bronz descoperită la Ardeu, jud. Hunedoara*, în E. Stăvilă, D. Micle, A. Cîntar, C. Floca, S. Fortiu (eds) *Arheovest I. - In memoriam Liviu Măruia Interdisciplinaritate în arheologie și istorie care a avut loc la Timișoara în 7 Dec. 2013.* – Szeged 2013, p. 215-224.

Mustăță, Ferencz 2016 - S. Mustăță, I. V. Ferencz, *The Roman bronze vessels from the Dacian fortress from Ardeu*, în *Archaeologia Bulgarica*, 3, 2016, p. 17-31.

Ferencz *et alii*, 2022 - I. V., Ferencz, M. C. Căstăian- I. V. Ferencz, Mihai Cristian Căstăian, Dorel Micle, Andreea Drăgan, Daniel Spănu, Ionuț Socol, Vasile Palaghie, *Ardeu - Cetățuie, Campania 2022*, în CCA, Campania 2022, Târgoviște 2022, p. 42-44.

Pescaru *et alii*, 2002, Pescaru, A., Bodó, C., Căstăian, M., Ferencz, I. V., *Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara, punct Cetățuie* în CCA, Campania 2001, Buziaș, 2002, p. 41-43.

Ferencz *et alii* 2023 - I. V. Ferencz, M. C. Căstăian, D. Micle, D. Spănu, I. Socol, A. Drăgan, *Ardeu - Cetățuie, Campania 2020*, în CCA, Campania 2022, Târgoviște 2023, p. 42-44.

Illustrations list:

Fig. 1. 3D model of Sp. 10/2022. Generated in Agisoft, photos and photogrammetry model by A. Drăgan.

Fig. 2. Two structures of a quasi-circular shape could be distinguished. The upper part was formed by low mounds, of around 4 m in diameter. Generated in Agisoft, photos and photogrammetry model by A. Drăgan.

Fig. 3. Limits of the two structures M1 and M2, and pit G1. Photo by D.-N. Pall-Both, graphic reworking by I. V. Ferencz.

Fig. 4. Extension to the south, in 2023, of Sp 10, showing the limit of M2. The consecutive layers of the stone mound over M2. Generated in Agisoft, photos and photogrammetry model by A. Drăgan.

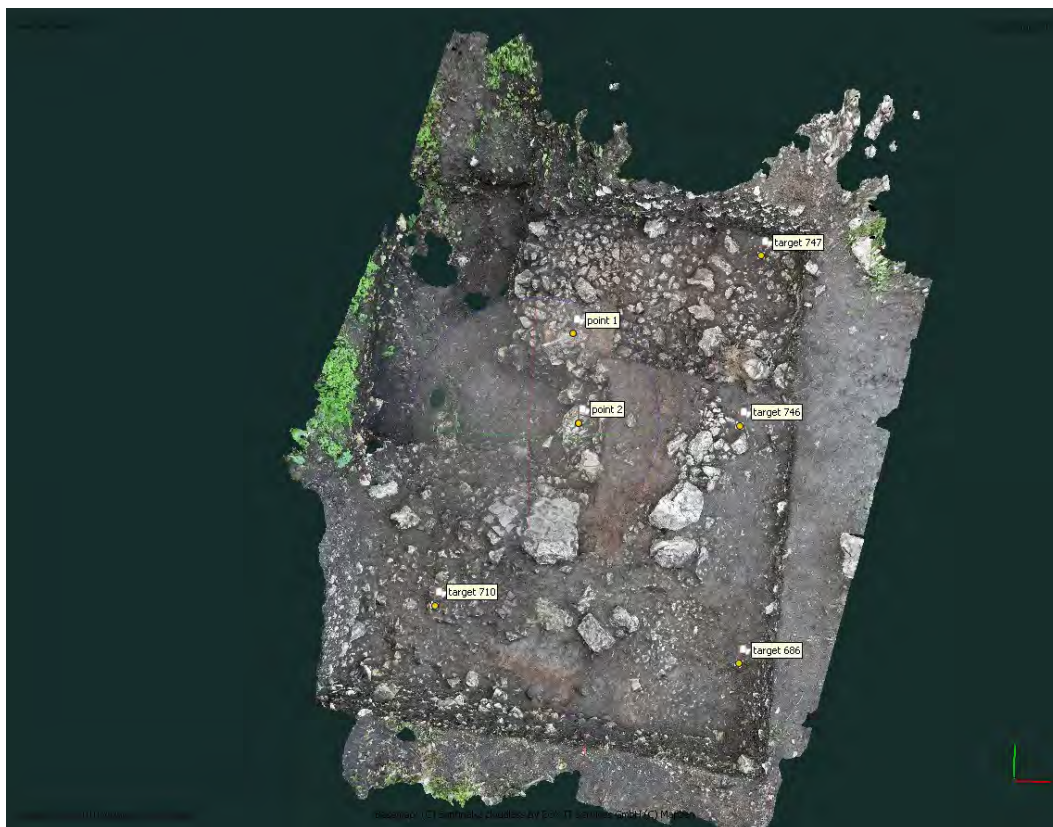

Fig. 1. Model 3D al suprafeței Sp. 10/2022, pe baza fotogrametriei, foto și prelucrare date A. Drăgan

Fig. 2. S-au putut distinge două structuri, cu plan cvasi-circular, având la suprafață forma unor movile puțin înalte, cu diametrul de cca 4 m, foto și prelucrare date pe baza fotogrametriei A. Drăgan

Fig. 3. Delimitarea celor două complexe, M1 și M2, precum și poziția gropii G1, foto D.-N. Pall-Both, grafică I. V. Ferencz

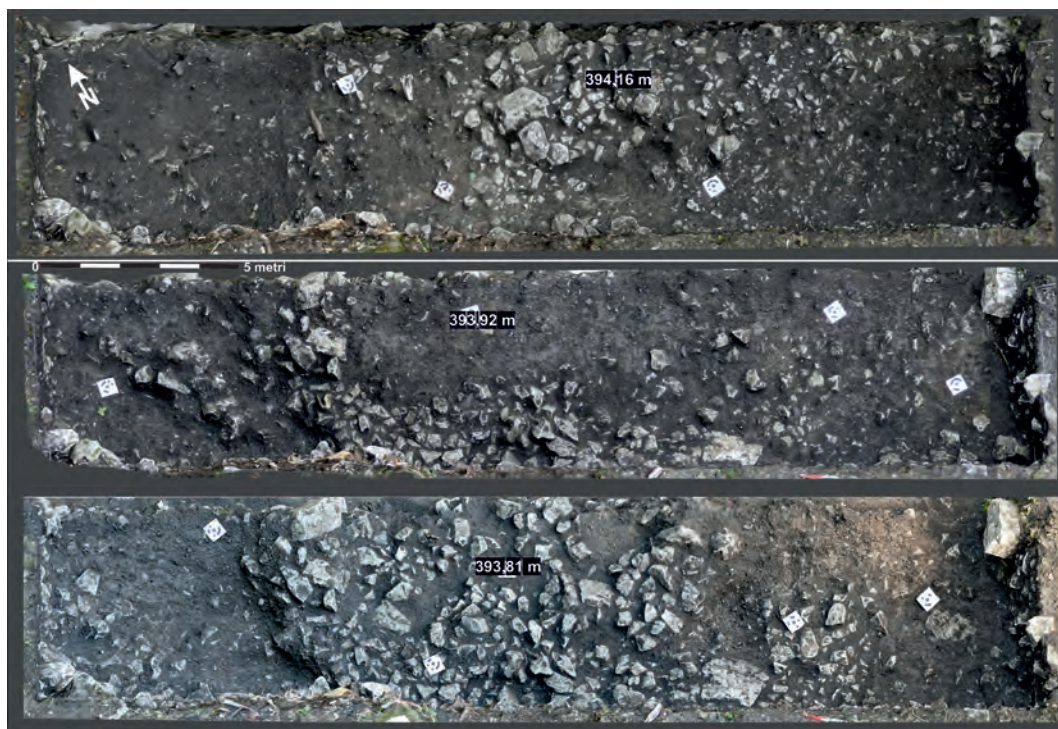

Fig. 4. Segmentul prelungit spre sud, în anul 2023, al suprafeței Sp 10, cu imaginea marginii M2. Se distinge cu claritate evoluția amenajării complexului pe baza fotogrametriei, foto și prelucrare date A. Drăgan

8. Baia, com. Baia, jud. Tulcea

Punct: „Golovița”/„Drumul Vacilor”

Tip sit: 111 (așezare deschisă); 212 (necropolă tumulară)

Încadrare cronologică: 13 (Neolitic), 15 (Epoca Bronzului), 32 (Epoca romană), 5 (Epoca Modernă)

Cod RAN: 159794.01

Autorizația: nr. 67/2023

Colectiv: Micu Cristian – responsabil; Mihail Florian, Ailincăi Sorin Cristian (ICEM Tulcea), Haită Constantin, Radu Valentin (MNIR București), Raluca Kogălniceanu, Bălășescu Adrian (IAB), Constantinescu Mihai (Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București), Carozza Laurent, Burens Albane, Philippe Valette (UMR 5602 Geographie de l'Environnement, Toulouse), Carozza Jean-Michel (Université de La Rochelle), Provenzano Noelle, Furestier Robin (CNRS, UMR 5140, Lattes-Montpellier), Manolakis Laurence (CNRS, UMR 8215 Trajectoire, Paris) – membri ai colectivului.

Finanțare: Ministerul Culturii: 50 000 lei; finanțare Ministerul Afacerilor Externe Franța: 15 000 euro

Perioada desfășurării cercetării: 07.08 – 29.09.2023

Introducere

Situl arheologic de la Baia (cod RAN 159794.01, cod LMI TL-I-s-A-05737) este cunoscut din a doua jumătate a sec. XX, primele fragmente ceramice de pe suprafața sa fiind înregistrate de V. Canarache, în anul 1952¹. Rezultatele cercetărilor arheologice coordonate de D. Berciu în anii 1953, 1954, 1960 și 1961, în cadrul Șantierului Histria², au fost valorificate într-un capitol al monografiei culturii Hamangia, în câteva rapoarte de săpătură și în articole cu rol important în definirea acestei noi culturi neolitice de pe teritoriul României și Bulgariei. Pornind de la constatarea că cercetările sale nu au fost încheiate, unele probleme „destul de complexe” nefiind „definitiv rezolvate”, autorul cercetărilor recomanda continuarea săpăturilor „într-un viitor cât mai apropiat”³. Precizăm că în această primă fază a cercetărilor din zona lacului Golovița, alături de locuirea neolitică, a cărei întindere, considerată „excepțional de mare”, nu era precizată, au fost înregistrate, complexuri arheologice sau doar materiale atribuite epocii bronzului și începutul epocii fierului, epocii romane și secolului al XIX-lea, la care se adaugă câteva complexe tumulare⁴.

În anul 1974, realizarea unor lucrări de irigații în apropierea lacului Golovița a contribuit la distrugerea a doi tumuli aflați la 1,50-1,60 km de gara localității Baia. În acest context, Muzeul „Deltei Dunării” Tulcea a organizat o cercetare ce avea ca obiectiv salvarea materialului arheologic din complexul tumular a cărei suprafață distrusă de lucrări era mai mare⁵. Acesta se afla în apropierea punctului numit de localnici „Drumul vacilor”, în zona în care

realizase cercetări și D. Berciu. În raportul publicat ulterior⁶ a fost consemnată următoarea situație arheologică: un strat cultural cu două niveluri atribuit fazei a III-a a culturii Hamangia; un complex funerar atribuit perioadei de tranziție de la neolitic la bronz, pentru care a fost amenajată de altfel movila; o mică necropolă de epocă romană (sec. III-IV p.Chr.) ale cărei morminte au fost amenajate „în stratul de pământ care formează mantaua movilei”. Nu excludem posibilitatea ca în acest context să fi fost schițate limitele așezării Hamangia pe una din hărțile topografice aflate în prezent în arhiva Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea.

Cea mai recentă etapă a cercetărilor corespunde diagnosticului arheologic realizat în cadrul programului Misiunii Arheologice „Delta du Danube”, în perioada 2021-2023. Acest demers este în directă legătură cu două subiecte de interes ale acestui program – identificarea modalităților de neolitizare a zonei Dunării de Jos și implicarea comunităților din acest spațiu geografic în apariția societăților calcolitice din imediata apropiere a litoralului Mării Negre. În acest context, a fost realizat un studiu amănunțit al colecțiilor constituite în urma cercetărilor conduse de D. Berciu în sectorul Baia Hamangia, aflate în depozitul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” București. Întregul material ceramic și litic a fost desenat. Au fost identificate și incluse într-o bază de date toate caietele de săpătură, reprezentările grafice disponibile și arhiva foto a șantierului arheologic. Inițierea unui program de datări radiocarbon a permis obținerea unor informații interesante din perspectiva cronologiei absolute a culturii Hamangia. Rezultatele acestei activități au fost valorificate în câteva lucrări de specialitate⁷. Faza de teren a diagnosticului arheologic a inclus realizarea unor prospecțiuni geofizice pe o suprafață de aproximativ 5 ha și a unor carotaje în imediata apropiere a lacului Golovița.

Obiectivele campaniei 2023

Obiectivele cercetării arheologice sistematice din anul 2023 au fost stabilite în funcție de rezultatele analizei informațiilor și a materialului arheologic aflat la dispoziție. Situl arheologic de la Baia este definit ca o asocierie eterogenă de locuiri și complexuri cu caracter funerar atribuite unor epoci diferite (Neolitic, Epoca Bronzului, Epocă romană, Epocă modernă), dispuse pe o suprafață destul de mare. Caracterul limitat al cercetărilor realizate de-a lungul timpului a permis doar o localizare aproximativă a acestora și înregistrarea unei informații ce limitează studiul la nivelul său preliminar.

În prima fază a noului proiect s-a stabilit continuarea diagnosticului început în anul 2021. În acest context, s-a considerat destul de importantă identificarea în teren a principalelor componente ale sitului și a reperelor topografice, precum și evaluarea potențialului lor din perspectiva unei cercetări pe termen mediu și lung. O atenție deosebită a fost acordată locuirii neolitice din imediata apropiere a lacului Golovița cunoscută pentru rolul său important în definirea culturii Hamangia.

Pentru o mai bună organizare a activităților avute în vedere, cercetarea a fost organizată pe două mari perimetre

¹ Berciu 1966, p. 232, nota 1.

² Ștefan *et alii* 1954, p. 99-100; Berciu 1955; Berciu 1966.

³ Berciu 1966, p. 233.

⁴ Ștefan *et alii* 1954, p. 99; Berciu 1966, p. 234-235.

⁵ Lăzurcă 1980.

⁶ Lăzurcă 1980.

⁷ Carozza *et alii* 2020; Carozza, Micu 2022.

ale sitului arheologic de la Baia, denumite convențional Zona 1 și Zona 2, separate de drumul de exploatare amenajat între zona gării CFR Baia și stația de pompare de pe malul lacului Golovița, care ar putea constitui un punct de plecare în identificarea vechiului „Drum al Vacilor”, reper important pentru cercetările realizate de D. Berciu și E. Lăzucă amintite anterior. În fiecare dintre acestea au fost trasate și cercetate mai multe unități de cercetare.

Prezentarea rezultatelor imediate ale cercetării Zona 1

Reprezintă suprafața de teren aflată la nord de drumul de exploatare amenajat între zona gării CFR Baia și stația de pompare de pe malul lacului Golovița (Pl. I). În acest perimetru au fost realizate în anii 2021-2023 prospecțiuni geofizice pe cinci suprafețe-test. În urma procesării datelor din teren s-a stabilit că distribuția anomaliilor cu valențe arheologice este către limita de nord a Zonei 1, în imediata apropiere a stației radar din cadrul UMF-01803F Baia și a carierei de piatră a localității. Nu excludem posibilitatea ca acest punct să corespundă cu cel în care D. Berciu localiza „fragmente ceramice caracteristice culturilor din epoca târzie a epocii bronzului și de la începutul epocii fierului”⁸. În consecință, s-a decis realizarea a 10 sondaje de verificare pe suprafața indicată (Pl. II), într-o zonă în care înclinația generală a pantei este de aproximativ 4%. Orientarea generală a unităților de cercetare corespunde celei a parcelei în care au fost trasate: ENE – VSV.

Son 1

Dimensiuni: 10 x 2,40 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 60 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu grosime de 30 cm;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, în care au fost observate granule de calcar, cu o grosime maximă 18 cm. A fost afectat de galerii de animale;
- US 1003: strat de loess asociat cu granule de calcar. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 2

Dimensiuni: 12 x 2 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 35 cm;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, cu o grosime maximă de 18 cm, în care au fost observate granule de calcar;
- US 1003: strat de loess.

Son 3

Dimensiuni: 7 x 2 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 70 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului;

- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 38 cm;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, cu o grosime maximă de 16 cm, în care au fost observate granule de calcar. Spre marginea de est a sondajului grosimea depunerii se reduce la 5 cm;
- US 1003: strat de loess.

Son 4

Dimensiuni: 10 x 2 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 70 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului. În zona sondajului au fost descoperite câteva fragmente ceramice atribuite sfârșitului epocii bronzului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 40 cm;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, cu o grosime maximă de 24 cm, în care au fost descoperite trei fragmente ceramice atribuite sfârșitului epocii bronzului și un fragment de rocă;
- US 1003: strat de loess.

Son 5

Dimensiuni: 12 x 2 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 65 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului. În zona sondajului au fost descoperite câteva fragmente ceramice atribuite sfârșitului epocii bronzului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime de 40 cm, în care au fost descoperite patru fragmente ceramice atribuite sfârșitului epocii bronzului (cultura Noua) și, foarte rar, fragmente de rocă;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, cu o grosime maximă de 20 cm. La baza sa au fost observate câteva fragmente de rocă;
- US 1003: strat de loess.

Son 6

Dimensiuni: 9 x 2 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 85 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului. În zona sondajului au fost descoperite mai multe fragmente de rocă de mici dimensiuni (calcar). De altfel, în zona acestui sondaj se observă o creștere a cantității de rocă în raport cu zonele mai sus menționate;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 30 cm, în care au fost descoperite fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 1002: sol eterogen, compact, brun-deschis, cu o grosime maximă de 30 cm, în care au fost observate câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 1003: strat de loess.

Son 7

Dimensiuni: 12 x 2 m

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 90 cm. A fost

⁸ Berciu 1966, p. 169.

Înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului. În zona sondajului au fost descoperite mai multe fragmente de rocă de mici dimensiuni (calcar);
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 40 cm, în care au fost descoperite câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 1002: sol eterogen, granulos, brun-deschis, cu o grosime maximă de 24 cm, în care au fost observate câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni. Structura sa a fost afectată de galerii de animale;
- US 1003: strat de loess.

Son 8

Dimensiuni: 9 x 2,50 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 85 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului. În zona sondajului au fost descoperite fragmente de rocă de mici dimensiuni (calcar) și un fragment ceramic atribuit sfârșitului epocii bronzului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 35 cm, în care au fost descoperite câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 1002: sol eterogen, granulos, brun-deschis, cu o grosime maximă de 30 cm, în care au fost observate câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni. Structura sa a fost afectată de galerii de animale;
- US 1003: strat de loess.

Son 9

Dimensiuni: 10 x 2,20 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 70 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 26 cm, la baza căruia au fost descoperite câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 1002: sol eterogen, granulos, în mare parte brun-deschis, în care apar rar și sedimente găbui, cu o grosime maximă de 30 cm, în care au fost observate granule de calcar. Structura sa a fost afectată de galerii de animale. Son 9 este unitatea de cercetare din Zona 1 în care au fost înregistrate cele mai multe fragmente ceramice. Acestea au fost atribuite sfârșitului epocii bronzului (cultura Noua);
- US 1004: amplasată spre limita de vest a unității de cercetare, ar putea reprezenta o structură (groapă) afectată în mare parte de intervențiile antropice ulterioare. Se individualizează în raport cu US 1002 prin sedimentul său brun mai închis, asociat cu un fragment ceramic atribuit sfârșitului epocii bronzului (cultura Noua);
- US 1003: strat de loess.

Son 10

Dimensiuni: 9 x 2,20 m.

Cercetarea s-a realizat până la o adâncime de 85 cm. A fost înregistrată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 1000: reprezintă suprafața solului;
- US 1001: reprezintă stratul vegetal actual, cu o grosime maximă de 30 cm;
- US 1002: sol eterogen, granulos, brun-deschis, cu o grosime maximă de 20 cm, afectat de galeriile de animale;
- US 1003: strat de loess.

Zona 2

Reprezintă suprafața de teren aflată la sud de drumul de exploatare amenajat între zona gării CFR Baia și stația de pompare de pe malul lacului Golovița. În acest perimetru, pe suprafața solului a fost înregistrată cea mai importantă concentrare de material arheologic atribuit culturii Hamangia. De asemenea, trebuie amintită prezența unor complexe tumulare, dispuse pe o axă aproximativă NV – SE, și a unor rare fragmente ceramice atribuite epocii moderne.

În campania 2023 doar două parcele au fost libere de culturi agricole. Prin urmare, pe suprafața lor au fost trasate și cercetate 22 unități de cercetare. Orientarea generală a corespunde celei a parcelelor în care acestea au fost trasate: ENE – VSV.

Primele două sondaje au fost realizate pe o parcelă din imediata apropiere a unității militare UMF-01803F Baia (Pl. III-IV), pe a cărei suprafață au fost identificate materiale atribuite epocii neolitice (cultura Hamangia) și epocii romane.

Son 11

Amplasat la baza unui complex tumular (Pl. IV/1) amenajat nu departe de complexul de același tip cercetat de E. Lăzărucă în anul 1974 (Pl. V). Pe suprafața movilei au fost descoperite fragmente ceramice și piese din silex atribuite culturii Hamangia, la care se adaugă câteva blocuri de rocă (calcar) afectate de lucrările agricole.

Dimensiuni: 18 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă fără o înclinație evidentă a pantei, până la o adâncime de 70 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, cenușiu, în care au fost observate rare fragmente de rocă de mici dimensiuni. Linia sa de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Suprafața a fost afectată de numeroase galerii de animale;
- US 2003: strat de loess.

Son 12

Este amplasat în imediata apropiere a Son 11.

Dimensiuni: 13,50 x 1,20 m

Cercetarea s-a realizat într-o zonă fără o înclinație evidentă a pantei, până la o adâncime de 75 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost observate resturi menajere din perioada contemporană;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;

- US 2002: limon galben-brun. Linia sa de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Suprafața a fost afectată de numeroase galerii de animale;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Următoarele unități de cercetare au fost trasate pe o parcelă aflată la aproximativ 250 m SV de unitatea militară (Pl. VI-VII).

Son 13

Dimensiuni: inițial a fost realizat un sondaj de 20 x 1,20 m. Ulterior, pornind de la limita de sud a Son 13, a fost trasată și cercetată o suprafață de 6 x 2,50 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă de 0,3%, până la o adâncime de 75 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost observate rare fragmente ceramice, de mici dimensiuni, atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, în care au fost înregistrate fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia (Fig. VIII/1), un mic gratoar din silex și un mic fragment de rocă. Suprafața a fost afectată de galerii de animale. Reprezintă un nivel de locuire a cărei cercetare, pe suprafața acestei unități de cercetare, nu a fost finalizată.

Son 14

Dimensiuni: 17 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă similară celei menționate în cazul Son 13, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost observate rare fragmente ceramice, de mici dimensiuni, atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual. În jumătatea de est a unității de cercetare, pe linia de contact cu următorul nivel, a fost observat un mic fragment de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, a cărei grosime este între 12 și 45 cm. În zona centrală a unității de cercetare a fost observată o concentrare de fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia și resturi de faună. Suprafața sa a fost afectată de numeroase de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire.
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 15

Dimensiuni: 16 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost înregistrate rare fragmente ceramice, de mici dimensiuni, atribuite culturii Hamangia;

- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual. Spre limita de vest a unității de cercetare, pe linia de contact cu nivelul următor, au fost descoperite mici fragmente ceramice;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, a cărei grosime este între 12 și 35 cm, în care se regăsesc fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia și utilaj litic. Suprafața sa a fost afectată de numeroase galerii de animale, în special spre limita inferioară. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire.
- În zona centrală a unității de cercetare s-a conturat destul de clar în stratul de loess o groapă de formă aproximativ circulară (D: 1,30 x 1,20 m), cu profil regulat, tronconic, denumită convențional F 2004 (Pl. VIII/2). Adâncimea maximă a complexului este de 55 cm. Umplutura gropii este reprezentată de un sediment granulos, brun mediu, asociat cu 5 fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, un fragment ceramic postneolitic și foarte rare resturi de faună ce ar aparține mai degrabă unei perioade recente. A fost prelevat un eșantion de 20 l de sediment destinat sitării sub jet de apă, datorită prezenței unui rest carbonizat nedeterminat. Considerăm că nu avem la dispoziție suficiente elemente pentru o atribuire sigură a F2004;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 16

Dimensiuni: 13 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 40 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- sub stratul vegetal actual, spre limita de vest a unității de cercetare, s-a conturat o suprafață a cărei lățime este de 2,70-2,90 m, ce se individualizează prin sedimentul său eterogen, puțin compact, brun-mediu, asociat cu fragmente de material tegular probabil modern (sec. al XIX-lea), fragmente de ceramică smălțuită și fragmente de rocă. Această depunere, ce corespunde probabil perioadei moderne, nu a fost cercetată în campania 2023.

Son 17

Dimensiuni: inițial, a fost realizat un sondaj de 13 x 1,20 m. Ulterior, în marginea de vest a acestei unități de cercetare, unde a fost descoperit un complex neolitic, a fost trasată și cercetată o suprafață de 4,50 x 3,50 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- F 2005: reprezintă probabil o groapă, al cărui diametru pe profilul de nord al Son 17 este de 3,70 m, cu un profil regulat, tronconic. În umplutura sa au fost descoperite material tegular și fragmente ceramice atribuite perioadei moderne (sec. al

XIX-lea), fragmente de faună, cenușă, chirpici. Adâncimea gropii în zona cercetată este de 75 cm;

- F 2009: a fost cercetat pe o mică suprafață, în care au fost descoperite un fragment de perete din chirpici și resturile unui cuptor (Pl. IX/1). Reprezintă colțul unei locuințe ce a aparținut probabil perioadei moderne (sec. al XIX-lea);
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, a cărui grosime nu depășește 30 cm, în care se regăsesc fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia. Reprezintă un nivel de locuire;
- F 2006: groapă cu formă aproximativ circulară (D: 2,60 m), profil neregulat, cercetată pe o adâncime de 40 cm (Pl. IX/2). Limita sa sudică a fost afectată de amenajarea F 2009. Umplutura gropii este reprezentată de un sediment granulos, eterogen, brun-gălbui, asociat cu fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, resturi de faună și 9 piese de silex.
- US 2003: stratul de loess.

Son 18

Dimensiuni: 12 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual. În zona centrală a sondajului, pe linia de contact cu nivelul următor, a fost descoperit un fragment de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, a cărui grosime este între 12 și 35 cm. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess.

Son 19

Dimensiuni: 7 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 70 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate mici fragmente de rocă;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, a cărui grosime este între 12 și 30 cm. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess.

Son 20

Dimensiuni 11,50 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 70 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate mai multe fragmente de rocă;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost observate fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă,

brun-deschis, a cărui grosime maximă este de 36 cm. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;

US 2003: strat de loess.

Son 21

Dimensiuni: 11,50 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate mai multe fragmente de rocă, foarte rar fragmente ceramice;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost observate fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă de 40 cm, în care au apărut, rar, mici fragmente de rocă. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess.

Son 22

Dimensiuni: 18 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate câteva fragmente de rocă, foarte rar fragmente ceramice;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost observate fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă de 40 cm. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess.

Son 23

Dimensiuni: 10,70 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă cu o pantă redusă, până la o adâncime de 80 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate fragmente de rocă, foarte rar fragmente ceramice;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost observate fragmente de rocă, mai ales în zona de est a unității de cercetare. Uneori acestea se regăsesc pe linia de contact cu nivelul următor;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă de 38 cm, în care au apărut câteva fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia. Suprafața sa a fost afectată de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess.

Son 24

Dimensiuni: 15 x 1,20 m

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până

la o adâncime de 75 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate fragmente de rocă;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost observate, rar, fragmente de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă de 35 cm, afectat în câteva puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 25

Dimensiuni: 15,50 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de maxim 75 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate, rar, fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă de 35 cm, afectat în câteva puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 26

Dimensiuni: 17 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de maxim 70 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate, rar, fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă 35 cm (fără diferențe semnificative pe întreaga suprafață sondajului), afectat în câteva puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 27

Dimensiuni: Inițial a fost cercetată o suprafață de 19,50 x 1,20 m. Ulterior aceasta a fost extinsă spre nord și sud, cercetarea fiind concentrată pe o zonă de maxim 12 x 5,80 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de 70 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate, rar, fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă 35 cm (fără diferențe semnificative pe întreaga suprafață a

sondajului), afectat în câteva puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Pe întreaga suprafață au fost descoperite numeroase fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, resturi de faună (resturile de faună acvatică au apărut extrem de rar). Reprezintă un nivel de locuire;

- F 2007 – groapă cu formă ovală (D – 2 x 1,50 m), profil neregulat, adâncime maximă de 30 cm (Pl. X-XI). În umplutura sa a fost identificat un sediment eterogen, compact, cu structură fină, galben, asociat cu mici granule de calcar, fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, patru piese de silex, un fragment de rocă și resturi de faună. Complexul, afectat de galerii de animale, s-a individualizat destul de greu în raport cu stratul de loess;
- F 2008 – groapă cu formă aproximativ circulară (D – 1,70 m), profil aproximativ tronconic, adâncime maximă de 60 cm (Pl. XII). În umplutura sa au fost individualizate, în funcție de caracteristicile sedimentului și materialul arheologic asociat, 16 etape de acumulare. Din inventarul gropii fac parte fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia (mai multe în partea de nord a gropii), resturi de faună (în cea mai mare parte mamifere, foarte rar fragmente de faună acvatică), 15 piese din silex (mai multe în jumătatea de sud a gropii) și piatră șlefuită, rare fragmente de chirpici. Remarcăm creșterea numărului de resturi de faună spre fundul gropii. Din această parte a F 2008 a fost de altfel prelevat un eșantion de 12 l sediment destinat sitării sub jet de apă. Complexul, afectat de numeroase galerii de animale, s-a individualizat la rândul său destul de greu în raport cu stratul de loess;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 28

Dimensiuni: 22 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă fără o înclinație evidentă a pantei, până la o adâncime de 1 m. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost înregistrate câteva fragmente ceramice de mici dimensiuni atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual. Au fost observate câteva mici fragmente de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime de maxim 35 cm, în care au fost descoperite rare fragmente ceramice de mici dimensiuni atribuite culturii Hamangia și câteva resturi de faună (mamifere). Suprafața a fost afectată de numeroase galerii de animale. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2010: sol eterogen, compact, cenușiu-deschis, asociat cu fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, resturi de faună (mamifere) și mici fragmente de rocă. În stadiul actual al cercetării este dificil să oferim o interpretare a acestei unități

stratigrafice;

- US 2003: strat de loess, afectat la rândul său de galerii de animale.

Son 29

Dimensiuni: 17 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă fără o înclinație evidentă a pantei, până la o adâncime de 1 m. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului. Au fost înregistrate câteva pietre cu dimensiuni mici și medii, rare fragmente ceramice de mici dimensiuni atribuite culturii Hamangia;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, în care au fost descoperite rare fragmente ceramice de mici dimensiuni atribuite culturii Hamangia și trei piese de silex. Suprafața sa a fost afectată de numeroase galerii de animale. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2011: sol eterogen, compact, cenușiu-deschis, asociat cu fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, resturi de faună (mamifere, foarte rar faună acvatică), 8 piese din silex, unelte din piatră șlefuită și mici fragmente de rocă, aflat pe o mare parte din suprafața cercetată. În stadiul actual al cercetării este dificil să oferim o interpretare a acestei unități stratigrafice;
- US 2003: strat de loess.

Son 30

Dimensiuni: 12 x 1,20 m

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de 83 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia și fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă 45 cm, în care au fost observate câteva mici fragmente de rocă, afectat în câteva puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 31

Dimensiuni: 11 x 1,20 m.

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de maxim 72 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate mai multe fragmente de rocă de diferite dimensiuni;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost descoperite mai multe fragmente de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă 35 cm, în care au fost observate câteva fragmente de rocă, afectat în câteva puncte de galerii de animale.

Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;

- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Son 32

Dimensiuni: 21 x 1,20 m

Cercetarea s-a realizat într-o zonă aproximativ plană, până la o adâncime de 90 cm. A fost observată următoarea succesiune stratigrafică:

- US 2000: reprezintă suprafața solului, pe care au fost înregistrate rare fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia și câteva fragmente de rocă de mici dimensiuni;
- US 2001: reprezintă stratul vegetal actual, în care au fost descoperite câteva fragmente de rocă;
- US 2002: sol eterogen, cu structură granuloasă, brun-deschis, cu o grosime maximă 47 cm, în care au fost observate câteva fragmente ceramice atribuite culturii Hamangia, afectat în mai multe puncte de galerii de animale. Linia de contact cu stratul de loess are un caracter neregulat. Reprezintă un nivel de locuire;
- US 2003: strat de loess. A fost la rândul său afectat de galerii de animale.

Scurtă evaluare a potențialului noilor informații

Cercetarea arheologică realizată în anul 2023 și-a atins pe deplin obiectivele. Prin rezultatele sale, oferă multiple direcții de cercetare în perioada următoare. Această afirmație este susținută de următoarele argumente:

1. În Zona 1 a Sitului arheologic de la Baia a fost mult mai bine localizată locuirea atribuită sfârșitului Epocii Bronzului, a fost stabilită o încadrare culturală sigură a acesteia și s-a formulat un punct de vedere clar asupra stării avansate de distrugere a stratului arheologic, determinat de eroziunea solului, amenajarea unor complexe tumulare posterioare locuirii din epoca bronzului și lucrările agricole din perioada contemporană;
2. În Zona 2 a fost identificată cel puțin o suprafață cu potențial de cercetare a așezării atribuite culturii Hamangia, în cadrul unui program pe termen mediu și lung. În acest perimetru a fost individualizată o secvență de stratigrafică de aproximativ 80 cm și o importantă concentrare de complexuri și material arheologic;
3. a fost inițiat un program sistematic de înregistrare a siturilor reunite în ansamblul denumit oficial „Situl arheologic de la Baia” (cod LMI TL-I-s-A-05737), a cărui suprafață este estimată în prezent la cel puțin 20 ha.

Materialul litic descoperit în situl arheologic Baia în campania 2023

Florian Mihail

Materialul litic șlefuit

Micul grup descoperit în anul 2023 este compus din două exemplare.

Prima piesă este reprezentată de un topor (L-96 mm; l-49 mm; gros.-42 mm). Acesta a fost realizat din șist verde. Prelucrarea se află în etapa finală, dar nu a fost încheiată. Toporul are formă dreptunghiulară. Fețele și marginile sunt rotunjite. Extremitatea proximală are aspect plat iar cea

distală, convex. Pe talon și pe margini pot fi observate urmele formate pe parcursul fasonării primare, executată prin intermediul tehnicii percuției. Zona ce corespunde părții active a fost finisată cu intensitate, pe acest segment prelucrarea fiind finalizată.

Cea de-a doua piesă constituie o teslă (L-89 mm; l1-47 mm; l2-29 mm; gros.-25 mm). Aceasta a fost realizat din calcar. Tesla are formă trapezoidală. Fețele și marginile sunt plate. Întreaga suprafață a fost finisată prin abraziune. Talonul este ușor convex. Partea activă are aspect convex și prezintă urme avansate de uzură, vizibile prin desprinderea unor așchii de mari dimensiuni.

Materialul litic cioplit

Acest grup este compus din 63 exemplare.

Cea mai bună reprezentare este cea a așchiilor (28 exemplare) și a lamelor (26 exemplare.). Prin câte cinci, respectiv patru exemplare sunt prezente elementele de tip bloc și deșeu. Materia primă predominantă (52 exemplare) este silexul verzui pigmentat cu incluziuni de culoare albă, granulație fină, aspect translucid pe margini și lucios.

Cele mai multe exemplare constituie obiecte finite (49 exemplare). Tipurile pentru care a fost înregistrată o majoritate covârșitoare sunt piesele cu retuș marginal/de utilizare și gratoarele. Acestea au pregătite în mod egal pe lame și așchii. Urmele de utilizare sunt vizibile sub forma lustrului și a tocirii.

Studiu arheozoologic preliminar

Adrian Bălășescu

Studiul arheozoologic preliminar al faunei de la Baia indică o predominare a bovinelor și ovicaprinelor. În viitor ne propunem o analiză spațială a acestor date, coroborată de studiul vârstelor de sacrificare a animalelor, care ne-ar permite o mai bună înțelegere a rațiunilor pentru care aceste cornute erau crescute (produse secundare, carne etc.). Studiul va fi completat cu o analiză izotopică ce ar permite identificarea sezonului nașterilor și dieta animalelor.

Abstract

In the 2023 campaign, archaeological research was carried out on surfaces conventionally named Zona 1 and Zona 2. In the first of these, at the points where the geophysical surveys indicated the presence of anomalies of archaeological interest, 10 sections were investigated. In this context, ceramic fragments attributed to the end of the Bronze Age (Noua culture) were discovered.

The second area, where 22 sections were investigated, corresponds for the most part to the Neolithic settlement attributed to the Hamangia Culture.

Bibliografie:

Berciu 1955: D. Berciu, B. *Cercetări în teritoriul rural al Histriei. 1. Așezarea neolitică de la Baia-Hamangia*, în SCIV VI, 3-4, p. 541-542.

Berciu 1966: D. Berciu, *Cultura Hamangia. Noi contribuții, I*, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Carozza *et alii* 2020: L. Carozza, C. Micu, A. Bălășescu, S.C. Ailincăi, A. Burens, O. Gâza, C. Mănăilescu, *Pour une relecture des collections archéologiques néolithiques et chalcolithiques dans la zone de Hamangia-Baia: nouvelles données chronologiques relatives aux recherches conduites par Dumitru Berciu*, CA XXVII, 2020, p. 141-161.

Carozza, Micu 2022: L. Carozza, C. Micu (eds.), *Au-delà de la nature, le bas Danube et son delta durant les huit derniers millénaires*, Biblioteca Istro-Pontica, Seria Arheologie 19, Editura Mega, Cluj-Napoca.

Lăzurcă 1980: E. Lăzurcă, *Raport asupra noilor cercetări arheologice de la Baia (Hamangia), județul Tulcea*, în Peuce VIII, p. 7-36.

Ștefan *et alii* 1955: Gh. Ștefan, Gr. Florescu, V. Canarache, P. Alexandrescu, D. Berciu, I. Casan, M. Dae, V. Eftimie, D. Pippidi, E. Popescu, Fl. Preda, C. Preda, I. Russu, I. Stoian, L. Stoianovici, Ec. Vulpe, R. Vulpe, E. Cizec, M. Coja, R. Florescu, V. Niculescu, A. Petre, Gh. Simeanu, A. Vulpe, C. Dan, A. Doicescu, *Șantierul arheologic Histria (r. Histria, reg. Constanța)*, în SCIV V, 1-2, p. 69-122.

Illustrations list:

Pl. I-II. The archaeological site of Baia. Area 1.

Pl. III. The archaeological site of Baia. Area 1. Son. 11 and Son 12 soundings.

Pl. IV. The archaeological site of Baia. Area 2.

Pl. V. The archaeological site of Baia. Area 1. Tumulus partially excavated in 1974.

Pl. VI-VII. The archaeological site of Baia. Area 2.

Pl. VIII. The archaeological site of Baia. 1. Son. 1, US 2002; 2. Son. 15, F2004.

Pl. IX. The archaeological site of Baia. Son. 17. 1. F2009; 2. F2006.

Pl. X-XI. The archaeological site of Baia. Son 27, F2007.

Pl. XII. The archaeological site of Baia. Son 27, F2008.

1

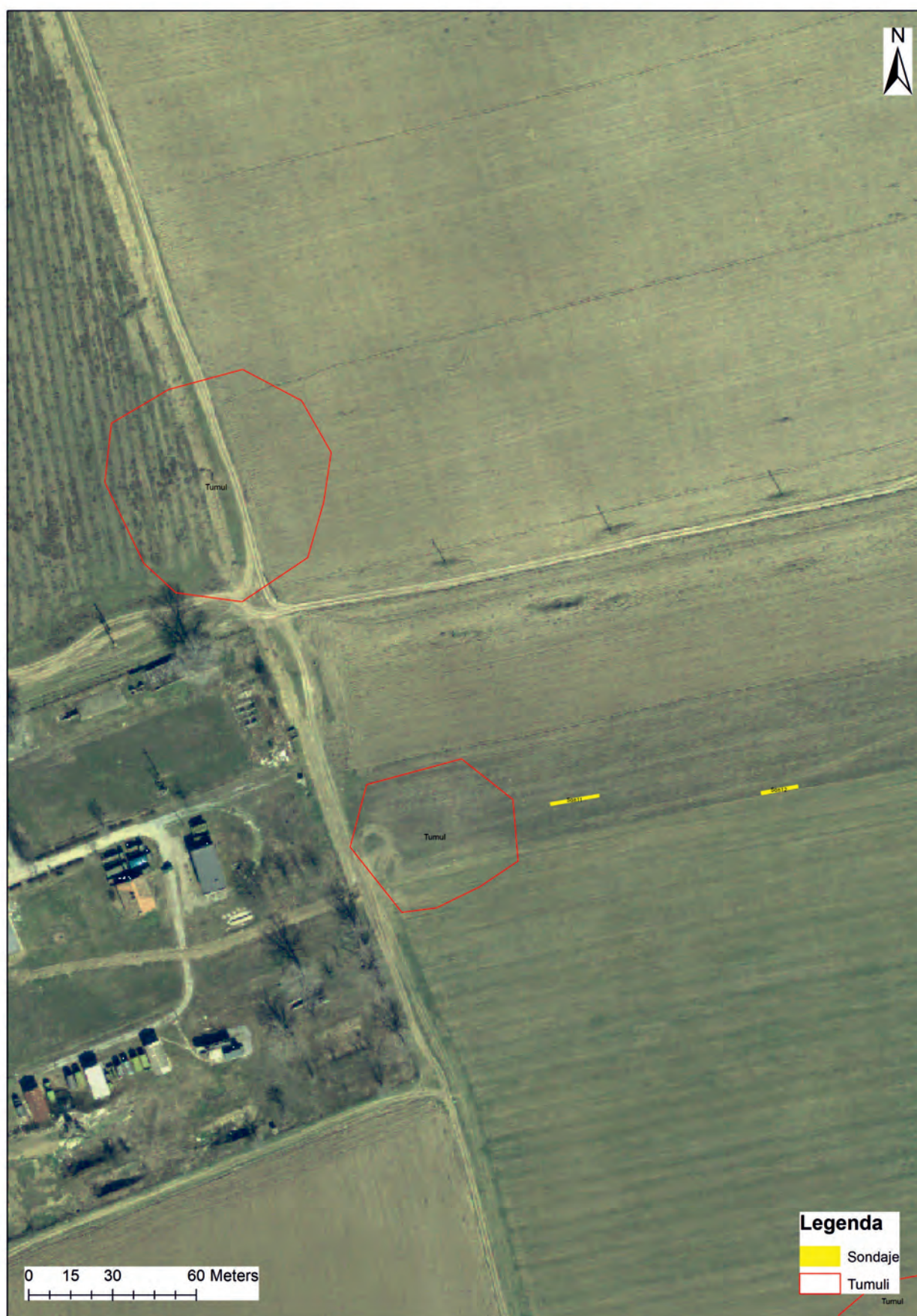
2

Pl. I. Situl arheologic de la Baia. Zona 1

Pl. III. Situl arheologic de la Baia. Zona 1. Son. 1

Pl. IV. Situl arheologic de la Baia. Zona 1. Son. 9

1

2

Pl. V. Situl arheologic de la Baia. Zona 2. Son. 11 și 12

1

2

Pl. VI. Situl arheologic de la Baia. Zona 2

Pl. VII. Situl arheologic de la Baia. Complex tumular cercetat parțial în anul 1974

1

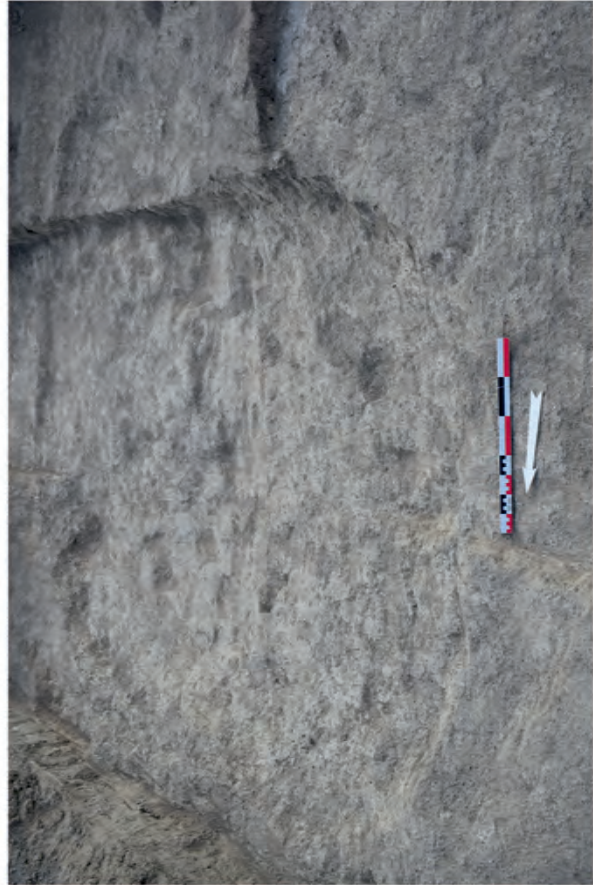
2

Pl. VIII. Situl arheologic de la Baia. Zona 2

1

2

Pl. X. Situl arheologic de la Baia. Son 17. 1. F2009; 2. F2006

1

2

Pl. IX. Situl arheologic de la Baia. 1. Son 13, US 2002; 2. Son 15, F2004

1

2

Pl. XII. Situl arheologic de la Baia. Son 27. F2007

1

2

Pl. XI. Situl arheologic de la Baia. Son 27. F2007

1

2

Pl. XIII. Situl arheologic de la Baia. Son 27. F2008

9. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman

Punct: Cetate (între sat și Șoseaua Națională), la sud de movila mică, Sector: castrul mare, centru

Tip de sit: 121 (castru), 11 (așezare civilă - vicus)

Încadrare cronologică: 32 (epoca romană)

Cod RAN: 153954.01; 153954.05; **Cod LMI** TR-I-s-B-14188

Autorizație nr. 104/28.04.2023

Colectiv: Teodor Eugen S. - responsabil (MNIR); Mirea Pavel, membru (MJ Teleorman); Ștefan Maria Magdalena, membru (MNIR); Ștefan Dan, geofizică (MNCR)

Finanțare: MNIR 55.000 lei, MC 25.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 31.07 - 29.08.2023

Situl este localizat în satul Băneasa, com. Salcia din jud. Teleorman cu coordonate Stereo 70 (castru): 497045.41, 270675.71 și cu coordonatele geografice: 43.93618940° N, 24.96320533° E,

A opta campanie de la Băneasa (Teleorman) a fost prima în care săpăturile arheologice s-a desfășurat în afara castrului mare. Motivul a fost oferit de cercetările geofizice din anul anterior, la Movila Mică (RAN 153954.05), care arătau complexe arse, dispuse radial. Chestiunea era prea interesantă pentru a nu fi clarificată.

Movila Mică se află la 180 m NNE de castrul mare, având următoarele dimensiuni: diametrul 53 m, înălțime 2 m. Având în vedere poziționarea principalelor complexe arse, s-a optat pentru o secțiune lungă de 24,5 m, lățime de 5,4 m, orientată aproximativ E-V. Lungimea nordică suprapune axa de simetrie E-V, de la poale până la vârf, profilul de vest fiind decupat pe axa de simetrie N-S. Din motive tehnice, secțiunea a fost prelungită spre E cu 4 m (pe o lățime de 1,3 m; vezi Fig. 1). Săpătura s-a realizat parțial mecanic.

Principalele complexe cercetate în acest perimetru au fost două cuptoare de epocă romană: unul de pâine, spre sud, și un cuptor de var, spre nord. Dacă cel dintâi este o descoperire oarecum banală (fiind oricum prima la Băneasa), cel din urmă este mai curios, având în vedere că în zonă lipsesc resursele necesare (calcar și lemn de foc), totul fiind adus de la distanțe mari. Curios este și de aceea, în castrul mare, cel puțin, varul a fost foarte puțin folosit, cel puțin în zonele cercetate. Complexele aparțin însă așezării civile, care nu a fost cercetată prin săpătură. Că așa este ne-o arată planimetria: Movila Mică se află la periferia nord-vestică a vicus-ului, conform cercetării sistematice de suprafață, dar la cca. 200 m distanță de castru, dar și de marginea terasei. Se știe că artele focului se practicau, de preferință, în afara fortificației sau satului, pentru a evita incendiile, însă proximitatea cu așezarea civilă ni se pare determinantă, movila aflându-se chiar la marginea așezării. O explicație a folosirii tumulului drept zonă de producție ar fi aspectul perfect plat al împrejurimilor; or, existau rațiuni practice pentru a amplasa cuptoarele pe pante (nu le vom enumera, fiind prea elementare). Castrul, în schimb, se află la marginea unei terase destul de abrupte, loc unde ar fi de căutat instalații similare care deserveau garnizoana.

Tumulul este preistoric. Dacă în ce privește sistemul de ridicare (în multe etape distincte, v. Fig. 3) lucrurile sunt

foarte clare, lipsește inventarul care să clarifice datarea monumentului, cu excepția uneltelor de piatră, grupate în zona șanțului periferic al movilei, care însă nu permit o datare strânsă. Noi presupunem că vom găsi, dincolo de profilul vestic al actualei secțiuni, un mormânt Yamnaia, însă probele de lemn și oase trimise la IFIN vor face chestiunea cronologiei mult mai clară.

Abstract

The eighth summer campaign at Băneasa was the first to dig outside the large fort, aiming a mound, 53 m in diameter and 2 m in height, located 180 m north-north-east from the fort. Magnetometric survey showed that the mound – very likely Prehistoric – contains strongly burned contexts about 2 m in size. The main archaeological trench (24.5 x 5.4 m) contains two of them (out of a total of nine), proved to be two different utilities: the southern one is a bread oven, the northern one is a lime kiln, both made by the Romans. Both of them are usual, but their location – buried in a mound – is a first, at least in Dacia. The terrain configuration still explains them well: the field north and east of the fort is very flat, and one needs a small slope in order to access them easily. The kilns were in use, very likely, for the vicus (the fort is rather distant), marking thus the northern limit of the civilian settlement.

Our trench did not reach the funerary room, but did it very close, as in the western profile were found consistent traces of wood. There are good chances to catch the main tomb within the next campaign (but no earlier than 2025). The mound has a perimetral ditch, about 21 m away from the geometrical centre, possibly covered, where most of the prehistoric artefacts were found. The mound has been built in six distinctive stages, using matter taken from around (therefore no stones, as they are absent in the local geology). At the time this report has been issued, we are still waiting for radiocarbon data.

Illustrations list:

Fig. 1. The Small Mound, high resolution terrain-model. The trench is marked in green, the axis of symmetry – in magenta, the Roman kilns in black and red.

Fig. 2. Longitudinal section through the Lime Kiln.

Fig. 3. Trench 1, stratigraphic section for the western and northern sides. Layers of the successive coatings of the mound in blue shades.

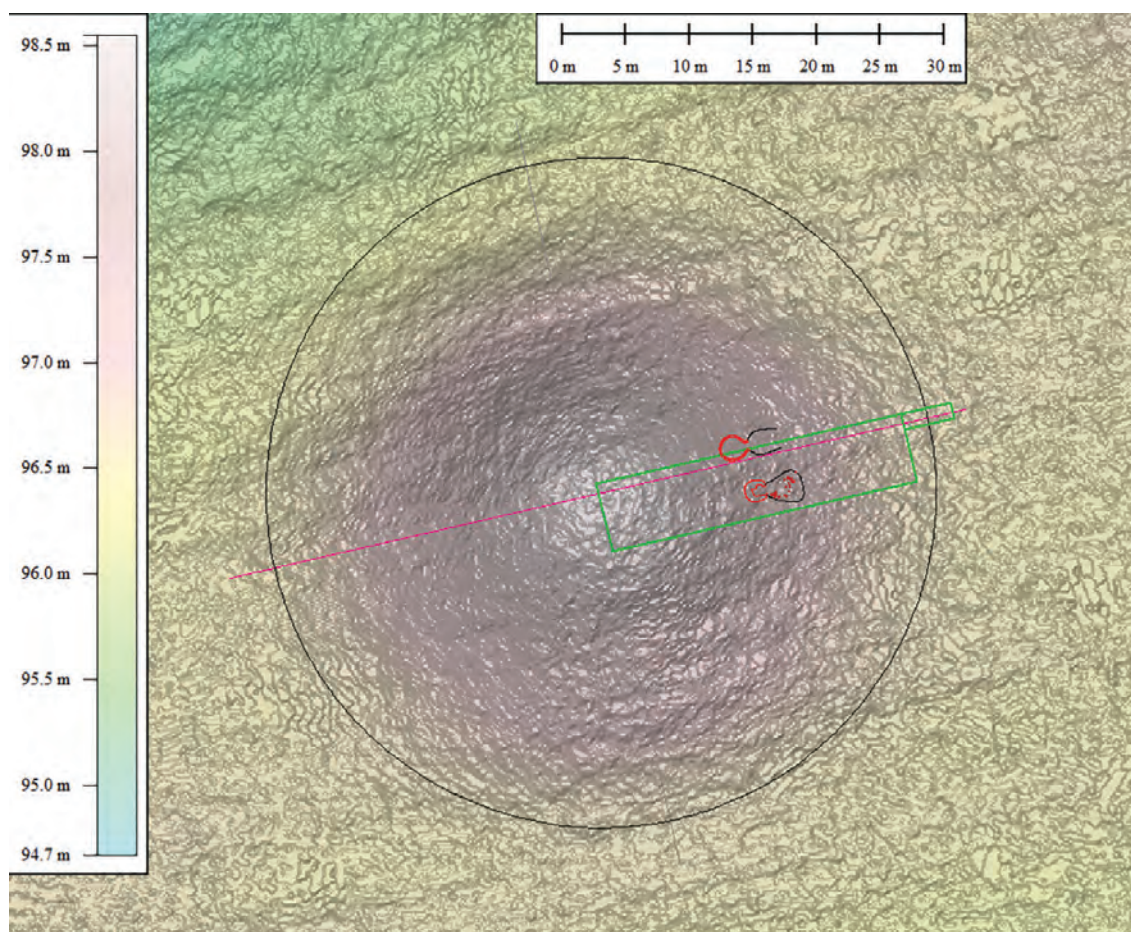

Fig. 1. Movila Mică, model-teren de mare rezoluție. Secțiunea arheologică (verde), axa de simetrie (roz) și principalele complexe

Fig. 2. Secțiune longitudinală prin cuptorul de var

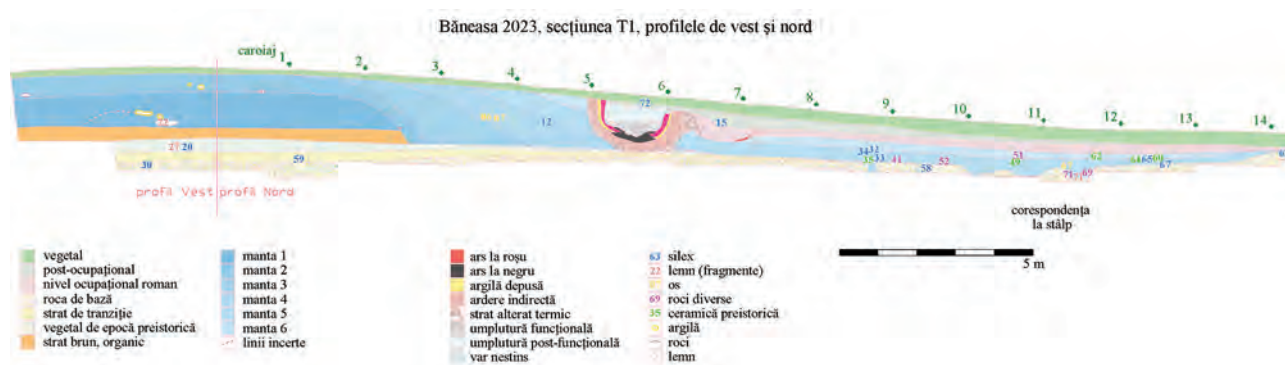

Fig. 3. Secțiunea T1, profilele de vest și nord. Mantalele succesive ale tumulului – cu nuanțe de albastru

10. Beidaud, jud. Tulcea

Punct: Sector Spațiul funerar al așezării rurale romane

Tip de sit: necropola tumulară (cod 212)

Încadrare cronologică: Epoca antică (cod 3), Epoca romană timpurie (321), Epoca romană târzie (322)

Cod RAN: 159856.06 - 159856.25; **Cod LMI:** TL-I-s-B-05744

Autorizație nr. 83/27.04.2023

Colectiv: Valentin Bottez - responsabil șantier (Facultatea de Istorie UBucurești - FIUB). În ordine alfabetică: Sorin Ailincăi (ICEM Tulcea), Elodie Caserta (Aix-Marseille Université – AMU), Vlad Ciur (ICEM Tulcea), Gaëlle Granier (AMU), Iulia Iliescu (FIUB), Radu Penea (ISSEE), Adam Rabinowitz (University of Texas at Austin), Radu O. Stănescu (ICEM Tulcea), Franceska Știrbu (IAVP), Alexandra Țârlea (FIUB), Sterling Wright (Pennsylvania State University). Studenți FIUB: Victor Cotovelea, Ana Cucu-Oancea, Oana Damian, Vlad Ghinea.

Total finanțare: 56.800 lei

Perioada desfășurării cercetării: 01.09 – 30.09.2023

Obiectivele cercetării:

Obiective 2023: Investigarea spațiului funerar tumular (SFARR) și a relației sale cu așezarea rurală romană (ARR – Fig. 1) de pe Dealul cu Cișmea, la aprox. 1,5 km NV de satul Beidaud.

Rezultatele cercetărilor arheologice și interpretarea lor:

I. SFARR

Stratigrafia T01 (Fig. 2) cuprinde trei straturi¹ generale: 1. vegetal (context 4000/5000/6000/7000/8000; grosime 6-10 cm); 2. Mantaua (4001/5001/6001/7001/8001; grosime 20-30 cm); 3. Primul nivel (4002/5002/6002/7002/8002; grosime 20-45 cm; în acest context au fost săpate SF 12 și 13). În S06, 07 și 08 mai apare, sub primul nivel al tumulului, un strat argilos gălbui (grosime 6-30 cm), reprezentând un posibil strat pre-existent.

Stratigrafia T02 (Fig. 3) cuprinde patru straturi generale: 1. vegetal (context 1000/3000; grosime 6-10 cm); 2. mantaua (1001/3001; grosime 20-30 cm); 3. primul nivel (1002/3002; grosime 20-60 cm; în acest context au fost săpate SF01-SF05?); 4. strat argilos gălbui (1003/3003; grosime 10-45 cm).

Structuri funerare investigate

SF 12

Tipologie: structură primară de cremație de tip rug în fosă

Stare de conservare: incompletă, distrusă în partea de N.

Datare: epocă romană (sec. II-IV)

Stratigrafie: Groapa structurii (context 3010) suprapusă de al doilea nivel (mantaua); taie prima amenajare a colinei tumulului (contextul 3004).

Structură și amenajări: Groapa (context 3010) identificată la -2,38 m. Orientare: N-S; Formă rectangulară în plan. Dimensiunile (în partea conservată): L = 1,13 m; l = 0,95 m; H = 0,02-0,13 m. Pereții și fundul gropii prezintă urme de arsură de culoare roșiatică.

Umplutura: un singur strat (context 3011) în partea păstrată. Conține câteva fragmente mici de cărbune și oase umane arse. Reziduul cremației a fost colectat în totalitate la sfârșitul procesului de ardere, în groapă rămânând doar câteva fragmente de oase.

SF 13 (Fig. 4)

Generalități

Tipologie: structură primară de cremație de tip rug în fosă

Stare de conservare: structura completă în plan, identificată la -1,85 m.

Datare: epocă romană (sec. II-IV)

Stratigrafie: Groapa (6002) suprapusă de al doilea strat (context 6001), mantaua, fiind săpată în primul strat (cronologic) al acesteia (context 6005).

Structură și amenajări: orientată NE-SV; dimensiuni păstrate: L = 1,34 m; l = 1 m (spre NV) / 1,15 m (spre SE); H = 0,39 m. Acolo unde sunt conservați, pereții prezintă arsură (context 6003) de culoare roșie generalizată, dar eterogenă.

Umplutura: un singur strat (context 6004), care începe în partea superioară conservată a structurii funerare. Conține: fragmente mici de cărbune (maximum 2 cm) și de oase umane arse, un fragment de bârnă de lemn (probabil parte din structura rugului) la -2,18 m (L = 7 cm; l = 4 cm; Gr = 2 cm) înregistrat separat ca 6004-1. Reziduul cremației a fost colectat în totalitate la sfârșitul procesului de ardere, în groapă rămânând doar câteva fragmente de oase.

II. Campanie de cercetări geofizice în ARR (Fig. 5)

A fost analizat cu georadarul un complex descoperit geomagnetic în 2022. Suprafața (20 x 20 m) prezintă anomalii bipolare și cu contrast pozitiv pe magnetogramă, indicând posibilitatea existenței în subsol a unei structuri construite din materiale diferite sau a două structuri adiacente. Identificate patru compartimente; lipsește stratul de dărâmătură, pereți groși și identificați până la -0,70-0,80 m.

Scurta descriere a descoperirilor, cu menționarea locului unde sunt depuse:

Au fost colectate 70 pachete de material ceramic, osteologic, din metal, monedă, artefacte și probe. Materialele ceramice și osteologice au fost luate prin proces-verbal pentru studiu la Laboratorul de Arheologie (FIUB), urmând să fie returnate ICEM Tulcea după publicare.

Tehnici de cercetare utilizate, analize:

Tumulul T02: Din punct de vedere metodologic, săpătura arheologică din T01 a fost realizată cu două tipuri de mijloace, respectiv mecanice și manuale, utilizând același sistem de secțiuni paralele, orientate N-S. Beneficiind de finanțare din partea Ministerului Culturii, anul acesta am deschis cinci secțiuni orientate N-S (S04-S08), săpate cu mijloace mecanice, cu excepția zonelor unde au fost identificate două structuri funerare (SF12 și SF13). Zona acestor două complexe a fost curățată manual, iar complexele în sine au fost săpate exclusiv manual.

Tumulul T02: am optat pentru o săpătură în cruce (orientată după punctele cardinale), împărțindu-l în patru secțiuni (S01-S04), începând număratoarea din colțul NV

și continuând în sensul acelor de ceasornic. În 2023 am săpat două secțiuni, dispuse în diagonală pe direcția NV-SE, anume S01 și S03. Acestea au fost săpate cu mijloace mecanice până la identificarea structurilor funerare, în număr de cel puțin cinci (Fig. 3), cel mai probabil șase. Acestea au fost puse în evidență, au fost măsurate cu GPS-ul diferențial, fotografiate de la sol și cu drona, săpătura exhaustivă urmând să se facă în campania viitoare.

Materialul a fost colectat și înregistrat pe fiecare context stratigrafic. Fiecare context stratigrafic a fost înregistrat pe fișe de tip MoLAS. Toate măsurătorile topografice au fost făcute utilizând un GPS diferențial (South), în STEREO70. Toate adâncimile au fost luate cu nivela optică, de la același punct, respectiv Borna 5 (150,42 m). A fost realizat planul general și cele detaliate, precum și profilele tuturor secțiunilor. Fotografiiile au fost realizate atât cu aparatul foto, cât și cu drona.

Investigația geofizică: a fost folosit un georadar Mala cu antenă de 500 MHz. Rezoluția: 0,25 x 0,05 m. Datele au fost procesate iar profilele obținute în urma măsurătorilor au fost interpolate și planuri orizontale la diferite adâncimi au fost produse.

Obiective viitoare:

În campaniile următoare vom finaliza cercetarea la **T01** și **T02** din aliniamentul respectiv de tumuli.

Propuneri de conservare și punere în valoare:

Complexele identificate și necercetate au fost protejate cu geotextil, acoperit cu pământ.

Abstract

Tumular funerary space: in 2023 we excavated five new trenches in **T01**, where we identified and dug two cremation structures (**SF12** and **SF13**), and two trenches in **T02**, where we identified five cremation structures – to be excavated in the following years. All discoveries date the funerary structures to the 2nd and 3rd c. AD.

Roman rural settlement: we undertook a georadar survey of one of the structures.

Bibliografie:

Bottez 2022 - V. Bottez, *The Beidaud Archaeological Microzone Research Project. Preliminary report on the 2020 and 2021 campaigns*, CA 29(1), 2022, 35-56.

Illustrations list:

Fig. 1. Sectors SFARR and ARR (F. Nache).

Fig. 2. T01. Trenches, SF12 and SF13 (R. Stănescu).

Fig. 3. T02. Trenches, SF01-06 (R. Stănescu).

Fig. 4. T01. SF13 (V. Bottez).

Fig. 5. Geophysical prospections in the ARR Sector (A. Șerbănescu).

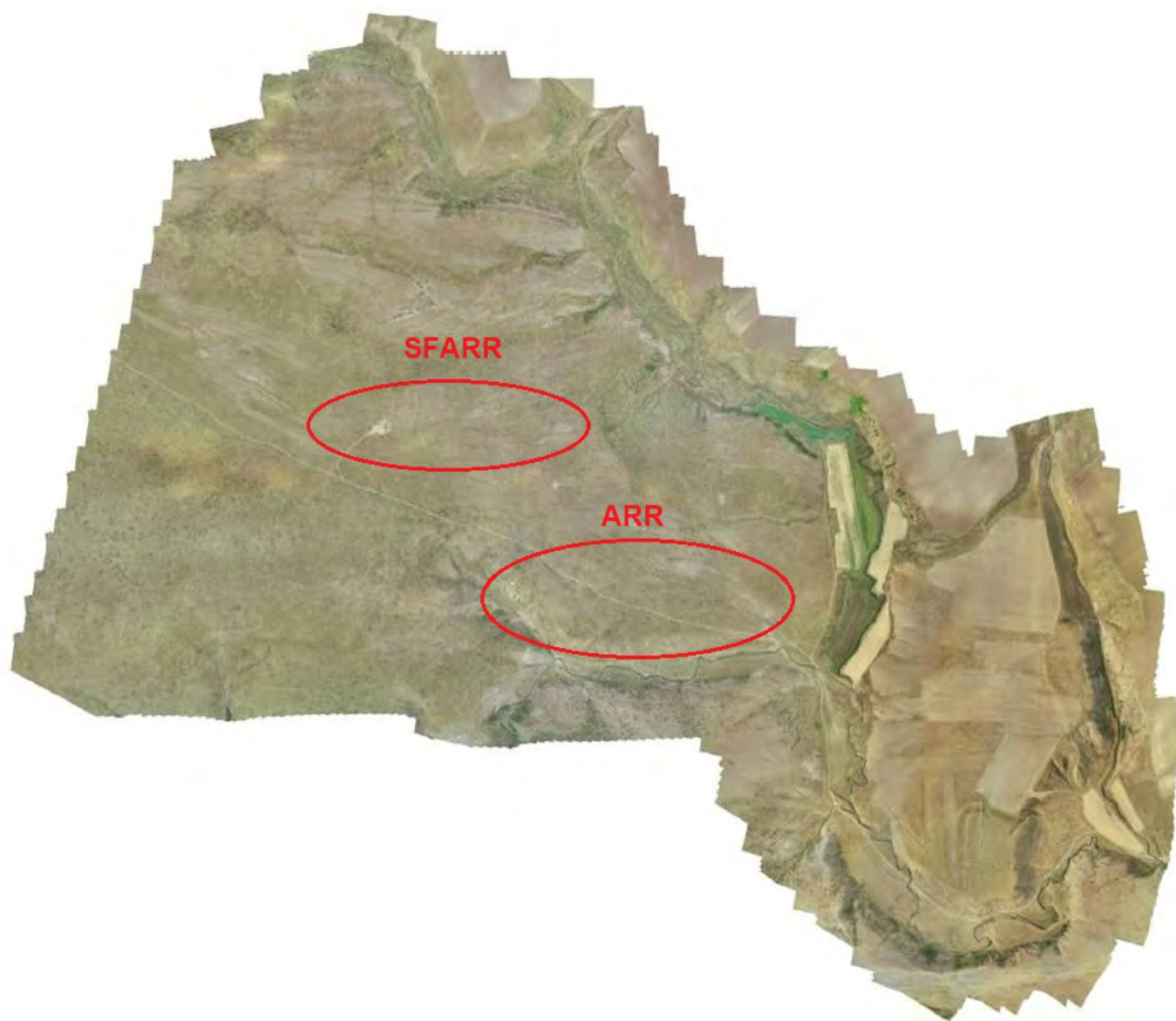

Fig. 1. Sectoarele SFARR și ARR (F. Nache)

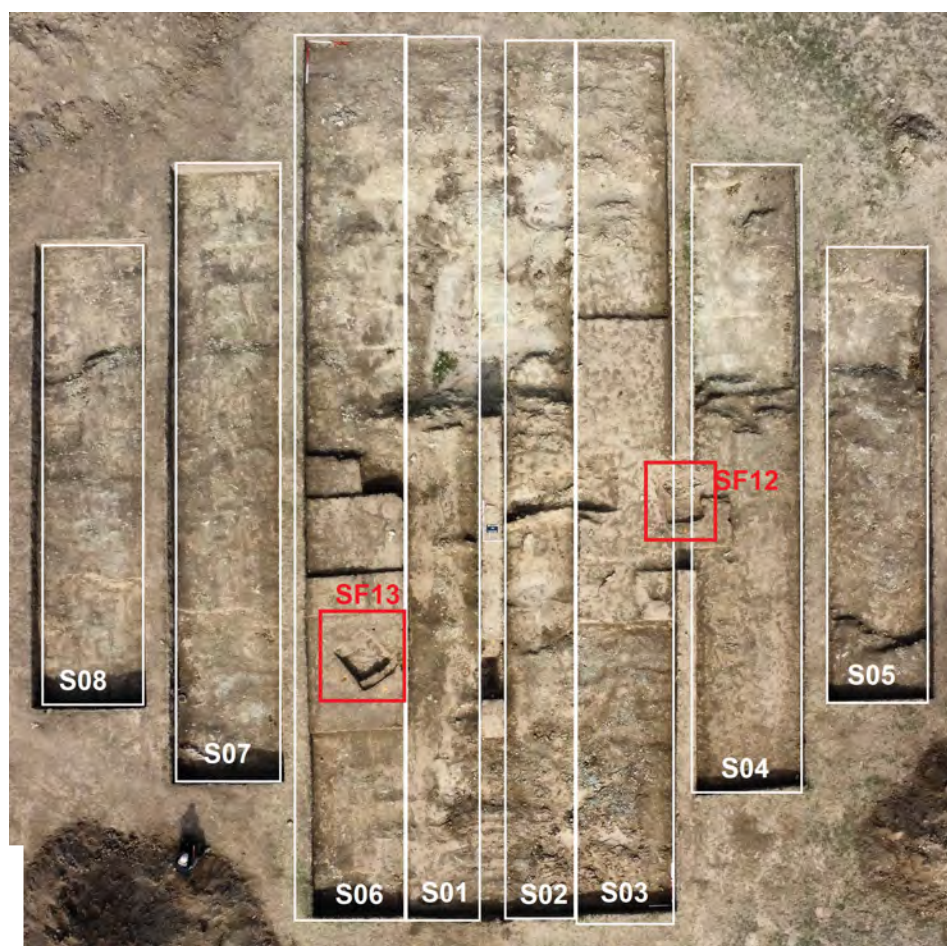

Fig. 2. T01. Secțiuni, SF12 și SF13 (R. Stănescu)

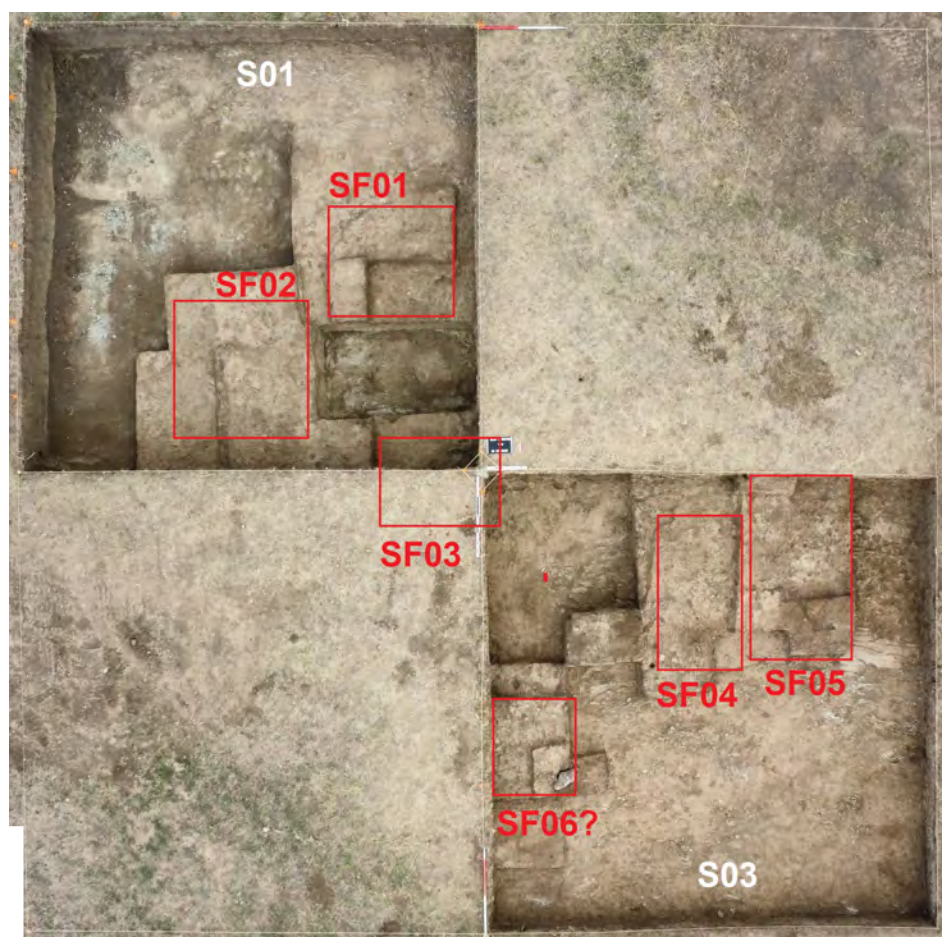

Fig. 3. T02. Secțiuni, SF01-06 (R. Stănescu)

Fig. 4. T01. SF13 (V. Bottez)

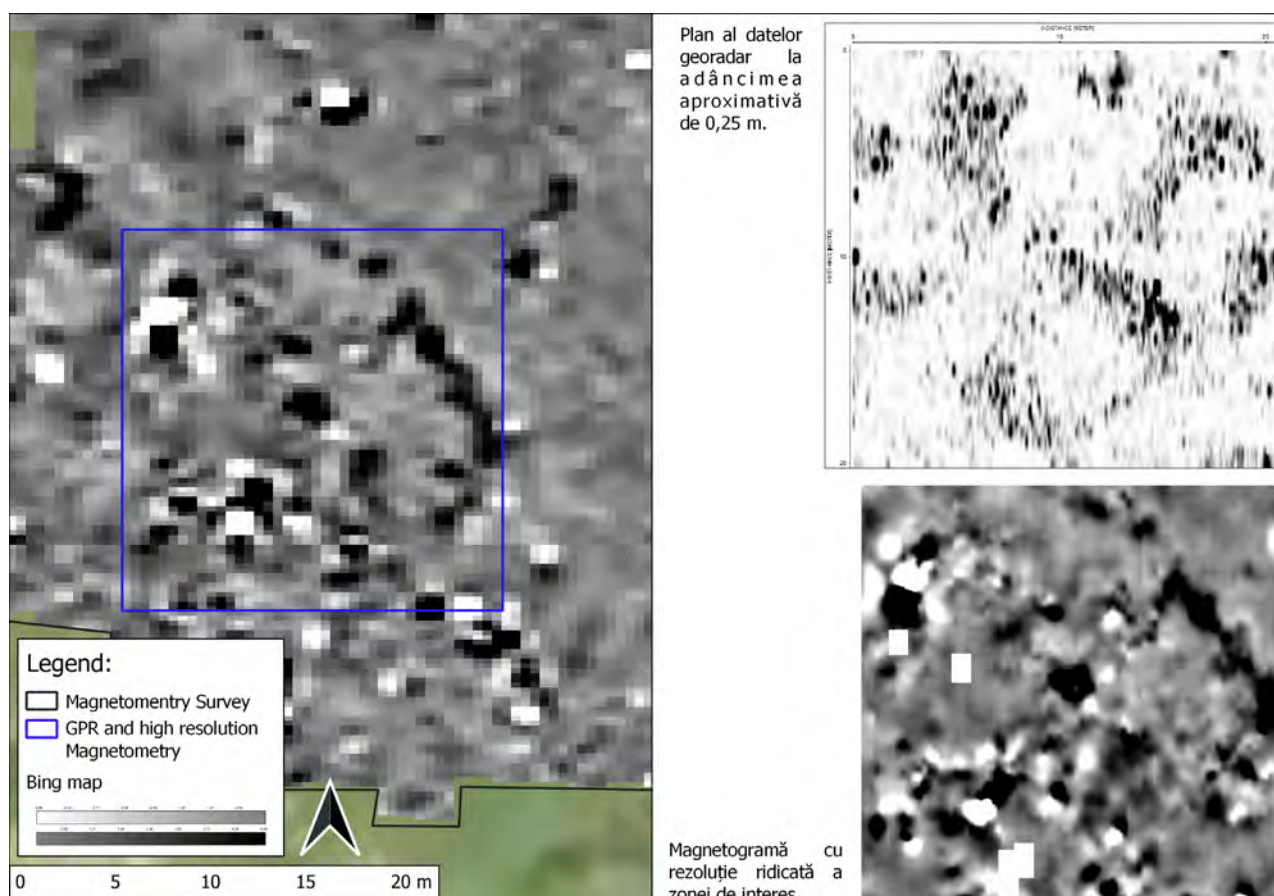

Fig. 5. Cercetări geofizice în ARR (A. Șerbănescu)

11. Berzovia, jud. Caraș Severin

Punct: Castrul legiunii IIII Flavia Felix - Obiectiv 3

Tip de sit: castru (121)

Încadrare cronologică: epoca romană timpurie (321)

Cod RAN: 51519.01, **Cod LMI:** CS-I-s-A-10785

Autorizație nr. 42/5.04.2023

Colectiv: Alexandru Flutur - responsabil științific, Adrian-Cristian Ardelean (MNB Timișoara); Cristian Oprean, Alina Gheorghe (MBM Reșița).

Perioada desfășurării cercetării: 6 – 29.11.2023

Cercetarea arheologică sistematică din castrul legiunii IIII Flavia Felix (Berzovia, jud. Caraș-Severin) s-a desfășurat în perioada 6 – 29 noiembrie 2023 într-un perimetru din *retentura sinistra*, denumit convențional Obiectiv 3. La Berzobis, săpăturile sistematice au fost reluate în spațiul clădirii comandamentului (1998-2005).¹ Apoi, în 2017, a fost abordată zona porții *principalis sinistra*, cercetarea fiind continuată acolo în campaniile anilor 2021 și 2022.² Așa-zisul obiectiv 3 se află la circa 60 m spre vest de *via principalis*, la nord fiind mărginit de *via sagularis*. Alegerea arealului de desfășurare a investigațiilor a fost conjuncturală, interiorul castrului legionar fiind în întregime în intravilanul satului. Așadar, este necesar acordul localnicilor pentru ca cercetările arheologice să se facă în grădinile lor. Cel puțin în prima fază de funcționare a clădirilor romane, obiectivul 3 s-a dovedit a reprezenta grajdurile castrului. Astfel, prin cele patru suprafețe săpate am început să aflăm unde își țineau caii legionarii de pe vremea împăratului Traian.

Secțiunile au avut următoarele dimensiuni: S1 – 10 x 3 m; S2 – 10 x 3 m; S3 – 5 x 3 m; S4 – 10 x 3 m. La finalul cercetărilor, S1 și S2, fiind dispuse pe același aliniament la 1 m una de alta, au fost unificate prin săparea matorului stratigrafic dintre ele; deci la sfârșit S1 și S2 au fost încadrate în secțiunea magistrală S1-2, de 21 x 3 m (Fig. 8). S3 și S4 au fost dispuse în apropiere de S1-2, la est de aceasta.

În general, straturile arheologice ale celor patru suprafețe sunt asemănătoare. Putem vorbi de două mari faze de construcție în această zonă a castrului. În primul rând, au fost ridicate clădirile de lemn, pe care le-am identificat ca grajduri de cai (pentru această fază v. Fig. 5-8). După o perioadă de timp, acestea au fost demolate, pe toată suprafața fiind aduse umpluturi de amenajare a unei incinte noi. Un zid (Z1), indicat printr-un șanț modern de scoatere a fundației de piatră, mărginea această incintă pe latura de nord, spre *via sagularis* (Fig. 3). Deocamdată, este necesară continuarea cercetărilor pentru a afla dacă arealul a avut în faza a doua de funcționare aceeași destinație de la începuturile fortificației, de adăpostire și de creștere a cailor. De asemenea, săpăturile viitoare vor putea lămuri în ansamblu planimetria grajdurilor de lemn.

Sub stratul de pământ cultivabil, a apărut în general stratul de amenajare a ultimului nivel de călcare roman (Fig. 1,4). Acesta a fost afectat de arăturile practicate până

în urmă cu câțiva ani, care au atins în general adâncimea de 30 cm. Amenajarea finală a spațiului a avut un caracter unitar, însă se observă porțiuni cu o preponderență mai mare a materialului tegular sau a fragmentelor de chirpici (v. Fig. 2,7).

Locurile unde au stat caii au căpătat în timp aspectul unor gropi. Nu știm dacă în grajduri au existat podele de lemn; nivelul de călcare putea fi și pământul bătătorit. Oricum, în sol apar urmele spațiilor destinate cailor legați la iesle ca niște gropi, care vor fi fost generate în profunzime de infiltrarea în pământ a bălegarului și, mai ales, a urinei. Desigur, sperăm ca în viitor să apară mai multe detalii privind îngrijirea cailor în grajduri. Ipoteza de lucru inițială a fost că aveam de-a face cu gropile de implantare ale unor stâlpi de lemn masivi. Însă cele mai multe gropi sunt foarte mari și de formă ovală³; în plus, nu s-au găsit urme de stâlpi în interiorul acestora. În S1 și S2 s-a găsit câte o groapă de stâlp, ceea ce nu este încă concludent pentru un plan de ansamblu al grajdului de lemn. În această clădire cu specific hipic au apărut și urmele unor șanțuri înguste și puțin adânci care pot indica traseul pereților sau mici canale de scurgere a urinei. Deocamdată, nu am găsit urme de pari sau de stâlpi în aceste șanțuri.

La sud de urma zidului de incintă Z1, stratigrafia este similară în tot perimetrul cercetat. Din cauza gropii moderne de scoatere a fundației, nu mai poate fi observată relația stratigrafică între zid și urmele primei clădiri de lemn. Este mai firesc ca zidul de piatră să fi aparținut unei clădiri noi, în interiorul căreia s-a adus un strat gros de amenajare. Astfel, am avea și aici, ca și în alte părți ale castrului legiunii IIII Flavia Felix, două faze de construcție. Probabil unele clădiri de piatră erau încă în curs de ridicare atunci când, la începutul domniei lui Hadrian, s-a luat decizia de a se părăsi fortificația.

Ținând seama de timpul scurt în care este încadrabilă funcționarea instalațiilor militare (101-119 p. Chr.), putem spune că materialul arheologic găsit este bogat. În cea mai mare parte, acesta provine din stratul de amenajare a celei de-a doua faze de construcție. Au fost găsite șase monede (într-o stare destul de proastă): patru ași de bronz (ilizibili sau greu lizibili) și doi denari. Se pare că ele nu depășesc cronologic domnia lui Traian. Au ieșit multe fragmente de ceramică de uz comun. Materialul tegular se compune din câteva cărămizi întregi, din fragmente de cărămizi și țigle, la care se adaugă un antefix de acoperiș. Cele mai spectaculoase sunt însă câteva piese de fier: un vârf de lance (cu lungimea de 40 cm), o mistrie și un ciocan de fierărie. Tot din fier sunt cuie, piroane, câteva vârfuri de *pila*, un vârf de săgeată, elemente de zaruri de ușă, călcâi de lance etc. Toate acestea erau răspândite în acel strat de amenajare a ultimului nivel de călcare. Presupunem că abundența pieselor de fier abandonate indică existența la Berzobis a unui mare centru de fabricare a armamentului, echipamentului și uneltelor, aflat în legătură cu vasta activitate (atestată în zona castrului) de reducere a minereului de fier provenit din munții învecinați.

¹ Flutur 2020, p. 21 sqq.

² Flutur et alii, 2023.

³ Gropi de acest fel au fost observate în grajdurile castrelor de la Wallsend și South Shields (Hodgson, Bidwell 2004, 123-125).

Abstract

In November 2023, archaeological excavations in the Berzobis legionary fortress were carried out in an area of the *retentura sinistra*, where traces of horse stables were identified. On the site of these first constructions fillings were brought for settling a new space. A stone wall (Z1), bordering the *via sagularis*, removed in modern times, was most likely part of this second phase of construction. Most of the archaeological objects found in the four excavated surfaces (S1-S4) came from this last level of development. The abundance of iron pieces captured our attention, the largest being a spearhead, a trowel and a blacksmith hammer. The stables were identified based on large oval pits generated by the presence of horses, most likely from urine infiltration into the ground. Further research will lead to clarification of the planimetry of these timber buildings from Trajan's time.

Bibliografie:

Flutur 2020 – Flutur A., *Clădirea comandamentului de la Berzobis. Principia din castrele de legiune din timpul Principatului*, Cluj-Napoca, 2020

Flutur et alii 2023 – Flutur A., Bozu P.F., Ardelean A.-C., *Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș Severin. Punct: Castrul legiunii IIII Flavia Felix - porta principalis sinistra, în CCAR. Campania 2022*, Târgoviște, 2023, p. 60-62

Hodgson, Bidwell 2004 – Hodgson N., Bidwell P. T., *Auxiliary Barracks in a New Light: Recent Discoveries on Hadrian's Wall in Britannia* 35, 2004, p. 121-157.

Illustrations list:

Fig. 1. S1, northern end.

Fig. 2. S2, general view during excavations.

Fig. 3. S2, removing ditch of Wall 1 / Z1.

Fig. 4. S4, northern end at the beginning of excavations.

Fig. 5. S1, during the outlining of the early timber phase traces.

Fig. 6. S3, final general view.

Fig. 7. S4, final.

Fig. 8. S1-2, final.

Fig. 1. S1, capătul nordic

Fig. 2. S2, vedere generală în timpul săpăturii

Fig. 3. S2, șanțul de scoatere a zidului Z1

Fig. 4. S4, capătul nordic la începutul săpăturii

Fig. 5. S1, în timpul conturării primelor
urme din faza de lemn

Fig. 6. S3, vedere generală la final

Fig. 7. S4 – la final

Fig. 8. S1-2, la final

12. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj**[Praetorium]****Punct: Castrul roman auxiliar (Grădiște)**

Tipuri de sit: 121 (castru)

Încadrare cronologică: 321 (epoca romană timpurie)

Cod RAN: 59069.01; Cod LMI: CJ-I-s-A-06975

Autorizație nr. 100/28.04.2023

Colectiv: Felix Marcu - responsabil științific (MNIT), George Cupcea (MNIT), Maria-Cristina Marton, Ciprian Ciobanu (UBB).

Finanțare MC: 25.000 lei.¹

Perioadă desfășurare cercetare: septembrie 2023.

În anul 2022, a fost trasată o secțiune, cu dimensiuni de 15 x 5 m, orientată N-S, în vederea descoperirii colțului de N-E al *praetorium*-ului, adică intersecția dintre zidul Z 2 și Z 10. După decopertare a apărut un strat relativ compact de dărâmtură de piatră, însă fără să putem identifica precis traseul lui Z 2, cu excepția, probabil, a colțului de N-E. Stratul compact de dărâmtură cu pământ negru poate fi echivalat cu Cx 5/2012, explicat la acea vreme ca dărâmtură a zidului perimetral al *praetorium*-ului. La înlăturarea acestei dărâmături, apare un strat destul de unitar de pământ maroniu-cenușiu, pe care l-am numit Cx 1.

Lista contextelor identificate

Cx 1 = strat de pământ maroniu-gălbui, identificat pe întreaga suprafață, cu excepția câtorva porțiuni. Probabil, se poate echivala cu Cx 1/2012. A fost descoperit material arheologic, precum fragmente ceramice, osteologice și câteva fragmente de fier.

Structuri apărute pe traseul Z 2

Deocamdată, nu putem stabili cu exactitate traiectul lui Z 2 sau vreuna dintre fețele sale. Aceasta, pentru că suntem împiedicați de două structuri de tip platformă sau substrucție de platformă surprinsă pe traiectul acestuia.

Cx 2 = platformă/substrucție de platformă, pe direcția N-S, cu o lungime de 3,51 m, iar lățimea surprinsă de la profilul de V de 0,95 m. Tehnica de construcție este a unui zid sec, realizat probabil din dărâmtura lui Z 2, reșezată și fără liant. Proiecția spre E de la traseul ipotetic al lui Z 2 este de aproximativ 20 cm.

Cx 3 = platformă/substrucție de platformă, orientată N-S, cu o lungime de 4,46 m, iar lățimea surprinsă de la profilul de V de 1,22 m. Tehnica de lucru este similară cu cea a lui Cx 2. În colțul de N-E structura pare să fie mai compactă și mai articulată, dacă nu cumva poate fi colțul lui Z 2 cu Z 10. Cx 4 = groapă aflată pe traseul lui Z 2, cu lățimea de 1,52 m, orientată N-S. Posibil ca Z 2 să fie distrus de aceasta până la un nivel inferior. Umplutura este alcătuită din piatră, mortar, cărămidă și moloz.

Cx 5 = strat de mortar, care apare pe alocuri pe traseul celor două platforme (Cx 2 și Cx 3), acesta se învecinează cu Cx 1.

Cx 6 = strat de lut compact gălbui-cenușiu, cu dimensiunile

de 0,90 x 0,90 m, localizat lângă profilul sudic. Umplutura este alcătuită din pietre de râu, cărămizi, fragmente ceramice, osteologice și fragmente mici de cărămidă.

Cx 7 = Cx 5

Cx 8 = strat de pământ lutos, gri-verzui, destul de compact. Se întinde pe toată suprafața Sp 1. Umplutura conține urme de arsură, cărămidă, o cantitate considerabilă de material arheologic, fragmente ceramice, osteologice și fragmente de fier.

Cx 9 = structură zidită, aproximativ lipită de Cx 2 (Z 2) în dreptul aceea ce pare să fie o intrare din lateral, practic dinspre *via sagularis*, care alături de pandantul lui, Cx 10, ar fi putut servi drept baze pentru două coloane, care flancau intrarea și ar fi putut susține inclusiv un arc. Cx 9 este baza de S. Menționăm faptul că această structură este tencuită pe toate cele patru laturi.

Cx 10 = similar cu Cx 9, însă nu s-a păstrat structura zidită, dar se observă amprenta ei, ultimele urme ale structurii sub amenajarea Cx 3. Tehnica de construcție este identică cu a pereților de compartimentare din interiorul *praetorium*-ului, adică pietre mici, lipite cu straturi succesive de mortar, ceea ce ne indică faptul că fac parte din aceeași fază.

Cx 11 = drum conturat în marginea de E a suprafeței. Se observă o aglomerare de pietriș, posibil să fie o urmă de substrucție a *via sagularis*, deși nu pare să se continue spre N. Cx 12 = lentilă de lut galben compact, cu urme de arsură și pigmenți de cărămidă. De asemenea, pe acest strat se regăsesc câteva cărămizi așezate, probabil un nivel de călcare. Este localizat pe latura de E a Cx 3 și apare pe o suprafață de aproximativ 1,50 x 0,40 m.

Cx 13 = s-a conturat sub forma unui șanț orientat N-S, care traversează toată suprafața Sp 1. Este posibil să fie rigola de V a drumului roman *via sagularis* (Cx 11). Umplutura acestuia este similară cu stratul Cx 5.

Cx 14 = strat de lut compact, maro închis. Dat fiind faptul că este localizat pe traseul lui Cx 13, este posibil să reprezinte un alt strat din umplutura șanțului Cx 13.

Cx 15 = groapă de mici dimensiuni, conturată la E de Z2, lipită practic de fundația acestuia. Umplutura este similară cu cea a lui Cx 13.

Cx 16 = este localizat în colțul de N-E a Sp 1, la E de șanțul Cx 13. Reprezintă un amestec de luturi, fragmente de tencuială, carbune, identic cu Cx 132 din 2020 și 2021, care a primit la vremea aceea semnificația de nivelare masivă după a doua fază de lemn, în vederea instalării fazei de piatră. În acest context a fost descoperită o fibulă de bronz, cu dimensiuni aproximative de 2-3 cm grosime, care probabil se datează destul de timpuriu.

Cx 16' = o intruziune în Cx 16 cu aspectul unui paralelipiped dreptunghic, observată în Cx 16, dar în marginea șanțului Cx 13. Este definită de urmele unor scânduri sau grinzi arse umplute cu același lut, dar cu o cantitate mai mare de tencuială, provenind din faza de lemn.

Cx 17 = un canal orientat E-V, prin Z2, localizat la aproximativ 1 m nord față de profilul de sud, cu o deschidere de 34 cm, probabil pentru drenaj dinspre interiorul clădirii înspre rigola *viei sagularis*. Umplutura acestui context este similară cu cea a lui Cx 13, iar înspre rigolă se deschide sub forma unui estuar și cade.

¹ Colectivul de cercetare dorește să mulțumească SC Mobile Distribution SRL, care, prin intermediul Asociației MVSEVM TRANSILVANIAE, a contribuit material la desfășurarea cercetărilor în cursul campaniei 2023.

Cx 18 = groapă de stâlp tăiată diametral de profilul de nord. Diametrul exterior al acesteia este de 80 cm. În mijloc se observă urma stâlpului cu un diametru de aproximativ 40 cm, acesta fiind ranforsat pe toate laturile cu o cantitate considerabilă de mortar. Cronologic, provine din faza în care s-a amenajat cu Cx 5 în această zonă.

Cx 19 = strat de arsură și cenușă lipit de Cx 3 (Z 2), se învecinează cu Cx 12 și probabil că face parte din aceeași fază cu acesta.

Cx 20 = groapă circulară cu diametrul de aproximativ 60 cm, localizată la est de șanțul Cx 13, oarecum lipită de acesta. Umplutura este similară cu a șanțului Cx 13, însă mai lutoasă și mai compactă.

Cx 21 = strat de nisip roșiatic, surprins sub Cx 8 și peste lutul Cx 16, pe marginea de V a șanțului Cx 13.

Fazele de construcție

Prima fază, cea mai timpurie identificată, este definită de stratul consistent de lut Cx. 16, despre care putem spune că este amenajarea ulterioară a fazelor de lemn și o nivelare masivă, cel puțin în zona *praetorium*-ului, în vederea instalării fazei de piatră. De asemenea, și de Cx. 16, care marchează o intruziune în Cx. 16 cu aspectul unui paralelipiped dreptunghic, definită de urmele unor scânduri sau grinzi arse umplute cu același lut, dar cu o cantitate mai mare de tencuială provenită din această fază de lemn.

În această fază nu am identificat nivelul drumului *via sagularis*.

Faza principală de piatră, definită de Z 2 și probabil de nivelul superior al drumului *via sagularis* (Cx. 11). Nivelul superior al drumului este alcătuit din pietre de râu și cărămizi, similar cu cel surprins în secțiunea de la poarta de nord, iar traseul acestuia pare să se îndepărteze înspre *porta principalis dextra* sau să fi fost înlăturat într-o fază ulterioară.

Z 2 prezintă două întreruperi, cea de la S, mai mică și sub forma unui canal de drenaj, care probabil a funcționat în aceeași epocă și cea de la N, despre care am presupus că ar fi o intrare, dar după curățare, am constatat că poate fi o intervenție mai târzie.

Faza ulterioară a *praetorium*-ului începe în momentul distrugerii controlate al lui Z 2, probabil de către unitățile militare, databilă începând cu moneda descoperită la suprafața acestuia. Apare sub forma unei amenajări (Cx. 2 și Cx. 3) deasupra nivelului păstrat al zidului, concomitent cu o umplere a rigolei *viei sagularis* și cu o nivelare realizată din piatră, lut, pe alocuri foarte bine bătătorit, sub forma unei podele (Cx. 12), în vederea locuirii sau folosirii ulterioare a zonei.

Putem presupune că Cx. 12 este un nivel de călcare în această perioadă și toată această fază pare să se fi instalat deasupra nivelului de demolare a fazei principale a *praetorium*-ului (Cx. 5 și Cx. 8).

Observații cu referire la profilul de sud

Cx. 16, în care s-a implantat Z 2, este suprapus de demolarea lui Z 2 și practic a întregului *praetorium*, Cx. 5, care cade și în rigola *viei sagularis*, Cx. 13. Cx. 8 este suprapus de un nivel de pământ maro cu pigmenți de cărămidă, care aparține fazei ulterioare a *praetorium*-ului, Cx. 1. La rândul său, suprapus de un nivel de pământ,

bolovani și lut compactat, care umplu și nivelează rigola definitiv, practic îndreaptă suprafața, Cx. 6.

Observații cu referire la profilul de nord

Groapa Cx. 18 aparține fazei ulterioare, alături de, probabil, Cx. 9. Încă nu ne este clar la ce a servit Cx. 9, însă este ulterior lui Z 2, deci delimita suprafața locuită, cel mai probabil la nord, datorită nivelului de călcare Cx. 12. Profilul de nord este mult mai sărac, prezentând numai urmele rigolei și al lui Cx. 18.

Printre ultimele contexte relevate, din punct de vedere cronologic este un șanț, care aparent, suprapune rigola și pare să-l fi spart pe Cx. 9, însă nu se explică stratigrafic în conformitate cu cele exprimate mai anterior. Mai există o ipoteză conform căreia Cx. 9 și Cx. 18 să aparțină unei faze intermediare, în care zidul *praetorium*-ului stătea încă în picioare, acestea reprezentând limitele unei anexe instalate între *praetorium* și incinta de est. În exteriorul colțului de NE al *praetorium*-ului, în interiorul Cx. 5 și Cx. 8 a fost identificată și recoltată o cantitate imensă de oase de animal (cal/vacă), în majoritate mandibule, coaste și fragmente de membre, despre care nu putem spune în momentul de față, decât că au fost aruncate și integrate într-un strat de nivelare.

Abstract

This year, the objective was to identify the North-Eastern corner of the *praetorium* building, the only one not placed on the final plan, project started in 2022, but not completed because of weather conditions. The trench, already established in 2022, is 15 by 5 m, oriented on the N-S axis.

Illustrations list:

Fig. 1. The topographic plan of the *praetorium* at Bologna.

Fig. 2. Photogrammetry of the surface (later phase).

Fig. 3. Photogrammetry of the surface researched (main stone phase).

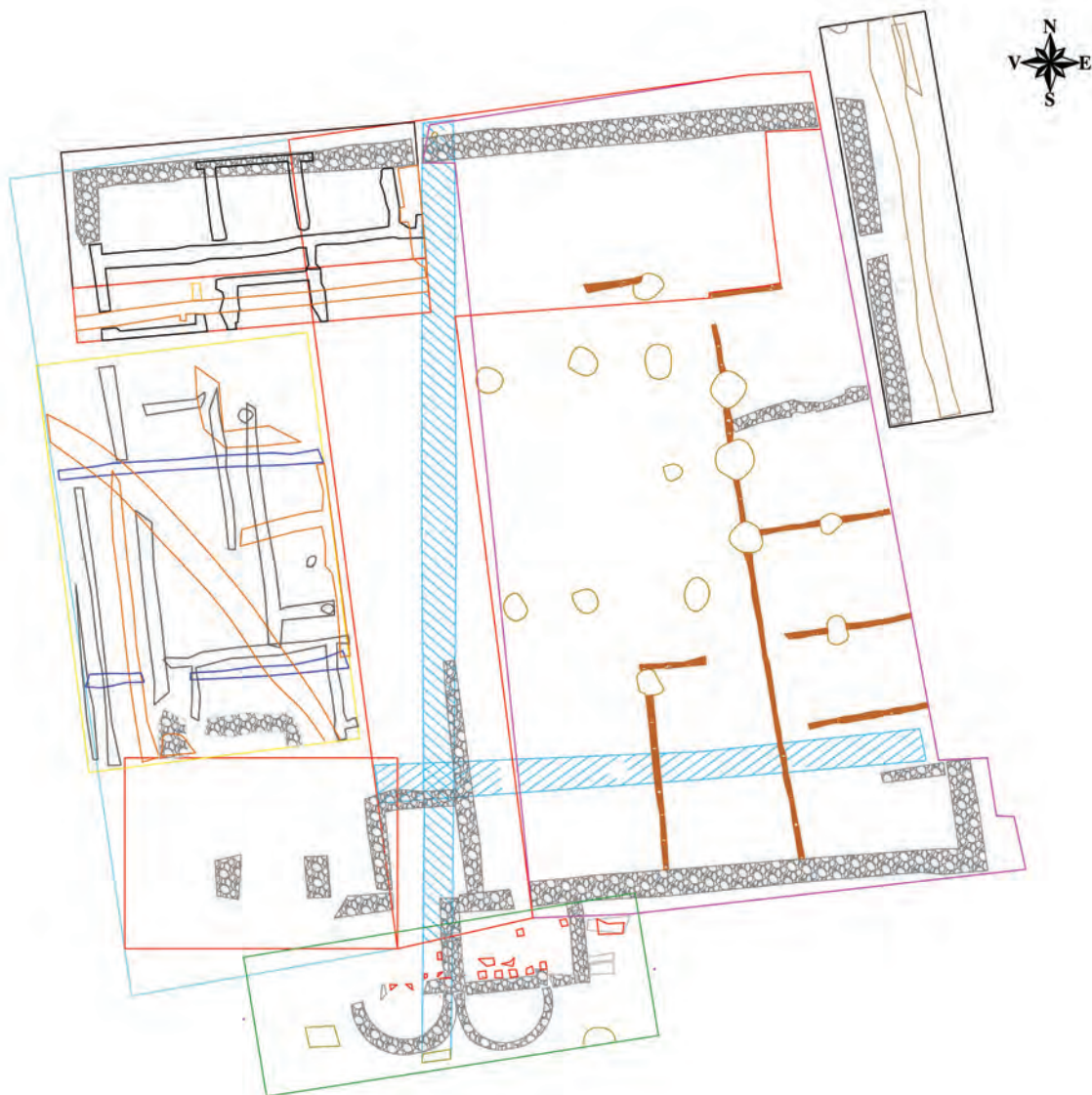

Fig. 1. Planul topografic al praetorium-ului de la Bologa

Fig. 2. Fotogrammetria suprafeței
cercetate (faza ulterioară)

Fig. 3. Fotogrammetria suprafeței
cercetate (faza principală de piatră)

13. Boșorod, jud. Hunedoara

Punct: cetatea dacică de la Luncani – Piatra Roșie

Încadrare cronologică: Epoca dacică

Cod RAN: 88500.02; **Cod LMI:** HD-I-s-A-03200

Autorizație nr. 99/28.01.2023

Colectivul: Răzvan Mateescu (responsabil științific), Gelu Florea, Liliana Mateescu – Suciu, Nica Ciubotaru, Ștefan Vasilache (UBB – Cluj-Napoca), Cătălin Cristescu, Oana Tutilă, Cristina Bodó (MCDR - Deva), Despina Măgureanu (IAB), Daniel Cioată (MJ Mureș), Emanuel Malinescu (DGAMPT – Deva), Gabriela Gheorghiu, Paul Pupeză (MNIT - Cluj-Napoca)

Finanțare: Consiliul Județean Hunedoara, Ministerul Culturii

Perioada de desfășurare: iunie – iulie 2023

În anul 2022 a fost reluată, după câteva decenii, cercetarea arheologică a *clădirii k-o* de pe platoul superior al fortificației de la Luncani - Piatra Roșie (Pl. I / a, b).

Demersul a prilejuit întocmirea unui plan detaliat al încăperilor *m* și *o* din componența edificiului de mari dimensiuni identificate în anul 1949 de echipa condusă de Constantin Daicoviciu. În acest context au fost observate o serie de diferențe față de schițele din monografia publicată în 1954. Între altele, s-a constatat că „prelungirea peretelui estic” al edificiului este, în fapt, reprezentată de trei baze din calcar dispuse pe o traiectorie curbă, nu rectilie după cum era redată în planurile menționate, sugerând posibila existență a unei alte încăperi în partea nordică.

Observațiile impuneau extinderea cercetării, astfel că în campania curentă au fost deschise două noi suprafețe, denumite convențional SP I și SP II / 2023, ambele corelate suprafeței din anul anterior.

Suprafața SP I a avut o formă cvasi pătrată (7,5 m x 7m) și a suprapus parțial una dintre săpăturile realizate de Constantin Daicoviciu în 1949 pentru a verifica zona nordică a platoului, inclusiv marginea acestuia.

Suprafața SP II a avut forma unui poligon cu cinci laturi (6 x 5 x 2 x 5,10 x 2 m), impusă de configurația terenului.

Rezultatul principal al campaniei 2023 este reprezentat de documentarea unei noi încăperi a edificiului, prin identificarea mai multor baze din calcar provenit din cariera de la Măgura Călanului. Elementele descoperite în colțul nord-estic al SP I și cele din colțul nord-vestic al SP II pot fi relaționate cu cele trei baze documentate în anul precedent (așa-zisa „pornire estică”) și ar putea descrie o structură în formă de absidă. Bazele din calcar aflate în partea vestică a SP I lasă, însă, deschisă discuția cu privire la planimetria acestei noi încăperi, ele fiind în afara traiectoriei virtuale a peretelui în arc de cerc (nu este exclus ca fundația marcată de piesele din calcar să se extindă spre vest, în afara limitei cunoscute a clădirii *k – o*). De remarcat că măsurătorile topografice au arătat că nivelul bazelor aflate în 2023 este cu aproximativ 0,30 m mai jos decât cel al elementelor de piatră de carieră care alcătuiesc fundația peretelui nordic al încăperilor *m* și *o*.

Dimensiunile bazelor variază, lungimea fiind cuprinsă între 32 și 40 cm, lățimea între 14 și 22 cm, în timp de

grosimea (unde a putut fi măsurată) este între 8 și 12 cm.

În acest context, este de precizat că bazele din calcar descoperite în SP I și SP II / 2023 sunt așezate pe un nivel cu bucăți de calcar local și, mai rar, de carieră, precum și fragmente de micașist (foarte puține). Această amenajare diferă față de podeaua din lut observată atât în timpul campaniei din 1949, cât și în săpătura din 2022.

În SP II / 2023, în partea sa estică (profilurile estic și nord-estic), s-a observat o intervenție contemporană (lățime observată în săpătură între 0,30 și 1,10 m, adâncime de 0,45 m), prin care s-a încercat în 1949 identificarea altor baze de calcar, situate pe traseul unei eventuale abside, pornind de la cele trei elemente sus-menționate. După îndepărtarea solului afănat, cu rădăcini și humus de pădure, s-a putut constata îndreptarea din antichitate a stâncii, o primă etapă în vederea construirii edificiului acum discutat. Foarte probabil, platoul superior al fortificației era mai extins în antichitate, limita sa nord-estică suferind modificări majore prin prăbușirea unor bucăți mari de stâncă, fenomen care ar fi putut genera dislocarea unora dintre baze (Pl. II / a, b).

După dezafectarea / abandonarea edificiului, pereții ridicați pe structură de lemn cu lipitură de lut amestecat cu păioase, s-au degradat *in situ*, fenomen care a dus la formarea unui strat cu grosime ce variază între 0,3 – 0,5 m, cu aspect cărămiziu (Pl. III / a, b, c).

La limita inferioară a lui, cu precădere, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice (de la chiupuri, vase de gătit lucrate cu mâna, veselă de masă fină la roată), piese din fier (ținte, scoabe, un vârf de săgeată), bronz (fragmente de oglinzi, buze de vase decorate, o monedă), sticlă și un pandantiv lucrat dintr-un canin de urs.

În partea sudică a unităților de cercetare au apărut câteva fragmente de țigle de tip „grecesc”, cu nervură, confirmând ideea că acoperișul edificiului avea o asemenea învelitoare (parțial sau în întregime).

Documentarea nivelului de dărâmtură a furnizat informații noi cu privire la un aspect observat încă din timpul campaniei din 2022, anume că edificiul a fost dezafectat în perioada dacică, ulterior zona fiind (re)nivelată.

Sunt de consemnat urmele, de mică amploare, ale unei locuiri din perioada medievală, documentate în ambele suprafețe: două aglomerări din bucăți de calcar local aflate la baza unor gropi de stâlpi din lemn, asociate cu fragmente ceramice.

Toate artefactele au intrat în patrimoniul Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva.

Abstract

In 2023, the archaeological research focused, after several decades, on the *k-o* building, discovered in 1949 by Constantin Daicoviciu on the upper plateau of the Dacian fortress at Luncani – Piatra Roșie.

Following the results of the previous campaign, the aim for this year was to document the north side of this monumental edifice, as the data collected in 2022 led to the conclusion that the structure could have had another chamber. The excavations revealed that the position of several limestone blocks, quarried at Măgura Călanului, enforce the assumption that the building featured a northern apse.

The archaeological material comprises pottery (fragments of storage jars, fine tableware and kitchen pots), iron objects (tacks, clamps, an arrowhead), bronze items (pieces of mirrors, vessels, fittings, a coin), glass artefacts, and a pendant (made from a bear canine).

Illustrations list:

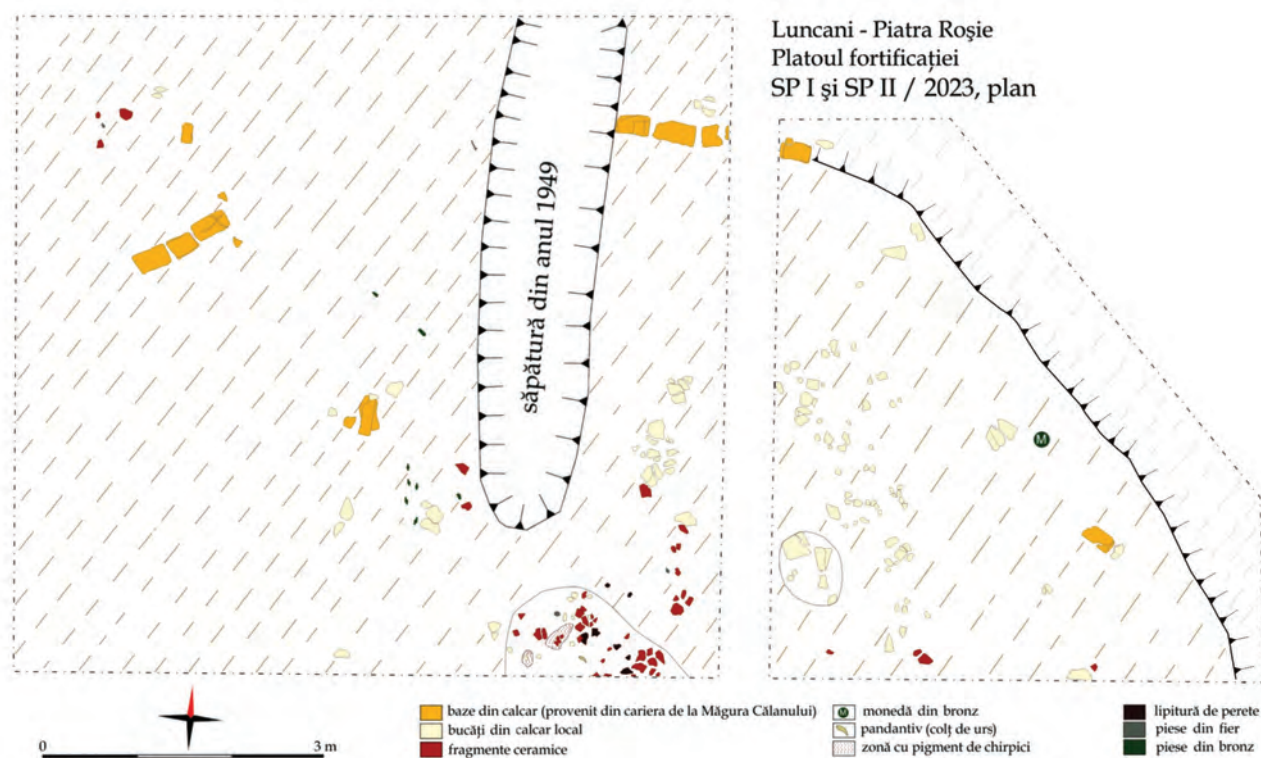
Pl. I. a. Location of the Luncani – Piatra Roșie fortress, LiDAR image with the layout of the excavation units drawn in 2023 (processed after ANCPI metadata); b. The northern part of the fortress plateau, with the remains of the older excavations.

Pl. II. a. Surfaces SP I and SP II / 2023, plan; b. Surfaces SP I and SP II, aspect during the archaeological research.

Pl. III. a, b, c. Surfaces SP I and SP II, aspects during the archaeological research.

Pl. I. a. Amplasarea fortificației de la Luncani – Piatra Roșie, imagine LiDAR cu marcarea amplasării suprafețelor trasate în anul 2023 (prelucrare după metadata ANCPI); b. partea nordică a platoului fortificației, cu urmele săpăturilor vechi

a.

b.

Pl. II. a. Suprafețele SP I și SP II / 2023, plan; b. suprafețele SP I și SP II, aspect din timpul cercetărilor arheologice

b.

a.

c.

Pl. III. a, b, c. Suprafețele SP I și SP II, aspecte din timpul cercetărilor arheologice

14. Brusturi, com. Creaca, jud. Sălaj

Punct: Castrul roman auxiliar (la Ruine)

[tetrapylon – principia]

Tip de sit: castru (121)

Încadrare cronologică: 32 (Epoca romană) 106-271 p. Chr.

Cod RAN: 140716.01; Cod LMI: SJ-I-s-A-04859.

Autorizație nr. 96/27.04.2023

Colectiv: George Cupcea (MNIT Cluj-Napoca) - responsabil științific, Felix Marcu (MNIT Cluj-Napoca), Dan Deac (MJIA Zalău), Markus Zimmermann (Univ. Bayreuth), Radu Zăgreanu (CM Bistrița-Năsăud), Maria-Cristina Marton, Ciprian Ciobanu (doctoranzi și masteranzi UBB Cluj-Napoca), Mihai Trif (student, U București).

Perioada desfășurării cercetării: august 2023

Lista contextelor:

Cx. 100 – strat de cărămidă pisată, localizat înspre profilul de Est. Se află în partea superioară a Cx 58.

Cx. 102 – strat de dărâmtură, alcătuit din pietre de râu, de construcție, material tegular, inclusiv provenind de la instalații de hipocaust. Apare aproximativ pe toată suprafața, însă aglomerarea este vizibilă în S2, între Cx. 69 și Cx. 50, pilonii dinspre *principia*. În N-E, dărâmtura este în principal alcătuită din cărămidă.

Cx. 103 – strat de amenajare, format din gresie calcaroasă sfărâmată. Conform rezultatelor săpăturilor din 1996 – 1997, acest strat se află pe întreaga suprafață a castrului, sigilând fazele timpurii (datate sub domniile lui Traian și Hadrian), deoarece sub acest nivel au fost descoperite monede emise de cel de-al doilea. Pe Cx. 103 este așezat Cx. 100 și Cx. 58.

Cx. 104 – strat de pământ negru – cenușiu, compact, cu multă arsură, fragmente de cărămidă, fragmente ceramice, pigment din tencuială de culoare alb. Este identificat în partea inferioară a Cx. 58 și cel mai probabil este așezat pe Cx. 103. Se întinde pe circa 2 m², la sud de pilonul de N-E (Cx. 55).

Cx. 105 – Șanț surprins inițial în profilul de Est al S3A-B, orientat E-V, la S de pilonul Cx. 50 și la N de intrarea în *principia*. Lățimea lui este de 50 cm, iar lungimea de aproximativ 4 m. Ca umplutură, se poate observa în profil că aceasta a fost alcătuită din nisip cu pietriș, de culoare roșiatică-gălbuie.

Cx. 106 – strat de pământ negru foarte compact.

Cx. 107 – strat de amenajare, cu consistență asemănătoare cu Cx. 58, dar în acesta au fost identificate exclusiv cărămizi. Se identifică pe circa 2 m² (deocamdată), sub Cx. 58, și este localizat între porticul Estic al *principiei* și pilonul Cx. 50. În stadiul actual el nu este delimitat în totalitate.

Cx. 108 – strat de amenajare surprins sub Cx. 58, localizat la intrarea în *principia*, între zidul porticului vestic și pintelul median al intrării (la S de Cx. 107). Din punctul de vedere al consistenței, acesta este mai nisipos.

Cx. 109 – dărâmtură formată din pietre de râu și mortar, localizată în intrarea în *principia* și lângă profilul de S.

Cx. 110 – strat de arsură, de formă neregulată, posibil groapă. Nu a fost cercetat în totalitate, se localizează în partea vestică a intrării în *principia*.

Cx. 111 – două gropi, posibil provenite de la icul de închidere a celor două porți ale clădirii comandamentului. Se delimitează în Cx. 76.

Observații și concluzii generale:

În urma rezultatelor noi din cadrul campaniei de anul acesta, Cx. 89 s-a dovedit a face parte din dărâmtura Cx. 102. Se poate observa faptul că atât Cx. 89, cât și Cx. 104 sunt, cel mai probabil, succesiv așezate pe Cx. 103.

În acest stadiu al observațiilor, pare mai probabil că Cx. 72, baza de nord-vest, să fie ulterioară contextelor Cx. 73 și Cx. 74, care ar fi putut să definească încăperea unei clădiri din faza anterioară, dar acest detaliu rămâne de lămurit.

În stadiul actual al cercetărilor, putem spune că am identificat cel puțin 3 (trei) faze de construcție.

- nivelul reprezentat de Cx. 103 și cele inferioare acestuia, corespund amenajărilor ulterioare fazelor de lemn.

- o primă fază de piatră este definită de Cx. 73 și Cx. 74 și o intrare anterioară în *principia*, pe care nu am identificat-o deocamdată.

- după dezafectarea acestei faze, se procedează la o reamenajare substanțială, observată în multitudinea de umpluturi / nivelări, în marea lor majoritate moloz rezultat în urma dezafectării primei faze de piatră. Aceste niveluri conțin artefacte care se datează până la Commodus, ultimul context care aparține fazei fiind Cx. 58 = Cx. 71.

- în ultima fază identificată, probabil se retrasează întreg plan al intrării în *principia*. Intrarea este extinsă pe o lățime de 7 m, amenajată cu două arce și cu implantarea celor 4 stâlpi ai *tetrapylon*-ului. În această fază, acoperișul porticului se delimitează de un eventual acoperiș al *tetrapylon*-ului, care la rândul său a fost surprins până la mijlocul distanței dintre pilonii denumiți Cx. 69 și Cx. 50. Ștampilele tegulare au fost identificate în ambele dărâmături ale acoperișurilor, aparținând COH VI TRAC și COH II BRIT. În cazul dărâmăturii pilonului, ștampilele cu COH II BRIT, poartă epitetul SEVERIANA, ceea ce indică faptul că o amenajare a acoperișului există de la Severus Alexander.

Abstract

During the campaign of 2023, the surface called S3A-B/2021 was re-opened, in the Eastern half of the researched area, between S1/2018 and S2/2020. The results confirmed the two Eastern substructure bases of the tetrapylon and the wideness of the entrance in the principia, but also contributed to the general stratigraphy of the area.

Illustrations list:

Fig. 1. Topographical plan of the surveyed area.

Fig. 2. Photogrammetry of the entire surveyed area (2022).

Fig. 3. Photogrammetry of the surface surveyed in the 2023 campaign.

Fig. 1. Planul topografic al suprafeței cercetate

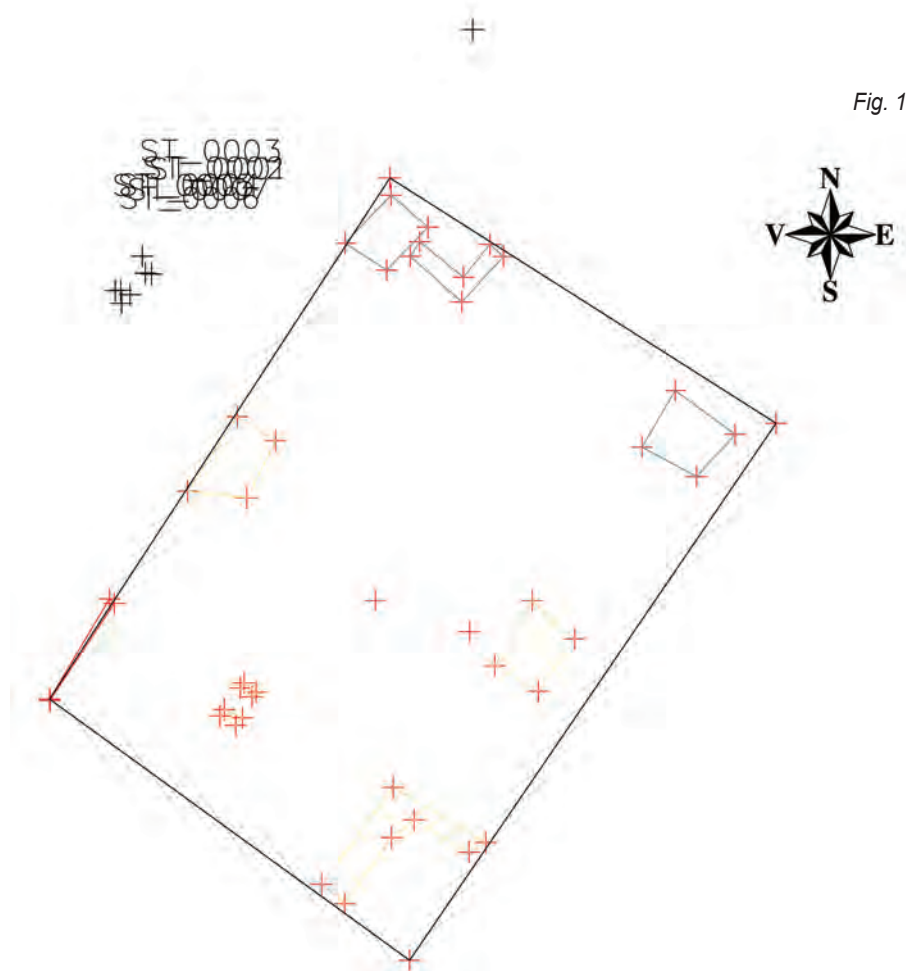

Fig. 2. Fotogrammetria întregii suprafețe cercetate (2022)

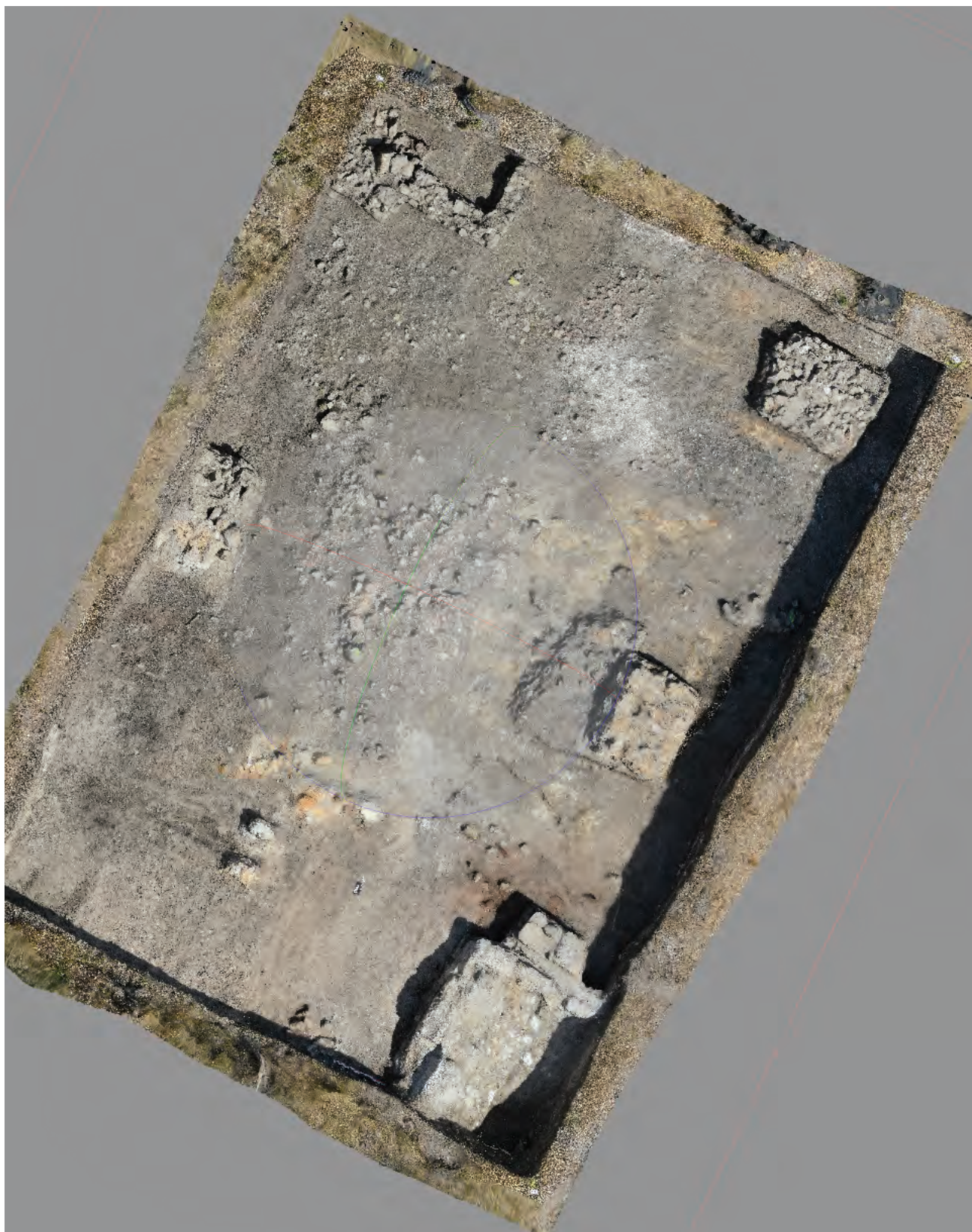

Fig. 3. Fotogrammetria suprafeței cercetate în campania din 2023

15. Călugăreni, jud. Mureș

Punct: Castrul roman, *thermae* și vicusul militar de la Călugăreni

Tip de sit: 12 (locuire militară), 121 (castru), 144 (terme)

Încadrare cronologică: 32 (epoca romană)

Cod RAN: 116616.01; 116616.02

Autorizația nr. 23/2023

Colectiv: Nicoleta Man - responsabil (MJM), Panczel Szilamer – responsabil de sector (MJM), Daniel Cioată – responsabil de sector (MJM), Angyus Diana (MJM), Silvia Mustăță (UBB), Lóránt Vass (Universitatea Catolică Pázmány Péter), Dávid Pertuț (UBB), Katalin Sidó (MJM), Orsolya Szilágyi (MJM), László Szekernyés (MJM), Lehel Bara-Balázs (MJM), Péter Simon (MJM), Szabolcs Zsolt Nagy (Universitatea Catolică Pázmány Péter), Bernadett Kovács (MJM), Krisztina Csibi (MJM), Manuel Fiedler (Universitatea Humboldt Berlin), Constanze Höpken (Universitatea Humboldt Berlin), Thomas Martin (Universitatea Humboldt Berlin), Hana Koch (Universitatea Humboldt Berlin), Rosa Ludwig (Universitatea Humboldt Berlin), Christoph Merzenich (Colegiul Universitar Erfurt)

Perioada desfășurării campaniei: 23.05 – 15.09.2023

În campania de cercetări arheologice 2023, s-au continuat săpăturile în două sectoare începute în anii precedenți și anume *principia* castrului și băile castrului. Principalele obiective ale campaniei din anul 2023 au fost următoarele: corelarea datelor oferite de geofizică cu realitățile arheologice, stabilirea planimetriei *principiei* și a laturii nord-estice a termelor. De asemenea, s-au urmărit fazele de construcție și de reconstituire a secvenței cronologice a structurii și identificarea tipului de activități care au avut loc aici în epoca romană.

Sectorul I. *Principia* castrului roman

Ca urmare a cercetărilor arheologice desfășurate începând cu anul 2013 în clădirea comandamentului (*principia*) din castrul auxiliar (sectorul A) de la Călugăreni, am reușit să delimităm extinderea exactă a clădirii și să definim funcționalitatea unora dintre încăperi. Campania din 2023 a vizat identificarea elementelor structurale din curea interioară și cercetarea contextelor legate de ultimele faze de utilizare a basilicii (Fig. 1). Pentru atingerea obiectivelor propuse a fost deschisă o suprafață de 539 mp, denumită A/2023, care s-a suprapus parțial peste zone cercetate în anii anteriori.

Săpăturile desfășurate în lunile iulie și august s-au concentrat pe partea centrală și sudică a basilicii și partea deschisă a curții interioare. În curtea interioară, sub contextele moderne și cele legate de distrugerea clădirii (humus, intervenții de perioadă modernă, straturi de dărâmtură și arsură) a fost identificat un strat de pietriș interpretat drept nivelul de călcare din ultima fază de folosire a curții. Pe latura sudică și nordică a curții am putut identifica straturi masive de arsură și chirpici care pot fi puse în legătură cu distrugerea podelei de lemn din portic.

În *basilica*, sub nivelele de distrugere și de călcare legate de ultimele faze de folosire a clădirii, s-a conturat un context compus dintr-un lut bătătorit, afectat de distrugerile

și intervențiile ulterioare, care a avut o substrucție din piatră sfărâmată. Acest nivel corespunde, foarte probabil, podelei basilicii din prima fază de piatră. La est de intrarea în *aedes* au fost descoperite diferite faze ale amenajării accesului în *încăpere* și urmele unor activități cultice din această zonă, care constau din arsură, straturi de cenușă și o cantitate foarte mare de oase de animale.

Sectorul II. Termele castrului roman

În anul 2023 a fost deschisă o suprafață de mari dimensiuni, mai exact de 10 x 10 m, denumită B14, în apropierea laturii de S-E a clădirii termelor, la o distanță de 1 m față de B11.

În anii precedenți a fost identificat un șanț cu lățimi variabile de aproximativ 1 – 1,5 m pe această latură a clădirii. Șanțul este umplut cu pietre mari de râu, blocuri de calcar și materiale de construcții romane, aflate în poziție secundară, ceea ce ne-a determinat să considerăm că este vorba de un șanț săpat în epoca medievală, cu scopul extragerii petrei și reutilizării ei la alte construcții. Cu această ocazie a fost distrusă posibila fațadă a termelor.

Scopul săpăturilor din acest an a fost cercetarea perimetrului aflat în apropierea clădirii, dincolo de șanțul amintit, pentru a identifica existența unor posibile construcții sau a drumului care făcea legătura între castru și terme.

În interiorul suprafeței, după îndepărtarea stratului și a complexelor moderne, a apărut la adâncimea de 0,7 m stratul de călcare roman precum și un strat subțire de distrugere, de aproximativ 20 cm, compus din mici fragmente de țigle, cărămizi și pete de mortar, mai consistent pe laturile de N și N-V. Materialul arheologic a constat din câteva fragmente ceramice și de bronz, atipice.

În campaniile următoare ne propunem continuarea cercetării zonelor din imediata apropiere a clădirii pentru a identifica drumul, sau alte zone de interes.

Abstract

The 2023 excavations campaign in the Roman auxiliary fort at Călugăreni (Sector A) continued with the research of the headquarters building (*principia*). In the area of the *basilica* and of the internal courtyard, trench A/2023 was opened, covering an area of 539 m² (Fig. 1). After excavating the topsoil and the modern interventions, the features related to the destruction of the building were documented. Under them, the contexts related to the latest phases of use of the building were identified and researched as well.

At the *thermae*, the research was extended near the S-E side of the building. The aim of this year's research was the identification of the road linking the *castrum* and *thermae* or any other facilities near the baths.

Bibliografie:

N. Man, *Ceramica ștampilată descoperită în castrul roman de la Călugăreni*. în Marisia 28, 2006, 113–117.
N. Man/D. M. Cioată, *Archaeological researches in the military vicus from Călugăreni*. în Marisia 32, 2012, 85–99.
Sz.-P. Pánczél, *The Roman Fort from Călugăreni (Mureș County, Romania)*. în L. Vagalinski/N. Sharankov (eds.), *Proceedings of the 22nd International Congress of Roman*

Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012. Bulletin of the National Archaeological Institute 42 (Sofia 2015) 909–916.

C. Gaul, G. Sági, Zs. Vasáros (eds.), *Identitás és kultúra 1 / Identity and culture 1*. Ipartanszék füzetek 1. Budapest, 2014.

C. Gaul, Zs. Vasáros (eds.), *Identitás és kultúra 2 / Identity and culture 2*. Ipartanszék füzetek 3, Budapest, 2015.

C. Gaul, Zs. Vasáros (eds.), *Identitás és kultúra 3 / Identity and culture 3*. Ipartanszék füzetek 4, Budapest, 2016.

Sz.-P. Pánczél, E. Bitay, I. Kacsó, C. Tănăsolia, D. Nyulas, E. Veress, Vassalak leletek a római limes erdélyi, Maros megyei szakaszáról (Marosvécs, Mikháza, Felsőrépa). FTIR és XRF spektroszkópiai jellemzés / FTIR and XRF Spectroscopic Characterization of Iron Slags Unearthed on the Mureș County Sector (Transylvania, Romania) on the Roman Limes (Brâncovenești, Călugăreni, Vătava), în E. Bitay (szerk./ed.): A XXI. *Fiatal Műszakiak Tudományos Ülésszak előadásai* / Proceedings of the XXIth International Scientific Conference of Young Engineers (Kolozsvár 2016), 105–108.

Sz.-P. Pánczél, C. Höpken, M. Szabó, A. Szabó, M. Fiedler, G. Döhner, A. Kosza, *Wachtürme am Dakischen Ostlimes zwischen Brâncovenești und Călugăreni, Kreis Mureș, Rumänien*, în *Archäologisches Korrespondenzblatt* 46/2, 2016, 241–254.

Sz.-P. Pánczél, S. Mustață, A. Dobos, A. Mikházi római segédcsapattábor kutatása / *The research at the Roman auxiliary fort of Mikháza/Călugăreni*. Magyar Régészet / Hungarian Archaeology, 2018 tavasz/spring, 13–20.

A mikházi római segédcsapattábor régészeti kutatása / *Archaeological research at the Roman auxiliary fort of Călugăreni*, în D. Dávid, R. Terbe, Zs. Vasáros (eds.): *Identitás és kultúra 5 / Identity and culture 5*. Ipartanszék füzetek 6 (Budapest 2018), 12–15.

Sz.-P. Pánczél, A. Dobos, M. Fiedler, C. Höpken, S. Mustață, *Militärlager und vicus in Călugăreni/Mikháza (Kreis Mureș, Rumänien) am Dakischen Ostlimes*. Kölner und Bonner Archaeologica. KuBA 7/2017, 145–154.

Illustrations list:

Fig. 1. Surface A/2023 from the *principia* of the castrum with the last phases of use of the building.

Fig. 2. Overview of the archaeological excavations carried out in the *thermae* (2013–2023).

Fig. 3. B14 - Overview.

Fig. 4. B14 - S-W Profile.

Fig. 1. Suprafața A/2023 din principia castrului cu ultimele faze de folosire a clădirii

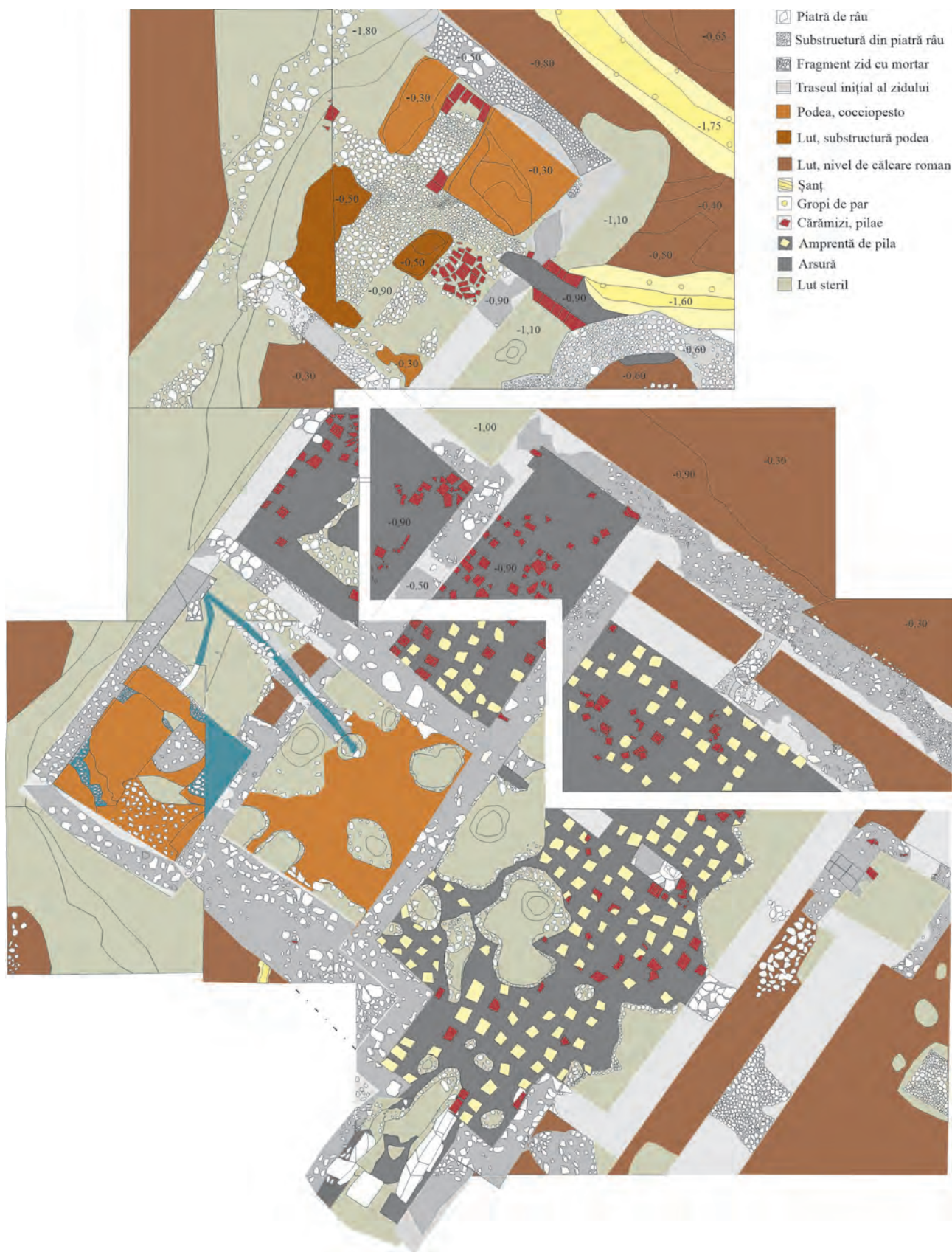

Fig. 2. Planul general al săpăturilor arheologice desfășurate în terme (2013-2023)

Fig. 3. B14 - Vedere de ansamblu

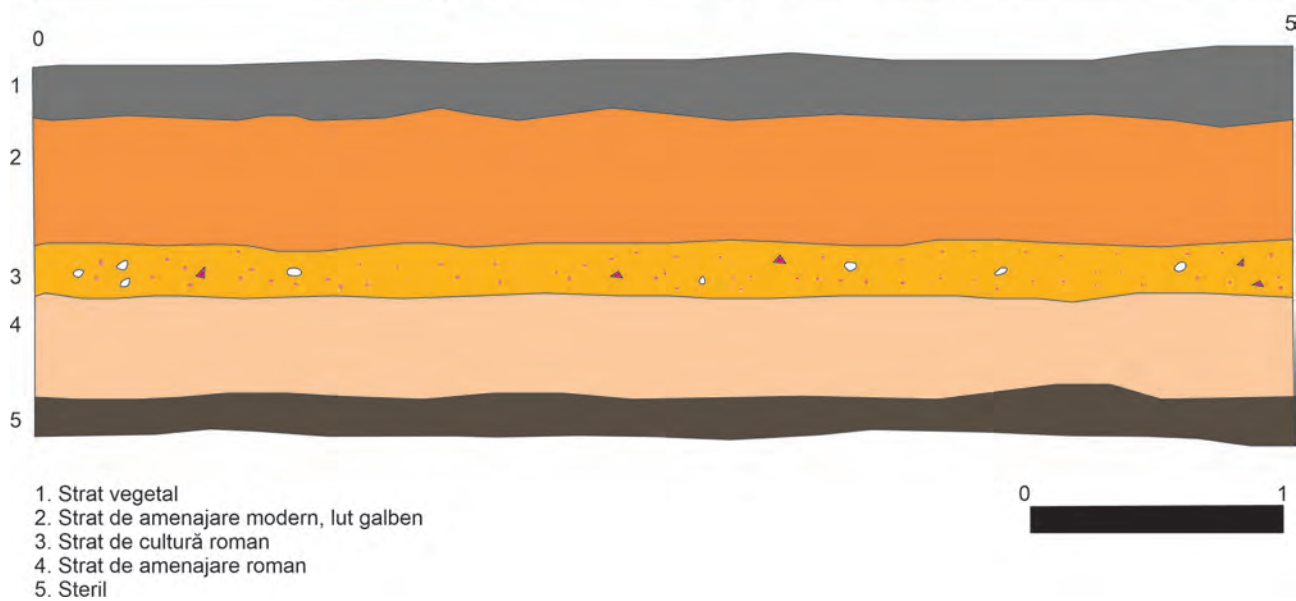

Fig. 4. B14 - Profilul S-V

16. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș

Punct: Castrul roman de la Câmpulung – „Jidova”

Tip de sit: 121 (castru roman)

Încadrarea cronologică: 321 (Epocă romană timpurie)

Cod RAN: 13506.02

Autorizație nr. 48/05.04.2023

Colectiv: Constantin C. Petolescu – responsabil șantier (IAB), Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu (MJA), Mădălina Sava-Moise (colaborator MJA)

Total finanțare: 32.000 lei (MJA)

Perioada desfășurării cercetării: 8.08 - 8.09.2023

În campania 2023, la Câmpulung – „Jidova” s-au continuat cercetările arheologice în *latus praetorii sinistrum*. Săpăturile arheologice demarate în anul 2015 și au avut ca obiectiv principal înțelegerea topografiei și stabilirea cronologiei clădirilor de piatră din acest sector.

După cu am subliniat și în rapoartele de cercetare arheologică din anii precedenți (2010-2021)¹, exceptând *praetorium*-ul, toate celelalte clădirile se aliniază la *via principalis* și respectiv *via quintana*. Clădirea *praetorium*-ului are frontul sudic retras cu 1,75 m față de *via principalis* și pare a suprapune/bloca *via quintana*. Totodată, suprafața dintre *praetorium* și zidul estic de incintă nu fusese cercetată arheologic.

Cu scopul de a clarifica situația *praetorium*-ului, dar și de a avea o imagine completă a topografiei zonei centrale a castrului de la Câmpulung – „Jidova”, în anul 2015 în spațiul cuprins între zidul estic al *praetorium*-ului (clădirea comandantului) și zidul de incintă al castrului s-a deschis Sp. II. Suprafața a intersectat traseele secțiunilor I, H și D, trasate de Emilian Popescu cu scopul de a identifica edificiile din zona centrală a castrului. Între zidul estic al *praetorium*-ului și suprafața a fost păstrat un martor lat de 0,50 m. În campania 2020, la nord de traseul secțiunii H, suprafața a fost extinsă cu încă 3 m spre zidul de incintă al castrului, iar în campania 2022 a fost degajată toată porțiunea cuprinsă între absida băilor identificate în campaniile precedente (vezi mai jos) și zidul de incintă. Suprafața rezultată în spațiul cuprins între traseul secțiunii H și limita nordică a pretoriului a măsurat în lățime 15,70 m.²

În această parte a suprafeței a fost identificat traseul a mai multor încăperi care compuneau foarte probabil baia clădirii *praetorium*-ului. Susținem acest lucru deoarece dintre cele patru încăperi al cărui plan a putut fi stabilit, una se închide în absidă – camera D, iar în cazul camerei A, cu dimensiuni interioare reduse: 3,60 x 2,16 m la interior și

podeaua în *opus signinum*, putea servi drept bazin de apă rece. De asemenea, de la sud de camera B (tot cu podeaua în *opus signinum*) pornea traseul unui canal cu debușeu în rigola care marginea la vest *via sagularis*. Alte două dintre încăperi – C și D și posibil alte două dezvoltate la nord de acestea erau prevăzute cu hipocaust³.

În campania 2022, au fost făcute o serie de observații privind raportul cronologic dintre încăperile descrise anterior și adosate *praetorium*-ului, *agger* și zidul de incintă. *Agger*-ul a fost secționat în porțiunea dintre încăperile adosate și zidul de incintă. O primă constatare a fost aceea că pentru amenajarea absidei, *agger*-ul, constituit din pietriș și pământ galben, a fost parțial dezafectat (s-a păstrat o porțiune lată de 2,60 m din *agger*, iar zidul absidei se sprijinea pe el). Pe profilul magistral de nord al Sp. II s-a observat că la 8,60 m față de zidul estic al clădirii comandantului, marginea *agger*-ului era tăiată vertical de încăperile cu hipocaust. În acest punct, *agger*-ul a fost cruțat pe o lățime de 5,30 m. În schimb, *via sagularis* a fost în totalitate desființată.

Având în vedere că *agger*-ul a fost tăiat de zidul absidei apare evident că primul este anterior celui de-al doilea. Zidul de incintă care se sprijină pe *agger* este anterior și absidei și implicit încăperilor care formau baia de la est de *praetorium*. Prin urmare, din nevoia de spațiu, o porțiune din *agger* a fost tăiată, iar un segment din *via sagularis* a fost blocat.

O altă observație a fost aceea că *agger*-ul era constituit în partea vest (spre *via sagularis*) din pământ galben mai cleios, iar către zidul de incintă, pentru înălțarea sa a fost folosit un pietriș amestecat cu nisip galben. *Agger*-ul are o înălțime maximă de 1,60 m. Zidul de incintă este foarte bine conservat în acest sector, el atingând de la plintă 1,40-1,50 m. Plinta zidului se lățește cu 0,15 – 0,25 m, iar fundația de la plintă măsoară 0,90 m. Baza *agger*-ului se afla pe același nivel cu plinta zidului. De asemenea, s-a constatat că sub *agger*, apare un strat de culoare brun-cenușiu, cu consistență lutoasă, compact, pigmentat cu cărbune, având ca incluziuni mici fragmente ceramice. Acestea sunt concentrate către zidul de incintă. Stratul acesta, a cărei grosime maximă atinge 0,10 m, se află la nivelul plintei zidului, pe el fiind scurs mortar la momentul construirii zidului de incintă – *Bauschutt*. Sub acest strat se afla o lentilă de pământ galben, groasă de 0,05 m până la 0,07 m. Acesta este depus un strat de culoare brun-cenușiu deschis, steril arheologic (vegetalul antic), sub care se afla un strat de lut galben, gros de 0,50 – 0,60 m. Secvența stratigrafică se încheie cu un strat de pietriș, reprezentând o depunere aluvionară.

Sub *agger*, paralel cu zidul de incintă, la 1,20 – 1,40 m vest față de plinta, acestuia au fost identificate patru gropi de stâlpi (gropile nr. 1 – nr. 4). Ele sunt dispuse pe un singur aliniament, iar distanța dintre ele variază între 2,20 și 2,60 m. Diametrele lor variază între 0,50 m și 1,10 m. Gropile erau umplute cu pământ și pietriș galben surse din *agger*.

Tot sub *agger*, la vest de șirul de gropi de stâlpi a apărut amprenta unei bârne de lemn. Traseul ei a fost tăiat de zidul absidei și de secțiunea D. Bârna avea o lățime de 0,25 m și o adâncime de 0,25 m. Față de șirul de stâlpi ea

¹ Petolescu *et alii*, în MCA (s.n.), 2021, p. 130.

² În anul 2015, a fost trasată suprafața Sp. II. Ea a fost intercalată între: zidul estic al pretoriului – la Vest; traseul secțiunii K (trasată de Emilian Popescu la nord de porta principalis sinistra) – la Sud; limita nordică a clădirii pretoriului – la Nord și *via sagularis* – la Est. Suprafața a intersectat secțiunile I, H și D, trasate de Emilian Popescu și Eugenia Popescu, relativ, paralel cu *via principalis* și dispuse în teren astfel: SI, la jumătatea distanței dintre turnul nordic de la porta principalis sinistra și turnul de curtină; SH perpendicular pe turnul de curtină și SD la aproximativ 4 m nord față de SH (fig. 1).

³ Petolescu *et alii*, 2023, p. 84-91.

se află la 1,50 m și la 3,60 m vest față de zidul plinta zidului de incintă.

În campania 2023, Sp. II a fost extinsă spre est până la turnul de curtină (Fig. 1). Prin acesta am urmărit: să observăm dacă șirul de gropi de stâlpi se continuă și în fața turnului de curtină; modul în care se făcea accesul în turnul de curtină; aspectele legate de stratigrafie.

Turnul de curtină a identificat de către Emilian Popescu și Eugenia Popescu prin intermediul secțiunii H⁴, cercetat integral în 1985 și consolidat în anul 1986⁵. La momentul respectiv se păstrase până la cota de 1,00 m (latura dinspre nord). Camera interioară măsoară 1,45 m (pe direcție V-E) × 1,52 m (pe direcție N-S). Zidul turnului care face corp comun pe cu zidul de incintă al castrului măsoară 1,05 m, cu laturile interioare de 0,86 m. Turnul iese în afara zidului de incintă cu 0,15-0,20 m. Intrarea era situată pe latura de vest și măsoară 0,97 m (la 0,15 m față de latura nordică și la 0,35 m față de latura sudică). Podeaua parterului turnului era constituită din lespezi de piatră legate cu mortar (Fig. 2). Toate aceste aspecte au fost observate și în anul 1985, la momentul cercetării turnului⁶.

În campania 2023, turnul de curtină a fost redegajată. Astfel, s-a observat că pentru a facilita accesul la turn, în fața sa a fost amenajată o stradelă. Acesta avea o lățime de 2,35 m și era constituită dintr-un dalaj de bolovani de râu așezat pe un strat de pământ galben amestecat cu pietricele. Acest strat stătea pe solul antic, brun-negricios (Fig. 3a-b).

În partea de nord a stradelei a apărut un canal de scurgere, cu deschiderea la gură de 0,40-0,50 m, mai lat către rigola care mărginea *via sagularis* și săpat relativ în „U”. În adâncime măsoară de 0,20 – 0,25 m. Umplutura canalului era constituită din pământ de culoare cenușiu-negricios, afânat, cu fragmente de țigle, cărămizi și bolovani. Canalul pleca din fața turnului, punct în care este tăiat de groapa nr. 7 (vezi descrierea complexului mai jos). Partea superioară a canalului a fost scoasă în momentul săpării secțiunii H.

Capătul de vest al canalului a fost observat în campaniile 2016 și 2017, când a fost surprins în Suprafața II, caroul 11D. În acest punct, canalul era căptușit cu bolovani, fiind probabil acoperit cu țigle și turburi de perete de la instalația de hipocaust. Aspectele descrise au fost mai bine observate în momentul secționării canalului, în campania 2017. Soluția aceasta a fost aleasă deoarece canalul intersecta *via sagularis*. În rest, canalul nu pare a avea pereții în totalitate căptușiți, chiar dacă din loc în loc, pe marginea sa erau așezați bolovani (Fig. 4a, b, c, d).

Rostul acestui canal era probabil aceea de a colecta apele pluviale care se scurgeau de pe acoperișul turnului și de pe stradela din fața sa.

Stradela și canalul descrise anterior erau tăiate de groapa nr. 7. Aceasta avea formă relativ ovală în plan, cu diametrul lung de 1,30 m și diametrul lat de 0,80 m. Pereții ei sunt tronconici, și fundul ușor alveolat în partea de nord. Umplutura gropii era constituită din pământ de

culoare brun-cenușiu, fără pigmenti, având ca incluziuni pietricele. Complexul s-a conturat la adâncimea de 1,82 m, fiind suprapusă de traseul secțiunii H. Lipsa materialului arheologic nu permite stabilirea datării sale, dar din punct de vedere stratigrafic, el este ulterior canalului și stradelei.

La nord de traseul canalului a fost observată limita *agger*-ului și amenajarea sa în zona tunului de curtină. Amprenta *agger*-ului a fost observată foarte bine în vegetalul antic. *Agger*-ul era constituit aici din lut galben cleios, iar vegetalul antic de avea culoare brun-cenușiu. Astfel, s-a constatat că spre turn, la bază *agger*-ul se restrânge în lățime, de la 5,60 m la 4,00 m, iar limita sa se află în prelungirea laturii nordice a turnului de curtină (Fig. 5).

Sub acest strat, din care este constituit *agger*-ul, apare un nivel de pământ de culoare brun-negricios. Pe această depunere sunt prezente fragmente ceramice, chiar zone cu multă cenușă și cărbune (așa cu s-a observat între zidul de incintă și groapa nr. 4). Peste acest strat în zona de la nord și sud de turnul de curtină era prezent foarte mult mortar, scurs din timpul construcției zidului de incintă și a turnului.

La sud de turnul de curtină, *agger*-ul are mult bolovăniși în compoziție de aceea, limita dintre el și *via sagularis* nu sunt foarte clare. În profil, se observă o rigolă, în care s-a scurs mult pietroș, posibil rigola care mărginea *via sagularis* în partea ei dinspre *agger*. *Via sagularis* măsoară aici 3,90 m. *Agger*-ul este și el mai îngust în această zonă, măsurând 4,20 m.

Via sagularis era constituită astfel: nivelul de deasupra al drumului era reprezentat de un dalaj din bolovani de râu care stătea pe un strat constituit din nisip lutos amestecat cu pietroș. Sub acest pat de egalizare se afla pe o peliculă de lut galben nisipos, acesta din urmă așezat pe stratul vegetal antic (Fig. 5).

La nord de turnul de curtină și la 2,00 m vest față de zidul de incintă, a fost identificată o groapă de stâlp - groapa nr. 5. Umplutura ei este constituită din pământ galben, de culoare și compoziție cu acela din structura *agger*-ului. Groapa avea formă circulară, cu diametrul de 0,50 m. Nu a fost secționată. Raportat la celelalte gropi de stâlpi identificate în campania 2022, groapa nr. 5 se află pe același aliniament cu ele, la 1,70 m sud față de groapa nr. 4.

În stadiul actual al cercetării nu putem preciza clar rostul acestor gropi de stâlpi. Singura observație pe care o putem face este aceea că umplutura lor este constituită din pământ scurs din *agger* și pornesc din nivelul de pământ brun-negricios.

În Sp. II, pe porțiunea de zid degajată (12,50 m) la patru asize de bolovani deasupra plintei, în zid erau practicate niște de formă circulară, cu diametrul de 7 cm. Rostul lor nu este deocamdată clar.

Concluzii

După cum am arătat și mai sus încăperile cu hipocaust, cel mai probabil niște băi, reprezintă o extindere a clădirii comandamentului într-o epocă mai târzie, cel mai probabil după anul 235. Zidul de incintă și *agger*-ul sunt anterioare încăperilor cu hipocaust. Cât privește amenajarea canalului și a stradelei din fața turnului nu putem preciza dacă acestea au existat sau nu anterior

⁴ Popescu, Popescu, 1970, p. 253-255.

⁵ Petolescu, Cioflan, 1995, p. 21.

⁶ Petolescu, Cioflan 1995, p. 21.

realizării încăperilor destinate spațiului băilor. *Via sagularis*, dar și stradela, deși secundară, a fost atent construită, din mai multe straturi, cu dalaj din bolovani de râu și pat de egalizare. Groapa nr. 5 face parte din șirul de gropi de gropi de stâlpi identificați în campania precedentă. Desigur, și ele sunt anterioare încăperilor cu hipocaust și *agger*-ului, pământul din el fiind scurs în gropile nr. 1 și 5. Rostul acestei structuri nu poate fi deocamdată precizat cu exactitate.

În campania 2024, vom urmări să extindem cercetarea la nord de clădirea *praetorium*-ului, în *retentura sinistra*, cu scopul de a identifica limita încăperilor destinate băilor. Totodată, avem în vedere să urmărim relația dintre clădirea *praetorium*-ului, cu extinderea sa și barăcile din *retentura sinistra*, precum și rostul aceluși șir de stâlpi identificat între clădirea băii și zidul de incintă.

Pe lângă cercetările arheologice în campania 2023 (iunie – noiembrie), au fost efectuate prospecțiuni geomagnetice. Ele au acoperit *retentura sinistra*, terenurile de la sud și nord de castru pe care se dezvoltă șanțurile castrului. Acestea au fost realizate de Alexandru Popa (MNCR).

Abstract

During the 2023 archaeological season, we resumed the excavations, enlarging the area east of the *praetorium* building (Sp II) to the tower of the ramparts. Thus we were able to see the limits of the *via sagularis* towards that tower. In the front of the tower, connecting it with the *via sagularis* there was a 2.35 m narrow street.

Beneath the *agger* we discovered another post-hole (no. 5), as part of the row of post-holes already noticed between the rooms with hypocaust system, east of the *praetorium* building, and the eastern wall of the fort. Unfortunately, we still do not have an explanation for these features.

Bibliografie:

Petolescu, Cioflan 1970 - Petolescu, C. C., Cioflan, T., *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeș), cercetările din anii 1978-1989*, în *Argesis*, VII, 1995, p. 17-29.

Petolescu, Matei-Popescu, Dumitrescu 2021 - Petolescu, C.C., Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., *Noi cercetări arheologice din castrul de la Câmpulung (Pescăreasa, punct Jidova) (2010–2015)*, în *MCA* (s.n.), 2021, p. 129-163.

Petolescu et alii 2023 - Petolescu, C.C., Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., Pițigoi, A.-I., *Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș, Punct: Castrul roman Câmpulung – „Jidova”*, în *CCA. Campania 2022, Târgoviște*, 2023, p. 84-91.

Popescu, Popescu 1970 - *Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962-1967 în castrul roman de lângă Cîmpulung-Muscel (Jidava)*, în *MCA*, IX, 1970, p. 251-263.

Illustrations list:

Fig. 1. Sp. II, squares 8-11/D-G – extension to the curtain tower.

Fig. 2. The ground floor of the curtain tower.

Fig. 3. a. The street laid out in front of the curtain tower; b)

the street profile.

Fig. 4. The channel that bordered to the north the street laid out in front of the curtain tower : a) the western end of the channel ; b) the western end of the channel seen in the section - 2017 campaign; c) channel route; d) section executed on the channel route - 2023 campaign.

Fig. 5. The boundary of the *agger* to the north side of the curtain tower.

Fig. 6. Section through the *via sagularis*.

Fig. 7. Pillar pit - pit no. 5.

Fig. 1. Sp. II, carourile 8-11/D-G – extinderea către turnul de curtină

Fig. 2. Podeaua parterului turnului de curtină

Fig. 3. a. Stradela amenajată în fața turnului de curtină; b) profilul stradelei

a

b

c

d

Fig. 4. Canalul care mărginea spre nord stradela amenajată în fața turnului de curtină: a) capătul vestic al canalului; b) capătul de vest al canalului văzut în secțiune - campania 2017; c) traseul canalului; d) secțiune executată pe traseul canalului – campania 2023

Fig. 5. Limita agger-ului spre latura de nord a tunului de curtină

Fig. 6. Secțiune prin via sagularis

Fig. 7. Groapa de stâlp – groapa nr. 5

17. Câmpulung, jud. Argeș**Punct: str. Negru Vodă, nr. 76****Tip de sit:** așezare urbană (113), necropolă tumulară (212)**Încadrare cronologică:** Hallstatt târziu (163), epoca romană (32), epoca medievală (43), epoca medievală târzie (432), epoca modernă (5)**Cod RAN:** 13506.37**Autorizație nr.** 47/05.03.2023**Colectiv:** Maria Venera Rădulescu – responsabil științific (colaborator MJ Argeș), Dragoș Măndescu, Ion Dumitrescu, Marius Păduraru, I. Andi Pițigoi (MJ Argeș)**Total finanțare:** 30 000 lei (MJ Argeș)**Perioada desfășurării campaniei:** 10.07- 8.08.2023

Săpăturile arheologice desfășurate în anul 2023 au avut drept obiectiv cercetarea vestigiilor din: **A.** prima epocă a fierului (Hallstatt, tumuli, cultura Ferigile), **B.** epoca medievală (sec. XIV-XV).

Au fost trasate secțiunile S VIII (6 x 2 m) și S IX (4 x 2 m), orientate NV-SE, pe același traseu, cu un martor de 1,00 m între ele, învecinate spre Sud – cu un martor de 1 m – cu secțiunile S II, S III și S IV, cercetate în anii 2019–2021. Pentru a completa observațiile din anii anteriori, martorii dintre S VIII și SII, SIII și SVI au fost desființați.

A. În campania din 2023, pe suprafața VIII a fost cercetat sectorul nord-estic al tumulului din prima epocă a fierului, ale cărui zone centrală și sudică fuseseră explorate în campaniile anterioare (cu excepția extremității sudice, suprapusă de casa Sitaru). Mantaua tumulului, alcătuită din bolovani de râu, a fost surprinsă la adâncimea de 0,6 m, fiind parțial suprapusă de lutuiala ce constituia podina unei locuințe medievale ce s-a conturat clar la adâncimea de 0,4/0,48 m. La extremitatea mantalei, pietrele erau dispuse cu circa 0,1 m mai jos, coborând până la adâncimi de 0,70 și chiar 0,77 m, constatarea confirmând observațiile făcute anterior în legătură cu construcția tumulului (mantaua alcătuită din bolovani dispuși pe straturi succesive, mai înălțată spre centru și ulterior nivelată de locuirea medievală care a suprapus-o). După dezvelirea acestui sector, a reieșit că mantaua tumulului era ovală în plan, cu diametrele de circa 8,6 x 6,9 m (diametrul mare orientat nord-nord-est – sud-sud-vest). Sub pietre au apărut două aglomerări de material arheologic (fragmente ceramice aparținând unor forme specifice grupului Ferigile, lucrate cu mâna). Prima aglomerare (ceramică fragmentară și o mica mărgică de caolin depuse pe solul antic) a fost descoperită la adâncimea de 0,67 m, suprapusă de pietrele mantalei care se aflau aici la -0,6 m. Imediat la nord-vest de aceasta, a fost reperată o mica groapă rectangulară în plan, cu laturile de 0,5 x 0,4 m, ce se adâncea în solul antic până la -0,84 m, fără inventar. La circa 2 m sud-est de prima aglomerare de fragmente ceramice, o a doua grupare a fost identificată chiar în marginea mantalei, la -0,84 m, suprapusă de ultimele pietre aflate la adâncimi cuprinse între 0,67-0,7 m. Dintre fragmentele ceramice depuse în a doua aglomerare se remarcă cele dintr-un castron ars reducător. Nu au fost găsite oase calcinate. Între cele două grupări de fragmente ceramice, au fost găsite câteva fragmente de rocă (-0,93

m), poate depuse odată cu fragmentele ceramice din cea de-a doua aglomerare. Ca și materialele livrate de acest tumul în campaniile anterioare, fragmentele ceramice descoperite acum indică preponderent orizontul Ferigile-Sud.

B. În Suprafața VIII, la adâncimea de -0,50 m a fost identificat un nivel de pământ galben lutos, bătut, gros de circa 15 cm, cu mult pigment de cărbune, care corespunde podelei unei locuințe medievale amenajată peste mantaua de bolovani a tumulului hallstattian, notat mai sus (**A**). Podeaua se întinde aproape pe toată lungimea Suprafeței A-B. Acest nivel a fost sesizat și în cercetările arheologice anterioare, în S III și S IV, precum și în martorii dintre S III și S IV, și respectiv dintre S IV și S VI. Podeaua corespunde stratigrafic nivelului timpuriu de locuire medievală. Din structurile locuinței, în această campanie arheologică, au mai fost surprinse amprente a două gropi de stâlp cu diametrele de cca 0,40 m.

Materialul arheologic descoperit pe podeaua locuinței se încadrează cronologic în sec. XIV-XV. Au fost recuperate monede, un mic fragment de cahlă-placă având ca decor *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, fragmente ceramice (farfurie smălțuită policrom, cu fund inelar și decor sgraffito, oală-cahlă, ceașcă parțial smălțuită, picior de cană, cu fund profilat, oale-borcan cu buza răsfrântă în formă de guler și corp bitronconic, oale cu toartă de diferite capacități), cuie pentru șindrilă, piroane, fragmente de inele, foarte deteriorate, unul dintre ele având pe chaton, ca decor, reprezentarea unui grifon, gravat superficial, un vârf de săgeată cu aripioare și tub de înmănușare, o potcoavă, caiele, un pinten (fără rozetă). Pe baza rezultatelor din această campanie arheologică se vor completa informațiile privind Complexul medieval I (locuință construită în sistem paiantă, sec. XIV-XV).

Stratigrafia suprafețelor cercetate în campania arheologică din anul 2023 este foarte mult deranjată de intervenții moderne repetate: conductă de beton pentru canalizare, țevă de metal pentru aducțiunea apei (nefuncțională), țevă de pvc pentru aducțiunea apei (funcțională).

Concluzii:

Prin cercetarea din anul 2023 desfășurată în situl arheologic de la Câmpulung, str. Negru Vodă, nr. 76, s-a reușit degajarea integrală a tumulului din prima epocă a fierului. Fragmentele ceramice descoperite acum indică preponderent orizontul Ferigile-Sud.

Locuința medievală este de suprafață, fiind construită din lemn și pământ, cu stâlpi de susținere și rețea de bârne. Materialele arheologice sunt datate în intervalul secolelor XIV-XV.

Résumé:

La fouille archéologique programmée de l'année 2023 réalisée dans le site archéologique de Câmpulung, rue Negru Vodă, no. 76, conduit à l'achèvement du plan des tumulus du premier âge du fer. Ainsi, on a observé qu'il était de forme ovale et mesurait 9,6 m x 8,6 m. Les fragments de céramique découverts indiquent le fait que le tumulus appartient principalement à l'horizon culturel Ferigile-Sud.

Le niveau médiéval est représenté par une habitation, dont nous avons identifié seulement la côte nord. Elle était construite en bois et en terre, ayant le toit et les parois soutenus par des poutures. Les matériaux archéologiques découvertes dans la surface de l'habitation sont datés entre le XIVe et le XVe siècle.

Liste des illustrations:

Fig. 1. Le plan général des recherches archéologiques de Câmpulung, rue Negru-Vodă, no. 76.

Fig. 2. Le manteau du tumulus du premier Âge du fer - le plan.

Fig. 3. Le tumulus du premier Âge du fer - photo en plan.

Fig. 4. La demeure médiévale du XIV-XV – le plan.

Fig. 5. La demeure médiévale du XIV-XV – photographie en plan.

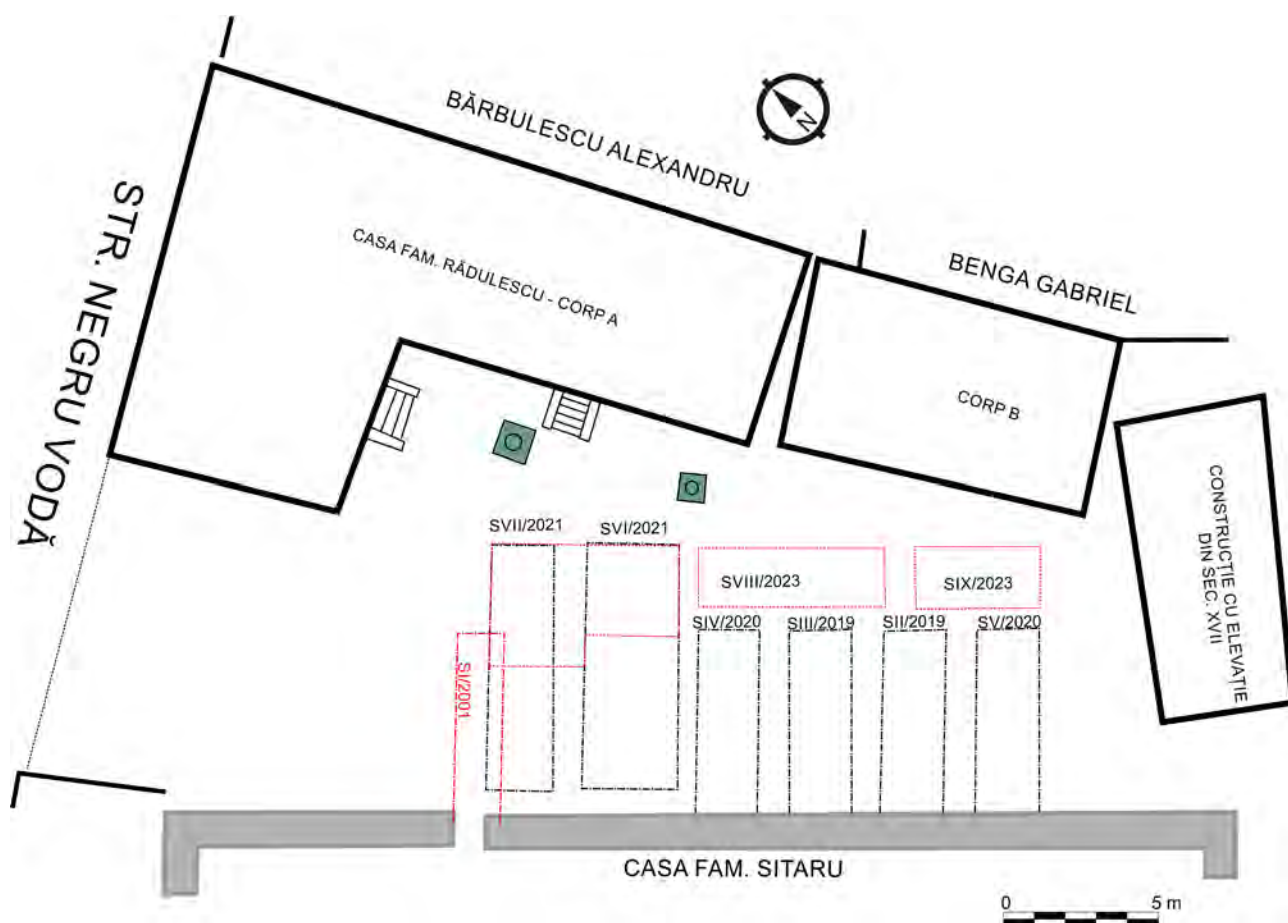

Fig. 1. Planul general al cercetărilor arheologice de la Câmpulung, str. Negru-Vodă, nr. 76

CÂMPULUNG, STR. NEGRU-VODĂ, NR. 76
Campania 2023 - TUMULUL

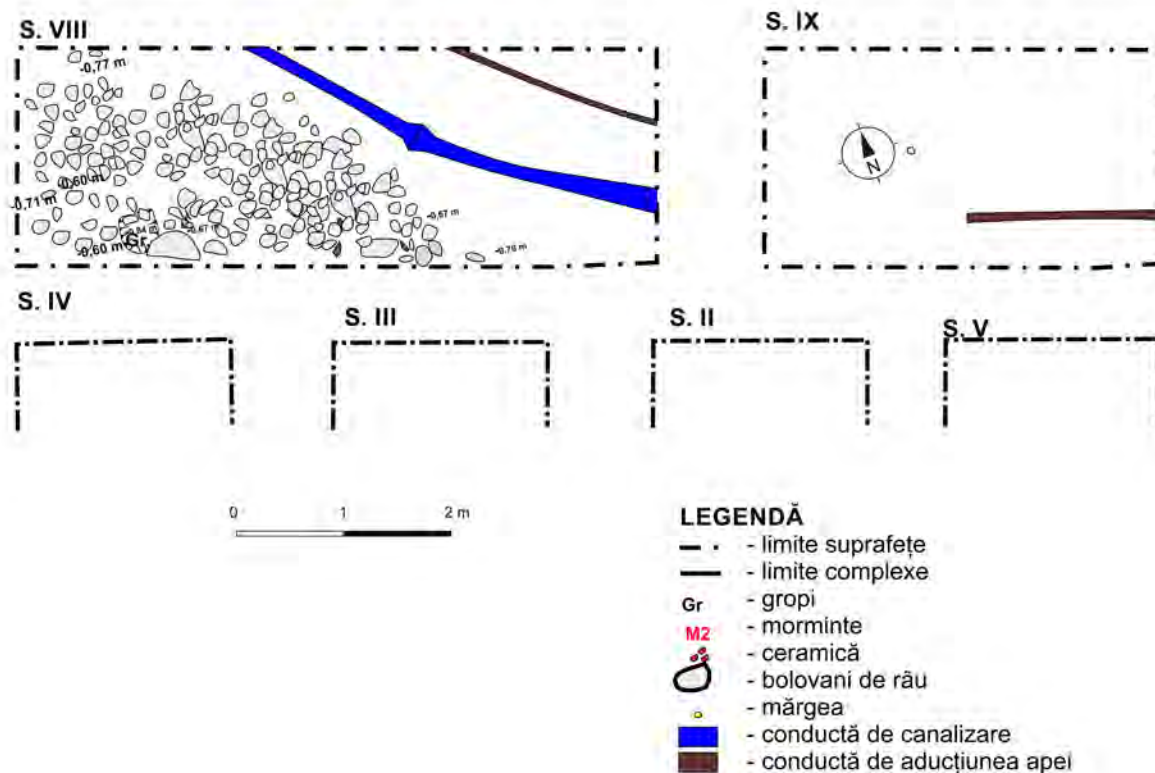

Fig. 2. Mantaua tumulului din prima epocă a fierului - plan

Fig. 3. Tumulul din prima epocă a fierului – fotografie de plan

CÂMPULUNG, STR. NEGRU-VODĂ, NR. 76
Campania 2023 - TUMULUL

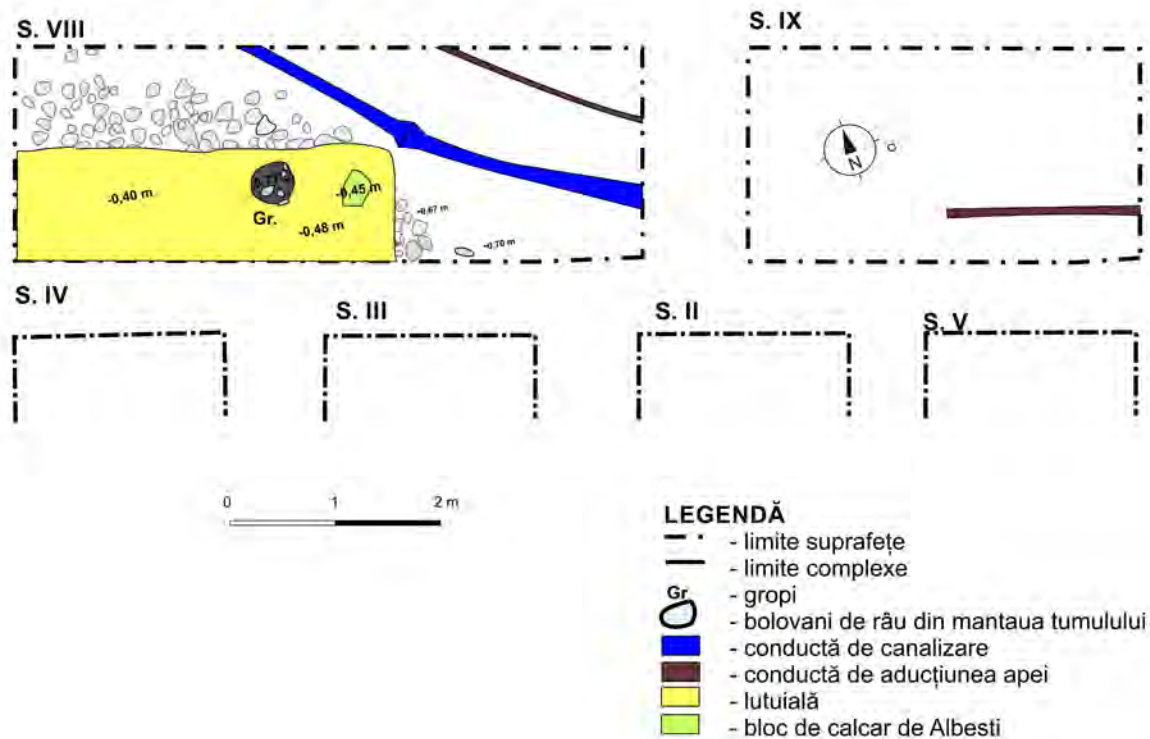

Fig. 4. Locuința medievală din sec. XIV-XV – plan

Fig. 5. Locuința medievală din sec. XIV-XV – fotografie de plan

18. Cârlomanești, com. Vernești, jud. Buzău**Punct: Cetățuia****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 213 (La Tène târziu)**Cod RAN:** 50148.01**Autorizația nr.** 12/2023**Colectiv:** Sebastian Matei - responsabil științific (MJ Buzău), Despina Măgureanu (IAB); Tiberiu Vasilescu (IAB)**Finanțare:** 46.000 lei (20.000 – Ministerul Culturii; 26.000 – MJ Buzău)**Perioada desfășurării cercetării:** 1.09 – 10.10.2023

În campania 2023 au continuat cercetările în partea sudică a platoului *Cetățuia*, în subarealul V1aN, în vederea epuizării acestuia și a fost deschisă o nouă suprafață în partea centrală a platoului, respectiv V5bS cu suprafața de 9 x 9 m.

Numărul total de complexe cercetate în ambele suprafețe a fost de 30, dintre care 11 au fost identificate în campaniile anterioare, restul de 19 în campania actuală.

Au fost identificate următoarele tipuri de complexe: 24 de gropi, 3 vetre, 2 resturi de construcții și o aglomerare de material arheologic care poate proveni tot de la resturile unei construcții dezafectate.

În suprafața V1aN, epuizată, au fost cercetate 28 de complexe din care 17 înregistrate în campania din 2023. Dintre acestea, marea majoritate o reprezintă gropile menajere, dar au fost cercetate și urmele a două construcții de mari dimensiuni.

În 2023 s-a încheiat cercetarea integrală a Cpl. 180. Este vorba despre urmele unei construcții de suprafață, de dimensiuni importante, care estimăm că avea minim 30 mp. Identificată inițial în subarealul V1aN și înregistrată pe profilul de N, în 2021, la adâncimi cuprinse între - 0,80/- 0,95 m față de nivelul actual de călcare. Structura Cpl. 180 este suprapusă de locuința Cpl. 35 care și-a încheiat funcționarea în urma unui incendiu. Resturile descoperite indică existența unei construcții cu structură portantă constând din stâlpi de colț și bărne cioplite. Pentru pereți s-a folosit lipitură de lut amestecat cu pleavă și resturi de păioase, aplicată peste nuiiele. Aceste informații au fost recuperate pe baza prezenței și distribuției fragmentelor masive de pereți arși, care au păstrat atât amprenta structurii de lemn, cât și urme de fățuială. În interiorul acestei construcții au fost documentate fragmente dintr-o podină bătută din lut galben crud, afectată de amenajări ulterioare. În construcția Cpl. 180 au funcționat probabil în același timp, două vetre (Cpl. 179 și Cpl. 181), ambele afectate din vechime, odată cu amenajarea unui alt edificiu.

Vatra Cpl. 179 (-0,93 / -0,96 m ad.) a fost amenajată pe pat de pietre plate de râu, așezate pe podina din lut compact. Vatra a fost dezafectată în vechime și distrusă parțial către NV de o groapă. Nu se poate preciza forma. Dimensiunile păstrate de 0,35 x 0,60 m, indică un diametru inițial de maxim 0,65 m. În urma secționării structurii de combustie s-a observat că miezul de pământ ars măsura circa 10 cm grosime în centru și 2-3 cm spre margine. Crusta avea 1,5-2 cm grosime.

Vatra Cpl. 181 situată la circa 1,60 m către E de Cpl. 171, a fost înregistrată la cota de - 0,98 / 1,00 m adâncime. Vatra a fost distrusă parțial de o groapă de mari dimensiuni (Cpl. 188), săpată ulterior, după încetarea funcționării Cpl. 180 și nivelarea resturilor acestei construcții. Treimea păstrată din vatră a fost afectată și de numeroase de ganguri de animale. Structura cu formă rectangulară, supraînălțată cu 10 - 12 cm față de nivelul podinei, a fost cercetată prin secționare și ulterior a fost recoltată integral. Crusta vetrei era masivă, extrem de dură, intens arsă, cu o grosime care atingea 15 cm. Pe crusta umedă a fost incizat un chenar dublu, care avea aplicate simetric cercuri în colțuri și probabil în centru. În urma secționării s-a observat că vatra a fost amenajată direct pe solul din interiorul construcției Cpl. 180, podina fiind lutuită după finalizarea vetrei.

În această campanie au fost identificate și cercetate două alinamente paralele de câte 4 gropi. Acestea aveau siglele: Cpl. 185, 186, 189, 193, 197, 200, 204 și 205. Șase dintre aceste gropi păstrau în partea centrală urma descompusă a stâlpului de 0,25 cm grosime și o lungime maximă, observată în Cpl. 204, de 1,80 m. Toate aceste gropi au fost observate clar de la cote mai mari de -1,30 m. Aveau diametre cuprinse între 0,60 – 0,70 cm și umplutura dură, compactă, din lut gălbui. Distanțele dintre gropi erau de cca 1,20 m, iar între stâlpi măsurau 1,70 m. Dispunerea și săparea gropilor a deranjat considerabil depunerile anterioare, distrugând parțial vetrele Cpl. 179 și 181 și afectând puternic urmele edificiului Cpl. 180.

Cele două alinamente de gropi de stâlpi/coloane din lemn au aparținut foarte probabil unui edificiu, de mari dimensiuni, surprins parțial în subarealul V1aS. În această etapă a cercetării, nu putem face alte precizări.

Înregistrarea celor două profile magistrale, de nord și de sud ne-a prilejuit o serie de observații asupra stratigrafiei complexe, mai ales în jumătatea dinspre est a suprafeței cercetate.

Astfel, sub stratul vegetal gros de maxim 10 cm, se află un strat de pământ cenușiu închis, măzăros ce conține numeroase materiale dacice: fragmente ceramice, oase de animale și lipitură arsă. Stratigrafic acesta coincide cu nivelul de amenajare a Cpl. 35 – locuință de suprafață, incendiată.

Urmează o depunere cenușiu-gălbuie în care se află numeroase bucăți de lipitură arsă, unele de mari dimensiuni, fragmente ceramice și oase. Acest strat are cca 30-35 cm grosime spre est și se subțiază spre vest. Cel mai probabil, acest strat a rezultat în urma nivelării efectuate după momentul încetării existenței clădirii Cpl. 180, care avea în interior vatra decorată cpl. 181. E posibil ca această activitate a fost legată de momentul amenajării edificiului cu alinamente de coloane, care a afectat puternic vechea clădire, distrugând parțial și vatra decorată.

O posibilă încadrare cronologică este oferită de materialul descoperit în groapa Cpl. 187. Aceasta a fost săpată de la cota de -0,60 m, tăind nivelarea post Cpl. 180 și dărâmtura acestei construcții. Groapa Cpl. 187 este cilindrică în partea superioară și tronconică către baza de la -1,45 m, care atinge un diametru de 1,50 m. În umplutura

se găseau numeroase fragmente ceramice, multe de la amfore de import de tip Pseudo Cos. Se remarcă un ulcior cenușiu întreg, un fragment de bol cu decor în relief și un fragment de vas elenistic acoperit cu firnis roșu, decorat cu motive vegetale pictate. Aceste materiale se datează în prima jumătate a secolului I a. Chr.

Relația stratigrafică directă între groapa Cpl. 187 și cele două edificii arată că acestea nu sunt mai târzii de mijlocul sec. I a. Chr.

În noua suprafață deschisă, V5bS, au apărut răspândite materiale ceramice cu indice ridicat de fragmentare și au fost înregistrate mai multe gropi de la via de vie care a fost plantată pe Cetățuia, după jumătatea secolului XX.

Au fost identificate două complexe clare. O vatră, Cpl. 191, situată în partea de nord a suprafeței, înregistrată la -0,35/0,38 m ad., cu diametrul de aproximativ 0,80 m.

În sfertul de NE al suprafeței cercetate, la -0,30/-0,35 m, s-a dezvelit o aglomerare de pietre și fragmente ceramice, inclusiv un vas spart pe loc. Dimensiunile maxime înregistrate sunt de 3,00 x 2,5 m. În stadiul actual al săpăturii nu ne putem pronunța asupra funcționalității acestui complex.

Pentru protecție, la încheierea campaniei, suprafața a fost acoperită.

Materialul arheologic descoperit în campania 2023 este bogat și variat, fiind descoperit în cea mai mare parte în umplutura gropilor. Ca forme ceramice menționăm borcane, fructiere, căni, vase de provizii, un ulcior întreg și două fragmente de boluri cu decor în relief, un fragment de vas colonetă și unul de capac pictat cu roșu. Au apărut și fusaiole, cute, jetoane din pereți de vase, un calapod din lut, fragmente de creuzete. Ca piese de import sunt un fragment de vas elenistic cu firnis roșu, o gură de ulcior și o mărgică din sticlă. Piese din metal nu sunt foarte numeroase. Menționăm câteva fragmente provenind de la cuțite, împungătoare și ace din fier, verigi din bronz și un vârf de săgeată din fier cu trei aripioare și peduncul. Și în această campanie au fost descoperite două fragmente de plastică zoomorfă de tip Cârlo-mănești.

În campania din 2024 ne propunem continuarea cercetării în suprafața V5bS situată în jumătatea de nord a platoului Cetățuia și documentarea integrală a edificiului cu alinamente de stâlpi/coloane. Pentru aceasta va trebui prelungită spre sud suprafața V1aS și deschisă parțial suprafața E1aS, către est. Această structură surprinde prin amplasarea foarte aproape de marginea actuală a platoului, ceea indică, alături de stratigrafia complexă, o utilizare intensă a spațiului așezării. Este cea de a doua construcție cu această planimetrie descoperită la Cârlo-mănești.

Abstract

In the 2023, archaeological research continued in the southern part of the *Cetățuia* plateau, aiming to complete investigate surfaces from the last years. Next to this research, a new area was opened in the northern half of the plateau.

The total number of investigated complexes in both areas was 30 as follow: 24 pits, 3 hearths, 2 construction

remains and an agglomeration of archaeological material that may also indicate leveled remains of a disused building. The notable discovery of 2023 campaign is the identification of a section from an edifice with alignments of pillars/columns. From the planimetric point of view, this new building is similar to the one researched in the early 70-ies, by M. Babeș.

The complex stratigraphy of the investigated area indicates an intensive use of the space in the southern part of the *Cetățuia* plateau. At least 3 constructive moments can be established observing the profiles of the investigated area. The oldest one is a construction with two hearths inside (Cpl. 180), which ended its life by fire. After this building was flatted, the pits of the pillar alignments building were excavated. We cannot specify how this particular edifice ended, but the large dwelling (Cpl. 35) that overlaps it and that belong to the last inhabited layer, ceased to exist following a fire.

Bibliografie:

- M. Babeș, *Problemes de la chronologie de la culture geto-dace à la lumière des fouilles de Cârlo-mănești*, în *Dacia* N.S., XIX, 1975, 125-139;
- M. Babeș, vocea Cârlo-mănești, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, București, 1994, p. 313-314;
- M. Babeș, *Stațiunea geto-dacă de la Cârlo-mănești: dava sau centru religios?*, în *Mousaios* XV, 2010, p. 123-146;
- D. Gugu, *Decorated Hearths Discovered in the Cârlo-mănești – Cetățuia Settlement (the county of Buzău)*, în *Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, p. 249-257;
- S. Matei, *Dava de la Cârlo-mănești, com. Vernești, jud. Buzău*, în *Dacii din Curbura Carpaților. Catalog de expoziție*, Sf. Gheorghe, 2009, p. 95-104;
- S. Matei, D. Măgureanu - Public space – private space in the dava of Cârlo-mănești, Buzău County, *Mousaios* XIX, p. 219-240;
- D. Măgureanu - *Considerations on certain types of public edifices investigated at Cârlo-mănești (Buzău County)*, în *Mousaios* XIX, p. 241-257;
- S. Matei, D. Măgureanu, D. Costache, *Raport privind cercetările arheologice de la Cârlo-mănești – Cetățuia, jud. Buzău. Campanie 2014*, în *Mousaios* XX, 2015, p. 211-219;
- D. Măgureanu, S. Matei, *Investigații XRF asupra unui lot de creuzete de la Cârlo-mănești-Cetățuia, jud. Buzău*, în *Saharna Summer Colloquium 2017*, p. 155-181, Cluj-Napoca 2018;
- M.C. Popescu, D. Măgureanu, S. Matei, *Glass finds in Pre-Roman Dacia from the 2nd century BC to the 1st century AD. The glass vessels discovered in the settlement of Cârlo-mănești, Buzău county*. *Caietele ARA* 11, 2020, p. 51-66;
- Rapoarte în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România: Cârlo-mănești, com. Vernești, jud. Buzău* în CCAR. Campania 2001, CIMEC, 2002, p. 98-99;
- Idem, CCAR. Campania 2002, CIMEC, 2003, p. 81-82, pl. 34;
- Idem, CCAR. Campania 2003, CIMEC, 2004, p. 76-77, pl. 17;
- Idem, CCAR. Campania 2004, CIMEC, 2005, p. 107-109;

Idem, CCAR. Campania 2005, CIMEC, 2006, p. 124-126, planșa 21; Idem, CCAR. Campania 2006, CIMEC, 2007, p. 117-120, planșa 24; Idem, CCAR. Campania 2007, CIMEC, 2008, p. 117-121, planșa 24; Idem, CCAR. Campania 2009, CIMEC, 2010, p. 51-52; Idem, CCAR. Campania 2010, Sibiu, 2011, p. 34-35; Idem, CCAR. Campania 2012, Craiova, 2013, p. 44-45; Idem CCAR. Campania 2018, București-Sibiu 2019, p. 48-49; ; Idem CCAR. Campania 2019, Buzău 2020, p. 87-89; Idem CCAR. Campania 2022, Târgoviște, 2023, p. 96-98.

Illustrations list:

Fig. 1. Aerial image of the site from the south.

Fig. 2. Image showing surface V5bS.

Fig. 3. View with the main profile from the north of surface V1aN.

Fig. 4. View with the main profile from the south of surface V1aN.

Fig. 1. Imagine aeriană a sitului dinspre sud

Fig. 2. Imagine cu suprafața V5bS.

Fig. 3. Vedere cu profilul magistral de nord al suprafeței V1aN

Fig. 4. Vedere cu profilul magistral de sud al suprafeței V1aN

19. Ceahlău, jud. Neamț

Punct: Bistricioara - Lutărie III

Tip de sit: 116 (locuire sezonieră)

Încadrare cronologică: 113 (paleolitic superior)

Cod RAN: 122043.03

Colectiv: Mircea Anghelinu (UV Târgoviște) - responsabil științific; Marc Händel (Institutul Austriac de Arheologie, Viena); Loredana Niță (UV Târgoviște); Cristina Cordoș (IA Iași); Laëtitiia Demay (Muzeul de Istorie Naturală, Paris); Alexandru Ciornei (IAB); Daniel Veres (Institutul de Speologie *Emil Racoviță*, Cluj); Veronika Kaudela (Universitatea din Viena); Valentin Georgescu (UV Târgoviște).

Perioada desfășurării cercetării: 1-31 august 2023

Situl a fost identificat într-un profil erodat de pe terasa joasă a râului Bistrița în 2007 (Fig. 1.a) și s-a dovedit a fi unul complex, dezvăluindu-și natura multistratificată prin intermediul sondajelor efectuate în mai multe etape, în anii 2008 (T0) și 2015 (T1 și T2). Cercetări sistematice au fost începute în 2018, fiind continuate anual (cu excepția anului 2020). Aceste cercetări au evidențiat nu numai prezența, ci și frecvența locuirilor umane, consolidând astfel ipoteza unei intensități semnificative a activităților umane în regiunea respectivă. De asemenea, rezultatele au conturat o perspectivă asupra modului în care diverse comunități umane au interacționat cu mediul înconjurător, oferind astfel o panoramă detaliată a adaptării lor la peisajul specific și schimbările climatice survenite în paleoliticul superior¹.

Unitatea cercetată în 2023 (denumită convențional T7) a fost de 4 m² (săpătura fiind efectuată până la adâncimea de aprox. 2.45 m), fiind plasată la vest de unitatea T6 (2022). În total, în situl de la BL III a fost cercetată până acum o suprafață de aprox. 48 m² (Fig. 1.b).

Așa cum s-a întâmplat în campaniile anterioare, metodologia de excavare și documentare a fost meticolos concepută și implementată pentru a asigura recuperarea optimă a informațiilor². Procesul de excavare a implicat înlăturarea, cu grosimi variabile între 1 și 5 cm, adaptate în funcție de densitatea artefactelor sau prezența eventualelor structuri, și a fost realizat cu utilizarea exclusivă a uneltelor de dimensiuni reduse. Artefactele cu dimensiuni semnificative (mai mari de 1 cm) au fost măsurate in situ cu ajutorul stației totale, în timp ce acele cu dimensiuni sub 1 cm au fost colectate în ansambluri, organizate pe carouri de 1 m². În cazul nivelurilor cu o conservare mai bună și o densitate ridicată de artefacte, întregul sediment provenit din excavare a fost supus unei proceduri de cernere (2 mm), sub un jet controlat de apă. În acest scop, au fost demarcate carouri de 50 cm² (sau s-a optat pentru colectarea contextuală, în funcție de situație). Procedura a facilitat o abordare atentă a materialului arheologic și a contribuit la identificarea detaliilor relevante ale contextelor stratigrafice. În ceea ce privește documentarea, care a inclus aspecte stratigrafice geologice și arheologice ale sitului, suprafețele de ocupare, amplasarea artefactelor, structurile antropice, precum și fenomenele depoziționale și post-depoziționale,

aceasta s-a desfășurat prin intermediul măsurătorilor precise (cu stație totală, într-un sistem de proiecție oficial), descrierilor minuțioase și fotogrametriei (ortofotoplanuri și modele tridimensionale georeferențiate). Datele colectate au fost introduse în timp real într-o bază de date de teren, asigurând astfel un flux eficient al informațiilor.

Cercetările din 2023 au confirmat rezultatele obținute în campaniile precedente, reidentificându-se nivelurile arheologice descoperite anterior (aflate în untățile lito-stratigrafice G1 și G2, până la o adâncime de aproximativ 2.15 m) (Fig. 2). Nivelurile AH 1.1 și AH 2.1, deși prezintă provocări în ceea ce privește datarea absolută, indică asocierea probabilă cu Epigravettianul Târziu sau/și Paleoliticul Final/Swiderian. În partea nordică a suprafeței investigate în 2023, au fost identificate mai multe piese litice, asociate cel mai probabil nivelului discret, denumit anterior AH 2.02, a cărui prezență pare așadar reconfirmată. AH 2.2, datat în jurul vârstei de 22.5 ka cal BP, a adus la iveală o bogată colecție de artefacte, precum și o structură antropică de mari dimensiuni (CX 1 – cu o suprafață de peste 9,5 m²). AH 2.3 și AH 2.4, datând către 24 ka, respectiv, 26 ka cal BP, au o densitate mai redusă a artefactelor, ca și în campaniile precedente. O nouă structură de combustie a fost identificată în AH 2.4, fiind cel mai probabil vorba de o vatră adâncită căptușită cu pietre (momentan cercetată doar parțial) (Fig. 3). AH 2.5, atribuit Gravettianului Târziu, reprezintă un nivel arheologic remarcabil, oferind o varietate bogată de artefacte și structuri, inclusiv vetre și gropi, cele din urmă fiind întâlnite și în T7 (cu multe fragmente osetologice și piese litice în umplutură). Descoperirile aflate la aproximativ 5 cm sub AH 2.5 ar putea indica un nivel mai vechi, însă momentan există rezerve în interpretarea lor. Lentilele de arsură roșie de la baza unității G2 rămân neasociate cu materiale arheologice, sugerând potențial activități antropice, dar fără o confirmare absolută până în prezent.

În campania din 2023 au fost colectate 45 de probe noi de cărbune (pentru completarea cronologiei absolute și pentru analize anthracologice). În total, au fost înregistrate *in situ* peste 1300 de piese litice și peste 1000 de fragmente osteologice (cele din urmă fiind în mare parte precare conservate sau/și nerecuperabile).

În concluzie, cercetările din 2023 au consolidat situația arheologică generală descrisă anterior pentru situl de la BL III și au ajutat la fixarea obiectivelor pentru viitoarele cercetări. Existența unui nou nivel arheologic (AH. 2.02), timid conturat în campaniile precedente, a fost reconfirmată. Distribuția spațială actuală sugerează o posibilă densitate mai mare de artefacte asociate acestui nivel în partea nord-vestică a sitului.

Abstract

The Bistricioara-Lutărie (BL) III site, located on the low terrace of the Bistrița River, has been the subject of extensive research since its discovery in 2007. Excavations conducted in 2008, 2015, and subsequent years have revealed a complex and multilayered site, shedding light on the presence and frequency of human habitation in the region during the Upper Paleolithic period. The 2023 campaign focused on a 4 m² unit, designated T7, situated to

¹ Anghelinu et al. 2021, Anghelinu et al. 2022

² Cordoș *et alii.*, 2021

the west of the previously excavated T6 unit. With a total area of approximately 48 m² investigated so far, the site offers a detailed panorama of human adaptation to the specific landscape and climatic changes during the LGM. The research conducted in 2023 consolidated the overall understanding of the BL III site and set the stage for future investigations. The confirmation of previous archaeological levels and the identification of new features in the excavation area reaffirmed the site's importance.

Bibliografie:

Anghelinu et al. 2021 - Anghelinu, M., Händel, M., Niță, L., Cordoș, C., Veres, D., Hambach, U., Murătoreanu, G., Ciornei, A., Schmidt, C., Sava, T., Mănăilescu, C., Ilie, M., Demay, L., Georgescu, V., *From Gravettian to Epigravettian in the Eastern Carpathians: Insights from the Bistricioara-Lutărie III archaeological site*, in *Quaternary International*, 587-588, 2021, p. 210-229 (<https://doi.org/10.1016/j.quaint.2020.06.044>).

Anghelinu et al. 2022 - Anghelinu, M., Händel, L., Niță,

C. Cordoș, D. Vereș, U. Hambach, Al. Ciornei, N. Buchinger, *New research on the Upper Paleolithic site at Bistricioara Lutărie III (Eastern Romanian Carpathians)*, in D. Aparaschivei, G. Bilavski, L. Părnău (eds), *Varia Archaeologica (II). Arhaeologia în pandemie. Provocări în arheologia românească în anii 2020-2021*, Ed. Mega, 2022, p. 11-29.

Cordoș et al. 2021 - Cordoș, C., Händel, M., Anghelinu, M., *Acknowledging the mess: Implications of a new documentation system for understanding formation processes of two Paleolithic sites in the Ceahlău Basin (NE Romania)*, in *ArhMold*, XLIV, 2021, p. 7-28.

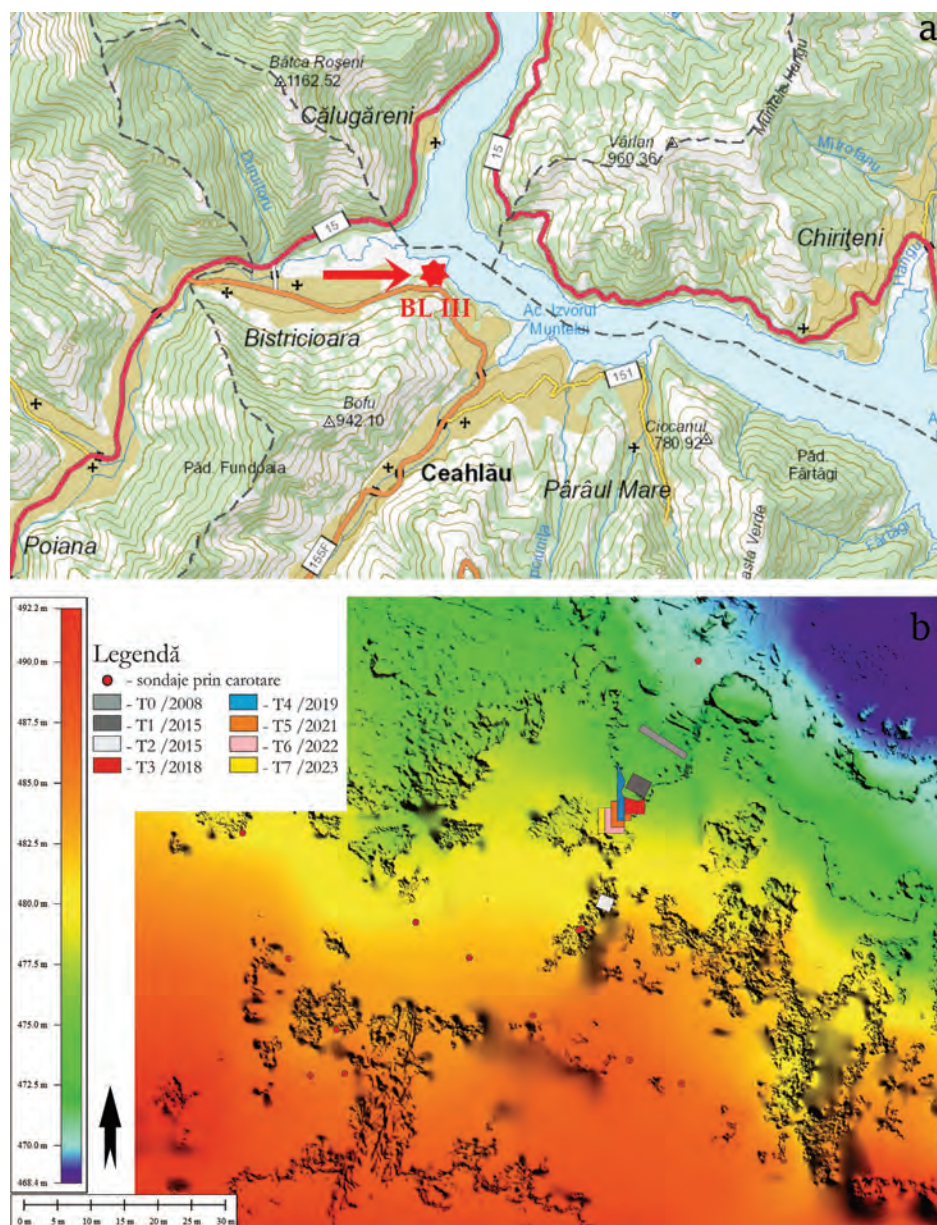
Illustrations list:

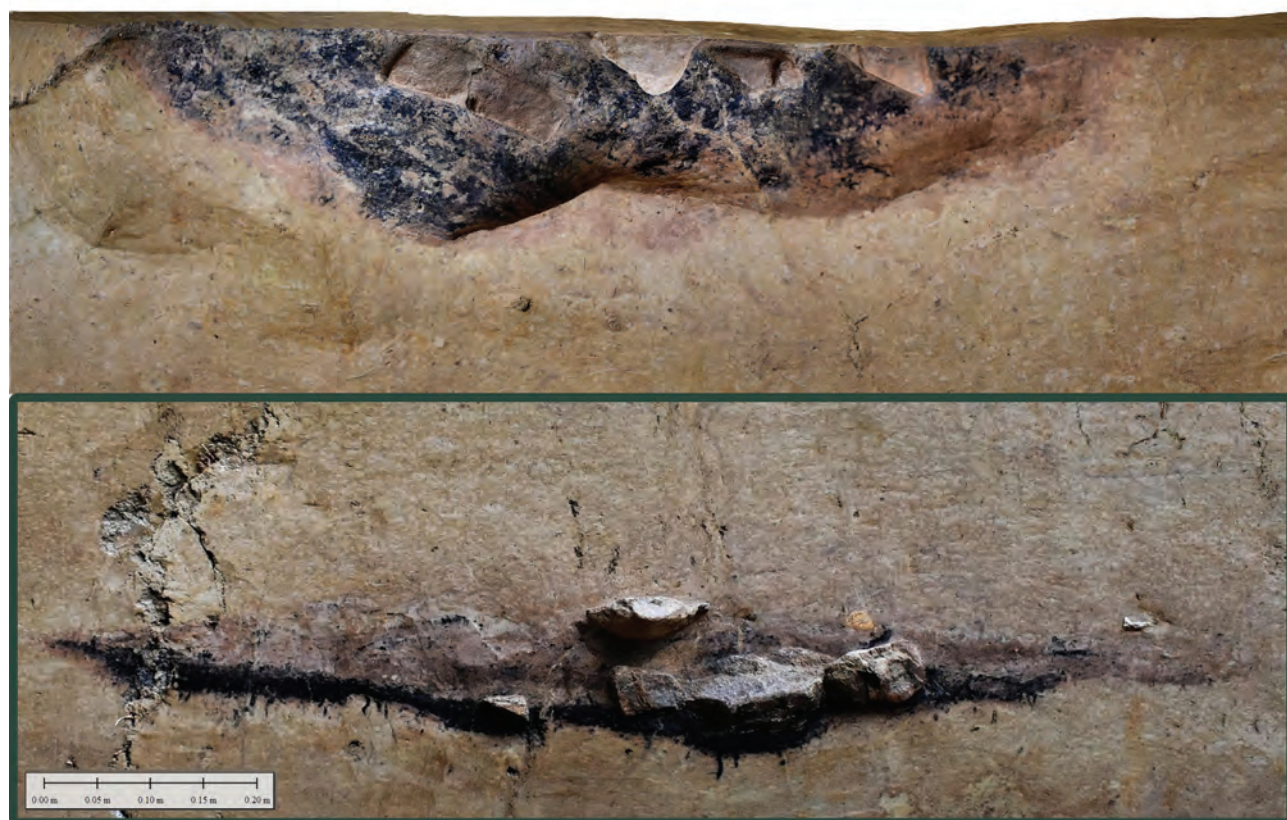
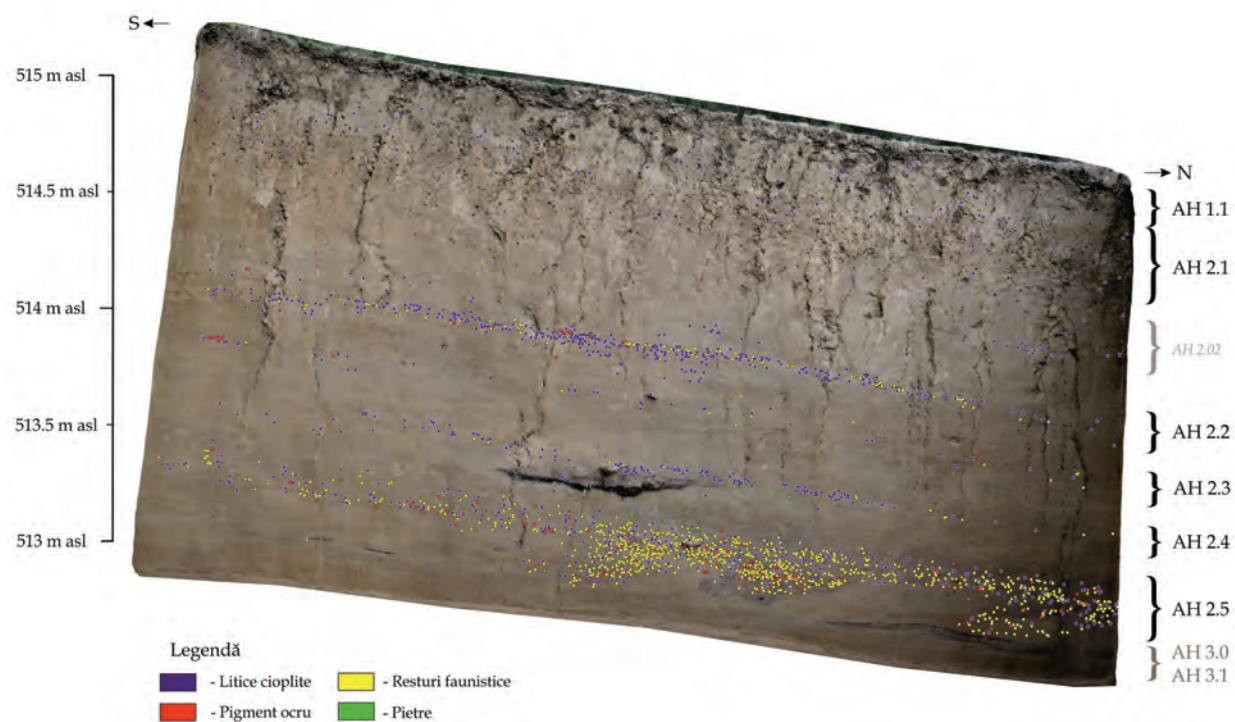
Fig. 1. a. Location of the site within the Ceahlău Basin;

b. Trenches and core drills positionings at Bistricioara-Lutărie III.

Fig. 2. Spatial distribution of find (YZ) plotted on the Western profile (T7/2023).

Fig. 3. Details of the combustion feature uncovered in AH 2.4.

20. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava]**Punct: Cetatea romano-bizantină****Tip de sit:** 125 (Fortificație)**Încadrare cronologică:** 322 (epoca romană târzie) **Cod RAN:** 125551.01**Autorizație nr.** 71/27.04.2023**Colectiv:** Mircea Negru – responsabil științific (UC. USH), Petre Gherghe (UC), Lucian Amon (UC), Bogdan Beldianu (București), Ester Băsășteanu (studentă UC), Ilinca Artene, Cosmina Ilie (voluntare)**Perioada desfășurării cercetării:** 25.06 - 7.07.2023

Scopul cercetărilor a fost identificarea de structuri arheologice în sectorul de Sud-Est al fortificației, unde se afla una dintre puținele zone rămase necercetate în interiorul fortificației.¹

Obiectivele cercetării constau în culegerea de informații privind edificiile romane și romane târzii, descoperirea de materiale arheologice și valorificarea științifică a rezultatelor obținute.

În campania din anul 2022 am continuat cercetările arheologice în casetele C1 și C2 practicate în anul 2022, către limita sudică a fortificației, către Dunăre.

Structuri arheologice. În caseta C1, pe latura de est au fost identificate urmele unei secțiuni arheologice mai vechi, probabil S1/1994. Acest lucru ne permite corelarea suprafețelor actuale, cu cele cercetate în perioada anterioară.

În caseta C2, la adâncimea de 0,64 m, a fost descoperită o amenajare de cărămizi romane (Cx 1). Aceasta are o formă aproximativ pătrată în plan (Pl. I: 1).

În aceeași casetă, lângă profilul de nord, a fost identificat traseul unui zid, realizat din blocuri neregulate din calcar (Cx 2). Acestea au fost prinse cu pământ, probabil deoarece nu au fost identificate urme de mortar (Pl. I: 2).

Elemente de stratigrafie.

În campania din anul 2023 s-au atins adâncimi de la -0,63 m la -0,78 m pe profilul nordic în caseta C1, respectiv de la -0,68 m la -0,74 m, pe profilul nordic al casetei C2.

În ambele casete, de la adâncimi de -0,35/0,40 m la -0,63/0,78 m, a fost surprins un strat de pământ de culoare castanie-cenușie, ce cuprinde rare fragmente de cărămizi, țigle și vase ceramice romane târzii.

Materiale arheologice.

În cursul cercetărilor arheologice au fost descoperit fragmente de materiale de construcții (calcar, cărămizi și țigle), fragmente de vase ceramice (amfore, vase de bucătărie și pentru servitul mesei) și monede. În total au fost identificate un număr de șapte monede, dintre care doar unele au putut fi identificate. Dintre monedele identificate amintim pe cele de la Constantinus II Caesar și Iustin II, respectiv o emisiune de la Arcadiu, Honorius sau Theodosius². Menționăm, de asemenea, o monedă foarte uzată, găsită în poziție secundară, ce aparține perioadei secolelor II-III p.Chr.

Elemente de cronologie.

În stadiul actual al cercetărilor, stratul de cultură cercetat poate fi în cadru cronologic în a doua jumătate a secolului al VI-lea p.Chr., având în vedere cea mai târzie monedă bizantină, corelată cu materialului arheologic descoperit.

În timpul practicii de specialitate a studenților de la Facultatea de Științe Sociale a Universității din Craiova, programul de studii de licență Istorie, s-a finalizat inventarierea și fotografierea materialelor arheologice descoperite în acest sit, în cursul cercetărilor din anii 2002-2019, în vederea publicării unui volum privind aceste cercetări.

Abstract

In the 2023 campaign, it continued the archaeological research in boxes C1 and C2 practised in 2022, near the southern limit of the fortification, towards the Danube.

In the C2 cassette, an arrangement of Roman bricks was discovered (Cx 1). It is roughly square in plan.

In the same cassette, next to the northern profile, the trace of a wall was identified, made of irregular limestone blocks (Cx 2). These were covered with earth, probably because no fragments of mortar were identified.

Bibliografie:

M. Negru, P. Gherghe, Lucian Amon, Dan Bălțeanu, Mirela Trandafir, 137. *Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava], Punct: Cetatea romano-bizantină*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2022*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2023, pp. 696-699.

Illustration:

Pl. I. 1. Arrangement of bricks (Cx 1). 2. Limestone wall (Cx 2)

¹ Pentru informații privind cercetările anterioare a se vedea Negru et alii 2023.

² Identificarea monedelor a fost făcută de dr. Bogdan Beldianu.

2

Pl. I. 1. Amenajare de cărămizi (Cx 1). 2. Zid din calcar (Cx 2)

21. Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău**Punct: Cetățuia****Tip de sit:** 1 (locuire), 117 (tell)**Încadrare cronologică:** 13 (neolitic), 14 (eneolitic), 15 (epoca bronzului)**Cod RAN:** 48708.01**Autorizația nr.** 118/05.05.2023**Colectiv:** Laurențiu-Florin Grigoraș – responsabil științific; Daniel Garvăn, Roxana Munteanu, Cătălin-Constantin Dinu (MJ Buzău)**Perioada desfășurării cercetării:** iulie 2023

Situl din punctul *Cetățuia* este localizat la cca. 2 km NV de marginea satului Coțatcu, comuna Podgoria, în zona deluroasă de NE a județului Buzău și la cca. 15 km NV de municipiul Râmnicu Sărat.

Primele săpături sistematice au fost realizate în anii 1973-1974 și au urmărit recuperarea materialelor arheologice provenite din complexele distruse de alunecările de teren, precum și stabilirea stratigrafiei așezării.

Cercetările arheologice au fost reluate în intervalul 2006-2010 și au vizat, în principal, valorificarea datelor obținute din analizarea profilelor stratigrafice rezultate din investigarea mai multor sectoare ale tell-ului.

În anul 2019 a fost cercetată și o zonă aflată în afara perimetrului ocupat de tell-ul eneolitic. Această abordare a condus la identificarea, în plus față de materialele neo-eneolitice descoperite și în trecut, a unor fragmente ceramice aparținând epocii bronzului (cultura Monteoru, fazele Ic –Ic). Dintre toate suprafețele cercetate la Coțatcu-Cetățuia³, secțiunea P1 s-a evidențiat prin amplitudinea depunerilor preistorice (cca. 3,20 m). Aceasta a fost deschisă în campania din anul 2006, în marginea de NV a așezării (dinspre albia pârâului Coțatcu). A fost trasată pe direcția NV-SE, acoperind o suprafață cu lungimea de 18 m. Scopul deschiderii P1 a fost acela de a determina grosimea depunerilor antropice și de a evalua stratigrafia acestei zone. Au putut fi distinse cinci niveluri de depuneri: primele patru (de sus în jos) au fost atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni, iar ultimul, identificat la baza tell-ului, a fost încadrat într-o perioadă târzie a culturii Starčevo-Criș.

În campania din vara anului 2023 a fost realizată taluzarea unui segment din profilul suprafeței P1, în perimetrul carourilor 7 și 8 (12,80-14,80 m). În acest sector a fost înregistrată o amplitudine a depunerilor antropice de cca. 2,5 m. Acest demers a fost necesar pentru prelevarea, din toate nivelurile de depuneri ale tell-ului, de probe arheobotanice ce vor fi analizate și interpretate în cadrul proiectului româno-maghiar *DOMINO-CLIMATE (The Domino Effect: Tracking changes in climate, environment and subsistence economy at the collapse of Neolithic lifestyle in Eastern-Central and South-East Europe)*. Taluzarea realizată în această campanie a permis, de asemenea, cercetarea și interpretarea mult mai nuanțată a stratigrafiei acestui perimetru din profilul suprafeței P1.

Abstract

In 2023 campaign, a segment of the P1 trench section was straightened, in the perimeter of squares 7 and 8 (12.80-14.80 meters). This approach was necessary for sampling, from all levels of the tell section, of archaeobotanical samples that will be analysed and interpreted within the Romanian-Hungarian project *DOMINO-CLIMATE (The Domino Effect: Tracking changes in climate, environment and subsistence economy at the collapse of Neolithic lifestyle in Eastern-Central and South-East Europe)*. The results achieved in this campaign also allowed the research and interpretation of the stratigraphy of a segment of the P1 trench section to be much more nuanced.

Bibliografie:

- Grigoraș, L., Paveleț, E., 2003, *Catalogul statuetelor antropomorfe eneolitice depozitate în Muzeul Județean Buzău*, Mousaios, VIII, Buzău, p.9-35;
- Andreescu, R. R., 2007, *Proiectul „Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos”*, CCAR, campania 2006, p. 399-401;
- Grigoraș, L., Paveleț, E., 2007, *Studiu preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tell-ul eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău*, Mousaios, XII, Buzău, p. 7-26;
- Andreescu, R. R., Grigoraș, L., Paveleț, E., Moldoveanu, K., 2008, *Raport preliminar privind cercetările arheologice din tell-ul neo-eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău. Campania 2008*, Mousaios, XIII, Buzău, p. 41 – 50;
- Andreescu, R. R., Grigoraș, L., Paveleț, E., Moldoveanu, K., 2009, *New discoveries in the Eneolithic settlement from Coțatcu – Cetățuia, Buzău County*, Studii de Preistorie, 6, p. 135-147;
- Paveleț, E., Grigoraș, L., Andreescu, R. R., 2010, *Date inedite privind locuirea Starčevo-Criș de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău*, Mousaios, XV, Buzău, p. 7-22;
- Grigoraș, L., Paveleț, E., 2013, *Ceramica Stoicani-Aldeni. Studiu de caz: tell-ul de la Aldeni, com. Cernătești, jud. Buzău*, Monografii Arheologice și Istorice, V, Buzău;
- Paveleț, E., Grigoraș, L., 2014, *Date despre decorurile de pe vasele atribuite aspectului Stoicani-Aldeni*, Studii privind preistoria sud-estului Europei (*Volum dedicat memoriei lui Mihai Șimon*), Biblioteca Istro-Pontică, Seria Arheologie, 10, Brăila, p. 299-336;
- Grigoraș, L., 2018, *Figurinele zoomorfe din siturile neo-eneolitice de la Aldeni, com. Cernătești și Coțatcu, com. Podgoria (jud. Buzău)*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 10, p. 303-328;
- Grigoraș, L., Garvăn, D., Dinu, C., 2021, *Cercetările arheologice din situl de la Coțatcu-Cetățuia (campania 2019)*, Mousaios, XXIV, 2021, p. 25-56.

Illustration:

Pl. I. 1. Overview of P1 trench and positioning of the stratigraphic survey; 2. Refreshing the old cut of a segment of the P1 trench section.

1

2

Pl. I. 1. Imagine de ansamblu a suprafeței P1 și poziționarea sondajului stratigrafic; 2. Taluzarea unui segment din profilul suprafeței P1.

22. Covasna, jud. Covasna

Punct: Cetatea Zânelor - Dealul Cetății

Încadrare cronologică: epoca bronzului, prima epocă a fierului, a doua epocă a fierului (Regatul Dac), epoca medievală

Cod RAN: 63535.01

Autorizația nr. 98/28.04.2023

Colectiv: Paul Pupeză - responsabil științific (MNIT), Viorica Crișan, Valeriu Sîrbu (IAB), Cătălin Cristescu (MCDR), Oana Tutilă (MCDR), Daniel Cioată (MJ Mureș), Virgil Apostol (IAB), Dan Buzea (MNCR), Dan Ștefan (MNCR)

Finanțare: Ministerul Culturii 25.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: iulie - august 2023

Situl arheologic *Covasna - Cetatea Zânelor* este situat la periferia orașului Covasna, pe *Dealul Cetății*. Cele mai numeroase descoperiri din sit aparțin epocii dacice, dar s-au găsit și materiale din epoca bronzului, prima epocă a fierului sau din Evul Mediu.

Suprafața amenajată de către daci pe *Dealul Cetății* este de circa 30.000 m², incluzând aici o acropolă și cel puțin șase terase (numerotate convențional cu cifre romane, de la I la VI) (Pl. I/1). Terasele antropogene au fost susținute și apărate de circa 700 m de ziduri din piatră sumar fasonată, ce aveau în partea superioară o palisadă de lemn. Pe traseul zidului, la intersecția dintre Terasa a II-a și Terasa a III-a, s-a descoperit un bastion patrulater.

Cercetările arheologice s-au concentrat în ultimele campanii în zona bastionului și a zidului de curtină de pe Terasa a II-a. Aici s-au descoperit două edificii orientate aproximativ E-V ce aveau acoperișul susținut de stâlpi din lemn dispuși în șiruri. Edificiul I se află la nord-est de bastion iar Edificiul II la nord-vest. Cercetat parțial, Edificiul I avea cel puțin 27 de stâlpi de susținere dispuși pe trei șiruri (din 2017 nu s-au mai făcut cercetări în această zonă).

Pentru a delimita Edificiul II spre vest, în campania din anul 2018 a fost trasată o nouă suprafață, denumită SPF II, de cca 8 x 10 m (devenită între timp de 11 x 11 m) (Pl. I/1). În această suprafață în perioada 2018-2022 s-au cercetat marea majoritate a nivelurilor aferente Edificiului II.

La finalul campaniei din anul 2022 s-a ajuns la un număr 31 de gropi de stâlpi identificate ca aparținând Edificiului II, dispuse pe trei șiruri (câte 10 pe șirurile laterale și 11 pe cel central) (Pl. I/2). La îndreptarea profilului de NE al SPF II au fost identificate alte cinci gropi de stâlpi dispuse în același șir. Acest nou șir de cinci gropi este paralel cu celelalte trei din Edificiul II, dar dispus la o distanță de cca. 2,40 m față de 2,20 m cât este distanța aproximativă dintre celelalte șiruri. Totuși, planimetria și stratigrafia similară indică faptul că acest nou șir de gropi de stâlpi face parte din Edificiul II, care ar avea astfel patru șiruri de stâlpi. Dacă așa este cazul se va vedea în momentul extinderii cercetării din SPFII spre nord-est.

În campania din anul 2023 s-a continuat adâncirea în SPF II, în stratul cu stâncă sfărâmată aflat la baza (fundăția) Edificiului II. Deși s-a ajuns la cca. - 2,60 m adâncime, acesta nu a fost săpat integral.

S-au conturat foarte bine gropile de stâlpi identificate

anterior, dar mai ales șanțurile de implantare a stâlpilor săpate în stâncă (Pl. I/3, 4). Nu au fost identificate alte gropi de stâlpi spre vest, cel mai probabil Edificiul II fiind delimitat aici de stâncă nativă. Astfel, până în prezent Edificiul II a fost delimitat pe trei laturi: la vest (stâncă nativă), la est (stâncă nativă dinspre Edificiul I) și la sud (zidul terasei și bastionul).

Marea majoritate a materialului arheologic a fost descoperit în staturile de pământ cenușiu cu pigment de cărbune care aparțin Edificiului II. În stratul cu stâncă sfărâmată au fost găsite relativ puține materiale. S-au descoperit mai ales fragmente ceramice de la vase diverse, unele cu *graffiti*, și obiecte din bronz sau fier. Totodată, s-au găsit și numeroase oase de animale.

Funcționalitatea edificiilor cu șiruri de stâlpi nu este pe deplin stabilită, dat fiind faptul că nu au fost în întregime conturate, iar materialul care le aparține se află în studiu. Poate fi vorba despre temple, de tipul celor cu alinamente de coloane (dispuse fie pe trei, fie pe patru șiruri), dar nu poate fi exclusă încă și o altă funcționalitate.

Cercetările în afara zonei fortificate au fost relativ restrânse. Șaua de legătură dintre *Dealul Cetății* și culmile învecinate reprezintă o zonă de interes major pentru că pe acolo cel mai probabil trecea drumul antic de acces în cetate. Aici au fost făcute doar unele investigații geofizice.

Pentru a verifica rezultatele acestor investigații dar mai ales pentru a stabili stratigrafia zonei s-a trasat o suprafață S I de 10x2 m, orientată aproximativ NV-SE, perpendiculară pe drumul actual de acces (care urmează șaua de legătură). S-a ajuns cu adâncirea până la cca. -0,70 m, într-un strat negricios cu piatră sfărâmată (aflat sub un strat maroniu-gălbui lutos). Nu s-au descoperit materiale arheologice.

Problemele pe care le ridică interpretarea descoperirilor din situl de la Covasna - *Cetatea Zânelor* sunt numeroase, rezolvarea lor presupunând deschiderea de noi unități de săpătură sau continuarea celor vechi. Pe termen scurt se are în vedere continuarea cercetării în apropierea bastionului de pe Terasa a II-a pentru a delimita edificiile cu șiruri de stâlpi. Totodată vor continua cercetările și pe șaua de legătură pentru a stabili dacă drumul antic trecea pe aici.

Abstract

The archaeological excavations at Covasna - Cetatea Zânelor (Fairy Fortress) in 2023 were placed on the 2nd terrace, near the bastion. The research continued in Edifice II, that probably had three rows of pillars (10 per row, except for the central row, with 11 pillars) or four rows of pillars (the last row is partially investigated, with 5 pillars identified so far).

Bibliografie:

Crișan V., Sîrbu V., Popescu C., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un munte fortificat de daci*, în Cavruk V. (ed.) *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 2003, p. 51-72.

Crișan V., *Cetatea Zânelor de la Covasna*, în Crisan, V., Sîrbu, V. (eds) *Dacii din Curbura Carpaților. Catalog de expoziție*, Sfântu Gheorghe, 2009, p.59-85.

Crișan V., Sîrbu V., *Covasna - Fairies Fortress. A Carpathian Mountain Fortified by Dacians*, în Pop H., Băjenaru I. (ed.), *Identități culturale locale și regionale. Studii de arheologie și antropologie istorică*, Cluj-Napoca, 2010, p.265-285.

Crișan V., Sîrbu V., Pupeză P., *Covasna – Cetatea Zânelor. Un centru de putere dacic din Carpații Orientali*, Brăila, 2016.

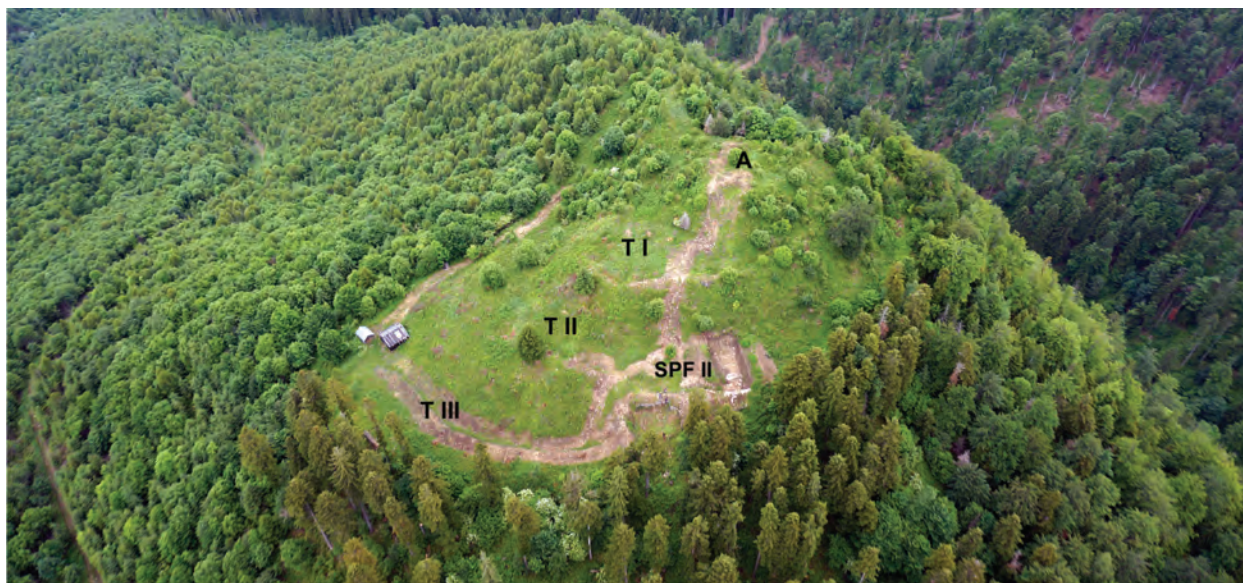
M. Mărgineanu Cârstoiu, V. Apostol, *La fortification dace la Cité des Fées (Covasna). Analyse des structures construites*, în Caietele ARA, 10, 2019, 89-140.

Ștefan D., Ștefan M. M., Buzea D., *Rezultate preliminare ale cercetărilor geofizice și de teledetecție de la Covasna - Cetatea Zânelor*, în Cîndea I. (ed.), *Tracii și vecinii lor în antichitate: arheologie și istorie / The Thracians and their neighbours in antiquity: archaeology and history. Studies in honor of Valeriu Sârbut at his 70th anniversary*, Brăila, 2020, p. 521-534.

Illustration:

Pl. I. Covasna - Cetatea Zânelor (Citadel of the Fairies).

1. Cetății Hill - acropolis, terraces and SPF II; 2. SPF II - Building 2 (2022); 3-4. SPF II - Building 2 (2023).

1.

2.

3.

4.

Pl. I. Covasna - Cetatea Zânelor
 1. Dealul Cetății - acropola, terasele și SPF II; 2. SPF II - Edificiul 2 (2022); 3-4. SPF II - Edificiul 2 (2023).

23. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița**Punct: Piscul Crăsani****Tip de sit:** 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 15 (Epoca bronzului), 21 (La Tène), 431 (Epoca medievală timpurie)**Cod RAN:** 92934.01**Autorizație nr.** 49/04.04.2023**Colectiv:** Florin Vlad (MJ Ialomița), responsabil științific de șantier, Valeriu Sîrbu (IAB), responsabil de sector pentru Epoca Fierului, Ioan Cernău (MJ Ialomița), responsabil de sector pentru Neo-Eneolitic și Epoca Bronzului, Cătălina-Raluca Cernău (MJ Ialomița), Anișoara Topârceanu (MDJ Călărași).**Finanțare:** MJ Ialomița**Perioada desfășurării cercetării:** 28.09 - 3.11.2023

Obiectivele campaniei arheologice ale anului 2023 la Crăsanii de Jos - *Piscul Crăsani* au constat în continuarea cercetării periferiei sud-vestice și estice a așezării nefortificate (extindere, amploare) și a stratigrafiei așezării fortificate de pe promontoriul vestic.

Astfel, în vederea realizării primului obiectiv au fost trasate și cercetate secțiunile S.XLI și S.XLII. Prima dintre acestea, S.XLI, aflată la cca. 100 m de est față de promontoriul estic, pe marginea de nord a terasei, cu dimensiunile de 2 x 4 m, a fost trasată într-o zonă cu frecvente fragmente ceramice vizibile la suprafața solului, scopul fiind identificarea extinderii locuirii din perioada medievală timpurie. Cea de-a doua, S.XLII, localizată pe limita de vest a terasei, la cca. 30m sud de șanțul cercetat în campania 2013, cu dimensiunile de 10 x 1 m, extinsă ulterior spre est cu o casetă de 3 x 1 m, în zona metrilor 5-8, a avut ca scop stabilirea amplorii locuirii getice în extremitatea sud-vestică.

Pentru îndeplinirea celui de-al doilea obiectiv vizat în campania 2023 au fost continuate cercetările în secțiunile S.VII și S.VIII, trasate pe promontoriul de vest, în 2013. Cele două suprafețe au dimensiunile de 4 x 4 m și sunt poziționate în paralel cu secțiunile V și VI, tot din 2013.

Descrierea selectivă și succintă a rezultatelorComplexele arheologice cercetate în secțiunea **S.VII:**

- **C173** reprezintă o groapă conturată în sudul carourilor 3 și 4, la care partea superioară a umpluturii era alcătuită dintr-un sediment cu multă lipitură de perete arsă în compoziție. De asemenea, în umplutura ei a fost descoperită și o cană întreagă.

- **C177** reprezintă o groapă situată în colțul de SV al caroului 3, observată în plan pe o suprafață foarte mică (50 x 10 cm), însă era foarte evidentă, atât pe profilul de vest, cât și pe cel de sud al S.VII. Umplutura ei consta într-un sediment cenușiu-roșiatic, cu o structură eterogenă, poroasă, ce conține foarte frecvente fragmente de lipitură arsă de perete (de culoare roșiatică) de dimensiuni milimetrice, centimetrice și decimetrice.

Complexele arheologice cercetate în **S.VIII:**

- **Groapa C174** are o formă alungită, cu o lungime, pe axa NNV-SSE, de 2,05 m, la adâncimea de 2,00 m. După demontarea integrală a complexului, atât suprafața din

caroul 1, cât și cea din caroul 2, s-a evidențiat printr-o acumulare de oase de diferite dimensiuni, în diferite poziții (oblică, verticală, orizontală), fără a fi în conexiune anatomică și fără a prezenta o amenajare specială. Fundul gropii a fost înregistrat la adâncimea de -2,10 m, iar forma gropii a fost aproximativ patrulateră, cu o orientare NV-SE.

- **C182:** probabilă amenajare cu două componente: un strat de lut bine bătătorit, compact, suprapus de un nivel de materie vegetală. În zona caroului 3 (la -1,70 m, lângă profilul de S), caroul 4 (la -1,80 m, lângă profilul de vest) și caroul 2 (la -2,10 m, lângă profilul de E, în sudul caroului), pe o suprafață de aproximativ 3 m² (2,5 x 1,5 m) a fost observat un nivel de materie vegetală de culoare alb-crem, de forma unei cruste, cu o grosime de 1,5cm și aspect mozaicat. Erau vizibile nervurile care făceau parte din structura materiei vegetale (posibil stuf, papură etc.), însă ele nu prezentau o amenajare sau orientare specială, uniformă, având doar aspectul unor fragmente cu dimensiuni decimetrice. În zona de N a caroului 4, la adâncimea de -2,10 m, a fost observată o acumulare de cochilii de melci, de mici dimensiuni, pe o suprafață de 30 x 30 cm, ce suprapunea crusta vegetală. Acest nivel de materie vegetală a putut fi observat și în profilele de sud și est ale caroului 4, suprapunând, pe întreaga lui suprafață, un nivel masiv de lut foarte compact și omogen, de culoare cenușie-brună, cu o grosime ce varia de la 5 la 20 cm. Acest nivel de lut a fost înregistrat pe întreaga suprafață a carourilor 1, 2, 4, și, parțial, în caroul 3. Totodată, menționăm că la partea superioară a nivelului de lut, sub nivelul de cenușă, în zona dintre carourile 2 și 4, au fost observate fragmente ceramice de dimensiuni medii și mari, cu urme de ardere secundară, aflate în poziție orizontală.

- **C184** reprezintă o zonă de depuneri, observată pe întreaga suprafață a secțiunii S.VIII, înregistrată la adâncimea de -1,70 m, în nord, și -1,50 m, în zona de sud a secțiunii. Ea avea o înclinare de la sud spre nord, cu o grosime ce varia de la 40 cm (la sud), la 20 cm (spre centru) și 30 cm (la nord). Acumularea era compusă dintr-o succesiune de straturi și lentile de diferite materiale: sedimente cenușii, brun-cenușii și cărmizii, având în compoziție fragmente de cărbune, granule și lentile de cenușă, fragmente de lutuială arsă de perete. În componența acestei succesiuni de straturi nu au fost înregistrate foarte multe fragmente ceramice, oase sau alte materiale arheologice. În consecință, considerăm că ar putea fi rezultatul unei serii de activități desfășurate pe o perioadă mai lungă de timp, în această parte a așezării, și nu o zonă menajeră propriu-zisă.

Complexele arheologice cercetate în **S.XLII:**

- **C179** reprezintă un complex puțin adâncit, observat la adâncimea de -0,85 m, pe o suprafață de 2,20 x 1,00 m, în carourile 2-3. Complexul continuă atât în profilul de est, cât și în cel de vest (unde nu a fost cercetat). Se adâncește până la -1,30 m, rezultând o adâncime reală de 0,45 m. Groapa lui este de formă evazată, cu baza plată. Dimensiunile la gură: 2,20 m, iar la bază: 1,70 m. Umplutura era constituită dintr-un sediment nisipos, compact, relativ omogen, de culoare cenușie, cu fragmente centimetrice de lut galben și foarte rari constituenți antropici.

- **C180** este o groapă de mari dimensiuni, cu gura evazată și

pereții verticali la partea inferioară. Dimensiuni: adâncime, de la nivelul actual de călcare -2,30 m, adâncime reală -1,40 m, diametrul la gură: 2,50 m, iar diametrul la bază: 1,80 m. Groapa a fost umplută în, cel puțin, două etape; la partea inferioară era de culoare brună-medie, structură omogenă, fără constituenți antropici, iar la partea superioară avea aspect eterogen, cu bulgări masivi de pământ galben, și prezenta o înclinare accentuată dinspre margini spre centru.

- **C183** reprezintă o groapă situată în carourile 3 și 4 ale casei A (secțiunea XLII), la adâncimea de -0.80 m, cu diametrul la gură de 1,50 m, iar la bază de 1,65 m. Avea formă rotundă, ușor trapezoidală în secțiune. Cercetată parțial deoarece continuă în profilul de est al casei A. Umplutura gropii evidențiază două faze de umplere: a) prima, la partea inferioară, cu un sediment brun-cenușiu, omogen, nisipos, fără constituenți antropici, compact, grosimea maximă 30 cm (zona de sud) și minimă 10 cm (spre nord); b) a doua, la partea superioară, cu un sediment cenușiu, structură nisipoasă, relativ omogen, mai puțin compact decât prima umplutură. Conține fragmente ceramice în poziție orizontală și oase de mamifer.

Observații finale

În campania 2023 au fost cercetate patru secțiuni, în trei zone de interes: promontoriul vestic (Mamelonul Vestic) din interiorul așezării fortificate, marginea de vest a periferiei sudice a așezării civile și zona estică a așezării civile. Au fost înregistrate și cercetate, integral sau parțial, 12 complexe arheologice atribuite perioadei getice. Din cauza reducerii abrupte a fondurilor a fost modificat programul de săpătură, astfel încât unele dintre situațiile arheologice au rămas de finalizat în campania viitoare.

Abstract

In the 2023 archaeological campaign of Crăsanii de Jos - Piscul Crăsani site, four sections were surveyed, in three areas of interest: the western promontory inside the fortified settlement, the western edge of the southern periphery of the civilian settlement and the eastern area of the civilian settlement. 12 archaeological complexes attributed to the Getic period have been recorded and investigated. Some of the archaeological situations remained to be continued in the next archaeological campaign.

Bibliografie:

- I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, ARMSI, III, Cultura Națională, București, 1924;
- N. Conovici, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani - 1978, Raport preliminar*, A XIII-a Sesiune Națională de Rapoarte, Oradea, 1979, Materiale, Oradea, 1979, p. 143-145;
- N. Conovici, M. Neagu, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani*, A XV-a Sesiune Națională de Rapoarte, Brașov, 1981, Materiale, București, 1983, p. 193-200;
- N. Conovici, *Câteva figurine antropomorfe geto-dacice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 295-301;
- N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani și Copuzu*, SCIVA, 29, 2, 1978, p. 165-183;

N. Conovici, *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la Piscul Crăsani*, SCIVA, 32, 4, 1981, p. 571-579;

N. Conovici, *Un rhyton ceramic descoperit la Piscul Crăsani*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 92-99;

N. Conovici, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crăsani*, Pontica, XXVII, 1994, p. 61-83;

M. Neagu et alii, CCAR 2012, p. 48-50; CCAR 2013, p. 50-52; 2015, p. 60-62; 2016, p. 31-32; 2017, p. 50-52;

V. Sîrbu, M. Constantin, *Geto-Dacian Materials from Piscul Crăsani (Crăsanii de Jos, com. Balaciu, Ialomița County). Bogdan And Alexandru Ștefan Collection*, Istros XVIII, 2012, p. 77-112;

V. Sîrbu, I. Cernău, C. Cernea, M. Neagu, Fl. Vlad, D. Ștefan, M.-M. Ștefan, S. Stanc, *Cercetările arheologice de la Crăsanii de Jos - Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița). Campania 2013. Epoca geto-dacică*, Istros XX, 2014, p. 207-257;

S. M. Stanc, Alex. Cabat, D. Malaxa, V. Sîrbu, L. Bejenaru, *Evaluation of the Animal Resources Used in the Geto-Dacian Fortress at Piscul Crăsani (Ialomița County), II-I Centuries BC: New Archaeozoological Data*, Istros, XXIV, 2018 (2019), p. 201-217;

V. Sîrbu, I. Cernău, C. Cernău, Fl. Vlad, *Necropola medievală timpurie de la Crăsanii de Jos - Piscul Crăsani, com. Balaciu (jud. Ialomița) / Early Medieval Necropolis from Crăsanii de Jos - Piscul Crăsani, Balaciu Village (Ialomița County)*, Istros, XXVIII, 2022, p. 257-303.

Illustrations list:

Fig. 1. Piscul Crăsani view from the west.

Fig. 2. Image showing the positioning of sections S VII, S VIII and S XLII.

Fig. 3. S VII, -0.70 m.

Fig. 4. S VIII, -2.00 m.

Fig. 5. S VIII, eastern stratigraphic profile.

Fig. 6. S VIII, western stratigraphic profile.

Fig. 1. Piscul Crăsani vedere dinspre vest

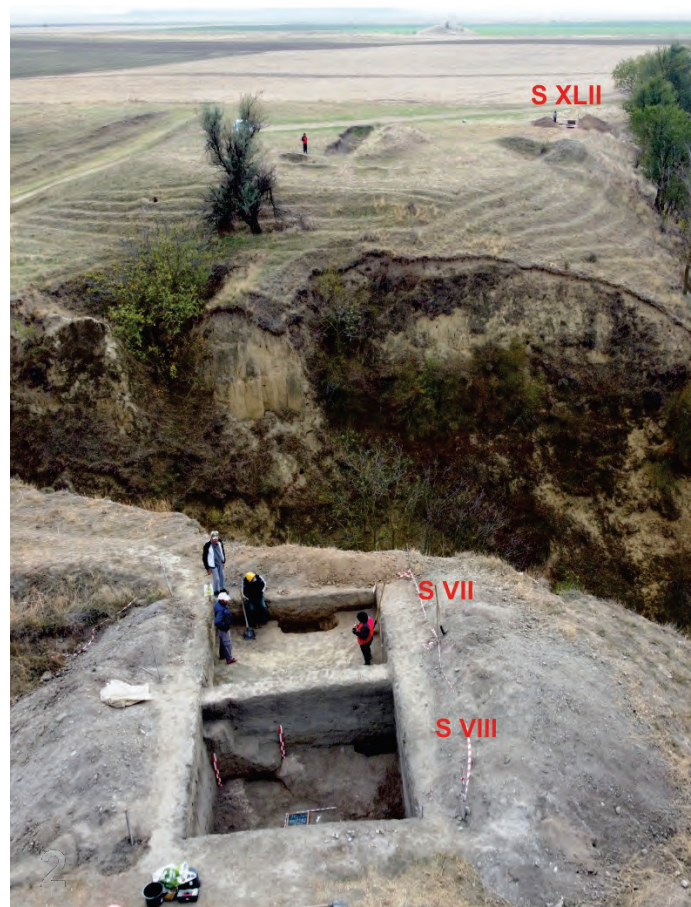

Fig. 2. Imagine cu poziționarea secțiunilor S VII, S VIII și S XLII

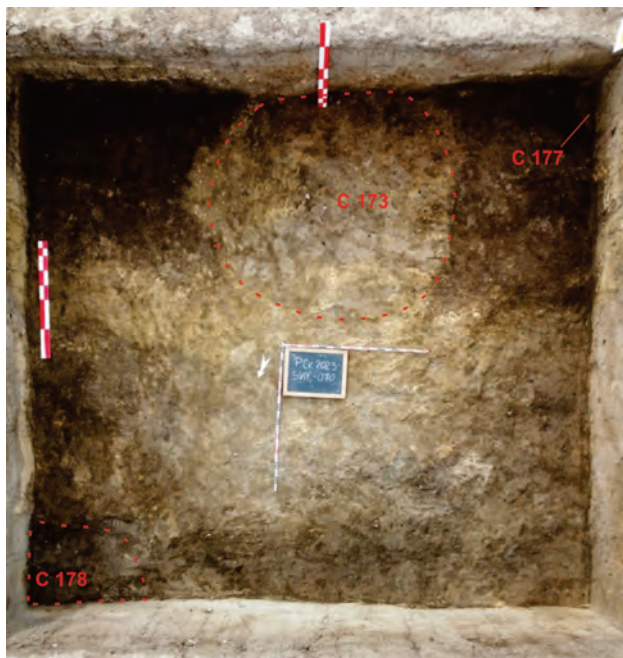

Fig. 3. S VII, -0.70 m

Fig. 4. S VIII, -2.00 m

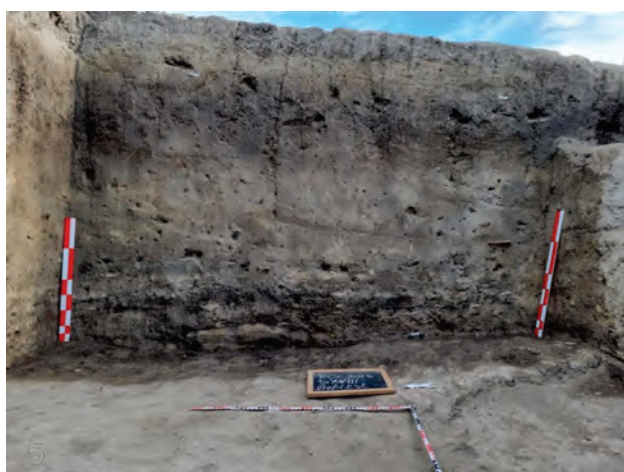

Fig. 5. S VIII, profil estic

Fig. 6. S VIII, profil vestic

24. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași**Punct: Pădurea Buda - la circa 3 km de marginea de SE a satului Dobrovăț**

Tip sit: 112 (așezare fortificată)

Încadrare cronologică: 14 (Eneolitic)

Autorizație nr. 17/04.04.2023

Cod RAN: 96897.06

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu (Lazarovici), (IA Iași), - responsabil de științific; Gheorghe Corneliu Lazarovici (ULB Sibiu); Lăcrămioara Stratulat, (CMNM Iași), Senica Țurcanu (CMNM Iași), Adela Kovács (MJ Botoșani); Mircea Oancă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad); Cristian Oprean (MBM Reșița); Vasile Palaghie (MN Brukenthal) - membri în colectiv; la cercetări au mai participat: Mihaela Blagocin (IA Iași), Octavian Rogozea (UV Timișoara), Denisa Pinteș (UV Timișoara); cercetători și doctoranzi din China.

Perioada desfășurării cercetării: 20.06 - 20.08.2023

Istoricul cercetărilor

Situl a fost descoperit de un localnic, iar materialele descoperite au fost analizate de Alexandru Berzovan. În 2017 Carsten Mischka a făcut o prospectare și a pus în evidență 9 construcții de locuit, mai multe gropi și un sistem de fortificare pe latura de V a așezării. Cercetările din 2019 au avut ca scop delimitarea ariei de locuire Cucuteni, ridicarea topografică a sitului, ca și verificarea unora din structurile identificate prin prospectările magnetice. Locuințele au fost numerotate după planul rezultat în urma prospectărilor magnetice, pornind de la sud (L1) spre nord (L9). Așezarea este afectată atât de lucrările agricole, dar și de lunecările de teren sesizate pe latura de E. În 2019 au fost cercetate parțial 2 locuințe, cu dimensiuni diferite: L4, ceva mai mică (8 x 7 m, cu anexe 10 x 8 m), cu mai multe încăperi și un altar central (Altar 1), comparativ cu cea dinspre sudul secțiunii noastre, L3, ale cărei margini nu au fost delimitate complet. L3 era după aceleași prospectări și cea mai mare dintre construcțiile identificate.

Campania 2023

În această campanie s-au finalizat cercetările la L4 (zona centrală cu Altarul 1), ca și decaparea și cercetarea completă a L3 (Fig. 1). De asemenea am investigat și spațiul de la N de L4, fiind identificate și cercetate alte două locuințe, L6 (parțial Fig. 2) și L7 (Fig. 3). Totodată am trasat mai multe secțiuni pe latura de V a așezării (perpendiculare pe L7) pentru identificarea fortificației așezării. Înainte de această campanie am beneficiat de ajutorul colegului Andrei Asăndulesei (Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași), care a efectuat noi prospectări în zona împădurită a așezării (latura de E), care a identificat alte 11 locuințe, în total situl având 20 de construcții.

Revenind la locuințele cercetate în 2023 trebuie să facem unele precizări. L3 era destul de bine conservată, spre deosebire de L6 și L7 (8 x 5,50 m) care erau deranjate de mai multe gropi aparținând unor perioade mai târzii (Epoca bronzului; cultura Cozia-Saharna), (Fig. 2-3). În L4 am identificat toate gropile de pari de la structura de rezistență și anexele construcției și am conservat in situ resturile altarului descoperit în 2019, ca și urmele de bărne

de la structura casei și anexelor (Fig. 1), pentru o viitoare reconstrucție. Această locuință a avut un parter și un etaj, la fel ca și L3 (Fig. 4), spre deosebire de L6 și L7 care au avut un singur nivel. L6 a fost cercetată doar parțial. Amenajări speciale au fost constatate la L3: la etaj a fost descoperit un vas de cult cu reprezentări umane pe margini (Fig. 6/7), realizate dintr-o pastă grosieră, cu vegetale în compoziție, iar sub parter (9 x 7,5 m) s-a descoperit un altar de dimensiuni destul de mari (Altar 2, din prima fază de locuire; reconstituirea construcției Fig. 5a), care avea pe latura de N un bust cu un cap uman, iar pe latura de SV o cupă (Fig. 5b). Și aceste piese erau realizate tot dintr-o pastă grosieră amestecată cu vegetale. Deasupra acestui altar s-a găsit și o vatră, deranjată de dărâmurile de la prăbușirea etajului și parterului ridicat pentru a nu distrage altarul din prima fază de locuire.

În timpul săpăturilor pentru locuințele L3 (Fig. 7), L4, L7 s-a acordat atenție pentru reconstituirea pereților, podelelor, a bănelor din platforma locuințelor, ca și a gropilor de stâlpi care fac parte din structura de rezistență a acestora și a anexelor lor.

În afară de construcțiile menționate a fost identificate: o groapă cu numeroase vase reconstituibile (Groapa Mare) și un bordei (BC, Fig. 8), care a avut de asemenea și etaj.

S-a observat că L3 a suferit un incendiu foarte puternic (fragmente de chirpici vitrificate), iar materialele arheologice destul de puține sugerează faptul că locuitorii au avut timp suficient să evacueze o parte a inventarului. Această observație este valabilă și pentru L7. Alături de ceramica Cucuteni A3 constant apar și fragmente ceramice Precucuteni III, sugerând din nou o contemporaneitate între acestea.

De asemenea, la circa 19 m V de L7 a fost identificat o parte din șanțul de apărare al așezării, amenajat în structura geologică cu gresie (Fig. 9), ca și poarta de intrare flancată cu foișor și palisade (Fig. 10). Au fost identificate mai multe gropi de pari de la structura porții, iar zona cu pietre din colțul de SE reprezintă resturile foișorului de supraveghere a șanțului (Fig. 9). În una din gropile de pari a fost descoperit un fragment de idol antropomorf (Fig. 9).

Pentru verificarea celor 11 anomalii de la locuințele surpinse de A. Asăndulesei prin prospectări, în zona împădurită s-au făcut verificări cu sonda geologică și au fost trasate mici secțiuni de verificare. Cu această ocazie a fost surprinsă și zona unde începe ruptura terasei pe latura de E a așezării.

Săpăturile din 2023 au confirmat existența a două nivele de locuire din faza Cucuteni A3 (Fig. 4): *Faza veche*: în zona L4, primul nivel de locuire, un strat fără complexe de locuire, tăiat de gropile de la anexele L4; în zona L3, *Groapa Mare*, posibil cel mai vechi complex (cel cu date C14); Bordeul cu etaj din structuri de lemn și chirpici (BC; definit în 2019 ca L3.1); Altarul 2 de sub L3, era contemporan cu cele două complexe de mai sus și poate cu alte zone sau gropi (analizele din bazele de date sunt în curs de finalizare). *Faza recentă*: L3 cu parter suspendat și etaj. Gropile mari descoperite în suprafața investigată în 2023 sunt din diferite culturi și faze care au tăiat complexele cucuteniene. Menționăm de asemenea identificarea unei

porțiuni dintr-o altă locuință, numită L2, în colțul de SE al secțiunii unde s-a cercetat L3.

Toate materialele arheologice au fost spălate și introduse în bazele de date, urmând ca prelucrarea lor să se facă în perioada următoare. În general au fost descoperite puține artefacte din piatră cioplită și șlefuită, observându-se și utilizarea gresiei locale pentru artefactele cioplite alături de silexul de Prut. Printre descoperirile mai deosebite menționăm un vas de tip rython la marginea de SE a L7 (Fig. 6/2), două piese din cupru (o daltă) și un ac (în groapa de pe latura de sus a L3), un fragment de la un creuzet; plastica descoperită în 2023 constă în câteva fragmente de idoli masculini (Fig. 6/1), câteva protome zoomorfe (Fig. 6/2-3), dar și trei mărgelile din lut ars. Pieseile menționate sunt puține în comparație cu alte așezări cucuteniene.

În timpul săpăturilor s-a flotat o parte din pământul din L7 și din Groapa Mare contemporană cu Altarul 2, ocazie cu care s-au găsit mici fragmente carbonizate de mei (*Panicum miliaceum*, cele din L7, provin din perioade ulterioare culturii Cucuteni) și de grâu (*Triticum aestivum*, din Groapa Mare). Aceste resturi au fost datate prin AMS la laboratorul BETA din SUA și au indicat pentru primul nivel de locuire o perioadă cuprinsă între 4300-4200 BC.

Obiectivele cercetărilor viitoare

În campania din 2024 vom termina cercetarea L6, vom lărgi suprafața dintre L4 și L6 pentru demarcarea și studierea L5 (atestată de prospectările magnetice). De asemenea vom cerceta în continuare sistemul de fortificație al așezării pe latura de vest și de nord. În funcție de complexitatea descoperirilor vom deschide probabil și o altă secțiune spre N pentru cercetarea L8.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Vom face un proiect pentru realizarea unui parc arheologic, satul Dobrovăț fiind des căutat de turiști.

Abstract

In 2023, the houses L3, L4 (Fig. 1), L6 (Fig. 3) were fully investigated and partially L7 (Fig. 2). L3 and L4 were two-level constructions (ground floor and first floor), unlike L6 and L7 which had only one level (affected by several later pits). The walls and floors of the studied buildings were reconstructed. For L3, the remains of the altar (Altar 1) and part of the traces of the floor beams were preserved in situ. The existence of 2 housing phases has been confirmed (Fig. 4, 8): Phase I: in the L4 area, the first housing level, a layer without housing complexes, cut by the pits from the L4 annexes; in area L3, Groapa Mare/Big Pit, possibly the oldest complex (the one with C14 dates); Pit house with a floor of wooden and adobe structures (BC; defined in 2019 as L3.1); Altar 2 (Fig. 5a, 5b) below L3 was contemporary with the two complexes above and perhaps with other areas or pits (database analyzes are being completed). Phase II: L3 with suspended ground floor and first floor. The pits discovered in 2023 are from different cultures and phases that cut the Cucutenian complexes. A part of the defensive moat of the settlement was identified, on its W side, equipped with a wooden pavilion, palisades and an entrance gate (Fig. 9-10). The prospecting in the forest

carried out by A. Asăndulescu led to the identification of 11 other constructions, which were verified by geological probes and small sections. The discovered materials were entered into the databases. We illustrate some pieces discovered in 2023 (Fig. 6). Some of the soil was floated and remains of charred wheat and millet were found (L 7, from a later period). The radiocarbon data obtained indicate for the Cucuteni complexes the period 4300-4200 BC.

Bibliografie:

C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, L. Stratulat, S. Țurcanu, Al. Berzovan, M. Oancă, A. Kovács, C. Oprean, *Dobrovăț-Pădurea Buda, jud. Iași, Campania 2019, în Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2019*, Cimec, București, 2020, p. 117-119.

C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, L. Stratulat, S. Țurcanu, Al. Berzovan, M. Oancă, A. Kovács, C. Oprean, Wen Chenghao, Guo Zhiwei, Wu Jintao, Hou Xin, Carsten Mischka, *The Cucuteni A3 site from Dobrovăț – Pădurea Buda. 2019 Research*, în *Arheologia Moldovei*, XLIII/2020, p. 141-173.

C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, L. Stratulat, S. Țurcanu, Al. Berzovan, M. Oancă, A. Kovács, C. Oprean, Wen Chenghao, Guo Zhiwei, Wu Jintao, Hou Xin, Carsten Mischka, *Situl Cucuteni A3 de la Dobrovăț – Pădurea Buda. Cercetările din 2019, în Cercetări Istorie*, 39/2020, p. 27-70.

Illustrations list:

Fig. 1. L4 dwelling (and the reconstructed vessels) and L3 dwelling.

Fig. 2. L6 dwelling.

Fig. 3. L7 dwelling.

Fig. 4. Housing area L3, with the marking of phases I and II.

Fig. 5.a. Reconstruction of the shrine no. 2, phase I; b. Shrine no. 2 of L3, phase I; bust and cup detail.

Fig. 6. Artifacts discovered in 2023: 1, L2; 2, L7; 4-6, Groapa Mare; 7, L3 floor, reconstruction of the upper part of cult vessel with female representations; 8, 11, L7 (Cozia-Saharna culture); 3, 9-10, L3.

Fig. 7. Reconstruction of the beams from L3.

Fig. 8. The complexes discovered in the area of the L3 dwelling, with mention of the phases.

Fig. 9. The defense trench laid out in the local geological structure (sandstone), with the marking of the stones at the base of the gazebo/

of the tower and the foot of the idol discovered in one of the pits.

Fig. 10. Reconstruction of the entrance gate and marking of the defensive ditch in profile.

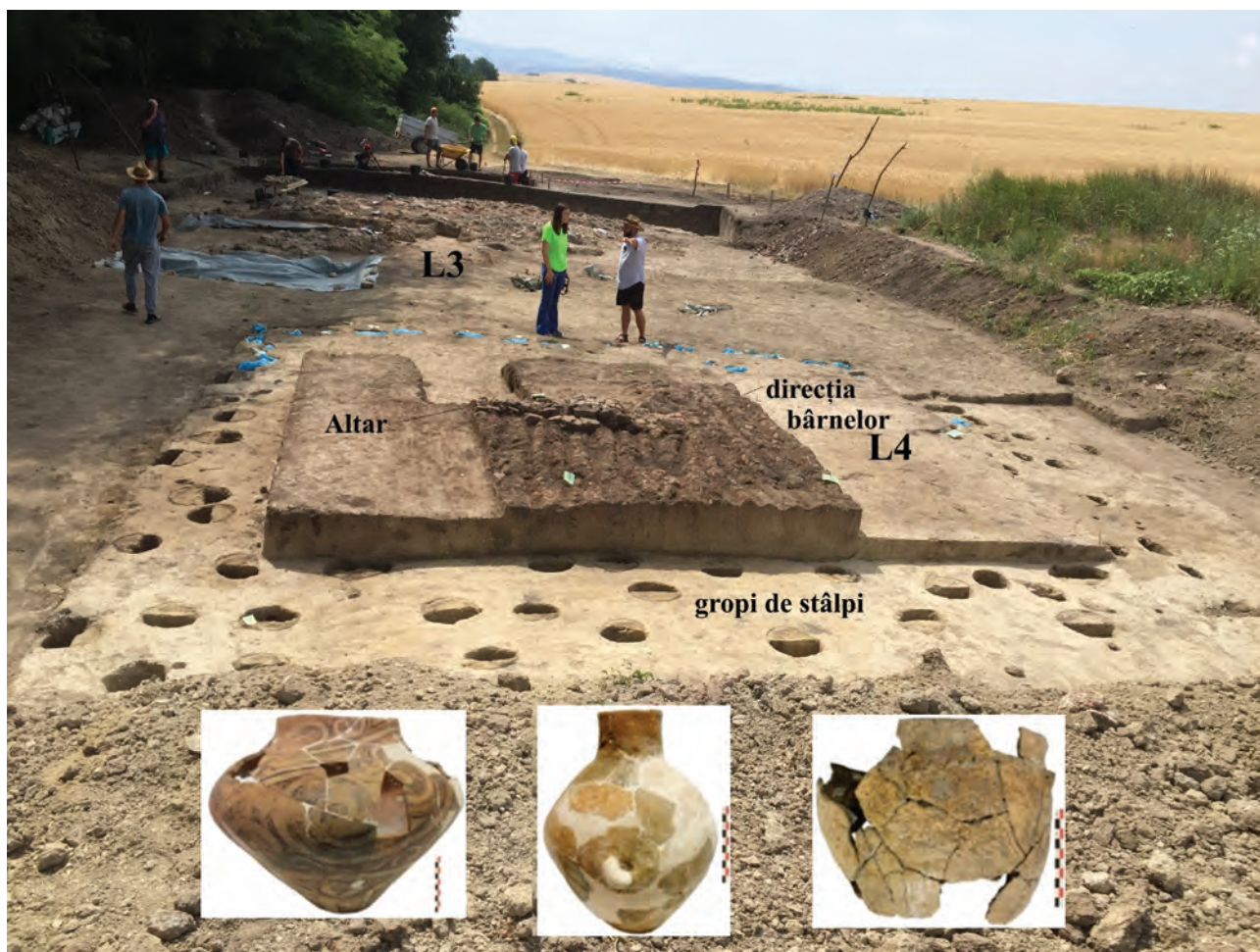

Fig. 1. Ansamblu cu locuințele L4 (și vasele ce s-au reconstituit) și L3

Fig. 2. Locuința L6

Fig. 3. Locuința L7

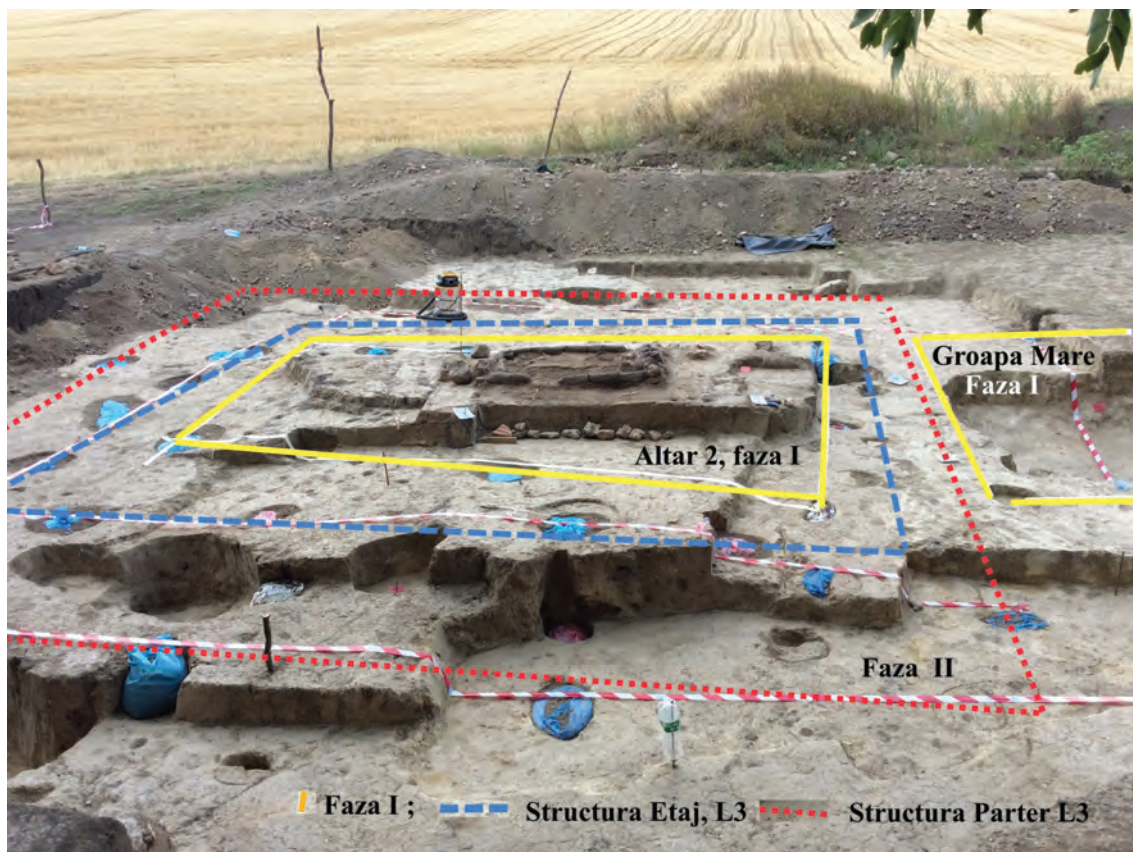

Fig. 4. Zona locuinței L3, cu marcarea fazelor I și II

Fig. 5a. Reconstituirea construcției cu Altarul 2, faza I

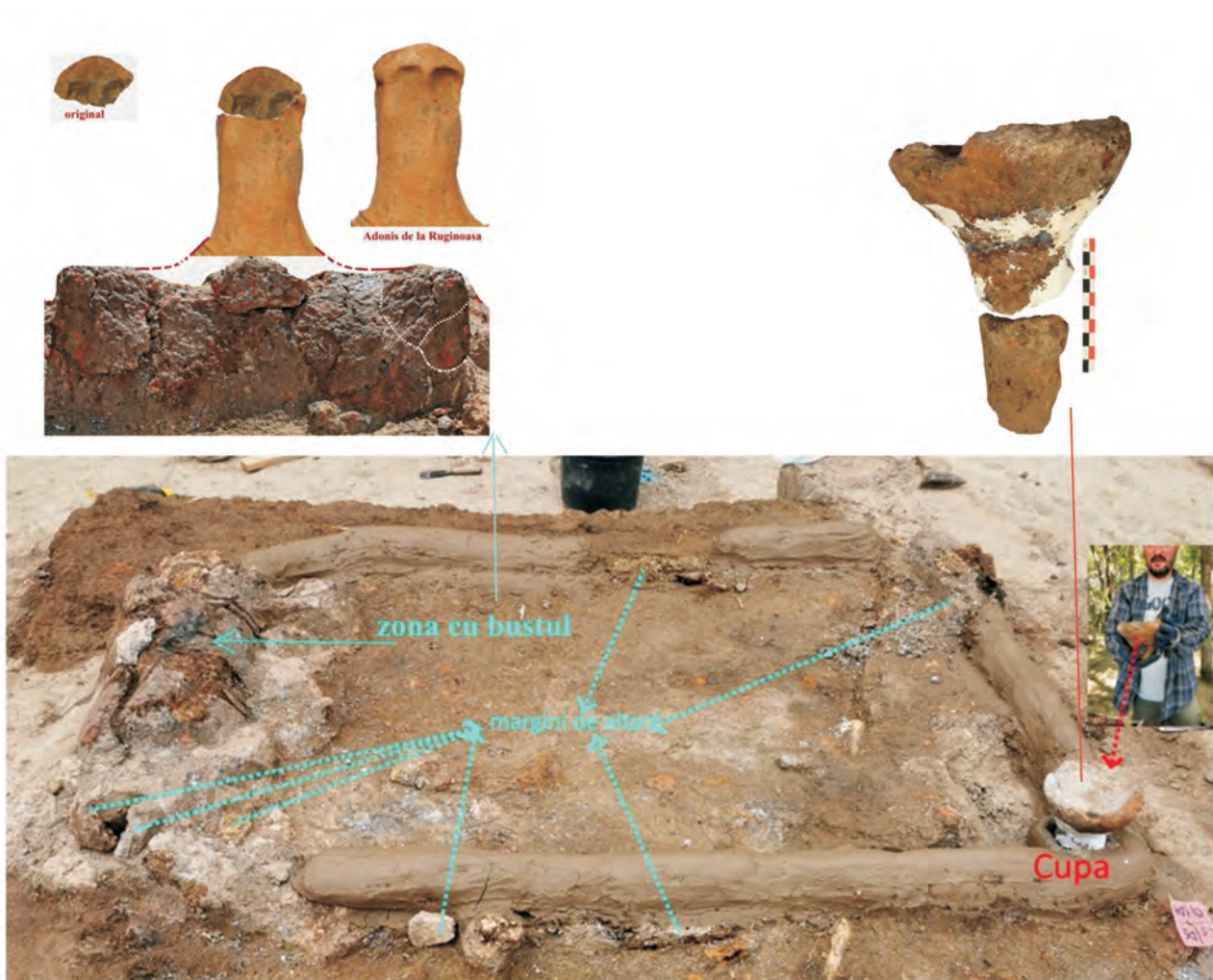

Fig. 5b. Altarul 2 din L3, faza I și detaliu cu bustul și cupa

Fig. 6. Artefacte descoperite în 2023: 1, L2; 2, L7; 4-6, Groapa Mare; 7, L3 etaj, reconstituirea părții superioare a vasului de cult cu reprezentări feminine; 8, 11, L7 (cultura Cozia-Saharna); 3, 9-10, L3

Fig. 7. Reconstituirea bânelor de la L3

Legenda
 B- Bordei =Pithouse
 BC-Bordei,structura de chirpici=Pit-
 house with burnt clay wall
 Gr.- groapa mare - big pit =cellar pit
 Grs. groapa de stalp=pillar pit
 Pit 1 pillar Pit 2 pilars

Fig. 8. Complexele descoperite în zona locuinței L3, cu menționarea fazelor

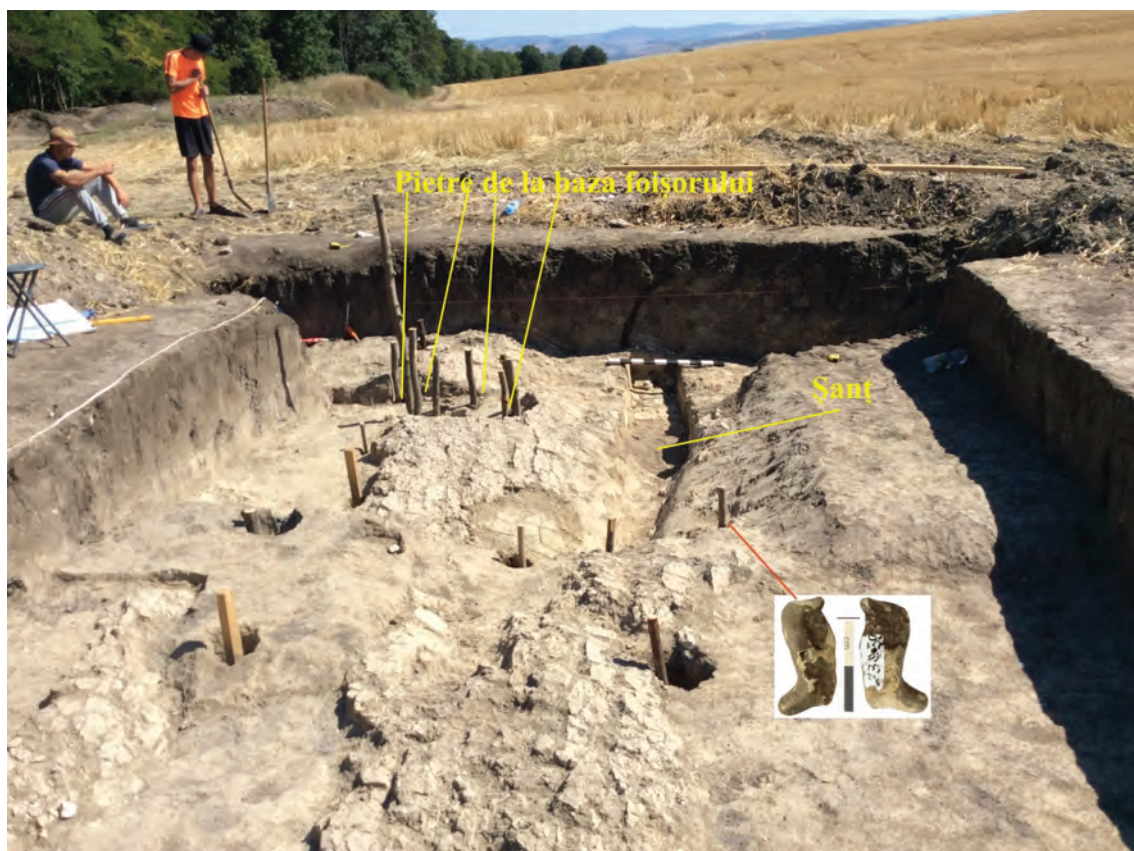

Fig. 9. Șanțul de apărare amenajat în structura geologică locală (gresie), cu marcarea pietrelor de la baza foișorului/turului și piciorul de idol descoperit în una din gropi

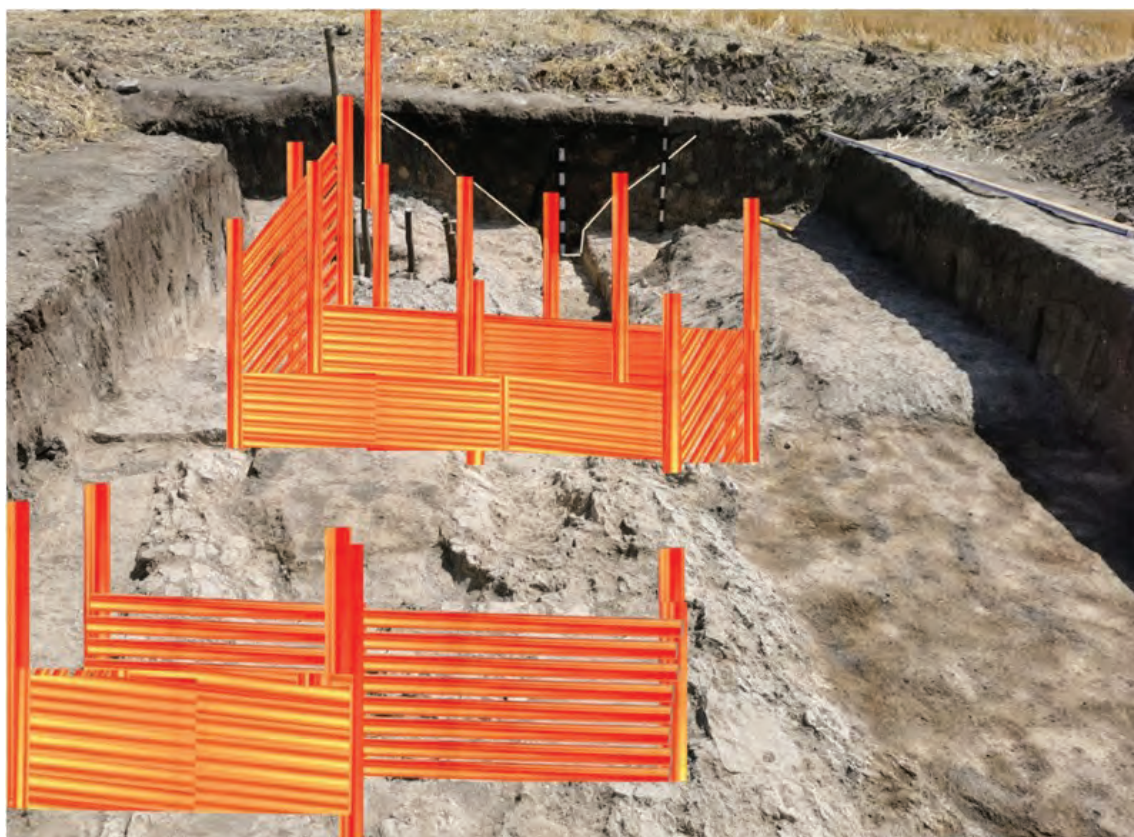

Fig. 10. Reconstituirea porții de intrare și marcarea șanțului de apărare în profil

25. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș

Punct: Movila lui Deciov

Tip de sit: 117 (tell)

Încadrare cronologică: 131 (neolitic timpuriu)

Cod RAN: 156721.02

Autorizație nr. 56/05.04.2023

Colectiv: Raiko Krauss, - responsabil științific (Universitatea Eberhardt Karls Tübingen, Germania); Dan Leopold Ciobotaru, membru colectiv (MNB); Sofia Berteau, membru colectiv, (MNB)

Perioada desfășurării cercetării: 22.07 - 5.09.2023

Autorizație MCC nr. 56/05.04.2023, responsabil științific Dr. Raiko Krauss. Din colectivul de cercetare din partea muzeului au făcut parte muzeograful Dan Leopold Ciobotaru și Sofia Berteau. La lucrările de cercetări arheologice de la Dudeștii Vechi a efectuat un stagiu de practică de două săptămâni restaurator Camelia Băluțescu.

Din partea germană au participat studenți, masteranți și doctoranzi ai Universității din Tübingen, un arheolog și desenatoare din Bulgaria, precum și doi specialiști în determinarea oaselor de mamifere, păsări și pești.

Cercetarea arheologică s-a desfășurat în perioada 22 iulie – 05 septembrie 2023. Scopul activității din această campanie a fost extinderea suprafeței inițiale S1AB cu dimensiunile de 4,5 x 10 m printr-o extensie denumită S1C cu suprafața de 3 x 10 m. Astfel că suprafața totală aflată în cercetare este de 7,5 x 10 metri.

Din cercetările efectuate, s-a constatat că în perioada postbelică, au fost efectuate două secțiuni cu lățimea de aproximativ 80 cm, care sunt paralele cu ductul suprafeței cercetate de noi, pe axa nord-est/sud vest. Acestea au afectat complexele neolitice din ambele faze de ocupare ale așezării.

Din rezultatele săpăturii din acest an se confirmă existența unui complex de morminte aparținând perioadei de tranziție de la neoliticul târziu la eneolitic, la intersecția dintre culturile Tisza și Tiszapolgár. Mai precis, în extensia S1C a fost identificat un fragment de schelet constând din partea sacrală și o parte a membrilor inferioare, care după adâncime și orientare face parte din grupul de morminte din neoliticul târziu / eneolitice descoperite anterior în suprafața AB.

În sectorul nord-estic al extensiei, la o adâncime de aproximativ 50 cm față de suprafața solului a fost documentată o locuință neolitică timpurie aparținând ultimei faze de locuire neolitică a sitului. Această locuință a fost conservată și va fi cercetată în cursul campaniei din anul 2024.

Cele mai importante rezultate au fost furnizate de straturile inferioare, aparținând celei mai vechi locuri neolitice din sit. O locuință descoperită în cursul anului trecut a fost dezvelită pe o mare parte din suprafața sa. Astfel, s-a constatat că lățimea acestei case de suprafață, rectangulară, cu șanțuri de fundație, este de 5 m, iar în zona mediană, un zid interior despărțea spațiul în două încăperi egale. Pe suprafața podelei locuinței au fost descoperite fragmentele a peste 5 vase ceramice prinse sub

dărâmurile acoperișului și pereților care au fost incendiați. De asemenea, a fost documentat un cuptor care se afla în interiorul locuinței. O serie de artefacte au fost recuperate din această locuință, printre acestea un set de unelte confecționate din silex, care erau depozitate împreună. Adâncimea podelei acestei locuințe este de aproximativ 1,10 m față de nivelul actual de călcare al solului.

În imediata apropiere a acestei locuințe, la o distanță de 1,20 m de șanțul de fundație de pe latura sudică a acesteia, a fost documentată prezența unei alte locuințe amplasate paralel cu aceasta, la aceeași adâncime și cu aceeași orientare. Prin excavarea fragmentului de locuință cuprins până la profilul sud-vestic al secțiunii au dezvelit zidul exterior al locuinței și unul din zidurile interioare. În colțul încăperii a fost scos la lumină un vas de provizii de mari dimensiuni, păstrat integral, care a fost recoltat in-situ și va fi restaurat în campania din anul următor. Tot din această încăpere provine un set de trei topoare din piatră șlefuită care au fost cel mai probabil depozitate într-un pachet comun. Cercetarea acestei a doua locuințe va fi continuată prin extinderea suprafeței spre sud-vest.

Coroborând rezultatele ultimilor doi ani, se poate concluziona că din orizontul cel mai timpuriu, aflat la baza stratigrafiei, au fost identificate resturile a trei locuințe de suprafață rectangulară, dispuse paralel una față de cealaltă, cu un culoar de aproximativ 1,10-1,20 m între ele. Este o observație foarte importantă pentru că este cel mai timpuriu caz de dispunere ordonată a unor case pe teritoriul țării noastre și sugerează existența unei structuri ordonate de dispunere a locuințelor în întreaga așezare, care este mărginită de un șanț perimetral, primul confirmat la nord de Dunăre.

Tot în campania anului 2023 a fost efectuat un sondaj de verificare a stratigrafiei din afara sitului, fiind vizată o anomalie de pe planul magnetometric. Pentru aceasta a fost excavată suprafața D, cu dimensiunile de 2 x 3 m, situată la aproximativ 95 m de suprafața S1A-C, în direcția sud-vest. În acest sondaj au fost identificate resturile unei locuințe de suprafață din perioada eneolitică, precum și gropi de recoltare a lutului galben care aparțineau epocii neoliticului timpuriu.

Abstract

From the research carried out, it was found that in the post-war period, two sections with a width of about 80 cm were carried out, which are parallel to the duct of the area we are investigating, on the north-east/south-west axis. These affected the Neolithic complexes of both phases of occupation of the settlement.

The results of this year's excavation confirm the existence of a complex of tombs belonging to the transition from the Late Neolithic to the Eneolithic at the intersection of the Tisza and Tiszapolgár cultures. Specifically, in extension S1C a skeletal fragment consisting of the sacral part and part of the lower limbs was identified, which by depth and orientation belongs to the group of Late Neolithic/Eneolithic graves previously discovered in the AB area.

In the northeastern sector of the extension, at a depth of about 50 cm from the ground surface, an Early

Neolithic dwelling belonging to the last Neolithic habitation phase of the site was documented. This dwelling has been preserved and will be investigated during the 2024 campaign.

The most important results were provided by the lower layers, belonging to the oldest Neolithic settlement on the site. A dwelling discovered during the past year has been uncovered over a large part of its surface. Thus, it was found that the width of this rectangular surface house, with foundation ditches, is 5 metres, and in the middle area, an inner wall divided the space into two equal rooms.

Fragments of more than five ceramic pots were found on the floor of the house, trapped under the roof and wall debris that had been burnt. A kiln that was inside the dwelling was also documented. A number of artifacts were recovered from the dwelling, including a set of tools made of flint that were stored together. The floor depth of this dwelling is approximately 1.10 m above the current level of the ground.

In the immediate vicinity of this dwelling, at a distance of 1.20 m from the foundation trench on its southern side, the presence of another dwelling located parallel to it, at the same depth and with the same orientation, was documented. Excavation of the fragment of the dwelling, which extended to the south-west profile of the section, revealed the outer wall of the dwelling and one of the inner walls. In the corner of the room, a large storage vessel, preserved in its entirety, was uncovered, which was found in-situ and will be restored in the following year's campaign. Also from this room comes a set of three polished stone axes that were most likely stored in a common bundle. The investigation of this second dwelling will be continued by extending the area to the south-west.

Corroborating the results of the last two years, it can be concluded that from the earliest horizon, at the base of the stratigraphy, the remains of three rectangular surface dwellings have been identified, arranged parallel to each other, with a corridor of about 1.10-1.20 m between them. This is a very important observation because it is the earliest case of an orderly arrangement of houses on the territory of our country and suggests the existence of an organised structure of housing arrangement in the whole settlement, which is bordered by a perimeter ditch, the first confirmed north of the Danube.

Also in the 2023 campaign, a survey was carried out to verify the stratigraphy outside the site, targeting an anomaly on the magnetometric plane. Surface D, measuring 2 x 3 m, was excavated for this purpose, located approximately 95 metres from surface S1A-C in a south-westerly direction. The remains of an Eneolithic period surface dwelling were identified in this survey, as well as yellow clay harvest pits belonging to the Early Neolithic period.

Illustrations list:

Fig. 1. Dudești Vechi, Movila lui Deciov point. Distribution of archaeological complexes in the soil.

Fig. 2. Aspects from the excavation of the house.

Fig. 3. Taking the supply vessel.

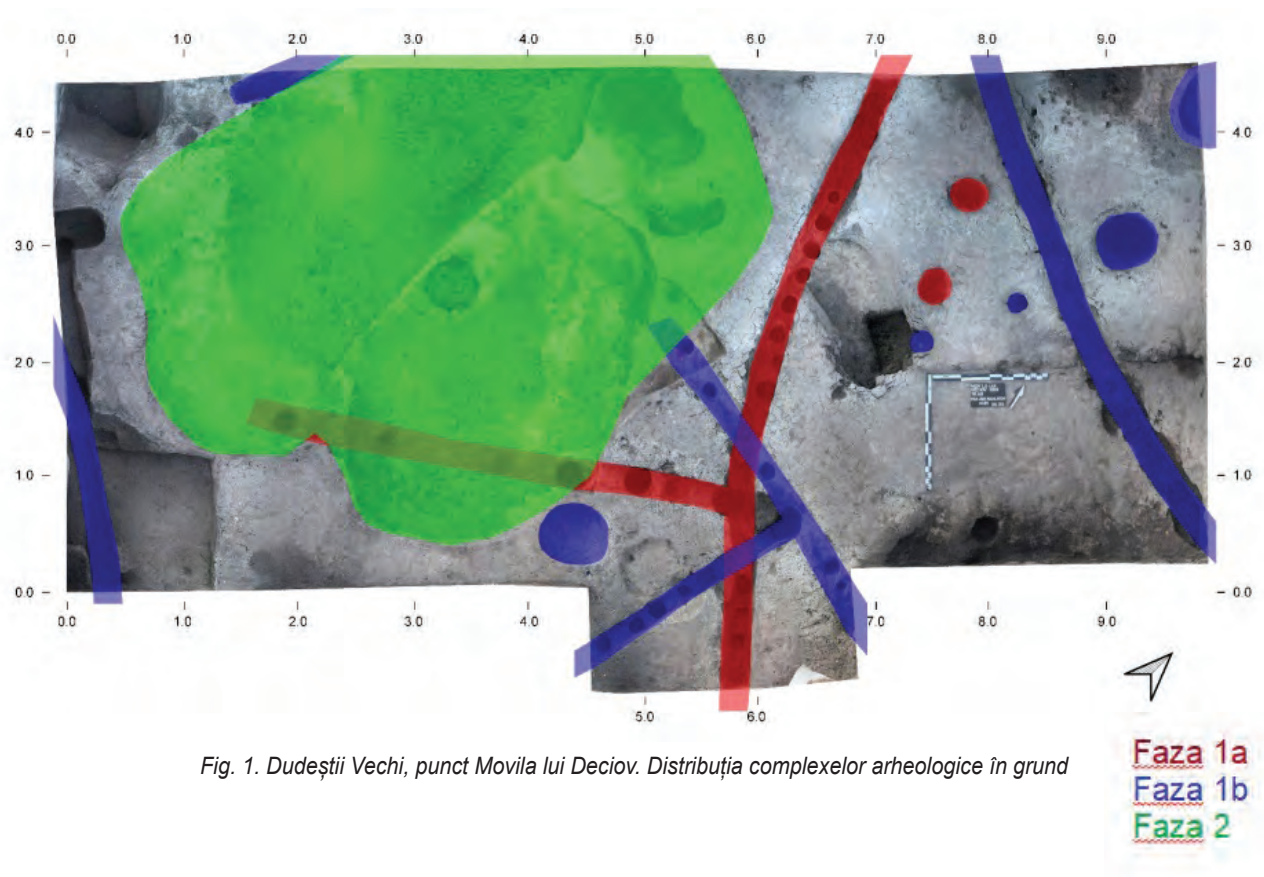

Fig. 2. Aspect din timpul săpării locuinței mediane

Fig. 3. Prelevarea vasului de provizii

26. Fetești, com. Adâncata, jud. Suceava**Punct: La Schit****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 142 (Eneolitic mijlociu), 143 (Eneolitic târziu), 211 (La Tène timpuriu), 5 (Epoca modernă)**Cod RAN:** 146842.01**Autorizație nr.** 44 / 05.04.2023**Colectiv:** Sorin Ignătescu - responsabil de șantier, Dumitru Boghian, Irina Rusu - responsabilă de sector, Gabriela Florescu, Ionuț-Alexandru Cristea (USM Suceava), Bogdan - Petru Niculică (Muzeul Național al Bucovinei), Alexandru Pascariu, Nicolai-Aurel Coroamă, Narcis-Andrei Gheorghiță, Gabriel Gălățanu, Paul Andrei Grigoraș, Ioan-Alexandru Guia, Elias-Alexandru Iluc, Marian-Ilie Tiron, Andreea Chitic, Flavius – Benjamin Ivaniuc, Liviu-Augustin Andrei, Curcan Cosmin, Ana-Maria Mărânduca (USM Suceava) - membrii în colectivul de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** 30.05 – 25.06.2023

Din perspectiva utilizării terenului, situl arheologic Fetești - La Schit poate fi împărțit în trei sectoare: curtea bisericii Sf. Nicolae (sectorul 1), pădurea de fag (sectorul 2) și plantația de stejar (sectorul 3). În campania din anul acesta am intenționat să investigăm obiective din sectoarele 2 și 3, neabordate până în prezent: al doilea șanț de împrejmuire al așezării și o groapă din sectorul 2, precum și o movilă din sectorul 3.

În sectorul 2 am deschis o secțiune (S XI) de 20 x 2 m, perpendiculară pe valul și șanțul care închid a doua incintă a așezării. În urma cercetărilor am putut concluziona că, măsurat de la baza valului, șanțul avea o adâncime de circa 2,20 m și era lat de circa 2 m, având forma literei „U”. În timpul utilizării sistemului de fortificație s-a acumulat pe fundul șanțului, în mod natural, un strat de circa 0,60 m. În acest strat au fost descoperite materiale din eneolitic și din cea de-a doua epocă a fierului. Credem că fortificația a sfârșit în urma unui incendiu violent, deoarece peste această depunere se află o lentilă de lut ars, de circa 2-3 cm, suprapusă de una de cenușă, de 1-2 cm, care provin de la o structură de lemn incendiată și prăbușită în șanț (Fig. 1). Valul fortificației are o înălțime maximă de 1 m și este constituit din patru straturi cu structură, culoare și umplutură diferite (Fig. 2). Primul dintre ele are o grosime de câțiva cm și este discontinuu, dar conține fragmente ceramice din a doua epocă a fierului, ceea ce reprezintă principalul argument în datarea fortificației în această epocă. Nu au fost surprinse urme ale palisadei. Straturile valului suprapun pe cel aparținând culturii Cucuteni, faza B, în care au fost descoperite resturile a două locuințe de suprafață (L 11 și L 12), prost conservate, orientate est-vest.

Secțiunea XII, cu dimensiunile 6 x 2 m a fost deschisă în zona unei mici depresiuni a terenului, din același sector. Aceasta s-a dovedit a fi o mică groapă menajeră din sec. al XIX- XX, din care am putut exploata circa jumătate, restul fiind inaccesibilă din cauza unui arbore.

Alte două secțiuni (S XIII și S XIV) au fost deschise în sectorul 3, în zona plantației de stejar, acolo unde ne-au fost semnalate de către pădurarul Adrian Hurmuz trei

movile. Având în vedere structura plantației (șiruri de arbori aflate la 2 m distanță unul de celălalt) și vrând să reducem distrugerile la minim, am deschis, în partea cea mai înaltă a uneia dintre movile (T1), două secțiuni de 6 x 1 m fiecare, cu un martor de 1 m între ele.

În urma cercetării secțiunilor menționate și a demontării matorului, au fost descoperite două morminte (Fig. 3). Cel mai vechi dintre ele (M1) aparține culturii Horodiștea-Gordinești (Tripolie C II) și aparține probabil celor care au locuit în așezarea din sectorul 1. Groapa era rectangulară cu colțurile rotunjite, orientată nord-sud, cu dimensiunile de 2,20 x 1,75 m. În ea au fost descoperite resturi carbonizate ale unor scânduri de stejar, probabil de la o construcție funerară. Inventarul era constituit din trei vase, un topor de piatră, o mărgică de os și patru lame de silex, dispuse semicircular. Din corpul defunctului au fost îngropate simbolic doar câteva resturi de dinți, însoțite de un bulgăre de ocru.

Al doilea mormânt (M2), (Fig. 4), care îl suprapunea parțial pe celălalt, aparține culturii Komariw și poate fi pus în legătură cu una din așezările contemporane din regiune: Adâncata - Sub Pădure sau Grigorești – Siliște. Groapa avea o formă ovală, cu dimensiunile 2,60 x 1,20 m, și era orientată est-vest. Conturul ei era delimitat de câteva gresii. Corpul defunctului, înhumat în poziție chircită, se afla în partea de vest. În apropierea sa a fost depus un vas mic bitronconic și un topor de silex. Alte două vase au fost depuse lângă peretele nordic al gropii.

În încheiere am dori să mulțumim pentru sprijinul acordat Înaltpreasfinției Sale Calinic, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, Părintelui Stareț Grigorie de la Mănăstirea „Acoperământul Maicii Domnului” Grigorești, preotului paroh Ovidiu Căuneac, Consiliului parohial Fetești, domnului primar Viorel Cucu și Consiliului Local al comunei Adâncata, precum și pădurarului Adrian Hurmuz.

Abstract

The Fetești – La Schit archaeological site can be divided into three sectors: St. Nicholas Church yard (sector 1), the beech forest (sector 2) and the oak plantation (sector 3). In the 2023 campaign we intended to investigate the ditch and vallum as well as a depression of the terrain from sector 2 and a mound from sector 3.

The sector 2 investigations concluded that the ditch and vallum belongs to the Second Iron Age and they superimpose the Cucuteni B layer. Although we did not find any trace of the palisade, we believe that the fortification ended in a fire. The first 0,60 m of the materials that fill the ditch accumulated slowly over time. On top of this stratum we discovered a thin layer of burnt clay and one of ashes that prove that a wooden structure collapsed and burned into the ditch.

The diggings carried out in the sector 3 led to the discovery of two superimposed burials. The first one, belonging to Horodiștea – Gordinești culture was a symbolic one, in the center of the pit being found few remains of teeth and a piece of red ochre. These remains were associated with three pots, a stone axe, a small bead and four flint

blades from a sickle. The other tomb belongs to Komariw culture. The human remains were found crouched, together with three pots and a flint axe.

Illustrations list:

Fig. 1. Fetești – La Schit. The ditch of the Second Iron Age fortification with the fire level.

Fig. 2. Fetești – La Schit. The vallum of the Second Iron Age fortification.

Fig. 3. Fetești – La Schit. M1 and M2 burials from T1.

Fig. 4. Fetești – La Schit. M2 burial detail.

Fig. 1. Șanțul fortificației din a doua epocă a fierului cu nivelul de incendiu

Fig. 2. Valul fortificației din a doua epocă a fierului

Fig. 3. Mormintele M1 și M2 din T1

Fig. 4. Detaliu M2

27. Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău**Punct: Movila Cremenea****Tip sit:** 21 (necropolă), 117 (tell)**Încadrare cronologică:** 432 (epocă medievală târzie), 14 (eneolitic)**Cod RAN:** 46812.02**Autorizația nr.** 50/05.04.2023**Colectiv:** Daniel Garvăn - responsabil științific; Roxana Munteanu, Cătălin Dinu, (MJ Buzău) - membri.**Finanțare:** 17.500 lei (MJ Buzău)**Perioada de desfășurare:** 26.06 – 28.07.2023

Movila se află în marginea de N a satului, pe malul drept al râului Călmățui, la cca. 200 m de actualul curs de apă. Este delimitată de grădini, pe laturile de V și S și de strada Călmățui, pe laturile de E și N.

În anul 2017 au fost realizate primele sondaje arheologice pe această movilă. Cu această ocazie a fost clarificată stratigrafia și, de asemenea, starea de conservare a tell-ului. În această primă campanie de cercetări au fost realizate trei taluzări (notate T1-T3) cu dimensiuni diferite, amplasate pe marginile de SE, V și N și un sondaj (S1) pe latura de E, având dimensiunile de 1,5 x 8 m.

În campania din anul 2023 cercetările au vizat latura de N a *Movilei Cremenea*, într-o zonă ce părea mai puțin afectată de exploatarea de lut realizată de-a lungul secolului al XX-lea și care are o pantă ușoară de la S la N.

A fost deschisă o suprafață (notată S2), cu orientarea aproximativ V-E și dimensiunile de 4 x 6 m. Aceasta a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m, pe latura lungă fiind notate cu litere (notate de la V la E), iar pe latura scurtă cu cifre (notate de la N la S).

Pentru această campanie ne-am propus verificarea stratigrafiei sitului în vederea realizării unei cronologii de detaliu, în care să fie evidențiate toate secvențele ocupaționale de pe movilă. Așa cum a arătat diagnosticul anterior, movila cuprinde mai multe orizonturi de construcții din vremea culturii Gumelnița / Stoicani-Aldeni, precum și o locuire (încă incomplet conturată) Precucuteni. În acest context, stabilirea unei cronologii cât mai precise a locuirilor eneolitice este de maximă importanță, datele de aici putând fi extrapolate pentru înțelegerea eneoliticului din nordul Câmpiei Române. Nu în ultimul rând, cercetarea mormintelor din cimitirul medieval târziu poate aduce date semnificative pentru istoricul localității.

Descoperiri

Sub nivelul vegetal, gros de circa 0,15 m, a fost identificat un nivel compus din lut de culoare gri, cu materiale arheologice eneolitice și resturi scheletice umane în amestec, deranjate cu ocazia săpării unor gropi de morminte în perioada medievală târzie.

Deoarece ne aflăm la marginea movilei, într-o zonă în care terenul are o pantă ușoară, primele morminte au fost identificate la adâncimea de 0,80 m, pe latura de S și 0,40 m, pe cea de N. Au fost cercetate 22 de schelete identificate *in situ*. Deoarece cimitirul a funcționat o perioadă mai lungă, există și suprapuneri de morminte, reînhumări și numeroase oase umane împrăștiate în strat. Inventarul

mormintelor, nu foarte bogat, constă în câteva monede (multe dintre ele ilizibile) descoperite în morminte sau în afara complexelor și a câtorva accesorii vestimentare. Puținele elemente de datare clare avute până în prezent, plasează cimitirul în sec. al XVIII-lea.

Tot perioadei medievale îi aparține și o groapă circulară (Gr. 3) de mari dimensiuni (cu diametru și adâncimea de cca. 3 m), în care au fost descoperite două schelete întregi de bovine.

Pe capătul de N al movilei, acest cimitir medieval a afectat o mare parte din depunerea Gumelnița, astfel că până la adâncimea de 1 m, pe latura de S și 0,70 m, pe latura de N, depunerea eneolitică se mai păstrează din loc în loc, între gropile mormintelor.

Culturii Gumelnița / Stoicani-Aldeni i-au fost atribuite resturile unei locuințe neincendiate și ale unor gropi, toate surprinse parțial.

Cx. 1 - surprins pe o suprafață de cca. 4 mp în colțul de SV al secțiunii (c. A2), reprezenta resturile unei locuințe neincendiate. Resturile distrugerii se păstrau parțial, fiind întrerupte de vizuinile unor animale sălbatice, care au antrenat inclusiv oase umane din mormintele de mai sus. În cadrul complexului a fost cercetată o vatră de formă ovală, ce păstra dimensiunile de 0,78 x 0,60 m. Aceasta nu a fost amenajată, focul fiind făcut direct pe lutuiala care formează podeaua, formându-se astfel un halou maroniu-negricios, în interiorul căruia lutul s-a pigmentat portocaliu.

Spre colțul de NV al secțiunii (c. A1), pe același nivel, s-au observat bulgări de lipitură nearsă, care nu formau o structură coerentă. Aceștia pot reprezenta resturile unei alte locuințe neincendiate (deranjate) sau pot fi parte a Cx. 1. Grosimea depunerii Gumelnița (Stoicani / Aldeni) neafectată de mormintele medievale este de cca. 0,30 m.

La baza acestei depuneri, pe latura de NE (c. C1), afectate de groapa nr. 3 (medievală) și de o alta Gumelnița (nr. 4, surprinsă parțial în colțul de NE), au fost cercetate resturile unei locuințe incendiate Precucuteni. Acestea constau într-o aglomerare de bulgări de lipitură arsă, de culoare cărămizie, între și sub aceștia fiind prinse fragmente ceramice. Sub acest strat cărămiziu, deasupra podelei, apar bulgări de lipitură arsă de culoare neagră. Podeaua nu a avut amenajări speciale. Pe latura de V a fost identificată vatra locuinței. Păstra formă circulară, un diametru de cca. 0,25 m și o crustă subțire la suprafață.

Concluzii

Cercetările din campania anului 2023 de pe *Movila Cremenea* au evidențiat existența unui cimitir care a funcționat cel puțin de-a lungul secolului al XVIII-lea. Întreținerile de morminte și reînhumările pot indica o perioadă mai îndelungată de utilizare a movilei ca spațiu funerar.

Locuirea Gumelnița / Stoicani-Aldeni deși una consistentă în zona centrală a movilei, așa cum a rezultat în urma sondajului realizat în anul 2017, pe latura de N aceasta nu se păstrează pe o grosime mai mare 0,30 m, fiind amputată de intervențiile medievale.

Identificarea unei locuințe Precucuteni indică o locuire efectivă a acestor comunități pe popina de la Gherăseni, nu doar una sporadică. Totodată a fost reconfirmată anterioritatea culturii Precucuteni față de Gumelnița / Stoicani-Aldeni în nord-estul Munteniei.

Abstract

The site is located at the northern edge of the village, on the right bank of the Călmățui River, approximately 200 meters from the current watercourse. It is bordered by gardens on the west and south sides, and by Călmățui Street on the east and north sides.

In 2017, the first archaeological excavations were conducted on this mound. During this time, the stratigraphy and the state of preservation of the tell were clarified. In this initial research, the south-eastern, western, and northern slopes were surveyed, and a trench (S1) was dug on the eastern side, measuring 1.5 x 8 m.

The 2023 excavations aimed to investigate the northern side of the site, an area that appeared less affected by the clay excavations carried out throughout the 20th century and which has a slight slope from south to north.

A surface (labelled S2) was opened, oriented approximately west-east and measuring 4 x 6 m. It was divided into 2 x 2 m squares, marked with letters on the long side (from west to east) and with numbers on the short side (from north to south).

For this campaign, our objective was to verify the site's stratigraphy in order to establish a detailed chronology that highlights all the occupational sequences on the mound. As revealed by previous diagnostics, the mound includes multiple layers of constructions from the time of the Gumelnița/Stoicani-Aldeni culture, as well as an initial Precucuteni layer. In this context, establishing a precise chronology for the Eneolithic occupations is of utmost importance, as the data obtained here can be extrapolated to understand the Eneolithic period in the northern region of the Romanian Plain. Lastly, examining the graves in the late medieval cemetery may provide significant insights into the local history.

Below the vegetal layer, about 0.15 m thick, a level composed of grey-coloured clay was identified, containing Eneolithic archaeological materials and human skeletal remains mixed, disturbed by medieval grave diggings.

Being at the edge of the mound, in an area with a slight slope, the first graves were identified at a depth of 0.80 m on the southern side and 0.40 m on the northern side. 22 in situ identified skeletons were excavated. As the cemetery functioned for an extended period, there are overlapping graves, re-interments, and numerous scattered human bones. The grave inventory, not very rich, includes several coins (many of them illegible) and a few clothing accessories. The few clear dating elements obtained so far place the cemetery in the 18th century.

Belonging to the medieval period is a large circular pit (Gr. 3) (with a diameter and depth of about 3 m), where two cattle skeletons were found.

At the northern end of the mound, this medieval cemetery has affected a large part of the Gumelnița deposits. Thus, up to a depth of 1 meter on the southern side and 0.70 meters on the northern side, the Eneolithic deposition remains sporadically between the medieval graves.

The remains of an unburnt construction and several pits from the Gumelnița/Stoicani-Aldeni layers were investigated.

On the north-eastern side of the excavation trench a partially destroyed burnt Precucuteni dwelling was identified – a further proof of an actual Precucuteni habitation in the northern part of the Romanian Plain.

Bibliografie:

D. Garvăn, *Valea Călmățuiului în neo-eneolitic*, Biblioteca Mousaios, 17, Târgoviște, 2021.

D. Garvăn, R. Munteanu, C. Dinu, A. Frînculeasa, C. Haită, *Gherăseni, com. Gherăseni, jud. Buzău. Punct: Movila Cremenea*, Cronică Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2017, București, 2018, p. 35-36.

Illustrations list:

Pl. I. Gherăseni – *Movila Cremenea*. Aerial photographs: 1 - from the north; 2 - from the west; general images during excavations (3-4); Tomb 10 (5); Tombs 13 and 13A (6); Pit 3 (7-8).

Pl. II. Gherăseni – *Movila Cremenea*. Southeast profile (1); Medieval vessel (2); Gumelnița pottery (3); Flint items from the Gumelnița level (4-8); Precucuteni ceramics (9-10).

1

2

3

4

5

6

7

8

Pl. I. Gherăseni – Muvila Cremeneea. Fotografii aeriene asupra muvilei: 1-dinspre N; 2-dinspre V; imagini generale din timpul săpăturilor (3-4); Mormântul 10 (5); Mormintele 13 și 13A (6); Groapa 3 (7-8).

Pl. II. Gherăseni – Mălaia Cremenei. Profilul de SE (1); Vas medieval (2); vas Gumelnița (3);
piese din silex din nivelul Gumelnița (4-8); ceramică Precucuteni (9-10)

28. Ghidfalău și mun. Sfântu Gheorghe, jud. Covasna,

Punct: Bedeháza - terasa răsăriteană a Râului Olt, pe o lungime de aproximativ 3 km

Tip sit: 111 (așezare deschisă), 13 (structură de cult/religioasă), 9 (necunoscut)

Încadrare cronologică: 13 (Neolitic), 15 (epoca Bronzului), 16 (Hallstatt), 21 (La Tène), 33 (epoca postromană), 4 (Epoca medievală)

Cod RAN: 64522.01

Autorizație nr. 21/04.04.2023

Colectiv: Dan Ștefan (MNCR) - responsabil șantier; Zsigmond Lóránd Bordi (MNCR), József Puscás (MNCR), Dan Buzea (MNCR), Alexandru Popa (MNCR), Maria-Magdalena Ștefan (MNIR)

Total finanțare: 30 000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 1.09 – 15.11.2023

Situl a fost descoperit în anul 1912, cel mai probabil cu ocazia unor lucrări de reamenajare a căii ferate Sfântu Gheorghe – Miercurea Ciuc (acum, parte a magistralei CFR 400). În săpăturile din anii 1912-1914 conduse de către Fr. László au fost cercetate 38 de gropi, materialului descoperit în acestea fiind atribuit perioadei dacice. Săpăturile au fost reluate în anii 1949-1950 de un colectiv condus de către M. Macrea, între obiectivele declarate atunci¹ fiind și cercetarea unei posibile ocupări a sitului de către slavi. Cele mai multe dintre descoperiri sunt din perioada dacică, cel mai des discutat în literatura de specialitate fiind un depozit de vase întregi, dar și din neolitic, epoca bronzului, perioada post-romană și medievală. Tot în anii 1949-1950 au mai fost cercetate o serie de gropi, majoritatea din perioada dacică, în zona străzii Epreștető, nu departe de Gara de la Sfântu Gheorghe². Încă de atunci au fost remarcate asemănările dintre aceste gropi și peisajul arheologic cunoscut la Bedeháza. Din acest motiv, K. Horedt a considerat că este posibil ca situl de la Bedeháza să fi ocupat o suprafață mult mai mare.

Prin cercetările efectuate la începutul și apoi la mijlocul sec. XX, situl a devenit cunoscut sub numele Sfântu Gheorghe Bedeháza, cu toate că, așa cum vom vedea, o mare parte din suprafața acestui sit se află pe teritoriul comunei Ghidfalău, jud. Covasna. Numele acestui sit a fost ales datorită apropierii de locul unei foste mori, ale căror urme se văd și astăzi în vadul Oltului. În rezumat, în această primă perioadă a cercetărilor au fost descoperite structuri, majoritatea adâncite (interpretate drept gropi cu depuneri, unele dintre acestea cu schelete de copii, locuințe, vetre și alte instalații de foc) și materiale arheologice reprezentative pentru perioada neolitică (c. Criș), epoca bronzului (c. Wietenberg), perioada dacică, perioada post romană și perioada medievală.

Mult mai târziu, o serie de proiecte edilitare și de exploatare a resurselor au impus o reluare a cercetărilor în situl de la Bedeháza. La aproximativ 2 km către nord

față de zonele cercetate de către Fr. Laszlo și, mai apoi, de către K. Horedt, extinderea unei exploatare de resurse minerale într-o carieră aflată pe teritoriul comunei Ghidfalău a impus o serie de cercetări arheologice preventive în anii 2021-2023. Cu acest prilej au fost dezvelite mai multe gropi cu depuneri din perioada dacică, unele dintre acestea cu schelete umane, copil și adult, dar și de animale depuse în conexiune anatomică (porc, cal). Cu ocazia începerii lucrărilor de proiectare și apoi de construcție a Variantei Ocolitoare a Municipiului Sfântu Gheorghe zona a fost cercetată mai întâi în cadrul unui proiect de diagnostic arheologic (2018), urmat mai apoi de un proiect de cercetare arheologică preventivă în zona de sit afectată de lucrările de construcție a noii șosele. Cercetările preventive au fost realizate de către un colectiv de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Cu aceste prilej au fost dezvelite și cercetate numeroase gropi cu depuneri de vase din perioadele dacică și medievală. Un proiect de extindere a unei balastiere a afectat partea de nord a sitului.

Numeroase cercetări de suprafață și investigații geofizice realizate între anii 2017 și 2023 au confirmat unitatea sitului arheologic de la Bedeháza, pe o zonă mult extinsă pe axa nord-sud față de estimarea inițială a lui Kurt Horedt, chiar dacă intensitatea și predominanța depunerilor dintr-o epocă sau alta pot diferi de la o micro-zonă la alta.

Analiza critică a cercetărilor anterioare, dar și a noilor cercetări relevă o predominanță a complexelor adâncite, cel mai probabil gropi cu depuneri, realizate în scop simbolic sau din sfera sacră. Există și structuri lineare. În cercetările mai vechi au fost menționate fragmente de locuințe, dar prezența acestora ar trebui verificată. În sfârșit, o problemă dificilă este aceea a punerii în evidență și caracterizării unui posibil nivel de cultură. În toate observațiile stratigrafice realizate până acum nu au fost găsite elementele sigure pentru precizarea unui astfel de nivel de cultură.

Având în vedere importanța sitului pentru mai multe perioade din preistorie și până în perioada medievală, a fost considerată oportună și necesară inițierea unui proiect multianual de cercetare sistematică în situl arheologic de la Bedeháza. Obiectivele generale ale acestui proiect sunt: integrarea cercetărilor anterioare într-un singur cadru documentar și interpretativ, stabilirea limitelor sitului, stabilirea formelor de ocupare a sitului în diversele perioade preistorice și istorice din care au fost descoperite vestigii.

Obiectivul campaniei anului 2023 a fost acela de a identifica (referenția spațial) săpăturile realizate în anii 1949-1950, publicate de către Horedt și colectiv în anul 1956. Pentru aceasta au fost folosite investigații geofizice realizate în anii anteriori cu ocazia proiectelor de arheologie contractuală, au fost executate investigații geofizice noi, au fost realizate modelări 3D ale terenului pornind de la imagini oblice și perpendiculare înregistrate de la mică înălțime cu ajutorul dronelor și au fost executate măsurători topo-geodezice noi. Folosind rezultatele acestor cercetări interdisciplinare, au fost executate săpături în două suprafețe în zona marginii terasei în care au fost realizate săpăturile din anii 1949-1950. În noile săpături au fost dezvelite gropi din perioada dacică și medievală, un complex adâncit din perioada medievală, considerat subsolul unei locuințe, în

¹ Horedt *et alii* 1956, 7.

² Macrea *et alii* 1951, 392.

baza datelor de până acum, două zone în care materialele preistorice au fost găsite în poziție secundară, aruncate pe pantă. În cea de a doua suprafață au fost puse în evidență urmele a două dintre săpăturile din anii 1949-1950. Alături de datele de teledetecție, identificarea în săpătură a urmelor săpăturilor mai vechi permite poziționarea precisă a acestora în noile hărți și planuri de șantier.

Abstract

The archaeological site of Sfântu Gheorghe - Bedegaza was discovered in 1912 during railway construction works of the Sfântu Gheorghe – Miercurea Ciuc route. Initial excavations in 1912-1914, led by Fr. László, revealed 38 pits attributed to the Dacian period. Subsequent excavations in 1949-1950, published by Horedt et al (1956), revealed structures and finds mostly from Dacian period, but also from various other ages, including Neolithic, Bronze Age, post-Roman, and medieval.

In the mid-20th century, the site became known as Sfântu Gheorghe Bedeháza, despite a significant portion being in Ghidfalău, Covasna. Critical analysis and recent research indicate a prevalence of deep structures, likely symbolic or sacred pits, along with linear structures. Challenges persist in verifying the presence of housing fragments and defining a distinct cultural level.

In 2021-2023, preventive archaeological studies were conducted due to mineral resource exploitation expansion near Ghidfalău. Excavations revealed Dacian and medieval pits, some containing human and animal skeletons. Additionally, a road construction project triggered further research in 2018, exposing numerous pits with vessel deposits from Dacian and medieval periods.

Recent investigations (2017-2023) and geophysical studies confirmed the site's unity over a larger area than initially estimated. Given its importance across various historical periods, a multi-year systematic research project was initiated to integrate previous findings, define site boundaries, and understand occupation patterns.

The 2023 campaign aimed to spatially identify the 1949-1950 excavations. Geophysical investigations, 3D terrain modeling, and new topogeodetic measurements were employed. Excavations in two areas revealed Dacian and medieval pits, a medieval deep complex interpreted as a dwelling's basement, and areas with prehistoric materials in secondary positions. The findings of older excavations were precisely located on new maps.

Bibliografie:

Daicoviciu, C. 1950. *Granița de est a Daciei și triburile libere de la hotarele de răsărit ale Daciei. Rezultatul cercetărilor de pe șase șantiere din jud. Trei Scaune*. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie (SCIVA) nr. în TOM: 1; ianuarie-iunie; anul 1950: 115–22.

Horedt, K. 1950. *Pătrunderea și așezarea slavilor în Transilvania. Raportul colectivului asupra săpăturilor executate în regiunea Târnava-Mare*. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie (SCIVA) nr. în TOM: 1; ianuarie-iunie; anul 1950: 123–30.

Horedt et alii 1956 - Horedt, K., I.G. Russu & V. Mareș. 1956. *Așezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeháza*. Materiale și cercetări arheologice 2.

Macrea et alii 1951 - László, Ferencz. *Jurnal șantier, inedit, Muzeul Național Secuiesc, Sf. Gheorghe*.

Macrea, M., L. Buzdugan, G. Ferenczi, K. Horedt, I. Popescu, I.I. Russu, Z. Székely, N. Vasii & I. Winkler. 1951. *Despre rezultatele cercetărilor întreprinse de șantierul arheologic Sf. Gheorghe - Brețcu în 1950*. Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie (SCIVA) nr. în TOM: 1; ianuarie-iunie; anul 1951: 285–311.

Illustration:

Fig. 1. The archaeological situation at Bedeháza, Sfântu Gheorghe municipality and Ghidfalau commune, Covasna county.

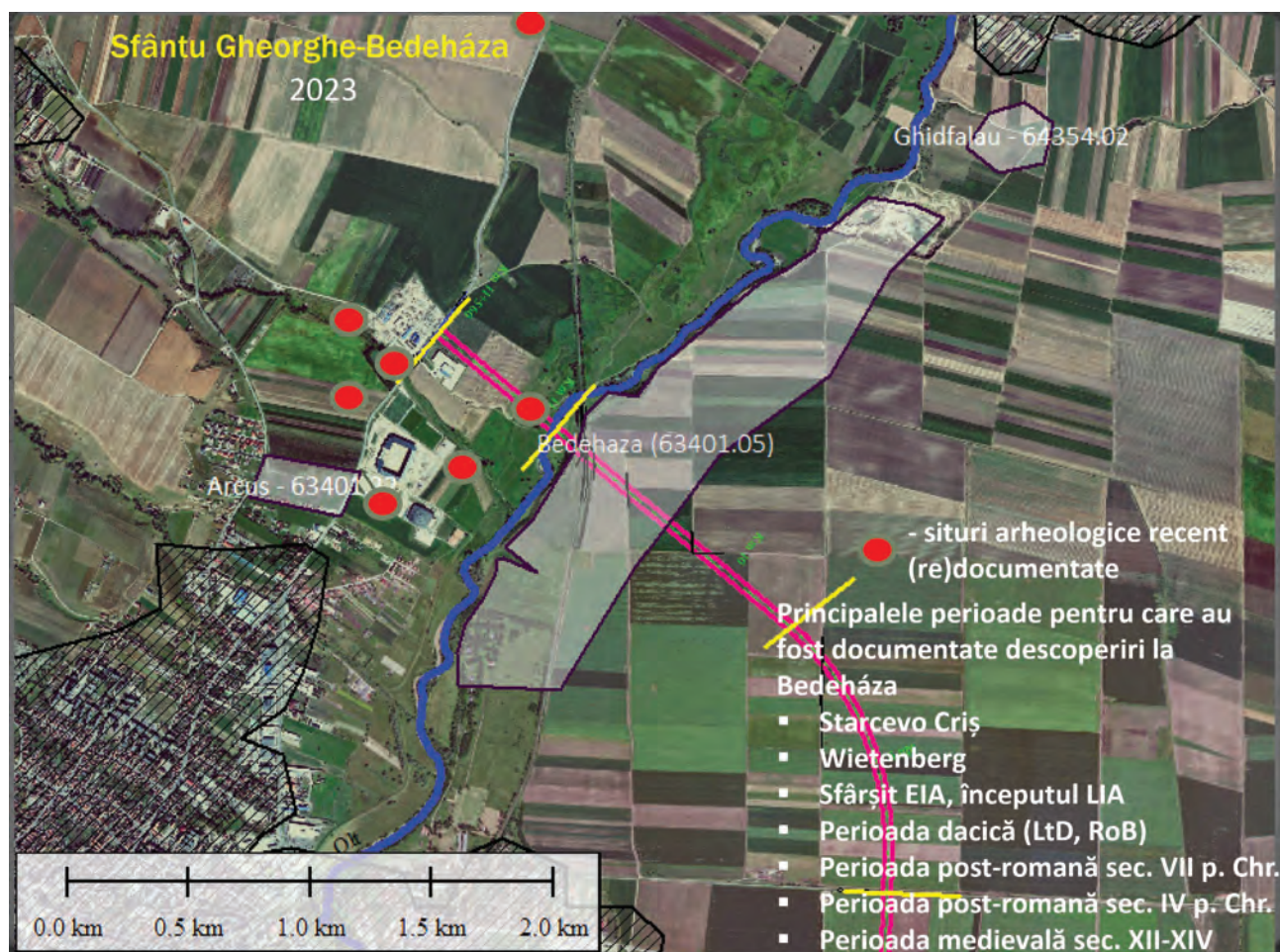

Fig. 1. Situația arheologică de la Bedeháza, municipiul Sfântu Gheorghe și com. Ghidfalău, jud. Covasna

29. Giurgeni, jud. Ialomița

Punct: Orașul de Floci

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 113 așezare urbană

Încadrare cronologică: 432 (Epoca medievală târzie)

Cod RAN: 101305.01; **Cod LMI:** IL-I-s-A-14051

Colectiv: Daniela Mihai (INP), Simona Munteanu, Radu Coman, Florin Vlad (MJI)

Perioada desfășurării cercetării: august - octombrie 2023

Începute din anul 1975, investigațiile arheologice din cadrul Orașului de Floci, au continuat neîntrerupt punând la dispoziția celor ce se ocupă de geneza orașelor medievale un material extrem de bogat și interesant.

Cercetarea arheologică de pe Grindul 1, unul dintre cele mai mari din cadrul așezării urbane medievale, a prilejuit descoperiri importante, printre care enumerăm descoperirea Bisericii nr. 2 și a necropolei aferente (3), casa descoperită în anul 1996-1997, cu o sobă somptuoasă, decorată cu cahle reprezentându-l pe Sf. Gheorghe, care se pare că aparținea unui locuitor de vază al Orașului.

Alături de aceste descoperiri importante ce datează locuirea pe acest grind din a doua jumătate a secolului al XV-lea, descoperirea edificiului civil, de foarte mari dimensiuni, pun în evidență caracterul aparte al locuirii pe acest grind, cu caracter rezidențial-administrative, datat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Obiectivul acestei campanii (2023) a avut ca scop sondarea zonei limitrofe edificiului civil aflat pe Grindul 1, precum și efectuarea unor sondaje pentru a afla detalii suplimentare cu privire la tehnica de construcție a acestuia.

În acest scop am trasat în direcția N-S o secțiune la 17 m nord de secțiunea numită convențional S1/2023, cu dimensiunile de 1,5 x 30 m.

Un al doilea obiectiv al campaniei a fost continuarea cercetării locuinței surprinse la 40 m sud de edificiu, investigată încă din anul 2017.

A fost cercetată și demontată Locuința nr. 4 ce a fost surprinsă în fața intrării în pivniță, același tip de locuință de suprafață, cu două camere, incendiată, în interiorul căreia a fost surprinsă și groapa nr. 3. La -0,40 m a fost surprinsă prima podea incendiată ce are 0,20 - 0,30 m grosime.

Locuința nr. 4 a fost demontată, fiind recoltat material arheologic destul de puțin, inventarul obișnuit al locuințelor de suprafață din orașul Ialomițean. Din inventarul locuinței fac parte fragmente ceramice smălțuite și nesmălțuite, dar și ceramic de import (Iznik), precum și nelipsite pipe de caolin. Locuința este probabil ulterioară construcției pivniței ce aparținea de edificiul civil.

În SI-2023 au fost descoperite și cercetate, la adâncimea de 0,35 m, resturile incendiate ale unei locuințe de suprafață (L. 1), încadrată cronologic la sfârșitul secolului XVII și începutul celui următor.

Amintim cercetarea pentru locuința investigată încă din anul 2017, când a fost trasată, o secțiune cu următoarele dimensiuni: 12 x 1,5 m orientată est-vest.

Pentru a putea surprinde mai bine limitele acesteia, în anul 2023, de o parte și de alta a secțiunii au fost deschise

două casete, cas A (6 x 3 m) și cas B (6 x 2 m).

Pentru a surprinde întreaga suprafață a locuinței atât secțiunea cât și casele au fost mărite cu 4 m spre est, S I - 2023 a fost prelungită cu încă 10 m spre nord, pentru a putea surprinde limita sudică a necropolei nr. 3 ce aparținea de biserica nr. 2.

Astfel, în zona cercetată la -0,50 m a fost descoperit nivelul de distrugere al altei locuințe (L.2), ce conține chirpic ars la roșu-cărămiziu cu grosimea de cca. 0,10 m. După îndepărtarea stratului de chirpic ars a fost surprinsă podeaua locuinței puternic distrusă de 10 gropi ale unor morminte de inhumație care aparțin probabil necropolei nr. 3, aferentă bisericii nr. 2. De asemenea, în suprafața cercetată au fost descoperite și 3 vetre de formă ovală ce se aflau la nivelul podelei.

Cercetată parțial, locuința era orientată NNW-SSE și avea dimensiunile de 7 x 4 m, dispunând de două încăperi. Materialul arheologic se află în curs de prelucrare în laboratorul de restaurare al muzeului. Deocamdată, după cum ne indică situația stratigrafică, dar și materialul arheologic descoperit, poate fi încadrat cronologic spre sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele decenii ale secolului următor.

Amintim ca inventar arheologic descoperirea unui ulcior întreg care avea în interior multe fragmente osoase de pasăre.

Între edificiul civil și locuința (L.1) ce a fost descoperită în anul 2017 au fost investigate 13 morminte ce aparțineau de necropola nr. 3 și de Biserica nr. 2, cu orientare E-V, cu ritualul obișnuit, de înmormântare, dispunând de un inventar sărac. Este interesant și important de menționat faptul că aceste morminte marchează și limita sudică a necropolei nr. 3, care nu fusese surprinsă cu ocazia primelor cercetări arheologice efectuate. Zona cuprinsă în imediata apropiere a Bisericii nr. 2 și Edificiul civil este una de locuire mai timpurie, probabil sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor, dar care a fost perturbată și suprapusă de necropola ce a aparținut de biserica nr. 2 chiar după aceasta a fost dezafectată, fapt ce a fost consemnat arheologic și prin intermediul observațiilor din spațiul interior al bisericii nr. 2. Acest lucru presupune că memoria cimitirului a rămas multă vreme (nn, dispariția orașului) ca loc sacru de înmormântare.

Secvența cronologică surprinsă și în acest areal cercetat de pe Grindul I demonstrează odată în plus aspecte interesante din istoria acestei așezări urbane, incendiul din anul 1470 (iarna), incerta separare a zonelor de locuire de cele rezervate înmormântărilor (cimitire), dezvoltarea așezării urbane și a instituțiilor acestora, (edificiul civil ce a fost atribuit locului de întâlnire a Județului), Locuința cu Pivniță și parter înalt, (ce a aparținut unui locuitor de vază din Oraș) Biserica nr. 2 de plan triconc, (singura cu această planimetrie) care avea și o necropolă destul de însemnată numeric. Aceste aspecte ne determină să credem că acest grind (I) era rezervat mai ales construcțiilor cu caracter mai special, rezidențiale și administrative.

Materialul arheologic descoperit este compus din fragmente ceramice, mărunte, neîntregibile, rare fragmente ceramice aparținând unor cahle dreptunghiulare, cinci

fragmente ceramice de Iznik, trei monede, 1 crampon pentru încălțăminte, cuie, piroane de diferite dimensiuni, lupe de fier, fragmente de zgură.

Abstract

Beginning in 1975, the archaeological investigations within the City of Floci continued uninterrupted, making available to those dealing with the genesis of medieval cities an extremely rich and interesting material. The archaeological research on Grindul 1, one of the largest within the medieval urban settlement, led to important discoveries, among which we list the discovery of Church no. 2 and the related necropolis (3), the house discovered in 1996-1997, with a stove sumptuous, decorated with tiles representing St. George, which apparently belonged to a wealthy resident of the City. Along with these important discoveries that date the habitation on this hill from the second half of the 15th century, the discovery of the civil edifice, of very large dimensions, highlight the special character of the place on this hill, with a residential-administrative character, dated in second half of the 16th century.

The objective of this campaign (2023) was to survey the area adjacent to the civil edifice located on Grindul 1, as well as conducting surveys to find out additional details about its construction technique. A second objective of the campaign was the continuation of the investigation of the house captured 40 m south of the building, investigated since 2017.

Bibliografie:

- Chițescu *et alii*, 1997 - Chițescu, Lucian, Păunescu, A., Mihai, D., Teodor, S., Oța, S., *Piua Petri, județul Ialomița; Orașul de Floci comuna Giurgeni, județul Ialomița*, în CCA., 1997, p. 48-50
- Chițescu *et alii*, 1996 - Chițescu, L., Păunescu, A., *Piua Petri (Orașul de Floci) comuna Giurgeni, județul Ialomița*, Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1992, 1996, p. 87
- Chițescu *et alii*, 1995 - Chițescu, L., Păunescu, A., Mihai, D., Teodor, S., Rența, E., *Piua Petri (Orașul de Floci) comuna Giurgeni, județul Ialomița*, în CCA, campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, p. 68
- Chițescu *et alii*, 1992 - Chițescu, L., Păunescu, A., Matei, Gh., Rența, E., Nițulescu, V., *Cercetări arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, județul Ialomița*, în CA, IX, București, 1992, p. 97-104
- Chițescu *et alii*, 1986 - Chițescu, L., Păunescu, A., *Cercetări arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, județul Ialomița*, în CA, VIII, București, 1986, p. 75-83
- Chițescu *et alii*, 1983 - Chițescu, L., Păunescu, A., Papasima, T., *Cercetări arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), județul Ialomița*, în CA, VI, București, 1983, p. 95-110
- Chițescu *et alii*, 1982 - Chițescu, L., Papasima, T., Vlădilă, P., Rădulescu, V., Păunescu, A., *Cercetări arheologice de la Piua Petrii (Orașul de Floci), jud. Ialomița*, în CA, V, București, 1982, p. 129-166
- Chițescu *et alii*, 1981 - Chițescu, L., Lungu, R., Papasima,

T., Vlădilă, P., Rădulescu, V., Păunescu, A., *Cercetări arheologice în anul 1979 la Piua Petrii (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, județul Ialomița*, în CA, IV, București, 1981, p. 120-141

Chițescu *et alii* 1979 - Chițescu, Lucian, Conovici, N., Lungu, R., Rădulescu, V., Păunescu, A., *Cercetări arheologice la Piua Petrii (Orașul de Floci), județul Ialomița*, în CA, III, București, 1979, p. 199-243

Conovici, 1975, Conovici, Nicolae, *Delimitarea teritoriului Orașului de Floci în vederea ocrotirii vestigiilor arheologice*, în Revista Muzeelor și Monumentelor, nr. 2, XII, 1975, p. 63-68

Mihai, 2000 - Mihai, Dana, *Inele sigilare de la Orașul de Floci, secolul XVII*, în Istro-Pontica, 2000, p. 589-592

Mihai, 1998 - Mihai, Dana, *Mormântul unei femei din familia Frangulea, din necropola nr. 1 de la Piua Petrii (Orașul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomița*, în Arheologie medievală, II, 1998, p. 139-143

Mihai *et alii*, 2020 - Mihai, Daniela, Vlad, F., Coman, R., Rența, E., Munteanu, S., *Giurgeni*, p. 144

Mihai *et alii* 2019 - Mihai, Daniela, Vlad, F., Coman, R., Rența, E., Munteanu, S., *Giurgeni*, p. 62-63

Mihai *et alii* 2017 - Mihai, Daniela, Matei, Gh., R. Coman, Elena, Rența, Simona, Munteanu, *Orașul de Floci, comuna Giurgeni, Județul Ialomița*, CCA, 2017, p. 62-63

Mihai *et alii*, 2015 - Mihai, Daniela, Matei, Gh., Vlad, F., Coman, R., Rența, E., Munteanu, S., *Orașul de Floci, comuna Giurgeni, Județul Ialomița*, în CCAR, campania 2014, Oradea, 2015, p. 73-75

Mihai *et alii*, 2014 - Mihai, Daniela, Vlad, Florin, Matei, Gheorghe, Coman, Radu, Rența, Elena, *Comuna Giurgeni – Orașul de Floci, Județul Ialomița*, în CCAR, 2014, p. 54-56

Mihai *et alii*, 2013 - Mihai, D., Vlad, F., Matei, Gh., Coman, R., *Giurgeni, comuna Giurgeni, județul Ialomița (Orașul de Floci)*, în CCAR, 2013, p. 57-60

Mihai *et alii*, 2012 - Mihai, Daniela, Matei, Gheorghe, Vlad, Florin, Coman, Radu (MJ Ialomița), Mehedințeanu, Constantin, *Giurgeni, comuna Giurgeni, județul Ialomița (Orașul de Floci)*, în CCA, 2012, p. 58-62.

30. Grădiștea de Munte com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara

Punct: Sarmizegetusa Regia

Cod RAN: 90397.01; **Cod LMI:** HD-I-s-A-03190

Autorizație nr. 99 / 28.01.2023

Colectivul: Răzvan Mateescu (responsabil științific), Gelu Florea, Liliana Mateescu – Suciu, Nica Ciubotaru, Ștefan Vasilache (UBB – Cluj-Napoca), Cătălin Cristescu, Cristina Bodó, Oana Tutilă (MCDR - Deva), Daniel Cioată (Muzeul Județean Mureș); Gabriela Gheorghiu, Paul Pupeză (MNIT - Cluj-Napoca), Emanuel Malinescu (DGAMPT – Deva), Darius Sima

Finanțare: Consiliul Județean Hunedoara, Ministerul Culturii

Perioada desfășurării cercetării: iulie – sept. 2023

În anii recenti, cercetările arheologice sistematice de la Grădiștea de Munte s-au concentrat în zona sanctuarului, rezultatele remarcabile impunând continuarea lor și în campania din anul 2023. Astfel, au fost deschise două noi suprafețe pe terasa a IX-a și a fost extinsă cercetarea în una dintre suprafețele trasate în anul 2019 (Pl. I / a, b).

Obiectivul principal a constat în descoperirea unor elemente care să ajute la documentarea planimetriei edificiului de tipul aliniamentelor de coloane cu baze de piatră și, totodată, în obținerea unor informații cu privire la construcția din prima fază care a fost distrusă în urma unui incendiu și ale cărei resturi au fost răspândite pe o suprafață de sute de metri pătrați.

Prima dintre suprafețe, notată convențional SP A / 2023, a fost amplasată în jumătatea nordică a terasei, având o lungime de 10 m și o lățime de 7 m. Ea a suprapus parțial secțiunea C / 1950 și o săpătură din anii '80 al căror contur a fost observat imediat după îndepărtarea stratului vegetal (Pl. II / a).

Aici au fost identificate piese de calcar și amenajări specifice poziționării lor în antichitate care corespund șirurilor II, III și IV, respectiv rândurilor 13 și 14 ale templului de tipul aliniamentelor din ultima fază constructivă, datată în primii ani ai secolului al II-lea p. Chr.

Din cauza săpăturilor anterioare și a căderilor de fagi, ele s-au păstrat în stări diferite de conservare:

- din substrucția care corespunde șirului II de pe rândul 13 (II/13) s-au păstrat câteva fragmente de calcar (cel mai mare avea o lungime de 0,65 m și o grosime de 0,24 m), amplasate într-o groapă cu diametrul maxim de 1,1 m; la conturarea gropii au fost observate lentile de lut maroniu folosit pentru fixarea bazelor de calcar;
- din III/13 au fost identificate doar câteva mici bucăți de calcar, dar nu este exclus ca trei fragmente de dimensiuni mai mari, aflate în imediata apropiere (la cca. 0,2 – 0,3 m) să îi fi aparținut; baza era fixată într-o groapă cu diametrul de aproximativ 1 m, la rândul ei afectată de secțiunea C / 1950;
- în apropierea profilului estic al suprafeței au fost identificate lentile de lut maroniu (cea mai bine păstrată avea o lungime de 0,4 m și o grosime de 8-10 cm) care marcau locul substrucției IV/13; nu este exclus ca piesa de calcar cu aspect de tambur, aflată în apropiere în stare

bună (diametrul de 0,5 m, înălțimea de 0,32 – 0,35 m) să fi aparținut acestei amenajări;

- pentru substrucția II/14 a fost identificată baza de calcar, de formă pătrată (latura de 0,48 cm), amplasată într-o groapă cu un diametru maxim de 1 – 1,1 m; groapa, parțial săpată în stâncă, a fost umplută cu lut maroniu utilizat, după cum s-a menționat anterior, pentru fixarea „plintei” de calcar;

- substrucția III/14 a fost mult afectată de săpătura din anii '80, fiind observată parțial groapa săpată în stâncă cu diametru maxim de 1,1 m și, pe câteva porțiuni, lutul maroniu specific; plinta de calcar aflată la cca. 0,2 m distanță aparținea acestei substrucții, fiind dislocată în cursul săpăturilor amintite (piesa de calcar are un diametru de 0,9 m și o grosime de 0,2 m);

- substrucției de pe șirul al IV-lea, rândul 14, îi aparțineau, foarte probabil, câteva fragmente de calcar aflate lângă profilul estic (Pl. III / a, b; Pl. IV / b).

În partea nordică a suprafeței, la o adâncime de 0,45 – 0,7 m față de nivelul actual de călcare a apărut stânca nativă, atent îndreptată în antichitate (diferența de adâncime este generată de configurația terenului în prezent, mult modificată de cercetările anterioare desfășurate în această zonă). O alveolă în stâncă, observată tot aici, ar indica prin poziționare și diametru, existența în antichitate a unui alt rând de baze (Pl. III / b).

Tot în acest an a fost reluată cercetarea în suprafața SP IV / 2019, extinsă acum spre vest cu 2 m, astfel că lungimea a ajuns la 12,5 m, iar lățimea a fost de 7 m. Aici au fost identificate opt substrucții, aferente șirurilor I – IV și rândurilor 10 – 11 (Pl. III / b; Pl. IV / c).

Gropile au fost săpate într-un strat de pământ argilos cu multă sfărâmată de micașist și în stâncă. Diametrul lor, înregistrat la conturarea în SP IV, variază între 1,4 m și 1,7 m (detalii cu privire la ele se regăsesc în rapoartele anterioare).

Doar pentru substrucțiile I, II, III / 11 și III/12 s-au păstrat și bazele de calcar. Două dintre ele, I/11 și II/11, au o formă patrulateră (0,52 X 0,44 m, respectiv 0,48 X 0,42 m), celelalte două fiind rotunde (doar pentru III/11 a fost posibilă măsurarea diametrului, de 0,74 m, baza aferentă substrucției III/12 fiind dezvelită parțial, restul aflându-se în marmorul dintre SP A / 2023 și SP IV / 2019 – Pl. III / b).

Unul dintre cele mai importante rezultate ale demersului arheologic recent a constat în descoperirea, în partea vestică a SP IV, a vestigiilor edificiului din prima fază (Pl. IV / a, c).

Astfel, după îndepărtarea stratului de arsură (cx 102), identificat în campaniile anterioare în multe sectoare ale terasei a IX-a, au fost observate pe o lungime de 7 m și o lățime de cca 3 m resturile unui perete din lemn și lut prăbușit. Pe multe dintre bucățile de lut se păstrează și fragmente de tencuială, unele dintre ele cu urme de pictură. Tot aici au fost descoperite numeroase cuie, piroane, ținte și scoabe din fier, unele dintre ele de mari dimensiuni (cea mai mare piesă are o lungime de 30 cm).

A treia suprafață, SP B, a fost trasată în marginea vestică a terasei, la o distanță de 1,5 m față de extremitatea nordică a secțiunii A / 1950. Ea a avut forma unui pătrat cu latura de 6 m.

Stratul cu multe resturi carbonizate (cx 102) a apărut și aici, la o adâncime de cca. 0,7 m față de nivelul actual de călcare. Cercetarea urmează a fi reluată și extinsă în campania viitoare, sub stratul menționat fiind deja vizibile, pe unele porțiuni, resturile de la edificiul din prima fază (Pl. II / b).

Încă din momentul descoperirii primelor elemente ale templului de pe terasa a IX-a, în anul 2017, a fost subliniată importanța identificării unui nou edificiu de cult la Sarmizegetusa Regia, în cel mai mare sanctuar al lumii dacice.

Cercetarea sa oferă noi informații cu privire la religia dacilor, coroborarea datelor arheologice disponibile pentru întregul ansamblu de cult de la Sarmizegetusa Regia permițând (re)deschiderea dosarului cu privire la organizarea panteonului și la ritualurile antice.

Totodată, prin cercetarea recentă au fost aduse noi informații despre tehnicile constructive, despre evoluția cronologică și organizarea în diferite faze ale sanctuarului și, nu în ultimul rând, despre amenajările de anvergură ale terenului.

Toate artefactele au intrat în patrimoniul Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva.

Abstract

Similar to the previous campaigns, the 2023 systematic archaeological research at Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia focused on Terrace IX of the sanctuary. The main objective was to further document the planimetry of the rectangular temple discovered in 2017. Therefore, surface SP IV / 2019 was reopened and enlarged, and two new surfaces, SP A / 2023 and SP B / 2023, were drawn in the northern and western parts of the terrace.

The excavations revealed new elements of the monumental religious structure (foundation pits, filled with compact brown clay, and several limestone column bases), leading to the conclusion that the temple is much larger, extending in the northern half of the terrace.

Another interesting result of this campaign was the discovery of the vestiges of the cult edifice from the first phase. In the years before, large quantities of burned construction materials and artefacts were collected from a burnt layer (cx 102), spreading on many square meters on Terrace IX. In 2023, the remains of a timber and clay wall of the respective building were found in SP IV / 2023 (2019). Several pieces of daub, some with painted plaster, and numerous iron construction materials (nails, spike nails, clamps, some of considerable dimensions) were recovered from this spot.

The archaeological research conducted in the last years on Terrace IX offers new insights on the layout and chronological sequences of the sanctuary of Sarmizegetusa Regia. Furthermore, it provides essential information for (re) opening the file of the Dacian rituals and pantheon, as the documentation of this newly discovered temple continues.

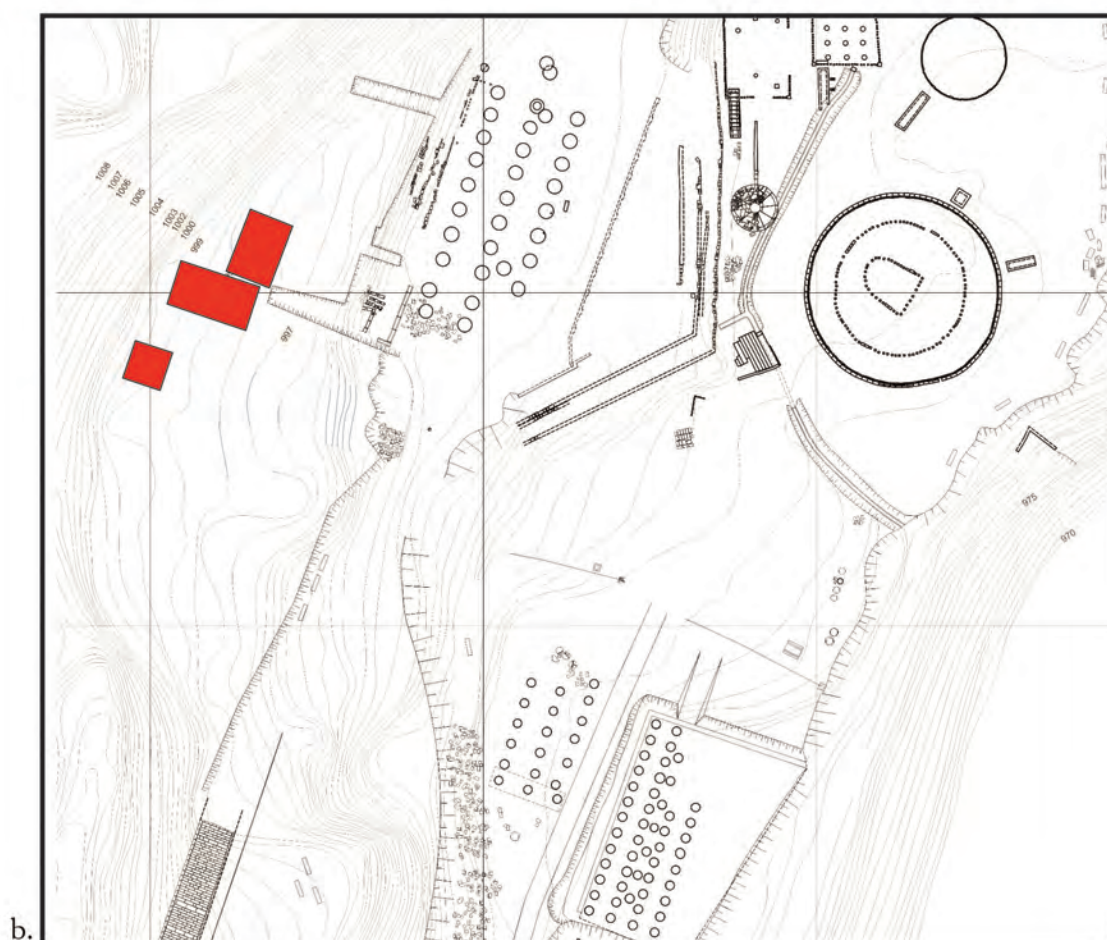
Illustrations list:

Pl. I. a. The sacred area - terraces IX, X and XI (aspect during the archaeological research); b. Plan of the sacred area (NHI) with the layout of the excavation units drawn in 2023.

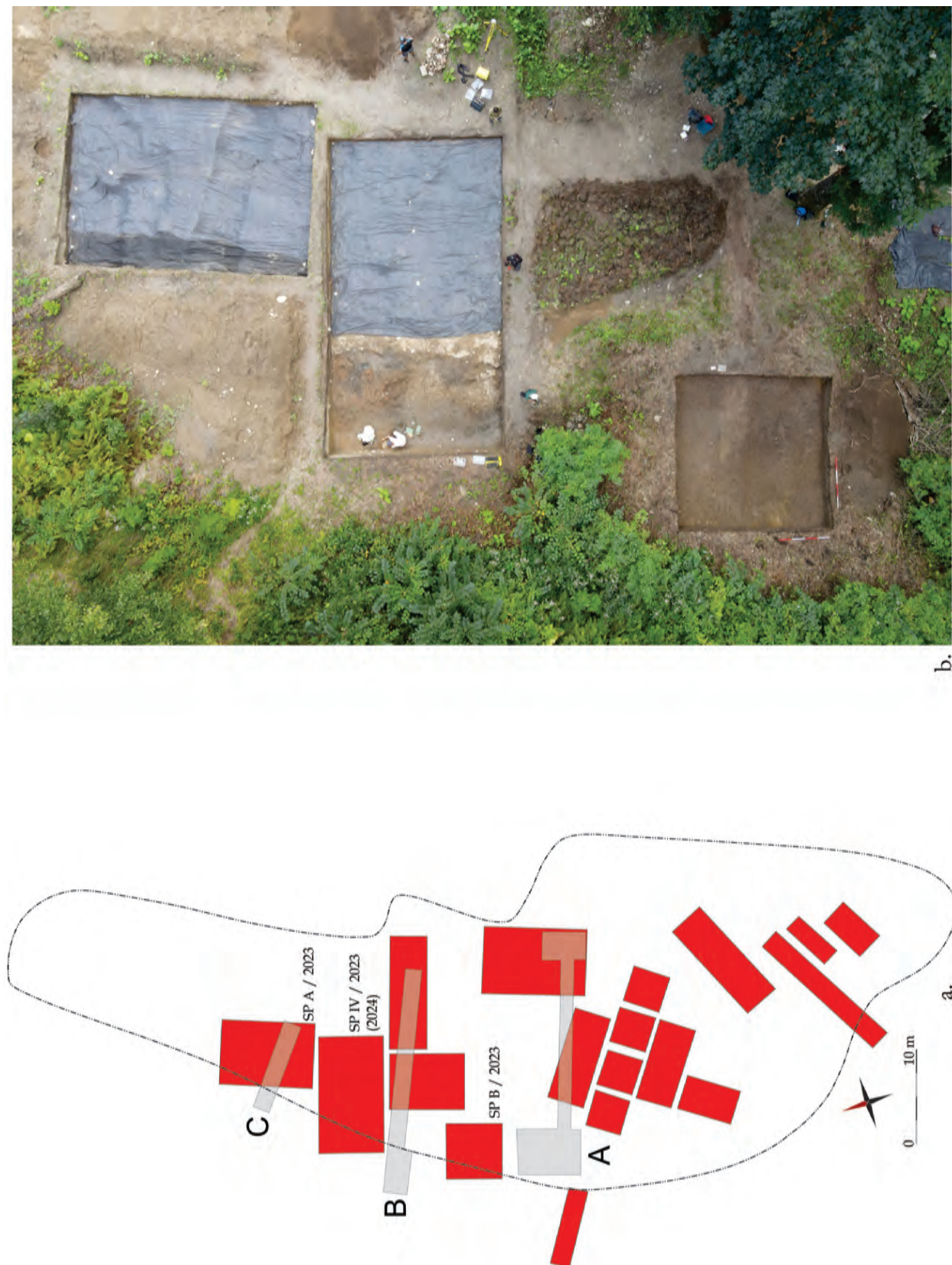
Pl. II. a. Layout of the trenches and surfaces on the Terrace IX; b. Surfaces drawn in 2023 (aspect during the archaeological research).

Pl. III. a. Surfaces SP A / 2023 and SP IV / 2023 (2019), aspect during the archaeological research; b. Surfaces SP A / 2023 and SP IV / 2023 (2019), plan.

Pl. IV. a. Surface SP IV / 2023 (2019), aspect during the archaeological research; b. Surface SP A / 2023, aspect during the archaeological research.

Pl. I. a. Zona sacră - terasele a IX-a, a X-a și a XI-a (aspect din timpul cercetării arheologice);
b. planul zonei sacre (INP) cu amplasarea suprafețelor deschise în anul 2023.

Pl. II. a. Dispunerea secțiunilor și suprafețelor pe terasa a IX-a; b. suprafețele deschise în anul 2023 (aspect din timpul cercetării arheologice)

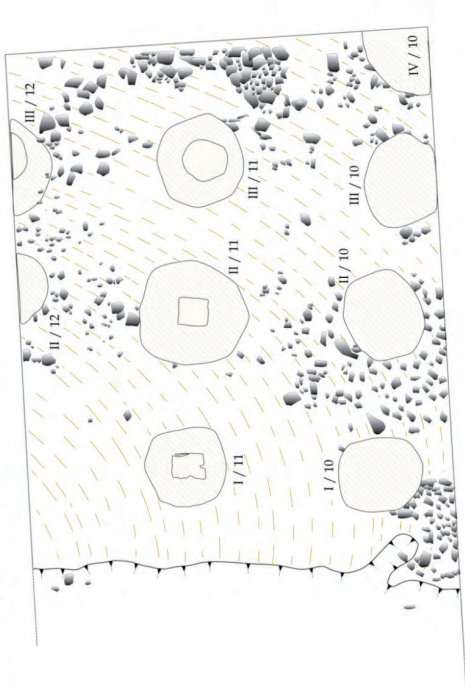
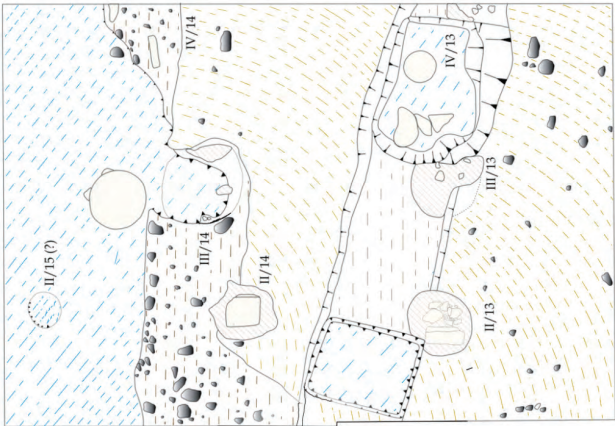
a.

Grădiștea de Munte - Sarmizegetusa Regia
Terasa a IX-a
Planul suprafețelor
SP A / 2023 și SP IV / 2019 (2023)

0 5 m

- calcar
- lut compact
- micașist
- pământ cu sfărâmătură de micașist
- stâncă nativă
- pământ cu sfărâmătură și bucăți de micașist

b.

Pl. III. a. Suprafețele SP A / 2023 și SP IV / 2023 (2019), aspect din timpul cercetării arheologice;
b. suprafețele SP A / 2023 și SP IV / 2023 (2019), plan

PI. IV. a. Suprafața SP IV / 2023 (2019), aspect din timpul cercetării arheologice; b. Suprafața SP A / 2023, aspect din timpul cercetării arheologice

31. Igrış, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș

Punct: Mănăstirea Egres

Tip de sit: 134 (mănăstire medievală)

Încadrare cronologică: sec. XII-XVI

Cod RAN: 158751.04

Autorizație nr. 68/25.04.2023

Colectiv: Daniela Tănase (MNB- Timișoara) - responsabil științific, Zsuzsanna Kopeczny, Ștefan Popa (MNB Timișoara), Balázs Major, Bendegúz Takáts (Universitatea Catolică „Pázmány Péter”, Budapesta, Ungaria), Virgil Apostol (IAB), studenți de la UBB Cluj-Napoca.

Perioada desfășurării cercetării: 3 - 28 iulie 2023

În vara anului 2023 s-a desfășurat cea de-a șaptea campanie de cercetări arheologice în situl mănăstirii medievale de la Igrış, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș (ultimele două decenii ale secolului al XII-lea - începutul secolului al XVI-lea).

Obiectivul principal a fost cercetarea unui segment al așezământului mănăstiresc, dezvoltat în partea de sud a bisericii abațiale. Pe termen mai îndelungat, avem în vedere stabilirea planimetriei mănăstirii și cercetarea anexelor care o compuneau, cercetările din 2023 fiind un prim pas în acest sens. Un alt scop al cercetării a fost verificarea stratigrafiei generale în partea sudică a sitului arheologic.

Astfel au fost efectuate săpături în partea de sud-est a terenului viran pe care desfășurăm cercetările arheologice cu începere din anul 2016 (Fig. 1).

Potrivit planului tipic al mănăstirilor cisterciene, stabilit de abatele Bernard de Clairvaux¹, secțiunile pe care le-am trasat în anul 2023 se situează în zona *scriptoriumului* sau camera de zi a călugărilor, precum și în zona bucătăriei și a camerei de încălzire.

Au fost trasate trei secțiuni, notate N1/2023, N2/2023, N3/2023, dispuse pe axa E-V, cu dimensiunile de 5x5m, și tangente cu acestea alte trei secțiuni spre sud, notate O1/2023, O2/2023, O3/2023. Secțiunile O1/2023, O2/2023, O3/2023 nu au fost cercetate în întregime, circa 0,50-0,70 m din partea sudică a acestora fiind situată în afara gardului proprietății. Finalizarea acestei porțiuni va fi efectuată atunci când vom extinde cercetarea spre drumul care trece la sud de proprietate. A mai fost trasată o secțiune, notată M3/2023, la nord de secțiunea N3/2023, cu scopul de a urmări extinderea unor ziduri care se dezvoltă în această direcție.

Cu prilejul acestor săpături arheologice au fost dezvelite construcții aproape pe întreaga suprafață a secțiunilor cercetate, care aparțin mai multor faze constructive, pe parcursul cărora spațiul a evoluat de la construcții de dimensiuni mari la spații compartimentate, cu diverse destinații prevăzute cu o rețea de canale de aducțiune și de scurgere a apei (Fig.2).

În partea estică a suprafeței cercetate, în secțiunile N1-O1 a fost identificată o încăpere, delimitată pe laturile de vest și nord ale sale de ziduri (Fig. 3). La nivelul elevației, zidul nordic identificat inclusiv în secțiunea M3/2023, orientat V-E, susține baze de stâlpi, încăperea fiind deci com-

partimentată pe travee. În dărâmătura din această zonă și din profilul estic au fost recuperate mai multe fragmente de ogive gotice târzii. Încăperea avea podea de cărămidă, putând fi identificate două niveluri de călcare. Podeaua a fost distrusă spre nord în urma unor intervenții ulterioare.

Ultimelor faze constructive îi aparține și o clădire dreptunghiulară, cu un contrafort pe colțul de sud-vest (Fig. 4). Acesta ar putea fi un turn, ridicat în secolul al XVI-lea, în momentul în care mănăstirea a fost transformată în fortăreață. El suprapune o structură mai veche, de cărămidă, care dispunea în partea ei sudică de o zonă de gătit, acoperită cu multă funingine și fragmente ceramice și oase de animale (Fig. 5). În secțiunea N3/2023 a fost continuarea acestei structuri, sub forma unui cuptor cu o cupolă din cărămidă și gură de alimentare, suprapus de turnul datat în secolul al XVI-lea (Fig. 6).

Se poate observa că terenul a fost mult înălțat în această zonă, față de nivelul de călcare al spațiilor mai timpurii, fundația superficială a turnului suprapunând structura mai sus amintită (Fig. 7).

A fost descoperit nivelul primei etape de construire a clădirilor mănăstirii, atât în secțiunile N1/2023 și O1/2023, cât și în secțiunile N3/2023 și M3/2023.

De asemenea, în secțiunile N2/2023, N3/2023 și O2/2023 a fost găsită o rețea de canale de aducțiune și de scurgere a apei, unele cu direcția nord - sud-est, altele cu direcția vest-est (Fig. 8). O gură de scurgere a fost amenajată în zidul orientat N-S, ea funcționând în primele etape, când la nordul zidului nu exista încă încăperea cu boltă pe ogive (Fig. 9). Canalele aflate la o adâncime mai mică, imediat sub nivelul de călcare, ar putea fi parte a sistemului de încălzire de tipul hipocaustului, așa cum sugerează și un fragment de lespede de piatră cu orificiu circular descoperit în această zonă.

La limita dintre secțiunile M2 și M3 se observă punctul de îmbinare dintre construcția cu contrafort și un zid orientat E-V, capătul nordic al zidului vestic al acesteia prezentându-se sub forma unui negativ de zid în urma extragerii materialului de construcție în epoca modernă (Fig. 10). Zidul de care se atașează ar putea fi parte a porticului curții, la nord de acesta fiind descoperit un al doilea zid dispus paralel cu el, dar și unul perpendicular.

Zidurile din secțiunea M3/2023 suprapun o locuință cu cuptor, care avea podea din lut, și care se datează în secolele XI-XII (Fig. 11). Pe podeaua acesteia au fost găsite fragmente de căldări din lut. O locuință cu cuptor similară a mai fost descoperită în anul 2016, în secțiunea C1². Avem astfel de-a face cu faza de locuire a așezării existente înainte de înființarea mănăstirii cisterciene de la Igrış în anul 1179³.

În ceea ce privește descoperirile de artefacte, menționăm în primul rând cantitatea însemnată de ceramică din secolele XIII-XV, dintre care se remarcă vasele pentru gătit de import austriece, prevăzute cu semne de olar. Au fost înregistrate și fragmente arhitecturale din piatră, provenite de la ancadrame de uși și de ferestre, ogive și piese de paviment. Obiectele de metal sunt mai puține: câteva monede și diverse obiecte de uz gospodăresc.

¹ Gaud, Leroux-Dhuys 2013, 39.

² Tănase *et alii*, 2017, 67.

³ Bácsatyai 2015, 267.

Sporadic, în straturile de deasupra solului steril în secțiunile N1/2023 și O1/2023, au apărut fragmente ceramice din epoca bronzului, astfel că locuirea în această epocă a fost evidențiată și în această parte de sud-est a sitului arheologic.

Așadar, stratigrafia generală din zona bisericii cisterciene se verifică și în partea de sud a corpului mănăstiresc.

Fiind vorba despre o primă campanie de cercetare în această zonă a anexelor mănăstirești, deocamdată nu putem propune o evoluție cronologică și planimetrică precisă a acestor spații.

Cercetările care se vor desfășura în viitor vor avea menirea de a oferi mai multe indicii cu privire la destinația încăperilor și la datarea fazelor constructive ale acestora, precum și pentru completarea planului rețelei de gospodărire a apei în cadrul ansamblului mănăstiresc.

Abstract

In the summer of 2023, the seventh archaeological research campaign took place on the site of the medieval monastery at Igrîș, Sânpetru Mare commune, Timiș county (the last two decades of the 12th century - the beginning of the 16th century).

The main objective was the research of a segment of the monastic settlement, developed in the southern part of the abbey church. In the longer term, we are considering to establish the ground plan of the monastery and to research the annexes that made it up, the research in 2023 being a first step in this regard. Another aim of the research was to verify the general stratigraphy in the southern part of the archaeological site.

According to the typical plan of Cistercian abbeys, the trenches we have drawn in the year 2023 are located in the area of the *scriptorium* or living room of the monks, as well as in the area of the kitchen and the heating room.

Three trenches were drawn, N1/2023, N2/2023, N3/2023, arranged on the E-W axis, with dimensions of 5 x 5 m, and tangent to them three other trenches to the south, O1/2023, O2/2023, O3/2023.

On the occasion of these archaeological excavations, constructions were revealed on almost the entire surface of the investigated trenches, which belong to several building phases, during which the space evolved from large constructions to compartmented spaces with various destinations, provided with a network of canals for water supply and drainage (Fig. 2).

In the eastern part of the researched surface, in trenches N1-O1, a room was identified, delimited on its western and northern sides by walls (Fig. 3). At the elevation level, the northern wall, identified in trench M3/2023, oriented W-E, supports pillar bases, the room being therefore compartmented into bays.

A rectangular building with a buttress on the N-W corner also belongs to the last building phases (Fig. 4). This could be a tower, built in the 16th century, when the monastery was converted into a fortress. It overlies an older brick structure that had a cooking area on its southern

side, covered with a lot of soot and ceramic fragments and animal bones (Fig. 5). In trench N3/2023 the continuation of this structure has been revealed, having the form of a furnace with a brick dome and feed spout, superimposed by the above mentioned tower in the 16th century (Fig. 6).

In trenches N2/2023, N3/2023 and O2/2023, a network of adduction and sewage channels was found, some oriented north-southeast, others with a west-east direction (Fig. 8). Channels at a shallower depth, just below the trampling level, could be part of the hypocaust-type heating system, as suggested by a stone slab fragment with a circular hole discovered in this area.

The walls in trench M3/2023 overlap a dwelling with an oven, which had a clay floor, and which dates back to the 11th-12th centuries (Fig. 11). Fragments of clay cauldrons were found on its floor. This is the habitation phase of the settlement which existed on the site before the foundation of the Cistercian abbey in 1179.

In terms of artefact discoveries, we mention the significant amount of ceramics from the 13th-15th centuries, among which Austrian imported cooking vessels with potter's marks are noteworthy. Architectural stone fragments from door and window frames, vault ribs and pavement pieces were also recorded.

Metal objects are less: a few coins and various household objects.

The general stratigraphy in the area of the Cistercian church is also verified in the southern part of the monastery.

As this is a first research campaign in this area of the monastic annexes, for now we cannot propose a precise chronological and planimetric evolution of these spaces, future researches have the role to shed light upon the latest questions related to the evolution of this part of the monastic ensemble.

Bibliografie:

Bácsatyai 2015, D. Bácsatyai, *Az egresi ciszterci monostor korai történetének kérdései*, Századok 149, 2015/2, 263–299.

Gaud, Leroux-Dhuys 2013, H. Gaud, J.-F. Leroux-Dhuys, *Cistercian Abbeys. History and Architecture*, Potsdam 2013.

Tănase *et alii* 2017, D. Tănase, B. Major, Zs. Kopeczny, C. Ardelean, A. Măgureanu, D. Culic, V. Apostol, D. Măgureanu, A. Végh, Zs. Vágner, A. Türk, R. Lóki, G. Bertók, *Igrîș-mănăstirea Egres (sat Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș)*, punct 34, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România - campania 2016, 2017*, 66-68, Fig. 1-5.

Illustrations list:

Fig. 1. Aerial view of excavations carried out in 2023; drone photo.

Fig. 2. General view from the west.

Fig. 3. The pavement of a room at the eastern end of the surveyed area.

Fig. 4. The northern wall of the tower attached to the N-W oriented wall.

Fig. 5. Brick hearth for cooking.

Fig. 6. Heating system with brick dome and feed spout.

Fig. 7. Buttress of the tower, foundation detail.

Fig. 8. Channels and outlet.

Fig. 9. Drain hole through the N-S oriented wall.

Fig. 10. Trench M3, general view.

Fig. 11. Early medieval housing.

Fig. 1. Vedere aeriană a săpăturilor efectuate în 2023; fotografie realizată cu drona

Fig. 2. Imagine generală dinspre vest

Fig. 3. Pavajul unei încăperi din capătul estic al suprafeței cercetate

Fig. 4. Zidul nordic al turnului adosat zidului orientat N-V.

Fig. 5. Vatra de cărămidă pentru gătit

Fig. 6. Sistemul de încălzire cu cupola de cărămidă și gura de alimentare

Fig. 7. Contrafortul turnului, detaliu fundație

Fig. 8. Canale și gură de scurgere

Fig. 9. Gura de scurgere prin zidul orientat N-S

Fig. 10. Secțiunea M3, vedere generală

Fig. 11. Locuința medievală timpurie

32. Inlăceni (Énlaka) com. Atid, jud. Harghita**Punct: castrul roman, Cetate / Vár****Tip sit:** 121 (castru)**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană)**Cod RAN:** 83829.01**Autorizația nr.** 1/13.03.2023**Colectiv:** Zsolt Visy - responsabil științific (Universitatea din Pécs), Szilamér-Péter Pánczél, Katalin Sidó, Rita Visy-Késmárky, Bernadett Kovács, Sorin Cociș (membrii colectiv) și studenți de la Universitatea din Szeged și Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta.**Finanțare:** MOL prin Fundația Orbán Balázs, comuna Atid.**Perioada desfășurării cercetării:** 19.06 – 15.07.2023

În al patrulea an al programului de cercetare elaborat pe cinci ani, săpăturile arheologice au avut loc în zona *porta principalis dextra* din castrul auxiliar.

Cercetările arheologice începute în 2016 s-au bazat pe rezultatele măsurătorilor geofizice efectuate de specialiști de la Deutsches Archäologisches Institut. În primul an a fost identificată aripa laterală a *principiei* construită din lemn cu o fundație de piatră, iar apoi, în cadrul unui plan de cercetare pe cinci ani, a fost secționat *vallum*-ul, *porta principalis dextra* și *sinistra*, iar în final a fost cercetată *porta praetoria*. Prin aceste săpături și prin inscripțiile de construcție descoperite, s-a clarificat că fortificația de lemn timpuriu a fost reconstruită într-o fortificație de piatră în anul 149, iar castrul care încă nu avea turnuri de poartă la acea vreme, a fost cu siguranță echipat cu turnuri de poartă proeminente sub domnia lui Caracalla.

În anul 2023, săpătura a avut loc la poarta de nord (*porta principalis dextra*), al cărei scop a fost cercetarea celor două turnuri de poartă și a șanțului defensiv din fața acestora.

Rezultatele cercetărilor arheologice:

S-au putut cerceta complet ambele turnuri de poartă cu drumul de acces și șanțul defensiv al castrului.

Lungimea turnului de vest este de 5,95 m, lățimea totală a turnului fiind de 4,7 m. Lățimea zidului este de 1,40 m la exterior, 1,2 m pe latura de est și 0,9 m pe latura de sud. Pe latura sa de est a avut doi contraforți. Cel din partea sudică era de 0,3 x 1 m, iar cel nordic era de 0,2 x 0,9 m. Contraforții de pe latura opusă al turnului estic susțineau pasarela peste calea de acces.

Turnul de est este iregular, lungimea de pe latura vestică fiind de 6,2 m, iar pe latura estică de 5,9 m, lățimea totală este de 4,7 m. Lățimea zidului nordic este de 1,4 m, cea vestică este 1 m, cea estică 0,9-1 m și cea sudică 0,85 m. Pe partea de vest se pot observa cei doi contraforți cea sudică este de 0,3 x 1,4 m, iar cel nordic de 0,3 x 1 m. Cei doi contraforți nu sunt poziționați vis-a-vis de cei de la turnul vestic, dar poarta era amplasată pe linia contraforților exteriori. Datorită eroziunii, dimensiunile inițiale ale turnurilor au fost alterate.

S-a constatat că înainte de construcția turnurilor, zidurile castrului mergeau până la drum. Urmele acestora au fost găsite și în interiorul turnurilor. Pe baza inscripției de construcție castrul de piatră a fost construit în anul 149

p.Hr. dar fără turnuri. Acestea din urmă au fost edificate abia în decursul unor reparații de la începutul sec. al III-lea, în timpul lui Caracalla.

Poarta a fost blocată pe la mijlocul secolului al III-lea cu un zid aliniat cu latura sudică a contraforților nordici, lățimea acestuia a fost 0,6 m. Lipsa pietrelor de pe capătul vestic ar putea indica o poartă pietonală.

Lățimea drumului *via principalis* era de 3,4 m, nivelul de călcare format din pietriș de râu a putut fi observat doar în apropierea zidurilor.

Ambelor faze de piatră aparțineau șanțuri defensive, șanțul fazei din prima jumătate a sec. al III-lea era amplasat cu 1,5 m în afara celui precedent. Șanțul castrului de pământ era și mai aproape de zidul de incintă, extinzându-se parțial sub acesta și sub turnurile porților, drept urmare nu am avut modalitatea de a-l cerceta.

Ambele șanțuri au fost îngustate și săpate la o adâncime mai mică pe sectorul drumului pentru a facilita accesul spre castru. Nu au fost descoperite gropi de parcare să indice prezența unui pod.

Abstract

In 2023 the excavations at the Roman fort at Inlăceni focused on the research of the *porta principalis dextra*. The excavations shed light on the chronology of the phases and the dimensions of the structure. The first stone phase fort wall was built partially on the ditch of the earlier timber phase. The building of the first stone phase was dated to 149, based on an inscription discovered in the previous campaign. The gate towers, built partially over the wall of the first stone phase are dated to the beginning of the 3rd century. Around the middle of the 3rd century the gate was blocked with a wall with dry foundation, leaving only a narrow pedestrian passage through the gate.

Bibliografie:

R. Komp: Preliminary Field Report on a Geomagnetic Survey of a Roman Auxiliary Camp in the Community of Inlăceni/Énlaka, Romania, 17.10. - 20.10.2016. *Ephemeris Napocensis* 24, 2017, 249–258.

Zs. Visy: Inlăceni/Énlaka during the Roman period. *Ephemeris Napocensis* 24, 2017, 229–248.

Zs. Visy: Preliminary Report about the Investigation in the Énlaka/Inlăceni castellum in 2019, *Angvstia* 24, 2020, 101–117.

Zs.Visy: The Castellum at Inlăceni/Énlaka and the Eastern Limes of Dacia, *Angvstia*, 25, 2021, 117–140.

Zs.Visy: A Cohors VIII Raetorum újabb felirata Énlakáról. In: P. Kovács – Szabó Á. (ed.), *Studia Epigraphica Pannonica XIII*, Budapest 2022, 119–126.

Zs.Visy: Kutatások az énlaki (Inlăceni) castellumban, *Archaeologiai Értesítő* 147/1, 2022, 145–154.

Zs. Visy – K. Sidó – R. Visy-Késmárky – B. Ábrahám – S. Göblyös: Inlăceni, com. Atid, jud. Harghita. Punct: castrul roman Vár / Cetate. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România - campania 2022*, Târgoviște 2023, 149–155.

Illustrations list:

Fig. 1. The *castrum* with the *porta principalis dextra* seen from the east.

Fig. 2. Photo of the 2021-2023 research from the *porta principalis dextra*: in red the enclosure wall; with blue the wall of the towers; with yellow gate blocking wall.

Fig. 3. General plan with research from 2021-2023 from *porta principalis dextra*.

Fig. 1. Castrul cu *porta principalis dextra* văzut dinspre est

Fig. 2. Fotografie cu cercetările din 2021-2023 de la porta principalis dextra: cu roșu zidul de incintă; cu albastru zidul turnurilor; cu galben zidul de blocare a porții

Fig. 3. Plan general cu cercetările din 2021-2023 de la porta principalis dextra

33. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]

Punct: Cetate

Tip de sit: 1 (locuire), 112 (așezare fortificată), 119 (așezare civilă), 12 (locuire militară), 125 (fortificații), 21 (necropolă), 211 (necropolă plană), 212 (necropolă tumulară)

Încadrare cronologică: 21 (La Tène), 3 (Epoca antică), 32 (Epoca romană), 321 (Epoca romană timpurie), 322 (Epoca romană târzie), 34 (Epoca romano-bizantină), 41 (Epoca bizantină), 4 (Epoca medievală), 43 (Epoca medievală), 432 (Epoca medievală târzie), 5 (Epoca modernă)

Cod RAN: 159696.05; **Cod LMI:** TL-I-s-A-05804

Colectiv: Aurel-Daniel Stănică (ICEM Tulcea) - responsabil științific, Marian Mocanu, dr. Gabriela Radu, Liliana Marcu, Vera Rusu, Mariana Omeniuc, Adela Păun (ICEM Tulcea), dr. Niculina Dinu (M. Brăilei), Oliver Livanov (INCDD); Adrian Gabriel Tătaru (IGR), Daniela Stănică, voluntari (Asociația Pro Noviodunum), Ovidiu Albert, voluntari (Asociația „Mușatinii” Roman).

Finanțare: Ministerul Culturii, Primăria oraș Isaccea, ICEM Tulcea, Asociația Pro Noviodunum

Perioada desfășurării cercetării: 22.04 - 31.08.2024

Campania anului 2023 a avut în vedere următoarele obiective principale:

- Cercetări de teren (Necropolă livadă);
- Cercetări magnetometrice în Așezarea Civilă;
- Cercetările arheologice sistematice în perimetrul fortificației romane târzii și medio- bizantine;
- Continuarea cercetărilor în sector Incinta de Nord;
- Amenajarea depozitului șantierului;
- Conservarea primară a monumentelor descoperite;
- Prelucrarea materialului arheologic descoperit în campaniile anterioare în vederea publicării.

Incinta de Nord - Istoricul cercetărilor

Aurel-Daniel Stănică

În cazul Incintei de Nord, au fost realizate *săpături arheologice de salvare* în 1955 și 1956, care au fost continuate în 1970 și 1971, cu o înregistrare mai detaliată, însoțită de un plan al monumentelor descoperite¹.

Cele patru campanii de cercetări au fost valorificate în două rapoarte, ce cuprind descrierea descoperirilor începând la de vest la est. Au fost realizate un număr de șapte (!!!) secțiuni, care au surprins ruinele unor construcții civile, edificii termale, succesiuni de ziduri, etc. Pentru incintă avem un plan care consemnează turnurile, curtile și informații sumare referitoare la tipurile de mortare utilizate.

Astăzi, de-a lungul plajei (Faleză sau Incintă Nord) se pot observa pe cca. 300 m lungime și o lățime de cca. 20 - 30 m (funcție de nivelul apelor Dunării), ruinele dinspre N ale orașului și posibil, ale portului antic. Săpăturile arheologice de salvare de pe faleza Dunării, au stabilit „*trei faze*” de refacere a fortificației. Totodată, s-a observat existența unor edificii importante – două *thermae*, locuințe, o *basilica* și zidul de incintă nordic prevăzut cu 7 turnuri de apărare semicirculare la exterior, dintre care două flancau o poartă sau o instalație

portuară. Eroziunea accentuată a malului de apele fluviului, nu au permis evidențierea edificiilor și etapelor de locuire atribuite perioadei medio-bizantine. Punctual au fost înregistrate complexe menajere, instalații de încălzit-gătīt, locuințe, „numeroase descoperiri mărunte”, material ceramic divers, care acoperă intervalul secolelor X-XIV. Acest aspect sugerează la finalul sec. X, o reutilizare a incintei nordice din perioada romano-bizantină.

Observații s-au realizat și în august-septembrie 1990, prilej cu care s-a efectuat o „acțiune de curățare și trecere în plan a turnurilor de la incinta nordică, perfect vizibile pe plaja de pe malul Dunării, fiind completată cu o verificare a zonei aflată la NV de basilica creștină”².

Începând cu anul 2002, colectivul de cercetare a monitorizat fenomenul eroziunii malurilor Dunării și efectelor schimbării cursului asupra incintei de nord a cetății, fapt ce a condus la o restrângere/extindere a ariei locuite. Proiectul de cercetare a vizat obținerea de date batimetrice, cu scopul de a evidenția aspectul, direcția de dispunere a structurilor submerse, suprafața afectată și identificarea instalațiilor portuare. Un alt obiectiv îl constituie cercetarea geoarheologică a sitului arheologic Noviodunum, în vederea identificării locației/locațiilor portului antic/porturilor antice, în contextul mai larg al liniei Dunării Inferioare, care corespunde limitei graniței romane cunoscută sub denumirea de *Limes Romanus*. Identificarea posibilelor structuri portuare (bazine portuare, chei, docuri, diguri) și structurile terestre adiacente (antrepozite), care reprezintă o direcție de cercetare de o importanță majoră, având în vedere rolul deținut de situl Noviodunum, ca bază a flotei romane de la Dunărea de Jos - *Classis Flavia Moesica*. De asemenea, un alt aspect luat în considerație, se referă la utilizarea acestor structuri, precum și eventuale reparații ale acestora și implicarea în vastul comerț din secolele X-XV a sitului de la Noviodunum.

Revărsarea și retragerea ciclică a Dunării afectează semnificativ ruinele laturii de nord a cetății Noviodunum, astfel că monumentele cercetate și înregistrate în anii '50 și '70 ai secolului trecut, se degradează de la an la an.

În urma activităților de monitorizare, în punctul Pontonul Vechi, aflat în continuarea Incintei de Nord, spre est, a fost semnalată prima dată în anul 2003 existența unor edificii, apoi observațiile au continuat în 2005, dar oscilațiile nivelului Dunării și aluviunile depuse de aceasta, au făcut imposibilă o continuare a investigațiilor în anii următori. Pontonul Vechi reprezintă locația unde a existat un număr de cel puțin patru structuri din lemn, care aparțineau unor

² Mănușu-Adameșteanu 2021, p. 153-154. I. Barnea în carnetele de șantier a consemnat distanțele între elementele de fortificație și „vadul apei” pentru anul 1986. Pentru anul 1990, „apele Dunării sunt mai scăzute ca în alți ani”. Realizarea unor comparații pentru Incinta de Nord, Faleză sau Malul Dunării, denumire sub care apare ceea ce numim astăzi Incinta de Nord, arată o schimbarea a cursului Dunării cu efecte devastatoare asupra elementelor de fortificație. În perioadele cu nivel scăzut, malul prezintă configurații diferite. Preluarea depunerilor aluvionare din zona de nord-vest a promontoriului și depunerea acestora în zona vestică a Pontonului Vechi, „dispariția” depunerilor consistente de nisip (aproximativ 1,5 m) de la Pontonul Vechi sau depunerile aluvionare la vest de acesta sunt observații efectuate în urma monitorizării malului Dunării.

¹ Barnea, Barnea 1984, p. 504-505.

debarcadere utilizate la încărcare cereale sau îmbarcare/debarcare echipe muncitori și specialiști implicați în lucrările pentru rețelele de înaltă tensiune, conducte de gaz etc.

În primăvara anului 2011, în punctul Pontonul Vechi au fost observate noi segmente de ziduri, care ne indică prezența unor edificii. De această dată, zidul observat la suprafața solului, cu o lățime de 1,70 m, diferit de descoperirile anterioare, ne-a atras atenția în mod deosebit.

În luna iunie a anului 2012, în nord-estul falezii a fost observat același segment de zid, orientat est-vest. Acesta este situat la aproximativ 100 m est de ruinele incintei de nord, înregistrate de I. Barnea, și se află în afara traseului cunoscut al zidului de incintă. Odată cu retragerea/scăderea cotelor apelor Dunării, în luna septembrie, la o atentă cercetare a zonei am identificat în continuare și un segment de zid ce părea ușor curb, astfel că există posibilitatea existenței aici a unui important edificiu, probabil o bazilică.

În cadrul unui protocol încheiat între ICEM Tulcea și Universitatea Aix-Marseille (AMU), în iulie 2020, au fost reluate cercetările în punctul Pontonul Vechi³. A fost identificat un edificiu, fiind observate două momente: unul de abandon/incendiere și unul de nivelare/amenajare, care oferă o sugestie importantă cu privire la utilizarea terenului din proximitatea malului Dunării între a doua jumătate a sec. I p.Chr. și mijlocul sec. III p.Chr. Cele două edificii cercetate, sugerează existența unor antrepozite în apropierea bazinului portuar, ce oferea și legătură directă cu rețeaua de drumuri. Nu trebuie exclusă existența unui „cartier” ce deservea *Classis Flavia Moesica*, având în vedere că vadul de traversare a Dunării se afla la 800 m spre est de acest punct. Astfel, se poate explica rețeaua de valuri din pământ existente pe latura de est a sitului. De asemenea, un bazin portuar putea fi amenajat în această zonă, pentru a putea fi accesat cu ușurință de ambarcațiuni civile și militare.

Pentru motivarea intervenției realizate în ultima campanie, inserăm și rezultatele campaniei din anul 2002 și 2022.

Nivelul scăzut al Dunării a fost la cote istorice în vara anului 2022, fapt care a permis realizarea de observații inedite pentru Incinta de Nord și presupusul Turn de Colț (Turn I pe planul publicat în 1984)⁴. Cu toate că a existat o intervenție în 1990, nu avem o completare a planului cunoscut⁵ sau care au fost obiectivele acesteia.

În anul 2002, la începutul lunii septembrie, nivelul scăzut al Dunării ne-a permis să observăm un aliniament de pari în zona turnului 3 (T3). Parii de lemn nu au fost înregistrați de săpăturile arheologice cu caracter de salvare de pe faleză Dunării (Incintă Nord), efectuate în anii 1955, 1956, 1970-1971. Cu acest prilej a fost efectuat un sondat în zona Turnului 3. Perimetrul investigat a fost curățat de depunerile de nisip și pietriș. A fost înregistrat un semicerc din pari (piloți) de lemn, care au fost bătuți în solul nisipos. Acești piloți de lemn erau dispuși pe 2, 3 și 4 rânduri și erau mărginiți sau încadrau la vest și la est blocuri paralelipipedice din piatră și pietre de dimensiuni

mici. La turnul 2 a fost observată aceeași structură din piloți de lemn dispuși pe 2, 3 sau 4 rânduri și încadrați de câte două blocuri de piatră, la E și la V. În urma sondajului efectuat în zona turnului 3, s-a putut constata că parii erau ascuțiți la un capăt, aveau lungimea între 0,60 - 0,90 m și diametrul cuprins între 0,08 - 0,18 m. Piloții de lemn, au fost bătuți în solul nisipos, partea superioară (capetele) a fost acoperită cu piatră și mortar (cu mici bucățele de cărămidă). Constructorii antici au folosit piloții de lemn și platforma de mortar, ca soluție tehnică pentru a stabili terenul în vederea edificării construcției de piatră. Din platformă se mai păstrează un mic segment, ce se leagă de zidul de incintă. Și, în interiorul semicercului, au apărut pari din lemn, fie grupați, fie separați, lucru care ne-a făcut să presupunem că la momentul realizării construcției, pe întreaga suprafață a viitorului turn au fost bătuți piloți în solul nisipos, în vederea consolidării terenului. În timp, datorită alternanței nivelului Dunării și a perioadelor de îngheț – dezgheț, pietrele și materialul tegular purtat de ape au măcinat platforma de mortar și au distrus piloții din lemn. În fața presupusului Turn de Colț (TI), la aproximativ 2,5 m în fața acestuia, se putea observa un segment dintr-un zid prăbușit, realizat din cărămizi (0,30 m) așezate pe cant și piatră (*opus mixtum*), legat cu mortar de var, nisip, prundiș și mici fragmente de cărămidă. Zidul identificat avea 2 m lățime, 5 m lungime, continuând în apele Dunării încă 10 m, la capătul de SE. La curățarea Turnului 3, au fost descoperite câteva obiecte fragmentare de metal, sticlă și un număr mare de monede romano-bizantine. În urma cercetărilor din 2003, putem confirma ipoteza colectivului condus de I. Barnea, cu privire la momentul construirii turnurilor 2 și 3 ale cetății în epoca romano-bizantină (sec. VI p.Chr.). Creșterea rapidă a apelor Dunării a dus la întreruperea cercetărilor, fiindu-ne imposibil să înregistrăm și să terminăm cercetarea în zona turnurilor 2 și 1.

În toamna anului 2021, au fost vizibile pentru prima dată în ultimii 22 de ani, resturi de zidărie, aparținând unui Turn de Colț (TI). Erau vizibile laturile de est și nord, ce sugerau un anumit contur. Schimbarea configurației malului, datorat eroziunii provocată de apele Dunării, precum și accentuarea pantei pe axa nord-sud, reprezintă un alt aspect care a fost observat. Referitor la presupusul Turn de Colț, nu exista un plan din care să reiasă forma acestuia. Prezența platformei de construcție la nivelul solului, dar și dorința de a avea un plan coerent al acestui monument ne-au îndemnat să realizăm săpătura din acest punct.

În perioada iulie-august 2022, a fost realizată o casetă de 22 x 21,5 m, plasată în zona cu ruinele presupusului Turn de Colț (T). Ca prim rezultat, s-a reușit delimitarea frontului dinspre Dunăre al acestui turn, ce a presupus îndepărtarea unei cantități mari de piatră, nisip și aluviuni. Planul turnului este unul poligonal, fiind evidențiate două etape constructive, ce cuprind și o amenajare a terenului de către constructorii antici. În stratul consistent de nisip au fost descoperite un număr apreciabil de monede ce acoperă perioada modernă, medio-bizantină (remarcăm număr mare de monede tăiate - stamena devalorizate) și romană, fragmente de la obiecte din metal (fier și bronz), fragmente brățări și vase sticlă, gloanțe din plumb sau bronz, sigilii medio-bizantine din plumb, dar și

³ Bivolaru *et alii* 2019, p. 179-183; Bivolaru *et alii* 2022, p. 1-19.

⁴ Barnea, Barnea 1984, p. 504-505.

⁵ În arhiva ICEM Tulcea au fost identificate o serie de fotografii din septembrie 1990.

ambalaje sau fragmente de plastic.

Pentru o cercetare a fundațiilor, au fost investigate laturile de Est și de Vest. În ambele perimetre, au fost identificați câte trei piloni din piatră prinsă cu mortar, care sugerează existența unei faze anterioare, ce poate fi datată pe baza mortarului și stilului constructiv în secolul al IV-lea. În lipsa unor analogii, pentru datarea acestor elemente, avem o exemplificare tot la Noviodunum, cu pilonii din Turnul Mare⁶.

Distanța dintre piloni nu este una standard, fapt care presupune existența unei diferențe de nivel, dar și o posibilă destinație, cea de debarcader. Fundațiile acestor piloni, săpate într-un sol galben-nisipos, nu se află la aceeași cotă. Acest aspect, sugerează existența unor platforme din lemn, care puteau fi mutate în funcție de nivelul apelor Dunării.

O altă ipoteză pe care o avansăm în urma cercetărilor din anul 2022, era legată de interpretarea existenței aliniamentelor de piloni la malul Dunării, ca adăpost pentru ambarcațiunile flotei romane (*liburna*). Acest aspect, evidențiază o eroziune a malului cu efect direct asupra structurilor portuare cu amenajările specifice, a elementelor fortificației romane târzii și eventuale refaceri din epoca medie bizantină.

Piloții din lemn au fost identificați pe latura de vest a turnului. Aceștia formează un arc de cerc, fiind bătuți în aluviuni. Parii din lemn sunt ascuțiți la partea inferioară, iar la partea superioară sunt erodați. Sunt dispuși pe trei rânduri, majoritatea circulari în secțiune, cu dimensiuni cuprinse 5 și 26 cm. Există și un număr de doi piloți din lemn, care sunt rectangulari.

Pe latura de nord-vest a fost surprins pe o lungime de 5 m, care continuă și în apele fluviului încă 3 m, parte dintr-un zid prăbușit. Se observă alternanța de piatră și rânduri de cărămizi, specifică zidurilor realizate în tehnica *opus mixtum*. Mortarul utilizat are culoare bej-roșiată, cu multe fragmente ceramice, granule de nisip și pietricele. Acest fragment de zid prăbușit reprezintă mare parte din elevația turnului.

Pe latura de est, între pilonii 1 și 2, a fost descoperită la 0,60 m adâncime, în stratul de aluviuni, o scândură din lemn ce avea lungimea de 2,03 m și o lățime de 0,20 m. La unul din capete, pe ambele laturi prezintă o „decupare”, care indică că această scândură era integrată într-o platformă/podeț. Lângă această scândură a fost descoperit un vas din argint, care după formă și analogii cu descoperiri similare, dar din sticlă, se poate data în secolele XI-XII. Pe toată lungimea acestei extinderi, ce prezenta o adâncime de 0,20 m la Nord și 1,20 m la Sud, a fost surprins un strat consistent de aluviuni, care în nivelurile sale inferioare prezenta fragmente de amfore bizantine, formele 2 și 3 (sec. XI-XII).

Principalele etape constructive ale turnului cuprind o fază inițială de amenajare a terenului prin baterea de piloți din lemn (plop) în solul aluvionar, urmată de o platformă din mortar hidrofug, peste care s-a realizat o „țesătură” din bârne de lemn (stejar), apoi baza turnului.

Din platforma de bârne s-a păstrat un mic segment,

cu dimensiunile de 4,80 x 2, 80 m. Distanța între bârne este de 0,50/0,80 m, iar între traverse de 1 m. Pe toată platforma se poate observa amprenta acestor bârne, care erau rotunde în secțiune sau pătrate. La un moment dat, Dunărea a distrus o mare parte din platforma realizată din bârne de lemn. Segmentul păstrat era acoperit cu un strat consistent de nisip, din care au apărut mici fragmente de sticlă, borcane (cu ștanța STAS), șuruburi sau sârme din metal.

În arhiva ICEM Tulcea, am identificat o serie de fotografii, datate august 1990, ce documentează intervenția arheologică și rețeaua din bârne de lemn, parte componentă a Turnului de Colț (TI). Din păcate, I. Barnea nu a consemnat în carnetul său de săpătură această descoperire.

În ce privește materialul ceramic de perioadă medie-bizantină, avem consemnate pe latura de est a Turnului de Colț (TI) în straturile de aluviuni, care ne indică și o distrugere a turnului, un număr de 31 de fragmente ce aparțin amforelor bizantine 2 și 3 (Tip Gunsenin).

La Dinogetia un număr mare de fragmente din amforele de tipul 3 a apărut și în nivelul locuințelor de suprafață din incinta fortificată a aceleiași așezări, datat cu monede din timpul împăraților Alexios I și Ioan II Comnenul (1081-1143). În contextele de la Noviodunum, amforele tip 2 și tip 3 sunt datate larg între secolele XI-XII.

Intervenția arheologică Incintă Nord 2023

Aurel-Daniel Stănică, Niculina Dinu

Cum am precizat mai sus, în campania anului 2022, pe latura de est a turnului, au fost surprinși patru piloni, dintre care, unul, cel dinspre Dunăre este înglobat în structura turnului, iar doi dintre aceștia cu dimensiunile de 1,90 x 1,50 m și înălțimea de 1 m, iar un al patrulea a fost identificat în secțiunea realizată la 2 m sud de casetă.

Identificarea pilonilor și pe latura de vest, sugerau existența unor platforme din lemn, care puteau fi mutate în funcție de nivelul apelor Dunării. Cu alte cuvinte, platforma unui debarcader din lemn era fixată pe stâlpi din același material, care la rândul lor erau fixați pe/în pilonii surprinși de noi la nivel de fundație.

O altă ipoteză pe care o avansăm în interpretarea existenței aliniamentelor de piloni la malul Dunării, poate fi legată și de un adăpost pentru ambarcațiunile flotei romane (*liburna*). Totodată, amenajarea portuară putea fi utilizată pentru acostarea navelor, pentru îmbarcarea și debarcarea călătorilor, a animalelor, materialelor cu utilizări diverse sau produselor sosite din alte centre.

Eroziunea malului în decursul timpului a afectat și structurile portuare cu amenajările specifice sau elementele fortificației romane târzii și eventuale refaceri din epoca medie bizantină.

Pentru a verifica dacă există structuri similare (piloni) la est de Turnul de Colț (TI), a fost trasată o secțiune de 10 x 2 m, în continuarea pilonului nr. 5. Sondajul este orientat NV-SE, paralel cu malul Dunării.

A fost îndepărtat un strat consistent de pietriș și nisip (0,30 m), apoi ne-am adâncit în stratul de aluviuni. Îndepărtarea pietrișului și nisipului a condus la descoperirea

⁶ Pentru datele tehnice vezi: Stănică, Mocanu, Stănescu, Livanov 2023, p. 158-160.

a două sigilii din plumb bizantine și a peste 40 de monede. Dintre acestea, remarcăm monedele romane (sec. IV), un folles bizantin (sec. XI) și monede tăiate, modul mare și mic (sec. XIII). De asemenea, avem înregistrate în număr mic de fragmente ceramice ce acoperă epoca romană, romano-bizantină și medio-bizantină.

Săpătura a continuat prin îndepărtarea stratului de aluviuni până la -1 m. A fost înregistrat un bogat material ceramic, aparținând unor vase deschise utilizate pentru încălzit/gătit (vase borcan), opaițe (tip tăviță) și amfore bizantine tip 2 (piriforme cu guler) și tip 3 (amfore piriforme cu toatele supraînălțate).

Fragmentele ceramice ce aparțin ceramicii de bucătărie, se remarcă printr-o pastă nisipoasă, grosieră și cu urme de ardere secundară. Tipologic, fragmente descoperite în straturile de aluviuni provin de la oale borcan și de opaiț deschis (tăviță). Surprinzător, nu avem vase pentru păstrat și servit lichide. Numărul mare de fragmente aparținând amforelor, ne ajută la o datare a depunerilor aluvionare, precum și la o serie de concluzii cu privire la ultima etapă de funcționare a incintei de nord.

Cele două tipuri de amfore, beneficiază de studii aprofundate și datări foarte exacte.

Amforele bizantine din tipul 2, cunoscute și sub denumirea de amfore piriforme cu guler, sunt ceva mai mari decât tipul 1 și puțin mai târzii în ceea ce privește datarea.

Categoria cea mai timpurie include un număr relativ redus de amfore, la care se remarcă o calitate superioară a pastei, ce pot fi datate în prima jumătate a sec. XI. Aceasta a circulat o perioadă scurtă de timp, până pe la mijlocul acestui secol sau până la sfârșitul sec. XI ori începutul celui următor.

Corpul este piriform sau ovoidal, neted în cea mai mare parte, exceptând zona umărului, sau, la unele exemplare și câte o porțiune mai jos de mijloc care sunt ornamentate cu câte o bandă de caneluri orizontale. Fundul este rotunjit, purtând de obicei în centru un mic cerculeț adâncit în pasta crudă, ca un umbo, rezultat al fixării părții inferioare a vasului pe roata olarului. Aceste amfore se caracterizează printr-o calitate superioară a pastei, argila curată, tehnica bună de lucru și arderea completă, în urma căreia vasul a căpătat o culoare uniformă roșiatică sau portocalie. Gura în formă de pâlnie este mărginită de o buză răsrântă în felul unui guler. Două torți, plate în secțiune, sunt prinse cu capătul superior de gâtul bine proporționat, înălțându-se oblic pe lângă buză pe care o depășesc cu câțiva centimetri în înălțime, iar după o îndoitură în loc, cad vertical pe umăr, de care se prind cu capătul inferior.

Această variantă de amfore apare la Constantinopol, în centrele situate pe litoralul Marii Marmara, în bazinul Mării Negre, în așezări din Crimeea, Bulgaria, zona danubiană a Serbiei, Grecia, Cipru, Israel sau unele situri din Italia.

Amforele tip 3, cunoscute în literatura de specialitate și sub denumirea de amfore piriforme cu toatele supraînălțate, au o înfățișare mai zveltă și sunt lucrate dintr-o pastă de calitate inferioară, fapt ce a presupus o producție locală. Exemplare încadrate în Tipul 3 prezintă tortile ovale în secțiune, masive, mult înălțate peste nivelul gurii, care este mai mică și parcă ascunsă între acestea. Pentru teritoriul Dobrogei de Nord, amforele aparținând

acestui tip se pot data în ultimele două decenii ale sec. XI și a doua jumătate a sec. XII.

În ceea ce privește originea, această categorie de amfore, după pastă, tehnica execuției și lipsa ștampilei, apare ca produs al unor ateliere diferite de cele ale categoriei amforelor precedente, de probabilă proveniență constantinopolitană, ce le-a servit drept prototip.

Exemplare descoperite la Isaccea - *Noviodunum* în cercetările Turnul de Colț, sunt probabil produsul unui singur atelier existent în vreun centru din bazinul Mării Negre, poate chiar pe teritoriul Dobrogei, unde, după câte cunoaștem, s-au descoperit cele mai multe exemplare. În cazul descoperirilor de la Isaccea - *Noviodunum*, avansăm o datare în prima jumătate a sec. XII.

Straturile de aluviuni, între 0,20 și 0,80 m adâncime, prezintă fragmente de cărbune, ce se asociază cu materialul ceramic descoperit. Rămâne de clarificat dacă fragmentele de cărbune se leagă de incendiarea așezării sau de eventuale arderi controlate. Remarcăm la cele două categorii de amfore, o serie de fragmente prezintă urme de ardere secundară.

Un cutremur produs undeva în prima jumătate a sec. XII, a provocat o prăbușire a zidurilor aparținând incintei de nord, dar și o schimbare a cursului Dunării, care în secolele următoare au erodat malul și ruinele fortificației.

Descoperirea acestor fragmente de amfore în presupusul perimetru al portului comercial de la Isaccea - *Noviodunum*, întregeste tabloul acestor descoperiri, dar în același timp sugerează un intens comerț în care era implicat centrul dunărean în ultimele două decenii ale sec. XI și prima jumătate a sec. XII.

Cercetările au documentat și alte două situații. În zona edificiului 22⁷, a fost identificat un element de arhitectură, care a fost integrat în zidurile acestei construcții. Pentru înregistrarea topografică a porții de acces la/dinspre Dunăre, a fost curățată latura vestică.

Creșterea nivelului apei pe Dunăre a oprit continuarea cercetărilor în secțiunea realizată.

Curtina 1

Aurel-Daniel Stănică

În campania anului 2023, au fost continuate investigațiile în suprafața nou creată, care cuprinde perimetrul situat între Turnul de Colț și Turnul A. În anul 2019 a fost realizat un nou caroi, fiind deschisă o suprafață cu lungimea de 8,50 m, lățimea de circa 5,00 m, a fost adusă la același nivel cu zona cercetată anterior - Curtina 1. Avem în vedere o înregistrare detaliată a contextelor și raportul dintre refacerea zidului de perioadă medie bizantină și acestea.

În carourile B3, C3 și D3 a fost degajată cantitatea de piatră, care a alunecat pe pantă și s-a acumulat la baza acesteia. Intervențiile pentru scoaterea pietrei din zidurile cetății a provocat o perturbare a stratigrafiei. Pe latura de sud a incintei, avem tranșee din Primul Război Mondial, dar și piese de armament, gloanțe din plumb sau proiectile din fontă din perioada războaielor ruso-turce.

⁷ vezi Barnea, Barnea 1984, p. 504-505, p. I.

Cercetarea s-a concentrat în carourile A1-3, B1-3, C1-5 și D1-5. Astfel, în carourile A1-3, B1-3, C1-3, a fost investigat un context cenușiu prăfos, din care s-a recoltat un bogat material ceramic și oase de animale. Materialul ceramic este unul fragmentar, fiind reprezentat de vase borcan, boluri smălțuite și fragmente de amfore bizantine tip IV și tip III. În aceste contexte, au fost descoperite mai multe monede tăiate (stamena devalorizate modul mic) din secolul XIII, monede care pot fi atribuite preliminar secolului al XII-lea, dar și un folles din sec. XI. Atrage atenția zona carourilor A1-2, B1-2 și C3, care sugerează complexe menajere.

Remarcăm materialul ceramic ce se încadrează în categoria ceramicii de bucătărie, se remarcă printr-o pastă de bună calitate, arsă la roșu (unele fragmente prezintă miezul cenușiu), cu urme de ardere secundară. Formele identificate sunt de oale borcan, ulcior, cană și opaiț. Un număr mic de fragmente se integrează în categoria ceramicii smălțuite de import sau de producție locală. Funcție de decor, culoarea smălțului care o acoperă și tehnicile de ornamentare se disting două mari categorii: ceramica smălțuită monocrom și ceramica smălțuită policrom. Un număr mic de fragmente se încadrează în categoria ceramicii de import nesmălțuite.

Necropolă Livadă

Aurel-Daniel Stănică

Cum am mai precizat în precedentele rapoarte, acțiunile de defrișare efectuate de S.C. Fruvinis S.A. Isaccea, care administrează complexul pomicol de la Sud, Sud-Est de Cetatea Noviodunum, au oferit o nouă ocazie pentru realizarea unor noi cercetări de teren. Eliberarea suprafețelor de pomii fructiferi, scoaterea rădăcinilor, practicarea de arături, sunt printre lucrările realizate de operatorul agricol.

Complexul pomicol este constituit din mici parcele, delimitate prin drumuri de exploatare. Existența unor toponime utilizate de localnici, nu ne sunt de ajutor în definirea zonelor cu potențial arheologic. Pentru a ușura cercetările noastre de teren, am recurs la utilizarea numerelor cadastrale, care ne sunt utile în a identifica parcelele din livadă.

Cercetările de teren s-au desfășurat în zona de la S și SV de Movila Mare, a vizat parcelele: T47 Li 583, T 46 Li 581, T39 Li 472, T39 Li470, T39 Li 468, T47 Li594, T47 Li595. Parcelele T47 Li 592, T47 Li 622, T 50, localizate la S și SE de reperul menționat, au fost incluse în cercetarea noastră de teren.

Cercetarea de teren din anul 2023, a vizat parcelele situate la V, SV și SE de Movila Mare (Kurgan Vizir). Numeroase fragmente ceramice, sticlă, inclusiv monede, evidențiază segmente din necropola romană timpurie (morminte de incinerare), un posibil drum sau nuclee de locuire din hinterlandul Cetății Noviodunum.

Cercetări magnetometrice

Oliver Livanov, Adrian Gabriel Tătaru

În perspectiva extinderii investigațiilor arheologice la SV/SSV de Cetate, au fost realizate cercetări magnetometrice în perimetre despre care avem date cu privire la unele descoperiri întâmplătoare. Au fost înregistrate rezultate încurajatoare pentru perimetrul cercetat în campaniile anterioare. Astfel, măsurătorile magnetometrice din anul 2023, au reprezentat o extindere a perimetrului cartat în campaniile precedente. De asemenea, s-a avut în vedere un nou perimetru la cca. 250 m SE de cetate, la sud de punctul Lutărie 1.

Contextul

Cercetările magnetometrice din ultimii ani s-au concentrat pe un perimetru localizat în Așezarea Civilă, la Sud de Cariera lui Flam. În perimetrele cartate au fost înregistrate o serie de anomalii magnetice de amplitudine mică și medie, sugerând prezența unor structuri arheologice.

Metoda aplicată

Magnetometria este o tehnică geofizică folosită frecvent în investigațiile arheologice pentru a descoperi elemente și structuri îngropate fără a fi nevoie de săpătură. Această metodă măsoară variațiile proprietăților magnetice ale solului și poate ajuta la identificarea unor structuri arheologice, care prezintă proprietăți magnetice diferite.

Magnetometrul utilizat măsoară variațiile câmpului magnetic al Pământului cauzate de diferențele de susceptibilitate magnetică din subsol.

Investigațiile magnetometrice din campania anului 2023 au fost efectuate în perioada 29-31 mai și s-au realizat în două perimetre: primul este localizat în imediata vecinătate a perimetrelor investigate între anii 2021-2022, la cca. 400 - 500 m SV - SSV de latura sudică a cetății Noviodunum (PI. XVI, Perimetrul 1), iar al doilea perimetru este localizat la 250 m SE de aceeași latură a cetății (PI. XVI, Perimetrul 2), la sud de punctul Lutărie 1. Ariile cartate au fost de 6200 m² pentru primul perimetru (ajungându-se la un total de cca. 25.000 m² pentru zona sud vestică cartată între anii 2021-2023) și de 3000 m² pentru cel de-al doilea. Mai trebuie menționat că în campania din anul 2023, pentru anomalia identificată a fi de origine arheologică (notată cu M01 conform)⁸, înregistrată anterior în 2021, a fost realizată o cercetare magnetometrică mai detaliată. Anomalia a fost investigată magnetometric într-o o rețea rectangulară de 50 x 50 cm, pe o suprafață de 300 m² (PI. XVI, Perimetrul 3) ce a inclus parțial și anomalia identificată ca drum roman în 2021 (notată cu D01)⁹.

Aparatura utilizată și metodologie

Pentru lucrările de teren efectuate în Campania 2023, a fost utilizat un magnetometru în configurație de gradiometru, GEM Systems GSM-19G. Magnetometrul (gradiometrul) a măsurat cu doi senzori amplasați la 100 cm unul de altul, pe verticală, la 60 cm de sol. În cele două perimetre s-a optat ca măsurătorile să se realizeze pe profile distanțate la 1 m, orientate aproximativ NE-SV. Măsurarea datelor magnetometrice pe profile s-a făcut continuu, magnetometrul înregistrând două valori pe secundă.

⁸ Livanov, Tătaru 2023, p. 164.

⁹ Livanov, Tătaru 2023, p. 164.

Cum pe teritoriul sitului arheologic există multe zone cu perturbații de natură magnetică de origine antropică contemporană (stâlpi de înaltă tensiune, conducte îngropate, garduri de plasă, locuințe, grajduri etc.) care pot să afecteze desfășurarea în condiții optime a măsurătorilor geomagnetice, perimetrele propuse pentru 2023 au ținut cont și de acest aspect. Cea mai evidentă dintre aceste surse de perturbații magnetice este rețeaua de înaltă tensiune, situată la cca. 120 metri de latura estică a cetății Noviodunum și care se direcționează către SE, fiind localizată destul de aproape de cele două perimetre investigate. Pentru ca măsurătorile geomagnetice să nu fie periclitate de rețeaua de înaltă tensiune, perimetrele de lucru au fost delimitate astfel încât să nu se afle în aria de influență a acesteia.

Prelucrarea și interpretarea datelor

În urma măsurătorilor geomagnetice în cele trei perimetre prospectate în anul 2023, au fost realizate hărți ale gradientului magnetic vertical care sunt redată în Pl. XVII-XIX. Pentru continuitate, notațiile anomaliilor magnetice identificate în anii anteriori au fost păstrate. Anomaliile magnetice au fost catalogate în mai multe categorii, în funcție de intensitate și distribuție spațială. În consecință, anomaliile majore au fost notate cu „M”, anomaliile rectilinii de minim magnetic, corespunzătoare drumurilor de piatră cu „D”, anomaliile relativ punctuale, fără răspândire cu „A”, anomaliile cu răspândire medie, notate cu „P” și anomaliile produse de obiecte metalice cu „R”.

Măsurătorile efectuate în Perimetrul 1 sunt redată în Pl. XVII. Aici au fost identificate trei anomalii magnetice majore, notate cu M11, M12 și M13. Pe lângă acestea pe harta gradientului vertical mai apar anomaliile P14, A14 și R04.

Anomalia majoră M11 este răspândită pe o suprafață de cca. 250 m² în nord-estul Perimetrului 1, aici existând alternanțe de minime și maxime magnetice cuprinse între -13 și 51 nT/m, valori care sugerează o apartenență arheologică. Anomalia M12 este de asemenea destul de evidentă și răspândită, prezentând valori ale maximelor și minimelor magnetice cuprinse între -76 și 86 nT/m pe o arie de cca. 180 m² în estul perimetrului. Cum anomalia M12 este localizată foarte aproape de M11 este foarte probabil ca aici să existe o continuitate spațială a unor posibile structuri de natură arheologică.

Relativ în centrul Perimetrului 1 se conturează anomalia majoră M13 cu valori ale gradientului magnetic vertical cuprinse între -76 și 105 nT/m. Aceasta este răspândită neuniform pe o suprafață de cca. 150 m², prezentând două zone de polaritate magnetică (cu minime și maxime) în partea sa central-estică și o zonă cu minime magnetice răspândite în partea vestică și central nordică a anomaliilor. Aceste minime magnetice pot indica prezența unor structuri din calcar care împreună cu cele două zone cu polaritate magnetică de intensitate mică-medie (cărămizi, sector ars?) ar putea profila o structură arheologică.

O anomalie slabă (-11 și 12 nT/m) dar destul de răspândită (anomalia P14, cca. 130 m²) se poate detecta în sudul Perimetrului 1. Fiind situată la marginea perimetrului este posibil ca această anomalie să se extindă mai la sud, ceea ce face ca această zonă să fie fără îndoială cercetată în campaniile viitoare.

Anomalia A14 (-97 și 40 nT/m, cu o răspândire de cca. 30-35 m²), la fel ca și anomalia anterioară este situată la marginea sudică a perimetrului fiind plauzibilă o continuare a acesteia către sud.

Între A14 și M12 apare o anomalie magnetică relativ punctuală, foarte puternică ca intensitate (între -40 și -341 nT/m, de cca. 10 m², notată cu R04). Valorile ridicate ale gradientului magnetic vertical indică prezența unui obiect metalic cel mai probabil de origine recentă.

Toate anomaliile magnetice cu o posibilă origine arheologică identificate în Perimetrul 1 prezintă valori mici spre medii ale gradientului magnetic vertical cu maxime care foarte rar depășesc 100 nT/m. Atunci când o anomalie prezintă valori foarte ridicate ale gradientului magnetic vertical, originea arheologică a acesteia poate fi exclusă așa cum este cazul și anomaliilor R04, descrisă în alineatul anterior.

În Pl. XVIII este reprezentat harta gradientului magnetic vertical pentru Perimetrul 2. Aici au fost evidențiate mai multe anomalii, notate cu M14, R05, P15, P16, P17, P18, A15 și A16.

Anomalia majoră M14, răspândită pe cca. 190 m² și situată în partea nord-estică a Perimetrului 2, prezintă valori ale gradientului magnetic vertical cuprinse între -22 și 25 nT/m. După valorile mici ale gradientului putem presupune existența unei structuri arheologice.

În partea estică a perimetrului se conturează două anomalii notate cu P15 și P16. Anomalia P15 este situată la marginea perimetrului pe o suprafață de cca. 25 m² și este compusă din trei anomalii de minim magnetic situate aproximativ pe aceeași direcție (NE-SV). Valorile minime ale gradientului magnetic pentru aceste mici anomalii sunt de -8, -28 și -10 nT/m sugerând limita unei anomalii magnetice mai răspândite. Deoarece nu au fost identificate și maximele magnetice care se asociază, este recomandat ca investigațiile ulterioare să include sondaje pentru posibila structură arheologică.

Puțin mai la nord se conturează anomalia P16 pe o suprafață de cca. 30 m² cu valori ale gradientului magnetic cuprinse între -17 și 135 nT/m. Dintre toate anomaliile cu o posibilă origine arheologică identificate în toate cele trei perimetre cercetate, P16 prezintă cel mai mare maxim magnetic. Chiar dacă valorile gradientului magnetic nu sugerează o apartenență exclusiv recentă, dar ținând cont de ambiguitatea interpretării în magnetometrie, trebuie să fim mai rezervați cu privire la interpretarea datelor.

Anomalia P17 se întâlnește în partea central-estică a perimetrului, foarte aproape de P16. Este răspândită pe aproximativ 20 m² cu valori ale gradientului magnetic cuprinse între -13 și 6 nT/m. Valorile mici ale gradientului denotă prezența unui corp de mici dimensiuni cu slabe proprietăți magnetice. Proveniența arheologică a acestui corp este foarte posibilă.

În vestul perimetrului este localizată anomalia P18, răspândită pe o suprafață de cca. 20 m², cu valori ale gradientului magnetic vertical cuprinse între -16 și 70 nT/m. Valorile relativ mici ale gradientului magnetic presupune o afiliere arheologică.

În partea sudică a perimetrului, marginal, cercetarea

geomagnetică a evidențiat doar o anomalie restrânsă spațial (A15) de minim magnetic (-15 nT/m), fără a reliefa și maximum magnetic. Este de presupus că în prelungirea către sud a acestui minim magnetic, anomalia poate fi mai larg răspândită. Ca și în cazul anomaliilor marginale identificate în acest perimetru, se impune și în acest caz o cercetare mai amănunțită.

În partea marginală de sud-vest, este prezentă o anomalie relativ punctuală (A16), cu valori scăzute ale gradientului magnetic vertical (între -15 și 8 nT/m). Este destul de devreme să ne pronunțăm în legătură cu originea acesteia până la noi investigații suplimentare.

Am lăsat pentru final ca și termen de comparație, anomalia R05, răspândită pe o suprafață de cca. 35 m² cu un interval de valori ale gradientului magnetic vertical cuprins între -68 și 551 nT/m. Este incontestabil faptul că valorile foarte ridicate ale gradientului denotă un obiect metalic, originea acestuia rămânând încă incertă.

Planșa XIX redă rezultatul măsurătorilor efectuate în Perimetrul 3. Aici au fost înregistrate anomaliile M01, M01a și D01.

Anomalia M01 este evidențiată prin valori relativ mici ale gradientului magnetic (între -11 și 30 nT/m), corespunzând unei amprente magnetice de origine arheologică. Anomalia D01 (cu un minim magnetic de -6 nT/m) a fost consemnată marginal în partea de sud-vest a Perimetrului 3. Trebuie să menționăm că aceste două anomalii au fost descrise anterior în raportul publicat în anul 2023¹⁰, iar măsurătorile geomagnetice efectuate în anul 2023, le-au conturat la o rezoluție mai bună decât cele realizate în 2021.

În partea sud-estică a perimetrului apare o anomalie slabă de maxim, notată cu M01a, care pare să aibă continuitate de formă cu M01. Chiar dacă valorile gradientului magnetic vertical sunt mici (valoarea maximă este de 7 nT/m), în acest context se poate vorbi de o origine arheologică.

În urma măsurătorilor geomagnetice din 2023, a ieșit în evidență în zona anomaliilor M01 (posibil cuptor), o zonă slabă de maxim (cca. 6 nT/m, vezi săgețile roșii conform Pl. XIX) care se extinde aproximativ paralel cu anomalia D01 (posibil drum). Cum drumurile romane prezentau șanțuri laterale, este posibil ca materialul magnetic provenit de la cuptor (fragmente de cenușă, ceramică) să fi fost transportate de acest șanț atunci când era umplut cu apă (de la ploii).

Concluzii

Metoda geomagnetică este recomandată în cercetările interdisciplinare cu aplicație în arheologie deoarece este o metodă non-distructivă, datele se colectează rapid în condiții de teren și se pot obține informații la o rezoluție bună. Neavând variații de litologie, zona investigată magnetometric este constantă geologic, neinfluențând investigațiile geomagnetice. Se poate spune că măsurătorile geomagnetice întreprinse în campaniile anilor 2021, 2022 și 2023 s-au pretat cu succes condițiilor sitului de la Noviodunum, identificându-se destule variații de câmp magnetic cu potențial arheologic.

Anomaliile magnetice evidențiate prezintă valori mici sau medii ale gradientului magnetic vertical, ceea ce poate desemna prezența unor structuri arheologice. În părțile marginale ale perimetrelor investigate au fost delimitate câteva anomalii care încă sunt incerte ceea ce în mod clar va necesita o continuare a cercetărilor pentru conturarea pe deplin a anomaliilor depistate.

Campania viitoare de prospecțiuni geomagnetice va ține cont de rezultatele campaniilor anterioare, de prezența vestigiilor arheologice, dar și de sursele de zgomot magnetic.

Mai trebuie menționat că situl arheologic Noviodunum a fost rar investigat geofizic, iar campaniile de investigații geomagnetice întreprinse în ultimii ani pot aduce informații suplimentare cercetărilor arheologice din zonă.

Faleză Est - Prelucrarea materialului ceramic

Marian Mocanu

În luna august a campaniei 2023, la depozitul șantierului Isaccea – Noviodunum, a avut loc activitatea de prelucrare și studiere a materialului ceramic descoperit în campaniile precedente. Atenția noastră s-a îndreptat asupra ceramicii romane descoperită în urma săpăturilor din sectorul Faleză Est¹¹, care au avut loc în anul 2019 și au fost coordonate de Alexandra Bivolaru și Aurel-Daniel Stănică.

Ca urmare a săpăturii arheologice sus menționate a rezultat o cantitate apreciabilă de ceramică romană aflată în stare fragmentară. Materialul a fost spălat în întregime încă din vara anului 2019. În campania 2023 am trecut la studiere acestui eșantion ceramic. La o primă vedere s-a constatat că majoritatea fragmentelor ceramice sunt atipice (nu au suficiente elemente care să permită încadrarea lor tipologică și prelucrarea statistică). De asemenea, o parte din fragmentele ceramice prezentau urme de rulare în mediul acvatic. Acest lucru nu este deloc surprinzător dacă luăm în considerare amplasarea geografică a săpăturii arheologice. Din considerente metodologice aceste fragmente ceramice nu vor fi luate în considerare în etapa următoare a analizei acestui eșantion ceramic. Odată cu selectarea materialului ceramic tipic s-a procedat și la marcarea acestuia pentru o mai ușoară prelucrare în următoarele etape ale studiului.

Din punct de vedere tipologic, constatăm prezența următoarelor categorii de vase ceramice: recipiente pentru transportul diferitelor produse (amfore); ceramica de masă (forme închise și forme deschise); ceramica pentru prepararea produselor culinare (*coarse ware*); opaițe; materiale de construcție (țigle). În ceea ce privește materialul amforic s-a constatat că acesta provine cu precădere din zona sud-pontică și era folosit la transportul vinului (principalele forme de amfore sud-pontice sunt Shelov B și C). Pe lângă amforele sud-pontice au fost identificate și o serie de fragmente egeene, utilizate la transportul uleiului de măsline (Dressel 24). Ceramica de masă, în special formele deschise (farfurii, castroane, platouri) sunt de origine provincială (au fost produse în atelierele din Moesia

¹⁰ Livanov, Tătaru 2023, 163-165.

¹¹ Bivolaru *et alii* 2019, p. 179-183; Bivolaru *et alii* 2022, p. 1-19.

Inferior). Cu toate acestea apar și unele importuri precum sigillate tardo-padane sau gallice, la care se adaugă ceramică micro-asiatică sau chiar unele fragmente orientale (ESA). Formele închise, utilizate la servirea produselor lichide, sunt aproape exclusiv de sorginte provincială. Remarcăm un număr ridicat de căni cu corpul globular, decorate cu caneluri orizontale pe suprafața exterioară, confecționate dintr-o pastă de culoare bej-cărămizie, cu foarte multă mica și nisip în compoziție, întâlnite în număr mare la Dunărea de Jos. De asemenea, foarte multe dintre vasele pentru gătit sunt modelate dintr-o pastă similară și prezintă urme de ardere secundară. Majoritatea opaițelor par a fi de origine locală, fără a exclude însă și existența unor exemplare din import, cu precădere micro-asiatice.

Din punct de vedere cronologic, eșantionul ceramic studiat se încadrează între jumătatea secolului I p. Chr. și primele decenii ale secolului al III-lea p. Chr. Materialul ceramic marcat a fost preluat în vederea desenării acestuia și valorificării sale prin publicare.

Laboratorul restaurare și conservare

Gabriela Radu, Liliana Marcu, Vera Rusu, Mariana Omeniuc, Adina Ailincăi

În cadrul Laboratorului de restaurare, au fost restaurate/curățate peste 80 de monede din bronz, capace amforă, vase borcan, piese din bronz și fier, mărgelile sticlă, piese os, 25 sigilii plumb, etc., care provin din săpăturile arheologice de la Noviodunum.

Operațiuni de restaurare și conservare curativă

Materialul ceramic a fost curățat mecanic. Curățarea a fost uscată inițial apoi umedă și chimică în soluții de acid citric în concentrație de 10% sau 20% în funcție de nivelul de fragilitate a pastei ceramice și de aderența depunerilor la suprafața obiectului. Câteva cazuri au necesitat imersări rapide în soluție de acid clorhidric. Procesul de curățare a fost succedat de neutralizarea și îndepărtarea reziduurilor de soluții utilizate. A urmat uscarea acestora pe hârtie de filtru sub atentă supraveghere pentru a semnală dacă au existat reminescente de aderențe sau substanțe chimice.

După procesul de conservare curativă, a urmat, pentru anumite piese, restaurarea acestora. Fragmentele au fost lipite cu aracet D3, pentru reîntregirea piesei. Lacunele au fost plombate cu plastilină și chituite ulterior cu pastă de ipsos de modelaj. Finisarea chituirilor a fost realizată cu ajutorul hârtiei abrazive de diferite granulații.

Piese metalice au fost inițial supuse unor curățări uscate, mecanice. A urmat imersarea acestora într-o soluție de Sare disodică a acidului etilendinitrilotetraacetic dihidrat (complexonIII) în concentrație de 3,72%. Unele piese mai ancrasate au fost imersate în aceeași soluție la care s-a adăugat 1% amoniac. Piese metalice au fost curățate alternat cu perii cu fir metalic și la final au fost supuse unui proces de neutralizare a tratamentelor chimice. Uscarea pieselor s-a realizat pe hârtie de filtru, urmărindu-se procesul de oxidare al acestora. A urmat un tratament de inhibare a procesului de oxidare prin imersarea materialului metalic în soluție alcoolică de benzotriazol în concentrație de 2%. A urmat un al doilea proces de uscare, minuțios monitorizat pentru a observa eficacitatea acestuia. Piese

au fost peliculizate cu Incalac. A urmat o perioadă de supraveghere pentru verificarea eficacității acestuia.

Obiectele din sticlă au fost curățate în apă distilată cu perii moi pentru a nu degrada mecanic suprafața acestora. A urmat uscarea pieselor pe hârtie de filtru.

Abstract

The 2022 campaign focused on a number of objectives, which are included in the research project. Thus, the systematic archaeological research was continued in the perimeter of the late Roman and mid-Byzantine fortifications and in the civil settlement, the research at the North Precinct was resumed, the paths of the walls of the Northern Enclosure were highlighted. The investigations also continued in the Southern Civil Settlement, by the geophysical research of some perimeters with great potential. A series of activities to promote the site, such as the European Days of Archaeology (June 16th, 17th), educational activities and workshops, the construction of the site's warehouse and the primary conservation of the discovered monuments, were carried out by the site's collective.

In the case of the Northern Precinct, in the 2023 research campaign, to check if there are similar structures (pillars) east of the Corner Tower (TI), a 10 x 2 m section was drawn, in continuation of pillar no. 5. The drilling is oriented NW-SE, parallel to the Danube bank. The excavation continued by removing the alluvium layer down to -1 m. A rich ceramic material was recorded, belonging to open vessels used for heating/cooking (jar vessels), lamps (tray type) and Byzantine amphorae type 2 (pyriform with collar) and type 3 (pyriform amphorae with raised tops).

The ceramic fragments that belong to the kitchen ceramics are distinguished by a sandy, coarse paste with traces of secondary firing. Typologically, fragments discovered in the alluvial layers come from jar pots and open lamps (tray). Surprisingly, we do not have vessels for storing and serving liquids.

The large number of fragments belonging to the amphorae helps us to date the alluvial deposits, as well as to a series of conclusions regarding the last stage of operation of the northern precinct.

The discovery of these fragments of amphorae in the supposed perimeter of the commercial port of Isaccea - Noviodunum, completes the picture of these discoveries, but at the same time suggests an intense trade in which the Danube centre was involved in the last two decades of the century. XI and the first half of the century. XII. Research has also documented two other situations. In the area of edifice 22, an architectural element was identified, which was integrated into the walls of this construction. For the topographical registration of the access gate to/from the Danube, the western side was cleared. The increase in the water level on the Danube stopped the continuation of research in the completed section.

In the case of Curtina 1, the investigations in the newly created area (which includes the perimeter located between the Corner Tower and Tower A) were continued. The field research also focused on the land areas owned by S.C. Fruvinis S.A., being mapped segments of the early

Roman necropolis (incineration graves), a possible road or residential cores from the hinterland of the Noviodunum Citadel.

Bibliografie:

Barnea, Barnea 1984 - Barnea, I., Barnea, Al., *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, in Peuce, 4, 1984, p. 97-105; 503-518.

Bivolaru *et alii* 2019 - Bivolaru, A., Morhange, C., Stănică, A. D., Bottez, V., Vladu, A. Livanov, *Faleză Est*, in Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2019, p. 179-183;

Bivolaru *et alii* 2022 - Bivolaru, A., Morhange, C., Stănică, A. D., Sava, T., Pascal, D., Mocanu, M., *Geoarchaeological investigations of the river harbours of Noviodunum - The headquarters of the Roman Imperial Feet (Lower Danube, Romania)*, in Journal of Archaeological Science: Reports 45, p. 1-21.

Livanov, Tătaru 2023 - Livanov, O., Tătaru, A., *Cercetări magnetometrice*, in Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2023, p. 163-165.

Mănucu-Adameşteanu 2021 - Mănucu-Adameşteanu, Gh., *Civilizația bizantină, 3, Așezarea urbană fortificată Isaccea-Noviodunum-Vicina, Secolele IX/X-XV, 1.1.1., Cercetările arheologice din așezarea fortificată 1953-2001*, București.

Stănică, Mocanu, Stănescu, Livanov 2023 - Stănică, A. D., Mocanu, M., Stănescu, R., Livanov, O., Incintă Nord, in *Cercetări magnetometrice*, in Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2023, p. 158-160.

Illustrations list:

- Pl. I. North Precinct. Research in progress (aerial view).
- Pl. II. North Precinct. (Orthophoto map).
- Pl. III. North Precinct. Research in progress (aerial view).
- Pl. IV. North Precinct. Research in progress (aerial view).
- Pl. V. North Precinct. Survey 2023 (aerial view).
- Pl. VI North Precinct. Survey 2023 (aerial view).
- Pl. VII. North Precinct. Excavation view.
- Pl. VIII. North Precinct. Excavation view.
- Pl. IX. North Precinct. Excavation view.
- Pl. X. North Precinct. Edifice 22.
- Pl. XI. South-East Precinct (aerial view).
- Pl. XII. South-East Precinct (aerial view).
- Pl. XIII South-East Precinct. Curtain 1 (Excavation in progress).
- Pl. XIV. South-East Precinct. Curtain 1 (Excavation in progress).
- Pl. XV. Corner Tower (Tower I) and Section 2023 (Plan).
- Pl. XVI. Magnetometric research. Perimeters investigated.
- Pl. XVII. Magnetometric research. Perimeter 1.
- Pl. XVIII. Magnetometric research. Perimeter 2.
- Pl. XIX. Magnetometric research. Perimeter 3.

Pl. I. Incintă Nord. Aspect săpătură (foto aerian)

Pl. II. Incintă Nord. (ortofotoplan)

Pl. III. Incintă Nord. Aspect săpătură (foto aerian)

Pl. IV. Incintă Nord. Aspect săpătură (foto aerian)

Pl. V. Incintă Nord. Sondaj 2023 (foto aerian)

Pl. VI. Incintă Nord. Sondaj 2023 (foto aeriană)

Pl. VII. Incintă Nord. Aspect săpătură

Pl. VIII. Incintă Nord. Aspect săpătură

Pl. IX. Incintă Nord. Aspect săpătură

Pl. X. Incintă Nord. Edificiu 22

Pl. XI. Incinta SE. (Foto aerian)

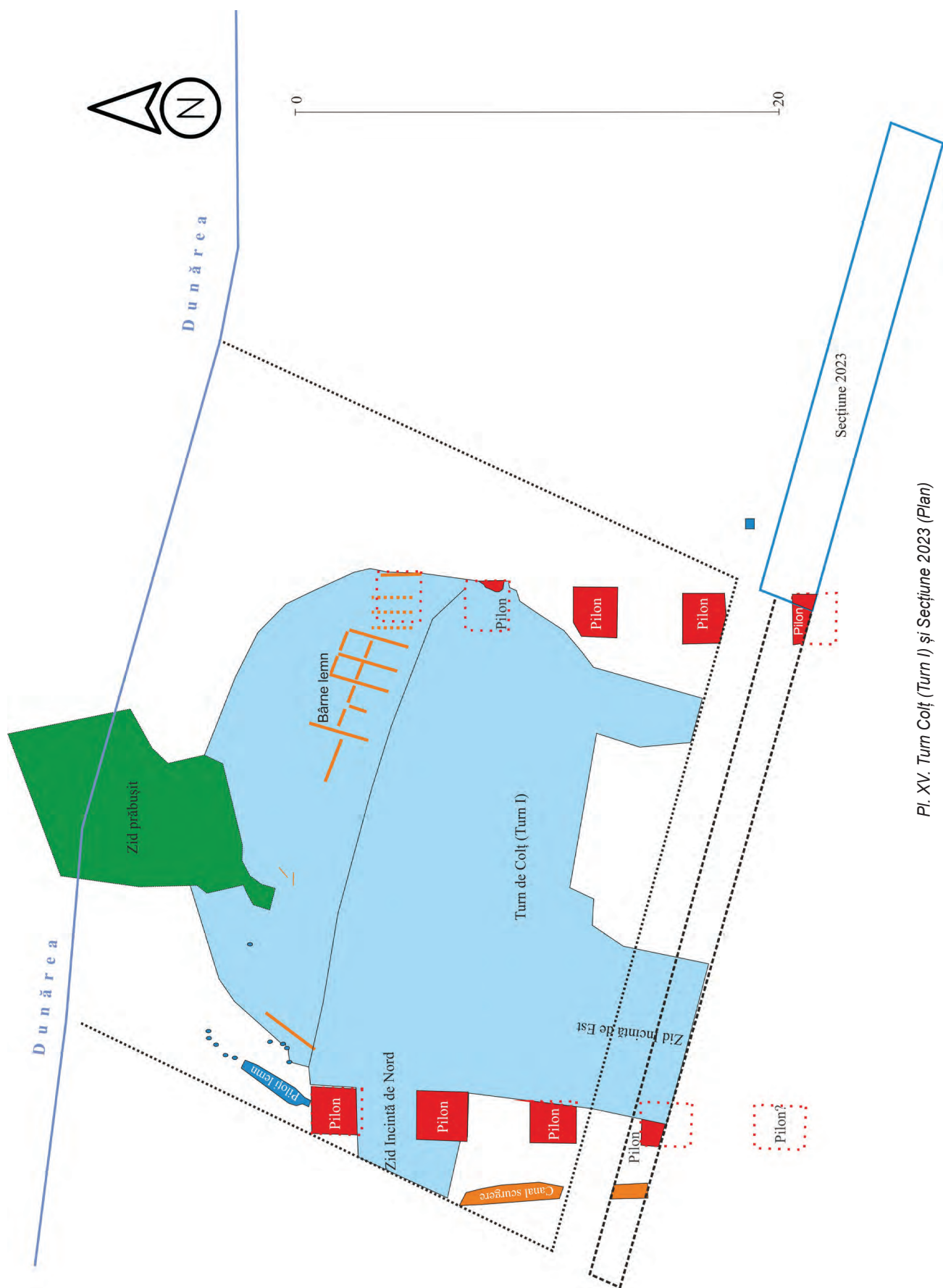
Pl. XII. Incinta SE. (Foto aerian)

Pl. XIII. Incinta SE. Curtina 1 (Aspect săpătură)

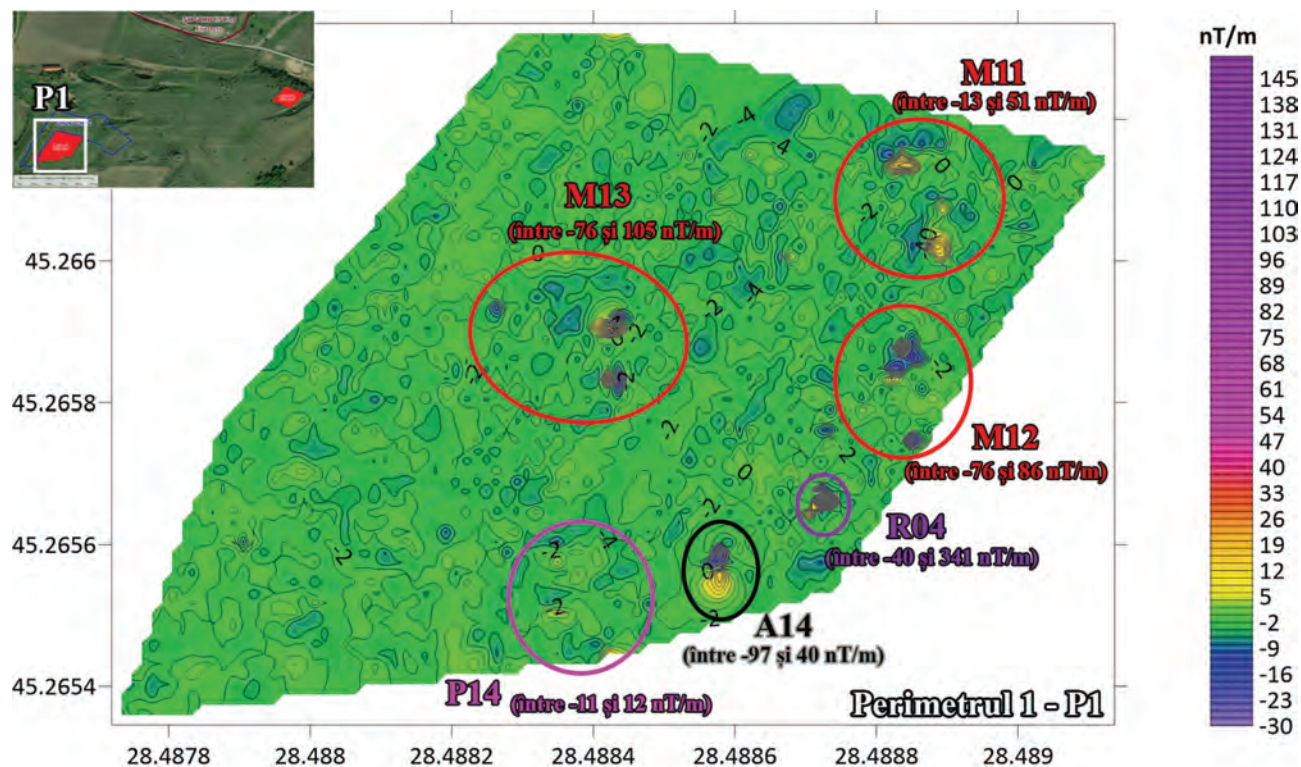
Pl. XIV. Incinta SE. Curtina 1 (Aspect săpătură)

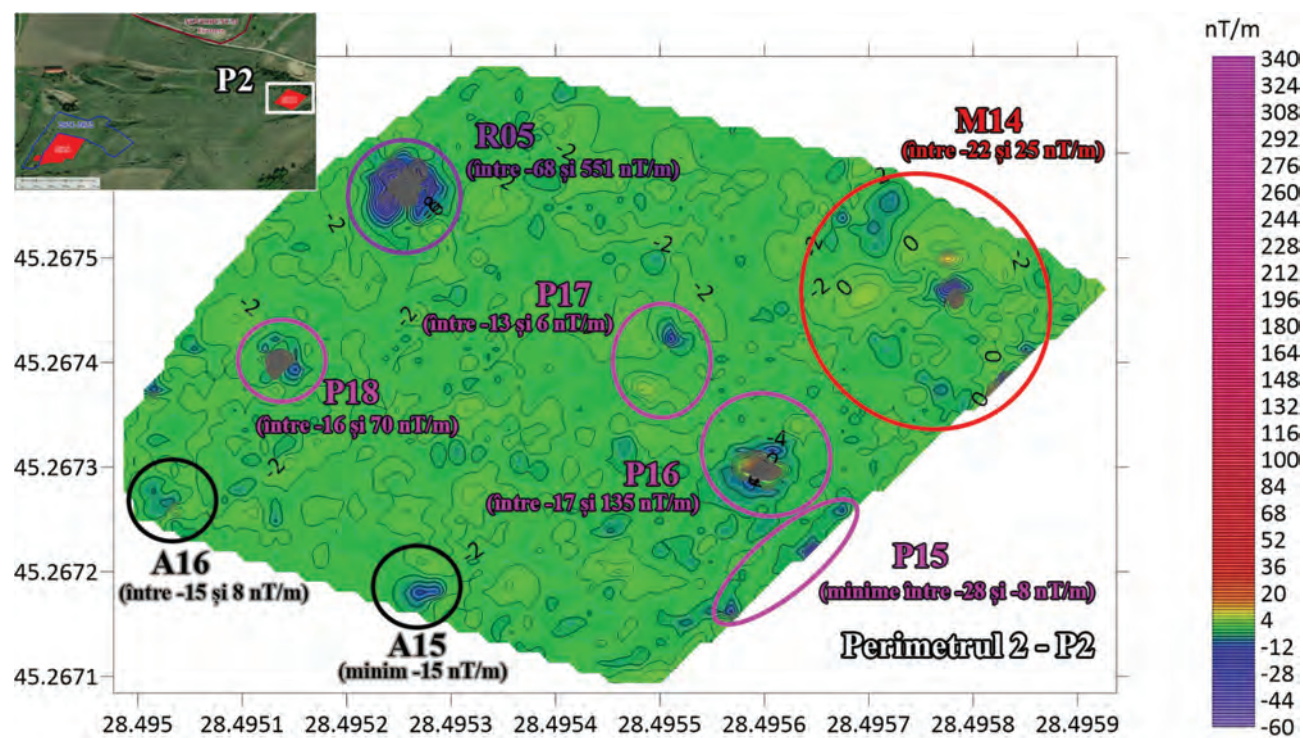
Pl. XV. Turn Colț (Turn I) și Secțiune 2023 (Plan)

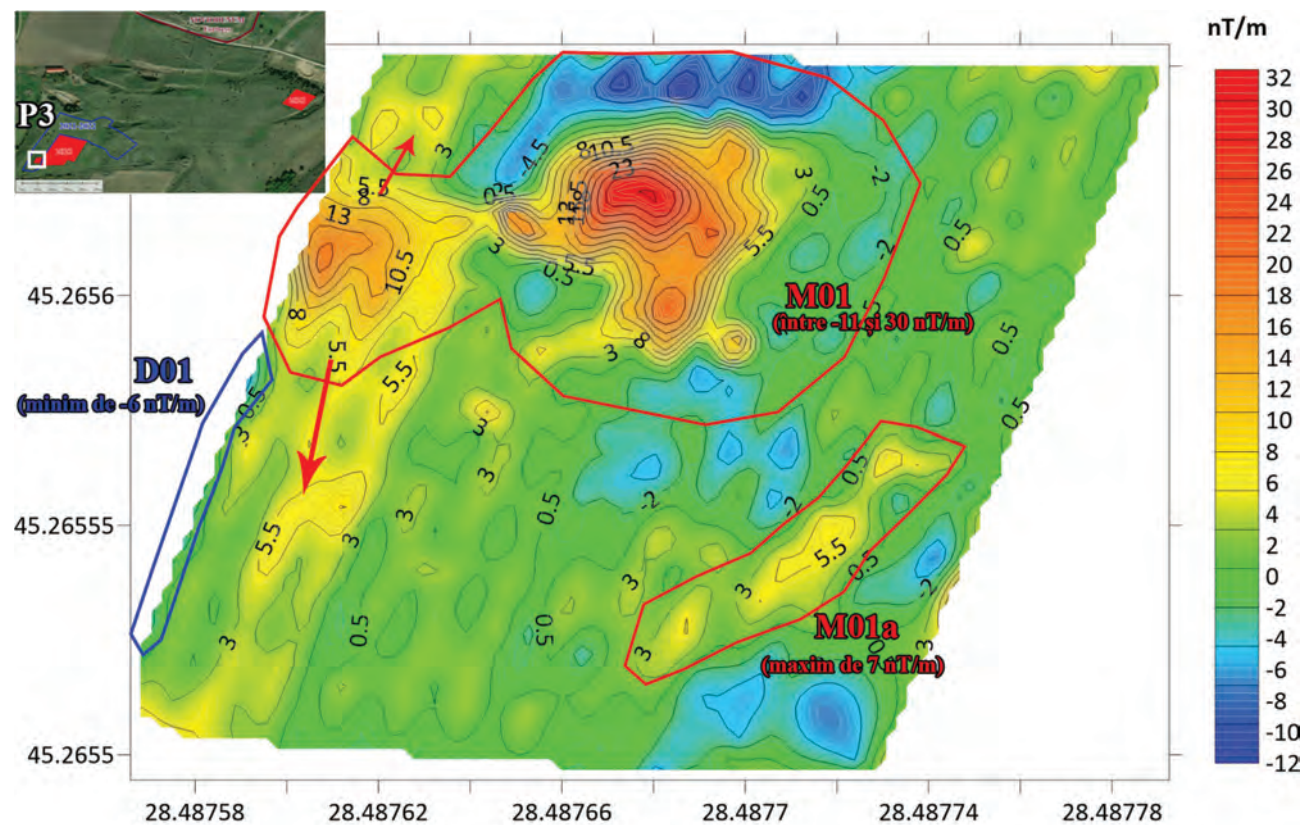
Pl. XVI. Cercetări magnetometrice. Perimetre investigate

Pl. XVII. Magnetometric research. Perimeter 1.

Pl. XVIII. Cercetări magnetometrice. Perimetrul 2

Pl. XIX. Cercetări magnetometrice. Perimetrul 3

34. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]**Punct: Sector Acropolă Centru-Sud**

Tip de sit: 113 (așezare urbană)

Cod RAN: 62039.01; cod LMI: CT-I-s-A-02681

Colectiv: Valentin Bottez - responsabil sector (UB), Alexandra Țârlea (UB), Alexandra Lițu (UB), Iulia Iliescu (UB), Virgil Apostol (IAB), Franceska Știrbu (UB), Radu Penea (ISSEE). Colaboratori: Aurel Vâlcu (IAB); Valentin Radu (MNIR). Studenți/masteranzi: Hanna Milewska (Uniwersytet Warszawski); Delia Coman, Horia Dinu, Ylva Ivănescu, Delia Tarcan, Adelina Dogaru, Claudia Radu, Cosmin Vasile, Răzvan Dumitrache (UB); Otilia Ciobanu (voluntar).

Finanțare: 70.056 RON – U București

Perioada desfășurării campaniei: 1 – 31.07.2023

Obiectivele cercetării

Cercetarea arheologică desfășurată în Sectorul Acropolă Centru-Sud are ca obiective principale stabilirea stratigrafiei în zona sudică a acropolei histriene și cercetarea succesiunii insulelor de locuire din diferitele epoci pentru a înțelege evoluția urbană din această zonă. Obiectivele specifice campaniei 2023 au vizat continuarea cercetării *insula*-ei de locuire Ia (secolele VI – VII) (Fig. 1, 2): continuarea demersului de dezvelire a structurilor aparținând acestui complex și investigarea unui nou segment din strada care o delimitează către Vest (ST02).

Astfel, au fost cercetați o nouă unitate de săpătură (C059), amplasată în partea sud-vestică a Sectorului, și șapte martori stratigrafici: M003/013, M004/014 M029/058, M028/039, M046/051, M051/052 și M052/053 (Fig. 2).

Rezultate și interpretare

Stratigrafia din această campanie confirmă observațiile anilor precedenți, fiind surprinsă următoarea succesiune: stratul vegetal și/sau de depunere modernă suprapune cele două niveluri de dărâmatură, ce marchează distrugerea ultimului nivel constructiv al *insula*-ei Ia: primul strat este caracterizat printr-un pământ de culoare gri, cu numeroase blocuri de piatră; cel de-al doilea este reprezentat de un pământ de culoare galben-roșiatică, cu o cantitate ridicată de materiale constructive și urme puternice de arsură.

Sub acestea apar structurile constructive specifice ultimei faze de locuire care, în funcție de planul clădirii, sunt reprezentate de podele și/sau substructurile lor, pavaje, trotuare, canale ori străzi.

Podelele se prezintă sub forma unor niveluri de lut de culoare galbenă, foarte puternic solidificate.

Pavajele sunt reprezentate de noi segmente ale structurilor identificate în anii precedenți și de structuri noi: **P001** (3003/13003: □A₁, C₁-F₁, +0,26 m, 6 x 1,5 m; 4004/14004: □E₁-F₁, +0,11 m, 2,46 x 1,68 m) (Fig. 3); **P005** (28013/39013: □A₅, -0,41 m, 1,32 x 0,25 m); **P011** (28008/39008: □A₁₋₂, +0,62 m, 2,00 x 0,40 m); **P023** (52008/53008: □D₁, -0,39 m, 0,53 x 0,52 m); **P027** (28007/39007: □A₂, +0,47 m, 0,33 x 0,22 m); **P028** (52003/53003: □H₁, -0,21 m, 0,54 x 0,53 m).

Trotuare. A fost identificat și un nou segment din

trotuarul **T005**, (29005/58005: □A-D₁, +0,67 m, 3,25 x 0,65 m).

Străzi. În martorul M029/058 a fost evidențiată substructura străzii **ST02** (29003/58003: □D-E₁, +0,39 m, 1,20 x 1,15 m).

Ziduri. Au fost identificate noi tronsoane din structurile **Z002** (3004/13004: □F₁, +0,36 m, 2,20 x 0,63 x 0,18 m) (Fig. 3), **Z003** (4002/14002: □D₁, +0,70 m, 1,82 x 0,60 x 0,60 m) (Fig. 3), **Z004** (4003/14003: □B₁, +0,70 m, 1,10 x 0,70 x 0,50 m) (Fig. 3), **Z017** (3005/13005: □A-F₁, +0,33 m, 6,10 x 0,70 x 0,10 m; 4005/14005: □E-F₁, +0,70 m, 0,70 x 0,40 x 0,30 m) (Fig. 3), **Z030** (29004/58004: □C₁, +0,91 m, 0,42 x 0,55 x 0,37 m), **Z037** (28012/39012: □A₄, -0,06 m, 1,71 x 0,40 x 0,40 m), **Z038** (28011/39011: □A₃, +0,75 m, 2,10 x 0,68 x 1,20 m), **Z050** (28010/39010: □A₃₋₅, +0,53 m, 2,90 x 0,70 x 2,05 m), **Z058** (29008/58008: □A₁, +1,01 m, 1,70 x 0,77 x 0,22 m), **Z066** (52007/53007: □E₁, -0,16 m, 1,10 x 0,66 x 0,43 m), și **Z069** (59005: □B-C₂, +0,40 m, 3,12 x 0,70 x 0,15 m) (Fig. 4); **Z072** (59007: □B₄, +0,50 m, 1,05 x 0,47 x 0,20 m) (Fig. 4), **Z073** (59006: □B-C₃, D₄, +0,39 m, 3,10 x 0,50 x 0,20 m) (Fig. 4) și **Z074** (28014/39014: □A₃, +0,05 m, 0,40 x 0,55 x 0,42 m) reprezintă noi descoperiri.

Canale. A fost descoperită și continuarea unui canal din piatră, **CN02**: în M029/058 (29006/58006: □B-D₁, +0,63 m, 2,20 x 0,97 m) și are o formă ușor curbată, similară literei „L” (Fig. 5).

Astfel, dezvelirea noilor tronsoane aparținând structurilor constructive identificate în anii precedenți, alături de descoperirea altora noi contribuie la conturarea unei imagini mult mai clare a complexului de locuire cercetat, în special în ceea ce privește organizarea sa internă.

Scurta descriere a descoperirilor, cu menționarea locului unde sunt depuse

Descoperirile arheologice sunt foarte numeroase și diverse și constau în materiale ceramice, zoo-arheologice, vitrice, numismatice, din metal, fragmente arhitectonice și alte descoperiri mărunte. Materialul a fost colectat exhaustiv, fiind înregistrat și depus inițial în depozitul nr. 5 al sitului; ulterior, o parte a fost luat prin proces verbal pentru studiu la Laboratorul de Arheologie „Dinu Theodorescu” (FIUB). Materialele numismatice și zoo-arheologice au fost predate pentru studiu la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

Tehnici de cercetare utilizate

Și anul acesta a fost folosit sistemul unităților de săpătură Mortimer Wheeler, constând în casete de 4x4 m, despărțite de martori de 1 m. Toate situațiile arheologice au fost înregistrate prin fișe de tip MoLAS, fotografii (cu aparatul de fotografiat și drona), și desen arheologic (altimetric, cu nivela optică, și cu stația totală). Pe parcursul campaniei s-a desfășurat și prelucrarea primară a materialului descoperit. Prelucrarea materialelor arheologice continuă în laborator, fiind folosite metode standard de studiu și analize interdisciplinare (PGAA pe materialul vitric; PIXE și OM pe material ceramic).

Obiective pentru campania 2024:

Cercetările viitoare au ca obiectiv continuarea demersului de epuizare a martorilor stratigrafici din nucleul sudic al sectorului, pentru evidențierea completă a tuturor spațiilor care alcătuiesc *insula* Ia. Totodată, vor fi efectuate

o serie de sondaje în arterele de circulație care delimitează *insula*, pentru determinarea fazelor de funcționare ale acestora.

Propuneri de conservare și punere în valoare:

Pentru protejarea lor până la următoarea campanie, toate structurile au fost acoperite cu carton bitumat și/sau geotextil, sprijinite cu pietre și pământ. Pe termen lung, după finalizarea cercetării *insula*-ei Ia, este avut în vedere un proiect de restaurare care să protejeze și să valorifice complexul, permițând în același timp continuarea cercetării structurilor anterioare.

Abstract:

The 2023 archaeological campaign on the *Acropolis Centre-South* Sector focused on the investigation of the 6th – 7th centuries residential complex (*insula* Ia). The main aim was to unveil as many structures as possible, to entirely delimit the internal spaces that belong to this building. Thus, new segments of previously identified walls, sidewalks, streets, pavements, and sewers were discovered, as well as a series of new structures (walls and pavements).

Illustration list:

Fig. 1. Plan of the *Acropolis Centre-South* Sector in 2023 (V. Bottez).

Fig. 2. Drone photo of the *Acropolis Centre-South* Sector, with the 2023 excavation units (V. Bottez).

Fig. 3. Photo of baulks M003/013 and M004/014, with Z002, Z003, Z004, Z017, and P001 (V. Bottez).

Fig. 4. Photo of C059, with Z069, Z070, and Z071 (V. Bottez).

Fig. 5. Photo of baulk M029/058, with CN02 (V. Bottez).

Fig. 1. Planul Sectorului Acropolă Centru-Sud în 2023 (V. Bottez).

Fig. 2. Fotografie aeriană a Sectorului Acropolă Centru-Sud, cu unitățile de săpătură cercetate în 2023 (V. Bottez).

Fig. 3. Martorii stratigrafici M003/013 și M004/014, cu Z002, Z003, Z004, Z017 și P001 (V. Bottez)

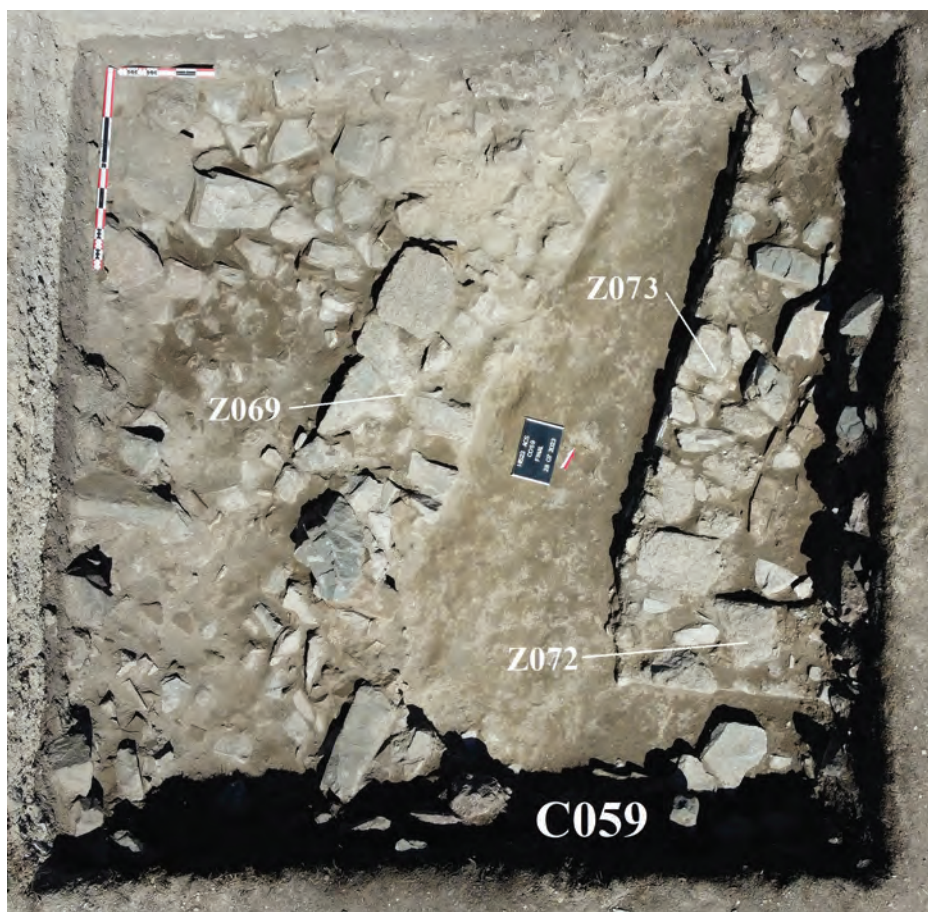

Fig. 4. Caseta C059, cu Z069, Z072 și Z073 (V. Bottez)

Fig. 5. Martorul stratigrafic M029/058, cu CN02 (V. Bottez)

35. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]**Punct: Sectorul Basilica cu criptă****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 3 (epoca antică), 321 (epoca romană timpurie), 322 (epoca romană târzie)**Cod RAN:** 62039.01; **Cod LMI:** CT-I-s-A-02681**Autorizație nr.** 2482/12.06.2023**Colectiv:** Irina Achim - responsabil științific de sector (IAB); Mihai Dima (BNR); Bianca Profiran, (SCOSAAR, filiala Cluj-Napoca); Mara Catargiu, absolventă arhitectură; Irina Chiricuță (INP)**Finanțare:** 50.000 lei/3 – Ministerul Culturii prin Programul Național de Finanțare a Cercetării Arheologice (pentru toate cele trei sectoare ale IAB)**Perioada desfășurării cercetării:** 17 - 31.08.2023**Obiectivele cercetării**

Campania 2023 s-a desfășurat în a doua jumătate a lunii august cu un efectiv de șase lucrători și cu participarea a trei colaboratori (un doctorand¹, un arhitect² și un specialist conservare-restaurare³).

Cercetarea s-a derulat într-un perimetru restrâns, situat la nord, respectiv la vest de edificiul de cult creștin, până la limita estică a clădirilor de pe flancul nordic al Pieței Mari⁴ a orașului roman-târziu (Fig. 1). Dezideratele de cercetare ale campaniilor precedente (2021 și 2022) au fost menținute, și anume completarea datelor stratigrafice pentru întreaga zonă de la vest de basilica creștină, dar și stabilirea configurației încăperii 1 din Grupul I de clădiri cercetate de A. Petre în sectorul *Poarta Mare*, în anii 1958⁵ și 1959.

Tehnici de cercetare

Pentru investigarea sectorului care face obiectul raportului, în campania 2023 a fost utilizată exclusiv săpătura arheologică propriu-zisă de suprafață, în perimetre aflate deja în cercetare din campaniile anterioare, după cum urmează: *caseta B4* (situată imediat la vest de casele B3 și C3, deschise în campania 2018), practică, la rândul său, în anul 2021 (Fig. 2a); la sud de precedentă, în *Caseta C3* (deschisă în anul 2018) s-a continuat cercetarea în trei carouri (A1, A2 și B1), în interiorul gropii moderne de intervenție, cu scopul de a atinge niveluri antice nederanjate (Fig. 2b).

Rezultate și interpretare

Au fost supuse investigării un nivel de sol reprezentat de o podea din lut și nivelul aferent de distrugere prin incendiere al unei încăperi ale cărei limite nu pot fi precizate în acest stadiu al cercetării (în *caseta B4* – carourile B1 și B2), precum și umplutura unei ample gropi de intervenție

modernă parțial în *caseta B4* (caroul B2) și în jumătatea nordică a *casetei C4*.

Caseta C4 (Fig. 1, 4a–c)

În perimetrul acestei case, în suprafața expusă încă din cursul săpăturilor din 2021, erau deja clar conturate două zone distincte:

- în jumătatea nordică a casei, lipsită de structuri constructive, o vastă groapă de intervenție din cercetări și lucrări de teren anterioare, cel mai probabil toate datând din diferite momente ale secolului XX; groapa a fost reumplută cu materiale diverse, printre care remarcăm 13 dale de calcar (de dimensiuni mari și grosimi importate, unele sparte în bucăți mai mici și păstrate pe loc după reumplerea cu pământ a acestei zone); în campania 2023 dalele de calcar au fost îndepărtate și săpătura a continuat în adâncime, cu scopul de a identifica limitele camerei 1 din Grupul I cercetat de A. Petre;

- în jumătatea sudică a casei, unde se păstrează singurele structuri antice⁶ – nu s-au întreprins cercetări în campania 2023.

În campania 2023, săpătura arheologică s-a concentrat în carourile A1, B1 și doar parțial în caroul A2, în interiorul gropii moderne de intervenție. Cercetarea a continuat în adâncime încă circa 0,41 cm față de nivelul la care aceasta a fost sistată în campania 2021, respectiv 1,34 m față de punctul de referință de pe zidul de nord al basilicii. Astfel, adâncimea maximă atinsă în acest perimetru este de 1,75 m, fără ca depunerile de pământ brun-cenușiu din sondajul modern să fi fost traversate în întregime și fără ca vreo nouă structură construită să fi fost identificată (Fig. 4a–b). La limita vestică a carourilor A1 și A2 a fost demontat profilul casei, pentru a putea pune în evidență fața exterioară a zidului estic al camerei 2 din Grupul I cercetat de A. Petre (Fig. 4c).

Pământul de umplutură al gropii moderne de intervenție se prezenta sub forma unei depuneri de culoare brun-cenușie, mediu spre slab solidificată, cu numeroase pietre de dimensiuni variabile (predominant șisturi și rare calcare), amestecată cu numeroase fragmente ceramice și sporadic cu material tegular; formează un strat compact, ce ocupă aproape în întregime jumătatea nordică a casei. Excepție pare să facă zona din imediata vecinătate a zidului estic al camerei 2 din Grupul I cercetat de A. Petre, unde de-a lungul zidului și la adâncimi cuprinse între 1,48 și 1,58 m, a fost identificat un nivel de circulație exterior corespunzător, cel mai probabil, camerei 2. Acest nivel de circulație se prezenta sub forma unui strat compact de pământ galben-cenușiu, puternic solidificat, cu conținut de nisip și scoică mărunță. De pe acest *battuto* au fost recoltate 3 monede din bronz⁷ (cu numerele de inventar de șantier

¹ Bianca Profiran, SCOSAAR, filiala Cluj-Napoca.

² Absolventa Mara Catargiu.

³ Ana Irina Chiricuță, Institutul Național al Patrimoniului (București).

⁴ Mai precis Grupul I de construcții de pe latura de nord a Pieței Mari, situat între străzile A și B – conform notațiilor lui A. Petre – cf. Petre 1962, în particular p. 392-396, pl. IV). Pentru o discuție privind configurația acestei construcții și a rețelei stradale adiacente, vezi Munteanu 2011, în particular p. 236-238, fig. 1-4.

⁵ Petre 1962, p. 392, pl. IV.

⁶ Este vorba despre un nivel probabil contemporan cu ultimele faze ale străzii A identificate de A. Petre cu ocazia cercetărilor sale din anii 1958 și 1959, care se compune din două rigole de evacuare a apelor uzate, ce urmează un traseu est-vest și între ele, un posibil spațiu de circulație (pietonală?).

⁷ Monedele nefiind determinate, în această fază a cercetării este imposibilă orice precizare de natură cronologică. Descoperirile monetare din campania 2023 vor face obiectul analizei în perioada următoare, prin grija colegului Mihai Dima (BNR).

125-127), descoperirile numismatice fiind practic absente din restul secțiunii.

Groapa modernă de intervenție se întindea spre nord și în secțiunea vecină, unde produce perturbări stratigrafice semnificative în jumătatea sudică a casetei B4. Este de remarcat și faptul că în acest segment al săpăturii (jumătatea sudică a casetei B4) nu au fost identificate dale de calcar de tipul celor identificate în caseta C4.

Caseta B4 (Fig. 1, 5a–c)

Este o secțiune a cărei cercetare a început în campania 2021, dar care a avansat foarte puțin în cele două campanii anterioare (2021 și 2022), dată fiind perioada restrânsă de lucru în sectorul *Basilicii cu criptă*, precum și reducerea dramatică a forței de muncă.

În campania 2023 cercetarea s-a concentrat în jumătatea estică a secțiunii, în carourile B1 și B2, parțial în interiorul gropii moderne de intervenție. Singurele structuri construite din această secțiune sunt cele identificate în campania 2022, descrise în raportul corespunzător acestei campanii⁸ – Z31 și Z32, ambele situate în jumătatea vestică a secțiunii – Fig. 5a.

În perimetrul cercetat în 2023 se remarcă absența oricărei structuri construite și identificarea unui nou nivel de sol (*battuto*) reprezentat de o podea de lut galben situată la adâncimea maximă de 1,84 m față de punctul de referință de pe zidul de nord al basilicii și a nivelului aferent de distrugere prin incendiere al unei construcții din materiale ușoare, așa cum pare să indice chirpicul ars prezent cu precădere în caroul B1 – la adâncimi cuprinse între 1,60/1,84 m.

Adâncimea maximă atinsă în caseta B4 în campania 2023 este de 1,84 m față de punctul de referință de pe zidul nordic al basilicii și cercetarea a fost sistată pe un nivel amenajat cu lut galben, în interiorul camerei 1 din Grupul I cercetat de A. Petre.

Scurtă descriere a descoperirilor

În absența oricărei structuri construite, în campania 2023 au fost identificate și recoltate diferite artefacte, după cum urmează: șapte monede de bronz a căror cronologie se întinde cu precădere din perioada romană târzie până în secolul 6 p. Chr.

Materialul ceramic, extrem de eterogen tipologic și cronologic, conține diferite tipuri ceramice, aparținând perioadei romane și romane târzii, preponderent amfore (context 804–807 și 810), dar și material tegular și chiar fragmente de chirpic ars (context 808), totul aflat într-o stare avansată de fragmentare, dar și un fragment de disc de opaiț tip Loeschke VIII (context 809/MS. 344), cuie și piroane din fier, rare fragmente de sticlă.

Inventarul recoltat din întreg perimetrul cercetat indică o ocupare continuă a acestei microregiuni urbane de la Histria între începutul perioadei romane și perioada proto-bizantină, cu numeroase perturbări stratigrafice, remanieri și reconstrucții succesive. Remarcăm prezența printre artefactele descoperite a mai multor fragmente de ceramică fină grecească, dar și a unui fragment de platou de diametru important⁹, cu *graffito* în limba greacă

(două litere vizibile, KH, de o parte și de alta a unei haste verticale) – Fig. 5c.

Obiectivele cercetărilor viitoare

Dată fiind diminuarea continuă a finanțărilor, obiectivele de cercetare sistematică într-un șantier de complexitate a celui care este Histria sunt an de an tot mai greu de îndeplinit în totalitate; observația se aplică și sectorului *Basilica cu criptă* unde cercetarea rețelei stradale din jurul monumentului creștin avansează foarte lent, astfel că, măcar în parte, obiectivele campaniilor 2021, 2022 și 2023 rămân în vigoare și se cer rezolvate într-o campanie ulterioară.

Este deci utilă, din această perspectivă, continuarea săpăturilor în zonele care au făcut obiectul cercetării în 2018, 2021, 2022 și 2023, până la limita estică a complexului arhitectural de pe latura de nord a Pieței Mari, cu scopul de a stabili o diagramă cronologică cât mai completă a edificiilor romane, romane târzii și protobizantine reperate aici. Concomitent, se cere lămurită, fie numai și secvențial, organizarea și evoluția în timp a arterelor de circulație dintr-o zonă a orașului intens ocupată pe toată durata sa de existență.

Propuneri de conservare, protejare și punere în valoare

Lucrările de teren din luna august au fost completate de o operațiune pilot de documentare a vestigiilor absidei basilicii creștine, care a presupus evaluarea paramentelor hemiciclului absidal, evaluarea fundațiilor, scanare 3D cu tehnologie LiDAR, teste de mortar antic și modern¹⁰ și vizează implementarea unui proiect pilot de conservare a zidăriei absidei edificiului creștin, grav afectată de intemperii. În vederea tuturor acestor operațiuni, am procedat la securizarea perimetrului interesat de lucrări viitoare de conservare și am acoperit amenajarea denumită convențional *Bothros 1/* Groapă săpată în stânca nativă. Operațiunea a presupus descărcarea manuală a circa 250 de roabe¹¹ cu capacitate de 80 litri până la umplerea completă a amenajării excavate în stâncă (Fig. 3). Concomitent, cu sprijinul colegilor de la MNIR, în zona de la nord de basilica creștină, într-o arie investigată în perioada 2003-2007, a fost depus pământ pentru a proteja structurile construite de la limita nordică a sectorului, aflate într-o stare avansată de degradare.

Ar fi de menționat și faptul, deja semnalat în rapoartele de săpătură din anii 2018-2023, că cercetarea arheologică fiind încheiată de o bună perioadă de timp în interiorul basilicii creștine și la nord de aceasta, se impune protejarea și conservarea primară a structurilor dezvelite și rămase expuse, pentru a evita degradarea lor ireparabilă.

fi de menționat faptul că fragmentul evocă tipul African Red Slip Wares, forma Hayes 109 B, deja semnalată la Histria printre descoperirile de dată mai recentă din sectorul ACS (UB) - vezi Iliescu, Bottez 2021, în special p. 138-145, fig. 8/9 (cu bibliografia).

¹⁰ Documentare realizată de Ana Irina Chiricuță (conservator-restaurator, INP, București) și de arhitecta Mara Catargiu (specialist independent), cu resurse și mijloace tehnice proprii, pe bază de voluntariat.

¹¹ Operațiunea de acoperire a *Bothros*-ului 1, aflat în prelucrare în vederea publicării, a fost posibilă cu concursul colegilor din sectorul vecin, PM-TM, MNIR, București.

⁸ Achim *et alii* 2023, p. 194, fig. 5.

⁹ Până la momentul unei analize mai detaliate a acestei piese, ar

La încheierea cercetării în campania 2023, suprafața celor două secțiuni aflate în curs de investigare a fost acoperită cu carton asfaltat, piatră și pământ, în scopul protejării lor până la următoarea campanie.

Résumé

La campagne 2023 s'est déroulée dans la deuxième moitié d'août avec une équipe de six travailleurs et la participation de trois collaborateurs, dans un périmètre restreint, situé au nord, respectivement à l'ouest de l'édifice du culte chrétien, jusqu'à la limite orientale des bâtiments sur le flanc nord de la Grande Place de la ville romaine tardive (Fig. 1). Les desiderata de recherche des campagnes précédentes (2021 et 2022) ont été maintenus, à savoir la collecte des données stratigraphiques pour toute la zone à l'ouest de la basilique chrétienne, mais aussi d'établir de la configuration de la salle 1 du groupe I des bâtiments étudiés par A. Petre dans le secteur de Poarta Mare, en 1958 et 1959.

Furent donc investigués un niveau de sol en terre battue et le niveau associé de destruction par incendie d'une pièce dont les limites ne peuvent être précisées à ce stade de la recherche (dans la moitié est de l'aire ouverte B4), ainsi que le remplissage d'une grande fosse d'intervention moderne en partie dans l'aire ouverte B4 (carreau B2) et dans la moitié nord de l'aire ouverte C4.

Bibliografie:

- Achim 2014: I. Achim, *La basilique à crypte d'Istros: dix campagnes de fouilles (2002–2013)*, MCA (s.n.) 10, 2014, p. 265–287;
- Achim, Dima 2018: I. Achim, M. Dima, 35. *Istria, com. Istria, județul Constanța [Histria]. Punct: Basilica cu criptă*, în CCA 2018, București–Sibiu 2019, p. 90–96;
- Achim et alii 2023: I. Achim, M. Dima, B. Profiran, M. Catargiu, 36. *Istria, com. Istria | Județ: Constanța [Histria] Punct: Sectorul Basilica cu criptă. Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2022* (București: Institutul Național al Patrimoniului), 2023, 194–198, fig. 1–5
- Iliescu, Bottez 2021: I.A. Iliescu, V.-V. Bottez, *North-African Imports Attested in the West-Pontic Area. Late Roman Products Recently Discovered in Istros*, în A. Mrabet, Florica Bohîlțea Mihuț (eds.), *In Africa et in Moesia. Frontières du monde romain. Partager le patrimoine de l'Afrique du Nord et du Bas Danube / Borders of the Roman World. Sharing Heritage of North Africa and the Lower Danube*. Bucarest: Éditions de l'Université de Bucarest, p. 131–150;
- Munteanu 2011: F. Munteanu, *Contribuții la topografia Histriei romane târzii (II)*, SCIVA 62.3–4, 2011, p. 233–249;
- Petre 1962: A. Petre, *Sectorul „Poarta Mare”*, în E. Condurachi și colaboratorii, *Șantierul Histria*, MCA 8, 1962, p. 389–396;
- Stefan 2019: A.S. Stefan, *Histria. Photographies aériennes et topographie générale: paléo-environnement, configurations urbaines, installations portuaires, nécropole tumulaire, voies vers la chôra (VIIe s. av. J.-C. – VIIe s. ap. J.-C.)*, Journal of ancient topography. Rivista di topografia antica 29, 2019, p. 9–92;

Suceveanu, Angelescu 1994: A. Suceveanu, M.V. Angelescu, *Nouvelles données concernant Histria à l'époque romaine*, Ktema 19, 1994, 195–208.

Liste des illustrations:

Fig. 1. Image de drone du périmètre investigué lors de la campagne 2023 (aires ouvertes B4 et C4), avec indication des limites de la fosse d'intervention moderne s'étendant dans les deux aires ouvertes (V. Bottez, 2023).

Fig. 2a–b. Vue du nord-ouest sur les aires ouvertes B4 et C4 au début de la campagne 2023 (IA, 2023).

Fig. 3. Image de drone sur les vestiges de la basilique paléochrétienne, montrant les limites du complexe *Bothros* 1 dans l'abside (A. Siclitaru, 2023).

Fig. 4. a. L'aire ouverte C4 après l'enlèvement des dalles de calcaire du sondage moderne - vue depuis le nord-ouest; b-c. L'aire ouverte C4 – différents aspects pendant la campagne 2023 (IA, 2023).

Fig. 5. a. L'aire ouverte B4 - Vue depuis le nord-ouest: sont illustrés deux niveaux du sol (sols en argile jaune), situés respectivement à 1,60 m et 1,84 m de profondeur; b. Vue des profils nord et est; c. Fragment de plateau de grand diamètre avec représentation d'une figure humaine et graffito (contexte 806)/(IA, M. Catargiu, 2023).

Fig. 1. Imagine din dronă asupra perimetrului investigat în campania 2023 (casetele B4 și C4), cu indicarea limitelor gropii moderne de intervenție care se întinde în ambele secțiuni (V. Bottez, 2023)

Fig. 2a–b. Vedere dinspre nord-vest asupra casetelor B4 și C4 la începutul campaniei 2023 (IA, 2023)

Fig. 3. Imagine din dronă asupra vestigiilor basilicii paleocreștine, cu indicarea limitelor complexului Bothros 1 din absidă (A. Siclitaru, 2023)

a

Zidul estic al încăperii. Grupul I cercetat de A. Petre

b

c

Fig. 4. a. Caseta C4 după îndepărtarea dalelor de calcar din sondajul modern - vedere dinspre nord-vest; b-c. Caseta C4 – diferite aspecte din cursul campaniei 2023 (IA, 2023)

a

b

c

Fig. 5. a. Caseta B4 – Vedere dinspre nord-vest: sunt ilustrate cele două nivele de sol (podele de lut galben), situate la adâncimea de 1,60 m, respectiv 1,84 m; b. Vedere asupra profilelor nord și est; c. Fragment de platou de diametru mare cu reprezentarea unei figuri umane și graffito (context 806)/(IA, M. Catargiu, 2023)

36. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]**Punct: Platou**

Tip de sit: așezare urbană (cod 113); necropolă plană (cod 211)

Încadrare cronologică: epoca clasică (cod 312); epoca elenistică (cod 313); epoca romană timpurie (cod 321); epoca romană târzie (cod 322)

Cod RAN: 62039.01; **Cod LMI:** CT-I-s-A-02681

Autorizație nr. 126/26.06.2023

Colectiv: Adam Rabinowitz (UT), Liviu Mihail Iancu (Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului din București), Elijah Fleming (University of Wisconsin-Superior), Patricia Neuhoff-Malorzo (SWCA Environmental Consultants), Zoe Rabinowitz (Smith College), Katherine Reinberger (University of Georgia); Sterling Wright (Pennsylvania State University), Cole Smith (UT), Inga Gluszek (Universitatea „Nicolaus Copernicus” Toruń), Maria-Cristina Popescu (MNIT), Tetyana Shevchenko (Institutul de Arheologie din Kiev, Academia de Științe a Ucrainei), Tatiana Theodoropoulou (CNRS, Cultures Environnements Préhistoire-Antiquité-Moyen Age), Marian Tufaru (INP), Oxana Ciudin (USBPH Cahul), Vitalie Ciudin (USBPH Cahul); alte determinări tipologice și consiliere privind conservarea primară: Thibaut Castelli (UMR 7041 Archéologies et Sciences de l'Antiquité Paris); Julie Unruh (Julie Unruh LLC)¹

Finanțare: Cercetările arheologice au fost finanțate de către UT, prin programele *Centennial Professorship in Classical Archaeology* și *Planet Texas 2050 Grand Challenge*, și prin alte fonduri puse la dispoziție de Departamentul de Studii Clasice. Resurse financiare secundare au provenit dintr-o sponsorizare SC Trident Pharma SRL.

Perioada desfășurării cercetării: 03-29.07.2023

Scurtă prezentare a sectorului

Cercetările întreprinse, începând cu 2018, în proiectul Histria Multiscalar Archaeological Project (HMAP) vizează efectuarea de săpături arheologice în zona central-estică a Platoului, denumită generic „Platou Est”, și de prospecțiuni magnetometrice pe o suprafață mai întinsă, atingând inclusiv limitele vestice ale Platoului. Astfel, la finalul celei de-a patra campanii derulate sub egida HMAP, în 2022, fuseseră deschise două secțiuni: KT (Kiln Trench, 9 m x 7 m, obținut prin extinderea succesivă a sondajului TT3/2018), unde fuseseră surprinse și cercetate 10 morminte din necropolă plană din perioadele romană timpurie și romană târzie, suprapuse unui cuptor de vase ceramice și instalațiilor adiacente, a căror funcționare s-a încheiat la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.; și RT (Road Trench, 7 m x 1,5 m, extindere ce a înglobat parțial sondajul TT1/2018), punând în evidență o secțiune dintr-un drum cu orientarea ESE-VNV, ce comunica în perioada romană timpurie cu Poarta I a zidului de incintă care funcționa la acea dată în apropiere de limita estică a Platoului. De asemenea, la finalul campaniei 2022, suprafața investigată magnetometric pe Platou atinsese circa 3,64 ha.

Obiectivele cercetării din 2023

1. Finalizarea cercetării mormintelor din epoca romană din KT;
2. Precizarea limitelor spațiale și excavarea stratului cenușos KT_080, susceptibil a oferi un bun *terminus ante quem* pentru funcționarea cuptorului de vase ceramice;
3. Obținerea câtor mai multe date despre cuptor și atelierul aferent, prin săparea camerei inferioare pentru combustibil și a dărâmăturilor și umpluturilor de pe laturile estice, vestice și sudice;
4. Realizarea unei secțiuni transversale a drumului din RT;
5. Reluarea cercetărilor magnetometrice pe Platou, în special pentru testarea capacității magnetometriei de a oferi informații despre distribuția spațială a instalațiilor artisanale cu ardere mare de combustibil.

Rezultate și interpretarea lor

În ce privește necropola din perioada romană (ob. 1), au fost delimitate 4 morminte, dintre care 3 au putut fi cercetate, astfel:

M. 11: mormânt de inhumatie în cistă necăptușită lateral, dar acoperită cu 3 dale de piatră, ocupat de trei defuncți, doi adulți și un copil, parțial sau total suprapuși, orientați E-V, cu capul la V; mormântul fusese descoperit la finalul campaniei 2022, situat paralel cu marele mormânt în cistă M. 6, la circa 1,5 m N, dar a fost excavat în 2023; ca elemente certe ale inventarului funerar se numără două vase ceramice intacte, de mici dimensiuni, o cană cu două toarte, similară celei găsite în 2022 în M. 9, databilă la sfârșitul secolului al II-lea e.n. (Condurachi *et al.* 1957, 30, fig. 13 și 36, fig. 20), și un urciur; de asemenea au fost recuperate fragmente de accesorii vestimentare și o mărgea de bronz, un ciob de sticlă de la un potențial vas și cuie de sicriu.

M. 12: mormânt de inhumatie în groapă simplă, cu doi defuncți, o femeie adultă și un copil, orientați E-V, capul spre V, situat sub nivelul picioarelor; este evidentă încercarea de deschidere a M. 11 dinspre E, pentru îngroparea defuncților, similar cu situația înregistrată în M. 6; încercarea nereușită s-a soldat cu preschimbarea gropii pentru accesul sub M. 11 în groapă de inhumatie, cu fundul la înălțimi inegale; nu au fost identificate elemente propriu-zise de inventar; și acest mormânt a fost identificat în 2022 și cercetat în 2023.

M. 13: mormânt de inhumatie în groapă simplă, în colțul SE al KT, ușor intrat în profilul E, cu un defunct, un copil de o vârstă fragedă, orientat E-V, capul spre V; osemintele din mormânt sunt deranjate din cauza activității popândailor (*Spermophilus citellus*); nu au fost identificate elemente de inventar; imediat la S a fost găsită o țiglă de mari dimensiuni posibil utilizată la marcarea complexului funerar; la N este posibil să fi existat un alt mormânt de copil, dată fiind descoperirea unor oseminte fragmentare, împrăștiate pe o mare suprafață, dar care să fi fost distrus complet din cauza amenajării unei vizuini de popândăi de foarte mari dimensiuni.

M. 14: mormânt de inhumatie în cistă de lespezi mici de piatră pentru un infant sau copil, similar M. 8 și M. 9, situat lângă profilul V al KT, între M. 6 și M. 11; mormântul nu a putut fi cercetat din cauza descoperirii sale la finalul campaniei.

¹ Alte abrevieri: UT – The University of Texas at Austin; USBPH Cahul – Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” Cahul

Alte morminte din perioada romană s-ar mai putea afla în colțul SV al KT, acolo unde au apărut colțurile unor lespezi mari de piatră similare celor folosite pentru construcția M. 6 și M. 11, dar care intră în cvasi-totalitatea lor sub profilele de S și de V (probabilitate ridicată), și în N extrem al KT, pe o lățime de circa 1 m, unde nu a existat timpul necesar îndepărtării totale a stratului de folosire din această vreme (probabilitate scăzută). Aici, în apropiere de profilul V, la N de M. 14, a fost descoperit un rest de zid din piatră (KT_122), intrând în profilul de N, iar la S tăiat de groapa făcută pentru amplasarea M. 11. Interpretarea funcțională a acestui fragment de zid aproape cert anterior sfârșitului secolului al II-lea e.n. rămâne deschisă. În categoria altor complexe decât mormintele, care ar putea fi puse în relație cu necropola romană se numără și o groapă cu contururi neregulate, similară unei vizuini de popândăi, situată lângă perețele SV al cuptorului, umplută cu pietre și țigle, de o manieră care sugerează o intervenție antropică. Cea mai probabilă explicație este că acțiunile de degradare ale cimitirului prin bioturbații provocate de popândăi începuseră deja în timpul funcționării sale, astfel încât au fost necesare acțiuni umane de îndepărtare a efectelor negative.

Odată cu aceste acțiuni s-a putut stabili că limitele originale ale stratului cenușos 080 (ob. 2), conținând numeroase fragmente ceramice, în special de amfore, și oase de animale, ulterior străpuns de morminte din perioada romană, au fost următoarele: la S, extremitatea de N și de NV a cuptorului de oale, apoi o linie continuând de la aceasta până în profilul V; la V, nu a putut fi stabilită cu exactitate, stratul continuând sub profil; la N, nu a putut fi stabilită cu exactitate, stratul intrând parțial sub pământul din perioada romană care nu a putut fi încă îndepărtat; la E, nu poate fi precizată cu exactitate o limită originală, dar este cert că odată cu apariția unor mari gropi elenistice în E actualei secțiuni KT, el a fost mărginit aici de acestea. Astfel, înainte de săparea mormintelor din perioada romană, stratul ocupa cel puțin un sfert din suprafața totală a KT. Observațiile stratigrafice lasă doar două posibilități privind datarea relativă a formării sale: fie în paralel cu ultima perioadă de funcționare a cuptorului de oale, fie ulterior scoaterii din uz a celui din urmă. Noi fragmente ceramice din acest strat, dar și unele datări ¹⁴C, se alătură datelor obținute în 2022 și conduc la concluzia că el ar data între ultimul sfert al sec. al V-lea și mijlocul sec. al IV-lea î.e.n. Faptul că fragmentele ceramice descoperite nu sunt întregibile și că resturile de animale, în majoritatea lor oase craniene, coarne, tarsiene și metatarsiene și copite, prezintă urme specifice tranșării și măcelăririi conduc la înlocuirea ipotezei formulate în 2022 că stratul cenușos 080 ar fi asociat unei distrugerii, cu presupunerea că fenomenul de formare a stratului a fost cel de depunere, similar celor înregistrate în gropile de gunoi. Cum cele mai recente materiale din acest strat se datează la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n., acest reper cronologic poate fi considerat și *terminus ante quem* pentru funcționarea cuptorului pentru ceramică.

În privința cuptorului de ceramică (ob. 3), cercetările s-au concentrat pe identificarea intrării în camera inferioară, în special pe laturile de E și V, acolo unde părea că dărâmătura cupolei camerei superioare, din cărămidă tare,

de lut, este mai subțire, găsindu-se la un nivel inferior celui unde a fost pusă în evidență pe latura de S (începând cu a treia asiză a cupolei). S-a dovedit însă că pe ambele laturi, în locul unor dărâmături de structuri din perioada clasică se află în fapt umpluturi galben-brune cu urme de cenușă ale unor gropi de mari dimensiuni, săpate în perioada elenistică, având în vedere materialul recuperat din ele. Atât gropile de la E, cât și cea de la V, similare celor cercetate în 2021 și 2022 în NV KT, erau mărginite spre limitele secțiunii de un pământ galben lutos mai compact, cel mai probabil dărâmătură a zidurilor de la structura constructivă ce înconjura cuptorul. Un material similar a fost identificat și pe latura de S a cuptorului, acolo unde săpătura nu a atins însă aceeași adâncime ca pe celelalte laturi. Spre cuptor, gropile din E au fost săpate până în imediata apropiere a pereților acestuia, pe care îi și ating în partea lor inferioară, în vreme ce în partea superioară există mici urme de dărâmătură, fie roșiatică, rămasă de la pereții cuptorului, mai sus, fie galbenă și lutoasă, ceva mai jos, aproximativ la nivelul grătarului din interior. În E săpătura a fost oprită la nivelul unor lespezi de piatră cu dimensiuni și de peste 0,50 m x 0,50 m, parțial deranjate, alinate pe direcția E-V, mergând din profilul E până în perețele cuptorului (KT_0140). O mică lespede similară a fost identificată și lângă perețele de S al cuptorului, intrând parțial sub dărâmătura cuptorului nederanjată în perioada elenistică. Interpretarea acestor amenajări rămâne pentru moment deschisă.

Dat fiind că pe niciuna dintre laturile de E, de V, și de N nu au fost găsite urmele tunelului prin care era introdus combustibilul în camera inferioară, cercetarea ei s-a făcut exclusiv prin gaura dinspre NV făcută cu ocazia amenajării M. 6 în perioada romană timpurie. Dintre observațiile realizate, menționăm: înainte de abandonarea cuptorului, utilizatorii săi au avut posibilitatea să îl curețe; perețele extern la nivelul inferior al cuptorului este poligonal, nu circular; camera inferioară se află sub nivelul antic de călcare; camera inferioară avea o înălțime de 0,65 m, iar grătarul cuptorului o lățime de 0,20 m.

Secționarea transversală a drumului din RT (ob. 4) pe o lățime de 1 m din cei 1,5 m ai secțiunii (la care s-a adăugat și săparea unui rest de circa 2 m² din sondajul TT1/2018 neinclus în RT în 2019) a întărit multe dintre datele obținute în 2018 și 2019, dar a adus și noi precizări. Planimetric, devine foarte probabil ca cel puțin în fazele sale ultime de funcționare (ultima dată certă, obținută pe baza unei monede, este sec. al IV-lea e.n.), drumul să fi avut o lățime de circa 3,75 m, cu un șanț nordic de 0,90 m. Chiar și în varianta mai puțin probabilă (dar pentru a cărei excludere definitivă este necesară încă o secționare paralelă) a unei lățimi de 2,85 m, cu două șanțuri de o parte și de alta de câte 0,90 m, drumul s-ar încadra în categoria *viae*, având peste lățimea minimă de 8 picioare romane pe secțiunile drepte, solicitată de *Legile celor XII Table*, potrivit *Digestelor* (Dig. 8.1.13, 8.3.8, 8.3.23, cu Laurence 1999, 58-59 și Panaite 2006, 65; vezi însă Hyg. Const. 134, care arată că la sfârșitul Republicii, în Italia, lățimea ajunsese în general la 12 picioare, cca. 3,56 m). Structural, s-a confirmat existența a două mari straturi formate preponderent din piatră, dar și din cioburi și oase de animale, suprapuse unui altuia în care majoritare sunt fundurile și toartele de

amforă din pastă roșiată, din perioada elenistică, așezate într-un pământ brun, foarte moale. Deși aspectul acestui strat indică o funcție pregătitoare, cronologia exclusiv clasică târzie și elenistică a amforelor ridică problema dacă nu cumva el reprezintă o primă amenajare a drumului în perioada autonomă a cetății, cu atât mai mult cu cât săpătura din 2023, adâncindu-se pentru prima oară și sub acest strat, a pus în evidență, pe o lățime de doar 2,2 m, două umpluturi și mai moi, fine, în ceea ce pare a fi un șanț median de drenaj.

În 2023 a fost realizată a treia campanie de prospecțiuni magnetometrice, după cele din 2018 (2,43 ha) și 2022 (1,2 ha), fiind investigată o suprafață de 1,2 ha orientată pe o axă V-E, între zona „Cuptoare”, cercetată în anii 1960-70, și un aliniament situat la cca. 100 m V de zidul de incintă din perioada romană timpurie. S-a putut realiza astfel o completare a tramei stradale de pe Platou, reperabile magnetometric, precum și o consolidare a observațiilor din 2022 privind amprenta magnetometrică (mari anomalii pozitive circulare, cu contur distinct negativ) și distribuția spațială (inexistența unor concentrări de tip *Kerameikos*) a instalațiilor pirotehnologice, precum cuptoarele de olărit. Indiciile privind identificarea unor morminte în mari ciste de piatră prin metoda magnetometrică, deși mai încurajatoare ca în anii precedenți, nu sunt totuși concludente.

Scurtă descriere a descoperirilor

Cele mai importante descoperiri sunt obiectele de inventar funerar recuperate intacte, respectiv cele două vase ceramice din M. 11 deja amintite. Însemnate cantitativ sunt fragmentele de vase ceramice, oasele de animale, fragmentele de opaițe și de statuete de teracotă, cioburile de geam de sticlă, cuiele și bucățile de zgură. Cu caracter întrucâtva special pot fi amintite: 10 monede de bronz, dintre care 4 cu roată, 1 lamă de fier și 2 vârfuri de săgeți, dintre care unul cu valoare monetară, 1 greutate piramidală de țesut, 1 fusaiolă, 3 țințe de bronz, 2 mărgelă, 1 de bronz și 1 de sticlă, 1 fragment de inel de bronz. Epigrafic, pot fi notate 15 toarte și găuri de amforă ștampilate și 2 *graffiti*, dintre care unul, EAE, reproduce un text similar inscripționat pe amfore à la brosse de la Histria și Kamarina (Bîrzescu 2012, 345, nr. cat. 1370, pl. 80; Johnston 2017, 127, n. 13; cf. van Doorninck 2015, 207 pentru EAE ca abreviere pentru ἔλαιον, pe amfore din sec. al VII-lea e.n. din epava de la Yassıada). Obiectele sunt păstrate în depozitul 1, la Histria.

Tehnici de cercetare

Procedeele pentru realizarea și documentarea săpăturilor sunt cele utilizate și anterior, descrise în raportul din CCA, *Campania din 2019*. În plus față de campaniile precedente, pentru flotație a fost folosit un sistem format dintr-un butoi metalic modificat, o pompă, diverse site și recipiente, ceea ce a permis sortarea a cca. 100 l de mostre de sol colectate atât în 2023, cât și anterior. Materialul pentru analiza paleobotanică a fost astfel mult îmbogățit față de cantitatea obținută în 2022, urmând a fi analizat la Universitatea din Cincinnati. Fracțiunea grea obținută prin flotație în acest an conține la rândul ei numeroși solzi și oase de pește care par să confirme observația preliminară anterioară că erau consumate mai ales specii de pește de apă dulce.

Printre analizele arheometrice de laborator planificate sau în derulare se numără: analize petrografice și chimice ale vaselor ceramice și surselor locale de lut; analiza resturilor umane și animale din perspectiva izotopilor stabili (C/N pentru dietă; Sr și O pentru mobilitate); analiza ^{14}C a resturilor organice pentru datare; analiza ADN-ului antic conservat de resturile umane (focalizată asupra investigării înruderii biologice), de tartrul dentar (focalizată asupra compoziției bacteriale a microbiomului oral al indivizilor) și de sol (focalizată asupra identificării potențialilor paraziți umani și patogeni antichi); analiza proteinelor din smalțul dentar pentru identificarea sexului biologic, mai ales în cazul copiilor; analiza amprentei lipidelor tetraeterice specifice bacteriilor descompunătoare termo-sensibile pentru reconstituirea paleoclimatului din morminte; analiza compozițională a unor cioburi de geam descoperite deasupra mormintelor din S KT.

În timp ce noi mostre au fost colectate pentru analizele de laborator, cele prelevate anterior, în special de la rămășițe umane și animale descoperite în 2022, au continuat a fi analizate în 2023. Deși analizele se află în derulare, pot fi menționate unele rezultate preliminare. Datările ^{14}C ale defuncțiilor din mormintele cercetate în 2022 relevă că cele mai timpurii înmormântări au loc în sec. al II-lea e.n., posibil chiar în prima sa jumătate, pe când mormântul în nișă M. 10 se numără printre cele mai târzii, fiind situat în intervalul 420-539 e.n. cu o probabilitate de 95,4% în urma calibrării. Rezultatele cercetării proteice a infantului din M. 7 și a celui mai tânăr dintre copii din M. 8 arată că sexul biologic al acestora era feminin, aducând astfel o informație prețioasă irecuperabilă prin alte metode și tehnici. Deși conservarea ADN-ului antic în resturile umane descoperite pare a fi relativ deficitară, au putut fi extrase totuși unele secvențe clare de ADN, existând așteptarea rezonabilă de a putea identifica haplotipuri și eventuala înrudire genetică pentru unii dintre indivizii înmormântați în necropola din perioada romană.

Obiectivele cercetărilor viitoare

În 2024, cercetările de teren vor fi întrerupte, eforturile fiind îndreptate către publicarea rezultatelor obținute până acum.

Eventuala lor reluare în condiții similare celor de până acum și-ar putea asuma ca obiective: 1. Săparea și studierea exhaustivă a cuptorului de vase ceramice din KT datând din perioada clasică, în suprafața actuală de 63 m² a secțiunii; 2. Trasarea și săparea unei secțiuni paralele cu RT, într-o poziție ce urmează a fi stabilită, pentru mai bună înțelegere a caracteristicilor și fazelor constructive ale drumului identificat în RT. Pe termen lung, într-un proiect cu resurse semnificativ mai mari, un obiectiv valoros ar fi extinderea cercetărilor în jurul KT, pe o suprafață de cca. 30 m x 45 m, delimitată de cele mai apropiate străzi/drumuri vizibile pe planul obținut prin cercetările magnetometrice, pentru punerea în evidență a întregului atelier asociat cuptorului.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare

Complexele arheologice au fost acoperite cu cel puțin un strat de material geotextil și circa 0,2 - 0,3 m de pământ, cuptorul fiind protejat suplimentar prin folosirea a

două straturi de geotextil și circa 0,5 m de pământ, iar pentru susținerea pereților a unor grămezi de pietre. Mormintele și alte complexe arheologice relevante au fost documentate 3D, prin fotogrametrie. Descoperirile păstrate în depozitul nr. 1 au trecut printr-un proces de evaluare și conservare primară extinsă prin folosirea unor ambalaje și desicanți mai eficienți, derulat cu consilierea unui conservator specializat. Formularea unor propuneri de punere în valoare este prematură, dat fiind stadiul cercetării.

Abstract

The Histria Multiscalar Archaeological Project, a joint program of The University of Texas at Austin and the Institute of Archaeology „Vasile Pârvan”, carried out the fifth of five planned research campaigns in the „Plateau” area of Histria in July 2023. This research campaign included excavation, geophysical prospection, and the analysis and study of materials recovered both during this season and in previous campaigns. A magnetometry survey was carried out over an additional 1.2 hectares to complete prospection in the central area of the Plateau, revealing several possible kilns. Materials study included ongoing analysis by specialists of the Hellenistic finewares and Roman ceramic assemblage, and added new studies of the Late Classical and Hellenistic amphorae, the terracotta figurines, and fishbones and scales collected in the course of excavation. Additional samples were collected for laboratory research, including human bones, teeth, and dental calculus for radiocarbon, stable isotope, aDNA, and proteomic analyses; organic material from flotation for archaeobotanical analysis; soil samples for sedimentary aDNA and bacterial tetraether lipid analyses; and ceramics, clay, and window glass for composition analysis. Laboratory work and materials analyses will continue throughout 2024, shedding new light on diet, kinship, health, and funerary rituals in the Roman period, and on trade and ceramics production in the Late Classical and early Hellenistic periods.

Excavations in the Kiln Trench uncovered six new Roman burials (three adults, two juveniles, and one infant) in three graves (tombs 11, 12, and 13) and identified a cist grave, probably for a child, that was not excavated (tomb 14). Tomb 11 also contained a small two-handled cup associated with the juvenile burial and a one-handled jug. The “destruction layer” identified last year was also excavated and recognized as a midden deposit, probably of the 4th c. BCE. This layer abutted the kiln, but it is not clear if it formed while the kiln was in use or after its abandonment. The dating of the kiln itself remained ambiguous, because the use surfaces associated with it had largely been removed by two large pits, although it was almost certainly out of use by the mid to late 4th c. BCE. At the bottom of the east pit was a stone slab structure, apparently later than the kiln, of uncertain function. A section across the road in the Road Trench suggested, on the basis of fills containing large quantities of amphora toes and handles deposited in a narrower ditch below the roadbed, that its construction dates to the end of the 4th c. BCE or the beginning of the 3rd.

Bibliografie:

Bîrzescu 2012 – Bîrzescu, I., *Histria XV. Die archaischen und frühklassischen Transportamphoren*, București, 2012.

Condurachi et al. 1957 – Condurachi, Em. et alii. *Șantierul arheologic Histria*, MCA 4, 1957, p. 9-101.

Johnston 2017 – A.W. Johnston, *Texts and Amphorae in the Methone “Ypogeio”*, în J. Strauss Clay et al. (eds.), *Panhellenes at Methone. Graphê in Late Geometric and Protoarchaic Methone, Macedonia (ca 700 BCE)*, Berlin-Boston, p. 123-132.

Laurence 1999 – Laurence, R., *The Roads of Roman Italy: Mobility and Cultural Change*, Londra, 1999.

Panaite 2006 – Panaite, A., *Drumurile romane din teritoriul orașului Tropaeum Traiani*, SCIVA 57, 2006, p. 57-70.

van Doorninck 2015 – F.H. van Doorninck Jr., *The Seventh-Century Byzantine Ship at Yassıada and Her Final Voyage: Present Thoughts*, în D. Carlsson et al. (eds.), *Maritime studies in the wake of the Byzantine shipwreck at Yassıada, Turkey*, College Station, TX, p. 205-216.

Illustrations list:

Fig. 1. The plan of KT surface.

Fig. 2. The two ceramic vessels from the early Roman era discovered in M. 11.

Fig. 3. The road from RT, image from the sectioning, with those two layers composed mainly of stone and the layer mainly composed of amphora bottoms and lathes.

Fig. 4. Map with the results of magnetometric explorations in 2018, 2022 and 2023 and their preliminary interpretation (yellow lines - streets and roads; red rectangles - ancient pyrotechnic installations; orange circles - modern installations).

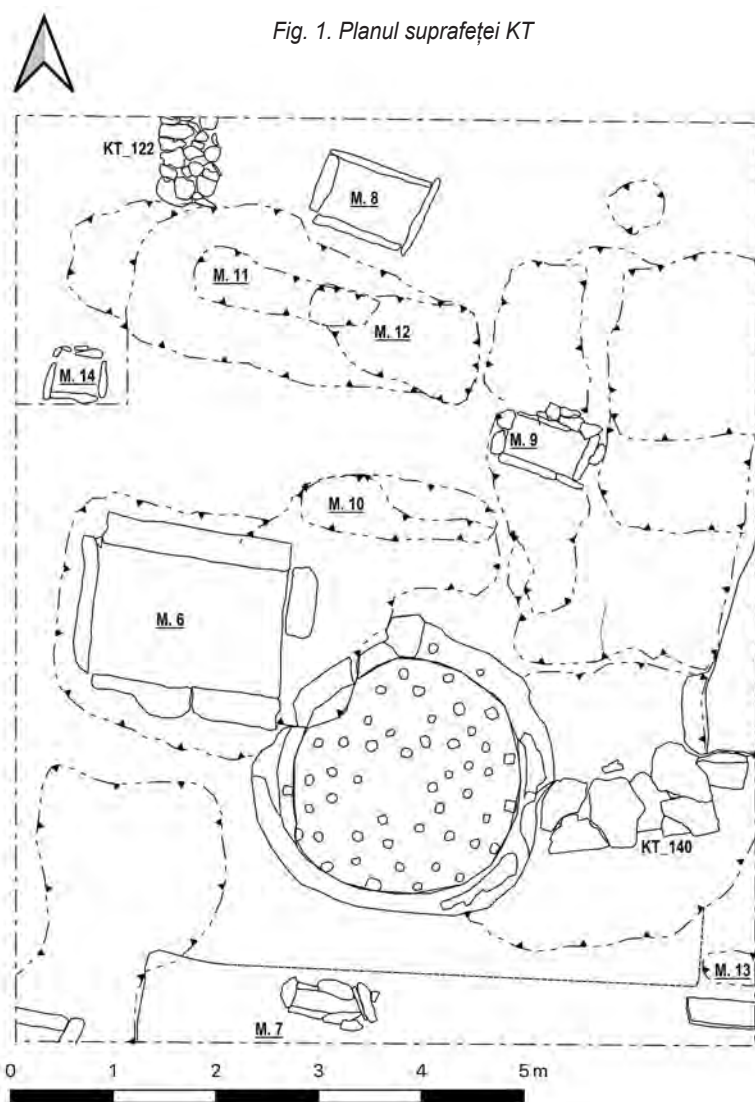

Fig. 2. Cele două vase ceramice din epoca romană timpurie descoperite în M. 11

Fig. 3. Drumul din RT, imagine din timpul secționării, cu cele două straturi compuse preponderent din piatră și stratul compus preponderent din funduri și toarte de amforă

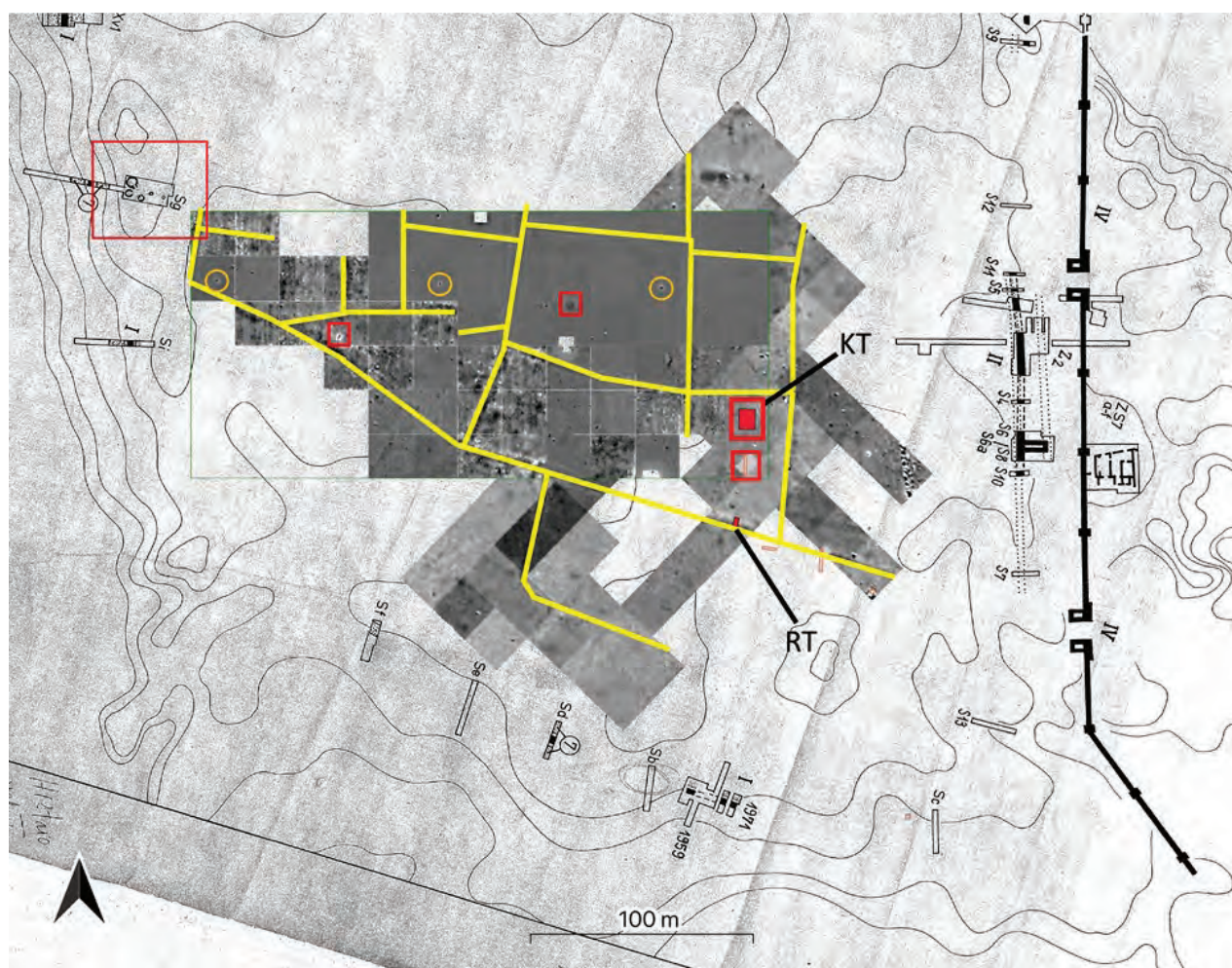

Fig. 4. Hartă cuprinzând rezultatele explorărilor magnetometrice din 2018, 2022 și 2023 și interpretarea lor preliminară (linii galbene – străzi și drumuri; dreptunghiuri roșii – instalații pirotehnologice antice; cercuri portocalii – instalații moderne)

37. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]**Punct: Sector Sud****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 3 (epoca antică), 321 (epoca romană timpurie), 322 (epoca romană târzie)**cod RAN:** 62039.01; **cod LMI** CT-I-s-A-02681**Autorizație nr.** 2482/12.06.2023**Colectiv** Mircea Mihail Dabîca, responsabil de sector, (IAB) Zeynel Demir (absolvent FIB)**Finanțare** 50.000 RON (pentru tot șantierul arheologic)**Perioada desfășurării cercetării:** 1 – 16.08.2023

Din anul 2010 **obiectivul principal** al cercetării arheologice în **Sectorul Sud** de la Histria este punerea în evidență, atât din punct de vedere științific dar și muzeistic, a orașului roman timpuriu de la Histria, mai puțin cunoscut și cercetat în economia investigațiilor arheologice de pe acest sit.

În campania din anul 2023, cercetarea arheologică în **Sectorul Sud** al cetății greco-romane Histria s-a concentrat în noua suprafață deschisă în această campanie, S21, situată la est de S16 și S17. (Fig. 1, 2)

Scurt istoric

În campania arheologică din anul 2012, într-o a treia etapă de cercetare în sub-sectiunea S3b, în caroul 9 și la adâncimea de -1,20 m, a fost descoperit un zid (Z8) lat de aproximativ 1,80 m, orientat E-V, cu un contrafort în caroul 10 de 0,50 m, zid din piatră de șist verde legat cu mortar. Acesta coboară în adâncime până la -2,45 m, fiind de fapt fundația acestui zid. Continuarea acestei structuri constructive impozante a fost identificată în aceeași campania arheologică și în secțiunea de verificare S 5 (6 m x 2 m) situată la 3,50 m vest de S3b, unde s-a surprins continuarea acestui zid atât spre vest, dar și un colț al lui care îndreaptă zidul spre nord (Z10). De asemenea, continuarea acestei structuri a fost sesizată și în extremitatea nordică a S3b, unde la adâncimea de -2,00 m a apărut, după toate probabilitățile, latura de nord a unui posibil *edificiu public de mari dimensiuni*, aici fiind surprinsă doar o lățime de 1,60 m din lățimea totală a acestui zid (Z9), care mai continuă și sub martorul dintre S3a și S3b. Concluzia noastră din campania arheologică 2012 a fost că este foarte posibil ca aceste ziduri de piatră legate cu mortar, Z8, Z9, Z10, cu lățimi foarte mari, să facă parte dintr-un edificiu de epocă romană timpurie, de mari dimensiuni (aproximativ 20 m lățime) (Fig. 2), cu o funcționalitate publică, oficială, având în vedere atât poziționarea sa în mijlocul orașului roman timpuriu, cât și faptul că, în campania din 2011 cât și în cea din anul 2012 s-au descoperit mai multe fragmente de tencială pictată între cele două limite de nord și de sud ale secțiunii S3b. Ca urmare a acestei importante descoperiri arheologice s-a impus nevoia cercetării și analizării din punct de vedere planimetric a acestei structuri constructive de mari proporții, de epocă romană timpurie (secolul III p.Chr.), precum și a structurilor arheologice conexe acestei clădiri oficiale, respectiv orizontul de locuire romană timpurie și cele două necropole care suprapun acest edificiu.

Sector Sud 2023

Datorită timpului scurt avut la dispoziție și în campania din anul 2023 (două săptămâni), obiectivul central al cercetării arheologice din Sectorul Sud a fost continuarea identificării planului arhitectonic al *edificiului roman timpuriu de mari dimensiuni* cu un caracter public, comercial (*horreum*) (Fig. 2), mai exact a uneia dintre laturile lungi, de sud, unde ne-am propus să descoperim cel de al doilea contrafort/pinten de sprijin de pe această latură. Motivul pentru care am decis să continuăm această abordare și în campania din 2023 se datorează descoperirilor din campaniile precedente, când au fost identificați din punct de vedere arheologic alți 3 contraforți/pinteni de sprijin, unul pe latura de sud (în campaniile 2012 și 2021, contrafortul nr. 1) și doi pe latura de nord (campania 2016, contrafortul nr. 2 și în campania 2022, contrafortul nr.1) alături de cele două colțuri ranforsate ale clădirii, cel de SV (campania 2012 și 2018) și NV (campania 2014). Am dorit să vedem și dacă se respectă, în continuare, distanțele dintre contraforții/pinteni de sprijin de pe latura de nord și de pe latura de sud și în al doilea rând, să putem oferi în final, o posibilă reconstituire planimetrică a edificii roman timpuriu (*horreum*).

Pentru atingerea acestui obiectiv am început în această campanie o nouă suprafață, S21, situată la est de S16 și jumătatea sudică a S17 (Fig. 2). Această nouă suprafață de 8 x 8 m (64 m²) face parte dintr-o serie de 7 suprafețe de aceleași dimensiuni, amplasate între fostele secțiuni magistrale S2 și S3, fiind delimitate la vest și est de doi martori magistrali perpendiculari pe laturile lungi ale edificii roman timpuriu. Am decis această abordare din mai multe motive. În primul rând pentru a cerceta arheologic toată suprafața de teren rămasă și delimitată de Casa Mare la nord, secțiunea magistrală S3 la vest, aleea principală de vizitare a sitului la sud și secțiunea magistrală S2 la est. Apoi, pentru a putea cerceta nestingheriți complexele funerare din cele două necropole romane târzii care suprapun edificiul roman timpuriu (*horreum*). Și nu în ultimul rând, pentru a avea o imagine arheologică cât mai clară, din punct de vedere planimetric, a jumătății de vest a edificii roman timpuriu dar și a zonelor de la nord și sud de acesta. La finalul cercetării arheologice a acestor 7 suprafețe vom avea doi martori magistrali peste clădirea *horreum*-ului, ale căror profile arheologice ne vor aduce mai multe informații stratigrafice importante despre edificiul roman timpuriu în sine dar și despre ceea ce avem la nord și sud de acesta.

Revenind la campania din acest an și la suprafața S21, trebuie să menționăm faptul, că această mare suprafață (de 64 m²) a fost împărțită în 16 carouri de 2 x 2 m pentru a înlesni cercetare arheologică și pentru înregistrarea cât mai bună a materialului descoperit și a situațiilor arheologice. În cele două săptămâni avute la dispoziție anul acesta pentru cercetarea arheologică, am început cu săparea nivelului vegetal (Fig. 3) în care am descoperit ceramică romană târzie (amestecată și cu fragmente timpurii și grecești), fragmente de sticlă, alături de un număr de opt monede, dintre care una din 1966. Adâncimea maximă a acestui nivel a fost de -0,17 m. Am continuat cercetarea arheologică cu al doilea nivel, cel gri-cenușiu, (Fig. 4) în care, pe lângă

ceramica romană și cele patru monede descoperite, am atins și primele situații arheologice, o zonă de dărâmtură romană târzie, din piatră de șist verde (în carourile C2, C3, D2, D3, D4) (Fig. 5-8). La finalizarea cercetării acestui de-al doilea nivel arheologic, urmărit până la adâncimea maximă de -0,47 m, în carourile A1-4, B1-4, C1-4 am ajuns la finalul scurtei campanii arheologice din acest an, pe nivelul de dărâmtură cu moloz al edificiului roman timpuriu (Fig. 9, 10), nivel în care sunt săpate mormintele necropolei romane târzii care suprapun *horreum*-ul. Ceretările arheologice vor fi continuate în campania viitoare, în care ne propunem să investigăm zona de dărâmtură și complexele funerare, pentru ca după aceasta, să ajungem pe nivelul edificiului roman timpuriu, pe latura de sud a acestuia, obiectivul major al cercetărilor noastre.

În finalul campaniei arheologice au fost înregistrate rezultatele cercetării arheologice prin fotografie, desen tehnic (grund), și ridicare topografică (Căătălin Pavel).

În privința inventarului mobil descoperit în campania arheologică 2023, menționăm fragmente ceramice romane, târzii dar și timpurii, opaițe fragmentare, fragmente din recipiente de sticlă, cuie, piese din bronz, plumb și fier, oase și 13 monede, dintre care una contemporană.

Concluzii preliminare

În actualul stadiu al cercetării arheologice, apare destul de clar că acest mare edificiu public este construit la începutul secolului III p. Chr. (probabil în timpul lui Septimius Severus). Edificiul a suferit o mare distrugere la mijlocul secolului III p. Chr., probabil cu ocazia faimoasei „distrugerii a Histriei” (*excidium Histriae*) în urma devastatorului raid gotic din anul 251 p. Chr., distrugere evidențiată arheologic, atât în partea de nord a edificiului, cât și în cea de sud și vest. Din punct de vedere numismatic se constată că o bună parte dintre monedele descoperite (un procent de aproape 80%) sunt puternic afectate de efectele unui mare incendiu, multe dintre ele fiind topite sau parțial topite. Distrugerea este urmată de o refacere parțială, timp în care clădirea a continuat să fie folosită, dar la alte proporții. Conform evidenței numismatice distrugerea ei definitivă a avut loc către sfârșitul secolului III p. Chr. și în primul deceniu al secolului IV p. Chr. Terenul pe care a fost amplasat acest edificiu este ocupat ulterior, de prima necropolă romană târzie atestată în această zonă, cea din secolul IV - sfârșitul secolului V p. Chr. De asemenea, nu este exclus ca traseele celor două alei de vizitare a sitului, cea de sud și cea de vest, să fi reprezentat în antichitate limita dintre zona mai înaltă a cetății (unde este amplasat edificiul roman timpuriu) și zona cu apa și mlăștinoasă din S și SV. Astfel se poate vorbi în acest moment, cu titlul de ipoteză de lucru și despre o posibilă funcționalitate a acestui edificiu de utilitate publică / comercială, adică antrepozite (*horreum*), orientate cu latura lungă pe direcția E-V, lonjând în acest fel, zona portuară de S a Histriei.

Abstract

The report presents the main results of the 2023 systematic archaeological campaign in Histria, Sector South. Given the short period available for excavations (two weeks), the main objective of the archaeological research in the South Sector was to continue researching the large Early Roman edifice with a public, commercial character (*horreum*), more precisely its southern part, where we set out to discover the second buttress/support spur on this side. Therefore, this campaign we started a new archaeological surface S21 (64 square meters). Further archaeological research and surface discovery of the western part of the edifice will refine and improve the understanding of this monument's planimetry.

Illustrations list:

Fig. 1. South Sector General Plan 2018, with the graphic representation of the researched area in the 2023 archaeological campaign.

Fig. 2. The Early Roman edifice, with red.

Fig. 3. S21 View from NE.

Fig. 4. S21 View from N.

Fig. 5. S21 Late Roman debris area. View from N.

Fig. 6. S21 Late Roman debris area. View from N.

Fig. 7. S21 Late Roman debris area. View from S.

Fig. 8. S21 Late Roman debris area. View from N.

Fig. 9. S21 View from NE.

Fig. 10. S21 View from N.

Fig. 1. Plan general Sector Sud 2018, cu reprezentarea grafică a zonei cercetate în campania arheologică 2023

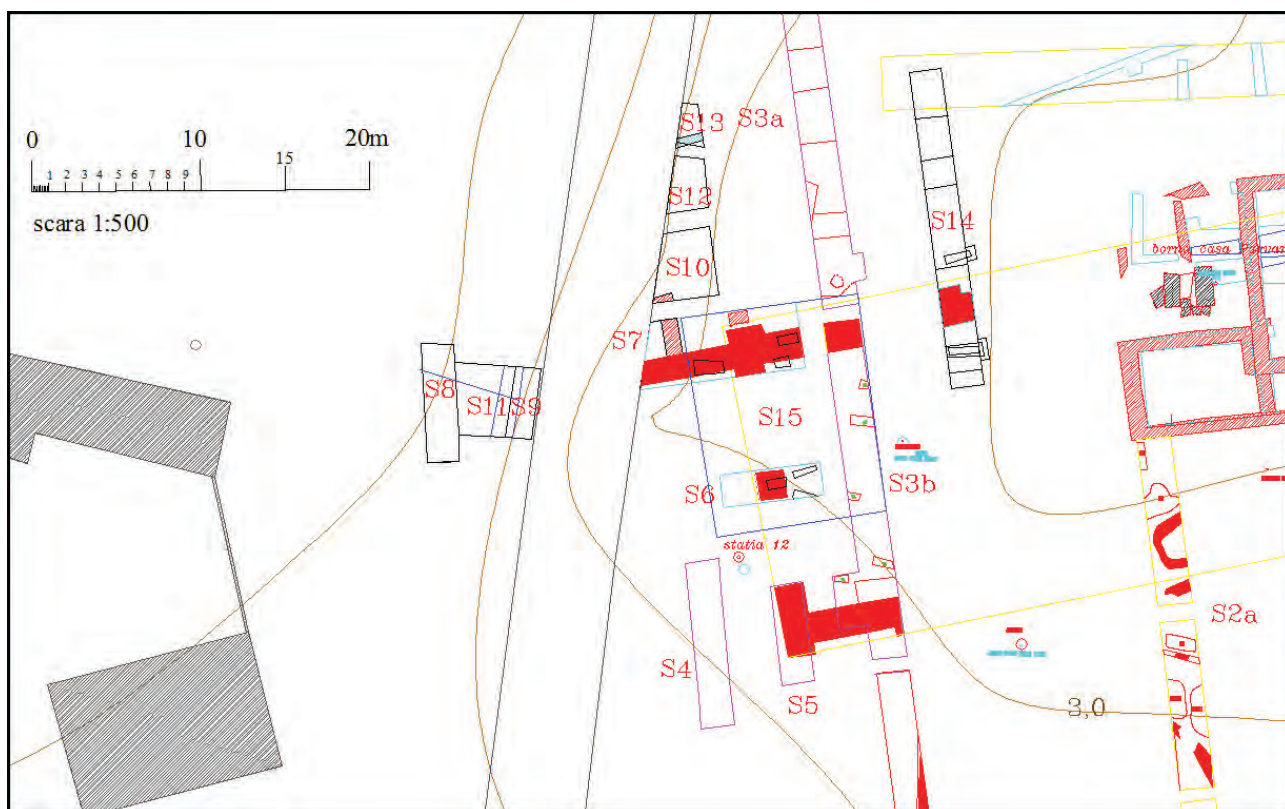

Fig. 2. Edificiul roman timpuriu, cu roșu

Fig. 3. S21 Vedere dinspre NE

Fig. 4. S21 Vedere dinspre N

Fig. 5. S21 Dărâmtură romană târzie. Vedere dinspre N

Fig. 6. S21 Dărâmtură romană târzie. Vedere dinspre N

Fig. 7. S21 Dărâmatură romană târzie. Vedere dinspre S

Fig. 8. S21 Dărâmatură romană târzie. Vedere dinspre N

Fig. 9. S21 Vedere dinspre NE

Fig. 10. S21 Vedere dinspre N

38. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria]**Punct: Sector Templu**

Tip de sit: 112 (așezare fortificată); 113 (așezare urbană); 122 (cetate); 131 (templu); 132 (sanctuar)

Încadrare cronologică: 311 (epoca arhaică); 312 (epoca clasică); 313 (epoca elenistică); 322 (epoca romană timpurie (cod 321); epoca romană târzie)

Cod RAN: 62039.01

Colectiv: Iulian Bîrzescu (IAB) - responsabil de sector, Florina Panait Bîrzescu (IAB), Ioana Aioani (UBB), Paula Todor (UBB).

Finanțare: fonduri Ministerul Culturii, propii, acțiune de voluntariat

Perioada desfășurării cercetării: 1 - 31.08.2023

În campania din 2023 săpăturile din Sectorul T de la Histria au avut două obiective principale: stabilirea limitelor de nord ale sanctuarului și dobândirea de noi date despre începuturile sanctuarului, de la apariție până la monumentalizarea din a doua jumătate a secolului al VI-lea a.Chr. În acest sens săpăturile au fost concentrate la nord de templele A și A', unde mai avuseseră loc cercetări în diferite perioade din ultimul secol, dar cu obiective diferite, respectiv stabilirea traseelor zidurilor de incintă elenistic și roman timpuriu, a monumentelor din imediata apropiere de cele două temple, etc.

În acest an am deschis trei suprafețe, două la nord de templul A, una la nord de templul A' și am făcut un mic sondaj de verificare (2 x 1 m) în interiorul platformei estice a templului A. Prima suprafață, S1/2023, cu o lungime de 3,30 m (nord sud) și o lățime de 2,20 m (est vest), a avut ca limită sudică colțul de nord est al platformei templului din epocile arhaică și clasică, restaurată în anii '70 ai secolului trecut. Săpătura a început în această suprafață de la nivelul platformei templului până la stânca de șist. Platforma nu este așezată direct pe stâncă, ci pe un strat de pământ brun de aproximativ 23 cm grosime. Până la circa 60 de cm la nord de platformă săpăturile de la începutul anilor '50 ai secolului trecut au atins pe alocuri stânca, dar au lăsat nederanjat cea mai mare parte din stratul de pe stâncă. Cele câteva descoperiri indică mai degrabă că în acest areal în prima jumătate a secolului al VI-lea a.Chr. au existat depuneri de votive asemănătoare cu cele de la vest de templu, descoperite începând cu anul 2012. Dintre aceste votive se remarcă un mic aryballos corintic târziu și o placă de bronz, ambele descoperite în poziții secundare. În mijlocul suprafeței S1/2023, stratigrafia până la stâncă a fost răscolită de o intervenție ulterioară, cel mai probabil din epoca arhaică târzie - clasică timpurie. Aici fragmentele de calcar turonian mărunțit de la pavajul din apropiere de templu au apărut în amestec cu fragmente ceramice mici de la vase și fragmente de țigle de la templu. În partea de nord a suprafeței sunt de semnalat mai multe pietre neregulate de șist, care fie aparțin unei seminte de fundație de zid, fie au fost aruncate la o nivelare, doar lărgind săpătura în suprafață vom putea lămuri această problemă. Cele câteva contexte cercetate în S1/2023 indică faptul că la nord, în imediata apropiere a templului A, în perioada arhaică

târzie a existat un interes pentru amenajarea acestui spațiu din interiorul sanctuarului. Pentru perioada de început a activității de cult din zona sacră cele câteva contexte arată că aici și în apropiere erau depuse votive comune.

Așa cum este cunoscut din literatură, limita de nord a sanctuarului a fost considerată a fi dată de zidul de incintă de epocă elenistică. Traseul acestuia a fost mai mult presupus decât identificat în teren, singura porțiune unde a fost dezvelit se află la câțiva metri la nord-est de templul A' prin săpăturile de la sfârșitul anilor '70 - începutul anilor '80 din sectorul A, rămase din păcate inedite. De altfel, în diferitele planuri ale cetății sau ale sanctuarului ipoteticul traseul variază cu câțiva metri. În campania din 2023 am redeschis două suprafețe pentru a surprinde eventuale urme ale acestuia, precum fundații, amprente lăsate în stâncă, etc. Nu în ultimul rând, un element însemnat în topografia sanctuarului, respectiv pentru cunoașterea limitelor sale, și care a fost prea puțin discutat până acum, îl reprezintă configurația stâncii de șist, pe care s-au instalat primele construcții sacre. Din observațiile mai vechi, coroborate și cu cercetări mai noi ce au propus un nou scenariu privind evoluția peisajului histrian, îndeosebi prin carote executate în colaborare cu echipe de geografi, rezultă că la nord de temple A și A' stânca coboară mai degrabă lin până la zidul de incintă roman târziu din ultimele faze, iar de aici spre nord are o cădere mai pronunțată. Este de presupus că această configurație a stâncii de șist a jucat un rol decisiv pentru alegerea primelor locuri de cult, cât și pentru stabilirea granițelor acestora. Mai mult, zidurile de incintă fie ale cetății, fie ale sanctuarului adesea sunt ridicate în funcție de teren. Toate acestea au făcut ca să merite noi săpături la nord de temple. Astfel, ținând cont de situația din teren și forța de muncă redusă, am deschis suprafața S2/2023 la nord de S1/2023 și strada romană târzie, ce mărginește la nord așa numita „casă constantiniană”, săpată în anii '50 de Dionisie Pippidi. Motive organizatorice ne-au făcut să nu secționăm strada, care a rămas ca martor între cele două suprafețe. S2 are o lungime de 4,50 m (nord-sud) și o lățime de 3,80 m (est-vest), fiind stabilită în linii mari în funcție de zidurile unei case de epocă târzie, cercetate la sfârșitul anilor '70 de către Catrinel Domăneanțu. Aici săpăturile fuseseră oprite imediat după dezvelirea primelor blocuri din fundațiile zidurilor casei, straturile de mai jos nefiind deranjate, deși traseul incintei ar fi trebuit să treacă pe aici. Cercetările noastre au continuat de la acest nivel de epocă romană târzie până la stâncă. Chiar dacă urme directe de la incinta cetății nu am identificat, situația este una destul de promițătoare cel puțin în ceea ce privește granița sanctuarului, deoarece urme ale acestuia lipsesc complet pe toată suprafața cercetată. În S2/2023 stânca de șist coboară destul de clar, dar relativ lin, spre nord, fără a mai fi însă pregătită pentru diferite amenajări de cult, așa cum se întâlnește peste tot în sanctuar. În suprafața cercetată, singurul nivel bine evidențiat este al unei încăperi aparținând primei faze a casei târzii (sec. V-VI d.Chr.), din care în partea de nord est am păstrat un pavaj cu dale și o mică vatră. În afară de acestea sunt de menționat umpluturi de epocă romană târzie, ce ajung până pe stâncă, și straturi cu scoici și nisip de plajă. În partea de sud a suprafeței se

păstrează numeroase pelicule cu mortar, ce pot proveni de la demontarea unui zid monumental. În viitor va trebui deschisă o suprafață mai mare pentru a lămuri diferitele structuri identificate în acest an.

O a treia suprafață deschisă în 2023 în vederea obținerii de noi date privitoare la cele două obiective amintite la început a fost trasată la nord de templul A'. Este vorba de S3/2023, cu dimensiunile de 2,20 (nord-sud) x 3,70 m (est-vest). Aici săpături au mai fost realizate în perioada interbelică, cu rezultate rămase inedite, nefiind foarte clar la început dacă fusese săpat până la stâncă. Din unele publicații mai vechi aici s-ar fi aflat traseul zidului de incintă elenistic, ce va fi jucat și rol de incintă a sanctuarului (peribol). Săpăturile noastre mai degrabă infirmă o asemenea ipoteză, susținând însă că cel puțin în epoca arhaică tot acest areal ar fi făcut parte din sanctuar. Contextele cercetate în S3 sunt de epocă arhaică, fiind vorba în primul rând de straturi deranjate la ridicarea templului A' și imediat după. Chiar dacă nu sunt în poziție originală, descoperirile de votive sunt excepționale, precum un mic cap de statuie de femeie din marmură, de producție ioniană, datat la mijlocul secolului al VI-lea a.Chr., cu paralele mai ales în Ionia și mai puțin în cetățile din Pont. În afară de acesta sunt de amintit numeroase fragmente ceramice și din bronz.

Abstract

The archaeological excavations carried out in the Sector T (Sacred Area) at Histria in the year 2023 had two objectives: to understand the northern limits of the sanctuary and to highlight the beginnings of the sanctuary (the Early and Middle Archaic periods). Researches were carried out in three surfaces situated north of the temples A and A', in an area intensively investigated even before WWII. Although traces of the sanctuary limits have not been revealed, the few preliminary results provided by the configuration of the terrain and by several monuments justify in the future the expansion of the researched area, especially since here was and is still presumed the Hellenistic city wall. For the second goal, it is here to mention some finds of Archaic votives found in secondary positions.

Bibliografie:

Avram *et alii* 2013: Avram, Alexandru, Bîrzescu, Iulian, Mărgineanu Cârstoiu, Monica, Zimmermann, Konrad, „Archäologische Ausgrabungen in der Tempelzone von Histria, 1990-2009”, *Il Mar Nero* VIII, 2010/2011 (2013), 39-102.

Histria I: Condurachi, Emil *et alii*, *Histria. Monografie arheologică*, București, 1954.

Histria VII: Alexandrescu, Petre, *Histria. VII. La zone sacrée d'époque grecque*, București, Ed. Enciclopedică, 2005.

Pârvan 1915: Pârvan, Vasile, *Raport special nr. 4. Campania a II-a de săpături la Histria*, ACMI 8, 1915, 190-199.

Vespremeanu-Stroe *et alii* 2013: Vespremeanu-Stroe, Alfred, Preoteasa, Luminița, Hanganu, Diana, Brown, Anthony, Bîrzescu, Iulian, Toms, Philip, Timar-Gabor, Alida, „The impact of the Late Holocene coastal changes on

the rise and decay of the ancient city of Histria (southern Danube delta)”, *Quaternary International* 293, 2013, 245-256.

Illustration list:

Fig. 1. S1/2023, view from the north.

Fig. 2. S1/2023, view from the west.

Fig. 3. S1/2023, view from the south.

Fig. 4. S1/2023, view from the north.

Fig. 5. S2/2023, view from the south.

Fig. 6. S2/2023, view from the south.

Fig. 7. S3/2023, view from the south.

Fig. 8. S3/2023, view from the east.

Fig. 1. S1/2023, vedere dinspre nord

Fig. 2. S1/2023, vedere dinspre vest

Fig. 3. S1/2023, vedere dinspre sud

Fig. 4. S2/2023, vedere dinspre nord

Fig. 5. S2/2023, vedere dinspre sud

Fig. 6. S2/2023, vedere dinspre sud

Fig. 7. S3/2023, vedere dinspre sud

Fig. 8. S3/2023, vedere dinspre est

39. Istria, com. Istria, jud. Constanța [Histria] Punct: Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare

Cod tip de sit: 122.

Încadrare cronologică: 3, 313, 32, 331, 332

Cod RAN: 62039.01; Cod LMI: CT-I-s-A-02681

Colectiv: Paul Damian (responsabil sector), Adela Bâltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)

Finanțare: 40.000 lei MNIR

Perioada desfășurării cercetării: 1–28.08.2023

Investigațiile arheologice din sectorul *extra muros* Poarta Mare – Turnul Mare au început în anul 2000, având ca obiectiv general surprinderea unor aspecte ale locuirii romane timpurii, eventual ale celei elenistice, din perimetrul central al așezării histriote. Cercetările efectuate în campaniile 2000–2008, 2013–2014, 2016–2019, 2021–2022¹ au oferit date stratigrafice ale zonei și, totodată, au dus la descoperirea unor edificii și a altor complexe arheologice, databile din epoca elenistică târzie până în ultimul nivel roman timpuriu (nivelul I C²); câteva complexe pot fi plasate și ulterior ridicării incintei romane târzii. Mai mult decât atât, cele două străzi și trei edificii identificate aici au condus la conturarea unei planimetrii coerente pentru epoca Principatului. Datorită finalizării cercetării în zona exterioară incintei târzii, din campania 2021 cercetarea s-a mutat în zona intramurană pentru completarea planimetriei identificate în zona extramurană și, deci, pentru finalizarea cercetării în sectorul Poarta Mare – Turnul Mare.

Așa cum aminteam și anterior³, în suprafața intramurană dintre Porta Mare și Turnul Mare au mai fost întreprinse cercetări anterioare, rezultatele acestora fiind expuse sumar în monografia din anul 1956⁴. Ulterior în zonă au avut loc mai multe acțiuni de restaurare a zidurilor, astfel încât cercetarea noastră a fost limitată și adaptată la situația din teren.

Obiectivele noastre au fost identificarea și surprinderea limitelor edificiilor 1–3, a nivelelor de funcționare aferente acestora, situația de la est de intersecția dintre artera e⁵ și strada nr. 2⁶. Pentru aceasta am continuat cercetarea

în suprafețele deschise anterior⁷ (respectiv SIII–V, VIII) și au fost deschise altele noi (SIa, SIb, SX).

Suprafața SIII = încăperea nr. 14⁸.

Deoarece jumătatea nordică a fost finalizată în campania anterioară, ne-am concentrat în jumătatea sudică. După demontarea zidului surprins anterior⁹, am continuat cercetarea fiind surprinsă o podea din lut, incendiată, pe alocuri și fragmente de lemn carbonizat. Materialul recoltat (ceramică, fragmente ostlogice, obiecte din os, monede) a indicat un nivel roman-târziu specific secolelor IV–V. După înregistrarea acestui strat s-a trecut la demontarea lui, fiind surprins nivelul de distrugere al edificiului nr. 3 (din zona extramurană). Acesta constă din fragmente tegulare diverse (țigle, olane, cărămizi), lemn carbonizat, lipitură din lut cu urme de nuiel, fragmente de tencuială, unele cu urme de pictură policromă, fragmente ceramice și osteologice. Pe alocuri a fost surprinsă și o podea de tipul *opus signinum* (fragmente tegulare sau ceramice pisate, legate cu mortar, cu o grosime de 10–15 cm, așezat pe un pat de tegule și pietre sfărâmate). Această podea era spartă în colțul de NE de o groapă din secolele IV–VI cu mult material amestecat (ceramică din mai multe epoci și fragmente osteologice, în special de pește). Cercetarea nu a fost finalizată, deoarece nu s-a ajuns la nivelul de funcționare al edificiului pe întreaga suprafață.

Suprafața IV = încăperea nr. 14a¹⁰.

În această suprafață a fost surprinsă anterior joncțiunea dintre artera e și strada nr. 2, astfel pentru a vedea care este situația la Est de această intersecție, s-a efectuat un sondaj în jumătatea estică a suprafeței investigate. Pentru aceasta a fost necesară demontarea fundației unui zid aflat la nord¹¹ (parțial demontat în campania anterioară¹²), apoi a fost îndepărtat un strat gros (cca 1 m) de umplutură (din pământ roșiatic cu fragmente ceramice diverse, dar mai ales târzii, multe fragmente osteologice, pietre etc.) folosit pentru a realiza substructura pavajului târziu, aflat în jumătatea sudică a casetei¹³. Acest strat era dispus până la nivelul plăcilor străzii. Ulterior, sub nivelul străzii, a fost surprins un strat de pământ de culoare gri/verzui cu pigmenți de arsură, scoici, fragmente ceramice etc., precum și porțiuni din traseele a două ziduri, unul orientat N–S și adosat străzii (Lvizibil = 2,40 m, l = 0,70 m, hvizibilă = 0,86 m) și un altul perpendicular pe acesta, orientat E–V (Lvizibil = 1,35 m, l = 0,60 m, hvizibilă = 0,42 m), ceea ce indică existența unui nou edificiu la est de intersecție, dar și faptul că traseul străzii nr. 2 nu continuă spre est.

Suprafața SV = încăperea nr. 13.

Pentru continuarea cercetării a fost necesară demontarea pavajului din plăci de șisturi și calcare, nivelul de funcționare corespunzător încăperii 13¹⁴. Acesta avea o

¹ Despre cercetările din acest sector, vezi Paul Damian, Adela Bâltăc, Date preliminare despre cercetările arheologice din sectorul extra muros Poarta Mare – Turnul Mare (2000–2004), SCIVA 54–55, 2003–2004, p. 131–147 cu completările din CCAR 2006, p. 195–197; CCAR 2007, p. 198–200; CCAR 2008, p. 165–166; CCAR 2009, p. 134–135; CCAR 2014, p. 63–64; CCAR 2015, p. 80–81; CCAR 2017, p. 74–75; CCAR 2018, p. 65–66; CCAR 2019, p. 85–86; CCAR 2020, p. 211; CCAR 2022, p. 222–223; CCAR 2023, p. 199–200.

² Pentru siglele cronologice de la Histria, vezi Al. Suceveanu, Histria VI, p. 13–39; 75–92.

³ CCAR 2022, p. 222.

⁴ Histria I, p. 112–115.

⁵ Pentru siglele arterelor rutiere de la Histria, vezi Suceveanu, Histria. VI, Les Thermes romains, p. 76–85 și fig. 8–50.

⁶ Pentru această nouă arteră identificată de noi anterior în exteriorul incintei târzii, vezi CCAR 2017, p. 75; CCAR 2018, 65–66; CCAR 2019, 86, iar pentru cel din interiorul cetății. CCAR 2023, p. 199–200.

⁷ CCAR 2022, p. 222–223.

⁸ Pentru siglele încăperilor, vezi Histria I, planșa I.

⁹ CCAR 2023, p. 199.

¹⁰ CCAR 2022, p. 222 și nota 9.

¹¹ CCAR 2022, p. 222.

¹² CCAR 2023, p. 199.

¹³ Vezi, CCAR 2022, p. 222.

¹⁴ CCAR 2023, p. 199.

substructură din lut amestecat cu pietre, rar tegule și pietriș. S-a constatat că acesta era construit pe un strat de nivelare realizat din lut bătătorit gros de 25–45/50 cm (mai gros spre est), care acoperea nivelul de distrugere al edificiului 2 EM, nivel care consta din bucăți de lut ars (unele cu urme de nuiel), tegule fragmentare (mai ales țigle și olane), lemn carbonizat, fragmente de tencuială (unele cu urme de pictură) și fragmente de stucatură din mortar (foarte friabilă), rare fragmente ceramice. Stratul de distrugere suprapunea plăcile din calcar (cele mai multe crăpate de la greutatea distrugerii) nivelul de călcare al edificiului 2 EM. Pe un aliniament N–S și la cca 1 m vest de presupusa limită de est a edificiului au fost surprinse *in situ* trei greutateți din piatră, un fund de vas și o cuvă din calcar (căzută cu fața în jos pe pavaj). Deoarece în colțul SV al încăperii era o placă scoasă într-o perioadă mai târzie, am putut efectua un sondaj pentru a vedea substructura pavajului. Astfel, s-a constatat că acesta este realizat din pământ, cca 20–30 cm, și bolovani de mari dimensiuni din piatră; zidul de sud a fost demantelat spre incintă, dar se păstrează câteva pietre. De asemenea, s-a putut observa și bordura de nord a străzii nr. 2.

Suprafața SVIII = încăperea nr. 8¹⁵

Cercetarea anterioară s-a concentrat doar în jumătatea estică, astfel anul acesta ne-am concentrat spre vest, respectiv spre incintă (o suprafață de 5 x 3 m), pentru a vedea relația stratigrafică dintre complexele surprinse aici și incintă, dar și pentru a completa planimetria edificiului 2 EM spre nord. S-a constatat că pavajul aferent spațiilor 11 și 8 avea o substructură consistentă din pietre, calcar, șisturi și *spoliae*, astfel încât sondajul nostru nu a putut înainta decât spre vest. Cu toate acestea s-a constatat faptul că amenajarea cu fântână surprinsă în anul 2021¹⁶, are o substructură din pietre de calcar și pietre cu pământ cenușos, fragmente ceramice și osteologice (umplutură), care suprapune un strat consistent (70 cm) de dărâmtură al edificiului nr. 2 (compus din tegule, tencuială arsă din lut, fragmente chirpici, fragmente ceramice, lemn carbonizat etc.). A fost surprins și un zid din șisturi, orientat N–S, cel mai probabil un zid interior al edificiului 2 EM. Nu a fost surprins nivelul de funcționare al edificiului, dar a fost surprins un strat consistent de lut bătătorit (gros de 20–25 cm), puternic pigmentat, dar și cu multe scoici, cel mai probabil o nivelare pentru construcția nivelului edificiului 2. În plinta incintei au fost sesizate mai multe *spoliae*, printre care și două fusuri de coloană de tip doric și un fragment dintr-o arhitravă cu inscripție.

Suprafața I¹⁷.

Datorită identificării unui nou traseu de zid (Z60, orientat E–V, perpendicular pe Z36 și incintă) suprafața a

fost împărțită în două, respectiv Sla și Slb.

Suprafața Sla (2,80 x 1,80 m) corespunde noii încăperi identificată, aici s-au practicat două sondaje, unul spre incintă și unul spre est (la intersecția dintre Z36 și Z60). Au fost sesizate mai multe momente de funcționare, de distrugere și refacere corespunzătoare momentelor constructive ale edificiului 1 EM.

Suprafața Slb (2,80 x 1,10 m) este spațiul dintre noul zid (Z60) la sud și linia definită de turnul porții. Aici au fost efectuate două sondaje spre incintă, cu un martor stratigrafic de 1 m între ele. A fost surprinsă substructura unei podele formată din pietre de dimensiuni mari acoperită cu o șapă de mortar, precum și o aglomerare de pietre în partea nordică. Cercetarea nu a fost finalizată.

Suprafața SX

Cu sigla SX a fost definită suprafața (4 x 6 m) din fața turnului porții până în zidul de est al edificiului 1. În cea mai mare parte s-a constatat un pământ de umplutură cu material preponderent de factură târzie (dar nu numai), cel mai probabil provenind din săpăturile anterioare. După îndepărtarea acestui strat s-a constatat un nivel de pământ cenușos cu pietre și arsură de lemn, lut ars (nivel ocupațional din perioada secolelor V–VI). S-a constatat și prezența unui zid (orientat N–S), precum și re folosirea zidurilor de nord și est ale edificiului 1 pentru un complex târziu (parțial conturat, fiind distrus de cercetări anterioare). A mai fost surprins și un chiup *in situ*, în colțul turnului porții (partea superioară a acestuia fiind distrusă). S-a constatat că în fundația turnului sunt foarte puține pietre și mai mult pământ. Cercetarea nu a fost finalizată.

Abstract

Our research continued in the intramural area to complete the planimetry of the three *insulae*, discovered previous and the connections between the buildings and the streets. At the same time we succeed in unearthing the functional levels of the three buildings. After removing the level of destruction corresponding to the late rooms (4th – 6th centuries AD), the functional levels of buildings 1–3 (*extra muros*) were captured (*opus signinum* in building no. 3, and limestone slabs in building no. 2), as well as the boundary or interior walls, so that the plan of the buildings were completed. Observations were made on the stratigraphy of the area and on the three streets and their junction.

¹⁵ Spațiul numerotat cu cifra 8 în planul din Histria 1, nu este tocmai o încăpere, ci un culoar de acces dinspre stradă spre spațiul 11.

¹⁶ CCAR 2022, p. 223.

¹⁷ În campaniile anilor 2007–2008, au fost întreprinse primele sondaje în zona intramurană, astfel spațiul din edificiul nr. 1 EM (cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de „edificiul în opus graecum”, vezi Histria 1, p. 107–108), a fost împărțit atunci în două suprafețe SI și SII. Din motive obiective, în cele două campanii a fost cercetată doar suprafața SII, vezi CCAR 2008, p. 165; CCAR 2009, p. 134.

40. Jupa, mun. Caransebeș, jud. Caraș-Severin [*Tibiscum*]

Punct Peste Ziduri, laz, com. Obreja; Traianu

Tip de sit: 113 (așezare urbană), 21 (necropolă)

Încadrare cronologică: 321 (epoca romană timpurie)

Cod RAN: 53407.01; 53407.02

Autorizație nr. 93/07.04.2023

Colectiv: Adrian Ardeț (Academia Română. Filiala Timișoara/MJERG Caransebeș) - responsabil științific; Lucia Carmen Ardeț (Colegiul Național „Traian Doda” Caransebeș) - responsabil sector 1; Iulian Leonti (MJERG Caransebeș) - membru; Mariana Crînguș - (UV Timișoara) - responsabil sector 2; Simona Daniela Glicheria Regep - (UV Timișoara) - membru; Livio Zerbini (Universitatea Ferrara) - responsabil sector 3

Perioada desfășurării cercetării: 20.07 – 15.09.2023

Scurtă prezentare a sitului

Situat în partea de sud-vest a României, cel mai de seamă oraș roman al Daciei vestice se află așezat între următoarele coordonate geografice: 49° 28' 45" latitudine nordică și 22° 10' 15" longitudine estică.

Ruinele antice se află răspândite pe raza satelor Jupa și laz fiind despărțite astăzi de cursul râului Timiș.

Conform Cărții Funciare din Caransebeș, partea aflată pe raza satului Jupa se amplasează în punctul „La Drum” – Zăvoi. Partea aflată pe teritoriul satului laz, comuna Obreja, se află amplasată în punctul numit „Traianu” (în limba sârbă *Trajanu* adj. = durabil, trainic, permanent).

Teritoriul pe care s-a amplasat anticul Tibiscum se încadrează din punct de vedere geomorfologic în Câmpia Timișului aflată la o altitudine de 180 m. Această zonă se învecinează la nord cu Masivul Poiana Ruscăi ce atinge la vârful Padeș 1374 m.

Spre est se deschide culoarul Bistrei, caracterizat printr-un relief colinar ce urcă treptat spre Masivul Muntele Mic cu înălțimea de 1802 m în vârful cu același nume, ce face parte din Munții Țarcu. La vest se află Dealurile Zăgujenilor ce ating 300 m altitudine în Măgura Poienii. Spre sud se deschide Depresiunea Caransebeșului caracterizată printr-un relief colinar.

Orașul antic Tibiscum era situat pe granița de vest a provinciei Dacia, într-o zonă depresionară, traversată de râul Timiș (Τιβίσκος) și Bistra.

Așezarea a avut la început statutul de *vicus* militar, iar la începutul secolului III d.Hr. primește statutul de *municipium*, în timpul împăratului Septimius Severus (193 – 211 d. Chr.) Pe parcursul secolului al III-lea municipiul roman Tibiscum cunoaște o dezvoltare deosebită reprezentând unul din cele mai importante orașe din provincia romană Dacia.

Ruinele antice se află răspândite astăzi pe raza satelor Jupa și laz (Caraș-Severin). Din păcate o mare parte din vestigiile romane (mai bine de 75 %) au fost distruse de cursul fluctuant al râului Timiș.

Cercetările arheologice sistematice au fost inițiate și conduse de profesorul Marius Moga, până în anul 1976, când responsabilitatea științifică a șantierului a revenit dnei Doina Benea, iar din anul 2011 cercetările arheologice la

Tibiscum sunt coordonate de dr. Adrian Ardeț de la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș.

Obiectivele cercetării:

Sector 1 (Muzeul Caransebeș)

Continuarea cercetărilor arheologice la Edificiul descoperit în anul 2016 aflat la 50 m nord de incinta castrului (Clădirea XVI) și cercetat pe parcursul anilor 2017/2018. Pentru anul 2023 ne-am propus deschiderea unei suprafețe de 6 x 3 m, paralelă cu zidul de nord vest al construcției.

Sector 2 (Universitatea de Vest din Timișoara)

Continuarea cercetărilor arheologice la Edificiul XV identificat în anul 2013 și aflat în așezarea civilă la cca. 105 m de incinta castrului și la clădirea XV, din cadrul așezării civile de la Tibiscum - Jupa

Sector 3 (Muzeul Caransebeș/Universitatea din Ferrara)

Continuarea cercetărilor arheologice în necropola romană 1 aflată pe partea dreaptă a râului Timiș printr-o secțiune de 10 x 1,5 m orientată nord-sud.

Punerea în valoare atât turistică și muzeală a Rezervației Arheologice de la Tibiscum.

Rezultate și interpretarea lor

Campania arheologică din anul 2023 a fost deschisă luni 02 iulie 2023 și s-a desfășurat până pe data de 28 septembrie 2023, pe trei sectoare distincte, două aflate în interiorul rezervației arheologice, al treilea sector fiind în necropola romană de la Tibiscum – laz.

Tibiscum Jupa, Sector 1 (MJERG Caransebeș)

Lucia Carmen Ardeț - responsabil sector, Iulian Leonti - membru

Urmare a finalizării programului de cercetare non intrusivă dintre Universitatea Varșovia și Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță din Caransebeș, respectiv Universitatea de Vest din Timișoara, în anii 2016-2018 au fost efectuate cercetări arheologice la Edificiul XV din *vicus*-ul militar.

Pentru campania anului 2023 am deschis o suprafață de 6 x 3 m aflată lângă zidul de nord-vest a construcției.

Din punct de vedere stratigrafic am descoperit trei faze de lemn și una de piatră.

Faza a I-a se află la o adâncime de 2,00 m în care am surprins urmele unei amenajări având ca bază o grindă de stejar folosită ca talpă pentru o construcție provizorie, posibil grajd. Acest nivel se datează primei perioade de locuire romană la Tibiscum în timpul lui Traian.

Acest nivel este acoperit de un strat de dărâmatură de cca. 10-15 cm din bucăți de chirpici și cenușă. peste care constatăm un strat de amenajare din lut care stă la baza fazei următoare.

Faza a II-a de lemn aflată la cca. 1,70 m, reprezintă momentul în care sunt construite locuințe din lut cu pereți din chirpici și acoperiți cu țiglă. Noi am reușit să identificăm pereții căzuți (*in situ*) peste podeaua arsă din scândură de brad. Acest nivel este acoperit de un strat de amenajare de cca. 0,50 m format din dărâmatura pereților din chirpici și

foarte multe țigle. Acest nivel corespunde perioadei Traian-Hadrian când au fost construite locuințe care au adăpostit primii coloniști.

Datorită numărului mare de obiecte militare (fibule, catarame, întăritoare pentru arc etc.) dar și a faptului că de pe acest nivel provin foarte multe vase din lut care sunt lucrate pe loc, păstrând tradiția dacică, cu ornamente realizate prin incizii în pasta moale sau având brăul alveolar dar și prin prezența ceștilor dacice. Alături de aceste artefacte au fost descoperite și vase din lut ce reprezintă ceramică romană provincială dar și de lux.

Din punct de vedere cronologic acest nivel îl putem data așa cum am mai spus în perioada Traian - Hadrian bazându-ne pe descoperirea unei **diplome militare** datate în anul 123 d.Hr.

Faza a III-a de lemn corespunde momentului când urmele construcțiilor din chirpici sunt acoperite de un strat de cca. 0,40 m de lut galben cenușiu aflat la 1,10 m adâncime, peste care constatăm amenajarea care corespunde edificiului de cult descoperit încă din săpăturile efectuate în anul 2016.

Cronologic această etapă a construcției poate fi datată prin monede din timpul lui Antoninus Pius și a Faustinei.

Materialele arheologice descoperite corespund în mare parte elementelor de cult respectiv turibula (afumători), opaițe, cât și descoperirea unor statuete din lut cu reprezentarea zeiței Venus. Demn de remarcat este faptul că la baza fundației pentru construcția din piatră a fost descoperită o amenajare dreptunghiulară având capătul rotunjit cu dimensiunile de 1,20 x 1,00 m formată din piatră și cărămizi dispuse la capăt. Această amenajare corespunde cu siguranță existenței unui izvor de apă care pornea de la baza edificiului și a fost folosit ca și element de cult. Asemenea izvoare sunt cunoscute în Dacia, mai ales la Ulpia Traiana Sarmizegetusa unde a fost descoperit un Fanum, care avea la baza sa un asemenea izvor. Dintre obiectele descoperite pot fi menționate cărămizile având imprimate ștampila **MID, MASY** sau frunză de trifoi cu patru foi realizată prin imprimare cu un inel. Acest nivel a fost distrus și întreg materialul de construcție a fost nivelat lăsând loc etapei din piatră. Așa cum se poate observa din stratigrafie în dreptul caroului 2 se poate observa groapa de stâlp ce a aparținut unui portic.

Faza de piatră a fost construită peste amenajare din nivelul al III-lea de lemn, fundațiile din piatră fiind săpate până la adâncimea de 1,20 m, așa încât au străpuns fazele II și III din lemn.

Din cercetările efectuate în anii 2016-2018, bazându-ne pe descoperirile efectuate am datat această fază în timpul lui Severus Alexander (222-235).

Materialul descoperit

Așa cum am menționat a fost descoperită o diplomă militară din bronz, datată în anul 120 d. Hr., precum și cărămizi ștampilate și obiecte din bronz.

Materialul ceramic a fost bogat, fiind reprezentat de vase romane târzii, dar și fragmente de vase de sticlă, cuie, mărgelile, aplici și fibule – extrem de importante în datarea nivelelor. Materialul rezultat în urma cercetării arheologice se află în depozitele MJERG Caransebeș.

Tehnici de cercetare

În săpătura realizată în anul acesta au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică, combinate cu tehnica fișelor de context arheologic și tehnici moderne, prospecțiuni geomagnetice și aerofotometrie.

Obiectivele cercetării viitoare și propuneri de conservare, protejare și punere în valoare

Având în vedere finalizarea cercetărilor la acest obiectiv pentru anul 2024, propunem conservarea fundațiilor cu dimensiunile de 8 X 8 m și protejarea și punerea în valoare a acestui Templu construit în faza de lemn în timpul împăratului Antoninus Pius (138-161) și dezvoltat printr-o construcție cu fundație de piatră în timpul împăratului Severus Alexander (222-235).

Tibiscum Jupa, Sector 2 (UV Timișoara)

Mariana Crânguș - responsabil sector; Simona Daniela Glicheria Regep - membri

După o pauză de 3 ani datorată perioadei pandemice am reluat cercetarea arheologică a clădirii XV din așezarea civilă. Această clădire se află dispusă la nord de *porta principalis sinistra*, la aproximativ 100 m, iar cercetarea ei a început încă din anul 2012.

În campania din 2023 ne-am concentrat cercetarea în partea de sud a edificiului unde am identificat un pronaos cu lățimea de 2,7 m. Au fost trasate 3 suprafețe de dimensiuni egale, de 5 x 5 m, cu martor de 1 m între ele. În prima secțiune dispusă la 1 m de S1/ 2019 a apărut în colțul de NE al suprafeței deschise zidul exterior de sud al Edificiului. Lățimea acestuia este de 0,75 m, realizat din piatră de râu legată cu mortar. S-au păstrat din elevația zidului 5 asize, având aproximativ 0,50 m înălțime. De menționat faptul că în această primă suprafață deschisă în 2023 în exteriorul zidului edificiului a fost identificată o platformă realizată din bolovani mai mari de râu, fără nicio ordine în așezarea lor. Aceștia erau așezați pe un pat de pietriș peste care s-a adăugat un strat subțire de nisip, apoi bolovanii de râu.

În cea de a doua suprafață, S2/2023, am surprins continuarea zidului de sud care a apărut și în prima suprafață, dar și colțul pe care acest zid sudic îl face cu zidul de vest al edificiului. Acest zid de vest are aceeași lățime, de aproximativ 0,70-0,75 m, dar ridicat din piatră ceva mai mărunță de râu și cu mai puțin mortar. Privit în ansamblu, acest zid de vest este puțin diferit ca și tehnică de construcție decât cel de sud. În exteriorul acestui zid de vest s-a putut observa un strat subțire de pietriș.

Cea de a treia suprafață, numită S3/2023, a fost trasată la nord și paralel cu S1/2023, având aceleași dimensiuni de 5 x 5 m. În această suprafață s-au conturat mai multe ziduri ridicate în etape diferite și cu tehnici diferite de construcție. Am surprins în această a treia suprafață un zid paralel cu zidul din S1/2023 și care închide pridvorul templului. Este realizat din piatră de râu legată cu mortar și are o lățime de aproximativ 0,80 m. Perpendicular pe acest zid au apărut alte două ziduri relizate în tehnici diferite. Unul dintre ele intră în profilul de est al suprafeței. Este realizat din piatră de râu legată cu lut și se păstrează doar o asiză

din acesta. S-a conturat la o adâncime de aproximativ 0,70 m. Oarecum paralel cu acest al doilea zid a apărut un al treilea zid care în același timp este și perpendicular pe primul zid. Acest al treilea zid este zidul care împarte o parte importantă a edificiului în două spații egale, distanța dintre zidul 2 și zidul 3 din această secțiune fiind de 3,10 m. Acest al treilea zid este realizat din piatră de râu legată cu puțin mortar, iar pe o porțiune se observă o umplere a unei posibile uși care a existat la un moment dat, în acea zonă având alături de piatră de râu și mortar și fragmente de materiale tegulare, cărămizi și lut. Acest zid a apărut la adâncimea de 0,20 m, iar lățimea sa este de 0,60 m.

Campania arheologică din 2023 a fost una dintre campaniile care au reușit să lămurească anumite aspecte legate de planimetria edificiului, de fazele sale de construcție, dar și au fost descoperite piese importante pentru identificarea rolului pe care acest edificiu l-a avut în perioada sa de existență.

Tibiscum - Iaz, Sector 3, Necropolă

Livio Zerbini - responsabil sector; Laura Audino - membru

Pentru campania arheologică din anul 2023 ne-am propus extinderea cercetărilor la ce-a de-a doua incintă patrulateră identificată prin cercetările non intrusiv efectuate împreună cu Universitatea din Varșovia.

Cercetările arheologice au fost extinse printr-o secțiune de 10 x 2 m vest de prima incintă. A fost surprins zidul din piatră de râu al celei de-a doua incinte cu dimensiunile de 0,80 m realizat din piatră de râu. Datorită lipsei fondurilor, dar și a căldurii foarte mari din timpul lunii iulie, când s-au atins 42° C, am fost nevoiți să închidem secțiunea.

Materialele ceramice sunt reprezentat de ceramică fragmentară și rulată de reversările râului.

Abstract

The historical sources that have reached our days are quite poor in terms of mentioning the ancient name of Tibiscum, even if from a geographical and economic point of view over time this settlement has proven to be particularly important, being known to geographers, itineraries and historians of antiquity.

The ancient city of Tibiscum was located on the western border of the province of Dacia, in a depressed area, crossed by the river Timiș (Τιβίσκος) and Bistra.

The objectives of the archaeological research for the year 2023 were manifested by the existence of three sectors in which archaeological excavations were carried out by the members of the research team, representing the County Museum of Ethnography and the Caransebeș Border Regiment, the Romanian Academy, Timișoara Branch, University of West Timișoara and University of Ferrara.

Sector 1 (Caransebeș Museum)

Continuation of archaeological research at the Building (Temple) discovered in 2016 located 50 m north of the

castle grounds (Building XVI) and researched during 2017/2018. For the year 2023, we proposed the opening of an area of 6 x 3 m, parallel to the northwest wall of the construction.

Sector 2 (West University of Timișoara)

Continuation of archaeological research at Building XV identified in 2012 and located in the civil settlement at approx. 105 m from the castle grounds and at building XV, within the civil settlement of Tibiscum - Jupa

Sector 3 (Caransebeș Museum/University of Ferrara)

Continuation of the archaeological research in the Roman necropolis 1 located on the right side of the Timiș river through a section of 10 x 1.5 m oriented north-south.

The touristic and museum enhancement of the Tibiscum Archaeological Park.

Bibliografie:

Adrian Ardeț, *The Limes Program and the Integration of the Tibiscum Archaeological Heritage into UNESCO*, în *Integration of Archeological Heritage interpretation into practice: Concepts and case studies*, Beograd, 2022, p. 29-40.

Adrian Ardeț, Livio Zerbini, *Tibiscum e le Dacia*, Ferrara, 2023.

Lucia Carmen Ardeț, *Viața religioasă la Tibiscum, Cluj-Napoca, 2022* (teză de doctorat).

Doina Benea, *Castrul roman de la Tibiscum*, Timișoara, 2018.

Doina Benea, Simona Regep, *Cercetări arheologice în castrul mare de la Tibiscum (I)*, în *Banatica*, 24/1, 2014, p. 67-84.

Doina Benea, Simona Regep, *Ștampile tegulare romane de la Tibiscum*, în *Analele Banatului*, S.N., 23, 2015, p. 187-205.

Doina Benea, Mariana Crînguș, Simona Regep-Vlascici, Atalia Ștefănescu, *Arta și tehnica emailului în Dacia Romană*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2006.

Ioan Piso, Adrian Ardeț, Călin Timoc, *Inscriptiones Daciae Romanae, Appendix III*, în *Inscriptiones laterum museorum Banatus Temesiensis*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020.

Illustrations list:

Fig. 1. Tibiscum archaeological research 2023.

Fig. 2. Sector 1. Archaeological research plan from 2023.

Fig. 3. Sector 1. Phase I of wood.

Fig. 4. Sector 1. Phase II of wood.

Fig. 5. Sector 1. Detail of the fir plank floor.

Fig. 6. District 1. Brick construction (probably waterspout) from phase III of wood.

Fig. 7. Sector 1. Southern profile representing the stone phase.

Fig. 8. Sector 2.

Fig. 9. Tibiscum - Iaz. Sector 3.

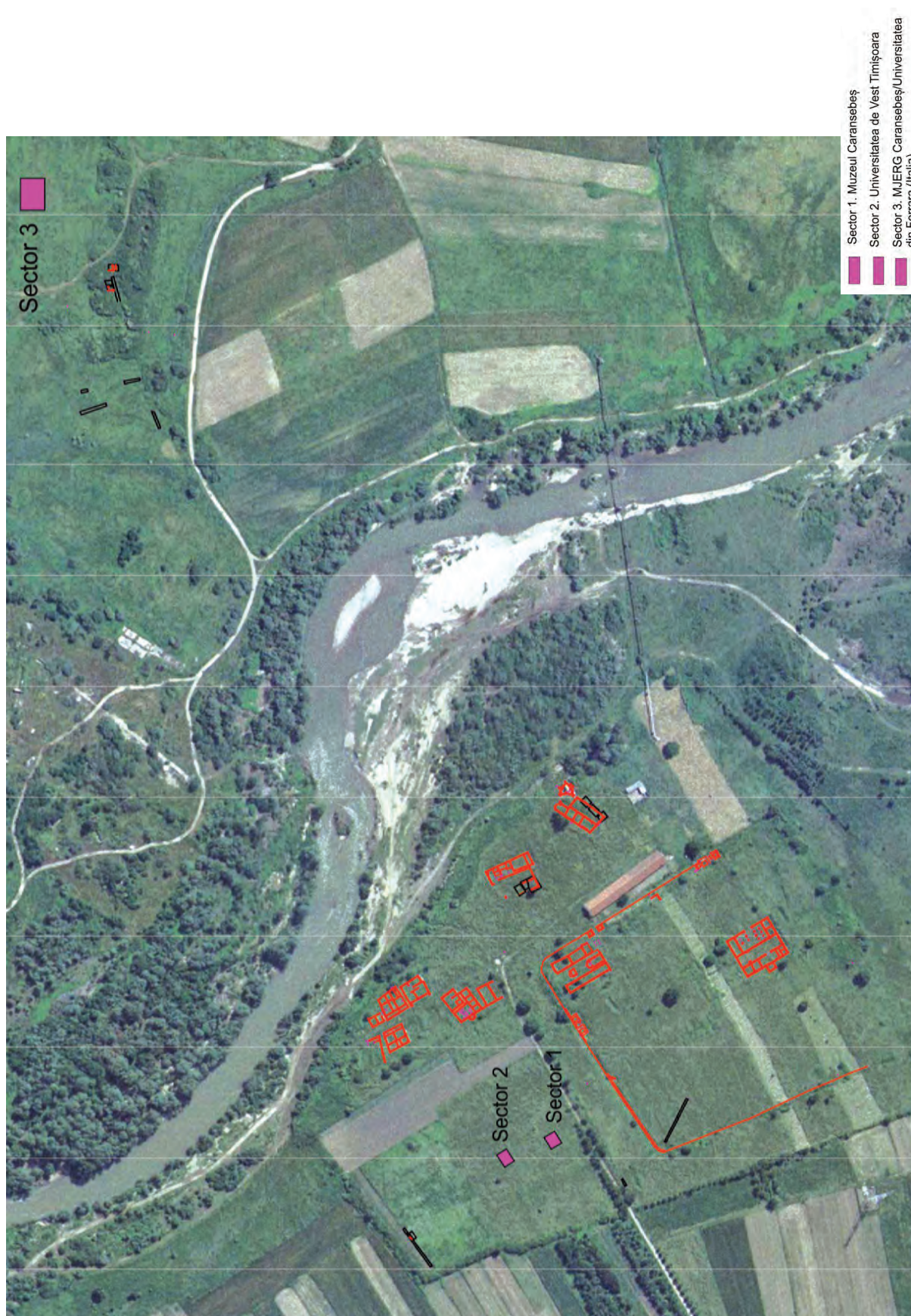

Fig. 1. Tibiscum cercetări arheologice 2023

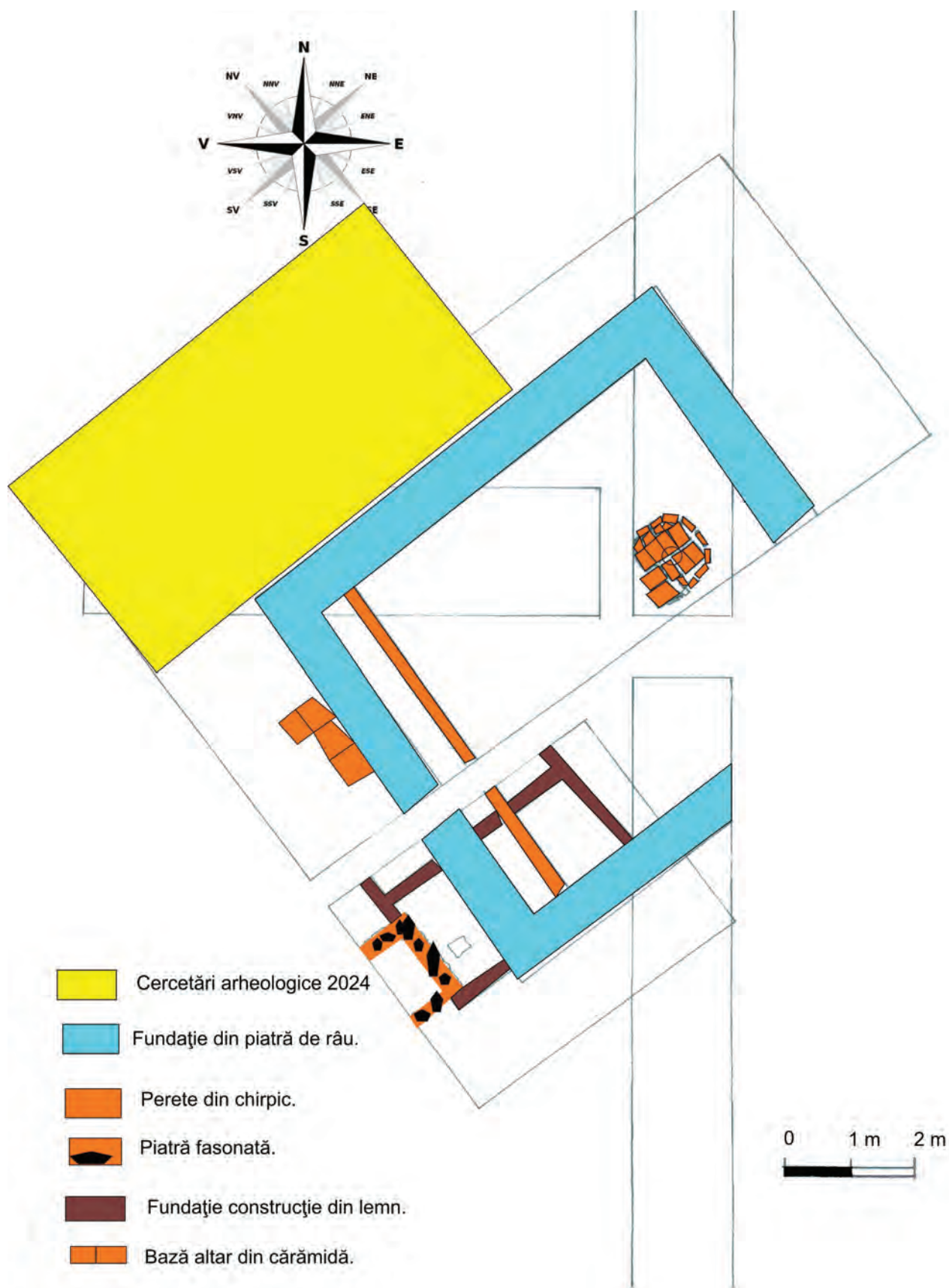

Fig. 2. Sector 1. Planul cercetărilor arheologice din anul 2023

Fig. 3. Sector 1. Faza a I-a de lemn

Fig. 4. Sector 1. Faza a II-a de lemn

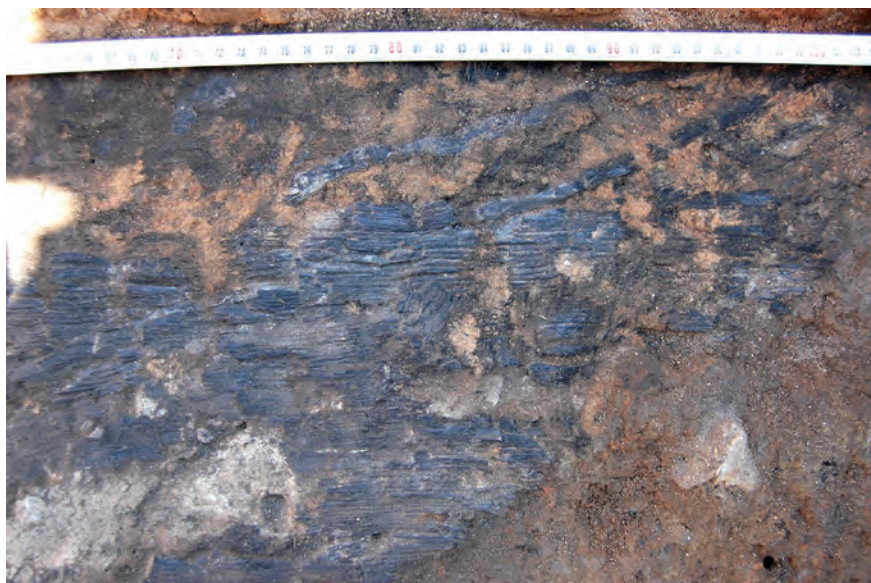

Fig. 5. Sector 1.
Detaliu asupra podelei din scândură de
brad.

Fig. 6. Sector 1. Amenajare din
cărămizi (probabil izvor de apă) din
faza a III-a de lemn

Fig. 7. Sector 1.
Profil sudic reprezentând faza de piatră

Fig. 8. Sector 2

Fig. 9. Tibiscum - laz. Sector 3

41. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea**Punct: Orgame [Argamum]**

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare urbană), 119 (așezare civilă), 122 (cetate), 13 (structură de cult / religioasă), 133 (biserica), 2 (descoperire funerară), 21 (necropolă), 211 (necropolă plană), 212 (necropola tumulară)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie), 16 (Hallstatt), 3 (Epoca antică), 31 (Epoca greacă), 311 (Epoca arhaică), 312 (Epoca clasică), 313 (Epoca elenistică), 32 (Epoca romană), 321 (Epoca romană timpurie), 322 (Epoca romană târzie), 34 (Epoca romano-bizantină), 41 (Epoca bizantină).

Cod RAN: 160653.02.02; 160653.02.03

Cod LMI: TL-I-m-A-05808.01; TL-I-m-A-05808.02; TL-I-m-A-05808.03.

Autorizația nr. 113/2023

Colectiv: Dorel Paraschiv, George Nuțu, Gabriel Grumăzescu, Vlad Ciur (ICEM Tulcea), Mihaela Iacob (UDJ Galați / Ministerul Culturii), Ștefan Honcu, Daniel Malaxa, Lucian Munteanu (IA Iași), Bern Păffgen (Ludwig Maximilian Universität München), Martin Lemke, Karolina Trusz (University of Warsaw, Faculty of Archaeology, Department of Barbaricum and Roman Provincial Archaeology), Alex-Marian Cornea (Muzeul Vrancei), Ionuț-Andrei Chirilă, Bogdan-Andrei Chiriloaie (masteranzi, UAIC Iași), Ciprian Turică (absolvent UDJ Galați), Dănuț Cătălin Zaharia (student UDJ Galați), Paul Condrat (profesor, Jurilovca).

Finanțare: Ministerul Culturii și ICEM Tulcea

Perioada desfășurării cercetării: sept. – oct. 2023

Cercetările arheologice s-au desfășurat în lunile septembrie – octombrie 2023, pe trei sectoare: Turnul 1 (responsabil Dorel Paraschiv), Incintă Nord (responsabil George Nuțu) și Poarta Mică (responsabil Ștefan Honcu).

Sectorul Turnul 1

Dorel Paraschiv, Gabriel Grumăzescu

În această campanie au fost realizate cercetări în interiorul turnului și la S de acesta, în interiorul cetății.

Interior turn

În campaniile 2021 și 2022 au fost documentate ultimele două niveluri de călcare din interiorul turnului (N 1 și N 2), pe toată suprafața acestora. Acestora le corespunde a doua fază a turnului, sau îngustarea zidurilor acestuia, de la 2,9 m (2,98 cu plinta) la 1,6 m (1,68 cu plinta).

În aceeași perioadă am stabilit și laturile interne ale turnului. Dimensiunile laturilor celei de-a doua faze sunt următoarele:

- latura de E – 4,64 m;
- latura de V – 4,70 m;
- latura de N – 4,51 m;
- latura de S (la incintă) – 4,66 m (1,44 m – tronsonul estic + 1,44 m – intrarea + 1,78 m – tronsonul vestic).

La prima fază de funcționare, acestea sunt:

- latura de E – 4,56 m;
- latura de V – 4,64 m;
- latura de N – 4,35 m;

- latura de S – același ca cele menționate anterior, pe tronsoane.

Turnul este asimetric. Probabil că intrarea nu este simetrică pe latura de S a acestuia datorită configurației terenului.

Poarta, respectiv intrarea în turn, are aceeași deschidere în toate fazele de funcționare.

În această campanie am trasat o secțiune pe jumătatea de E a turnului, pentru a cerceta nivelurile anterioare.

N 3 fusese cercetat parțial pe o porțiune în zona intrării în turn. Acestuia îi corespunde construcția turnului (prima fază). Nivelul este la o înălțime de 30 cm față de pragul (inițial) al porții și trebuie legat de înălțarea acestuia (doar în zona de S, spre *intra muros*).

N 3 este cu 25-30 cm mai jos decât N 2. Luat de la profilul de E al secțiunii (de la coama zidului) acesta se găsește la adâncimea de 1,8 m. Nivelul constă într-un strat gros de mortar, de 14-15 cm, rezultat de la construcția turnului inițial (adosat incintei). Acesta prezintă ușoare urme de arsură.

N 4 corespunde pragului porții (deci este anterior construcției turnului) și se găsește la 30-40 cm față de N 3. Față de profilul de E, acesta este la adâncimea de 2.1 m și constă într-o podea de pământ bătătorit. În zona porții (în *extra muros*) acesta prezintă un strat gros de grinzi carbonizate și de dărâmatură din pietre. Dărâmatura continuă spre N, însă grosimea acesteia descrește treptat, deoarece ne aflăm în afara incintei. Stratul de distrugere amintit mai sus ține până la amenajarea N 3, având o grosime de cca. 25 cm. Pornind de la această situație, putem trage concluzia că turnul a fost construit după o distrugere puternică ce a afectat mica poartă de pe incinta de N, aceasta fiind transformată în intrare în turn. Neîntâlnind proiectat odată cu incinta, ci fiind adosat acesteia, turnul este asimetric. Ambele etape ale turnului au fost realizate dintr-un calcar mult mai friabil decât cel folosit la edificarea incintei.

Săpătura s-a oprit la adâncimea de 2,4 m, într-un strat de umplutură pentru amenajarea nivelului corespunzător micii porți.

Materialele arheologice, slab consistente pe ambele niveluri, constau în:

- amfore LR 1, LR 2, Kuzmanov XV;
- farfurii Hayes 3;
- veselă de băut și de bucătărie de factură locală;
- un opaiț aproape complet (pe N 4);
- o lamă de cuțit din fier (pe N 4).

Zona intra muros

În cele două campanii precedente am cercetat nivelurile corespunzătoare funcționării porții și turnurilor pe aproape întreaga suprafață (carourile 4-5). La V de poartă am păstrat un mic martor, cu ultimul nivel constructiv, corespunzător celui de-al doilea turn (respectiv nivelurilor 2 și 1 din interiorul acestuia). Nivelul constă într-un strat consistent de mortar, ce are, în unele locuri, peste 20 cm. Mortarul a fost afectat, în zona incintei, de intervențiile lui Paul Nicorescu, pentru conturarea acesteia. În „șanțul lui Nicorescu” se găsesc stâlpii de lemn identificați în prima campanie.

Martorul de la V de intrare avea următoarele dimensiuni:

- 2,5 m pe axa N-S;
- 2,2 m în zona intrării (la NV de acesta);
- 1,7 m latura de S.

Iarna trecută latura de V a matorului s-a erodat puțin și, la 20 cm, a ieșit în evidență un *dolium*. Acesta este aproape complet; îi lipsește o mică porțiune din buză (12 cm) iar o alta (35 cm) este desprinsă. Stratul de mortar venea până la buza chiupului spre S. În zona capacului din piatră și spre N, la V de intrare, mortarul fusese afectat; nu excludem faptul ca și buza vasului să fi fost afectată tot de săpătura lui Nicorescu.

Pentru cercetarea *dolium*-ului am realizat un mic sondaj pornind de la colțul de SV al porții, cu dimensiunile de 1,7 x 0,9 m, orientat N-S.

Chiupul a fost îngropat până la umăr când funcționa N 3, deci când s-a construit primul turn. Acest fapt se vede clar pe profilul de V al sondajului, atât în porțiunea nordică, cât și în cea sudică. La S, un mic strat de arsură corespunzător N 3, este întrerupt de groapa pentru amplasarea vasului. Chiupul, gol în proporție de peste 90 %, prezenta capac din piatră, spart parțial spre SE.

Dolium-ul a fost dezvelit pe o înălțime de 90 cm, până pe N 4. Diametrul maxim se găsește la 32 cm S de incintă (de colțul intrării), iar gura la 58 cm. De la gură până la nivelul de îngropare (N 3) înălțimea e de 45 cm. Diametrul gurii este de 60 cm la exterior și 42 cm la interior, iar cel maxim de 1,2 m.

Vasul a fost îngropat în stânga intrării în turn odată cu construirea primei faze, corespunzătoare N 3. A fost amplasat în afara turnului pentru a nu ocupa prea mult spațiu din acesta. Nu știm dacă a fost utilizat și în a doua fază a turnului (corespunzătoare nivelurilor 2 și 1), deoarece mortarul ce vine până spre buză și capac a fost afectat în zona de N (spre incintă) de intervențiile lui Paul Nicorescu.

În sondaj au fost descoperite câteva fragmente ceramice (între care unul tipic de la o oală) pe N 4 și o lamă de cuțit din fier pe N 3 (în stratul de mortar).

Pe N 4, în apropierea porții, în săpătura de anul trecut, am descoperit o monedă datată în sec. VI p.Chr. (10 *nummia*). Este posibil ca aceasta să fi fost căzută din profilul de E.

Sectorul Poarta Mică

Ștefan Honcu, Alex-Marian Cornea, Ionuț-Andrei Chirilă, Bogdan-Andrei Chiriloaie

Campania de anul acesta de la cetatea Argamum, sector Poarta Mică a reluat cercetările arheologice, stagnante din motive subiective, întreprinse de noi pe parcursul a trei campanii în acest punct de lucru. Datorită acestei situații lucrările desfășurate în luna octombrie a acestui an s-au realizat pe parcursul a zece zile lucrătoare, interval de timp în care ne-am concentrat atenția asupra a două obiective majore: unu să obținem cât mai multe informații despre evoluția cetății în acest sector și doi, să pregătim suprafața de lucru să arate conform percepțelor cercetării arheologice întrucât, datorită absenței cercetării pe parcursul a doi ani

profilele și suprafața de lucru arătau dezastruos.

Astfel că, în primele zile de lucru ne-am concentrat atenția asupra dezvelirii zidurilor edificiilor de geotextil și pământ, pentru ca mai apoi să purcedem la îndreptarea profilelor. Din aceste motive am recurs la extinderea suprafeței de lucru de la 20 metri lungime la 22 de metri și de la 10 metri lățime la 11. Profilele îndreptate au fost cele de est, vest și de sud, cu mențiunea că ultimul a păstrat în colțul de nord-vest al secțiunii o rampă necesară evacuării pământului din secțiune. În urma îndreptării profilului de nord a rezultat fațada sudică a unui edificiu de mari dimensiuni, construit din blochete din calcar de dimensiuni mari, medii și mici, legate cu pământ galben. Acesta a fost identificat imediat după excavarea stratului vegetal, gros de aproximativ zece centimetri. Zidul are latura de aproximativ opt metri lungime, cu mențiunea că aceasta reprezintă forma din ultimul nivel de locuire din cetate. Se poate observa că în zona de nord-est a laturii de sud a edificiului, acesta a fost extins, într-o perioadă ulterioară construcției acestuia, cândva spre finalul veacului al VI-lea începutul celui următor așa cum o demonstrează și alte situații arheologice întâlnite în cadrul cetății¹, dar și materialul arheologic descoperit cu această ocazie. Extinderea laturii sudice a edificiului constă în înălțarea acesteia cu trei rânduri de asize, din calcar, aranjate în grabă și extinderea către est, cu un metru de la colțul clădirii înspre exterior. Cele trei rânduri de asize aflate la exteriorul colțului edificiului au fost așezate rapid pe o fundație din blochete de calcar ce nu au fost aranjate cu mare atenție. Fundația a fost amenajată într-un pământ cenușiu-gălbui, prăfos ceea ce a dus, de-a lungul timpului la înclinarea acestuia înspre est. Acestei ultime amenajări a edificiului E4 îi corespunde o podea din pământ galben tasat, surprinsă parțial și în campania din 2020 pe o suprafață de aproximativ un metru de la marginea zidului. Podeaua are o grosime de 15-20 de centimetri în zona de adosare a laturii de sud a edificiului E4 cu latura de vest (?) a clădirii E3. Acest din urmă edificiu a fost parțial distrus în zona de adosare dintre cele două clădiri și refăcut ulterior odată cu ultimul nivel de locuire al cetății când a fost lărgită clădirea E4. Din acest ultim nivel au fost recuperate mai multe fragmente de vase de bucătărie, printre care se remarcă și câteva lucruri cu mână.

Un alt punct de lucru s-a concentrat în zona carourilor 1-7A-I unde s-a cercetat un nivel de amenajare ce constă dintr-un pământ galben-cenușiu tasat amestecat cu blochete din calcar sparte de dimensiuni medii și mici, ceramică, oase de origine animală și de pește precum și fragmente de sticlă. Din punct de vedere cronologic puteam atribui acest strat, preliminar, pe parcursul veacului al V-lea p.Chr. pe baza materialului arheologic aflat în acest nivel, dar și a monedelor descoperite, încadrate în aceeași perioadă de timp.

În spațiul dintre edificiul E1 din faza 1 a acestuia și canalul de colectare a apei reziduale am practicat un sondaj lângă profilul de est. Scopul acestuia a fost de a afla momentul când a fost ridicat edificiul E1 și de a afla planimetria edificiului E2. Dimensiunile acestuia sunt de 2,60 x 2,90 m în care au fost cercetate trei unități

¹ Topoleanu 1999, 199, nota 8; 201.

stratigrafice. Primul strat cercetat **US 0001** corespunde unei nivelări, care conține pământ adus, gros de aproximativ 40-50 centimetri, de culoare galbenă și pe alocuri cenușiu, omogen, tasat în amestec cu piatră din calcar de mari și mici dimensiuni, ceramică, oase de origine animală și de pește, sticlă și monede, care după modul par să se încadreze în segmentul cronologic aferent veacului al cincilea p. Chr. Această amenajare a fost efectuată în momentul în care a fost construit edificiul E1, către finele secolului al V-lea p. Chr. – primul deceniu al veacului următor.

A doua unitate stratigrafică **US 0002** corespunde cu un nivel de incendiere masivă, care a cuprins edificiul E2 și a produs dezafectarea acestuia. Stratul de incendiere este unul gros de aproximativ 20 centimetri de pământ galben în amestec cu cărbune și pământ cenușiu, prăfos. În componența acestuia au fost surprinse mai multe bărne arse, de la acoperișul edificiului E2, cu lățimea cuprinsă între 15 și 20 de centimetri. Din acest nivel de incendiere au fost recuperate fragmente ceramice specifice veacului al V-lea p. Chr., oase de origine animală și de pește, greutăți pentru pescuit, sticlă și monede din bronz. Dintre aceste monede ne atrag atenția cele ce aparțin veacului al IV-lea p. Chr. deoarece acestea au fost tăiate, după caz, fie în patru, două sau trei bucăți. Împreună cu ele au fost aflate și monede specifice veacului al cincilea întregi sau tăiate pe jumătate. Așadar, în stadiul actual al cercetării noastre, suntem de părere că această unitate stratigrafică, **US 0002**, identificată în sondajul nostru, poate fi pusă pe seama invaziilor hunice ce au avut loc în veacul al cincilea undeva către începutul celui de-al patrulea sfert al acestui secol. Această situație a fost identificată și în campaniile anterioare în alte puncte de lucru din acest sector².

Un al treilea strat **US 0003**, a fost identificat pe latura de sud a sondajului, în apropierea laturii de nord a edificiului E1, care suprapune unul din pereții clădirii E2. **US 0003** se interpătrunde cu **US 0002** și constă din mai multe blăchete de calcar de dimensiuni mari și medii amestecate cu un pământ cenușiu prăfos. Această unitate stratigrafică reprezintă, de fapt, peretele prăbușit a edificiului E2, dinspre sud spre nord, pe o suprafață de 2,90 m x 0,80 m.

Sub aceste două unități stratigrafice a fost identificată o nouă unitate **US 0004** ce reprezintă de fapt nivelul de funcționare a edificiului E2, din ultima etapă de utilizare a acestuia. **US 0004** constă dintr-o podea din dale, de calcar, mari și medii peste care a fost pus un strat foarte subțire de pământ galben. Materialul recuperat de pe suprafața podelei poate fi încadrat în secolul al V-lea p. Chr. deși, în amestec au fost recuperate și fragmente ceramice din veacul anterior.

În campania viitoare ne propunem să finalizăm cercetarea nivelării din carourile 1-7A-I, să cercetăm zona extramurală a incintei cetății și să deschidem noi suprafețe de lucru care să ne permită să înțelegem planimetria, funcția și încadrarea cronologică a edificiului aflat în curs de cercetare.

Bibliografie:

Honcu *et alii* 2019: Șt. Honcu, D. Paraschiv, L. Munteanu, G. Grumăzescu, Al. Tofan, *Sector Poarta Mică*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, București, 229–230.

Topoleanu 1999 – Fl. Topoleanu, *Argamum. Sector „Bazilica II” (1981–1994). Considerații preliminare privind locuirea romană târzie / Argamum*, în *Materiale și cercetări arheologice* (Serie nouă), 1, 191-201.

Analiza ceramicii descoperite în sectorul Poarta Mică

Ștefan Honcu

Ceramica descoperită în sectorul Poarta Mică de la cetatea Argamum, pe parcursul a patru campanii arheologice, se compune din ceramică grecească, ce aparține perioadei clasice și elenistice și ceramică romană și romană târzie ce poate fi împărțită la rândul ei în: ceramică pentru depozitare (*dolia*), ceramică folosită pentru transport (amfore), ceramică de masă (farfurii și boluri), ceramică de băut (ulcioare, căni, pahare etc) și ceramică de bucătărie (oale, castroane etc.).

În cele ce urmează vom prezenta într-o manieră sintetică materialul ceramic, în funcție de epocă în care acesta a fost utilizat. Ceramica din perioada greacă este prezentă prin următoarele categorii de vase: amfore și ceramică de masă și băut. Amforele grecești descoperite în sectorul Poarta Mică au fost aflate în poziție secundară, împreună cu recipiente de epocă romano-bizantină în nivele de distrugere ori de amenajare pentru ridicarea unei viitoare construcții. Astfel că, amforele găsite în acest sector provin din zona egeană și sud pontică folosite pentru transportul vinului și a uleiului de măsline. Din zona egeană au fost identificate următoarele centre de producție a amforelor: Chios, Thasos și Mende. Ambalajele produse în ultimul centru menționat sunt cele mai numeroase în cadrul descoperirilor. Din zona sud pontică prezente pe piața de la Argamum sunt amforele confecționate la Sinope și la Heracleea. Din categoria ceramicii de masă au fost identificate câteva farfurii, fish plate, ceramică cu firnis negru decorată cu figuri roșii și câteva fragmente de kantharos gri sau cu firnis negru.

Ceramica de perioadă romană este prezentă într-o proporție scăzută, câteva fragmente de oală ce pot fi datate în perioada secolului al treilea, aflate în contexte arheologice secundare.

Cele mai numeroase descoperiri ceramice aparțin epocii romano-bizantine, în special veacurilor V-VII p. Chr. Ceramica de masă a fost descoperită într-o proporție ridicată în speciale vesela produsă în zona orientală a Imperiului și, într-un procent scăzut, vesela produsă în nordul Africii. Din zona phoceeană amintim forma Hayes 3 cu variantele B, C, D și E datate în intervalul cronologic aferent secolelor V-VI p. Chr. Un alt tip de farfurie descoperit în acest sector este forma Hayes 10 cu variante A, B și C. Din nordul Africii avem descoperite la Argamum, Sector Poarta Mică formele Hayes 99 și variantele sale (A-C), forma Hayes 103, 105 și 109(?).

² Honcu *et alii* 2019, 230.

Ceramică de băut este prezentă într-o proporție scăzută prin câteva ulcioare și căni datate în veacul al VI-lea p.Chr. Vesela de bucătărie se situează pe locul doi, în cadrul descoperirilor. Aceasta este confecționată la roată și la mână - câteva exemplare ce pot fi datate în secolul VII p.Chr. În lotul avut la dispoziție au fost identificate oale, castroane și capace, care pot fi împărțite în mai multe tipuri pe parcursul a trei secole. Cele mai numeroase sunt oalele specifice veacului al cincilea cu buza îngroșată, ușor înclinată spre exterior, prezentând o șanțuire pronunțată pentru fixarea capacului pe centru. Corpul este globular, cu caneluri, gâtul lipsește, toarta canelată sau ovală pornește de la nivelul buzei.

În cadrul descoperirilor cele mai numeroase (deocamdată 503 de fragmente tipic) sunt vasele utilizate pentru transportul produselor din pește, ulei de măsline și vin. Acestea provin din zona de nord, sud, est și vest a Mării Negre din centrele de la Sinope, Heracleea și Colchis, tipurile Shelov B (1 ex.), Zeest 100 (2 ex.), Fish table Amphorae (1 ex.) și două amfore de Colchis, datate din perioada secolelor II-VI p.Chr. Din zona vest pontică avem descoperite amforele Kuzmanov 15 (51), Kuzmanov 16 (27 ex.) și Opaiț B5 (14 ex.). Din zona orientală ne provin cele mai numeroase amfore LRA 1 (139 ex.), LRA 4 (11 ex.), LRA 5 (2 ex.), LRA3 (4 ex.) și tipul Antonova 8 (3 ex.). Amforele din zona egeană identificate în sectorul Poarta Mică sunt: LRA2 (52 ex.), LRA14 (4 ex.) și Agora M273. Amforele provenite din nordul Africii sunt Spatheia (1 ex.), Keay VIII A (1 ex.).

Analiza succintă a ceramicii descoperite în sectorul Poarta Mică de la Argamum ne arată că situl continuă și în epoca romană și romano-bizantină aceleași relații comerciale ca în epoca precedentă. Cele mai multe descoperiri de datează în perioada veacurilor V-VI p.Chr. datorită faptului că acestea au fost, deocamdată, singurele nivele arheologice cercetate. Celelalte fragmente ceramice descoperite, încadrate în epoca greacă și romane, datarea s-a realizat prin analogie cu alte vase descoperite în contexte clare deoarece toate fragmentele aferente acestor epoci au fost aflate în contexte romane târzii. Pentru secolul VII p.Chr. avem câteva descoperiri ceramice, atât amfore, cât și ceramică de bucătărie și masă.

Identificarea resurselor animaliere provenite din nivelul de epocă romană târzie de la Argamum, Sectorul Poarta Mică. Rezultate preliminare

Daniel Malaxa

Resturile faunistice studiate provin din săpăturile desfășurate de către arheologul Ștefan Honcu între anii 2017-2020 în cadrul sitului arheologic Argamum, Sectorul Poarta Mică (resturi ce sunt datate ca aparținând epocii romane târzii (sec. V-VI CE).

Eșantionul analizat cuprinde 808 resturi faunistice ce provin de la mamifere, păsări, moluște, pești și reptile, resturile de la mamifere fiind cele mai numeroase (aproximativ 89%) (Fig. 1). Păsările sunt reprezentate prin cinci fragmente osteologice provenite de la găină (*Gallus gallus domesticus*) și șase resturi scheletice de la păsări

de talie mijlocie și mare. Moluștele identificate în eșantion au fost o cochilie de gastropod și două bivalve. Resturile scheletice de pești provin în cea mai mare parte de la crap (*Cyprinus carpio*) și de la somn (*Silurus glanis*), dar o pondere de aprox. 34% dintre fragmente nu au putut fi determinate până la nivel specific din cauza gradului înalt de fragmentare. În final, reptilele sunt reprezentate în eșantion printr-un fragment de plastron provenit de la o broască țestoasă (*Testudo* sp.).

Materialul faunistic este de origine menajeră, fiind identificate urme de tranșare, dezarticulare și descărnare.

Fragmentele osteologice atribuite mamiferelor domestice însumează aprox. 96% din totalul mamiferelor identificate până la nivel de specie, în timp ce taxonii sălbatici prezintă o pondere de aprox. 4%. Astfel, creșterea animalelor era îndeletnicirea principală prin care se asigura cea mai mare parte a cărnii necesare alimentației așezării, în timp ce vânătoarea nu reprezenta o activitate foarte importantă.

Creșterea animalelor era centrată pe creșterea cornutelor mari și mici, bovinele domestice fiind cele mai numeroase ca număr de fragmente și sunt urmate de grupul oaie/capra. Porcul domestic putea să joace și el un rol important în economia așezării. Bovinele domestice erau utilizate în principal pentru produsele primare (carne, piei, materie dură), majoritatea indivizilor identificați fiind sacrificați la vârste de până în patru ani. Ovinele și caprinele erau exploatate pentru carne, dar unele specimene puteau supraviețui după vârsta de patru ani. Aceste specimene puteau fi utilizate mai întâi pentru produsele secundare (lapte, lână) și doar în final, când deveneau senile erau sacrificate pentru carne. Porcinele domestice erau exploatate doar pentru produsele primare (carne, grăsimi, oase etc.), fiind sacrificați în general indivizi imaturi. Doar unele specimene erau sacrificate adulte, la vârste de peste trei ani. Acești indivizi erau păstrați, cel mai probabil, pentru împerechere și, astfel, asigurarea turmei de porcine. Alte specii domestice identificate în ponderi mult mai scăzute sunt câinele, calul, asinul și pisica. Aceste specii puteau fi exploatate pentru protecție, forță de tracțiune sau pentru divertisment. Pe lângă creșterea mamiferelor domestice se practica și creșterea păsărilor sălbatice, în special a găinii.

Locuitorii așezării Argamum preferau să vâneze în principal specii de talie mare, precum mistrețul și cerbul, dar mai vâneau și specii de bursuc și vidră, în mod accidental sau pentru blana lor. Deși vânătoarea nu juca un rol important în economia așezării, de preferat a fi vâdate erau specimenele mature, pentru o cantitate de carne cât mai ridicată.

Concluzii

Creșterea animalelor reprezenta cea mai importantă îndeletnicire pentru comunitatea studiată (peste 96% taxoni domestici). Bovina este cea mai bine reprezentată ca număr de fragmente și număr minim de indivizi și este urmată de grupul oaie/capra și de porcul domestic. Pe lângă mamifere, erau crescute și găini, de la această specie fiind identificate cinci resturi faunistice. Pentru această comunitate, vânătoarea nu reprezenta o activitate importantă, ponderea mamiferelor sălbatice în eșantion fiind scăzută (sub 4%). Cele mai intens vâdate specii sălbatice erau porcul mistreț

și cerbul. Pentru un aport suplimentar de hrană, această comunitate practica pescuitul, fiind identificate în eșantion resturi provenind de la indivizi de crap și de somn. O altă îndeletnicire adițională putea fi reprezentată de vânarea păsărilor sălbatice, în special vânarea indivizilor de talie mijlocie și mare.

Aknowledgement

Această lucrare a fost susținută de un grant al Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS - UEFISCDI, numărul de proiect PN-III-P1-1.1-TE-2021-0544, în cadrul PNCDI III, titlul *Halieutica Scythiae Minoris. Pescuitul și industria peștelui la gurile Dunării în perioadele romană și romano-bizantină / Halieutica Scythiae Minoris. Fishing and Fish Industry at the Mouth of the Danube in Roman and Early Byzantine Times*, acronim FlDaRT.

Bibliografie:

- Bălășescu, A., 2002 Culesul, pescuitul și vânătoria în cultura Boian pe teritoriul României, *Studii de Preistorie* 1, 73-94.
- Chaix, L./Meniel, P., 2001, *Archeozoologie. Les animaux et l'archeologie* (Paris: Edition Errance).
- Clason, A. T., 1971, *The Flint-Mine Workers of Spiennes and Rijckholt-St. Geertruid and their animals*, *Helinium* XI, 1, 3-33.
- Reitz, E. J./Wing, E. S., 1999, *Zooarchaeology. Cambridge Manuals in Archaeology* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Stanc, S. M., 2009, *Archeozoologia primului mileniu d.Hr. pentru teritoriul cuprins între Dunăre și Marea Neagră* (Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași).
- Udrescu, M./Bejenaru, L./Hrișcu, C., 1999, *Introducere în archeozoologie* (Iași: Editura Corson).

Sectorul Incintă Nord

George Nuțu, Vlad Ciur, Martin Lemke, Karolina Trusz

Cercetările arheologice sistematice din campania anului 2023 pe sectorul Incintă Nord s-au axat pe deschiderea carourilor de Vest ale SIV [4000]. Inițial, cercetarea s-a concentrat în zona de dărâmtură a incintei, în carourile 1_{A-D} Vest (suprafața 5 x 5 m). A fost continuată conturarea paramentului interior al zidului de nord al R1 [4302]. (Pl. I)

Curtina A (dintre Turnul #1 și Bastionul #1) păstrează aceleași caracteristici constructive ca în anul precedent fiind lucrată în manieră îngrijită, cu asize regulate formate din blocuri bine fasonate, pietrele de talie alternând cu blochete de dimensiuni medii. Adâncimea la care s-a oprit cercetarea este de ▼1,80 m față de cota superioară a incintei. Sondajele realizate în perioada interbelică de către Paul Nicorescu sunt evidențiate pe ambele profile și au adâncimi de ▼0,30/50 m, iar lățimea este de 0,45/75 m. (Pl. II)

Din R1 [4301] – încăperea de nord a edificiului – a fost cercetată zona de est în anul anterior. În campania

acestui an a fost cercetat zidul nordic [4302] al acesteia pe o lungime de 10 m liniari fără a descoperi un zid de compartimentare. Paramentul interior, dar și exterior al [4302] este afectat sever de colapsul blocurilor de talie din incintă. Latura de sud a R1 [4303] a fost dezvelită parțial în zona de vest a SII. Zidul de nord [4302], respectiv zidul de sud [4303] prezintă aceeași manieră de construcție fiind realizate din blochete mici și medii fasonate sumar și legate cu pământ. Cercetarea a dezvelit patru-cinci asize (0,50/60 m înălțime). De asemenea, la fel ca în cazul Edificiului #1/ R1, și încăperea de nord a E1 este retrasă față de incintă cu 0,95-1,10 m formând o zonă îngustă de trecere a cărui scop nu este pe deplin lămurit. Din punct de vedere planimetric, spațiul interior al încăperii R1 este generos, de cca. 40 m² cercetați până în prezent. Adâncimea la care s-a ajuns (față de punctul ±0 pe latura superioară a incintei) este de ▼1,60/70 m. Totuși, nu a fost surprins un nivel de funcționare al încăperii fiind înlăturată în mare parte dărâmtura.

R4 este încăperea situată la vest a edificiului II în stratul superior fiind descoperit un strat masiv de dărâmtură. Totuși, la ▼0,30 m a apărut un strat cenușiu, intermediar - un posibil nivel de funcționare pe care au fost descoperite câteva fragmente ceramice reduse atât cantitativ, cât și tipologic. Fragmentele de amfore LRA 1 și LRA 2 primează alături de câteva fragmente de LRA 4, ceramică de bucătărie și de băut, dar și Hayes 3 și Hayes 104. Aceste materiale au fost asociate cu o monedă din bronz, puternic corodată (sec. IV p.Chr.), câteva capace realizate prin decupare din cărămizi, oase de pește și de animale. Din structura acoperișului au fost descoperite mai multe piroane masive din fier și scoabe, alături de *tegulae* și *imbrices* în stare avansată de fragmentare.

Încăperea intermediară de pe latura de est a E2 – R3 – a fost cercetată parțial în campania anterioară fiind delimitat zidul de nord al acesteia [4307]. În campania acestui an a fost identificat traseul zidului de sud [4310] și al celui de vest [4309]. Latura de sud [4310] a fost cercetată pe lungimea de 6,30 m (fără a fi descoperită integral) exclusiv pe paramentul interior realizat din blochete de dimensiuni medii fasonate cu îngrijire. Latura de vest [4309] a încăperii R3 are lungimea exterioară de 5,90 m, cea interioară de 4,40 m și lățimea de 0,75/80 m. S-a observat, de asemenea, că această latură este puternic afectată în zona mediană unde blochetele s-au înclinat spre est, probabil în urma unui cutremur puternic. Blochetele au fost realizate în manieră similară celorlalte laturi și legate cu pământ.

Existența unei încăperi sudice a edificiului (R5) nu este întrutotul sigură, deoarece nu a fost identificat un zid la nord care să o delimiteze de R4. Totuși, a fost descoperită o latură la sud [4311] cu o intrare [4315] având lățimea de 1,15m lângă latura de vest a R3 unde se mai păstrează un mic prag format din două pietre plate. Aparent, [4311] este o adosare mai târzie în zona sudică a E2 fiind oblică pe aripa estică a edificiului; a fost surprinsă pe o lungime de 3,10 m, iar lățimea este de 0,70 m. Intrarea este delimitată spre interior, la vest, de un mic segment de zid cu lățimea de 0,50/55 m lungimea de 0,75 m. În colțul format de [4311] și [4312] se păstrează o porțiune de pavaj [4313] aflat la

▼0,20 m sub nivelul actual de călcare. Este format din 7-8 plăci de calcar degradate care ocupă o suprafață de 2,50 m² și reprezintă un nivel de funcționare din a doua jumătate/sfârșitul sec. VI p.Chr. (Pl. III) Nu în ultimul rând, merită subliniat faptul că acest segment a fost identificat la ▼0,10/20 m sub nivelul actual de călcare, ceea ce ar indica, eventual, o intervenție arheologică mai veche în această zonă. (Pl. IV)

În concluzie, cercetarea arheologică din campania acestui an s-a axat pe identificarea aripii vestice a unui edificiu (E2) care pare să prezinte aceeași orientare (nord-sud) cu E 1 cercetat pe parcursul campaniilor 2017-2020. În această campanie s-a reușit conturarea a patru-cinci încăperi din acest edificiu, planimetria completă și relația cu structurile din proximitatea sa urmând să facă obiectul cercetărilor viitoare. Din punct de vedere al materialului arheologic, acesta este relativ modest, ca peste tot în ultimul orizont de locuire argamens.

Abstract

The "Tower 1" Sector

The interior of the tower. In the 2021 and 2022 campaigns, the last two levels of ironing inside the tower (N 1 and N 2) were documented over entire area. These correspond to the second phase of the tower, or with the narrowing of the tower walls from 2.9 m (2.98 with plinth) to 1.6 m (1.68 with plinth).

The intra muros area. In the two previous campaigns, we investigated the levels corresponding to the functioning of the gate and the towers on almost the entire surface (squares 4-5). In the western part of the gate, we kept a small witness, with the last constructive level, corresponding to the second tower (respectively levels 2 and 1 inside it). The level consists of a consistent layer of mortar, which is in some places more than 20 cm. The mortar has been damaged in the area of the enclosure by Paul Nicorescu's interventions to discovered it. The wooden pillars identified in the first campaign can be found in Nicorescu's trench.

Last winter in the western part of the marker eroded a little, and at 20 cm of him a dolium was showing through. This is almost complete; it is missing a small part of the rim (12 cm) and another (35 cm) is detached. The mortar layer came up to the lip of the dolium towards the south. In the area of the stone lid and towards the north, at the western of the entrance, the mortar had been damaged. We do not exclude the fact that the rim of the vessel was also affected by Nicorescu's excavation. To investigate the dolium we made a small square starting from the SW corner of the gate, measuring 1.7 x 0.9 m, oriented N-S. The dolium was buried up to the shoulder when NE was still in use, so when the first tower was built. This is seen on the V profile of the survey, both in the northern and southern portions. To the S, a small layer of burn corresponding to N 3 is interrupted by the pit for the vessel emplacement. The shaft, more than 90% empty, had a stone cover, partially broken towards the SE.

Small Gate Sector

Archaeological campaign carry out in 2023 at Argamum fortress, Small Gate sector resumed

archaeological research, stalled for subjective reasons, undertaken by us during three campaigns at this point. Due to this situation the works carried out in October of this year were carried out over ten working days, during which time we focused our attention on two major objectives: one to obtain as much information as possible about the evolution of the fortress in this sector and two, to prepare the work surface to look according to the perceptions of the archaeological research. During this campaign several levels of functioning, destruction and arrangement were investigated in this area.

The "Incintă Nord" Sector

Fieldwork during 2023 campaign on the "Incintă Nord" sector focused on the opening of the western area of the S IV [4000] trench. Initially, the research was concentrated in the rubble area of the enclosure, in squares 1A-DVest (5x5 m area). The outline of the inner wall of the north wall of R1 was continued [4302]. Curtain A (between Tower #1 and Bastion #1) retains the same constructional features as the previous year, being neatly worked with regular courses of well-cut blocks, the larger stones alternating with medium-sized blocks. The depth at which the survey stopped is ▼1.80 m from the upper level of the enclosure. The soundings made in the interwar period by Paul Nicorescu are highlighted on both profiles and have depths of ▼0.30/50 m and widths of 0.45/75 m. (Pl. 2). During this field season the archaeological research focused on identifying the western wing of a building (E2) which seems to have the same orientation (north-south) as E 1 investigated during the 2017-2020 campaigns. This campaign succeeded in outlining four to five rooms of this building, the complete plan and the relationship with the structures in its vicinity will be the subject of future research. Regarding archaeological material, it is relatively modest, as everywhere else in the last horizon of Argamum's habitation.

Illustrations list:

- Pl. I - II. Tower 1 Sector.
- Pl. III. Small Gate Sector.
- Pl. IV - VII. The "North Enclosure" Sector.

Pl. I. Sectorul Turnul 1

Pl. II. Sectorul Turnul 1

Pl. III. Sectorul Poarta Mică

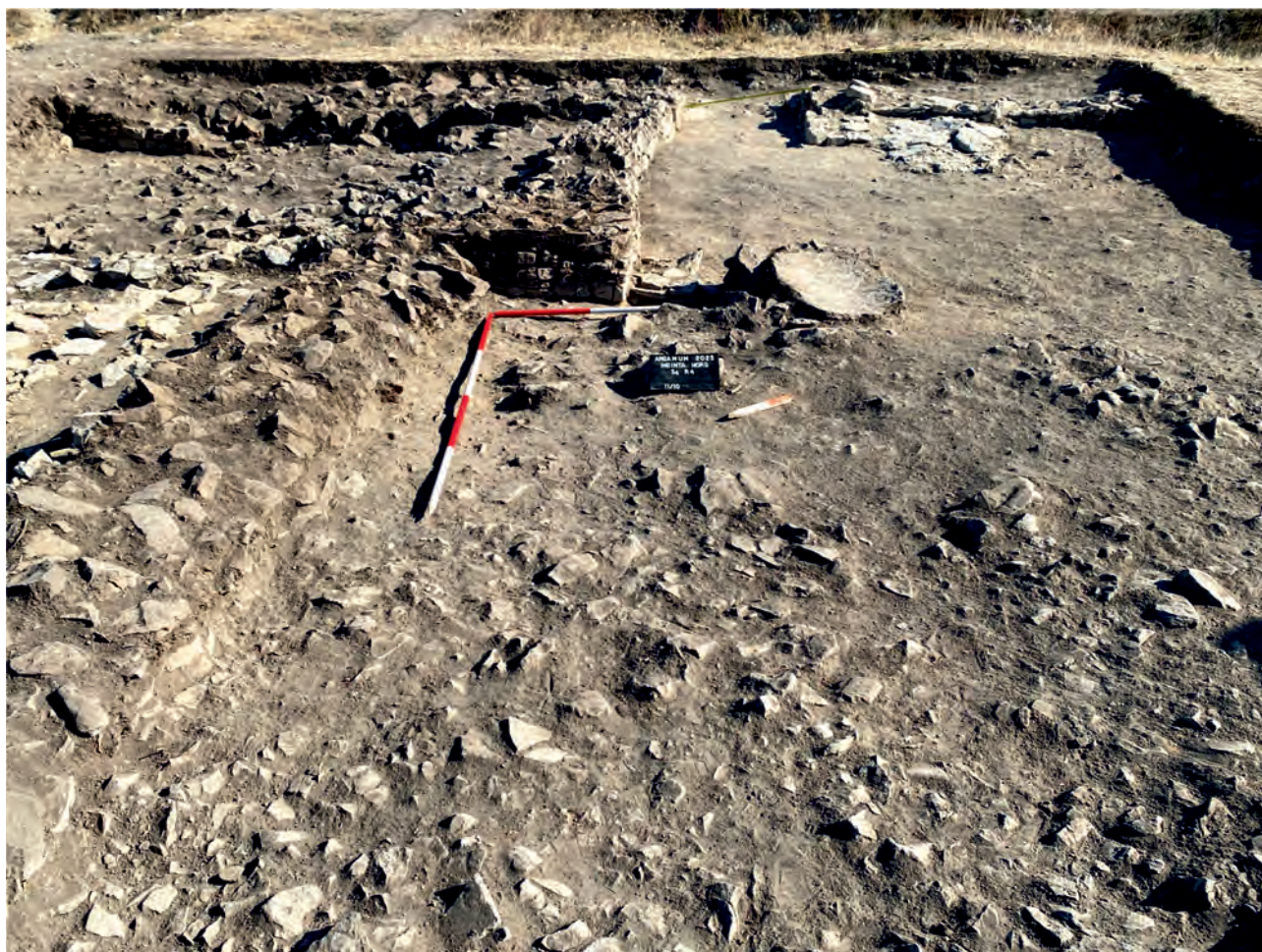
Pl. IV. Sectorul Incintă Nord

Pl. V. Sectorul Incintă Nord

Pl. VI. Sectorul Incintă Nord

Pl. VII. Sectorul Incintă Nord

42. Mangalia, jud. Constanța

Punct: *Movila Dulcești*

Tip de sit: 212 (necropolă tumulară)

Încadrare cronologică: 313 (Epoca elenistică); 1 (Preistorie)

Cod RAN: 60491.04

Autorizație nr. 110/05/05/2023

Colectiv: Dan Ștefan - responsabil de șantier (MNCR, Sfântu Gheorghe); Maria-Magdalena Ștefan (MNIR București); Valeriu Sîrbu (IAB); Nicolae Alexandru; Mihai Ionescu (Muzeul Callatis, Mangalia); Diana Sonu (MM București); Răzvan Victor Pantelimon (UO Constanța); Liviu Olaru, Iulia Tănase și Elena Feraru (Facultatea de Istorie U București).

Total finanțare: 65.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 1-30.07.2023

Sit-ul cercetat este localizat municipiul Mangalia, *Movila Dulcești*, la 1 km vest de intersecția E87 (șoseaua Constanța-Mangalia) cu drumul 39C (intrarea spre Neptun), la nord de drumul neasfaltat ce merge spre localitatea Vânători.

În campania 2023 au fost sondate două movile funerare, parte dintr-un grup compact de șase movile de mărimi diverse, situat la 7 km NNV de poarta de nord a orașului antic Callatis: *Movila Dulcești*, de 70 m diametru, 12 m înălțime, pe care același colectiv o sondase în periferia vestică și în 2021, precum și un tumul aflat la 70 m SE de *Movila Dulcești* - T4, de 63 m diametru și 1,8 m înălțime. Din același grup, format din două șiruri paralele de movile, aliniate la drumul antic ce lega Callatis de Tomis, face parte și *Movila Neptun*. Aceasta acoperă un cavou din zidărie fasonată cu boltă semicilindrică, sumar investigat în 1970 de Mihai Irimia, a cărui fațadă a fost cercetată de prezentul colectiv, în 2022. *Movila Neptun* și *Movila Dulcești* sunt doi tumuli funerari monumentali ce se datează în secolul al III-lea a. Chr. Dimensiunile impresionante și problematica stratigrafică și arhitectonică complexă fac ca cercetarea lor să necesite campanii multi-aniuale. Considerăm acest grup tumular, aflat imediat la nord de marea necropolă urbană antică, că reprezintă un mic cimitir familial aflat pe o proprietate privată a unor personaje callatiene cu acces la resurse financiare importante în al doilea și al treilea sfert al secolului al III-lea a. Chr.

În *Movila Dulcești* au fost deschise trei secțiuni: S3 (14 m x 4 m), S4 (6 x 4 m) și S5 (39 m x 10,5 m - maxim), în sectoare în care cercetările geofizice anterioare au indicat prezența unor anomalii cu potențial arheologic. Săpăturile s-au derulat cu mijloace mecanizate și manuale, documentarea rezultatelor realizându-se printr-o varietate de tehnici: fotogrammetrie, desen manual, măsurători cu GPS și stație totală.

În S3 și S4 deschise la baza *Movilei Dulcești*, în partea sa de vest, au fost identificate vestigiile unei amenajări cu amprentă negativă, asemănătoare unui șanț puțin adânc excavat în mantaua antică, în care s-au depus ofrande cu ocazia închiderii mormântului sau la un eveniment ulterior de comemorare. Ținând cont de rezultatele cercetărilor geofizice, confirmate de cele două săpături situate la distanță de 15 m una de alta, putem

avansa ipoteza că alveolarea, cu marginea dinspre centrul movilei săpată în trepte, pe alocuri întărite cu lespezi de calcar, a împrejmuit întreaga movilă. Umplutura acesteia este cenușie. Nu a conținut urme de materiale arse, iar oasele de animale sunt foarte rare. Din zonele cercetate, în umplutura acestuia au fost identificate două niveluri de umplere separate de lentile de lut galben bătut. Cea mai mare parte a materialului din acest șanț este reprezentat de fragmente de amfore, în cantități considerabile, unele ce se pot întregi parțial. În procent mult mai mic au fost identificate și fragmente de vase fine folosite pentru servit (boluri cu firnis negru șampilate). Acestea din urmă au apărut pentru moment doar în S4. Dintre amfore remarcăm un grup compact de ștampile ale producătorului din cercul heracleot Aristokrates, databile în intervalul 275-250 a. Chr. (descoperite în special în S3) precum și un alt grup, mai târziu, reprezentat de ștampile rhodiene și sinopeene din preajma anilor 330-320 a. Chr. (descoperite în S4 și în exteriorul movilei, spre sud, în solul răvășit de agricultură). Diferența cronologică dintre cele două grupe de ștampile poate să indice prezența a două înmormântări distincte ori a unei secvențe de activități comemorative.

În anii 2020 și 2021 *Movila Dulcești* a făcut obiectul mai multor investigații geofizice. Ținând cont de dimensiunile uriașe care o fac să fie cel mai mare tumul din sudul Dobrogei la ora actuală, și unul dintre cei mai mari din Tracia, metoda folosită a fost tomografia de rezistivitate electrică 3D prin înregistrarea de date în lungul unor profile lungi dispuse în diferite configurații peste manta. Alte investigații geofizice realizate prin metoda magnetică au vizat zonele adiacente aflate la baza *Movilei Dulcești* spre vest. Primele rezultate ale măsurătorilor geofizice au indicat existența unei anomalii puternic rezistive chiar în centrul movilei, pe nivelul antic de călcare. Acest nivel de călcare a fost stabilit în 2021 printr-un sondaj (S2-2021) săpat în baza movilei, pe latura sa vest-sud-vestică. Sondajul a tăiat doar 6 m din raza movilei, în rest a explorat parțial șanțul adiacent tumulului (ce are 40-45 m lățime). Nivelul de construcție al *Movilei Dulcești* se află la cota absolută de 48,66 m, fiind constituit în partea superioară a unei nivelări cu sol negru îndreptat și compactat în antichitate. Pe primii 2,4 m ai acestei secțiuni, nivelul de construcție a fost marcat de un strat compact, de 3-5 cm grosime, de praf și așchii de calcar alb-roșcat rezultate din prelucrarea intensă a pietrei pentru o construcție importantă. Tot pe acest nivel a fost identificat un fragment din colțul unui bloc paralelipipedic de calcar foarte compact, cu aspect de marmură, cu urme evidente de prelucrare fină cu dalta și marcaj cu vopsea roșie – foarte asemănător blocurilor folosite în construcția camerei funerare din *Movila Documaci*. Un alt fragment asemănător a fost identificat în 2023 în S3, tot pe nivelul de construcție. În ceea ce privește șanțul ce împrejmuește tumulul, acesta nu a avut materiale arheologice depuse pe fund, cel puțin nu în sectorul cercetat. Fragmente ceramice antice și oase de animale, foarte puține și disperate, au fost identificate în umplutura lui. Șanțul pare că a fost umplut parțial imediat după ce a fost săpat (săpătura antică a format o alveolă largă și lină ce a coborât cu circa 1-1,20 m sub nivelul vegetal antic), acest nivel de umplere (de

circa 60 cm grosime) fiind suprapus în capătul estic de nivelarea ce forma baza movilei, precum și de un grupaj de pietre, unele parțial prelucrate, abandonate, probabil, ca resturi de construcție în limita vestică a movilei. O parte din materialul de construcție folosit la înălțarea mantalei putea proveni din acest șanț ce înconjoară marele tumul pe toate laturile. Partea superioară a umpluturii șanțului circular, petrecută în timp, a conținut și fragmente numeroase de șrapnel, ceea ce sugerează că tumulul a fost folosit ca poziție înaltă pentru trageri cu artilerie, oricând în ultimul secol. Rezultatele obținute prin cercetarea geofizică și săpătura în sondajul S2-2021 pot fi considerate indicii promițătoare pentru existența unui cavou de tip elenistic sub manta. Verificarea acestei ipoteze nu se poate realiza decât prin săpătură mecanizată, una ce va fi cu siguranță foarte dificilă, având în vedere dimensiunile tumulului și potențiala localizare a mormântului pe nivelul de călcare la o adâncime de peste 10 m. Secțiunea 5 din 2023, ce unește baza movilei din zona de sud cu centrul, nu a fost finalizată, ea pregătește întocmai terenul pentru campaniile următoare, în care cercetarea va urmări verificarea ipotezei geofizice a existenței unui cavou, aflat pe nivelul de călcare.

Tumulul T4 s-a dovedit a fi, în urma cercetărilor din acest an, o movilă preistorică, ce poate fi asociată cu orizontul mormintelor în groapă sau cu ocră (Yamnaya), ce a fost refolosită sau reconsacrată în epocă elenistică timpurie. Săpătura noastră (S1, de 36 x 2,5 m, orientată N-S) a pus în evidență, chiar la marginea nordică a movilei, un grupaj de fragmente amforice elenistice, pietre și oase de animale ce poate fi considerat parte a unei ofrande comemorative. Dacă aceasta se leagă de un mormânt secundar de epocă greacă săpat în movila veche nu este încă stabilit. Dimensiunile complete ale zonei cu depuneri comemorative din periferia movilei T4 urmează a fi, în anul următor, definite mai clar, harta magnetică sugerând că ar ocupa o lungime mai mare în jurul tumulului. Aceste ofrande nu au fost depuse într-o groapă, ci chiar pe mantaua veche, stratul care le acoperă prelungindu-se spre nord ca umplutura șanțului periferic al movilei preistorice. Aceasta a fost cea mai veche movilă în peisaj, în jurul ei formându-se necropola tumulară elenistică, prin încorporarea sa în logica cultului strămoșilor. În urma investigării sale prin metode geofizice, prin metoda magnetică și cea electrică (tomografie de rezistivitate 3D), au fost identificate mai multe anomalii cu potențial arheologic. Secțiunea a fost trasată pe centrul jumătății nordice a movilei (spre Movila Dulcești), astfel încât să intersecteze pe jumătatea vestică anomalia rezistivă identificată aproape central. Această anomalie s-a dovedit a corespunde unui mormânt în groapă ovală, împrejmuită pe nivelul de săpare cu un rând de lespezi mari de calcar, fiind acoperită în interiorul ringului de pietre cu un capac format din două blocuri alungite, cu aspect masiv, megalitic, de asemenea din calcar. Dimensiunile suprafeței acoperite cu piatră a fost de 2,60 (NE-SV) x 2,20 m (NV-SE). Pietrele, fără urme de prelucrare, s-au aflat la adâncimea de 1,60/1,70 m sub vârful actual al movilei. De o parte și de alta a gropii (NV și SE), pe nivelul ei de săpare, s-au evidențiat două movițe circulare de sol galben, cu diametrul de 1,8 m și înălțime de 40 cm, scos la săparea

gropii. La baza gropii, la -0,90 m sub capacul de pietre, a fost descoperit scheletul foarte slab păstrat al unui copil de 10-12 ani, așezat cu picioarele chircite pe partea dreaptă, cu capul spre SV, acoperit cu ocră, fără inventar, cu o lespede mică de piatră poziționată în dreptul picioarelor. Urme slab conservate de lemn pot fi indicii ale unui coșciug sau ale unor obiecte de inventar din lemn depuse în groapă. Pe fundul gropii, sub mort, precum și după umplerea gropii, înainte de așezarea pietrelor, au fost depuse rogojini textile impregnate cu ocră, de culoare violacee. Doi bulgări de ocră, unul portocaliu intens și altul violaceu au fost depuși de o parte și de alta a craniului. Imediat sub vegetal, deasupra mormântului central, s-a cercetat o groapă puțin adâncă în care fuseseră fixate pietre, inclusiv în poziție verticală, ce ar putea fi locul de implantare a unui monument funerar. Fragmente izolate de oase de animale nearse și piese litice s-au găsit amestecate în mantaua cu stratigrafie uniformă de deasupra mormântului principal.

Abstract

During 2023, the team worked north of the Callatian tumuli necropolis, in a group of six mounds located at 7 km distance of the North Gate of the ancient city. Excavations were carried on in two of them: Dulcești Mound which is one of the largest mounds in Thrace (70 m in diameter, 12 m high) and T4 (63 m in diameter, 1,8 m high), located 70 m to SE of Dulcești Mound.

This group of mounds should be linked with the road Callatis-Tomis, representing most probably a small family necropolis located on a private property belonging to rich Callatian individuals of the 3rd century BC.

Three trenches were opened in Dulcești Mound: S3 (14 m x 4 m), S4 (6 x 4 m) and S5 (39 m x 10.5 m), in sectors where previous geophysical investigations indicated the presence of anomalies of archaeological potential.

Trenches S3 and S4 were opened on the western and south-western base of Dulcești Mound. Here, the remains of a negative feature were identified, resembling a shallow ditch excavated in the ancient embankment, where offerings were made on the occasion of the burial or at a later commemorative event. Considering the results of the geophysical investigations, confirmed by the two trenches which were located at 15 m apart, we can advance the hypothesis that the shallow offering ditch enclosed the entire mound. Its edge facing the centre of the mound was excavated in steps, in places reinforced with limestone slabs. Its fill is grey. It contained no traces of burnt material while animal bones are very rare. From the areas investigated, two layers of fill were identified. Most of the material in this trench is represented by amphora fragments, in considerable quantities, some of which can be matched. Fragments of fine vessels used for serving (stamped black glazed bowls) were also identified in a much smaller percentage. The latter have so far appeared only in S4. Among the amphorae we note a compact group of stamps of the Heraklean circle producer Aristokrates, datable 275-250 BC (found mainly in S3) as well as a later group of Rhodian and Sinopean stamps from around

330-320 BC (found in S4 and outside the mound to the south, in the soil disturbed by agricultural activities). The chronological difference between the two groups of stamps may indicate the presence of two distinct burials or a sequence of commemorative activities.

Mound T4 proved eventually to have been a prehistoric mound, belonging to the horizon of pit-graves or ochre-graves (Yamnaya), which was reused or reconsecrated in the early Hellenistic period. Our excavation (S1, measuring 36 x 2.5 m, oriented N-S) revealed, just at the northern edge of the mound, a group of Hellenistic amphora fragments, stones and animal bones that can be considered part of a commemorative offering. Whether this is related to a secondary grave of Greek times excavated in the ancient mound is not yet established. The full dimensions of the area of commemorative deposits on the periphery of mound T4 are to be more clearly defined in the coming year, with magnetic mapping suggesting that it would occupy a greater length around the mound. These offerings were not deposited in a pit, but on the ancient mound itself, the layer covering them extending northwards as the fill of the peripheral ditch of the prehistoric mound. This was the earliest mound in the landscape, around which the Hellenistic tumulus necropolis was formed by its incorporation into the logic of ancestor worship.

The trench was opened along the centre of the northern half of the mound (towards Dulcești Mound), as to cut, on its western side, the resistive anomaly identified by geophysical prospection close to the mound's centre. This anomaly was found to correspond to an oval pit grave, enclosed on the excavation level by a row of large limestone slabs, and covered within the ring of stones by a cap consisting of two elongated, massive-looking, megalithic blocks, also of limestone. The dimensions of the stone-covered area were 2.60 m (NE-SW) x 2.20 m (NW-SE). The stones, with no traces of processing, were located at a depth of 1.6/1.7 m below the actual top of the mound. On either side of the pit (NW and SE), on its excavation level, two circular mounds of yellow soil, 1.8 m in diameter and 40 cm in height, were revealed, excavated when the pit was dug. At the base of the pit, -0.90 m below the stone cap, the very poorly preserved skeleton of a 10-12 years old child was discovered, with its feet crouched on the right side, head to the SW, covered with ochre, without inventory, with a small stone slab positioned in front of its feet. Poorly preserved traces of wood may be indicative of a coffin or wooden inventory items deposited in the pit. On the bottom of the pit, under the dead, and then again on the top of the filled pit, before the stones were placed, ochre-impregnated textile mats of a purplish colour were deposited. Two clumps of ochre, one deep orange and the other purplish, were deposited on the sides of the cranium.

Bibliografie:

Șirbu, V., Ștefan, M.M., Ștefan, D. (eds.) 2021. A Monumental Hellenistic Funerary Ensemble at Callatis on the Western Black Sea, Archaeopress, 2021.

Ștefan, M., Șirbu, V., Ștefan, D. 2017, *Tumuli, roads and plots. Decoding the monumental funerary space of the 4th-3rd centuries BC Kallatis*, JAHA 4 (1) 2017, p. 52-84.

Ștefan, M., Șirbu, V. 2016, *Early-Hellenistic Barrel-Vaulted Tombs from Kallatis*. în F. Coimbra, D. Delfino, V. Șirbu, Cr. Schuster (eds.) *The emergence of warrior societies and its economic, social and environmental consequences - Proceedings of the UISPP Congress in Burgos 2014*, BAR, Archaeopress.

Illustrations list:

Fig. 1. Callatis, Dulcești Mound: a) digital terrain model based on LiDAR data for the studied tumuli group; b) location of the studied sector in the ensemble of the Hellenistic finds at Callatis.

Fig. 2. Callatis, Dulcești Mound: a) aerial view towards east; b) layer of stone dust on the mound construction level coming from in situ processing of orange limestone blocks for a construction undiscovered yet, S3; c) plan of excavations (2021 in yellow and 2023 in pink).

Fig. 3. Callatis, Dulcești Mound: sequence of mantle layers in the area of the amphora deposits at the base of the mound, trench S3; a) southern profile; b-c) northern profile.

Fig. 4. Callatis, T4 near Dulcești Mound.

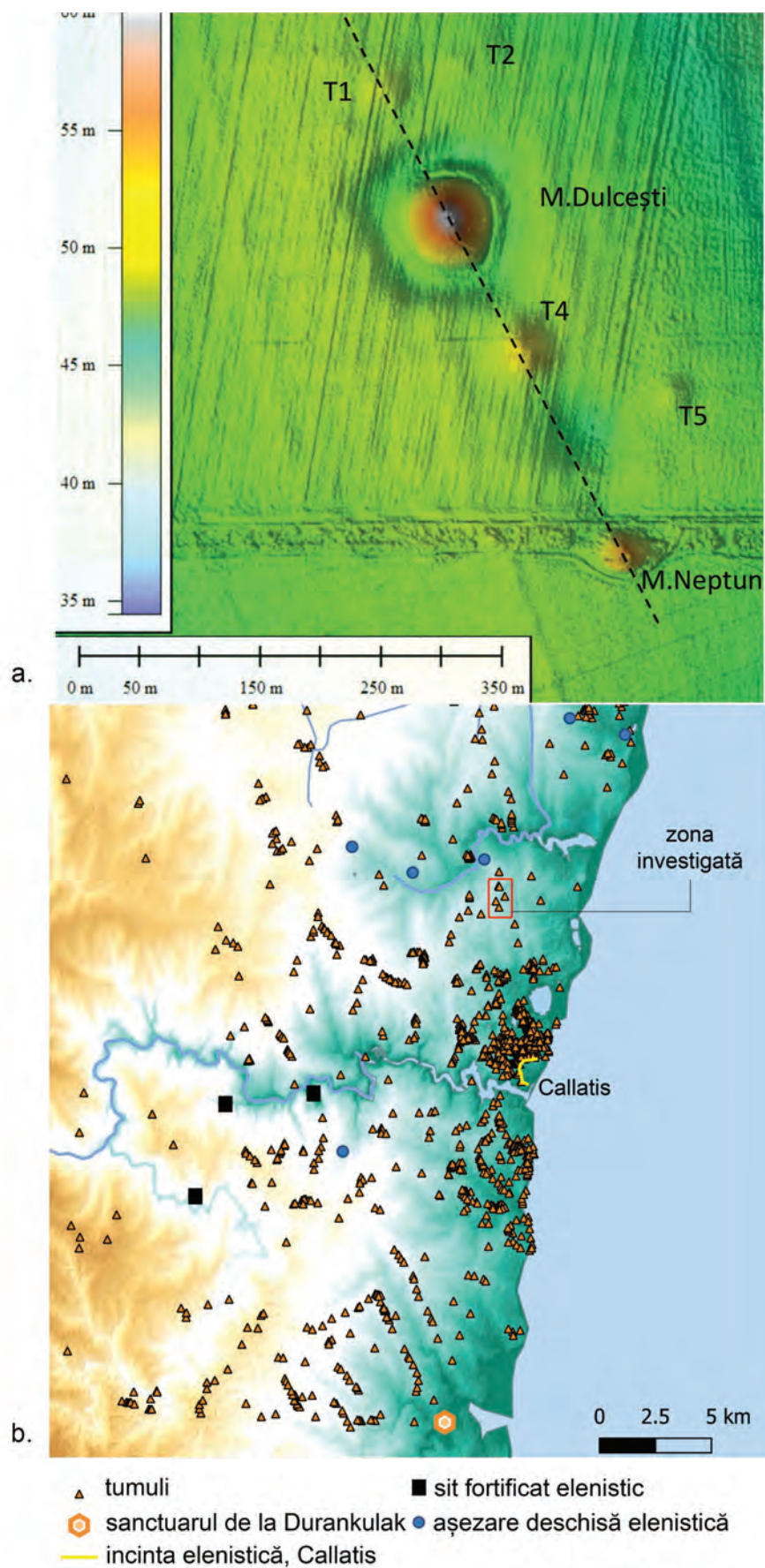
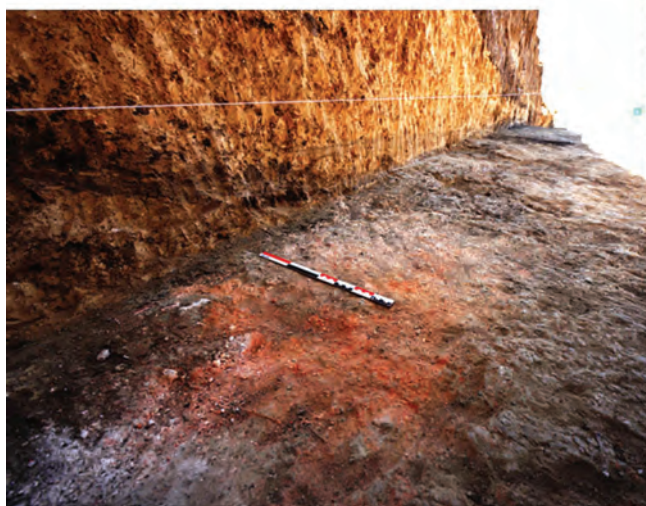

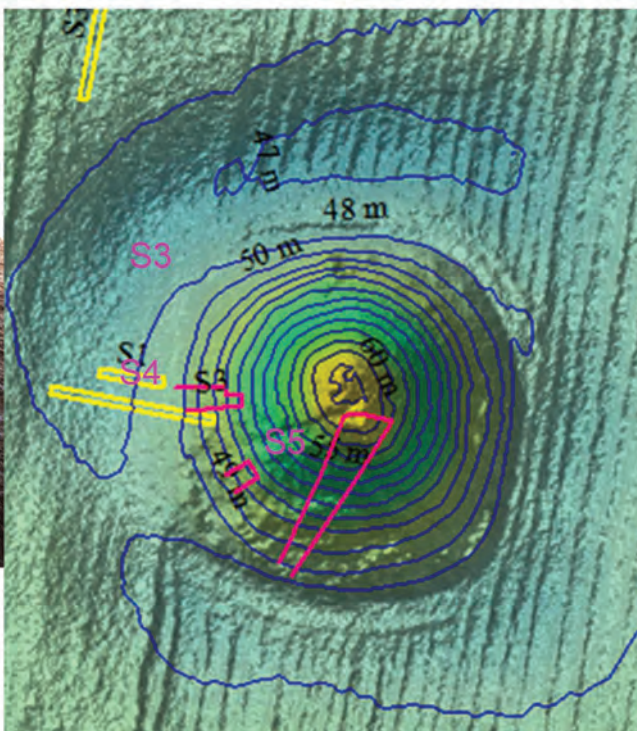
Fig. 1. Callatis, M. Dulcești: a) modelul digital al terenului realizat din date LiDAR pentru grupul tumular studiat; b) localizarea sectorului studiat în ansamblul descoperirilor din epoca elenistică de la Callatis

a.

b.

c.

Fig. 2. Callatis, Mocila Dulcești: a) vedere aeriană spre est; b) strat de praf de piatră pe nivelul de amenajare a mivei provenit de la prelucrarea in situ a unor blocuri din calcar portocaliu, S3; c) planul săpăturilor din 2021 (galben) și 2023 (roz)

Fig. 3. Callatis, Movila Dulcești; succesiunea straturilor din manta, în zona depunerilor de amfore din baza tumulului, secțiunea S3;
a) profilul de sud; b-c) profilul de nord

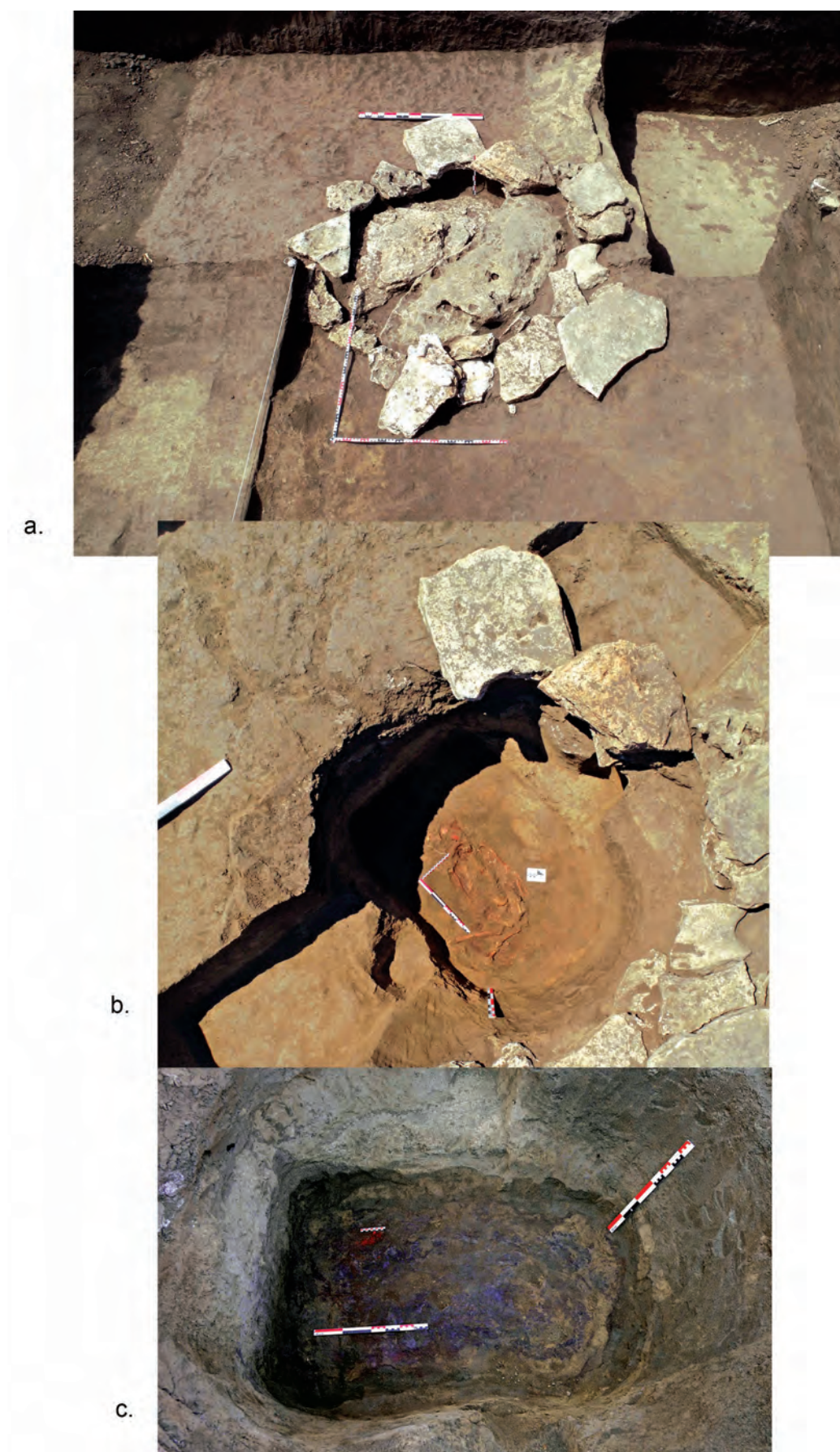

Fig. 4. Callatis, T4 de lângă Mavila Dulcești

43. Mehadia, jud. Caraș-Severin

Punct: La Zidine (Cetate)

Tip de sit: 121 (castru)

Încadrare cronologică: 32 (epocă romană), 322 (epocă romană târzie)

Autorizație nr. 59/2023

Cod RAN: 53283.01; **Cod LMI:** CS-I-s-B-10851

Colectiv: Simona Regep (UV Timișoara), responsabil științific; Victor Bunoiu (Academia Română – Filiala Timișoara), Cosmin Matei (Muzeul Satului Bănățean), Dacian Rancu (MJERG Caransebeș), membri în colectiv.

Perioada desfășurării cercetării: 10-22.08.2023

Bibliografie:

M. Macrea, N. Gudea, I. Moțu, *Praetorium. Castrul și așezarea romană de la Mehadia*, Editura Academiei Române, București, 1993.

Doina Benea, *Edificiul de cult roman de la Praetorium (Mehadia)*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2008.

Doina Benea, *Istoria Banatului. Antichitatea* (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Academiei Române, București, 2016.

După o perioadă de pauză de patru ani am reluat cercetările arheologice ale fortificației romane de la Mehadia. În cercetarea din anul 2023 ne-am concentrat pe latura de nord a castrului, între turnul de colț NE-estic și *porta praetoria*, cu intenția de a surprinde elementele de fortificare de pe această parte. În acest scop a fost realizată o casetă de dimensiuni 7 x 4 m, orientată nord-sud, perpendiculară pe zidul de incintă înspre interiorul fortificației.

În timpul cercetărilor am surprins ultimul nivel de locuire, aparținând epocii romane târzii, nivel deranjat atât de lucrările agricole efectuate de-a lungul anilor, cât și de rădăcinile vegetației sălbatice. Acest nivel este reprezentat de zidul de incintă al fortificației având o lățime de 1,30 m, și realizat din blocuri de piatră (conglomerat permian), provenind din resurse locale. Paramentul zidului roman târziu este dublat de un emplecton din piatră de râu și mortar. Refacerea romană târzie cu piatră (conglomerat permian) a apărut clar evidențiată și în cursul săpăturilor anterioare, la celelalte laturi ale castrului. Zidul de incintă a fost construit pe panta exterioară a valului. *Agger*-ul a fost identificat cu o lățime de 3,50 m. În partea de sud a valului a fost dezvelit un alt zid cu o lățime de 1,10 m, realizat din pietre de râu și calcar, legate cu mortar. Între pietrele acestui zid a fost găsită o monedă din timpul împăratului Constantin cel Mare. În imediata apropiere a zidului a fost sesizat un nivel de dărâmătură format din piatră de râu, olane și țigle căzute peste fragmente ceramice și o amenajare din cărămidă.

Datorită timpului limitat de efectuare a cercetărilor arheologice din această campanie, adâncimea atinsă nu a surprins solul viu, motiv pentru care vom continua în acest areal săpăturile.

Materialul arheologic descoperit este sărac și constă din fragmente ceramice de culoare cărămidie și cenușie (câni, oale, amfore) și de fragmente de materiale de construcție (olane, țigle și cărămizi).

44. Mintia, com. Veșel, jud. Hunedoara**Punct: Micia**

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 12 (locuire militară), 121 (castru), 21 (necropolă)

Încadrare cronologică: sec. II p. Chr. - VII p. Chr.

Cod RAN: 91991.01; 91991.08

Cod LMI: HD-I-s-A-03214,

Autorizație nr. 102/22.06.2023

Colectiv: Mihaela Simion (MNIR) – responsabil științific; Decebal Vleja (MNIR), Ionuț Bocan (MNIR), Cătălina - Mihaela Neagu (MNIR), Marius Barbu (MCDR) Ioana Barbu (MCDR), Mihaela Maria Barbu (MCDR), Alexandru Bărbat (MCDR), Costin-Daniel Țuțuianu (MCDR). Instituție organizatoare: Muzeul Național de Istorie a României; Instituție parteneră: Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

Finanțare: MC - 50000, MNIR 50000. Total - 100 000 lei.

Perioada desfășurării cercetării: august - septembrie - săpături sistematice; noiembrie-decembrie investigații non invazive.

Premise¹

Așezarea romană de la Micia este situată pe malul de sud al Mureșului, la circa 3 km față de defileul Brănișca, cel mai îngust loc al văii râului. Ea este alcătuită din castrul auxiliar cu o suprafață de aproximativ 7,2 ha și din așezarea civilă adiacentă (inclusiv necropolele de est și de vest).

Cercetarea acestui important ansamblu arheologic a început la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu importante rezultate, cu toate întreruperile și distrugerile suferite de sit, mai ales în contextul construirii căii ferate Arad-Deva, a actualului traseu al DN 7 și mai ales, odată cu suprapunerea sa parțială de Termocentrala Mintia².

Începând din anul 2013 a fost deschis un nou sector, denumit convențional N-E Amfiteatru A, a cărui cercetare aduce importante clarificări cu privire la evoluția așezării romane dar și asupra situației ocupării spațiului investigat în epocile anterioare și ulterioare perioadei romane. Pe baza investigațiilor non-invazive, realizate în perioada 2014 – 2018, în anul 2019, acest sector de cercetare a fost extins către vest cu un nou punct de cercetare, denumit convențional sector N-E Amfiteatru B³.

În campania din anul 2023 cercetările arheologice sistematice s-au desfășurat conform proiectului de cercetare aprobat, în două sectoare distincte. A continuat cercetarea edificiului roman denumit convențional E 1 și a zonei din imediata sa vecinătate din cadrul sectorului N-E Amfiteatru B, precum și în Sectorul „Castrul Roman”.

Cercetarea din Campania 2023

Activitatea de teren, respectiv săpăturile arheologice din cadrul cercetărilor arheologice sistematice, s-a desfășurat în perioada august-septembrie 2023 și a fost localizată în sectorul N-E amfiteatru B și în sectorul „Castrul Roman”. (PI I/1)

Au continuat, de asemenea, investigațiile non-invazive în cuprinsul sitului delimitat, în această campanie, fiind concentrate pe colectare de date prin intermediul arheologiei aeriene, scanării 3D a structurilor investigate și realizarea modelelor tridimensionale⁴ (PI. III.1, PI. III.2). O atenție deosebită a fost acordată cercetării „pilot” din sectorul Castrul Roman pentru realizarea unui model stratigrafic amănunțit al obiectivului.

Sector N-E Amfiteatru B (PI. I.2, PI. II.1, PI. II.2)

În acest sector cercetarea de teren a fost direcționată către următoarele obiective:

1. Curățarea integrală a întregii suprafețe cercetare în perioada campaniilor 2029 – 2023;
2. Degajarea marilor de control stratigrafici pentru jumătatea de vest a suprafeței cercetate până în prezent;
3. Documentarea stratigrafică a tuturor situațiilor constatate înainte de demontare;
4. Realizarea de observații cu privire la evoluția cronologică și funcțională a E 1.
5. Identificarea raporturilor de anterioritate-posterioritate a rețelei de compartimentări interioare relativ la apartenența E 1 – E 1a;
6. Prelevarea de probe specifice pentru elementele de tencuială pictată și mortar;
7. Realizarea unui model stratigrafic.

Pe baza investigațiilor din această campanie de cercetări arheologice sistematice s-au putut face o serie de observații de nuanță referitoare la cronologia și funcționalitatea spațiului cercetat. Au fost realizate observații cu privire la caracteristicile constructive ale E 1 precum și la evoluția spațiului construit, anterior funcționării E 1, în ultima fază. Se constată că E 1 suprapune, în jumătatea vestică, un edificiu anterior (E 1a), cu fundațiile dezafectate. Șanțurile de fundație ale acestei construcții au fost umplute cu pietriș compactat, nefiind exclusă o reutilizare parțială a lor pentru susținerea unor pereți despărțitori ușori aparținând compartimentării E 1. Au fost identificate amprente de pereți de lemn, prăbușiți pe interior, pentru ultima fază a funcționării E 1. De asemenea, în interior, cel puțin una dintre compartimentările E 1 a avut pereți cu tencuială pictată policromă (roșu, galben și alb), fiind descoperite inclusiv fragmente de pigment roșu, utilizat la pictură, ce urmează a fi analizate.

Pe baza analizei preliminare a materialului arheologic și a observațiilor stratigrafice, combinate cu analiza surselor istorice putem sugera o serie de ipoteze de lucru:

- Așezarea civilă de la Micia, la sfârșitul secolului al II-lea și primii ani ai secolului al III-lea este resistematisată. Astfel, se construiesc clădiri de piatră, cu orientări

¹ Textul raportului a fost redactat de Mihaela Simion, Marius Barbu (Sector „Castrul Roman”).

² Un cuprinzător istoric al cercetării, începând cu primele investigații asupra Miciei, până la nivelul anilor 2002 este disponibil la I. Andrițoiu, *Istoricul cercetărilor privitoare la așezarea și fortificația romană de la Micia*, în *Sargeția XXXI*, 2003, p. 181 – 202.

³ Pentru campaniile 2013-2019 precum și pentru un succint istoric al cercetării zonei vezi Simion et alii în CCA 2017 (2018), nr. 43, p. 92-94; CCA 2018 (2019), nr. 47, p. 131 – 133; CCA 2019 (2020), nr. 49, p. 249 – 253.

⁴ Începând din campania 2023 am dezvoltat un program de colaborare cu specialiștii de la BIM GIS CONCEPT.

și funcționalități diferite, se retrasează și se regăndește întreg țesutul urban.

- Nivelul de locuire anterior edificării E 1, pentru care se constată urmele de distrugere – al doilea sfert al secolului al II-lea p. Chr. cu un final legat de evenimente dramatice din timpul războaielor marcomanice, ce au afectat, fără îndoială și Micia (Pl. IV.1).

- Zona investigată funcționează inițial ca zonă de locuire privată și producție care, după evenimentele ce au prilejuit un nivel masiv de distrugere și incendiere, este regândită în ceea ce privește funcționalitatea, prin construirea E1, fiind atribuită spațiului public.

- În prima fază de funcționare a E 1, aceasta se definește prin forma rectangulară, cu dimensiunile de 21 x 14,50 m., latura lungă fiind orientată pe axa N-S, aliniată perfect cu planimetria ansamblului denumit convențional Terme III. Această observație aduce importante clarificări cronologice cu privire la evoluția și dezvoltarea țesutului urban al ansamblului de la Micia, construcția E 1 fiind integrată în „programul” de rescriere a planimetriei Miciei, raportată la zona centrală descrisă de axa Terme – Amfiteatru – Rețea stradală. (Pl. IV.2)

- E 1 este o construcție cu fundație de piatră semifasonată și fasonată legată cu mortar, cu pereții probabil din lemn. Sistemul de acoperiș era unul din țiglă, iluminăția naturală asigurată prin ferestre cu geam de sticlă iar anumite încăperi aveau pereții tencuiți cu pictură policromă. Amenajarea și funcționarea Edificiului nr. 1 – ultimele două decenii ale secolului al II-lea și primele două decenii ale secolului al III-lea p. Chr.

- Începând cu mijlocul secolului III p. Chr. se constată, pentru suprafața investigată, o modificare a spațiului și funcționalității E 1. Astfel, E 1 pare a fi reconfigurat, reanalizată organizarea spațiului, prin mijloace și improvizații modeste. Zidurile perimetrice sunt utilizate pentru adosări de structuri modeste, în general de tip „domestic” – structuri de locuire, amenajări de cuptoare menajere, gropi (Pl. V.1, Pl. V.2).

Sector „Castrul Roman”

În campania din vara anului 2023 s-a continuat cercetarea celor două secțiuni (S1 și S2), deschise în campaniile anterioare, amplasate în jumătatea nordică a castrului, în vecinătatea drumului de rond (*via sagularis*) de pe latura estică a fortificației, acolo unde cercetările noninvazive indicau prezența unor construcții lungi și compartimentate, orientate în paralel cu latura scurtă a fortului (E-V). Campaniile precedente puseseră în evidență mai multe structuri post-romane, o etapă de final a locuirii romane, precum și un drum perpendicular pe *via sagularis* și încăperile unei barăci (posibil apartamentul unui ofițer, având în vedere caracteristicile și amplasarea sa), datând din prima jumătate a secolului al III-lea. La finalul campaniei din anul 2022, în suprafața S1, după înlăturarea unei lutuiei consistente, la aproximativ 1,10 m adâncime, apăruseră urmele a două podele din mortar, precum și resturile unor clădiri din lemn dezafectate, în timp ce în S2, la 0,35 adâncime se contura o platformă din materiale

tegulare refolosite (în partea vestică a secțiunii) și un nivel de dărâmătură consistent (în partea centrală și estică a secțiunii).

Secțiunea S1

În urma îndreptării repetate a profilelor, secțiunea S1 începută în vara anului 2020 a ajuns la dimensiunile de 15,5 m (N-S) X 3,5 m (E-V). În cadrul lucrărilor de îndreptare și curățare a pereților secțiunii, în carourile 4-6 D, la 0,70 m adâncime (nivelul de dărâmătură a clădirilor din lemn, care au funcționat în prima jumătate a secolului al III-lea) au fost identificate încă trei fragmente tegulare purtând ștampila *Alaei I Hispanorum Campagorum*, numărul total al acestora ridicându-se la 18.

La 1,10 m adâncime a fost identificată partea superioară a unui strat de nivelare constituit din chirpici și arsură denumit C14, acoperit ulterior de lutuiala C13 (îndepătată în campania anterioară). S-a constatat că podelele de mortar Cx 26 și Cx 27 aparțin unor construcții cu pereți din lemn cu o durată de viață scurtă. Temeliile acestor clădiri au fost săpate în stratul de nivelare cu arsură C14, mai apoi fiind dezafectate (structura de lemn scoasă fără a fi incendiată) și acoperite cu lutuiala C13, depusă în vederea realizării barăcilor severiene din faza de piatră a castrului.

Nivelul de călcare al acestei faze intermediare de locuire din castrul Micia (ulterioară distrugerii fazei de lemn a castrului, dar anterioră barăcilor din faza de piatră) apare la adâncimea de 1,15 - 1,20 m. (Pl. VI.a)

S-a putut constata faptul că orientarea acestei clădiri, denumită B2, este aceeași cu a barăcilor B1 și B1' din faza de piatră a castrului. Astfel construcția cu lungimea pe direcția E-V (paralelă cu laturile scurte ale castrului) este formată din două rânduri de camere. Limita dinspre nord o constituie peretele P7, lat de 0,45 m (lățimea temeliei după scoaterea peretelui). La sud de acesta, se întind cele două camere prevăzute cu pavaj (K4 și K6), amintite anterior. Camera dinspre vest (K4) are pavajul (Cx 27) de culoare alb, realizat dintr-un strat de bucățele de calcar bine tasate, gros de 5 cm, depus peste o substrucție din lut compactat (C15), groasă de 15 cm. K4 are lățimea interioară (N-S) de 2,20 m, în timp ce lungimea (E-V) surprinsă este tot de 2,20 m, ea extinzându-se, însă spre vest, acolo unde iese din limitele secțiunii noastre. Lutuiala C15 continuă și la sud de această cameră, ea constituind chiar nivelul de călcare sau fiind substrucția unei podele de lemn. Această camera, denumită K5, are lățimea interioară (N-S) de 3,60 m și lungimea (E-V) surprinsă pe întreaga lățime a suprafeței cercetate (3,5 m), continuând spre vest. La est de cele două camere descriese anterior, a fost identificată o a treia K6, prevăzută cu un pavaj gros din opus signinum (Cx 26). Această cameră a fost surprinsă în limita vestică a secțiunii S1, intrând sub profilul de vest al acesteia. S-a putut observa că limita sa nordică o constituie același perete P7 ca și în cazul camerei K4, de care este despărțită prin peretele P6, aceeași temelie continuând și ca limita dintre K5 și K6. Lățimea (N-S) surprinsă a camerei K6 este de 3,20 m, iar lungimea surprinsă (E-V) de 0,70 m. Având în vedere faptul că această cameră se află amplasată în capătul estic (dinspre *Via Sagularis*) al clădirii, se poate presupune că ea ar putea face parte din apartamentul ofițerului.

La sud de această baracă a fost identificată o mică vatră de foc (Cx 28), dar și depuneri cu aspectul unor cruste lăptoase, specifice solurilor care au intrat în contact cu dejecții animale, fapt ce indică, cel mai probabil, prezența unor cai în această zonă.

La nord de limita nordică a barăcii B2 este posibil să fi fost amenajat un drum, solul fiind mai bătătorit și conținând pietre de râu, însă nu au fost înregistrate elementele clasice ale unei astfel de construcții. La 5,80 m nord de B2 a fost identificat un perete paralel cu P7 (orientat pe direcția E-V), care poate constitui limita sudică a unei alte clădiri, aceasta ieșind însă din suprafața S1.

Materialul arheologic sărăcăcios identificat pe acest nivel se compune din fragmente ceramice și osteologice, singurele elemente de datare identificate fiind un denar cu inscripția Diva Faustina (Pl. VI.d), o fibulă cu genunchi, specifică celei de-a doua jumătăți a secolului al II-lea (Pl. VI.e) și un fragment de *Terra Sigillata* purtând ștampila ALAVC (IMA) (Pl. VI.f), produs la Lezoux între anii 150-180 d. Chr.

Sub nivelul descris anterior, la 1,38 m adâncime a fost identificat un strat consistent de chirpici ars și cărbuni, dărâmătură provenită de la clădirile fazei de lemn a castrului, context denumit C17 (Pl. VI.b). Cercetarea din 2023 s-a oprit după conturarea acestui nivel, care lasă să se întrevadă existența unor structuri solide cu podele de mortar și pereți din lemn și chirpici tencuiți cu mortar fățuit și pictat (Pl. VI.h).

Secțiunea S2

În campania din anul 2023 s-a finalizat cercetarea complexului postroman Cx 25. S-a putut constata că acesta reprezintă o structură de suprafață, care a folosit platformele din material tegular reciclat (C11), în vederea amenajării unui spațiu drept și drenat. S-a mai putut observa și că partea nordică a locuinței adâncite Cx 7, este suprapusă de Cx 25, ea constituind o structură anterioară acestei locuiri de secol IV d. Chr. Astfel, Cx 7 reprezintă o intervenție posterioară utilizării militare a castrului, dar anterioară secolului al IV-lea. Campania din 2023 s-a oprit la conturarea acesteia, urmând a fi cercetată în campaniile viitoare.

În capătul estic al secțiunii S2 a fost surprinsă limita vestică a drumului de rond (Via Sagularis) de pe latura de est a fortificației, în timp ce la vest de acest drum, în zona centrală a secțiunii a fost identificată o aglomerare de pietre asemănătoare cu un nivel de demolare. Campania din 2023 s-a oprit pe acest nivel, situat la 0,48 m adâncime față de suprafața actuală a solului (Pl. VI.c).

Abstract

The Roman settlement of Micia is located on the south bank of the Mures, about 3 km from the Brănișca defile, the narrowest place in the river valley. It consists of the roman auxiliary camp with an area of approximately 7.2 ha and the adjacent civil settlement (including the eastern and western necropolises).

Based on the investigations from this systematic archaeological research campaign, a series of nuanced observations could be made regarding the chronology and functionality of the researched space. The main

conclusions:

- The civil settlement from Micia, at the end of the 2nd century and the first years of the 3rd century, is resistematized. Thus, stone buildings are built, with different orientations and functionalities, the entire urban facies is withdrawn and rethought.
- The investigated area initially functions as a private residential and production area which, after the events that caused a massive level of destruction, is rethought in terms of functionality, through the construction of E1, being attributed to public space.
- Building no. 1 dates back to the last two decades of the 2nd century and the first two decades of the 3rd century AD.
- The research area is located in the northern half of the Roman Fort, in the vicinity of the via sagularis on the eastern side of the fortification. The main results: - several post-Roman structures, a final stage of Roman habitation, a road perpendicular to the via sagularis and the rooms of a barrack (possibly an officer's apartment, given its characteristics and location), dating from the first half of the 3rd century AD.

Illustrations list:

- Pl. 1. 1. Micia, Veșel, Hunedoara county, aerial view - location of the researched area in 2023; 2. Micia, Veșel, Hunedoara county, aerial view of N-E Amphitheatre research sector.
- Pl. 2. 1. Micia, Veșel, Hunedoara county, 2023, detail with research sector N-E Amphitheater B; 2. Micia, Veșel, Hunedoara county, 2023, overview from the east of the N-E Amphitheater B sector.
- Pl. 3. 1. Micia, Veșel, Hunedoara county, N-E Amphitheater B sector, 2023, E 1 – orthophotoplan; 2. Micia, Veșel, Hunedoara county, 2023, Example of 3D modeling of a component structure of the roman fort. (scanning and processing – Cristian Gheorghe – BIM GIS CONCEPT).
- Pl. 4. 1. Micia, Veșel, Hunedoara county, N-E Amphitheater B sector, 2023, Detail with burning/destruction level dated before the construction of E1; 2. Micia, Veșel, Hunedoara county, N-E Amphitheater B sector, 2023, Detail with the alignment ratio between E 1 and Terme III.
- Pl. 5. 1. Micia, Veșel, Hunedoara county, N-E Amphitheater B sector, 2023, Detail with the northern half of E 1 - structures and interventions subsequent to the operation of E 1; 2. Micia, Veșel, Hunedoara county, N-E Amphitheater B sector, 2023, general image of E 1 and E 1a, with successive compartmentalization systems and subsequent interventions and transformations.
- Pl. 6. Micia, Veșel, Hunedoara county, Roman Fort sector, 2023: a. S1 Level of the barracks in the intermediate phase of the roman fort (- 1.20 m depth); b. S1 Level of destruction of buildings from the wooden phase of the roman fort (- 1.40 m depth); c. S2 The level of the last Roman developments (- 0.40 m depth); d. Denar discovered in the level of the intermediate phase (S1); e. Bronze fibula discovered at the level of the intermediate phase (S1); f. Fragment of Terra Sigillata with ALAVC(IMA) stamp (S1); g. Pendant of horse incisors discovered in the destruction level of the wood phase (S1); h. Fragment of painted plaster from the rubble of the wooden phase (S1).

1

2

Pl. I. Micia, Sector NE Amfiteatru, Campania 2023: 1 - vedere aeriană dinspre Vest – localizarea sectoarelor de cercetare din campania 2023; 2 - vedere aeriană dinspre sud a sectorului N-E Amfiteatru

1

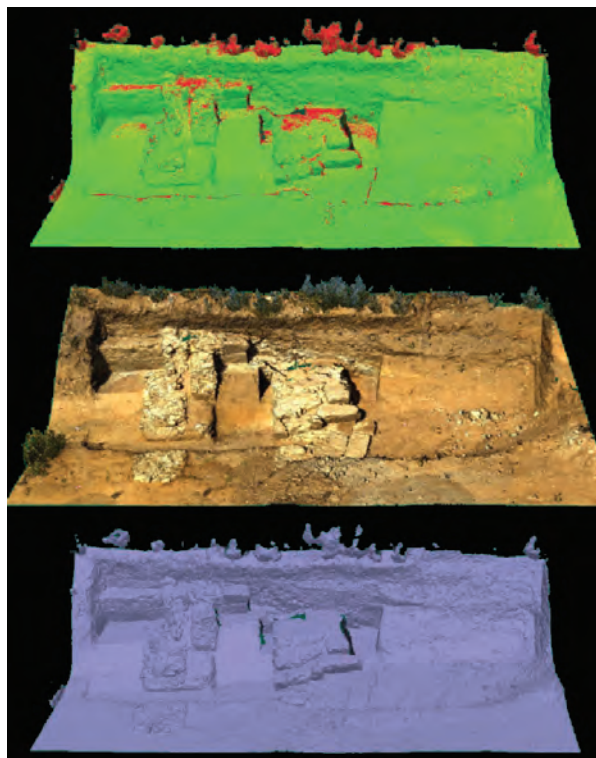

2

Pl. II. Micia, Sector NE Amfiteatru, Campania 2023: 1 - detaliu cu sectorul de cercetare N-E Amfiteatru B, campania 2023;
2 - imagine de ansamblu dinspre est a sectorului N-E Amfiteatru B

1

2

Pl. III. Micia, Sector NE Amfiteatru, Campania 2023:1 - E 1 – ortofotoplan 2023; 2 - Exemplu de modelare 3D a unei structuri componente a castrului (scanare și prelucrare Cristian Gheorghe - BIM GIS CONCEPT)

1

2

Pl. IV. Micia, Sector NE Amfiteatru, Campania 2023: 1 - Detaliu cu nivelul de arsură/distrugere anterior construcției E1;
2 - Detaliu cu raportul de aliniere între E 1 și Terme III

Pl. V. Micia, Sector NE Amfiteatru, Campania 2023: 1 - Detaliu cu jumătatea de nord a E 1 - structuri și intervenții ulterioare funcționării E 1; 2 - imagine generală a E 1 și E 1a, cu sistemele de compartimentare succesive și intervențiile și transformările ulterioare

a

b

c

d

e

f

g

h

i

Pl. VI. Micia, Sector Castrul roman, campania 2023: a – S1 Nivel de călcare al barăcilor din faza intermediară a castrului (– 1,20 m adâncime); b – S1 Nivel de distrugere a clădirilor din faza de lemn a castrului (– 1,40 m adâncime); c – S2 Nivelul ultimelor amenajări romane (– 0,40 m adâncime); d – Denar descoperit în nivelul de călcare din faza intermediară (S1); e – Fibulă din bronz descoperită în nivelul fazei intermediare (S1); f – Fragment de terra sigillata cu ștampila ALAVC(IMA) (S1); g – Pandantiv din incisiv de cal descoperit în nivelul de distrugere a fazei de lemn (S1); h – Fragment de tencuială pictată provenind din dărâmătura fazei de lemn (S1); i – Fragment ceramic identificat în complexul Cx 25 (S2)

45. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea**Punct: Trecere bac**

Tip de sit: 112 (așezare fortificată), 113 (așezare urbană), 122 (cetate), 21 (castru)

Încadrare cronologică: 41 (epoca bizantină), 43 (epoca medievală)

Cod RAN: 161062.10

Autorizație nr. 75/2023

Colectivul: Oana Damian (IAB) - responsabil șantier, Paul Damian (MNIR)

Finanțare: fonduri Asociația Arheologică „Vasile Pârvan”

Perioada desfășurării cercetării: aug. – sept. 2023

Investigațiile arheologice, desfășurate începând cu anul 1978, au pus în evidență pe linia Dunării, pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, la circa 12 km aval de Tulcea, în intravilanul localității Nufăru, un important centru de tip urban din secolele X–XIV, elemente ale fortificației bizantine, viețuirea și necropolele din secolele XI–XIII, precum și vestigii aparținând epocilor getică, romano-bizantină și modernă.

Cercetările arheologice derulate în campania 2023 s-au concentrat în punctul *Trecere bac*, aflat în extremitatea nordică a promontoriului stâncos pe care se desfășoară așezarea de la Nufăru, foarte aproape de zona de traversare a Dunării cu bacul spre și dinspre Delta Dunării, pe o proprietate încă privată (Enache Șinghi), situată pe actuala stradă a Arheologiei, la nr. 7.

Dezvoltarea cercetării arheologice, în perioada 1999–2002, 2004–2014, 2016–2021, în cadrul suprafeței deschise pe limitele estică, vestică și sudică ale proprietății amintite, a dus la identificarea unui sistem de fortificare a zonei, datând din ultima parte a secolului al X-lea, îmbinând stânca naturală cu elementul construit – un tronson din cortina de nord a cetății, conținând și un turn-poartă, cortină asociată cu un sistem complex de platforme, amenajate în stâncă, completat cu un pavaj în pantă, care avansează spre Dunăre, definind o instalație portuară/de acostare. A putut fi cercetată, de asemenea, o locuire din prima jumătate a secolului al XI-lea, care se adosează zidului de incintă, atât la N, cât și la S. După ieșirea din uz a debarcaderului, zona a fost transformată, pentru circa un secol și jumătate, în spațiu funerar, suprapus de o locuire care, în acest punct, se prelungește dincolo de limitele generale ale așezării (mijlocul veacului al XIII-lea), putându-se constitui într-un punct de control din perioada influenței Hoardei de Aur asupra nordului Dobrogei. Cercetarea zonei a permis remarcarea unei mari adaptabilități a locuitorilor din vechime, atât în privința utilizării stâncii pentru realizarea fortificației și amenajarea necropolei, precum și în ceea ce privește schimbarea rapidă a statutului zonei, de la rolul de spațiu fortificat și de acostare la acela de zonă funerară și apoi de locuire.

După încheierea cercetării necropolei, în campania 2016, săpătura a urmărit atât obținerea de maximum de informații stratigrafice privind ocuparea zonei, cât și cercetarea complexelor de locuire, în condițiile conservării acestora în vederea unei viitoare puneri în valoare. Deoarece campaniile 2019–2020 s-au desfășurat exclusiv la S de zidul de incintă nordic, pentru rezolvarea problematicei stratigrafiei și complexelor situate *intra muros*, campania 2021, în continuarea celor din anii 2017–2018, a urmărit reluarea

cercetării elementelor de locuire situate *extra muros*, la N de cortina nordică și la V de accesul din/spre cetate. În jumătatea estică a suprafeței cercetate la N de zidul de incintă, săpătura a putut avansa în adâncime pentru lămurirea problemelor stratigrafiei zonei, obținându-se schema completă a acestora și date privind începuturile amenajării spațiului. Cercetarea zonei vestice, dată fiind densitatea ocupațională mare, prin înregistrarea de complexe cu baze de piatră, pe o lungime de 9 m din dreptul zidului instalației portuare până la limita zonei cercetate, a determinat însă concluzia necesității extinderii săpăturii spre N, cu cel puțin 3 m.

Acest lucru a fost posibil în campania 2023, în cadrul unei suprafețe de circa 25 mp, în care s-a lucrat până la adâncimea de 1,60–1,70 m. După înlăturarea vegetației, mutarea pietrei depozitate provizoriu în zonă pentru restaurarea monumentului istoric-ruină arheologică și decaparea mecanică a depunerii moderne, urmată de evacuarea pământului excavat, cercetarea s-a concentrat asupra investigării complexelor de la nord de zidul de incintă, pentru obținerea de informații privind limitele zonei ocupate în perioada de funcționare a cetății și întinderea complexelor de locuire aparținând primei jumătăți a secolului al XI-lea, identificate în campania 2021. În jumătatea vestică a suprafeței săpate, fuseseră înregistrate două grupări de complexe de locuire cu baze de piatră, aliniate la o alee, cu lățimea de 0,90–1 m. Cea mai nordică conține două complexe, cu bază de piatră, au dimensiunile identificate de 5,20 m (V-E) x 2,10 m (N-S), respectiv 4,50 m (V-E) x 2,50 m (N-S), și structură bicamerală, cu intrarea spre S și podeaua reprezentată de un strat de mortar friabil, suprapus de o depunere de pământ galben tasat, groasă de 0,20 m. Săpătura din anul 2023 a urmărit stabilirea limitei spre nord a acestor amenajări, dar a trebuit întreruptă la nivelul superior păstrat al acestora, ceea ce presupune continuarea cercetării, în teren, estimată la cel puțin încă o campanie arheologică.

A fost înregistrată stratigrafia deja cunoscută în zonă: o depunere cu grosimea de circa 1 m, cu aspect menajer modern, contaminată cu materiale ceramice medievale, o depunere de pământ cenușiu prăfos (secolele XII–XIII), care coboară, sub forma unor gropi profunde în depunerea de pământ cenușiu gălbui (secolele X–XI). Materialul arheologic descoperit este atât ceramic, cât și osteologic, aparținând depunerii secolelor XII–XIII și a fost prelucrat primar.

Vestigiiile au fost protejate de o manieră reversibilă (cu prelate, folie, getextil, saci cu pământ) în vederea conservării pentru cercetarea și punerea în valoare viitoare.

Abstract

The authors present the results of an archaeological investigation in a Middle Byzantine fortress, settlement and necropolis, overlapped by the present-day village of Nufăru, Tulcea County (Xth-XIVth centuries). The area is placed on the northern part of a rocky hill (*Trecere bac*). The northern inner wall and a wharf of a Middle Byzantine fortress, two habitation layers, with dwellings, and garbage pits, and 450 graves were discovered in the course of the excavations (1999-2002, 2004-2014, 2016-2021). Some houses with stone foundations, investigated in 2023, suggest a large extension of the settlement out of the precinct in the XIth century.

46. Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba**Punct: Bulza****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă); 118 (villa rustica)**Încadrare cronologică:** 16 (Hallstatt); 21 (La Tène); 32 (epoca romană)**Cod RAN:** 1053.06**Autorizație nr.** 117/05.03.2023

Colectiv: Aurel Rustoiu (IAIA Cluj-Napoca) – responsabil științific; Mariana Elena Egri (IAIA Cluj-Napoca), Matthew McCarty (University of British Columbia, Vancouver), Andreea Maria Drăgan (IAIA Cluj-Napoca) – responsabili sector; Georgeta El Susi (IAIA Cluj); Gabriel Dan Balteș, Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI); Adrian Cătălin Căsălean (MCDR Deva); Andrei Valentin Georgescu (MNB Timișoara); Beatrice Elena Ciută (UAB) – membri în colectiv; Bernadett Kovács, Diandra Natalia Pall-Both, Marina Musteață, Bogdan Lăpușan (Școala doctorală istorie și arheologie a Academiei Române – IAIA Cluj-Napoca) – doctoranzi; Paul Sorin Lăcraru, Boglárka Gloria Munteanu, Florian Boișteanu (UBB Cluj-Napoca) – masteranzi; Violet McPhee, Liam Lester, Alex Hagler, Alfie Fuertes, Violet Asher, Amber Leenders, Anisa Cote, Sasha Boghosian, Ying Zheng, Grace Zigart, Chris Thoms-Bauer, Sam Matsell (UBC Vancouver) – studenți.

Total finanțare: 25.000 lei (MNUAI)**Perioada desfășurării cercetării:** 17.07 – 13.08.2023

Cercetarea sistematică a sitului arheologic multi-perioadă de la Oarda-Bulza a fost inițiată în anul 2018 în cadrul unui proiect științific internațional – *Apulum Roman Villa Project* – având ca subiect principal hinterlandul conurbației romane de la Apulum. Proiectul este dezvoltat de IAIA Cluj în colaborare cu University of British Columbia, Vancouver și MNUAI, fiind finanțat printr-un grant de cercetare acordat de SSHRC Canada și prin fonduri acordate de Consiliul Județean Alba. Săpăturile arheologice sistematice desfășurate în ultimii ani au avut ca țintă clădirea principală a *villa*-ei, convențional denumită A, precum și așa-numita „curte de lucru” aflată la sud de aceasta, unde a fost investigat cel mai mare dintre cele trei *horrea* identificate anterior prin studii geofizice, convențional denumit C.

În campania arheologică din 2023, cercetările sistematice interdisciplinare au continuat în clădirea principală A, atât în zona intrării aflate în colțul nord-vestic, cât și la nord de zona *triclinium*-ului aflat în colțul sud-estic.

Astfel, în colțul nord-vestic a fost deschisă o suprafață cu dimensiunile de 4 x 6 m, orientată NV–SE și amplasată la est de suprafața investigată în campania 2022, scopul principal fiind de a identifica și studia încăperile asociate turnului estic al intrării, inclusiv planimetria, tehnicile de construcție și detaliile arhitecturale. De asemenea, jumătatea estică a suprafeței investigate în 2022 a fost extinsă spre NV cu o altă suprafață cu dimensiunile de 2 x 4 m cu scopul de a rezolva problema cronologiei încăperii absidate a turnului estic.

În ambele suprafețe, imediat sub stratul vegetal a apărut un strat consistent de dărâmătură constând

din material tegular, piatră de râu, foarte mult mortar și tencuială. Acest strat a fost perforat de o serie de gropi neregulate datorate intervențiilor din perioada post-romană și/sau medievală, care urmăreau recoltarea materialului de construcție, dar și de plugurile mecanizate utilizate în lucrările agricole de după anii 1950, care în unele locuri au dislocat partea superioară a fundațiilor. Sub acest strat de dărâmătură au fost identificate fundații din piatră de râu legată cu mortar de bună calitate, cu o lățime de 60 cm pentru zidurile exterioare și de 50 cm pentru cele interioare, șanțul de implantare având o adâncime variabilă, în funcție de morfologia terenului, de 40-60 cm (Fig. 1). Din elevația zidurilor nu s-a păstrat nimic *in situ*, dar materialul tegular recuperat din nivelul de demolare corespunzător perioadei de abandonare a clădirii sugerează că cel puțin o parte dintre acestea au fost construite din cărămidă. Din păcate, până acum nu a fost identificată nici o șampilă a unui producător pe materialul tegular recuperat. În interiorul celor două încăperi aparținând acestei faze constructive, au fost identificate și substrucțiile podelelor constând dintr-un strat compact de pietriș legat cu mortar, peste care a fost așternut un alt strat de mortar curat, parțial afectat de intervențiile din perioada post-romană și/sau medievală, dar mai ales de lucrările agricole moderne. Este posibil ca peste acest strat de mortar să fi fost amplasate dale de piatră, care însă nu s-au păstrat *in situ*.

Situația stratigrafică din ambele suprafețe sugerează că anterior acestei faze constructive a funcționat în același loc o altă clădire cu fundații din piatră legată cu mortar, ale cărei structuri au fost sistematic demolate și nivelate cândva după mijlocul secolului II p.Chr., înainte de reconstruirea clădirii principale.

Comparativ cu campania anterioară, cantitatea de material arheologic recuperat din zona intrării a fost semnificativ mai mare, constând din piese constructive din fier (cuie, piroane, scoabe), obiecte de uz casnic din metal sau os, piese de costum sau de podoabă, fragmente ale unor vase ceramice sau din sticlă, monede, dar și resturi osteologice animale. Au mai fost descoperite, în poziție secundară, câteva fragmente ceramice aparținând celei de-a doua epoci a fierului și culturii Gáva, iar în gropile din stratul de dărâmătură, câteva fragmente ceramice pre-moderne.

În colțul sud-estic al clădirii principale A, a fost deschisă o nouă suprafață cu dimensiunile de 4 x 6 m, orientată NV–SE, la nord de suprafața cercetată în anul 2019, cu scopul de a identifica și studia planimetria, tehnicile de construcție și evoluția arhitectonică a încăperilor de la nord de *triclinium*, dar și de a rezolva problema șanțului incintei din prima fază a *villa*-ei, identificat în aceeași campanie.

Și în acest caz, imediat sub stratul vegetal a apărut un strat consistent de dărâmătură purtând urmele intervențiilor din perioada post-romană și/sau medievală, dar și ale lucrărilor agricole moderne. Doar în zona șanțului incintei, diferența de elevație și tasarea solului au permis păstrarea *in situ* a unei părți a acoperișului prăbușit al clădirii (Fig. 2), dar și a altor elemente arhitecturale. Sub acest strat de dărâmătură au fost descoperite o serie de fundații din piatră de râu legată cu mortar, cu lățimea de 50 cm, aparținând unor încăperi din faza a doua a clădirii, dar și câ-

teva elemente constructive aparținând primei faze, inclusiv un posibil șanț de drenaj al apei pluviale, parțial captușit pe fund cu pietre de râu.

Materialul arheologic recuperat din această zonă este numeros și divers, incluzând fragmente ale unor vase ceramice sau din sticlă, multe elemente constructive din fier, piese de costum sau de podoabă, monede, fragmente arhitecturale din ceramică sau piatră, dar și un set de unelte de dulgherie din fier.

În zona *horreum*-ului C din așa-numita „curte de lucru”, suprafața cercetată în anul 2022 a fost extinsă anul acesta spre vest și sud prin deschiderea unei noi suprafețe cu dimensiunile de 6 x 6 m, cu scopul de a clarifica unele aspecte privind planimetria și funcționalitatea clădirii, atât în perioada de funcționare a *villa*-ei, cât și după abandonarea acesteia. Așa cum s-a subliniat și în rapoartele arheologice anterioare, *horreum*-ul C este puternic afectat atât de intervențiile din perioada post-romană, cât și de lucrările agricole moderne, astfel că în unele zone doar partea inferioară a fundațiilor a putut fi identificată *in situ*. Acestea au o lățime medie de ca. 60 cm, fiind construite din piatră de râu legată cu mortar de bună calitate.

În suprafața cercetată, imediat sub stratul vegetal au apărut două nivele succesive de material tegular, constând în special, din elemente ale acoperișului, uneori amestecate cu pietre de râu și mortar din fundații sau bucăți de chirpic. Diferența dintre cele două nivele cu material tegular este dată de gradul de fragmentare, care e semnificativ mai mare în cazul nivelului superior. Și în acest an au fost identificate în nivelele de dărâmătură o serie de gropi puțin adânci, dintre care cel puțin una aparține unui mormânt de incinerare cu groapa ovală și fără inventar, care a fost acoperit cu țigle romane luate din acoperișul prăbușit al *horreum*-ului.

Sub nivelul inferior de dărâmătură, la limita nordică a suprafeței cercetate, au fost identificate urmele unui perete din chirpic, care pare să fi fost cel puțin parțial adosat fundației zidului nordic al *horreum*-ului, în timp ce un alt perete din același material a fost ridicat direct pe suprafața podelei de lut, perpendicular pe fundația respectivă (Fig. 3). Prezența acestora pare să sugereze o reamenajare a unei părți din interiorul *horreum*-ului ca posibilă locuință, dar în stadiul actual al cercetărilor este dificil de spus când a avut loc această transformare constructivă.

Inventarul arheologic asociat *horreum*-ului constă din materiale de construcție din fier (cuie, piroane), ceramică și piatră, câteva obiecte de uz personal (mărgelă din sticlă, un inel de argint), un număr relativ redus de fragmente de vase ceramice, inclusiv câteva amfore de tip Dressel 24 *similis* și un kantharos de dimensiuni mari, precum și oase de animale foarte fragmentate, de asemenea, într-un număr relativ redus.

Din toate contextele arheologice identificate în cele trei suprafețe cercetate au fost prelevate probe de sol pentru analize macro-botanice, micro-morfologice și palinologice, din care o parte au fost deja finalizate. Astfel, analiza resturilor macro-botanice recuperate din contextele aparținând perioadei romane provinciale indică prezența sistematică a semințelor de cereale, în special *Triticum*

aestivum, dat și a unor specii ruderales specifice culturilor agricole.

Pe de altă parte, analiza probelor de cărbune recoltate în ultimele trei campanii de cercetări arheologice, realizată de Laboratorul de Biometrie Forestieră al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, indică utilizarea cu precădere a lemnului de fag, stejar și brad în construcțiile aparținând *villa*-ei, în timp ce alte specii lemnoase (carpen, arțar, alun, corn) sunt mult mai rar utilizate.

În ceea ce privește economia animalieră, analiza arheozoologică indică o creștere intensivă a ovi-caprinelor pentru lână și probabil carne, dar și prezența vitelor mari și a porcilor în număr semnificativ, în timp ce numărul cailor, câinilor și păsărilor domestice (găini și găște) este redus. Vânătoarea pare să fi fost practică doar ocazional, având în vedere numărul foarte mic de resturi osteologice recuperate.

Campania arheologică a anului 2023 a adus o serie de noi informații științifice importante privind cronologia și fazele constructive principale ale complexului agricol roman de tip *villa rustica* de la Oarda-Bulza, organizarea internă a acestuia, planimetria clădirii principale A și a *horreum*-ului C și detaliile lor constructive. De asemenea, cercetările arheologice din zona *horreum*-ului C au oferit și informații suplimentare privind reutilizarea acestuia în perioada post-romană ca spațiu funerar. În sfârșit, rezultatele investigațiilor interdisciplinare au oferit informații relevante privind dieta și practicile agricole ale locuitorilor *villa*-ei, care vor contribui și la clarificarea unor aspecte privind impactul unor astfel de complexe agricole asupra economiei provinciale, dar și asupra mediului înconjurător.

Abstract

The archaeological campaign conducted in 2023 on the site at Oarda-Bulza continued the systematic investigation of the main building A, initiated in 2019, and of the largest *horreum* of the *villa*, conventionally named C.

In the case of the main building A, the main objectives of this year were to continue the investigation of the eastern apsidal tower of the NW entrance, as well as its planimetry and chronology, and to expand the investigation of the SE corner to the north of the *triclinium*. In the NW area, some of the foundations and flooring substructures of two rooms inside the tower were unearthed, while the levelling layer containing construction debris from the first phase of the *villa* was also identified. In the SE area, some of the tiled roof was discovered fallen *in situ* on the eastern side, while a drain probably belonging to the first phase of the *villa* was also identified.

In the case of the *horreum* C, the main objectives of this year were to clarify the stratigraphy, chronology and functions of the building both during the Roman provincial period and the post-provincial period. Therefore, the area opened last year was further expanded to the west and south. Although the structure was significantly damaged by post-Roman interventions and modern agriculture, it was still possible to identify its general layout and some traces of internal compartmentalization that could have created a

kind of dwelling inside the *horreum*.

Aside from the fieldwork and the laboratory-based analysis of the recovered artefacts, the archaeological campaign of 2023 also continued the interdisciplinary investigations of the last campaigns, including the systematic analysis of the botanical, palynological and faunal remains. The preliminary results of these studies offered more information about the agricultural and husbandry practices in the *villa rustica*, and about the diet of the inhabitants.

Bibliografie:

A. Rustoiu *et alii*, *The role of Iron Age settlements at Oarda-Bulza in the agricultural exploitation of the middle Mureș valley*, *Apulum* 57, 1, 2020, 93-112.

A. Rustoiu *et alii*, *Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Bulza - villa rustica de la Oarda-Bulza*, CCAR, Campania 2019, București 2020, 255-257.

A. Rustoiu *et alii*, *Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Bulza - villa rustica de la Oarda-Bulza*, CCAR, Campania 2020, Sibiu 2021, 207-210.

A. Rustoiu *et alii*, *Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Bulza - villa rustica de la Oarda-Bulza*, CCAR, Campania 2021, București 2022, 274-277.

A. Rustoiu *et alii*, *Oarda, mun. Alba Iulia, jud. Alba. Punct: Bulza - villa rustica de la Oarda-Bulza*, *Cronica Cercetărilor Arheologice Campania* 2022, București 2023, 268-270.

M. McCarty *et alii*, *Provincializing Roman Dacia: The Canadian-Romanian Apulum Roman Villas Project 2018-2019*, *Mouseion* 18.3, 2021, 350-378.

B. Ciută, M. Egri, *Archaeobotanical data from villa rustica at Oarda-Bulza (Alba County). The 2019 campaign*, *Ephemeris Napocensis* 31, 2021, 139-150.

B. Ciută, M. Egri, *New archaeobotanical data from villa rustica at Oarda-Bulza (Alba County). The 2021 campaign*, *Ephemeris Napocensis* 32, 2022, 253-266.

Illustrations list:

Fig. 1. Foundations made of boulders bound with mortar from the area of the eastern tower belonging to the entrance into the main building A (photo ARVP).

Fig. 2. Collapsed roof of the main building A found *in situ* and traces of a partially robbed foundation in the south-eastern sector (photo ARVP).

Fig. 3. Traces of wattle and daub walls identified next to the foundations of the northern wall belonging to the *horreum* C (photo ARVP).

Fig. 1. Fundațiile din piatră de râu legată cu mortar din zona turnului estic al intrării în clădirea principală A (foto ARVP)

Fig. 2. Acoperișul clădirii principale A descoperit in situ și urmele unei fundații parțial demantelate în sectorul sud-estic (foto ARVP)

Fig. 3. Urmele pereților din chirpic identificați în zona fundației zidului nordic al horreum-ului C (foto ARVP)

47. Ocnița, orașul Ocnele Mari, jud. Vâlcea [Buridava]

Punct: Dealul Cosota

Cod RAN: 168194.01-04

Autorizație nr. 80/27.04.2023

Colectiv: Constantin Augustus Bărbulescu (UNSTPB) - responsabil științific; Sorin Ilie Cociș (IAIA - Cluj-Napoca), Ovidiu Udrescu (UNSTPB), Laurențiu Mecu, Alexandru Nălbitoru, Claudiu Tulugea, Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea); Ion Andi Pițigoi (MJ Argeș)¹

Perioada desfășurării cercetării: 20.07 – 20.08.2023

Situl dacic Buridava se află situat pe Dealul Cosota, Terasa VIII și este delimitat la N de pâraul Sărat, la V de drumul comunal, la E și S de Valea Bradului.

Rememorând în linii mari cercetările profesorului Dumitru Berciu din perioada 1979-1992, de pe Terasa V, aceasta era lipsită de locuințe, aici fiind identificate și cercetate, până la finele campaniei 1992, 126 de gropi. Funcționalitate acestora era diversă: *gropi menajere, gropi cu depuneri rituale sau morminte*. Toate gropile au fost săpate în stânca locală și umplute pe parcursul nivelului II, *cel mai bogat*, ultimul nivel de locuire III, fiind destul de subțire și slab documentat². În plus, se considera, că aceste gropi sunt dispuse de-o parte și de alta a drumului antic, care traversează TV și ajunge pe Acropola lui C1³.

Pornind de la toate acestea, dar și de la rezultatele campaniei noastre precedente, am urmărit stratigrafia sitului, completarea planului general al săpăturilor de pe această terasă, rolul și funcționalitatea monumentelor identificate (gropi sau structuri de suprafață), existența drumului dacic amenajat, eventualele structuri de tip locuință.

În 2022 constatăm că nu există două sau trei niveluri așa cum susținea Dumitru Berciu, ci un singur nivel cronologic aparținând în principal secolului I p. Chr.. Gropile aparțin acestui interval de timp și sunt în marea lor majoritate morminte⁴, exclusiv gropi de gunoi. Un drum

dacic sau o cale de acces amenajată pe Terasa V și care să continue spre Acropolă nu a putut fi documentat.

În anul 2023, S1/2022 (20 x 2 m) a fost extinsă spre Sud, cu 6 m, urmărindu-se tăierea completă a Terasei V, pe întreaga ei lățime. Practic aceasta traversează în întregime platoul terasei V, pe zona mediană (Nord-Sud). În acest fel a fost intersectată și S1/1979, secțiune trasată de către Dumitru Berciu și care traversa pe toată lungimea terasei V (86m). (Fig. 1/ Fig. 4)

În paralel cu S1 a fost trasată S2 (16.7 m x 2 m). Între cele două secțiuni a fost lăsat un martor de 0,50 m. Această a doua secțiune a fost plasată în așa fel încât să surprindă o parte din SXVIII (după măsurătorile noastre un carou de 2 m din SXVIII), cercetate de D. Berciu. Nu s-a reușit trasarea ei pe aceeași lungime cu S1 datorită copacilor.

S1 ne permisesse identificarea în anul 2022, a unui număr de șapte complexe, șase considerate de noi ca fiind morminte.

Au fost reluate cercetările în S1, acolo unde M3 și M7 nu fuseseră epuizate.

M3 a fost identificat în campania 2022 și a fost publicat în Cronică⁵ cu datele pe care le aveam până la acel moment. Odată cu casetarea acestuia și demontarea matorului am constatat că este o structură de suprafață de tip moviliță, care se continuă sub forma unei gropi săpate în stâncă. Cercetarea a fost îngreunată de existența rădăcinilor unui copac de mari dimensiuni.

M3 are un diametru la gură de 104 x 84 cm, săpată sub formă de clopot, diametru în zona centrală de 108 x 103 cm, ajungând cu un diametru de 94 x 89 cm la final și o adâncime de 0,77/0,74 cm, față de nivelul stâncii, iar față de nivelul actual de 112 cm (Fig. 5a și 5b). Așa cum menționam încă de anul trecut, inventarul este unul excepțional: o spadă de tip sarmatic⁶, un bol costat din sticlă aparținând grupei C⁷, respectiv Isings f17, numeroase fragmente ceramice,

parte, Journal of Ancient History and Archaeology, vol. X. nr. 4, 2022, ISSN: 2360-266X, <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/index>; Ovidiu Vasile Udrescu, Adriana Gabriela Plăiașu, Constantin Augustus Bărbulescu, Marian Cătălin Duce, Sorin Georgian Moga, Denis Aurelian Negrea, *Analysis of archaeological sword materials from Buridava site*, in Journal of Science and Arts, Volume 22, Issue 2, pp. 483-496, 2022. <https://doi.org/10.46939/J.Sci.Arts-22.2-b01>; Constantin A. Bărbulescu, Gropi și câmpuri de gropi în perioada clasică a civilizației dacice – Practica nemuririi la getodaci. O perspectivă arheologică și etnografică (I), în „Miscelanea Historica et Archaeologica in memoriam Dumitru Berciu”, Editura Istros, Brăila, 2020, pp. 167-188.

⁵ Constantin Bărbulescu, *et alii*, Ocnița, orașul Ocnele Mari, jud. Vâlcea, [Buridava], Punct: Dealul Cosota, Terasa VIII, în „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2022”, a LVII-a sesiune națională de rapoarte arheologice – 29-31 mai 2023, Târgoviște, Institutul Național al Patrimoniului, pp. 271-275, ISSN 2343 – 919X.

⁶ Vitalie Bărcă, Călăreții stepelor. *Sarmatii în spațiul nord-pontic / Horsemen of the steppes. The sarmatians in the pontic region*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009; Eszter Istvánovits – Valéria Kulcsár, *Sarmatian swords with ring-shaped pommels in the Carpathian Basin*. In: The Enemies of Roma. Proceedings of the 15th International Roman Military Equipment Conference, Budapest 2005. Ed. László Kocsis. JRMES 16. 2008. p. 95–105.

⁷ Eisen, G. A. Glass: Its Origin, History, Chronology, Technic and Classification to the Sixteenth Century, v. 1. New York: W. E.

¹ La campania anului 2023 au mai participat studenți și voluntari: Ionut Cristescu, Andrei Frăsineanu, Mădălin Pința, Vasile Tănase, Raluca Drăghici, Radu Zlătaru, Marian Cioboată, Silviu Ghinea, Octavian Bărbulescu, Andrei Udrescu, Sofia Udrescu, Daniel Berger, Cristian Berger, Ivan Alexandru, Oprea Claudiu, Mocanu Valentin, George Liță, Kaloyan Petkov, Victor Briceag, Mihail Adrian. Finațarea a fost asigurată de către Universitatea Politehnica București și Asociația pentru Apărarea Drepturilor Tinerilor Vâlcea.

² D. Berciu, M. Iosifaru, M. Diaconescu, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică*. XI, în „Thraco-dacica”, Tomul XIV, 1-2, Editura Academiei Române, 1993, p. 151. „Gropile se grupează în general câte trei (pl. II), fiind deopotrivă risipite și pe restul terenului terasei. Trebuie totuși menționat că aceste gropi, ale nivelului II, se află de o parte și de alta a drumului antic, ele având o anumită funcțiune, legată desigur, de viața economică și comercială a comunității locale (...)”.

³ *Ibidem*, p. 149.

⁴ Constantin Bărbulescu, George Cristian Curcă, Roșu Mariana, Ioana Porosnicu, Bogdan I. Bită, Ion Tiseanu, Ovidiu Udrescu, *An anthropological-multidisciplinary analysis of the cinerary remains discovered at Ocnița – Buridava Pars est in toto et totum est in*

resturi cinerare, oase de animale, cenușă, cărbune, bucăți de vatră. Spada era depusă alături de resturile cinerare⁸ și de bolul așezat cu gura în jos, iar oasele de animale au fost așezate de o parte și de alta a gropii. Anul acesta, odată cu reluarea cercetărilor din campania 2022, în zona de martor am identificat alte fragmente cinerare, precum și o monedă puternic uzată, respectiv un denar roman republican din 88 a.Chr. (C. Marcius Censorinus). Cu excepția monedei, toate celelalte elemente se încadrează în sec. I p. Chr. (Fig. 5b).

M7, identificat tot în campania 2022, în S1, este o groapă săpată în stâncă, de dimensiuni mari. Datorită dimensiunilor aceasta a putut fi secționată. Diametru la gură de 151 x 153 cm, continuă sub formă de clopot, cu diametru în zona mediană de 180 x 146 cm, la limita maximă ajungând cu un diametru de 137 x 120 cm. Adâncimea este de 134 cm față de nivelul actual de călcare. Este o groapă a cărei funcționalitate este diferită față de celelalte, înregistrând nu mai puțin de 5 niveluri de depunere. Inventarul acestor niveluri se compune din: ceramică fragmentară, cărbune, oase neincinerate de animale, bucăți de chirpici, fragmente de vatră, pietre de râu și o statueta antropomorfă (?), realizată din tuf (Fig. 6 a.b.c.d). Aceasta are analogii atât la Ocnița, cât și la Cârlova, Piscul Crăsani⁹, Poiana¹⁰ ș.a.

S2 a pus în evidență cinci amenajări, toate fiind gropi săpate în stâncă. Patru dintre acestea se încadrează în categoria funerară (fig. 2/fig. 3). Stratigrafic nivelul vegetal a avut între 5-15 cm, Terasa V având o ușoară înclinație spre Sud și Vest, ceea ce a condus la alunecări permanente ale acestui nivel. Sub acest strat au fost identificate primele structuri cu caracter arheologic (Fig. 17).

M8 este o groapă cilindrică săpată în stâncă, cu un diametru de 120 cm la gură și de 128 cm la bază, cu o adâncime de 140 cm față de nivelul actual și de 95 cm față de nivelul stâncii (Fig. 7d). A fost secționată pentru a se putea observa eventualele niveluri de depunere (Fig. 7.a.b). Groapa a fost surprinsă inițial sub forma unei depuneri din pietre de râu, bucăți de tuf, fragmente ceramice. Inventarul gropii este format din ceramică fragmentară (vas borcan, opaiț/ceașcă, fructiere, etc), pietre de râu, oase neincinerate de animale, bucăți de chirpici, verigă de bronz și un pandantiv de sticlă cu un desen în spirală (colorit alb/verde/albastru) (Fig. 7c/Fig. 10). Piesa este unică ca descoperire atât în situl de la Ocnița, cât și în alte situri dacice. Analogii regăsim în expoziția muzeală de la Boğazkale (Turcia) (Fig. 16), cronologic aparține secolelor I-II p. Chr., în colecția muzeului de aici apărând ca fiind

nasturi. Obiectul a jucat probabil rol de pandantiv pentru defunct. În groapă a fost identificat și un schelet de animal – bursuc/viezure (?). Acesta a pătruns în groapă prin partea de sud (printr-o gaură de 10 x 15 cm). Moartea animalului a survenit aici, capul fiind chiar pe direcția găurii de ieșire.

M9 a fost identificat în zona de contact cu SXVIII, o parte din structura ei fiind în secțiunea cercetată de Dumitru Berciu. În marginea acestei gropi a fost identificată și M10 (care a fost cercetată de profesorul Dumitru Berciu) (Fig. 9). Șansa a făcut ca acest complex să nu fie identificat la aceeași dată. Inițial am considerat că îngrămădirea de pietre de râu și bucăți de tuf provin din excavările anterioare, dar odată cu îndepărtarea părții superioare s-a constatat că această îngrămădire era practic un capac. Structura a permis secționarea. Imediat sub capacul gropii au început să apară fragmente ceramice, cărbune și pietre de râu. La adâncimea de 37 cm (42 cm față de actualul nivel) au început să apară părți dintr-o calotă craniană, treptat fiind dezvelit un schelet uman (Fig. 8a.b). Defunctul a fost depus în groapă cu fața în sus, cu capul spre NNE. Analiza realizată la INML ne arată că avem de-a face cu un copil, cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 luni (conform dentiției și dimensiunii oaselor (Fig. 13/, 14, 15). Remarcabil este faptul că în dreptul mandibulei era depus un inel/verigă din bronz (Fig. 8b), iar lângă mâini era așezat un fragment dintr-o brățară de sapropelit¹¹ (Fig. 8c/Fig. 12), precum și o mărgică din sticlă tubulară. Scheletul era așezat pe un pat de fragmente ceramice, cărbune, pietre de râu, fragmente de chirpici, toate puternic arse. Groapa a continuat în adâncime până la 93/95 cm adâncime. Sub acest nivel compact de fragmente arse, începând de la adâncimea de 65 cm am identificat un alt nivel al gropii, cu ceramică, chirpici, bucăți de vatră, câteva oase umane (de mici dimensiuni) dispuse tot în zona de NE a gropii. În extremitatea gropii, la adâncimea de 83 cm, am identificat oase de animal, depuse probabil ca ofrandă. Groapa este săpată în stâncă, are formă de clopot, cu diametru gurii de 86/88 cm, diametru median de 93/95 cm și diametru final de 89/91 cm. Adâncimea față de nivelul stâncii este de 88 cm, iar față de nivelul actual de 121 cm. Este mormânt dublu, cu două nivele (Fig. 8d.e). În cazul oaselor descoperite în nivelul inferior, acestea sunt ale unui al doilea copil, vârsta acestuia fiind de peste doi ani.

M9 confirmă odată în plus că la Ocnița vorbim de o necropolă. Considerăm că și aceste două campanii, 2022 și 2023, realizate pe Terasa V, vin să întărească ideea enunțată în ultimii ani.

M10 este tot o groapă săpată în stâncă, care pornește chiar din buza lui M9. Aceasta a fost epuizată în cercetările lui Dumitru Berciu. Nu am găsit nici un fel de material arheologic în inventarul ei. Are forma de clopot, diametrul gurii de 98/100 cm, diametru maxim 106 cm (are un fel de nișă spre M9), cu diametru la fund de 88 cm. Adâncimea maximă față de nivelul stâncii 91 cm, iar față de

Rudge, 1927; O analogie perfectă regăsim la University of Colorado Museum, acest tip de bol se încadrează cronologic secolelor I a. Chr. – I p. Chr., corespunzând atât ca dimensiuni, cât și ca formă și colorit cu cel menționat aici: <https://www.colorado.edu/classics/2018/05/15/20081823-eastern-mediterranean-ribbed-cup-or-bowl>.

⁸ Modele asemănătoare regăsim în muzeul din Napoli, respectiv la Museo Archeologico al Teatro romano di Verona http://www2.regione.veneto.it/cultura/itinerari/vetri-antichi/vr_teatro_romano.html.

⁹ Nicolae Conovici, Câteva figurine antropomorfe getice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița), în „SCIVA”, Tom 25, nr. 2, 1974, pp. 295-301.

¹⁰ Radu Vulpe, Raport preliminar asupra activității șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1950, în „SCIV”, II, nr. 1, 1951, p. 207.

¹¹ Identificarea exactă a fragmentului brățării de sapropelit a fost făcută de Aurel Rustoiu, prezent în aceeași perioadă la Workshopul organizat de Universitate la Ocnele Mari. Acest tip de brățară este specific mormintelor din arealul celtic, dar și celor din spațialitatea romană. (<https://hal.science/hal-02873724/document>; <https://akjournals.com/view/journals/072/71/2/article-p443.xml>).

nivelul actual 132 cm. Încercăm să identificăm în articolele publicate de profesorul Berciu, numărul gropii și eventualul inventar descoperit (Fig. 10). Lipsa caietelor de săpătură pentru intervalul 1982-1992, va face, probabil imposibil, demersul nostru.

M11 a fost identificat în colțul de Sud-Est al secțiunii II. Datorită poziționării groapa a fost secționată de profilul de Est și de cel de Sud. Avem de-a face cu un singur nivel de umplere. Este tot o groapă săpată în stâncă. Din inventarul ei amintim: resturi cinerare probabil umane, ceramică, un cuțit, pietre de râu, bucăți de tuf, cărbune. Nu a fost epuizată în întregime, datorită timpului. Adâncimea gropii este de 60 cm față de nivelul stâncii și de 88 cm față de nivelul actual. Cercetarea va continua în anul următor (Fig. 3).

Au fost realizate și două mici secțiuni de control SIV (spre marginea Terasei V, acolo unde teoretic nu trebuia să fi existat o cercetare realizată de Dumitru Berciu) și SIII spre mijlocul Terasei, intersectând SIV. Și în acest caz ne-am înșelat, pentru că zona pare complet epuizată, cu remarcă că nu am descoperit gropi, iar nivelul stâncii este foarte sus (adâncimea față de nivelul actual cca. 43 cm). Remarcăm că în SIII nu există un nivel arheologic, probabil că a fost puternic deranjat de cercetare lui D. Berciu. Există la 10/15cm adâncime fragmente ceramice, puține la număr, pietre de râu și mici fragmente de chirpici. Sub acest nivel nu se află nimic. Remarcăm totuși identificare în C2/SIII a unei toarte de amforă de tipul Dressel 2-4 (Pseudo-Cos), de epocă augustană¹², precum și un vârf de săgeată.

Trebuie menționat și faptul că în prelungirea lui S1/2022, care a intersectat S1/1979 nu am găsit niciun fel de material arheologic. Nu există pe întreaga suprafață suprapusă gropi sau alte urme de amenajare. Zona se află chiar în marginea Terasei V, pe zona de prăbușire spre Valea Bradului.

Toate complexele cercetate anul acesta, dar și în campania 2022 au formă ovală sau rotundă, având un conținut compact de fragmente ceramice, pietre de râu și bucăți de tuf. Acestea s-au dovedit a fi structuri de tip moviliță, care erau situate deasupra unor gropi săpate în stâncă. Conținutul acestora este similar cu cel al gropilor, aparține aceluiași orizont de depunere, în anumite situații acesta era distrus, datorită alunecărilor de teren sau copacilor crescuți. Remarcăm practic că gropile aveau deasupra o structură sub forma unei movilițe.

Terasa V era considerată de către profesorul Berciu, ca fiind un spațiu aparte, dedicat unor depuneri cu caracter ritual și de trecere spre zona sacră, fără alte urme de locuire. La rândul lui, Valeriu Sârbu consideră că avem de-a face cu depuneri rituale.

Cercetările începute pe Terasa V ne confirmă existența aceluiași tip de monument arheologic descoperit și pe Terasa VIII. Nu există două sau trei niveluri așa cum susținea Dumitru Berciu, ci un singur nivel cronologic aparținând în principal secolului I p. Chr., gropile aparțin acestui interval de timp. Din păcate nu s-a confirmat existența vreunui drum dacic amenajat, cel puțin nu în

acest sector al terasei a V-a.

Cronologic, descoperirile se încadrează sfârșitului secolului I a. Chr. și secolului I p. Chr..

În acest an, în perioada 2-6 august, s-a desfășurat la Ocnele Mari și Workshopul de arheologie organizat de Centrul de Cercetare Istorică, Arheologică și de Patrimoniu din cadrul Universității Naționale de Știință și Tehnologie Politehnica București¹³. La acesta au fost invitați numeroși specialiști din țară.

Abstract

The ancient site of Ocnița, Vâlcea county, came to the attention of researchers starting from the 60s of the 20th century and became, thanks to Professor Dumitru Berciu, the best-known Dacian settlement from south of the Carpathians.

The resumption of systematic research at Ocnița, in 2016, had as its central objectives the clarification of the site's chronology issues, as well as the role and relationship of this power center with the Roman world, the necropolis issue being considered a secondary one. Research in 2023 continued on Terrace V. New graves were discovered here. Remarkable is M9, grave of an unburied child.

The archaeological discoveries from this campaign confirm the existence on this terrace of a Dacian necropolis belonging to the classical era. 1st century BC - 1st century AD.

Bibliografie:

Babeș, Mircea, Recenzia volumului *Buridava dacică*, în SCIVA, 33, nr. 2, 1982, pp. 250-257

Bărbulescu, Constantin Augustus, *Gropi și câmpuri de gropi în perioada clasică a civilizației dacice – Practica nemuririi la geto-daci. O perspectivă arheologică și etnografică (I), în Miscelanea Historica et Archaeologica in memoriam Dumitru Berciu*, Editura Istros, Brăila, 2020, pp. 167-188

Bărbulescu, Constantin, Curcă, George Cristian, Roșu, Mariana, Porosnicu, Ioana, Bită, Bogdan I., Tiseanu, Ion, Udrescu, Ovidiu, *An anthropological-multidisciplinary analysis of the cinerary remains discovered at Ocnița – Buridava Pars est in toto et totum est in parte*, Journal of Ancient History and Archaeology, vol. X. nr. 4, 2022, ISSN: 2360-266X, <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/index>

Bărbulescu, Constantin Augustus, Cocîș, Sorin Ilie, Udrescu, Ovidiu Vasile, Mecu, Laurențiu, Nălbitoru, Alexandru, Tulugea, Claudiu, Tuțulescu, Ion, Pițigoi, Ion Andi, *Ocnița, orașul Ocnele Mari, jud. Vâlcea, [Buridava], Punct: Dealul Cosota, Terasa VIII*, în „Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2022”, a LVII-a sesiune națională de rapoarte arheologice – 29-31 mai 2023, Târgoviște, Institutul Național al Patrimoniului, pp. 271-275, ISSN 2343 – 919X

Bărcă, Vitalie, *Călăreții stepelor. Sarmatii în spațiul nord-pontic / Horsemen of the steppes. The sarmatians in the pontic region*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009;

¹³ Workshopul de arheologie a fost finanțat printr-un proiect de tip FSS conform prevederilor Ordinului MEN nr. 26540/7/12.04.2023. Au participat un număr de 20 de persoane, studenți, masteranzi, doctoranzi și cercetători.

¹² Mulțumim lui Ștefan Honcu pentru ajutorul științific în datarea acestui tip de amforă.

Fig. 2. I imagine din timpul cercetărilor S2/2023 – M8/9/10

Fig. 3. Imagine din timpul cercetărilor S2/2023 – M8/9/10/11

Fig. 4. S1 prelungire 2023 și M7

a

b

c

Fig. 5 a.b.c. Imagini din timpul cercetărilor în M3

a

b

c

d

Fig. 6. a.b.c.d. Imagini din timpul cercetărilor în M7

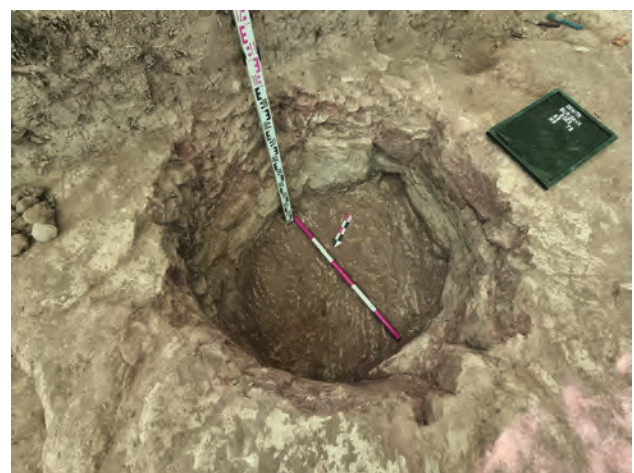
a

b

c

d

Fig. 7. a.b.c.d. Imagini din timpul cercetărilor în M8

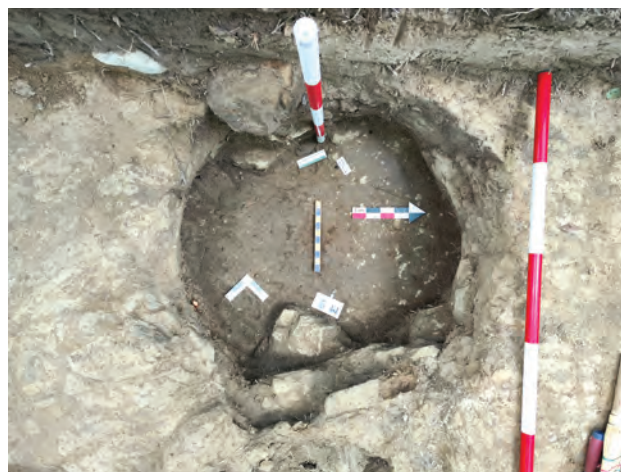
a

b

c

d

e

Fig. 8 a.b.c.d.e M9 mormintele de copil – imagini din timpul cercetărilor

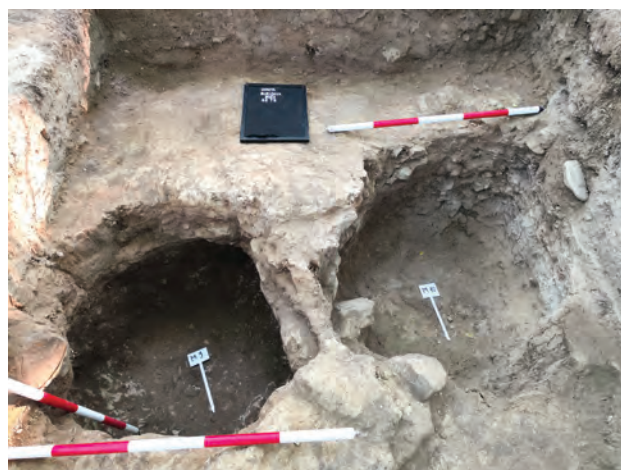

Fig. 9. M9 și M10

Fig. 10 Pandativ din sticlă

Fig. 11. Mărgică

Fig. 12. Fragment brățară de sapropelit

Fig. 13. Oase aparținând scheletelor de copil descoperit în M9

Fig. 14. Oase aparținând scheletelor de copil descoperit în M9

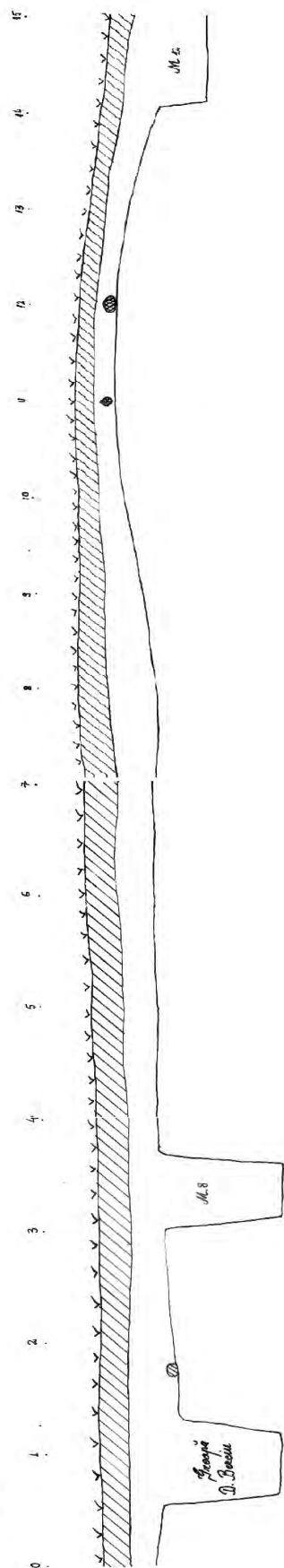
Fig. 15. oase aparținând scheletelor de copil descoperit în M9

Fig. 16. Pandantive de sticlă din muzeul de la Boğazkale (Turcia)

OGNIȚA 2023
SI, T.V., -peștera mare de Est

scara 1:20

Legendă:

- II - Terenul vegetal
- III - Piatra de marmură
- IV - Piatra de marmură

Fig. 17. Profilul de Est, secțiunea 2/2023

48. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța**Punct: Capul Dealului****Codul RAN:** 62495.01**Autorizația nr.** 33/03.02.2023**Colectiv:** Cristina Talmațchi – responsabil științific, Constantin Șova (MINAC)**Finanțare:** 22.500 lei Ministerul Culturii și 25.627 lei MNINAC**Perioada desfășurării cercetării:** 10.07 – 04.08.2023

Campania de săpătură arheologică sistematică din 2023, în așezarea fortificată de perioadă medieval-timpurie de la Oltina - „Capul Dealului”, a vizat sectoarele de vest și est ale sitului, conform obiectivelor stabilite pentru acest an. În primul, atenția a fost îndreptată cu precădere spre valul de pământ, urmărindu-se completarea datelor referitoare la tehnica de construcție și structura acestuia, posibilitatea amenajării lui peste un val de pământ anterior pe care să îl înalțe, respectiv relația dintre sistemul defensiv și locuirea din veacurile IX-XI. În sectorul de est, au fost urmărite fazele de locuire distincte ale așezării (sub influența primului Țarat bulgar și sub administrația Imperiului bizantin), densitatea de locuire și caracteristicile fiecăreia, respectiv obținerea de date referitoare la modul de protejare al așezării pe partea răsăriteană. În toate zonele cercetate, a fost completată situația planimetrică, pe faze de locuire, prin adăugarea noilor descoperiri și închiderea complexelor cunoscute din campaniile anterioare, dar finalizate acum.

Sectorul A

În vederea completării informațiilor referitoare la tehnica de construcție și la structura sistemului defensiv al așezării, în acest sector a fost continuată cercetarea în secțiunea S III, dispusă E-V, perpendicular pe valul de pământ, într-o zonă în care acesta păstrează o parte semnificativă din vechea înălțime. În 2022, pe creasta valului s-a trecut de nivelul cu întăritură din lemn, ajungându-se la un strat cu pământ galben deschis, compact, cu sporadice fragmente ceramice medieval-timpurii de mici dimensiuni. În 2023, pe creasta valului, sub zona cu întăritură din lemn și sub nivelul amintit mai sus, a fost înregistrat un alt strat de pământ galben, dar cu tentă de brun-deschis, așadar de nuanță și consistență diferite. Din acesta au fost colectate mai multe fragmente ceramice medieval-timpurii, atât cu decor incizat, cât și unele care proveneau de la vase arse reducător. Pe creasta valului cercetarea a ajuns la - 0,98 m, fiind necesară continuarea ei.

Pentru observarea relației sistemului de apărare cu așezarea, au fost continuate investigațiile în jumătatea de est a secțiunii SIII, respectiv a fost prelungit perimetrul spre est cu 4 m și a fost realizată o casetă spre nord (de 4 x 2,5 m), ambele extinderi vizând cercetarea integrală a două complexe (Cpl. 3/2018 și Cpl. 10/2022) înregistrate în campaniile anterioare. Au fost identificate două complexe noi și s-a lucrat în cel din 2018.

Complexele noi, aflate pe panta de est a valului de pământ, reprezintă locuințe adâncite, dotate cu cuptoare săpate în peretele de nord, ale căror vetre prezentau amenajare din piatră mărunță, respectiv din cărămizi și fragmente ceramice. Partea de sud a acestora intră sub profilul secțiunii. Distanța dintre ele este de 1,02 m. Din inventarul locuințelor amintim

ceramică medieval-timpurie, inclusiv arsă reducător, obiecte din fier, gresie fragmentară, greutate, arșice, material faunistic etc.

Un alt complex în care s-a lucrat, în SIII, este Cpl. 3/2018, în încercarea de excavare integrală prin realizarea unei casete spre nord și extinderea secțiunii spre est. Acesta prezintă importanță deoarece beneficiază de datare radiocarbon, iar inventarul lui este relevant în constituirea caracteristicilor etapelor de locuire ale așezării, precum și în relația valului de pământ cu așezarea, locuința adâncită aflându-se în apropierea bazei acestuia. A fost conturată întreaga suprafață a complexului, iar adâncirea în zona lui s-a făcut până la -1,05 m, aproape de podeaua din lutuială, dar pentru finalizarea acestuia este necesară extinderea casetei spre vest, în vederea decopertării instalației de foc. Umplutura acestuia a generat un numeros și variat material de interes arheologic (ceramică, obiecte din os și fier).

Complexele nefinalizate au fost supuse conservării *in situ*, urmând a fi excavate integral în viitoarele campanii arheologice.

Sectorul B

În partea de est a așezării cercetarea a fost concentrată în perimetrul unei casete plasate pe partea sudică a SIB, carourile 12-20; în carourile 40-46, pe toată suprafața; în extinderea secțiunii spre vest, pe o suprafață de 10 x 7 m; respectiv, în secțiunea deschisă în campania anterioară, SIIB, de 2,5 x 10 m.

În SIB au fost identificate două complexe noi (în extindere) și au fost finalizate părțile aflate în perimetrul cercetat (restul aflându-se în profil) a trei complexe începute în campaniile anterioare (Cpl. 3/2022 – locuință, Cpl. 5/2022 – locuință și 7/2022 – spațiu meșteșugăresc). Complexele noi, constau într-o locuință și un spațiu meșteșugăresc, din secolul al XI-lea.

Se distinge Cpl. 7/2022 în care au fost identificate aproape toate elementele atribuite dispozitivului mecanic de măcinat cereale (lespede cu decupaj semicircular; groapă oblică, lutuită, înfundată cu piatră și împrejmuțată cu colac din lut), păstrate în grade diferite de conservare, precum și cuptorul clădit din pietre, pe partea de vest a încăperii. Este al doilea spațiu meșteșugăresc cercetat în așezarea de la Oltina care pune în lumină modul de constituire al acestei instalații. Până acum, în teritoriul istro-pontic dispozitive mecanice de măcinat cereale au fost descoperite în patru așezări, toate aflate la sud de valul de piatră. Trei dintre acestea au evoluat chiar în jurul unor castre ale acestuia (Valu lui Traian - castrul IV Schuchhardt/XXII Tocilescu, Constanța - lângă castrul II Schuchhardt/XXIV Tocilescu și Constanța - lângă castrul I Schuchhardt/XXVI Tocilescu), situate spre coasta Mării Negre, iar a patra, aflată pe linia Dunării, în colțul de sud-vest al județului Constanța, este chiar așezarea de la Oltina - „Capul Dealului”.

Dintre structurile noi, se distinge Cpl. 1/2023, reprezentând un spațiu meșteșugăresc utilizat pentru prelucrarea metalului. Din umplutura acestuia și din apropiere, au fost culese numeroase fragmente de lupe de fier și zgură, rezultate de la activitatea de topit minereul, precum și obiecte fragmentare din fier și bronz.

În SIIB, deschisă în campania trecută, între SIB și

calea de acces în așezare, a continuat cercetarea. Aici ne-am adâncit până la - 0,75 m fără a observa, încă, o amenajare specială a terenului.

Din perimetrele cercetate, din complexe și nivelurile de locuire, a fost recoltat un divers material de interes arheologic, constând în: ceramică medievală timpurie arsă în atmosferă reducătoare și ornamentată prin tehnica lustrului (fragmente provenind de la oale cu și fără toarte, respectiv de la un urcior); ceramică arsă oxidant, ornamentată cu motive incizate (provenind de la oale cu și fără toarte, urcioare cu consolă la baza toartei, castroane, căldări, opaiț, amfore sferoidale); ceramică având suprafața acoperită cu smalt verde-oliv (urcioare) sau confecționată din lut caolinoid și decorată cu vopsea roșie (oală cu toarte inelare); fusaiole din lut; brățară fragmentară din sticlă; o cruciuliță din bronz; obiecte din fier (vârf de săgeată, lame de cuțit, verigă, cuie); obiecte din os (plăsea de cuțit cu decor incizat, fragment mâner de bici, împungătoare, arșice întregi sau perforate); ascuțitori din cărămidă și piatră pentru împungătoare din os; greutatea din lut pentru plasa de pescuit; bile pentru praștie; monede; gresii; silexuri; lupe și zgură de fier; material faunistic etc. Majoritar, materialul aparține secolelor IX-XI. Ca excepții, amintim un semn monetar din bronz, care a ajuns în zonă probabil la începutul secolului al V-lea a.Chr., câteva monede din secolele V-VI, fragmente ceramice specifice perioadei romane (redușe cantitativ), un picior de pahar și o tortiță din sticlă.

Cercetarea desfășurată în acest an în așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina-„Capul Dealului” ne-a relevat aspecte importante referitoare la tehnica de construcție a sistemului defensiv și structura acestuia. A fost înregistrată existența a două straturi de pământ galben, de nuanțe și consistență diferite, ambele cu fragmente ceramice medieval-timpurii. În ce privește fazele de locuire, au fost îmbogățite datele despre tipurile de locuințe prezente în așezare și modul lor de dispunere în planul acesteia, despre meșteșugurile practicate aici, credințele locuitorilor și cultura materială.

În campaniile viitoare se dorește continuarea cercetării atât în sectoarele vizate în acest an, cât și în altele, în vederea obținerii unor date numeroase și relevante privind sistemul defensiv, planimetria și evoluția așezării pe toată perioada ei de existență.

Noile descoperiri contribuie la completarea imaginii existente la Dunărea de Jos înainte și după revenirea bizantină în teritoriul istro-pontic, arătând importanța cercetării acestui sit și specificul lui aparte în rândul așezărilor din secolele IX-XI.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

The systematic archaeological excavation campaign in 2023 at the early medieval settlement of Oltina – „Capul Dealului” focused on the western and eastern sectors of the site, in accordance with the objectives set for this year. In the western sector, particular attention was directed towards the earthen rampart, aiming to gather additional data regarding its construction technique and structure, as well as the relationship between the defensive system and the habitation during the 9th-11th centuries. In the eastern sector, the distinct habitation phases of the settlement (under the influence of the First Bulgarian Tsardom and under the administration of the Byzantine Empire) were investigated, along with the population density and their specific characteristics. Additionally, efforts were made to acquire information about the settlement's protective measures on the eastern side.

In sector A, in 2022, the excavation reached a level with wooden reinforcement on top of the earthen rampart, and underneath, there was a layer of compact light-yellow soil with sporadic small fragments of early medieval pottery. In 2023, on the crest of the rampart, below the area with wooden reinforcement and under the previously mentioned level, another layer of soil was identified, but this one had a slightly brownish tint, indicating a different shade and consistency. From this layer, several fragments of early medieval pottery were collected, including some with incised decoration and others originating from reducing-fired vessels.

To observe the relationship between the defensive system and the settlement, investigations in the eastern half of SIII were continued. Two new complexes were identified, representing deepened dwellings equipped with ovens dug into the northern wall, with hearths that had arrangements made of small stones, as well as brick and pottery fragments.

In the eastern part of the settlement, sector B, the research was focused on SIB and SIIB.

In SIB, two new complexes were identified, and three complexes that were started in previous campaigns (Cpl. 3/2022 - dwelling, Cpl. 5/2022 - dwelling, and 7/2022 - craft space) were completed. The new complexes consist of a dwelling and a craft space used for metalworking, dating from the 11th century. Complex 7/2022 stands out, as almost all elements attributed to the cereal grinding mechanical device (a slab with a semicircular cutout, an oblique, plastered pit filled with stones and surrounded by a clay ring) were identified, preserved to varying degrees of conservation, as well as the stone-built oven on the west side of the room.

The research conducted this year has revealed important aspects regarding the construction technique of the defensive system and its structure: the existence of two layers of yellow earth, with different shades and consistency, both containing medieval early pottery fragments, has been recorded. As for the phases of habitation, the data on the types of dwellings present in the settlement and their arrangement in its plan, the crafts practiced here, the beliefs of the inhabitants, and the material culture have all been enriched.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

49. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța [Durostorum]

Punct: Ferma 4

Tip sit: 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă), 21 (necropolă)

Încadrare cronologică: 32 (epocă romană), 321 (epocă romană timpurie), 322 (epocă romană târzie), 4 (epocă medievală)

Cod RAN: 62547.01; **Cod LMI:** CT-I-s-A-02719

Autorizație nr. 103/28.03 2023

Colectiv: Paul Damian - responsabil științific, membrii: Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR)

Finanțare 45.000 lei MNIR; 25.000 Ministerul Culturii

Perioada desfășurării cercetării: 1–28 iulie 2023

Cercetările arheologice din campania 2023¹ au continuat în Sectorul *Cartier Terme* având ca obiectiv zona de la est de edificiul nr. 2, atât pentru completarea planimetriei acestui complex, cât și a cercetării complexelor identificate aici.

Cercetarea asupra edificiului nr. 2 din *Cartierul Terme*, aflat la cca 25 m nord de Terme², a fost reluată din campania 2019³, fiind puse în evidență noi ziduri și au fost surprinse noi porțiuni din traseele conductelor de alimentare cu apă. Cercetarea din campania 2023 s-a concentrat în suprafețele deschise anterior (C.26–C.28), totodată fiind deschisă o nouă suprafață spre nord (C.29) și au fost desființați martori stratigrafici (între C.27–C.28, C.28–C.29). Astfel, a continuat cercetarea unei gropi identificată anterior⁴ dispusă în suprafețele C.26–C.27, fără a surprinde limitele de nord și est ale acesteia. S-a constatat că groapa conține mai multe straturi de nivelare, astfel încât straturile de depuneri (din cenușă, pământ afânat, materiale arheologice) alternează cu straturi de pământ galben de dimensiuni variabile; au fost recoltate multe materiale arheologice, mai ales ceramice, dintre care și unele vase de mari dimensiuni întregibile. Deși s-a cercetat până la cota de –1,17 m, nu a fost atins fundul gropii.

Cercetarea a evidențiat că traseul conductei nr. 4⁵ continuă pe un traiect NV, fiind surprins încă 1,70 m din traseul acesteia, în suprafața C.27.

Pe cea mai mare parte a suprafeței C.27, C.28 și parțial C.29 s-a constatat amenajarea unui nivel? format din bucăți de lut ars până la vitrifiere (asemănătoare unor

podele de sole), fragmente de cărămidă (unele foarte arse), fragmente de calcar, pietre de râu (de mici dimensiuni), fragmente de marmură, rare materiale arheologice (în special ceramice) toate aranjate într-un pământ de culoare galben-maroniu foarte bine bătătorit. Astfel, suprafața pe care a fost surprinsă această amenajare este de cca 144–160 m².

În stadiul actual al cercetării, datorită prezenței și conținutului gropii menajere (cu material specific secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea) și a amenajării amintite, care este practic o nivelare a zonei, considerăm că întreaga suprafață aflată în cercetare a fost reamenajată la un moment dat, cel mai probabil odată cu construcția și extinderea edificiului 3 spre nord, aici aducând-se resturi rezultate de la demolarea/refacerea edificiului termal.

Și în acest an a fost recoltat un material arheologic bogat, cel mai numeros fiind cel din lut: ceramică, teracote, opaițe, tuburi de conducte și tegule (unele purtând ștampila legiunii a XI-a Claudia) și care se află în curs de restaurare și prelucrare în Laboratoarele și depozitele MNIR.

Abstract

In the campaign 2023 (for ancient *Durostorum* and previous research on this site, see footnote no. 1) we have resumed research in Sector *Quarter Thermae*. Archaeological research was concentrated on the east of the building no. 2 (to complete the planimetry of this complex). The research of a waste pit and a water pipeline continued. A relatively large area (between 144–160 m²) was levelled up from the demolition's debris of the bath building and treaded clay. It is most likely that this arrangement was made for the construction and extension of the Building No. 3 to the north.

¹ Despre problematica anticului *Durostorum*, vezi Paul Damian, Adela Băltăc, *The Civil Roman Settlement at Ostrov-Durostorum, in Acts of the International Colloquium Important Sites from the Pre-Roman and Roman Time on the Lower Danube Valley (4th century BC–4th century AD)*, Istros, 14, 2007, p. 61–70. Rezultatele cercetărilor arheologice din acest sector sunt publicate în rapoartele anuale (CCAR), din campania 1997 până în 2022. În campania 2015 au fost realizate doar prospecțiuni geofizice, iar în anul 2020, din cauza pandemiei, nu au fost efectuate cercetări de teren.

² Damian, Băltăc, op. cit., p. 66

³ CCAR 2019 (2020), p. 266; CCAR 2021 (2022), p. 284

⁴ CCAR 2022 (2023), p. 278.

⁵ CCAR 2022 (2023), p. 278.

50. Păuca, com. Păuca, jud. Sibiu**Punct: Biserica ungurească****Tip de sit:** 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 42 (epoca migrațiilor)**Cod RAN:** 145239.04**Autorizație nr.** 11/04.04.2023**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic (ULB Sibiu) – responsabil științific, George Tomegea (CNMA Sibiu), Maria Emilia Țiplic (Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu), Adrian Șovrea (ULB Sibiu) – membrii colectiv.**Perioada desfășurării cercetării:** 3 – 14.07.2023

Localitatea Păuca este centrul comunei cu același nume și este situată la 50 km nord-vest de municipiul Sibiu, la granița județului Sibiu cu județul Alba. Așezarea este atestată documentar în timpul regelui Ladislau al IV-lea (1272 - 1290), care oferă drept danie moșia *Pokafolua* preotului paroh din Apoldu de Sus, *Paulus* și fratelui acestuia *Poka*¹. După moartea lui Poka, posesiunea este transmisă urmașilor săi, astfel încât în anul 1299 apar amintite posesiunile acestuia, care au fost împărțite între moștenitorii săi, fiind menționată „*Distinctio autem terre Keretruk facta cum terra filiorum Pouka habente ecclesiam [...] presentibus ipsis filiis Luanka*”².

Cea mai veche descoperire arheologică de pe teritoriul localității, datează din anul 1884, când într-un loc neprecizat s-a găsit o oglindă scitică din bronz³, dar pe teritoriul localității de-a lungul timpului au mai fost descoperite întâmplător și fragmente ceramice eneolitice aparținând culturii Coțofeni, precum și vestigii romane provenite probabil de la un *vicus* (așezare rurală de epocă romană - sec. II-III)⁴. În marginea de NV a așezării, în punctul *Homm*, a fost cercetată în anii 1965-1966, de către Iuliu Paul, o așezare aparținând culturii eneolitice Petrești⁵. Alături de aceste descoperiri arheologice merită menționat și patrimoniul ecleziastic construit pe care localitatea Păuca îl deține, fiind vorba despre trei biserici:

- o biserică ridicată, conform istoriografiei, în secolul al XIII-lea, purtând hramul Sf. Maria, construită probabil ca bazilică în stil romanic, cu două turnuri pe fațada de vest, transformată în secolul al XV-lea în stil gotic și aflată pe un deal la nord-vest de localitate;

- pe un deal, situat la SE de biserică săsească există o altă biserică, construită inițial în stil gotic, care făcea parte din cadrul unui ansamblu mănăstiresc al Ordinului Paulin⁶.

dar care a fost abandonată și a devenit biserică parohială a comunității maghiare de rit calvin. Această biserică a funcționat până la începutul anilor 1990, după care a fost din nou abandonată, fiind lăsată în ruină. Această zonă este principalul punct de interes al prezentei cercetări arheologice;

- la est de această biserică ungurească, pe al treilea deal, se află biserica ortodoxă, o construcție de cărămidă datând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Cercetarea arheologică în situl de la Păuca – *Biserica Ungurească* a debutat în anul 2010, cu scopul de a clarifica apartenența acestei construcții ecleziastice la un ansamblu mănăstiresc aparținând ordinului Sf. Paul din Theba (Paulin)⁷. În unitatea arheologică realizată pe latura nordică a bisericii, în dreptul portalului renașcentist, a fost descoperită o urnă de incinerare (U1) (Fig.2), decorată cu benzi de linii drepte și în val, aparținând unei necropole de incinerare (cca. 700-900 d. Ch.).

Astfel, în urma cercetărilor arheologice dintre anii 2012-2022, în necropola de la Păuca, au fost descoperite 116 morminte de incinerare, unele fiind morminte simple de incinerare cu depunerea resturilor în urnă, altele fiind morminte duble (cu două urne) și un mormânt dublu mixt (incinerare și inhumare).

Cercetarea arheologică din anul 2023 s-a realizat în perioada 3 – 14 iulie, scopul cercetării fiind umplerea golurilor rămase din anii precedenți, la sud de drumul ce desparte terenul fermei de incinta îngrădită a bisericii. Până la această campanie au fost descoperite un număr de 106 morminte dintre care 105 de incinerare și unul de inhumare (Fig.1).

Au fost trasate 4 secțiuni.

S52 (10 x 2 m) a fost trasată la vest de S51/2022 cu martor de 0,20 m între ele. La adâncimea de -0,46 m a fost descoperită U110. Urna, decorată cu linii paralele orizontale a fost împrăștiată ușor de plug. De remarcat sunt fragmente de oase calcinate destul de mari. La -0,50 m adâncime a fost descoperit CX6, iar la -0,42 m a fost găsit CX7, ambele complexe conținând mai multe fragmente ceramice preistorice. În profilul de sud al secțiunii, la -0,50 m adâncime au apărut alte două morminte U114 și U115. Pentru dezvelirea lor am demontat martorul cu S53. U114 este un mormânt de incinerare cu oasele depuse direct în groapă, cele două fragmente ceramice posibil să fi fost împrăștiate de plug și să provină de la urnele apropiate. U115 este un mormânt cu resturile cinerare depuse în interiorul unei urne. Vasul, decorat cu linii paralele orizontale în partea superioară era așezat drept cu gura căzută în interiorul vasului. Cele două morminte erau aproape unul de celălalt.

S53 (10 x 2 m) a fost trasată în prelungirea spre sud a secțiunii S51 și la vest de S49/2022 fiind lăsați martori

dieval Hungary: Spatial Distribution, Urban (?) Context, in: Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia, nr. 60 (1), 2015, pp. 15-38; Corina Hopârtean, *Ordinul Sfântului Paul Eremitul, în interiorul granițelor Regatului maghiar*, în Transilvania, 3-4, 2015, p. 66-72; Corina Hopârtean, *Despre ordinul Paulin în textele scrise (secolele XV-XVI)*, în: Alt-Schaessburg, 10, 2017, p. 71-80.

⁷ Corina Hopârtean, *Ordinul Sfântului Paul Eremitul, în interiorul granițelor Regatului maghiar*, în: Transilvania, 3-4/2015, p. 66-72

¹ Crîngaci Țiplic, Maria: *Oaspeții germani în sudul Transilvaniei*, Editura Academiei Române, București, 2011, p. 258.

² Zsigmond, Jakó: Erdélyi okmánytár: Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdélyi történetéhez I. 1021 – 1300, p. 333.

³ Vasiliev 1980, p. 113, 121, 130, 148, 181, 183.

⁴ Popa 2000, p. 175, 191; 2002, p. 141.

⁵ Iuliu Paul, *În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din așezările culturilor Petrești și Cucuteni-Tripolie*, în: SCIV, 18, 1967, p. 3-24; Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, Editura Museion, 1992, p. 142; Zoia Maxim, *Neo-Eneoliticul din Transilvania - Date arheologice și matematico-statistice*, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1999.

⁶ Beatrix, Romhány, *New results on the Medicant Economy in Me-*

de 0,20 m între ele. La adâncimea de -0,50 m au fost descoperite două urne U107 și U108 foarte aproape una de cealaltă. U107 era așezată drept cu gura în sus fiind plină cu oase calcinate, pământ și cenușă. Vasul întregibil de dimensiuni destul de mari era crăpat din vechime. S-a încercat observarea gropii, dar din păcate natura solului a făcut imposibil acest lucru. U108 a fost împrăștiată de plug fiind descoperite mai multe fragmente ceramice la distanță unele de altele. La -0,45 m adâncime a fost descoperită o altă urnă U109. Vasul întregibil, decorat în jumătatea superioară cu linii orizontale paralele era spart din vechime și a fost găsit ușor înclinat spre nord-est. În interiorul vasului erau oase calcinate, pământ și cenușă. În această secțiune au fost descoperite câteva fragmente ceramice provenite de la alte urne care au fost afectate de lucrările agricole.

S54 (10 x 2 m) a fost trasată la vest de S52/2023 fiind lăsat un martor de 0,20 m. La -0,40 m adâncime, lângă profilul de est a fost descoperită U111. Pentru dezvelirea ei a fost demontat martorul cu S52, dar s-a dovedit că erau doar fragmente din fundul vasului, care fusese distrus și împrăștiat de plug. În capătul dinspre profilul de sud și aproape de profilul de est au fost descoperite, la adâncimea de -0,50 m, două urne U112 și U113 pentru care a fost demontat martorul cu S55. Ambele urne erau așezate drept cu gura în sus și conțineau oase calcinate, cenușă și pământ. U112 a fost agățată de lama plugului, motiv pentru care buza vasului lipsește. U113 avea gura vasului intrată în interiorul corpului. Cele două au fost îngropate foarte aproape una de cealaltă astfel încât în situația de față avem de-a face cu un mormânt dublu. Chiar dacă vasele sunt sparte din vechime se pot reface în mare măsură. Tot în S54 a fost descoperit un complex preistoric CX8 format din două vase întregi alăturate.

S55 (10 x 2 m) a fost trasată în prelungirea spre sud a secțiunii S54 și la vest de S53/2023 fiind lăsați martori de 0,20 m între ele. La adâncimea de -0,45 m a fost descoperită U116. Vasul, crăpat din vechime conținea oase calcinate, cenușă și pământ având gura intrată în interiorul corpului.

Trebuie să precizăm că toate urnele funerare descoperite au fost fragmentare, fiind distruse din cauza lucrărilor agricole, motiv pentru care în cele mai multe cazuri lipsește partea superioară.

Astfel, cu cercetările din anul 2023, în necropola de la Păuca - Biserica Ungurească a fost descoperit un număr de 116 morminte. La săpături au participat studenți și masteranzi din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu.

Cu toate constrângerile date de faptul că este imposibil de extras collagen din oase calcinate este important să vedem ce datări se pot obține prin datarea cu radiocarbon C14 în încercarea de a introduce și acest orizont funerar în cadrul cronologiei absolute a Europei Centrale. Din acest motiv, colaborarea ULBS cu IFIN-HH este una care deschide o acțiune de pionierat în cercetarea arheologică românească și, prin rezultatele obținute, poate oferi o diagramă cronologică care să permită o mai mare acuratețe a datărilor necropolelor de incinerare aparținând grupului Mediaș.

Datarea oaselor provenite din morminte de incinerare reprezintă o metodă dezvoltată spre sfârșitul anilor

'90 ai secolului al XX-lea⁸, dar care deja a generat o serie de discuții cu privire la corecțiile de cronologie absolută ce ar trebui operate pentru perioada post-romană și a evului mediu timpuriu ca urmare a unor oarecari neconcordanțe dintre datarea relativă cu care se operează, și rezultatele datărilor C14.

În cazul necropolei de incinerare de la Păuca au fost selectate 5 morminte:

U2: urnă funerară descoperită în S6/ 2013

Dimensiuni: H: 20,6 cm; DF: 9,4 cm; D max.: 20,8 cm

Descriere: Oală borcan cu corp bombat, cu pereți foarte groși, buza evazată și tăiată drept. Este lucrată la roata înceată, pasta conținând ca degresant nisip cu bob mediu. Decorul începe de pe umăr cu o bandă de linii drepte, urmată de două benzi de linii în val și o nouă bandă de linii drepte. Vasul este ars neuniform și are culoarea cenușie. Lipsesc bucăți însemnate din partea superioară.

U6: urnă funerară descoperită în S10/ 2014

Dimensiuni: H: 22 cm; DG: 15,5 cm; DF: 9,8 cm; D max.: 21,2 cm

Descriere: Oală borcan zvultă de culoare cărămizie în amestec cu gri (în partea superioară). Este decorată pe aproape toată suprafața cu linii orizontale. Lipsește buza. Vasul este lucrat la roata înceată, cu ardere oxidantă. Fundul este ușor retras spre interior. Lutul a fost amestecat cu nisip fin.

U8: urnă funerară descoperită în S12/ 2014

Dimensiuni: H: 26,4 cm; Dg: 18,2 cm; Df: 8,7 cm; D max.: 24 cm

Descriere: Oală borcan cu corp zvult, având gât foarte pronunțat, iar gura evazată și buza tăiată drept. Este lucrată la roată din pastă omogenă amestecată cu pietricele mărunte și degresant nisip; decorul se întinde, din zona gâtului, pe aproape toată suprafața, și este format din linii paralele orizontale. Arderea este oxido-reducătoare rezultând o culoare cărămizie, cu pete cenușii în zona diametrului maxim. Lipsesc părți din buză.

U10: urnă funerară descoperită în S14/ 2014

Dimensiuni: H: 14 cm; Dg: 7 cm; Df: 6,3 cm

Descriere: Oală borcan cu gura evazată și întoarsă ușor spre corp. Urna este lucrată la roată din pastă omogenă amestecată cu nisip fin. Este ornamentată pe 2/3 din suprafața corpului; decorul începe de sub gât și constă din benzi de câte două linii care formează motivul în ochi. Vasul este ars uniform și are culoarea cărămizie.

U18: urnă funerară descoperită în S19/ 2015

Dimensiuni: H: 20,4 cm; Df: 9,8 cm; D max.: 23,3 cm

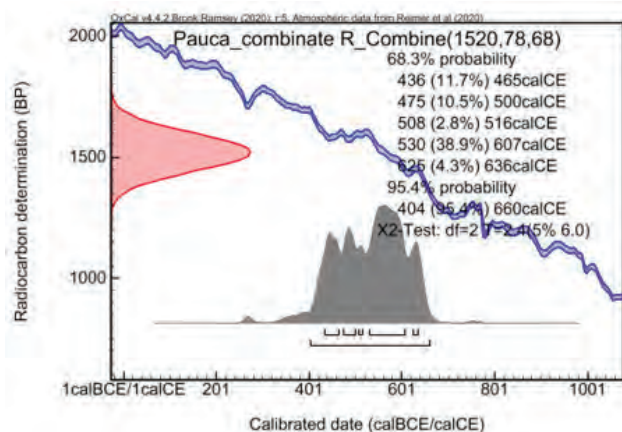
Descriere: Oală borcan cu corp pântecos din care se păstrează partea inferioară, până în zona diametrului maxim. Vasul a fost lucrat la roată dintr-o pastă grosieră amestecată cu nisip cu bob mare. Este decorat în partea superioară cu linii paralele orizontale. Arderea a fost neuniformă, vasul având culoarea cenușie deschis, dar cu pete de culoare cărămizie.

Recoltarea probelor din urnele menționate a fost realizată în laboratorul de restaurare ceramică al CNM Astra Sibiu și a constat în prelevarea întregii cantități de

⁸ JN Lanting, AT Aerts-Bijma, J.van der Plicht, Dating of cremated bones. Radiocarbon, 43(2A), 2001, pp.249-54.

pământ, oase calcinate și cărbune din interiorul urnelor aparținând mormintelor menționate. Conținutul urnelor selectate pentru datarea C14 fiind transferat către IFIN-HH.

Grafic: Combinarea datelor radiocarbon pentru probele 535.68 – 537.68

În afară de proba 534.68 (U6) care aparține vizibil unui orizont din perioada eneolitică, de altfel „sigur” privind datarea radiocarbon, semnalat în apropierea sitului arheologic investigat, celelalte trei date calibrate sunt toate în afara segmentelor curbei de calibrare care suscită probleme, însă rezultatele sunt cuprinse parțial în secole cu o mai slabă performanță privind întinderea sub-intervalelor componente pentru secolele V-VI. Deci, dacă prelucrările de laborator și măsurările au fost corecte, atunci decesele și incinerarea au survenit în cursul secolului al VII-lea, reprezentând un orizont de timp și o fază culturală mai vechi față de așteptările inițiale ale arheologului.

Tabel. Datele radiocarbon calibrate obținute pentru probele de oase cremate excavate din situl de la Păuca – Biserica Ungurească, județul Sibiu.

Cod arheolog	Cod laborator	Intervale și sub-intervale pentru $\sigma=2$ (95.4% șanse ca valoarea adevărată să intre în interval / sub-interval)
„Păuca – Biserica Ungurească U6”	534.68	2564 (1.1%) 2533 calBCE 2495 (90.9%) 1860 calBCE 1854 (3.4%) 1771 calBCE
„Păuca – Biserica Ungurească U8”	535.68	cal CE 356 (0.8%) 366 cal CE 381 (94.6%) 603
„Păuca – Biserica Ungurească U10”	536.68	cal CE 430 (9.8%) 493 cal CE 510 (0.7%) 518 cal CE 529 (84.9%) 670
„Păuca – Biserica Ungurească U18”	537.68	cal CE 353 (0.9%) 367 cal CE 380 (94.5%) 663

Abstract

Archaeological research in the site of Păuca - Hungarian Church has started in 2010, and between 2010 (2012) - 2023 has uncovered over 116 graves, some being simple cremation graves with a deposit of remains in the urn, others being double graves (with two urns) and one being a mixed double grave (incineration and inhumation).

The dating of the five samples from the necropolis would suggest that Păuca necropolis is contemporary with late Germanic period (Gepids) and the early Avar period. Admitting that it is more accurate to date closer to the upper limit of the range (7th century), the necropolis at Păuca could be connected with historical events that occurred between 567 and 630, i.e. the establishment and consolidation of Avar power in the Pannonian-Transylvanian space.

The C14 dating of the cremated bones from the Păuca necropolis (jud. Sibiu) reopens the discussion on the need for more samples of C14 data from the cremation necropolises attributed to the so-called *Mediaș group* and simultaneously may represent a turning point in the evaluation of the chronology of the period between 6th and 9th centuries A.D.

Bibliografie:

Horedt 1965 - Horedt, Kurt, *Un cimitir din sec. IX-X e. n. la Mediaș*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, serie Historia, II, 1965, 7-25.

Horedt 1976 - Horedt, Kurt, *Die Brandgräberfelder der Mediașgruppe aus dem 7.-9. Jh. In Siebenbürgen*, în *Zeitschrift für Archäologie* 10, 1976, 35-57.

Horedt 1979 - Horedt, Kurt, *Die Brandgräberfelder der Mediașgruppe aus dem 7.-9. Jh. In Siebenbürgen*, în *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave*, tom I, Bratislava, 1979, 385-393.

Tomegea 2012 - Tomegea, George, *The analysis of the cremation graves of the birutal necropolises of Transylvania (7th and 9th centuries)*, în *Brukenenthal. Acta Musei*, VII.1, 2012, 101-115.

Țiplic 2005 - Țiplic, Ioan Marian, *Necropolele de tip Mediaș din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, 39-40 II 2002-2003, 2005, 9-24.

Țiplic - Tomegea 2016 - Țiplic, Ioan Marian; Tomegea, George, *Păuca. Necropola de incinerare (secolele VIII-IX)*, Sibiu, 2016.

Illustrations list:

Fig. 1. a-b - Păuca, S13, U1.

Fig. 2. Păuca. Map of prospects.

Fig. 3. Păuca. Necropolis plan - geomagnetism.

Fig.1.a-b - Păuca, S13, U1

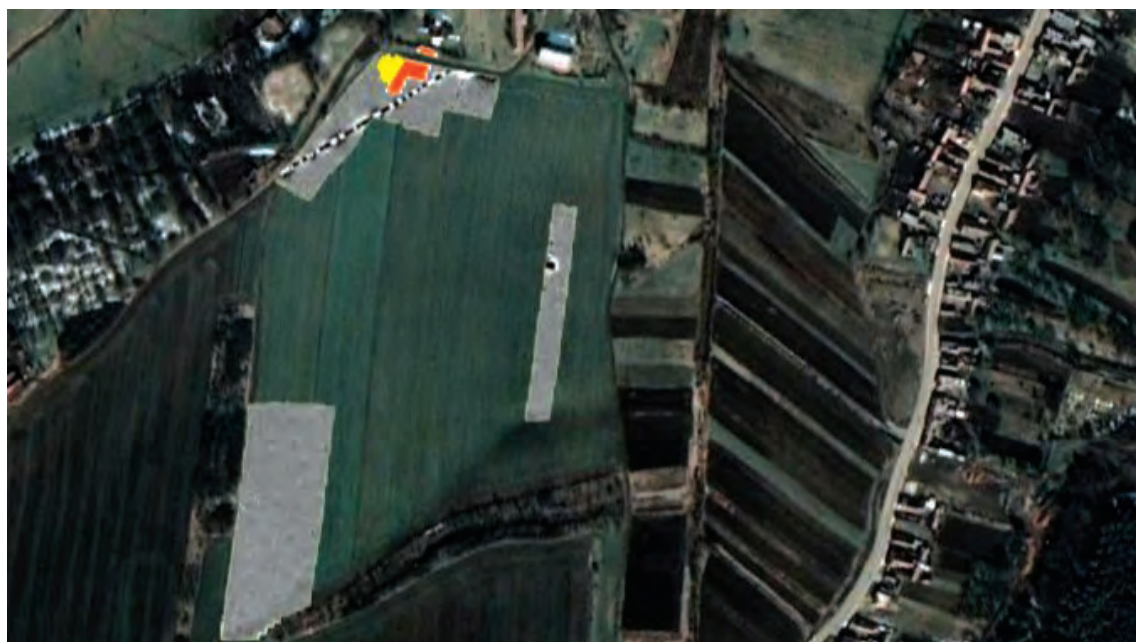

Fig.2. Păuca. Harta prospecțiunilor

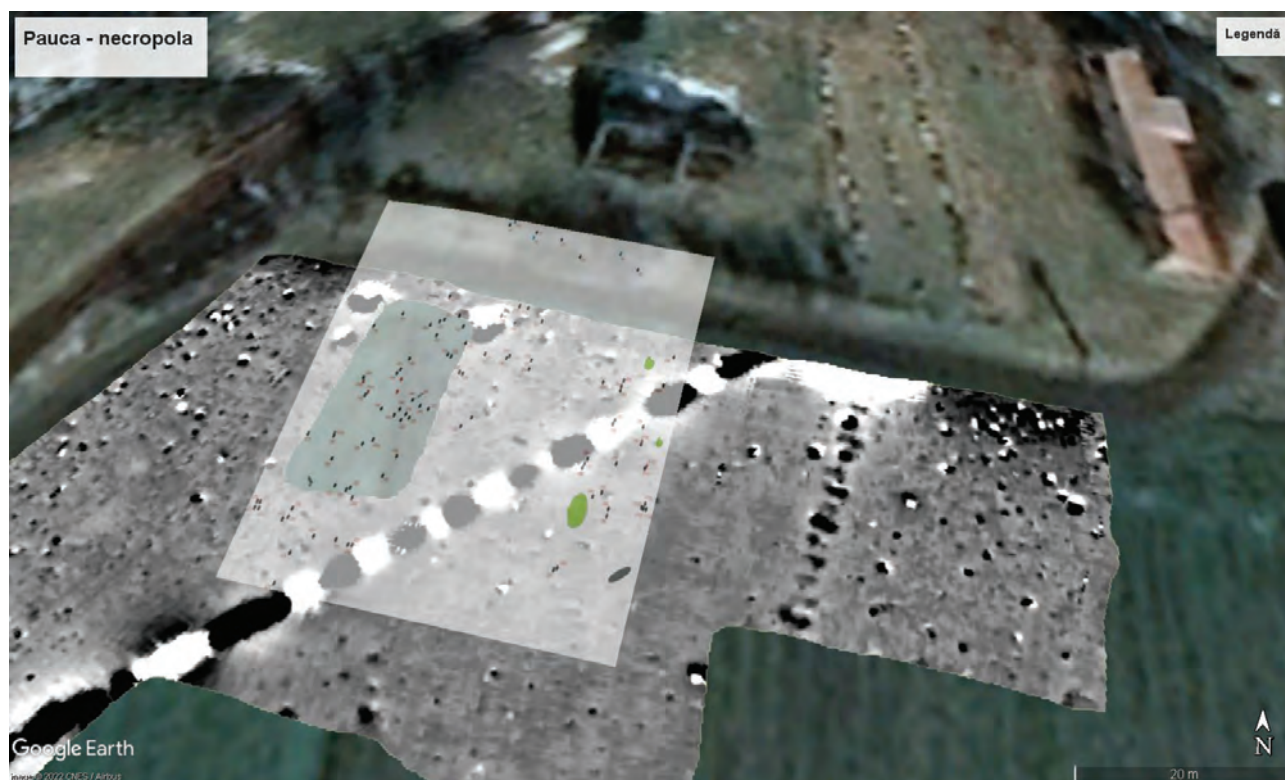

Fig.3. Păuca. Plan necropolă - geomagnetism

51. Piatra Neamț, jud. Neamț**Punct: Poiana Cireșului****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 113 (paleolitic superior)**Cod RAN:** 120735.04**Autorizație nr.** 41/5.04.2023**Colectiv:** Elena-Cristina Nițu - responsabil științific (CMNCD Târgoviște); Marin Cărciumaru (UV Târgoviște); Ovidiu Cîrstina (CMNCD Târgoviște); Florin Ionuț Lupu (CMNCD Târgoviște); Marian Leu (CMNCD Târgoviște); Horia Ghiță (CMNCD Târgoviște); Constantin Preoteasa (CMN Neamț); Vasile Diaconu (CMN Neamț); Mădălin Cornel Văleanu (CMN Iași); Valentina Cetean (IGR)**Total finanțare:** 30.351 lei (dintre care 18.711 lei finanțare Ministerul Culturii și 11.640 lei finanțare CNM Curtea Domnească Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** 30.07 - 20.08.2023

Localizată în municipiul Piatra Neamț, așezarea de la Poiana Cireșului este unul dintre cele mai reprezentative situri paleolitice din România și printre cele mai importante situri gravetiene din Europa. Cercetările arheologice de aici au o istorie îndelungată, fiind începute în 1968, dar săpături sistematice s-au realizat mai târziu, din 1998 până în prezent, cu unele întreruperi. Acestea s-au concentrat pe investigarea părții superioare a depozitului, în foarte puține situații săpăturile atingând 6 m adâncime. Au fost identificate mai multe locuiri care beneficiază de zeci de datări AMS, realizate în diverse laboratoare (Beta Analytic, ORAU-Oxford, Erlanger, RoAMS-IFIN HH), toate oferind un cadru cronologic coerent și consistent. Până în prezent, sunt mai bine cunoscute patru niveluri arheologice: un nivel Epigravettian și trei niveluri gravetiene, numerotate Gravettian I, II și III, separate prin straturi sterile groase, însă ultimele campanii au reliefat posibilitatea existenței unor locuiri mai timpurii. În general, vârsta acestora este situată între 20.000 și 37.000 de ani uncal. B.P.

În privința descoperirilor, este deja cunoscut că situl a furnizat ansambluri faunistice foarte bogate, raportat la locuirile gravetiene de la noi din țară, precum și o colecție impresionantă de materiale dure animale și materiale litice. De asemenea, numărul mare de obiecte de artă descoperite reprezintă o caracteristică distinctă față de toate siturile paleolitice de pe valea Bistriței. Colecția de la Poiana Cireșului se caracterizează printr-o diversitate semnificativă și cuprinde circa 85 % din întregul număr de podoabe și peste 90 % din toate obiectele de artă descoperite până acum în așezările paleolitice din România².

Metodologia utilizată, circumstanțele și datele din teren, precum și rezultatele cercetărilor anterioare, au făcut subiectul a numeroase publicații din țară și străinătate, de aceea nu vom mai insista asupra lor în acest raport.

Campania din anul 2023 s-a concentrat pe continuarea săpăturilor în secțiunea XVI, începută în anul 2021 (Pl. I). Cercetările din anii anteriori s-au finalizat cu săparea integrală a locuirilor cunoscute, adică nivelurile gravetiene I, II și III, demers destul de dificil, având în vedere densitatea mare a materialelor descoperite. Necesitatea

măririi secțiunii a fost evidentă: pentru că cele mai vechi niveluri sunt la adâncimi mai mari de 5 m și este nevoie de o suprafață amplă, în condițiile în care este necesară crearea unor trepte pentru siguranța malurilor, secțiunea menționată a fost mărită în 2022 cu încă 3 mp pe latura sudică, totalizând 12 mp. Pentru a spori siguranța pereților, la debutul campaniei a mai fost lăsată o treaptă cu o lățime de 1 m pe latura nordică, astfel că suprafața săpată în 2023 a cuprins 9 mp. Săpătura s-a început de la adâncimea de 3,75 m și au mai fost lăsate încă trei trepte de siguranță, începând de la 4,85 m. La finalul săpăturii, adâncimea la care s-a ajuns a fost 6,30 m, fiind maximum care se putea atinge în condiții optime pentru această secțiune.

Din punct de vedere tehnic, este semnificativă săparea părții inferioare a depozitului, mai ales că dificultatea este evidentă din cauza adâncimilor foarte mari. Importanța săpării depozitului de la Poiana Cireșului sub nivelurile deja cunoscute este reliefată prin dovezile, chiar dacă până în prezent discrete, ale existenței unor locuiri mai vechi. Astfel, în ultimii ani, datorită unei finanțări adecvate, pe lângă excavarea unor suprafețe mai mari decât în campaniile anterioare, s-a reușit adâncirea până la 6 m a unor părți din câteva secțiuni. În consecință, au fost identificate încă două locuiri paleolitice în campaniile din 2018 și 2019, iar conform materialelor recuperate, ambele aparțin Paleoliticului superior vechi. Rezultatele datărilor AMS, făcute prin Programul Național de Cercetări Arheologice, au oferit vârste care au schimbat semnificativ cronologia paleoliticului superior din România:

- Proba recoltată de la cea mai mare adâncime, -0,55 m, a oferit vârsta de 37.550 +/- 360 BP (42.475 – 41.417 cal BP, Beta – 507488). Aceasta este cea mai veche datare pentru paleoliticul superior din estul României.

- Pentru probele recoltate dintre 5,20 m - 5,30 m adâncime, rezultatele au fost următoarele: 32.630 +/- 190 BP (37250 - 36077 cal BP, Beta – 507487); 32.400 +/- 180 BP (36.750 – 35.850 cal BP, Beta – 507489). Se poate observa coerența rezultatelor, ambele probe furnizând aceeași vârstă.

În săpătura de anul acesta, pe lângă recuperarea unor unelte litice, între 5,40 și 5,45 m adâncime, s-au descoperit câteva pete de arsură, care conțineau inclusiv cărbuni bine prezervați (Pl. II). Au fost prelevate probe, urmând să fie trimise spre datare. Prin urmare, urmele discrete de locuire identificate în campania din anul 2023, alături de cele observate în campaniile din anii 2018 și 2019, pot oferi indicii asupra existenței unor locuiri de Paleolitic superior vechi pe valea Bistriței, iar săparea depozitelor mai vechi va trebui continuată și în etapele viitoare, până la identificarea unor dovezi mai consistente.

Abstract

The 2023 archaeological campaign focused on the continuation of excavations in section XVI, which began in 2021. Research in previous years was finalized with the complete excavation of the better-known occupations, Gravettian layers I, II and III, that was a difficult task, considering the high density of the materials discovered.

In this year's excavation, in addition to the recovery of some lithic tools, between 5.40 and 5.45 m deep, several burning spots were discovered, which also contained well-preserved charcoals. Therefore, the discrete traces of occupation identified, together with those observed in the campaigns of 2018 and 2019, may provide evidences to the existence of Early Upper Paleolithic in the Bistrița valley.

Bibliografie:

Cârciumaru *et alii* 2010 – Cârciumaru, M., Anghelinu, M., Steguweit, L., Niță, L., Fontana, L., Brugere, A., Hambach, U., Mărgărit, M., Dumitrașcu, V., Cosac, M., Dumitru, F., Cîrstina, O., *The Pluristratified Upper Paleolithic Site From Poiana Cireșului, Piatra Neamț. Recent Results and Future Prospects*, in C. Neugebauer-Maresch, L. Owen (Eds.), *New Aspects of the Central and Eastern European Upper Paleolithic - Methods, Chronology, Technology and Subsistence, Symposium by the Prehistoric Commission of the Austrian Academy of Sciences Vienna, 9-11 November, 2005*, Mitteilungen der Prahistorischen Kommission, Band 72, Wien, ÖAW, 2010, p. 209-219.

Nițu *et alii*, 2019 – Nițu, E.-C., Cârciumaru, Nicolae, A., Cîrstina, O., Lupu, F.I., Leu, M., *Mobility and social identity in the Early Upper Palaeolithic: new personal ornaments from Poiana Cireșului site (Piatra Neamț, Romania)*, PLOS ONE, 14(4):e0214932, DOI: 10.1371/journal.pone.0214932.

Nițu *et alii*, 2021 – Nițu, E.-C., Cârciumaru, M., Goutas, N., Cîrstina, O., Nicolae, A., Lupu, F.I., Leu, M., *The cultural dynamics of Upper Paleolithic to the East of the Carpathians reflected by the characteristics of the Bistrița Valley settlements (Romania), with special focus on the occupations from Poiana Cireșului site*, in: G. Lengyel, J. Wilczyński, M. Sánchez de la Torre, X. Mangado, J. M. Fullola (Eds.), *Studies on the Palaeolithic of Western Eurasia, Proceedings of the XVIII UISPP World Congress (4-9 June 2018, Paris, France)*, Volume 14, Session XVII-4, Session XVII-6, p. 88-101.

Illustrations list:

Pl. I. *Poiana Cireșului* - Piatra Neamț, 2023 campaign: overview and detailed views of S XVI.

Pl. II. *Poiana Cireșului* - Piatra Neamț, 2023 campaign: charcoal traces identified in the lower part of the deposit.

Pl. I. Poiana Cireșului - Piatra Neamț, campania 2023: localizarea S XVI și imagini din timpul săpăturii

Pl. II. Poiana Cireșului - Piatra Neamț, campania 2023: urme de cărbune identificate în partea inferioară a depozitului

52. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău

Punct: Gruiu Dării

Tip de sit: 111 (așezare deschisă), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 13 (neolitic), 14 (eneolitic), 15 (Epoca bronzului), 21 (La Tène)

Cod RAN: 48539.01

Autorizația nr. 15/04.04.2023

Colectiv: Roxana Munteanu - responsabil științific, Sebastian Matei, Daniel Garvăn, Laurențiu Grigoraș (MJ Buzău), Valeriu Sirbu (IAB)

Total finanțare: 60.000 lei (MJ Buzău)

Perioada desfășurării cercetării: 24.07-31.08.2023

Cercetările din acest an s-au desfășurat prioritar în interiorul incintei dacice, continuându-se totodată și investigarea sectorului de vest prin secțiuni de control.

În sectorul *intra muros* am continuat săpăturile în suprafața S. 28-31. O bună parte a campaniei a fost dedicată extinderii acestei suprafețe spre vest, prin redeschiderea a două secțiuni învecinate – S. 22 și S. 25. Acestea au fost săpate anterior anului 2012 până la cota 0,80/0,85 m (S. 22), respectiv 1,15/1,20 m (S. 25). În S. 22 ne aflăm stratigrafic la baza nivelului corespunzător sec. II-I a. Chr., în timp ce în S. 25 a fost atinsă partea superioară a depunerilor din epoca bronzului.

Prin redeschiderea celor două secțiuni și demontarea marilor stratigrafici care le separă de S. 28-31 am obținut o suprafață de lucru de 13 x 8,5 m.

În campania din anul 2023 au fost cercetate 16 complexe din a doua epocă a fierului, din care 10 noi și 6 din campaniile anterioare. Cronologic, un complex se datează în sec. I p. Chr., 9 în secolele II-I a. Chr. și 6 în secolele IV-III a. Chr.

Complexul din sec. I p. Chr. (Cpl. 338) a fost identificat odată cu redeschiderea și îndreptarea profilului de SE al S. 25, puternic afectat de eroziune în partea superioară. Complexul observat în profil, se prezintă sub forma unei mici alveolari la bază și a unui șir de pietre de calcar în partea superioară, care închid ca o calotă alveolarea. Din șirul de pietre face parte și o meta de la o râșniță din tuf vulcanic. Spre bază se aflau mai multe fragmente ceramice. Complexul are partea superioară la cota de -0,15 m, baza la -0,40 m și lungimea de 1 m. Cel mai probabil avem de a face cu o depunere de tip moviliță, complexe frecvente în nivelul de sec. I p. Chr.

Complexele din sec. II-I a. Chr. sunt cele mai numeroase. Este vorba de 5 gropi, 3 vetre și resturile unei construcții incendiate. De departe cel mai interesant complex îl reprezintă Cpl. 273. Este vorba de o groapă circulară descoperită în anul 2018, în secțiunea 30, la cota de -0,65 m, din umplutura căreia au fost recoltate de-a lungul timpului mai multe vase întregi sau întregibile. În această campanie cercetarea acestui complex a pornit de la cota de -1,50 m față de nivelul actual de călcare și s-a oprit la cota de -2,35 m, nefiind încă epuizat. Diametrul gropii la între adâncimile menționate era de 1,75 m, în timp ce la partea superioară nu depășise 1,30 m diametru.

Între -1,50 și 1,90 m, umplutura consta dintr-un pământ gălbui, compact, ce conținea numeroși bolovani de calcar, unii de mari dimensiuni și foarte puține fragmente ceramice. Sub acest „capac” de bolovani au fost descoperite mai multe vase sparte pe loc: o cană *modiolus* cu figuri antropomorfe aplicate; un *krater* întreg, modelat la roată, decorat cu lini incizate drepte și vălurite, cu două apucători în formă de potcoavă, dispuse pe umăr; două borcane modelate la mână, întregibile; un castron cenușiu, modelat la roată și o ceașcă opaiț de mari dimensiuni, ambele parțial întregibile; Notăm de asemenea și descoperirea printre fragmentele ceramice și a unei oglinzi circulare din bronz.

O situație arheologică importantă privind stratigrafia și complexele din perioada de început a așezării și cetății de la Gruiu Dării a fost documentată în secțiunea 22, redeschisă după mulți ani în care a rămas necercetată. Săpătura a fost reluată de la cota de cca -0,85 cm față de nivelul actual de călcare. Stratigrafic la această cotă ne aflăm spre baza stratului încadrat în sec. II-I a. Chr. La adâncimea de -0,95/1,00 m a fost identificat un strat gălbui-albicios, compact care conținea foarte mult calcar pisat sau bucăți mici de calcar. Acest strat a fost observat în toate secțiunile din zona fortificației și este cel mai probabil legat de amenajarea primei faze de fortificare. Pe măsură ce ne îndepărtăm de fortificație acest strat se subțiază și dispare. În S. 22 are o grosime de cca 10 cm și ocupă peste 2/3 din suprafața secțiunii. Pe acest strat, la un moment dat, a fost amenajată o vatră (complexul 234). Avea o formă aproximativ circulară, cu diametrul de 0,60 m, crusta fiind distrusă pe o treime din suprafață. Patul vetrei conținea câteva fragmente ceramice și pietre plate, crusta fiind groasă de 3 cm în zona centrală și de 1,5 cm spre margine.

Sub acest strat, la cota de cca -1,05 m, s-a conturat o structură rectangulară incendiată marcată la NE și SE de două șanțuri care se îmbinau într-un unghi drept ce avea în colț o groapă de stâlp. Structura era vizibilă pe o suprafață de 4,20 x 4,00 m și intra în malul de SV. În interior pământul avea o consistență afânată de culoare cenușiu-roșcată, pigmentată cu cărbune, în care se aflau sute de bucăți mai mici și mai mari de lipitură arsă. Aproximativ în zona centrală a fost dezvelită o vatră de formă probabil rectangulară cu dimensiunile de 0,85 x 0,90 m. Materialul arheologic recoltat la curățarea acestuia din partea superioară, consta din fragmente de fructieră lucrată la mână, de culoare neagră lustruită, borcane cu butoni cilindrici, câni lucrate la mână și lustruite, câteva fragmente de amfore și foarte puține fragmente cenușii provenind de la vase lucrate la roată. Toate aceste materiale se pot încadra în a doua jumătate a sec. II a. Chr. – primele decenii ale sec. I a. Chr. fiind anterioare ridicării fortificației de la Gruiu Dării. Acest complex urmează a fi cercetat integral în campania următoare.

Din sec. IV-III a. Chr. au fost cercetate 6 gropi, din care două au fost epuizate. Dintre acestea remarcăm complexele 332 și 333. Primul, de formă circulară, are diametrul de 0,70 m, iar cel de al doilea are o formă ovală cu dimensiunile de 0,90 x 0,70 m. Ambele gropi au umpluturi foarte afânate, de culoare brun-negricioase, cu mulți pigmenti de cărbune și numeroase boabe de

cereale carbonizate. De asemenea, ele conțin numeroase fragmente de borcane și amfore thasiene parțial întregibile.

Materialul arheologic din epoca fierului descoperit în campania din 2023 este bogat, predominând vasele ceramice. Pe lângă vasele întregi sau întregibile descoperite în complexele 273 și 322, sau parțial întregibile, din complexele 332 și 333, mai notăm și o serie de descoperiri cu valoare cronologică cum ar fi: o drahmă din Dyrachium, prima descoperire de acest fel dintr-un sit dacic de la curbură Carpaților, un fragment de mărgică tubulară din sticlă decorată cu mască umană, un fragment de pafta din fier, precum și un mic fragment dintr-un bol de sticlă elenistic târziu.

În ceea ce privește descoperirile preistorice din campania 2023, acestea sunt mai modeste, constând în resturi ale unor construcții și o instalație de foc.

În limitele S. 28 identificasem din campania anterioară o posibilă construcție și o vatră, la adâncimi de -1,50/1,60 m.

Vatra (Cpl. 328), având crusta relativ bine păstrată, a avut dimensiunile de 0,95 x 0,60 m. Amintim că a fost deranjată de o groapă getică (Cpl. 319), care a provocat o alunecare a straturilor pe direcția S-N. Structura de combustie a fost amenajată pe un pat de fragmente ceramice și nu pare să fi avut gardină. Crusta vetrei a avut o grosime de 4,5 cm; dedesubtul acesteia, stratul afectat de ardere în cursul utilizării acestei structuri are o grosime de 0,10-0,15 m.

Instalația de foc face parte, cel mai probabil, dintr-o construcție care a lăsat o amprentă arheologică foarte slabă (Cpl. 331). Zona este bulversată de mai multe gropi din epoca fierului (Cpl. 319, 327, 330), iar existența unei construcții care să adăpostească vatra decurge mai curând din context. În limitele secțiunilor S 28-29 s-a observat o suprafață cu pigmenți și pete de lipitură arsă și mici zone cu lipitură crudă. Cele mai consistente urme de ardere se găsesc în apropierea vetrei, iar în rest se prezintă sub forma unor pete difuze. Din distribuția acestor urme cu pigmentație negricioasă și cărămizie într-un perimetru relativ curat (lipsit de pietrele care abundă în restul stratului) am dedus existența aici a unei construcții rectangulare (de cca. 4,5 x 3,5 m), cu latura lungă pe un ax NV-SE. Vatra se găsea spre capătul de SE.

Cea de-a doua construcție din epoca bronzului cercetată în cursul acestei campanii s-a aflat pe latura de NE a secțiunii S 29, în apropierea limitei spre S. 31. Am identificat aici o parte dintr-o construcție distrusă de foc, ce se prezenta sub forma unei aglomerări de materiale – resturi de vase sparte *in situ* și bucăți de lipitură. Întregul ansamblu avea 1,70 x 1,00 m, din care zona cu lipitură arsă acoperea 1,20 x 0,60 m. Materialul de construcție era puternic fragmentat, puține fragmente de lipitură atingând dimensiuni de 5-8 cm și păstrând amprente nulelor / parilor din structura de rezistență. Printre bulgării de lut ars și dedesubtul acestora se găsea un vas de mari dimensiuni, parțial păstrat, decorat cu incizii în manieră specifică pentru faza clasică Monteoru. Tot aici s-a aflat și un vas strecurătoare de dimensiuni mici, bine păstrat. Pentru cercetarea acestei structuri am demontat parțial martorul stratigrafic dintre S 29 și 31, recuperând mai multe

fragmente din vasul mare. După demontarea distrugerii s-a observat un rest din nivelul de călcare din interiorul acestei construcții: o podea friabilă, cu pete negricioase, păstrată doar în zona vasului de mari dimensiuni.

În ceea ce privește sectorul de vest al sitului, am deschis aici secțiunea 36 (12 x 1 m), perpendiculară pe S. 35 (săpată în 2022). Scopul cercetărilor în acest sector este acela de a documenta întinderea depunerilor preistorice și consistența acestora. În limitele S. 36 nu au fost identificate materiale arheologice, observându-se doar stratigrafia naturală.

Abstract

The research this year focused primarily on the interior of the Dacian enclosure, simultaneously continuing the investigation of the western sector. In the *intra muros* sector, excavations were continued in the S. 28-31 area. A significant part of the campaign was dedicated to expanding this area westward by reopening two adjacent trenches – S. 22 and S. 25. These two had been previously excavated up to the depth of 0.60/0.65 m (S.22) and 1.15/1.20 m (S.25) before the year 2012. By reopening these two sections and removing the stratigraphic markers that separated them from S. 28-31, a working area of 13 x 8.5 m was obtained.

During the 2023 researches, 16 Iron Age complexes were investigated, including 10 new ones and 6 from previous years. Chronologically, one complex dates back to the 1st century BC, 9 to the 2nd-1st centuries BC, and 6 to the 4th-3rd centuries BC.

The complex from the 1st century BC (Cpl. 338) was identified during the reopening and correction of the southeast cut of S.25, heavily affected by erosion in the upper part. The complex (found at -0.15-0.40 m) appears as a small pit at the base with a row of limestone stones at the top, enclosing the pit like a cap. The row of stones includes a grindstone *meta* made of volcanic tuff. Several ceramic fragments were found towards the base. It had a diameter of 1 m. Most likely, it represents a mound-type deposit, common in the 1st century BC level.

The features from the 2nd-1st centuries BC are the most numerous, consisting of 5 pits, 3 hearths, and the remains of a burned structure. The most interesting feature is Cpl. 273, a circular pit (1,70 m wide) discovered in 2018 in Trench 30. Over time, several intact or restorable vessels were collected from its fill. This year investigations removed the fill between -1.50 m and -2.35 m without reaching the bottom of the pit. Between -1.50 and -1.90 m, the fill consisted of yellowish compact soil containing numerous limestone boulders, some of large dimensions, and very few ceramic fragments. Under this “cap” of boulders, several broken vessels were found *in situ*, including a *modiolus* cup with anthropomorphic figures, a wheel-thrown krater decorated with straight and wavy incised lines and two horseshoe-shaped handles on the shoulder, two handle-modelled jars (intact), a wheel-thrown gray bowl, and a partially intact large cup (lamp-like cup). Also noteworthy among the ceramic fragments is the discovery of a circular bronze mirror.

An important archaeological situation concerning the stratigraphy and complexes from the early period of the settlement and fortress at *Gruia Dării* was documented in section 22, reopened after many years of being unexplored. The excavation recommenced from the elevation of approximately -0.85 m compared to the current compaction level. Stratigraphically, at this elevation, we are at the base of the layer framed in the 1st century BC. At the depth of -0.95/1.00 m, a yellowish-white compact layer was identified, containing a lot of crushed limestone or small limestone pieces. This layer was observed in all sections in the fortress area and is most likely related to the arrangement of the first fortification phase. As we move away from the fortification, this layer thins out and disappears. In S25, it has a thickness of about 10 cm and occupies more than 2/3 of the section's surface. On this layer, at some point, an *in situ* hearth was arranged (complex 234). It has an approximately circular shape with a diameter of 0.60 m, and the crust is destroyed on one-third of the surface. The hearth bed contained some ceramic fragments and flat stones, with a crust thickness of 3 cm in the central area and 1.5 cm towards the edge.

Under this layer, at an elevation of approximately -1.05 m, a rectangular structure destroyed by fire was outlined, marked at the NE and SE by two trenches that converged at a right angle, with a post pit in the corner. The structure was visible over an area of 4.20 x 4.00 m and extended into the southwest slope. Inside, the soil had a loose consistency of reddish-gray color, pigmented with charcoal, containing hundreds of smaller and larger pieces of burnt clay. Approximately in the central area, a hearth, probably rectangular in shape, with dimensions of 0.85 x 0.90 m, was unveiled. The archaeological material collected during the research of the rectangular structure consisted of fragments of handmade black polished fruit bowls, jars with cylindrical buttons, handmade and polished drinking cups, some fragments of amphorae, and very few gray fragments from wheel-thrown vessels. All these materials can be dated to the second half of the 2nd century BC – the first decades of the 1st century BC, predating the construction of the fortification at *Gruia Dării*. This complex will be fully investigated in the next campaign.

From the 4th-3rd centuries BC, 6 pits were investigated. Among these, notable are complexes 332 and 333. The first, circular in shape, has a diameter of 0.70 m, and the second has an oval shape with dimensions of 0.90 x 0.70 m. Both pits had loose fillings, dark brown in color, with abundant charcoal pigment and numerous charred cereal grains. They also contained numerous fragments of jars and partially intact Thasian amphorae.

The archaeological material discovered in the Iron Age layers in the 2023 campaign is rich, with ceramic vessels predominating. In addition to the intact or restorable vessels found in complexes 273 and 322, or partially restorable ones from complexes 332 and 333, noteworthy discoveries with chronological significance include a Dyrachium drachma, the first of its kind found in a Dacian site beyond the Carpathian curve, a fragment of a tubular glass bead decorated with a human mask, a fragment of an iron fibula, and a small fragment of a late Hellenistic glass bowl.

Regarding the prehistoric discoveries from this year, these are more modest, consisting of remains of two structures and a fire installation. Within the limits of S. 28, a possible construction and hearth were identified in the previous campaign at depths of -1.50-1.60 m. The hearth (Cpl. 328), with a relatively well-preserved crust, had dimensions of 0.95 x 0.60 m. It was disturbed by an Iron Age pit (Cpl. 319), which caused a slippage of the layers in the S-N direction. The combustion structure was constructed on a bed of ceramic fragments and does not seem to have had a proper border. The hearth's crust had a thickness of 4.5 cm; beneath it, the layer affected by burning during the use of this hearth has a thickness of 0.10-0.15 m.

The fire installation most likely belongs to a building that left a very weak archaeological footprint (Cpl. 331). The area is disrupted by several Iron Age pits (Cpl. 319, 327, 330), but the context is suggestive enough to deduce the existence of a structure. In the limits of trenches 28-29, a surface with pigments and spots of burnt clay and small areas with raw clay was observed. The most consistent burn marks are found near the hearth, and the rest appears as diffuse spots. From the distribution of these marks with blackish and brick-colored pigmentation in a relatively clean perimeter (lacking the stones abundant in the rest of the layer), we inferred the presence of a rectangular building (approximately 4.5 x 3.5 m) with the long side on an NW-SE axis. The hearth was located towards the SE end.

The second Bronze Age structure investigated during this campaign was located on the NE side of trench 29, near S. 31. Here, a part of a structure destroyed by fire was identified, appearing as a cluster of materials – remnants of *in situ* broken vessels and pieces of burnt clay. The entire assembly measured 1.70 x 1.00 m, with the area of burnt clay covering 1.20 x 0.60 m. Burnt clay was strongly fragmented, with only a few pieces reaching dimensions of 5-8 cm and preserving wattle imprints. Among the chunks of burnt clay and underneath them a partially preserved large vessel was found, decorated with incisions in the Monteoru classical style. A well-preserved small strainer was retrieved from the same context. After the removal of the ceramics, a small part of the floor was observed: a crumbly layer with blackish spots, preserved only in the area of the large vessel.

As for the western sector of the site, a new section, 36 (12 x 1 m), was opened perpendicular to S. 35 (excavated in 2022). The purpose of the research in this sector is to document the extent of prehistoric deposits and their consistency. No archaeological materials were identified within the limits of S. 36, only the natural stratigraphy was observed.

Bibliografie

V. Sîrbu *et alii*, *Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău, Punct Gruia Dării, în CCAR. Campania 2022, Târgoviște, 2023, p. 286-289 – cu bibliografia anterioară.*

Illustrations list:

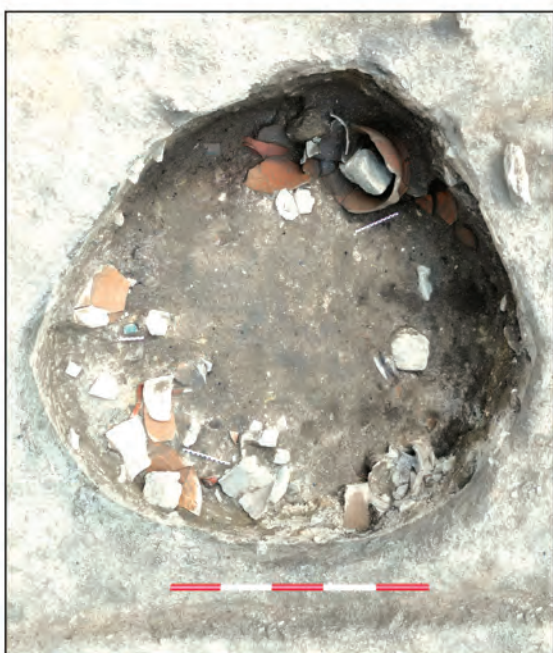
Pl. I. 1. Aerial view of the research area; 2-3. Complex 273 in various stages.

Pl. II. 1. Complex 339; 2. *In situ* vessel from Cpl. 339.

1

2

3

Pl. I. 1. Imagine aeriană a suprafeței cercetate; 2-3. Complexul 273 în diferite stadii de cercetare

1

2

Pl. II. 1. Complexul 339; 2. Vas in situ din complexul 339

53. Pojejena, jud. Caraș-Severin

Punct: *vicusul militar roman de la Pojejena (așezarea civilă adiacenta castrului roman de la Pojejena) - terenul de sport din spatele primăriei*

Tip de sit: vicus militar

Încadrare cronologică: sec. I-IV d.Hr.

Cod RAN: 53522.04

Autorizație nr. 7 / 02.02.2023

Colectiv: Călin Timoc (MNB Timișoara) - responsabil științific; Ștefana Cristea (MNB Timișoara), Ștefan Popa (MNB Timișoara), Cristian Oprean (MBM Reșița) - membrii colectiv cercetare

Perioada desfășurării cercetării: sept.-octom. 2023

Cercetările sistematice desfășurate în 2019-2021 la castrul roman de la Pojejena (jud. Caraș-Severin) au fost precedate de multiple prospecțiuni noninvazive de către o echipă mixtă româno-polonă. Prospecțiunile au arătat cea mai mare parte a planului fortificației, dar și structura urbană a așezării civile aflate în imediata sa vecinătate, localitatea actuală suprapunând vechea așezare portuară romană.

În anul 2022 ne-am concentrat asupra unui sector al așezării civile aflat în terenul din spatele primăriei Pojejena, amplasat la 50 m sud de colțul de sud-vest al castrului. Din prospecțiunile non-invazive a reieșit că zona a fost puternic afectată de intervențiile antropice moderne, prin acumularea de gunoi menajer și ulterior prin nivelarea mecanizată a terenului în vederea realizării la începutul anilor 2000 a unui teren de fotbal. Verificarea stratigrafiei terenului, realizată la finalul anului 2016 - începutul anului 2017, ne-a relevat o locuire romană densă pe terase, cu clădiri atât din lemn cât și din piatră (micașist). Locuirea romană se întindea în multe locuri cu locuirea medievală și modernă a Pojejenei dovedind menținerea în timp a condițiilor propice de locuire umană. Grosimea straturilor de cultură până la lutul steril variază, ajungând până la aproximativ 1 m. Terenul fiind în pantă, au fost realizate în timp mai multe niveluri de amenajare, în funcție de utilizarea sa.

Având ca punct de pornire prospecțiunile geomagnetice, în 2022 au fost excavate mai multe suprafețe (A, B, C și D) având dimensiunile de 3 x 3 m, pe direcția N-S, cu martori de 0,75 m între ele. Ulterior, a fost extinsă excavarea spre E, cu un alte două suprafețe: suprafața E care măsoară 3 x 3 m, și F care măsoară 3 x 5 m, între ele existând același tip de martori. Suprafața F nu a fost epuizată în campania din 2022, revenind asupra ei în anul următor.

În anul 2023 a fost excavată suprafața G care măsoară 9 x 3 m, orientată oblic la 1 m distanță de colțul de NV al casei F și suprafața H, poziționată între casele E și F pentru a epuiza din punct de vedere arheologic această porțiune de teren.

Stratigrafia zonei este înclinată după panta care coboară spre Dunăre, motiv pentru care sterilul apare la adâncimi diferite. Suprafețele A și E au cele mai complexe situații stratigrafice:

- între 0 – 0,20 m - stratul de humus bogat în resturi vegetale;
- între 0,20 – 0,70 m - stratul de nivelare mecanizat, plin de deșeuri contemporane;

- între 0,70 – 1,30 m, a fost identificat pe baza materialului ceramic un strat de acumulare medieval-modern, dar care conține și materiale romane în poziție secundară;

- între 1,30 – 1,80 m - destul de uniform ca și compoziție, este un strat de cultură roman târziu: lut brun cu mult pigment de cărămidă și urme de pietriș și în care au fost găsite mai ales fragmente de amfore romane târzii;

- între 1,80 – 2,05 m - în unele zone apare lutul steril, tot la această adâncime conturându-se di câte un bordei roman care în grund are o formă patrulateră și poate fi conectat la un cuptor circular, care se extinde în afara perimetrului locuinței. În caseta A, locuința romană a fost tăiată de o vatră circulară cu diametrul de 1,40 m databilă în secolul XII în care au fost descoperite oase de animale mari și oase de pește, solzi și cenușă și mai multe fragmente de căzanele pecenege. Tot aici a fost descoperită și o fibulă fragmentară cu capete incipiente de ceapă, databilă în sec. 3-4 p. Chr.. În locuința romană din caseta A, pe lângă o mare cantitate de material ceramic roman a fost descoperită o sapă din fier, bine conservată, având greutatea de 2 kg.

Urmele unui bordei similar, cu dimensiunile de aproximativ 3,5 x 3,5 m au fost surprinse și în casele C și respectiv F, cu un posibil bordei în jumătatea de V a casetelor C și D. Au fost descoperite 3 cuptoare cu diametrul mare între 0,80 și 1,1 m la bază. Unul dintre cuptoare a fost descoperit în casele C și D, în relație cu locuința din suprafața C, iar celelalte două în suprafața F, dintre care unul a putut fi excavat doar parțial, deoarece intră în profilul de N.

În suprafața G a fost descoperită fundația unui zid roman din piatră nelegată cu mortar, având 6 m lungime și 0,80 m lățime. În perioada evului mediu timpuriu piatra din zid a fost folosită pentru realizarea unor morminte de inhumație, cu morții orientați N-S. Mormintele au fost probabil jefuite nefiind identificate piese de inventar, 3 dintre ele fără resturi umane, unul singur păstrând o parte din scheletul unei femei tinere (determinare antropologică primară realizată de drd. Ștefan Popa) - o parte din craniu, un humerus, oasele lungi ale picioarelor.

Campaniile din 2022 și 2023 au arătat faptul că terenul este bogat în material arheologic roman, în special ceramică uzuală semifină și fină ștampilată databilă în secolul 3 p. Chr., un opaiț, un vas de mici dimensiuni probabil pentru uleiuri parfumate, fragmente de amfore (majoritatea descoperite în caseta C), chei din fier. Zona excavată în cele două campanii a surprins o comunitate romană databilă în secolele 3-4, care trăia în locuințe din pământ sau lemn (au fost identificate posibil 4 bordeie) cu cuptoare exterioare, cu locuitori ce practicau agricultura, pescuitul, vânătoarea, creșterea animalelor, comerțul. Nu avem informații despre funcționarea construcției cu fundație din piatră. Campaniile următoare vor aduce probabil noi informații în acest sens. Totuși, prospecțiunile noninvazive au arătat clar faptul că de-a lungul drumului ce ieșea din castru existau multe clădiri patrulaterale din piatră. Comunitatea ce s-a dezvoltat în antichitate în apropierea castrului roman de la Pojejena a exploatat resursele naturale ale zonei și a beneficiat de avantajele economice oferite de proximitatea armatei romane și a portului.

Abstract

The systematic excavations in the Roman military vicus of Pojejena (2022-2023 campaigns)

The systematic research campaign of 2022 and 2023 focused on the investigation of the civil settlement adjacent to the Roman fort, where the stratigraphy was completely unknown. The land behind the Town Hall in the locality, which belongs to the Romanian state and is used as a football field, was chosen as the place to start the excavations.

Taking the geomagnetic surveys as a starting point, several surfaces (A, B, C and D) were excavated, measuring 3 x 3 m, in the N-S direction, with 0.75 m buffers between them. Later, the excavation was extended to the East, with two other surfaces: surface E measuring 3 x 3 m, and F measuring 3 x 5 m, between which there are the same type of witnesses. Surface F was not exhausted in the 2022 campaign, returning to it the following year. In 2023, surface G measuring 9 x 3 m, obliquely oriented 1 m away from the North-West corner of surface F and surface H, positioned between surface E and F, was excavated to archaeologically exhaust this portion of land.

Several late Roman bordeia were discovered, as well as the traces of 3 kilns for firing ceramics, but which also showed traces of use for metalworking and glass melting. The Roman level, however, was disturbed by

various medieval pits, including the traces of at least 2 early medieval graves (oriented North-South) of individuals who, according to the ritual, did not seem to have been Christians.

The archaeological research of this area has shown that the closer the Pojejena site is to the banks of the Danube, the more complex and multi-layered it becomes, with traces of habitation from Prehistory to the contemporary era.

Illustrations list:

Fig. 1. Aerial image with the researched sector.

Fig. 2. Oil Lamp and fish bones (Campaign 2022) – details.

Fig. 3. Surface A (campaign 2022) outline of the medieval hearth.

Fig. 4. Hearth contoured after the abolition of the witness between surface C and D (campaign 2022) – profile E.

Fig. 5. Grave with human bones in the reused Roman wall (Campania 2023) – analyse of the grave by drd. Stefan Popa.

Fig. 6. Semi-fine Roman pottery (Campania 2023) – detail.

Fig. 1. Imaginea aeriană cu sectorul cercetat

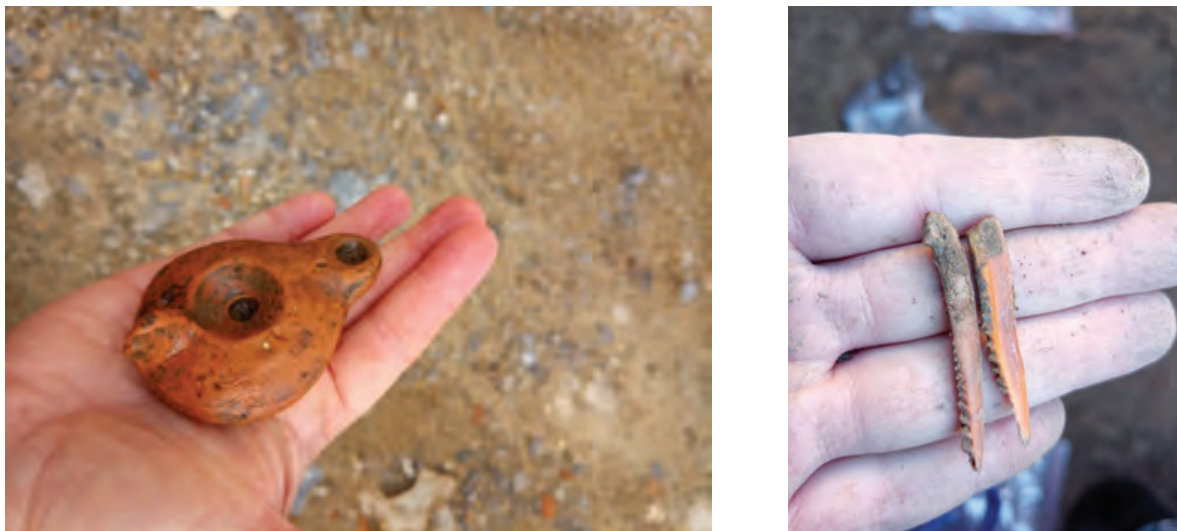

Fig. 2. Opaț și oase de pește (Campania 2022) - detalii

Fig. 3. Caseta A (Campania 2022) conturarea vetrei medievale

Fig. 4. Ceramică romană semifină (Campania 2023) - detaliu

Fig. 5. Vatra conturată după desființarea matorului dintre casele C și D (Campania 2022) – profil E

Fig. 6. Mormânt cu oase umane în zidul roman refolosit (Campania 2023) – curățarea mormântului de către drd. Ștefan Popa

54. Popești, oraș Mihăilești, jud. Giurgiu**Punct: la nord de DJ 412 A**

Tip de sit: 112 (așezare fortificată); 111 (așezare deschisă); 114 (așezare rurală); 113 (așezare urbană)

Încadrare cronologică: 152 (epoca bronzului mijlociu); 161 (Hallstatt timpuriu); 162 (Hallstatt mijlociu); 211 (La Tène timpuriu); 212 (La Tène târziu); 432 (ev mediu târziu); 5 (epoca modernă)

Cod RAN: 104172.01; **Cod LMI:** GR-I-s-A-14816

Autorizații: cercetare sistematică: nr. 127/20.09.2023; cercetare preventivă: 61/22.03.2023; 76/04.03.2023; supraveghere arheologică: 580/31.08.2023; 588-589/01.09.2023; 593-596/01.09.2023; 605/01.09.2023; 714/17.10.2023; 737/01.09.2023; 786/17.10.2023; 815/08.12.2023; diagnostic arheologic: 211/03.04.2023.

Colectiv: Nona Palincaș – responsabil științific; Cătălin Ion Nicolae, membru în colectiv (IAB); Liviu Mihail Iancu, membru în colectiv (Centrul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului).

Perioada desfășurării cercetărilor: 2023

Finanțarea cercetărilor s-a făcut după cum urmează: Pentru cercetările preventive din Sectorul B, respectiv cele din aria cimitirului satului, deoarece proprietarul terenului, care este parohia locală, nu are fonduri, s-a recurs la soluția de compromis a împărțirii cheltuielilor între Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, responsabilul științific și beneficiarii direcți (cei care au nevoie de gropi de morminte și de cavouri). Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” a finanțat și cercetări sistematice în aria cimitirului.

Pentru cercetarea preventivă și supravegherea arheologică în Sectorul C, finanțatorii au fost beneficiarii racordurilor la conductele de gaze naturale.

Diagnosticul de teren a fost finanțat de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

Descrierea lucrărilor

Situl se află la nord de DJ 412 A, pe un promontoriu de formă triunghiulară care se desprinde din prima terasă a Argeșului, în partea sa dreaptă. A fost împărțit în trei sectoare – A, B și C –, numite și așezări, prin construirea de șanțuri de apărare paralele, în timpul locuirilor pre- și protoistorice. Lucrările de arheologie s-au făcut în Sectoarele B și C (pentru amplasarea sectoarelor v. Palincaș 2021, fig. 2).

În Sectorul B s-au continuat săpăturile preventive din aria cimitirului satului, în abordarea „mormânt cu mormânt” instituită în 2019 (Palincaș 2021). S-au cercetat astfel 11 arii folosite ca gropi pentru cavouri sau morminte. Totodată, s-au făcut și cercetări sistematice în patru din cele 93 de arii identificate anterior ca fiind încă nederanjate de intervenții moderne. Acestea au fost selectate în funcție de mărime și de riscul de a fi utilizate pentru activități funerare în viitorul apropiat.

În Sectorul C s-au făcut cercetări arheologice preventive și lucrări de supraveghere arheologică, în aria satului care suprapune situl și, respectiv, în zona de protecție a sitului și imediat adiacentă acesteia din urmă, toate lucrările fiind limitate la suprafețele afectate de

racordarea gospodăriilor locale la conductele de alimentare cu gaze naturale.

Tot în zona de protecție a sitului, dar în partea din jurul Sectorului A, la poalele promontoriului, s-a făcut un diagnostic de teren.

Rezultatele cercetării**Sectorul B****Epoca modernă**

În marginea de sud-est a ariei cimitirului s-au găsit trei etape de depozitare de țigle care foarte probabil provin de la renovările bisericii aflate pe sit.

Epoca La Tène

În funcție de amplasarea ariei săpate, s-au putut observa trei până la șase nivele de călcare de epocă Latène, imaginea obținută fiind similară cu cea din campaniile anterioare. Remarcabil pentru campania acestui an a fost identificarea cauzei pentru care complexitatea și durata locuirii din aria cimitirului și a Sectorului B în general a fost subestimată, respective neglijarea procesului de formare a sitului în interpretarea resturilor arheologice. Mai precis, s-a observat că resturile de pereți arși din nivelele superioare formau straturi subțiri de chirpici puternic fărâmițați în timp ce resturile arse de pereți din nivele inferioare erau mult mai consistente și formate din chirpici de dimensiuni mai mari (comp. Fig. 1 cu Fig. 2-3). Explicația constă cel mai probabil nu în micșorarea dimensiunilor construcțiilor din nivele superioare, ci în efectul bioturbației, care a distrus în timp resturile de locuire: cum locuirea La Tène începe la doar 20-30 cm sub nivelul actual de călcare din cimitir, aceasta a fost afectată de ciclurile îngheț-dezghet (adâncimea de îngheț în zonă fiind de cca. -0,80-0,90 m: <https://www.rombadconstruct.ro/adancimea-de-inghet-in-romania.html>) ca și de rădăcinile plantelor (unele ierburi având rădăcini care pătrund și mai mult de 1,5 m în pământ). De asemenea, la crearea impresiei că aria cimitirului nu a avut o arhitectură comparabilă cu cea a Sectorului B a contribuit și faptul că săpăturile s-au făcut numai în secțiuni înguste de 1,5-2 m, iar în zonă – după cum am constatat cu diferite ocazii și în 2023 în mod deosebit – au existat numeroase gropi de pithoi dezafectate. Cum o asemenea groapă poate depăși 2 m în diametru, secțiunile care au surprins asemenea umpluturi au fost interpretate ca fiind lipsite de structuri arhitectonice remarcabile, când de fapt prezența pithoi-lor mari indică, dimpotrivă, structuri de depozitare impresionante (fig. 4).

Hallstatt-ul mijlociu

În campania din 2023 s-au găsit în general resturi izolate de ceramică Basarabi, cu rare indicii de existență a unui strat.

Epoca bronzului

S-au găsit exclusiv materiale arheologice dislocate.

Sectorul C

În totalul de 27 de racorduri la conductele de alimentare cu gaze naturale s-au identificat o varietate de situații arheologice. Importantă este însă și adâncimea mica până la care s-a săpat și care a făcut ca un nivel protoistoric sau preistoric să nu poată fi identificat. În general

se vede un proces de lărgire a străzilor, cu resturi arhitectonice ceva mai vechi, dar nedatabile, distruse și suprapuse de substrucția drumurilor contemporane. În unele dintre șanțurile de racord au apărut și mici cantități de materiale Latène și chiar și preistorice, dar, în lipsa unor straturi aferente, nu se poate spune cu precizie cum au ajuns în diferitele părți ale Sectorului C în care au fost găsite. S-au găsit de asemenea resturi de locuire moderne timpurii, chiar la limita zonei de protecție a sitului și imediat în afara acesteia.

Zona de protecție de la sud de sit și în imediata sa continuare spre sud

S-a văzut același proces de lărgire a străzilor ca și în zona altor străzi ale satului. Aici au apărut și resturi de locuire din epoca modernă timpurie, și, izolat și fragmente ceramice preistorice și La Tène, însă mult mai rare decât mai la nord. Mai ales zona de lângă DJ 412A este în numeroase locuri afectată de lucrări modern de infrastructură, resturi din locuirile anterioare fiind de regulă vizibile doar pe 20-40 cm de la baza șanțului.

Zona de protecție de la nord de sit

Diagnosticul neintruziv a dus la identificarea a o serie de „crop marks”/urme în lanul de grâu care indică afectarea antropică a solului. S-au cules și o serie de cioburi medieval târziu/modern timpurii. Pentru mai multe date, periegheza va trebui reluată înainte de înființarea culturilor Agricole.

Arhiva documentară și materialele sunt la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, în curs de prelucrare.

Concluzii

Cercetările din Sectorul B, din aria cimitirului, confirmă și completează observațiile făcute în campaniile din 2019-2022, mai ales în sensul complexității locuirii La Tène. De asemenea, devine imperioasă nevoia de studii privind procesul de formare a sitului, înainte de orice interpretare arheologică a observațiilor făcute în săpătură.

Pentru Sectorul C, lucrările din 2023 au arătat că materialele La Tène și preistorice sunt puține și cu dispersie largă, precum și că satul medieval târziu/modern timpuriu și chiar cel de acum mai multe decenii avea străzile mai înguste decât satul actual. Se remarcă și marea variabilitate a situațiilor arheologice, care diferă considerabil și la distanțe mai mici de 3 m. Situația nu este cu totul surprinzătoare, date fiind dimensiunile mici ale ariilor săpate.

Subliniem din nou că alocarea de fonduri pentru cercetări sistematice în aria cimitirului este imperios necesară, deoarece depunerea arheologică de aici nu poate fi cercetată în regimul „mormânt cu mormânt” menționat mai sus.

Abstract

In the so-called Sector B of the settlement, both the systematic and the preventive excavations from the area of the contemporary village cemetery were, as in the previous years, limited to small areas. They confirmed the observations made in the campaigns from 2019-2022 according to which this part of the site was not less important in terms of complexity of the habitation than that of Sector A – years ago considered the center of the *dava*, with the public buildings. Importantly, it became clear that in Sector B the occupation remains appear as more modest than in

Sector A because these two areas underwent different site formation processes.

In Sector C and in the protected area around it, the small trenches excavated for branching to the main gas pipeline yielded scattered Late Latène materials as well as remains of more recent habitations.

In the protection area around Sector A, there are clear traces of mediaeval human activities, but a more thorough investigation is necessary to understand what they mean.

Bibliografie

Palincaș, N., *The new structure of the dava at Popești (Giurgiu Co., Southeastern Romania, 2nd century BC – c. AD 6), based on the 2019-2020 preventive excavations. The first data*, in *Materiale și cercetări arheologice* NS, 17, 2021, p. 49-70.

Illustrations list:

Fig. 1. Popești. Eastern profile of the area labeled as the Mihai Floarea Vault, with burnt remains of walls fallen upon a transport amphora, the latter found over a burnt clay floor. Note how thin the layer of wall remains is as well as the high degree of fragmentation of the adobe pieces (photo: N. Palincaș).

Fig. 2. Popești. Western section of the area labeled as the Chiriac Vault with the burnt remains of a construction from the earliest La Tène habitation (photo: N. Palincaș).

Fig. 3. Popești. Adobe fragments from the construction illustrated here in fig. 2 (the plastic label bag measures 8 x 12 cm) (photo: L. M. Iancu).

Fig. 4. Popești. Northern section of the area labeled as the Mihai Floarea Vault, with the put of use pit of a pithos clearly visible and larger than 2 m in diameter; a number of pieces from the pithos were still at the bottom of the pit (photo: N. Palincaș).

Fig. 1. Popești. Profilul de est al ariei numite Cavou Mihai Floarea, cu resturile arse ale unei construcții cu pereți de chirpici căzuți peste o amforă de transport, aflată, la rândul său, pe o podea de lut ars. Se observă stratul mic format de resturile pereților, precum și gradul ridicat de fărâmițare a chirpiciilor (foto: N. Palincaș)

Fig. 2. Popești. Profilul de vest al ariei numite Cavou Chiriac, cu resturile arse ale unei construcții din nivelul cel mai de jos al locuirii Latène (foto: N. Palincaș)

Fig. 3. Popești. Chirpici din construcția arsă din fig. 2 (dimensiunile pungii cu eticheta: 8x12 cm) (foto: L. M. Iancu).

Fig. 4. Popești. Profilul de nord al ariei numite Cavou Mihai Florea, cu groapa dezafectată a unui pithos clar vizibilă, mai mare de 2 m în diametru și cu câteva fragmente de pithos aflate încă pe fundul gropii (foto: N. Palincaș).

55. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara**Punct: La Vie****Tip de sit:** aşezare civilă**Încadrare cronologică:** 11 (Paleolitic), 131 (Neolitic Timpuriu), 14 (Eneolitic), 151 (Epoca bronzului timpuriu), 21 (La Tène), 32 (Epoca romană), 4 (Epoca medievală)**Cod RAN:** 90672.02**Autorizația nr.** 27/4.04.2023**Colectiv:** Gică Băeştean – responsabil de şantier (MCDR Deva), Angelica Bălos (DJC Hunedoara), Marius Gheorghe Barbu – responsabil sector (MCDR Deva), Ioan Alexandru Bărbat – responsabil sector (MCDR Deva), Ioana Lucia Barbu (MCDR Deva), Daniel-Costin Țuțuianu (MCDR Deva), Mihaela-Maria Barbu (MCDR Deva), Antoniu Tudor Marc (MCDR Deva), Romică Pavel (MCDR Deva), Andrei Gonciar, William Daniel Henry – colaboratori (Archaeotek Canada)**Perioada desfășurării cercetării:** 5.06 – 4.08.2023

Campania arheologică s-a concentrat asupra continuării cercetării arheologice în suprafața Sp. II și având drept scop principal colectarea de date privind succesiunea fazelor și subfazelor romane, din partea centrală a *villa* -i de la *Rapoltu Mare - La Vie*.

Suprafața Sp. II (Fig. 1)

Lucrările efectuate în vara anului 2023 s-au îndreptat asupra cercetării laturii nordice a suprafeței Sp. II, dar și a zonei estice a acesteia, acolo unde clădirea de tip „vagon”, aparținând secolului al III-lea, intersectează și suprapune o clădire anterioară, datată în secolul al II-lea, ambele identificate și cercetate parțial, începând cu vara anului 2016. Astfel, în unitatea de cercetare obținută prin unirea secțiunilor S7 și S10 s-a încercat lămurirea situației din interiorul clădirii de secol al III-lea, în timp ce secțiunile S9, S13, S14 și S15 au vizat cercetarea evoluției structurilor de secolul al II-lea, precum și a amenajărilor târzii (din ultimii ani ai stăpânirii romane), de la nord de această clădire. Ultima dintre aceste secțiuni, S15, a fost trasată la vest de S14 și are dimensiunile de 5 m (N-S) X 4 m (E-V).

S7 + S10

În această unitate s-a cercetat nivelul de călcare aparținând secolului al II-lea d. Hr., aflat la 0,50 m adâncime față de solul actual. Curtea ansamblului de locuire din prima fază romană de la Rapoltu Mare – *La Vie* este constituită dintr-un nivel de travertin bătut, gros de câțiva centimetri (Cx 103).

În interiorul celei de-a treia camere a clădirii de tip „vagon” fusese identificat încă din campaniile anterioare un complex adâncit (Cx 44), situat în proximitatea zidului de sud al clădirii (Z 31). Structura, sub forma unei gropi patrulatere (în partea superioară), cu latura de aproximativ 1,20 m, se adâncește în stânca nativă, resturile acoperișului incendiat al clădirii fiind identificate la adâncimea de 1,80 m (Fig. 2). În partea sa inferioară groapa Cx 44 devine rotundă, funcționalitatea ei nefiind încă stabilită cu exactitate.

S9

În secțiunea S9 a fost finalizată cercetarea celor mai timpurii structuri romane surprinse aici. Astfel, s-a constatat

că în partea sudică a clădirii de secol al II-lea, podeaua este spartă de o groapă cu diametrul de 0,60 m (Cx 104) și adâncimea de 0,40 m, umplută cu resturile arse ale pereților de lemn și chirpici. Tot în această zonă a fost identificată o vatră de foc (Cx 105), anterioară ridicării acestei clădiri.

S13, S14 și S15

Secțiunile din partea nordică a suprafeței Sp. II au avut drept scop dezvelirea unei suprafețe cât mai mari a clădirii aparținând secolului al II-lea, ale cărei laturi de est și sud au fost identificate încă din vara anului 2016. Prin identificarea zidului Z38 cu orientarea N-S, surprins în secțiunea S15, s-a putut constata că această construcție cu talpă din piatră și elevație de lemn și chirpici avea o lățime (E-V) de 8 m. Pentru campaniile următoare ne propunem să surprindem organizarea interioară a acestei clădiri, precum și stabilirea dimensiunilor și caracteristicilor micii construcții târzii, ale cărei limite de sud și est sunt constituite de zidurile Z36 și Z37 (Fig. 3), surprinse în cadrul secțiunii S14 în campania din anul 2022.

Abstract

The archaeological campaign from 2023 in the site of Rapoltu Mare - *La Vie* (Rapoltu Mare Commune, Hunedoara County) was held in two seasons, from June 5th to August 4th. The main purpose was to continue the excavation of the previous years in the area of Sp. II trenches. The works carried out in the summer of 2023 focused on the research of the northern and eastern parts of the surface of Sp. II, where the “wagon” type building belonging to the 3rd century intersects and overlaps an earlier building, dated to the 2nd century, both identified and partially researched since the summer of 2016. Thus, the research unit obtained by joining the sections S7 and S10 approached the southern side of the 3rd century building in order to complete its planimetry, while sections S9, S13 S14 and S15 aimed at researching the evolution of the earlier structures north of this building.

Bibliografie:

- G. Băeştean, A. Bălos, M. G. Barbu, I. A. Bărbat, A. Gonciar, A. Brown, I. L. Barbu, D. C. Țuțuianu, O. C. Tutilă, M. M. Barbu, I. C. Codrea, *Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara. Punct: La Vie*, în CCA, campania 2016, București, 2017, p. 109-111.
- G. Băeştean, A. Bălos, M. G. Barbu, I. A. Bărbat, I. L. Barbu, C.-D. Țuțuianu, A. T. Marc, M.-M. Barbu, A. Gonciar, *Rapoltu Mare, jud. Hunedoara. Punct: La Vie*, în CCA, campania 2019, Buzău, 2020, p. 286-287.
- G. Băeştean, A. Bălos, M. G. Barbu, I. A. Bărbat, I. L. Barbu, C.-D. Țuțuianu, M.-M. Barbu, O. C. Tutilă, A. T. Marc, A. Gonciar, *Rapoltu Mare, jud. Hunedoara. Punct: La Vie*, în CCA, campania 2020, Sibiu, 2021, p. 235-238.
- M. G. Barbu, I. A. Bărbat, *New Archaeological Information Regarding the Exploitation of Andesite in Măgura Uroiului (Hunedoara County)*, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, serie nouă, VIII, 2017, p. 71-121.
- M. G. Barbu, I. A. Bărbat, *Noi informații arheologice privind exploatarea andezitului la Măgura Uroiului (jud. Hunedoara)*, în *Banatica*, 27/I, 2017, p. 187-231.

M. G. Barbu, I. A. Bărbat, G. Băeștean, A. Bălos, A. Gonciar, A. Brown, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Rapoltu Mare - La Vie, campaniile 2013-2015*, în *Banatica*, 26/I, 2016, p. 273-321.

M. G. Barbu, I. A. Bărbat, G. Băeștean, I. L. Barbu, M.-M. Barbu, C.-D. Țuțuianu, A. T. Marc, A. Bălos, A. Gonciar, A. Brown, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Rapoltu Mare - La Vie, campania 2017*, în *Banatica*, 29/I, 2019, p. 67-93.

Illustrations list:

Fig. 1. Sp II, aerial view during excavation.

Fig. 2. Sp II, S10, pit Cx 44.

Fig. 3. Sp II, S14, Late building consisting of walls Z36 and Z37.

Fig. 1. Sp II, vedere aeriană din timpul săpăturii

Fig. 2. Sp II, groapa Cv 44

Fig. 3. Sp II, S14, Clădirea târzie constituită din zidurile Z36 și Z37

56. Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt**Punct: Fortificația centrală [Romula]****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 321 (epoca romană timpurie); 322 (epoca romană târzie)**Cod RAN:** 126754.01**Autorizație nr.** 18/04.04.2023**Colectiv:** Mircea Negru – responsabil științific (UB-ICUB, USH, UC), Florin Ciulavu (MJO), Mihaela Bleoancă (MJO), Dan Bălțeanu (DJC Dolj), Exter Băsășteanu (studenta UC), Ilinca Artene, Cosmina Ilie (voluntare)**Perioada desfășurării cercetărilor:** 1 - 31.08.2023

Scopul cercetării. Cercetările arheologice din anul 2023 au avut ca scop identificarea de noi structuri arheologice în partea central-estică a Fortificației Centrale.

Obiectivele urmărite au fost continuarea delimitării clădirilor identificate în campaniile din anii 2022-2023, identificarea unor noi structuri arheologice, completarea informațiilor privind perioada finală a orașului roman, valorificarea materialelor arheologice descoperite.¹

Metodologia cercetării. În cadrul campaniei arheologice din anul 2023, la vest de secțiunea S2/2021 au fost practicate un număr de patru casete. Acestea aveau laturile de 4,00x4,00 m și au fost notate, de la nord-est la sud-vest cu indicativele C 9 – C12, în continuarea celor din anul 2022.

Structuri arheologice

În cursul cercetărilor, în cele patru casete practicate au fost identificate fundații și elevații de ziduri, resturile unor podele pavate cu cărămizi romane,

Cele mai relevante structuri arheologice identificate sunt fundațiile unor ziduri romane, uneori cu cărămizi în elevație și fragmente ale unor podele pavate cu cărămizi romane, la care adăugăm o podea lutuită a unei locuințe, ce continuă din secțiunea S 1/2021.

În caseta C11 a fost identificat un zid de epocă romană (Pl. 1: 1). El este orientat NE-SV, fiind paralel cu latura de SE a casei și intrând în profilele de NE și SV (CX 27/2023).

Zidul a fost surprins de la adâncimi cuprinde între -1,05 m și -1,16 m, fiind demantelat de o groapa care pleacă din stratul vegetal actual. El are elevația din cărămizi romane, legate cu mortar de culoare gălbuie. Către NV zidul are un rând de cărămizi ieșite spre exterior, ca o talpă. Lățimea zidului este variabilă, fiind de la 0,81 m la 0,92 m.

În caseta C 12, de la adâncimea de -1,01 m, au fost descoperite fundațiile a doua ziduri (Pl. 1:2-4). Acestea erau realizate din pietre de râu de formă ovală, cu lungimi de 8-12 cm, așezate pe trei rânduri longitudinale. Peste ele s-a turnat mortar, foarte dur, de culoare gălbuie, cu mult nisip.

Zidurile aparțin Clădirii A2, identificată în campaniile din anii 2021/2022, și poate fi atribuit stratului cultural roman de la mijlocul secolului al III-lea p.Chr.

În caseta C9/2023, în c. A1-B1, a fost identificat un zid ce aparține unui edificiu roman (Pl. 1: 5). El este orientat aproximativ NV-SE, intrând în profilele de NV și SE

ale casei (Cx 2/2023). Amprenta sa a fost surprinsă de la adâncimea de 0,49 m, pe profilul NV. Zidul realizat din cărămidă arsă la bază este reparat cu cărămizi nearse de tip sesquipedales². Acestea sunt așezate cu latura lungă pe lățimea zidului. Lungimea zonei păstrate cu cărămizi nearse surprinsă este de 1,65 m, iar lățimea este de 0,49 m.

Refacerea cu cărămizi nearse este târzie din punct de vedere stratigrafic, aparține ultimului nivel de locuire, putând fi datată la mijlocul și din a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr.

Alte context arheologice

În casele C 9 și C 12 (Pl. I: 6), au fost identificate doua podele de edificii romane, pavate cu cărămizi romane arse, fiind așezate pe un pas de lut bătut, care asigura orizontalitatea și suportul acestora. Ele aparțin edificiilor romane prezentate mai sus, respectiv stratului roman de la mijlocul secolului al III-lea.

În casele C 10 și C 12, au fost identificate două amenajări din cărămizi romane puse pe cant, care formau o cutie pătrată. Latura fiecăreia era formată din doar o cărămidă de tip sesquipedales. Nu cunoaștem utilitatea acestor structuri.

În caseta C10 a fost identificată podeaua unei locuințe romane târzii, cercetată parțial în campania arheologică din anul 2021, care reprezintă faza finală, romană târzie de utilizare a sitului arheologic.

În cursul cercetărilor au mai fost identificate o serie de intervenții contemporane care au afectat structurile arheologice de epocă romană.

Ca o observație generală, subliniem faptul că am constatat o cantitate foarte mică de materiale arheologice, în primul rând foarte puține fragmente de vase ceramice romane și monede. Acesta ar putea fi un indiciu al folosirii acestor amenajări pentru utilități publice.

Stratigrafia

În campania din anul 2023 s-a schimbat modalitatea de înregistrare și interpretare, respectiv pe lângă straturile culturale au fost identificate și nivelurile de locuire corespunzătoare.

Unul dintre cele mai relevante profile este cel de sud-vest al casei C 11/2023, care confirmă stratigrafia generală a acestei zone a sitului arheologic.³

De la adâncimea de -0,14 m la adâncimea de -0,81 m a fost identificat un strat de pământ de culoare cenușiu-deschisă, cu mortar, pietricele, fragmente de cărămizi, fragmente ceramice. Acesta este stratul roman I și poate fi datat la mijlocul secolului al III-lea p.Chr. și în a doua jumătate a secolului al III-lea p.Chr. Acestui strat îi aparține o podea arsă, de culoare cărămizie, cu grosimea ce variază de la 2 cm la 14 cm.

Următorul strat de cultură începe de la adâncimea de -0,81 m și continuă până la adâncimea de -0,93 m. El poate fi descris ca fiind din pământ de culoare cenușiu-negricioasă, ce conține mortar, pietricele și fragmente de cărămizi. Stratul de cultură poate fi datat în ultimul deceniu al secolului al II-lea primul deceniu al secolului al III-lea p.Chr. Acestui strat de cultură îi aparține o podea din lut de culoare galbenă, cu o grosime de la 2 cm la 5 cm.

¹ Pentru cercetările mai vechi a se vedea Negru, Schuster 2016; Negru 2022; Negru et alii 2023a.

² Badica et alii 2021.

³ Negru et alii 2020.

A treilea strat de cultură a fost surprins de la adâncimea de -0.93 m, până la adâncimea de -1,41 m fiind un strat de pământ de culoare cenușiu-negricioasă. Acesta a fost datat din a doua jumătate a secolului al II-lea p.Chr., până în penultimul deceniu al secolului al II-lea p.Chr.

De la adâncimea de -1,41 m până la adâncimea de -1,62 m este un strat de pământ de culoare cenușiu-deschisă, cu arsură și rare pietricele. Acesta strat aparține celui de al doilea sfert al secolului al II-lea p.Chr.

În fine, de la adâncimea de -1.62 m la adâncimea de -1.85 m a fost cercetat un strat de pământ de culoare castanie, compact, cu puține pietricele. Acesta aparține primului sfert al secolului al II-lea, căruia îi aparține fundația din piatră a unui zid (Cx 28).

Monedele descoperite, analizate în funcție de contextul arheologic susțin stratigrafia stabilită pentru zona centrală a sitului arheologic de la Resca-Romula.

Materialul arheologic descoperit în cursul cercetărilor constă în ceramică neolitică în poziție secundară, ceramică, monede romane, obiecte din os, obiecte întregi sau fragmente de obiecte din sticlă, bronz și plumb, oase de animale etc., de epocă romană, care au fost înregistrate în inventarul de șantier.

În cursul cercetării arheologice din anul 2023 au fost descoperite 24 de monede romane. Au putut fi identificate preliminar 14 piese, emise de Traian (1), Hadrian (1), Antoninus Pius (4), Severus Alexander (4), Maximinus Thrax (1), Gordian III (2) și Traianus Decius: Herennia Etruscilla (1). Dintre acestea patru au fost descoperite în stratul roman datat la mijlocul secolului al III-lea p.Chr., patru în stratul datat în ultimul deceniu al secolului al II-lea p.Chr. și prima treime a secolului al III-lea p.Chr., una în stratul din al doilea sfert al secolului al II-lea p.Chr., respectiv una în stratul datat în primul sfert al secolului al II-lea p.Chr.

În cadrul programului multianual de cercetare arheologică sistematică a continuat investigarea unor materiale ceramice (fragmente de amfore, ceramică pentru servitul mesei și ceramică de bucătărie), respectiv fragmente din sticlă brută provenită din cele două cuptoare pentru retopirea sticlei.⁴

În conformitate cu standardele în vigoare privind protejarea structurilor arheologice in situ, toate grundurile, dar și pofilele sensibile la intemperii, au fost acoperite cu geotextil.

Concluzii. În campania arheologică din anul 2023 au fost cercetate structuri arheologice din epoca romană timpurie, dar au apărut și structuri din perioada târzie, deranjate de intervenții din epoca modernă, în numeroase locuri.

Descoperirile arheologice aduc noi informații privind locuirea târzie în acest sit arheologic, după mijlocul secolului al III-lea p.Chr. și până la o dată ce nu poate fi încă precizată cu certitudine, în stadiul actual al cercetărilor.

Abstract

The archaeological research in 2023 aimed to identify new archaeological structures in the central-eastern

part of the Central Fortification.

The most relevant archaeological structures identified are the foundations of Roman walls, sometimes with raised bricks and fragments of floors paved with Roman bricks, to which we add a clay floor of a house, which continues from section S 1/2021.

The archaeological discoveries bring new information regarding the late habitation in this archaeological site, after the middle of the 3rd century AD, at the current stage of research.

Bibliografie:

Badica *et alii*, 2022. Petre Badica, Andrei Alexandru-Dinu, Maria A. Grigoroscutea, Mihai Burdusel, Gheorghe V. Aldica, Viorel Sandu, Cristina Bartha, Silviu Polosan, Andrei Galatanu, Victor Kuncser, Mihai Enculescu, Claudiu Locovei, Ion Porosnicu, Ion Tiseanu, Marilena Ferbinteanu, Ionuț Savulescu, Mircea Negru, Nicolae Dan Batalu, *Mud and burnt Roman bricks from Romula, Scientific Reports, volume 12, Article number: 15864 (2022)*, <https://www.nature.com/articles/s41598-022-19427-7>

Negru 2022. M. Negru (Coordonator/Coordinator), *Raport privind cercetările arheologice din anul 2013/Report on archaeological research from 2013, Romula. II. Seria Rapoarte arheologice/Series of Archaeological Reports*, 492 pagini, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2022.

Negru *et alii*, 2020. M. Negru, P. Gherghe, L. Amon, *Consideration regarding the phases of evolution of the Roman town of Romula in light of archaeological research at the Central Fortification (2013-2018)*, *Analele Universității din Craiova. Istorie, Anul XXV, Nr. 2(38)/2020*, pp. 7-18.

Negru *et alii*, 2023a. Mircea Negru, Florina Chitea, Ilinca Artene, Nicolae Cruceru, *The main results of archaeological research at Reșca-Romula (1869-2019) and considerations on the geophysical approach – Part 1*, în *Insights of Geosciences for natural hazards and cultural heritage*, Cetatea de Scaun, 2023, pp. 190-222.

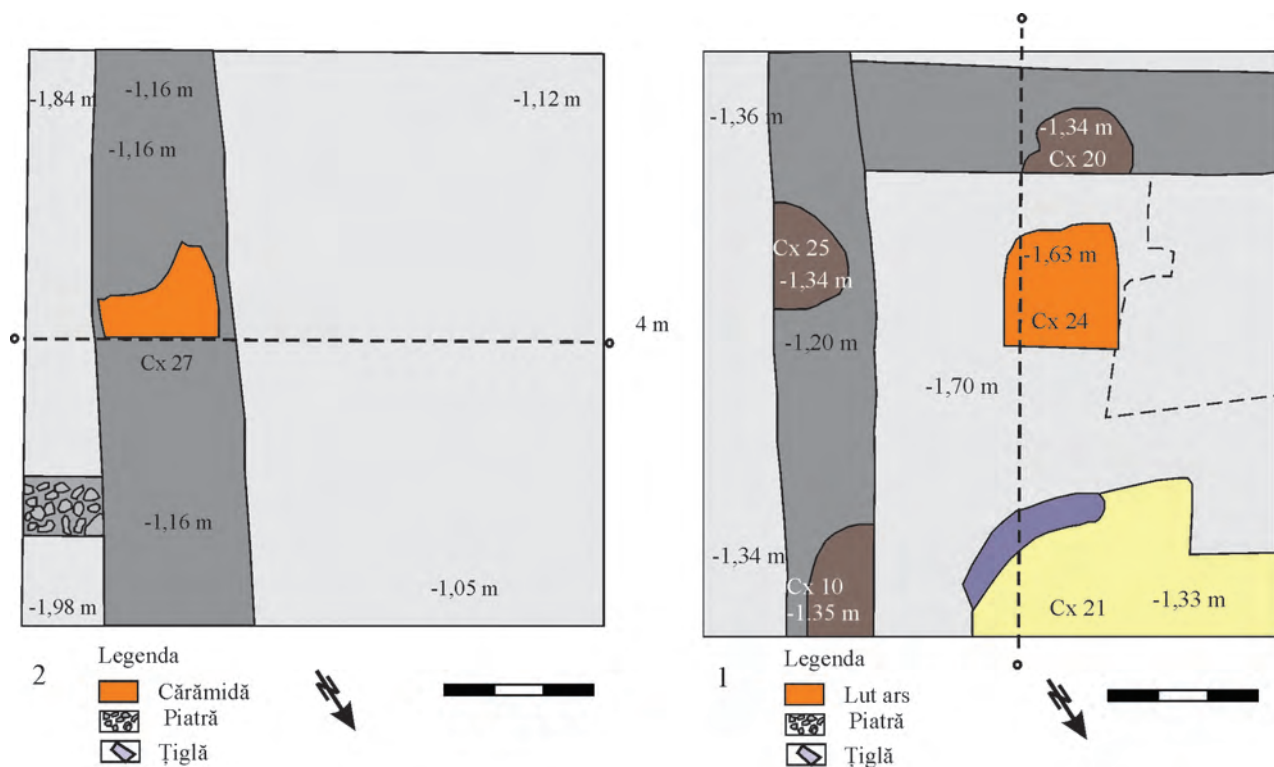
Negru *et alii*, 2023b. Mircea Negru, Petre Badica, Andrei Alexandru-Dinu, Magdalena Galatanu, Andrei Kuncser, Delia Patroi, Ilinca Artene, *Two glass furnaces discovered at Resca-Romula*, *American Journal of Archaeology*, 3/ October 2023, pp. 573-584, <https://www.ajaonline.org/archaeological-note/4715>

Negru, Schuster 2016. Mircea Negru, Cristian Schuster (Editori), *Raport privind cercetările arheologice din anul 2015, Romula. I, Seria Rapoarte arheologice*, 192 pagini, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.

Illustration

Pl. I. 1. Plane of C12 Cassette. 2. Plane of C11 Cassette. 3. The North-Eastern profile of C12 Cassette. 4. The South-Eastern profile of C11 Cassette. 5. An image of C12 Cassette. 6. An image of C9 Cassette.

⁴ Negru *et alii* 2023b.

3

4

5

6

Pl. I. 1. Plan al casei C12. 2. Plan al casei C11. 3. Profilul de nord-est al casei C12. 4. Profilul de sud-est al casei C11. 5. Imagine cu caseta C12. 6. Imagine cu caseta C9

57. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani**Punct: Holm / Telescu**

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă), 112 (așezare fortificată)

Încadrare cronologică: 1. 11, 113; 14, 142; 15, 153; 16, 161; 33; Cucuteni A-B1 (4100-4000 BC), Cultura Noua II (1400-1200 BC); sporadice urme de locuire: Gravettian oriental, Hallstatt canelat (sec. XI BC), Sântana de Mureș-Cernjahov (sec. III-V p. Chr.)

Cod RAN: 38740.03

Autorizație nr. 91/27.04.2023

Colectiv: Dumitru Boghian – responsabil științific (USM Suceava)¹, Aurel Melniciuc, Marcel Sebastian Ciupu (MJ Botoșani), Andrei Asăndulesei (UAIC Iași), Alexandru Pascariu, Irina Rusu, Sorin Ignătescu (USM Suceava)

Finanțare: Muzeul Județean Botoșani – 25.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 18 - 29.09.2023

În cadrul campaniei arheologice din anul 2023, cercetarea s-a desfășurat în conformitate cu finanțarea lucrărilor și cu obiectivele specifice propuse, referitoare la epuizarea celei de-a cincea secțiuni transversale (S. VIII/2022)², în zona megastructurii cvasi-centrale, înregistrarea, interpretarea asociată a datelor arheologice și precizarea raporturilor cu celelalte complexe din sit; recuperarea bunurilor culturale mobile, conservarea primară, restaurarea, cu finalitatea valorificării muzeale, științifice și didactice a patrimoniului obținut.

De aceea, a fost redeschisă secțiunea S. VIII/2022, dar doar pe o lungime de 27 m (3-30 m³) și o lățime de 3,50 m, însumând suprafața de 94,5 m² (Pl. I.1), deoarece restul acestei secțiuni (0-3 m și 30-35 m), cu complexele aferente (segmentele șanțurilor de împrejmuire de la ENE și VSV) fuseseră epuizate în campania anterioară. Cercetarea a vizat investigarea detaliată și integrală a elementelor constructive ale structurilor/locuințelor S/L. 5-7, după primele demontări anterioare (nivelurile -0,40/-0,45 m și -0,85 m). Astfel, s-a realizat cea de-a doua demontare a lutuieiilor S/L. 5 (3-7/8 m), S/L. 6 (7/8/11 m) și S/L. 7 (24-28,5 m) și demontările a treia și a patra ale elementelor constructive ale componentei S/L. 6 (11-21,5 m). La finalul cercetării, pentru controlul existenței eventualelor complexe adâncite (gropi), s-a săpat întreaga suprafață a S. VIII, până în stratul cvasi-steril, loessoid, între -1,50/-1,70 m și -2,20 m, față de nivelul actual de călcare. La finalul campaniei din acest an, S. VIII, investigată exhaustiv, a fost acoperită mecanic cu pământ⁴, deoarece suprafața vizată este teren agricol.

¹ E-mail: dumitruboghian@yahoo.com.

² Boghian et alii 2023, p. 305-310.

³ Autorii raportului roagă supervizorii prezentului text să păstreze modalitatea de scriere a formulelor metrice, pentru a nu ne mai întâlni cu modificări neconforme ale acestora, inducând un altfel fel de redare și înțelegere a metrajului secțiunii și amplasării complexelor (vezi nota 2 supra).

⁴ Mulțumim și pe această cale societății GEO-EX-CONSTRUCT SRL, manager ing. Sorin Grindei, pentru sprijinul oferit pentru această operațiune.

Și în campania 2023, s-a agreat, ținând cont de concepția generală de derulare a cercetării megastructurii, pentru un metraj al secțiunii dat în continuare, de la punctul de stație stabilit la debutul cercetărilor (3 – ENE; 30 m – VSV), și caroierea suprafeței cercetate prin asocierea metrajului cu literele a, b și c (de la NNV către SSE). La fel s-a optat pentru păstrarea marotorului transversal pe secțiune (15-15,30 m), pentru a completa imaginea stratigrafiei transversale (Pl. VII.4) și longitudinale și a planimetriei mega-complexului.

În cadrul **Structurii/Locuinței S/L. 5** situată în zona m. 3-7/8, între -0,70/-0,75 m și -0,90/-1 m adâncime (fig. 1.2-3), cea de-a doua demontare a evidențiat un nou nivel de lutuiei arse, cu amprente de substrucție lemnoasă (lodbe relativ subțiri, φ = 12-15 cm, pari de 4-5 cm grosime, panouri de nuiile întreșesute și chiar elemente asociate), căzute fie pe direcțiile NE-SV, fie VNV-ESE, masate între 5-6 m (culmea 5-5,40 m). Cele mai multe lipituri erau amorfe, fără urme de substrucție, fiind rupte și rulate de-a lungul vremii.

Sub acest al doilea strat de lipituri arse, pe nivelul -0,90/-1,10 m se găseau fragmente ceramice, un cap și un picior de statueta antropomorfă feminină (decor adâncit), câteva piese de silex, multe spărturi/deșeuuri și puține materiale osteologice, dovadă a activităților gospodărești desfășurate în această locație și/sau în preajmă. Și din observațiile realizate în anii 2022 și 2023, considerăm că este vorba de continuarea sud-estică a aceluiași perete/zid de incintă de la ENE, cunoscut din anii anteriori, care a ars și s-a prăbușit spre S/L. 6.

În suprafața **Structurii/Locuinței S/L. 6/2022** au fost identificate alte realități arheologice legate de poli-compartimentarea acesteia, prezentând, ca elemente arhitectonice, pereți portanți (de rezistență) și alții mai ușori, despărțitori, precum și porțiuni extinse de tavan. Astfel, între 7/8-12 m a-b (Pl. II.1-2), cea de-a doua demontare a pus în evidență lutuiei masive arse, cu urme de lodbe robuste și dulapi despicați (φ și lățimi = 20-30 cm), provenind de la tavanul unei construcții „independente” sau al uneia cu cel puțin două camere (în strânsă legătură cu descoperirile din 2021 și 2016). Cele mai multe lutuiei aveau o orientare VSV-ENE. După înlăturarea acestora, au fost descoperite, pe podeaua simplă de lut (Pl. VII.1): trei vase întregibile, probabil amplasate lângă pereți (vas nr. 1, □9-10 b, -0,80 m; vas nr. 2, □10 b, -0,80 m; vas. nr. 3, □9 a, -0,80 m), un element arhitectonic de colț (lutuială păstrată în unghi drept; □12 a) și o „amenajare” cu lutuiei convexe, paralele (cu rotunjirea în sus) și fața cvasi-dreaptă, aflate într-un colț (□12 b), a cărei destinație e greu de precizat, fiind, probabil, vorba de urmele unui panou de perete sau tavan, realizat dintr-o substrucție lemnoasă cu cavitate („inima lemnului”) lipsă, uns cu lut și ars în timpul incendiului.

În partea de SSE a componentei anterioare, în □11-13 c, s-a conturat o nouă încăpăre și/sau construcție, cu o robustețe asemănătoare, care se continuă, pe aceeași direcție, în porțiunea nesăpată. Vasul întregibil descoperit în anul 2022 se afla în colțul de NNV al acesteia (□11 b-c, la -0,65 m). Spațiile fără lipituri, de la ENE, SSE și VNV, cu lățimi de 40-50 cm, dispuse cvasi-rectangular, par să

corespundă amplasamentelor pereților masivi din lemn (bârne, lodbe), care au dispărut prin ardere.

De la m. 12,40/□13 a-c până la m. 21,5 a-c/□22 a-c (Pl. III.1-2, Pl. IV.1-2, Pl. V.1-2, 7.4), acolo unde lutuilele fuseseră „spongioase” (grosimi de 5-7/8 cm), cu sau fără straturi de relutuire, provenite de la partea superioară, ușoară, a pereților, „timpanului” acoperișului și a planșeului, fie masive, cu amprente de elemente robuste de substrucție lemnoasă (lodbe, „dulapi” și lătunoaie despicate, cu diametre de 20-30 cm), împreună cu straturi de argilă de 10-20 cm grosime, aparținând atât pereților, cât și unui tavan, la noile demontări au fost descoperite alte asemenea lutuile, coerente, demonstrând existența unor pereți robuști (portanți), pe linia carourilor b-c, precum și a cel puțin unui tavan, care acoperea, probabil, mai multe încăperi. Aceste din urmă lutuile prezintă aceleași amprente „semicirculare” și cvasi-plate, de la substrucția lemnoasă robustă (dulapi și lodbe despicate pe jumătate), orientate pe aceeași direcție, VSV-ENE (m. 12,40-19). Lângă un perete de ENE, a fost descoperit, pe podeaua simplă de lut, un vas întregibil (vasul nr. 4; □13-14 a; -0,65/-0,70 m, Pl. VII.2), un alt recipient (vasul nr. 5) fiind găsit în □15-16 c, -0,65/-0,70 m, părți ale acestuia continuându-se spre SSE, în porțiunea nesăpată.

De la 19 m la 21,5 m a-b (Pl. V.1-2) lutuilele erau mijlocii, cu puține amprente de substrucție lemnoasă, fiind provenite de la peretele exterior de VSV, căzut spre interior, peste vasele alinate pe lângă acesta (Pl. VII.3): complexul numit vasul nr. 6, compus dintr-un set de trei (?) recipiente (□21-22 a-b, -0,75/-0,80 m) și vasul nr. 7 (□20 a, -0,75/-0,80 m). Merită menționată descoperirea, printre lutuilele peretelui de VSV al S/L. 6, a unui vârf de săgeată calcinat, putând fi vorba de un proiectil care a cauzat, din exterior, incendierea construcțiilor (analogii Druța, Republica Moldova⁵).

Menționăm că în S. VIII/S/L. 6/2023 nu au fost identificate urme ale unor instalații casnice. Între 19-21,5 m b-c se găsea un spațiu oarecum fără lutuile (Pl. V.1-2), putând fi vorba de o zonă de intrare între construcții/camere. La adâncire, în zona 15 - 21,5 m, sub nivelul Cucuteni A-B (-1/-1,10 m), în crotovine, au fost descoperite câteva lame din silex de Prut și o statueta antropomorfă feminină fragmentară, fără cap, rupt din vechime, reprezentată șezând (unghi ≈ 90°).

Structura/Locuința 7 (S/L. 7) continua sub lutuilele masive identificate între 23,5 m/24-28,5 m, începând de la -0,60/-0,65 m adâncime, la cea de-a doua demontare (-0,80/-1 m) fiind descoperite altele (Pl. VI.1-2), dar mai puține, majoritatea de dimensiuni mijlocii și mici, ultimele amorfe. Unele dintre lutuilele mari și foarte mari prezentau amprente de pari, lodbe despicate, panouri de nuiel, orientate pe direcțiile NNW-SSE și VNW-ESE. Remarcăm grosimea deosebită a lutuilelor S/L. 7, mai ales a celor de la bază, precum și dispunerea curbată a acestora, de la 27-27,5 m până la 23,5-24 m, vizibilă pe ambele profile (NNW și SSE), dovedind că era vorba tot de peretele/zidul masiv de incintă, aflat la VSV de componenta centrală (S/L. 6), prăbușit spre interiorul acesteia, cu culmea în dreptul m. 25-26, căruia îi erau adosate și o serie de complexe gospodărești. De aceea, la adâncire sub -1,10 m, a fost

identificată o groapă (Gr. 20/2023), de formă circulară, în plan orizontal, și albiată, în cel vertical, care se încheia lobat, spre fund (-1,65 m), în conținutul acesteia găsindu-se fragmente ceramice, spărturi de silex, oase, o rășniță fragmentară din gresie și o treime dintr-o măsuță de cult, pictată.

Din punct de vedere stratigrafic, s-a reconfirmat și completat succesiunea depunerilor naturale și antropice din secțiunile anterioare: stratul vegetal actual – arabil (cernoziom calcic levigat, negru; 0/-30/-0,35 m), cu materiale arheologice purtate în arătură: cucuteniene (lipituri, câteva fragmente ceramice), Noua (fragmente ceramice) și contemporane (cuie, cărămizi), împreună cu multe bucăți de silex, inferioare calitativ, sparte accidental; **stratul post-eneolitic** – bine individualizat, în zonele fără mase compacte de lipituri (între -0,30/-0,35 m și -0,50/-0,60 m; cernisol brun-cenușiu), cu lipituri mărunte arse purtate, urme de cărbune, fragmente ceramice Noua și cucuteniene; către baza acestuia (-0,50/-0,60 m; 0-3 m, 21,5-23,5 m și 28-35 m) existau „pavaje” discontinui, din lespezi mici și medii de calcar, legate de nivelul și amenajările ocupațional-habitaționale Noua (spații de cioplit silexul și piatra, cu plăcuțe de calcar, galeți de silex în curs de prelucrare, produse secundare de debitaj și câteva lame și așchii cu urme de utilizare și fragmente de la oale-sac, cu brăie simple în relief); nivelul cucutenian propriu-zis, faza A-B, între -0,60 m și -0,70/-0,90/-1 m compus din sol faeozionic în evoluție, brun cu diferite nuanțe, cu lipituri mărunte, cărbuni disipați, puține materiale osteologice, locuințe, instalații, fragmente ceramice și piese litice, afectat de numeroase bioperturbații; **nivelul gravettian**, de la -1,10/-1,20 m, în solul loessoid galben-brun pal, reprezentat de sporadice piese litice patinate, fără a forma complexe.

Realitățile arheologice din S. VIII/2022 au fost, pe de o parte, parțial asemănătoare cu cele din celelalte areale investigate ale megastructurii (S. IV/2016, V/2018, VI/2019, VII/2021)⁶ și, pe de altă parte, diferite (suprafețele extinse de lipituri arse suprapuse și dispunerea acestora), care indică alte componente ale mega-complexului, robustețea pereților și clara etajare a componentelor din partea centrală (1-2 etaje ?), cele mai apropiate analogii regăsindu-se în cazul construcțiilor de la Corlăteni – *Pe Țarină*⁷, nevalorificate științific, din păcate.

Abstract

In the archaeological campaign of 2023 (18-29 September), the features research of S. VIII/2022 (3-30 m), within the quasi-central megastructure, was completed: S/D. 5 (the ENE enclosure wall, 3-8 m), S/D. 6 (multi-compartmentalized dwelling, 8-21,5 m), with special architectural elements (massive walls, 1-2 floors?) and S/D. 7 (the WSW enclosure wall, 23,5-28,5 m).

Bibliografie:

Boghian *et alii* 2023 – Boghian, D., Melniciuc, A., Setnic,

⁶ A se vedea rapoartele publicate în Cronica Cercetărilor Arheologice din România (2017-2023).

⁷ Nestor *et alii* 1950, p. 32; Nestor *et alii* 1951, p. 68-72; Șantierul Valea Jijiei 1952, p. 84-89.

Ed.-Gh., Ciobanu, Al., Asăndulesei, A., Pascariu, Al., Rusu, I., Ignătescu, S., Stigleț, D.-I., *Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani Punct: Holm/Telescu*, în *CCAR.Campania 2022*, 2023, p. 305-310.

Nestor *et alii* 1950 – Nestor, I., Alexandrescu, Al., Brătianu, Al., Comșa, E., Perju, S. Vieru, I., *Activitatea șantierului de săpături arheologice Iași-Botoșani-Dorohoi*, în *SCIV*, I, 1, 1950, p. 32.

Nestor *et alii* 1951 – Nestor, I., Alexandrescu, Al., Comșa, E., Zaharia-Petrescu, E., Zirra, V., *Săpăturile de pe șantierul Valea Jijiei (Iași-Botoșani-Dorohoi în anul 1950*, în *SCIV*, II, 1, 1951, p. 68-72.

Șantierul Valea Jijiei 1952 – Colectivul de cercetări arheologice al Academiei R. P. R. – Șantierul Valea Jijiei, *Valea Jijiei IV. Săpăturile de la Corlăteni (Dorohoi)*, în *SCIV*, III, 1952, p. 84-89.

Рындина, Энговатова 1990 – Рындина, Н. В., Энговатова, А. В., *Опыт планиграфического анализа кремниевых орудий трипольского поселения Друцы I, Раннеземледельческие поселения-гиганты трипольской культуры на Украине*, Киев, с. 108-114.

Illustrations list:

Pl. I. Ripiceni-Holm. 1. Section S. VIII/2022 and 2023 (yellow marking) with its coordinates (graphic processing D. Boghian, A. Asăndulesei); 2-3. S/D. 5), 3 - 8 m – second level of chunks burnt clay daub, views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

Pl. II. Ripiceni-Holm. 1-2. The space between S/D. 5 and S/D. 6, 8 - 13 m – second level of chunks burnt clay daub, views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

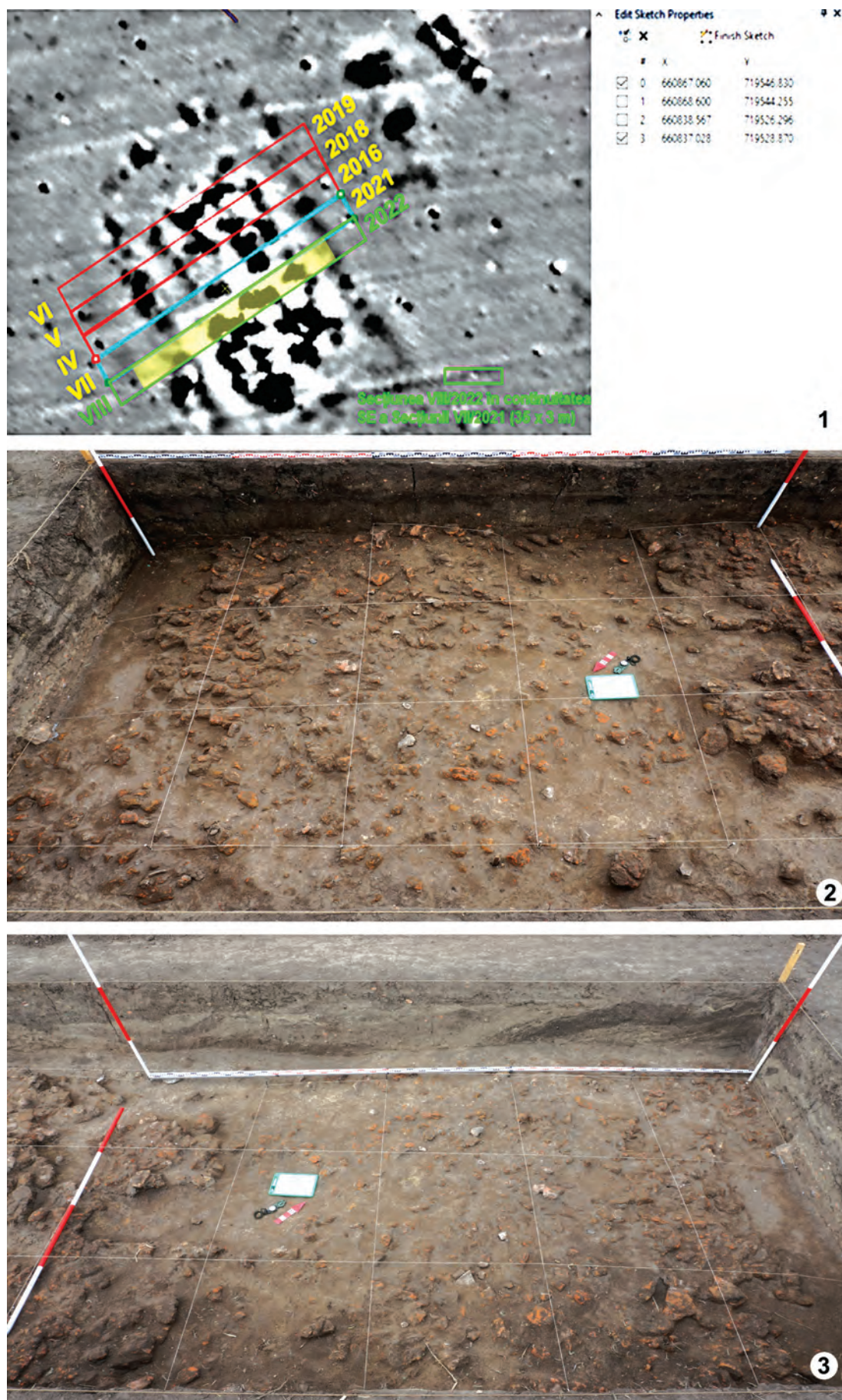
Pl. III. Ripiceni-Holm. 1-2. S/D. 6, 10-15 m – second and third levels of chunks burnt clay daub (ceiling and walls), views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

Pl. IV. Ripiceni-Holm. 1-2. S/D. 6, 15-20 m – second and third levels of chunks burnt clay daub (ceiling and walls), views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

Pl. V. Ripiceni-Holm. 1-2. S/D. 6, 20-21,5 m – second level of chunks burnt clay daub, views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

Pl. VI. Ripiceni-Holm. 1-2. S/D. 7, 23,5-28,5 m – second level of chunks burnt clay daub, views from NNW and SSE (photo M. S. Ciupu).

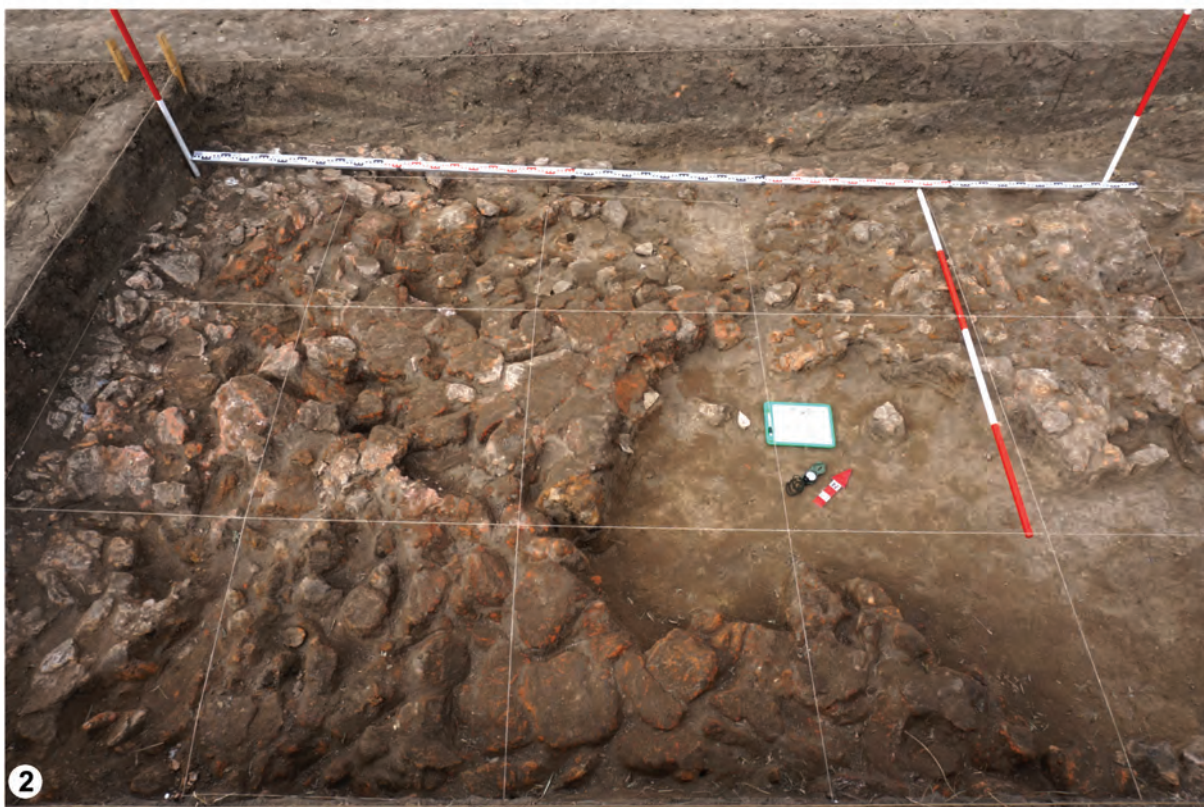
Pl. VII. Ripiceni-Holm. 1-3. Archaeological features from S/D. 6 on the clay floor; 4. The ENE transverse cross-section balk from m. 15 (S/D. 6), (photo M. S. Ciupu).

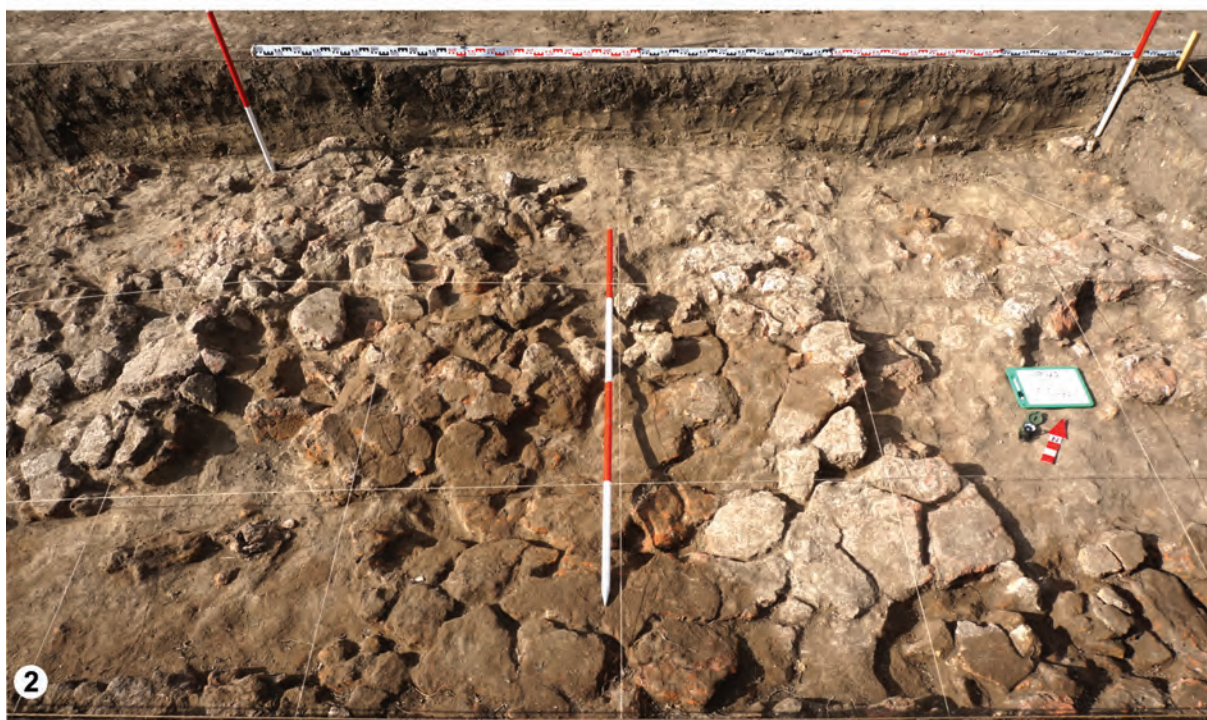
Pl. I. Ripiceni-Holm. 1. Secțiunea S. VIII/2022 și 2023 (marcăj galben) cu coordonatele sale (prelucrare grafică D. Boghian, A. Asădulesei); 2-3. S/L. 5, m. 3-8 – nivelul al doilea de lipituri, vederi dinspre NNV și SSE (foto M. S. Ciupu)

Pl. II. Ripiceni-Holm. 1-2. Spațiul dintre S/L. 5 și S/L. 6, m. 8-13 – nivelul al doilea de lipituri, vederi dinspre NNV și SSE
(foto M. S. Ciupu)

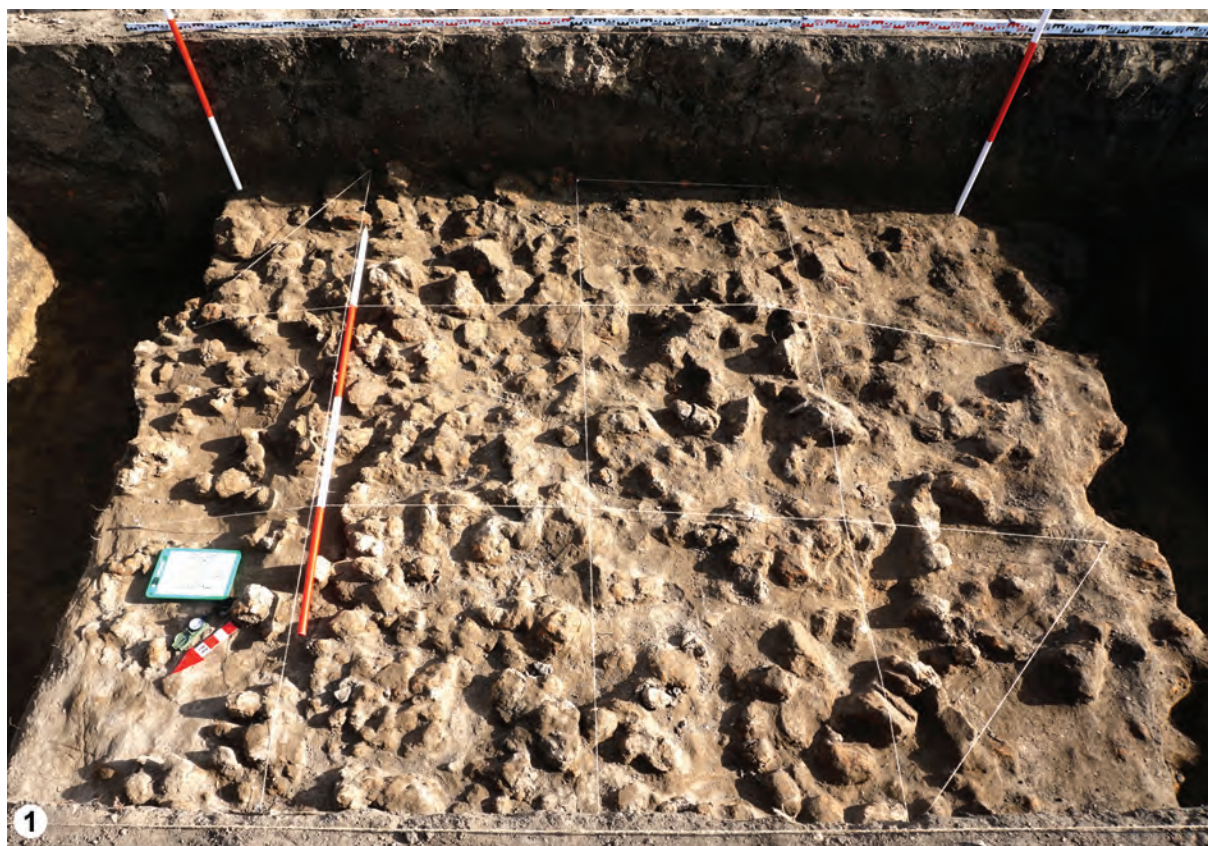
Pl. III. Ripiceni-Holm. 1-2. S/L. 6, m. 10-15 – nivelurile al doilea și al treilea de lipituri (tavan și pereți), vederi dinspre NNV și SSE (foto M. S. Ciupu)

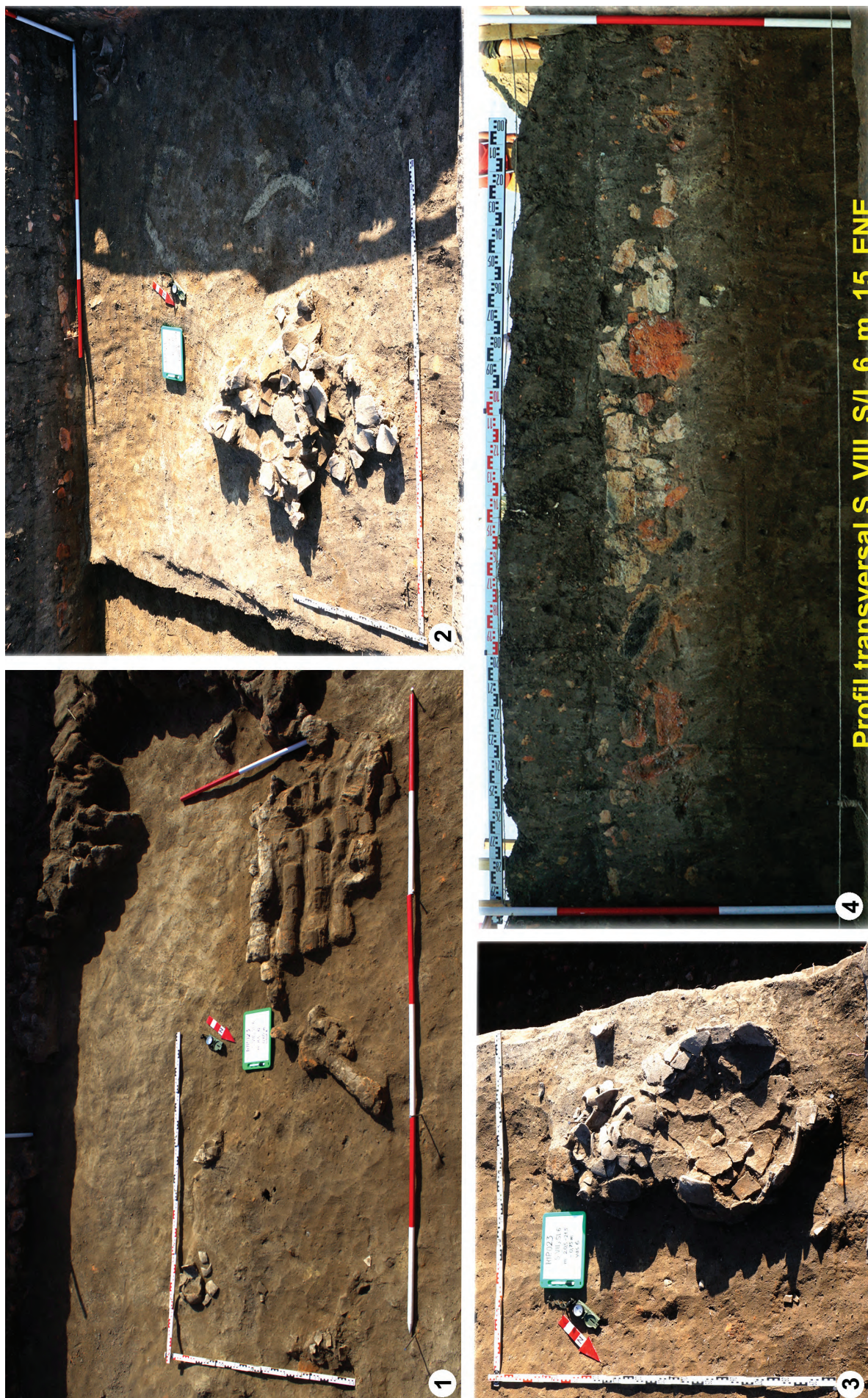
Pl. IV. Ripiceni-Holm. 1-2. S/L. 6, m. 15-20 – nivelurile al doilea și al treilea de lipituri (tavan și pereți), vederi dinspre NNV și SSE (foto M. S. Ciupu)

Pl. V. Ripiceni-Holm. 1-2. S/L. 6, m. 20-21,5 – nivelul al doilea de lipituri, vederi dinspre NNV și SSE (foto M. S. Ciupu)

Pl. VI. Ripiceni-Holm. 1-2. S/L. 7, m. 23,5-28,5 – nivelul al doilea de lipituri, vederi dinspre NNV și SSE (foto M. S. Ciupu)

Pl. VII. Ripiceni-Holm. 1-3. Complexe arheologice din S/L. 6 pe podeaua de lut; 4. Profilul transversal de ENE al matorului de la m. 15 (S/L 6) (foto M. S. Ciupu)

58. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara

[Ulpia Traiana Sarmizegetusa]

Punct: *Domus procuratoris*

Tip de sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 32 (epoca romană, 106-271 p. Chr.)

Cod RAN: 91063.01; Cod LMI: HD-I-s-A-03205.

Autorizație nr. 03/04.04.2023

Colectiv: Felix Marcu (responsabil științific), George Cupcea, Maria Cristina Marton, Ștefania Dogărel, Cristina Vlad, Oltea Diaconescu, Ciprian Ciobanu.

Finanțare Ministerul Culturii: 50.000 lei (cotă parte 50%)¹

Perioada de desfășurare: iulie 2023

Scurtă prezentare și obiective

Obiectivul general avut în vedere a fost stabilirea stratigrafiei generale în acest sector al clădirii *domus procuratoris*. Clădirea *domus procuratoris* (cuprinsă între *forum* (mai precis *cardo maximus* și *decumanus maximus*), *horreum* și incinta de E) a funcționat ca sediu și reședință a procuratorului financiar al Daciei Superior (Apulensis), ca un complex de clădiri de dimensiuni mari, cercetate parțial în anii 80 ai sec. XX. Cercetările au reînceput în anul 2016, de către un colectiv condus de Prof. Dr. Alexandru Diaconescu. După decesul prematur al acestuia, cercetările au fost reluate sub coordonarea lui Felix Marcu. Suprafața săpată a vizat arealul vestic al clădirii astfel încât să fie stabilite coordonatele stratigrafice ale suprafețelor cercetate în ultimii 5-6 ani.

Tehnicile și metodele de cercetare folosite

Extinderea suprafețelor cercetate anterior a fost realizată pe baza planului topografic georeferențiat al sitului. Săpătura propriu zisă s-a realizat manual pe trei suprafețe, cu recurățarea unei a patra, totalizând o arie de peste 130 mp:

1. **SP 4** (6,80 x 5,50 m) – adâncire pe întreaga suprafață, în vederea stabilirii planimetriei fazelor anterioare și a stratigrafiei încăperii.

2. **SP 5** (5,60 x 5,70 m) – similar, adâncire pe întreaga suprafață, în vederea stabilirii planimetriei fazelor anterioare și a stratigrafiei încăperii.

3. **SP 7** (3,80 x 6,70 m) – extindere a SP 6/2022, spre S, pentru a identifica relația dintre structurile descoperite în 2021 și 2022. De asemenea, s-a realizat și recurățarea suprafeței cercetate în **SP 6/2022**, pentru corelarea datelor și planurilor.

Documentarea fost realizată prin desen, fotografie, fotogrammetrie cu aparat foto și scanare din dronă.

Observații și interpretare

SP 4

Faza I – definită de Z 5, Z 2, Z 19. Încăperea nu pare să fi avut sistem de încălzire, iar molozul sau resturile rezultate din demolarea structurii au fost refolosite pentru nivelare în vederea amplasării lui Cx. 15'. Nivelurile

inferioare, realizate în principiu din straturi succesive de lutuie compacte și resturi provenite din demolările unor faze anterioare, pot fi atribuite unor faze eventual de lemn, a căror planimetrie nu ne este cunoscută la acest moment.

Faza II – definită de Z5, Z2, Z 20. Pentru un oarecare motiv a fost demantelată cea mai mare parte a structurii Z 19, rezultând o extindere de aproximativ 80 cm – 1 m spre N (până la Z 20). Noua încăpere a fost dotată cu sistem de încălzire prin pardoseală (*hypocaustum*), podeaua inferioară a acesteia fiind Cx. 15'.

SP 5

Faza III – Datorită poziționării a 3 pile pe traiectul lui Z 20, trebuie să presupunem că acesta fost la un moment dat desființat, rezultând o încăpere mult mai mare delimitată de la sud la nord de Z5 și Z 23.

O amenajare ulterioară pare să se fi realizat în colțul de sud-est a SP 4 prin Z 21 și Z 22 (a se vedea rapoartele trecute).

Pe marginea de nord a SP 5, după îndepărtarea Cx. 118 a ieșit la iveală un ciot de zid Z 28, care datorită nivelului nu poate fi pus în corelare decât cu Z 7, dar rămâne de stabilit în cercetările ulterioare.

SP 7

Faza I – definită de Z 26, Z 27. Z 26 este paralel cu Z2, însă mai subțire decât acesta, dar între ele se conturează astfel un interstițiu între cele două clădiri. Z 26 și Z 27 probabil că făceau colț sub absidă și interiorul realizat de acestea era o încăpere spre sud – vest (indiciul perfect este tencuiala păstrată pe ambele ziduri).

Faza III – Se demantelează Z 27 pentru instalarea Z 25. Z 26 suplimentat de Z 26' servesc drept fundație pentru partea de est a absidei. Intrarea identificată pe aripa de vest a absidei prezintă un nivel de călcare inferior podelei sistemului de încălzire. Prin urmare, într-o primă fază putem presupune ori că absida nu era încălzită, ori că nu exista, iar nivelul de călcare în această fază este dat de cele trei cărămizi localizate traiectul lui Z 6 și de urma de prag prezentă în intrare.

Într-o a doua fază de funcționare a absidei, aceasta primește un sistem de încălzire, al cărui nivel de călcare este recunoscut pe peretele interior. Accesul aerului cald în această fază se făcea prin canalul Cx. 137. Tot în această fază, în zona Z 24' și Z 2, este posibil să fi funcționat un bazin, al cărui fund este Cx. 147. Accesul în interiorul lui se făcea pe trepte, dinspre sud și est.

Z 24' este cea mai târzie amenajare sau parte a construcției, blocând interstițiul deci aparținând celei de-a doua faze de funcționare a absidei. Nu în ultimul rând, Cx. 145 este probabil un canal târziu folosit pentru drenaj. Acesta îl sparge pe Z 26 și refolosește drept latura de nord Z 25.

Abstract

The objective was to establish the general stratigraphy in this sector of the *domus procuratoris*. The building (between the forum (more precisely *cardo maximus* and *decumanus maximus*), the *horreum* and the Eastern precinct) functioned as the seat and residence of the financial procurator of Upper Dacia (Apulensis), as a

¹ Colectivul de cercetare dorește să mulțumească SC Mobile Distribution SRL, care, prin intermediul Asociației MVSEVM TRANSILVANIAE, a contribuit material la desfășurarea cercetărilor în cursul campaniei 2023.

complex of large buildings, partially excavated in the 1980s. The extension of the previously surveyed areas was based on the georeferenced topographic plan of the site. The actual excavation was carried out by hand on three areas, with a fourth one being reclaimed, totalling an area of more than 130 sqm.

Illustrations list:

Fig. 1. Topographic plan of the discoveries from the 2022 and 2023 campaigns.

Fig. 2 – 4. Drawings of SP5, SP 6 and SP7

Fig. 5. Eastern profile of SP 4

Fig. 6. Photogrammetry of the final stage of research in the 2023 campaign.

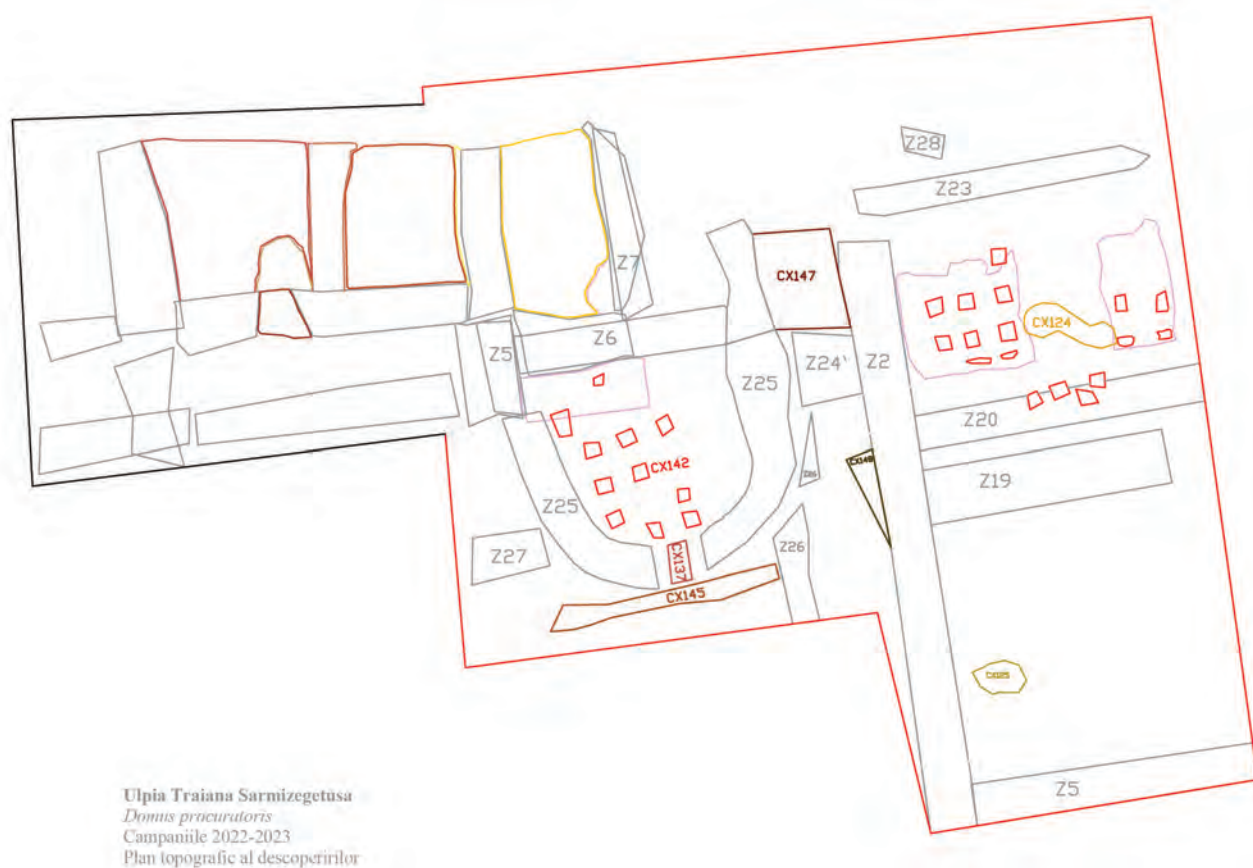

Fig. 1. Planul topografic al descoperirilor din campaniile 2022 și 2023

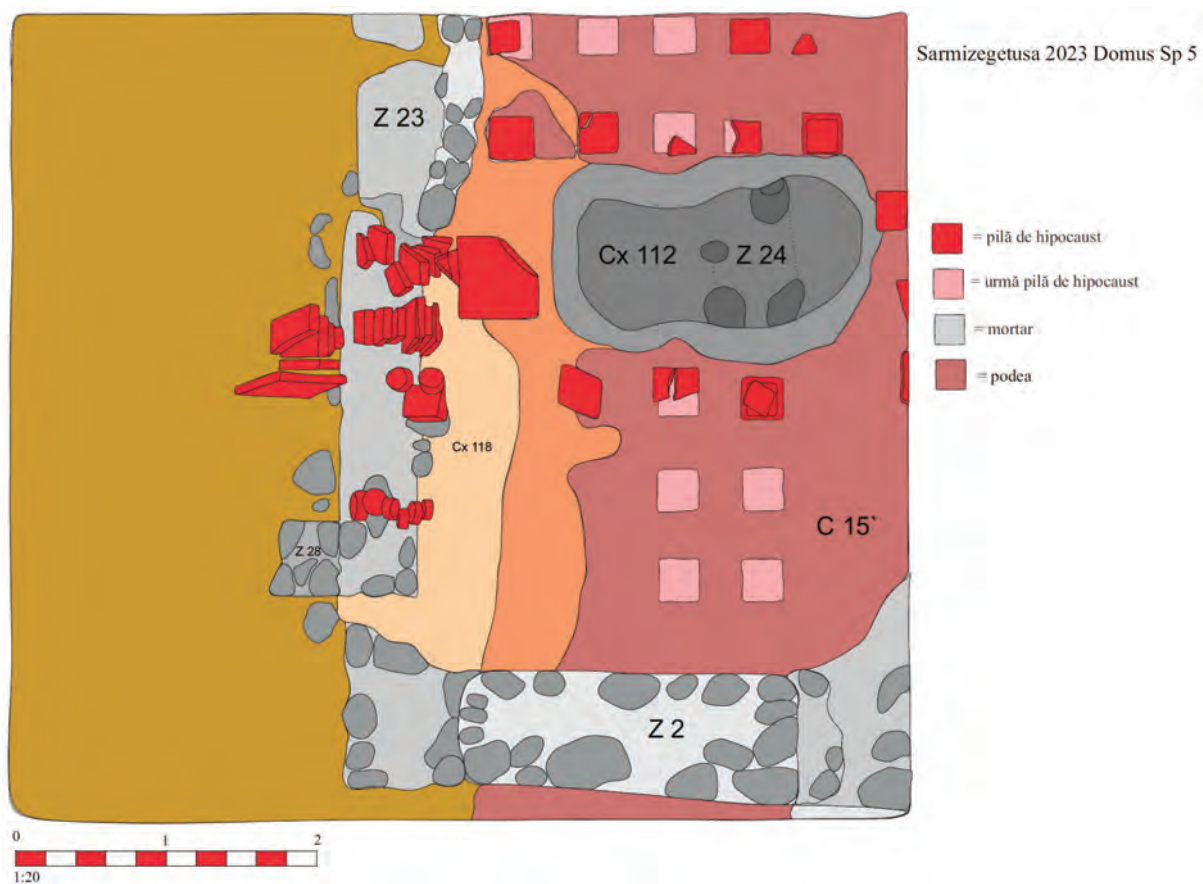

Fig. 2. Desen de plan al SP5

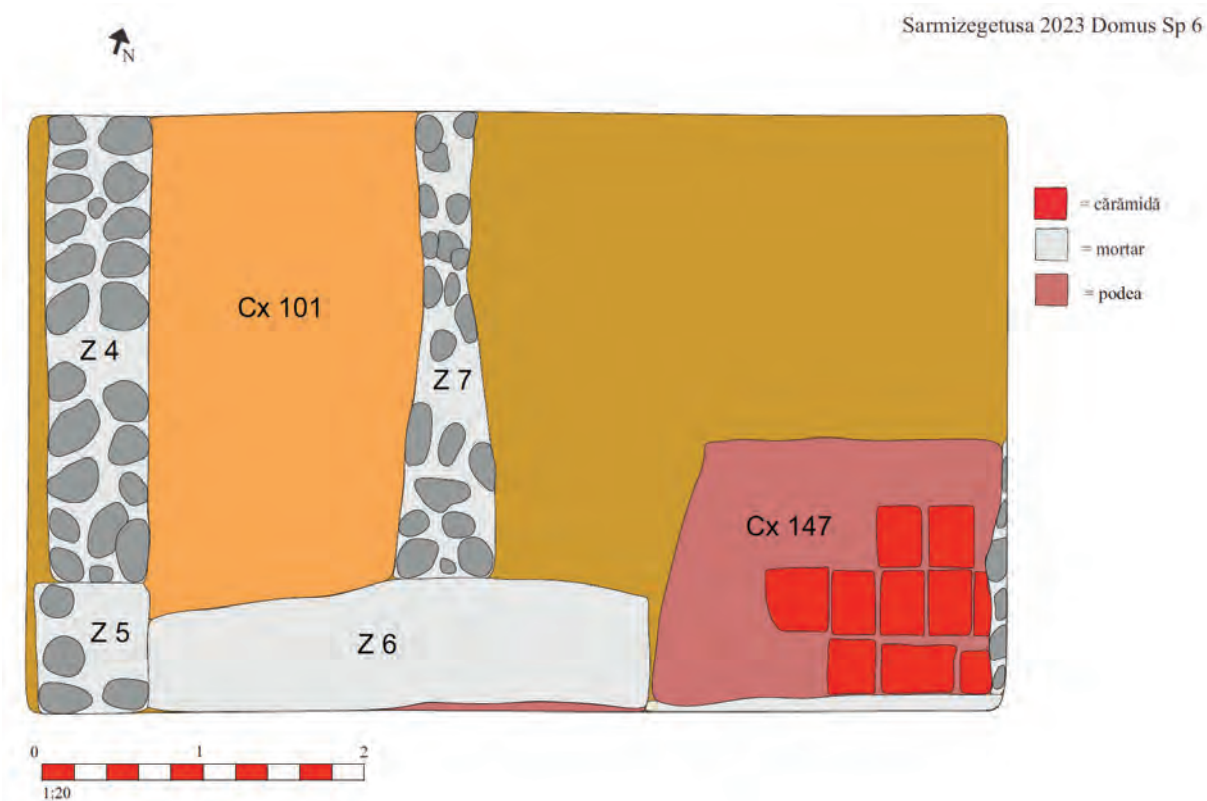

Fig. 3. Desen de plan al SP6

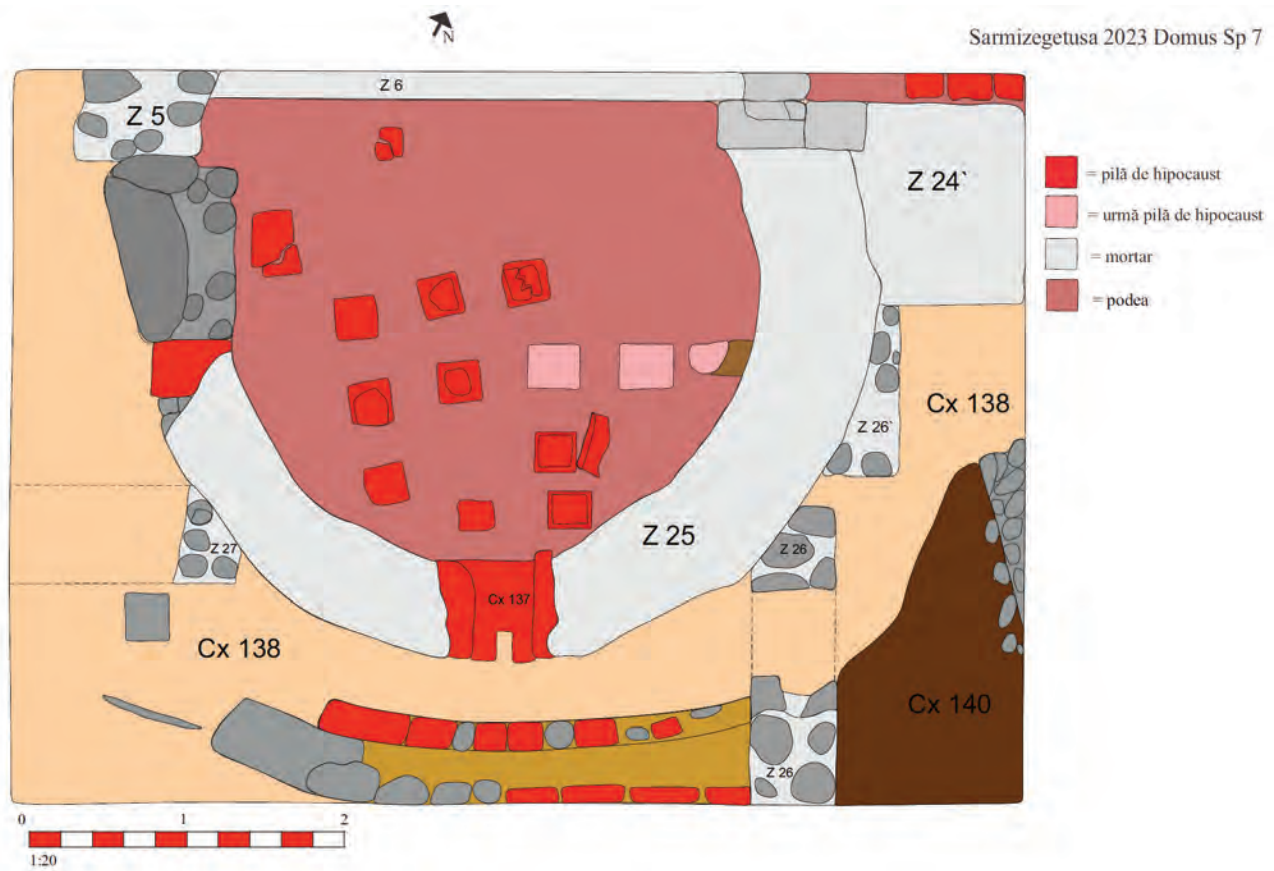

Fig. 4. Desen de plan al SP7

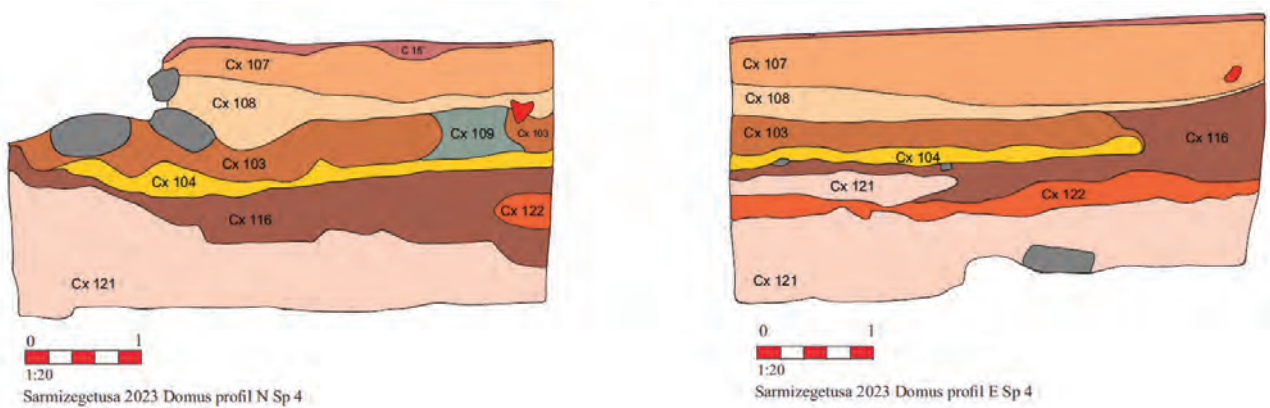

Fig. 5. Desen de profil al SP4

Fig. 6. Fotogrammetrie ilustrând stadiul final al cercetărilor în campania 2023

59. Saschiz, com. Saschiz, jud. Mureș**Punct: Cetatea Saschiz.****Tip de sit:** 1 (locuire), 122 (cetate)**Încadrare cronologică:** 14 (eneolitic), 15 (epoca bronzului), 43 (epoca medievală)**Cod RAN:** 119215.03; **Cod LMI:** MS-II-m-A-15780**Autorizație nr.** 63/22.03.2023**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil științific; Szilárd Sándor Gál, Zalán Györfi, Botond Rezi (MJ Mureș), Sebastian Ovidiu Dobrotă (colaborator IAB) – membri în colectiv; László Keve (MJ Mureș), Ion Hobeau (colaborator IAB)**Finanțare:** 10.000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 23.03 – 20.06.2023

Cetatea Saschiz (Fig. 1-2) a intrat de mai mult timp în restaurare în cadrul proiectului „Restaurarea cetății de refugiu sec. XIV din Saschiz, jud. Mureș”.

Cercetarea arheologică (autorizațiile 529/2020 și 566/2021) a venit în continuarea celei din 1999-2000 ale cărei rezultate au fost publicate¹. Lucrările din 2023 au început din partea de sud-vest a curții interioare, înaintând secvențial către investigarea incintei exterioare prin deschiderea a două magistrale perpendiculare și a 30 de alte secțiuni (Fig. 3).

Investigațiile au identificat substanțiale urme de locuire preistorică (Petrești, Coțofeni, Wietenberg). Pe lângă un bogat material ceramic, ce a inclus un idol și roțițe de car, au fost surprinse mai multe vetre și o groapă în care a fost depus un copil, tăiat în bucăți. Vase sparte pe loc au îngăduit să se stabilească că relieful accidentat al platoului, marcat de valuri și adâncituri, avea încă din această perioadă o conformație neregulată.

După un lung hiatus urmează prima descoperire medievală – o locuință incendiată (Cx.13), de 4 x 4,5 m pe interior, adâncită 0,5 m în steril, ce nu a făcut uz de piatră (Fig. 4). Au fost descoperite însă bârne arse, și zeci de kilograme de grăunțe carbonizate, de mai multe tipuri. Analiza C14 a îngăduit o datare în secolul XIII, anterior construcției cetății și, stratigrafic, oricărei construcții cu mortar. Ulterior zona pare a fi fost utilizată drept groapă de gunoi, acumulându-se depuneri bine databile, bogate în materiale. În final, zona a fost nivelată cu țigle sparte, piatră și moloz, moment datat prin monede de la 1705 și 1709, ce reprezintă ultimul nivel arheologic identificabil de utilizare intensă a cetății.

Noile investigații au stabilit însă că forma actuală a cetății se datorează mai multor etape de construcție decât se estimase inițial: cortina de nord-vest a fost construită pe segmente adosate în succesiune unul altuia, capătul de vest fiind datat numismatic în anii 1620 sau scurt timp după aceea.

Perioada anilor 1620 a fost extrem de activă, monede din acest interval datând și două construcții identificate pe laturile de est și sud-est ale curții. Prima avea 9 x 5,5-5,8 m și era împărțită în două încăperi, separate printr-un gang îngust. În general zidurile s-au păstrat numai pe ultimele

asize, sau lipseau complet (Fig. 5). Din a doua clădire, săpăturile au surprins latura de nord-vest, inclusiv colțurile. Ruinele și structura cortinei sugerau o construcție de 7,25 x 5,6 m; un pavaj de piatră indica nivelul de călcare interior.

Pe trei laturi ale fântânii s-au conturat ziduri de piatră, într-o structură de 6 x 5,3 m; pe nord-est, unde nivelul era mai ridicat, aceasta a rămas să sprijine direct malul. În partea opusă a curții, construcția încă vizibilă s-a dovedit a fi fost construită unitar, cu excepția a doi piloni. Unitatea zidăriei și situațiile stratigrafice conexe au exclus posibilitatea ca să fi înlocuit o capelă mai veche. A apărut și un cuptor, încadrabil într-un patruleter de 2,7-2,8 m, rectangular în partea de nord-est, unde se afla gura, și circular în partea opusă. Bolta și vatra erau de cărămidă, dar mai jos piatra lua locul acesteia. În fața gurii, cărbone, cenușă și fragmente ceramice puternic arse au acoperit treptele ce urcau către el.

Incinta exterioară, din care mai erau clar vizibile numai ruinele celor două turnuri ale intrării sudice, s-a relevat ca o structură relativ precară, ridicată de-a curmezișul pantei abrupte pe o fundație ce abia a făcut uz de mortar, sugerând că a fost opera unei comunități cu resurse modeste, și/sau o construcție amenajată în grabă. Pe lângă turnurile intrării, pe latura de est a apărut un turn aproximativ pătrat (3,5 m), ținut cu zidul incintei. Capătul unde cortina cotea către vest a apărut la cca. 40 m de Turnul Preoților, rezultând într-o planimetrie mult alungită. Deși au avansat până în buza râpei, sondajele nu au putut identifica latura de nord, și, până la noi cercetări, nu putem decât presupune că aceasta s-a prăbușit complet, aici râpa fiind foarte abruptă și adâncă.

Abstract

The large-scale archaeological research undertaken in 2023 at Saschiz Fortress during its restoration have identified rich materials and a plethora of situations – prehistorical contexts, a 13th century burned dwelling that predated the masonry fortifications, two buildings that functioned inside the main ward, a brick oven etc. They also established new phases for the development of the main ward, the planimetry of the outer ward and collected information about the structure of the fountain and of the only remaining half-standing building. Due to the huge amount of data, only a brief preliminary report is included here, the results being processed for detailed publication.

Bibliografie:

Marcu Istrate 2012 – Marcu Istrate D., *Saschiz*. București, 2012.

Marcu Istrate, Dejan 2013 – Marcu Istrate D., Dejan M., *Cercetări arheologice și descoperiri monetare la cetatea și biserica din Saschiz (jud. Mureș)* în Studii și Cercetări de Numismatică (S.N.) 4 (16), 2013, p. 111-126.

Marcu Istrate, Pascu 2010 – Marcu Istrate D. & Pascu I. F., *Cetatea Saschiz. Note istorice și arheologice* în MCA (S.N.) 6, 2010, p. 185-239.

¹ Marcu Istrate 2012.

Illustrations list:

Fig. 1. Saschiz Fortress during the archaeological research, in April 2023.

Fig. 2. Saschiz Fortress during the archaeological research, in June 2023.

Fig. 3. General plan of the Saschiz Fortress and the archaeological research carried out.

Fig. 4. Section S.19, intermediate work stage, during the research of the burnt complex Cx.13.

Fig. 5. Ruins of the building on the east side of the inner courtyard, in sections S.07J and S.11A-C.

Fig. 1. Cetatea Saschiz în cursul cercetărilor arheologice, în aprilie 2023

Fig. 2. Cetatea Saschiz în cursul cercetărilor arheologice, în iunie 2023

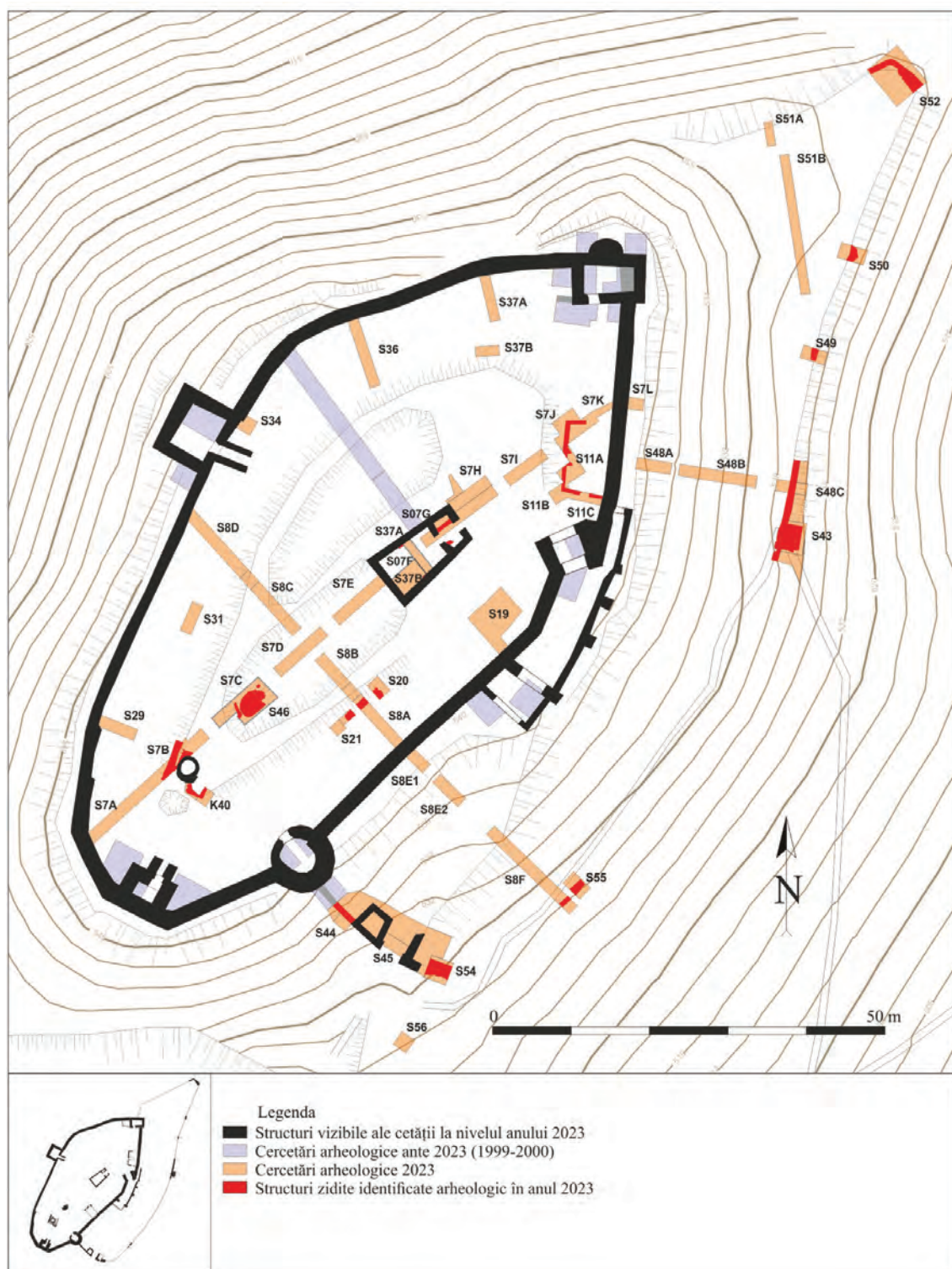

Fig. 3. Plan general al Cetății Saschiz și al cercetărilor arheologice efectuate

Fig. 4. Secțiunea S.19, etapă de lucru intermediară, în timpul conturării complexului incendiat Cx.13

Fig. 5. Ruinele clădirii de pe latura de est a curții interioare, conturare în secțiunile S.07J și S.11A-C

60. Săveni, com. Săveni, jud. Ialomița**Punct: La Movile**

Tip de sit: 111 (așezare deschisă), 2 (descoperire funerară)
Încadrare cronologică: 143 (eneolitic târziu), 211 (La Tène timpuriu)

Cod RAN: 94385.01

Autorizație nr. 108/2023

Colectiv: Florin Vlad – responsabil științific, Cătălin Bem, Radu Coman, Simona Munteanu, Cătălina – Raluca Cernău, Adrian Bălășescu, Valentin Radu

Finanțare: Muzeul Județean Ialomița

Perioada desfășurării cercetării:

Principalele obiective ale campaniei arheologice din anul 2023 de la Săveni - *La Movile*, au fost continuarea cercetărilor în suprafața SB (Fig. 1) pentru finalizarea unor complexe de locuire descoperite în 2022 și deschiderea unei noi secțiuni în partea de nord a așezării. Preocupările pentru realizarea celor două obiective au presupus, încă de la început, o serie de lucrări pregătitoare, și anume: îndepărtarea vegetației din suprafața SB, refacerea caroiului, reconstituirea înregistrărilor din campania trecută (US, complexe, SL).

Săpăturile arheologice s-au desfășurat cu precădere în sectoarele 1, 4-6 și 11 din suprafața SB, unde se descoperiseră, încă din campania trecută, importante complexe de locuire a căror cercetare era nefinalizată. Ne referim aici la locuința de tip bordei nr. 6 (SL 6) și C 41.

Pentru cunoașterea evoluției așezării Cernavoda I, dar și a locuirilor din alte epoci, în partea de nord a fost deschisă o secțiune (notată SII) cu lungimea de 28 m și lățimea de 2 m. Aceasta a fost trasată paralel cu latura de nord a suprafeței SA.

Descrierea selectivă și succintă a rezultatelor

1. **Bordei nr. 6** (SL 6), descoperit în sectoarele 1-2, are o formă rectangulară, cu laturile ușor arcuite, adâncimea de 1,10 m, orientat est-vest. La partea superioară groapa are dimensiuni apreciabile, de 9,80 x 5,10 m, dimensiuni deloc excepționale la Săveni¹. Din punct de vedere stratigrafic, s-au observat două faze de umplere a gropii bordeiului (US 452, US 470), conservate pe martorii stratigrafici care indică diferențe de fragmentaritate, calitative și cantitative, ale constituenților antropici (chirpici, cărbone, ceramică, resturi arheozoologice, piese litice, de exemplu). Cea inferioară (US 470), situată între 0,86 - 1,10 m, aparține unui moment apropiat abandonului.

2. **C 41** - a fost descoperit în sectorul 5, carourile M 2-N 2. Inițial, considerat o groapă menajeră, după reluarea săpăturilor în 2023, s-a constatat că reprezintă groapa de acces spre camera funerară de la un mormânt de înhumatie de tip catacombă (Fig. 2). Scheletul era depus în camera funerară, orientat V-E și avea un inventar relativ numeros: vârfuri de săgeată din bronz, cercei din bronz, un colan din bronz, cuțit cu lama din fier și mâner din os. (Fig. 3) Caracteristicile inventarului permit încadrarea complexului funerar în sec IV î.Hr. Mormântul a fost cercetat integral iar rezultatele urmează a fi publicate într-un articol separat.

3. **C 44** - a fost descoperit în sectorul 5, carourile M 3-N 3. Reprezintă o groapa cu diametrul de 0,70 m, identificată la -0,35 m, imediat sub nivelul de arătură. La baza complexului era depus un craniu uman lipsit de inventar. Umplutura gropii (US 475) conținea un sediment brun-gălbui, pigmentat relativ rar cu cărbune și chirpic, dar și câteva fragmente ceramice indeterminabile.

4. **C 47** - reprezintă un mormânt de înhumatie de tip catacombă cercetat în sectoarele 3-4, carourile H 3-I 3. Accesul spre camera funerară se realiza prin două trepte cruțate în loess. Scheletul, din care lipseau craniul, unele oase de la brațe și picioare, era orientat V-E. Inventarul funerar consta din vârfuri de săgeată din bronz, două cuțite cu lama din fier, iar, într-un caz, și mâner din lemn, o mărghică din pastă de sticlă. În preajma scheletului au mai fost descoperite oase de la un animal de talie mare, dar și resturi osoase umane. Pe baza inventarului a fost datat în sec IV î.Hr. Complexul funerar a fost cercetat integral, rezultatele urmând să facă subiectul unui studiu separat.

Concepția și metodologia

Săpătura este condusă conform concepției și metodologiei formulate și publicate în cazul șantierului Hârșova - tell².

Materialul arheologic rezultat în urma cercetărilor a fost spălat, etichetat și depozitat în condiții de conservare optime la Muzeul Județean Ialomița. După restaurarea și prelucrarea materialelor arheologice, se va proceda la valorificarea cercetărilor prin publicare.

Observații finale

În campania din anul 2023 a fost finalizată cercetarea unor complexe de locuire - SL 6, C 41, înregistrate și cercetate parțial sau integral patru complexe arheologice atribuite locuirii eneolitice și epocilor ulterioare.

De asemenea, a fost trasată secțiunea SII cu scopul de a stabili evoluția locuirii în partea de nord a așezării Cernavoda I și a necropolelor din alte epoci.

În paralel cu cercetarea arheologică sistematică, în campania 2023, situl a făcut parte din proiectul româno-maghiar „The Domino Effect: Tracking changes in climate, environment and subsistence economy at the collapse of Neolithic lifestyle in Eastern - Central and South-East Europe (DOMINO-CLIMATE)”, implementat de Universitatea Eötvös Lóránd (Ungaria) și Universitatea din București, în cadrul căruia Muzeul Județean Ialomița este unul dintre parteneri. În acest context au fost desfășurate o serie de activități specifice, între care menționăm fotogrametria și prelevarea de mostre sedimentologice din locuințele SL 6-US 401, US 402, US 452, US 470 și US 444 și SI 7-US 456 și US 462.

În anul 2024 se va continua cercetarea integrală a complexelor din suprafața SB și secțiunea SII. De asemenea, în limita fondurilor alocate, vom verifica arheologic anomaliile magnetice cu trasee semicirculare din zona sudică a așezării, obținute în urma măsurătorilor din campaniile 2021-2022.

² Randoiu *et alii*, 1998-2000.

Studiul preliminar al faunei de la Săveni (cultura Cernavodă I). Campania 2023

Adrian Bălăşescu (IAB-AR), Valentin Radu (MNIR)

În campania de cercetări arheologice de la Săveni – *La Movile* (cultura Cernavodă I) din anul 2023 s-au recoltat circa 850 de resturi faunistice care provin de la diferite clase de animale - moluște (scoici și melci), pești, reptile, păsări și mamifere. Fragmentele de mamifere sunt cele mai numeroase (cu peste 95%) și de aceea în acest stadiu al cercetării ne vom referi numai la acestea. Resturile de animale domestice (vită, oaie, capră, porc și câine) predomină cu peste 92%, iar dintre acestea cornutele mari sunt cele mai numeroase (peste 55%), acestea fiind urmate la mare distanță de către ovicaprine, porc și câine.

Vânătoarea ilustrată printr-un număr relativ mare de taxoni (cerb, căprior, bour, cal, mistreț, urs, vulpe și iepure de câmp) joacă un rol secundar în cadrul paleoeconomiei animaliere, ea având un rol de suplimentare a alimentației carnate, mai ales că se vânau specii de talie mare și foarte mare (cerb, bour și cal).

Abstract

During the 2023 archaeological campaign, the research of some inhabiting complexes was completed - SL 6, C 41, four archaeological complexes attributed to the Eneolithic and subsequent eras were registered and partially or fully investigated. Also, the SII section was opened in order to establish the evolution of habitation in the northern part of the Cernavodă I settlement and the necropolises from other eras. The archaeological inventory under study consists of ceramic fragments, flint, stone, bone and antler tools, clay objects and bones.

Bibliografie:

F. Vlad, *Evoluția comunităților preistorice din eneolitic în Câmpia Bărăganului. Culturile Gumelnița și Cernavodă I*, Ed. Cetatea de Scaun, 2019.

F. Vlad, R. Coman, S. Munteanu, C. Bem, *Cercetările arheologice de la Săveni La Movile, Ialomița SN 1(5)*, 2021, Slobozia, p. 179-185.

B. Randoin, D.N. Popovici, Yannick Rialland, *Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un sit pluristratificat: tell-ul neo-eneolitic de la Hârșova*, Cercetări Arheologice 11/1, 1998-2000, p. 199-234.

Illustrations list:

Fig. 1. General view of the surface SB.

Fig. 2. During the research of C. 41.

Fig. 3. C. 41.

Fig. 1. Suprafața SB - Vedere generală

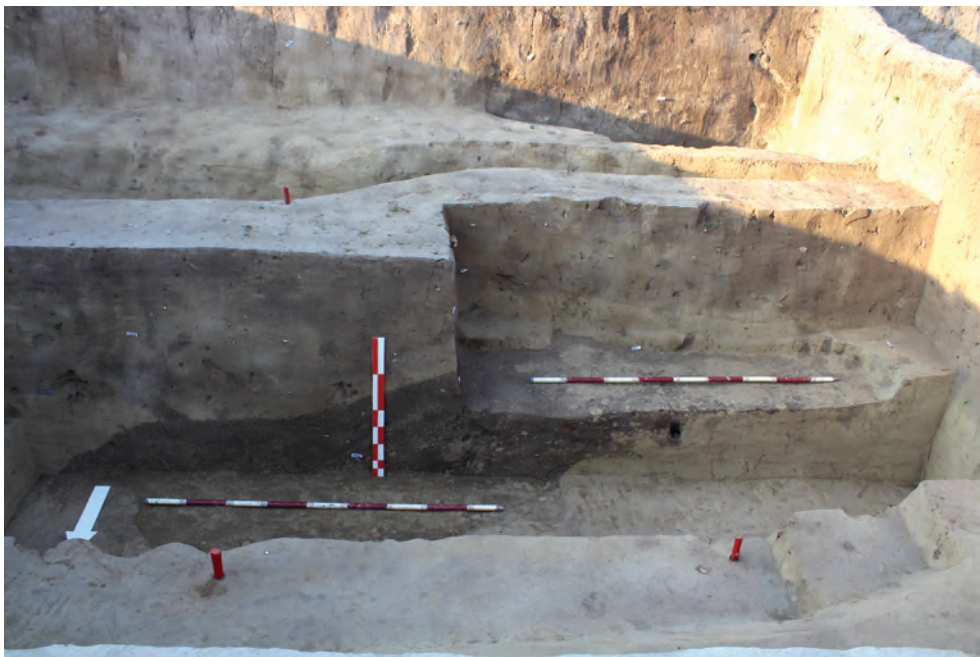

Fig. 2. C 41 - în curs de cercetare

Fig. 3. C 41

61. Sâncrai, oraș Aiud, jud. Alba**Punct: Darvas****Tip de sit:** 211 (necropolă plană)**Încadrare cronologică:** 163 (Hallstatt târziu); 212 (La Tène mijlociu)**Cod RAN:** 1311.02**Autorizație nr.** 130/22.11.2023

Colectiv: Aurel Rustoiu – responsabil științific (IAIA Cluj-Napoca), Mariana Egri (IAIA Cluj-Napoca), Andreea Drăgan (IAIA Cluj), Adrian Cătălin Cășălean (MCDR Deva), Georgeta El Susi (IAIA Cluj-Napoca), Beatrice Ciută (Univ. Alba Iulia), Gabriel Balteș, Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Szilárd Sándor Gál (MJ Mureș) – membri în colectiv; Diandra Natalia Pall-Both, Marina Musteață, Bogdan Lăpușan (Școala doctorală istorie și arheologie a Academiei Române – IAIA Cluj-Napoca) – doctoranzi; Paul Sorin Lăcraru, Florian Boișteanu (UBB Cluj-Napoca) – studenți masteranzi.

Total finanțare: 48000 lei (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia)**Perioada desfășurării cercetării:** 22.11 - 15.12.2023

Situl arheologic din punctul Darvas a fost identificat în anul 2015 cu ocazia efectuării unui diagnostic arheologic pe traseul viitoarei autostrăzi Sebeș–Turda. Acesta se află situat în hotarul satului Sâncrai (municipiul Aiud), pe terasa înaltă de pe malul stâng al râului Mureș, la cca. 850 m spre est de castelul Kemény din localitate. În anul 2016 au demarat săpături arheologice preventive de amploare. Acestea au evidențiat faptul că în aria supusă investigațiilor s-au succedat două necropole. Prima dintre acestea se datează la sfârșitul primei epoci a fierului și aparține orizontului „scitic” din Transilvania, în timp ce a doua aparține fazei mijlocii a celei de-a doua epoci a fierului, mai precis fazei La Tène C2. Cu ocazia săpăturilor preventive, s-a observat că aria ocupată de înmormântări se extinde spre vest, în afara zonei afectate de construirea autostrăzii. Ca urmare, cercetarea sitului de la Sâncrai-Darvas a continuat prin săpături arheologice sistematice în anii 2020-2022. Cu ocazia acestor săpături sistematice au mai fost dezvelite 20 de morminte aparținând orizontului „scitic”, un mormânt datat în La Tène C2 și un complex care, în lipsa materialelor arheologice, nu poate fi datat în vreunul din cele două orizonturi de evoluție a necropolelor (a se vedea mai pe larg rapoartele preliminare publicate în *Cronica Cercetărilor Arheologice* – Rustoiu et al. 2017; 2021, 2022; 2023, dar și Rustoiu 2019; Rustoiu, Egri 2020; Balteș 2020; Rustoiu, Drăgan 2022 etc.). În contextul acestor săpături, resturile umane inhumate sau incinerate au beneficiat de analize antropologice complexe (Sz. S. Gál), au fost efectuate analize paleozoologice asupra ofrandelor de animale (G. El Susi – vezi El Susi 2018), precum și analize paleobotanice ale probelor de sol din morminte și din vasele inventarului funerar (B. Ciută). De asemenea, au fost prelevate și probe de sol pentru analiza polenului fosil (R. Grindean, colaborator de la Facultatea de Geologie a Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), care au furnizat date esențiale pentru reconstituirea peisajului antic din zona necropolei. Acestea au fost comparate și cu evoluția vegetației din zonă, așa cum este ea ilustrată de

coloanele polinice prelevate dintr-o turbărie din apropierea necropolei de la Sâncrai (analize R. Grindean, în curs de publicare).

În campania din anul 2023 au fost continuate săpăturile în sectorul vestic al necropolei, fiind deschise, prin mijloace mecanizate, un număr de patru suprafețe paralele cu cele din anii anteriori. În suprafețele notate cu L și M nu au fost descoperite complexe arheologice, ceea ce ar putea indica faptul că zona respectivă marchează limita spre nord a necropolei. Pe de altă parte, suprafața N este lipsită de morminte pentru că acestea au fost distruse datorită unor intervenții moderne (suprafața a fost folosită pentru extragerea de pietriș, groapa rezultată fiind astupată recent cu mijloace mecanizate).

În suprafața P au fost dezvelite trei complexe arheologice, dintre care unul constituie o înmormântare dublă. Dintre cele trei complexe arheologice, două aparțin orizontului „scitic”, iar al treilea se datează în La Tène C2.

Din punct de vedere al riturilor funerare, mormintele aparținând orizontului „scitic” sunt de inhumatie, în gropi cvasi-rectangulare, orientate E-V sau NV-SE.

Mormântul dublu (nr. 24-25) conține două schelete chircite (sau în poziție „lotus?”), unul pe stânga, celălalt pe dreapta. Inventarul era compus doar dintr-un inel de buclă, foarte oxidat, în zona craniului M. 24, la care se adaugă bucăți de ocră în zona picioarelor.

Morminte similare, din punct de vedere al poziției defuncțiilor, sunt rare în necropola de la Sâncrai. Un mormânt asemănător a mai fost găsit în campania din anul 2020, nu departe de complexul dezvelit anul acesta. Defuncta era așezată în aceeași poziție chircită, cu picioarele pliate sub bazin, iar în brațele sale a fost așezat un obiect de lemn (probabil un instrument muzical). Caracterul funcțional și social deosebit al defunctei ar putea explica poziția în care a fost înmormântată, iar mormintele 24-25 dezvelite anul acesta ar putea fi interpretate în aceeași cheie.

Mormântul nr. 26 conținea un schelet aparținând unui matur, chircit pe stânga, fără inventar funerar. Ritul și ritualul funerar, ca și amplasarea mormântului indică faptul că el aparține orizontului „scitic”.

Mormântul nr. 23, având groapa rectangulară cu dimensiunile de 2,80 x 1,20 m și orientare NV-SE, a fost probabil de incineratie. În partea de NV a gropii au fost depuse trei vase ceramice de tip La Tène, din care unul conține probabil oasele incinerate. Inventarul ceramic este reprezentat de trei câni, dintre care două sunt lucrate la roată, iar unul, cu toartă torsadată, este lucrat cu mâna. Vase asemănătoare au mai fost folosite ca urne în diverse complexe funerare aparținând grupului Padea-Panaghiurski Kolonii, cum sunt cele de la Corcova (jud. Mehedinți), Spahii (jud. Gorj) sau Teleac (jud. Alba). Vasele au fost ridicate și împachetate împreună cu întregul conținut și vor fi golite în laborator, pentru a fi prelevate probe de polen, de oase, de cărbune și eventual de alte resturi organice. Atât forma gropii, cât mai ales inventarul ceramic, indică faptul că acest complex funerar aparține orizontului La Tène C2 al necropolei de la Sâncrai.

La fel ca în campaniile anterioare, fiecare mormânt identificat și săpat a fost georeferențiat, desenat și fotografiat, inclusiv fotogrammetric, în vederea realizării unor mode-

le digitale 3D. De asemenea, în fiecare caz a fost întocmită o fișă de mormânt care cuprinde descrierea complexului, a ritului și ritualului funerar, a inventarului, a stării sale de conservare și a scheletului. Au fost de asemenea înregistrate tipul și numărul de probe prelevate, precum și datele topografice aferente fiecărui context arheologic. Materialul arheologic din fiecare mormânt a fost ridicat individual, înregistrat fotografic și în baza de date, iar apoi împachetat conform regulilor de prelevare și conservare primară, în vederea predării la laboratorul de restaurare al MNUAI. În sfârșit, s-au prelevat probe de sol pentru investigații micro-morfologice, macrobotanice și biochimice.

În campania din anul acesta, la fel ca în anul precedent, colectivul de cercetare de la Sâncrai a efectuat și o serie de investigații de suprafață în zona adiacentă necropolei în vederea identificării așezărilor corespunzătoare celor două necropole (vezi Egri et al. 2023).

Campania arheologică a anului 2023 a adus o serie de informații științifice importante privind acest sector al necropolei scitice. A fost delimitată aria necropolei spre partea ei de nord-vest, astfel că cercetările din campaniile care urmează se vor concentra spre limita vestică a cimitirului, unde suprafețele deschise indică continuarea acesteia probabil până la limita terasei înalte a Mureșului. De asemenea, săpăturile de anul acesta oferă informații noi asupra unor practici funerare ale acestei comunități. Analizele bioantropologice, arheozoologice, arheobotanice și palinologice, care sunt în curs, vor oferi de asemenea informații importante privind vârsta, sexul biologic și genul decedaților, dar și despre practicile agricole sau pastorale ale comunităților respective.

În ceea ce privește înmormântările din epoca La Tène mijlocie (sub-faza C2), mormântul dezvelit în această campanie ilustrează încă o dată, prin inventarul său, că necropola aparține perioadei „post-celtice” și că din punct de vedere cultural aceasta marchează cele mai timpurii manifestări ale grupului Padea-Panaghiurski Kolonii din sud-vestul Transilvaniei.

Abstract

The Iron Age cemeteries from Sâncrai-Darvas are located on a high terrace on the left bank of the Mureș River. The site was initially identified in 2015 during the evaluation survey conducted before the construction of the Sebeș – Turda motorway. Preventive archaeological excavations were conducted in 2016, the results indicating that the cemeteries are extending outside the western limit of the motorway. Systematic archaeological investigations were initiated in 2020 and continued until 2023, targeting the western area of the site. During the archaeological campaigns of the 2020-2022, the team unearthed a total number of 20 graves, all belonging to the “Scythian” horizon, and another one dated in LT C2. Three other funerary features (one of them being a double grave) have been investigated in the archaeological campaign of 2023. Two of them (including the double burial) belong to the cemetery of the “Scythian” horizon, while another can be dated to the La Tène C2. The graves belonging to the “Scythian” horizon are inhumations, with the skeletons in a crouched position.

The single grave belonging to the La Tène C2 is probably a cremation. The burial pit contained three ceramic vessels (three beakers, of which two wheel-made and one hand-made) of the La Tène type; one vessel most likely contains the cremated bones. All of the vessels were recovered with their intact contents and will be emptied in the laboratory to obtain samples for the analysis of pollen, bones, charcoal and other potential organic remains. The preliminary results of this campaign provided important information regarding the extension of the Scythian cemetery and the associated funerary practices. Likewise, the grave dated to the La Tène C2 period indicate that the Late Iron Age cemetery is also extending to the west, requiring the continuation of systematic archaeological investigations during the following years.

Bibliografie:

Balteș 2020 – G. Balteș, *Simboluri cu conotație magico-religioasă, incizate pe vase ceramice descoperite în necropola scitică de la Sâncrai (jud. Alba)*, in *Apulum* 57, 2020, p. 79-92;

Egri et alii. 2023 - M. Egri et al., *Settlement and land-use patterns in the surroundings of the Iron Age cemeteries at Sâncrai-Darvas (Alba County)*, in *Apulum* 60, 1, 2023, p. 157-192;

El Susi 2018 - G. El Susi, *Animal offerings in Scythian necropolises in Transylvania*, in *Terra Sebus* 10, 2018, p. 39-63;

Rustoiu 2019 - A. Rustoiu, *A female shaman of the Scythian age from Transylvania*, in *Archaeological explorations of magic and witchcraft in Iron Age Transylvania*, Cluj-Napoca 2019, p. 54-70;

Rustoiu et alii. 2017 - A. Rustoiu et alii., 116. Sâncrai, in *CCA. Campania 2016*, București 2017, p. 210-211;

Rustoiu et al. 2021 - A. Rustoiu et alii., 44. Sâncrai, oraș Aiud, jud. Alba. Punct: Darvas, in *CCA. Campania 2020*, Sibiu 2021, p. 255-257;

Rustoiu et alii. 2022 - A. Rustoiu et alii., 70. Sâncrai, oraș Aiud, jud. Alba. Punct: Darvas, in *CCA. Campania 2021*, București-Oradea 2022, p. 318-320;

Rustoiu et alii. 2023 - A. Rustoiu et alii., 64. Sâncrai, oraș Aiud, jud. Alba. Punct: Darvas, in *CCA. Campania 2022*, Târgoviște 2023, p. 325-328;

Rustoiu, Egri 2020 - A. Rustoiu, M. Egri, *The dynamics of collective identities and cultural encounters in the eastern Carpathian Basin during the Late Iron Age*, in G. Pierrevelcin et alii., *Unité et diversité du monde celtique – Unity and Diversity in the Celtic World. Actes du 42e colloque international de l'AFEAF*, Paris 2020, p. 449-468.

Rustoiu, Drăgan 2022 – A. Rustoiu, A. Drăgan, *Remembering the ancestors. A grave-marker from the „Scythian” cemetery at Sâncrai (Alba County, Transylvania)*, in *Ephemeris Napocensis* 32, 2022, p. 171-192.

List of Illustrations:

Fig. 1. Double inhumation grave.

M124-25, with the skeletons in a crouched position, from the Scythian cemetery at Sâncrai-Darvas.

Fig. 2. Cremation grave M23 dated to the La Tène C2 from Sâncrai-Darvas.

Fig. 1. Mormântul dublu de inhumație M24-25 din necropola scitică de la Sâncrai-Darvas

Fig. 2. Mormântul M23 de incinerație datat în La Tène C2 de la Sâncrai-Darvas

62. Sântana, jud. Arad**Punct: Cetatea Veche****Tip de sit:** 125 (fortificație)**Încadrare cronologică:** 153 (Epoca bronzului târziu)**Cod RAN:** 12108.06**Autorizație nr.** 19/04.04.2023

Colectiv: Florin Gogâltan – responsabil de șantier (IAIA Cluj-Napoca), Victor Sava, Vlad Murgu, Andrei Mărincean, Cristian Ioan Cireap, Daniel Preda (CM Arad), Dragoș Diaconescu (MNB Timișoara), Sorin Felea (doctorand Univ. Alba Iulia), Mihai Rus (doctorand UBB Cluj-Napoca), Oriana Dolog (doctorand UV Timișoara), Teodora Călin, Andrei Crețu, Horia Mariuțac, Denis Mereuță, Alexandru Micu, Mihnea Negoescu, Alexandra Stache (studenți UBB Cluj-Napoca).

Finanțare: CM Arad, MC**Perioada desfășurării cercetării:** 17.08 - 6.10.2023

Colaborarea noastră timp de 5 ani (2018-2022) cu Universitatea Goethe din Frankfurt, în cadrul proiectului LOEWE - „Prähistorische Konfliktforschung – Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”, s-a materializat prin efectuarea de măsurători magnetometrice pe o suprafață de 102 ha, investigații LiDAR pe circa 850 de ha¹ și a unor săpături arheologice care ne-a permis datarea sigură a mega-fortului/sitului de la Sântana - Cetatea Veche între cca. 1450-1250 BC². Săpăturile au vizat atât elementele de fortificare, așa numita fortificație a III-a³ și fortificația I⁴, cât și cea mai impresionantă clădire (Structura 1) identificată prin cercetările non-invasive în 2018⁵.

În campania anului 2022 am început cercetarea arheologică a unei movile de pământ aflată în zona exterioară sud-estică a fortificației a III-a, dar cuprinsă în interiorul fortificației a IV⁶. Măsurătorile magnetometrice efectuată de dr. Alexandru Hegyi au indicat prezența sub movilă a unei structuri rectangulare de mari dimensiuni. Existența acestui structuri a fost confirmată de săpăturile din campania anului 2022 și a putut fi datată la sfârșitul epocii bronzului, fiind contemporană cu mega-fortul.

Campania anului 2023 s-a concentrat pe continuare investigațiilor în această movilă. A fost prelungită secțiunea din anul 2022 cu încă cca. 34 m. De asemenea pe o porțiune de cca. 8 m a fost golită secțiunea de anul trecut pentru a surprinde întreaga amenajare. Lățimea inițială a secțiunii a fost de 2 m, dar pentru a îndrepta profilele și a decoperta întreaga platformă am extins spre sud-est secțiunea până am ajuns la o lățime de cca. 3,30 m.

Așa cum am constatat încă din campania anului trecut, întreaga construcție care are o lățime de cca. 12 m a fost plasată într-o groapă săpată ulterior în movilă. Pe laturile lungi ale celei mai recente podele am identificat două „borduri” realizate îngrijit din lut, nu foarte înalte, care delimitează un spațiu interior. Mai multe gropi de stâlpi, unele de mari dimensiuni și foarte adânci, au fost amplasate pe marginea acestei platforme (Fig. 1). După utilizarea sa, pentru un scop pe care doar îl bănuim, întreaga groapă care are o adâncime de cca. 1,50 m a fost astupată rapid.

Abstract:

In the autumn of 2022 we started investigating an earth mound located in the south-eastern outer area of the 3rd fortification, but inside the 4th fortification of Sântana-Cetatea Veche. Magnetometric measurements carried out by Dr Alexandru Hegyi indicated the presence of a large rectangular structure under the mound. The existence of this structure was confirmed by the excavations of the 2022 campaign and could be dated to the Late Bronze Age, being contemporary with the mega-fort. The entire construction, which is ca. 12 m wide, was placed in a pit subsequently dug in the mound. On the long sides of the later floor we identified two neatly made clay „kerbs”, not very high, which delimit an interior space. Several postholes, some large and very deep, were placed on the edge of this platform (Fig. 1). After its use, for a purpose we can only guess, the entire pit which is ca. 1.50 m deep was quickly filled in.

Bibliografie:

Gogâltan, Sava, Krause 2019 - Gogâltan, F., Sava, V., Krause, R., *Sântana „Cetatea Veche”. A Late Bronze Age Megafort in the Lower Mureș Basin in Southwestern Romania*, in S. Hansen, R. Krause, (Hrsg.), *Materialisierung von Konflikten. Beiträge der Dritten Internationalen LOEWE Konferenz vom 24. bis 27. September 2018 in Fulda. / Materialisation of Conflicts. Proceedings of the Third International LOEWE Conference, 24-27 September 2018 in Fulda*, UPA, 319, Bonn, 2019, p. 191-221.

Gogâltan et alii 2019 - Gogâltan, F., Sava, V., Krause, R., Lie, M., *Sântana, jud. Arad, Punct: Cetatea Veche*, in CCAR. *Campania 2018*, București 2019, p. 173-174.

Gogâltan et alii 2020 - Gogâltan, F., Sava, V., Krause, R., Lie, M., *Sântana, jud. Arad, Punct: Cetatea Veche*, in CCAR. *Campania 2019*, București, 2020, p. 311.

Gogâltan et alii 2021 - Gogâltan, F., Sava, V., Krause, R., Lie, M., *Sântana, jud. Arad, Punct: Cetatea Veche*, in CCAR. *Campania 2020*, București-Sibiu, 2021, p. 258-259.

Gogâltan et alii 2022 - Gogâltan, F., Sava, V., Cireap, I., Preda, D., Krause, R., *Sântana, jud. Arad, Punct: Cetatea Veche*, in CCAR. *Campania 2021*, Oradea-București, 2022, p. 326-327.

Gogâltan et alii 2023 - Gogâltan, F., Sava, V., Diaconescu, D., Krause, R., Hegyi, A., Cireap, C.I., Preda, D., Murgu, V., Mărincean, A., Dolog, O., Reiss, I., Scheinberger, K., Mereuță, D., Negoescu, M., Micu, A., Stache, A., Călin, T., *Sântana, jud. Arad, Punct: Cetatea Veche*, in CCAR. *Campania 2022*, București-Târgoviște, 2023, p. 329-332.

Krause et alii 2022a - Krause, R., Sava, V., Stobbe, A., Gogâltan, F., *Zentrale Großbauten der spätbronzezeitlichen Mega-Site von Sântana im rumänischen Kreischland*, in E. Kaiser, M. Meyer, M., Scharl, S., Suhrbier (Hrsg.), *Wissensschichten. Festschrift für Wolfram Schier zu seinem 65. Geburtstag*, Rahden/Westf., 2022, p. 411-426.

Krause et alii 2022b - Krause, R., Sava, V., Stobbe, A., Gumnior, M., Gogâltan, F., *Sântana – Cetatea Veche am Unterlauf des Mureș in Rumänien. Zur Topographie, Umwelt und Geschichte der Befestigungen und ihres zentralen Großkomplexes*, in *Eurasia Antiqua*, 24, 2022, p. 67-89.

Sava, Gogâltan, Krause 2019 - Sava, V., Gogâltan, F., Krause, R., *First Steps in the Dating of the Bronze Age Mega-Fort in Sântana-Cetatea Veche (Southwestern Romania)*, in S. Hansen, R. Krause (eds.), *Bronze Age Fortresses in Europe. Proceedings of the Second International LOEWE Conference, 9-13 October 2017 in Alba Julia, UPA*, 335, Bonn, 2019, p. 161-176.

Illustration

Fig. 1. Sântana - Cetatea Veche. Photograph of section S9.

Fig. 1. Sântana - Cetatea Veche. Fotografia secțiunii S9

63. Sântion, com. Borș, jud. Bihor**Punct: Dealul Mănăstirii / Kolostordomb****Tip de sit:** 117 (tell), 134 (mănăstire)**Încadrare cronologică:** 152 (Epoca bronzului mijlociu), 43 (Epoca medievală)**Cod RAN:** 27677.01**Autorizație nr.** 4/04/04/2023**Colectiv:** Florin Gogâltan – responsabil de șantier (IAIA Cluj-Napoca), Gruia Fazecaș, Katócz Zoltán, Fechete-Porsztner Kitti (MTC Oradea), Demjén Andrea (MNIT Cluj-Napoca), Florin Sfrengeu (U Oradea), Georgiana Teodora Pop, Miruna Oana (masterande UBB Cluj-Napoca), studenți U Oradea.**Finanțare:** 50.000 lei MTC Oradea**Perioada desfășurării cercetării:** 11.07 - 12.08.2023

Urmărind drumul asfaltat care duce la stânga de la intrarea în localitatea Sântion (com. Borș, jud. Bihor) spre balastiera și balta de pescuit cu același nume, repere semnalizate, se ajunge după 2 km la o movilă încadrată în digul malului drept al Crișului Repede. O variantă a drumului pietruit taie brutal resturile acestei movile, fapt imposibil de ratat. Aici găsim ceea ce a mai rămas din situl arheologic Sântion - *Movila Mănăstirii / Kolostordomb*. Tradiția istorică și monumentalitatea locului a dus la marcarea sa sub denumirea de „Clastrom” pe harta posesiunilor din *Szent János* și împrejurimi de la 1785¹. Alte hărți istorice confirmă poziția acelui „Kolostordomb”, cum îl denumesc localnicii și astăzi, față de cursul Crișului Repede care se va apropia treptat, necesitând lucrări de îndiguire la sfârșitul secolului al XIX-lea².

Din perspectivă arheologică situl este cunoscut încă din 1871, datorită informațiilor oferite de F. Römer, părintele arheologiei maghiare³. În urma celor publicate de J. Hampel de aici⁴, cimitirul de urne de la Sântion devine primul obiectiv din România cu descoperiri ce ulterior vor fi atribuite culturii Otomani⁵. Materialele găsite incidental aici⁶, dar mai ales primele săpături făcute de A.D. Alexandrescu și M. Rusu în 1954⁷, au stabilit importanța acestei așezări pentru reconstituirea realităților epocii bronzului din Bazinul Crișurilor⁸. De aceea în perioada 2014-2016, în cadrul proiectului „*Living in the Bronze Age Tell Settlements. A study of Settlement Archaeology at the Eastern Frontier of Carpathian Basin*”, finanțat de Ministerul Educației prin grantul CNCS – UEFISCDI, PN-II-ID-PCE-2012-4-0020⁹, ne-am propus efectuarea de cercetări non-invasive și reluarea săpăturilor arheologice pentru a stabili poziția sa cronologică în raport cu cel mai apropiat tell al epocii bronzului aflat la ca. 7 km în linie dreaptă cel de la Toboliu-

Dâmbul Zănăcanului¹⁰.

După efectuarea de fotografii aeriene, măsurători magnetometrice și investigații georadar¹¹, în anul 2015 au fost deschise două casete (S 1 și S 2) cu scopul de a stabili potențialul sitului (Fig. 5)¹². Săpăturile au continuat și anul următor, dar doar în unitatea de cercetare S 2¹³. În urma acestor campanii arheologice am putut stabili că informațiile istorice privind existența aici la 1215 a unei mănăstiri benedictine se confirmă. Sfârșitul acestui centru ecleziastic se produce cândva după a doua jumătate a secolului al XVI-lea¹⁴. În S 2 am surprins mai multe nivele de locuire din epoca bronzului constând din construcții de suprafață unele având și podele din scânduri de lemn, vetre de foc etc. Nu am reușit însă să atingem cele mai vechi secvențe de locuire. Odată cu finalizarea proiectului de cercetare a tell-urilor epocii bronzului din vestul României și a lipsei totale de interes și sprijin din partea conducerii de atunci a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, a trebuit să abandonăm săpăturile la Sântion - *Movila Mănăstirii / Kolostordomb*.

În toamna târzie a anului 2022 au fost reluate săpăturile în S 2, după ce a fost curățată zona de vegetația crescută între timp. De asemenea Muzeul Țării Crișurilor a finanțat și opt probe ¹⁴C, procesate la laboratorul din Debrecen¹⁵. Înțelegând importanța acestui obiectiv, începând cu anul 2023 noua conducere a muzeului din Oradea a cuprins șantierul arheologic Sântion într-un program de cercetări arheologice sistematice. Colectivul a fost lărgit prin colaborarea mai multor instituții: Muzeul Țării Crișurilor, Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj Napoca, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj Napoca și Universitatea din Oradea. De asemenea primăria comunei Borș a asigurat cazarea echipei de cercetare.

În campania anului 2023, în S 2, am documentat nivelul de distrugere a unei locuințe (Cxt. 41A) și podeaua sa de lut (Cxt. 41B). Sub aceasta am identificat un alt nivel de distrugere (Cxt. 42A) ce acoperea urmele a două construcții învecinate (Cxt. 42 / Loc.1 și 2), și care reprezintă cele mai vechi locuințe ale tell-ului din epoca bronzului. Cele două locuințe contemporane sunt singurele construcții care au fost arse intenționat, lăsând în urmă mai multe fragmente de chirpici. Pe baza observațiilor noastre din campaniile anterioare, celelalte locuințe nu au fost incendiate, ci reparate sau demolate, chirpicul lipsind aproape complet. Pereții caselor a fost realizați din grinzi de lemn așezate culcat pe lungime, iar podelele au fost acoperite cu scânduri având până la 0,30 m lățime. Greutate acoperișului se sprijinea pe stâlpi de susținere. Locuința Cxt. 42/Loc.1 a fost prevăzută cu un cuptor (Cxt. 44), care s-a conturat pe o porțiune foarte mică în colțul nord-vestic al suprafeței cercetate. Cele două locuințe au fost construite pe un strat de amenajare/consolidare (Cxt. 43), care este

¹ Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023, p. 21, Fig. 1.² Drimba, Fazecaș 2019.³ Römer 1871.⁴ Hampel 1892, p. 121, Táb. CXXXVIII/1-5.⁵ Fazecaș, Gogâltan 2021, p. 318-320.⁶ Ardoș 1936.⁷ Alexandrescu 1955.⁸ Fazecaș 2014.⁹ Gogâltan 2014; Gogâltan 2016, p. 88-89.¹⁰ Fazecaș, Gogâltan 2020, p. 25, Pl. V/3-4, VI/1-4; Gogâltan et alii 2020, p. 82-84; Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023, p. 23-26.¹¹ Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023, Fig. 3-4.¹² Fazecaș et alii 2016; Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023, Fig. 5.¹³ Fazecaș, Gogâltan, Ignat 2017.¹⁴ Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023, p. 26.¹⁵ Fazecaș et alii 2023.

reprezentat de un lut maroniu-deschis, foarte compact, cu puține materiale arheologice. Sterilul din punct de vedere arheologic este marcat de un lut maroniu, compact, pigmentat cu oxizi de fier (Cxt. 45). Pentru a împrosăta profilul, dar mai ales pentru a recupera sediment din fiecare nivel de locuire pentru studii macro-botanice, profilul nordic al S 2 a fost extins cu 40 cm (Fig. 1-2). De asemenea am colectat oase de animale din mai multe contexte arheologice sigure, pentru alte datări absolute. Sintetizând rezultatele săpăturilor arheologice din S 2, putem constata că tell-ul în această zonă are o stratigrafie totală de 3,42 m de la nivelul actual de călcare, măsurat în colțul NE al secțiunii. Au fost identificate 45 de contexte arheologice principale. Primele patru contexte (Cxt. 1-4), sunt niveluri care aparțin mănăstirii medievale. Primul nivel din epoca bronzului, neafectat de intervențiile ulterioare, este Cxt.5, iar ultimul este Cxt.44. Acumulările stratigrafice din epoca bronzului ating în această zonă 2,62 m. Datele absolute pe care le deținem până în prezent se plasează între 1922-1616 2σ (95.4 %), materialul arheologic fiind caracteristic acelei etape a II-a stilului ceramic Otomani.

Tot în campania anului 2023 a fost deschisă și S 3 (5x5 m, prelungită în partea sud-estică spre sud cu 2,50 m/1,0 m), amplasată aprox. în mijlocul sitului, pe partea opusă a secțiunii S 1 (Fig. 3-5). Ea a vizat partea sudică a mănăstirii medievale și a dovedit că aceasta a avut cel puțin două faze de construcție și probabil a trecut prin mai multe reamenajări. Din prima fază de construcție a fost identificată fundația unei clădiri cu două încăperi cu orientare vest-est. A fost cercetat parțial zidul sudic și nordic al clădirii și urmele a două instalații de încălzire/sobe. Fundația clădirii a fost construită exclusiv din lut galben bătut având o grosime cuprinsă între 0,90-1,10 m. Talpa fundației ajunge până la adâncimea relativă de 2,15 m de la nivelul de călcare actual (la 1,00 m față de nivelul de călcare medieval). Din elevație s-a păstrat pe marginea estică a fundației un șir de cărămizi orientate nord-sud și est-vest. Pe partea vestică a fundației s-a păstrat tencuiala interioară a elevației, care avea pe alocuri o înălțime de 0,12 m. În ambele încăperi au fost descoperite urmele sistemelor de încălzire, ceea ce sugerează că această parte a mănăstirii a servit drept chilii pentru călugării mănăstirii. Pe baza materialului arheologic descoperit putem presupune că prima fază de construcție a acestei clădiri se plasează undeva în secolele XIV-XV. După demolarea clădirii toată suprafața a fost nivelată cu un lut galben bătut, intercalat cu dărâmtură, având o grosime de 0,50-0,70 m. Cea de-a doua fază a mănăstirii este reprezentată de o pardoseală realizată din cărămidă, care a apărut la aprox. 0,40 m adâncime de la nivelul actual de călcare. Orientarea cărămizilor și spațiul gol, care semnalează traseul unui zid scos, marcau două încăperi. Materialul arheologic recoltat de pe pardoseală și din preajma ei plasează funcționarea încăperilor la mijlocul secolului al XVI-lea, care corespunde izvoarelor scrise ce consemnează faptul că în anul 1547 călugărițele dominicane se refugiază aici din Buda de pe insula Sfânta Margareta. În urma cercetărilor s-a putut determina faptul că aripa sudică a mănăstirii a avut o lățime interioară de 5 m și o lungime totală, bazată pe cercetările georadar,

de aproximativ 14-15 m. Având în vedere că încăperea vestică a avut o lungime interioară de 2,60 m și o lățimea de 5 m, însemna că această clădire a avut aproximativ 3 sau 4 încăperi de locuit. Luând în considerare grosimea fundațiilor exterioare, cât și a celor despărțitoare (0,90-1,10 m) este posibil că această clădire să fi avut un etaj.

Abstract

The 2015-2016 and 2022-2023 archaeological excavations at Sântion-Movila Mănăstirii / Kolostordomb aimed to investigate the medieval monastery and the Bronze Age tell. In the 2023 campaign, after several archaeological campaigns, research unit S 2 was completed, identifying 45 archaeological contexts and a stratigraphy of 3.42 m from the current level of trampling, measured in the NE corner of the section. Contexts 1-4 can be attributed to the medieval period and the rest to the Bronze Age (Fig. 1-2). Bronze Age stratigraphic accumulations reach 2.62 m in this area. The absolute data that we have so far are placed between 1922-1616 2σ (95.4%), the archaeological material being characteristic of that 2nd stage of the Otomani ceramic style.

Also in the 2023 campaign, S 3 was opened, located approximately in the middle of the site (Fig. 3-5). It targeted the southern part of the Benedictine monastery first mentioned in 1215. Research has shown that it had at least two phases of construction and probably went through several reconstructions. From the first phase of construction, the foundation of a two-room building facing west-east has been identified. Traces of heating systems were found in both rooms, suggesting that this part of the monastery served as a cellar for the monks of the monastery. On the basis of the archaeological material discovered, we can assume that the first phase of construction of this building dates back to the 14th- 15th centuries. The second phase of the monastery is represented by a brick floor. The orientation of the bricks and the hollow space, which marks the route of an outgoing wall, marked two rooms. The archaeological material collected from the floor and its surroundings places the functioning of the rooms in the mid. 16th century, which corresponds to the written records that in 1547 Dominican nuns took refuge here from Buda.

Bibliografie:

- Alexandrescu 1955 - Alexandrescu, A.D., *Săpăturile de salvare de la Sântion (r. Oradea, reg. Oradea)*, in SCIV, VI, 3-4, p. 487-495.
- Ardoș 1936 - Ardoș, F., *Date arheologice privitoare la Oradea și județul Bihor*, in Familia, III, 4, 1936, p. 61-76.
- Drimba, Fazecaș 2019 - Drimba, G., Fazecaș, G., *O perspectivă istorică asupra evoluției mediului geografic în preajma tell-ului aparținând epocii bronzului de la Sântion „Dealul Mănăstirii/ Klastromdomb” (județul Bihor)*, in Crisia, 49, 2019, p. 49-63.
- Fazecaș 2014 - Fazecaș, G., *Sântion „Dealul Mănăstirii = Klastrom domb”, Bihor County*, in F. Gogâltan, C. Cordoș, A. Ignat (eds.), *Bronze Age tell, tell-like and mound-like settlements at the eastern frontier of the Carpathian Basin. History of research*, Cluj-Napoca, 2014, p. 235-241.

Fazecaș, Gogâltan 2020 - Fazecaș, G., Gogâltan, F., *Multilayered settlements of the Bronze Age in the Crișuri Rivers Basin. State of research (2016)*, in Crisia, L., 2020, p. 19-44.

Fazecaș, Gogâltan 2021 - Fazecaș, G., Gogâltan, F., *Research History of the Bronze Age Multi-Layered Settlements in Bihor County*, in T.L. Kienlin, A. Găvan (eds.), *Bronze Age Tell Settlements in North-Western Romania. Current Approaches and Recent Investigations*. UPA, 364, Bonn, 2021, p. 317-338.

Fazecaș, Gogâltan, Ignat 2017 - Fazecaș, G., Gogâltan, F., Ignat, A., *Sântion, com. Borș, jud. Bihor, Punct: Dealul Mănăstirii = Klastrom domb*, in CCAR. *Campania 2016* București, 2017, p. 118-119.

Fazecaș, Demjén, Gogâltan 2023 - Fazecaș, G., Demjén A., Gogâltan, F., *The archaeological „Way of the water”. Bronze - and Middle Ages site of Sântion „Dealul Mănăstirii”, Bihor County*, in G. Moisa, A. Chiriac (Coord.), *150 de ani de muzeografie orădeană*, Oradea, 2023, p. 23-34.

Fazecaș et alii 2016 - Fazecaș, G., Ignat, A., Demjén A., Gogâltan, F., *Sat Sântion, com. Borș, jud. Bihor, Punct: Dealul Mănăstirii = Klastrom domb*, in CCAR. *Campania 2015*, București, 2016, p. 183-184.

Fazecaș et alii 2023 - Fazecaș, G., Gogâltan, F., Katócz Z., Marta, D., Fechete-Porsztner K, Pop, G.T., *Sântion, com. Borș, jud. Bihor, Punct: „Dealul Mănăstirii”*, in CCAR. *Campania 2023*, Târgoviște, 2023, p. 629-630.

Gogâltan 2014 - Gogâltan, F., *Bronze Age tell, tell-like and mound-like settlements on the eastern frontier of the Carpathian Basin. History of research*, in F. Gogâltan, C. Cordoș, A. Ignat (eds.), *Bronze Age tell, tell-like and mound-like settlements at the eastern frontier of the Carpathian Basin. History of research*, Cluj-Napoca, 2014, p. 13-24.

Gogâltan 2016 - Gogâltan, F., *Building power without power? Bronze Age fortified settlements on the Lower Mureș Basin*, in F. Gogâltan, C. Cordoș (eds.), *Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects. Seven studies in the Carpathian area*, Cluj Napoca, 2016, p. 87-113.

Gogâltan et alii 2020 - Gogâltan, F., Găvan, A., Lie, M.A., Fazecaș, G., Cordoș, C., Kienlin, T.L., *Exploring the Bronze Age tells and tell-like settlements from the eastern Carpathian Basin. Results of a research project*, in A. Blanco-González, T.L. Kienlin (eds.), *Current approaches to tells in the prehistoric Old World. A cross-cultural comparison from Early Neolithic to the Iron Age*, Oxford, 2020, p. 73-95.

Hampel 1892 - J. Hampel, *Abronzkor emlékei Magyarhonban*, II, Budapest, 1892.

Rómer 1871 – Rómer, F., *A szent-andrási őskori lelet*. in *Archaeologiai Értesítő*, 5, 1871, p. 303-306.

Illustrations list:

Fig. 1. Northern profile of section S 2 (drawing).

Fig. 2. Northern profile of section S 2 (photo).

Fig. 3. The ground of section S 3 with the brick floor.

Fig. 4. Final ground of section S 3 with the foundations of the monastery.

Fig. 5. General plan of the excavations superimposed with the results of the georadar survey.

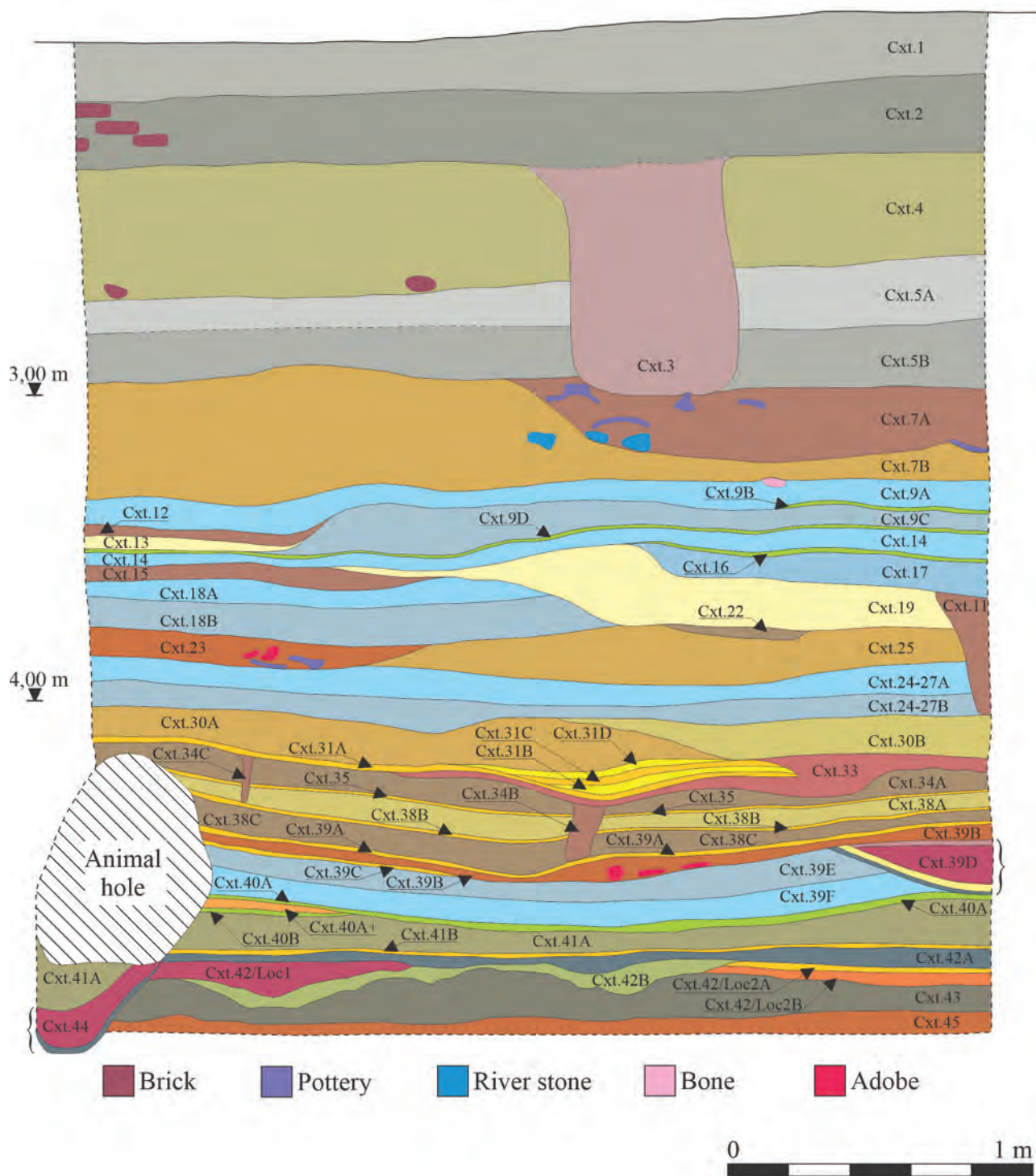

Fig. 1. Profilul nordic al secțiunii S 2 (desen)

Fig. 2. Profilul nordic al secțiunii S 2 (fotografie)

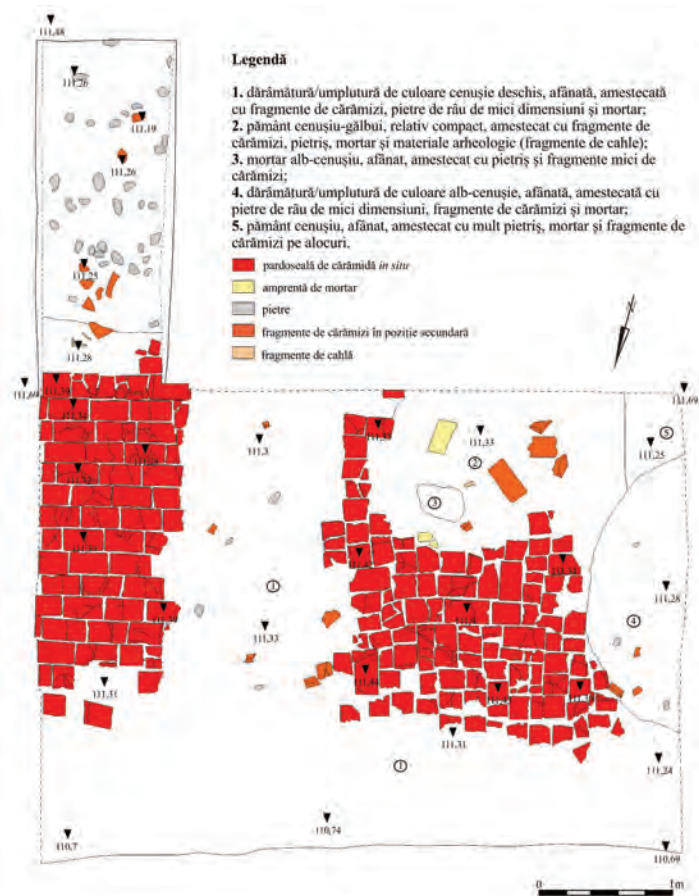

Fig. 3. Grundul secțiunii S 3 cu pardoseala din cărămidă

Fig. 4. Grundul final al secțiunii S 3 cu fundațiile mănăstirii

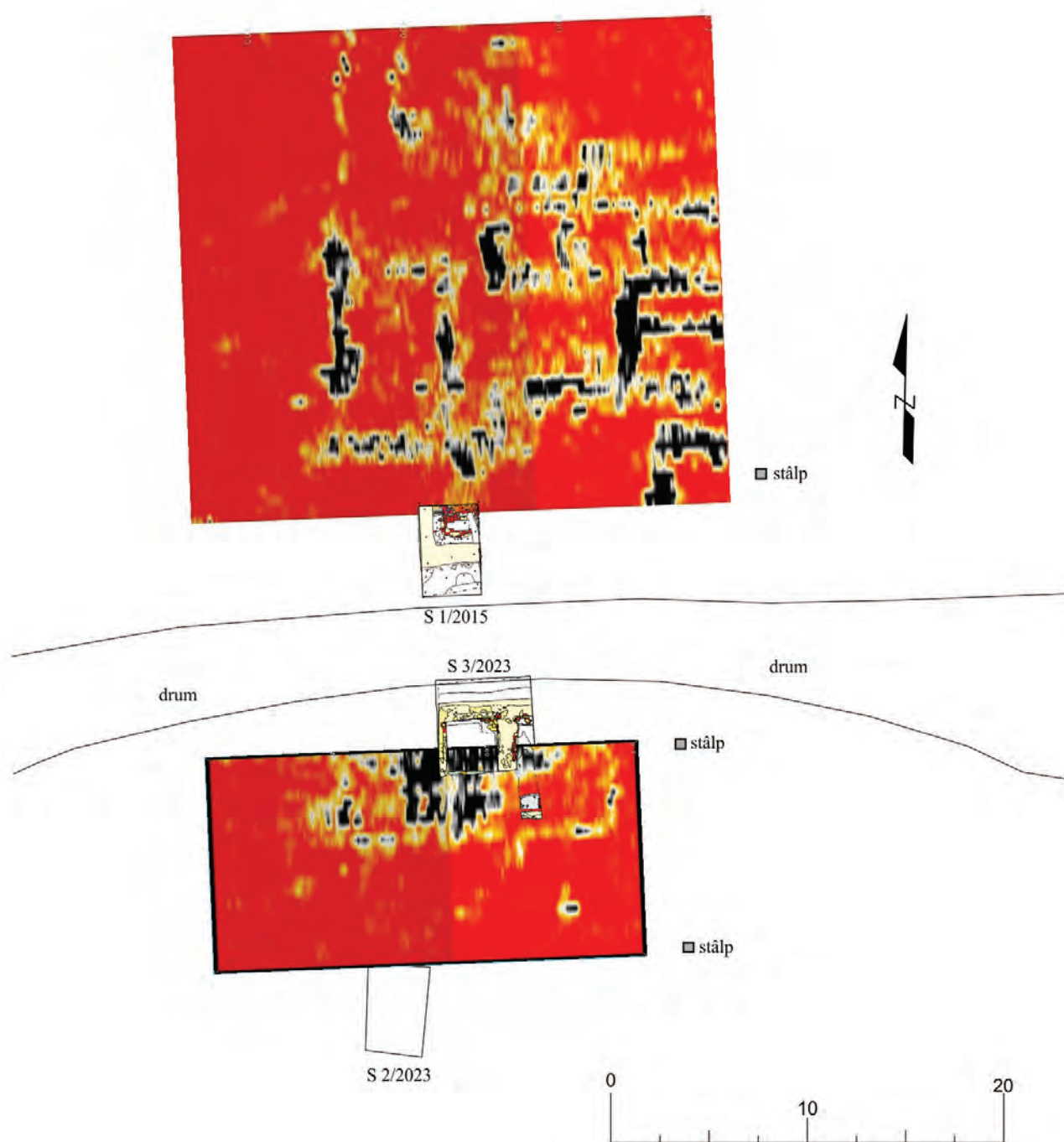

Fig. 5. Planul general al săpăturilor suprapus pe rezultatele cercetării georadar

64. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea

Punct: Cetatea [L]Ibida

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare urbană), 119 (așezare civilă), 12 (locuire militară), 122 (cetate), 124 (fort), 13 (structură de cult / religioasă), 133 (biserică), 2 (descoperire funerară), 21 (necropolă), 211 (necropolă plană)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie), 11 (Paleolitic), 113 (Paleolitic superior), 14 (Eneolitic), 15 (Epoca bronzului), 16 (Hallstatt), 2 (Protoistorie), 21 (La Tène), 3 (Epoca antică), 31 (Epoca greacă), 313 (Epoca elenistică), 32 (Epoca romană), 321 (Epoca romană timpurie), 322 (Epoca romană târzie), 34 (Epoca romano-bizantină), 41 (Epoca bizantină), 4 (Epoca medievală)

Cod RAN: 161277.01.01; 161268.01.01

Cod LMI: TL-I-s-A-05926; TL-I-s-A-05927; TL-I-m-A-21048; TL-I-s-B-05924

Autorizația nr. 51/2023

Colectiv: Dorel Paraschiv (ICEM Tulcea), Mihaela Iacob (UDJ Galați / Ministerul Culturii), Gabriel Grumăzescu (ICEM Tulcea), Costel Chiriac, Dan Aparaschivei, Alexander Rubel, Ștefan Honcu, Lucian Munteanu, Sever Boțan, Alexandru Berzovan, Andrei Baltag, Daniel Malaxa (IA Iași), Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba, Iulian Moga, Simina Stanc (UAIC Iași), Andrei-Dorian Soficar, Ciprian Crețu (IAFR București), Natalia Mateevici-Culai (Muzeul de Istorie Națională a Moldovei Chișinău), Alessandro Teatini, Antonio Ibba (Universita degli Studi di Sassari), Decebal Nedu, Arthur Tuluș (UDJ Galați), Virgil Apostol (IAB), Ana-Irina Chiricuță, Ștefan Bîlici (INP), Carsten Mischka (Friedrich - Alexander - Universität Erlangen - Nürnberg), Ana Honcu (Muzeul Național al Literaturii Române Iași), Petre Colțeanu (MINAC), Robin P. Symonds (Muzeul Londrei), Constantin Haită (MNIR / ISACCL București), Mihaela Golea, Raluca Kogălniceanu (IAB), Antoaneta Seghedi (Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marina, București), Carmen Miu (CNAIR), Alex Marian Cornea (Muzeul Vrancei), Mălina Libiț (MJ Vaslui), Alina Neagu, Radu Văcălie (absolvenți UB), Cozmin Broșteanu, Vasile Gabriel Moraru, Ioan Grămadă, Laura Gheorghiu, Bogdan Chiriloaie, Anca-Mihaela Ghiurco, Sofia Sălăjan, Dragoș Chiper, Gabriel Simalcsik, Tudor Ciupercă, Ionuț Andrei Chirilă, Adelina Picior, Paula Elena Hristache, Bianca Roiu, Teodosia Bortă, Diana Nădăban, Andreea Nicuță, Dan Ghițu, Bianca Bârgoanu, Eduard Chirilă, Maria Prisecaru, Lavinia Faraon, Vlad Burlacu, Robert George Berezovschi, Bogdan Ionuț Rusu, Emanuel Lungu, Andrei Ghițu, Laura Cumpănici, Leonard Nicolae Fulga, Ștefan Matei Ilie, Bianca Milea, Ioana Cristina Munteanu, Adelina Ștefania Prisecari, Andrei Neagu, Lavinia Tatiana Prisecaru, Alex Gabriel Valentin Petrea, Theodor Marian Sârghi, Ioana Irina Sîrmache, Ștefan Tînjălă, Dorina Trofimov, Cosmina Ionela Țepeș, Emanuela Țîrdea, Cosmin Pamfil, Florin Cârjică, Maria Prisecaru, Andi Condescu, Vlad Iamandi, Mihaela Ilie, Gabriela Alexandra Burghilea, Roxana Dancă, Ioana Alina Cornea, Ioana Petronela Radu, Adrian Ungureanu, Lucian Ionel Musteață (absolvenți, doctoranzi, masteranzi și studenți UAIC), Edoardo Di Donato, Manuel

Mainetti (studenți, Università di Sassari), Giuseppe Mario Magnani (student, Università di Trieste), Margherita Rinaldi (studentă, Università di Napoli L'Orientale), Martin Gruber, Markus Trodler, Naemi Nittel, Lara Murmann (studenți, Friedrich - Alexander - Universität Erlangen - Nürnberg), Adrian Ioniță, Alexandra Popa, Antonia Paraschiv (studenți UB), Elena-Gabriela Vranceanu, Valeriu Ciobanu, Eduard Petrea, Danut Catalin Zaharia, Andreea Cornea, Luciana Agherghini, Laura Tanvuia, Alexandru Dumitriade, Liviu-Mihai Gheonea, Gabriel Cristea, Adrian-Valentin Nistor, Mihai Ciolan (studenți, UDJ Galați), Bianca Voichițoia, Harald Ewig, Mihai Chiriloaie, Petru Bîrliba (voluntari).

Finanțare: Ministerul Culturii, ICEM Tulcea, UDJ Galați (prin Ministerul Educației, din Fondul pentru Finanțarea Situațiilor Speciale), INP, UAIC Iași, Ministero italiano degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale (Direzione Generale per la Diplomazia Pubblica e Culturale, Ufficio VI – Cooperazione culturale in ambito multilaterale, missioni archeologiche), Università degli Studi di Sassari, Asociația Ibida, Giani Alexandrescu (Iași), alte personane fizice.

Perioada desfășurării cercetării: iulie – august 2023.

Sectorul Curtina X – Fortificație (F)

Dan Aparaschivei (responsabil sector), Andrei Baltag, Daniel Malaxa, Adrian Ioniță, Mihai Chiriloaie, Vasile Gabriel Moraru, Gabriel Simalcsik, Tudor Ciupercă, Bianca Voichițoia, Antonia Paraschiv

Obiectivul major al deschiderii sectorului F (fortificație) a fost acela de a clarifica raportul dintre cetatea mare a complexului arheologic Ibida cu fortificația colinară. În 2021 trasăm o secțiune (SF 1) pe dealul pe care este situată fortificația anexă (F), în continuarea Curtinei X (CX) din cetatea mare. Constatăm că avem de-a face cu o adosare a CX la Curtina F 1 (C F1) și nu de o țesere între fortificații. Mergând spre sud, pe înălțime, identificăm și latura de nord a turnului I, iar apoi zona de intersecție a acestuia cu incinta. Ca și elemente de cronologie, în interiorul turnului (T I) am putut clarifica un nivel de distrugere pe care, după monede și alte artefacte specifice, l-am amplasat în începutul secolului al VII-lea p. Chr, momentul în care, estimăm că a încetat și funcționarea acestei zone a cetății. În anul 2022 am extins secțiunea inițială către nord și vest, reușind să descoperim o posibilă poartă de acces din cetatea mare către fortificația colinară, chiar în apropierea locului de întâlnire dintre cele două elemente ale complexului ibidens.

Campania de cercetări arheologice din anul 2023 din sectorul Curtina X-Fortificație a fost axată pe fortificația colinară de la Ibida. Am lucrat, ca și în celelalte campanii, în două puncte distincte, în funcție de obiectivele stabilite, de altfel, chiar la finele campaniei precedente și anume:

1. Cercetarea stratigrafică a interiorului turnului T I, care ar trebui să ne lămurească și relativ la etapele de funcționare, respectiv distrugere sau, eventual, refacere a turnului și, poate chiar a întregii fortificații colinare;

2. Extinderea săpăturii către partea de nord - nord-vest, pentru a identifica pandantul laturii de est a presupusei porți dinspre cetatea mare către fortificație.

La fel ca în ultimii ani, am beneficiat de mobilizarea exemplară a tinerilor colegi studenți și doctoranzi de la Universitățile din Iași și București, dar și a unui absolvent al Facultății de Istorie a Universității din Iași, precum și a unui elev pasionat de arheologie.

În ceea ce privește primul obiectiv, respectiv Turnul I, în primul rând am continuat cercetarea în interiorul său, prin curățarea și îndreptarea profilului de sud al secțiunii F1. Din acest profil avem păstrat circa 5,90 m și am reușit ca în partea de vest să surprindem punctul de conjuncție al turnului cu incinta C F1. Odată găsită această legătură, putem acum reda amplitudinea turnului pe latura incintei. Astfel, cele două laturi ale intrării în turn măsoară câte 1,80 m, în vreme ce intrarea în turn are 1,50 m, măsurat în interiorul turnului. Așadar, latura comună a turnului cu incinta are 5,10 m.

Stratigrafic, am lucrat în acest an pe o suprafață de 3,70 x 3,70 m în interiorul turnului, lăsând și un profil pe direcția N-S, paralel cu incinta, la circa 3,00 m de intrarea în turn, tocmai pentru a controla mai bine stratigrafia acestui complex închis foarte important în redarea etapelor de distrugere și locuire în arealul studiat.

În profilul mare, de sud, în afară de stratigrafia bine conturată încă din campania precedentă, în acest an am mai săpat foarte meticulos încă 0,40 m în adâncime, ajungând la circa 2,10 m față de nivelul actual de călcare (Pl. I). Nivelul 6, identificat anul trecut cu stratul de arsură neagră foarte gros și consistent, databil pe baza monedelor și a altor artefacte la începutul secolului al VII-lea, a fost epuizat în această campanie după circa 0,10 m. A urmat un nivel, nr. 7, care constă într-o peliculă destul de subțire de cenușă urmată de un strat mai gros de pământ mai compact, cu piatră de dimensiuni mici, fragmente ceramice, cuie, fragmente de opaițe, oase de animale, iar ca elemente de datare consemnăm patru monede din perioada Justinian și Justin II - Sofia (oricum, după 550-575 p. Chr.). Avem și mai multe fragmente de picioare de cupă de sticlă de tip Isings 111. Acest tip de cupă/candelă este cel mai răspândit pe tot cuprinsul Imperiului roman în perioada antichității târzii, fiind produs local în mai toate centrele urbane importante, cu o intensitate sporită în secolul al VI-lea.

Revenind la stratigrafie, spre deosebire de nivelul anterior, de arsură neagră, cu resturi de bârne masive arse, în nivelul următor (nr. 7), ca materiale de construcție am găsit doar fragmente de țigle. Spre latura de nord a zidului turnului constatăm că pământul este, în mare parte, galben, destul de tasat, iar materialele arheologice sunt foarte puține. De altfel, din citirea profilului transversal lăsat (pe direcția N-S) se poate vedea că stratul de arsură masivă se întinde spre nord circa 1,50 m. Apoi, pelicula de cenușă se subțiază și dispăre odată cu apropierea de latura de nord a turnului.

În ceea ce privește intervenția din partea de nord a sectorului, respectiv din zona presupusei porți de acces dinspre cetate către fortificația F, în această campanie am trasat o secțiune (SN1) cu dimensiunile de 4x7 m, pe direcția vest-est, chiar în capătul SF1. În primul rând, am dorit să vedem dacă se confirmă ipoteza existenței unei porți de acces în acest punct, în imediata proximitate a

locului de întâlnire dintre CX și CF1. Apoi, era necesară verificarea direcției pe care incinta fortificației colinare continuă spre vest.

Așadar, chiar din primele zile de săpătură, în estul secțiunii nou trasate, denumită SN1, am putut constata că avem de-a face, într-adevăr, cu o poartă care facilita accesul dinspre cetatea mare, în partea sa de sud-est, către fortificația colinară. Orientarea acestei porți urmează direcția NE-SV. Lățimea laturii dinspre est a porții, descoperită încă din campania anterioară, are 3,00 m și corespunde ca dimensiuni cu pandantul său spre vest. În urma cercetării de până acum, am putut identifica din latura de est 1,20 m în elevație, în interior, și doar 0,55 m în exterior. Construcția a fost realizată din blochete de calcar atent fasonate, prinse cu mortar alb. Latura de vest este mai slab conservată, în sensul că din colțul interior lipsesc ultimele asize.

Deschiderea porții, spre interior (spre fortificația F1) este de 1,85 m. De o parte și de alta, spre exterior, am identificat pietrele (pilaștri) care asigurau stâlpii porții de la intrare, pietre cu dimensiunile de 0,35 x 0,30 m. Piatra de pe latura de vest are prevăzută și o tăietură rectangulară, de 0,12 x 0,06 m, locul în care era fixat stâlpul cu sistemul de prindere al porții care se deschidea, probabil, spre interior. Așadar, intrarea măsura, dinspre exterior, doar 1,30 m (Pl. I-II).

În ceea ce privește cele două laturi ale porții, dacă cea de est era sub forma unui bastion rectangular, soluție care regla curbura pe care incinta fortificației F o face către vest, cea de vest este, în fapt, continuare curtinei (CF 2), ambele având aceeași grosime, de 3,00 m.

Adâncind săpătura în zona porții, am putut identifica în interiorul acesteia, la circa 0,40 m adâncime față de nivelul superior al curtinei, un strat consistent de distrugere care, în acest stadiu de cercetare, ar indica momentul scoaterii din uz a porții fortificației. Lipit de incintă, de o parte și de alta a porții, am găsit un strat consistent de arsură neagră, cu bucăți de cărbune destul de consistente, cel puțin 10 piroane de fier, sticlă de geam arsă și deformată de la căldură, amfore LR I, LR II, dar și ceramică de masă. Foarte interesantă este, însă, o amforă de tip Zeest 99, întregibilă și databilă la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul veacului următor. Astfel, acest artefact datează concludent, credem, zona aceasta de distrugere.

În partea de vest a secțiunii SN1 avem o situație cel puțin la fel de interesantă. Din colțul de SV al laturii porții, la circa 1,50 m, se lipește un zid de piatră (denumit Z1EF1), cu lățimea de 0,65 m. Este, evident, un zid al unui edificiu care se adosează incintei, în partea de vest a porții (Pl. II-III). Pe latura interioară, acest zid se păstrează pe o lungime de 4,20 m, capătul opus incintei intrând în profilul de vest al SN1. Ca și tehnică de construcție, acest zid, descoperit de noi pe o înălțime de 0,75 m (lângă incintă), este legat cu pământ și construit cu piatră de dimensiuni medii, cu o asiză de cărămidă mai subțire pentru egalizare, dar care nu se întâlnește continuu, ci este, pe alocuri, întreruptă. Edificiul EF1 se închidea, probabil, spre nord, astfel că secțiunea noastră se regăsește în interiorul acesteia. De altfel, aici, în interior, la -1,10 m, am identificat o posibilă

podea de lut destul de consistent, care apare lângă profilul de vest, la 0,25 m de Z1EF1. Ea se întinde, cu intermitență din cauza distrugerilor evidente, de-a lungul profilului de vest, iar ca lățime are circa 2,20 m. Chiar de lângă profilul de vest, în această presupusă podea apare o amenajare de piatră, cu dimensiunile de circa 0,60 x 0,40 m, cu cărămizi care par să intre într-o aparentă groapă cu arsură roșatică, dar și cu pigmenți de arsură de lemn și fragmente de chiup. Groapa, care se regăsește la o distanță de 0,80 m față de Z1EF1, are diametrul de circa 1,20 m.

Spre incintă (CF2), pe o lățime de 0,60 m, se găsește moloz cu mortar, piatră și cărămidă sfărâmată. Adosarea Z1EF1 la incinta CF2 a avut loc la un unghi de circa 70° (pe interior), respectiv 110° (pe exterior), formând, conform fotografiilor din dronă, un trapez cu incinta. Astfel, în fața porții de intrare rezultă o piațetă de unde cei care intrau în fortificația colinară se orientau spre diferitele obiective din interiorul acesteia. Mai precizăm că fața interioară a incintei care este cuprinsă în interiorul edificiului EF1 este foarte distrusă. Practic, este demantelat paramentul interior, cel puțin atât cât am putut noi săpa în adâncime, regăsind, spre interior, doar embletonul prins cu mortar alb, destul de friabil.

Ca elemente de datare a acestui edificiu, din circa 0,75-0,80 m de dărâmtură până la acest nivel identificat ca fiind o podea, am scos cantități importante de amfore (în special LR I, II, III, și IV), dar și ceramică de bucătărie, mai mult de 10 cuie de fier, oase de animale, sticlă de geam, dar și fragmente cupe Ising 111. În colțul dinspre incintă, chiar pe zid, am descoperit o monedă databilă la Justin II-Sofia (575-576 p. Chr.). Prin urmare, devine tentant, din nou, să afirmăm că distrugerea acestui edificiu a avut loc în primele decenii ale secolului al VII-lea.

Cât despre destinația sa, având în vedere amplasamentul, apare din ce în ce mai evidentă ipoteza că edificiul era legat de poarta din apropiere, putând reprezenta un punct de control la intrarea în fortificație (Pl. III/IV).

În ceea ce privește obiectivele propuse pentru campania viitoare, acestea vin, firesc, în scopul de a lămurii mai multe aspecte care se ridică și după cercetarea din acest an. Astfel, ne propunem:

1. Continuarea cercetării în interiorul T I pentru a identifica, în continuare, etapele de funcționare, respectiv de distrugere ale acestui obiectiv și, în corelație cu celelalte complexuri, a întregii fortificații colinare;

2. Extinderea secțiunii SN1, amplasată pe marginea dinspre nord, în vederea clarificării planimetriei edificiului EF1, în raport cu cortina C F2 și relevarea tuturor componentelor porții de acces descoperită în această campanie;

3. Identificarea unor soluții provizorii de conservare primară, în perspectiva realizării unui proiect de restaurare a complexurilor identificate și aflate, acum, în curs de cercetare. În această privință am inițiat deja o acțiune de conservare ce va fi realizată de către domnișoara dr. Ana Chiricuță, de la Institutul Național al Patrimoniului din București.

Raport al resturilor paleofaunistice din sectorul Curtina X – Fortificație (F)

Daniel Malaxa

În campania 2023, din sectorul vizat au fost prelevate 262 de fragmente osoase animale cele mai multe provenind de la mamifere – 233. Peștii adună 19 fragmente scheletice, iar păsările 10 fragmente (Tabelul 1, Pl. III/5). Peștii identificați au fost crapul (*Cyprinus carpio* – șase resturi) și somnul (*Silurus glanis* – un fragment), iar restul de 12 resturi nu au putut fi identificate specific. De la păsări provin patru resturi neidentificabile specific, cinci resturi de la galinacee și un fragment de anatide. În cadrul eșantionului a fost identificat un fragment de femur provenit de la șoarece (*Mus musculus*) ce va fi exclus din analizele următoare. Aceste fragmente au fost utilizate în alimentația așezării fiind identificate urme de ardere, tranșare, dezarticulare.

Tabelul 1. Repartiția resturilor studiate pe grupe faunistice de la Ibida Sector F

Grup faunistic	NR	NR%
Păsări	10	3,82
Mamifere	233	88,93
Pești	19	7,25
Total	262	100

De la mamiferele pe care le vom prelucra provin așadar, 232 de resturi, dintre care 140 sunt de la mamifere domestice, cinci de la mamiferele sălbatice și 87 de resturi nu au putut fi identificate până la nivel specific din cauza gradului înalt de fragmentare. Prim urmare, creșterea animalelor era principala activitate de obținere a cantității de carne necesare subsistenței, 96,55% dintre mamiferele identificate specific fiind domestice. Speciile domestice identificate sunt: bovină domestică (*Bos taurus*), oaia (*Ovis aries*), capra (*Capra hircus*), porcul domestic (*Sus domesticus*), câinele (*Canis familiaris*), pisica domestică (*Felis catus*) și calul (*Equus caballus*). Cele mai numeroase sunt cornutele mici – aprox. 39% și sunt urmate de bovine și de porcinele domestice cu un procent de 28% de fiecare. Pisica prezintă o pondere de 1,38%, câinele și calul prezintă ponderi de sub 1% fiecare. După NMI, grupul oaie/capra împarte prima poziție cu porcul domestic, ambele având procente de circa 21%. Bovinele prezintă un număr minim de doi indivizi, reprezentând circa 14%. Pentru restul taxonilor domestici a fost identificat un număr minim de un individ de fiecare cu ponderi de aprox. 7% (Tabelul 2).

Tabelul 2. Cuantificarea resturilor de mamifere din eșantionul de la Ibida Sector F.

(NR – număr de fragmente, NMI – număr minim de indivizi). Taxonii sălbatici sunt reprezentați doar prin două specii: *Sus scrofa* (mistreț) și *Cervus elaphus* (cerb). Mistrețul prezintă ponderi mai ridicate atât ca NR – 2,76, cât și ca NMI – aprox. 14% față de cerb (0,69% - NR și aprox. 7% - NMI).

Specie	NR	NR%	NMI	NMI%
Bos Taurus	40	27,59	2	14,29
Ovis/Capra	56	38,62	3	21,43
Sus domesticus	40	27,59	3	21,43
Canis familiaris	1	0,69	1	7,14
Equus caballus	1	0,69	1	7,14
Felis catus	2	1,38	1	7,14
Mamifere domestic	140	96,55	11	78,57
Sus scrofa	4	2,76	2	14,29
Cervus elaphus	1	0,69	1	7,14
Mamifere sălbatice	5	3,45	3	21,43
Total mamifere identificate specific	145	100	14	100

Prin urmare, creșterea animalelor era centrată pe cornutele mari și mici, dar și porcul domestic avea un rol destul de important în cadrul acestei comunități. Aceste specii erau sacrificate în principal la vârste mature, în cazul bovinei și grupului oaie/capra fiind posibilă o exploatare nu numai a produselor primare, dar și a celor secundare. Pe lângă creșterea animalelor domestice, se practica și creșterea păsărilor domestice. Vânatoarea nu reprezenta o îndeletnicire foarte importantă, resturile de mamifere sălbatice fiind reduse. Pescuitul se axa în principal pe capturarea de somn și crap.

Sectorul Curtina G – Turnul 8 – Curtina H

Dorel Paraschiv, Mihaela Iacob, Ana Irina Chiricuță, Costel Chiriac, Gabriel Grumăzescu, Alexandra Popa, Antonia Paraschiv, studenți UAIC Iași și UB

În această campanie au fost realizate cercetări doar la *Curtina H*, în secțiunea din exteriorul micii porți identificată în anul 2021. Nivelul datat în sec. IV, corespunzător construcției incintei (și, evident, primului prag al porții) a fost cercetat pe întreaga suprafață. Au fost descoperite fragmente ceramice încadrate în toate categoriile funcționale, fragmente de vase de sticlă, piroane din fier și trei monede.

S-au continuat operațiunile de conservare la Curtina G, zona inferioară, prin îndepărtarea depunerilor, asigurarea marginală a mortarelor originare de rosturi, s-au completat cu mortar lacunele și zonele care prezentau pericol de desprindere. S-au realizat și operațiuni de conservare primară a zidurilor 2 și 3 ale construcției considerate de noi *horreum*, datată în sec. II p.Chr. Prima etapă a constat în analiza zonei cu identificarea tehnicii de construcție, a materialelor utilizate și a degradărilor. S-au pus în evidență desprinderi ale pietrelor cauzate de pierderea rezistenței mecanice a mortarului cu rol de liant. Depunerile de pământ și vegetația invazivă participau la mecanismele de degradare ale elementelor de zidărie. După îndepărtarea depunerilor s-au desfășurat, pe rând și cu marcarea lor, pietrele care necesitau consolidare prin aplicare unui nou strat de mortar. Rețeta de mortar a fost realizată după o serie de teste urmărind apropierea de

rețeta de la origine și compatibilitatea materialelor. S-a utilizat var pastă (aerian) și agregate diferite: nisip, scoică, praf de cărămidă în cantitate mică, praf de piatră. S-au desfășurat doar elementele care nu mai prezentau rezistență mecanică și s-au repus pe locul de origine cu inserția altor pietre mai mici unde era cazul. Rosturile s-au chituit sub nivel pentru a păstra aparența originală a zidului. O problemă a fost reprezentată de intervențiile cu mortar de ciment aplicat anterior. Pe suprafețele unora dintre pietre, materialul de ciment era de o duritate extremă și încercările de îndepărtare mecanică conduceau la spargerea pietrelor. S-a luat decizia păstrării mortarului de ciment acolo unde îndepărtarea lui ar fi însemnat degradări mai mari decât menținerea în operă, în așteptarea unor soluții de îndepărtare mai eficiente. După finalizarea intervenției și uscarea mortarului, pe suprafață s-au așezat pietre de dimensiuni medii care să protejeze zidăria dar totodată care să permită evaporarea apei.

Sectorul Turnul 10

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba (responsabil sector), Iulian Moga, Sofia Sălăjan, Emanuel Lungu, Diana Nădăban, Vlad Burlacu, Eduard Chirilă, Andreea Nicuță, Bianca Bîrgăoanu, Lavinia Faraon, Maria Prisecaru, Anca-Mihaela Ghiurco, Petru Bîrliba.

A fost continuată săpătura în S8 (zona extra-muros) prin adâncire până la nivelul plintei zidului de incintă din partea de nord a cetății. La o adâncime de 2,20 m față de zidul Turnului 10, spre vest, într-o amenajare de țigle (două dispuse vertical și una orizontal), a apărut un mormânt, orientat vest-est. Defuncta era așezată în poziție decubitus dorsal, având o înălțime de 1,49 m. Groapa a fost amenajată într-un strat de pământ galben tare, foarte probabil lutuiala fiind realizată în același timp cu elevația zidurilor, imediat deasupra nivelului plintei. Defuncta a fost depusă într-un sicriu, ale cărui cuie au găsite în groapă. În apropierea gropii au fost găsite fragmente ceramice de epocă romană timpurie, iar în umplutura gropii, un fragment de ceramică datând din sec. IV p. Chr. În partea de nord a secțiunii a fost descoperit un alt schelet, orientat nord-sud, având ca inventar o fibulă din categoria *Zwiebelknoffeln*, datând în al doilea sfert al secolului IV p. Chr. Proximitatea acestor morminte (datând foarte probabil din prima jumătate a secolului al IV-lea) față de zidul de incintă ridică problema cronologiei incintei, cel puțin în această parte a cetății. Mormintele sunt situate puțin sub nivelul plintei. Incinta și turnul 10 au fost construite după aceea, foarte probabil după bătălia de la Adrianopole, în urma căreia cetatea a suferit distrugeri, Mormintele apar nederanjate; în momentul în care s-a construit incinta ele erau acoperite de pământ, fiind însă la o oarecare distanță de locul în care s-a realizat fundația zidurilor.

Sectorul I

Alexander Rubel, Ștefan Honcu, Ionuț Chirilă, Adelina Picior, Alina Neagu, Andi Condescu, Bogdan Chiriloaie, Ana Honcu, Harald Ewig

Campania arheologică de anul acesta de la cetatea Ibida, sector I a avut ca scop finalizarea cercetării unităților stratigrafice identificate în campania anterioară precum și aflarea planimetriei, stratigrafiei și a funcției edificiului aflat în curs de investigare. Așadar, noua expediție a debutat prin curățierea de vegetației din secțiunile supuse cercetării și prin îndreptarea profilelor acestora. În urma realizării acestei operațiuni au rezultat o serie de materiale arheologice specifice secolului VI, ceramică (fragmente amforă, oale etc.), oase de origine animală și câteva fragmente de sticlă de geam și o buză de cupă. După această etapă de lucru am continuat excavarea unităților stratigrafice din S2, în jumătatea vestică a secțiunii, în camera R1 și am identificat o nouă unitate stratigrafică US 0009 și US 00010.

Unitatea stratigrafică US 0006 a fost identificată la vest și vest de US 0004 și la sud de US 0005 pe o suprafață de 4 x 4,5 m din care a fost cercetată jumătatea situată în imediata apropiere a laturii de nord a edificiului (US 0005) și 5,5 x 5 m. US 0006 constă dintr-un pământ brun amestecat cu chirpic ars, blocuri de calcar tegulae și olane ce reprezintă, cel mai probabil, acoperișul unei camere aflate sub investigație. Grosimea startului este de 30 cm, iar în amestecului lui am descoperit mai multe fragmente ceramice de la vase folosite pentru transport, masă, bucătărie și pentru băut. Dintre descoperirile efectuate anul acesta, în această unitate stratigrafică ne-a atras atenția, în mod deosebit, buza unui chiup, care se conturase încă din campania anterioară întrucât bănuiam că acesta ar putea aparține unui dolia întreg. Cercetând gradual US 0006, pe toată suprafața camerei R1, în zona de interes, bănuiala noastră s-a dovedit a fi adevărată și, după excavarea unei grosimi 10 cm din unitatea stratigrafică a apărut corpul chiupului a cărei buză este spartă pe jumătate, probabil de lucrurile agricole ce au avut loc în această zonă a cetății. Tot în această parte a secțiunii S2, în camera R1, la aproximativ 1,20 m înspre NV de primul chiup, a fost aflat un altul, întreg, fisurat pe mijlocul corpului vasului. Acesta este diferit din punct de vedere tipologic față de cele cunoscute în provincie deoarece are buza dreaptă, ușor invazată, cu diametrul de 1 m. După excavarea acestei unități stratigrafice a fost identificată o nouă unitate US 0009 ce acoperă toată suprafața camerei R1. Acesta a fost suprapusă de US 0006, se mărginește cu US 0004 și US 0005 și se întretaie cu US 00010 în colțul de SV a secțiunii. US 0009 constă dintr-un strat de pământ brun-cărmiziu tasat, amestecat cu pietre, cărămizi, tegulae, chirpic ars, ceramică, oase de origine animală și resturi de bârne arse de la acoperișul edificiului. Stratul este omogen, sfărâmicos după săpare și reprezintă, cel mai probabil, nivelul de distrugere a acoperișului camerei și a pereților edificiului.

În colțul de SV al secțiunii S2 a fost identificată podeaua camerei R1, US 00010 care a fost suprapusă de US 0006 și se întretaie cu US 0009. Aceasta a fost identificată pe o suprafață de 1,10 m x 65 cm și are grosimea de aproximativ cinci centimetri. US 00010 se constituie dintr-un pământ

galben, tasat ce reprezintă nivelul de funcționare a camerei R1 și a celor două dolia. Cercetarea acestei camere s-a oprit pe nivelul de funcționare a acesteia.

În parte de est a secțiunii, în camera R3, au fost identificate și rămase necercetate din campania anterioară trei unități stratigrafice: US 0006, US 0007 și US 0008. US 0007 taie US 0006 și este plasată în colțul de nord-est al secțiunii S2. US 0007 are următoarele dimensiuni 1 m x 0,60 m și reprezintă o groapă cu resturi menajere, care are adâncimea, de la nivelul de conturare, de un metru. După materialul arheologic (ceramica) descoperit în umplutura acesteia aparține epocii medio-bizantine. Umplutura este de culoare cenușie, prăfoasă cu piatră, lut ars și tegulae în compoziție.

Unitate stratigrafică US 0008 taie US 0006 și are dimensiunile de 1,70 x 1,80 m, iar adâncimea maximă atinsă este de 1,50 m. Aceasta este plasată aproximativ la mijlocul secțiunii S2 la joncțiunea dintre US 0004 și US 0005 în partea de est. Prin poziționarea ei în această parte a secțiunii, a deranjat parțial laturile de nord (US 0005) și est (US 0004) a camerei R1. Umplutura gropii este de culoare cenușie, prăfoasă cu piatră, lut ars și tegulae în compoziție. Din punct de vedere cronologic US 0008 se datează în perioada medio-bizantină ținându-se seama de materialul arheologic descoperit în componența acesteia.

După excavarea unităților stratigrafice descrise, a fost identificată US 0009 care a fost excavată anterior în R1, iar după înlăturarea acesteia a fost identificată US 00010 în mai multe zone ale ariei aflate sub investigație. US 00010 se conturează pe o suprafață de 2,50 x 2,70 x 3,50 m, în partea de est a secțiunii, lângă profil. Grosimea acesteia este diferită de cea descoperită în R1, fiind mai bine conservată. În partea de S, înspre profil, podeaua a fost distrusă de perețele de chirpic (US 00013) căzut în urma distrugerii edificiului, prin incendiere.

O altă unitate stratigrafică excavată este US 00011 – groapă cu resturi menajere – de formă aproximativ circulară, în plan, are dimensiunile de 1,30 x 1,40 m. Groapa este mărginită de jur-împrejur de US 0009, are buza dreaptă, baza neregulată și pereții dreți. Umplutura este de culoare cenușie, prăfoasă, cu pietre mici, grupate în jumătate sudică a gropii, resturi de chirpic și tegulae. Din componența acesteia au fost recuperate amfore de tipul LRA 5, Opaît B5, resturi osteologice de origine animală și o monedă, probabil, emisă în secolul V p.Chr.

Lângă groapa menajeră, în partea de vest a acesteia, a fost identificată US 00012 ce constă dintr-o suprafață de 50 x 70 cm de semințe carbonizate. US 00012 este suprapus de US 0009 și suprapune la rândul ei, pe US 00010.

Perețele de chirpic căzut în partea de sud a secțiunii reprezintă unitatea stratigrafică US 00013 pe o suprafață de 2 x 3,70 m în interiorul camerei R3. Acesta este suprastructura de lut a pereților de piatră a edificiului ce au ars la roșu și au căzut dinspre est spre vest. În timpul excavării lui US 00013 au fost recuperate fragmente de amforă LRA 1 și 2 și amfore de tipul Kuzmanov 15, dar și oase de origine animală. După ce am prelevat semințele carbonizate și probe de sol (US 00012) am aflat o nouă unitate stratigrafică US 00014 plasată aproximativ pe locul lui US 00011, în jumătatea lui R3, înspre profilul de nord a secțiunii. Stratul

acesta este de culoare brună-cărmizie cu chirpic ars în compoziție. De aici a fost recuperată o monedă emisă în veacul al VI-lea p.Chr., ce are pe avers litera M.

În continuare am decis să secționăm US 00010 în partea de nord a camerei deoarece era slab păstrată în această suprafață. Odată cu eliminarea acesteia am constatat că acesta a fost confecționată dintr-un pământ galben, tasat ars la roșu pe alocuri, cu o grosime medie de 20-25 cm. Din componența podelei de lut am recuperat mai multe fragmente ceramice, amfore, LRA 1, 2 și 4, ceramică de masă, forma Hayes 3 și 10, ceramică de bucătărie și oase de origine animală arse și oase de pește. După ce am excavat US 00010 am indentificat două noi unități stratigrafice US 00015 și US 00016.

US 00015 reprezintă o amenajare de blocuri mici și medii din calcar sumar fasonate, aproximativ în forma literei L cu lungimea de 2,70 m x 1,10 m și lățimea de 34 de cm.

US 00016 ce se constituie dintr-un strat de pământ prăfos, sfărâmiș de culoare cenușiu-gălbui cu pietre, tegulae, cărbune, fragmente ceramice și oase de origine animală în compoziție. Unitatea se întinde pe o suprafață de 1,70 x 4,20 m în partea de nord a secțiunii.

După excavarea parțială a unității US 00016, în fața podelei (US 00010), sub aceasta, a fost descoperit un chiup similar cu cel găsit în R1, dar clar dintr-o fază de funcționare diferită.

Tot în această campanie am continuat cercetarea și în Ext. 1 și S1. Așadar, în Ext. 1 am cercetat unitatea stratigrafică US 0005 pe toată suprafața camerei R2. Acesta constă dintr-un start de pământ brun-cărmiziu, compact cu pietre mici și medii, foarte multe tegulae, olane, ceramică, sticlă și oase de origine animală. Unitatea aceasta este identificată pe o suprafață de 2,92 x 1,80 m. De jur-împrejurul camerei R2 a fost identificată US 0004, descoperită în campania anterioară, ce constă dintr-un strat de mortar de culoare roz-alburie cu grosimea de 10 cm. Podeaua de mortar a fost construită, cel mai probabil, în cea de a doua jumătate a secolului al VI-lea p.Chr. când edificiul a suferit modificări majore. Acesta a fost plombat în zona de mijloc a laturii de vest, a fost blocat spațiul dintre cei doi piloni rezultând astfel camera R3 motiv pentru care a fost făcută podeaua US 0004. În mijlocul încăperii R3, US 0004 este perforată, pe o suprafață de 2,80 x 2,10 m de acoperișul ce a căzut datorită nivelului de distrugere a edificiului. Acesta arie a fost numerotată ca fiind US 0006 și a rămas necercetată.

În secțiunea S1, în caroul C2 și parțial C1 am continuat excavarea jumătății de vest a camerei R1, indentificată în această suprafață. Zona cercetată se situează între peretele de sud, exterior, al edificiului și profilul de nord al secțiunii. Odată cu evacuarea nivelului de distrugere din interiorul camerei a fost descoperită continuarea laturii de sud și a colțului edificiului, plasat de noi în veacul al IV-lea p.Chr. În colțul de SV a acestuia a fost identificat un contrafort exterior.

În campania viitoare ne propunem să finalizăm de excavat secțiunea S 2 și să deschidem noi suprafețe de lucru care să ne permită să înțelegem planimetria, funcția și încadrarea cronologică a edificiului aflat în curs de cercetare.

Sectorul bazilica *extra muros*¹

Alessandro Teatini, Mihaela Iacob, Edoardo Di Donato, Manuel Mainetti, Giuseppe Mario Magnani, Margherita Rinaldi, Dorel Paraschiv

Campania de cercetări arheologice desfășurată la basilica paleocreștină *extra muros* s-a desfășurat în perioada 1-21 august 2023 cu participarea a patru studenți italieni și, ca în fiecare an, cu implicarea studenților de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași.

Sectorul Basilicii *extra muros* se află la nord de Turnul 10, parte a circuitului mural nordic. Săpăturile se desfășoară în acest sector cu regularitate din 2019, cu singura pauză din anul 2020 datorită pandemiei². Săpăturile din 2023 au fost, în mod particular, fructuoase în măsura în care au clarificat, în mod definitiv, succesiunea fazelor constructive ale structurii³ (Pl. VII/12), schimbând ceea ce constituise o ipoteză de lucru în perioada anterioară, când fusese stabilit faptul că este vorba despre două basilici, una în interiorul celeilalte.

Având în vedere importanța descoperirilor, încă din primii ani de cercetare din interiorul basilicii, am înțeles să ne concentrăm cercetarea, în principal, în această zonă, ca și în sectorul exterior al edificiului. Investigarea zonei situate la est de absidă, fiind făcută doar parțial, ceea ce ne-a făcut, totuși, să înțelegem că nivelul de călcare antic, situat în exteriorul structurii, Nivelul acesta de călcare se găsește mult mai jos față de aliniamentul de pietre și cărămizi descoperit anul trecut în această zonă sub actualul nivel de săpătură (Pl. VIII/13, IX/14). Acest nivel de călcare trebuie, așadar, considerat destul de recent, așa cum sugerase deja cercetarea efectuată în interiorul basilicii la momentul descoperirii.

Basilica mică a fost așadar săpată complet, inclusiv o zonă exterioară spre vest, în fața intrării (Pl. IX/15). Este vorba, ca plan, de o sală simplă, cu o singură navă, fără pronaos și de dimensiuni reduse (9,40 m lungime și 5,70 m lățime), a cărei orientare este est-vest, cu absidă la est și intrare la vest. Zidurile, construite cu pietre și pământ ca liant, au aproximativ 65 cm lățime, dar cu multe neregularități. Pardoseala, din cărămidă, a fost scoasă la lumină în întregime și este împărțită în două sectoare printr-un șanț care străbate întreaga suprafață de la nord la sud chiar dincolo de absidă, interpretată deja anul trecut ca adăpostind gardul de separare a presbiteriului de aula⁴.

Spațiul prezbiterial este pavat cu cărămizi pătrate mari de aproximativ 52 cm pe fiecare latură (nu sunt de

¹ Aceste cercetări arheologice realizate de către Misiunea Arheologică Româno-Italiană și au avut loc grație susținerii financiare din partea Ministerului Italian de Afaceri Externe și de Cooperare Internațională/ Direcția Generală pentru Diplomația Publică și Culturală, Biroul VI – Cooperare culturală multilaterală, misiuni arheologice.

² Pentru rezultatele campaniilor anterioare de cercetare, vezi Iacob *et alii* 2021, p. 65; Iacob, Paraschiv, Teatini 2021, p. 262-264; Iacob, Paraschiv, Teatini 2022, p. 339-340; Iacob *et alii* 2023, p. 338-340.

³ Corecta interpretare a succesiunii fazelor constructive se datorează lui Dorel Paraschiv, în primul rând.

⁴ Iacob *et alii* 2023, p. 339.

dimensiuni regulate), care se opresc în fața gardului, unde se află un ultim rând, în timp ce aula este pavată cu cărămizi pătrate mai mici (32 cm pe fiecare parte, dimensiuni, de asemenea, neregulate), cu excepția unei serii mijlocii în care cărămizile mai mari intenționează probabil să marcheze centrul aulei: această serie traversează podeaua longitudinal de la est la vest, depășind puțin mijlocul aulei (Pl. X/16). Toate cărămizile sunt pur și simplu așezate pe pământ (sol), fără a avea vreun strat ca așternut. Majoritatea cărămizilor de pe pardoseală sunt marcate prin urme de verificare realizate în pasta crudă cu degetele, în special la cărămizile mai mari, dar fără a fi redat vreun motiv decorativ organic. Intrarea se deschide spre vest în centrul peretelui fațadei (Pl. IX/15), dar este blocată de un strat de pământ amestecat cu materiale prăbușite (pietre, fragmente de cărămidă) pe care sunt așezate patru plăci (Pl. X/17). Este vorba despre ceea ce a rămas din suprafața de călcare a unei ultime faze de folosință a bisericii, în urma distrugerii sale parțiale și, cel mai probabil, corespunzătoare unei defuncționalizări a acesteia, legată deci de o reamenajare a clădirii poate în sens productiv: în interiorul basilicii, în stratul de material prăbușit, chiar sub nivelul actual de călcare, deci foarte deranjat de arătură, s-au găsit niște greutateți de plasă (Pl. XI/18).

În exterior, pardoseala din cărămidă a aulei continuă fără probleme de-a lungul intrării și pentru a crea o zonă tampon în fața părții frontale a clădirii, care este în prezent în curs de cercetare (Pl. IX/15). Atât în această zonă, cât și în interiorul aulei, prezența unor goluri mari în pardoseala din cărămidă, probabil datorate unor fenomene relativ recente de îndepărtare și distrugere, ne-au permis să ne adâncim cu excavarea sub acest nivel de pavaj, identificându-se, la puțin peste 30 cm adâncime, un nivel anterior realizat cu cărămizi identice, la rândul lor așezate pe o podea identică imediat dedesubt (Pl. X/16, XI/19). Lipsa mai multor dintre aceste cărămizi mai vechi este legată de extragerea lor pentru a fi reutilizate în ultima fază. Pavimentul inferior se leagă clar de pereții basilicii mai mari (Pl. IX/15), care constituie așadar prima fază a clădirii de cult.

În această primă fază basilica este destul de mare (Pl. VIII/13): are o singură navă și un pronaos cu intrarea spre vest, ajungând astfel la o lungime totală de 19,20 m (inclusiv pronaosul) și o lățime de 8,45 m. O intrare secundară, îngustă, se deschide la capătul estic al peretelui nordic, în prezent umplut cu material provenit de pe acoperișul prăbușit. Tehnica de construcție a pereților, cu o lățime de aproximativ 65 cm ca în faza următoare, este aceeași, din blochete de piatră folosindu-se lutul ca liant: această tehnică combinată cu dimensiunile mari ale clădirii determină o anumită neregularitate în forma pereților; de asemenea, planimetria generală a edificiului este neregulată (Pl. VII/12). Pavimentul, așa cum s-a observat, cel puțin, gație celor trei sondaje efectuate până acum (Pl. X/16, XI/19, XII/20), este realizat din aceleași cărămizi pătrate mai mici deja descrise, dar așezate pe un strat de mortar. Pare să fi avut o fază de refacere ulterioară în aceeași tehnică și cu aceleași materiale, poate deja parțial reutilizate, fiind așezat direct peste precedentul pavaj.

Dinamica distrugerii acestei prime basilici a fost clarificată încă o dată datorită efectuării unor sondaje sub nivelul podelei din faza a doua, deși aceste sondaje nu au scos la iveală niciun material: în special în sondajul deschis în partea de nord a aulei, cărămizile înnegrite ale podelei primei faze și stratul gros de ardere care le acoperă evidențiază, fără îndoială, modul în care clădirea mai veche a fost distrusă de un incendiu (Pl. XII/20). Date interesante cu privire la momentul distrugerii au fost furnizate, în schimb, de săpătura deschisă în ultimii ani în jumătatea nordică a pronaosului, care s-a extins spre est pentru a include și o porțiune restrânsă a aulei (Pl. VIII/13). Excavarea stratului datorat prăbușirii zidului care desparte aula de pronaos, în interiorul aulei însăși, a scos la iveală un pentanumion de la Iustin al II-lea. Putem, așadar, să atribuim ipotetic distrugerea violentă a edificiului perioadei incursiunilor avaro-slave din ultimii 25 de ani ai secolului al VI-lea.

Mica bazilică din faza a doua pare să fi fost construită la scurt timp după acest moment și rapid, nivelând molozul prăbușirii anterioare pentru a crea un plan destul de regulat și așezând deasupra ei pereții cu fundații foarte puțin adânci și podeaua din cărămidă (Pl. XII/20), așezată direct pe pământ, fără niciun strat care să servească drept pat. S-au reutilizat extensiv materialele clădirii mai vechi, atât pereții de piatră, cât și cărămizile. Inițial, spațiul dintre cei doi pereți de pe latura de nord, de aproximativ 70/75 cm lățime, a fost lăsat accesibil, fiind pavat cu cărămizi asemănătoare celor din zona tampon din fața intrării de care era legat (Pl. XII/21). Ulterior, acest spațiu lung și îngust a fost parțial ocupat de o platformă (35/40 cm lățime) construită cu fragmente de țigle legate cu pământ și puțin mortar și așezată direct pe podea (Pl. IX/15, XII/21), a cărei înălțime (de cca. 40 cm) a corespuns nivelării peretelui adiacent al primei faze: în același timp, golul rămas între platformă și noul perete nordic al basilicii a fost umplut cu pământ pe care a fost creat un nivel bătătorit în vederea organizării unei pasaj înălțat, un fel de trotuar, care să permită traversarea basilicii de la intrare către absidă și zona de la est a noii biserici mergând pe coama netezită azidului, pe platformă și pe trotuarul obținut prin umplerea cavității. În același scop, spațiul îngust semicircular dintre absida fazei a doua și nivelarea celei anterioare a fost umplut cu pământ și pavat cu un pavaj simplu: din stratul pregătit pentru pavaj au fost recuperate fragmentele ceramice aparținând unui vas de bucătărie de origine orientală, tip de vas cunoscut anterior⁵, probabil imitat în regiunile de la vest de Marea Neagră și larg răspândit în cursul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea. Exemplul nostru, poate o imitație, ne permite așadar să încadrăm funcționarea basilicii din fază a doua între sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui următor.

Campania viitoare de cercetări arheologice vă fi îndreptată spre înțelegerea situației basilicii mari din prima fază constructivă (Pl. VIII/12): va fi, așadar, obiect de studiu intrarea secundară din peretele nordic și sectorul occidental al aulei, unde va putea fi clarificată relația zonei tampon creată în faza a doua în fața basilicii mai mici cu edificiul anterior. Se preconizează reluarea cercetărilor și în interiorul

⁵ Iacob, Paraschiv, Teatini 2022, p. 340.

pronaosului, unde o îngustare a intrării în peretele fațadei vestice, vizibilă clar în montanul nordic, ar putea indica că au existat intervenții ulterioare de transformare. În fine, la exteriorul clădirii, la est de absidă, ar fi util să se scoată la lumină nivelul antic de călcare, identificat cu 0,50 m mai jos decât se credea anterior: în acest fel va fi posibil să se verifice prezența eventualelor înmormântări corespunzătoare acelui nivel de călcare, construite în legătură cu basilica *extra muros*, care se afla cu siguranță în marea necropolă a orașului antic târziu, în special în zona cea mai apropiată de zidurile și de poarta de nord a orașului.

Bibliografie:

Iacob et alii 2021: M. Iacob, L. Mihailescu-Bîrliba, D. Paraschiv, A. Teatini, *La forteresse d'Ibida. Un projet archéologique italo-roumain*, in La Dacie et la frontière danubienne de l'empire romain, a cura di D. Moreau, F. Matei-Popescu, *Les Dossiers d'Archéologie* 40, 2021, pp. 64-65.

Iacob, Paraschiv, Teatini 2021: M. Iacob, D. Paraschiv, A. Teatini, *Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea. Punct: (L)Ibida. Sectorul Basilica extra muros, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2020*, a cura di I. Opreș et alii, București, Institutul Național al Patrimoniului, 2021, pp. 262-264.

Iacob, Paraschiv, Teatini 2022: M. Iacob, D. Paraschiv, A. Teatini, *Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea [(L) Ibida]. Punct Basilica extra muros, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2021*, a cura di I. Opreș, București, Institutul Național al Patrimoniului, 2022, pp. 339-340.

Iacob et alii 2023: M. Iacob, D. Paraschiv, G.A. Abis, G. Deruda, M. Mainetti, R. Grasso, *Slava Rusă, com. Slava Cercheză [Ibida], jud. Tulcea. Punct: Cetate. Basilica extra muros, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2022*, București, Institutul Național al Patrimoniului, 2023, pp. 338-340.

Laboratorul de arheologie

Mihaela Iacob

S-a desfășurat în perioadele 4-10 iulie 2022; 9-15 iulie 2023, fiind inițiat de Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, în colaborare cu ISACCL București și cu participarea și a celorlalte instituții implicate în activitatea de cercetare. A fost finanțat de Ministerul Educației, din *Fondul pentru Finanțarea Situațiilor Speciale* pentru anul 2022, respectiv 2023. În cele două ediții ale Școlii au fost abordate următoarele teme:

- ✓ Istoricul cercetărilor de la (L)Ibida-Slava Rusă (Dorel Paraschiv, Mihaela Iacob);
- ✓ Tehnici și metode moderne de cercetare în arheologie (Petre Colțeanu);
- ✓ Epigrafia în sprijinul arheologiei. Studiu de caz: cetatea Ibida (Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba);
- ✓ A general guide to Roman ceramics, to the study of Roman ceramics, and what they can tell us (Robin P. Symonds);
- ✓ Introducere în ceramologie (Ștefan Honcu, Dorel Paraschiv);

- ✓ Conservarea primară în arheologie: tehnici de intervenție și metode de analiză a materialelor (Ana-Irina Chiricuță);
- ✓ Vesela de sticlă în antichitate (Sever Boțan);
- ✓ Rit și ritual funerar în necropola cetății Ibida (Laura Gheorghiu);
- ✓ Bioarheologia – analiza contextuală a rămășițelor umane. Teorie și practică (Ciprian Crețu);
- ✓ Sedimentologie și micromorfologie – aplicații în arheologie (Constantin Haită);
- ✓ Introducere în arheozoologie (Daniel Malaxa);
- ✓ Numismatică și arheologie. Studiu de caz: circulația monetară la Ibida (Mihaela Iacob).

Excursia documentară a inclus obiectivele: Orgame / Argamum, Histria, Enisala, Babadag.

2023:

- ✓ Istoricul cercetărilor de la (L)Ibida-Slava Rusă (Dorel Paraschiv, Mihaela Iacob);
- ✓ Introducere în Arheobotanică – importanța informațiilor botanice în arheologie (Mihaela Golea);
- ✓ Periegheza ca metodă de investigare arheologică, (Raluca Kogălniceanu);
- ✓ Cunoașterea și protejarea patrimoniului natural (Antoaneta Seghedii);
- ✓ Utilitatea fotografiilor aeriene și imaginilor satelitare în identificarea siturilor arheologice (Carmen Miu).

Excursia documentară a inclus obiectivele: Tropaeum Traiani (cetate, muzeu, monument), Ovidiu (*quadriburgium*), Constanța (muzeu).

Cercetări geomagnetice

Carsten Mischka, Alexander Rubel, Ștefan Honcu, Ionuț Chirilă, Martin Gruber, Markus Trodler, Naemi Nittel, Lara Murmann

Cu sprijinul logistic al ICEM Tulcea, la începutul anului 2023 au fost efectuate cercetări geomagnetice neinvazive, pe parcursul unei săptămâni la Slava Rusă. Sub conducerea lui Carsten Mischka și a lui Alexander Rubel, părți mari din orașul antic „(L)Ibida” au fost scanate (8,4 ha, la care s-a adăugat cele 4,4 ha scanate în 2014) în cadrul unui proiect organizat de Universitatea „Friedrich Alexander” din Erlangen și de Institutul de Arheologie al Academiei Române, Filiala Iași. Rezultatele obținute sunt remarcabile. În părțile anterior inaccesibile ale cetății, care constau în cea mai mare parte din terenuri și grădini private, au fost identificate complexe de clădiri cum ar fi de exemplu unele edificii administrative centrale, pe baza fundațiilor lor ușor de recunoscut (parțial în negativ). Pe lângă clădirile rezidențiale extinse din partea de nord a cetății, merită menționat, în mod deosebit, complexul de încăperi cel mai apropiat de râul Slava, care poate fi interpretat drept „aula” datorită dimensiunilor sale și absidei asemănătoare unei basilici. Alte descoperiri importante, inclusiv în ceea ce privește necropola, sunt rezervate pentru viitoarea publicare a materialului.

Abstract

Curtina X – Fortification Sector. Archaeological investigations continued this year inside of the Tower no. 1 on the last levels of operation, dated at the end of 6th and beginning of 7th c. AD. Between the city itself and the annex fortification, a small gate was identified, with an opening of 1.85 and 1.30 m, respectively.

Curtina G – Tower 8 – Curtina H Sector. In this campaign, our research was carried out only at Curtina H, in the outside area of the small gate identified in 2021. It was investigated a level dated back in the 4th century AD that corresponding to the construction of the enclosure (and obviously the first threshold of the gate). Conservation and primary restoration work also continued.

Tower 10 Sector. The archaeological research from this sector continued until the foundation level of the enclosure. Two tombs dating from the 4th century AD were excavated in the intra muros.

I Sector. The archaeological campaign from this year from Ibida fortress, sector I aimed to complete the research of the stratigraphic units identified in the previous campaign and to find out the planimetry, stratigraphy and the function of the building under investigation. Several archaeological complexes dated to the Byzantine period were investigated in section no. 2. Also in this section, three dolia from two different levels were discovered. In section 1, squares C2, the south side of a building dated, most probably, to the 4th century AD was excavated.

Basilica extra muros Sector

The small basilica, measuring 9.4 x 5.7 m, has been completely excavated. In the large basilica, which preceded the small one, measuring 19.2 x 8.45 m, three squares were carried out up to the brick pavement.

Illustrations list:

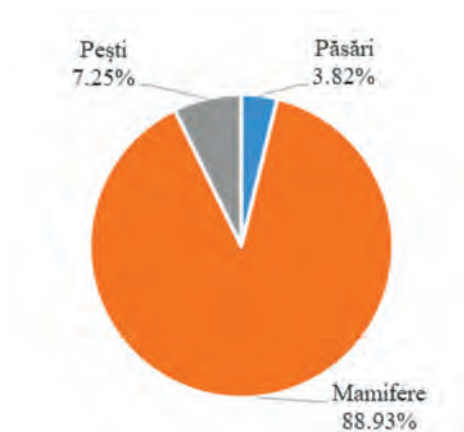
- PI. I-III. Curtina X Sector – Fortification (F).
- PI. IV. Curtina G Sector– Tower 8 – Curtina H.
- PI. V. Tower 10 Sector.
- PI. VI. Sector I.
- PI. VII - XII. Basilica *extra muros* sector.

Pl. I. Sectorul Curtina X – Fortificație (F)

Pl. II. Sectorul Curtina X – Fortificație (F)

Pl. III. Sectorul Curtina X – Fortificație (F)

Pl. IV. Sectorul Curtina G – Turnul 8 – Curtina H

Pl. V. 1. Sectorul Turnul 10

Pl. V. 2. Mormânt. Turnul 10

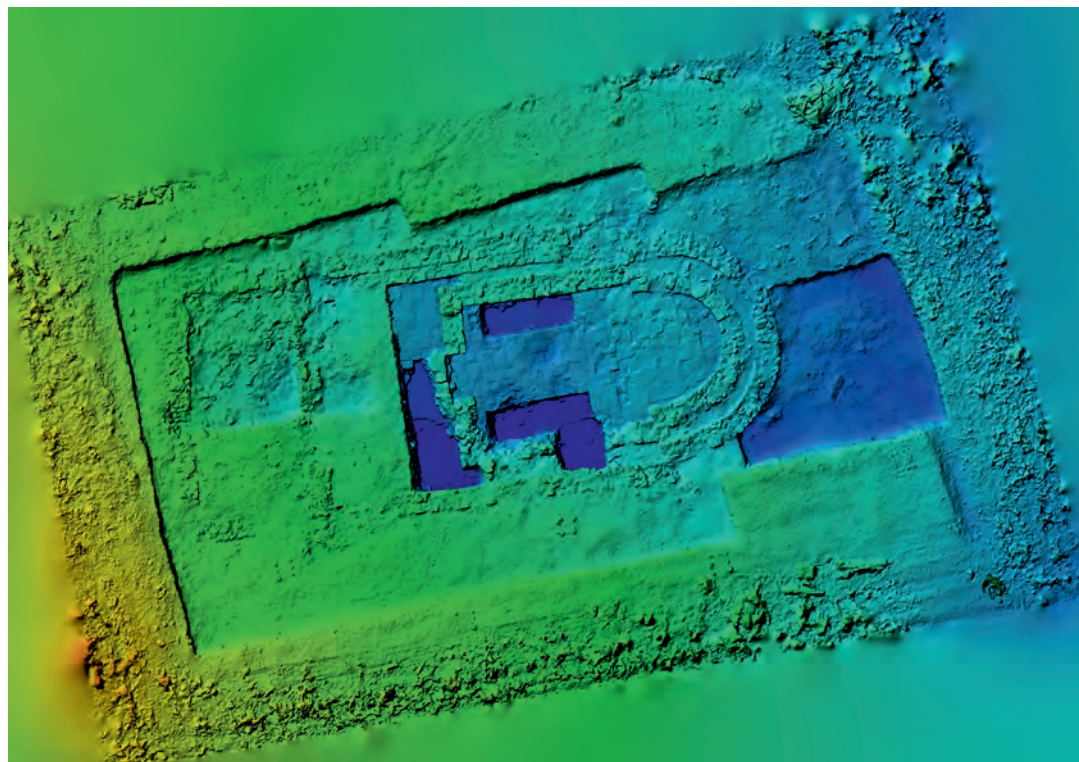
Pl. VI. Sectorul I

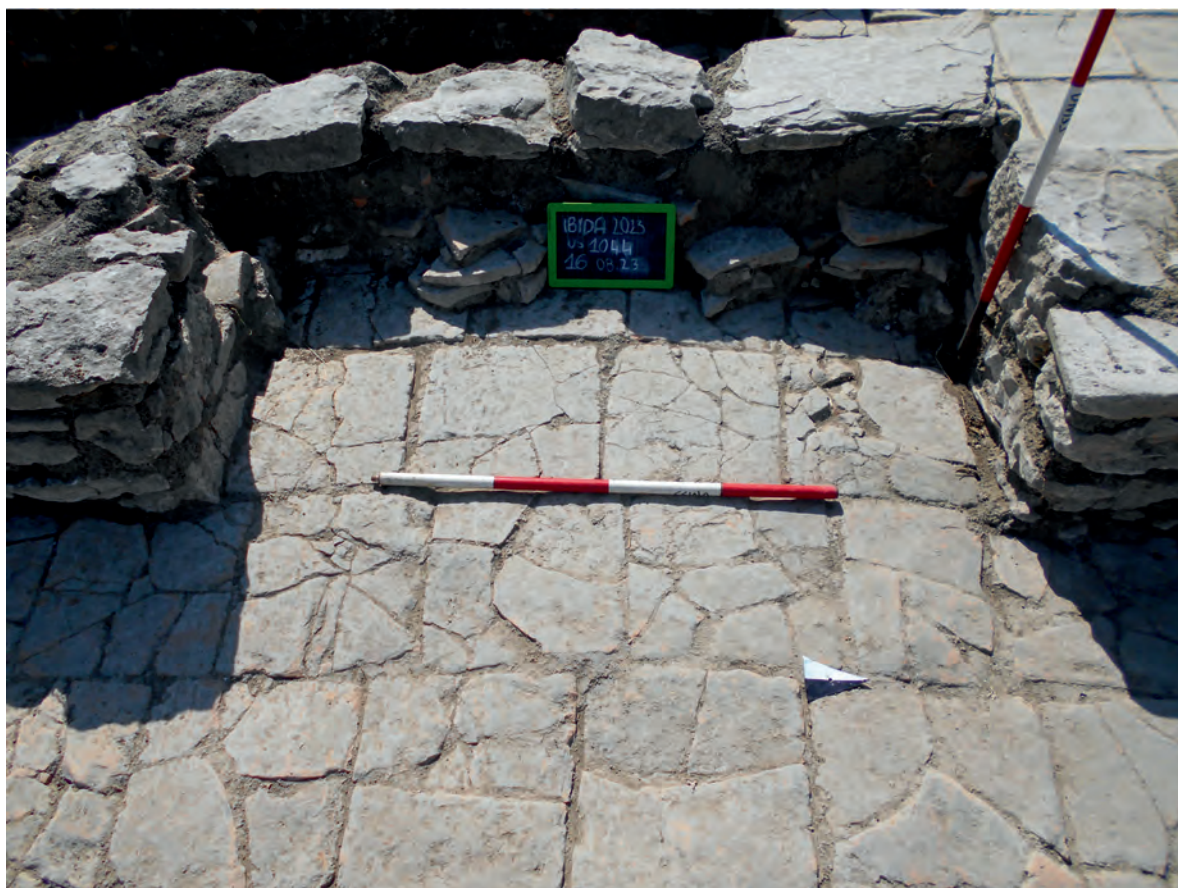
Pl. VII. Sectorul Basilica extra muros

Pl. VIII. Sectorul Bazilica extra muros

Pl. IX. Sectorul Bazilica extra muros

Pl. X. Sectorul Bazilica extra muros

Pl. XI. Sectorul Bazilica extra muros

Pl. XII. Sectorul Bazilica extra muros

65. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași**Punct: Valea Mostiștei și Câmpia Dunării – între Oltenița și Călărași****Situri: Sultana – Malu Roșu, Gumelnița – Măgura Gumelnița, Chiselet – Măgura Fundeanca, Sultana – Ghețarie, Sultana – Valea Orbului, Sultana – Terasa Ghețarie, Oltenița – Fostele grajduri Calomfirescu, Oltenița – Valea Mare, Cetatea Veche – La Grădiște, Ulmeni, Vlădiceasca – Ghergălău Mare, Șeinoiu – Movila din Cimitir****Tip de sit:** 1 (locuire), 2 (descoperire funerară), 111 (așezare deschisă), 117 (tell), 211 (necropolă plană)**Încadrare cronologică:** 113 (Paleolitic superior), 14 (Eneolitic), 142 (Eneolitic mijlociu), 14 (Eneolitic târziu), 33 (Epoca post-romană)**Cod RAN:** 104216.01, 104216.02, 104216.03, 104216.08, 104216.21, 100629.01, 101831.01, 104216.02, 104216.01, 104216.08, 100629.06, 100629.02, 105277.01, 105614.01, 105767.02, 105516.01, 104216.03**Autorizația nr.** 53/05.04.2023**Colectiv:** Cătălin Alexandru Lazăr – responsabil, Cristina Covătaru, Bogdan Manea, Adrian Șerbănescu, Valentin Radu, Andreea Toma, Marian Voicu, Cristian Roth, Vlad Ioan, Gabriel Popescu, Ionela Crăciunescu, Sebastian Dumitrescu, Mihaela Iacob, Petra Coman, Iazmina Moza, Ana Garcia-Vasquez, Aurelien Tafani, George Ganesu, Cătălin Rotar, Alfred Vespremeanu-Stroe, Luminița Preoteasa, Laurențiu Țuțuianu, Carmen Chifiruc (ICUB), Theodor Ignat, Vasile Opriș, Adelina Darie, Vlad Bindea, Dan Pîrvulescu (MM București), Adrian Bălășescu, Mihaela Golea, Gabriel Vasile (IAB), Valentin Parnic, Andreea Parnic (MDJ Călărași), George Trohani, Mihai Florea (MNIR), Carol Căpiță (FIB), Mădălina Dimache, Theodor Zavalas, Silviu Cristache, Cosmin Moise (MCG Oltenița), Cornelis Stal (HoGent, Belgia), Wolfgang Rabbel, Natalie Pickartz, Manuel Zolchow, Martin Thorwart (CAU Kiel, Germany), Alex Wilkinson (UY, UK), Enrico Greco (UT, Italy), studenți, masteranzi și doctoranzi FIB, UY, UT, CAU Kiel and HoGent.**Perioada desfășurării cercetării:** 01.07 - 28.09.2023

Începând din 2021, cercetările din situl arheologic Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, se desfășoară în cadrul proiectului de cercetare inter-, multi-, pluri- și transdisciplinară *The dynamics of the prehistoric communities located in the Mostiștea Valley and Danube Plain (between Oltenița and Călărași)*, coordonat de Universitatea din București, în parteneriat cu Universitatea din Kiel (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Germania, HoGent, Belgia, Muzeul Dunării de Jos Călărași, Muzeul Municipiului București, Muzeul Civilizației Gumelnița Oltenița și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București).

În campania din 2023 proiectul *The Dynamics of prehistoric communities located in the Mostiștea Valley and Danube Plain (between Oltenița and Călărași)* nu a beneficiat de finanțare din partea Ministerului Culturii.

Cercetările arheologice din campania 2023 au vizat continuarea obiectivelor demarate în 2021, atunci când proiectul internațional de față a debutat și continuat în campania din 2022. În 2023 s-au desfășurat cercetări arheologice în aria siturilor Sultana, Gumelnița și Vlădiceasca, în paralel cu un survey destinat cartării UAV și Lidar a văii Mostiștei și Dunării (sectorul Călărași - Oltenița).

Sultana**Punct: Sectorul Terasă (Pl. I)**

În acest punct, în zona *off-tell*, s-au continuat investigațiile într-o suprafață deschisă încă din anul 2021, anume Son 2/2021 (45 x 15 m), pentru cercetarea unei alte construcții *off-tell*, identificate inițial în 2015-2016. Aici, în urma prospecțiunilor magnetometrice și ERT, a fost o identificată altă anomalie cu caracteristicile unei megastructuri similară cu cea cercetată în campanii precedente (C1/2014), amplasată la cca. 40 m est de aceasta. În Son 2/2021, s-a continuat îndepărtarea US T1001, un nivel situat sub actualul sol vegetal (cca. 20-30 cm), fiind astfel puse în evidență mai multe zone în care nivelul de chirpici ars se concentra. Acestor concentrări de chirpici ars le-au fost atribuite numere de complex. La nivel cu aceste complexe (atât în interiorul cât și în exteriorul lor) au fost identificate fragmente ceramice lucrate la roată care pot fi încadrate cronologic între secolele IV și VII AD. Materialul ceramic este fragmentar și foarte variat atât din punct de vedere tipologic, morfologic, al manierei de producție, dar și cronologic. Considerăm că situația pusă în evidență este rezultatul unei perioade mai lungi de locuire în această zonă.

Se distinge între descoperirile campaniei din 2023 o vatră circulară (C5/2023) cu diametrul de circa 1,4 m, foarte bine conservată care prezintă cel puțin o refacere (US 1694) a zonei active inițiale (1695). Asociat cu această vatră a fost identificat un nivel de pământ foarte bine bătătorit pe care în interpretăm la acest stadiu al cercetării drept o podea bătătorită (neconstruită) (C4/2023). Atât în zona podelei bătătorite, cât și în zona vetrei, cantitatea de chirpici ars este foarte mică. În zona centrală, gradul de bătătorire al podelei este mai mare, indicând că zona era mai intens circulată. Aceeași observație este valabilă și pentru zona vetrei. Deasupra vetrei au fost descoperite câteva fragmente ceramică lucrate la roată, în poziție orizontală.

Cercetarea acestui complex nu este finalizată, astfel că la acest moment nu ne putem pronunța cu exactitate asupra naturii sale. Avansăm totuși ca ipoteză de lucru interpretarea de locuință de suprafață pe structură ușoară din materiale vegetale, probabil tencuită cu un strat subțire de chirpici.

C1/2023 este o aglomerare de chirpici ars răspândit pe o suprafață de circa 15-18 mp. În asociere cu această masă de chirpici este ceramică cenușie, lucrată la roată, inclusiv fragmente de amforă. Posibilă încadrare cronologică: sec. IV-VII.

C2/2023 este o aglomerare de chirpici ars răspândit pe o suprafață de circa 32 mp (8 x 4 m). Chirpiciul are o fragmentaritate medie și complexul este asociat cu ceramică lucrată la roată. Ar putea reprezenta distrugerea

unei locuințe incendiate. Materialul ceramic încadrează complexul în perioada secolelor IV-VII AD.

C3/2023 este o aglomerare de chirpici ars răspândit pe o suprafață neregulată, aproximativ rectangulară de circa 100 mp. Se observă o densitate mai mare a chirpiciului în zona carourilor O6-O7, unde bucățile de chirpici depășesc 25-30 cm și prezintă fățuie. Zona este asociată cu ceramică cenușie cu panse mari, lucrată la roată, în caroul M6 și o greutate fragmentară în M5. O parte dintre fragmentele de chirpici prezintă urme de vitrifiere. Alte fragmente, prezintă amprente de bърne despicate pe o față și nulele pe fața opusă, ambele orientate pe aceeași direcție.

În Son1/16 au fost cercetate mai multe complexe de tip groapă, plus un mormânt (M110).

M110 conține scheletul unui individ depus în poziție chirchită pe partea stângă, cu membrele superioare plasate sub cap. Se păstrează pe jumătate într-unul dintre profilele intermediare. A suferit degradări datorită prăbușirii profilului pe perioada sezonului rece, dar și a bioturbațiilor. Scheletul aparține unui juvenil, subadult. Au fost recoltate probe de ADN, arheobotanice și pentru paleoparazitologie.

C8/2023 este o groapă menajeră cu oase, scoici, cărbune și ceramică care poate fi atribuită fazei Vidra a culturii Boian.

C10/2023 este o groapă de mari dimensiuni surprinsă parțial în profilul de vest al secțiunii Son1/2021. Umplutura constă într-un sediment cenușos, cu fragmente de cărbune, oase și chirpici ars. Puținele fragmente ceramice sunt lucrate la roată (probabil sec. IV AD).

C12/2023 este o groapă surprinsă în profilul de vest al Son 1/2021. Umplutura constă într-un sediment de culoare brună, cu fragmente ceramice, silex și chirpici ars.

C13/2023 este o groapă surprinsă parțial în profilul de NE al Son 1/2016, fără materiale arheologice, cu un nivel de lut bătătorit în bază.

C14/2023 este o groapă cu o umplutură foarte compactă, de culoare puțin mai închisă decât galbenul steril arheologic. Ar putea reprezenta o „amprentă” de compactare a bazei complexului C13/2023, compactare realizată cu ajutorul apei. Se remarcă lipsa oricăror materiale arheologice.

Tot în această suprafață a fost continuată cercetarea ultimului segment al șanțului vestic (C17/2017) al construcției C1/2014. În șanțul de fundație a fost descoperită și o groapă de par asociată structurii de rezistență fixată în umplutura șanțului.

La finalul campaniei, suprafața cercetată a fost pusă în conservare cu folie de plastic ce a fost acoperită cu pământ.

Chiselet, jud. Călărași

Punct: Sectorul Tell. Măgura Fundeanca /Fundu Chiselet

Strategia și metodologia de cercetare au fost stabilite de la bun început împreună cu partenerii implicați în proiect.

În acest an, au fost desfășurate doar prospecțiuni geofizice sub coordonarea profesorului Wolfgang Rabbel. Acestea au constatat în prospecțiuni seismice prin care a

fost identificată existența unui lac în vecinătatea așezării, investigații de susceptibilitate magnetică în carotaje și carotaje sedimentologice pentru verificarea nivelurilor de locuințe incendiate pentru întreaga stratigrafie a așezării.

Vlădiceasca, com. Valea Argovei, jud. Călărași

Punct: Ghergălăul Mare și Ghergălăul Mic (Pl. III)

Fiind un an secetos, în combinație cu o serie de lucrări hidrologice pe cursul Mostiștei, nivelul lacului a scăzut foarte mult. Astfel că, după mai bine de 40 de ani, au fost din nou vizibile cele două tell-uri pereche, Ghergălăul Mare și Ghergălăul Mic. Suprafața ambelor tell-uri este acoperită de foarte multe materiale arheologice (ceramică, oase, silex, piatră) în poziție secundară. O cercetare arheologică ar fi fost imposibil de făcut, atât din punct de vedere logistic, cât și al naturii terenului care era foarte saturat cu apă. Au fost în schimb efectuate prospecțiuni non-invasive și minim invazive, plus un ortofotoplan de detaliu de la o înălțime de 5 m. Întreaga suprafață a celor două așezări a fost scanată magnetometric, iar în centrul așezărilor au fost executate câte un sondaj vertical cu carotiera pentru verificarea stratigrafiei și datarea întregii secvențe stratigrafice.

Lunca, com. Valea Argovei, jud. Călărași

Punct: La grădini și Ostrovul La Leu

La sesizarea unui cetățean din localitatea Dăneși echipa de arheologi a mers să verifice stadiul de conservare al unor schelete descoperite pe malul apei în zona sitului Lunca, din comuna Valea Argovei. Aici au fost descoperite în zona, până nu de mult inundată, mai multe schelete în conexiune anatomică. A fost cercetat unul dintre ele, iar celelalte au fost măsurate cu un GPS/RTK. Scheletele au fost descoperite în asociere cu materiale ceramice specifice culturii Dridu. Acestea aparțin cel mai probabil sitului Ostrovul La Leu. De asemenea au fost identificate și măsurate mai multe vetre circulare aparținând așezării Dridu. La circa 150 m nord de zona în care au fost măsurate scheletele umane, pe o suprafață de circa 200 x 50 m au fost identificate foarte multe materiale ceramice specifice culturii Boian, faza Bolintineanu. Aceste materiale sunt în poziție secundară, provenite din așezarea de la Lunca - La Grădini.

În zonă am executat un ortofotoplan georeferențiat, cu o dronă Mavic Pro II pentru a documenta cu precizie descoperirile arheologice. Toate datele vor fi furnizate Institutului Național al Patrimoniului pentru actualizarea Repertoriului Arheologic Național.

Gumelnița, Mun. Oltenița, jud. Călărași

Punct: Măgura Gumelnița, Măgura Calomfirescu (Pl. II)

Sector Tell

În campania din 2023 nu au fost executate săpături arheologice în sectorul Tell de la Gumelnița. Au fost în schimb efectuate prospecțiuni non-invasive.

Astfel, echipa de geofizicieni a efectuat un plan magnetometric al tell-ului de la Gumelnița identificând

o serie de anomalii ce vor trebui verificate prin cercetare arheologică. În plus au fost folosite investigații seismice în suprafața cuprinsă între Tell și Terasă pentru identificarea unui posibil sistem de irigații din perioada neolitică. Rezultatele măsurătorilor sunt încă sub analiză.

Sector Terasă

O a doua campanie a fost derulată în toamna anului 2023 pe terasa din vecinătatea tell-ului de la Gumelnița, în zona necropolei neolitice. A fost o campanie scurtă de doar două săptămâni care a vizat cercetarea nivelului cu piese din piatră cioplită descoperit în campania precedentă și atribuite perioadei paleoliticului superior. În acest sens a fost deschisă o casetă spre est, pe capătul de sud al Son 15. Nivelul de piese din piatră cioplită se continuă spre est. Materialul este asemănător cu cel descoperit în campania precedentă. Fiind caracterizat de prezența unui număr considerabil de așchii de debitaj. Ca metodă de recoltare, piesele de peste 2 cm au fost măsurate în două puncte pentru a stabili orientarea și înclinarea acestora. Au fost astfel măsurate peste 170 de piese. Fragmentele sub 2 cm au fost recoltate colectiv, pe carouri. De asemenea a fost întocmit un ortofotoplan de detaliu de la 1 metru cu ajutorul unei camere digitale Nikon D780. Materialul litic este în curs de prelucrare, în vederea publicării.

Dunărea și Valea Mostiștei

În vederea completării setului de date geo-spațiale deținute pentru valea Mostiștei, în campania 2023 s-a procedat la o serie zboruri UAV al căror rezultat sunt ortofotoplanuri georeferențiate completate de scanări Lidar în anumite cazuri. Cum de la începutul anului ICUB este capabil să implementeze propria combinație UAV/ALS, demersul respectiv a fost unul facil. Componenta principală a sistemului nou obținut este drona Quantum Trinity F90+. În plus, sistemul conține o stație de referință pentru poziționarea sistemului global de navigație prin satelit (GNSS), cinematică post-procesare (PPK) și o stație de control pentru planificarea și monitorizarea zborului. UAV este o platformă verticală de decolare și aterizare (VTOL) cu un timp operațional de peste 90 de minute, o viteză maximă la sol de 17 m/s și o altitudine maximă de 3500 m MSL. Platforma are capacitatea de a transporta diferite tipuri de încărcături utile, care sunt oferite ca module diferite. Printre altele, pentru acest sistem este disponibil un modul de scanare cu laser aeropurtat. Acest modul este un senzor Qube 240 ALS. Conform specificațiilor, sistemul poate capta nori de puncte cu o viteză de 240k puncte pe secundă, având o precizie între 1,8 și 2,5 cm și o precizie mai mică de 3,0 cm la o altitudine de 140 m deasupra nivelului solului (AGL). Densitatea punctelor și precizia se vor reduce în mod evident în funcție de viteza la sol și altitudinea de zbor.

În cadrul lucrărilor arheologice de teren din Bazinul Mostiștei și Valea Dunării, au fost cartate prin metodele mai sus enunțate peste 17 zone ce cuprind peste 40 de așezări din diferite epoci.

Aceste date nu numai că permit documentarea lucrărilor arheologice de teren care au avut loc în timpul

campaniei, dar vor fi incluse și în seria temporală inițiată în 2018 și continuată până în 2023, pentru a investiga amploarea proceselor de eroziune a falezei. Astfel, aceste date sunt folosite pentru a pune situările arheologice într-un context spațial și istoric mai larg, ceea ce va fi de ajutor pentru cercetările viitoare. Pentru transparență și susținerea conceptului de *open acces* a fost dezvoltat un site web pentru a facilita acest schimb de date, care poate fi accesat prin <https://geo.hogent.be/sultana>.

Tehnica de săpătură arheologică aplicată în cercetările noastre constă în metoda micro-stratigrafică, înregistrările stratigrafice realizându-se în sistemul unităților stratigrafice (u.s.-uri), în cadrul unor registre de unități stratigrafice și complexe, fiind utilizate fișe tipizate. Ulterior informațiile sunt încărcate într-o bază de date dedicată, realizată sub Acces MS-Office. Sedimentul din complexe cercetate a fost recoltat și sitat sau flotat. Din toate complexe cercetate au fost recoltate probe pentru datări absolute (^{14}C), studii de izotopi stabili (^{13}C , ^{15}N , ^{18}O , ^2H), analize fizico-chimice (fosfați, paleomagnetism, arheomagnetism) și analize de paleoparazitologie și paleogenetică (aDNA).

Materialele arheologice au fost preluate de Muzeul Dunării de Jos Călărași, Muzeul Municipiului București și Muzeul Civilizației Gumelnița Oltenița. Materialele faunistice și carpologice vor fi prelucrate și analizate pe teren de către echipa Secției de Bioarheologie a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” București. Materialele osteologice umane vor fi prelucrate și analizate în Biorachaeology Laboratory din cadrul Diviziei ArchaeoSciences din cadrul ICUB (Universitatea București). O parte din probele arheobotanice (antracologie și palinologie) vor fi analizate la Universitatea din Kiel (Germania). Piesele IMDA vor fi analizate în laboratoarele Universității „Valahia” din Târgoviște. Artefactele litice și ceramice vor fi analizate în laboratoarele Facultății de Geologie și Geofizică București. Materialele ceramice se vor analiza la Muzeul Municipiului București, probele izotopice vor fi analizate în Stable Isotopic Laboratory din cadrul Diviziei ArchaeoSciences din cadrul ICUB (Universitatea București), iar datările ^{14}C AMS sau OSL vor fi realizate la IFIN-HH, UBB Cluj și la Universitatea din Kiel (Germania). Analizele fizicochimice, dar și studiile pedologice, sedimentologice și micromorfologice se vor desfășura la Universitatea București și Universitatea din Kiel (Germania).

În funcție de bugetul disponibil, cercetările viitoare vor viza continuarea săpăturilor planificate în cadrul proiectului internațional *The dynamics of the prehistoric communities located in the Mostiștea Valley and Danube Plain (between Oltenița and Călărași)*.

Abstract

In the year 2023, the University of Bucharest, in collaboration with an array of esteemed international and national partners including Christian-Albrechts-Universität zu Kiel (Germany), HoGent (Belgium), the Lower Danube Museum in Călărași, the Bucharest Municipality Museum,

the Gumelnița Civilisation Museum in Oltenița, and the "Vasile Pârvan" Archaeological Institute Bucharest (Romania), embarked on the interdisciplinary research project titled *The dynamics of the prehistoric communities located in the Mostiștea Valley and Danube Plain (between Oltenița and Călărași)*. This ambitious initiative was designed to undertake a comprehensive exploration of the archaeological sites nestled within the Mostiștea Valley and the Danube River basin, integrating a multifaceted approach that encompassed excavations, core sampling, surveys, sampling, and prospecting efforts.

The archaeological endeavors for the 2023 campaign were primarily concentrated in two key locations: the Terrace Sector (Off-tell habitation) of the Sultana site and the Terrace Sector of the Gumelnița site. These investigations aimed to uncover and document the intricate patterns of prehistoric habitation in these areas, thereby contributing valuable insights into the socio-cultural dynamics of the ancient communities that once thrived in these regions.

In addition to the traditional excavation techniques, the project employed a suite of non-intrusive investigative methods to enhance the understanding of the tell settlements. These included Ground Penetrating Radar (GPR), Electrical Resistivity Tomography (ERT), Magnetometry, Seismic prospecting, core drilling, and Unmanned Aerial Vehicle (UAV) flights, alongside Lidar flights over the Mostiștea Valley and the Danube. This integrative approach facilitated a deeper comprehension of the archaeological landscape, allowing for a more nuanced interpretation of the prehistoric human activities and environmental interactions in the studied areas.

Bibliografie:

Andreescu, Lazăr 2008 – Andreescu R., Lazăr, C., *Valea Mostiștei. Așezarea gumelnițeană de la Sultana Malu Roșu*, în CA, 14, 2008, p. 55-76.

Andreescu et alii 2015 – Andreescu, R.R., Lazăr, C.A., Florea, M., Dumitrașcu, E., Opreș, V., Voicu, I., Crăciunescu, M., Golea, M., Darie, A., Bălășescu, A., Radu, V., Vasile, G., Ignat, T., Mărgărit, M., Nicolae, C., Sandu, R., Șendrea, L., Parnic, V., Neagu, M., Chitonu, M., Pârvan, I., *Sultana, com. Mănăstirea*, în CCAR. Campania 2014, București, 2015, p. 134-136.

Andreescu et alii 2016 – Andreescu, R.R., Lazăr, C.A., Florea, M., Dumitrașcu, E., Voicu, M., Crăciunescu, I., Golea, M., Darie, A., Sandu, R., Bălășescu, A., Radu, V., Haită, C., Ignat, T., Opreș, V., Mărgărit, M., Nicolae, C., Parnic, V., Neagu, Răbîncă, I., Predoi, A., *Sultana, com. Mănăstirea*, în CCAR. Campania 2015, București, 2016, p. 91-93.

Covătaru et alii 2022 – Covătaru, C., Stal, C., Florea, M., Opreș, I., Simion, C., Rădulescu, I., Călin, R., Ignat, T., Ghiță, C., Lazăr, C., *Human Impact Scale on the Preservation of Archaeological Sites from Mostiștea Valley (Romania)*, in: *Frontiers in Environmental Science* 10:924440, 2022, DOI: 10.3389/fenvs.2022.924440.

Lazăr 2014 – Lazăr, C., *The Eneolithic Necropolis from Sultana - Malu Roșu (Romania) – A Case Study*, in L.

Oosterbeek, C. Fidalgo, C. (eds.), *Mobility and Transitions in the Holocene. Proceedings of the XVI World Congress of the International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences (Florianopolis, Brazil, 4-10 September 2011 in Wortley, South Gloucestershire)*, Vol. 9, BAR, International Series, no. 2658, Archaeopress, Oxford, 2014, p. 67-74.

Lazăr et alii 2008 – Lazăr, C.A., Andreescu, R.R., Ignat, T., Florea, M., Astaloș, C., *The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, în *Studii de Preistorie*, 5, 2008, p.131-152.

Lazăr et alii 2020 – Lazăr, C., Opreș, V., Ignat, T., Manea, B., Fruijina, O., Covătaru, C., Darie, A., Bălășescu, A., Radu, V., Vasile, G., Golea, M., Mărgărit, M., Popescu, G., Dimache, M., Pîrvulescu, D., Streinu, M., Șandric, B., Tufaru, M., Iancu, A., Dinu, G., Parnic, V., Căpiță, C., Zavalaș, T., Dima, A., Sava, T., *Gumelnița: research results of the 2018 and 2019 fieldwork seasons* în *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice*, VI, 6, 2020, p. 13-100.

Lazăr et alii 2021a – Lazăr, C.A., Dimache, M., Cristache, S., Zavalaș, T., Pîrvulescu, D., Opreș, V., Ignat, T., Darie, A., Șandric, B., Streinu, M., Borlean, O., Buruiiană, M., Iancu, A., Tufaru, M., Bălășescu, A., Golea, M., Vasile, G., Florea, M., Radu, V., Haită, C., Mărgărit, M., Căpiță, C., Covătaru, C., Fruijina, O., Manea, B., Șerbănescu, A., Popescu, G., Vespremeanu-Stroe, A., *Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași Punct: „Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)”*, în CCAR. Campania 2020, București/ Sibiu, 2021, p. 99-102.

Lazăr et alii 2021b – Lazăr, C.A., Andreescu, R.R., Florea, M., Voicu, M., Radu, V., Haită, C., Ignat, T., Opreș, V., Darie, A., Pîrvulescu, D., Mărgărit, M., Bălășescu, A., Golea, M., Soficar, A.D., Parnic, V., Parnic, A., Covătaru, C., Fruijina, O., Manea, B., Șerbănescu, A., Popescu, G., Crăciunescu, I., Căpiță, C., Țârlea, A.C., Dimache, M., Cristache, S., Gureșoae, V., Androne, O., Ungureanu, T., Zavalaș, T., Stal, C., *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași Punct: Malu Roșu*, în CCAR. Campania 2020, București / Sibiu, 2021, p. 268-271.

Lazăr et alii 2022 – Lazăr, C.A., Dimache, M., Cristache, S., Zavalaș, T., Pîrvulescu, D., Opreș, V., Ignat, T., Darie, A., Bălășescu, A., Golea, M., Vasile, G., Parnic, V., Florea, M., Radu, V., Haită, C., Mărgărit, M., Covătaru, C., Manea, B., Carozza, L., Toma, A., Popescu, G., Căpiță, C., Șerbănescu, A., Roth, C., Fruijina, O., *Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași Punct: „Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)”*, în CCAR. Campania 2021, București / Oradea 2022, p. 151-154.

Lazăr et alii 2023a – Lazăr, C.A., Dimache, M., Cristache, S., Zavalaș, T., Pîrvulescu, D., Opreș, V., Ignat, T., Darie, A., Bălășescu, A., Golea, M., Vasile, G., Parnic, V., Radu, V., Mărgărit, M., Covătaru, C., Manea, B., Garcia-Vazquez, A., Popescu, G., Căpiță, C., Șerbănescu, A., Roth, C., Bindea, V., Toma, A., Müller, J., Dreibrodt, S., Rabbel, W., *Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași Punct: Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)*, în CCAR. Campania 2022, București / Târgoviște, 2023, p. 135-138.

Lazăr et alii 2023b – Lazăr, C.A., Covătaru, C., Manea, B., Șerbănescu, A., Radu, V., Toma, A., Voicu, M., Roth,

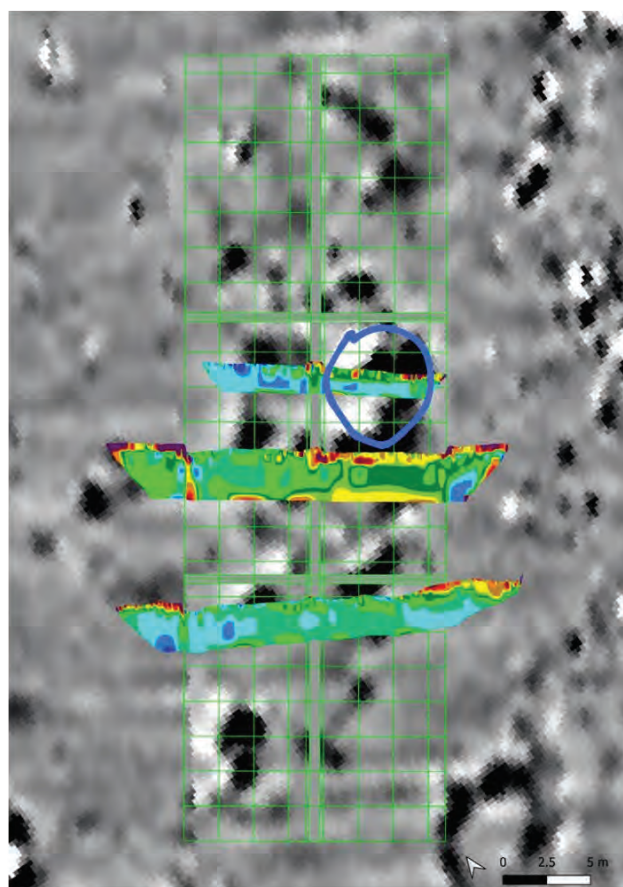
C., Ioan, V., Popescu, G., Opreș, I., Garcia-Vasquez, A., Tafani, A., Coman, P., Iacob, M., Ignat, T., Opreș, V., Darie, A., Pîrvulescu, D., Bălășescu, A., Golea, M., Parnic, V., Parnic, A., Florea, M., Mărgărit, M., Căpiță, C., Dimache, M., Zavalas, T., Stal, C., Müller, J., Hofmann, R., Kirleis, W., Shatino, M., Dreibrodt, S., Rabbel, W., *Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași Punct: Malu Roșu, în CCAR. Campania 2022, București / Târgoviște, 2023, p.362-366.*
Manea et alii 2022 – Manea, B.

Illustrations list:

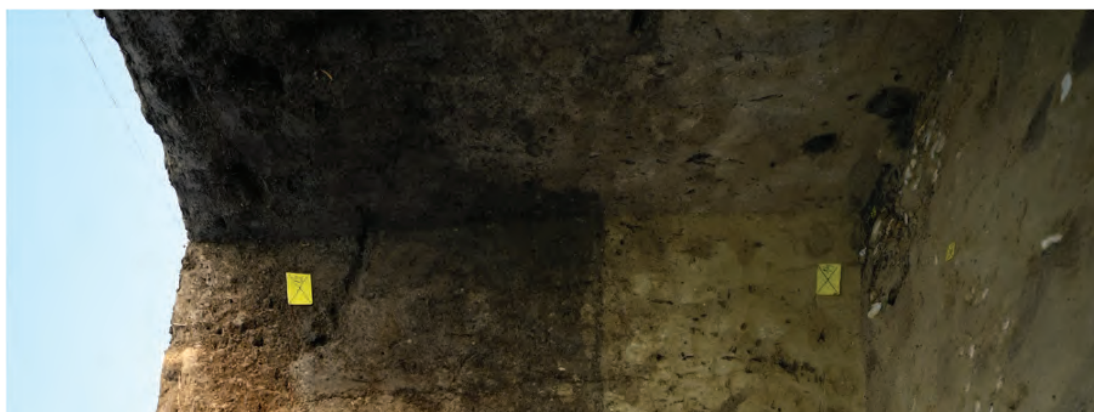
Pl. I. Sultana: Off-tell Sector. Area investigated in the 2023 campaign.

Pl. II. Gumelnița: Zone 3. The Paleolithic site.

Pl. III. Vlădiceasca: Ghergălăul Mare și Ghergălăul Mic. Aspects of the multidisciplinary type of researches, 2023 campaign.

Pl. I. Sultana: Sectorul Off-tell. Zona investigată în campania 2023

Pl. II. Gumelnița: Zone 3. Aspecte din timpul cercetării sitului paleolitic

Documentare aeriană

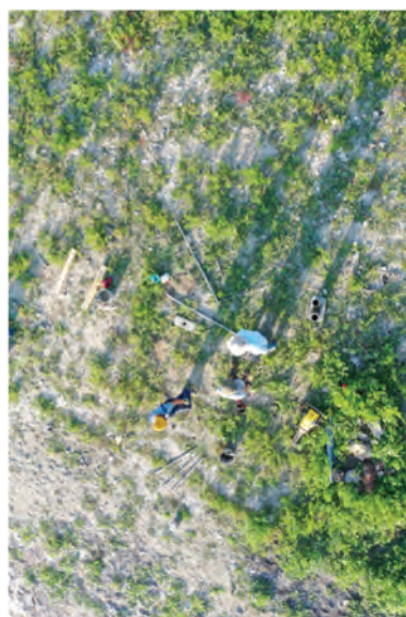
Batimetrie

Geofizică

Carotare

Pl. III. Vlădiceasca: Ghergăul Mare și Ghergăul Mic. Aspecte din tipul investigațiilor multidisciplinare din campania 2023

66. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș**Punct: Grămurada de la Jupani****Tip de sit:** 212 (necropolă tumulară)**Încadrare cronologică:** 153 (Epoca bronzului târziu), 161 (Hallstatt timpuriu)**Cod RAN:** 159124.03**Autorizația nr.** 05/02.04.2023

Colectiv: Dragoș Diaconescu (MNB Timișoara) – responsabil științific; Victor Bunoiu (Institutul de Studii Istorice Titu Maiorescu, Academia Română, Filiala Timișoara); Răzvan Ioan Pinca (Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică, Lugoj); Sofia Berteau (MNB Timișoara); Iulian Leonti (MJERG Caransebeș); Ionuț Marteniuc (MNB Timișoara); Andrei Georgescu (MNB Timișoara); Robin DiPasquale (Quataert) (University at Buffalo, New York); Bogdan Calotă (MNB Timișoara).

Perioada desfășurării cercetării: 03.07 – 04.08.2023

Echipa de cercetare a fost formată din 6 arheologi (1 expert, 3 specialiști, 2 debutanți), 1 doctorand de la Buffalo University pentru studiul oaselor calcinate, un absolvent masterat domeniul Arheologie, un desenator din cadrul Muzeului Național al Banatului, 2 studenți ai specializării Istorie din cadrul Universității de Vest din Timișoara, precum și un voluntar.

Obiectivul principal a fost abordarea sectorului rămas din jumătatea de sud a movilei, sector ce avea latura nordică de 6 m, corespunzătoare carourilor 10-12 ale secțiunii S1/2017-2018, respectiv metrilor 18-24 (de la est spre vest) din cadrul aceleiași unități de cercetare.

Campania anului 2023

Unitatea de cercetare SI D/2023 a avut o suprafață de 6 x 21 m (126 m²), surprinderea șanțului ce circumscrie movila fiind făcută pe toată lățimea suprafeței cercetate; aceasta a fost mărginită de sectoarele de cercetare abordate în campaniile din anii 2021 (SI C) și 2022 (SI E) nebeneficiind practic de nici un profil stratigrafic documentabil. Caroierea suprafeței cercetate s-a făcut ca și în campaniile precedente, liniile de carouri pe direcție N-S fiind determinate de numerotarea carourilor din secțiunea S1/2017-2018, acestea fiind numite, dinspre est spre vest, cu indicativele 10, 11, respectiv 12. Numerotarea carourilor pe direcție E-V s-a făcut prin folosirea literelor alfabetului, scrise cu majuscule dinspre nord spre sud ca A, B, C, D, E, F, G, H, I, J și K. Linia de carouri K (i.e. 10K, 11K și 12K) a avut dimensiunile de 2 m pe direcție E-V și 1 m pe direcție N-S.

Cercetarea a debutat prin deconservarea, pe tronsoane cu lățimea de 2 m, a profilelor de vest ale SI C și de est ale SI E, profile ale căror linii delimitau marginile de est și vest ale SI D. Decaparea mecanizată, în niveluri orizontale, urmată de radere manuală a dus, la adâncimea de 0,70 m raportat la profilul nordic al S1/2017-2018, la observarea și conturarea sectorului de vest al complexului C.29¹, moment în care săpătura mecanizată a fost oprită temporar. Umplutura acestui așa-zis complex arheologic prezintă carac-

teristicile unei colmatări datorate eroziunii pereților acestei gropi și a depunerii acestor resturi coluviale în apă bălțită. În zona de N-E a acestui sector a fost suprinsă o zonă ce prezenta urme de arsură și resturi de cărbune (C.29A), cel mai probabil de epocă contemporană. În colțul de N-V al C.29 au fost identificate resturile unei gropi cu pereții arși (C.29B), foarte asemănătoare cu C.14, complex cercetat în campaniile 2019-2020². Contextul C.29B se dezvoltă și în umplutura C.29 dar și în umplutura unui complex de tip braconaj numit de noi C.29C, o groapă de formă aproximativ circulară în plan. Cu ocazia cercetării acestor intersecții de complexe a fost observată și bio-perturbarea (vizuină de vulpe) prezentă pe profilele de N și S ale S1/2018 și pe profilul estic al SI E. După cercetarea și documentarea secvențială a acestor complexe arheologice de epocă contemporană, decaparea mecanizată a mantalei și corpului tumulului a fost făcută prin niveluri orizontale artificiale, urmate de raderi manuale și documentări fotografice succesive a *grundriss*-urilor obținute.

La al doilea nivel de decapare mecanizată la limita dintre carourile 11C și 11B precum și în caroul 11B au fost identificate și documentate două mici anomalii de formă circulară, numite C.61 și C.62. Acestea se dezvoltă în cadrul pachetului de niveluri nr. 9 și conțineau resturi de cărbune de lemn, dând senzația după cercetare că fac parte integrantă din acest context stratigrafic. La următorul nivel/ultimul de decapare mecanizată, exact în aceeași zonă a fost conturat complexul C.63. De asemenea în zona carourilor 12F, 12G, 11F și 11G a fost remarcat un context arheologic ce deranja matricea stratigrafică a movilei, fiind numit C.64.

După curățarea manuală a *grundriss*-ului rezultat în urma ultimei etape de decapare mecanizată, s-a trecut la săparea cu unelte de mână a sectorului arheologic aflat în lucru. Un nivel de săpare cu o grosime de 20 cm a fost efectuat, în dorința de a reconfirma situația deja descrisă mai sus. Astfel, C.63 a fost reconfirmat și a fost luată în calcul situația în care C.61 și C.62 să facă parte din același complex arheologic ca și C.63. Și complexul C.64 a fost reconfirmat și a fost pus în legătură cu anomalia observată în această zonă pe modelul 3D al movilei realizat în anul 2018. Complexul C.63 a fost abordat prin metoda *half-section* profilul având orientarea aprox. NE-SV. Având în vedere că în zona de nord a complexului marginea acestuia nu putea fi definită/suprinsă, profilul ce separa complexul în două a fost prelungit spre marginea de nord a unității de cercetare SI D. Astfel s-a constatat că umplutura C.63 se continuă până la limita de nord menționată, fiind de fapt continuarea complexului C.13, complex evidențiat în campania 2018 în sectorul vestic al S1/2017-2018 și suprapusă de profilul sudic al acestei unități de cercetare³. Umplutura acestui complex conținea niveluri succesive de nisip fin, intercalate de pachete de sol asemănătoare ca și aspect general cu solul din pachetul de niveluri nr. 9. Aceste detalii ne-au putut oferi argumentele conform cărora acest complex C.13/63, care deranja în mod clar matricea

¹ Tronsonul estic al C.29 a fost cercetat în campania 2021; vezi Diaconescu *et alii*, 2022, p. 351-352.

² Diaconescu *et alii*, 2020, p. 354; Diaconescu *et alii*, 2021, 272.

³ Diaconescu *et alii*, 2018a, 2p. 9.

stratigrafică a movilei⁴, a fost umplut doar parțial, la scurt timp după săpare, în zona sa de sud. Restul umpluturii a fost creată prin stagnări ale apei pluviale în acest context urmate de erodări ale pereților acestui complex adâncit, erodări ce au produs prăbușiri succesive ale unor pachete de sol din pereții acestui complex. Acest scenariu este susținut și de forma ușor neregulată în plan a conturului acestei unități stratigrafice.

Cercetarea, tot prin metoda *half-section*, a complexului C.64 a relevat existența a două niveluri majore de umplere, cel superior fiind de culoare brun-roșcată cu intruziuni de nisip, iar cel inferior fiind de culoare brun închisă, tot cu intruziuni de nisip. A devenit clar faptul că acest complex a fost identificat și în unitatea de cercetare SI E/1 (aspect vizibil și pe profilul estic al SI E/2022), unitate de cercetare deschisă în dorința de a surprinde Șanțul 1.

Momentul în care cercetarea a abordat, prin spăcluire, partea superioară a nivelului 10a din zona acestui complex (în special în caroul 12E) a putut fi observat către sud și est de C.64 un alt nivel de sol de culoare brun-deschisă cu inserții de nisip, numit C.65, care tăia nivelul 10a. Cele două contexte stratigrafice definite C.64 și C.65 sunt, în fapt, umplerile naturale, tot prin eroziune a unei disturbări ce venea dinspre exteriorul tumulului, pornind de la baza acestuia, care, după aspectul morfologic, are caracteristicile unei exploatare de lut, făcută cel mai probabil de localnici în perioada contemporană.

Așa cum am precizat deja, curățarea părții superioare a nivelului 10 (carourile 10A, 11A, 12A, 10B, 11B, 12B, 10C, 11C, 12C și 10D, 11D, 12D) și implicit a nivelului 10a (carourile 10E, 11E, 12E și 10F, 11F, 12F) a fost făcută prin spăcluire și curățare cu aspiratorul. Astfel, în zona în care apare nivelul 10, au putut fi identificate complexele C.66 și C.67 precum și jumătățile vestice ale complexelor C.40 și C.37 (cercetate parțial în campania 2021). Complexele C.40, C.66 și C.67 sunt gropi de implementare a stâlpilor de lemn ce fac parte din latura de vest a perimetrului Structurii 1⁵. Complexul C.37 este o depunere de resturi cinerare amplasate în groapă, făcând parte integrantă din arealul interior al aceleiași Structuri 1⁶. Complexul C.13/63 intersectează „taie” groapa de stâlp C.67.

După golirea negativelor stâlpilor din gropile C.40, C.66 și C.67 s-a trecut la îndepărtarea, tot prin spăcluire, în cadrul carourilor 10A, 10B și 10C) a nivelului 10 și a lentilei de lut subțiri, cu grosimi variabile (1-4 cm), aflată imediat sub acesta, lentilă care suprapunea nivelul de cenușă subțire împrăștiată pe partea superioară a nivelului 10a în momentul umplerii cu resturi cinerare a gropilor ce fac parte din Structura 1⁷. Această lentilă de lut avea o grosime mai mare (8 cm) în zona ce suprapunea umplutura de resturi cinerare a complexului C.37. Nivelul subțire de cenușă de pe nivelul 10a a fost analizat cu atenție fiind documentate de planul săpăturii pozițiile pieselor de metal relaționate cu

acesta. Umplutura jumătății de vest a complexului C.37 a fost recoltată în totalitate, aceasta fiind sortată ulterior prin spălare cu jet de apă în sită cu ochiuri de 1 x 1 mm.

O descoperire foarte importantă, care ridică noi întrebări legate de spațiul în mod evident cu caracter sacru, protejat ulterior prin construirea tumulului în sine a fost identificarea unui șir, cu orientarea ESE-VNV, de 11 gropi de circulare, cu diametre cuprinse între 20 și 40 de cm, după îndepărtarea nivelului 10 și săparea manuală (în scopul identificării gropilor de implementare al stâlpilor aferenți gropilor C.40, C.66 și C.67) a unui strat de 15 cm din nivelul 10a. Acest șir de gropi, care pornește din dreptul gropii de stâlp C.40 și este întrerupt, în zona sa mediană, de amenajarea C.13/63, a fost săpat în nivelul 10a, fiind suprapus de nivelul de cenușă menționat, de lentila de lut amintită și de nivelul 10; practic se poate spune că acest șir de gropi precede amenajarea Structurii 1. Aceste gropi au primit indicativul numeric, plecând dinspre C.40, de la C.68 până la C.78.

Pe linia carourilor 10I, 11I, 12I a fost identificat pe toată suprafața sa ductul Șanțului 1, șanț ce circumscrie tumulul, subliniind de asemenea faptul că zona de amplasare a secțiunii SI E/1 nu avea cum să ducă la identificarea ductului Șanțului 1. În caroul 10I (jumătatea sa estică) a fost săpat un tronson cu o lățime de 1 m din acest șanț. Acesta avea o lățime de cca. 1,80 m și o adâncime de 65 cm.

Concluzii

Observațiile făcute cu prilejul cercetărilor din anul 2023 ne oferă posibilitatea să afirmăm că latura de vest a Structurii 1, din jumătatea sudică a tumulului de la Susani, a fost cercetată cu această ocazie. Limita de sud a Structurii 1 și a Gardului 1 coincid cu limita de miazăzi a arcului de cerc descris de nivelul 10, subliniind încă o dată faptul că formarea/amenajarea acestui nivel este strâns legată de elaborarea structurilor de lemn (i.e. Structura 1 și Gardul 1) și implicit a întregii strategii rituale ce a dus la elaborarea elementelor cu caracter funerar sigilate apoi prin construirea tumulului propriu-zis.

Șirul de gropi C.68 - C.78 precum și cel desemnat prin șirul de gropi C.4 - C.7 din campania 2017⁸ indică faptul că există alinamente de stâlpi de lemn/eventuale structuri (?) ce preced amenajarea etapei desemnate de Structura 1 – Gardul 1 – nivelul 10.

Complexul C.13/63 prin toate aspectele ce țin de forma sa în plan, adâncimea sa, precum și detaliile ce țin de structura stratigrafiei sale interne ne oferă posibilitatea să afirmăm că avem de-a face cu unul dintre cele mai vechi braconaje efectuate în movila de la Susani, în dorința de a identifica eventuale comori îngropate aici. Din fericire, chiar dacă pe baza datelor pe care le avem acum la dispoziție această intervenție nedorită este efectuată la un

⁴ Diaconescu *et alii*, 2018a, p. 29.

⁵ Diaconescu *et alii*, 2022, p. 352-353.

⁶ Diaconescu *et alii*, 2022, p. 352.

⁷ Vezi discuția referitoare la corelarea umpluturii complexului C.20 cu nivelul de cenușă de pe partea superioară a nivelului 10a la Diaconescu *et al.* 2021, p. 273.

⁸ Diaconescu *et alii*, 2018, p. 131. Nivelul de cenușă ce face parte integrantă din complexul C.2 (complex clar contemporan cu etapa corespunzătoare nivelului 10) se „pliază” pe pereții gropii de stâlp C.7 indicând faptul că depunerea resturilor cinerare sub formă de strat (C.2) a fost făcută la momentul în care stâlpul din complexul C.7 fusese scos din groapa de implementare, indicând o anterioritate a fazei de săpare groapă de implementare stâlp C.7 față de momentul amenajării nivelului 10 și complexelor/structurilor contemporane acestuia.

moment relativ apropiat de finalizarea construirii tumului⁹, Structura 1 nu este afectată de săparea gropii respective decât într-o măsură extrem de mică în zona laturii sale de vest, neprejudiciind astfel observațiile legate de forma și dimensiunile acestei structuri de lemn.

La finalul campaniei, sectorul de S al movilei a fost refăcut cu mijloace mecanizate, profilul de nord la secțiunii S1/2017-2018 fiind astfel conservat. Materialul arheologic rezultat a fost predat către Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică, Lugoj, beneficiarul patrimoniului material în cadrul proiectului de față.

Mulțumiri

Ținem să mulțumim și cu această ocazie domnului Gabriel Olariu și Primăriei comunei Traian Vuia pentru susținerea oferită, Muzeului Național al Banatului, Direcției Județene de Cultură a județului Timiș și Primăriei Municipiului Lugoj pentru sprijinul financiar oferit proiectului, precum și studenților Blîndu Damaschin, Lupulescu Daniel, căroră le suntem recunoscători pentru ajutorul nemijlocit oferit. Aceleași gânduri le adresăm și voluntarului Caterina Keri.

Abstract

The archaeological research of the 2023 campaign at Susani - *Grămurada de la Jupani* consisted in the opening of the SID research unit. The western edge of the Structure no. 1 was researched/documented and the western half of the C.37 feature was emptied. The pit-like archaeological feature C.13 found during the 2018 campaign was re-identified in 2023 as C.63 confirming that this feature (C.13/63) has been dug when the barrow was already built up, being, most likely, the oldest plundering action from this funerary monument.

Bibliografie:

Diaconescu *et alii*, 2018 – Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Amina Muscalu-Crețescu, Iulian Leonti, Alexandru Hegyi, Răzvan Pinca, Sorin Tincu, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*, în: CCAR. Campania 2017, București, 2018, p. 131-132.

Diaconescu *et alii*, 2018a – Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Alexandru Hegyi, Răzvan Pinca, Aurelian Rusu, Robin Quatert, Iulian Leonti, Sofia Berteau, *Raport de cercetare arheologică privind obiectivul de la Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș. Punct: Grămurada de la Jupani*, în Patrimonium Banaticum, VIII, 2018, p. 25-35.

Diaconescu *et alii*, 2020 – Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Răzvan Pinca, Sofia Berteau, Mihai Bica, Robin Quatert, Iulian Leonti, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*, în CCAR. Campania 2019, București, 2020, p. 353-356.

Diaconescu *et alii*, 2021 – Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Răzvan Pinca, Sofia Berteau, Iulian Leonti, Ionuț Marteniuc, Ianculescu Filip, Frențoni Denis Nicolas Ioan, Săndulescu Adrian, Robin Quatert, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*, în CCAR. Campania 2020, București, 2021, p. 272-274.

Diaconescu *et alii*, 2022 – Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Răzvan Pinca, Sofia Berteau, Iulian Leonti, Ionuț

Marteniuc, Robin Quataert, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*, în CCAR. Campania 2021, București, 2022, p. 351-353.

67. Sutoru, com. Zimbor, jud. Sălaj**Punct: Valea Căpușului****Tip de sit:** 121 (castru)**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană)**Cod RAN:** 143183.1**Autorizație nr.** 57/05.04.2023

Colectiv: Sorin Cociș - responsabil științific (IAIA Cluj-Napoca), Vlad-Andrei Lăzărescu – responsabil de sector, (IAIA Cluj-Napoca); membri în colectiv: Mihai Bărbulescu (Academia Română, Cluj-Napoca), Coriolan Horațiu Opreanu, Vitalie Bârcă, Szabolcs Ferencz (IAIA Cluj-Napoca), Sergiu Socaciu, (UBB Cluj-Napoca) Katalin Vágó, (UBB Cluj-Napoca), Szabolcs Ferencz (IAIA Cluj-Napoca), Claudiu Iov (UBB Cluj-Napoca).

Perioada desfășurării cercetării: 15.09 -03.10.2023

Campania arheologică din anul 2023 de la Sutoru s-a concentrat asupra castrului auxiliar, având ca scop documentarea căilor de acces în interiorul castrului. În acest scop s-a deschis o suprafață de 197,450 m² (S1/2023) amplasată peste poarta de nord-vest a castrului (Pl. I/1a-b). În cadrul acestei suprafețe a fost surprins turnul de vest al porții, poarta și colțul de vest al turnului estic. Totodată, printr-o extensie a suprafeței a putut fi documentat și sistemul defensiv, compus din cele două șanțuri de apărare cunoscute din săpăturile anterioare, care par să se oprească în dreptul porții, lăsând o punte de acces spre interiorul castrului (Pl. I/2). Din nefericire, datorită adâncimii până la care cele două șanțuri mergeau, malurile secțiunii s-au prăbușit, împiedicând astfel finalizarea documentației.

În ceea ce privește poarta, cercetările de anul acesta au relevat o serie de detalii interesante. În primul rând forma turnurilor este una rectangulară, aspect întâlnit și la alte castre auxiliare din Dacia, depășind cu 1,34 m linia zidului de incintă și retrăgându-se spre interior cu 4,1 m. Dintre acestea, turnul de vest a putut fi cercetat integral cu această ocazie. Turnul avea dimensiunile de 5,21 x 6,56 m, cu ziduri construite în tehnica *opus incertum*, având o grosime de 1,31 m. Nivelul de călcare din interiorul turnurilor a fost surprins doar în interiorul turnului estic, cercetat parțial, unde a fost identificată o podea din *opus signinum* (Pl. II/1a-b). Tot în cazul turnului estic, prin intermediul unei casete de control, a putut fi documentată fundația zidului perimetral, care mergea până la adâncimea de 1,45 m față de nivelul de călcare identificat a aparține perioadei romane (Pl. III/1a-b). Cu această ocazie s-a putut constata omogenitatea pietrelor folosite la clădirea fundației, care par să cuprindă același tip de material folosit și la construirea drumului imperial *Napoca – Porolissum* (Pl. III/2), identificat în apropierea castrului cu ocazia cercetărilor preventive din anul 2021 și datat în perioada Traian-Hadrian. Acest aspect ne indică așadar o datare foarte timpurie pentru construirea castrului de piatră. Cândva în această perioadă de început a provinciei, castrul mic de lemn a fost dezafectat, peste el construindu-se un castru mai mare, având încă de la început zidurile din piatră. Absența totală a unor faze de lemn a castrului mare vin de asemenea să susțină ipoteza construirii direct în piatră a castrului.

Data fiind adâncimea fundației și grosimea zidurilor perimetrare, cel mai probabil, turnurile erau prevăzute cu un nivel superior. Acest lucru este sugerat și de cantitatea mare de dărâmatură care se întindea spre nord, o parte din ea căzând și în interiorul șanțului, după cum profilul vestic al suprafeței pare să sugereze (Pl. IV/2a). Deoarece marginea vestică a turnului intra în profil, suprafața cercetată a fost extinsă spre vest pentru a dezveli complet zidul perimetral al turnului. Cu această ocazie a fost identificat și un segment din zidul de incintă al castrului, având o grosime de 1,1 m. De la distanța de 1,50 m față de turn, zidul castrului a fost scos, fiind identificată groapa de scoatere, care se continua spre vest, intrând astfel sub profilul vestic al suprafeței (Pl. IV/1a-b). Din nivelul de dărâmatură au fost recuperate o serie de cărămizi șampilate, purtând sigla trupei staționată aici: *NMO* (Pl. IV/2b).

Cel mai interesant aspect relevat de campania arheologică din anul 2023 se leagă de o fază târzie de funcționare a castrului. Este vorba despre un zid destul de rudimentar, fără fundație, construit într-o fază mai târzie, între cele două turnuri ale porții, cu scopul de a restricționa accesul în castru (Pl. V/1). Zidul a fost construit pe aliniamentul zidului de incintă al castrului, având o grosime de 0,82 m și o înălțime păstrată de 0,58 m. La construcția acestui zid au fost utilizate o serie de monumente funerare, luate probabil din necropola așezării civile din vecinătatea castrului (Pl. V/2). Este vorba, printre altele, de o serie de fragmente de inscripții funerare, conuri de pin cioplite în piatră și fragmente de reliefuri funerare. Acest zid de blocare, însă, nu restricționa total accesul prin poartă. Lângă marginea turnului estic pare să fi rămas o cale de acces îngustă, sugerată de prezența unui prag (Pl. V/3). Presupunul prag a refolosit un perete de *aedicula* funerară, cu reprezentarea unui soldat, așezată cu fața în jos. La exterior și la interior de prag s-a constatat prezența unor fragmente de monumente și pietre fasonate care par să fi avut rolul unor trepte, care facilitau trecerea peste pragul intrării descris mai sus.

Toate aceste aspecte sugerează faptul că acest zid a fost construit într-o perioadă mult mai târzie, cândva spre finalul provinciei romane, într-un context de criză politico-economică, realitate ce a impus reutilizarea vechilor monumente avute la îndemână. Aceste acțiuni sunt în general puse în legătură cu tulburările politice din zona provinciilor dunărene de la mijlocul sec. III p. Chr., fiind cunoscute exemple similare și în alte castre din provinciile dacice.

Abstract

The archaeological campaign in 2023 at Sutoru focused upon the auxiliary fort, aiming at documenting the access inside the fort. For this purpose, an area of 197,450 m² (S1/2023) was opened over the north-western gate of the fortification. The two towers of the gate were discovered, having a rectangular shape with dimensions of 5.21 x 6.56 m, the walls being built in the same technique and using the same source for construction material documented at the imperial road connecting Napoca to Porolissum,

suggesting thus an early dating for the stone phase of the castle here. The total absence of some wooden phases of the large fort, together with the existence of a smaller decommissioned wooden fort, represent arguments that allow for the hypothesis that the large fort was built directly in stone. The most interesting aspect revealed with this occasion is related to a late phase of the fort, when the gate is blocked, a stage most likely associated with moments of political-economic crisis in the second half of the 3rd century AD, analogies for similar gate blockings being known also in other camps in the Dacian provinces.

Bibliografie:

- Cociș 2021 - Cociș, S., *Un nou signaculum din Dacia romană*, în *Cercetări Arheologice*, 28, 2, 2021, p. 439-446.
- Cociș, Zăgreanu, Tamba 2009 – Cociș, S., Zăgreanu, R., Tamba, D., *Piese sculpturale din castrul roman de la Sutoru*, în *Revista Bistriței* 23, 2009, p. 53-68.
- Cociș, Onofrei 2019 – Cociș, S., Onofrei, C., *Cohors I Brittonum on a tile stamp found at Sutoru*, in I. G. Farkas, R. Neményi, M. Szabó (eds.), *Artificem commendat opus*. *Studia in honorem Zsolt Visy*, Pécs 2019, p. 29-36.
- Cociș, Lăzărescu, Socaciu 2021 – Cociș, Lăzărescu, V.-A., Socaciu, S. T., *An Overview of the Archaeological research in the Roman fort and vicus at Sutor*, în *Ephemeris Napocensis*, XXXI, 2021, p. 223-258.
- Cociș, Lăzărescu 2022 – Cociș, S., Lăzărescu, V.-A., *Figurative Lamps Depicting Silenus Discovered in Roman Dacia*, în *Ephemeris Napocensis*, XXXII, 2022, p. 329-344.
- Cociș, Lăzărescu, Socaciu 2022 – Cociș, S., Lăzărescu, V.-A., Socaciu, S. T., *Cercetările arheologice din castrul și vicusul de la Sutor (2001-2021)*, în *Cercetări Arheologice*, 29, 1, 2022, p. 83-130.
- Cociș, Lăzărescu, Socaciu 2023 - S. Cociș, V.-A. Lăzărescu, S. -T. Socaciu, *Date despre o nouă teracotă votivă de tip Dominus et Domina recent descoperită la Optatiana/ Sutoru, jud. Sălaj* C. Firea A. Rustoiu (coord.), *Sub semnul artei. Studii în onoarea academicianului Marius Porumb la 80 de ani*, Cluj-Napoca, 2023, p. 197-204.
- Cociș et alii, 2014 – Cociș, S., Blaga, D., Opreanu, C. H., Lăzărescu, V. -A., Tamba, D., Onofrei, C., Mihai, A., Ferencz, Sz., Zolya, L., *Castrul roman de la Sutoru*, în *CCAR. Campania 2013*, București, 2014, p. 144.
- Cociș et alii, 2015 - Cociș, S., Opreanu, C. H., Lăzărescu, V.-A., Tamba, D., Onofrei, C., Blaga, D., *Castrul roman de la Sutoru*, în *CCAR. Campania 2014*, Pitești – București, 2015, p. 134-137.
- Cociș et alii, 2022 – Cociș, S., Lăzărescu, V.-A., Opreanu, C. H., Ursuțiu, A., Ferencz, Sz., Socaciu, S. T., Talos, T., Mărincean, A., Brândușan, L. M., Nagy, N., *Sutor, com. Zimbor, jud. Sălaj Punct: „Valea Căpușului”*, în *CCAR, Campania 2021*, Oradea – București, 2022, p. 719-726.
- Cociș et alii, 2023 *Sutor, com. Zimbor, jud. Sălaj, Punct: Valea Căpușului*, S. Cociș, V. A. Lăzărescu, M. Bărbulescu, C. Horațiu Opreanu, V. Bărcă, Sz. Ferencz S. Socaciu, R.G. Postoș, Á.G. Kövecsi, A. Piticaru, G. Copos, K. Vágó, în *CCAR Campania 2022*, Târgoviște 2023, ISSN 2343 – 919X, p.648 -655.
- Găzdac, Lăzărescu, Cociș, 2022 - Găzdac, C., Lăzărescu, V. A. Cociș S., *Coins in archaeological context. (III) The vicus of the the auxiliary fort from Sutor (Romania, Sălaj county)*, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 9.4.2022, p. 27-80.
- Găzdac, Lăzărescu, Cociș 2023 – Găzdac, C., Lăzărescu, V. A., Cociș, S., *Coins in Archaeological Context Sutor (Optatiana) The Vicus and the Baths Complex*, C. Găzdac (ed.), *Coins from Roman sites and collections of Roman coins from Romania*, vol. XVII, 2023, Editura Mega, Cluj-Napoca 2023.
- Găzdac, et alii, 2021, Găzdac C., Lăzărescu, V. A. Cociș, S., Socaciu, S.T. *Coins in archaeological context. (II) The civilian bath of the auxiliary fort from Sutor (Romania, Sălaj county)*, *Journal of Ancient History and Archaeology*, 8.3 2021, p. 74-101.
- Ilies et alii, 2002a – Ilies, C., Cociș, C., Marcu, F., Tamba, D., Matei, A., *Raport privind cercetările arheologice de la Sutor*, in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Greco Catholica Varadiensis* 47, 1, 2002, p. 131-151.
- Ilies et alii, 2002b – Ilies, C., Cociș, C., Marcu, F., Tamba, D., Matei, A., *Săpăturile de la Sutor din 2001*, in *Cronica Cercetărilor Arheologice Campania 2001*, București 2002, p. 302-304.
- Ilies et alii, 2007 – C., Ilies, Cociș, S., Mustață, S., Tamba, D., Matei, A. V., Marcu, F., Ștefan, D., Duțescu, M., *Săpăturile de la Sutoru, com. Zimbor, jud. Sălaj, Punct: La Cetate*, în *CCAR Campania 2006*, București 2007, p. 355-356.
- Ilies et alii, 2009 – Ilies, C., Cociș, S., Mustață, S., Tamba, D., Matei, A. V., Marcu, F., Cupcea, G., Petiș, I., *Sutoru, com. Zimbor, jud. Sălaj*, în *CCAR. Campania 2008*, Valachica, Târgoviște 2009, p. 208-209.
- Piso, Lăzărescu, Cociș, 2023 – Piso, I., Lăzărescu, V.-A., Cociș, S., *Der palmyrenische Name Audeo in Dakien, und in Untergermanien*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 227, 2023, p. 217-220.
- Socaciu, Lăzărescu, Cociș 2023 - Socaciu, S. T., Lăzărescu, V.-A., Cociș, S., *Douăzeci de ani de cercetări arheologice la Sutor, în 50 de ani de cercetări arheologice în castrul de la Potaissa, Cercetări castranse în România*, Turda 2021, Editura Mega, p. 53-60.
- Socaciu, Lăzărescu, Cociș 2023 – Socaciu, S. T., Lăzărescu, V.-A., Cociș, S., *Cercetări arheologice din vicus-ul de la Sutor. Campania 2022*, în *Cercetări Arheologice*, 30, 1, 2023, p. 85-108.

Illustration list:

- Pl. I. Geomagnetic map of the Sutor Military Auxiliary Camp (1a) and details illustrating the north gate investigated in 2023 (1b), along with the corresponding defensive ditch (2).
- Pl. II. Details illustrating the eastern tower at the North Gate of the Sutor Military Auxiliary Camp and the arrangement of a cocciopesto floor inside the tower (1a-b).
- Pl. III. Details of the foundation of the eastern tower at the North Gate of the Sutor Auxiliary Camp (1a-b) and the same type of stone used for the imperial road from Napoca to Porolissum - investigated during the 2021 campaign (2).
- Pl. IV. Details illustrating the excavation pit of the fortress wall in the area of the west tower of the north gate (1a-b),

along with details presenting a stamped brick bearing the inscription NMO, discovered *in situ* (2a-b).

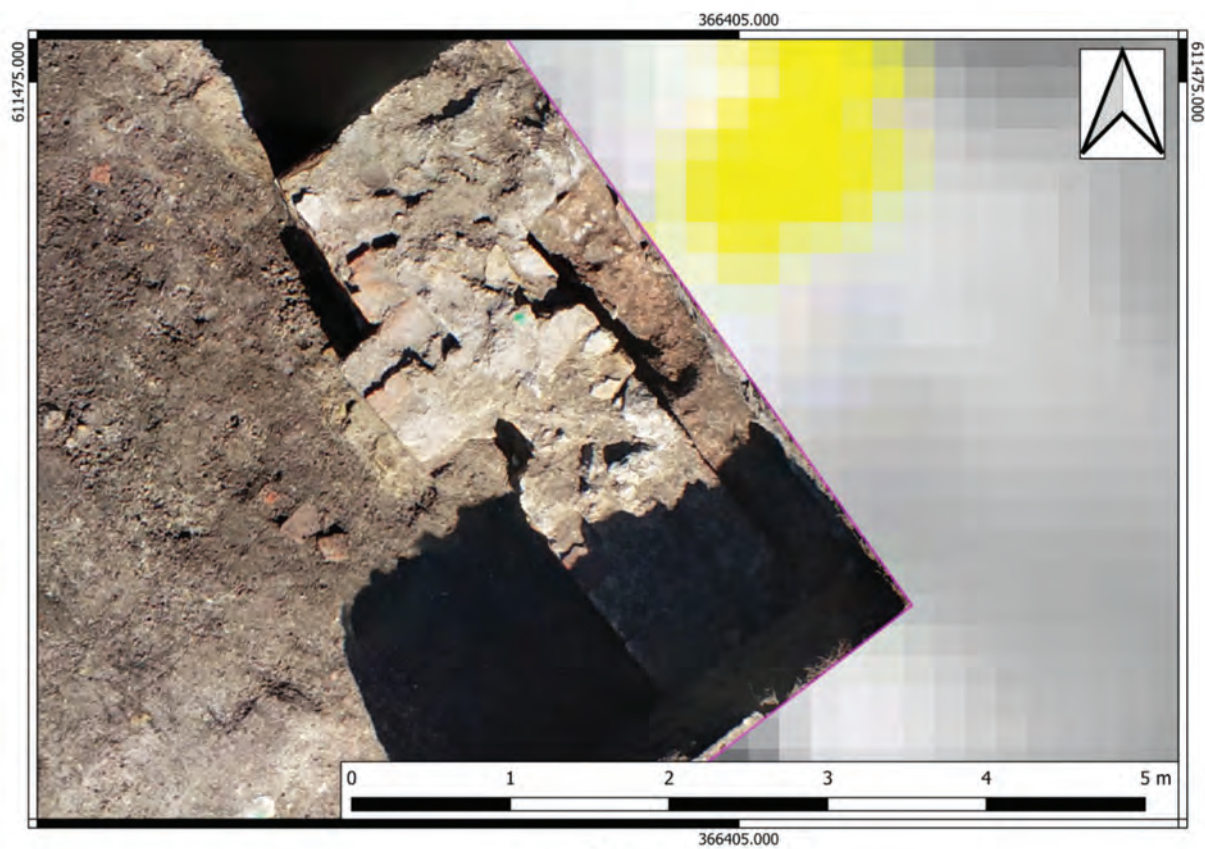
Pl. V. An overview image illustrating the wall that blocked the north gate of the Auxiliary Camp (1), along with details regarding the reuse of funerary monuments as construction materials (2-3).

Pl. I. Harta geomagnetică a castrului de la Sutor (1a) și detalii ilustrând poarta de nord cercetată în anul 2023 (1b) împreună cu șanțul de apărare aferent (2)

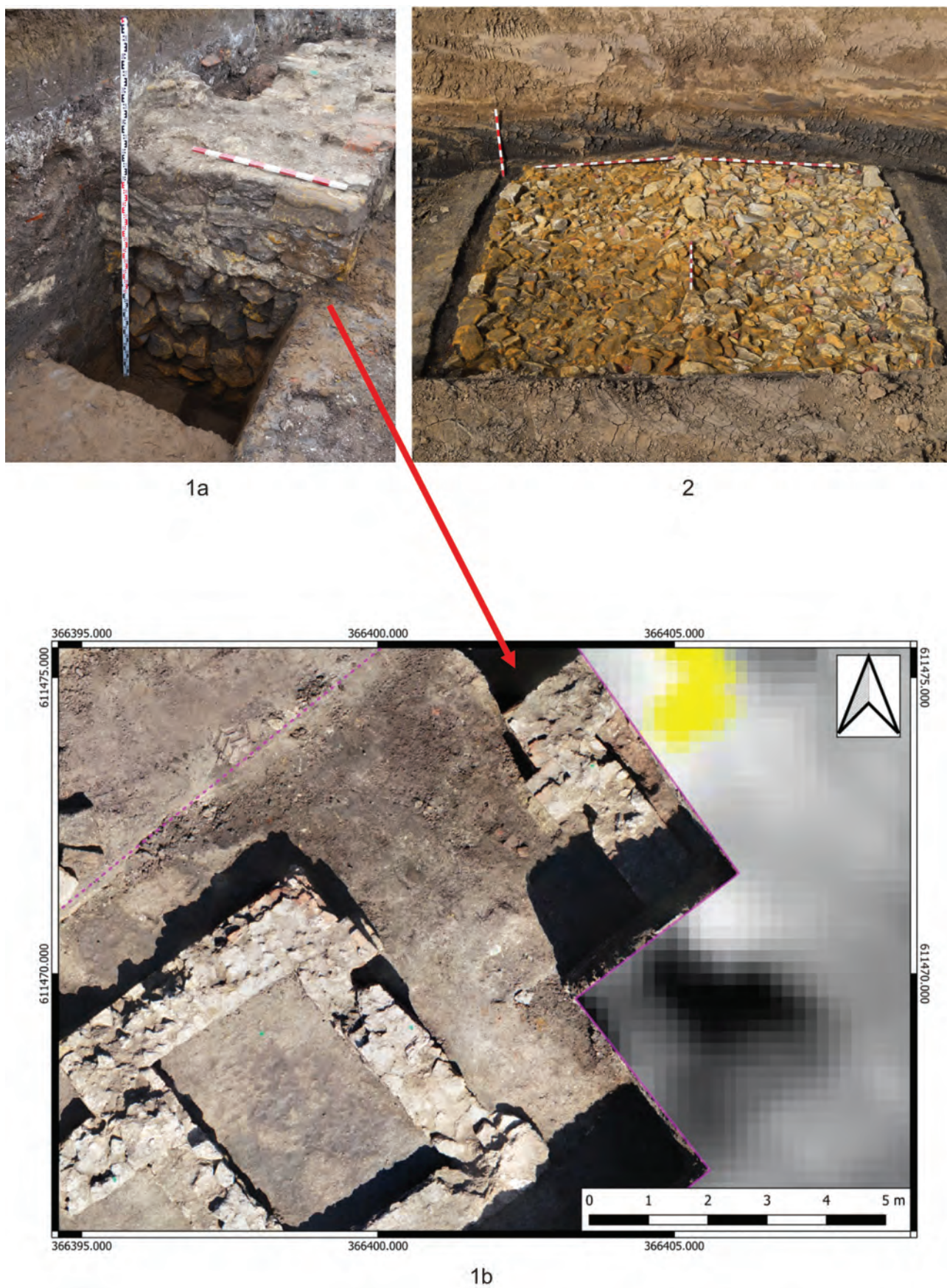

1a

1b

Pl. II. Detalii ilustrând turnul de est al porții de nord a castrului de la Sutor și amenajarea unei podele de cocciopesto în interiorul turnului (1a-b)

Pl. III. Detalii referitoare la structura de rezistență a fundației turnului de est al porții de nord a castrului de la Sutor (1a-b) și analogiile în ceea ce privește sursa de piatră cu drumul imperial Napoca – Porolissum cercetat în campania 2021 (2)

1a

1b

2b

2a

Pl. IV. Detalii ilustrând groapa de scoatere a zidului castrului din zona turnului de vest al porții de nord a castrului de la Sutor (1a-b) împreună cu detalii prezentând o cărămidă ștampilată purtând inscripția NMO, descoperită in situ (2a-b)

1

2

3

Pl. V. Imagine de ansamblu ilustrând zidul ce bloca poarta de nord a castrului de la Sutor (1), împreună cu detalii referitoare la reutilizarea unor monumente funerare drept materiale de construcție (2-3)

68. Șincai, com. Șincai, jud. Mureș**Punct: Cetatea Păgânilor****Tip de sit:** 1 (locuire); 11 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 1 (Preistorie); 143 (Eneolitic); 151 (Epoca bronzului târziu)**Cod RAN:** 119812.01**Autorizație nr.** 60/2023**Colectiv:** Sándor Berecki (MJ Mureș) – responsabil științific, Botond Rezi (MJ Mureș) – membru în colectiv, Rita E. Németh (MJ Mureș) – membru în colectiv, Eszter Fejér (Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta) – membru în colectiv**Finanțare:** Muzeul Județean Mureș**Perioada desfășurării cercetării:** 26.06 - 14.07.2023

Situată în zona deluroasă din valea pârâului Lechința, Șincai „Cetatea Păgânilor” este un sit arheologic cunoscut încă din secolul al XIX-lea, unde au fost efectuate mai multe săpături în anii 1970 și 1990 sub conducerea lui Valeriu Lazăr. Săpăturile anterioare și documentația disponibilă despre acestea oferă puține informații despre structura internă a așezării, cronologia acesteia, modul în care a fost folosită și relația sa cu zonele înconjurătoare. În colaborare cu Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta, în anul 2022 au fost efectuate măsurători geomagnetice pe terasa întinsă a așezării.

Obiectivul principal al cercetării arheologice din 2023 a fost reluarea cercetărilor arheologice de teren din situl eneolitic târziu / epoca bronzului timpuriu (cultura Coțofeni, cultura Schneckenberg) în vederea obținerii unor informații complementare față de cele relatate în urma săpăturilor mai vechi (Fig. 1).¹ În acest sens au fost deschise două secțiuni și două suprafețe de cercetare. Materialul arheologic a fost înregistrat și prelevat pe carouri, unitățile de cercetare și complexele arheologice au fost documentate grafic, fotografic și prin completarea fișelor de complex.

S1 a fost o suprafață de cercetare de 5 x 5 m, deschisă la extremitatea nordică a terasei, pe locul unei anomalii geofizice observată în urma prospecțiilor geomagnetice. În partea de sud a secțiunii lutul galben, steril a părut la adâncimea de 0,90 m. În partea nordică a secțiunii, la marginea terasei a fost surprinsă panta anterioară formării terasei actuale, care se adâncea în extremitatea nordică a secțiunii cu 1,90 m de la nivelul actual de călcare. În cazul pantei în această campanie nu s-a putut stabili dacă a fost amenajată artificial sau era panta naturală dinaintea locuirii. Terasa în forma actuală în această parte a fost prelungită către margine prin umplutura identificată deasupra acestei pante (Cx.1). Din aceasta provin câteva fragmente ceramice și o râșniță fragmentară, fără a se putea stabili cu exactitate caracterul natural sau antropoc al formării umpluturii (Fig. 2).

S2 a fost o suprafață de cercetare de 4 x 4 m, trasată la 17 m sud de S1, într-un loc unde prospecțiile geomagnetice indicau posibile anomalii de interes arheologic. Din stratul arheologic, de la o adâncime de 0.30-0.40 m alături de numeroase fragmente ceramice și câteva oase de ani-

mal provine un cuțit de tip Krummesser fragmentar, un alt fragment fiind cunoscut din acest sit din săpăturile vechi ale lui V. Lazăr.² În colțul nord-vestic al secțiunii a fost surprins un complex arheologic (Cx.2) constând din fragmente ceramice, osteologice și litice, nedezvelit integral, urmând ca cercetarea lui să continue în campania următoare (Fig. 3).

T1 a fost o secțiune de 9 x 2 m, deschisă în partea de NV a sitului, prin care s-a urmărit identificarea în teren a secțiunii D a lui V. Lazăr, precum și verificarea stratigrafiei și coroborarea cu datele vechi din această parte a sitului, unde panta terasei este mai lină. Datele obținute nu au putut fi corelate în totalitate cu cele obținute cu ocazia cercetărilor vechi, prin urmare este necesară continuarea investigațiilor în această zonă (Fig. 4).

T2 a fost o secțiune de 10 x 1,5 m, deschisă în partea vestică a primei terase, într-o zonă unde săpăturile anterioare efectuate de V. Lazăr indicau intense urme de locuire. În secțiune a fost identificată o parte din secțiunea G3 a lui V. Lazăr, cu un complex secționat în profilul estic (Cx.5), precum și două complexe arheologice (Cx.3 și Cx.4), nedezvelite integral, care vor fi cercetate în campania următoare (Fig. 5).

Abstract

The reopening of archaeological excavations in the Late Eneolithic / Early Bronze Age (Coțofeni culture, Schneckenberg culture) archaeological site at Șincai "Cetatea Păgânilor" in 2023 was preceded by geomagnetic surveys in 2022 in collaboration with the Eötvös Loránd University in Budapest. S1 was a research area of 5 x 5 m, opened at the northern end of the terrace where the ancient slope previous to the formation of the current terrace and the fill above it was identified (Cx.1). S2 was a research area of 4 x 4 m, in a place where geomagnetic surveys indicated possible anomalies of archaeological interest. Numerous ceramic fragments, some animal bones and a fragmentary Krummesser-type knife came from here. In the northwestern corner of the section, an archaeological complex (Cx.2) consisting of ceramic, osteological and lithic fragments was discovered, not completely uncovered. T1 was a section of 9 x 2 m, opened in the NW part of the site, through which the identification of section D of V. Lazăr was followed and carried out, in order to verify the stratigraphy and corroborate old and new data. T2 was a section of 10 x 1.5 m, opened in the western part of the first terrace, in an area where the previous excavations indicated intense traces of habitation. Three archaeological complexes were identified in the section (Cx.3-5), two of them were not completely uncovered.

Bibliografie:

Balázs 2010 - Balázs, Á. Cs., *The Coțofeni site from Șincai - Cetatea Păgânilor (Mureș County). The 1996–1997 campaigns*, in *Marisia XXX*, 2010, p. 7–24.

Beldiman *et alii*, 2017 - Beldiman, C., Berecki, S., Beldiman D. M., *Artefacte preistorice din materii dure animale descoperite la Șincai-Cetatea Păgânilor, Jud. Mureș*, in

¹ Orosz 1898; Lazăr 1977; Lazăr 1978; Balázs 2010; Berecki, Balázs 2011; Beldiman *et alii* 2017.

² Lazăr 1977, pl. XIII.

Forțu, S. (ed.), *Arheovest V2. In onoare Doina Benea. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie. Timișoara, 25 noiembrie 2017*, Szeged, 2017, p. 649–669.

Berecki, S., Balázs, Á. Cs., *Discoveries belonging to the Schneckenberg Culture from Șincai, Transylvania*, In: Berecki, S., Németh, E. R., Rezi, B. (eds.): *Bronze Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș*, Bibliotheca Mvsei Marisiensis, Seria Archaeologica, IV, 2011, p. 59–76; Lazăr 1977 - Lazăr, V., *Așezarea Coțofeni de la Șincai (jud. Mureș)*, in *Marisia VII*, 1977, p. 17–56.

Lazăr 1978 - Lazăr, V., *Așezarea Coțofeni de la Șincai (jud. Mureș) (II)*, in *Marisia VIII*, 1978, p. 35–56.

Orosz 1898 - Orosz, E., *Mező-Sámsondi ősemlékek (1)*, in *Erdélyi Múzeum XV*, Kolozsvár, 1898.

Illustration list:

Fig. 1. The archaeological research of the site at Șincai „Cetatea Păgânilor” in the 1970s, 1990s (brown) and 2023 (blue).

Fig. 2. Section S1 and Cx.1.

Fig. 3. Section S2 with the partially uncovered Cx.2.

Fig. 4. Trench T1 with Lazăr's trench D.

Fig. 5. Trench T2 with Lazăr's trench G3 and Cx.3-5.

Fig. 1. Cercetările arheologice la situl Șincai „Cetatea Păgânilor” în anii 1970, 1990 (maro) și 2023 (albastru)

Fig. 3. Secțiunea S2 cu descoperirea parțială a Cx.2

Fig. 2. Secțiunea S1 și Cx.1

Fig. 4. Șanțul T1 cu șanțul lui Lazăr D

Fig. 5. Șanțul T2 cu șanțul lui Lazăr G3 și Cx.3-5

69. Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita**Punct: Dâmbul Cetății „Várdomb”**

Tip de sit: 1 (locuire), 112 (așezare fortificată), 21 (necropolă), 9 (necunoscut)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie) 14 (Eneolitic), 151 (Epoca bronzului timpuriu), 152 (Epoca bronzului mijlociu), 33 (Epoca post-romană)

Cod RAN: 83384.01

Autorizație nr. 86/27.04.2023

Colectiv: Valerii Kavruk - responsabil științific (MNCR); membri: Gheorghe Corneliu Lazarovici Dan - Lucian Buzea, Puskás József, Călin Dan Ștefan (MNCR), Roxana Munteanu (MJ Buzău)

Total finanțare: 10.000 lei

Perioada desfășurării cercetărilor: 3 - 20.07; 13 - 27.09.2023

În campania anului 2023 cercetările arheologice au fost desfășurate în S. III și S. V.

S. III. (Pl. I) La marginea platoului a fost deschisă o casetă cu dimensiunile de 2 x 4 m, despărțită de un mar-tor de 1 m lățime de secțiunea săpată în anul 2022. Aici la o adâncime de c. 1 m s-a descoperit continuarea șanțului săpat pentru stâlpii palisadei, identificat în anii anteriori. Umplutura, arsă la culoarea roșie, era formată mai ales din sist local amestecat cu puțin cărbune de lemn ars.

Secțiunile anterioare efectuate la periferia platoului promontoriului ocupat de sit au fost parțial dezvelite și cercetate urmele unor structuri, de sus în jos:

- O aglomerare compactă de piatră pe o suprafață de 3 x 5 m. Această aglomerare aparține unei structuri realizată, după toate probabilitățile, în perioada ocupării Wietenberg, cel mai probabil Wietenberg III.

- Nemijlocit sub aglomerare de pietre la adâncime de -50 cm, în urma răzuirii solului a fost evidențiat conturul unei gropi având ca umplutură pământ ars în amestec cu lemn carbonizat și lut ars la roșu. La adâncimea de c. 5-10 cm de la nivelul la care a apărut conturul gropii în interiorul acesteia, au fost dezvelite și cercetate urme arse a patru indivizi. Ordinea anatomică a acestora este parțială, unele oase fiind puternic dislocate. Acest din urmă fapt, după toate probabilitățile se datorează unor intervenții ulterioare contemporane cu structura de piatră care suprapune acest complex. Având în vedere adâncimea mică la care a fost descoperit acest complex, inițial acesta a fost realizat în cadrul unui val eliminat ulterior în perioada căreia aparține și complexul de piatră. Întrucât acest complex cu urmele incinerate umane în 2022 a fost cercetat parțial, în porțiunea vestică a acestuia în anul 2023, pentru a-l dezveli în totalitate suprafața cercetată a fost extinsă cu aproximativ 2 x 3 m, astfel în 2023 s-a putut finaliza dezvelirea compeltă a acestui complex. Cu ocazia dezvelirii acestui complex, în solul puternic ars amestecat cu cenușă și lemn carbonizat au fost evidențiate resturi ale unor pari masivi carbonizați prin ardere. În 2023 a fost descoperit un material ceramic consistent constând din vase întregibile, toate de factură Ciomortan. Din acest material au fost restaurate câteva vase aparținând diferitelor tipuri, precum: amfore, cești, vase-borcan decorate cu măturica, respectiv mici amfore cu

două torți (Planșa 2). După prelevarea probelor și dislocarea integrală a umpluturii acestui complex s-a constatat că fundul acestuia, aflat pe roca nativă a promontoriului sitului era puternic ars, astfel încât urmele arsurii se prezentau ca o pată de formă ovală de c. 1,5 x 2 m. Astfel atât cât permite stadiul actual al cercetării se poate conchide că complexul respectiv reprezintă urmele unei depuneri de corpuri umane împreună cu inventar constând din vase ceramice, plasat într-o structură nedefinită formată din lemn masiv. Acest complex a fost ars intenționat la scurt timp după depunerea cadavrelor.

- Urmele unei structuri formată din pari masivi de lemn înfipti în roca nativă a promontoriului.

Această structură a fost urmărită pe o suprafață de 8 m. Ea a fost formată dintr-un șanț îngust de 40-50 cm care se încadrează într-o linie relativ dreaptă orientată aproximativ N-S, în paralel cu marginea platoului. În partea relativ centrală a acestei alinieri de gropi de stâlp această linie este întreruptă formând o „poartă” lată de 2,2 m. Laturile acestei „porți” sunt bine marcate de două linii paralele orientate V-E, adică perpendicular marginii platoului. Astfel configurarea gropilor de stâlp sugerează clar că structura de lemn la care ne referim reprezenta o palisadă în care era încadrată o poartă. Suprapunerea complexului cu schelete umane arse pe loc și a conturului structurii de lemn prezentată aici arată că, de fapt, la un moment dat (în jurul anilor 2128-1979 cal BC modelat) în interiorul porții acestei structuri a fost efectuat un ritual soldat cu arderea a patru indivizi și a vaselor ceramice depuse alături de aceștia.¹ Un complex asemănător, care includea urmele palisadei și a unei porți cu trei indivizi arși în interiorul acesteia însoțit de ceramica de tip Ciomortan, a fost descoperit și cercetat în anii 2001-2002 în partea nord-estică a aceluiași sit, datând aproximativ din același perioadă de timp – 2026-1943 cal BC (1σ) sau 2113-1896 cal BC date (2σ).²

În condițiile arătate poate fii avansată o ipoteză conform căreia în perioada ocupării Ciomortan (c. 2150-1950 cal BC) a fost efectuat un ritual constând în depunerea și arderea în interiorul porților a unor indivizi însoțiți de un inventar asemănător cu cel care de obicei este întâlnit în contexte funerare. Este foarte probabil ca acest ritual a fost făcut la foarte scurt timp înainte de abandonarea sitului de către comunitatea Ciomortan.

În partea vestică a suprafeței deschise în cadrul S. III în anii 2022-2023 au fost cercetate urmele unui șanț aflat în fața structurii de lemn descrisă mai sus (palisadă). Umplutura acestui șanț conținea pământ ars la roșu similar cu cel din umplutura gropilor de stâlp și a complexului cu cadavre umane incinerate. În aceste condiții acest șanț pare să fii fost contemporan cu complexele descrise mai sus, respectiv aparținând ocupării Ciomortan. În porțiunea cercetată acest șanț avea lățime de c. 2,5 m și adâncimea maximă de 1,7 m de la suprafața actuală.

S. V. Secțiunea lungă de 36 m (SSV – NNE) și lată de 1,8 m a tăiat marginea de NNE a promontoriului și o fâșie lată de 35 m din fața acestuia. În această secțiune au

¹ Kavruk *et alii*, 2022, 106-110.

² Cavruc, Buzea 2002, 43-45.

fost surprinse urme a 7 șanțuri, descrise cu o altă ocazie.³ În urma campaniei din 2023 s-au fotografiat ambele profile și au fost luate probe pentru datare radiocarbon. T

Abstract

In 2023, excavations were continued at the Păuleni-Ciuc-Dâmbul Cetății site. The excavations aimed to fully uncover the features partially uncovered in 2022 in the western part of the promontory plateau occupied by the site (S.III) and in the north-eastern part of the site, in front of the hill (S.V).

Excavations carried out in S.III. The excavations revealed five features:

- Remains of a structure made of stone and earth (possible a rampart) located on the west-southwest edge of the plateau. In previous years, it was uncovered on an area of 3 x 5 m, and its maximum thickness was about 0.40 m.
- The human skeletal remains of four partially cremated individuals, accompanied by many fragments of charcoal, ash and fragmented and thermally deformed pottery, of the Ciomortan type. This feature appeared immediately below the stone-and-earth-built structure (possibly rampart) mentioned above.
- The remains of a palisade and a possible gate. These include several post holes dug into the bedrock (shale) of the site's promontory at its western edge, immediately below the feature with four human skeletal remains mentioned above. The post holes are arranged in a relatively straight line parallel to the edge of the promontory. About halfway through, this line is interrupted by a possible gate. The latter was 2,2 m wide, and its sides are marked by two ranges of post holes oriented perpendicular to the line of the palisade.
- A ditch in front of the palisade. It was at the very edge of the plateau, and its infill is identical with that of the post holes and spot in which the four human skeletal remains were unveiled.

In 2023, the research has established that the remains of stone-and-earth built structure is associated with Wietenberg III style pottery, while the remaining three complexes are accompanied by the Ciomortan style pottery.

One of the important details revealed by the excavations in 2023 was that in the bedrock, under the remains of four human partially cremated skeletons, an oval (1,5 x 2 m) red spot was revealed, formed as a result of strong fire action. This strongly indicates that the fire that burned down this feature was lit intentionally during a ritual.

Bibliografie:

Cavruk, Buzea 2002 – Cavruk, V., Buzea, D., *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anul 2001-2002. Raport preliminar*, în *Angustia* 7, p. 41-88.

Kavruk et alii, 2022 – Kavruk, V., Buzea, D., Puskás, J., Ștefan, D., *The Păuleni-Ciuc – Dâmbul Cetății fortified site at the Crossroads of trans-mountain Connection Routes: the Dynamics of Cultural Diversity. Interplay, Ritual and Power in the Southeast Carpathian Region from ca. 4500 BC to 350 AD*, in: Șirbu, V., Ștefan, D., Ștefan, M.-M. (eds.), *Hidden Landscapes. The Lost Roads, Borders and*

Battlefields of the South-Eastern Carpathians, Târgoviște, p. 97-150.

Kavruk et alii, 2023 – Kavruk, V., Buzea, D., Puskás, J., Ștefan, D., Munteanu, R., Șoimeni, com. *Păuleni-Ciuc, jud. Harghita Punct: Dâmbul Cetății „Várdomb”*, în CCAR. Campania 2022, p. 370-377.

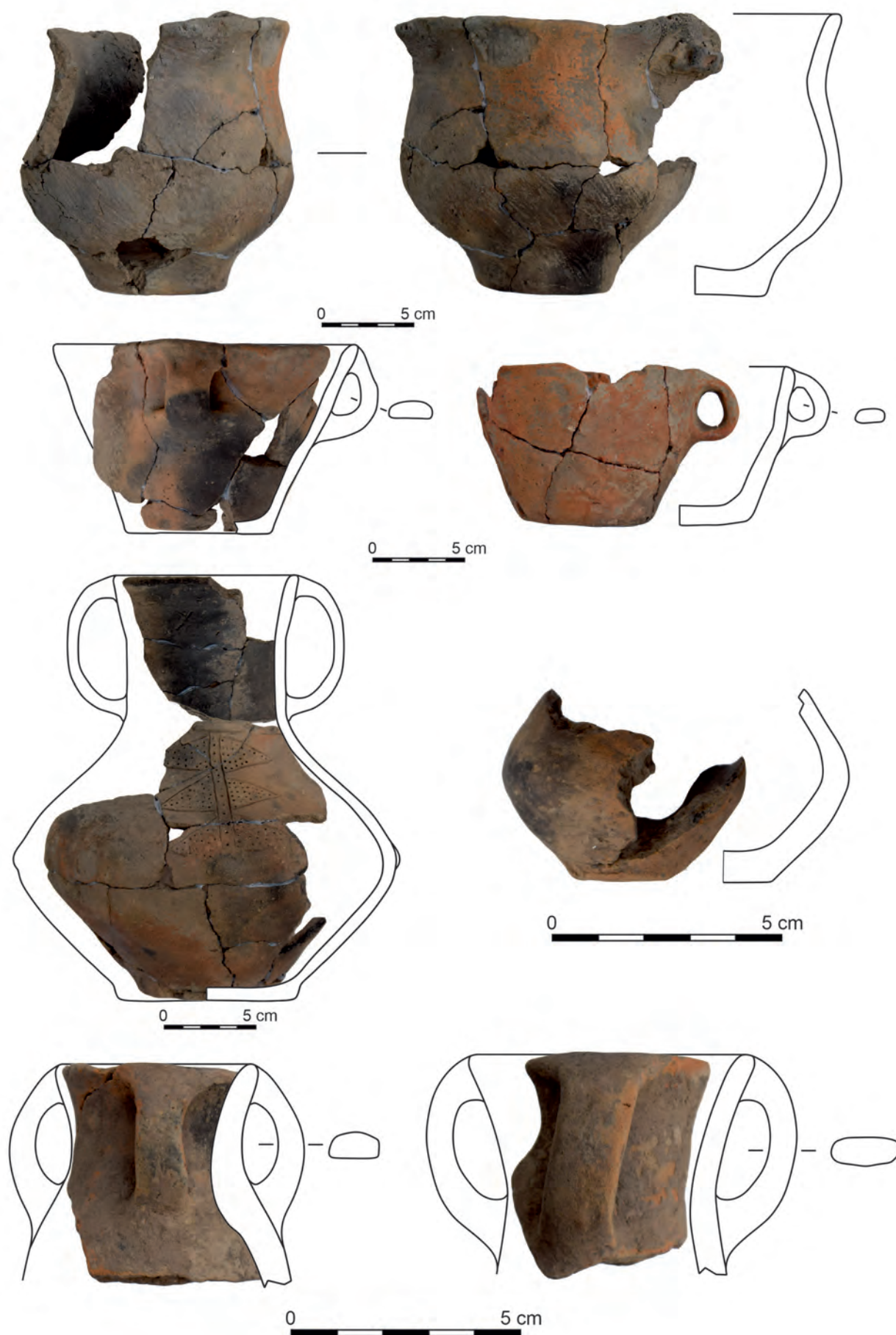
Illustration list:

Pl. I. General view of S. III and details of the features identified here.

Pl. II. Ciomortan pottery found near the human remains in S. III.

Pl. I. S. III - vedere generală și detalii ale complexelor cercetate

Pl. II. Ceramică Ciomortan descoperită în asocierie cu resturile umane incinerate din S. III

70. Târcov, com. Pârscoș, jud. Buzău**Punct: Piatra cu liliaci****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 213 (La Tène târziu)**Cod RAN:** 48646.01**Autorizație nr.** 12/4.04.2023**Colectiv:** Sebastian Matei – responsabil științific (MJ Buzău)¹**Total finanțare:** 23.000 lei (Muzeul Județean Buzău)**Perioada desfășurării cercetării:** 6.06 – 7.07.2023

În campania din 2023 săpăturile arheologice s-au desfășurat pe Platou în secțiunile S30, S31 și S32. De asemenea au fost deschise alte două noi secțiuni: S33 cu dimensiunile de 9 x 2,30 m și S34 cu dimensiunile de 2,50 x 1,80 m. Amplasamentul și dimensiunile secțiunilor au fost dictate de amplasarea arborilor, dat fiind faptul că situl este împădurit.

Din cele 5 secțiuni cercetate, trei dintre ele, respectiv S31, S32 și S34 au fost finalizate.

În această campanie au fost cercetate integral sau parțial 20 de complexe, dintre care 3 descoperite în campaniile anterioare și 17 descoperite în anul 2023.

Din cele 20 de complexe cercetate, 14 aparțin perioadei dacice și 6 epocii bronzului.

În ceea ce privește complexele dacice avem următoarea situație: două structuri de locuire (cpl. 124 și cpl. 133), 5 gropi menajere (cpl. 122, 132, 134, 139, 140) și 7 gropi de stâlp (cpl. 125, 126, 127, 128, 129, 130 și 135). Complexele din epoca bronzului sunt reprezentate de 4 vetre *in situ*, toate descoperite în S30 și de două mici complexe adâncite, dintre care unul, cpl. 131, conținea fragmente de la două cești, dintre care una întregibilă.

Stratigrafia

Săparea integrală a secțiunilor S31 și S32 ne-a permis obținerea unor profiluri magistrale care redau destul de clar 3 straturi, primele două cu materiale dacice iar ultimul, aflat la bază, conține doar fragmente ceramice din epoca bronzului.

Sintetizat, situația stratigrafică se prezintă astfel:

- 0 – 0,10 m – vegetal de pădure;
- 0,10 – 0,25 m – strat negru mazăros, cu rare cioburi dacice și pietre;
- 0,25 – 0,50 m – strat cenușiu, cu aspect mazăros ce conține numeroase fragmente ceramice dacice, oase, pietre;
- 0,50 – 0,60/0,65 m – strat cenușiu-gălbui, clisos, compact, ce conține rare fragmente ceramice din epoca bronzului;
- 0,60/0,65 m – argilă gălbuie nisipoasă și stâncă nativă.

Complexele dacice

Din cele 14 complexe dacice cercetate, cele mai bogate și interesante sunt structurile de locuire, puternic incendiate.

Complexul 124 (secțiunea S32) – locuință incendiată. S-a conturat la cota de -0,45 m ca o aglomerare de

lipitură arsă. Se păstrează cca o 1/3 în S31, restul intrând în malul de sud. Cel mai probabil locuința a avut o formă rectangulară, doar colțul dinspre nord fiind vizibil. Una dintre laturi se păstra pe o lungime de 2,10 m, iar cealaltă avea doar 1,50 m. Până la cota de -0,60 m s-au recoltat peste 300 de fragmente de pereți arși, dintre care unii depășeau 15-20 cm lungime. Multe fragmente prezentau pe interior urme de nuiel și scânduri, iar spre exterior, o fătuială maroniu-albicioasă, groasă de cca 1-1,5 mm. În secțiune se putea vedea că fătuiala era compusă la rândul ei din mai multe pelicule foarte subțiri. Cel mai probabil, periodic, era aplicat pe peretele locuinței un strat de „văruială” albicioasă cu rol practic, de a acoperi crăpăturile, dar și estetic.

După demontarea pereților arși, la baza locuinței s-au descoperit numeroase fragmente de vase sparte pe loc provenind de la borcane și fructiere. Pentru a orizontaliza nivelul de călcare din interior, dacii au săpat în stânca nativă în unele locuri până la 0,25 m.

Complexul 133 (secțiunea S33) – rest de locuință incendiată, observată pe o suprafață de 2,50 x 2,30 m, cercetată parțial. S-a conturat la adâncimea de -0,45 m sub forma unei aglomerări masive de pereți arși de locuință și vase întregi sau parțial întregibile, din care notăm: o cană spartă pe loc care avea în interior 3 lustruitoare din piatră, foarte bine șlefuite, un bol întreg și 2/3 dintr-o strachină, de culoare cărămizie, reprezentând importuri romane, un borcan parțial întregibil, o ceașcă-opaiț întregă și fragmente de la un *kantharos* pictat. De asemenea a mai fost descoperită partea superioară a unei râșnițe din tuf vulcanic (*catillus*) precum și două fusioale.

Gropile menajere, identificate în număr de cinci, aveau cu precădere o formă tronconică, cu umpluturi amestecate și extrem de friabile care conțineau cantități mari de cenușă, cărbune, lipitură arsă, cruste de vatră, fragmente ceramice, oase de animale, pietre și mai rar piese din metal.

Materialul arheologic

Cele mai numeroase piese arheologice descoperite sunt vasele ceramice, în mare parte fragmentare, dar și întregi sau întregibile, acoperind toată gama olăriei dacice de sec. I p.Chr. cum ar fi borcanele, ceștile-opaiț, fructierele, cămile, castroanele și chiupurile. Marea majoritate au fost descoperite în dărâmăturile celor două locuințe precum și în umplutura gropilor menajere. Remarcăm și o serie de vase și fragmente de vase provenind din import cum ar fi boluri, străchini, sigilate romane sau amfore.

Remarcăm în această campanie descoperirea a două piese din inventarul unui meșter orfveru, respectiv o mică nicovală tronconică, cu lungimea de 7 cm și un ciocănel, cu gaură de înmănușare, ce avea lungimea de 6 cm.

Abstract

In the 2023 campaign the archaeological excavations have been carried out only on the Plateau in sections S30, S31, S32, S33 and S34.

In this campaign, 20 archaeological features (of which 17 newly discovered) were competently or partially investigated. Of these, 14 are Dacian, and 6 are from Bronze Age.

¹ În această campanie au participat parțial la săpături, Tiberiu Vasilescu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București) și Mihai Panțuru, student al Facultății de Istorie din cadrul Universității București.

Regarding the Dacian features, we have the following situation: two large features representing the remains of burnt dwellings (cpl. 124 and cpl. 133), 5 pits (cpl. 122, 132, 134, 139, 140) and 7 post holes (cpl. 125, 126, 127, 128, 129, 130 and 135). All features were dated into the second half of the 1st century A.D.

The complexes dated to the Bronze Age are represented by 4 hearths and two pits.

Bibliografie:

G. Trohani, R. Andreescu, *Cercetările arheologice din punctul „Piatra cu Lilieci” din satul Târcov, comuna Pârscov, județul Buzău*, Cercetări Arheologice, IX, 1992, p. 46-51, pl. 1-18;

Sebastian Matei, Daniel Costache, Daniel Garvăn, *Cercetările arheologice de la Târcov – Piatra cu Lilieci, jud. Buzău. Campania 2014*, în Mousaios XX, 2015, p. 221-228;

Valeriu Sirbu, Sebastian Matei, *Quelques observations sur des centres fortifiés geto-daces dans la Valachie central – nordique*, în *Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe*, Chișinău, 2015, p. 101 – 120;

Sebastian Matei, *Elements for a Chronological Framework of the Dacian Fortress from Târcov, Buzău County*, în: Sándor Berecki (ed.), *Iron Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș 8-10 October 2015*, Cluj Napoca, 2016, p. 389-394;

Cronica Cercetărilor Arheologice (CCA) 2008, p. 308-309; CCA 2009, Valachica, 21-22, 2008-2009, p. 216 – 217; CCA 2010, p. 187- 189, CCA 2011, p. 142-144; CCA 2012, p. 144-145; CCA 2013, p. 129-130; CCA 2017, p. 132-133; CCA 2018, p.198-200; CCAR 2019, p. 362-363.

Illustrations list:

Fig. 1. Târcov – Piatra cu lilieci. Sections S31-32 and complex 124.

Fig. 2. Târcov – Piatra cu lilieci. Section 33 – complex 133.

Fig. 1. Târcov – Piatra cu lilioci. Secțiunile S31-32 și complexul 124

Fig. 2. Târcov – Piatra cu lilioci. Secțiunea 33 – complexul 133

71. Târgoviște, jud. Dâmbovița**Punct: Curtea Domnească din Târgoviște,****str. Calea Domnească nr. 181****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală)**Cod RAN:** 65351.19; **Cod LMI:** DB-II-a-A-17237**Autorizația nr.** 25/04.04.2023**Colectiv:** Florin Gabriel Petrică - responsabil științific, Minodora Cărciumaru, (CMNCD Târgoviște), Adrian Ioniță (IAB)**Finanțare:** 12.668 lei (10.000 lei - Ministerul Culturii, 2.668 lei - Consiliul Județean Dâmbovița prin Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** 16.08 – 20.09.2023

În campania anului 2023, s-au trasat două secțiuni: S.6/2023 (4 x 2 m), în prelungirea, spre nord-est, a S.4/2022, și S.7/2023 (14,50 x 2 m), în prelungirea spre est a S.5/2022 (Pl.1-2). Trasarea S.6 a fost determinată de continuarea cercetării complexului (S.4-c.2/Gr.1) în care s-a fundat colțul de nord-vest al pivniței locuinței L1C, iar S.7 de documentarea mai amănunțită a așa-zisului „șanț de apărare”, care închidea incinta reședinței boierești către nord¹.

Secțiunea 6

La partea superioară a secțiunii s-a delimitat un complex de tip groapă (Gr. 2), conținând pământ amestecat cu pietre, cărămizi sparte, ceramică, în special din secolele XVI-XVIII. În groapă, la adâncimea de -1,30 m, a fost descoperit un mormânt (M1/2023), aparținând cimitirului bisericii Sf. Vineri, fără inventar. Defunctul, de cca 1,50 m înălțime, era orientat vest-est, cu mâinile așezate pe piept. Groapa mormântului avea dimensiunea de 1,70 m lungime și 1,00 m lățime. În colțul de nord-vest al gropii, databilă în secolul al XVIII-lea, la adâncimea de -1,80 m, s-au descoperit oseminte umane reînhumate (fragmente de calotă craniană și un os al piciorului (M.2/2023). La aceeași adâncime au apărut și două mici fragmente de pietre sculptate, una provenind probabil de la o lespede tombală (sec. XVII), cealaltă probabil de la un ancadrament (sec. XV-XVI). În interiorul gropii au fost găsiți mai mulți bolovani cu mortar, rezultați de la demantelarea L1C. Groapa, fiind săpată dinspre sud către nord, după cum indică profilul sudic, a antrenat în interior și bolovani de la partea superioară a clădirii, în consecință, nivelul de moloz de deasupra zidului aparține gropii de secol XVIII și se datează ca atare.

Groapa în care s-a fundat L1C (Gr.1), a cărei descoperire a determinat de altfel și continuarea cercetării, prin deschiderea S.4/2022, a apărut sub groapa de secol XVIII (Gr.2), la adâncimea de -2,15 m. Ea se relevă foarte bine în profilul sud-estic (Pl.3), fiind plasată sub un nivel consistent de pământ viu purtat, foarte curat. În umplutura Gr.1, evident anterioară clădirii de piatră, au fost găsite, pe lângă oase de animale, bolovani, cuie, ceramică, metal ruginit și cărămizi sparte, cu format de 30/15-17/5-6 cm, specific secolelor XV-XVI. Ca ipoteză de lucru, este posibil ca groapa să reprezinte o locuință adâncită în pământ, cu pereți de lemn, peste care ulterior s-a construit L1C. În cadrul actualei cercetări, nu s-a reușit a se obține informații complete cu privire la planimetria sau suprafața ocupată de

acest complex, motiv pentru care se impune continuarea cercetării în această direcție, ce poate oferi informații foarte importante pentru istoricul habitatului urban anterior extinderii curții domnești.

Secțiunea 7

Deschiderea S.7/2023, prin prelungirea spre est a S.5/2022, a fost determinată de încercarea de a lămuri existența unui ipotetic șanț de apărare, relevant în anii 1976 și 1986 în zona Porții Brâncovenești și al cărui traseu, în formă de semicerc, se îndrepta dinspre sud către nord, pe o lungime de cca 70 m, închizând într-o posibilă incintă biserica Sf. Vineri. Cum descoperirile din campaniile anilor 2020-2022 au indicat în acest perimetru prezența unui complex de locuire reprezentativ (boieresc), am prezumat și existența unei incinte prevăzute cu elemente defensive, constând în șanț de apărare și palisadă.

Stratigrafie. La partea superioară se află solul vegetal, situat deasupra unui strat de pământ în amestec cu numeroase resturi materiale, rezultat al diverselor intervenții asupra solului din perioada anilor 1967-1975 și 2008-2010, când monumentele Curții domnești s-au aflat în plin proces de restaurare. Grosimea acestui strat variază, de la cca 0,60 m către est, la 0,40 m spre vest.

Următoarea unitate stratigrafică este reprezentată de un nivel de moloz, consistent sub raportul grosimii (0,70 m) și lungimii interceptate (21 m). Din acest nivel s-au recoltat numeroase fragmente de țiglă, simple sau smălțuite, aparținând refacerilor bisericii „Sf. Vineri” din primii ani ai secolului al XIX-lea (1803).

În partea de est a secțiunii S.7, au fost surprinse câteva gropi de var, nedeterminate complet ca suprafață, păstrându-se la baza acestora câte o lentilă de var. Se datează, după criterii stratigrafice, în secolul al XVIII-lea, fiind asociate unor reparații ale bisericii efectuate de familia Fusea². Gropile de var, adâncite în solul viu, au suprapus complexe mai vechi, de tipul gropilor circulare, din care s-a recoltat material ceramic specific secolelor XV-XVI. În capătul de vest al S.7, la cota de -1,40 m, s-a identificat un strat de humus negru în amestec cu fragmente ceramice tipice secolului al XV-lea și cu pigmenți de cărbune, fără var/mortar în strat.

O altă groapă de var, datată la mijlocul secolului al XIX-lea³ și săpată în nivelul de moloz în primii ani ai aceluiași secol, a fost umplută cu frescă, cel mai probabil decapată de pe pereții lăcașului de cult din imediata apropiere. Printre fragmentele de frescă, la cota de -1,00 m, s-a descoperit o monedă⁴, databilă în intervalul sfârșitul secolului al XVIII-lea începutul secolului al XIX-lea.

Către capătul de vest al S.7, în apropierea presupusului traseu al „șanțului de apărare”, unde nivelurile stratigrafice erau mai albiolate, s-a putut constata că nivelul de călcare aferent secolelor XVIII-XIX se află la cota de -1,00 m, nivelul de moloz menționat mai sus fiind aruncat parțial în această albiere, în scop de nivelare. Sub nivelurile de epocă modernă se află câteva straturi mai vechi, ce se datează în perioada secolelor XVI-XVIII. Astfel, capătul de

² Gioglovan, Oproiu, 1975.³ În perioada anilor 1850-1853, biserica suferă ample refaceri efectuate de boierul Nicolae Brătescu, v. Cărciumaru M., 2019, p. 117-138.⁴ Determinată cronologic de colegul Aurel Vâlcu de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.¹ Petrică et alii, 2023, p. 384-385.

vest al S.7 și cel de est al S.5, despărțite de zidul de incintă din 1853, sunt elocvente în acest sens.

Imediat sub nivelul de moloz, se află, către extremitatea vestică a secțiunii, un strat de pământ bine bătorit, de culoare cenușie, cu pigmenți de cărbune. Acesta este nivelul de călcare aferent anului 1803, chiar și mai timpuriu (sec. XVIII). Sub acest strat se află un nivel de pietriș și bolovani mici, gros în partea centrală de -0,60 m și mai subțire către părțile laterale. Această depunere suprapune un șanț realizat antropic, probabil pe urmele unei viroage naturale, săpat în pământul viu și cu o adâncime raportată la nivelul lui de săpare de cca -1,40 m⁵. O lățime a acestui complex a fost estimată la 5,60 m. La baza șanțului a fost descoperită o groapă cu diametrul de 0,40 m și un șanț îngust, orientat oblic față de pereții secțiunii (nord-est-sud-vest). Aceste două complexe pot fi puse în legătură cu un sistem de pari fixați într-un șanț la fel de îngust, relevat pe traseul S.7/2023.

Solul steril a fost întâlnit, în capătul de vest al S.5, la cota de -1,10 m, intervențiile care s-au adâncit mai jos de această cotă, indiferent că vorbim de S.5 sau S.7, fiind rezultatul unor acțiuni antropice: gropi de var, gropi de pari, șanț de pari, „șanț de apărare”.

De la adâncimea de -1,45 m/-1,60 m, au apărut, pe toată lungimea S.7, amprente de gropi circulare cu diametrul de 25-30 cm și chiar 40-45 cm. Cel mai important complex arheologic descoperit în S.7 a fost un șanț, plasat longitudinal față de secțiune, adâncit în solul viu, asociat cu 12 gropi de par (Pl.4). Cum unele gropi au fost identificate în șanț, chiar înainte de relevarea întregului traseu al acestuia, este de crezut că săparea șanțului este consecința implantării pe traseul său a unor pari alăturați. O atribuire funcțională a acestui complex se poate realiza după stabilirea planimetriei sale, ceea ce presupune continuarea cercetărilor în această direcție. Toate gropile și șanțul se adâncesc în solul viu cu cca - 0,20 m, de la cota de 1,60/70 m. Șanțul și gropile sunt posterioare ultimului nivel cultural identificat (un nivel cu numeroși pigmenți de cărbune). Se poate observa în profilul de vest amprenta unui astfel de par, vizibilă până sub nivelul de amenajare cu prundiș amintit. În umplutura șanțului de fundare a parilor de lemn a apărut și un fragment de cărămidă cu mortar, deci la astuparea/demontarea acestui sistem existau în preajmă construcții de cărămidă. Sistemul de pari din S.7/2023, cu orientarea est-vest, se poate afla în legătură cu structura adâncită în solul viu, relevată în S.5/2022 și asociată unui șanț realizat antropic.

Abstract:

The archaeological research in 2023 was conducted in Sector C⁶ of the enclosure of the Royal Court, with the new

⁵ Detalii asupra S.5/Campania 2022, v. Petrică et alii, 2023, p. 381-385.

⁶ Sectorul C include spațiul demarcat la vest de zidul brâncovenesc (cca. 1698), la sud și est de zidul de incintă (1596; 1645), la nord de zidul grajdurilor lui Dionisie Lupu (1802), incluzând Biserica „Sf. Vineri” (sec. XV), Casa Bălașa (1656) și Casa „Dionisie Lupu” (1802). Curtea Domnească din Târgoviște a fost împărțită în patru mari sectoare de cercetare, codificate A, B, C, și D. A, v. Constantinescu et alii, 2009, p. 160-161.

investigations continuing the campaigns from the years 2020-2022⁷. The research took place in the space between the “St. Friday” Church to the east, the Bălașa House to the north, the enclosure wall to the south, and the Dionisie Lupu House to the southwest, after, in the same area, in the previous three campaigns, the remains of a medieval stone house, called L1C, were discovered, of which only the cellar walls have been preserved. The walls were carefully crafted from stone alternating with rows of bricks, having a thickness of 0.60 m. The dimensions of the L1C complex are 16 x 6.20 m, with the entrance on the east side through a bulkhead.

Bibliografie:

Cârciumaru 2019 – Cârciumaru, M., *Inițiative de conservare și concepte de restaurare*, Anuarul Institutului de Cercetare Socio-Umane, Sibiu, vol. XXVI, p. 117-138.

Cârciumaru, Petrică 2023 – Cârciumaru, M., Petrică, F.G., *În umbra puterii. Interpretări privind locuința de secol XV descoperită la Curtea Domnească din Târgoviște*, Artă și civilizație medievală (ediția XXVII) - Familii, reședințe și ctitorii boierești din Moldova și Țara Românească (secolele XV-XVII), Suceava, p. 82-105.

Constantinescu et alii, 2009 – Constantinescu, N., Ionescu, C., Diaconescu, P.-V., Rădulescu, V., *Târgoviște reședință voievodală (1400-1700). Cercetări arheologice (1961-1986)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 160-161.

Gioglovan, Oproiu 1975 – Gioglovan, R., Oproiu, M., *Inscripții și însemnări din județul Dâmbovița*, Vol. I, Muzeul Județean Dâmbovița, p. 145-146.

Petrică, Cârciumaru 2023 – Petrică, F. G., Cârciumaru, M., 2023, *Leul lui Iuda? Despre amuleta descoperită la Curtea Domnească din Târgoviște. Interpretări cu privire la simbolistica artefactului*, Artă și civilizație medievală (ediția XXVII) - Familii, reședințe și ctitorii boierești din Moldova și Țara Românească (secolele XV-XVII), Suceava, p. 59-81.

Petrică et alii 2021 – Petrică, F. G., Cârciumaru, M., Năstase, M. C., Ioniță, A., *Târgoviște, jud. Dâmbovița. Punct: Curtea Domnească din Târgoviște*, în CCAR. Campania 2020, Sibiu, p. 278-285.

Petrică et alii 2022 – Petrică F. G., Cârciumaru M., Năstase M. C., Grăjdan F., Ioniță A., David C., *Târgoviște, jud. Dâmbovița. Punct: Curtea Domnească din Târgoviște, Sector C, incinta bisericii „Sf. Vineri”*, în CCAR. Campania 2021, Oradea, p. 366-367.

Petrică et alii, 2023 – Petrică, F. G., Cârciumaru, M., Năstase, M. C., Grăjdan, F., Ioniță, A., *Târgoviște, jud. Dâmbovița, Punct: Curtea Domnească din Târgoviște, str. Calea Domnească nr. 181*, în CCAR. Campania 2022, Târgoviște, p. 381- 385.

Illustrations list:

Pl. I. The general plan of the research units from 2020-2023.

Pl. II. The general plan of the archaeological features 2020-2023.

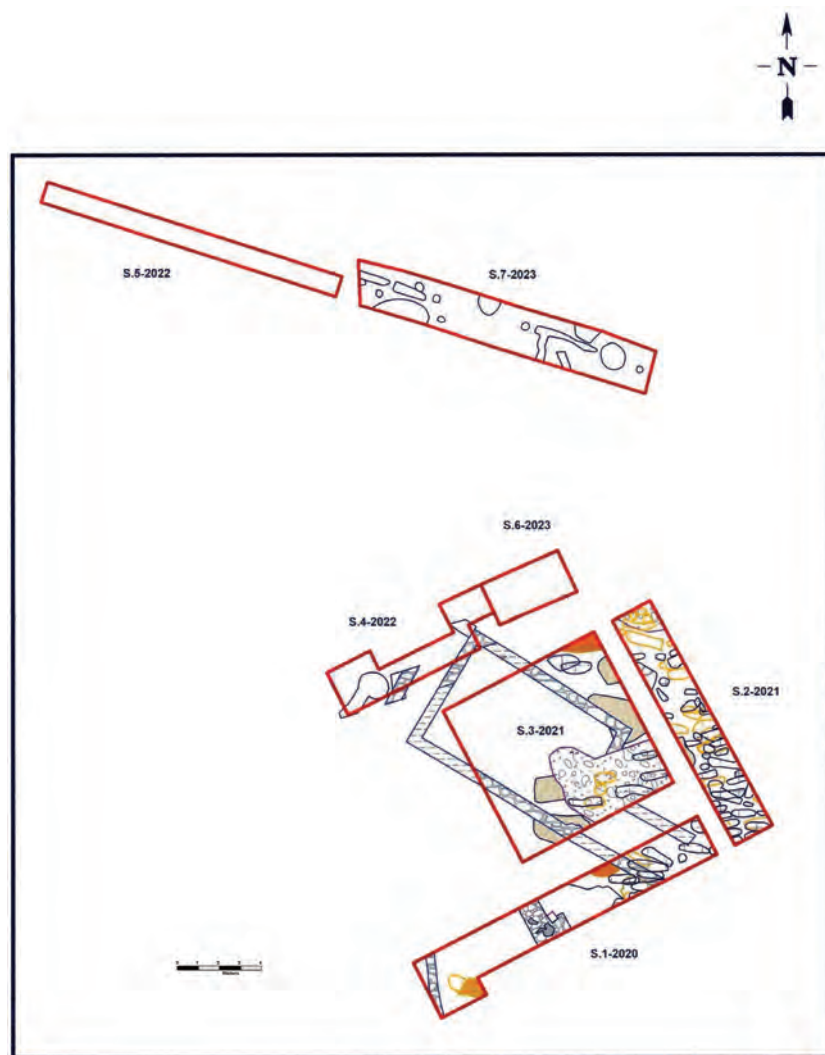
Pl. III. The southeast cut of S4/2023.

Pl. IV. Archaeological features in S7/2023.

⁷Petrică et alii, 2021, p. 278-285; Petrică F. G., Cârciumaru et alii, 2022, p. 366-367; Petrică et alii, 2023, p. 381-385.

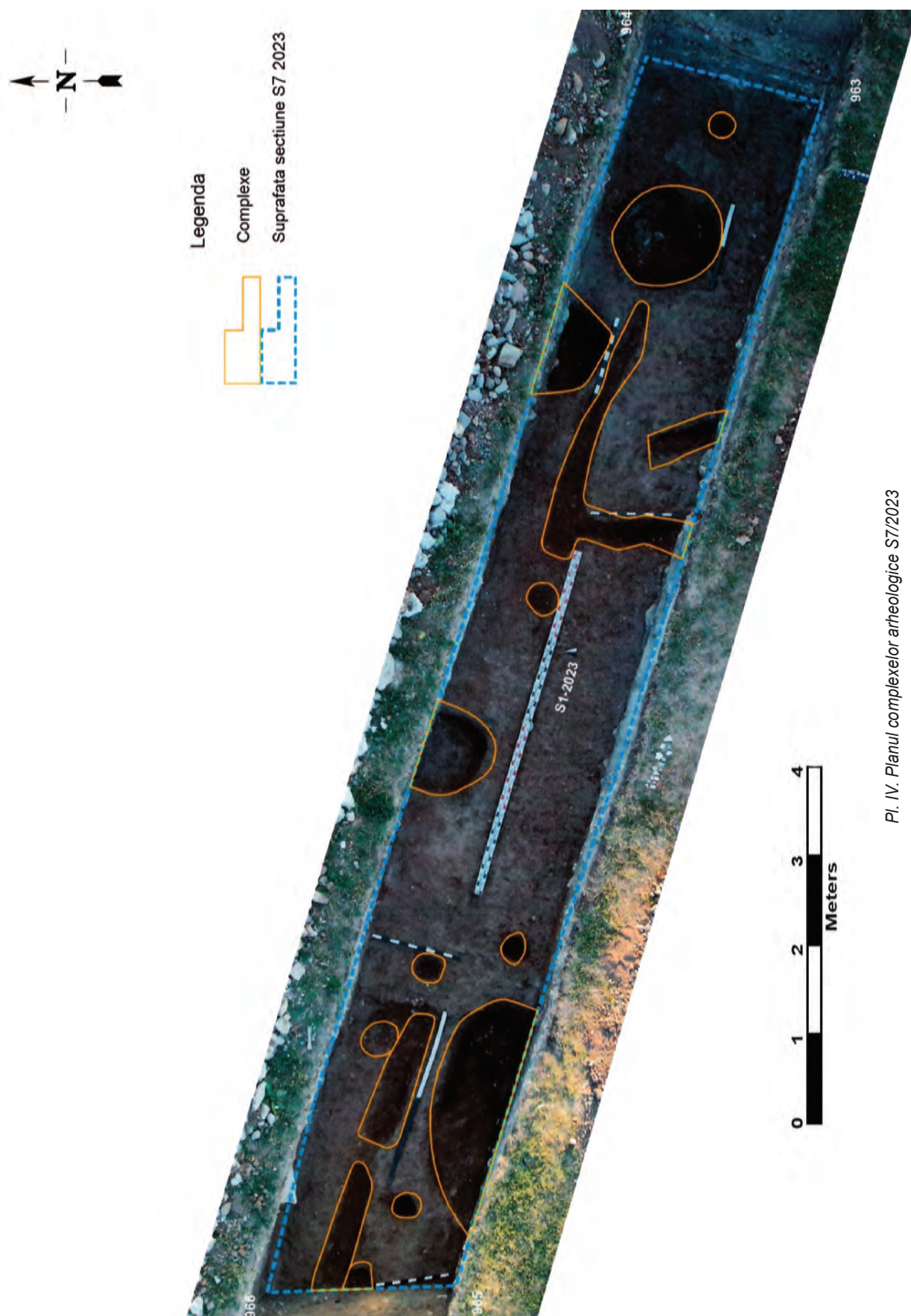
Pl. I. Planul general al unităților de cercetare 2020-2023

Pl. II. Planul general al complexelor arheologice 2020-2023

Pl. III. Profilul de sud-est al S4/2023

Pl. IV. Planul complexelor arheologice S7/2023

72. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba**Punct: Podu Tărtăriei vest****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 151 (Epoca timpurie a bronzului - c. Coțofeni), 162 (Hallstatt mijlociu - c. Basarabi)**Cod RAN:** 7080.03**Autorizație nr.** 129/2023**Colectiv:** Corina Borș (responsabil științific) – MNIR; Mihai Florea (MNIR); Andrei Asăndulesei, Felix Tencariu (UAIC); Adrian Vladu (TBL Grup), Călin Șuteu (Gigapixel Art) – membri ai colectivului de cercetare**Total finanțare:** 50.000 lei – MNIR**Perioada desfășurării cercetării:** 10 – 26.11.2023*Scurtă prezentare a sitului*

Pentru situl arheologic în discuție au fost publicate mai multe rapoarte de sinteză în volumele *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campaniile 2016–2019 și 2021, precum și o serie de studii preliminare¹. După cum este deja binecunoscut, acesta este situat pe partea stângă a văii mijlocii a Mureșului, în județul Alba, pe raza administrativă a comunei Săliștea, satul Tărtăria, chiar la intrarea în această localitate, în partea vestică a platoului denumit *Podu Tărtăriei*. Inițial, în anii 2011–2012, s-a crezut că această stațiune arheologică preistorică ocupă doar porțiunea sudică a primei terase a râului amintit, dar începând cu anul 2016 a devenit clar faptul că – în realitate – suprafața sitului este cu mult mai amplă (circa 15 ha), respectiv un perimetru în cuprinsul căruia se păstrează importante vestigii arheologice (datând în marea majoritate din perioada mijlocie a primei epoci a fierului – perioada culturii Basarabi), o arie delimitată la Nord de traseul DN7 și la Sud de autostrada A1 (tronsonul Orăștie – Sebeș), iar la Est de ruta DC705 E. Rezultatele campaniei de cercetare arheologică preventivă din 2012, dar și cele din cele 7 campanii de cercetare sistematică (2016 – 2019, 2021 – 2023) desfășurate până în prezent dovedesc importanța deosebită a sitului pentru studierea perioadei mijlocii a primei epoci a fierului (perioada culturii Basarabi), salvagardarea acestuia fiind o chestiune de primă importanță, în aceeași măsură cu continuarea și aprofundarea studierii acestei stațiuni cu caracteristici cu totul aparte pentru perioada cronologică menționată.

Obiectivele cercetării: În campaniile 2022 și 2023, obiectivele cercetării în teren au avut în vedere clarificarea situației delimitării sitului pe latura de nord-vest, zonă unde prospectările non-intruzive au indicat existența unui nou element de fortificare a zonei de habitat din perioada culturii Basarabi. În acest context, au fost efectuate noi săpături arheologice, dublate de o serie de noi tipuri de prospectări non-intruzive, în scopul actualizării și integrării diverselor seturi de date pentru definitivarea documentației de specialitate pentru clasarea în Lista Monumentelor Istorice a sitului, fiind absolut necesară demararea acestor proceduri administrative de către autoritățile publice competente (Direcția pentru Cultură a județului Alba, Institutul Național al Patrimoniului, Ministerul Culturii – Comisia Națională de Arheologie).

Tehnici de cercetare

Stațiunea în cauză a beneficiat de ample cercetări magnetometrice deoarece prin intermediul acestei metode s-a obținut un foarte bun contrast de susceptibilitate magnetică, chiar dacă, în unele zone, din cauza lucrărilor agricole, achiziția datelor geofizice nu a fost una facilă. Cu toate acestea, pe latura de nord-vest a sitului, acolo unde panta versantului este destul de accentuată, anomaliile magnetometrice s-au dovedit a fi mai discrete, din cauza configurației geologice a acestui fragment de terasă, precum și din cauza unei vizibile eroziuni în suprafață. Toate acestea au determinat nuanțarea abordării noastre metodologice non-intruzive, volumul de date fiind completat în acest segment de profile de tomografie electrică prin care am încercat o nouă caracterizare a anomaliilor detectate aici.

Ca parte a cercetării efectuate în campaniile 2022 și 2023 în cadrul sitului arheologic în discuție a fost realizată și o documentare fotografică și fotogrammetrică a săpăturilor arheologice, atât de la nivelul solului cât și aerian, prin intermediul unui UAV. Pentru documentarea de ansamblu a sitului s-au realizat o serie de panorame aeriene 360 de grade, din perspective relevante și de la diferite altitudini, deosebit de utile în caracterizarea peisajului cultural, precum și fotografiile aeriene oblice și nadirale cu zona cercetată (Fig. 1). Din documentarea fotogrammetrică de proximitate a rezultat un model 3D din care au putut fi extrase profile orthografice de mare rezoluție precum și un model digital al elevației (Fig. 2), elemente foarte utile ale documentării cercetării arheologice. Aceste profile au putut fi apoi analizate folosind algoritmul DStretch pentru reliefarea cromatică a nivelului de locuire și a complexelor identificate (Fig. 3).

Scurtă descriere a descoperirilor. Rezultate și interpretarea lor:

Pentru latura nordică și nord-vestică a sitului, rezultatele obținute din magnetometrie au confirmat existența unui posibil sistem de fortificație, alături de multe alte complexe arheologice de dimensiuni mai mici, observabile datorită unor anomalii pozitive. Profilele de ERT au confirmat, de asemenea, prezența unei structuri defensive în această zonă, oferind și date mai clare despre adâncimea acesteia.

În ceea ce privește săpătura arheologică propriu-zisă, a fost deschisă o secțiune magistrală de sondaj – identificată cu sigla S 039 (Fig. 4-6); aceasta avut dimensiuni de 31,5 m x 2 m (cu o cotă de adâncime maximă în capătul sudic de -2,80 m), fiind amplasată în colțul de NV al sitului, fiind trasată pentru verificarea unor indicii furnizate de prospecțiunile geo-fizice. În capătul vestic al acesteia, odată cu identificarea unor noi vestigii aparținând culturii Basarabi (fragmente de la un vas spart pe loc), a fost deschisă spre vest o casetă de cercetare, fiind identificat un nou complex arheologic (Cx 277 / groapă menajeră ?), cu mențiunea că prezența acestuia fusese deja semnalată de prospecțiunile geofizice din campaniile anterioare.

Nu în ultimul rând, trebuie menționat că în campania anului 2023 cercetarea arheologică a beneficiat și de o serie de observații geologice preliminare efectuate de conf. univ. dr. Emanoil Sasaran (UBB), de altfel deosebit de importante pentru înțelegerea prezenței noului element de fortificare (șanț) pe latura de NV a sitului.

¹ Borș et alii, 2018; Borș et alii 2019; Borș et alii, 2020.

Obiectivele cercetărilor viitoare

Pentru campania 2024 sunt avute în vedere următoarele: reluarea cercetării suprafeței S XIII din zona de SE a sitului, pentru a verificare posibilă „joncțiune” din șanțul sudic de delimitare (cercetat în campania 2012) și cel vestic (cercetat în campaniile 2018 – 2019); realizarea – în continuare – de prospectări non-intruzive diverse; reluarea scanărilor LiDAR; definitivarea integrării seturilor de date pentru depunerea documentației de specialitate pentru clasarea în Lista Monumentelor Istorice a sitului conform deciziei și demersurilor administrative ale autorităților publice competente (cărora le va fi adresată corespondența cu informațiile de sinteză furnizate de cercetările arheologice din campaniile 2012, 2016–2019 și 2021–2023).

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Prin dialog și cooperare între specialiști, autoritățile competente și proprietarii privați ai terenurilor este necesară **clasarea de urgență** a sitului și stabilirea unei zone de rezervație arheologică.

Abstract

During the archaeological campaigns of 2022 and 2023 was investigated the north-western corner of this important site of the Basarabi culture. The purpose of these excavations and geophysical surveys was to verify the presence of a new ditch in this part of the site, and the result was a positive one. As well, the field investigation of 2023 benefited from preliminary geological observations. Last but not least, these two recent campaigns at the Tărtăria – Podu Tărtăriei vest was made a thorough documentation by using aerial photography and photogrammetry as well as close range photogrammetry (Figure 1). Photogrammetric outputs like the digital elevation model or the orthographic representations (Figure 2) were extracted and further processed using the DStretch algorithm, for an easier identification of the cultural layer present (Figure 3).

Bibliografie:

Borș, Rădvan 2019 – C. Borș, R. Rădvan (ed/eds.), *Meșteșug și prestigiu: depozitele hallstattiene de obiecte din bronz și fier de la Tărtăria. Documentarea unei colecții (I) / Craft and prestige: the Hallstatt period hoards of bronze and iron objects from Tărtăria. Documenting a collection (I)*, Editura Istros, Brăila, 2019.

Borș et alii 2018 – C. Borș, L. Rumega-Irimuș, V. Rumega-Irimuș, *Cercetări arheologice sistematice în cuprinsul sitului hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest. Raport preliminar al campaniilor 2016–2017*, *Cercetări Arheologice*, 24, 2017 (2018), p. 17-82.

Borș et alii 2019 – C. Borș, L. Rumega-Irimuș, V. Rumega-Irimuș, A. Asăndulesei, C. Haită, *Tărtăria – Podu Tărtăriei vest*, CCAR. Campanie 2018, p. 201-207.

Borș et alii 2020 – C. Borș, L. Rumega-Irimuș, V. Rumega-Irimuș, A. Asăndulesei, *Tărtăria – Podu Tărtăriei vest*, CCAR. Campanie 2019, p. 368-370.

Illustrations list:

Fig. 1. Tărtăria – Podu Tărtăriei West (2022 & 2023). Documentation of the cultural landscape of the Mureș Valley in the site area through aerial panoramas and nadiral and oblique photographs.

Fig. 2. Tărtăria – Podu Tărtăriei West (2022 & 2023). Photogrammetric documentation of the archaeological section from the 2022 campaign.

Fig. 3. Tărtăria – Podu Tărtăriei West (2022 & 2023). Photogrammetric documentation of the northern profile, using DStretch chromatic analysis (LRE color space) to identify cultural horizons (detail).

Fig. 4. Tărtăria – Podu Tărtăriei West (2022 & 2023). Magnetometric map (black and white/-10+10 nT) for the entire surface of the site and detail with the location of S 039.

Fig. 5. Tărtăria – Podu Tărtăriei West (2022 & 2023). Image with the northeast profile of the section (S 039).

Fig. 6. Detail from the northeast profile of the section in the area of the defense/delimitation trench.

Fig. 1. Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (2022 & 2023). Documentarea peisajului cultural al văii Mureșului în zona sitului prin panorame aeriene și fotografii nadirale și oblice

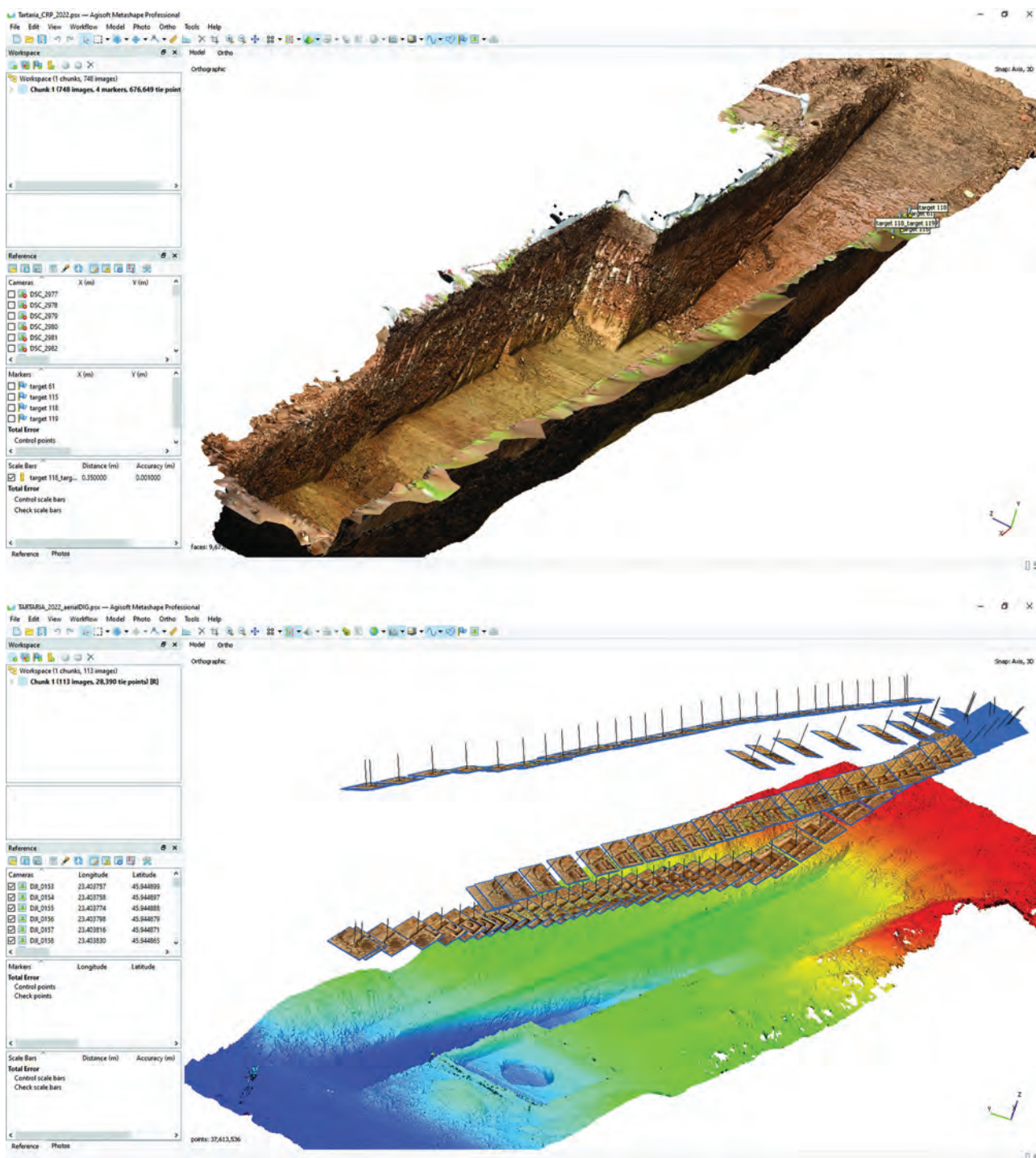

Fig. 2. Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (2022 & 2023). Documentarea fotogrammetrică a secțiunii arheologice din campania 2022

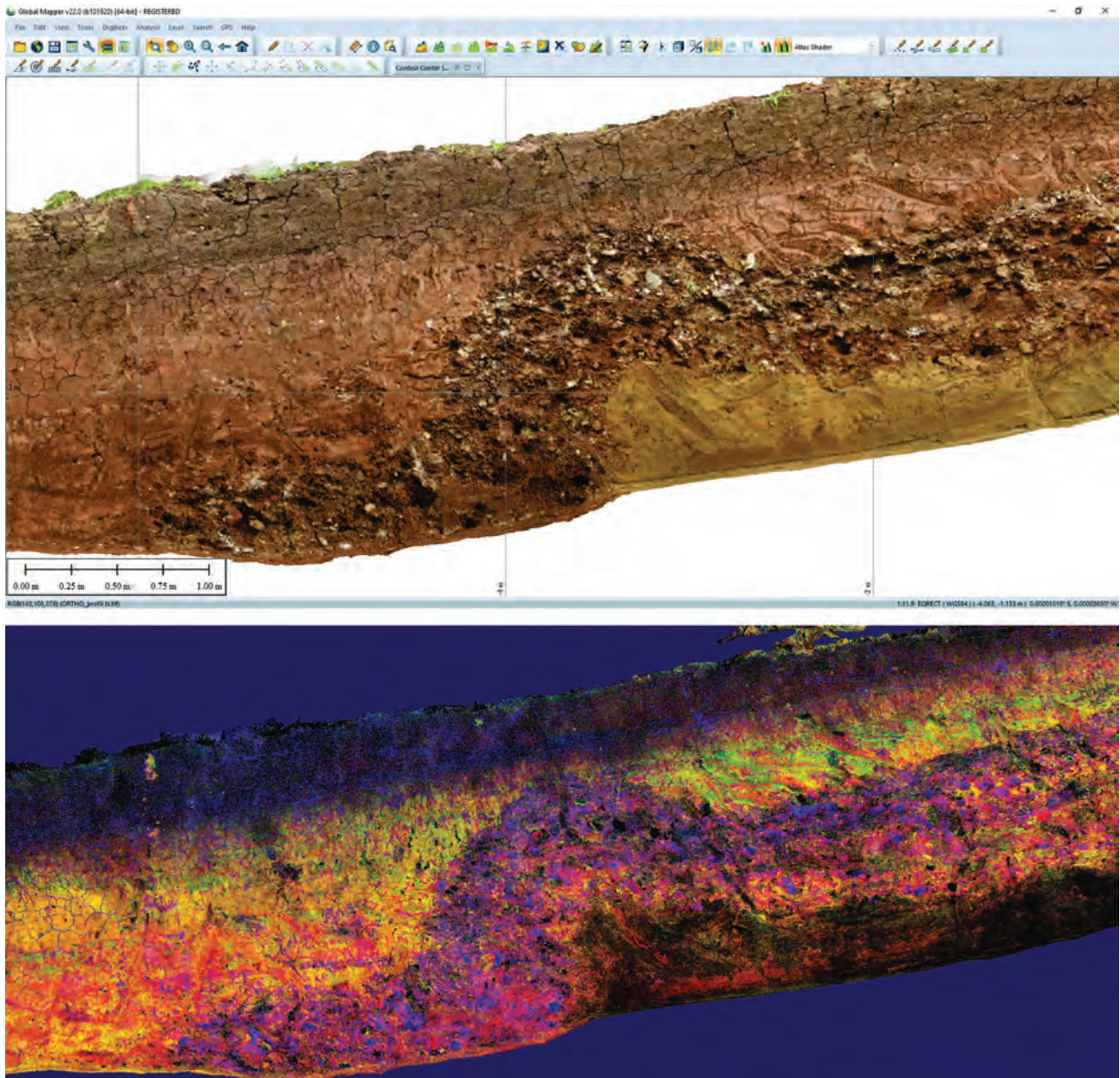

Fig. 3. Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (2022 & 2023). Documentarea fotogrammetrică a profilului nordic, cu utilizarea analizei cromatice DStretch (spațiu de culoare LRE) în vederea identificării orizonturilor culturale (detaliu)

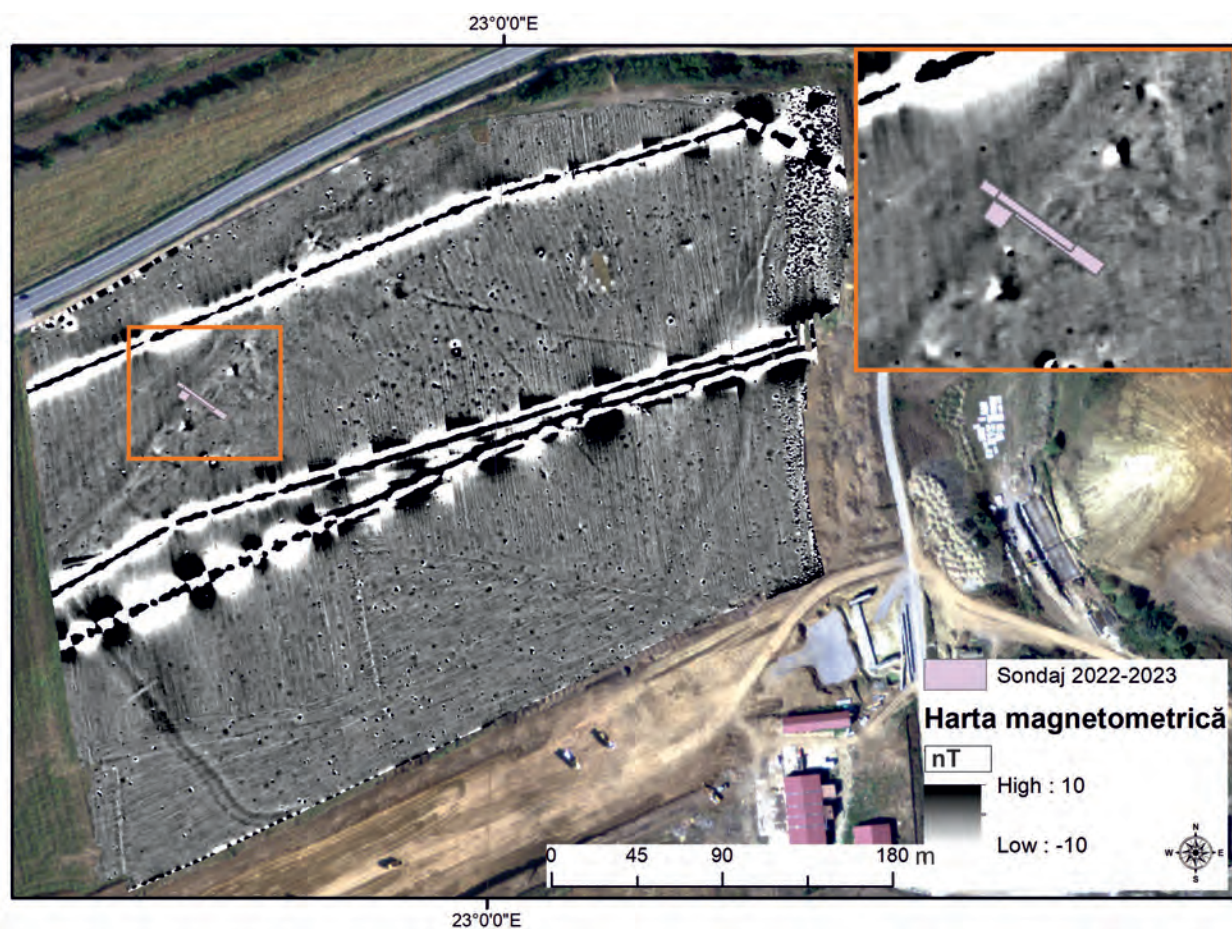

Fig. 4. Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (2022 & 2023). Harta magnetometrică (alb-negru/-10+10 nT) pentru întreaga suprafață a sitului și detaliu cu amplasarea sondajului arheologic (S 039)

Fig. 5. Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (2022 & 2023). Imagine cu profilul de nord-est al secțiunii (S 039)

Fig. 6. Detaliu din profilul de nord-est al secțiunii în zona șanțului de apărare/delimitare

73. Tilișca, com. Tilișca, jud. Sibiu**Punct: Dealul Cățanaș**

Tip de sit: 1 (locuire), 112 (așezare fortificată), 122 (cetate), 211 (necropolă plană)

Încadrare cronologică: 153 (Epoca bronzului târziu), 161 (Hallstatt timpuriu), 162 (Hallstatt mijlociu), 212 (La Tène mijlociu), 213 (La Tène târziu)

Cod RAN: 145916.01

Autorizație nr. 114/ 05.05.2023

Colectiv: Gheorghe Vasile Natea (MN Brukenthal) - responsabil științific; Mihail Chideș, Adrian Georgescu, Christian Kaiser, Ecaterina Natea, Florentin Perianu, Maria Raluca Teodorescu (MN Brukenthal) - membrii în colectiv.

Total finanțare: 50.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 19.06 – 15.09.2023

Scurtă prezentare a sitului

Dealul Cățanaș este situat în imediata apropiere a drumului care duce din Galeș spre Tilișca, pe partea dreaptă; din Săliște el apare ca un masiv înalt, ascuțit, al cărui vârf domină întreaga vale. Spre est se învecinează cu vatra Galeșului, spre vest cu dealul „Cetate” (de care este despărțit printr-o șa extrem de bine conturată), iar spre sud este mărginit de vatra Tilișcâi. În partea de nord are din nou ca vecin un deal, „Dumbrăghița”, dincolo de care se ridică „Dealul Furcilor”, ale cărui prelungiri merg până departe spre nord, despărțind depresiunea Săliștei de cea a Secașului.

Înălțimea „Cățanașului” atinge în partea sud-vestică 712 m, ridicându-se deasupra comunei Tilișca cu peste 100 de metri.

Cetatea dacică de la Tilișca a intrat în circuitul științific încă de la sfârșitul secolului XIX, existența sa fiind semnalată de către Király Pál în anul 1892¹; aproximativ șaiszeci de ani mai târziu a fost redescoperită, de către Gheorghe Ruga, profesor de istorie în Tilișca și de inginerul Ioan Floașiu din Galeș. Prima perieghetă a fost efectuată în primăvara anului 1957, de un colectiv al Muzeului Național Brukenthal, condus de prof. Nicolae Lupu, directorul instituției. Acesta începea primele săpături arheologice sistematice doi ani mai târziu (9 septembrie 1959), săpături ce au durat, fără întrerupere, până în anul 1965. Între anii 2003-2006 cercetările au fost reluate sub coordonarea dr. Dumitru Popa, apoi, din anul 2018 și până în prezent, de colectivul mai sus menționat, rezultatele fiind publicate într-o serie de studii.

Așezările de pe Cățanaș aparțin ambelor epoci ale fierului: Hallstatt, când s-au ocupat porțiuni mai puține și mai restrânse ca suprafață și nu s-a intervenit asupra formei terenului decât, cel mult, pentru amenajările fiecărei locuințe în parte și La Tène, când s-au construit terase, așezarea fiind împărțită în două zone, una superioară (platoul) - de pe care se poate supraveghea cu ușurință spre est bazinul Căminului, vizibil cu ochiul liber până la Sibiu, iar spre nord bazinul superior al Secașului (cu o perspectivă până în apropierea orașului Sebeș, aflat în județul Alba) și alta inferioară, constituită din cele 23 de terase, amplasate pe laturile de nord și nord-vest. Versantul sudic al Cățanașului,

foarte abrupt, nu a avut nevoie de fortificații; în schimb, cel nordic și cel vestic au impus construirea a două valuri de apărare pentru ocrotirea incintei. Datată de la mijlocul secolului II î. Chr. până la cucerirea romană, cetatea de la Tilișca - „Cățanaș” este una dintre cele mai importante din această zonă.

Obiectivele cercetării: În campania din anul 2023 ne-am propus continuarea cercetării pe marginea întărită a platoului superior.

Rezultatele cercetării

Pe marginea întărită a platoului superior s-a extins suprafața 2/2021 spre nord, cu 8 m, rezultând o suprafață de 8/10 m, în scopul dezvelirii și cercetării integrale a marginii întărite a platoului superior. Între 0 și -0,20 m se află stratul vegetal, compus din pământ negru cu resturi vegetale, între -0,20 și -0,30 m se află un strat de depunere, iar sub acest strat, între -0,30 și -0,60 m se află un strat de cultură datat în secolului I î. Chr. în care a fost cercetată o structură, ce constă din aglomerări de chirpic, pietre de râu (Fig. 1), șanțuri de fundație, în interiorul cărora s-au identificat și gropi de stâlp, circulare, cu diametrul de 0,25 - 0,30 m și adâncimea de 0,30 - 0,35 m (Fig. 2), precum și un număr mare de materiale arheologice, în speță fragmente ceramice (Fig. 3) și piese din metal (fier și bronz), dintre care amintim trei cosoare și un cuțit pentru curățarea pieilor. În colțul sud-estic al suprafeței, în carourile 6 și 7, a fost descoperită o groapă circulară (G. 6), cu diametrul de 2,30 m și adâncimea de 0,60 m (Fig. 4). În umplutura gropii a fost descoperită o cantitate mare de ceramică fragmentară.

În carourile 31-35 a fost surprinsă marginea întărită a platoului superior, la adâncimea de 0,25 m, fiind cercetată partea superioară a valului de apărare, alcătuită din pietre de râu și de stâncă, așezate una lângă alta, în scopul susținerii valului de pământ, în spatele lui fiind surprinse cele trei șiruri de gropi de stâlp (descoperite și în campania din anul 2022 în secțiunea s1/2022), care, probabil, provin de la o palisadă (Fig. 5).

La sud de secțiunea s1A/2022 a fost deschisă o suprafață de 4/10 m, în scopul stabilirii relațiilor dintre cele două structuri circulare din piatră de râu și stâncă locală, cercetate în campania anterioară. În această zonă s-a coborât până la adâncimea de -0,50 m, unde ne-am oprit în partea superioară a nivelului de călcare.

Cercetarea din această campanie a dus la descoperirea unor elemente noi: structura, ce aparținea, din punctul nostru de vedere, unui atelier pentru prelucrarea pieilor și cele trei șiruri de gropi, care au dus la confirmarea existenței palisadei ce întărea sistemul de fortificație al cetății. Campania viitoare are ca scop continuarea cercetărilor arheologice pe marginea întărită a platoului superior, dar și deschiderea unei unități noi de cercetare, la baza dealului, în punctul numit Progradia Veche, cu scopul stabilirii stratigrafiei din această zonă.

Abstract

On the edge of the upper plateau, the surface 2/2-21 was extended by 8m to the north, resulting in the following stratigraphy:

- 0 - 0.20 m: vegetation layer,
- 0.20 - 0.30 m: sedimentary layer,
- 0.30 - 0.60 m: a layer of culture, 1st century B.C.,

in which we identified the imprint of "workshop-house" 3/2023 (Fig. 1), as well as a large amount of archaeological materials (Fig. 3).

In the SE part of this surface, a circular pit (Gr. 6) was uncovered, also containing pottery fragments.

In squares 31-35, at a depth of 0.25 m, we captured the defensive berm (observed previously in 2022, section 1/2022) and three rows of post pits belonging to a palisade.

An area of 4 m by 10 m was opened south of S1A/2022, trying to establish a relation between the two circular structures investigated in 2022. We descended to a depth of 0.50 m, where a stepping level was identified.

In conclusion, the 2023 campaign led to the discovery of a leather processing workshop and it confirmed the existence of a palisade. The future campaign will continue on the fortified edge of the upper plateau, in the areas already opened, and a new research unit will be excavated at the base of the hill, at the point called "Progradia Veche".

Illustrations list:

Fig. 1. Adobe and river stones agglomerations.

Fig. 2. Foundation - before and after excavation.

Fig. 3. Pottery fragments - during process.

Fig. 4. G6 - circular pit.

Fig. 6. Post pits.

Fig. 1. Aglomerări de chirpici și pietre de râu

Fig. 2. Șanț de fundație - înainte și după golire

Fig. 3. Material ceramic - în timpul prelucrării

Fig. 4. Groapa 6

Fig. 5. Gropi de stâlp

74-76. Topalu, jud. Constanța [Capidava]**Punct: Cetate****Codul RAN:** 63063.01-12**Autorizație nr.** 30/04.04.2023**Colectiv:** Ioan Carol Opreș - responsabil științific (Facultatea de Istorie, U București). Instituția organizatoare a cercetării arheologice: MINAC**Finanțare:** 35.000 lei Ministerul Culturii (cofinanțare MIN-AC și MNIR)**Perioada desfășurării cercetării:** 3.07 – 31.10.2023**74. Sector VII – intra muros****Cod sit:** 63063.01 (RAN)/ CT-I-s-A-02600.01 (LMI)**Colectiv:** Alexandru Rațiu (MNIR București), Ioan Carol Opreș (U București), Raluca Moței (MM București), studenți, masteranzi și doctoranzi ai U București (Facultatea de Istorie), respectiv de la UAIC Iași (Alexandru Codescu).**Perioada desfășurării cercetării:** 01 - 20.08.2023

Suprafața cercetată: Cercetarea sistematică din 2023 s-a concentrat la sud și vest de edificiul cunoscut în literatura de specialitate sub numele de „*Principia* romană târzie”, unde săpătura propriu-zisă a edificiului cu absidă (*principia*) s-a încheiat odată cu campania din 2019. Cercetarea s-a desfășurat între 1.08 – 20.08.2023, cu un colectiv sub coordonarea MNIR, care mai reunește specialiști și studenți, respectiv doctoranzi de la FIB-UB, UAIC și de la MMB. Săpătura arheologică manuală în zona de la sud și vest de edificiul amintit a constat în deschiderea mai secțiunilor de 4 x 4 m (S53-S54), respectiv prelungirea altora începute în campaniile anterioare: prelungire S39 (4 x 2 m); S 53 (6 x 4 m); S 54 (4 x 4 m); prelungire S 48, 46 și 43, fiecare cu 3 x 4m. Total săpătură nouă (2023) = 84 mp. Deopotrivă cu săpătura nouă, în 2023 s-a continuat cercetarea în secțiunile mai vechi: S 39, 50, 33, 38, 23, 36, 29, 38, 47, 45, 51, 52 și 44 (= alți 208 mp).

Obiectiv / rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2023:

În cadrul campaniei din 2023 în sectorul VII intra muros am aprofundat cercetarea zonei situată la sud de *principia*, unde în campaniile trecute s-a descoperit o parte a unui *peristyl*. O a doua zonă de interes în cursul cercetării din anul 2023 a fost strada β, situată la vest de *principia*, strada la care avea ieșire principală edificiul respectiv. O parte a străzii a fost cercetată și în anul 2021, iar în anul aceasta am încercat să unim suprafețele din 2021 cu cele din campania precedentă (2022).

Principalul scop pentru care am continuat cercetarea străzii β este faptul că, după primele aparențe edificiul cu *peristyl* este, la fel ca și *principia*, aliniat cu ieșirea principală la această stradă.

O altă zonă de interes a fost degajarea dărâmăturii ce acoperea curtea sudică a fortificației de secol VII p.Chr. Acest demers, deși a consumat mult timp și resurse umane, are potențialul de a răspunde mai multor întrebări ridicate pe seama acestei ultime faze de fortificație a Capidavei.

În cadrul campaniei din 2023 am reușit să ne axăm și pe golirea, prin metoda de golire pe jumătate

cu înregistrarea profilului interior, a gropilor „de provizii” evidențiate în plan încă de la finalul săpăturii din anul 2022.

Metodologie: Prima faza a săpăturii a însemnat, ca în fiecare an, curățarea suprafețelor cercetate în anii trecuți, îndepărtarea geotextil-ului (conservarea primară) și a vegetației. După faza de pregătire a terenului a început cercetarea arheologică, echipa constând din 3 arheologi (Alexandru Rațiu – MNIR, Ioan C. Opreș – FI-UB și Raluca Moței - MMB), 16 muncitori zilieri (7 plătiți din fonduri MNIR și 9 din PNFC prin MINAC), 8 studenți (FIB – UB) și doi doctoranzi voluntari (UB și UAIC). Zonele destinate cercetării au fost împărțite în suprafețe de 4 x 4 m. Suprafața totală cercetată a fost de aproximativ 464 mp, cu o adâncime medie de 0,8 m.

În campania din anul 2023, în sectorul VII au fost deschise 3 noi unități de săpătură, numerotate S53 - S55, dar cercetarea a continuat și în multe alte suprafețe deschise în anii anteriori (vezi Pl. I). De asemenea suprafețele S 43, 46 și 48 au fost prelungite cu câte 2 m spre sud.

Metodele de înregistrare a rezultatelor săpăturii au fost cele uzuale: desen de săpătură cu scara de 1:20 cm, fotografii digitale, fotografii perpendiculare din dronă, caiet de săpătură și de pachete (fizic și digital). La finalul cercetării s-a făcut și o ridicare topografică. Înregistrarea materialului arheologic descoperit s-a făcut contextual.

Stratigrafia generală a săpăturii:

Contextul nr. 1 - nivelul vegetal actual, de culoare brun cenușiu închis (negru), cu grad de compactare scăzut, frecvente rădăcini și urme de rădăcini, permeabil, cu foarte puține materiale contemporane remaniate, rar și materiale arheologice, în special fragmente tegulare; are o grosime de cca. 0,10 – 0,15 m;

Contextul nr. 2 - nivel antropic, sediment de culoare cenușiu închis, omogen, grad de compactare foarte scăzut, conține fragmente ceramice de mici dimensiuni, oase animaliere, fragmente rulate de țigle și cărămizi și pietre nefasonate de mari dimensiuni. Acest context reprezintă nivelul de bordeie medio-bizantine de secole IX-XI p.Chr. și are o grosime de maximă de 0,30 m.

Contextul nr. 3 - nivel antropic, sediment de culoare brun-închis, structură granulară, relativ eterogenă, ce reprezintă nivelul de locuire de sfârșit de secol VI p.Chr., ultimul al cetății romane în integralitatea sa. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,20 – 0,30 m. Contextul este mărginit la limita sa inferioară de o podea lutuită, de culoare galben deschis, compactă, cu o grosime de cca. 0,15 m. Nivelul este incendiat.

Contextul nr. 4 - nivel antropic, sediment de culoare brun-gălbui, structură granulară, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de secol V p.Chr. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,15–0,20 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea lutuită, de culoare galben-deschis, compactă, cu o grosime de cca. 0,10 - 0,15 m.

Contextul nr. 5 - nivel antropic, sediment de culoare brună, structură granulară, relativ eterogenă, constituind

nivelul de locuire de secol IV p.Chr. Conține artefacte din ceramică și fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,15 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea din cărămizi prinse în mortar pe o substructie din lut bătătorit.

Contextul nr. 6 - nivel antropic, sediment de culoare galben-maronie, structură prăfoasă, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de sec. II – III p.Chr. Conține artefacte din ceramică și fragmente din vase de sticlă, dar și materiale din bronz sau fier. Are o grosime de cca. 0,40 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos fie de un pavaj din pietre de râu (în cazul stradelor), fie de o podea din lut bătătorit.

Descrierea unităților de săpătură din cadrul campaniei 2023

Scurt istoric al săpăturii

În 2018 s-au deschis cinci secțiuni, numerotate S24-S27 și S30, și care au fost cercetate până la nivelul podelei de sec. IV p.Chr. O parte dintre acestea erau dispuse în interiorul clădirii *principia*, care era principalul obiectiv al cercetării de atunci. De asemenea, s-a deschis și S27 în colțul de nord al edificiului principal, unde cercetarea a ajuns la nivelul de locuire roman târziu. Cercetarea a continuat și în S23 (deschisă la finalul campaniei anterioare, 2017), unde s-a descoperit o parte dintr-un peristil al unei clădiri de mari dimensiuni. În decursul campaniei din anul 2019 au fost deschise 6 noi unități de săpătură, numerotate S31-S36, dar cercetarea a continuat și în alte suprafețe deschise în ani anteriori și astfel s-a definitivat cercetarea propriu-zisă a clădirii comandamentului (*principia*) de fază târzie. În 2021 am mai deschis 6 noi suprafețe de săpătură, de această dată situate toate la sud de *principia*, numerotate S38-S43, dar s-a continuat cercetarea și în alte două suprafețe (S29, S34 și S35) deschise anii anteriori. În 2022 s-au deschis nouă secțiuni (S44-S52) și s-a continuat cercetarea în suprafețele deschise anii anteriori (S38, S41-43). Martorul dintre S38, S47 și S32 și S33 a fost demontat, materialul arheologic fiind recuperat și înregistrat conform.

În campania din anul 2023, în sectorul VII au fost deschise 3 noi unități de săpătură, numerotate S53 - S55, dar cercetarea a continuat și în multe alte suprafețe deschise în anii anteriori (vezi Pl. 1). De asemenea suprafețele S 43, 46 și 48 au fost prelungite cu câte 2 m spre sud.

Suprafața S53 (dimensiuni 6 x 4 m, cu o adâncime de 1,9 m) a fost deschisă la sud de S36, cu scopul de a dezveli mai multă suprafață din traseul străzii β. Săpătura a fost îngreunată de un nivel mare de dărâmtură și colmatare din vechile săpături din anii 1950, când în această zonă s-au cercetat bordeiele medio-bizantine. Sub nivelul acestora am întâlnit un nivel solid de dărâmtură din piatra de construcții romană, probabil provenită de la clădirile aliniate la această stradă. De asemenea am descoperit pereți din cărămizi de chirpici dărâmați, dar care ne-au indicat faptul că strada a fost blocată și locuită în perioada de final (sau a doua parte a secolului al VI-lea p.Chr.). Datarea este oferită de materialul arheologic descoperit în această dărâmtură. Materialul arheologic descoperit a fost descoperit în special pe caldarâmul străzii, în general amfore de vin (fragmente de LR 1 și LR 2) dar și alte tipuri de ceramică specifică

secolului VI p.Chr.

O surpriză interesantă din S53 a constituit descoperirea unei inscripții de epoca Principatului, refolosită într-un zid, din care nu se mai păstrează prea mult, situat în colțul de nord al edificiului cu peristil, dar aparent nefăcând parte din aceasta. Inscripția este probabil o stelă funerară și păstrează ultimele trei rânduri ale textului: [...]CO PRI/SCUS SERV(US)/ POS(UIT).

În S53, la vest de edificiul cu absidă, a fost surprinsă o groapă (Groapa 5), care prezenta o formă rotundă în plan și o formă de clopot în profil. La nivelul de surprindere avea un diametru de cca. 0,45 m. Groapa a fost cercetată pe o adâncime de 0,80 m, fără a fi epuizată. Cercetarea nu a fost încă finalizată și va face obiectul campaniei viitoare. Groapa a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea de la Capidava. Din umplutură au fost recuperate fragmente ceramice caracteristice secolelor IX-XI p.Chr., un piron din fier, un proiectil de praștie și oase de animal.

Tot în S53, de această dată la vest de colțul SV al edificiului cu absidă, a fost surprinsă o groapă de formă rotundă (Groapa 7), cu un diametru de cca. 1,07 m și o adâncime cercetată de cca. 0,35-0,40 m. Groapa a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea Capidava. Din umplutură au fost recuperate fragmente ceramice caracteristice secolelor IX-XI p. Chr.

Suprafețele S54-S55 (dimensiuni 4 x 4 m fiecare, cu o adâncime de cca. 2,2 m pentru S54 și 0,8 m la S55) sunt situate la sud-est de S35 și de S44, respectiv. Au fost deschise în scopul de a determina extremitatea estică a *edificiului cu peristil*. S54 a fost săpată până pe nivelul de distrugere aferent finalului de secol VI, nivel bogat în material arheologic (o amforă LR 2 descoperită pe podea spartă, dar reîntregibilă). La fel ca în S35 (este aceeași încăpere) abundă descoperirile de cărămizi de chirpici, arse secundar. În secțiunea S55 cercetarea s-a oprit, din motive de timp, pe nivelul podelei bordeiului medio-bizantin.

Săpătura din cadrul campaniei 2023 a mai continuat și în suprafețele deschise în anii anteriori, descrise de la este la vest, după cum urmează:

Suprafețele S44-45, 51-52 (dimensiuni 4 x 4 m) situate la SV de suprafețele S34-35, fiind paralele cu acestea, având o suprafață de 4 x 4 m fiecare. Acestea nu au fost deschise simultan, ci două câte două, primele fiind suprafețele S44 și S45, în timpul campaniei din anul 2022. Aici am decis scoaterea podelei de lut de secol VI și continuarea săpăturii până la prima asiză din elevația zidului care mărginește la vest aceste secțiuni. Scopul a fost identificarea unor structuri care să fie în congruență cu peristilul din încăperea alăturată. Au fost identificate mai multe dale de piatră ce făceau parte dintr-un pavaj, dar fără material arheologic pentru o datare concretă.

Suprafețele S23, S28, S29, S32, S41, S36 și S38 (primele cinci cu dimensiuni de 4 x 4 m, iar ultimele două, S36 și S38, de 4 x 6 m) sunt dispuse în centru ariei cercetate (v. Pl. I). Aici, în mod intenționat la finalul campaniei de anul trecut ne-am oprit cu săpătura la 0,20 m deasupra nivelului de călcare de final de secol VI (neavând timp de o cercetare temeinică). În cadrul campaniei din acest an

am săpat acest nivel, iar rezultatele, în materie de artefacte au fost pe măsura așteptărilor. Dintre acestea menționăm două unelte agricole, o sapă și o cazma, ambele din fier, descoperite întregi pe podeaua încăperii.

Suprafața S33 (dimensiuni de 4 x 4 m) este situată la nord de S47 și la vest de S32. În această suprafață, deschisă în anul 2019, s-a cercetat, în cadrul campaniei din anul 2023 o groapă „de provizii” care a oferit un material relativ interesant. Așadar, la limita dintre S33 și S47 fost surprinsă o groapă (Groapa 4), care avea o formă rotundă în plan cu un diametru de cca. 1,05 m. Groapa a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea Capidava și a fost cercetată pe o adâncime de cca. 0,35-0,40 m. Din umplutură au fost descoperite un inel din bronz, două fragmente de brățară din sticlă, un jeton din ceramică, o cute din piatră, fragmente ceramice și oase de animal.

Tot în S33, la SV de edificiul cu absidă, a fost surprinsă o groapă de formă rotundă (Groapa 6), cu un diametru de cca. 0,80 m și care a fost cercetată pe o adâncime de cca. 0,90 m. Groapa a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea Capidava. Din umplutură au fost recuperate cărămizi și țigle fragmentare, fragmente ceramice, oase de pește, două monede din bronz, un fragment de cruce din bronz, o fibulă, un ac de cataramă, o fusaiolă, mai multe piroane, un cui și un cârlig din fier.

Suprafața S35 (dimensiuni 4 x 4 m) este situată la N de S44 și la V de S54. În S35, la nord de zidul perimetral de nord al încăperii cercetate în această suprafață (vezi Pl. 1), a fost surprinsă o groapă de formă rotundă (Groapa 8), cu un diametru de cca. 0,70 m și o adâncime cercetată de cca. 0,75 m. Groapa a deranjat zidul amintit și a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea Capidava. În umplutură sa au fost descoperite fragmente ceramice, oase de animal, două monede și trei fragmente dintr-o brățară din sticlă.

Suprafața S39 (dimensiuni 4 x 8 m) este situată la N de S53 și la V de *principia*. În apropiere de profilul nordic al S39 a fost surprinsă o groapă de formă rotundă (Groapa 9), cu un diametru de cca. 0,75 m și o adâncime cercetată de cca. 0,45 m. Groapa a distrus strada β și a fost amenajată în stânca naturală pe care este așezată cetatea Capidava. În umplutură sa au fost descoperite fragmente ceramice și trei cuie din fier.

Suprafața S47 este situat la NV de S43 și S38. În această zonă, în cadrul campaniei din anul anterior ne-am oprit pe nivelul de sec. VI p.Chr., unde am identificat o groapă menajeră, umplută cu material fragmentar ceramic (platouri din ceramică fină cu decor ștampilat în formă de cruce) și sticlă, plus patru cărămizi întregi așezate „pe cant” deasupra gropii. În acest an, 2023, ne-am concentrat pe golirea sistematică a gropii (Groapa 1), întâi pe jumătate, cu înregistrarea profilului, iar apoi am continuat cu golirea integrală a complexului. În campania 2022 s-a continuat investigarea conținutului gropii G1. În anul precedent se cercetase deja aproximativ 30% din volumul acesteia. Anterior reluării săpăturilor la acest complex, s-a curățat zona, fiind îndepărtat materialul geotextil așezat pentru protecție, sedimentul depus din măcinarea marginilor

gropii și pământul spălat de ploi din zona adiacentă, fiind îndepărtate și plantele crescute între timp. Din punct de vedere metodologic, investigarea a constatat în îndepărtarea, în suprafață, de straturi succesive de aproximativ 10 cm, cu înregistrarea și fotografierea *in situ* a descoperirilor. Aproximativ de la jumătatea gropii G1, evazarea acesteia în formă de sac și creșterea corespunzătoare a dimensiunii planului orizontal au permis efectuarea unei secțiuni verticale orientate NNE-SSV și evidențierea unui profil al sedimentului. Demersul s-a dovedit util, în pofida dificultăților tehnice, deoarece s-a putut observa pe profil și fotografia succesiunea principalelor două contexte stratigrafice ale complexului. După fotografierea digitală a profilului s-a trecut la investigarea în același mod (în straturi succesive de aproximativ 10 cm) a jumătății rămase. După degajarea completă s-au desenat la scara 1:10 două secțiuni perpendiculare, pe direcția N-S, respectiv E-V. Cele două secțiuni au unele diferențe date de caracterul ușor neregulat al formei gropii. Groapa a fost săpată în stânca nativă până la o adâncime de 255 cm calculată de la baza fundației de piatră a coloanei aflate la marginea de vest a acesteia, pornind de la un diametru de aproximativ 210 cm, îngustându-se rapid la baza treimii inferioare până la un diametru de aproximativ 140 cm, apoi evazându-se progresiv până la un diametru de aproximativ 160 cm, păstrat cu relativă regularitate în întreaga jumătate inferioară. Baza gropii este ușor concavă. Din punct de vedere stratigrafic, s-au putut evidenția două contexte principale: în jumătatea superioară un strat fiabil de sediment prăfos de culoare deschisă, gălbuie, specifică lutului crud, foarte bogat în descoperiri ceramice și osteologice (în special oase și solzi de pește), urmat de strat mult mai compact, de culoare închisă, relativ sărac în descoperiri ceramice, însă cu relativ frecvente resturi osteologice de pește și sporadice descoperiri monetare (nominal mărunț, de bronz), caracteristic jumătății inferioare a complexului. În partea inferioară a stratului de sediment prăfos a fost descoperit un depozit de 15 cârlige de pescuit din bronz și, împreună cu acestea, un fragment de lemn care prezintă o mică perforație circulară, fragment destul de bine conservat de umiditatea constantă a sedimentului. Materialul ceramic este constituit în special din amfore și fragmente de amforă, capace de amforă, precum și din ceramică fină de masă din pastă roșie de import, uneori cu decor creștin estompat (cruci).

Suprafețele S40, 42, 43, S46 și 48 sunt situate în partea de sud a întregii zone cercetate și aveau fiecare o dimensiune de 4 x 4 m. Acestea au fost deschise simultan în campania din 2021, dar nu au fost definitivare cu acea ocazie. În campania din 2022 am redeschis cercetarea în aceste două zone. Aici s-a identificat un nivel de locuire datat pe baza materialului ceramic în secolul al VI-lea, adică contextul 3 al stratigrafiei generale din această zonă. Suprafața cercetată a surprins pe latura dinspre Dunăre zidul de incintă târzie și totodată un canal de scurgere ce are legătura cu Strada β descoperită în 2021. În anul 2023 am decis prelungirea cu câte 2 m pe toată lățimea a suprafețelor S43, S46 și S48, pentru a surprinde un eventual parament sudic al zidului de incintă, având astfel

și lățimea acestuia. În zona acestor suprafețe, timp de mai mult de șapte decenii s-a constituit o zonă de evacuare a pământului de aruncătură. Din motive logistice la Capidava pământul de aruncătură, fără pietre mari care sunt oprite în grămezi, este evacuat în zona cetății afectată de cariera de calcar, respectiv spre Dunăre. În timp zona de evacuare a pământului s-a colmatat serios, iar anul acesta am fost nevoiți să mutăm cca. 20 mc de pământ de aruncătură. La final am găsit ceea ce căutam, respectiv o asiză (prima și singura păstrată din elevație) din paramentul sudic al zidului de incintă. În această parte a sa zidul de incintă este deosebit de afectat, practic demantelat sistematic, cel mai probabil de ocupanții de perioadă medievală a zonei cetății.

Suprafețele S49 și S50 sunt situate la NV de suprafețele S46 și S47 și au fost deschise în anul 2022 pentru a putea urmări traseul Străzii β descoperită în S39 din 2021. Fiecare dintre cele trei secțiuni are o suprafață de 4x4 m, cu o adâncime maximă de 1.2 m. În cadrul acestei suprafețe a fost identificată o porțiune din Strada β care coboară dinspre NV spre S. În partea de SV (S48) a fost dezvelit zidul incintei târzii, cercetarea surprinzând cota de fundare, dar și stratul de arsură anterior. De asemenea, în 2022 au mai fost identificate o bază de coloană în poziție secundară (S48) și alte două baze la limita dintre S49-50 cu S47-48. În anul 2023 s-au făcut intervenții minore în această zonă – în mod practic doar s-a curățat strada și s-a făcut legătura cu S53 deschisă la nord de S49.

Materialul arheologic descoperit

Materialul arheologic descoperit este compus în mare parte din fragmente ceramice. Pe lângă acestea, au fost descoperite și alte obiecte confecționate din materiale precum os, metal sau sticlă. Pentru artefactele din ceramică putem aminti piese găsite întregi precum: un pahar, un opaiț din tipul numit „dunărean”, dar și fragmente de platouri din ceramică fină de import. Totodată, au fost descoperite numeroase amfore, în special amfore de transport din tipurile LR1 și LR2 sparte *in situ*, dar relativ neîntregibile, alături de vase de mici dimensiuni folosite pentru servitul mesei. Pentru artefactele din sticlă putem menționa fragmente de pahare, fragmente de candelă sau o brățară medievală de culoare albastră. De menționat este descoperirea în groapa G1 unui dispozitiv de pescuit - *paragată* flotantă sau de fund - format din 15 cârlige din cupru, păstrate foarte bine. De asemenea menționăm și descoperirea în context, pe podea, a două unelte agricole, o cazma cu vârful drept și o sapă, ambele din fier, ambele păstrate în întregime.

Obiective pentru campania din 2024

În campania viitoare ne propunem să continuăm și să extindem săpătura arheologică în două direcții: spre vest pentru a elibera complet strada β și spre est pentru a înțelege mai bine limitele edificiului cu peristil. Extinderea dinspre vest poate avea și altă dimensiune importantă în cunoașterea sistemului de fortificare al ultimei incinte romane de la Capidava, care reprezintă totodată o oportunitate excepțională pentru datarea și înțelegerea căderii limes-ului dunărean. Cu o serie de secțiuni și suprafețe proiectate inteligent vom putea surprinde colțul *castellum*-ului de început de secol VII p.Chr.

Abstract

During the 2023 archaeological campaign from Capidava, sector VII, the team has continued the research of the area south of the Late Roman *principia*, where part of a peristyle was discovered in past campaigns. A second area of interest for the 2023 excavation was *Beta* Street, located west of the *Principia*, the street where the building had its main exit. A part of the street was also excavated in 2021. The main purpose for which we continued the research of *Beta* Street is the fact that, according to first appearances, the edifice with the peristyle is, like the *Principia*, aligned with its main exit to this street.

The archaeological material discovered during the 2023 campaign is mostly composed of pottery fragments, but also whole pots and vessels. In addition to these, other objects made of materials such as bone, metal or glass have been discovered such as: several fishing hooks, a cooper alloy fibula, cooper alloy coins etc.

Illustrations list:

Pl. I. Orthophoto plan of the 2023 excavation with the overlay of the plan of the researched surfaces.

Pl. II. 1. Oblique drone photograph from the beginning of the excavation in the 2023 campaign; 2. Orthophoto plan at the completion of the excavation in 2023.

Pl. III. 1. The peristyle building, view from west to east; 2. The peristyle building, orthophoto plan.

Pl. IV. 1. Aerial view of Pit G1 with the pit plan. 2. Intermediate detail with some of the discoveries from Pit G1.

Pl. V. Pits G1, G4, G6, G7, G8, and G9 at the end of their emptying.

Pl. VI. The enclosure wall from sections S48, S46, S43, S42, and S40. Details with the *emplecton* and its rubble.

Pl. VII. Artifacts discovered *in situ* during the 2023 campaign: 1. Spade (S23); 2. Hoe (S36); 3. Fishing hooks (Pit G1 - S47); 4. Fragmentary funerary stela with inscription (S53); Broken amphorae (Street β - S39); 6. Ceramic cup (S28).

Suprafețe în care s-a săpat în anul 2023.

Pl. I. Ortofotoplan al săpăturii din 2023 cu suprapunerea planului suprafețelor cercetate

Pl. II. 1. Fotografie oblică din dronă de la începutul săpăturii în campania 2023;
2. Ortorectoplan de la finalizarea săpăturii în anul 2023

1

2

Pl. III. 1. Edificul cu peristil, vedere dinspre vest spre est; 2. Edificiul cu peristil, ortofotoplan

1

2

Pl. IV. 1. Groapa G1 vedere aeriana cu planul gropii. 2. Detaliu intermediar cu o parte din descoperirile din groapa G1

Pl. V. Gropile G1, G4, G6, G7, G8 și G9 la finalul golirii lor

Pl. VI. Zidul de incintă din secțiunile S48, S46, S43, S42 și S40. Detalii cu emplectonul și dărâmătura acestuia

1

2

3

4

5

6

Pl. VII. Artefacte descoperite in situ în cadrul campaniei 2023: 1. Cazma (S23); 2. Sapă (S36); 3. Cărlige de pescuit (Groapa G1 - S47); 4. Stela funerară fragmentară cu inscripție (S53); Amforete sparte pe loc (Strada β - S39); 6. Pahar din ceramică (S28)

75. Sectorul de Est (sectoarele IV-V)

Colectiv: Ioan Carol Opriș (FIB-UB); Tiberiu Potârniche (MINAC)

Cercetările arheologice desfășurate în sectorul estic al cetății de la Capidava au debutat în data de 19 septembrie 2023 având ca scop principal continuarea investigațiilor realizate în campaniile precedente în zona edificiului E2 și a încăperii C5, plasată la est de acesta. Cel de-al doilea obiectiv a fost reprezentat de realizarea unei investigații în zona *extra murană* a curții F, cu scopul de a verifica situația aflată la baza zidului de incintă. Pentru îndeplinirea acestui demers au fost efectuate două sondaje distincte, denumite convențional „sondaj SI” și „sondaj SII”. Din rațiuni de conservare și datorită finalizării cercetărilor în anumite zone, în partea finală a campaniei au fost efectuate lucrări de acoperire în încăperea C7 (E2), în secțiunea SIII din încăperea C5, precum și în zona celor două sondaje *extra murane*. În ultima decadă a lunii octombrie membrii colectivului științific au realizat măsurători și înregistrări, ambalând totodată și materialele arheologice descoperite.

EDIFICIUL E2: Încăperea C7

Edificiul E2 (Pl. II) este situat în partea de nord a sectorului de est, având latura de nord-est alipită curții F. Acesta descrie o formă dreptunghiulară alungită și are componența sa 3 camere, denumite în ordinea descoperirii lor: C8A, C8B și C7.

Cercetările arheologice efectuate aici au fost stopate în anul 1996 pe un nivel de distrugere localizat cronologic în a doua jumătate sau chiar spre sfârșitul secolului al VI-lea p.Chr. Această situație nu este singulară în sectorul estic al Capidavei, ea fiind recent documentată și în ceea ce privește situația din edificiul E1. În cadrul campaniei 2006 au fost efectuate o serie de lucrări de conservare și restaurare asupra zidurilor perimetrice, în special asupra celor localizate în C8A. În campania din anul 2019 a fost reluată cercetarea din acest obiectiv, prin investigarea secțiunii S2, fără ca aceasta să fie epuizată. Ulterior, cercetările întreprinse în campaniile din anii 2020 și 2021 au continuat investigația arheologică atât în secțiunea S1 cât și în secțiunea S2. În vara anului 2020 au fost efectuate lucrări de restaurare asupra edificiului mai sus menționat, lucrări realizate în cadrul proiectului de restaurare recent încheiat. Aceste lucrări au vizat refacerea și consolidarea zidurilor perimetrice, prin adăugarea unei asize de cărămidă pe baza amprentelor păstrate în mortarul original, precum și a două asize de protecție realizate din blocuri de piatră.

Se cuvine să amintim aici, succint, câteva date referitoare la metodologia de lucru abordată: datorită dimensiunilor reduse ale edificiului (14,35 m x 5,08 m) am hotărât realizarea a două secțiuni stratigrafice, dispuse perpendicular pe curtea F, având un martor de 1,00 m între ele pentru a surprinde cât mai bine datele stratigrafice. Au fost obținute astfel două secțiuni, denumite convențional S1 și S2, iar săpătura s-a desfășurat simultan în toate cele 3 încăperi. Cercetările din interiorul C7 s-au desfășurat succesiv în campaniile 2019 (secțiunea S2), 2020-2021 (secțiunile S1 și S2), demontarea martorului stratigrafic fiind efectuată în campania din anul 2022.

Încăperea C7 (Pl. II). Cercetarea anterioară a relevat prezența unor ziduri demantelate, corespunzătoare fazelor mai vechi de locuire (Z1-Z4) descrise în rapoartele anterioare¹. Anul acesta ne-am concentrat pentru investigarea complexelor de adâncime reprezentate de o serie de gropi și șanțuri identificate parțial încă din campania 2022. Acestea reprezintă, după toate probabilitățile, cele mai vechi forme de ocupare a spațiului în zona edificiului E2 și a încăperii C7. În urma răzuiriilor de control au fost identificate și ulterior cercetate 10 complexe – 7 șanțuri (S1-S7) și 3 gropi (G5, G8 și G9).

Groapa G5 (Pl. III) groapă de formă eliptică, săpată în loess, având secțiune evazată, a fost identificată la adâncimea de -1,70 m, dimensiunile la conturare fiind de 0,50 x 0,45 m. În campania din anul 2022 au fost cercetați primii 20 cm, suficient pentru a constata faptul că groapa se evazează puternic. Din umplutura acesteia au fost recuperate câteva fragmente ceramice ce provin din partea inferioară a unui vas de tip „sac” databil, în linii generale, în prima epocă a fierului. Complexul se plasează adiacent la zidul Z1, fiind suprapusă de acesta. Adâncimea finală a complexului a fost înregistrată la -0,60 m (-2,30 m), fără identificarea unui material arheologic suplimentar.

Groapa G8 (Pl. V): groapă de formă cvasicirculară, săpată în loess, plasată între traseul zidurilor Z2 și Z3. Complexul este suprapus parțial de zidul Z2 și intră sub acesta, motiv pentru care cercetarea s-a putut efectua doar parțial, complexul nefiind epuizat. Dimensiunile înregistrate: D1 – 1,64 m, D2 – 0,92 m. Complexul a fost conturat la adâncimea de -2,30 m, fiind înregistrat până la -3,60 m, obținându-se o adâncime păstrată de cca 1,30 m. Secțiunea complexului este una globulară, iar din umplutura acestuia au fost recuperate exclusiv fragmente de cărămidă, țigle și olane, fără alte materiale arheologice. O serie de pietre de mici dimensiuni întregesc inventarul complexului. În aceste condiții, judecând după natura formei, dar și conținutul identificat, putem considera că acest complex reprezintă o groapă de „împrumut”.

Groapa G9 (Pl. IV): groapă de formă cvasicirculară, săpată în loess, suprapusă de traseul zidului Z3. Dimensiunile înregistrate: D1 – 0,86 m, D2 – 0,41 m. Complexul s-a conturat la adâncimea de -2,66 m, fiind înregistrată până la adâncimea de -2,90 m. Prezintă o secțiune globulară, iar din umplutura acesteia au fost recuperate câteva fragmente de cărămidă, precum și câțiva bulgări de mortar. Contemporană după toate aparențele cu groapa G8 și, posibil, având aceeași destinație, anume groapă de „împrumut”.

Șanțul S1 (Pl. III): conturat la adâncimea de -1,70 m și dispus paralel față de latura de SV a încăperii C7. Prezintă o lățime de cca 0,40 m, adâncimea păstrată fiind de 0,80 m. Complexul este suprapus de traseul zidului Z1, continuând, după toate probabilitățile, către vest. Din umplutura acestuia nu au fost identificate materiale de interes arheologic. Complexul a fost investigat pe lungimea de 1,15 m.

Șanțul S2 (Pl. III): a fost conturat de asemenea la adâncimea de -1,70 m și este dispus paralel cu șanțul S1 și amenajările menționate. Prezintă o lățime de cca 0,32

¹ vezi CCAR 2022, p.402-403.

m, adâncimea înregistrată fiind ceva mai mică, de 0,50 m. Este de asemenea suprapus de traseul zidului Z1 și își continuă desfășurarea către vest. Din umplutura sa nu au fost recuperate materiale de interes arheologic, complexul fiind investigat pe lungimea de 1,15 m.

Șanțul Ș3 (Pl. III): a fost cercetat parțial în campania din anul 2022 și finalizat în cadrul acestei campanii. A fost înregistrat la adâncimea de -1,70 m, cu observația că acesta se conturează ceva mai sus, la cca -1,40 m. Lățimea efectivă a complexului este de 0,30 m, iar adâncimea totală de -0,50 m. Complexul este dispus paralel față de șanțurile menționate anterior și a fost cercetat pe o lungime de cca 1,15 m. La fel ca și Ș1 și Ș2, complexul este suprapus de traseul zidului Z1 și își continuă desfășurarea către vest. Din umplutura sa au fost recuperate câteva fragmente ceramice databile la sfârșitul secolului al III-lea p.Chr.

Șanțul Ș4 (Pl. V): a fost conturat la adâncimea de -1,70 m, fiind cercetat pe o lungime totală de cca 1,30 m. Este dispus paralel față de precedentele Ș1, Ș2 și Ș3, fiind suprapus de complexele Z1, respectiv Z4. Adâncimea finală cercetată este de doar 0,20 m, însă din verificarea profilului de sub Z1 rezultă că acesta corespunde cu nivelul șanțului Ș3, totalizând o adâncime de -0,50 m. Lățimea complexului este variabilă de la 0,40 m, până la 0,65 m. Pe fundul complexului a fost identificată amprenta unei gropi de par de formă rectangulară și colțuri rotunjite, a cărei latură măsoară 0,08 m. Adâncimea păstrată a acesteia este de -0,12 m. O altă groapă de par, păstrând aceleași dimensiuni, dar și aceeași adâncime, a fost identificată în vecinătate, spre nord, la cca 0,80 m în exteriorul șanțului Ș4, probând un raport de contemporaneitate. Prezența acestor mici amenajări, precum și absența materialului arheologic, ne îndreaptă către ipoteza unui șanț de demantelare a unui complex mai timpuriu. Traseul șanțului Ș4 se conectează virtual către vest cu cel al șanțului Ș7, existând însă o întrerupere pe traseul acestuia.

Șanțul Ș5 (Pl. IV): complex de mari dimensiuni, plasat în colțul estic al încăperii C7 și suprapus de traseul zidului Z1, precum și de zidul estic al edificiului E2, respectiv al C7. A fost conturat la adâncimea de -1,70 m, în urma răzuirilor succesive. Inițial prezenta o lățime de cca 0,50 m, descriind un traseu cvasicircular. Pentru investigarea acestuia au fost cruțate două segmente de profil pentru obținerea informațiilor de ordin stratigrafic. În urma analizei acestora s-a constatat faptul că șanțul continuă către est, diferența cromatică de suprafață fiind rezultatul unor prăbușiri, iar în urma extinderii s-a obținut lățimea generală de 1,00 m. Adâncimea totală a complexului este de 0,80 m, acesta fiind investigat pe o lungime totală de 3,27 m. Materialul arheologic recuperat este extrem de bogat, fiind reprezentat de fragmente ceramice, obiecte metalice, fragmente osteologice, precum și de sticlă. Un aspect extrem de interesant și demn de a fi amintit, este acela potrivit căruia, în urma investigației șanțului Ș5, a putut fi observat faptul că latura estică a zidului perimetral al E2 atinge cota de -2,82 m, dar fără ca aceasta să reprezinte adâncimea finală.

Șanțul Ș6 (Pl. III): șanț de formă neregulată, cu traseu sinuos, plasat între latura estică a edificiului E2,

respectiv al C7 și traseul zidului Z1. Păstrează o lățime medie de 0,40 m, fiind identificat la adâncimea de -1,70 m. Adâncimea păstrată este variabilă, între 0,17 m și 0,30 m. A fost cercetat pe o lungime de cca 1,05 m, materialul arheologic lipsind din umplutura acestuia.

Șanțul Ș7 (Pl. IV): complex de mici dimensiuni, conturat la adâncimea de -1,70 m, suprapus de latura vestică a edificiului E2, respectiv a încăperii C7, fiind perpendicular pe acesta. Păstrează o lățime de doar 0,30 m, iar adâncimea înregistrată este de 0,17 m. Așa cum aminteam mai sus, traseul său continuă virtual traseul șanțului Ș4.

Ca urmare a cercetărilor întreprinse în interiorul încăperii C7 și a adâncimilor înregistrate, au putut fi obținute și o serie de informații referitoare la alcătuirea zidurilor perimetrale ale edificiului. În linii generale, acestea ating adâncimi considerabile, cuprinse între 3,30 m și 2,40 m, fără a lua în calcul elementele de restaurare. Sub aspect constructiv s-a observat faptul că au existat cel puțin 2 faze distincte, departajate de liantul folosit (pământ la partea inferioară și mortar alb la partea superioară), asizele „de lucru” măsurând cca 0,42 m - 0,45 m.

Din punct de vedere stratigrafic, în încăperea C7 au putut fi identificate două nivelări succesive realizate cu pământ galben tasat puternic. Sub aspect cronologic s-a putut constata faptul că asistăm la cel puțin două secvențe de demantelare, prima fiind reprezentată de grupajul de șanțuri alături de care putem include și complexele G5, G8 și G9, iar cea de a doua, mai târzie, este reprezentată de asocierea zidurilor Z1 – Z2 – Z3. Peste acestea din urmă, demantelate practic la aceeași cotă, a fost realizată o nivelare masivă, peste care s-a amenajat podeaua viitoarei încăperi C7.

Suprafața cercetată în încăperea C7 însumează cca 20 m², pe verticală excavația producându-se de la cota -1,70 m, până la -3,60 m.

Încăperea C5 (Pl. I): Amplasamentul are lungimea de 10,60 m și lățimea de 4,90 m, motiv pentru care ne-am propus cercetarea acestuia prin trasarea a patru secțiuni dispuse perpendicular pe curtea F. Datorită faptului că încăperea prezintă două căi de acces, prima situată pe latura de est, iar cea de a doua pe latura de sud, lățimile secțiunilor propuse au fost dictate și de accesul și metoda de evacuare a pământului din săpătură. Nu în ultimul rând, menționăm faptul că pe amprenta edificiului au fost identificate două baze de piatră cu rol de susținere a pilelor necesare acoperișului, iar pentru verificarea legăturii stratigrafice am optat să trasăm secțiunea 3 tangentă la una dintre acestea, modificând astfel echilibrul dintre secțiunile proiectate.

Scopul pentru care am decis reluarea cercetării în acest segment este acela de a verifica traseul și situația incintei din acest segment în raport cu informațiile recent descoperite în încăperea C8A. În campania din anul 2023 au fost continuate cercetările din secțiunile SI, respectiv SIII.

Secțiunea SI (Pl. VI): dispusă perpendicular pe curtea F, având lungimea de 4,90 m și lățimea de 3,00 m. Cercetarea arheologică efectuată aici a relevat faptul că din punct de vedere stratigrafic situația este unitară pe întreg segmentul cortinei F. A fost identificată plinta, la adâncimea

de -0,40 m. Sub nivelul de călcare databil în secolul al VI-lea, marcat în secțiunea S4 prin dalele de pavaj de cărămidă, se înregistrează un nivel de incendiere constând din resturi lemnoase carbonizate și pământ ars de culoare roșie. Pe întreaga suprafață a secțiunii S1 nivelul pavajului este puternic perturbat, elementele de legătură fiind vizibile doar în colțul de vest, acolo unde a fost identificată o mică porțiune de șapă de mortar, care poartă încă amprenta (rost de poză) dalei de cărămidă. Sub nivelul pavajului de cărămidă se înregistrează o zonă puternic tasată, de consistență dură, amenajată cu pietre de mici dimensiuni și sol galben. În ceea ce privește baza din piatră destinată susținerii stâlpului de acoperiș am observat faptul că aceasta a fost amenajată pe un soclu realizat din pietre de mici dimensiuni. În urma răzuiriilor de control au fost identificate două gropi distincte denumite G6, respectiv G7, investigate parțial în campania precedentă.

Groapa G6 (Pl. VI): este de formă circulară și după toate probabilitățile aparține vasului de provizii nr. 3 ce a fost extras în anii 1990. Pentru a stabili forma și dimensiunile am efectuat secționarea pe jumătate, primii 40 cm fiind deja investigați în campania din anul 2022. Anul acesta cercetarea a fost finalizată, oprindu-se la adâncimea de -1,50 m. Dimensiunile finale ale complexului sunt: D1 – 1,80 m și D2 – 2,00 m. Menționăm faptul că pe direcția Nord – Sud (D2) groapa se îngustează ca urmare a existenței plintei, iar pe direcția Est – Vest (D1) groapa continuă în secțiunea SII. Materialul arheologic recuperat este reprezentat de fragmente ceramice puternic mărunțite.

Groapa G7 (Pl. VI. a,b,c): este localizată spre latura vestică a încăperii C5 și a fost investigată parțial în campania 2022. Conturarea s-a realizat la adâncimea de -0,95 m. Structura de formă cvasicirculară avea dimensiunea de 1,80 x 2,00 m, fiind marcată prin sol de culoare roșie și crustă de arsură. În urma secționării am constatat că adâncimea finală a gropii este de doar 35 cm, iar fundul acesteia este amenajat cu țigle ce prezintă dimensiunile de 50 x 40 cm fiecare. Din cauza presiunii pământului s-a produs o fractură pe latura de est, țiglele păstrându-și însă conexiunea inițială. În campania 2023 au fost demontate piesele de țiglă, etichetate în prealabil și a fost continuată secționarea, pe direcția NV – SE, perpendicular pe zidul de vest al încăperii C5. În urma efectuării acesteia, a fost identificată o structură de piatră consistentă, îngrijit alcătuită, ce susține ipoteza identificării unui cuptor. Gardina de formă circulară a fost realizată din pietre mari și mijlocii, dispuse îngrijit și legate cu un pământ galben puternic tasat. Fundul gropii a fost pregătit prealabil cu pietre de dimensiuni mici, ordonate atent. Un aspect interesant este acela că pietrele nu prezintă urme de arsură sau expunere la temperaturi ridicate, spre deosebire de piesele de țiglă care au fost puternic afectate. Odată cu identificarea complexului și stabilirea funcționalității acestuia, săpătura a continuat periferic, până la adâncimea de -1,40 m, fiind identificată o șapă consistentă de mortar. În ceea ce privește cuptorul recent descoperit (G7), se pot trasa preliminar două concluzii: acesta aparține unei amenajări anterioare a C5, întrucât traseul său este suprapus de zidul de vest al încăperii; nu a fost identificată gura de alimentare, o posibilitate fiind ca

aceasta să fie situată chiar către vest. Un alt argument pentru care putem plasa complexul G7 într-o fază anterioară C5 ar fi acela că amprenta sa este suprapusă și de stâlpul (ST1), ce alături de baza de coloană (ST2) susțineau acoperișul, în ultima fază de exploatare a C5.

Secțiunea SIII (Pl. VII): dispusă perpendicular pe curțina F, a avut lungimea de 4,90 m și lățimea de 2,50 m. Trasarea acestei secțiuni s-a făcut ținând cont de amplasarea celei de a doua baze de stâlp, astfel încât profilul de pe latura vestică să fie tangențial pe baza stâlpului. În urma cercetării arheologice au fost identificate câteva complexe reprezentate de ziduri și gropi. În urma săpăturii arheologice s-a putut constata faptul că starea de conservare a curții F în acest perimetru este excelentă, fiind vizibile încă urmele de tencuială. Din punct de vedere stratigrafic, au putut fi identificate o serie de nivelări succesive realizate cu pământ galben, întrerupte interstițial de depuneri firave de bulgări de mortar. Acest element ne poate conduce la ideea că zona reprezintă o amenajare intenționată a zonei de construcție a zidului de incintă. În cel de-al doilea carou al secțiunii a fost identificat un zid masiv realizat din piatră legată cu pământ ce are lungimea de 2,70 m și lățimea medie de 0,60 m. Zidul se conturează la adâncimea de -0,40 m, prezintă o elevație de cel puțin 90 cm, păstrând încă cinci asize vizibile. Orientarea acestuia este NNV-SSE, fiind vizibil pe întreaga lățime a secțiunii. Cercetarea întreprinsă în anul 2023 a continuat de la adâncimea de -1,15 m. În proximitatea curții F a fost identificată plinta, la adâncimea de -1,20 m. Aceasta a fost realizată din blocuri de piatră de dimensiuni medii (cca 30 x 25 cm), legate cu mortar. Ea se păstrează pe o lățime de 0,30 m și este vizibilă pe întreaga lățime a secțiunii SIII. Au fost identificate două asize ale acesteia. La baza celei de-a doua asize a fost identificată o amenajare cu pietre mărunte, legate cu pământ galben tasat, asemănătoare unui pavaj, dar care a fost păstrată parțial, fiind afectată de un strat masiv de dărâmatură. Blocuri de piatră de dimensiuni medii și mari, provenite probabil de la dezafectarea unor complexe mai vechi, au acoperit și distrus această zonă. Materialul arheologic este relativ puțin, puternic fragmentat și se datează în linii cronologice în intervalul sfârșitul secolului al III-lea – secolul IV p.Chr. Cercetarea a fost oprită la adâncimea de -2,20 m, fără ca stratul arheologic să fie epuizat.

Către sud, în a doua zonă a secțiunii SIII, departajată prin plasarea zidului Z1/C5, cercetarea a continuat de la adâncimea de -1,30 m înregistrată în campania 2022, prin îndepărtarea ultimului nivel surprins – zonă de dărâmatură puternic bulversată, cu depunere de zgură metalică și de sticlă. În urma săpăturii arheologice, am putut constata faptul că există cel puțin două nivele de călcare conectate la zidul Z1/C5, cărora le corespunde interstițial și o zonă de nivelare / tasare realizată din humă amestecată cu bulgări de mortar. De la adâncimea de -1,85 a fost identificat complexul G10, acesta fiind amenajat în loess.

Groapa G10 (Pl. VII): groapă / șanț (?) amenajată în loess, conturat la adâncimea de -1,85 m. A fost identificată pe întreaga lățime a secțiunii SIII; aceasta continuă prezumtiv atât în SII, cât și în SIV. Lățimea maximă înregistrată este de 0,90 m, complexul fiind suprapus de traseul zidu-

lui de sud al C5. Adâncimea totală a complexului este de -1,55 m. Un aspect interesant este oferit de forma generală a amenajării, de tip cilindric alungit. Umplutura înregistrată a prezentat o consistență extrem de friabilă, fiind bogată în material ceramic puternic calcinat. Au fost recuperate deopotrivă fragmente provenite de la materialele de construcții, precum țigle, cărămizi, dar și fragmente de chirpici sau lutuială/tencuială. Complexul reprezintă indiscutabil cea mai veche dovadă de ocupare a spațiului în perimetrul C5. Friabilitatea umpluturii a cauzat, după toate probabilitățile, fractura consemnată în asizele zidului sudic al încăperii C5. La sfârșitul cercetării, din rațiuni de conservare și ca urmare a situației înregistrate (friabilitate, pericol de surpare), am decis acoperirea complexului G10, până la cota de conturare, pentru a proteja atât integritatea zidului Z1/C5, cât și a laturii de sud a zidului perimetral al C5.

Sondaje extra-muros în segmentul cortinei F

Ca urmare a cercetărilor efectuate în campaniile din anii 2021, respectiv 2022, în edificiul E2 (C8A), respectiv încăperea C5, ambele adosate cortinei F, s-au obținut o serie de informații referitoare la zidul de incintă, plinta acestuia, precum și la relieful platoului de stâncă pe care a fost amenajată fortificația de la Capidava. Pentru verificarea acestora, dar și pentru confirmarea ipotezelor de lucru formulate, anul acesta am efectuat două sondaje extramuros, plasate între turnurile VI și V ale fortificației².

Sondajul SI (Pl. IX): a fost dispus în vecinătatea turnului VI, perpendicular pe cortina F, afrontat secțiunii SIII din C5. Secțiunea trasată are o lungime de 5,00 m, lățimea fiind corespunzătoare secțiunii din C5, respectiv 2,70 m. Principalul obiectiv al acesteia a fost identificarea plintei și a detaliilor constructive ale acesteia, precum și reperarea cotei la care se află stânca naturală în această zonă, pentru definitivarea reliefului pe axa longitudinală. În urma cercetării arheologice au fost atinse toate obiectivele propuse, stânca fiind identificată la adâncimea de -3,30 m față de actualul nivel de călcare, respectiv -3,46 m față de plintă.

Sub plintă a fost identificat un zid realizat din piatră legată cu mortar, alcătuit din 8 asize distincte. Au fost departajate două faze și o eventuală retragere. Primul rând de piatră, realizat din blocuri medii aranjate ordonat, prezintă la partea superioară o șapă din mortar alb, fin, prevăzut cu sort mărunț. Celelalte 7 asize, prezintă o ușoară extindere similară unei trepte. Lățimea totală a zidului din acest segment este de 0,60 m. Zidul este prezent până la adâncimea de -1,40 m, având o înălțime de 1,05 m.

Sub aspect stratigrafic, au fost identificate un nivel de dărâmtură în componența căruia se regăsesc bulgări de mortar, pietre mici și mijlocii, moloz, resturi de cărămidă, dar și un nivel de distrugere, ce conține blocuri de piatră masive, cărămizi întregi sau fragmentare, utilizate probabil la asizele de egalizare, precum și cantități însemnate de mortar. Anterior momentului distrugerii, s-a constatat faptul că, în teren au fost amenajate o serie de complexe, între care amintim o groapă de formă circulară (G11), săpată în loess, dar și o pereche de șanțuri/rigole (?), conectate

la o posibilă zonă de trecere. Profilul estic documentează o perturbare masivă în zona zidului de la baza incintei, trădând o posibilă încercare de demantelare.

Cele două șanțuri, dispuse paralel, la o distanță de doar 0,15 m, au fost amenajate în stratul de loess, prezintă o secțiune triunghiulară rotunjită, iar lățimea este cuprinsă între 0,35 m, respectiv 0,30 m. Nivelul la care acestea au fost amenajate a fost cu siguranță mai sus, însă perturbările ulterioare sau posibilul moment de distrugere, au perturbat linia de colmatare.

Groapa G11 (Pl. X): groapă de formă circulară, săpată în loess, cu secțiune cilindrică, având dimensiunile: D1 – 2,15 m și D2 – 1,90 m, a fost conturată la adâncimea de -1,68 m și prezintă o adâncime totală de 1,08 m. Din umplutura acesteia au fost recuperate exclusiv fragmente de cărămidă și pietre mărunte, ceea ce ne poate conduce spre ipoteza că aceasta reprezintă o groapă „de împrumut”, plasată în loess-ul plastic. Un alt aspect interesant, demn de a fi menționat, este că în urma secționării, a putut fi constatată pe profilul stratigrafic rezultat o colmatare etapizată în mai multe faze, departajate de straturi subțiri de sol galben, probabil rezultatul unor surpări.

Materialul ceramic descoperit este relativ puțin și puternic fragmentat. Totuși, în linii generale, acesta aparține unei perioade mai timpurii, contemporane poate cu momentul reparației sau refacerii segmentului de cortină.

Sondajul SII (Pl. XI): a fost dispus în vecinătatea turnului V, perpendicular pe cortina F, afrontat secțiunii S1 din Edificiul E2. Secțiunea trasată are o lungime de 5,00 m, lățimea fiind de 2,00 m. În cazul acestui sondaj, obiectivul a fost reprezentat de verificarea traseului zidului aflat la baza plintei corespunzătoare cortinei F. În această situație, din cauza adâncimilor considerabile, confirmate deja, am evitat excavația în adâncime până la cota stâncii naturale. Săpătura s-a realizat în suprafață până la adâncimea de -1,70 m, cotă la care a fost atins nivelul de loess în toată suprafața și au fost identificate ultimele complexe arheologice, gropile G12 și G13.

Sub plintă a fost identificat un zid realizat din piatră legată cu mortar, alcătuit din 8 asize distincte. Acesta prezintă o tehnică similară cu situația înregistrată în sondajul SI, fiind identificată aceeași treaptă retrasă încărcată cu mortar alb. Lățimea totală a zidului din acest segment este cuprinsă între 0,40 m spre est și 0,36 m spre vest. Aceste dimensiuni coroborate cu cele obținute în cadrul sondajului SI pot sta la baza unei ipoteze referitoare la aliniamentul respectivului zid, și anume, o posibilă orientare a acestuia pe direcția VNV – ESE, ușor decalată față de traseul zidului de incintă. Zidul este prezent până la adâncimea de -1,10 m, față de nivelul actual de călcare. Sub aspect stratigrafic, situația este asemănătoare cu cea întâlnită în cadrul sondajului SI, fiind înregistrate atât nivelul de dărâmtură, cât și cel de distrugere. Blocurile de piatră masive ce au aparținut paramentului zidului de incintă au fost repertoriate pe întreaga suprafață a sondajului. Acestea au căzut și au rămas depuse pe relieful existent la acel moment, care prezenta o pantă masivă de scurgere către est. Cele două complexe identificate în nivelul de loess, reprezintă probabil cele mai vechi amenajări din zonă.

² vezi monografia *Capidava I*, 1958.

Groapa G12 (Pl. XI): groapă de formă circulară, săpată în loess, având secțiunea cilindrică. A fost conturată la adâncimea de -1,50 m și prezintă următoarele dimensiuni: D1 – 1,80 m și D2 – 1,80 m. Adâncimea păstrată este de doar 0,50 m. În zona centrală se afla o adâncitură rotunjită care păstra urme de arsură. Materialele recuperate din umplutură sunt relativ puține și constau din fragmente ceramice rulate.

Groapa G13 (Pl. XI): groapă de formă circulară, săpată în loess, având secțiunea tronconică, cu baza mică jos. A fost conturată la adâncimea de -0,40 m și prezintă următoarele dimensiuni: D1 – 1,15 m și D2 – 0,60 m, cu mențiunea că jumătatea estică continuă în peretele de est al sondajului SII. Adâncimea păstrată este de 0,75 m. Din umplutura acesteia au fost recuperate fragmente ceramice databile în secolul al III-lea p.Chr., bulgări de mortar și pietre de mici dimensiuni.

Alături de săpătura arheologică propriu-zisă, o componentă importantă a activităților desfășurate în sectorul estic al fortificației de la Capidava pe parcursul campaniei din anul 2023 a fost reprezentată de operațiunile de conservare prin acoperire. Datorită faptului că în anumite perimetre cercetarea arheologică s-a încheiat, fiind efectuată până la nivelul stâncii naturale, am considerat oportună acoperirea suprafețelor cercetate pentru a preîntâmpina riscurile de surpare precum și deteriorarea vestigiilor descoperite din fazele mai vechi. După înregistrarea fotografică și grafică, fotografie aeriană, toate complexele au fost învelite cu material geotextil și, ulterior acestei etape, acoperite. În această campanie au fost acoperite: încăperea C7, complexul G10, precum și sondajele extra murane SI și SII, însumând o suprafață de circa 50,00 m².

În concluzie, cercetările arheologice realizate în sectorul estic al cetății Capidava din cadrul campaniei 2023 au fost efectuate pe o suprafață însumând circa 70,00 mp, la care putem adăuga suprafețele acoperite în vederea conservării de 50,00 m², obținându-se astfel un total de circa 120,00 mp. Pe verticală, excavația s-a produs variabil, în funcție de complexele atinse, înregistrându-se adâncimi între -0,00 m și -3,60 m. Principalele rezultate ale campaniei sunt reprezentate de verificarea informațiilor din segmentul *extra muros*, completarea informațiilor referitoare la platoul stâncos din proximitatea cortinei F, precum și de investigarea unor complexe timpurii, printre cele mai vechi identificate în zona sectorului de est a fortificației de la Capidava.

Abstract

Capidava 2023 - Eastern Sector. The archaeological research carried out in the Eastern Sector (sectors IV and V) of the Capidava fortress began on September 19th, 2023, with the main purpose of continuing the investigations conducted in the previous campaigns in the area of the edifice E2 and the room C5. The second objective was to carry out an investigation in the *extra muros* area of curtain F, with the aim of checking the situation at the base of the enclosure wall of the *castellum*. In order to fulfill this task, two distinct surveys were made. For conservation reasons and due to the completion of research in certain ar-

eas, in the final part of the campaign, covering works were carried out in room C7 (E2), in section SIII of room C5, as well as in the area of the two *extra muros* surveys.

Building E2 is located in the northern part of the Eastern Sector, with the northeastern side abutting curtain F. It describes an elongated rectangular shape and has as its composition 3 rooms, named in the order of their discovery: C8A, C8B and C7.

Room C7: The previous research revealed the presence of some dismantled walls, corresponding to earlier phases of habitation. This year we focused on the investigation of deep complexes represented by a series of pits and trenches partially identified during the 2022 season. 10 complexes were identified and subsequently investigated - 7 trenches (Ş1-Ş7) and 3 pits (G5, G8 and G9). As a result of the research undertaken inside the C7 room and the recorded depths, it was also possible to obtain a series of information regarding the composition of the perimeter walls of the edifice. In general, they reach considerable depths, between 3.30 m and 2.40 m. From the constructive point of view, it was observed that there were at least 2 distinct phases, separated by the binder used (earth at the bottom and white mortar at the upper), with the coursing measuring approx. 0.42 m-0.45 m. From a stratigraphic point of view, two successive levelings made with strongly compacted yellow soil could be identified in room C7. From a chronological point of view, it was possible to ascertain at least two dismantling sequences, the first being represented by the grouping of trenches alongside which one can also include the G5, G8 and G9 complexes, and the second and later one, is represented by the association walls Z1 – Z2 – Z3. Over the latter, dismantled practically at the same level, a massive leveling was carried out, over which the floor of the future room C7 was arranged.

Room C5: The location has a length of 10.60 m and a width of 4.90 m, which is why we investigated it by digging four trenches arranged perpendicular to curtain F. The purpose for which we decided to resume the investigation in this segment is that of verifying the route and the situation of the premises in this segment against the information recently discovered in room C8A. In the 2023 campaign, research was continued in the SI and SIII sections, and a series of complexes such as C6, C7 and C10 were identified.

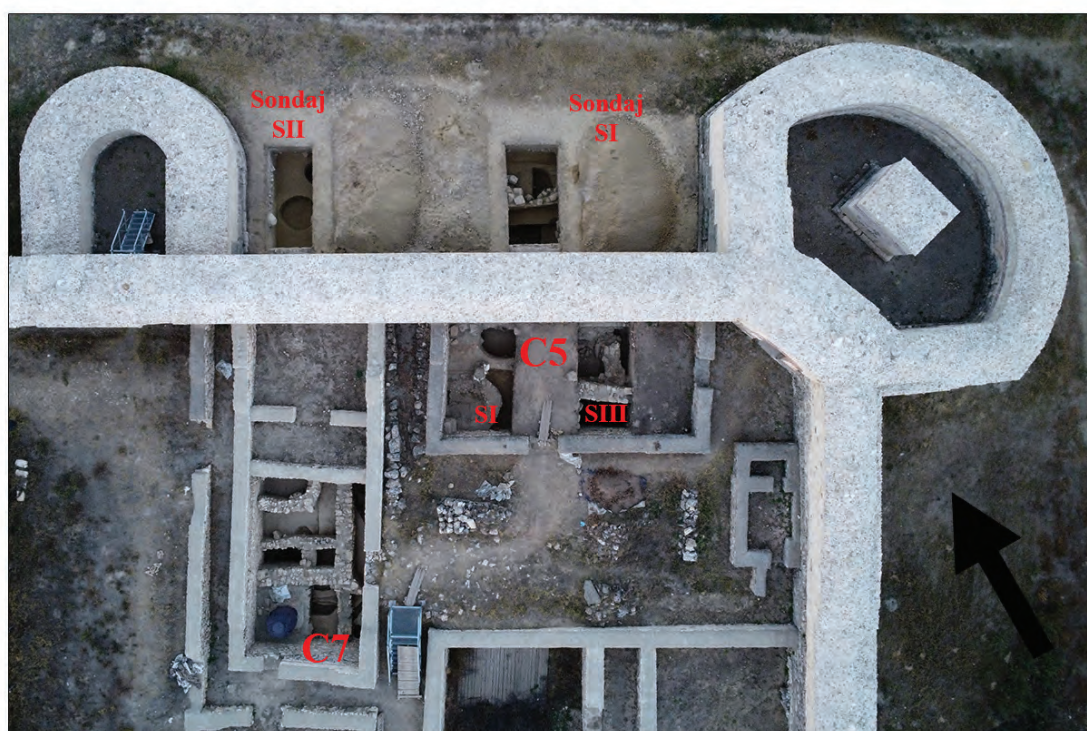
Extra-muros surveys in the F curtain segment. As a result of the research carried out in the 2021 and 2022 campaigns, in the E2 edifice and in the C5 room, a series of information was obtained regarding the enclosure wall, its plinth, as well as at the relief of the rock plateau on which the Capidava fortification was built. In order to verify them, but also to confirm the formulated working hypotheses, this year we carried out two *extra muros* surveys, placed between the VIth and Vth towers of the fortification. Their main objective was to identify the route of the plinth and its constructive details, as well as to identify the height at which the natural rock is located in this area, in order to define the relief on the longitudinal axis. Following the archaeological research, all the proposed objectives were achieved, the rock being identified at a depth of -3.30 m compared to the current treading level, respectively -3.46 m compared to the

plinth. From a stratigraphic point of view, a level of rubble but also another level of destruction were identified, containing massive stone blocks, whole or fragmented bricks, probably used for leveling courses, as well as significant amounts of mortar. Prior to the time of destruction, it was found that a series of complexes were set up in the field, among which we mention pits G11, G12 and G13 as well as a series of trenches connected to a possible crossing area. The eastern profile documents a massive disturbance in the area of the wall at the base of the enclosure, betraying a possible dismantling attempt.

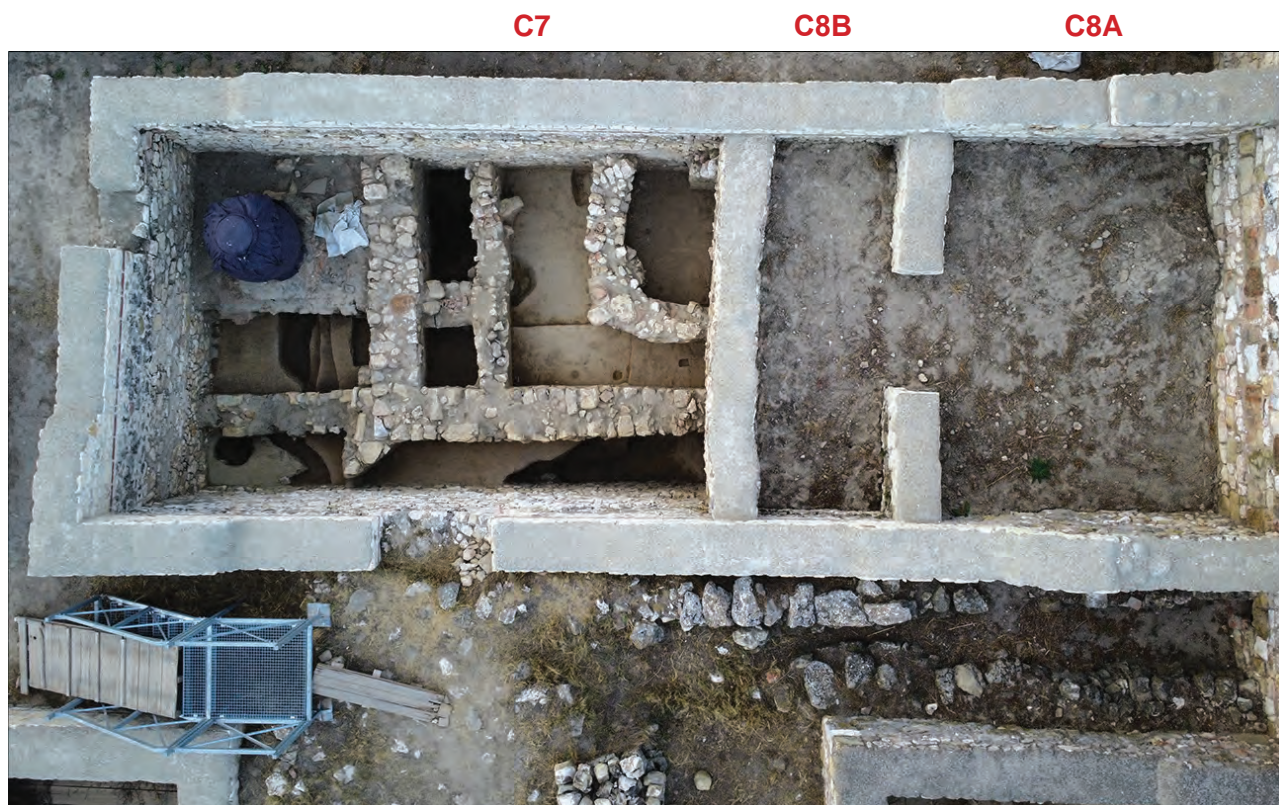
In conclusion, the main results of the campaign consist in verifying the information from the *extra muros* segment, the completion of the information regarding the rocky plateau in the vicinity of curtain F, as well as the investigation of some early complexes, among the oldest identified in the area of the Eastern Sector of the Capidava fortification.

Illustrations list:

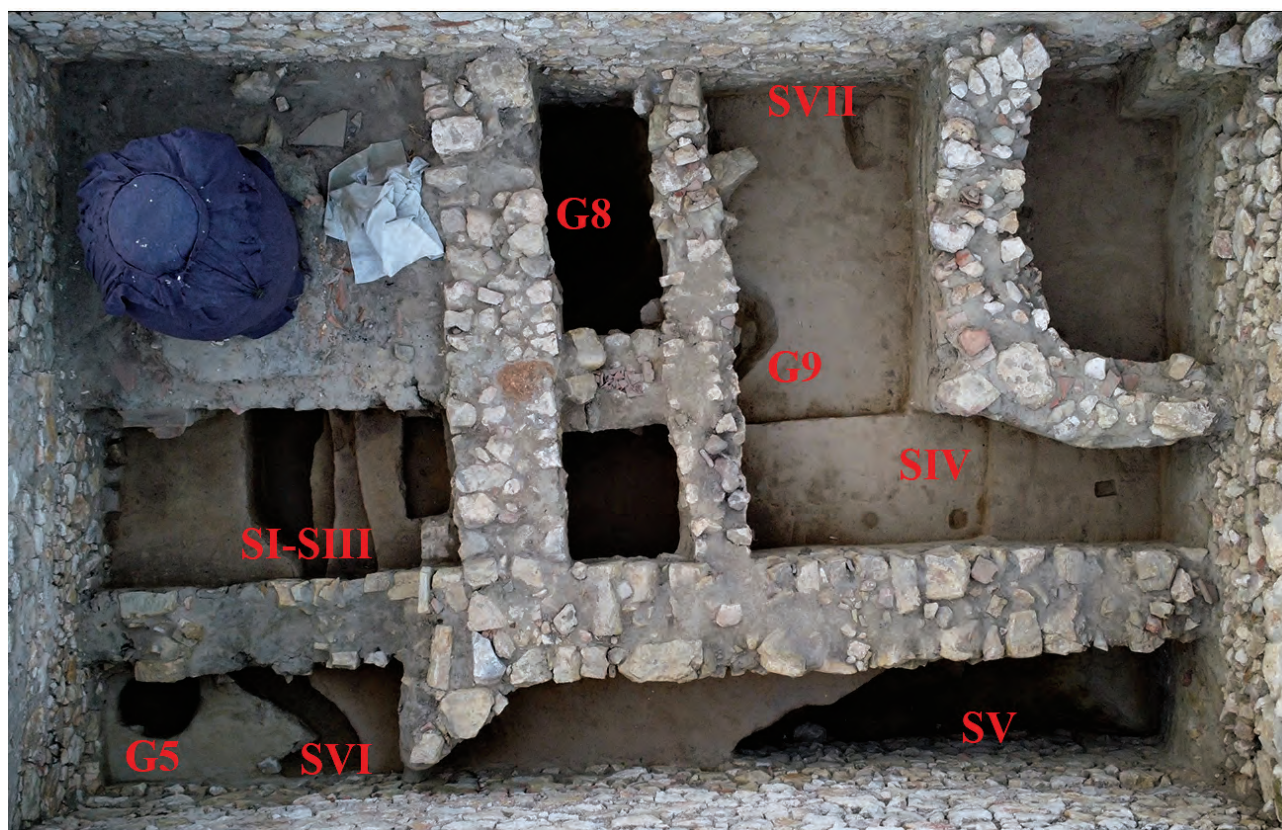
- Pl. I. General view of the Eastern sector (2023) and the delimitation of the researched perimeters.
- Pl. II. Building E2 and room C7 - details of the identified features.
- Pl. III. Building E2, C7, features SI, SII, SIII, G5, and SVI.
- Pl. IV. Building E2, C7, features SVII, G9, and SV.
- Pl. V. Building E2, C7, features SIV and G8.
- Pl. VI. C5, survey SI, features G6 and G7.
- Pl. VII. C5, SIII, aerial view and details of feature G 10.
- Pl. VIII. Curtain F, *extra muros*, survey SI.
- Pl. IX. Curtain F, *extra muros*, survey SI.
- Pl. X. Curtain F, *extra muros*, survey SI – details.
- Pl. XI. Curtain F, *extra muros*, survey SII.

Pl. I. Vedere generală asupra sectorului de Est (2023) și delimitarea perimetrelor cercetate

Edificiul E2

C7. Dispoziția complexelor identificate și cercetate în campania 2023

Pl. III. Edificiul E2, C7, complexele ȘI, ȘII, ȘIII, G5 și ȘVI

Groapa G9 și șanțul Ș VII, conturare și post cercetare.

Complexul Ș V - conturare și post excavație.

Șanțul Ș IV

Groapa G8

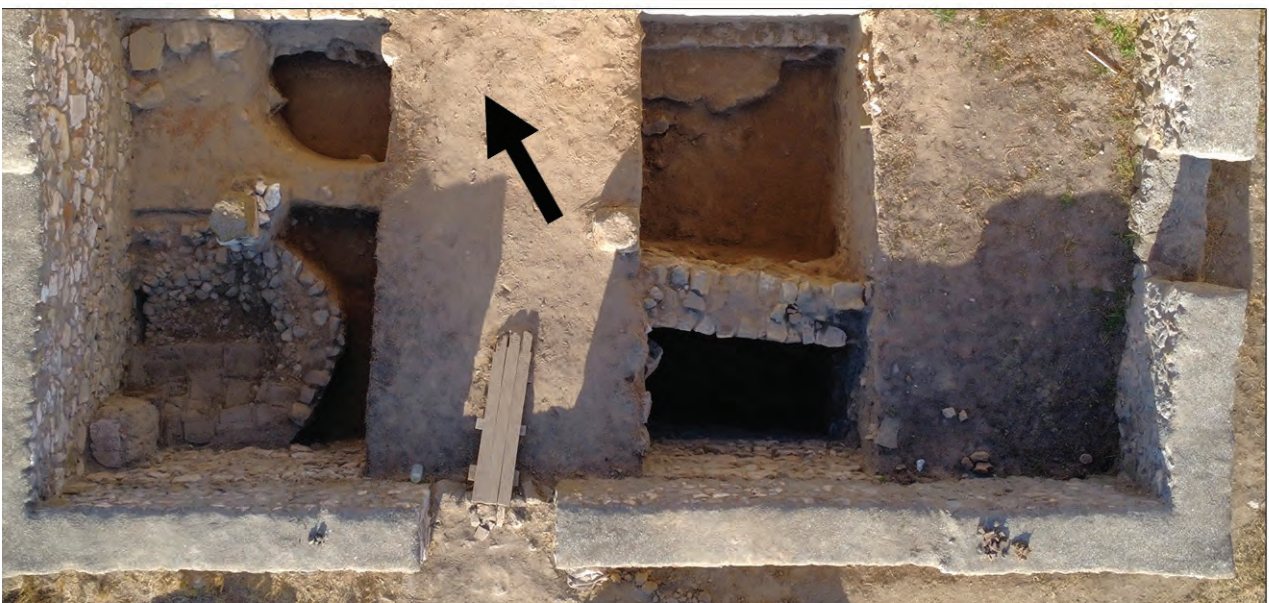
Pl. V. Edificiul E2, C7, complexele ȘIV și G8

C5. Secțiunea S I la finalul lucrărilor

Complex G7 - cuptor: a. conturare, b, c - detalii secționare.

Încăperea C5. Imagine aeriană asupra edificiului

Pl. VI. C5, secțiunea SI, complexe G6 și G7

Pl. VII. C5, SIII, vedere aeriană și detalii ale complexului G 10

Sondaj S I extra muros - nivel dărâmatură

Amplasament sondaj SI

Structură plintă - detaliu

Sondaj SI extra muros - vedere di nord-est.

Pl. VIII. Curtina F, extra muros, sondaj SI

Pl. IX. Curtina F, extra muros, sondaj SI

Pl. X. Curtina F, extra muros, sondaj SI – detalii

Sondaj SII, vedere din nord-est

Amplasament sondaj S II

Complex G 12 - secționare

Complex G 13 - secționare

Sondaj SII - imagine aeriană

76. Sector X extramuran

Cod sit: 63063.10

Colectiv: Cătălin Dobrinescu (MINAC), Zeno Karl Pinter (ULB Sibiu / ICSU Sibiu), Claudia Urdusia (MN Brukenthal), Vitalie Bodolică (MINAC), Beatrice Kelemen (UBB Cluj-Napoca), Răzvan C. Pop (ULB Sibiu / Biblioteca Județeană Astra), Adrian Stoia (CNMA Sibiu), cadre didactice, doctoranzi și studenți ai ULB Sibiu (Facultatea de Științe Socio-Umane – Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă), cadre didactice și masteranzi ai UBB Cluj-Napoca, voluntari.

Perioada desfășurării cercetării: 03 - 16.07.2023

Suprafața cercetată

Cercetarea din anul 2023 a continuat cercetările anterioare din anii 2010-2022 de la Capidava, sector X, terasa B și s-a concentrat în special asupra necropolei medievale de aici, în vederea cercetării limitei sud-estice a acesteia. Cercetarea a fost continuată în secțiunile deschise în anii trecuți, S VII, S VIII și S IX, ca și în S X, deschisă la V de S IX, păstrând martor de 1 m.

Campania 2023 din sectorul X extramuran al cetății Capidava a continuat cercetarea sistematică a necropolei medievale aflate la est de cetate, mai precis a limitei sale estice / sud-estice. Până în prezent au fost cercetate sistematic 56 morminte din această parte a necropolei: 5 în campania 2010, 4 în campania 2013, 9 în campania 2014, 6 în campania 2016, 6 în campania 2017, 4 în campania 2018, 5 în campania 2019, 12 în campania 2021 și 5 în campania 2022. Campania 2023 a continuat cercetarea secțiunilor S VII, S VIII și S IX, dar și a secțiunii S X, deschisă la V de S IX, păstrând martor de 1 m între ele. Cercetarea a dus la descoperirea a 5 morminte de înhumare, toate orientate V-E, din care 3 aparținând unor adulți. Complexele susmenționate se prezintă astfel:

M 60 – Mormânt de copil sugar, surprins în capătul de S al secțiunii S X, a cărui groapă nu a putut fi observată. Avea creștetul la 0,40 m distanță de capătul sudic al secțiunii și 0,55 m de profilul estic al secțiunii. Mare parte din el a fost deranjat la descoperire. Fără inventar. Adâncime la conturare: -0,90 m.

M 61 – Mormânt de copil (aprox. 2 ani), descoperit la aproximativ 0,50 m N de M 60 în secțiunea S X. Groapa nu a putut fi observată. În pământul din jurul scheletului s-au putut observa scoici și oase de pește și numeroase fragmente de cărbune mărunț imediat sub el, mai vizibile în zona picioarelor. Fără inventar. Adâncime la conturare: -1,03 m. Adâncime finală totală: -1,15 m.

M 62 – Mormânt de adult, surprins în carourile 2-3 (dinspre sud) ale secțiunii S X. Groapa nu a putut fi observată. Au fost surprinse inițial picioarele, capetele de sus ale femurelor intrând sub profilul de V al secțiunii S X, motiv pentru care s-a făcut casetarea acesteia. Fără inventar. Adâncime la conturare: -1,02 / 1,15 m. Adâncime finală totală: -1,20 m.

M 63 – Mormânt de adult, surprins la limita dintre carourile 1-2 (dinspre nord) ale secțiunii S X. Taie stratul tare cu pietre identificat și în celelalte secțiuni din șir spre

N. A fost identificat la săpare când am atins zona falangelor mâinii și apoi s-a putut contura groapa. Umplutura gropii este brun-cenușie, tare, bine diferențiată de galbenul din jur și în ea au putut fi observate mici fragmente de scoici, cochilii, oase de animal și sticlă. Posibil bărbat, pus în decubit dorsal, cu brațele pe umeri. Între genunchi au fost găsite o bandă de bronz și un fragment oarecum sferic din fier, puternic corodat. Capul intră sub profilul de V al secțiunii, motiv pentru care s-a casetat. Ca și în cazul M 64, conturul mormântului se putea distinge încă de la adâncimea de -0,40 – 0,55 m, fiind parțial marcat cu pietre, care sprijineau, credem noi, movila de pământ rezultată la înhumare, oferindu-ne și indicii privind vechiul nivel de călcare din zonă la momentul funcționării necropolei. Adâncime la conturare: -0,40 / 1,44 m. Adâncime finală totală: -1,60 m.

M 64 – Mormânt de adult, surprins la limita dintre carourile 2-3 (dinspre nord) ale secțiunii S X. Conturul a fost marcat la -0,56 m cu pietre, marcând atât conturul movei rezultate la înhumare, cât și nivelul de călcare la momentul înhumării. Defunctul, posibil femeie, a fost pus în decubit dorsal, cu brațele pe piept / abdomen. Ca inventar a fost găsit un fragment de bronz (posibil aplică). Adâncime la conturare: -0,56 / 1,38 m. Adâncime finală totală: -1,54 m.

Inventarul mormintelor descoperite pe această terasă în campaniile anterioare (inele cu pentagramă și cu vultur, cercei-verigă, cercei semilunari, cercei cu pandantiv tip strugure / tip ciorchine, cercei cu montură biconică pe verigă, butoni-pandantivi, brățară, verigi, toate din bronz și pandantive globulare și mărgelile din sticlă), cu numeroasele lor paralele în estul Europei, au dus la datarea mormintelor în secolul al X-lea și la începutul secolului XI.¹ Mormintele descoperite în campania 2023 conțin puțin și de utilitate nedeterminată inventar, motiv pentru care acesta este irelevant pentru datarea acestor morminte în particular sau a necropolei în general. Caracteristici lor indică însă apartenența la același orizont de înmormântare și deci o datare similară.

Desene realizate în 2023: Planul secțiunii S X în actualul stadiu al cercetării, cu figurarea mormintelor M 60 – M 64.

Fotografii realizate în 2023: Fotografii digitale generale ale tuturor suprafețelor aflate în lucru și fotografii generale și detaliate ale fiecărui mormânt.

Materialul arheologic din anul 2023: Marea majoritate a materialului arheologic recuperat constă în oase umane și de animale. Oasele umane au fost descoperite în mare parte în conexiune anatomică, în morminte. Cele de animale au fost descoperite separat, în stratul de cultură din zonă sau în umplutura mormintelor. Ambele categorii au fost trimise pentru analize la Centrul de Biologie Moleculară din cadrul Institutului de Cercetare în Bio-Nano-Științe al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Inventarul mormintelor se află în curs de restaurare. Din stratul de cul-

¹ Pinter, Z. K., Dobrinescu, C. I., Dragotă, A., Kelemen, B., *Cercetări preliminare în necropola medievală de la Capidava (com. Topalu, jud. Constanța)*, în Pontica, XLIV / 2011; Radievic, D., *Archaeological sites from 10th-11th century in Čačak and the surrounding*, în Journal of the Serbian Archaeological Society, 19 (2003), pp. 223-247.

tură au fost recuperate de asemenea mai multe materiale ceramice, care se află în depozitul șantierului. Cronologic, materialul recuperat din complexe poate fi atribuit secolelor X – XI (cel aflat *in situ*), dar și perioadei anterioare (în mare parte în poziție secundară și asociat cu primul).

Abstract

The systematic research of the necropolis in Capidava (sector X extramuros) has continued in 2023. In this campaign there were researched 5 more graves of the Eastern – South Eastern side of the necropolis (conventionally named M 60 – M 64). All of them were of inhumation, oriented West-East and 3 belonged to adults. While the inventory was scarce in all five graves, the campaign allowed observations regarding the marking of these graves. For two of them, lines of stones were observed in the first layers of the trench S X, at approximately -0.50 m depth. We believe they marked the contour of the mound resulted at the inhumation and allow us to identify the top layer of soil when the necropolis was functioning. Graves followed the stones approximately 0.80 – 1.00 m lower. Although with little inventories, the characteristics of the graves researched in 2023 campaign indicate that

they belong to the same necropolis as the others and thus to same chronological frame. Previous campaigns and previously found inventory of the graves (such as pentagram and eagle bronze rings, earrings – simple, semilunar or with cluster type pendants, bracelet and glass beads) indicate a dating of these graves and of the necropolis in the 10th – possibly the beginning of the 11th century.

Illustrations list:

Fig. 1. Capidava X, 2023 campaign. Graves M 64 and M 63 when identified.

Fig. 2. Capidava X, 2023 campaign. Grave M 63 - working aspect.

Fig. 3. Capidava X, 2023 campaign. Grave M 64 when identified.

Fig. 4. Capidava X, 2023 campaign. Grave M 64 working aspect.

Fig. 5. Capidava X, 2023 campaign. Trenches S VIII, S IX and S X – view from East.

Fig. 6. Capidava X, 2023 campaign. Trenches S X, S XI, S VIII, S VI etc., behind them SVII – view from West.

Fig. 1. Capidava X, campania 2023. Mormintele M 64 și M 63 la conturarea gropilor

Fig. 2. Capidava X, campania 2023. Mormântul M 63 - aspect de lucru

Fig. 3. Capidava X, campania 2023. Mormântul M 64 la conturare

Fig. 4. Capidava X, campania 2023. Mormântul M 64 - aspect de lucru

Fig. 5. Capidava X, campania 2023. Secțiunile S VIII, S IX și S X - vedere dinspre est

Fig. 6. Capidava X, campania 2023. Secțiunile S X, S XI, S VIII, S VI etc., în spatele lor S VII - vedere dinspre vest

77. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț**Punct: La nord-vest de sat****Tip de sit:** 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie), 13 (neolitic), 141 (eneolitic timpuriu), 153 (epoca bronzului târziu), 2 (protoistorie), 21 (La Tène), 322 (epoca romană târzie)**Cod RAN:** 122944.01**Colectiv:** Vasile Diaconu - responsabil științific, Dumitru-Ionuț Stigleț, Alexandru Gafincu, George-Dan Hânceanu, Constantin Preoteasa, Ciprian Dorin Nicola (CMN Neamț)**Finanțare:** 50 000 lei.**Perioada desfășurării cercetării:** 17.07 – 8.08.2023

În campania din anul 2023 a fost cercetată o suprafață inițială de 7 x 9 m, pe proprietatea lui Gherasim Dumitru, în zona de nord-est a sitului, acolo unde harta geomagnetică indica două tipuri de complexe, respectiv resturile incendiate ale unei posibile locuințe, dar și o structură compactă, rectangulară, de dimensiuni relativ mici. Pentru cercetarea acestora a fost deschisă suprafața denumită Cas. D, împărțită în carouri de 2 x 2 m, notate cu cifre și litere.

După îndepărtarea stratului vegetal, la adâncimea de 0,20 m au apărut bucăți mici de lipitură arsă și fragmente ceramice atipice. Tot de la această adâncime provine și un fragment dintr-un topor lucrat din rocă vulcanică, ale cărui trăsături tipologice pledează pentru o datare în perioada târzie a epocii bronzului (Fig. 4/1).

La adâncimea de 0,60-0,70 m s-a conturat o aglomerare de lipitură arsă, care corespundea resturilor unei locuințe eneolitice. Bucățile de chirpici erau răspândite pe o suprafață de aproximativ 56 m², însă nu se prezentau ca o masă compactă, fiind observate mai multe deranjamente care se pot datora și locuirilor ulterioare.

Toată această aglomerare de lipitură arsă a fost denumită convențional Locuința 6 (L.6), de formă dreptunghiulară, care era orientată E-V. Printre resturile de la pereții prăbușiți au fost observate mai multe rășnițe întregi și fragmentare, majoritatea dintre acestea fiind distruse chiar de incendiul care a afectat construcția. Cele mai multe rășnițe au fost identificate în jumătatea nordică a locuinței. Ca un detaliu pe care l-am sesizat și în alte cazuri, tot în cadrul acestui sit, este acela că multe dintre rășnițe au fost așezate cu partea activă pe podeaua locuinței.

În □C1 a fost identificată și vatra locuinței (Cplx. 1), destul de slab păstrată, care se evidențiază prin aspectul mozaicat, dar a cărei formă inițială nu poate fi stabilită cu certitudine. În apropierea acesteia se afla o rășniță și un frecător, precum și fragmente dintr-o banchetă de lut (?), realizată dintr-o pastă mai compactă și mai fină decât cea a pereților. După înlăturarea resturilor de lut ars, dar la o adâncime de aproximativ 20 cm sub vatră, a fost descoperită o statueta feminină, masivă, ruptă în două bucăți.

În jumătatea sudică a locuinței se aflau mai multe vase sparte pe loc, dar care nu au putut fi întregite (Cplx. 2).

Numeroase resturi menajere au fost identificate în exteriorul L. 6, înspre nord, acolo unde au fost descoperite mai multe rășnițe fragmentare, resturi osteologice de

origine animală, precum și un material ceramic destul de consistent.

Demontarea resturilor provenite de la locuința precucuteniană a fost un bun prilej pentru o serie de observații legate de modul de realizare a acesteia, în sensul că amprente observate pe unele bucăți masive de lipitură arsă păstrau urmele unor bârne de lemn cu diametrul cuprins între 10 cm și 15 cm.

Un complex interesant, care corespundea unei anomalii rectangulare, observată pe harta geomagnetică, a fost descoperit în colțul de N-E al Cas. D. Pentru o serie de observații mai complexe a fost realizată o mică extensie spre N, de 3 x 1,5 m, pe linia de carouri nr. 4. Cu acest prilej a fost observată o mică vatră realizată din lut, de formă ovală, cu dimensiunile de 0,60 x 0,40 m (Cplx. 3), destul de degradată, așezată pe o podea din lut galben, bătătorit. După curățare, în imediata apropiere a vetrei a fost identificat doar un singur fragment ceramic, de culoare cenușie, lucrat la roată și atribuit culturii Sântana de Mureș. Respectivul complex de locuire a fost notat L. 7. După demontarea podelei de lut, care avea o grosime de 3-4 cm, s-a constatat că respectiva structură de locuire a fost construită peste o alveolă circulară (Cplx. 4), cu adâncimea maximă de 0,50 m, în care s-au găsit numeroase materiale atribuite culturii Sântana de Mureș (ceramică, resturi osteologice, piese de metal și sticlă).

După demontarea L. 6, în stratul imediat inferior au fost găsite o serie de materiale ceramice, decorate cu excizie, și care pot fi atribuite unei etape de început a fazei Precucuteni II. Tot acestei etape îi poate fi atribuită și o statueta antropomorfă, întreagă, care are bune analogii în situl de la Traian-Dealul Viei.

În □C1, la -1,20 m, a fost identificat Cplx. 5, respectiv o groapă circulară, cu diametrul de 1 m, puțin adâncă, săpată în nivelul argilos și care avea în umplutură numeroase bucăți de lipitură arsă, resturi osteologice și fragmente ceramice atribuite culturii Ceramicii Liniare. În exteriorul gropii au fost descoperite câteva resturi de vase, de dimensiuni mari, precum și o mică greutate conică, realizată din lut, perforată transversal (fig. 4/6, 7).

Alături de ceramică, din locuința L.7, dar și din exteriorul ei provin numeroase piese litice, statuete antropomorfe și zoomorfe, dar și piese realizate din os (fig. 4/2-5).

Pentru că unul dintre dezideratele principale ale cercetărilor din situl de la Topolița este aplicarea metodelor interdisciplinare de investigare, au fost realizate o serie de analize pe un lot ceramic atribuit culturii Precucuteni, reușind în acest fel să obținem o serie de informații de natură tehnologică¹.

Abstract

The systematic archaeological diggings from the summer of 2023 from the Topolița site (Neamț County) have enabled the research of a new dwelling-type structure

¹ R.-M. Ion, V. Diaconu, G. Vasilievici, L. Iancu, R. M. Grigorescu, L.-A. Mîrț, E. Alexandrescu, A. I. Gheboianu, S. Slamnoi-Teodorescu, *Archaeometric Investigations of the Chalcolithic Pottery from Topolița - Neamț County, Romania*, în *Coatings*, 2023, 13, 488. <https://doi.org/10.3390/coatings13030488>.

attributed to Chalcolithic (Precucuteni Culture). The researched area is situated in the N-E part of the site, where a series of geophysical anomalies were observed, indicating two types of anthropic structures. Alongside the Chalcolithic dwelling (L. 6), with the dimensions of 7 x 8 m, it was also indicated another dwelling of smaller dimensions attributed to the Late Antiquity (Sântana de Mureș culture, 4th century p. Chr.). It is interesting that this dwelling, named L.7, was built over a domestic area also attributed to the 4th century p. Chr.

Another discovery worthy of mentioning is a pit specific to the Neolithic (Linear Pottery Culture), from which there were recovered osteological remains of animals, ceramics and pieces of burned daub. For this last archaeological complex an absolute dating was also obtained.

The discovered archaeological material encompasses ceramics, anthropomorphic and zoomorphic representations, clay adornments, stone tools, as well as bone artefacts.

Illustrations list:

Fig. 1. Topolița - Northwest of the village: 1, 2, general aspects with the area researched in 2023.

Fig. 2. Topolița - Northwest of the village: 1, detail from dwelling L.6; 2, stratigraphic detail; 3, broken vessels; 4, hearth from L. 6; 5, 6, grinders *in situ*.

Fig. 3. Topolița - Northwest of the village: 1, dwelling L. 7, attributed to the Sântana de Mureș culture; 2, pit attributed to the Linear Pottery culture.

Fig. 4. Topolița - Northwest of the village: 1, Bronze Age axe; 3-5, Precucuteni-type artifacts; 6, 7, objects attributed to the Linear Pottery Culture.

1

2

Fig. 1. Topolița – La nord-vest de sat: 1, 2, aspecte generale cu suprafața cercetată în campania 2023

1

2

3

4

5

6

Fig. 2. Topolița – La nord-vest de sat: 1, detaliu din locuința L.6; 2, detaliu stratigrafic; 3, vase sparte pe loc; 4, vatra din L. 6; 5, 6, rășnițe in situ

1

2

Fig. 3. Topolița – La nord-vest de sat: 1, locuința L. 7, atribuită culturii Sântana de Mureș; 2, groapă atribuită culturii Ceramicii liniare

Fig. 4. Topolița – La nord-vest de sat: 1, topor din epoca bronzului; 3-5, artefacte specifice culturii Precucuteni; 6, 7, obiecte atribuite culturii Ceramicii liniare.

78. Turda, jud. Cluj [Potaissa]**Punct: Dealul Cetății Castrul legiunii a V-a Macedonica. Sector Canabae Est****Tip de sit:** 11 (locuire civilă), 12 (locuire militară)**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană)**Cod RAN:** 52268.01**Autorizația nr.** 97/28.04.2023**Colectiv:** Sorin Nemeti - responsabil științific, Mihai Bărbulescu, Florin Fodorean, Luciana Nedelea, Beáta Barbocz, Jozsef Matyas, (UBB Cluj-Napoca), Paul Chiorean (MI Turda), Fábíán István (Universitatea Gh. R. Palade Târgu Mureș), Irina Nemeti (MNIT Cluj-Napoca).**Finanțare:** 37500 lei prin Ministerul Culturii prin PNFC**Perioada desfășurării cercetării:** 4 – 29.09.2023**Obiectivele și scopul proiectului de cercetare arheologică.**

Prin campania desfășurată în 2023 s-a urmărit dezvelirea în suprafață a edificiului identificate prin secțiunea S02/2022 în zona *canabae est*. Suprafețele S01 și S02 au fost amplasate la vest de S02/2022 și au dezvelit încăperile de la marginea sudică a clădirii IV.

Datele din teren și cercetările anterioare

Cercetările în castrul legiunii a V-a Macedonica de la Potaissa (Turda, jud. Cluj) se desfășoară, fără întrerupere din anul 1971 până în prezent. Au fost cercetate clădirea comandamentului (*principia*), băile (*thermae*), depozitul de grâne (*horrea*) și numeroase barăci (*centuriae*).

Zona civilă de la nord-vest de castru

De-a lungul anilor, în perioada lucrărilor agricole s-au descoperit fortuit numeroase artefacte romane (monede, piese mici din bronz, fragmente ceramice etc.) scoase la suprafață de lama plugului. Drumul roman, care ieșea din castru prin *porta decumana*, a fost identificat printr-un strat compact de pietriș, străbătând capătul nordic al parcelor menționate. Supravegherea arheologică a lucrărilor de alimentare cu apă potabilă a comunei Sândulești, executate de Muzeul de Istorie Turda în anul 2006, a dus la descoperirea unor importante dovezi de locuire în această zonă în epoca romană. Astfel, în șanțul de amplasare a conductelor, care pornea de la bazinele noi de apă de 5000 mc, pe latura sudică a străzii I. I. Russu, pe o suprafață de cca. 300 m s-au surprins mai multe ziduri din piatră legate cu mortar, care atestă prezența unor construcții, un pavaj din cărămizi, un drum din pietriș lat de cca. 7 m (perpendicular pe drumul care iese din *porta decumana*), un cap de statuie din calcar frumos lucrat (probabil Jupiter), vase din sticlă fragmentare, ace de păr din os și obiecte din os prelucrate parțial, un cap de teracotă și numeroase fragmente ceramice din epoca romană.

Între anii 2017-2022 prin cinci campanii de cercetări arheologice a fost dezvelită o clădire civilă (*Domus I*) cu 13 încăperi, un coridor și o curte interioară. În anul 2022 cercetările s-au mutat spre est, lângă un drum principal din *canabae (decumanus)* unde au fost sondate trei noi clădiri. Prin urmare, terenul la care facem referire este amplasat într-un punct bine cunoscut pe harta arheologică a Potaissaei romane, unde probabil erau *canabae*-le corespunzătoare

castrului legiunii V Macedonica, acestea nefiind deocamdată atestate epigrafic.

Tehnici și metode de cercetare

Săpătură stratigrafică manuală, suprafețe de dimensiuni variabile în funcție de planurile edificiilor dezvelite. Decapaj executat manual, strat cu strat. S-a folosit un caroiș în tablă de șah pentru suprafețe.

Înregistrarea și prelucrarea științifică a informațiilor obținute prin prelucrarea tehnică a materialului recoltat (fotografii, desene, analogii), analize aplicate contextelor arheologice și observații științifice (încadrări cronologice și culturale).

Rezultatele cercetării

A fost aleasă pentru cercetarea din acest an o zonă din *canabae*, la nord-vest de castrul legionar. Sondajele din anul 2022 au identificat mai multe edificii și suprafețele din campania anului 2023 a avut drept scop dezvelirea extremității sudice a edificiului IV și stabilirea fazelor de evoluție a locuirii în această parte a așezării civile. Într-o fotografie aeriană, la cca. 20 m sud de S02/2022 se observă în vegetație urme unei clădiri rectangulare din piatră.

Sp.01/2023, cu dimensiunile de 10 x 8,5 m; adâncime maximă: - 1 m. Suprafața a fost împărțită în patru carouri cu dimensiunile de 5 x 4,25 m, numerotate de la A la D. La adâncimea de cca. -0,20 m, în caroul D, s-a identificat colțul unei clădiri cu zid sec, cu lățimi de 1,15-1,20 m (Fig. 1). În restul suprafeței din caroul D, în exteriorul clădirii mai ales, a fost identificat materialul tegular provenit din acoperișul prăbușit (*tegulae* și *imbrices*). Nici una dintre țigle nu are vreo ștampilă militară sau civilă. S-a săpat simultan în toate carourile nivelul de dărâmtură medieval - modernă. A fost identificat un zid care străbate în diagonală suprafața și care reprezintă marginea sud-estică a edificiului IV. Zidul este paralel cu zidul Z5 din S02/2022 și cu drumul care iese din castru prin *porta decumana*.

Stratigrafie (caroul D, profilul vestic):

1. humus modern, 0/-0,40 m.
2. nivel de dărâmtură/depunere medieval – modernă, -0,40 /-0,70 m.
3. nivel de cultură romană, -0,70/-0,90 m.
4. pământ negru (steril arheologic), -0,90 /-1 m.

În suprafață a fost identificată jumătatea sudică a unui edificiu cu fundații de zid sec, cu pereții din lemn și lut (*wattle and daub*) și acoperiș din țigle și olane (Fig. 2). Cele două încăperi (1 și 2) aparțin probabil unei extinderi spre sud a edificiului IV. Fundațiile zidurilor sunt construite din piatră de carieră prinsă cu lut și se păstrează uneori trei asize; patul de așteptare al fundațiilor, la partea superioară unde se așezau bârnele, sunt nivelate cu piatră mai mărunță și cu piatră de râu. Zidul Z1 este un zid exterior care închidea edificiul spre sud și la fel și zidul Z2 cu care face colț spre nord-vest. Zidul Z3, construit în aceeași manieră, este un zid de compartimentare. La îmbinare, Z3 este țesut cu Z1, deci toate zidurile au fost construite în același timp.

În centrul caroului A, în profilul nordic apare colțul unei structuri de piatră rectangulare, construită în aceeași manieră cu zidurile Z1-Z3, tot în tehnica zidului sec. Deasupra acestei structuri apare un strat de lut galben, folosit în cazul acestor edificii din *canabae* pentru nivelare

la refacerea unei faze din piatră, așa că este posibil ca această structură rectangulară din piatră să aparțină unei faze anterioare. Zidul Z1 are o lățime de 0,75-0,80 m și a fost dezvelit pe o lungime de 10,60 m. Perpendicular pe acesta a fost identificat zidul Z2, cu o lățime de 0,80 m și dezvelit pe o lungime de 3,40 m. Partea superioară este vizibilă la -0,30 m și fundația este identificată până la -0,70 m (are trei asize de piatră). Zidul de compartimentare Z3 are aceeași lățime de 0,80 m și a fost dezvelit pe o lungime de 5,90 m. Partea superioară este la -0,50 m și baza fundației la -0,80 m.

Structura de piatră din caroul A s-a dezvelit pe o suprafață de 1,20 x 0,85 m. Partea superioară este la -0,70 m, iar baza fundației la -0,90 m. Poziția stratigrafică și faptul că este suprapus de nivel de lutuială sugerează apartenența la o fază anterioară. Zidul Z3 compartimentează acest sector al edificiului IV în două încăperi. Camera 1 a fost cercetată pe o suprafață de 6 x 6,60 m; lățimea acestei camere corespunde aproximativ cu 20 *pedes*. Camera continuă spre nord și are o formă dreptunghiulară. Camera 2 a fost dezvelită în caroul B, pe o suprafață mai mică, de 2,65 x 3,50 m. Materialele arheologice descoperite provin mai ales din carourile C și D, aflate în exteriorul edificiului. Materialul sporadic din camerele 1 și 2 sugerează faptul că acestea erau mai degrabă spații de depozitare, decât de locuit.

C02/2023, cu dimensiunile de 5 x 5 m. (Fig. 3) A fost deschisă la nord de Sp.01/2023 și a identificat continuarea zidului exterior vestic, Z2, pe toată suprafața casetei. Zidul Z2 este construit în tehnica zidului sec și are o lățime medie de 0,85 m. Partea superioară este vizibilă de la -0,50 m și mai păstrează două asize de piatră. Situația este asemănătoare cu cea din caroul D, spre vest de Z2 regăsindu-se resturile acoperișului prăbușit, cu țigle și olane. Majoritatea sunt căzute în exteriorul edificiului, foarte puține în interior.

Spre nord, în casetă, continuă încăperea 1. În interior, la -0,75 m, s-a găsit o amenajare cu șase cărămizi de tip lydion aliniate, așezate direct pe pământ. Sunt aliniate paralel cu Z1 din Sp. 1 și perpendicular pe Z2. În interiorul camerei 1 se observă un nivel de călcare la -0,75 m (pe acest nivel sunt așezate și cărămizile aliniate). Nivelul de călcare din exteriorul edificiului este cel pe care s-a prăbușit acoperișul, la -0,55 m. Între zid și această amenajare cu cărămizi se conturează, la adâncimea de -1 m, o groapă circulară (G1) cu diametrul de 0,65 m. Umplutura gropii constă din lut galben, chirpici și fragmente ceramice.

În exteriorul edificiului, în colțul nord-estic al casetei, la cc. -0,70 m, s-a găsit o aglomerare de chirpici ars, care ar putea aparține unui perete ars al fazei I din lemn, întâlnită în toate zonele cercetate până acum în *canabae*.

În două zone din Sp. 01 și C01, acolo unde nivelul acoperișului prăbușit era deranjat s-au găsit fragmente ceramice din epoci ulterioare (epoca migrațiilor, Evul Mediu), indicând intervenții ulterioare. Acest gropi de intervenții au fost de mică adâncime, deranjând doar stratul de țigle și olane și adâncindu-se puțin în pământul steril.

Din toate carourile a fost recoltat un bogat material arheologic, din stratul de cultură roman. Se remarcă

prezența unei mari cantități de ceramică și a materialului arheologic mărunț din bronz, fier și os (piese de echipament militar, monede, un zar din os, ace de păr din os, un cuțit din fier etc.).

Abstract

The research project for 2023 campaign propose the excavation in the eastern part of the military civil settlement (*canabae*), previously researched in the 2017-2021 campaigns. Two excavation units (Sp.01/2023 and C02/2023) excavated the southern part of the building IV identified in the 2022 archaeological campaign. We excavated two rooms of a building with stone foundations and wattle and double walls, belonging to a house (*domus*) built along the main road (*decumanus*).

Illustrations list:

Fig. 1-2. Sp. 01/2023. Building IV.

Fig. 3. C02/2023. Wall Z2.

Fig. 1. Sp. 01/2023. Edificiul IV

Fig. 2. Sp. 01/2023. Edificiul IV

Fig. 3. C02/2023. Zidul Z2

79. Urlați, jud. Prahova**Punct: La Câmp / La Islaz****Tip de sit:** 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 1 (Preistorie), 131 (Neolitic timpuriu), 142 (Eneolitic mijlociu), 15 (Epoca bronzului), 152 (Epoca bronzului mijlociu), 33 (Post-romană), 42 (Epoca migrațiilor), 432 (Epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 131639.01**Autorizație nr:** 116/05.05.2023**Colectiv:** Alin Frînculeasa - responsabil științific (MJIA Prahova)

Începute în anul 2004, reluate în anul 2013, cercetările arheologice sistematice de la Urlați se derulează în cadrul unui proiect care vizează abordarea ariei nordice a culturii Gumelnița, cu o preocupare pentru locuirea aflată în zona de deal sau din imediata apropiere a acesteia. Odată cu evoluția cercetării, importante au devenit și obiectivele datând din primul mileniu creștin și evul mediu. Situat la limita vestică a cartierului *Coteni*, situl arheologic se află la marginea nordică a islazului localității, la sud de sediul liceului Brâncoveanu Vodă. Aflat pe un rest de terasă care are o formă alungită, orientată NE-SV, este delimitat spre nord și vest de o zonă mlăștinoasă cu o vegetație specifică, iar spre sud de islaz. Situl arheologic se află lângă o sursă secundară de apă dulce, râul Cricovul Sărat curge la circa 900 m vest.

Fără să fie unitară pe toată întinderea sitului, stratigrafia sitului surprinsă în campaniile anterioare este următoarea: după 0,20-0,25 m de sol afectat de arătură, cu materiale arheologice aflate în poziție secundară, urmează o depunere negricioasă groasă de circa 0,30 m. În acest strat găsim materiale specifice sec. XVI-XVII, V-VII, II-III, epocii bronzului (cultura Tei) și celei eneolitice (cultura Gumelnița). Urmează apoi un scurt episod steril definit de un strat argilos, de culoare gălbuie, gros de maxim 10 cm care suprapune o locuire insesizabilă pe profil atribuită epocii neolitice timpurii (cultura Starčevo-Criș). Baza depunerii arheologice ajunge să atingă rareori 0,70-0,80 m.

Săpătura a acoperit o suprafață de circa 150 mp după cum urmează:

- S.IX - a fost amplasată la 0,5 m vest de suprafața cercetată anterior; a avut dimensiunile de 82 x 1,5 m, orientată aproximativ NV-SE; a tăiat toată lățime sitului arheologic, reușind astfel să delimităm spre vest săpătura arheologică derulată până în prezent.
- Caseta E (Cas. E) a suprapus parțial și a fost amplasată la 0,5 m est de S.VII/Nord, zona carourilor 30-32. A avut dimensiuni de 5,5 x 5 m; a fost trasată pentru a cerceta B.2/2022 și B.1/2023.
- Caseta F (Cas. F.) - a fost amplasată/adosată la vest de S.IX, zona carourilor 4-5. A avut dimensiuni de 4 x 2,5 m, formând împreună cu secțiunea VIII o suprafață de 4 x 4 m. A fost deschisă pentru cercetarea unui posibil bordei surprins în S.IX, dar și în cercetările anterioare; în urma cercetării s-a dovedit că era o groapă de mari dimensiuni (diam. = 3,2 m, adâncă de cel puțin 1,8 m), care la rândul ei tăia o altă groapă eneolitică (cu ceramică Gumelnița și un craniu de bovid, care

avea baza la -2,8 m față de nivelul actual de călcare, iar diametrul de 1,5 m).

- Caseta G. (Cas. G) - a fost amplasată la est de S.IX și la 0,4 m nord-vest de Cas. E. A fost păstrat un martor de 0,3 m grosime între S.IX și Cas. G. A avut dimensiuni de 2,7 x 6 m. A fost deschisă pentru cercetarea unui bordei descoperit în S.IX, zona carourilor 34-35 (B.2/2023).

Au fost descoperite, identificate și cercetate 3 locuințe adâncite atribuite sec. V-VII d.Hr. (1) și sec. XVI-XVII d.Hr. (2), 12 gropi menajere/de extras lutul. Au fost descoperite și două segmente de șanțuri înguste, care au traversat secțiunea (S.IX), care fac parte din structuri medievale/sau recente surprinse în suprafețele cercetate în campaniile anterioare.

Locuințele adâncite/bordeie (B.1/2022, B.1/2023, B.2/2023) aveau forma rectangulară cu colțurile ușor rotunjite, puțin adânci (nu mai mult de 0,6 m); am identificat și urmele unor stâlpi de lemn folosiți la structura construcțiilor.

B.1/2023 avea spațiul pentru cuptor rezervat (1 x 0,7 m) prevăzut cu o vatră semicirculară dispusă în fața intrării. În spatele calupului se afla săpat un șanț (l = 0,22 m) pentru fixarea/construirea peretelui vestic. Locuința datează din epoca medievală (sec. XVII-XVII). Această construcție era tăiată în zona cuptorului/laturii de vest de o groapă medievală, care se adâncea până la -1,7 m. Groapa a deranjat partea de vest a cuptorului. B.1/2023 a tăiat o altă locuință adâncită (B.2/2022, cercetată parțial în campania anterioară) care avea dimensiuni ceva mai mari (3,5 x 3 m) și care datează tot din epoca medievală (sec. XVI-XVII); pentru această locuință nu am identificat o structură de combustie. B.2/2022, B.1/2023 au avut un inventar sărăcăcios constând din câteva fragmente ceramice cărămizii lucrate la roată și oase de mamifere, cenușă în apropierea vetrei. Sub cele două locuințe se afla o groapă atribuită culturii Gumelnița, în care a fost descoperit un vas decorat prin incizii și pictură cu roșu-ciocolatiu (lustruită), parțial restaurabil.

B.2/2023 este cea de-a treia locuință care a fost cercetată în S.IX și Cas. G. A avut dimensiuni de aproximativ 2,7 x 2,6 m, un cuptor săpat în calup rezervat (L = 0,9 x 0,7 m), dispus în colțul de ESE al locuinței. Cuptorul avea dimensiuni reduse de circa 0,7 x 0,5 m, spre limita estică a acestuia am surprins păstrată parțial aerisirea/evacuarea pentru fum dispusă vertical în partea superioară a calotei (pereții erau fățuiți). Pe latura de SSV se afla o groapă de par (diam. = 0,30 m). Complexul a avut un inventar bogat constând din ceramică lucrată la mână (inclusiv un fragment de tepsie), o piesă din metal; important este un fragment de piesă din gresie, cu o față prelucrată, pe care apar marcate mai multe adâncituri circulare dispuse regulat, dar și conturul unui cercel, ceea ce ar putea indica prezența unui tipar pentru turnat piese din metal. Ceramică a fost descoperită și în umplutura cuptorului. Locuința poate fi atribuită culturii Ipotești-Cândești (sec. V-VII d.Hr.). Este a patra locuință adâncită datând din cultura respectivă cercetată în acest sit.

Din cele 12 gropi cercetate (parțial intrau în profil sau integral), trei au aparținut culturii Gumelnița (ceramică și chirpici ars), cel puțin una ar putea data din sec. II-III

d.Hr., una din sec. V-VII d.Hr. și una medievală; o parte din gropi nu au avut inventar fiind dificil de încadrat cultural. Cu excepția a câtorva gropi care au avut un inventar specific culturii Gumelnița, celelalte au avut un inventar săracios (ceramică fragmentară, chirpici ars, oase de mamifere). Gropile au dimensiuni și adâncimi variabile, diametrele evoluează de la 0,60 m la 3 m; baza acestora sunt la adâncimi care ating intervalul aflat între 0,50 m - 2,8 m. Umpluturile au culori care evoluează între cenușiu, maroniu, roșiat și negricios, marcând și etape cronologice de utilizare/umplere. Cele care au în plan/umplutură culorile maronie sau roșiată pot fi atribuite culturii Gumelnița, iar cele negricioase perioadei medievale timpurii (sec. V-VII) sau târzii (sec. XVI-XVII). În una din gropile cu umplutură cenușie au fost descoperite câteva fragmente ceramice care ar putea data din sec. II-III d.Hr. În nivelul Gumelnița a fost descoperit alături de numeroase piese din silex, un depozit din lame de silex (depozitul nr.7), dar și plastică antropomorfă, un pandantiv din lut, piese din piatră și lut.

Abstract

The archaeological excavation from 2023 covered an area of about 150 square meters. Three sunken dwellings/huts attributed to the 5th-7th centuries AD (1) and from the 16th-17th centuries AD (2), 12 household pits/clay extraction pits were discovered, identified, and researched. Two segments of narrow trenches which crossed the research area are part of medieval or recent structures researched in previous campaigns. Of the 12 pits investigated in 2023, three belonged to the Gumelnița culture (pottery and burnt clay), at least one could date from the 2nd-3rd centuries AD, one from the 5th-7th centuries AD, and one medieval; due to the lack of artifacts, some of the pits are difficult to place chronologically. Except for a few pits that had an inventory specific to the Gumelnița culture, the others had a poor inventory (fragmentary pottery, burnt clay, animal bones). Of the other features researched, only the dwelling dating from the 5th-7th centuries AD had a representative inventory.

Bibliografie:

Torrică I., Frînculeasa A., Hila T., *Depozitele de silex din așezarea aparținând culturii Gumelnița de la Urlați (jud. Prahova). Între import și producția locală*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 12, 2020, p. 19-60.

Anton A., Frînculeasa A., Negrea O., *Un depozit de piese din metal din epoca medievală descoperit în localitatea Urlați (jud. Prahova)*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 12, 2020, p. 91-116.

Frînculeasa A., Preda B., Garvăn D., Nica T., Negrea O., *La hotarul nordic al culturii Gumelnița: așezarea de la Urlați (jud. Prahova)*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman, 10, 2018, p. 237-278.

Illustrations list:

Pl. I. Aerial views during research.

Pl. II. Views during researches.

1

2

3

4

Pl. I. Imagini aeriene din timpul cercetării

1

2

3

4

5

Pl. II. Imagini din timpul cercetărilor

80. Urziceni, com. Urziceni jud. Satu Mare**Punct: Vade-Ret (Vamă)****Tip de sit:** 211 (necropolă plană), 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 132 (Neolitic mijlociu - grupul Pișcolt), 14 (Eneolitic - cultura Bodrogkeresztúr)**Codul RAN:** 139269.01; **Cod LMI:** SM-I-s-B-05200**Autorizație nr.** 36/05.04.2023**Colectiv:** Cristian Virag - responsabil științific (MJ Satu Mare); Ciprian Teodor Astaloș, Gyurka Orsolya - membri

Situl *Vade-Ret* (Vamă) se află în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vallaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru.

A fost realizată o suprafață de cercetare (119 m²), în continuarea suprafețelor din 2018 respectiv 2019, pe latura N a necropolei. În suprafețele de cercetare au fost surprinse 2 contexte funerare, 9 complexe de epocă neolitică. Este evident că am surprins limita nordică a necropolei.

M 129: mormânt de înhumatie în poziție chirchită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V. Defunctul este orientat E-V, capul spre E. Groapa mormântului suprapune CX 78, complex de epocă neolitică, ambele complexe fiind afectate de o vizuină de animal. S-a păstrat în poziție anatomică laba piciorului, calota craniană a fost descoperită în zona centrală a gropii. Inventar: strachină, păstrată fragmentar; oală cu gât scurt; strachină mică, descoperită în interiorul oalei (inv. 2).

M 130: mormânt de înhumatie în poziție chirchită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. Picioarele sunt puternic flexate, din bazin, călcâiele aduse spre bazin. Capul este deplasat peste umărul stâng. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față, antebrațul mâinii stângi este poziționat sub antebrațul mâinii drepte. Inventar: lamă de silex; vas de tip oală de lapte, miniatural; vârf de săgeată; vârf de săgeată; fragmente ceramice; ofrandă animalieră (ovicaprină).

Cx 3: Complex de formă ovală, surprinsă parțial în 2003 în cadrul cercetărilor preventive, de epocă neolitică. Umplutura brun-cenușiu, cu materiale ceramice, osteologice și litice.

Cx 7: Complex de formă ovală, surprinsă parțial în 2003 în cadrul cercetărilor preventive, de epocă neolitică. Umplutura brun-cenușiu, cu materiale ceramice, osteologice și litice.

Cx 78: Complex de formă neregulată (2,30 x 2,26 m), suprapus de M 129. Complexul se adâncește în trepte, afectat de o vizuină de animal. Umplutura complexului: 1. Brun negricios compact; 2. Brun cu galben; 3. Brun negricios compact. Au fost descoperite fragmente ceramice de epocă neolitică, material osteologic, chirpici, fragment de rășniță. Complexul aparține neoliticului mijlociu, grupul Pișcolt.

Cx 79: Groapă de stâlp, circulară (diam. 0,70), adâncime 0,18 m, umplutura: 1. arsură compactă, cu o lungime de 30 cm, în zona centrală a gropii; 2. brun-cenușiu, închis, afânat; 2. Brun deschis afânat. Inventar: puține fragmente ceramice. Complexul aparține neoliticului mijlociu,

grupul Pișcolt.

Cx 80: Complexul de formă ovală (1,36 x 1,3 m), cu adâncime maximă de 0,18 m.

Umplutura complexului cenușiu închis, cu chirpici diseminat și oase de animal

Cx 81: Complex de formă circulară (diam. 1,10 m) cu adâncimea de 0,18 m, umplutura cenușiu negricios, afânat. Fără inventar arheologic.

Cx 82: Aglomerare de materiale ceramice neolitice fără a se putea contura însă un complex, acestea provenind din stratul de cultură neolitic.

Cx 83: Complex de formă ovală, surprins parțial pe latura nordică a suprafeței de cercetare. Dimensiuni: 1,20 x 1 m, umplutura cenușiu, cu chirpici diseminat și concrețiuni calcaroase. Fără inventar.

Cx 84: complex de formă ovală (2,50 x 0,80 m), adâncimea maximă 0,70 m umplutura complexului: 1. cenușiu închis cu lentile de steril; 2. cenușiu închis cu chirpici diseminat și arsură; 3. brun închis cu pigment consistent de arsură și zgură; 4. lentilă de arsură compactă (zgura); 5. brun-cenușiu cu fragmente ceramice și cenușă, afânat; 6. lentilă de arsură; 7. cenușiu, cu cenușă, afânat;

În umplutura complexului au fost descoperite fragmente ceramice neolitice, material osteologic. Complexul aparține neoliticului mijlociu, grupul Pișcolt.

Cx 85: Complexul de formă ovală (1,26 x 0,60 m), adâncimea maximă 1,10 m, profilul complexului este în U. Umplutura complexului: cenușiu cu puțin chirpici diseminat. Au fost descoperite un număr redus de fragmente ceramice care permit o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural Pișcolt, faza mijlocie. Un complex similar cu acesta este Cx 53, descoperit în 2018.

Abstract

The necropolis from Urziceni was discovered in 2003 during rescue excavations in the border area between Romania and Hungary. The excavations were extended in 2005 and, given the spectacular character of the discoveries, the excavations re-started in 2014. At this moment, the necropolis of Urziceni is the biggest Bodrogkeresztúr cemetery ever excavated in Romania being famous also for the numerous discoveries of golden ornaments and other artefacts of big scientific value. The necropolis is dated, based of C14 data, between 4300 – 4000 B.C. The inventory is spectacular: pottery vessels, copper pieces (ornaments and weapons), ornaments made of Spondylus shell, lithic pieces (arrowheads and blades).

During the campaign from 2023, we found, in the research surfaces, 2 funerary contexts, 9 Neolithic features.

Illustrations list:

Fig. 1. Urziceni - general view of the research area.

Fig. 2. Photo of M 129.

Fig. 3. Inventory of M 129.

Fig. 4. Photo of M 130

Fig. 5. Inventory of M 130.

Fig. 1. Plan general Urziceni 2020

Fig. 2. M 129. Foto

Fig. 3. M 129. Inventar funerar. Foto

Fig. 5. M 130. Inventar funerar. Foto

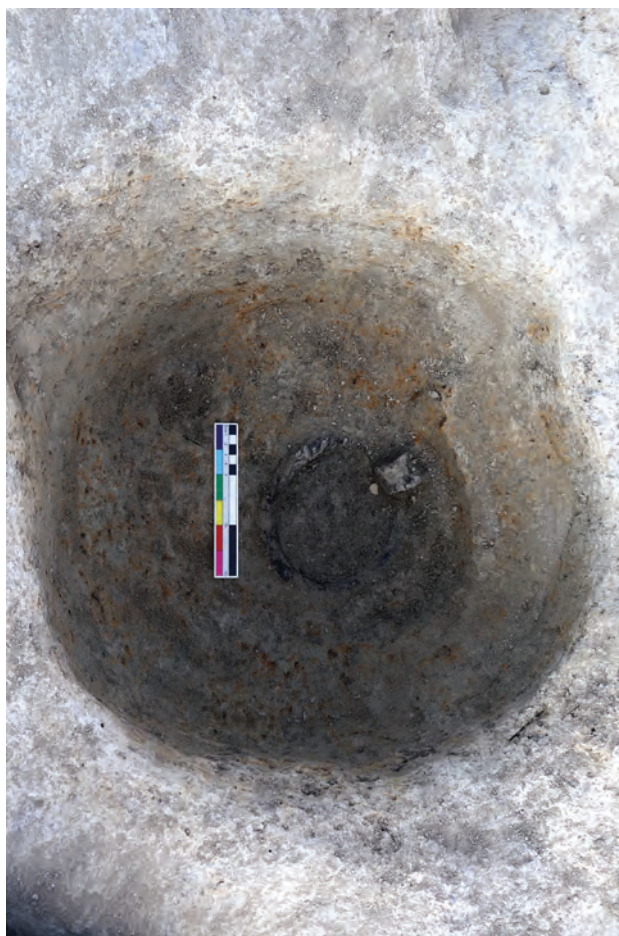

Fig. 4. M 130. Foto

81. Valea Stânii, com. Țițești, jud. Argeș**Punct: Vărzărie**

Tip de sit: 111 (așezare), 212 (necropolă tumulară de incinerare)

Încadrare cronologică: 152 (epoca bronzului, cultura Tei), 163 (Hallstatt târziu, grupul Ferigile), 322 (epocă romană, cultura Chilia-Militari)

Cod RAN: 19383.01

Autorizație nr. 95/27.04.2023

Colectiv: Dragoș Măndescu (responsabil), Ion Dumitrescu, Ioan Andi Pițigoi (MJ Argeș).

Finanțare: cercetare finanțată de Ministerul Culturii (37500 lei) și de MJ Argeș (5417 lei)

Perioada desfășurării cercetării: 12.09 - 24.10.2023

Cea de-a zecea campanie de săpături arheologice sistematice organizată de Muzeul Județean Argeș în situl de la Valea Stânii s-a desfășurat în toamna anului 2023 (septembrie-octombrie). Obiectivul acesteia a fost finalizarea săpăturilor începute în 2022 pe proprietatea Fredy Dinescu, în zona nordică a cimitirului de incinerare din prima epocă a fierului (grupul Ferigile). Cercetările au fost axate inițial pe zonele de la V și de la N de T26, în imediata vecinătate a mantalei tumulului respectiv, complex ce nu fusese dezvelit în totalitate în 2022. În partea de V s-a urmărit dezvelirea și cercetarea integrală a extremității vestice a T26, iar extinderea săpăturilor în sectorul din vecinătatea nordică a acestui tumul au avut drept scop clarificarea situației înregistrate la finalul campaniei anterioare, când aici a fost evidențiat un sector de manta ce părea a aparține unui tumul diferit, ce se dezvoltă către N și NV (notat atunci T28?). În ultima parte a șantierului, săpăturile au fost extinse și la S de T26, în continuarea organică a cercetării din 2022.

Pentru îndeplinirea obiectivelor menționate, au fost trasate și săpate integral, până la sterilul arheologic (un strat galben-cenușiu, extrem de dur, de natură aluvionară, alcătuit din de pietriș amestecat cu nisip – o paleoalbie a pârâului Valea Stânii, care astăzi curge pe la răsărit de necropolă înainte de a se vărsa în râul Argeșel –, gros de 10-15 cm, ce apare în acest sector la adâncimi cuprinse între 0,45 și 0,55 m și suprapune un strat geologic galben-brun uniform), șapte secțiuni paralele cu lungimi variabile, cuprinse între 3,5 m și 14 m, și lățime constantă de 2 m, cu martori de 0,5 m lățime, orientarea generală fiind NNV-SSE. Aceste secțiuni au fost legate în mod organic de suprafața cercetată în 2022, înconjurând pe trei părți T26: câte trei secțiuni la N și la S și o secțiune la V.

Din punct de vedere metodologic, pentru săpătură nu au fost folosite mijloace mecanice, ci doar săpătură manuală altimetrică. Întrucât pământul a fost extrem de tare, în lipsa ploilor, și uscat de la vântul puternic, pentru ca săpătura să se poată desfășura în condiții multumitoare am deversat la începutul cercetării două cisterne cu apă (17000 l) pe suprafața vizată. După îndepărtarea vegetalului și a solului arabil (gros de 0,25-0,30 m), au fost dezvelite pietrele (bolovani de râu) din mantaua tumulilor, mai mult sau mai puțin răvășite de lucrările agricole anterioare. Pietrele au fost curățate, înregistrate topografic,

desenate, fotografiate și apoi demontate pe straturi. Materialul arheologic descoperit între pietre și sub acestea (în general ceramică din prima epocă a fierului, lucrată cu mâna, fragmentară) a fost recoltat pe sectoare de săpătură și, unde a fost cazul, pe complexe. În fiecare sector a fost documentat prin desen un profil, cel mai relevant dintre cele rezultate în urma săpării până la steril a secțiunilor. Colțurile tuturor unităților de săpătură au fost înregistrate GNSS în coordonate Stereo 70. La încheierea săpăturii, pietrele demontate din mantalele tumulilor au fost depuse la baza unităților de cercetare, pe steril, iar secțiunile au fost astupate și nivelate cu un utilaj (buldozer) spre a fi din nou destinate culturilor agricole. Suprafața totală săpată în campania 2023 a fost de 130,5 m². În total, au fost excavați circa 78 m³ de pământ și pietre de râu.

Rezultatele imediate au fost: 1) clarificarea situației T26 prin cercetarea zonei de SV a acestuia; 2) confirmarea existenței T28 presupus în 2022 și cercetarea acestuia; 3) identificarea și cercetarea parțială a altor doi tumuli (T29 și T30).

Chiar dacă inventarul arheologic descoperit de această dată nu a fost bogat și nici foarte reprezentativ, câștigul major al campaniei 2023 a fost clarificarea topografiei tumulilor și completarea peisajului funerar pe un areal însemnat ca întindere, parte din sectorul nordic al necropolei.

T26 – completări la rezultatele săpăturii din 2022. Extinderea către SV a suprafeței aferente T26 cercetate în campania trecută, cu o nouă secțiune de 6,5 x 2 m, a dus la dezvelirea aproape în totalitate a mantalei acestui tumul, rezultând acum o imagine întregită a acesteia, cu o formă ovală alungită pe direcția NE-SV, cu diametrele de 12,3 x 7,8 m. Mormântul, cercetat în 2022, a rămas poziționat cumva excentric raportat la noul plan (completat) al tumulului, fiind plasat în zona centrală a jumătății de NE. Extremitatea de SV a mantalei (identificată imediat sub arabil, la adâncimi variind între 0,26 m și 0,42 m) diferea în consistență, cu pietre dense în partea de N, dispuse pe două și chiar trei rânduri, iar în partea de S pietrele erau mult mai rarefiate, dispuse pe un singur rând. Pietrele stăteau într-un pământ negru, care le și suprapunea într-o mică măsură, sub care se afla sterilul arheologic (pietriș și nisip aluvionar), confirmând situația stratigrafică înregistrată în acest sector în campania 2022. Materialul arheologic extrem de puțin, s-a limitat la câteva fragmente ceramice găsite disparat sub pietre și în afara acestora, la adâncimi corespunzând nivelului de călcare antic (-0,5/-0,53 m), imediat deasupra sterilului. Încă din campania trecută, forma ovală prelungă, atipică, și dimensiunile neobișnuit de mari ale mantalei T26 (date în special de dimensiunea diametrului mare) au fost explicate prin posibilitatea existenței unui alt tumul în imediata vecinătate de SV, aflat aparent mai jos, așadar anterior. Cercetarea din 2023 a nuanțat aceste aserțiuni, în sensul că nu este totuși exclus ca extremitatea sud-vestică a mantalei T26, dezvelită acum în totalitate, cu pietrele mai rarefiate și dispuse exclusiv pe un singur rând, să reprezinte mantaua unui tumul diferit, dar în niciun caz anterior, ci probabil contemporan sau eventual posterior raportat la T26. Diametrul acestui ipotetic tumul îl estimăm la circa 6 x 4 m, orientat N-S; prin urmare, mantaua T26 s-ar reduce astfel la dimensiunile mult mai acceptabile (ra-

portat la aspectul general al necropolei) de 9,5 x 7,8 m, orientată NE-SV. Noile observații stratigrafice au arătat că pietrele din manta surprinse în 2022 în sectorul de V al T26 la adâncimi mai mari (-0,4/-0,5 m) și care au dus la presupunerea existenței unui tumul diferit, făceau parte în realitate din structura mantalei aceluiași T26 (baza mantalei); dacă a existat un tumul diferit în vecinătatea imediată a lui T26, acesta trebuie să fi fost reprezentat de pietrele dispuse pe un singur rând și ușor mai sus (-0,3/-0,4 m) decât baza mantalei T26, pietre ce făceau corp comun cu extremitatea de SV a acestuia. Existența unui tumul diferit este sugerată și de lipsa bolovanilor din zona centrală a acestei structuri firave, care indică dacă nu neapărat un jaf, oricum o intervenție ținută la zona presupusului mormânt central. Cum situația arheologică nu a fost total lipsită de echivoc, nu i-am acordat presupusului tumul un nr. de ordine unic, ci l-am notat drept **T26'**.

T28 – existența acestuia în continuarea T26 către N și NV fusese presupusă încă din campania trecută, când a fost avansată și o opinie privind posibila sa anterioritate față de T26. Observațiile prilejuite de extinderea suprafeței cercetate în zona de contact dintre cei doi tumuli nu s-au soldat însă cu rezultate foarte concludente în privința raportului cronologic. Pietrele de la jonctiunea celor două mantale (în special cele din sectorul de NV al T26) au fost deranjate în evul mediu în cel puțin două rânduri (în secolele X-XII și XV-XVII AD, cum sugerează calibrările datărilor radiocarbon pe două probe prelevate din acel sector, lemn ars, respectiv oase neincinerate), ceea ce a îngreunat și mai mult obținerea unei imagini clare. Totuși, am putea afirma, având în vedere că pe profil baza mantalei T26 coboară la o cotă ușor inferioară față de baza pietrelor din mantaua T28 (acum mult mai bine pusă în evidență ca urmare a dezvelirii cvasi-integrale), că mai degrabă T28 este cel puțin contemporan, dacă nu chiar posterior față de T26 (și nu anterior, așa cum presupuneam în 2022), în ciuda adâncimii relativ mari la care au apărut pietrele din mantaua sa (-0,40/0,45 m, în unele locuri chiar -0,5 m). După dezvelire, a rezultat o manta ovală în plan, orientată ENE-VSV, cu dimensiunile 6,9 x 5,7 m, ce seamănă ca o extindere către NV a mantalei T26 cu care făcea corp comun. Pietrele erau așezate pe un singur rând, rareori pe două rânduri, în același pământ negru prezent în toată zona și care aici a apărut deja la adâncimea de 0,34 m, imediat sub arabil. Sunt de semnalat două piese găsite pe pietrele mantalei, în pământul negru: un pandantiv prismatic de fier în extremitatea de E a mantalei (-0,45 m), asemănător celor două exemplare găsite în mormântul din T26, și baza unei ceșcuțe lucrate la roată în marginea de SV (-0,44 m). Nu excludem ca acest fragment la roată să aparțină, totuși, așezării de epocă romană (cultura Militari-Chilia) din care câteva complexe au fost identificate în zonă. De asemenea, nu e clar dacă cele câteva fragmente de chirpici găsite la marginile de N și de S ale tumulului, sub manta (-0,55 m, respectiv -0,6 m) aparțin necropolei sau de așezării din epoca bronzului (cultura Tei) pe care tumulii o suprapun în sectorul de NE al cimitirului. În T28 nu au fost găsite oase calcinate și nu a fost identificat vreun mormânt. În sectorul sudic, acoperită de pietrele din manta, o mică aglomerare

de fragmente ceramice (-0,52/-0,58 m), iar la 0,7 m N de aceasta câțiva cărbuni pe pietrișul aluvionar (-0,68 m). Alte câteva fragmente ceramice erau disperate pe solul antic, sub pietrele din manta.

T29 a fost identificat la 1 m NNV de T28 și a fost cercetat numai parțial prin intermediul extremității nordice a unei secțiuni de 2 m lățime. Estimăm un tumul rotund în plan, cu diametrul de circa 5,8 m. Pietrele din manta, destul de răvășite și așezate pe un singur rând, au apărut la adâncimi cuprinse între 0,32 și 0,4 m, sub arabilul gălbui-cenușiu. Și aici pământul negru-cenușiu de sub arabil, făcându-și apariția deja deasupra pietrelor, era bine marcat stratigrafic (strat gros de maximum 0,16 m), suprapunând sterilul aluvionar. Pietrele mantalei stăteau în acest strat negru. Din păcate, zona centrală a mantalei, și așa păstrată precar, era străpunsă de o groapă modernă surprinsă la -0,42 m și care se adâncea până la -0,7 m, în steril, trecând prin stratul de pământ negru și dislocând sectorul tumulului în care trebuie să se fi aflat mormântul. Ca inventar arheologic, putem menționa numai câteva fragmente ceramice, găsite îndeosebi în afara pietrelor (la adâncimi de 0,43-0,55 m).

T30 se afla la 1 m distanță către S față de T26 și la 0,5 m către SV față de T27. Mantaua ovală în plan, avea dimensiunile de 7,6 x 7 m, orientată ENE-VSV. Pietrele ce alcătuiau manta, așezate pe unul sau două rânduri, rareori pe trei, au fost identificate la adâncimi de 0,23-0,25 m, în stratul negru de sub arabil, îndeosebi în partea superioară a acestuia (Pl. I). Sterilul (pietrișul amestecat cu nisip aluvionar) a apărut la -0,5/-0,55 m sub zona centrală a mantalei, și ceva mai sus, la -0,35/-0,38 m, la S de manta. La marginea sud-estică a mantalei, în profil, stratul negru se subția treptat până la dispariție, arabilul ajungând aici să suprapună direct sterilul, ceea ce constituie un argument în plus că acest strat negru sau negru-cenușiu întâlnit în sectorul acestui cluster de tumuli ține de arhitectura mantalelor acestora. Cealaltă opțiune, ca respectivul strat să fi aparținut așezării de epocă romană, pare acum mult mai puțin probabilă, inclusiv din perspectiva absenței materialelor arheologice asociate acestei perioade. Aproximativ în mijlocul mantalei, între primul și al doilea rând de pietre, la -0,38 m, o aglomerare de oase calcinate, puține, fără alt inventar. La circa 1 m către E de gruparea de oase calcinate, sub pietre (-0,42 m), câteva fragmente de cărbune. Altă grupare de fragmente de cărbune a fost găsită în jumătatea sudică a tumulului, sub pietre, la -0,40 m. Inventar: rare fragmente ceramice din prima epocă a fierului la marginile de S, E și de NV ale mantalei.

Pentru viitoarele investigații de laborator, au fost prelevate *in situ* probe de lemn ars (cărbune) și oase calcinate pentru analiză radiocarbon, continuând colaborarea cu Laboratorul AMS din Poznań. Oasele calcinate au fost prelevate separat spre a fi înaintate spre determinare și studiu Institutului de Antropologie «Francisc Rainer» București. Materialul arheologic a fost recoltat pe complexe sau sectoare de secțiune și înaintat la sfârșitul fiecărei zile de lucru spre curățare și conservare primară în laboratoarele de restaurare ale Muzeului Județean Argeș. Documentația de șantier se păstrează la același muzeu.

Abstract

In the fall of 2023 (September-October), the tenth systematic archaeological excavation campaign organized by the Argeș County Museum took place at Valea Stânii site. This campaign aimed to complete the excavations started in 2022 in the northern area of the Early Iron Age cremation cemetery (Fergile group). The immediate results were: clarifying the situation of the barrow 26 by researching its southwestern area, confirming the existence of the barrow 28 (only supposed in 2022), and identifying two other mounds (barrows 29 and 30). Even if the archaeological inventory discovered now was neither rich nor very representative, the major gain of the 2023 campaign was the topographical clarification of the barrows and the completion of the funerary landscape on a large area, part of the northern sector of the necropolis.

Bibliografie:

D. Măndescu, *New field researches on Fergile archaeological group from Early Iron Age: Valea Stânii (Argeș County) necropolis*, în vol. *Proceedings of the International Conference Early Iron Age in Central Europe, Hradec Králové, Czechia, 2-4 July 2015*, editor M. Trefný, Gaudeamus Verlag, Hradec Králové – Karlovy Vary, 2015, p. 282-293.

D. Măndescu, *The Necropolis from Valea Stânii (Argeș County) and a comparative approach to the Late Hallstatt Fergile Group features*, în vol. *Interdisciplinary Methods of Research for Prehistoric and Protohistoric Funerary Monuments. Proceedings of the 15th International Colloquium of Funerary Archaeology, Brăila, 20-22 May 2016*, editor V. Sîrbu, p. 153-180.

D. Măndescu, *The Necropolis at Valea Stânii (Argeș County): Common Elements and Particularities in the Fergile Group*, în vol. *Funeralkultur der Thraker, Skythen und Griechen des 7. bis 5. Jahrhunderts v. Chr. an der unteren Donau*, editor E. Teleaga, Marie Leidorf Verlag, Rahden/Westf., SEAT 5, 2020, p. 291-308.

D. Măndescu, *Între Est și Vest. Conexiuni interculturale în Prima Epocă a Fierului reflectate în necropola de la Valea Stânii, jud. Argeș*, în vol. *Relații interculturale în spațiul tiso-nistean în epoca fierului. Materialele colloquium-ului de vară de la Saharna, 16-19 iulie 2019*, editor A. Zancă, Chișinău, 2020, p. 7-22.

D. Măndescu, *Daily bread for the afterlife or feeding the people? Pottery as status marker in an outstanding burial from Valea Stânii necropolis (Romania)*, *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne (Wrocław)* 63, 2021, p. 75-98.

D. Măndescu, *Where did they put the akinakes? On the Late Hallstatt Fergile warriors' panoply starting from the recent discoveries in the necropolis at Valea Stânii*, în vol. *Ancient Thrace: Myth and Reality. Proceedings of the 13th Congress of Thracology, Kazanlak, 3-7 September 2017*, editor Peter Delev, Sofia, 2022, p. 231-239.

Illustration:

Pl. I. Valea Stânii – 2023 campaign. Barrow 30 – the southeastern sector of the embankment. 1 view from above, 2 view to the south).

1

2

Pl. I. Valea Stânii – campania 2023. T30 – sectorul sud-estic al mantalei. 1 vedere din plan vertical, 2 vedere dinspre N

82. Vânători, com. Vânători, jud. Galați**Punct: La Jolică**

Tip sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă), 2 (descoperire funerară), 311 (depozit de bronzuri)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie), 15 (Epoca bronzului), 151 (Epoca bronzului timpuriu), 153 (Epoca bronzului târziu), 16 (Hallstatt), 161 (Hallstatt timpuriu), 162 (Hallstatt mijlociu), 43 (Epoca medievală), 432 (Epoca medievală târzie)

Cod RAN: 75169.01, **Cod LMI:** GL-I-s-B-02997

Autorizație nr. 61/05.04.2023

Colectiv: Sorin Cristian Ailincăi – responsabil științific (ICEM Tulcea), Adrian-Ionuț Adamescu, Tudor Mandache (MIPP Galați), Florian Mihail (ICEM Tulcea), Mihai Dan Constantinescu (IAFR București)

Finanțare: Ministerul Culturii, MIPP Galați

Perioada desfășurării cercetării: iulie-august 2023

Situl arheologic de la Vânători, jud. Galați a fost identificat în 1966, primele cercetări arheologice fiind efectuate aici între 1972-1974 de către Marilena Florescu și Mircea Nicu, iar în 1979 de către Mihalache Brudiu. Departe de a se bucura de o publicare adecvată a cercetărilor arheologice, situl de la Vânători a fost deseori invocat în legătură cu începutul epocii fierului la Dunărea de Jos (orizontul cu ceramică incizată), fiind atribuit atât fazei I a culturii Babadag, cât și fazei Vânători a grupului Tămăoani¹.

În ciuda faptului că am putut studia materialul descoperit, lipsa unor informații referitoare la asocierile dintre materiale, contexte, locul exact al suprafețelor cercetate² au lăsat multe întrebări fără răspuns. Din acest motiv, din 2017 a fost demarat un nou proiect de cercetare finanțat de Ministerul Culturii, prin Programul Național de Finanțare a Cercetării Arheologice Sistemice (2017-2019, 2022-2023), prin intermediul căruia am reușit să investigăm suprafețe mai mari din sit (Fig. 1), datele obținute fiind foarte interesante și diverse.

Descrierea cercetărilor din campania 2023

În campania 2023 au fost trasate patru suprafețe (Fig. 2), denumite Suprafața 5, 6, 7 pe terasa 4 și Suprafața 8 pe terasa 1 în speranța identificării unei eventuale necropole sugerate de descoperirea mormântului dublu US 4101/2019. Suprafețele cercetate au avut următoarele dimensiuni: Suprafața 5 – 20 x 10 m (200 mp); Suprafața 6 – 42 x 5 m (210 mp); Suprafața 7 – 15 x 5 m (75 mp) și Suprafața 8 – 10 x 10 m (100 mp). Zonele menționate mai sus au fost cercetate integral până la atingerea stratului steril. Au fost identificate și documentate un număr de 20 de amenajări de locuire.

Suprafața 5 – a fost cercetată în partea de nord-est a terasei 4. Acesta are dimensiunile de 20 x 10 m și a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m. Numerotarea carourilor a fost făcută cu litere pe profilul de N și cifre pe cel de E. Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: U.S. 5000 – strat vegetal, gros de 0,10-0,20 m; urmat de U.S.

5100 – strat cu sol de culoare cafenie, compact, fără urme materiale, gros de 0,30-0,50 m. Urmează U.S. 5200 – cu o grosime variind între 0,35-0,55 m, strat granulos ce conține materiale din perioada Migraților. Următorul strat, denumit U.S. 5300 – gros de 0,25-0,35 m, este de culoare cenușie și conține materiale din perioada timpurie a epocii fierului. Între nivelul cenușiu și solul viu, apare un strat, U.S. 5400 – un sol galben amenestecat cu sol negru, care reprezintă nivelul de călcare al așezării din Prima Epocă a Fierului. Ultimul strat (U.S. 5500) este steril din punct de vedere arheologic.

Descrierea complexelor. În decursul cercetărilor au fost identificate și cercetate mai multe complexe arheologice, după cum urmează: **Cx. 5301** – groapă identificată în c. 1–A, la adâncimea de 1,10 m de la suprafața actuală a solului. În plan, groapa avea o formă ovală cu dimensiunile de 1,50 x 1,00 m. Pentru a fi cercetată integral a fost realizată o extindere. Pereții au fost săpați oblic spre exterior, până la -1,25 m. Din pământul de umplutură au fost recoltate fragmente ceramice atipice; **Cx. 5302** – groapă identificată în c. 8–B, la adâncimea de 1,00 m. În plan, aceasta avea o formă aproximativ rectangulară, cu dimensiunile de 0,75 x 0,60 m. Baza era dreaptă și pereții săpați spre interior. În pământul de umplutură, de culoare cenușiu, au fost descoperite câteva fragmente ceramice; **Cx. 5303** – a fost cercetată în c. 10–A-B, la adâncimea de 1,20 m. Groapa era ovală în plan, cu un diametrul de 1,10 x 0,85 m. Deoarece se prelungea în profilul de sud a fost realizată o nouă extindere, extinderea 2 (Ext. 2), prin intermediul căreia a fost conturat complexul în întregime sa. Mai apoi, groapa a fost secționată pe direcția N-S. La secționare s-a observat că pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 2,10 m. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 5304** – a fost cercetată parțial în c. 10–A, la adâncimea de 1,10 m. În profil s-a putut observa că baza este dreaptă, pereții fiind săpați neregulat până la -2,10 m. Din pământul de umplutură provin fragmente ceramice, oase și pietre.

Suprafața 6 a fost deschisă în partea de centru-est a terasei 4. Aceasta are dimensiunile de 42 x 5 m și a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m. Numerotarea carourilor a fost făcută cu cifre pe profilul de N și litere pe cel de E. Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: U.S. 6000 – strat vegetal, gros de 0,10-0,15 m; urmat de U.S. 6100 – strat cu sol de culoare cafenie și consistență compactă, fără urme materiale, gros de 0,15-0,35 m. Urmează U.S. 6200 – cu o grosime de 0,15 m, strat granulos ce conține materiale din perioada Migraților, vizibil doar în zona de vest a S6. Următorul strat, denumit U.S. 6300 – gros de 0,25-0,35 m, este de culoare cenușie și conține materiale aparținând Primei Epoci a Fierului; totuși, sunt zone în care acest nivel dispăre. Între nivelul cenușiu și solul viu, apare un alt strat, US 6400 – un sol galben amestecat cu sol negru, care reprezintă nivelul de călcare al așezării din Prima Epocă a Fierului. Ultimul strat este U.S. 6500, steril din punct de vedere arheologic.

Descrierea complexelor. În decursul cercetărilor au fost identificate și cercetate mai multe structuri arheologice, după cum urmează: **Cx. 6201** – a fost identificat în c. 20-21–A-C. Acesta avea o formă aproximativ circulară, cu diametrul

¹ Brudiu 1970; Brudiu 1980; Brudiu 1981; Brudiu 1991; Hänsel 1976; László 1986; László 1997; Levițki 1994; Nicic 2008.

² Mihail, Adamescu 2013; Ailincăi, Adamescu, Mihail 2014.

maxim de 5 m. Adâncimea la care a fost surprins complexul a fost de 0,65 m. La adâncimea de -0,75-0,85 m a apărut o platformă tasată de culoare gri de formă aproximativ circulară. Ulterior, la adâncimea de 1,60-1,70 m în zona centrală s-a evidențiat o platformă de sol galben-roșiatic (loess). În pământul de umplutură, mai ales în partea superioară au fost înregistrate fragmente ceramice și un mic cuțit specifice perioadei migrațiilor (cultura Sântana de Mureș); **Cx. 6301** – groapă identificată în c. 5–A, la adâncimea de 0,35 m. În plan, aceasta era ovală, cu dimensiunile de 1,50 x 1,40 m, cu un pământ de umplutură cenușiu cu pete galbene. La secționare, s-a observat că pereții au fost săpați oblic spre exterior, până la adâncimea de 1,30 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 6302** – groapă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,40 x 1,20 m, aceasta a fost surprinsă în c. 6–A-B, la adâncimea de 0,35-0,40 m. A fost secționată pe direcția nord-sud. Baza este ușor concavă, iar pereții au fost săpați oblic spre exterior până la -0,55 m. În pământul de umplutură, au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 6303** – groapă identificată în c. 11-12–A, la adâncimea de 0,35 m. În plan, după realizarea extinderii 1 (Ext. 1/S6), s-a putut observa că groapa era ovală în plan, cu dimensiunile de 1,60 x 1,40 m, fiind umplută cu un pământ negru-cenușos. Pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,95 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate mai multe fragmente ceramice preistorice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 6304** – groapă identificată în c. 12-13–A, la adâncimea de 0,75 m. În plan era aproape circulară cu dimensiunile de 0,85 x 0,80 m, cu un pământ de umplutură gri cenușos compact. La secționare, s-a observat că pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,55 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. La bază este tăiată spre nord-est de Cx. 6302; **Cx. 6305** – groapă ovală în plan, cu dimensiunile de 2,40 x 1,70 m. Aceasta a fost înregistrată în c. 13-14–A, la adâncimea de 0,75-0,80 m. A fost secționată pe direcția E-V. Baza era ușor concavă, iar pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,10 m. Sunt vizibile două nivele diferite de umplere, un sol gri-cenușos cu o consistență compactă la partea superioară și un sol negru amestecat cu galben, mai afânat, la partea inferioară. În pământul de umplutură, au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 6306** – a fost identificat în c. 11-12–B. Groapa avea o formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,60 x 1,25 m. Avea baza dreaptă și pereții săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,50-1,52 m. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 6307** – identificată în c. 10-11–C, la adâncimea de 0,75 m. În plan, după realizarea extinderii 2 (Ext. 2/S6) s-a putut observa că groapa era ovală în plan, cu dimensiunile de 1,60 x 1,38 m fiind umplută cu un pământ negru-cenușos. Baza era ușor albiată iar pereții săpați au fost oblic spre exterior. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre.

Suprafața 7 fost deschisă la sud-vest de S6/2023, avea dimensiunile de 15 x 5 m și a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m. Numerotarea carourilor a fost făcută cu cifre pe

profilul de N și litere pe cel de E. Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: U.S. 7000 – strat vegetal, gros de 0,10-0,15 m; urmat de U.S. 7100, strat cu sol de culoare cafenie și consistență compactă, fără urme materiale, gros de 0,15-0,35 m. Urmează U.S. 7200, cu o grosime de 0,15 m, strat granulos ce conține urme materiale aparținând perioadei Migrațiilor, vizibil doar în zona de vest a S6. Următorul strat, denumit U.S. 7300 – gros de 0,25-0,35 m, este de culoare cenușie și conține materiale specifice Primei Epoci a Fierului; totuși, sunt zone în care acest nivel dispăre. Între nivelul cenușiu și solul viu, apare un strat, U.S. 7400 – un sol galben cu negru, care reprezintă nivelul de călcare al așezării din Prima Epocă a Fierului. Ultimul strat este U.S. 7500 – steril din punct de vedere arheologic. În această suprafață nu au fost identificate structuri arheologice.

Suprafața 8 a fost deschisă la nord-vest de S1/2017-2018. Aceasta avea dimensiunile de 10 x 10 m și a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m. Numerotarea carourilor a fost făcută cu litere pe profilul de N și cifre pe cel de V. Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: U.S. 8000 – strat vegetal, gros de 0,20-0,30 m; urmat de U.S. 8100 – strat granulos, cu urme materiale din sec. IV și X p.Chr., gros de 0,50-0,60 cm, urmat de U.S. 8200 – strat cenușiu compact ce conține materiale specifice Primei Epoci a Fierului. Ultimul strat este U.S. 8300 – steril din punct de vedere arheologic.

Descrierea complexelor. În decursul cercetărilor au fost identificate și cercetate mai multe structuri arheologice, după cum urmează: **Cx. 8201** – groapă de formă circulară în plan, identificată în c. 1-2–A-B, la adâncimea de 1,20 m. Aceasta avea un diametru de 1,75 m. Complexul a fost secționat pe direcția E-V și s-a observat că baza este ușor albiată, pereții fiind săpați oblic până la adâncimea de 1,90 m. Din pământul de umplutură provin fragmente ceramice, oase și pietre, dar și numeroase fragmente de lut cu amprente de nuiete sau stof provenite de la o structură de habitat dezafectată; **Cx. 8202** – a fost cercetat în c. 3-4–A, în profilul de vest, fiind conturat la adâncimea de 1,20 m. În plan, groapa pare să fi fost ovală. La secționare s-a observat că pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,80 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 8203** – groapă cercetată parțial în profilul de vest, în c. 4-5–A, la adâncimea de 1,20 m. Pereții gropii au fost săpați oblic, unul spre interior și celălalt spre exterior, iar baza este dreaptă. Pământul de umplutură, gri-compact, conținea puține materiale arheologice; **Cx. 8204** – identificată în c. 5–B-C, la adâncimea de 1,20 m de la suprafața actuală a solului. În plan, groapa este de formă ovală, cu dimensiunile de 1,55 x 1,25 m. Complexul a fost secționat pe direcția E-V. În profil s-a observat că pereții gropii erau arcuiți. Baza se afla la adâncimea de 1,35-1,40 m. Din pământul de umplutură provin puține fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 8205** – groapă cercetată parțial în profilul de est, în c. 2-3–E, la adâncimea de 1,20 m de la nivelul actual al solului. Pereții gropii au fost săpați oblic spre exterior. Pământul de umplutură, gri-compact conținea puține materiale arheologice.

Considerații finale. Cercetările arheologice din anul 2023 au avut ca scop identificarea unei posibile necropole de tip Stoicani a cărei existență ne-a fost sugerată de descoperirea în anul 2019 a unui mormânt dublu cu piese de inventar specifice sfârșitului sec. IX - începutului sec. VIII a.Chr. (Cx 4101). Deși în suprafața cercetată nu am identificat depuneri funerare, documentația noastră s-a îmbogățit în privința cunoașterii spațiului locuit.

Abstract

The archaeological excavations in 2023 aimed to identify a possible necropolis of the Stoicani type whose existence was suggested by the discovery in 2019 of a double burial with inventory items specific to the end of the 9th century BC (Cx 4101). Although we did not identify any funerary structures in the investigated area, our documentation was enriched in terms of the knowledge of the inhabited area.

Bibliografie:

- Ailincăi, S.C., Adamescu, A., Mihail, F. 2014, *Noi date despre începuturile epocii fierului la Dunărea de Jos. Așezarea de la Vânători–La Jolică, jud. Galați*, SCIVA 65, 1-2, 5-48.
- Brudiu, M. 1970, *Cercetări perieghetice în sudul Moldovei*, Materiale 9, 511-528.
- Brudiu, M. 1980, *Rezultatele cercetărilor de la Vânători (jud. Galați)*, Materiale, 398-446.
- Brudiu, M. 1981, *Contribuții la cunoașterea genezei Hallstattului din sud-estul Moldovei*, SCIVA, 32, 4, 529-536.
- Brudiu, M. 1991, *Cercetări privind Hallstattul din sud-estul Moldovei*, SCIVA, 42, 3-4, 221-239.
- Hänsel, B. 1976, *Beiträge zur regionalen und Chronologischen Gliederung der Älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau*, vol. 1-2, Bonn.
- László, A. 1986, *Grupul Tămăoani. Asupra „orizontului” hallstattian cu ceramică incizată din sudul Moldovei*, MemAntiq 12-14, 65-91.
- László, A. 1997, *Despre originea, evoluția și cronologia primei epoci a fierului la Dunărea de Jos*, în Simion, G. (coord.), *Premier Age du Fer aux Bouches du Danube et dans les régions autour de la Mer Noire*, Tulcea, 77-84.
- Levițki, O. 1994, *Grupul Holercani – Hansca, aspectul pruto-nistrean al complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată*, în Roman, P., Alexianu, M. (eds.), *Relations Thraco – Illyro – Helléniques*, București, 219-256.
- Mihail, F., Adamescu, A. 2013, *Piese prelucrate din piatră și os descoperite în așezarea din prima epocă a fierului de la Vânători, jud. Galați*, în Ailincăi S. C., Țârlea A., Micu C. (eds.), *Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor de la Babadag (1962-2012). Actele conferinței „Lower Danube Prehistory. 50 Years of Excavations at Babadag, Tulcea, September 20th-22th, Brăila*, 373-386.
- Nicic, A. 2008, *Interferențe cultural-cronologice în nord-vestul Pontului Euxin la finele mil. II – începutul mil. I a.Chr.*, Biblioteca Tyragetia 15, Chișinău.

Illustrations list:

Fig. 1. Vânători - La Jolică. General view of the researched area (red – surveys; yellow – geophysical investigations).

Fig. 2. Vânători - La Jolică. Aerial view.

Fig. 1. Vânători - La Jolică. Plan

Fig. 2. Vânători - La Jolică. Vedere aeriană

83. Vlădeni, jud. Ialomița**Punct: Popina Blagodeasa****Tip de sit:** 11 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 42 (epoca migrațiilor), 431 (epoca medievală timpurie), 432 (epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 94802.03**Autorizație nr.** 64/05.04.2023**Colectiv:** Emilia Corbu (MJ Ialomița) - responsabil de șantier; Niculina Dinu (Muzeul Brăilei), membru în colectiv**Finanțare:** Muzeul Județean Ialomița - 40 000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 6 - 30.06.2023

Săpăturile au decopertat o suprafață de 118 mp având ca obiective:

I. Așezarea medieval-timpurie din secolele VIII - X AD.

II. Nivelul medieval-timpuriu al locuințelor de suprafață - secolele X - XI AD.

Cele două erau intersectate de complexe medievale-târzii ce intersectau la rândul lor complexe din epoca migrațiilor.

Rezultate

Opt complexe arheologice au fost cercetate și două niveluri arheologice, fără complexe, au fost analizate: nivelul „locuințelor de suprafață” și nivelul sistemului defensiv (Fig. 1). Inventarul consta în fragmente ceramice, în mare parte neîntregibile, resturi ale unor materiale de construcție: paiață, pietre; resturi ale unor activități casnice, oase de animale. Datorită faptului că toate complexe se intersectau, materialul ceramic era amestecat, cele patru categorii de pastă nisipoasă, roșie, cenușie și lucrată cu mână fiind prezente în procente diferite în toate (Tabelul 1). Documentația grafică, fotografică și materialul arheologic se află la Muzeul Județean Ialomița.

Descrierea descoperirilor

1. Din așezarea medieval-timpurie de sec. VIII - X au fost cercetate un bordei și o pereche de gropi de bucate, aflate la 2,25 m una de alta. Bordeul a fost intersectat parțial de nivelul locuințelor de suprafață iar gropile de bucate de două complexe medievale-târzii.

Bordeul nr. 18 avea plan patrulater cu colțuri rotunjite, axele de 4,50 x 3,75 m, orientat NE-SV, cu trepte pe latura sudică. Podeaua se afla la -1,20 m¹. În colțul nordic am găsit pietre mari răvășite pe o suprafață triunghiulară de 1,50 m, probabil o vatră cu pietre (Fig. 2). Datat stratigrafic și pe baza inventarului în prima jumătate a secolului al X-lea.

Cele două gropi au formă tronconică, cu un perete mai drept și altul boltit. Adâncimea ajunge până la -2 m la G2/ respectiv -2,35 la G1; DG-1/1,10; DB-1,45 m /-2 m (Fig. 3).

2. Nivelul medieval-timpuriu al locuințelor de suprafață sec. X - XI (cas. A81, SS c.6-10)

Încă din stratul arabil se observă pigmenți de pământ galben, paiață, pietre. La -0,35 m se constată un nivel uniform compus din sediment brun-negricios, afânat, pigmentat cu paiață, rar arsură, pe alocuri granulat și material arheologic Dridu. Reținem pasta cu scoică din care unele de calitate foarte bună, pasta cu nisip și microprundiș, pastă cu calcar.

Din evul mediu-târziu au fost cercetate o locuință (SR c.20, cas. A82, c.3-4) și un complex caracterizat de o depunere circulară de cenușă și paiață cu diametrul de 1,75 m (cas. A82, c.1). Prezența unor fragmente ceramice cu smalt pestriț sau sgraffitate sugerează o datare mai timpurie, de epocă bizantină.

Din epoca migrațiilor au fost cercetate un segment de palisadă și două catacombe dezafectate din vechime. A fost verificată și situația din fața șanțului de apărare de pe SP și s-a descoperit o depunere de pământ galben încă din statul arabil. Segmentul de palisadă (SO, c.17-18) avea orientarea NV-SE și sediment brun-negricios pigmentat cu galben. Cele două catacombe aveau în plan forma cifrei opt, adică două gropi, una de acces cu trepte și o alta mai mică, boltită. Ambele erau orientate E-V cu groapa mică la est.

Catacomba 1/2023 a fost compusă inițial din două gropi care se intersectau din care una a fost suprapusă de o groapă medievală-târzie cercetată anul trecut.

Groapa descoperită în acest an are formă tronconică și se descria la -1,15 m sub un strat gros de 60 cm de pământ galben. Ad.-2,25 m, DG- 1 m. DB- 1,40 m. D.Max. -1,70 m (Fig. 4). În groapă se afla cărbune și cenușă. Pe fundul gropii spre Est s-a găsit o calotă de broască țestoasă, spre nord fragmente de oase mari de cal și spre NE, o grămăjoară de oase mici.

Catacomba nr. 2/2023 se afla sub nivelul locuințelor de suprafață.

Se descrie la -0,60 m ca o peliculă ovală, cu vârf rotunjit, brun-negricioasă, pigmentată cu roșu. La -1 m se separă două gropi. În prima la -1,50 apar depuneri de cărbuni. Cealaltă coboară în trepte pe care se aflau pământ ars, cărbune și pietre, bucăți de vatră. Prima groapă se adâncea până la 2 m și era cotlonită în treimea inferioară. A doua groapă cobora în trepte la -1,45 și -1,74. În final se prezenta ca un complex în forma cifrei opt cu lungime de 2,50 m și lățimea de 1,75 m (Fig. 5).

Abstract

An area of 118 m² has been uncovered by excavations with the following objectives: 1) the settlement from 8th - 10th c.AD.; 2) the level of „houses” from 10th -11th c. AD. The two were crossed by late medieval - complexes and in turn it were intersected by discoveries from the migrations era. A dwelling-house, two storage pits, two late-medieval complexes, two Katacombs, a palisade segment and two archaeological levels (the level of “houses” and the level of the defensive system) have been investigated. The inventory consists of mostly uncompleted pottery fragments, some building materials: timber-clay, stones; animal bones. Because stratigraphically reason, the archaeological inventory was mixed. The four categories of paste: sandy, red, gray and hand-made paste have been found in different percentages in all archaeological complexes (Tabelul 1).

Tabelul I Statistica fragmentelor ceramice descoperite

Complex	Pasta nisipoasă	Pastă cenușie	Pastă roșie	Ceramica lucrată cu mână	Total
Nivel LS Secțiunea SS	56,8% (91 fg.)	12,5% (20 fg.)	19,3%-31 fg.	18,12%-29 fg.	160 fg.
Bordei Dridu nr.18, Cas. A80-A81-A75	48,25% (193 fg.)	6,75%- 27 fgm.	17,5%-70 fgm.	27,5%-110 fg.	400 fg.
G1 (cas.A82,c.1)	27%-33 fg.	4,91%- 6 fg.	40%-49 fg.	27,8%-34 fg.	122 fg.
G2 (SR c.20)	1,47%-1 fg.	1,47%-1 fg.	45,58%-31 fg.	51,4%-35 fg.	68 fg.
Palisada (SO, c.17-18)	19%-4 fg.	9,52%-2 fg.	71,42% -15 fg.	-	21 fg.
Katakomba 1/2023 Cas. A78, c.1	10%-2 fg.	20%-4 fg.	50%-10 fg.	20%-4 fg.	20 fg.
Katakomba 2/2023 SS, c.6-7	4,7%- 6 fg.	4,7%- 6 fg.	25,9%- 33 fg.	64,5%-82 fg.	127 fg.
Complexul medieval-târziu, SR c.20	12,9%-23 fg.	7,9%-14	70%-124 fg.	9%- 16 fg.	177 fg.
Complexul medieval-târziu, A 82, c.1	14,8%-16 fg.	-	56,48%-61 fg.	31 fg.-28,7%	108 fg.
					1203 fg.

Illustrations list:

Fig. 1. Location of the archaeological complexes researched in 2023.

Fig. 2. The hut no. 18 (Cas. A75- A77- A80- A81).

Fig. 3. Pair of kitchen pits (SR.c20, cas. A82).

Fig. 4. Catacomb no. 1 (cas. A78, c. 4).

Fig. 5. Catacomb no. 2 (SS c. 6-7).

Fig. 1. Localizarea complexelor arheologice cercetate în 2023

Fig. 2. Bordeiul nr.18 (Cas.A75- A77- A80- A81)

Fig. 3. Perechea de gropi de bucate (SR.c20, cas.A82)

Fig. 4. Catacomba nr.1 (cas. A78, c.4)

Fig. 5 Catacomba nr.2 (SS c.6-7)

84. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș**Punct: Malul lui Cocoș – Măilătoia****Tip de sit:** terme militare**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană)**Cod RAN:** 16935.01**Autorizație nr.** 46/05.04.2023**Colectiv:** Florian Matei-Popescu (IAB) – responsabil șantier; Ion Dumitrescu (MJ Argeș) Mădălina Sava-Moise (colaborator MJ Argeș)**Total finanțare:** 30000 lei (MJ Argeș)**Perioada desfășurării cercetării:** 12.09 – 06.10.2023

Cercetările arheologice desfășurate la termele castrului de la Voinești (Lerești, județul Argeș), în 2023, au vizat încăperile din colțul de nord-vest al clădirii băilor.

Până la momentul de față, din clădirea băilor au fost cercetate arheologic: încăperile de pe latura de sud (C1 - *caldarium*-ul: 7,60 m x 5,90 m și C2: 3,20 m x 3 m) și încăperile C3: 6,20 m x 5,60 m; C4: 7,90 x 5,60 m; C5 – absidă, dispuse la nord de C1 și C2. Pe laturile de est și nord, cercetarea este la început, pe latura de est fiind identificată încăperea C6, care reprezintă o extindere a clădirii băilor, iar în colțul de nord-est se dezvoltă alte spații. La vest de C6, se află o încăpere de mari dimensiuni – C7: 11,40 m x 10,90 m. La vest de C7, respectiv în colțul de nord-vest al clădirii băilor, a fost identificată o altă încăpere pe care am denumit-o C8. Accesul în clădirea băilor se făcea pe latura de nord, acesta fiind marcat de un portic. Având în vedere că porticul se află pe latura de nord a încăperii C7, dar și spațiul generos care i-a fost rezervat, aceasta trebuie să fi avut funcția de *apodyterium* (Fig. 1)¹.

Pe lângă încăperile descrise, în perioada 2017-2022, au fost cercetate și trei *praefurnia*, dispuse după cum urmează: nr.1 pe latura de est a C1, nr. 2 pe latura de sud a C3 și nr. 3 pe latura de nord a C8.

În campania 2023, săpăturile arheologice au fost concentrate în colțul de nord-vest al clădirii băilor, în spațiul încăperii C8 (Fig. 1-2). Prin aceasta s-a urmărit stabilirea planimetriei și funcționalității încăperii.

Reamintim că traseul ei a fost identificată în suprafețele A, E, F și în secțiunile 5 și 6. De asemenea, tot în perimetrul acestei încăperi au în exteriorul ei au fost descoperite de către profesorul de istorie de la școala Voinești, Marin Bădescu, două conducte de plumb, astăzi dispărute². În campania 2022, la rândul nostru am descoperit trei piese de plumb, probabil tot de la sistemul de alimentare cu apa a băilor (posibil elemente de la conductele de alimentare cu apă)³.

Cât privește camera C8, deja din campania 2020, s-a observat că spațiul ei este împărțit în trei compartimente. În campania 2023, am putut stabili planul celor trei compartimente. De fapt camera C8 prezintă pe laturile de vest

și nord două extensii/exedre, pe care le-am denumit C8A și C8B.

Încăperea C8A se află pe latura de vest a C8, are formă dreptunghiulară cu dimensiuni interioare de: 4,15 m x 2,10 m. Încăperea C8B se află pe latura de nord a C8, are formă dreptunghiulară cu dimensiuni interioare de 5,60 m x 1,20 m. Camera 8 măsoară 5,60 m x 5,70 m (Fig. 3).

Încăperea C8A a fost integral cercetată în campania 2020. Spațiul ei este delimitat de Z14, Z15, Z16 și Z20 (în totalitate dizlocat) descriu planul unei încăperi. Încăperea era prevăzută cu hipocaust. Pe direcție nord-sud, patru șiruri de pile de hipocaust susțineau podeaua încăperii. Stratul izolator care acoperea podeaua de cărămizi, bine păstrat în jumătatea de sud a încăperii, era constituit astfel: peste cărămizi era așezată o peliculă de mortar de var; deasupra acesteia urma un pat constituit dintr-un mortar amestecat cu cărămidă pisată și pietre de mai mari dimensiuni, acoperită cu o peliculă de mortar cu multă cărămidă pisată în compoziție, relativ fină. În grosime, stratul izolator măsura 0,20-0,24 m. Un rest de podea s-a păstrat și în colțul de nord-vest al încăperii. Pe podea au fost găsite mai multe țigle / cărămizi înguste acoperite cu mortar alb, probabil căzute din structura tavanului. Împreună cu aceste țigle s-au găsit și cuie în formă de „T”, cu partea inferioară lățită și prezentând un orificiu în care era fixat un cui simplu în care se fixa o țință. Cuie având această formă au fost găsite și în încăperea absidată, fiind asociate cu același tip de țigle/cărămizi (acoperite cu mortar alb)⁴. Pe laturile de nord, sud și parțial pe cea de vest, unde s-au păstrat stratul izolator de mortar, pereții nu erau dubli, în sensul că nu aveau aplicate *tegulae mammatae*. Dată fiind grosimea podelei și structura ei considerăm că încăperea servea drept bazin de apă caldă.

Camera 8B identificată pe latura de nord are o structură similară cu a încăperii C8A. În campania 2023, s-a reușit cercetarea ei parțială. După cum am arătat dimensiunile acestui spațiu erau mai mici, de 5,60 m x 1,20 m. Podeaua este susținută tot pe pile de hipocaust. *Praefurnium*-ul nr. 3 intră sub podeaua acestei încăperi.

În colțul de nord-vest al încăperii, s-a păstrat un rest de podea în *opus signinum*. Ea are o grosime de 0,30 m, fiind realizată din mortar alb cu pietre și acoperită cu o peliculă de mortar roșiatic având în compoziție pudră de cărămidă. Stratul aceste, hidrofug, acoperă și pereții de nord și de vest ai încăperii în porțiunea unde s-a păstrat restul de podea. Față de podeaua încăperii care apare la adâncimea de 0,70 m, restul de podea descris anterior este amenajat mult mai sus, la – 0,25 m. În acest caz pot fi luate în calcul două posibilități: fie restul de podea reprezintă parte dintr-o treaptă sau banchetă sau este rezultatul unei refaceri a podelei (fig. 4).

Zidul care despărțea spațiul încăperii C8B de C8 – Z19 are avea o lățime de 0,48 m și nu forma un perete plin, ci avea aspectul unui parapet, cu înălțimea de 0,90 m. Partea superioară a acestui zid era căzută în interiorul încăperii C8B. Elevația zidului sa era realizată din lespezi de piatră legate cu mortar, fără fundații, ci se sprijinea pe podeaua încăperii C8. Pentru a asigura rezistența podelei, sub traseul zidului, aceasta era susținută de un postament

¹ În campaniile 2013-2017 au fost identificate opt încăperi din clădirea băilor, vezi: Petolescu, Matei-Popescu, Dumitrescu, 2017, p. 14-19; Matei-Popescu, Dumitrescu 2018, p. 153-155; Matei-Popescu, Dumitrescu, 2020, p. 261-268.

² Bădescu, 2009, p. 60-62.

³ Matei-Popescu, Dumitrescu, Sava-Moise 2023, p. 458.

⁴ Matei-Popescu, Dumitrescu, Sava-Moise 2021, p. 341-352.

realizat din cărămizi cu lățimea de 0,75 m.

Pe traseul lui Z19 a fost practică și o gură de scurgere realizată dintr-un tub ceramic, fapt ce permite identificarea sigură a încăperii cu un bazin de apă caldă. Totodată, pereții săi sunt acoperiți cu mortar hidrofug.

Toate cele trei încăperi: C8, C8A și C8B au fost construite în aceeași fază, zidurile Z13, Z14, Z16 și Z18 se țin între ele. Zidurile Z19 și Z20 sunt adosate, dar s-a ales această soluție deoarece ele nu reprezentau structuri de rezistență, ci doar compartimentări determinate de funcționalitatea spațiilor.

În campania 2023, în camera C8, ne-am oprit pe nivelul de dărâmtură. Pe acest nivel au apărut mai multe fragmente de stuc. Acestea sunt realizate din mortar alb, foarte fin, nu par a fi acoperite cu vopsea, iar ca forme reprezintă simple profilaturi.

Dată fiind prezența acestor fragmente este de presupus că pereții încăperii C8 erau împărțiți prin benzi realizate din stuc în mai multe panouri decorative. Aceste benzi erau în relief, având profilurile rectangulare și circulare. Deocamdată nu avem elemente care să ne permită să spunem dacă aceste panouri erau și pictate (fig. 5).

Concluzii. În campania 2023 s-a reușit cercetarea parțială a camerelor C8 și C8B. Acestea sunt legate funcțional cu camera C8A. Spațiul celor două încăperi C8A și C8B funcționau ca bazine de apă caldă. Prezența stucului în încăperea C8 prezintă un interes deosebit. Descoperirea arată că în cazul băilor de la Voinești, deși aflate în mediu militar, grija pentru confort nu a fost scăpată din vedere la construirea lor.

Abstract

During the 2023 archaeological season, the excavations within the military bathhouse from Voinești were focused in the north-western corner. There the room C8 was uncovered, composed of two warm water basins (C8A and B). The walls of the room have been plastered. Fragments of the plaster were discovered in the debris layer of that room.

Bibliografie:

Matei-Popescu, Dumitrescu 2018 – Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., *Voinești, com. Lerești, jud. Argeș - Punct: Malul lui Cocoș - Măilătoiaia*, în CCAR. Campania 2017, București, 2018, p. 153-155.

Bădescu 2009 - M. I. Bădescu, *Complexul roman de la Voinești-Muscel*, Câmpulung-Muscel, 2009, p. 60-62, fig. 42-43.

Matei-Popescu, Dumitrescu 2020 – Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., *Băile militare romane de la Voinești*, în C. A. Bărbulescu, C. Croitoru, O.V. Udrescu (ed.), *Miscellanea Historica et Archaeologica in Memoriam Dumitru Berciu*, Brăila, Editura Istros a Muzeului, Brăilei „Carol I”, 2020, p. 261-268.

Matei-Popescu, Dumitrescu, Sava-Moise 2021 – Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., Sava-Moise, M., *Voinești, com. Lerești, jud. Argeș Punct: Malul lui Cocoș - Măilătoiaia*, în CCAR. Campania 2020, București, 2021, p. 341-352.

Matei-Popescu, Dumitrescu, Sava-Moise 2023 – Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., Sava-Moise, M., *Voinești, com. Lerești, jud. Argeș Punct: Malul lui Cocoș - Măilătoiaia*, în CCAR. Campania 2022, București, 2023, p. 458.

Petolescu, Matei-Popescu, Dumitrescu 2017 – Petolescu, C.C., Matei-Popescu, F., Dumitrescu, I., *Castrul și termele de la Voinești, comuna Lerești, județul Argeș*, în Limes, 2, 2017, p. 14-19.

Illustrations list:

Fig. 1. General plan of archaeological research in Voinești.

Fig. 2. UAV photo of the NW corner of the bathhouse in Voinești – 2023 campaign.

Fig. 3. Rooms C8 (left) and C8A (right).

Fig. 4. Room C8B.

Fig. 5. Plaster fragments.

Fig. 1. Planul general al cercetărilor arheologice de la Voinești

Fig. 2. Colțul de NV al băilor de la Voinești – campania 2023, fotografia realizată cu drona

Fig. 3. Încăperile C8 (stânga) și C8A (dreapta)

Fig. 4. Încăperea C8B

Fig. 5. Fragmente de stuc

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice preventive

85. Aiud, jud. Alba <i>Punct: Biserica Reformată Aiud</i>	474
86. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum] <i>Punct: Cimitirul Municipal - zona de extindere spre vest, str. Dealul Furcilor</i>	477
87. Arad, jud. Arad <i>Punct: situl nr. 4, Arad „Deluț”</i>	481
88. Ardud, jud. Satu Mare <i>Punct: Cetate</i>	483
89. Autostrada Pitești-Sibiu. Poiana, com. Perișani, jud. Vâlcea <i>Punct: Clocotici, sit nr. 6 Poiana (Perișani), km. 61+700 – km. 61+800, în zona Portalului 2 al viitorului tunel</i>	486
90. Autostrada Sibiu - Pitești. Cepari, com. Ceparii Pământeni, jud. Argeș <i>Punct: La stejari, sit nr. 7 (OS Cepari), zona adiacentă Est km 75+600 – km 75+800</i>	493
91. Babadag, jud. Tulcea <i>Punct: Cimitirul armenesc</i>	500
92. Bontărești, com. Cârligele, jud. Vrancea <i>Punct: La Nucușori</i>	503
93. București <i>Punct: Biserica „Înălțarea Domnului” - Domnița Bălașa - str. Sfinții Apostoli, nr. 60</i>	506
94. București <i>Punct: Așezămintele Nifon (Centrul Istoric București)</i>	509
95. București <i>Punct: Sit I, Centrul Istoric București, Str. Eugeniu Carada</i>	512
96. București <i>Punct: Ansamblul Sf. Sava - Curtea interioară a Universității din București</i>	516
97. Carei, jud. Satu Mare <i>Punct: Centru Multifuncțional, str. Károlyi Sándor nr. 1</i>	520
98. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava] <i>Punct: Așezarea romană Sucidava. Sector: str. Parcului și str. Sucidava</i>	522
99. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava] <i>Punct: Așezarea romană Sucidava. Sector: Celei (toate străzile din sit)</i>	525
100. Cislădie, jud. Sibiu <i>Punct: Str. Șelimbărului, CF 112493</i>	528
101. Cislădie, jud. Sibiu <i>Punct: Str. Șelimbărului, CF 104359</i>	533
102. Constanța, jud. Constanța <i>Așezarea medievală timpurie de lângă castrul I Schuchhardt / XXVI Tocilescu al valului de piatră Punct: Constanța, B-dul. 1 Mai, nr. 19, Cazarma 2798 (Centrul de Scafandri)</i>	537
103. Constanța, jud. Constanța <i>Punct: str. Caraiman, nr. 32 „Castrul” XXV (Tocilescu) al valului de piatră</i>	540

104. Coțușca, jud. Botoșani <i>Punct: Cotu Miculinți - Gârla Mare</i>	555
105. Curciu, com. Dârlos, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica fortificată Curciu - Anexe</i>	558
106. Dumbrăvița, jud. Timiș <i>Punct: Parohia Ortodoxă III - situl Dumbrăvița 13</i>	561
107. Eforie Sud, jud. Constanța Situl arheologic subacvatic Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre <i>Punct: Epava de la Eforie, Plaja Eforie Sud, în fața structurii ES5</i>	568
108. Enisala, com. Sarichioi, jud. Tulcea <i>Punct: Peștera / La baba Joimărița / La Moțu / La cetate</i>	573
109. Găgeni, com. Săhăteni, jud. Buzău <i>Punct: Fermă reproducție suine</i>	576
110. Medgidia, jud. Constanța <i>Punct: „Valul de piatră” în extravilanul mun. Medgidia și UAT Poarta Albă, jud. Constanța (la nord de cariera ROMCIM)</i>	579
111. Niculițel, jud. Tulcea <i>Punct: str. Isaccej, nr. 100, Biserica „Sf. Atanasie”</i>	581
112. Pir, com. Pir, jud. Satu Mare <i>Punct: Biserica reformată, Pir, nr. 212</i>	588
113. Reșca com. Dobrosloveni, jud. Olt [Romula] <i>Punct: str. Ștefan cel Mare, Sector: centrul sitului</i>	590
114. Rodbav, com. Șoarș, jud. Brașov <i>Punct: Biserica fortificată Rodbav</i>	594
115. Roman, jud. Neamț <i>Punct: Spitalul Precista</i>	597
116. Satu Mare, jud. Satu Mare <i>Punct: Strada Ady Endre nr. 20-22</i>	608
117. Sântandrei, jud. Bihor <i>Punct: Palota veche II / Topitoria de cânepă II</i>	612
118. Sfințești, com. Sfințești, jud. Teleorman <i>Punct: str. Calea Tinoasei, nr. 150</i>	613
119. Sibiu, jud. Sibiu <i>Punct: str. Nicolae Teclu 2A (Orașul de Jos)</i>	618
120. Șmig, com. Alma, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica evanghelică Șmig</i>	622
121. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu <i>Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5B</i>	626
122. Târgoviște, jud. Dâmbovița <i>Punct: Strada Calea Domnească, nr. 218A</i>	629
123. Târgoviște, jud. Dâmbovița <i>Punct: str. Mihai Bravu nr. 11A</i>	633
124. Tășnad, jud. Satu Mare <i>Punct: Biserica reformată, str. Ștefan cel Mare, nr. 1</i>	637
125. Tășnad, jud. Satu Mare <i>Punct: Sere, strada Ștefan cel Mare, nr 106</i>	639
126. Văcăreni, com. Văcăreni, jud. Tulcea	642
127. Zalău, cartier Ortelec, jud. Sălaj <i>Punct: Cetate/Dealul Bisericii, str. Cetății, nr. 65</i>	647

85. Aiud, jud. Alba**Punct: Biserica Reformată Aiud****Tip de sit:** 122 (cetate), 133 (biserică), 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă)**Cod RAN:** 1222.05. **Cod LMI:** AB-II-m-A-00172.02**Autorizație nr.** 315/20.05.2021**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil; Sebastian Ovidiu Dobrotă (colaborator IAB), Horațiu Dorin Groza (MI Turda), Vasile Paul Scrobotă (MI Aiud) – membri în colectiv**Finanțare:** 5.000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 15.06 - 12.08.2023

Pe 15 iunie 2023 au reînceput cercetările arheologice la Biserica Reformată din Aiud, monument de importanță națională (Fig. 1). Demarate din 2018, în cadrul unui proiect de restaurare a monumentului intitulat „Reabilitarea și introducerea în circuitul turistic a Bisericii Reformate Aiud, str. Consiliul Europei nr.1, Mun. Aiud, Jud. Alba”, cercetările au fost reluate după o lungă perioadă de întrerupere. Între timp rezultatele investigațiilor desfășurate în 2018-2020, împreună cu cele obținute anterior, cu ocazia sondajelor din 2008, au fost și parțial publicate¹.

În cadrul campaniei din 2023 o casetă cu dimensiunile finale 1,9 x 2,65 m a fost deschisă în capătul de est al navei, imediat la nord de pilonul sudic al arcului de triumf, pentru a îngădui reamplasarea amvonului bisericii pe un suport stabil. Săpătura a coborât la o adâncime de 1,4 m, identificând două lespezi din piatră de mari dimensiuni, atribuibile pavajului gotic al navei bisericii, dintre care una a fost extrasă pentru a face loc amenajărilor utilitare. Au fost colectate date noi și despre structura istorică a bisericii, îndeosebi despre elevația inițială a arcului de triumf gotic și despre latura de sud a corului bisericii vechi, surprinsă în profilul de sud.

O altă casetă, cu dimensiunile 1,6 x 1,6 m a fost deschisă în interiorul turnului, pe latura sa de nord, la 1 m distanță de latura sa de vest, până la o adâncime de 2 m, pentru a îngădui introducerea rețelei de apă în interiorul bisericii (Fig. 2). În acest sondaj, primul efectuat în interiorul turnului, s-a demontat pavajul actual de cărămidă, așezat pe un pat de moloz (ce conținea o monedă de la mijlocul secolului XIX), sub care au fost identificate multiple niveluri de mortar (la adâncimi de 0,3 m, 0,4 m și 0,8 m sub nivelul de călcare actual) corespunzând probabil nivelurilor de călcare istorice. Decroșării fundației turnului, aflată la 1,1 m sub nivelul de călcare actual, îi corespundea de asemenea o șapă de mortar, identificată numai pe jumătatea de sud a casetei, pe jumătatea de nord nivelul de mortar coborând cu o șanțuire de jumătate de metru mai jos față de fundație. Deși variate oseminte umane au fost recuperate din diferitele umpluturi, nu a fost identificat niciun mormânt nederanjat.

În exteriorul bisericii, o casetă de 1 x 1 m lângă turn (ce a atins sterilul la 1 m adâncime) și mai multe șanțuri, cu o adâncime variabilă, între 0,8 m și 1,1 m, ce au ocolit biserica mare pe la nord, au fost deschise pentru a îngădui conectarea rețelilor de apă din zona porții de est a cetății

până la turn. De asemenea, în continuarea lucrărilor din 2018-2019, nivelul de călcare a fost coborât cu 0,6-0,8 m, într-o formă semicirculară, până la o distanță variabilă față de zidurile bisericii, de jur împrejurul corului, absidei și sacristiei, precum și la vest de sacristie, iar pe lângă zidurile din jumătatea de est a bisericii au fost efectuate șanțuri late de 0,4-0,7 m și adânci de cca. 0,8 m în vederea hidroizolării zidăriei și pentru introducerea rețelei de curent electric. Săpătura a avut loc în principal în nivelări târzii și în umpluturi de morminte, fără a se ajunge la osemintele defuncțiilor, dar au putut fi totuși identificate 13 noi morminte, toate fără inventar. Au fost descoperite trei noi ziduri în ruină (Z.40, Z.41, Z.42A+B), toate în zona sacristiei și ulterioare acesteia, primele două delimitând un compartiment anexă de 3,7 x 1,8 m pe interior, adosat laturii de nord a sacristiei (Z.13A) și contrafortului (Z.6) din capătul vestic al acesteia (Fig. 3) iar al treilea, cu două faze imperfect suprapuse, adosat colțului de nord-est al sacristiei și mergând către biserica mică (Fig. 4), formând astfel o pereche cu zidul (Z.7) adosat colțului opus. De asemenea s-a putut observa adosarea la sacristie a contrafortului (Z.6) din capătul de est al colateralei nordice, de mult suspectată, dar neconfirmată în teren (Fig. 3), s-au colectat informații inedite despre structura colateralei sudice și s-a confirmat că nivelurile de arsură asociate evenimentelor de la începutul secolului XVIII sunt prezente și în partea de est a bisericii.

În această perioadă nu au fost deschise unități de cercetare arheologice în scopuri pur științifice, ci s-au efectuat doar săpături necesare proiectului de restaurare, dar lucrările au fost efectuate în regim de cercetare arheologică preventivă și au furnizat semnificante informații noi. Menționăm faptul că activitatea colectivului de cercetare s-a confruntat cu problemele tipice ridicate de natura intermitentă și de numărul redus al forței de muncă brută furnizată de beneficiar, precum și de desfășurarea cercetărilor arheologice în paralel cu lucrările de restaurare a monumentului (schele, permutări de materiale etc.), lucrări care se apropie de final.

Abstract

In 2022, archaeological research resumed at the Reformed Church of Aiud Fortress, after a long break during which previous results have already been published. The investigations, carried in the finishing stages of the restoration project, mostly involved excavations for utility installations and other rehabilitation works, but were the first ones to reach the interior of the tower and had various other results as well, identifying three new ruins, 13 new graves, confirming the abutment of the northern side-aisle to the sacristy and providing new stratigraphical data.

Bibliografie:

Marcu Istrate et al. 2022 – Marcu Istrate, D., Dobrotă, S. O., Scrobotă, V. P., Codrea I. C., *Cercetări arheologice la Biserica Mare din Cetatea Aiudului. I: Interiorul bisericii*, în MCA (S.N.) 18, 2022, p. 217-252.

Marcu Istrate et al. 2023 – Marcu Istrate, D., Dobrotă, S. O., Scrobotă V. P., *Cercetări arheologice la Biserica Mare din Cetatea Aiudului. II: Exteriorul bisericii*, în MCA (S.N.) 19, 2023, p. 165-204.

¹ Marcu Istrate et alii, 2022. Marcu Istrate et alii, 2023.

Fig.1. Biserica reformată din Aiud în septembrie 2023

Fig. 2. Caseta deschisă în interiorul turnului, profilul de vest

Fig. 3. Lucrări de hidroizolare a zidăriei – adosarea contrafortului Z.6 al colateralei de nord pe latura de nord a sacristiei (Z.13A) și zidul în ruină Z.40 al unui fost compartiment adosat

Fig. 4. Lucrări de introducere a rețelei de apă și de coborâre a nivelului – conturarea zidului în ruină Z.42A+B între biserica mare și cea mică

86. Alba Iulia, jud. Alba [Apulum]**Punct: Cimitirul Municipal - zona de extindere spre vest, str. Dealul Furcilor**

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 21 (necropolă).

Încadrare cronologică: 143 (eneolitic târziu), 32 (epocă romană), 431 (medieval timpuriu)

Cod RAN: 1026.03

Autorizație nr. 198/22.05.2023

Colectiv: George Bounegru - responsabil cercetare (MNUAI), Ilie Alexandru Lascu (MNUAI) membru

Perioada desfășurării cercetării: mai - octombrie 2023

Cercetarea arheologică a zonei de extindere a Cimitirului Municipal s-a efectuat doar după „descoperirea”, realizată cu excavatorul, a unui sarcofag roman din calcar (Fig. 1) și a unei gropi, databile pe baza ceramicii în perioada eneolitică, și a mediatizării cazului. Primăria Municipiului Alba Iulia a demarat ulterior procedura de licitație a cercetării arheologice preventive pentru zona rămasă neafectată de înmormântările recente. Suprafața extinderii pe care s-a desfășurat cercetarea este 2298 mp. Din aceștia au fost săpați 2199 mp, diferența rezultând din zona de protecție lăsată față de gardul de vecinătate de la sud și vest, față de mormintele contemporane de la est și față de alea de acces pe proprietate din zona nordică. De altfel, în zona de nord și pe jumătate din limita vestică se afla introdus recent un cablu pentru iluminat și stâlpii aferenți, ale căror urme sunt vizibile în profil. Cu ocazia cercetării au fost descoperite și cercetate un număr de 63 de complexe databile în mai multe epoci istorice.

Cronologic, prima perioadă de locuire documentată este încadrată la finalul eneoliticului. Au fost descoperite complexe arheologice care sunt databile pe baza materialului ceramic specific în faza a treia a culturii Coțofeni. Materialul ceramic este fragmentar. Cu toate acestea au ieșit la iveală mai multe fragmente de cești cu decor incizat reîntregibile. Complexul Cx 32 a fost cercetat doar parțial, după cum se poate observa și din imagini, el fiind afectat de săparea unui mormânt recent (Fig. 4).

Următoarea epocă documentată a fost epoca romană. Aici au existat deopotrivă complexe arheologice funerare cât și de locuire civilă. Necropola romană cunoscută astăzi pe Dealul Furcilor – Podei se întindea la un moment dat și pe zona cercetată de către noi. Analizând descoperirile putem afirma fără dubiu că suntem în fața unui orizont funerar timpuriu, databil în secolul al II-lea, probabil până la municipalizarea canabelor. Concret, au fost descoperite un număr de 19 morminte de epocă romană aflate în zona sudică a suprafeței, acestea rarefiindu-se pe măsură ce ne apropiem de zona centrală. Dintre cele 19 morminte un număr de patru au fost morminte de inhumație, iar 15 de incineratie. Lor li se adaugă Cx 3, o groapă cu un caracter special care conținea fragmente de monumente și patru crani umane provenite de la subiecți adulți. Probabil Cx3 reprezenta una dintre laturile unei incinte funerare care lăsa o deschidere spre vest în zona grupului de morminte, latura de nord fiind marcată de șanțul Cx 12. Această incintă se continua în zona sud-estică, zonă ocupată de morminte

recente. Craniile și fragmentele de monumente puteau fi rezultatul unui braconaj în zonă sau depuneri intenționate.

Dintre mormintele de inhumație unul era braconat din vechime (Cx 48). Se remarcă numărul mic de morminte de copii. Probabil că fiind amplasate aproape de suprafață o parte a acestora au fost distruse de-a lungul timpului.

De asemenea, și mormintele de incineratie se află aproape de suprafață, partea superioară fiind afectată de lucrările agricole efectuate în decursul timpului în zonă.

Se disting cel puțin două grupuri clare de înmormântări. Pornind de la sud spre nord, primul grup cuprindea un număr de șapte morminte de incineratie. Toate gropile funerare aveau formă oval-rectangulară, iar marginile gropilor erau arse ritualic. Sunt morminte neefuite, grupul fiind clar delimitat spre sud, vest și nord. Un alt grup format din Cx 17, Cx 18, Cx 19, Cx 20, Cx 23 era distinct, având ca particularitate gropile amplasate mult mai la suprafață. Motiv pentru care noi le-am surprins doar baza de unde am recuperat fragmente de oase arse și mici fragmente ceramice. Gropile s-au conturat pe baza pigmentului de arsură și a fragmentelor osoase. Excentric este amplasat Cx 34 mormânt de incineratie neefuit, conturat în profilul de est al suprafeței. Este posibil ca și acesta să fi făcut parte dintr-un grup de morminte care a dispărut cândva, în perioada recentă, datorită înmormântărilor contemporane.

Dintre mormintele de inhumație, Cx 24, mormânt de copil s-a conturat imediat sub stratul vegetal la câțiva centimetri de o groapă săpată recent și, totodată, la câțiva metri sud față de groapa sarcofagului cu inscripție. Probabil că mormintele făceau parte din același grup de familie, și puteau fi mai multe spre est, spre baza pantei.

La un moment dat zona este scoasă din aria funerară. Opinia noastră este că acest lucru se întâmplă la momentul în care este săpat Cx 2, șanț de foarte mari dimensiuni (peste 8 m deschidere pe profilul vestic și peste 4 m adâncime) aflat la sud de morminte. Această delimitare este posibil să se petreacă în momentul în care apare cel de-al doilea centru urban la Apulum, șanțul în cauză reprezentând o separare a zonei de locuire de cea funerară, care va continua pe Dealul Furcilor. Mormintele, prin piesele descoperite, nu depășesc cronologic secolul al II-lea p. Chr. Printre piesele de inventar funerar descoperite se cuvin menționate câteva cu putere de datare foarte bună și susceptibile de a fi clasate în categoria tezaur. În Cx 5, mormânt de incineratie cu ardere la *ustrinum* și groapa arsă ritualic a fost descoperit un bogat inventar funerar compus printre altele dintr-un cercel și șase elemente din aur provenite de la un colier. Acest colier mai cuprindea pe lângă două mărgelile din pastă sticloasă un pandantiv realizat dintr-un denar perforat căruia i-au fost atârinate două tortițe din aur. Un vas de bronz de tip *balsamarium* a fost aflat depus pe una dintre laturile lungi ale mormântului (Fig. 4). Vasul din bronz este unicat în peisajul funerar de la Apulum, fiind, totodată, și singurul *balsamarium* cu corpul globular, nedecorat din provincia Dacia.

Nivelul de locuire civilă romană poate fi datat în două faze distincte. Primei faze, databilă în prima jumătate a secolului al II-lea îi corespund cu certitudine trei complexe (Cx 40, Cx 41 și Cx 44). Cele trei gropi sunt contemporane deoarece materialul ceramic descoperit în interior se

întregește de la o groapă la alta. De altfel, o caracteristică a acestor gropi este tocmai abundența materialului arheologic, cu precădere ceramic. La momentul redactării acestui articol putem vorbi despre zeci de vase întregite deja în Laboratorul de Restaurare al MNUAI. Ceramica este atât arsă reducător cât și oxidant. Este preponderent ceramică grosieră, dar sunt prezente și câteva cupe cu pereți fini. Aceste cupe datează foarte bine contextul arheologic. Datarea se poate corobora și cu o fibulă cu corpul puternic profilat. Materialul arheologic provine de la o curățare, cel mai probabil a zonei cu morminte, iar vasele și resturile de oase animaliere sunt rezultate de la banchete funerare sau de la evenimente legate de comemorarea celor defuncți. Gropile, probabil săpate pentru a extrage lut au fost acoperite relativ repede, materiale de la baza gropii unindu-se cu fragmente din partea superioară. Umplutura nu conține resturi de la construcții și nu are aspectul unui moloz menajer provenit de la reamenajarea unui complex de locuire.

Cel de-al doilea nivel de locuire de epocă romană este dat de Cx 54, o groapă de mari dimensiuni, cu diametrul aproape dublu față de cele de mai sus. Din umplutura acesteia au fost recoltate fragmente ceramice (însă mult mai puține cantitativ față de gropile prezentate anterior), însă cu o cantitate însemnat mai mare de oase animale. Umplutura a conținut materiale tegulare și bucăți mici de calcar. Materialul special cuprinde două monede, dintre care una este un antoninian suberat de la Philippus Arabs, ceea ce datează complexul după mijlocul sec al III-lea, în ultima perioadă a locuirii romane. Alături de aceste monede au ieșit un număr semnificativ de ace de păr sau de cusut întregi sau fragmentare, precum și un os cu urme clare de prelucrare. Foarte probabil, din același orizont de locuire face parte și Cx 47, groapă aflată în apropiere, dar care a fost cercetată doar parțial, restul fiind afectată de înmormântări contemporane aflate la est. În interiorul său a fost descoperit un fragment de altar roman.

Ultimul orizont de locuire semnalat este cel databil în Evul Mediu timpuriu. Acestuia se înscriu câteva gropi de provizii și o locuință patrulateră. Gropile au formă conică, iar materialul din interior este extrem de puțin. Locuința are formă patrulateră cu gropi de stâlpi la colțuri și pe laturile lungi. În interior s-au păstrat urmele unui cuptor, dar și urme de la două vetre. Locuința era semiadâncită și avea o podea din lut bătătorit (Fig. 5).

În afara complexelor menționate pe scurt mai sus au mai ieșit la iveală o serie de șanțuri cu orientări diferite. Prezența acestora o putem explica prin nevoia unui drenaj al terenului sau, mai degrabă a unor lotizări în vederea realizării unor incinte funerare.

Stratigrafia zonei a fost puternic afectată în perioada contemporană. Partea sudică a suprafeței a fost afectată în special de lucrările agricole din trecut, dar și de lucrările din cimitir. La adâncimi de 20-25 cm (pe alocuri și mai mult), stratul superior avea amestecate și materiale provenite de la înmormântări sau procesiuni religioase. Pe măsură ce ne apropiem de capătul nordic stratul de depunere contemporană crește semnificativ, sârme sau materiale plastice aflate într-un strat de pietriș ajungând până la -0,8 m.

Acestea sunt datorate locuirii contemporane, deoarece la est de suprafața noastră, mai precis în capătul nordic al acesteia, a existat un imobil de locuit demolat cu ocazia extinderii cimitirului și a săpării gropilor de morminte contemporane.

Cercetarea pentru extinderea Cimitirului Municipal este amplasată în zona sudică a sitului Apulum II, într-un spațiu în care arealul civil și funerar se întretaiau. Prin intermediul acestor cercetări s-a realizat o delimitare spațială și cronologică a celor două zone.

Abstract

Rescue archaeological research for the extension of the Municipal Cemetery in Alba Iulia was carried in 2003. A number of 63 features have been documented over a surface of 2199 m². The oldest chronologically subsume under late Eneolithic - Coțofeni Culture. The majority are dated to the Roman period where we deal with both graves and civil settlement. The later finds belong to the early Middle Ages.

Illustrations list:

Fig. 1. Roman sarcophagus destroyed during digging of a contemporaneous grave pit.

Fig. 2. Surface for extension of municipal cemetery. Satellite perspective taken in 2022.

Fig. 3. Bronze vessel discovered in feature Cx 5.

Fig. 4. Feature Cx 32; Coțofeni pit.

Fig. 5. Feature Cx36; Early medieval dwelling.

Fig. 1. Sarcofag roman distrus în momentul săpării unei gropi de mormânt contemporan

Fig. 2. Suprafața destinată extinderii cimitirului municipal. Perspectivă satelitară realizată în anul 2022.

Fig. 3. Vas de bronz descoperit în Cx 5.

Fig. 4. Cx 32. Groapă Coțofeni

Fig. 5. Cx 36 - Locuință medievală timpurie

87. Arad, jud. Arad**Punct: situl nr. 4, Arad „Deluț”****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă), 211 (necropolă plană)**Încadrare cronologică:** 33 (epoca post-romană), 42 (epoca migrațiilor), 153 (epoca bronzului târziu), 163 (hallstatt târziu)**Autorizație nr.** 437/3.10.2023**Colectivul:** Ioan Bejinariu -- responsabil științific; Dan A. Băcuet-Crișan, Horațiu V. Cociș, Sanda Băcuet-Crișan, Tímea Keresztes, Dan A. Deac (MJIAZ), Mihaela Simion (MNIR) (membri în colectiv).**Perioada desfășurării cercetării:** 16.10 - 7.12.2023

Situl nr. 4 care face obiectul acestei cercetări arheologice preventive se află la limita sud-estică a orașului, în vecinătatea cartierului Micălaca, pe malul drept al Mureșului. Toponimul „Deluț” desemnează o terasă înaltă a Mureșului, cu orientare aproximativ vest-est. În zona cea mai înaltă, la sud-vest, situl se termină cu o pantă accentuată la poalele căreia a fost amenajat un canal care a afectat într-o anumită măsură aspectul zonei respective. Acest canal, în mare măsură colmatat astăzi delimitează oarecum situl pe latura sudică și continuă apoi spre nord-est. Spre limita estică a canalului, în partea mai josă a terasei se observă o „alveolare” a terenului, care este înconjurată de zone mai înalte. Acest aspect a determinat, în trecut se pare o băltire consistentă a apei în anotimpurile mai ploioase și a făcut-o improprie pentru locuire. Spre vest, în afara zonei delimitate a sitului 4 apare o imensă zonă cu aspect depresionar. Aspectul actual al acestei zone se datorează, după mărturia localnicilor, excavărilor care au contribuit la amenajarea digului de pe malul drept al râului Mureș. În acel context a fost distrusă o parte a sitului. Situl arheologic din punctul „Deluț” era cunoscut încă de la sfârșitul sec. XX. În urma unor lucrări de excavare a terenului, urmate de o serie de sondaje arheologice este descoperită „o întinsă așezare dacică din perioada sec. II î. e.n. – sec. I e.n.”.

Cercetările cu caracter preventiv s-au derulat în a doua parte a lunii octombrie până în prima decadă a lui decembrie 2023. A fost excavată o suprafață de peste 1,6 ha pe care au fost descoperite 153 de complexe, însă 17 dintre acestea nu au un caracter arheologic cert. Descoperirile dovedesc locuiri bine conturate, de durată ale sitului, în perioada Bronzului târziu (Bronz târziu II – III), din perioada sarmatică și din perioada migrațiilor (sec. VII – VIII). Mult mai rare sunt complexe care atestă prezențe umane din prima epocă a fierului (post – Basarabi), respectiv din La Tène-ul celtic.

Cel mai vechi orizont de locuire umană aparține perioadei Bronzului târziu. Complexele arheologice din această perioadă (22 complexe certe) se grupează mai ales în partea înaltă a terasei și mai rar la baza terasei. Au fost cercetate resturile unor construcții, o serie de gropi cu depuneri, dar și gropi cu funcționalități diverse. Inventarul arheologic al complexelor atribuite Bronzului târziu constă în cea mai mare parte din ceramică, inclusiv recipiente care pot fi întregite. Deși nu am realizat o statistică pe complexe

am observat că o parte importantă a fragmentelor ceramice descoperite aparțin speciei ceramice bicrome: negru, adesea cu lustru la exterior, respectiv cărămiziu / roșcat la interior. Decorul încă amintește în unele privințe de cel specific fondului local al Bronzului mijlociu, iar ornamentica păstrează elemente ale decorului respectiv, realizat însă nu prin incizii simple, ci prin caneluri înguste. Apar și forme noi, precum strachina / castronul cu buza invazată, uneori prevăzute cu un decor stelar la interior realizat din fascicule de caneluri înguste. Piese de metal sunt extrem de puține. În inventarul complexului Cx. 106 au apărut două fragmente de la o brățară lucrată din tablă de bronz, neornamentată. Din păcate valoarea cronologică a piesei respective este redusă. O descoperire interesantă este reprezentată de Cx. 106.1. A fost identificat în apropierea complexului nr. 106, la mică distanță nord-est de acesta. S-a conturat la adâncimea de - 0,50 m cu un plan rotund. În profil are un aspect cilindric, cu pereții aproape drepecți. Se adâncea circa 0,45 m de la nivelul de conturare. Inventarul arheologic constă din ceramică fragmentară, însă elementul spectacular îl reprezintă trei craniile umane depuse, două în umplutura gropii și al treilea pe fundul complexului. Au mai apărut și alte oase dintre care unele sunt probabil umane, iar altele sunt de animale. Menționăm și un craniu de animal, precum și un fragment dintr-o greutate piramidală din lut ars.

Două complexe aparțin primei epoci a fierului. Cel mai semnificativ este însă un mormânt de incinerare în urnă. La adâncimea de 0,30 m au apărut resturile urnei așezată pe o parte. Este vorba despre un vas de culoare cărămizie ce era culcat pe o parte, cu gura spre răsărit și baza spre vest. Drept capac a fost folosit o strachină cu buza arcuită spre interior de culoare neagră. Fundul „capacului” a căzut peste inventarul de oase arse de pe fundul urnei. În treimea inferioară a urnei se aflau oasele supuse unei cremații puternice, iar printre ele o serie de piese de metal. Este vorba despre resturile unei brățări din fier, o brățară de bronz, bucăți subțiri de sârmă de bronz, o piesă tubulară de bronz cu opt mici proeminențe discoidale pe tijă (după toate aspectele capul din bronz a unui ac de fier) și o mărgea din pastă vitroasă. Groapa de depunere a mormântului avea o formă rotundă, cu diametrul de 0,60 m. Fundul era albiat și se adâncea doar 0,15 m de la nivelul de conturare. Reperul cronologic semnificativ pentru datarea acestui complex este capul din bronz a unui ac cu tijă de fier, care însă nu s-a păstrat. Este vorba despre un ac de tipul *Mehrkopfnadeln*, bine reprezentat în descoperiri din zona sudică a Balcanilor și Peloponez. Pe teritoriul României exemplare, destul de apropiate ca și formă apar destul de rar. Este vorba despre un exemplar din necropola de la Gogoșu, un altul în faza Ferigile sud și un alt exemplar în necropola de la Curtea de Argeș „Rodovanu”. Ultimul monument arheologic este atribuit sec. VI a. Chr. însă în cazul nostru, descoperirea de pe Mureșul inferior de la Arad „Deluț” ar putea fi ceva mai timpurie, poate de la sfârșitul sec. VII a. Chr. De altfel și restul inventarului metalic al mormântului își găsește analogii apropiate în cadrul inventarului funerar metalic al grupului Ferigile din Muntenia subcarpatică.

Cele mai consistente urme de locuire aparțin sarmaților. Este vorba despre 42 de complexe arheologice: locuințe și anexe gospodărești, gropi, instalații de foc, ringuri și șanțuri, precum și șapte morminte de înhumatie. Inventarul arheologic al complexelor domestice constă mai ales în ceramică și resturi de paleofaună, dar apar și cantități însemnate de resturi metalurgice (zgură de fier), ceea ce ar constitui indicii directe ale obținerii fierului în această așezare. Toate mormintele sarmatice, așa cum spuneam sunt de înhumatie, în poziție întinsă pe spate, însă câteva au fost jefuite încă din vechime, iar unul a fost afectat de săparea unui ring din aceeași perioadă astfel că s-a păstrat doar craniul împreună cu un inventar bogat reprezentat de mărgelile din pastă vitroasă, inclusiv unele cu mici spini și reprezentări gen „ochi de păun”. Din inventarul funerar mai provin piese de fier (mici cuțite curbe) și de bronz. Complexele atribuite sarmaților se grupează, la fel ca și cele din epoca bronzului mai ales în zona înaltă și pe panta terasei. Doar câteva apar în zona mai joasă, însă spre limita nordică a săpăturii unde terenul era ceva mai înalt comparativ cu partea de sud care, după toate indiciile era amenințată de revărsarea Mureșului. Este vorba despre locuințe adâncite și anexe gospodărești care frecvent au instalații de foc localizate în afara perimetrului adâncit al construcțiilor, dar cu gura de alimentare în interior. Au fost surprinse și o serie de suprapuneri de complexe sarmatice, chiar morminte tăiate de ringuri sau șanțuri ceea ce sugerează o locuire de mai lungă durată a sitului. Deși au apărut și o serie de piese metalice (fier și bronz) un element foarte util pentru datarea locuirii sarmatice de la Arad „Deluț” îl reprezintă prezența ceramicii lucrate la roata înceată. Această specie ceramică asigură datarea locuirii în prima etapă a perioadei sarmatice târzii, ceea ce ar reprezenta intervalul cuprins între a doua jumătate a sec. IV p. Chr. poate și începutul sec. V p. Chr. Probabil o parte importantă a vestigiilor sarmatice din zona orașului, printre care și așezarea de la Arad „Barieră” aparține acestei perioade când sursele romane târzii îi plasează pe sarmați în Câmpia Banatului.

Ultimul orizont de locuire al sitului din punctul „Deluț” surprins în cercetarea preventivă recent încheiată aparține perioadei migrațiilor și se datează după toate indiciile în sec. VII – VIII. Este vorba despre o parte dintr-o așezare cu locuințe și anexe gospodărești și câteva șanțuri. Locuirea din această perioadă se concentrează în zona mai joasă a terasei, dar evită partea de sud, potențial aflată sub amenințarea inundațiilor. Inventarul arheologic al complexelor din această perioadă constă mai ales din ceramică și foarte puține piese de metal, indeterminabile. Mai apar resturi de paleofaună, dar și unelte (străpungătoare) confecționate din oase, precum și fusaiole din lut ars. Elementul principal cu care putem opera din punct de vedere cronologic este ceramica. În cazul celor trei categorii ceramice prezente (roata rapidă, roata înceată, cu mâna) am putut constata faptul că ceramica modelată cu mâna este cel mai bine reprezentată, urmată (la o diferență mică) de cea la roata înceată și apoi de cea la roata rapidă. În lipsa unor artefacte metalice cu caracter special, încadrarea cronologică se poate face pe baza caracteristicilor tehnice

și formale ale lotului ceramic descoperit. Prezența decorului cu alveole sau incizii practicate pe gura unor oale modelate cu mâna indică o secvență cronologică care (cel mai probabil) are limitele reprezentate de mijlocul sec. VII și mijlocul sec. VIII. Orizontul cronologic amintit mai devreme, plasează așezarea medievală de aici, cel mai probabil, în Epoca Avară Mijlocie (670-720 p. Chrs.), etapă cronologică în care, valea Mureșului și Transilvania se afla sub controlul direct al Khaganatului Avar.

Abstract

The preventive archaeological research carried out in Arad, at the „Deluț” point, led to the discovery of some archaeological remains attributed to the Late Bronze Age period, the First Iron Age period, the Sarmatians, as well as a chronological sequence attributed to the c. VII - VIII. Vestiges attributed to the Celts also appeared. It is about the remains of some constructions, pits with different destinations, inhumation graves and one cremation grave.

88. Ardud, jud. Satu Mare

Punct: Cetate

Tip de sit: 122 (cetate), 123 (castel), 125 (fortificație)

Încadrare cronologică: 1 (preistorie), 5 (epoca modernă), 15 (epoca bronzului), 43 (epocă medievală)

Autorizație nr. 286/19072023

Cod RAN: 136857.01; **Cod LMI:** SM-II-m-A05261

Colectiv: Robert Gindele – responsabil științific (MJ Satu Mare), Sebastian Emil Belbe (MJ Satu Mare), Norbert Nagy (MJ Satu Mare), Lavinia Maria Brăndușan (MJ Satu Mare), Péter Levente Szócs (MJ Satu Mare)

Perioada desfășurării cercetării: 15.09 – 29.05.2023

Localitatea Ardud apare prima dată în sursele scrise în prima jumătate a secolului al XIII-lea, ca și domeniu regal. Pe parcursul secolului al XIV-lea, localitatea, împreună cu domeniu, ajunge în posesia familiei nobiliare Drágfi. Membrii familiei au inițiat construcția unei reședințe fortificate în Ardud deja în anul 1444, când Nicolae, fiul lui Drag a obținut privilegiu regal de a ridica o fortificație din lemn. Până în momentul de față însă nu sunt cunoscute urme ale acestei fortificații. Cea mai timpurie cetate medievală surprinsă este prevăzută cu zid de piatră, dispus pe plan rectangular și cu câte un turn pe colț și la poartă. Cetatea a fost construită, potrivit unei inscripții în anul 1486 de către Bartolomeu Drágfi. Rolul militar al cetății a fost pierdut după anul 1565, după mai multe asedii. Domeniul Ardud a ajuns în posesia familiei nobiliare Károlyi în 1711. Conte Alexandru Károlyi a inițiat refacerea edificiului sub formă de castel în stil baroc cu scopul de a crea o reședință. Noul castel din punct de vedere morfologic a urmărit planimetria cetății medievale. Castelul a început să se degradeze pe parcursul secolului al XVIII-lea, ceea ce a dus în timp la prăbușirea corpurilor de locuire și a turnurilor nordice.

Cetatea Ardud a fost cercetată de mai multe ori. Prima cercetare a avut loc în anul 1980, chiar în incinta cetății. Apoi în anul 1998 odată cu lărgirea drumului național DN19A, a fost cercetat parțial șanțul cetății. După mai bine de un deceniu, odată cu restaurarea monumentului au fost întreprinse cercetări preventive în incinta cetății (2010-2011), care au vizat zona sudică a incintei, cuprinzând cele două turnuri și două secțiuni magistrale pe toată suprafața platoului (Fig. 1, vezi secțiunile marcate cu culoarea roșie).

Cercetări arheologice din anul 2023

Obiectivul urmărit a fost întocmirea documentației pentru proiectul de reabilitare corpului vest și a turnului nord-vest din ansamblul monumentului istoric (Fig. 1, vezi secțiunile marcate cu culoarea portocalie). Suprafața cercetată a fost de 31 mp și a fost stabilită la cererea proiectantului. Au fost deschise două suprafețe, una de 20 mp (S1/2023, în afara turnului NV), respectiv una de 11 mp (S2/2023, în interiorul turnului NV) (Fig. 2).

S1/2023. (Fig. 3) Secțiunea a fost trasată în partea vestică a turnului de nord-vest. În urma cercetărilor arheologice am avut posibilitatea de a verifica cotele de fundare ale turnului și contrafortului. S-a putut clarifica, că peste fundațiile medievale au fost zidite fundațiile turnului baroc, la care a fost adosat mai târziu contrafortul vestic. Fundația

turnului a fost realizată din piatră spartă cu mortar gri, având cota de fundare la adâncimea de 3,24 m față de cota 0. Fundația contrafortului a fost realizată din piatră spartă și cărămidă. Straturile din părțile superioare nu conțineau materiale arheologice decât moloz modern. Straturile istorice au fost identificate la adâncimea de 1,20 m față de cota 0, bulversate de lucrările de reconstruire a castelului baroc și alte intervenții moderne. La adâncimea de 2,90 m față de cota 0, în mare parte a secțiunii am identificat straturi mai compacte care pot fi atribuite perioadelor preistorice, iar sterilul arheologic variază între cotele -3,50 m și - 5,18 m față de cota 0.

S2/2023. (Fig. 4) Secțiunea a fost trasată în interiorul turnului nord vestic. În urma cercetărilor arheologice am avut posibilitatea de a verifica cotele de fundare ale turnului în interiorul acestuia. Am reușit să identificăm un nivel de călcare alcătuit din cărămidă, la adâncimea de -0.16 m. față de cota 0. Pe latura sud-vestică am surprins o fundație realizată din piatră spartă cu mortar de culoare gri. Această fundație nu se află în legătură cu fundația turnului baroc, fiind se pare o parte din zidul de apărare al cetății medievale. Cota de fundare a fost identificată la adâncimea de -2.94 m față de cota 0. Stratigrafia secțiunii este diferită față de exteriorul acesteia. Pe parcurs am surprins mai multe straturi istorice databile pe baza materialelor recuperate din strat. Elemente și materiale databile în evul mediu au fost identificate până la cota de -1.94 m față de cota 0, iar cele preistorice sub acest nivel. Sterilul arheologic a fost identificat la -2.40 m față de cota 0.

Observații și concluzii

În urma cercetărilor arheologice preventive am avut oportunitatea de a identifica elemente privind cronologia și structurile zidite ale cetății medievale și a castelului baroc. Elementele de zidărie sunt relativ bine databile, pe baza relațiilor stratigrafice și a materialelor descoperite. Cum s-a menționat deja în raportul din anul 2010, structurile realizate din piatră spartă cu mortar gri închis, de bună calitate la adâncime destul de mare (peste -2.00 m) sunt databile în evul mediu. Partea de jos a fundației turnului și zidul din interiorul turnului cu siguranță sunt databile în prima fază a cetății. Elementele și fundațiile zidite din piatră spartă, cărămidă și cărămidă spartă cu mortar de culoare gri deschis se pot data în faza barocă. În ceea ce privește materialul arheologic descoperit se poate menționa ceramica de uz comun, fragmentele de cahle oală și plăci de cahle cu decor renașcentist. În cazul cahlelor cu smalț verde închis și cele cu smalț mixt (culoare verde aurie alb și negru) sau chiar și cele fără smalț pot fi încadrate cronologic în sec. XV-XVI.

Abstract

The archaeological investigations in 2023 were necessary to prepare the documentation for the restoration project of the monument focusing on the north-western tower. Two sections were excavated around the tower, one inside the tower and one outside. During the archaeological investigations, we had the opportunity to identify elements of the medieval fortress with stone walls and structures of the baroque castle, with features which helped to

establish chronology. The archaeological finds came from the prehistoric settlement, the medieval fortress and the Baroque castle.

Illustrations list:

Fig. 1. Ground plan of the castle and areas investigated by archaeological researches in 2010 and 2023.

Fig. 2. Areas investigated by archaeological researches in 2023.

Fig. 3. Ground plan of sections S1/2023.

Fig. 4. Ground plan of sections S2/2023.

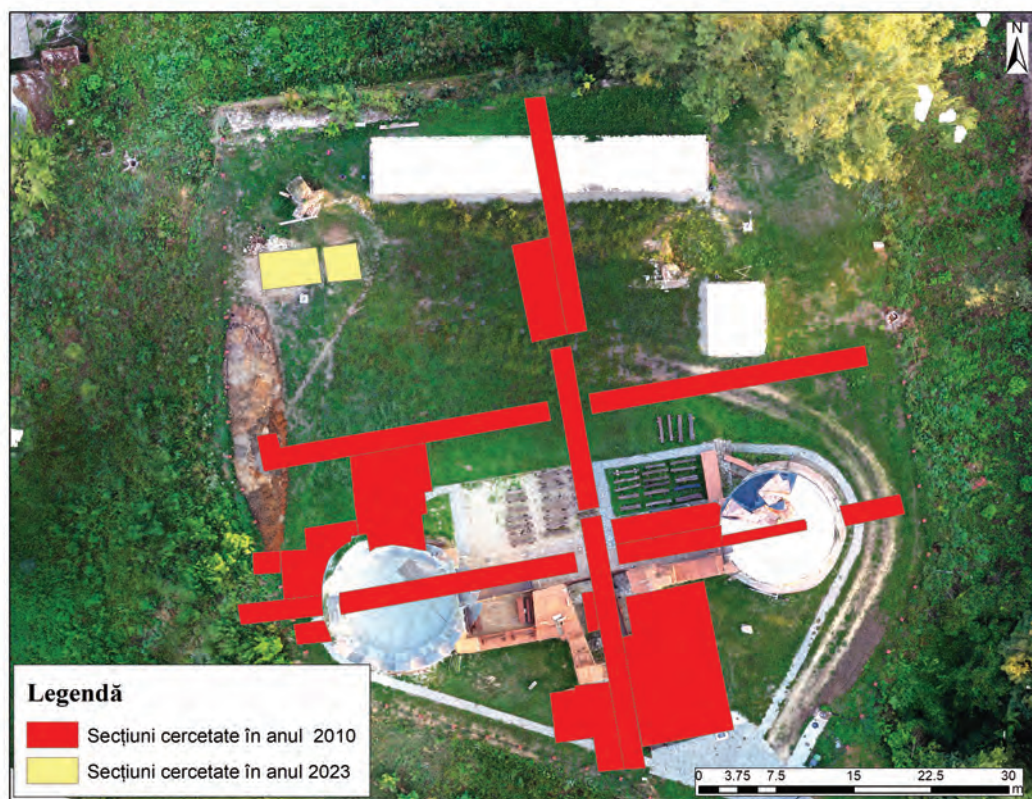

Fig. 1. Planul cetății cu suprafețele cercetate în anul 2010 și anul 2023

Fig. 2. Suprafețe cercetate în anul 2023

Fig. 3. Planul secțiunii S1/2023

Fig. 4. Planul secțiunii S2/2023

**89. Autostrada Pitești-Sibiu,
Poiana, com. Perișani, jud. Vâlcea
Punct: Clocotici, sit nr. 6 Poiana (Perișani),
km. 61+700 – km. 61+800, în zona Portalului 2
al viitorului tunel**

Tip de sit: 1 – locuire

Încadrare cronologică: 43 – epocă medievală

Autorizație: 400/20.09.2023

Colectiv: Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea) – responsabil științific, Carol Cristian Terteci (MJ Vâlcea), Mihai Florea, Corina Borș, Paul Damian, Alexandru Bădescu (MNIR) – membri în colectivul de cercetare

Perioada desfășurării cercetării: 04–30.10.2023

Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor

Comuna Perișani este o unitate teritorial-administrativă (UAT) care se află în partea de nord-est a județului Vâlcea, în Depresiunea Loviștei, la poalele de nord ale Munților Cozia și la cele de sud-vest ale Munților Făgăraș, la hotarul cu județele Sibiu și Argeș. Este așezată la intersecția coordonatelor 45° 38' latitudine nordică și 24° 40' longitudine estică. Localitatea este compusă din următoarele sate (fără satele din actuala comună Titești, refăcută în 2002): Băiașu, Mlăceni, Perișani, Poiana, Podeni, Pripoare, Spinu și Surdoiu.

Vecinii săi sunt:

- la sud – comunele Berislăvești și Sălătrucel (pe o distanță extrem de mică);
- la est – comuna Sălătruc din județul Argeș; la nord – județul Sibiu;
- la vest – comunele Căineni, Boișoara, Titești, Racovița și orașul Brezoi.

Situl arheologic nr. 6 Poiana (Perișani, punct: Clocotici), delimitat prin diagnostic intrusiv în cursul lunilor iunie–iulie 2023 este situat în cuprinsul coridorului de expropriere al secțiunii 3 a viitoarei autostrăzi Sibiu – Pitești. Situl se află amplasat în partea superioară a UAT-urilor Sălătrucu (la S) și Perișani (la N), Km 61+700 – Km 61+800, chiar în zona „cumpenei de ape”, la limita administrativă dintre județul Argeș și județul Vâlcea, în zona viitorului portal 2 al tunelului care va fi construit în această zonă.

Rezultatele diagnosticului intruziv indicau în zonă o așezare medievală de munte, încadrată cronologic preliminar, pe baza materialului ceramic, în perioada sec. XV–XVI.

Metodologie

Așezarea medievală de la Poiana-Clocotici se află la mare altitudine, punctul cel mai înalt având cota de 764,24 m, diferența de nivel stabilită prin profilul altimetric fiind de 15 m (Pl. I. 2–3); mai mult situl de aici este mărginit din trei părți de râpe accentuate, fapt ce a blocat evacuarea pământului excavat și adoptarea unei soluții de depozitare în zona sitului. Depozitarea pământului excavat s-a realizat, numai după ce unitatea de cercetare a fost documentată și complexele înregistrate topografic.

Astfel, au fost trasate cinci unități de cercetare (suprafețe), notate S.1–S.5, numerotarea acestora pornind din zona dreapta de circulație a autostrăzii cu S.1, S.3; S.2,

S.4, zona stângă, S.5 reprezentând zona axului viitoarei autostrăzi (Pl. I.1).

Întreaga suprafață a fost decapată cu mijloace mecanizate, anume excavatoare echipate cu cupă lată de taluz. După îndepărtarea stratului vegetal, toate suprafețele au fost răzuite manual, fapt ce a condus la identificarea și conturarea complexelor. Complexele au fost răzuite manual, au primit câte o siglă de identificare și au fost descrise preliminar. Odată delimitate, acestea au fost fotografiate (în diverse etape de cercetare), apoi desenate la scara 1/20 sau la scara 1/10 pentru înregistrarea unor detalii. În același timp, complexele arheologice delimitate au fost înregistrate de către echipa topografică pusă la dispoziție de MNIR.

Pentru o documentare eficientă, profilele suprafețelor au fost fotografiate și documentate înainte de a se trece la o nouă unitate de cercetare.

Stratigrafie

Stratigrafia sitului 6 de la Poiana - Clocotici este uniformă și anume:

- 0,00 la -0,24/-0,28 m, sol brun deschis, compact, pigmentat; strat vegetal; de la acest nivel au fost observate toate complexele arheologice;
- - 0,24/-0,28 la -0,50/-0,55 m, sol gaben lutos, steril.

Suprafața așezării medievale de aici a suferit în secolul trecut terasări ample¹ pentru plantarea în zonă a unei livezi de pomi fructiferi. Această situație este sesizată foarte bine în profilul de nord-vest al suprafețelor cercetate; observația este confirmată și de prezența complexelor arheologice în stratul vegetal recent, majoritatea fiind descoperite la o adâncime cuprinsă între -0,10 și -0,20 m de la nivelul actual de călcare.

Tot din stratul vegetal au fost prelevate și cinci fragmente ceramice, decorate cu măturica, specifice perioadei mijlocii a epocii bronzului.

Scurtă prezentare a descoperirilor arheologice

Cercetările arheologice din toamna anului 2023 au confirmat rezultatele diagnosticului arheologic intrusiv. Astfel, au fost înregistrate și documentate 30 complexe: Cx.1/S.1; Cx.2/S.1; Cx.3/S.1; Cx.4/S.2; Cx.5/S.2; Cx.5A/S.2; Cx.5B/S.2; Cx.5C/S.2; Cx.5D; Cx.6/S.2-S.4; Cx.6A/S.2-S.4; Cx.6B/S.2-S.4; Cx.6C/S.2-S.4; Cx.7/S.2; Cx.8/S.2; Cx.9/S.2-S.4; Cx.10/S.3; Cx.11/S.3; Cx.12/S.3; Cx.13/S.3-S.5; Cx.14/S.4; Cx.15/S.4; Cx.16/S.4-S.5; Cx.17/S.2-S.4; Cx.18/S.2-S.4; Cx.18A/S.2-S.4; Cx.19/S.5; Cx.20/S.2; Cx.21/S.2; Cx.22/S.2.

După funcționalitate, complexele cercetate pot fi considerate ca fiind:

- locuințe de suprafață: Cx.4 (Pl. II.3; Pl. IV); Cx.18 (Pl. III.2); Cx.9;
- locuințe semiadâncite: Cx.5;
- anexe (gospodărești ?): Cx.6 (Pl. III.3); Cx.14 (Pl. III.3); Cx.15; Cx.16; Cx.17 (Pl. III.2);
- vetre: Cx.5A;
- gropi de stâlp: Cx.5B; Cx.5C; Cx.5D; Cx.6A; Cx.6B;
- gropi menajere sau gropi de împrumut: Cx.3; Cx.7; Cx.8; Cx.10; Cx.11; Cx.12; Cx.18A; Cx.20, Cx.21, Cx.22;
- fântână: Cx.13.

¹ Informația a fost confirmată și de locuitorii din zonă.

Materialul arheologic

Artefactele descoperite sunt reprezentate de materiale ceramice, osteologice, litice și din metal, toate aflate în prezent în curs de investigare, restaurare și conservare.

Perioada medievală

Ceramica (Pl. V)

Din punct de vedere tipologic în așezarea medievală de la Poiana–Clocotici sunt prezente forme ca: tăvi, castroane, farfurii, căni, oale-borcan, cești, creuzete etc. Ornamentarea ceramicii este realizată prin decor: incizat, în relief și pictat. În interiorul complexului notat Cx.4/S.2 au fost descoperite fragmente de chirpici cu urme de pari și nuiile.

Material litic

Din umplutura locuinței de suprafață notată Cx.4/S.2 a fost descoperit un fragment de cute.

Material osteologic

În cuprinsul sitului de aici au fost identificate foarte puține fragmente osteologice, fragmente provenite din activității casnice.

Obiecte din metal

Artefactele care fac parte din categoria mai sus menționată sunt reprezentate de: cuțite, pumnale și cuie.

Epoca bronzului

Fragmentele ceramice descoperite aparțin categoriei fine, ardere oxidantă, culoare cenușie având în amestec lut, fragmente ceramice pisate, pietricele și paiete de mică. Din punct de vedere tipologic, fragmentele ceramice aparțin unui vas bitronconic de tipul vaselor sac cu buza răsfrântă în exterior, margine deținând mansetă. Ca decor este prezent brăul alveolat și decorul cu măturica.

Câteva concluzii

Cercetările arheologice preventive din situl de la Poiana - Clocotici au creat premisele pentru studierea unui habitat medieval montan, habitat important pentru cunoașterea culturii materiale din secolele XV–XVI. Luând în considerare inventarul arheologic descoperit putem menționa existența în zonă a unei mici comunități de țărani înstăriți. Prin dispunerea complexelor în plan se observă o concentrare a acestora în zona de sud-est a sitului, zona de nord-est fiind destinată (cel mai probabil) creșterii animalelor.

Este mai mult decât plauzibil să luăm în considerare că situl se extinde și în afara amprizei autostrăzii, astfel că pentru viitoarea amenajare a organizării de șantier pentru tunelul ce se va construi aici trebuie să fie realizate lucrări de diagnostic intrusiv, iar mai apoi – după caz - și o cercetare arheologică preventivă.

Abstract

During October 2023, a team of archaeologists from the "Aurelian Sacerdoțeanu" Vâlcea County Museum and the National History Museum of Romania undertook a preventive archaeological excavation of the site no. 6 from Poiana - Clocotici. For an adequate documentation, five research units have been opened: S.1 to S.5. The archaeological investigations have uncovered a medieval

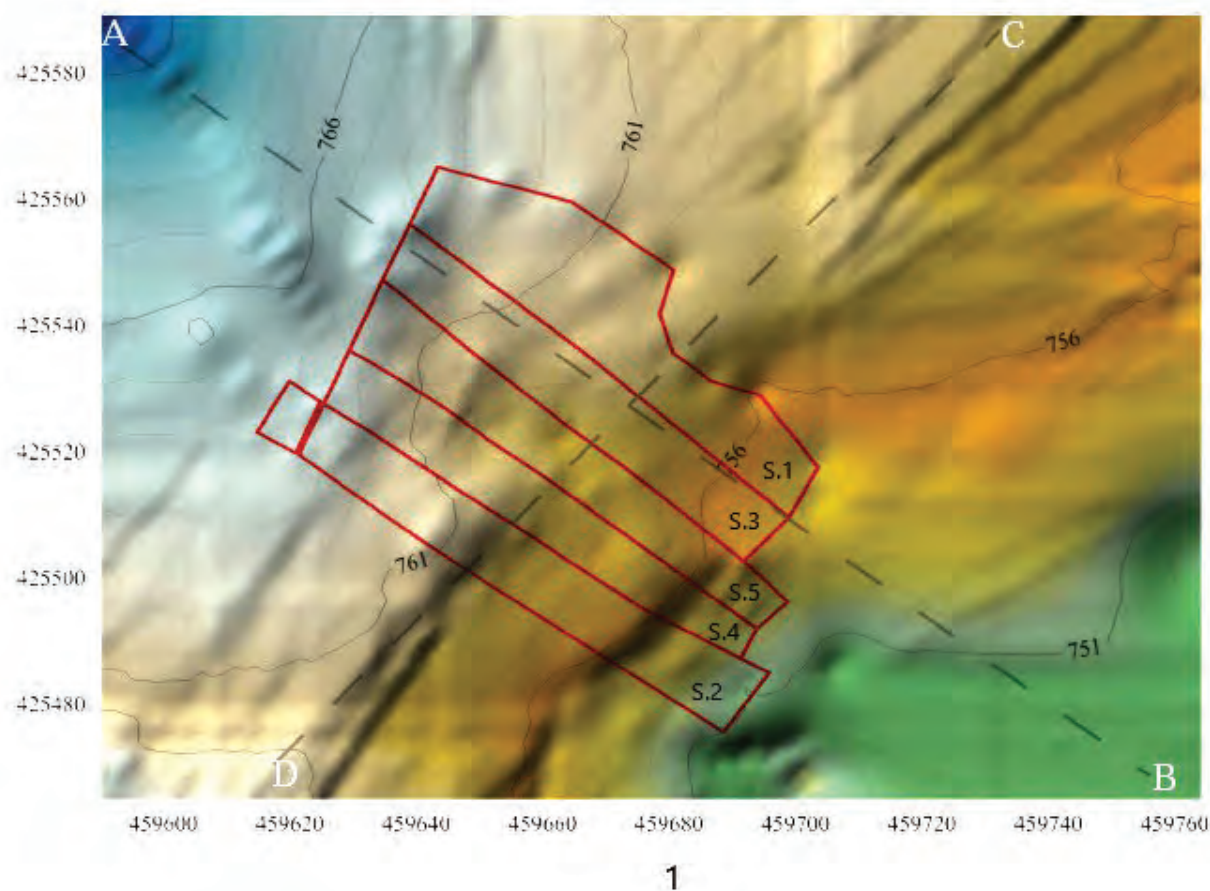
settlement dating from the 15th – 16th centuries. The site is located at an altitude of 765 m, on a mountainous area difficult to access. The archaeological preventive excavations has led to the discovery of different archaeological features such as: surface dwellings, sunken dwellings and a well. The abundant archaeological material consists of pottery, stone and iron tools.

Along with pottery from the medieval period, five ceramic fragments (with specific decoration) from the (Early) Bronze Age have also been discovered.

Bibliografie:

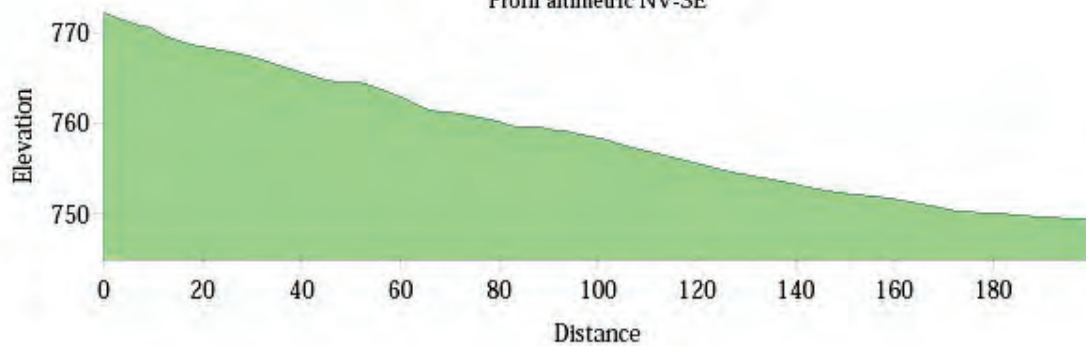
- Mănucu Adameșteanu, 2023 - Mănucu Adameșteanu Gh., *Considerații finale asupra locuirii medievale (sec. XIV-XV) de la Aegyssus, jud. Tulcea*, MCA, 1993, 17/2, p. 439–454.
- Bîjenaru, 2014 - Băjenaru R., *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Cluj-Napoca, 2014.
- Slătineanu, 1938 - Slătineanu B., *Ceramica românească*, București 1938.
- Slătineanu, 1958 - Slătineanu B., *Ceramica feudală și originile ei*, București 1958.
- C. Borș et alii, *Raport de diagnostic arheologic teoretic și studiu istoric preliminar. Autostrada A1: Sibiu – Pitești, Secțiunea 3: Cornetu – Tigveni*, București, 2003;
- ***, *Enciclopedia județului Vâlcea*, vol. III, Rm. Vâlcea 2022.

Sit 6 Poiana-Perișani

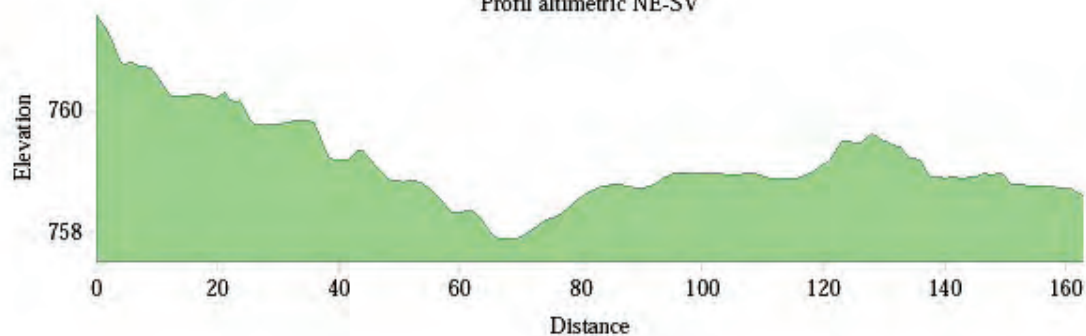
1

Profil altimetric NV-SE

2

Profil altimetric NE-SV

3

Pl. I. Planuri altimetrice și dispunerea unităților de cercetare arheologică

1

2

3

Pl. II. 1-2, Fotografii cu evoluția săpăturii; 3 – Cx.4

1

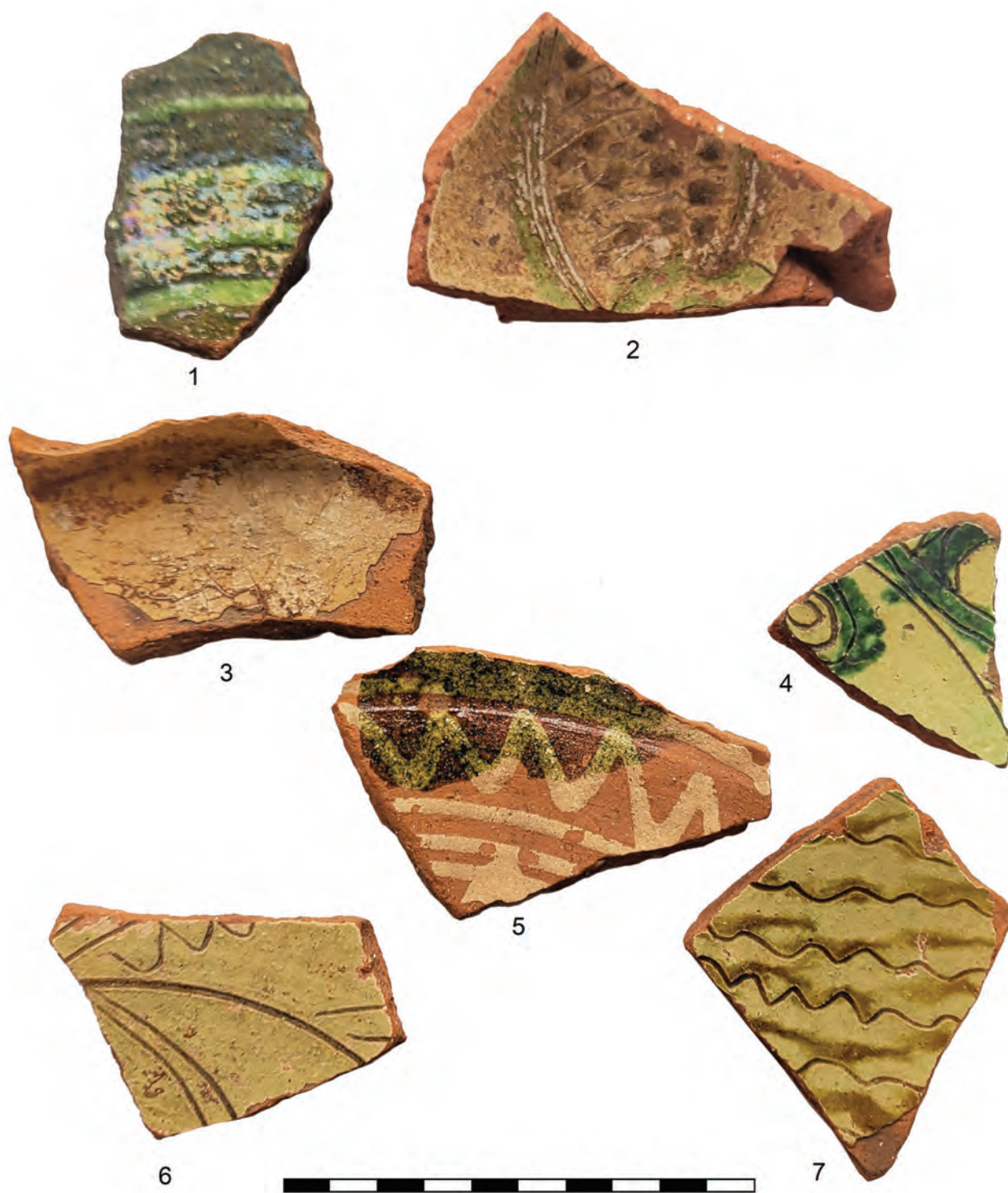

2

3

Pl. III. 1 – Fotografie din timpul cercetărilor arheologice; 2 – Cx.17-18; 3 – Cx.6, Cx. 4

Pl. V. Ceramică din Cx.9

90. Autostrada Sibiu - Pitești**Cepari, com. Ceparii Pământeni, jud. Argeș****Punct: La stejari, sit nr. 7 (OS Cepari), zona adiacentă Est km 75+600 – km 75+800****Tip de sit:** 1 – locuire, 2 – descoperire funerară**Încadrare cronologică:** 163 – Hallstatt târziu (grupul Ferigile-Bârsești), 432 – epoca medievală târzie (secolele al XVI-lea – al XVII-lea), 5 – epoca modernă**Autorizație nr.** 403/20.09.2023**Cod RAN¹****Colectiv:** Corina Borș – responsabil, Maria-Magdalena Ștefan, Mihai Florea, Paul Damian, Eugen Paraschiv-Grigore, Alexandru Bădescu, Eugen S. Teodor, Constantin Haită (MNIR); prospecțiuni non-intrusive: Andrei Asăndulesei, Casandra Brașoveanu, Radu Brunchi, Felix Tencariu (UAIC); investigații fotogrammetrice aeriene: Călin Șuteu (Gigapixel Art S.R.L.)**Perioada desfășurării cercetării:** 11.09 – 27.10.2023**Scurtă prezentare a sitului**

Lotul de teren (delimitat topografic) ce a făcut obiectul prezentei cercetări arheologice preventive este situat în perimetrul adiacent Autostrăzii A1 Sibiu-Pitești, km 75+600 – 75+800, Secțiunea Lot 3: Cornetu – Tigveni, la est de coridorul propriu-zis de expropriere, pe terasa înaltă a râului Topolog, la ieșirea spre Rudeni din satul Ceparii Pământeni, pe partea stângă a drumului județean DJ678A, înainte de intersecția cu DJ703H, pe parcelele de teren NC/CF 80258 și 81181 (proprietatea lui Dumitru N. Mihăilescu).

Situl cercetat se află localizat în limita nordică a extravilanului localității Ceparii Pământeni, pe un teren liber de construcții, ce a fost folosit în cea mai mare parte ca pășune și, parțial, în scop agricol (pomicultură, porumb – în zona de nord). Colțul sud-estic al sitului a suprapus o porțiune de teren, cu aria de 1882 mp, pe care constructorul intenționează să o includă în intravilan. Terenul pe care s-au derulat activitățile de supraveghere arheologică și cercetare arheologică preventivă se învecinează cu DJ678A la est (șoseaua Tigveni – Sălătrucu), la vest cu valea râului Topolog, la sud cu locuințe din periferia localității Ceparii Pământeni, și la nord cu un curs de apă mai mic, Giurchei, afluent de stânga al Topologului. Platoul pe care se află situl este delimitat pe margini, în apropierea apelor, de copaci, rămășițe ale unei vechi păduri de stejari de la care, probabil, se păstrează și toponimul locului „La Stejari”, consemnat în harta topografică scara 1:25000 din anii 1970. Trunchiul unui stejar secular (gorun) a fost păstrat *in situ* de comunitate, în apropiere de șosea, ca monument îngrădit, chiar dacă copacul a murit cu mai multe decenii în urmă. Zona cercetată se află pe a doua terasă înaltă a râului Topolog, în sectorul inferior al văii, și se conturează ca un platou larg și liber, orientat aproximativ SSV-NNE, cu pantă domoală ce coboară de la est la vest cu aproximativ 6 m, și de la nord cu sud de 8,5 m, diferențe de nivel măsurate pe distanțe de aproximativ 330 m în ambele

direcții considerate. Terasa a II-a este elevată în medie, în acest punct, cu 22 m deasupra albiei, față de terasa I care se ridică cu 8,7 m.

Prin recunoașterile de teren și săpăturile efectuate de Al. Vulpe, în anii '70-'80 ai secolului trecut, pe raza localităților Tigveni, Cepari și Șuici, este bine cunoscută în prezent existența unei ample zone funerare datând din perioada Hallstatt-ului târziu, situată de-a lungul văii Topologului, pe o lungime de peste 10 km. În cursul lunii mai a.c., în contextul începerii lucrărilor de construire a lotului 3 al viitoarei autostrăzi Sibiu – Pitești, o echipă de arheologi din cadrul Muzeului Național de Istorie a României a efectuat o amplă recunoaștere de teren (periegheză) pe acest traseu, reconfirmând și aprofundând observațiile mai vechi ale lui Al. Vulpe și a elaborat un prim raport de diagnostic teoretic transmis autorităților publice competente (Ministerul Culturii, Direcția Județeană pentru Cultură Argeș). Mai apoi, în cursul lunilor iunie – iulie a.c., arheologi de la Muzeul Național de Istorie a României, în colaborare cu colegi de la Muzeul Județean Argeș au efectuat o primă etapă de diagnostic arheologic intrusiv, care a oferit noi informații despre descoperirile de tip Ferigile-Bârsești în acest areal al văii superioare a Topologului. Ulterior, în cursul lunii iulie a.c., a fost efectuat un diagnostic arheologic intrusiv pe amplasamentul O.S. Cepari, necesar constructorului (WEBUILD ROMÂNIA), unde au fost identificate cert urme de locuire atribuite grupului cultural sus-menționat, acest sit nou delimitat fiind denumit Cepari – „La stejari”. Nu în ultimul rând trebuie menționat faptul că au fost realizate și investigații-invazive ce au completat datele obținute prin diagnosticul intruziv.

În urma diagnosticului arheologic, din suprafața totală de 7 ha investigată, ce urmează a fi afectată de proiectul de amenajare a organizării de șantier Cepari, a fost delimitat situl pe 2,05 ha (Pl. I.a). În restul suprafeței, de jur împrejurul sectorului definit ca sit, s-au propus activități de supraveghere arheologică. Acestea s-au desfășurat în timpul decapării mecanizate a straturilor vegetale, operațiune realizată de constructor pe aproximativ 5 ha, cu afectarea subsolului pe adâncimi cuprinse între 30-50 cm.

Rezultate și interpretarea lor

Cercetarea arheologică preventivă a confirmat propunerile de încadrare spațială și cronologică a zonelor cu potențial arheologic, așa cum au fost ele formulate în baza diagnosticului arheologic realizat atât prin mijloace intruzive (138 de sondaje arheologice) cât și non invazive (investigații magnetometrice pe o suprafață de 3,1 ha, investigații fotogrammetrice aeriene, cartografie istorică).

În cadrul diagnosticului arheologic intruziv realizat în cadrul proiectului Autostrada A1 secțiunea 3, coordonat de Muzeul Național de Istorie a României, au fost identificate trei noi situri cu vestigii din orizontul Ferigile (siturile 2, 3 și 7), grupate de o parte și de alta a văii Topologului (Pl. I.b), chiar în zona Cepari-Rudeni, unde se află intersecția de drumuri naturale N-S cu cele care merg E-V. Foarte probabil, corelând informațiile din teren cu cele colectate de la proprietarul lotului de teren pe care se află situl 7,

¹ În ciuda solicitării adresate autorităților competente în luna iulie 2023, acest important sit arheologic nu a fost înregistrat în RAN până la data redactării prezentului raport.

preot în Cepari, necropola de la Rudeni „La Izlaz” se poate localiza pe platoul aflat imediat la nord de situl 7. În acest context, cercetările preventive derulate în cadrul sitului 7, ce au evidențiat vestigii cu caracter predominant nefunerar din perioada finală de existență a orizontului cultural Ferigile (Pl. II), au potențialul de a permite înțelegerea nuanțată a fenomenelor culturale de tranziție de la prima la a doua epocă a fierului, în zona Subcarpaților getici, caracterizate de trecerea de la comportamente de agregare socială focalizate exclusiv pe simbolistica funerară și cultul strămoșilor, la cele ce organizează comunitățile în jurul unor festivități religioase derulate în locuri consacrate ce la rândul lor pot genera habitat asociat (Pl. III). Totodată, a apărut astfel oportunitatea de a contribui la creionarea caracteristicilor comunităților locale într-un mod complex funcțional, având la dispoziție situri contemporane sau parțial contemporane cu caracter divers și distribuite la o scară micro-regională.

În ceea ce privește epoca medievală, având în vedere descoperirile din situl 7 ce pot fi încadrate preliminar în secolele XVI-XVII, trebuie spus că valea Topologului funcționa ca un culoar de legătură între Muntenia și Transilvania. În principiu, având în vedere mutarea capitalei domnești de la Curtea de Argeș la Târgoviște în al doilea deceniu al secolului al XVI-lea, se presupunea că importanța strategică și comercială a regiunii ar fi scăzut, comparativ cu perioada anterioară. Pentru moment, cercetările noastre, de pe tot lotul 3, în stadiul actual, ne indică, din contră, că secolul al XVI-lea a fost aici o perioadă bine reprezentată.

Scurtă descriere a descoperirilor (cu menționarea locului unde sunt depuse)

Majoritatea vestigiilor descoperite în sit se încadrează în perioada finală a primei epoci a fierului, aparținând grupului cultural Ferigile-Bârsești, faza a III-a, sfârșitul secolului al VI-lea prima jumătate a secolului al V-lea a. Chr. (gropi, vetre, cuptor, tumul, depuneri de vase), fiind urmate, în procent mai mic, de cele din perioada medievală, aparținând secolelor XVI-XVII, în special grupări de cuptoare metalurgice și gropile lor de serviciu. Numeroase intervenții antropice identificate în decursul cercetărilor s-au dovedit însă recente, situl fiind afectat, începând cu anii 1970, de activități agricole, plantarea unei mari livezi, precum și de operațiuni sistematice de scarificare ale căror urme coboară în sol și la 60 cm. Pe porțiuni limitate, terenul s-a dovedit afectat și de diverse alte lucrări moderne legate de amenajarea taluzului pentru drumul județean sau pentru nivelarea terenului cu sol adus (sectorul sud-estic).

În urma cercetării arheologice preventive și activităților de supraveghere din spațiile adiacente sitului, s-au epuizat toate situațiile arheologice identificate în perimetrul investigat, 120 contexte, dintre care 14 în zonele supuse supravegherii (C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7a, C7b-C7d, C7c, C8a-c, C9, C10, C11) și două deja cunoscute din cadrul etapei de diagnostic (C18, C19). Materialul arheologic descoperit a fost colectat în întregime (fragmente ceramice, osteologice, materiale de construcție, vetre, materiale litice, obiecte de fier și numeroase probe de lemn ars pentru datări cu radiocarbon). Acesta se află în prezent în studiu, la sediul Muzeului Național de Istorie a României din București, în al

cărui patrimoniu va intra în urma selecției.

Cercetarea arheologică preventivă desfășurată în situl Cepari „La Stejari” a avut rezultate foarte importante, atât din punct de vedere științific, ducând la documentarea în premieră, în România, la o asemenea scară, a unui tip de sit puțin cunoscut pentru perioada târzie a primei epoci a fierului în Muntenia (sit cu caracter nefunerar, cu elemente depoziționale și de habitat), cât și metodologic, prin stabilirea și punerea în practică a unei suite de abordări interdisciplinare ce a permis surprinderea unor situații arheologice fragile, greu observabile la o cercetare obișnuită.

Majoritatea contextelor cu materiale atribuibile cronologic identificate se pot data în perioada de final a primei epoci a fierului, respectiv Hallstatt D, faza a-III-a a grupului cultural Ferigile-Bârsești. Unele dintre materiale (fragmente ceramice de la vase mari lucrate cu mâna din pastă semi-fină, decorate cu spirale canelate) pot fi însă și puțin mai vechi, din faza de tranziție spre etapa finală a fenomenului. Până la aflarea rezultatelor analizelor de radiocarbon pentru probele de lemn colectate, încadrăm mai larg 43 de complexe în perioada finalului secolului al VI-lea a. Chr. și secolul al V-lea a. Chr. Este vorba de câteva categorii de vestigii care apar în mod recurent și standardizat în cadrul sitului, ce permit înaintarea unei tipologii preliminare.

Tehnici de cercetare utilizate

Situl 7 Cepari „La Stejari” a fost cercetat integral prin săpătură arheologică realizată cu mijloace mecanizate și manuale. Având în vedere informațiile preliminare obținute în cadrul diagnosticului arheologic, atât din sondaje, cât și, mai ales, din harta magnetometrică, care indicau, mai degrabă, organizarea vestigiilor pe nuclee, fără să fie cazul unei distribuții spațiale și densități uniforme pe toată suprafața, precum și o oarecare fragilitate și ilizibilitate a complexelor, s-a luat decizia organizării săpăturii astfel încât să poată fi aplicate eficient principiile eficienței necesare arheologiei contractuale, fără însă a trece în plan secund informația stratigrafică. Având în vedere că nu se mai cercetaseră până atunci situri cu caracter nefunerar din orizontul cultural Ferigile, nu se știa practic nimic despre natura potențialelor vestigii. Diagnosticul a indicat că ar putea fi vorba și de gropi, dar și de materiale distribuite în suprafață. S-a conturat deci prioritatea de a stabili dacă este vorba de nivel/niveluri de locuire și de a identifica suprafețe de călcare, niveluri de erodare etc. Faptul că așezările populațiilor din Hallstatt-ul târziu, din Muntenia, nu au fost identificate până acum, nu înseamnă neapărat că ele nu au existat, ci doar că, poate, forma în care acestea se materializau e prea fragilă pentru a fi identificată în săpături obișnuite, realizate la scară redusă, ori executate fără mare atenție în cazul proiectelor contractuale. Astfel, în situl în discuție s-a săpat în suprafață și cu mijloace mecanizate, dar în unități de cercetare despărțite într-o primă etapă de martori stratigrafici. Proiectarea acestor unități de cercetare s-a făcut în funcție de mai mulți factori: dubla orientare a pantelor existentă pe sit, adâncimea medie la care apar complexe (0,3 – 0,6 m), adâncimile maxime până la care acestea coboară (-1,50 m), necesitățile și prioritățile beneficiarului de a separa terenul în intravilan și extravilan,

precum și capacitățile tehnice ale utilajelor cu care s-a lucrat (deschiderea maximă a brațului) ori nivelul de îndemânare al operatorilor.

Cercetarea a început într-o zonă desemnată ca prioritară de constructor, anume o suprafață de 1882 mp din colțul sud-estic al sitului, teren cu regim intravilan. Aceasta a fost împărțită în două suprafețe orientate N-S, despărțite de un martor de 3 m lățime. Profilele lor vestice au devenit astfel relevante pentru stratigrafia generală a sitului pe direcția N-S. Restul sitului a fost împărțit în 15 suprafețe orientate aproape E-V, despărțite în general de martori de 1 m lățime. Lungimile lor au urmat dimensiunile corespunzătoare lățimii sitului, iar lățimile lor au fost în general de 8 m – deschiderea optimă pentru utilajele puse la dispoziție de beneficiar. Toate complexele surprinse în martori au fost cercetate manual prin demontare. Ulterior s-au săpat mecanizat restul malurilor de pământ rămase. Luând în considerare cerințele constructorului, s-a lucrat în general cu două decapări, una la 0,25/0,35 cm adâncime, pentru extragerea vegetalului (aici intrând și solul afectat de arătură în general) și cea de-a doua la 0,55/0,60 m. În trei cazuri, s-a utilizat o singură decapare urmată de o îndreptare de doar 5 cm adâncime.

Situațiile arheologice s-au conturat pe măsură ce au apărut la decapare, fiind identificate cu sigle unice, curățate și săpate în mod individual. S-a preferat săparea lor cu păstrarea unor martori subțiri, transversali sau în cruce, golirea, în cazul complexelor adâncite pe contur practicându-se doar în cazuri excepționale, și întotdeauna pe jumătăți de complexe. Atunci când au fost cazuri și de vestigii ce s-au conturat de la prima decapare, ele au fost păstrate pe loc la acel nivel, pentru a fi săpate manual cât mai de sus, decaparea a doua ocolindu-le din larg. Profilele au fost îndreptate după fiecare decapare în parte, pe ambele maluri, atunci când am lucrat cu interval mare nesăpat între suprafețe și, apoi, doar pe malul nordic al secțiunilor, cel expus mereu luminii bune. Majoritatea complexelor de tip Ferigile au apărut la între 0,30 și 0,45 m adâncime. Complexele medievale au apărut în general mai sus, la 0,30 m adâncime. Se poate spune că, prin metoda de cercetare aleasă, o bună parte din situațiile arheologice au fost intersectate în mod fericit de profilele stratigrafice. Faptul că am păstrat profile la interval nu foarte larg, ne-a permis să identificăm un număr suplimentar de situații, ușor de pierdut la decapare, dar și să avem la dispoziție nivelul superior pentru complexe care nu au fost observat în mod clar decât mai jos, la a doua decapare. O parte din gropile cercetate au fost umplute probabil foarte repede, cu aceeași argilă gălbuie în care au fost săpate, fiind foarte greu de observat în lipsa unei depuneri de material arheologic pe fundul lor.

Unul din profilele orientate E-V (cel de nord al S5) a fost adâncit suplimentar până la adâncimea de 1 m pentru a avea o secvență stratigrafică magistrală a terasei pe care se află situl. Fiecare context arheologic a fost înregistrat topografic cu ajutorul unui GPS cu corecție diferențială, fotografiat, la decapare și pe măsură ce săpătura a evoluat, inclusiv din dronă. Profilele de secțiuni au fost documentate fotogrammetric, iar cele de complexe, după caz, grafic prin

mijloace clasice sau fotogrammetric cu ajutorul unui senzor LiDAR. Pe măsura desfășurării lucrărilor s-au executat ortofotografii ale suprafețelor cercetate. Materialele arheologice au fost colectate pe categorii (ceramică, oase, metale, materiale de construcție ori de combustie) și pe complexe, fiecare pachet primind un număr individual. Informațiile de apartenență au fost notate atât pe pungi, pe biletele introduse în pungi, cât și într-un caiet de pachete. Informațiile esențiale despre complexe și pachetele cu materiale au fost introduse într-o bază de date integrată într-o aplicație GIS și conectate cu planul săpăturii.

Obiectivele cercetărilor viitoare: Nu este cazul, cercetarea preventivă a acestui sit arheologic fiind încheiată în ceea ce privește investigațiile de teren.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare

În ceea ce privește materialul arheologic descoperit acesta este în curs de procesare post-săpătură în cadrul Muzeului Național de Istorie a României. După conservarea, trierea, restaurarea și studierea sa se are în vedere introducerea unora dintre bunurile arheologice în patrimoniul muzeului, restul loturilor de material urmând să fie păstrate în depozitele de tranzit ale acestuia. Valorificarea rezultatelor acestor importante cercetări arheologice se va realiza prin diseminarea publică a acestora, anume prin comunicări, publicații (studii și un volum monografic), dar și prin expoziții.

Abstract

The plot of land (topographically delimited) that was the object of this preventive archaeological research is located in the perimeter adjacent to the route of the future A1 Motorway: Sibiu – Pitesti, area km 75+600 – 75+800, Section 3: Cornetu – Tigveni, east of the actual expropriation corridor, on the high terrace of Topolog River, at the exit to Rudeni from the village of Ceparii Pământeni, on the left side of county road DJ678A, before the cross-road with DJ703H. The upper part of the Topolog valley is well-known for the Ferigile-Bârsești type of archaeological finds, and the newly identified (by intrusive and non-intrusive diagnosis) site from Cepari "La stejari" is to be added to the repertory of this Late Hallstatt cultural group. Following the archaeological diagnosis, out of the total area of 7 ha investigated, which will be affected by the project for building the Cepari site organization, the site was delimited on an area of 2.05 ha. In the rest of the area, around the sector defined as a site, archaeological surveillance activities have been undertaken. These were carried out during the mechanized topsoil stripping, an operation carried out by the builder on approximately 5 ha. The preventive archaeological research confirmed the proposals for spatial and chronological framing of areas with archaeological potential, as they were formulated based on the archaeological diagnosis made both by intrusive means (138 archaeological trial trenches) and non-invasive (magnetometric investigations on an area of 3.1 ha, aerial photogrammetric investigations, historical cartography). In total 120 archaeological features were identified, most of them fall within the final period of the First Iron Age, belonging to the cultural group Ferigile-Bârsești,

phase III, dating from the end of the 6th c. and the first half of the 5th c. BC (pits, hearths, furnace, tumulus, vessel deposits), being followed, in a smaller percentage, by those from the medieval period, belonging to the 16th and 17th centuries, especially groups of metallurgical furnaces and their service pits.

Bibliografie:

Popescu, Vulpe, 1980 - Popescu E., Vulpe Al., *Sur la culture de Gêto-Daces de la zone sous-carpatique: la nécropole de Cepari*, în Actes du II-e Congrès International de Thracologie (Bucharest, 4–10 septembre 1976), 1980, p. 215–221;

Popescu, Vulpe, 1982 - Popescu E., Vulpe Al., *Nouvelles découvertes du type Ferigile*, în Dacia N.S. 26, 1982, p. 77–114;

E. Popescu, Al. Vulpe, Necropola de tip Ferigile de la Rudeni, *Materiale și Cercetări Arheologice* 17, 1983 (1992), p. 109–113;

Vulpe, 1990 - Vulpe Al., *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, în *Prähistorische Bronzefunde* 6 (9), 1990, p. 30–34, 49–50, 55–59, 80–81, 83–90, 94–97, 99–102, 121–127;

Măndescu, 2010 - Măndescu D., *Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V–III a.Chr.) între Carpați și Balcani*, Catalog, Brăila: Istros, 2010.

Illustrations list:

Pl. I.. Aerial views of the Cepari „La Stejari” site on the ensemble of the Topolog Valley: a) delimitation of the site area and of the one for which archaeological surveillance was carried out for the arrangement of the Webuild site organization here (OS Cepari), which will be used for the construction of section 3 of the A1: Sibiu – Pitești Motorway (section Cornetu – Tigveni); b) North view along Topolog Valley.

Pl. II. Cepari „La Stejari” – archaeological contexts from the end of the first Iron Age and the beginning of the second, belonging to the cultural phenomenon of Ferigile-Bârsești type (phase 3).

Pl. III. Cepari „La Stejari” – context 80, from the end of the first Iron Age and the beginning of the second, belonging to the cultural phenomenon of Ferigile-Bârsești type (phase 3).

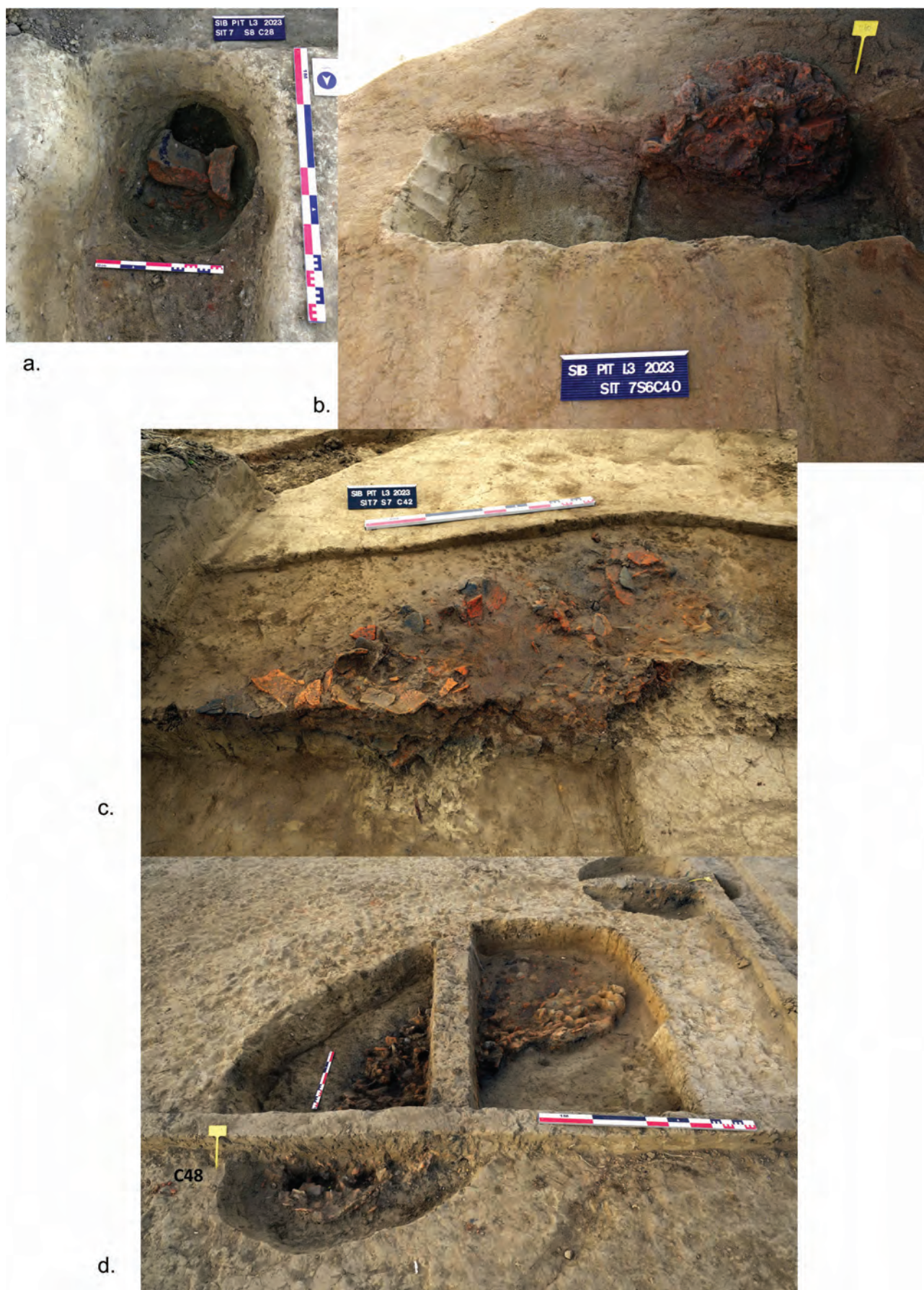

a.

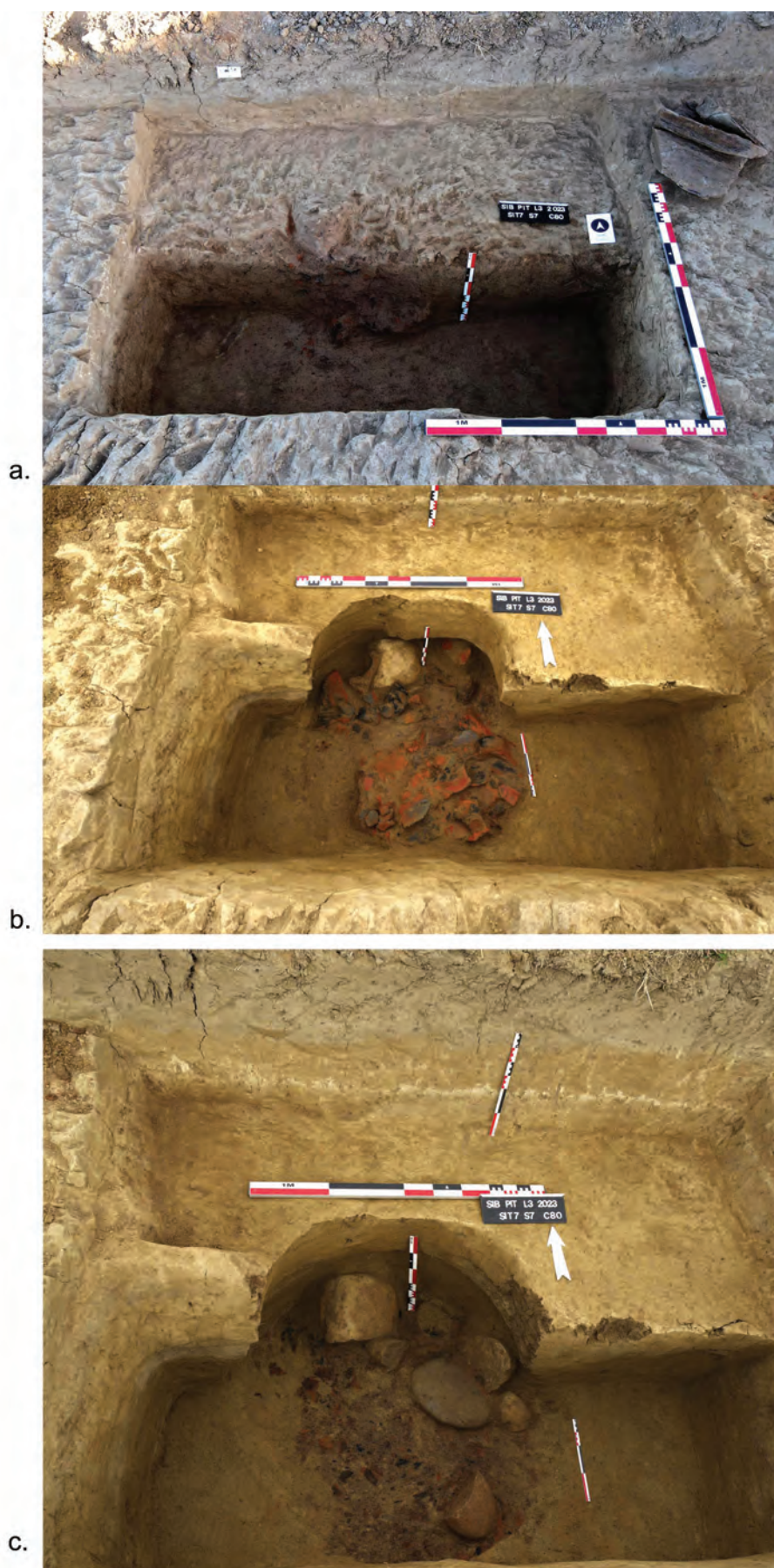

b.

Pl. I. Vederi aeriene generale ale sitului Cepari „La Stejari” în ansamblul văii Topologului: a) delimitarea zonei de sit și a celei pentru care a fost efectuată supraveghere arheologică pentru amenajarea organizării de șantier WeBuild de la Cepari (OS Cepari), ce va fi utilizată pentru construirea secțiunii 3 a) Autostrăzii A1: Sibiu Pitești (Cornetu – Tigveni); b) vedere spre nord în lungul văii Topologului

Pl. II. Cepari „La Stejari” – contexte arheologice de la sfârșitul primei epoci a fierului și începutul celei de-a doua, aparținând fenomenului cultural de tip Ferigile - Bârsești (faza a III-a)

Pl. III. Cepari „La Stejari” – contextul 80 datat la sfârșitul primei epoci a fierului și începutul celei de-a doua, aparținând fenomenului cultural de tip Ferigile - Bârsești faza a III-a

91. Babadag, jud. Tulcea

Punct: Cimitirul armenesc

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă), 2 (descoperire funerară), 21 (necropolă), 211 (necropolă plană).

Încadrare cronologică: 2 (Protoistorie), 21 (La Tène), 3 (Epoca antică), 31 (Epoca greacă), 313 (Epoca elenistică), 5 (Epoca modernă).

Colectiv: Dorel Paraschiv (ICEM Tulcea).

Autorizația nr. 381 / 2023

Perioada desfășurării cercetării: oct. - noiem. 2023

Comunitatea armeană din Babadag este atestată din primii ani ai secolului al XVI-lea. În anul 1672 Mardiros din Caffa a vizitat zona; acesta a scris o satiră la adresa fruntașilor armeni din oraș.

În 1763 Simon Erevanți, Catolicos al Bisericii Apostolice Armene, descrie coloniile armene din Rumelia, menționând localitățile Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Babadag și Tulcea.

Informații despre armenii din Babadag avem și din scrisoarea lui W. Chrzonowski, trimisă din Aidos în anul 1780, acesta descriind situația din 1773 (din timpul războiului ruso-turc din 1768-1774): „De la Măcin am mers cale de câteva ceasuri până în orașul Babadag, unde ruinele sale arată grozave urme ale ultimului război, căci găsim o mie și câteva sute de case cu totul ruinate și părăsite de proprietarii lor fugiți în Rumelia sau alte provincii. Acum nu se mai află aici decât câteva zeci de case locuite de armeni, pe când mai înainte orașul avea 15000 de locuitori”.

Într-un document redactat la Ecimiazdin în 1784 este relatată moartea prelatului Stepanos al Rumeliei și desemnarea arhimandritului Krikor pentru a păstori armenii din această zonă, fiind menționate localitățile Constanța, Chilia, Ismail, Isaccea, Silistra, Bazargic, Babadag. Minas Pajichianț, preot și cronicar armean, trecând în 1803 prin oraș, a găsit aici 40 de case armenesti.

Din statistica lui Bieloțercovici din 1878 aflăm că în Babadag erau 170 de familii de bulgari, 50 de români, 44 de armeni, 27 de evrei și 15 de țigani.

După alipirea Dobrogei la statul român numărul armenilor crește, inclusiv în Babadag. Astfel, după Gr. Dănescu orașul avea, la sfârșitul sec. XIX, 219 armeni, toți gregorienii (din 3101 locuitori). La începutul secolului următor, M.D. Ionescu menționează 236 armeni, numărul total al locuitorilor fiind de 3345. Cei mai mulți dintre aceștia erau comercianți și viticultori; în perioada otomană, unii se ocupaseră cu apicultura și cultivarea tutunului.

După genocidul din timpul Primului Război Mondial peste 10.000 de armeni au găsit adăpost în România, intrând prin portul Constanța. Unii dintre aceștia s-au stabilit la Babadag, însă, paradoxal, conform recensământului din 1930, dintr-o populație de 4626 locuitori, doar 66 erau armeni; nu știm dacă apatrizii (beneficiari ai pașaportului Nansen) au fost recenzați. După Al Doilea Război Mondial mulți armeni au emigrat în R.S.S. Armeană (începând cu anul 1945) sau în Occident, în special în Statele Unite (după 1960); cei rămași au fost, în mare parte, asimilați. La

ultimul recensământ (2022) se mai aflau în Babadag doar trei armeni.

Biserica armeano-gregoriană din localitate este atestată din 1649, fiind situată în zona de SE a orașului. Câteva decenii mai târziu, aceasta deținea o biblie – manuscris (harjnavurk), realizată în 1675 la Istanbul; la începutul secolului trecut, aceasta se găsea la biserica armeană din Kiev. În 1760 aici au fost aduse odoarele bisericii din Constanța, care fusese părăsită. La începutul sec. XIX Minas Pajichianț menționează o biserică veche din piatră, cu hramul Varaka Surp Chaci (Înălțarea Sfintei Cruci). Biserica a ars în anul 1823 și a fost reconstruită în 1828-1829, printr-un firman al sultanului Mahmud al II-lea.

În septembrie 1891 edificiul de cult a ars din nou cu tot ce se afla în interior. În luna următoare, Garabed Agopian, episcopul comunității, a intervenit pe lângă episcopul Kevok Erețian din Istanbul, care se afla în vizită la Galați, pentru a se deplasa și la Babadag ca să-i îndemne pe enoriași să-și construiască biserica din nou, din cotizațiile stabilite după starea fiecăruia și în donații benevole. Prin stăruința unui comitet format din Garabed Agopian, Takor Melidonian și Bohos Mardirosian s-au adunat bani de la coreligionari din toată țara. Pe 13 iulie 1897 s-a pus piatra de temelie a Bisericii Sfânta Maria; aceasta a fost terminată în 1899. Construcția, cu o turlă era realizată din piatră și cărămidă, fiind acoperită cu olane. La limita dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea sunt menționați preotul Apraham Torosian și episcopul Ovanes Tomazian. După 1960, fiind deteriorată puternic, biserica a fost demolată treptat. La începutul anilor '90 ai secolului trecut se mai puteau observa fundațiile edificiului, apoi a fost construită o casă pe locul respectiv.

Începând cu anul 1861 la Babadag a funcționat o școală particulară cu limba de predare armeană. Școala, cu patru săli de clasă și un hol, se găsea în curtea bisericii. Aceasta a funcționat până în 1896, deoarece după 1878 numărul elevilor a scăzut continuu, mulți îndreptându-se spre școlile cu predare în limba română.

Cimitirul comunității armene este situat în apropierea bisericii, la poalele dealului Koyun Baba. Nu avem date legate de începutul acestuia, dar, dacă biserica exista la mijlocul secolului al XVII-lea, putem presupune aceeași dată și pentru primele morminte, dacă nu chiar una anterioară. Cimitirul a funcționat până în jurul anului 1965, după care armenii au fost înhumați în cel ortodox. După această dată monumentele funerare au fost luate de localnici și folosite în construcții. În prezent se mai păstrează câteva resturi de monumente.

În anii 2015-2016 am realizat *Studiul istoric pentru Planul de urbanism general al orașului Babadag*, prilej cu care am făcut o fișă de sit și cimitirului, pentru a fi introdus în *Lista Monumentelor Istorice* și pentru a fi protejat de autoritățile locale, având în vedere faptul că puține persoane mai știau de existența acestuia. După informațiile culese de la localnici, configurația terenului și prezența celor câteva resturi de monumente funerare, am delimitat cimitirul pe o suprafață de aproape 0,7 ha (zona de protecție având 3 ha). În final, am făcut următoarea remarcă: „Se impune delimitarea „fizică” în teren a siturilor *Babadag 5 – cimitirul evreiesc* și *Babadag 22 – cimitirul armenesc* și

interzicerea oricăror lucrări pe aceste suprafețe. În cazul primului sit, se impun și măsuri pentru protejarea stelelor funerare.” Prin „delimitarea fizică” înțelegem o minimă îngrădire și amplasarea siglei de *Monument istoric*.

În octombrie 2023 am realizat o mică cercetare preventivă, prilejuită de un proiect pentru prevenirea inundațiilor în orașul Babadag, proiect realizat de Administrația Națională Apele Române. O conductă pentru preluarea apelor pluviale urma să traverseze zona de NV a necropolei (după marcajul nostru), deși proiectul putea fi modificat.

Am trasat o secțiune pe traseul viitoarei investiții, cu lungimea de 69,5 m și lățimea de 1,8 m, orientată aproximativ est – vest. În zona centrală a secțiunii, la adâncimea de cca. 1,5 m, au fost descoperite scheletele (complete sau parțiale) a șapte indivizi. După starea de conservare a scheletelor și prezența părului și a resturilor de îmbrăcăminte și încălțăminte considerăm că indivizii respectivi au fost printre ultimii înhumați în necropola în discuție (în anii '40-'60 ai secolului trecut).

Osemintele au fost recuperate și predate reprezentanților Arhiepiscopiei de România a Bisericii Apostolice Armene și Uniunii Armenilor din România, acestea fiind reînhumate cu ceremonial religios. De asemenea, am propus celor două organizații îngrădirea locului (cel puțin a micii suprafețe pe care se observă resturile de monumente) și amplasarea unui memorial.

Pe toată suprafața săpată, în stratul vegetal au fost descoperite câteva fragmente ceramice datate în secolele IV-III a.Chr. (de la amfore de Thassos și Heracleea, de la un castron și de la un vas lucrat la mână). Acestea atestă o locuire de perioadă elenistică în zonă, probabil la sud de punctul cercetat, spre dealul terasat pentru cultura viței de vie în perioada comunistă.

Abstract

In the south-eastern part of the Babadag city seven contemporary skeletons have been discovered. The skeletons belong to the last individuals buried in the Armenian cemetery. Together with this were found, outside some contexts, some Hellenistic ceramics fragments.

Bibliografie:

- Chiselev, Al. 2019, *Dinamica tradițiilor de peste an (Tradiții emblematice ale etniilor din Dobrogea de Nord)*, Constanța.
- Danescu, Gr. 1903, *Dobrogea (La Doroudja)*. Étude de géographie physique et ethnographie, București.
- Dănescu, Gr. 1896, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, București.
- Goilav, Gr., 1911, *Biserici armene de prin Țările române (partea a II-a)*, Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie 8, p. 457-466.
- Ionescu, M. D. 1904, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București.
- Lahovary, G. I., Brătianu, C. I., Tocilescu, Gr. G., 1898, *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, București.
- Tavitian, S. 2002, *Armenii dobrogeni în istoria și civilizația românilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Constanța.

Vasilie, I. 1996b, Știri istorice și date arheologice referitoare la orașul Babadag în evul mediu, *Peuce* 12, p. 195-224.

Călători străini despre țările române, vol. I (1968), II (1970), III (1970), IV (1972), V (1973), VI (1976), VII (1980), VIII (1983), București.

Studiu istoric pentru Planul de urbanism general al UAT Babadag, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea 2016, manuscris.

Illustration

Pl. I. The armenian cemetery and its protection area on the plan of the Babadag city; remains of funerary monuments.

Pl. I. Cimitirul armenesc și zona de protecție a acestuia pe planul orașului Babadag; resturi de monumente funerare

92. Bontăești, com. Cărligele, jud. Vrancea**Punct: La Nucșori****Tip sit:** 111 (așezare deschisă), 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 13 (Neolitic); 15 (Epoca bronzului), 21 (La Tène), 432 (Epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 175769.03**Autorizația nr.** 136/25.04.2023**Colectiv:** Mădălina Stănescu – responsabil științific, Aurora Apostu (Muzeul Vrancei), Daniel Garvăn, Roxana Munteanu (MJ Buzău), Mircea Oancă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad)**Perioada desfășurării cercetării:** 25.04 – 05.05.2023

Situl arheologic Bontăești - *La Nucșori* se găsește în marginea de vest a satului, pe un platou acoperit astăzi de o plantație de viță-de-vie. Perimetrul sitului nu a fost delimitat în documentații de urbanism / fișă de sit, dar în urma verificărilor din teren putem preciza că materiale din perioada getică, din Epoca bronzului și din Neolitic provenind din complexe deranjate se găsesc pe toate parcelele cultivate de pe platou, totalizând peste 10 hectare.

Spre V și NV platoul este mărginit de valea adâncă a pârâului Mera și de drumul care iese din sat, mergând spre cătunul Teiș. Amenajarea drumului și profilul accidentat al văii Merei au dus la formarea unui mal abrupt în marginea platoului *La Nucșori*, cu o eroziune activă care înaintează anual (Pl. I).

În privința istoricului cercetărilor menționăm că situl a fost identificat în urma lucrărilor de amenajare a drumului Bontăești – Teiș, în primăvara anului 1956. Cu acel prilej s-a semnalat prezența unor „oase umane și obiecte vechi”, care au determinat planificarea unei săpături pentru determinarea tipului de sit și a cronologiei. Gh. Bichir a efectuat în toamna aceluiași an un sondaj, identificând complexe funerare Monteoru (fază târzie), materiale ceramice ceva mai timpurii, tot din perioada mijlocie a epocii bronzului, precum și elemente specifice unei așezări din secolele II-I a.Chr. Este remarcată și prezența ceramicii neolitice (Starčevo-Criș) în partea de NV a platoului.

De la descoperire și până în prezent nu s-au efectuat alte investigații în perimetrul acestui sit. Pe serverul cartografic aferent Repertoriului Arheologic Național situl nu are localizarea exactă, la fel ca și celelalte situri din raza satului Bontăești.

O cercetare de suprafață recentă efectuată de responsabilul prezentului proiect de cercetare a stabilit că limita de NV a sitului este sever afectată de lucrările permanente de întreținere a drumului; în curba de la ieșirea din sat, acest drum (care reprezintă singura cale de acces spre cătunul Teișanu) este tăiat în versantul văii Merei, spre partea superioară a acestuia. În taluzul format între drum și platoul ocupat de sit se observau mai multe complexe arheologice, parțial distruse; aspectul acestora și materialul vizibil în ruptură indicau a fi vorba despre complexe funerare și gropi (probabil menajere) cu profilul în formă de clopot – așadar elemente coerente cronologic și ca aspect cu descoperirile din anii 50.

Obiectivele campaniei din 2023 au vizat intervenții cu caracter de salvare. Așa cum se prezintă în taluzul drumului, nivelurile antropice nu au o grosime foarte mare, doar gropile

coborând ceva mai jos de cca. 1 m. Între marginea platoului și parcelele cultivate se găsește o suprafață cu lățimea de 8-10 m, acoperită de arbuști și vegetație ierboasă. Marginea acestei fâșii a fost abordată prin proiectul de față, în special în zona sa centrală – cea mai afectată de eroziune, prin deschiderea a cinci secțiuni (notate cu cifre romane de la S.I la S.V) cu dimensiuni și orientări diferite.

Prima etapă a cercetării a constatat în curățarea taluzului pentru înregistrarea cât mai precisă a vestigiilor expuse, după care au fost deschise unități de cercetare dimensionate în funcție de complexele de cercetat.

Au fost cercetate zece complexe. Șase atribuite culturii Starčevo-Criș - gropi (notate cu 1, 3a, 5, 6 și 8) ce aveau diametre cuprinse între 0,86 și 2 m, iar adâncimea maximă nu a depășit 1,2 m și o structură rectangulară – posibil locuință (Cx. 3), surprinsă pe 1,5 x 2 m. În apropierea Cx. 3 au fost identificate resturile unei vetre distruse din vechime. Din inventarul acestui complex amintim fragmente ceramice, material litic cioplit, fragment de statueta antropomorfă, puțini bulgări de chirpici rulați, fragmente de topoare plate, pietre de râu plate.

Două complexe au fost atribuite epocii bronzului. Cx. 4 - un mormânt distrus în cea mai mare parte (s-au mai păstrat doar câteva oase de la picior – falange și metatarsiene). Din profilul acestui mormânt a fost recuperat în luna ianuarie 2023 un vas fragmentar. Cx. 9 – groapă cu formă circulară, surprinsă în secțiune pe 0,50 m x 1,25 m la gură și de 2 x 1 m la bază și adâncimea de 1,06 m, conținea resturi de lipitură, pământ ars, fragmente ceramice de la vase de mari dimensiuni, cești și vase lucrate din pastă grosieră, material litic ars și fragmente osteologice.

Din perioada medievală târzie a fost cercetată o locuință (Cx. 2) cu podeau realizată din argilă, parțial arsă. În marginea de SV a complexului, afectată de eroziune, a fost surprinsă o aglomerare de pietre (1,5 m x 0,40 m), iar în zona centrală a podelei un fragment dintr-o bârnă de lemn arsă. Locuința pare să fi fost orientată N-S, cu o lățime de 2,80/3m pe axa EV. În aglomerarea de pietre a fost descoperit un fund de vas din pastă grosieră, lucrat la mână, iar pe restul podelei fragmente ceramice lucrate la roată și un cui din fier.

Cx. 7 nu a conținut material arheologic relevant pentru stabilirea datării. Din această groapă au fost recuperate doar câteva fragmente osteologice animale slab conservate.

Abstract

The site is located on the western edge of the village, on a plateau now covered by a vineyard. The site has not been properly delimited until now; field survey indicate that materials from the Getic period, Bronze Age, and Neolithic, originating from disturbed complexes, are found on all cultivated plots of the plateau, totaling over 10 hectares.

To the west and northwest, the plateau is bordered by the deep valley of the Mera stream and the road leading out of the village towards the Teiș hamlet. Severe erosion processes continuously transform the edge of the plateau and the slope of the Mera valley.

The site was identified during the construction of the Bontăești – Teiș road in the spring of 1956. "Human bones

and ancient objects" were observed, leading to small-scale research. Late Monteoru funerary complexes, slightly earlier middle Bronze Age pottery, as well as elements specific to a settlement from the 2nd-1st centuries BCE. Neolithic pottery (Starčevo-Criș) were discovered.

No further investigations have been conducted in the area since Bichir's research.

A recent surface survey determined that the northwest boundary of the site is severely affected by ongoing road maintenance work. Several partially destroyed archaeological complexes, likely funerary and pit features with a bell-shaped profile, were observed in the slope between the road and the plateau. Here, salvage excavations were conducted.

Between the plateau's edge and the cultivated plots, there is a strip of 8-10 meters wide, covered with shrubs and grass. This strip was addressed in the current project, especially in its central zone, the most affected by erosion, by opening five sections (S. I-S. V) with different dimensions and orientations.

Ten complexes were investigated. Six were attributed to the Starčevo-Criș culture – several pits (Cx. 1, 3a, 5, 6, and 8) and a possible dwelling. The pits' diameters ranged from 0.86 to 2 meters, the maximum depth reaching 1.2 meters. The dwelling (Cx. 3) was a rectangular structure delimited on 1.5 x 2 meters. Near Cx. 3, the remains of a destroyed ancient hearth were identified. The inventory of this complex included several ceramic fragments, chipped stone items, a fragment of an anthropomorphic statuette, a few clay lumps, fragments of stone adzes, and flat river stones.

Two complexes were attributed to the Bronze Age. Cx. 4 was a mostly destroyed tomb (only a few leg bones - phalanges and metatarsals - have been preserved). Previously of this research, a fragmentary vessel was recovered from the profile of this tomb. Cx. 9 was a circular-shaped pit with wattle and daub fragments, potsherds (from large vessels and cups), burnt lithic material, and several osteological fragments.

From the late medieval period, a dwelling (Cx. 2) with a clay floor, partially burned, was investigated. In the southwest margin of the complex, affected by erosion, a cluster of stones (1.5 m x 0.40 m) was captured, and in the central area of the floor, a fragment of a burned wooden beam was observed. The dwelling seems to have been oriented north-south, with a width of 2.80/3m on the east-west axis. A handcrafted coarse paste vessel bottom was discovered in the stone cluster, and on the rest of the floor, wheel-thrown ceramic fragments and an iron nail were found.

Cx. 7 did not contain relevant archaeological material for dating. Only a few poorly preserved animal osteological fragments were recovered from this pit.

Bibliografie

Bichir, 1959 - Bichir Gh., *Raport asupra cercetărilor de la Bontăști (r. Focșani, reg. Galați)*, MCA, 5, 1959, p. 257-263.

Illustration

Pl. I. Bontăști, Cârligele commune, Vrancea county. "La Nucușori" site. General images of the researched area.

Pl. I. Bonțești, com. Cârligele, jud. Vrancea. Punct „La Nucușori”. Imagini generale cu zona cercetată

93. București

Punct: Biserica „Înălțarea Domnului” - Domnița Bălașa - str. Sfinții Apostoli, nr. 60

Tip de sit: 133 (biserică)

Încadrare cronologică: 432 (Epoca medievală târzie), 5 (Epoca modernă)

Cod LMI: B-II-m-A-19682

Autorizație nr. 221/07.06.2023

Colectiv: Theodor Ignat – responsabil de șantier (MM București), Ioana Manea (MM București)

Perioada desfășurării cercetării: 27.06 - 10.07.2023

În perioada iunie 2023 - iulie 2023 au fost realizate cercetări arheologice preventive în perimetrul sitului *Așezămintele Brâncovenesti - Biserica „Înălțarea Domnului” - Domnița Bălașa* prilejuate de construirea unui baldachin. În anul 1959, în curtea bisericii au avut loc primele săpături arheologice în contextul renovării generale a edificiului care implica subzidirea temelii și repararea și restaurarea zidurilor actualei biserici ce datează din 1881¹. Cu această ocazie au fost dezvelite câteva ziduri aparținând unei construcții asemănătoare cu cele din epoca medievală a Bucureștilor. Ulterior, între 20 august și 15 septembrie 1959, s-a efectuat un sondaj arheologic ce a dus la degajarea în partea dinspre sud a rămășițelor fundațiilor unei vechi biserici, construită din cărămizi, situată în cea mai mare parte sub actuala biserică. Au mai fost identificate două cavouri, unul în interiorul pronaosului, altul la exteriorul său, în care s-au găsit oseminte umane răvășite în contexte secundare. Cavourile au fost zidite cu același fel de materiale ca pridvorul² uneia dintre vechile biserici, dateate în secolul XVIII. În 1992, la 30 m nord-est de altarul bisericii, a fost descoperită o construcție din lemn, din secolul XVIII, posibil o anexa care făcea parte dintr-o gospodărie clădire care a aparținut boierilor Brâncoveni³. În anul 2020 în timpul cercetărilor preventive realizate de un colectiv al Muzeului Municipiului București⁴, au fost identificate ziduri vechilor chilii unde funcționa Azilul de femei, înființat și edificat în secolul XVIII, în timpul Domniței Bălașa, fiica lui Constantin Brâncoveanu.

Obiectivele principale

Construcția (baldachinului) ce urmează a fi ridicată în curtea bisericii „Domnița Bălașa” va fi amplasată în partea de nord-vest. Analizarea hărților și a planurilor vechi a ilustrat faptul că până la 1871 Biserica Domnița Bălașa era înconjurată de alte clădiri, mai exact o școală edificată la 1745 și un azil ridicat în 1761. De asemenea, aceleași planuri atestă prezența unui Turn-Clopotniță la intrarea ce se făcea dinspre strada denumită în trecut Calea Rahovei, actuala stradă Sfinții Apostoli. Noile investigații arheologice au avut ca principal obiectiv completarea datelor istorice și arheologice privind delimitarea vechilor clădiri aflate în incinta spațiului în care se află Biserica „Domnița Bălașa” și completarea planimetriei acestora.

Metodologie

Zona afectată de viitoarea construcție se află la N - NV de biserică și are o suprafață de 17,11 mp (Fig. 1). În partea dinspre sud au fost descoperite patru cabluri electrice.

Adâncimea maximă atinsă pe suprafața secțiunii a fost de -1,80 m față de nivelul de călcare actual. Trebuie să precizăm că înainte de începerea propriu-zisă a săpăturii a avut loc un proces de decopertarea a zonei afectate cu scopul de a înlătura vegetația, iar săpătura a fost realizată manual.

Rezultatele săpăturilor arheologice preventive

Zidul Z1 (Fig. 2) are orientarea NE- SV, este paralel cu Z3 și are o lungime de 1,33 m, fiind limitat în capetele sale de cele două ziduri Z2 și Z3 (cu care se țese). Lățimea sa variază între 0,83 m și 0,60 cm, cu o înălțime maximă surprinsă de 1,08 m. A fost identificat la -0,60 m sub nivelul de călcare. Talpa acestuia apare la -1,80 în camera denumită C1.

Cărămizile sunt dispuse pe 18 asize identificate în structura zidului fragmentar, alternând lung-lat-lung, mortarul folosit este de culoare gălbuie, friabil și cu urme de pietricele, iar rosturile sunt de regulă pline. Dimensiunile cărămizilor variază încadrându-se între: 26 x 14 x 4 cm, 27 x 14 x 4 cm, 20 x 12 x 3 cm.

Zidul Z2 (Fig. 3) are orientarea N-V și este paralel cu Z3. Are o lungime păstrată de 4,28 m, lățimea de 0,43 m, cu o înălțime maximă de 0,91 m. A fost identificat la -0,65 m sub nivelul de călcare. Cărămizile sunt dispuse pe asize (13 asize), alternând lung-lat-lung, mortarul folosit este de culoare gălbuie, friabil și cu pietricele în compoziție, iar rosturile sunt de regulă pline. Dimensiunile cărămizilor sunt: 26 x 14 x 4 cm, 27 x 14 x 4 cm, 20 x 12 x 3 cm. Înspre capătul de sud a fost afectat de căminul de canalizare.

Zidul Z3 (Fig. 4) are orientarea N-V și este paralel cu Z2. Nu a putut fi cercetat din cauza faptului că este inaccesibil, fiind vizibil pe o mica porțiune din profilul de vest. Foarte probabil ca acesta a fost afectat pe de o parte de căminul de canalizare și pe de alta parte de un canivou ce străbate secțiunea pe direcția est-vest, între capătul lui Z2 și căminul de canalizare.

În camera C1 ce se află la est de Z2 a fost descoperită o podea care a fost realizată din două rânduri de cărămidă, prinse cu mortar, și care se păstrează parțial.

Concluzii

În cadrul cercetării arheologice preventive au fost identificate trei ziduri și două încăperi (Fig. 5). Încăperea C2 delimitată de cele trei ziduri reprezenta cu siguranță un culoar de acces atât spre camera C1 dar și pentru alte încăperi aflate în planimetria construcției. Camera C2 nu a fost dezvelită în totalitate, am putut observa doar că a avut tencuială de culoare albă (mici fragmente păstrate pe fațada zidului Z2). Ținând cont de descoperirile făcute în 2020, aceste structuri pot reprezenta aripa de nord a chiliilor/ azilului.

¹ Cantacuzino 1962, p. 773-787

² Cantacuzino 1962, p. 773-787

³ Panait 1992, p. 133-137

⁴ Manea, Ignat 2020

Abstract

Archaeological research carried out between June and July 2023 outside the church of Domnița Bălașa in Bucharest led to the discovery of three walls and two rooms (Z1, Z2, C1 and C2). Room C2, delimited by the three walls, certainly represented an access corridor both to room C1 and to other rooms. Room C2 has not been completely uncovered, we know that it had white plaster (small fragments preserved on the face of wall Z2) Given the discoveries made in 2020, these structures may be the counterpart of those of that time and represent the north wing of the monastic cell or the rest home for widows.

Bibliografie:

Cantacuzino, 1962 - Cantacuzino Gh. I. , *Cercetările arheologice în zona dintre Dealul Patriarhiei și Dealul Mihai Vodă*, MCA, VIII, 1962, p. 773-787.

Panait, 1992 - Panait I Panait, 1992, *O construcție deosebită din lemn în zona fostului spital Brâncovenesc*, MIM, IV, 1992, p. 133-137.

Țico, 1981 - C. Țico, *Contribuții arheologice la cunoașterea complexului arhitectonic Văcărești*, CAB, III, 1981, p. 240-255.

Manea, Ignat 2020 - Manea I., Ignat Th., *Rezultatele cercetărilor arheologice din anul 2020 de la Biserica Domnița Bălașa*, RCAN, 6, 2020, p. 264-293.

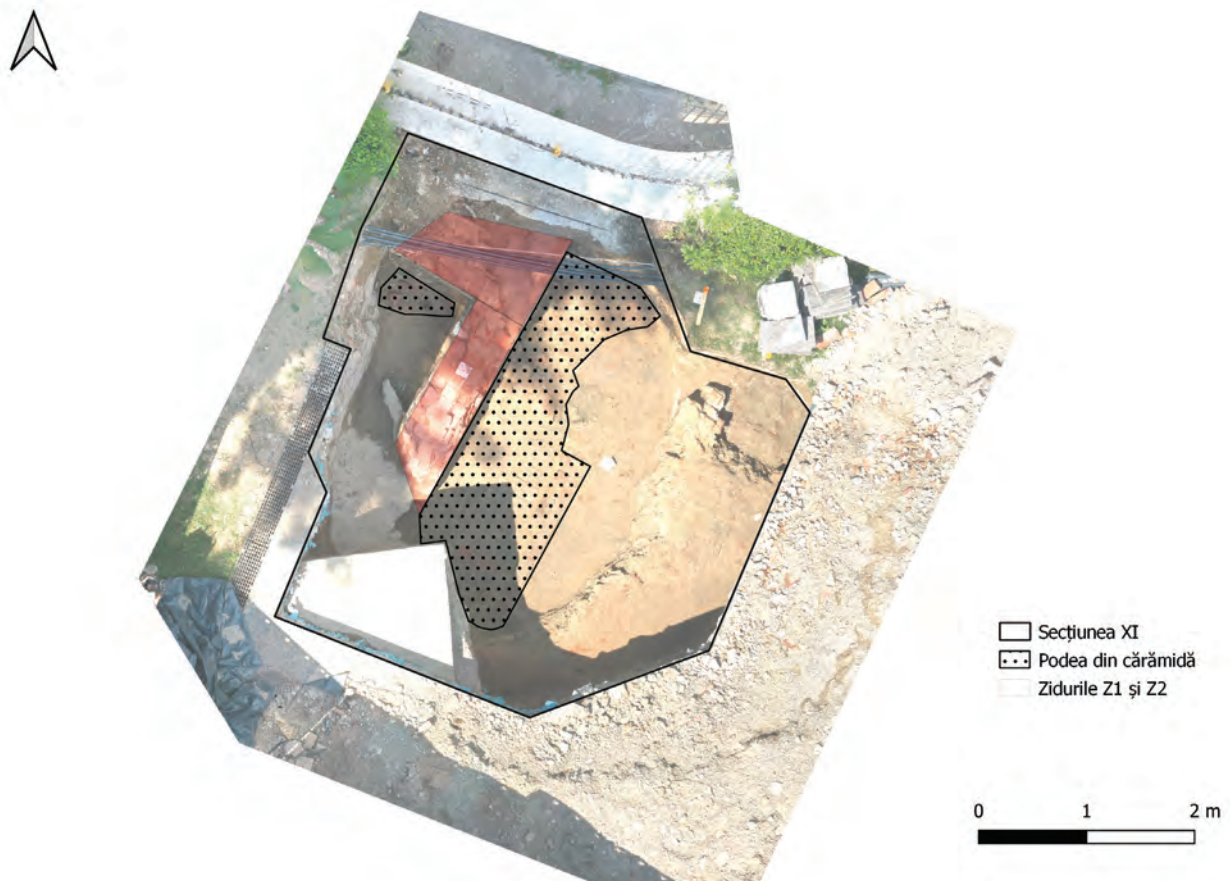

Fig. 1. Ortofotoplanul suprapus peste planul săpăturii

Fig. 2. Zidul Z1

Fig. 3. Zidul Z2

Fig. 4. Zidul Z3

Fig. 5. Vedere dinspre sud a secțiunii S XI

94. București

Punct: Așezămintele Nifon (Centrul Istoric București)

Tip de sit: 113 (așezare urbană), 133 (biserică), 21 (necropolă)

Încadrare cronologică: sf. sec. XIX

Cod RAN: 179132.126; **Cod LMI:** B-II-m-B-18583

Autorizații nr. 661/06.11.2019, 39/31.01.2020,

345/29.06.2020, 62/30.03.2022 (cercetări arheologice preventive)

și nr. 976/04.11.2019, 66/31.01.2020, 29.06.2020 (supraveghere arheologică)

Colectiv: Theodor-Aurelian Ignat – responsabil științific, Adelina-Elena Darie, Diana Sonu, Vlad Ioan Bîndea (MM București)

Perioada desfășurării cercetării: iulie-august 2020, aprilie-mai 2022, august-noiembrie 2023

În anii 2020, 2022, 2023, colectivul Muzeului Municipiului București a derulat cercetări arheologice preventive, în vederea realizării proiectului de „reconstruire/ refacere, protejare, restaurare, amenajare” a Centrului Educațional și Social Pastoral Nifon Mitropolitul, conform avizului nr. 4203/30.09.2019, eliberat de Ministerul Culturii și Identității Naționale, prin Direcția pentru Cultură a Municipiului București.

Planul cercetărilor arheologice a fost produsul executării unor ortofotoplanuri succesive și a măsurătorilor cu stația totală (Fig. 1). Această strategie ne-a permis pe de o parte o gestionare mai rapidă a datelor, iar pe de altă parte ne-a ajutat în întocmirea unui plan al dispunerii mormintelor extrem de precis.

Observațiile stratigrafice din teren, plus suprapunerea planurilor succesive ne-a permis efectuarea diagramei stratigrafice a cimitirului. Diagrama stratigrafică a fost compusă în soft-ul Harris Matrix.

Investigațiile arheologice de la Palatul Nifon au avut mai multe componente. Prima etapă a fost realizată în lunile iulie – august 2020 în curtea interioară 2, unde a fost cercetată o suprafață de cca. 43,75 m² și s-a făcut supraveghere arheologică în subsolul clădirii pe o suprafață de 982 m². Întinderea subsolului cu tot cu ziduri despărțitoare și picioare de arc dublu are o suprafață de 1050 m². În acest scop au fost efectuate mai multe sondaje în care a fost surprins doar un nivel de argilă nisipoasă, steril din punct de vedere arheologic.

O a doua componentă a fost cercetarea arheologică a curților de lumină. Cu excepția câtorva fragmente ceramice din sec. al XIX-lea și a unor oase, nu au fost descoperite complexe arheologice.

În lunile aprilie-mai 2022 și august-noiembrie 2023 a fost cercetată curtea clădirii Palatului Nifon, unde a fost deschisă o suprafață de 217 m². Ca metodologie generală, precizăm că cercetarea a debutat prin decopertarea mecanizată în pase altimetrice de 20-30 cm. După identificarea structurilor de zid, săpătura arheologică a fost realizată manual prin metoda *open-area*.

În suprafața cercetată au fost descoperite 8 structuri de zid, 61 de morminte (11 reînhumări asociate mormintelor (R6, R10, R19, R25, R30, R39, R41, R44, R50a, R50b,

R60), 5 reînhumări neasociate unui anumit mormânt (RA, RB, RC, RD, RE), 5 complexe, materiale arheologice caracteristice secolului al XIX-lea asociate Camerei nr. 1 și materiale arheologice specifice secolelor XVI-XVII, identificate în Complexele 1 și 4.

Zidurile identificate sunt ceea ce s-a mai păstrat din fundațiile unei clădiri de formă rectangulară cu o lățime de 4 m și o lungime surprinsă de 10 m, la care se adaugă o pivniță/hazna cu dimensiuni exterioare de 6,25 x 3 m. Cele 8 ziduri descoperite formează 4 încăperi cu dimensiuni modeste. Zidurile exterioare au o grosime de circa 60 cm, iar cele despărțitoare de 50 cm.

Clădirea principală este realizată din cărămidă, legată cu mortar de var și este compartimentată în trei încăperi (camera nr. 4 și camera nr. 2), despărțite de ceea ce pare să fie un hol de acces (camera nr. 3).

Clădirea de formă rectangulară ce are pe latura de sud o pivniță/hazna a putut fi identificată cu precizie pe planul Borroczyn de la 1846 (Fig. 2).

Din punct de vedere spațial, observăm că cele mai multe dintre morminte se concentrează în partea de nord a suprafeței cercetate, care este și cea mai apropiată de biserică. În zona de sud, cimitirul a fost foarte grav afectat pe de o parte de clădirea de zid cercetată arheologic și pe de altă parte de Palatul Nifon cu multiplele elemente de infrastructură ale acestuia (cămine, conducte).

Remarcăm descoperirea în perimetrul necropolei a Complexelor nr. 1 și nr. 4, gropi menajere anterioare cimitirului Bisericii Doamnei, datate fiind pe baza ceramicii în secolele XVI-XVII. Atrag atenția mai multe cahle disc în stare fragmentată descoperite în ambele complexe, care alături de structura materialului ceramic, dar și de caracteristicile de ansamblu care au condus la formarea complexelor, indică o relație de contemporaneitate între cele două.

Cele mai bune analogii pentru cahlele disc le găsim în siturile de la Snagov¹, Hanul Constantin Vodă², Centrul Istoric - str. Lipscani nr. 30³.

Inventarul mormintelor este sărăcăcios. Au fost identificate monede și podoabe de tipul inelelor, bumbi și ace de păr.

Doar șase dintre morminte au monedă (M5, M20, M28, M40, M41, M46). Cea descoperită în mormântul nr. 5 a fost restaurată și ulterior determinată ca fiind o para emisă în timpul sultanului Osman III (1754-1757).

Pe lângă monede, au mai fost identificate în morminte cinci inele (M16, M35, M38, M39, M41), ace de păr (M8, M15) și bumbi (M6, M11, M15, M34, M35, M60).

Elementele de inventar funerar se află în curs de restaurare la Laboratorul de Restaurare din cadrul Muzeului Municipiului București.

Materialele osteologice antropologice sunt în curs de prelucrare și analiză în cadrul Muzeului Municipiului București.

Rezultatele cercetărilor arheologice preventive din curtea Palatului Nifon sunt în curs de publicare în Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice 8.

¹ Mănușu-Adameșteanu *et alii* 2013.

² Teodor *et alii* 2011-2012, p. 42, Pl. VII/6.

³ Mănușu-Adameșteanu *et alii* 2012, p. 187.

Abstract

The preventive archaeological excavation at Nifon Palace in 2022-2023 highlighted some of the foundations of one rectangular building which was indicated on the Borroczyn Plan from 1846, dating back to the 18th-19th centuries. Some of the identified walls are overlapping or affecting the graves associated with the Doamnei church cemetery. Of great interest are Feature 1 and 4, dating back to the 16th-17th centuries.

Bibliografie:

Rudolph A. Borroczyn, *Planul Bucureștiului ridicat și nivelat din porunca dlui marelui vornic al Departamentului Trebilor din Năuntru Barbu Stirbei după întocmirea secției ingineresti sub direcția specială a maiorului baron Rudolf Artur Borozin în zilele prea înaltului domn stăpînitor Gheorghe Dimitrie Bibescu, anul 1846*, în Colecția de hărți și planuri a Muzeului Municipiului București, inv. 108123.

Adelina-Elena Darie, Diana Sonu, Dan Pîrvulescu, Theodor Ignat, *Așezămintele Nifon. Cercetări arheologice preventive (2022-2023)*, în *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* 8, *in press*.

Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, R. I. Popescu, E. F. Gavrilă, C. Mitroi, C. Nestorescu, A. Măgureanu, 101. *București. Punct: Centrul Istoric – str. Lipscani nr. 30*, în CCAR – campania 2011, p. 187-188.

Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, Gh. Trohani, R.I. Popescu, *Cercetările arheologice preventive efectuate pe insula Snagov, județul Ilfov, în anul 2012*, în *Cercetări Arheologice în București*, IX, 2013, p. 132-166.

Eugen S. Teodor, A. Păunescu, E. Oberländer-Târnoveanu, M. Tomescu, *Săpături de salvare la hanul Constantin Vodă (1996)*, în *Cercetări arheologice XVIII-XIX*, 2011-2012, p. 9-77.

Fig. 1. Cercetările arheologice efectuate în curtea Palatului Nifon 2022-2023. Plan general cu marcarea zidurilor și a mormintelor realizat cu ajutorul dronei

Fig. 2. Planul general al săpăturilor arheologice din curtea Palatului Nifon suprapus peste Planul Borroczyński 1846

Cercetările arheologice din curtea Palatului Nifon 2023.
Materiale ceramice de sec. XVI-XVII identificate în Complexul nr. 1.

Fig. 3. Cercetările arheologice din curtea Palatului Nifon 2023. Materiale ceramice de sec. XVI-XVII identificate în Complexul nr. 1

95. București

Punct: Sit I, Centrul Istoric București, str. Eugeniu Carada

Încadrare cronologică: sec. XVII-XIX

Cod RAN: 179132.126

Cod LMI: B-II-s-B-17910; B-II-s-A-17909

Colectiv: Theodor Ignat (responsabil științific), Raluca Moței (arheolog specialist), Vlad Bîndea (muzeograf), Radu Nicolae (muzeograf) (MM București)

Poate cele mai ample cercetări arheologice din Centrul Istoric al Bucureștiului au avut loc în perioada anilor 2007-2010, atunci când Muzeul Municipiului București a cercetat exhaustiv (atât pe lungime, cât și pe lățime) mai multe dintre străzile Centrului: Strada Smârdan¹, Strada Franceză, Strada Lipscani, Strada Sf. Dumitru, Strada Pictor Nicolae Tonitza², Strada Pasajul Francez, Strada Gabroveni, Strada Zarafi, Strada Poștei³, Strada Șelari⁴, Strada Șepcari, Strada Stavropoleos, Strada Covaci, Strada Filitti. Cercetările au permis identificarea țesutului urban al Bucureștiului secolelor XV-XX: case private, prăvălii, hanuri, tramele stradale. Printre cele mai importante elemente sunt cele legate de funcționarea incintei Curții Voievodale.

În 2023 o echipă din partea Muzeului Municipiului București a efectuat cercetări arheologice preventive pe Str. Eugeniu Carada ce au scos la iveală latura vestică interioară a hanului Șerban Vodă, ridicat la finalul secolului XVII și demolat la finalul secolului XIX, dar și a unor structuri de zid aparținând unei clădiri, identificate pe planul Bucureștiului de la 1895, având drept proprietar pe *Prințul A. Caragheorghevici* și dispărute în timpul sistematizărilor legate de construcția noului Palat al Băncii Naționale, la începutul anilor 1940.

Printre materialele arheologice descoperite se numără: o monedă descoperită între zidurile de compartimentare ale palatului Caragheorghevici, diverse materiale ceramice și porțelan de secol XVIII-XIX, și un recipient de sticlă pentru apa de gură de proveniență austriacă, datat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cercetarea arheologică a constatat în efectuarea a trei șanțuri pe traseul unei vechi conducte de gaze pentru instalarea uneia noi pe str. Eugeniu Carada.

Șanțul S I

Amplasat pe Str. Eugeniu Carada Nr. 5-7, orientat N-S, în fața sediului Băncii Naționale. Dimensiunile S I sunt de circa 1,70 x 36 m cu o suprafață de 62 m². Au fost identificate și cercetate 7 structuri de zid. A fost descoperit un zid magistral (Z2) cu o lungime de 16,38 m și o lățime de 0,75 m, orientat NE-SV, surprins la o cotă de -0,65 cm de la nivelul pavajului cubic și o înălțime surprinsă de 1,2 m. Z3, Z4 și Z5 (moderne) se adosează perpendicular la Z2 pe latura de NV. Z6 se adosează la Z2 perpendicular pe latura de SE și a fost surprins la față în profilul de SE al S

I. Zidul a fost realizat în asize alternante legate cu mortar de culoare alb-gălbui. Căramizile utilizate la construcție sunt de culoare roșie, pline, cu o dimensiune de 29 x 14 x 5 cm. Z1 orientat NE-SV, surprins la -65 cm față de cota actuală de călcare, a fost surprins doar partea superioară a acestuia, el fiind adosat/alipit la Z2.

Stratigrafia profilului la SE de Z2 până în Z6.

Astfel, de la nivelul actual de călcare/-8 cm este pavajul cubic, între -8/-18 cm nivel șapă pavaj, între -18/-38 cm nivel placă de beton, între -38/-50 cm nivel de nisip amestecat cu pietriș, între -50/-95 cm nivel de pământ negru amestecat cu nisip, fragmente de cărămidă, cărbune și var, între -95/-155 cm nivel de pământ negru amestecat cu fragmente de cărbune.

Suprapunerea măsurătorilor topografice cu planul Bucureștiului de la 1895-1896 ne-a permis atribuirea acestor ziduri frontonului palatului Prințului Alexis Caragheorghevici, fiul regelui sârb Petru I. Este vorba despre frontonul de la strada Eugeniu Carada plus 3 ziduri de compartimentare.

Șanțul S II

Orientat N-S, în fața sediului Băncii Naționale. Dimensiunile S II sunt de circa 1,5/1,7 x 29 m, pe o suprafață de 40-50 m². Au fost identificate și cercetate 6 structuri de zid, ce provin de la fostul han Șerban Vodă.

Z8 are o lungime surprinsă de 23,64 m, o lățime surprinsă de 0,67 m și o înălțime surprinsă de 1,03 m în partea de N. Este realizat în asize cu cărămidă (34 x 14 x 4 cm) la vedere, plină, arsă la roșu, cu rosturi pline, fără mortar scurs, în care se observă un mortar de var de culoare albă.

Zidurile Z9, Z10, Z11 și Z12 sunt ziduri de compartimentare de la camerele hanului de pe latura vestică, dintre care doar Z9 se adosează perpendicular la Z8, iar restul sunt testute perpendicular la acesta. Distanța dintre Z9 și Z10 este de 4,60 m, distanța dintre Z10 și Z11 este de 4,70 m iar distanța dintre Z11 și Z12 este de 4,51 m. Cota aproximativă de surprindere a zidurilor este de -66 cm de la nivelul actual de călcare.

Stratigrafia profilului de V, între Z10 și Z11. Astfel, de la nivelul actual de călcare/-8 cm este pavajul cubic, între -8/-40 nivel placă de beton, între -40/-74 nivel de pământ amestecat cu pietriș, nisip și fragmente de cărămidă, între -74/-151 cm nivel de pământ negru compactat cu lentile de cărbune și fragmente de cărămidă de mici dimensiuni. În partea de S a profilului între -74/-104 lentilă de moloz cu cărămidă ce taie nivelul de pământ negru compactat.

Șanțul S III

Orientat N-S, în fața sediului Băncii Naționale. Dimensiunile S III sunt de aproximativ 1,8/2 x 27 m cu o suprafață de circa 50 m². Au fost identificate și cercetate 6 structuri de zid, provenind de la fostul han Șerban Vodă.

Z14 este orientat N-S pe aproximativ toată suprafața sondajului, surprins la o cotă de -67 cm de la nivelul actual de călcare. Are o lungime surprinsă de 15,22 m, o lățime surprinsă de 0,54 m și o înălțime surprinsă de 0,62 de m. Zidul a fost realizat în asize alternante din cărămizi (32 x 15,5 x 4 cm) pline, arse la roșu, legate cu mortar de culoare albă, friabil.

Zidurile Z15, Z16, Z17 și Z18 sunt ziduri de

¹ Gh. Mănucu-Adameșteanu *et al* 2008.

² Gh. Mănucu-Adameșteanu *et al* 2009.

³ Gh. Mănucu-Adameșteanu *et al* 2010.

⁴ Gh. Mănucu-Adameșteanu *et al* 2012.

compartimentare de la camerele hanului de pe latura vestică, dintre care Z16 și Z17 se adosează perpendicular la Z14, iar pentru Z15 și Z18 nu s-a putut stabili dacă relația este de adosare sau de țesere. Distanțele între zidurile de compartimentare este aproximativ egală (4,20 -4,50 m). Astfel între Z15 și Z16 sunt 4,20 m, între Z16 și Z17 sunt 4,16 m, iar între Z17 și Z18 sunt 4,50 m. Z19 este un fragment din zidul sudic de exterior al hanului. Distanța dintre Z18 și Z19 este de 7,50 m.

Stratigrafia profilului de E, între Z18 și Z17. Astfel de la nivelul actual de călcare/-11 cm este pavajul cubic, între -11/-54 nivel placă de beton, între -54/-74 cm nivel de nisip, între -74/-144 cm nivel de pământ maroniu-negricios, compact cu lentile de cărbune și cărămidă roșie măcinată.

Abstract

In 2023, a team from Bucharest Municipality Museum, undertook an archaeological excavation on Eugeniu Carada Str. that revealed the inner western side of the Șerban Vodă inn (17th-19th century A.D.) and brick structures, identified on the Map of Bucharest from 1895, as belonging to Prince A. Caragheorghevici. Among the archaeological discoveries worth mentioning are various ceramics and porcelain from the 18th-19th century A.D. and a glass container for mouthwash of Austrian origin, dated to the second half of the 19th century A.D.

Bibliografie:

Gh. Mănucu-Adameșteanu *et alii*, 2008, *București. Centrul Istoric. Strada Smârdan. Cercetările Arheologice din anul 2007*, Editura A.G.I.R., București, 2008.

Gh. Mănucu-Adameșteanu *et alii*, 2009, *București. Centrul Istoric. Strada Nicolae Tonitza. Un tezaur monetar din secolele XVI-XVII*, Editura A.G.I.R., București, 2009.

Gh. Mănucu-Adameșteanu *et alii*, 2010, în BMIM, XXIV, p. 74-116.

Gh. Mănucu-Adameșteanu *et alii*, 2012, CCA, p. 184-185.

Pl. I. Planul general al săpăturilor arheologice de pe str. Eugeniu Carada din 2023 suprapuse cu planul Bucureștiului de la 1895

Pl. II. Ortofotoplan cu structurile arheologice surprinse în S I și identificate ca aparținând unei clădiri, proprietar fiind prințul Alexis Caragheorghevi; demolată în timpul sistematizărilor legate de construcția noului Palat al Băncii Naționale, la începutul anilor 1940

Pl. III. Ortofotoplan cu structurile arheologice surprinse în S II și aparținând laturii interioare de vest a hanului Șerban Vodă; se pot observa zidurile de compartimentare a camerelor

Pl. IV. Ortofotoplan cu structurile arheologice surprinse în S III și aparținând laturii interioare de vest a hanului Șerban Vodă; se pot observa zidurile de compartimentare a camerelor

96. București

Punct: Ansamblul Sf. Sava - Curtea interioară a Universității din București

Tip de sit: așezare; edificiu religios; necropolă

Încadrare cronologică: sec. XVI-XIX

Cod RAN: 179132.34; **Cod LMI:** B-I-s-B-17893

Autorizație nr. 297/18.07.2022

Colectiv: Theodor-Aurelian Ignat – responsabil științific, Adelina-Elena Darie, Vlad Ioan Bîndea (MM București)

Perioada desfășurării cercetării: sept. - noiem.2022; martie - iunie 2023

În anii 2022 și 2023, colectivul Muzeului Municipiului București a derulat cercetări arheologice preventive în curtea interioară a Universității din București în vederea derulării proiectului de „Consolidare, restaurare învelitoare și șarpanta, restaurare fațade inclusiv tâmplărie exterioară, (eliminarea umidității și infiltrării din teren), modificări funcționale și restaurare finisaje interioare, iluminat arhitectural fațade, reabilitare instalații, degajare curte interioară prin desfacere anexe C2, C5, C6, C7, C9, C10, C11, C12, C13, C15, conservare și punere în valoare a vestigiilor arheologice din curtea interioară prin amenajare spațiu muzeal, amenajări exterioare - imobil din Bdul. Regina Elisabeta nr. 4-12, sector 3, București”, conform avizului nr. 230/M/2018 eliberat de Ministerul Culturii și Identității Naționale.

Ca metodologie generală, precizăm că cercetarea a debutat prin săpătură mecanizată în pase altimetrice de 20-30 cm. După identificarea structurilor de zid, săpătura arheologică a fost realizată manual. Ca strategie de cercetare, a fost efectuată săpătură în suprafață cu profile intermediare.

Pe tot parcursul cercetărilor arheologice au fost efectuate fotografii cu o dronă (DJI Mavic Pro2), iar măsurătorile pentru întocmirea planului general al cercetărilor au fost făcute cu o stație totală Leica TS06PlusR. Fotografiiile au fost procesate în AgiSoft unde au fost obținute pe de o parte modelări 3D ale vestigiilor descoperite dar și ortofoto-planuri georeferențiate (Pl. I).

O parte dintre zidurile descoperite în campania din 2022 sunt continuări ale unor ziduri identificate în campaniile din 2017-2018.

Cercetările arheologice din campania 2022, din zona de vest a curții interioare, în S XIII, au condus la identificarea a două clădiri parțial contemporane între care există o relație de anterioritate-posterioritate, ele apărând pe planul Borroczy. Cele două clădiri sunt lipite la calcan în zona zidurilor Z30 și Z31. Clădirea nr. 1 este alcătuită din Z24, Z24 bis, Z25, Z26, Z27, Z28, Z29, Z30, Z32, Z33, Z34, Z35 (Pl. II). Clădirea nr. 2 este alcătuită din Z31, Z36, Z38, Z39, Z41, Z42.

Clădirea nr. 1 are 7 camere, una dintre acestea fiind adâncită (camera nr. 4). În interiorul camerei nr. 1 a fost surprinsă la cota de -1,64 m, o podea din cărămizi dispuse orizontal. Cărămizile stăteau pe un substrat de nisip amestecat cu mortar. În partea de SE a camerei a fost identificat un soclu tencuit, iar peste tencuială a fost aplicată o vopsea de culoare roșie. Podeaua din camera nr.

1, formată din cărămizi (22 x 11 x 3,5 cm) a fost refăcută / reparată în partea de nord, cu cărămizi cu lungimi de 23-24 cm.

În această zonă au fost descoperite o serie de fragmente din faianță de import, realizate prin tehnica transferului. Menționăm câteva fragmente din popularele modele „Willow” datat 1850¹; „Florentine China” modelul Pearl - creat de Samuel Alcock, datat în mijlocul sec. al XIX-lea; o variație a Large Victorian Romantic Black Transferware Plate (1835); un fragment de carafă de apă creat de atelierul Sarreguemines. Un fragment de tip „Willow” apare și la SE de Z24 (-0,69/-1,74 m). Au mai fost identificate două mărci: „S ALCOCK CO²”; „MALING”³.

În zona centrală și estică a curții interioare a Universității din București, au fost identificate 6 structuri de zid care provin de la Academia Domnească Sf. Sava (Pl. III) (Z45-Z50) și podele de cărămidă surprinse între Z47-Z48-Z50 și între Z47-Z17=Z50-Z16=Z45.

În zona estică a curții interioare a Universității din București în secțiunea S XIV au fost identificate și cercetate 6 structuri de zid. În această zonă, a fost identificată o clădire alcătuită din Z52-Z53-Z54, anterioară clădirii alcătuite din Z55-Z56;

Zidurile Z52-Z53 au fost afectate pe lungime de construirea Z55-Z56. Suprapunerea cu planul Borroczy, sugerează posibilitatea ca zidurile Z52-Z53-Z54 să fi aparținut unei clădiri denumită de noi Clădirea 4, iar Z55-Z56 ar putea aparține unei anexe figurată pe planul de la 1895-1896.

În S XIV, în partea de est a curții interioare a Universității, amplasată între Facultățile de Geografie, Geologie și Geofizică și cea de Chimie au fost identificate o serie de materiale arheologice datate în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se remarcă sfeșnice (Pl. V) și fragmente ale unor castroane care sunt inscripționate (Pl. V) (ex. fragment de castron realizat din lut, prin modelare la roată. La interior au fost aplicate un strat de angobă crem deschis și smalt încolor. Pe buză se observă un smalt de culoare verde închis, alte picături de culoare verde se observă la interiorul farfuriei. La interior este incizat un motiv cruciform; La exterior este inscripționat:

ION D/O? U ÎN H? P? U C P?

ION P?)

În lunile martie – iunie 2023 a fost cercetată curtea interioară a Universității din București, pe o suprafață de 148,4 mp. Au fost cercetate trei secțiuni care au vizat zona de est a curții interioare (S XV-S XVII). Au fost cercetate 11 structuri de zid (Z57-Z67) care pot fi asociate Academiei Domnești „Sf. Sava”.

În dreptul Facultății de Chimie, în suprafața S XV, a fost identificat Z57, care reprezintă o structură de zid anterioară Z58, Z58 fiind adosat acestuia. Z58 reprezintă zidul de nord al Academiei Domnești de la Sfântul Sava. În suprafața S XVI, la nord de Z58, a fost identificată o pivniță cu boltă adosată, compusă din Z59-Z60-Z61-Z62 și care

¹ Decker 2001, p. 242.

² Samuel Alcock & Co., Cobridge (cca 1828 – 1859).

³ Marcă utilizată de Maling Collectors Society între 1817-1853 (sursă: <http://www.maling-pottery.org.uk/marks.html>).

a fost cercetată parțial, fiind afectată de traseul sistemului actual de canalizare (Pl. IV).

În umplutura pivniței a fost identificat un număr redus de materiale arheologice, între care se remarcă recipiente farmaceutice datate în sec. al XIX-lea. Două recipiente păstrează dopurile din plută, iar unul dintre acestea păstrează și conținutul din vechime (Pl. V).

La vest de pivnița cu boltă, în S XVII, au fost identificate structurile de zid Z63-Z64-Z65-Z66-Z67, care alcătuiesc două încăperi (camera nr. 1 și camera nr. 2). În interiorul camerei nr. 2 a fost surprinsă o podea din cărămizi. La nivelul Z64 a fost identificată o arcadă.

O componentă deosebit de importantă este reprezentată de conservarea tuturor structurilor de zid identificate în decursul cercetării și punerea în valoare parțială sau integrală a acestora, ca parte a proiectului de reabilitare a clădirii Universității din București.

Abstract

The archaeological excavations in this area were carried out during the restoration works, which began in 2022.

The preventive archaeological excavation in the inner courtyard of University of Bucharest in 2022-2023 highlighted the foundations of the initial building of the University of Bucharest, based on an original project by Alexandru Orăscu and the walls of St. Sava Academy, on top of which the University of Bucharest was constructed.

In the western part of the courtyard of the University, two buildings dating back to the 19th century were investigated (Building no. 1 and no. 2). Some of the walls of the initial building of the University have affected Building no. 2. Of great importance are the walls of St. Sava Academy, found mainly in the central part of the courtyard. Furthermore, we investigated the walls of a cellar, associated to the northern wall of the St. Sava Academy, unknown until now.

The archaeological excavations performed in the inner courtyard of the University of Bucharest are of great importance, as the walls have been preserved with geotextiles and will be re-covered during the building's restoration work.

Bibliografie:

Rudolph A. Borroczy, *Planul Bucureștiului ridicat și nivelat din porunca dlui marelui vornic al Departamentului Trebilor din Năuntru Barbu Știrbei după întocmirea secției ingineresti sub direcția specială a maiorului baron Rudolf Artur Borozin în zilele prea înaltului domn stăpânitor Gheorghe Dimitrie Bibescu, anul 1846*, Colecția de hărți și planuri a Muzeului Municipiului București, inv. 108123;

Emile Decker, *Sarreguemines au XIXème siècle: la faïencerie Utzschneider, 1790-1914 contribution à une histoire des goûts et des styles au XIXème siècle. Art et histoire de l'art*, 2001.

Pl. 1. Planul săpăturilor arheologice derulate în curtea interioară a Universității din București (S XIII-S XVII)

Pl. II. Imagine de ansamblu. Secțiunea S XIII. Clădirea nr. 1. Camera nr. 1, 4, 5

Pl. III. Imagine de ansamblu. Secțiunea S XI/2022. Zidurile Academiei „Sf Sava”

Pl. IV. Pivnița cu boltă identificată în S XVI, vedere de la S la N

Pl. V. Recipiente din sticlă identificate în interiorul pivniței cu boltă, în nivelul inferior de umplutură, cu lemn în compoziție (-4,00/-4,46 m); sfeșnic identificat în S XIV, strat, -1,70 m; fragment de farfurie din lut cu motiv cruciform, inscripționată „ION D/O? U ÎN H? P? U C P?” / ION P?, identificată în S XIV, strat, -1,70 m

97. Carei, jud. Satu Mare**Punct: Centru Multifuncțional, str. Károlyi Sándor nr. 1****Tip de sit:** 11 (locuire)**Încadrare cronologică:** 43 (Epoca medievală), 5 (Epoca modernă)**Autorizație nr.** 81/2023**Colectiv:** Hágó Attila Nándor – responsabil șantier (MJ Satu Mare); Péter Levente Szőcs (MJ Satu Mare); Norbert Nagy (MJ Satu Mare); Sebastian Belbe (MJ Satu Mare); Roland Zsóri (MJ Satu Mare)**Perioada desfășurării cercetării:** 13.02-29.03.2023

Prima atestare certă a localității Carei datează din secolul al XIV-lea. Din această dată până în prezent așezarea are funcția de centru zonal, administrativ și economic. Lucrările edilitare executate în ultimii ani în zona centrală a municipiului Carei au oferit posibilitatea de a face o serie de observații arheologice asupra nucleului medieval al așezării și a monumentelor arhitecturale situate aici. Zona cercetată se află în apropierea castelului Károlyi, precum și în apropiere de nucleul medieval al așezării. În preajma zonei au fost semnalate descoperiri incidentale și au fost supravegheate lucrările din preajma castelului Károlyi, întreprinse în perioada 1997–1998 și 2011–2013, la clădirile manejului în anul 2012 și în parcul dendrologic în anul 2012-2013.

Cercetărilor arheologice au avut caracter preventiv la lucrările inițiate de Primăria municipiului Carei pentru construirea unui Centru Multifuncțional. Suprafața afectată de proiect este de 3027 mp. A fost deschisă o singură suprafață corespunzând construcției; stratul vegetal și amenajările, umpluturile moderne au fost îndepărtate mecanic în straturi succesive. Stratul superior era format dintr-o platformă de beton și umplutură modernă de dărâmături de construcții, sub care s-a identificat tot o umplutură modernă de culoare negru-cenușiu compactă, amestecat cu moloz și deșeuri. Primele două straturi erau bulversate de construcții edilitare-gospodărești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din secolul al XX-lea. Complexele arheologice s-au conturat sub aceste straturi la -0,70/0,80 m în stratul maroniu-galben. Sub acest nivel, la adâncimea -1,00/1,20 m s-au mai identificat încă un orizont de complexe. Au fost cercetate în total 90 de complexe arheologice.

Cinci complexe arheologice se datează la sfârșitul evului mediu (sec. XV–XVI), cele mai multe complexe aparțin epocii moderne (sec. XVII–XVIII), iar câteva au inventar databil în secolele XIX–XX-lea. Majoritatea complexelor serveau drept gropi de provizii (umplute ulterior cu deșeuri menajere), părți de pivnițe sau alte anexe gospodărești.

Majoritatea materialului databil în perioada secolelor XV–XVI este ceramica de uz comun, modelată la roată rapidă, cu pereți subțiri, pastă ușor zgrunțuroasă, dar și câteva fragmente fine sau ștampilate; au mai fost descoperite și două monede, care se datează în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, precum și fragmente de cahle (în Cx2).

Materialele din secolele XVII–XVIII provin în mare

majoritate din fragmente de vase ceramice de uz comun, lucrate la roată rapidă, cu pereți subțiri, cu sau fără ornamente; 4-5 vase sunt întregi sau întregibile. Au mai fost descoperite fragmente de cahle, ornamentate cu motive geometrice, florale/ghirlande sau cu siluete umane; piese de metal: fragmente din unelte de fier (cuțite, cataramă, furcă); podoabe (ac de păr din bronz, cataramă din bronz și fier); piese de os prelucrat; sticlă (pahare și ochiuri de geam) și o cantitate mare de oase de animale de la diferite specii domestice.

Abstract:

The town of Carei was commercial and administrative center of the area during the Middle Ages. The archaeological research was carried out on a rather big plot (3027 sqm) situated close to the medieval nucleus of the settlement and the castle. 90 archaeological features were discovered; five of them dates to the late Middle Ages (15th to 16th century), while the majority are from the modern and recent period: 17th to 18th cent, and the turn of the 19th and 20th cent. Discoveries include fragment of ceramic vessels, stove tiles, tools and a great number of animal bones.

Illustration

Fig. 1. Ground plan of the researched area and the discovered features.

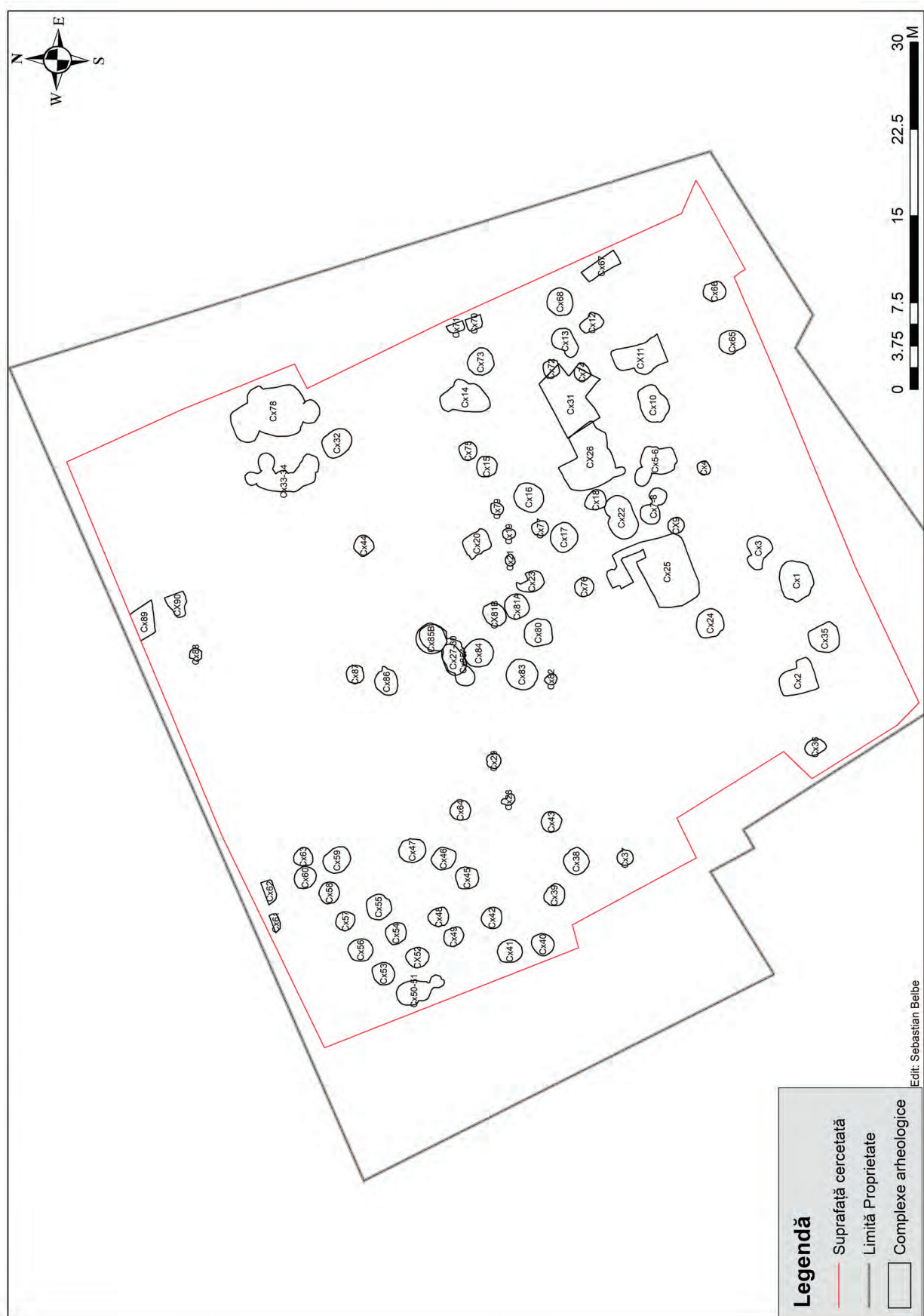

Fig. 1. Planul suprafeței cercetate și complexele arheologice descoperite

98. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava]**Punct: Așezarea romană Sucidava.****Sector: str. Parcului și str. Sucidava****Tip de sit:** 1 (locuire), 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 32 (epoca romană), 34 (epoca romano-bizantină), 431 (epoca medieval timpurie)**Cod RAN:** 125551.02**Autorizația nr.** 446 / 16.10.2023**Colectiv:** Mihaela Bleoancă - responsabil științific; Florin Ciulavu (MJ Olt), Laurențiu-Florin Comănescu (DJC Olt) - membri colectiv**Total finanțare:** conform contractului cu beneficiarul**Perioada desfășurării cercetării:** 7-21.11.2023

În perioada 7-21 noiembrie 2023, Muzeul Județean Olt a organizat o cercetare arheologică preventivă, având ca obiectiv descărcarea de sarcină arheologică a terenului afectat de o investiție care vizează introducerea unei conducte de gaze pe străzile Parcului și Sucidava din Celei, oraș Corabia, jud. Olt.

Scurt istoric al cercetărilor în zonă

Situl arheologic Sucidava este bine cunoscut în lumea arheologică și publicului larg. Descoperirile realizate au un real impact la nivel național, iar multe dintre ele chiar pe plan internațional.

De-a lungul timpului au realizat cercetări la Sucidava, în fortificație, Dumitru Tudor, Octavian Toropu, Corneliu Tătulea, Petre Gherghe, Lucian Amon, Mirela Trandafir-Cojoc (MAEC) Mircea Negru și echipele de colaboratori, fiind publicate foarte multe rapoarte de săpătură, însă descoperirile de aici au prezentat interes și pentru alți cercetători, chiar dacă nu au săpat la Sucidava.

Au fost publicate o serie de lucrări generale referitoare la istoricul sitului arheologic, foarte multe rapoarte de săpături sistematice și studii și articole pe categorii de piese (inscripții, figurine de bronz, amfore, opaițe, monede).

La Sucidava au fost identificate trei zone funerare. Rezultatele cercetărilor din intervalul 1969-1983 din cimitirul roman și roman târziu aflat în zona de nord a așezării civile, au fost publicate de către Gheorghe Popilian și Dorel Bondoc.

Așezarea civilă este suprapusă de locuirea contemporană, motiv pentru care este imposibil de realizat o cercetare sistematică. De aceea, sunt foarte importante cercetările preventive, prin intermediul cărora pot fi aflate noi informații referitoare la locuirea din epoca romană și romano-bizantină.

Cadrul geografic

Așezarea romană Sucidava este situată în proximitatea fortificației romane, dezvoltându-se înspre nord-vest de aceasta, pe o terasă înaltă, pe partea stângă a Dunării. Zona este poziționată în sudul Câmpiei Caracalului, la îmbinarea acesteia cu lunca Dunării. Relieful este în mare parte neted, specific zonei de câmpie, cu o altitudine de aproximativ 40-45 m față de nivelul mării. Terasa de la Celei este o zonă perfectă pentru locuire, motiv pentru care a permis comunităților umane să se dezvolte acolo.

Prezentarea cercetării

Proiectul de introducere a conductei de gaz a

presupus realizarea unui șanț cu lățimea de 0,30 m și adâncimea de aproximativ 1,20 m, pe întreaga lungime a str. Parcului și pe aproximativ 170 m pe str. Sucidava. Menționăm faptul că pe str. Parcului nu au fost identificate descoperiri arheologice, însă pe str. Sucidava s-au înregistrat descoperiri cel puțin interesante, atât din epoca romană (strat arheologic și ziduri), cât și din Evul Mediu timpuriu (morminte).

Din epoca romană au fost descoperite trei ziduri. Două dintre acestea aparțin unei clădiri (Pl. I/3), iar cel de-al treilea credem că este zidul vestic de incintă al așezării romane Sucidava (Pl. I/1-2). Zidul de incintă s-a păstrat pe o înălțime de aproximativ 0,80 m, având lățimea de 0,85 m, fiind realizat din piatră și mortar. A fost afectat de intervenții din perioada modernă târzie și contemporană.

Au mai fost descoperite opt morminte, orientate est-vest, aproape toate fiind afectate de intervenții contemporane. Trei dintre ele aveau inventar funerar. În mormântul M 1 (Pl. II/1a) a fost descoperit un inel (Pl. II/1b) databil în secolul X - începutul sec. XI. Lângă alte două morminte au fost descoperite obiecte din fier folosite pentru prinderea scândurilor din sicriu, având, totodată și rol decorativ. Cel mai interesant este M 4, lângă care au fost descoperite aproximativ 50 de astfel de obiecte (Pl. II/2a-b), din care unele se aflau în poziție secundară.

Concluzii

În urma efectuării cercetării arheologice preventive au fost descoperite trei ziduri care datează din epoca romană și un strat de cultură consistent, în care a fost descoperită o cantitate relativ mare de ceramică (se află în curs de procesare pentru un raport extins).

Din Evul Mediu timpuriu au fost descoperite opt morminte, parte a unei necropole despre care credem că ocupă o suprafață relativ mare. Inelul descoperit pe un deget în M 1 este databil în sec. X - începutul sec. XI, iar obiectele de fier descoperite în M 4 și M 5, pe baza analogiilor din vestul țării, pot fi încadrate cronologic în sec. XII.

Abstract

The Olt County Museum organized a preventive archaeological research in November 2023, in Celei, Olt county (Roman settlement Sucidava), during which archaeological remains were identified on Sucidava street. Three Roman-era walls were identified and investigated, near which large quantities of pottery were discovered. In addition to these, eight tombs were investigated that can be dated to the early Middle Ages (10th-12th centuries). One of the skeletons had a ring with a disc on one finger, which can be dated to the 10th century – the beginning of the 11th century. Next to another skeleton, many iron objects were discovered that were used to fasten the coffin boards and which, based on some analogies, can be chronologically placed in the 12th century.

Illustrations list:

Pl. I. Roman walls discovered on Sucidava street.

Pl. II. Graves of the early Middle Ages discovered on Sucidava street.

1

2

3

Pl. I. Ziduri romane descoperite pe str. Sucidava

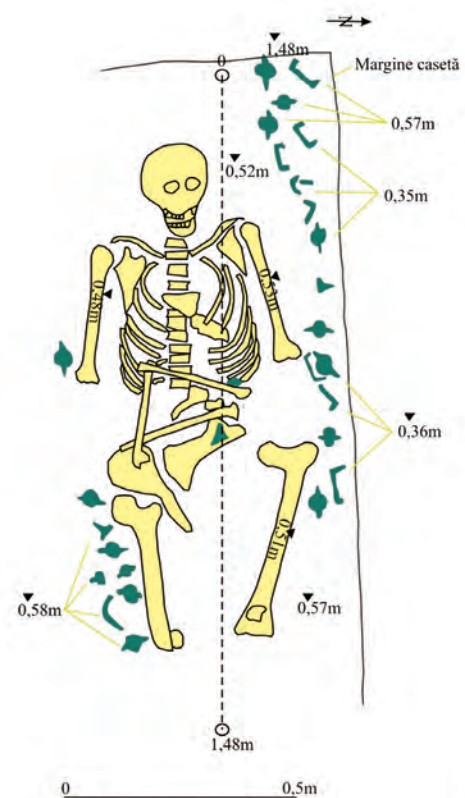
1a

1b

2a

2b

Pl. II. Morminte din Evul Mediu timpuriu descoperite pe str. Sucidava

99. Celei, oraș Corabia, jud. Olt [Sucidava]**Punct: Așezarea romană Sucidava****Sector: Celei (toate străzile din sit)****Tip de sit:** 11 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană), 34 (Epoca romano-bizantină)**Cod RAN:** 125551.02**Autorizația nr.** 451 / 18.11.2022; 125 / 18.04.2023**Colectiv:** Florin Ciulavu - responsabil științific; Mihaela Bleoancă - membru colectiv (MJ Olt)**Total finanțare:** 30.758 lei**Perioada desfășurării cercetării:** martie-iunie 2023

În lunile martie-iunie 2023, Muzeul Județean Olt a organizat o cercetare arheologică preventivă, având ca obiectiv descărcarea de sarcină arheologică a terenului afectat de o investiție care vizează înlocuirea unor stâlpi electrici și montarea unor prize de pământ în Celei, oraș Corabia, jud. Olt.

Scurt istoric al cercetărilor în zonă

Situl arheologic Sucidava este bine cunoscut în lumea arheologică și publicului larg. Descoperirile realizate au un real impact la nivel național, iar multe dintre ele chiar pe plan internațional.

De-a lungul timpului au realizat cercetări la Sucidava, în fortificație, Dumitru Tudor, Octavian Toropu, Corneliu Tătulea, Petre Gherghe, Lucian Amon, Mircea Negru și echipele de colaboratori, fiind publicate foarte multe rapoarte de săpătură, însă descoperirile de aici au prezentat interes și pentru alți cercetători, chiar dacă nu au săpat la Sucidava.

Au fost publicate o serie de lucrări generale referitoare la istoricul sitului arheologic, foarte multe rapoarte de săpături sistematice și studii și articole pe categorii de piese (inscripții, figurine de bronz, amfore, opaițe, monede).

La Sucidava au fost identificate trei zone funerare. Rezultatele cercetărilor din intervalul 1969-1983 din cimitirul roman și roman târziu aflat în zona de nord a așezării civile, au fost publicate de către Gheorghe Popilian și Dorel Bondoc.

Așezarea civilă este suprapusă de locuirea contemporană, motiv pentru care este imposibil de realizat o cercetare sistematică. De aceea, sunt foarte importante cercetările preventive, prin intermediul cărora pot fi aflate noi informații referitoare la locuirea din epoca romană și romano-bizantină.

Cadrul geografic

Așezarea romană Sucidava este situată în proximitatea fortificației romane, dezvoltându-se înspre nord-vest de aceasta, pe o terasă înaltă, pe partea stângă a Dunării. Zona este poziționată în sudul Câmpiei Caracalului, la îmbinarea acesteia cu lunca Dunării. Relieful este în mare parte neted, specific zonei de câmpie, cu o altitudine de aproximativ 40-45 m față de nivelul mării. Terasa de la Celei este o zonă perfectă pentru locuire, motiv pentru care a permis comunităților umane să se dezvolte acolo.

Prezentarea cercetării

Proiectul de înlocuire a unor stâlpi de curent și de introducere a prizelor de pământ a presupus realizarea unor gropi cu dimensiunile de 1,25 x 1,05 m, sau de 0,80 x 0,80 m (pentru stâlpi) și săparea unor șanțuri cu lungimi de 6 m, 12 m, respectiv 15 m și lățimea de 0,30 - 0,50 m (pentru prizele de pământ), pe toate străzile din situl arheologic. Prin urmare, cercetarea noastră s-a putut realiza în condiții relativ dificile, din cauza dimensiunilor amintite. Cu toate acestea, am putut surprinde și cerceta trei complexe arheologice: dărâmtură dintr-o clădire (Cx 1), o alee din pietriș (Cx 2) și o vatră (Cx 3).

Cx 1 (str. Sucidava, colț cu str. Libertății). Dărâmtură formată din cărămizi, țigle, calcar din epoca romano-bizantină; nu au fost descoperite obiecte databile. A fost descoperită puțină ceramică, în general atipică. Dărâmtura a fost surprinsă pe o lungime de 3,2 m, la adâncimea de 1,10 m (Pl. I).

Cx 2 (str. Libertății). Alee din pietriș din epoca romano-bizantină. S-au descoperit foarte puține fragmente ceramice atipice și mici fragmente de tegule în proximitate. Aleea este orientată est-vest. Are o lățime de 2,5 m, a fost descoperită la adâncimea de 0,88 m, iar grosimea stratului de pietriș este de 0,29 m.

Cx 3 (str. Sucidava). Vatră realizată din cărămizi și țigle fragmentare peste care a fost pus un strat de 2-3 cm de lut bătut. În proximitatea ei au fost descoperite foarte puține fragmente ceramice din perioada romano-bizantină, neexistând un alt element de datare. Pe nivelul de conturare a fost descoperită și arsură (Pl. II).

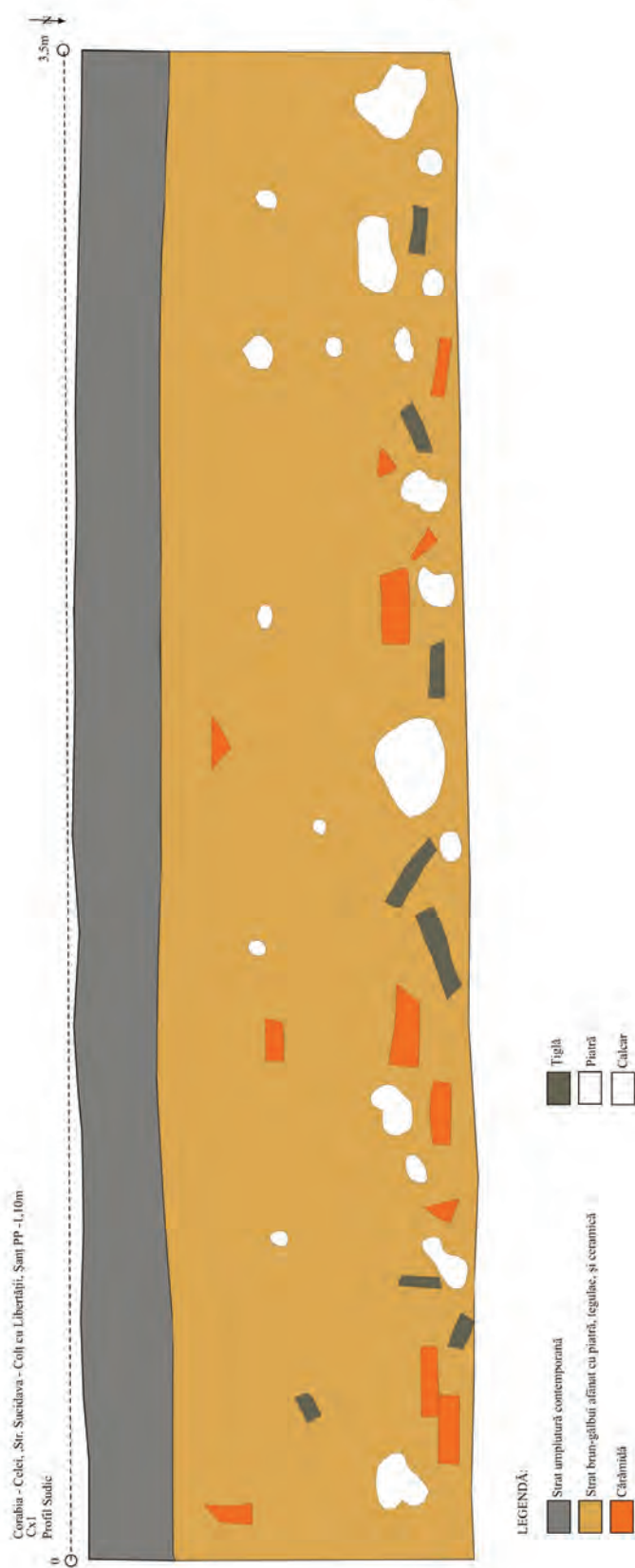
Concluzii

În urma efectuării cercetării arheologice preventive au fost descoperite trei complexe arheologice care se datează în epoca romano-bizantină, fără a putea face o încadrare cronologică mai clară. Au mai fost descoperite relativ puține fragmente ceramice din aceeași epocă, în stratul de cultură.

Cercetarea s-a realizat în gropi mici (care pot fi considerate cel mult sondaje arheologice) și în șanțuri cu lățimea foarte mică (0,30-0,50 m), însă s-a putut verifica stratigrafia sitului în mai multe puncte. S-a putut constata o stratigrafie mai complexă, care pare să aibă două niveluri de locuire, pe str. Sucidava, în apropierea fortificației, iar cu cât ne îndreptăm înspre nord (înspre str. Celeiului), grosimea stratului de cultură scade semnificativ.

Abstract

The Olt County Museum organized between March and June 2023 a preventive archaeological research at Celei (Sucidava Roman settlement) during which the archaeological stratigraphy was identified in several points of the archaeological site and three archaeological complexes were discovered (debris from a building, gravel driveway and a hearth).

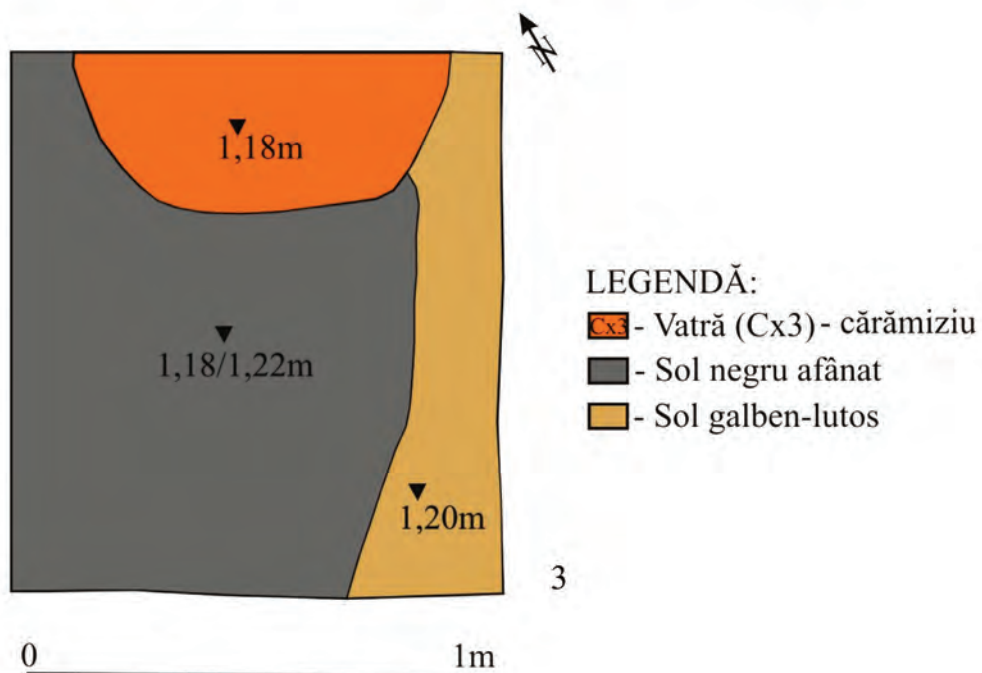
Pl. I. Aspecte din timpul cercetării Cx 1: 1. profil sudic; 2. grund

1

2

3

Pl. II. Aspecte din timpul cercetării Cx 3

100. Cislădie, jud. Sibiu**Punct: Str. Șelimbărului, CF 112493****Tip de sit:** 11 (locuire civilă).**Încadrare cronologică:** 32 (epoca romană).**Autorizație nr.** 248/22.06.2023**Colectiv:** Raluca-Maria Teodorescu (MN Brukenthal, - responsabil de șantier, Vasile Palaghie, Florentin Perianu (MN Brukenthal) - membri ai colectivului de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** 2 - 13.10.2023

În localitatea Cislădie, literatura de specialitate presupune existența unui sit datat în perioada romană, datorită unor descoperiri întâmplătoare, izolate, de materiale ceramice datate în această perioadă, dar Repertoriul arheologic al județului Sibiu¹ și publicațiile ulterioare² nu confirmă această teorie.

În anul 2021, în urma unor cercetări arheologice preventive efectuate cu ocazia construirii unor hale industriale la ieșirea din Cislădie spre Șelimbăr, pe lângă descoperirile datate în perioada preistorică, au fost descoperite 2 complexe arheologice de mici dimensiuni care conțineau material datat în cadrul orizontului ceramic norico-panonic din Dacia Romană³. Datorită proximității sitului și ca urmare a unei noi lucrări de investiții, a fost efectuat, în luna iunie 2023, un nou diagnostic arheologic pe terenul cu CF 112493, aflat la aproximativ 350 m de descoperirea mai sus menționată, în urma căruia s-a constatat existența a cel puțin un complex arheologic, probabil datând din epoca romană (vezi Harta 1)⁴. Terenul cercetat arheologic se află pe terasa din stânga a pârâului Cislădie, la aproximativ 400 m de ieșirea din localitatea Cislădie, spre Șelimbăr, pe partea stângă a DJ 106D.

Obiectivele cercetării arheologice din cursul anului 2023 au fost determinarea structurilor, complexelor, artefactelor sau ecofactelor din zona afectată de lucrările de construire; distribuția spațială a acestora, stratigrafia zonei, caracterul și starea lor de conservare; evaluarea riscurilor patrimoniului cultural în relație cu implementarea proiectului de construire; salvarea, prelucrarea, conservarea/restaurarea, evidența și clasarea patrimoniului arheologic mobil descoperit cu această ocazie, precum și clasificarea lui în baze de date.

Observațiile făcute în timpul cercetării, au dus la delimitarea unor complexe arheologice datate în perioada romană ce constau în 7 gropi adâncite, de formă circulară, de mici dimensiuni (vezi Plan 1), conturate aproximativ la adâncimea de -0,75 m. Umplutura acestora constă într-un sol negru-cenușiu, lutos, cu lentile de lut galben, procesul de umplere desfășurându-se gradual, în mai multe etape. În interiorul lor au fost descoperite materiale ceramice (vezi Pl. I) și litice, fragmente de vatră și, în cazul complexului 1/Cx.1, (vezi Pl. II) fragmente de lemn necarbonizat.

Complexul 8/Cx.8 este reprezentat de o amenajare/șanț (?) realizată în mai multe etape. La bază sunt

prezente lentile de culoare neagră-cenușie și galbenă, cu o consistență lutoasă iar în partea de sus regăsim un strat de nisip compact, bine tasat, cu grosimi variabile, cuprinse între 0,40-0,55 m. În umplutura acestui complex s-au regăsit materiale ceramice și obiecte din fier. Dimensiuni: lungime = 21,4 m, lățime maximă = 2,70 m, adâncime maximă = -1,10 m. Inițial această amenajare a fost tratată ca fiind în legătură cu complexele din perioada romană. S-a recurs la secționarea ei în 3 zone (vezi planșa 3), în vederea stabilirii stratigrafiei acesteia. Am constatat însă că aceasta a fost realizată într-o epocă istorică ce nu a putut fi determinată, dar cel mai probabil post evul mediu dată fiind apariția în umplutura sa, a unor rare fragmente de factură modernă (2 fragmente ceramice), pe lângă ceramica datată în epoca bronzului. Probabil rolul său a fost de a capta șuvoaiele de apă ce curgeau în perioadele ploioase. Dată fiind configurația geografică a terenului, ipoteza colectivului de cercetare este că pe o terasă superioară a râului Cislădie se poate localiza o potențială locuire datată în această perioadă, iar materialul este rezultatul șuvoaielor de apă care au curs de pe versanți și au astupat șanțul.

Materialele arheologice au fost preluate de Muzeul Național Brukenthal. Artefactele litice și ceramice vor fi analizate în laboratoarele de restaurare în cadrul colectivului de cercetare interdisciplinară constituit la Muzeul Național Brukenthal.

Cercetările arheologice preventive care vor fi efectuate în perioada următoare pe terenurile învecinate vor duce la conturarea locuirii datată în epoca romană și după cum arată rezultatele preliminare ale acestei cercetări, vor aduce în discuție posibilitatea existenței în aceeași zonă a unei noi locuiri, datate în epoca bronzului.

Abstract:

The existence of a roman habitation at Cislădie, Sibiu County has been often discussed in the specialised archaeological literature due to isolated ceramic materials that were found since the 19th century in the surrounding area. The first archaeological proof of a roman time settlement (2 archaeological complexes) was obtained during the preventive archaeological researches from Cislădie, Șelimbărului Street, during the works fortuitous by the construction of some industrial buildings there. In 2023, an archaeological diagnosis approximately 350 m from that point indicated the existence of at least one new roman time archaeological complex. During the preventive archaeological diggings from october 2023, 7 new complexes were found. They date the norico-panonic ceramic horizon from Roman Dacia (2nd-3rd century AD). The archaeological materials are deposited at the Brukenthal National Museum in Sibiu Romania. The analysis of the ceramic and lithic material correlated with the results of the radio-carbon data will give a clearer image of the beginning of the Early Eneolithic in Transylvania.

Bibliografie:

Horedt Kurt, *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică, în Apulum*, III, 1949, 44-70.

Luca Sabin Adrian, Pinter Zeno Karl, Georgescu Adrian,

¹ Luca, Pinter, Georgescu 2003, pp. 81-84; Munteanu 2018, p. 23.

² Horedt 1949, 44-70.

³ Teodorescu Palaghie, Perianu 2021.

⁴ Teodorescu, Palaghie, Perianu 2023.

Repertoriul arheologic al județului Sibiu, Sibiu, 2003, pp. 81-84.

Munteanu Claudiu, *Contribuții la Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2019.

Popa Dumitru, *Așezarea norico-panonică de la Ocna Sibiului*, în *Relații interetnice în spațiul românesc. Populații și grupuri etnice*, în *Bibliotheca Septemcastrensis*, XXI, p. 141-166.

Teodorescu Raluca, Palaghie Vasile, Perianu Florentin, *Raport asupra cercetării arheologice de la Cislădie, Str. Șelimbărului*, campania 2021, Sibiu, 2021.

Teodorescu Raluca, Palaghie Vasile, Perianu Florentin, *Raport asupra diagnosticului arheologic de la Cislădie, Str. Șelimbărului*, CF 112493, Sibiu, 2023.

Illustrations list:

Map 1. Map of the discoveries from Cislădie, Șelimbărului Street.

Plan 1. Plan of the archaeological diggings. Campaign 2023 – CF 112493.

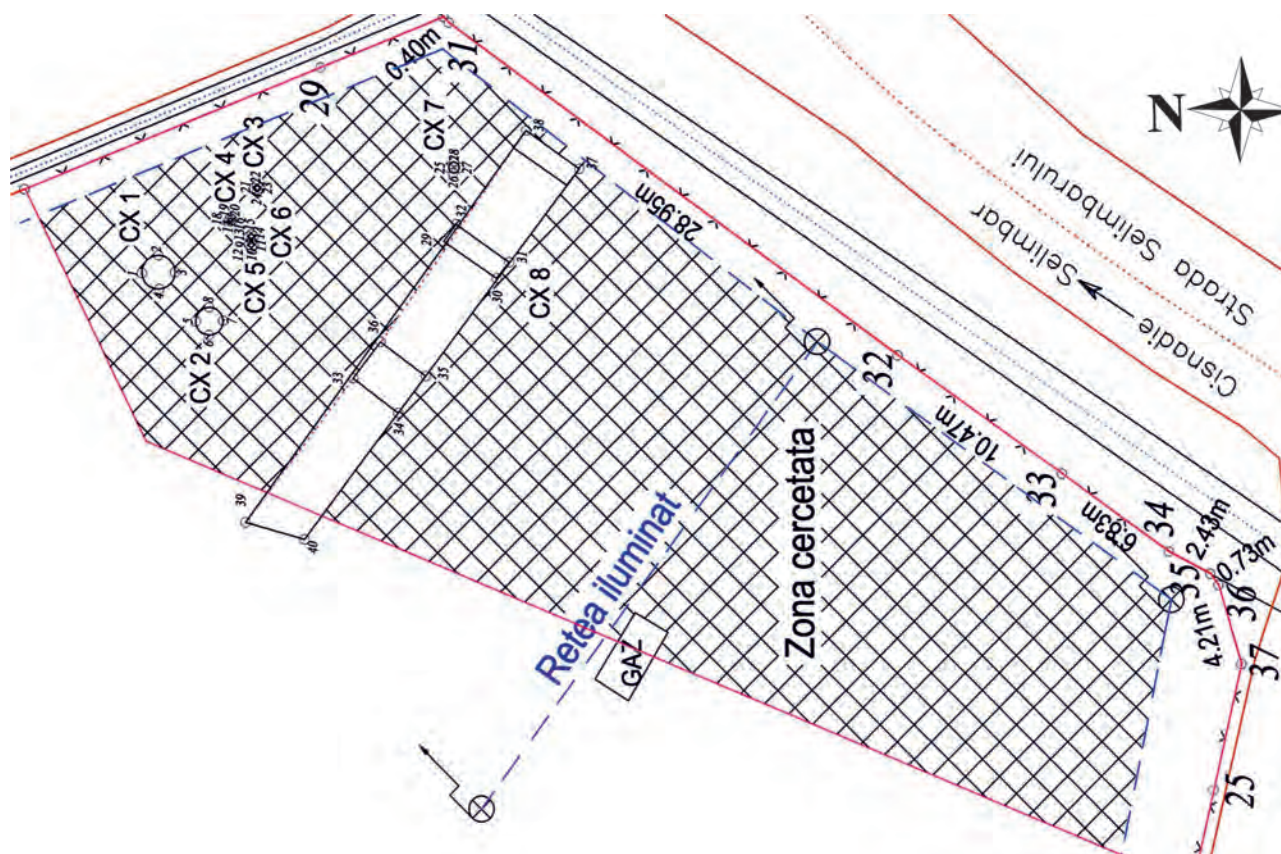
Pl. I. Ceramic material.

Pl. II. Archaeological complex Cx.1.

Pl. III. Stratigraphical profile of the 3 sections through the ditch conventionally named Cx.8.

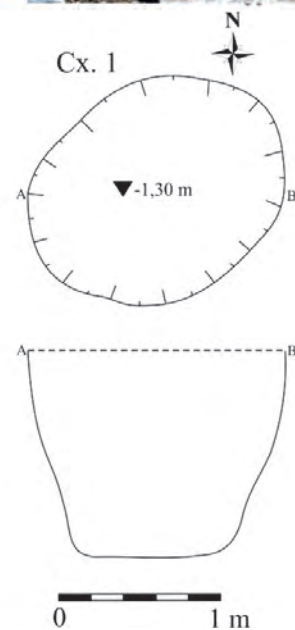
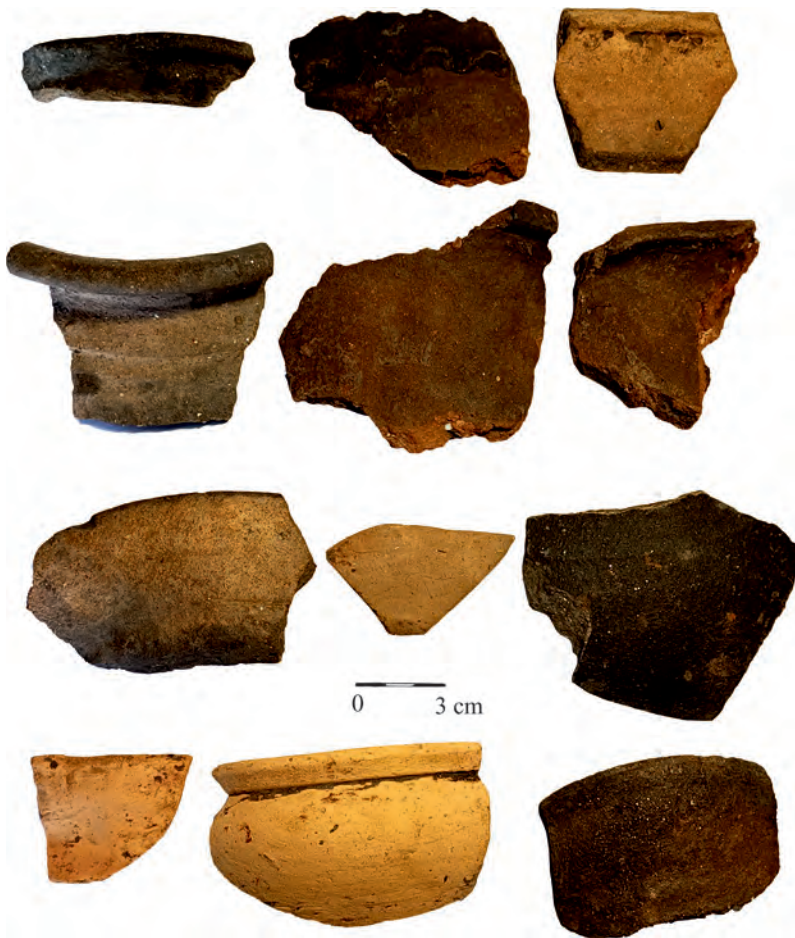

Harta 1. Harta descoperirilor de la Cisnădie, Str. Șelimbărului

Plan 1. Planul cercetărilor arheologice. Campania 2023 – CF 112493

Pl. I. Material ceramic

Pl. II. Complexul Cx.1

Caseta 1

Caseta 2

Caseta 3

Pl. III. Profil stratigrafic al celor 3 secțiuni prin șanțul denumit Cx.8

101. Cislădie, jud. Sibiu**Punct: Str. Șelimbărului, CF 104359****Tip de sit:** 11 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 141 (eneolitic timpuriu); 32 (epoca romană)**Autorizație nr.** 203/30.05.2023**Colectiv:** Raluca-Maria Teodorescu (MN Brukenthal) - responsabil de șantier, Vasile Palaghie, Florentin Perianu (MN Brukenthal) - membri ai colectivului de cercetare**Perioada desfășurării cercetărilor:** 5.06-22.07.2023

Localitatea Cislădie beneficiază, conform Repertoriului arheologic al descoperirilor din județul Sibiu¹, de un număr mare de descoperiri arheologice, începând din preistorie (eneolitic final²), până în perioada modernă.

Situl arheologic a fost descoperit în anul 2021, în urma diagnosticului arheologic efectuat de o echipă formată din arheologi de la Muzeul Național Brukenthal, pe partea dreaptă a DJ 106D, la ieșirea din localitatea Cislădie, spre Șelimbăr³. În urma cercetărilor preventive efectuate cu acel prilej, au fost descoperite mai multe complexe arheologice, care aparțin eneoliticului timpuriu și epocii romane (vezi Harta 1). În cursul diagnosticului arheologic din anul 2023, a fost conturată limita nord-vestică a locuirii eneolitice, printr-un complex de suprafață de mari dimensiuni, notat în continuare ca și St.1/2023 (vezi Planul 1)⁴. Terenul cercetat arheologic se află pe terasa din stânga pârâului Cislădie, la ieșirea din localitatea cu același nume, spre Șelimbăr, pe partea dreaptă a DJ 106D, într-o zonă mlăștinoasă, cu vegetație acvatică.

Obiectivele cercetării arheologice din cursul anului 2023 au fost determinarea structurilor, complexelor, artefactelor sau ecofactelor din zona afectată de lucrările de construire; distribuția spațială a acestora, stratigrafia zonei, caracterul și starea lor de conservare; evaluarea riscurilor patrimoniului cultural în relație cu implementarea proiectului de construire; salvarea, prelucrarea, conservarea/restaurarea, evidența și clasarea patrimoniului arheologic mobil descoperit cu această ocazie, precum și clasificarea lui în baze de date.

Observațiile făcute în timpul cercetării au dus la delimitarea unor locuiri datate în perioada eneolitică și perioada romană, care confirmă cronologia sitului identificat în 2021. Astfel, în campania din 2023, au fost descoperite un număr total de 17 complexe, dintre care 2 sunt structuri de chirpici (vezi planul 1). Pe baza materialului arheologic, complexele descoperite și cercetate pot fi atribuite perioadei eneolitice (16 complexe) și perioadei romane (locuire norico-panonică – 1 complex). Cele două structuri de chirpici sunt puse în corelație cu o serie de gropi de formă circulară sau alungită, de dimensiuni variabile, dispuse în șiruri (24 în cazul St.1/2023, cercetată integral și 3 în cazul St.2/2023, cercetată parțial, aceasta continuând în profilul de S-E, către DJ 106D). Sub stratul de chirpici

care are o grosime de 0,15-0,20 m a fost identificat în ambele situații un posibil nivel de călcare reprezentat de un sol negru-cenușiu, nisipos, foarte compact. St. 1/2023 are lungimea de 12,10 m, lățimea de 6,20 m, este orientată NE-SV și a dus la identificarea unui bogat material ceramic și litic (vezi Pl. I). St. 2 este orientată N-S și are dimensiunile aproximative de 6,1 x 4,3 m. Un alt complex deosebit este C.8-9 (vezi Pl. II). În C.8, pe latura sudică, a fost identificată o zonă de debitat silex cu concentrație foarte mare de așchii, nuclee și piese fragmentare iar în C.9 a fost descoperită o lamă de mari dimensiuni, din silex gălbui (vezi Pl. III). De asemenea au fost identificate mai multe gropi de stâlpi cu adâncimi variabile, de la -0,60 m la -0,90 m. Dimensiuni C.8-9: lungime = 5,50 m, lățime = 3,30 m, adâncime = 0,90 m.

Singurul complex care este datat în perioada romană pe terenul de pe str. Șelimbărului, CF 114359 din Cislădie este complexul 13/C.13. Acesta este reprezentat de o groapă cu formă circulară, conturată la adâncimea de -0,45 m. Umplutura acesteia este de culoare neagrucenușiu cu o consistență lutoasă, pe marginea de S-E fiind identificate pietre de mari dimensiuni. În aceasta s-a identificat un vas roman reîntregibil. Acesta suprapune complexul St.1/1. Dimensiuni: lungime = 0,60 m, lățime = 0,58 m, adâncime = -0,45 m.

Materialele arheologice din cele 16 complexe au fost preluate de Muzeul Național Brukenthal și vor fi analizate în laboratoarele de restaurare din cadrul instituției. Materialele ceramice se vor analiza tipologic la MNB, iar datările radiocarbon vor fi realizate la IFIN-HH.

Cercetările arheologice preventive care vor fi efectuate în perioada următoare pe terenurile învecinate vor duce la delimitarea locuirii eneolitice timpurii, la conturarea locuirii datate în epoca romană și după cum arată rezultatele diagnosticului arheologic, vor aduce în discuție posibilitatea existenței în aceeași zonă a unei noi locuiri, datate în eneoliticul final (cultura Coțofeni). Totodată, analiza materialelor corelată cu rezultatele datărilor radiocarbon vor contura mai clar momentul debutului eneoliticului timpuriu în Transilvania.

Abstract

A newly identified prehistoric archaeological site was identified in Cislădie, Sibiu County, during the field survey organised by the Brukenthal National Museum in 2021. The preventive archaeological research started in 2021 on the right side of DJ 106D at the exit from Cislădie, towards Șelimbăr on the premises of the Rehau Industrial Buildings continued in 2023 on the left side of the same road. 16 archaeological complexes belonging to the Early Eneolithic and 1 belonging to the roman period were researched. 2 of the prehistoric complexes are surface dwellings, one of them being entirely excavated (St.1), the other one only partially due to the fact that is overlapped by the road and was probably destroyed during the construction of DJ 106D. Another important archaeological complex is the one named C.8-9. A flint cutting area with a very high concentration of debris, cores and fragmentary pieces was

¹ Luca, Pinter, Georgescu 2003, p. 81-84; Munteanu 2018, p. 23.

² Horedt 1949, p. 44-70.

³ Teodorescu Palaghie, Perianu 2021.

⁴ Teodorescu, Palaghie, Perianu 2023.

identified in the southern side of C.8, and a large blade, made of yellowish flint was discovered in C.9.

The only roman period archaeological complex overlaps St.1/1 and it is represented by a small round pit with the remains of a complete vessel.

The archaeological materials are deposited at the Brukenthal National Museum in Sibiu Romania. The analysis of the ceramic and lithic material correlated with the results of the radio-carbon data will give a clearer image of the beginning of the Early Eneolithic in Transylvania.

Bibliografie:

Gligor Mihai, *Relația cadru geografic-habitat. Așezările aparținând culturii Petrești din bazinul Mureșului mijlociu*, în *Apulum*, XXXVII, 1, 2000, p. 133-149.

Gligor Mihai, *O figurină antropomorfă aparținând culturii Petrești de la Alba Iulia - Lumea Nouă*, în *Sargeția*, XXI, 2003, p. 51-60.

Horedt Kurt, *Săpături privitoare la epoca neo- și eneolitică*, în *Apulum*, III, 1949, 44-70.

Lazarovici Gheorghe, *Contribuții privind arhitectura neoliticului din Banat, Crișana și Transilvania*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de jos*, XXII, 2005, p. 309-420.

Luca Sabin Adrian, Pinter Zeno Karl, Georgescu Adrian, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2003, p. 81-84.

Munteanu Claudiu, *Contribuții la Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2019.

Paul Iuliu, *Cultura Petrești*, 1992.

Popa Dumitru, *Așezarea norico-panonică de la Ocna Sibiului*, în *Relații interetnice în spațiul românesc. Populații și grupuri etnice*, în *Bibliotheca Septemcastrensis*, XXI, p. 141-166.

Teodorescu Raluca, Palaghie Vasile, Perianu Florentin, *Raport asupra cercetării arheologice de la Cislădie, Str. Șelimbărului*, campania 2021, Sibiu, 2021.

Teodorescu Raluca, Palaghie Vasile, Perianu Florentin, *Raport asupra diagnosticului arheologic de la Cislădie, Str. Șelimbărului*, CF 104359, Sibiu, 2023.

Illustrations list:

Map 1. Map of the discoveries from Cislădie, Șelimbărului Street.

Plan 1. Plan of the archaeological researches. Campaign 2023 – CF 104359.

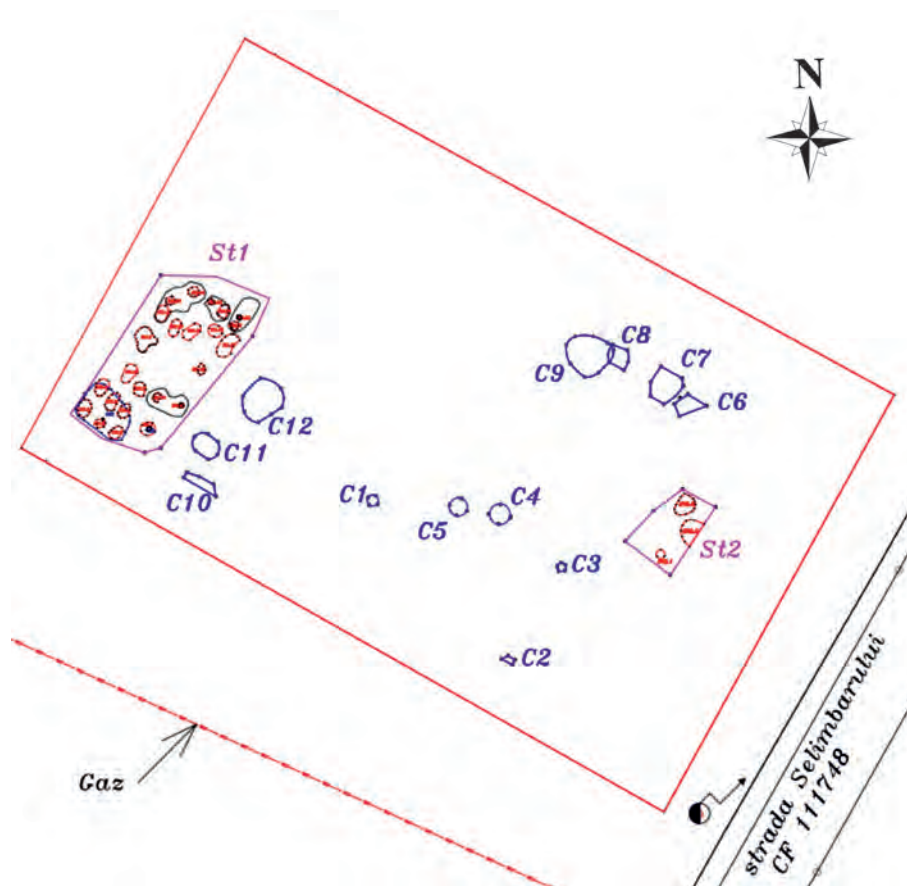
Pl. I. Lithic and ceramic material discovered in St.1/2023.

Pl. II. Archaeological complex C.8-9.

Pl. III. Lithic material from the archaeological complex C.8-9.

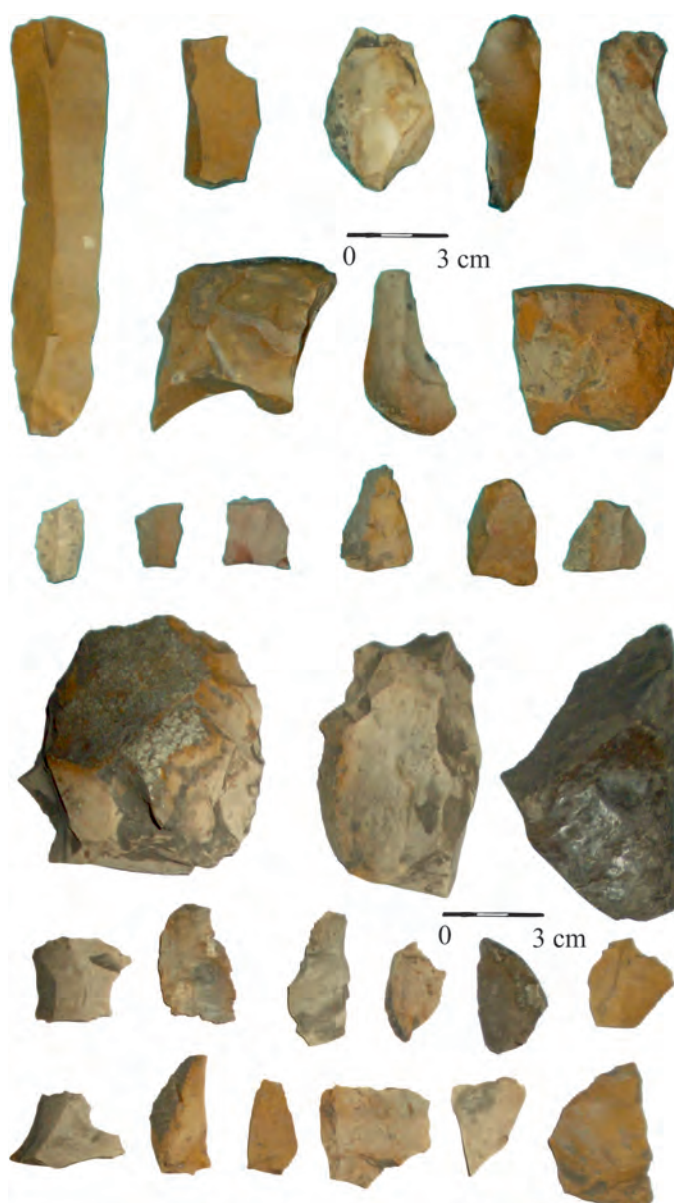
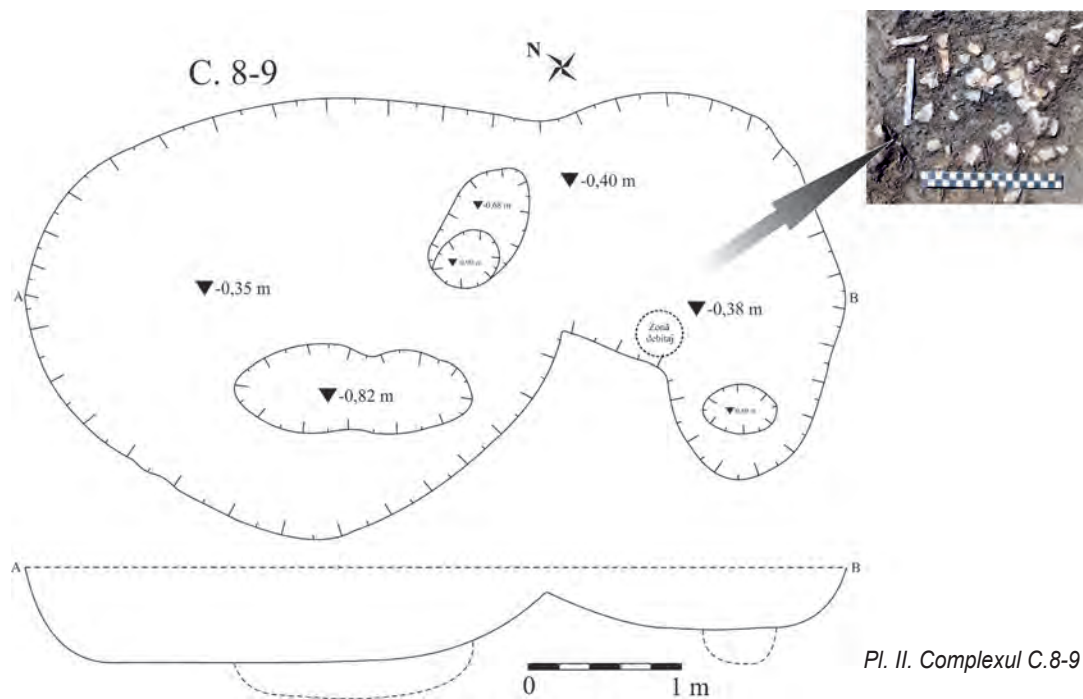
Harta 1. Harta descoperirilor de la Cislădie, Str. Șelimbărului

Plan 1. Planul cercetărilor arheologice.
Campania 2023 – CF 104359

Pl. I. Material ceramic și litic
descoperit în St.12023

Pl. III. Material litic din Complexul C.8-9

102. Constanța, jud. Constanța**Așezarea medievală timpurie de lângă castrul****I Schuchhardt / XXVI Tocilescu al valului de piatră****Punct: Constanța, B-dul. 1 Mai, nr. 19, Cazarma 2798 (Centrul de Scafandri)****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 153 (Epoca bronzului târziu)**Codul RAN:** 60428.43**Autorizația nr.** 226/12.06.2023**Colectiv:** Cristina Talmățchi – responsabil științific, Constantin Șova (MINAC)**Perioada desfășurării cercetării:** iunie-iulie 2023

În vara anului 2023 a fost realizată cercetare arheologică preventivă în municipiul Constanța, pe B-dul. 1 Mai, nr. 19, Cazarma 2798 (Centrul de Scafandri), conform contractului de cercetare încheiat între MINAC și beneficiarul S.C. PRIMO S.R.L. Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului, de circa 1020 mp, pe care urmează a fi ridicate două clădiri adiacente în curtea cazarmii, reprezentând bazin de înot, spre S, și turn scufundări, spre N, cu cameră tehnică.

Terenul, situat în perimetrul Centrului de Scafandri (la cca. 240 m S - SV de Stadionul Portul Constanța și la cca. 120 m N - NE de Biserica Sf. Maria, pe coasta Mării Negre), se află într-o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, reprezentând o așezare medievală timpurie constituită în preajma castrului I Schuchhardt/XXVI Tocilescu, al valului de piatră. În 2017-2019, la 50 m E de imobilele ce urmează a fi ridicate, în urma cercetării a trei suprafețe, ce însumau 2400 mp, au fost identificate 18 complexe, reprezentând locuințe și construcții (încăperi) cu caracter meșteșugăresc, din secolele IX-XI¹. În 2020, la 110 m V de viitoarea investiție au fost identificate alte două complexe, din aceeași perioadă. Acestea se adăugau celor câteva locuințe și morminte de înhumăție cercetate în 1986², la circa 330 m NV. Descoperirile din 1986, cele din 2017-2020 și 2023 fac parte din același sit, reprezentând așezarea medievală timpurie constituită în jurul castrului I Schuchhardt/XXVI Tocilescu, al valului de piatră.

Săpătura a debutat cu efectuarea unei secțiuni stratigrafice în partea de S a terenului investigat, apoi cercetarea s-a făcut în suprafață. Pentru a ajunge la nivelul la care s-au putut delimita complexe arheologice (între cca. -1,19 și cca. -1,80 m sub nivelul actual de călcare), pe unele zone a fost necesară înlăturarea unor construcții moderne. Astfel, în perimetrul cercetat, s-a constatat existența mai multor canivouri care protejau țevi de apă, dispuse SV-NE sau N-S, fundațiile unei clădiri anexe și ale unor construcții pentru instrucție, respectiv existența a 11 gropi și a unui șanț cu resturi menajere moderne. Două dintre gropi aveau suprafețe mari și erau adâncite peste 3 m față de actualul nivel de călcare. Mare parte a intervențiilor antropice moderne coborau până la stratul

medieval timpuriu, unele chiar și în loess, distrugând niveluri de interes arheologic.

Succesiunea stratigrafică generală a sectorului cercetat era următoarea: asfalt; sub el un nivel de umplutură modernă, din pământ negru untos (gras), amestecat cu piatră, moloz, cărămidă fragmentară și resturi menajere (fier, plastic, sticlă), a cărui grosime varia între 0,60 și 0,80 m (în zona gropilor acesta coboară până în nivelul medieval-timpuriu sau chiar până în loess, afectând complexele de interes arheologic); urma un strat de pământ negricios, semi-gras și compact, relativ curat, cu înălțimea de 0,19-0,40 m; apoi un strat de pământ negru, semi-gras, cu sporadice materiale ceramice, a cărui grosime varia între 0,08 și 0,24 m, reprezentând al doilea nivel medieval-timpuriu de locuire (faza a II-a), din care pornea adâncirea unor complexe; acesta era urmat de un nivel de pământ brun-gălbui, relativ compact, cu o grosime de 0,15-0,20 m, cu sporadice materiale ceramice, reprezentând primul nivel medieval-timpuriu de locuire (faza I), din care pornea adâncirea unor complexe; este urmat de un nivel de pământ brun-gălbui (paleosol), cu numeroase galerii de crotovine și fără material arheologic, gros de cca. 0,20-0,30 m; apoi pământ galben viu (loess).

În urma cercetării, sub depunerile, sau printre intervențiile moderne, pe suprafața de 1020 mp au fost identificate 20 de complexe medieval-timpurii (reprezentând locuințe, gropi pentru provizii și spații meșteșugărești, din secolele X-XI), secțiunea celui de al 21-lea fiind înregistrată pe profilul stratigrafic de S, acesta rămânând în afara perimetrului investigat.

Cx. 1 – Locuință. Era în colțul de NV al suprafeței cercetate, unde straturile superioare erau deja decapate, apărând imediat după înlăturarea unui strat subțire de pământ. Avea podea din lutuală gălbuie, iar în colțul de NE păstra resturile unui cuptor clădit din piatră. Inventar: fragmente ceramice, unele de la amforă sferoidală și de la gura unui urcior, o rondea făcută din peretele unui vas și o cărămidă fragmentară cu șanțuire de la ascuțirea obiectelor din os.

Cx. 2 – Atelier. Lipsa podelei, prezența zgurii de fier, în cantitate semnificativă, și a mai multor niveluri succesive de cenușă tasate, prin călcare, ne determină să considerăm că a fost utilizat ca spațiu de lucru, în scop meșteșugăresc. Inventar: fragmente ceramice (unele cu smalt oliv sau decorate cu vopsea; marcă de olar), împungător din os, obiecte fragmentare din fier (lamă de cuțit), un colț de mistreț și material osteologic.

Cpl. 3 – Locuință. Era în colțul de NV al perimetrului cercetat, fiind tăiat spre V de un canivou și spre N de un șanț. Podeaua era acoperită cu un strat de cenușă, relevând că locuința a sfârșit într-un incendiu. În colțul de SE păstrau resturile unei vetre, împrejmuită cu pietre. Inventar: ceramică și un împungător din os.

Cx. 4 – Cuptor fragmentar. Vatra avea refacere, fiind două suprapuse, fiecare de 4 cm grosime. Inventar: o cărămidă fragmentară și câteva fragmente ceramice.

Cx. 5 – Groapă de provizii adâncă de maxim 0,51 m, cu pereții ușor oblici și fundul albiat. Inventar: câteva fragmente ceramice (dintre care unul cenușiu și unul de

¹ C. Paraschiv-Talmățchi, Landesdenkmalamt Berlin, 2022, p. 71-79.

² Gh. Mănucu-Adameșteanu, Pontica 24, 1991, 299-327.

amforă) și oase.

Cx. 6 – Groapă de provizie adâncă de 0,81 m. Avea în umplutură oase de vită și sporadice fragmente ceramice, cu linii incizate și o toartă inelară din caolin, decorată cu vopsea roșie.

Cx. 7 – Locuință. A fost cercetată fragmentar, deoarece partea de S a fost distrusă de un canivou. Peretele de N se păstra pe cinci asize și avea pietrele prinse cu pământ galben. A avut spre colțul de NE un cuptor din piatră. Din inventar amintim: ceramică, arșic, cărămidă cu șanțuri, greutate fragmentară pentru plasa de pescuit, material faunistic.

Cx. 8 – Locuință. În colțul de SE era tăiată de Cpl. 7, relevând o succesiune cronologică. În peretele de V avea săpat un cuptor, care se păstra pe înălțime pe 0,38 m. Inventar: fragmente ceramice, unele provenind de la amfore.

Cx. 9 – Locuință. A fost cercetată parțial, fiind tăiată pe N de un șanț modern. Avea cuptor săpat în peretele de E. Pe S prezenta intrarea, în dreptul căreia peretele a fost întărit cu piatră. Păstrează pe N o lespede verticală de la o instalație de măcinat cereale. Inventar: ceramică, împungător din os, material osteologic.

Cx. 10 – Locuință. Se păstra într-o stare de conservare precară, datorită intervențiilor antropice moderne. Avea cuptor săpat în peretele de V, iar vatra acestuia era amenajată pe strat de pietre și cărămizii fragmentare. Inventar: ceramică, două bile de praștie, două gresii și material osteologic.

Cx. 11 – Locuință. Avea în peretele de N scobit un cuptor, care se păstra pe înălțimea de 0,35 m. Inventar: ceramică cenușie și cu linii incizate, corn de vită, cărămidă fragmentară cu un element vegetal incizat, marcă de olar, material osteologic etc.

Cx. 12 – Atelier. Avea o formă relativ ovală și prezenta mai multe straturi tasate de arsură (la negru), care conțineau multe bucăți de zgură amestecate cu fragmente de la lupe de fier. Cele mai numeroase erau în apropierea unor pietre și cărămizi, reprezentând resturile unei vetre deschise. Inventar: ceramică, zgură, lupe de fier fragmentare, o bucată mică de bronz, material osteologic.

Cx. 13 – Atelier. Avea o formă aproape circulară și prezenta mai multe straturi tasate de arsură (la negru), care conțineau numeroase bucăți de zgură amestecate cu fragmente de la lupe de fier, răspândite pe trei sferturi din suprafață. Inventar: ceramică, zgură, lupe de fier fragmentare, patru cărămizi fragmentare cu șanțuri, o bucată de marmură, material osteologic.

Cx. 14 – Locuință – atelier?. Se păstra fragmentar, fiind distrusă de o groapă modernă. Se evidențiază prin cuptorul săpat în peretele de V, a cărei vatră prezenta mai multe niveluri, bine păstrate toate. Vatra superioară, puternic arsă și fisurată, groasă de 3 cm, era amenajată pe un strat din piatră plată, cărămizi și câteva fragmente ceramice, gros de 4-5 cm. Sub acesta era o altă vatră, arsă în profunzime pe 7-8 cm. Modul de amenajare a vetrei cuptorului și apropierea acestui complex de cele două ateliere, ne determină să ne întrebăm dacă nu era și el utilizat ca spațiu meșteșugăresc, mai ales că podeaua locuinței era puternic arsă în fața cuptorului, pe o lungime

de 1,10 m, adică până unde a fost tăiată de groapa modernă. Inventar: ceramică, gresie, cărămizi cu șanțuri, obiect fragmentar din fier, câteva oase.

Cx. 15 – Cuptor fragmentar, tăiat de o groapă modernă. Este posibil să fi aparținut Cpl. 14. Avea vatra amenajată pe strat din piatră mică și medie, printre care se găseau câteva fragmente de cărămizi și două de ceramică (unul cenușiu și unul cu linii incizate).

Cx. 16 – Groapă pentru păstrat proviziile. Avea pereții arcuiți în partea inferioară, iar fundul era ușor albiat. În zona mediană diametrul acesteia ajungea la 1,65 m, iar în partea inferioară la 1,30 m. Inventar: cărămizi, pietre mari, un fragment arhitectonic antic, fragmente ceramice, două astragale, gresie, cărămizi cu șanțuri și oase.

Cx. 17 – Cuptor cu groapă de acces. Intra sub Cpl. 18, fiind anterior acestuia. S-a renunțat repede la el, cuptorul fiind utilizat fără a avea o vatră amenajată din lutuală. Inventar: ceramică, cărămizi cu șanțuri, obiect din fier (piron), material osteologic.

Cx. 18 – Locuință. Pe S a fost tăiată de un șanț modern. Pe partea de V prezenta cuptor săpat în perete, de formă pătrată și dimensiuni reduse. Inventar: ceramică și material osteologic.

Cx. 19 – Groapă. Forma ei era neregulată, fiind probabil o groapă de împrumut pentru pământ galben. Umplutura ei a fost relativ curată, materialul ceramic fiind găsit în primii 0,48 m. Alături de ceramica cu decor incizat a fost găsită și partea inferioară a unei amfore.

Cx. 20 – Zid. Presupunem că a aparținut unei locuințe distruse în timp. Pe partea de NV păstra urme de pământ copt de la un cuptor, probabil clădit din pietre. Zidul avea lungimea de 3,95 m, iar grosimea lui varia între 0,35 și 0,47 m. În apropierea lui au fost găsite câteva fragmente medievale timpurii.

Cercetarea preventivă efectuată în Constanța, la Centrul de Scafandri, a confirmat existența așezării medievale timpurii și în acest perimetru, cu o densitate bună de locuire și un caracter meșteșugăresc al zonei.

Din totalul descoperirilor de interes arheologic, materialul ceramic medieval-timpuriu este cel mai numeros. Acesta a apărut cu precădere în interiorul complexelor, în strat fiind sporadic. Acestuia i se adaugă obiecte din os (împungătoare); din lut (greutate pentru plasa de pescuit, cărămidă cu șanțuri folosită la ascuțit obiecte din os) și material faunistic. În timpul cercetării, nu a fost descoperită nici o piesă monetară specifică perioadei. Sporadic au apărut, în strat, fragmente ceramice de perioadă romană, de mici dimensiuni.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

In the summer of 2023, a preventive archaeological research was conducted in the city of Constanța, on 1 Mai Boulevard, in the Centrul de Scafandri area. The site, located approximately 240 meters south-southwest of Portul Stadium and about 120 meters north-northeast of St. Mary's Church, on the coast of the Black Sea, is situated in an area with identified archaeological heritage.

It represents an early medieval settlement established near the Schuchhardt Fort I / Tocilescu Fort XXVI and the stone vallum. In 2017-2019, about 50 meters east of the upcoming construction, three areas totaling 2400 square meters were excavated, revealing 18 complexes consisting of dwellings and craft-related structures dating from the 9th to 11th centuries. In 2020, about 110 meters west of the future development, two more complexes from the same period were identified. These additions complemented the findings of several dwellings and burial sites that were excavated in 1986, located approximately 330 meters northwest. The 2023 archaeological research, covering an area of 1020 square meters, revealed 20 early medieval complexes (including dwellings, storage pits, and craft spaces) dating from the 10th to 11th centuries. The section of the 21st complex was recorded in the stratigraphic profile to the south, remaining outside the investigated perimeter. The discoveries made in 1986, as well as those from 2017-2020 and 2023, are all part of the same archaeological site.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

Bibliografie:

Paraschiv-Talmațchi, 2022 - Paraschiv-Talmațchi C., *About an Early Medieval Settlement in the South of Ancient Tomis*, Konstantinove listy/Constantine's Letters, Nitra, 11/1, 2018, p. 3-15.

Paraschiv-Talmațchi C., *Constantia – Constanța. Beneficiile arheologiei preventive*, în S.M. Colesniuc, G.M. Talmațchi, Dumitrașcu L.D., C. Paraschiv-Talmațchi (eds.), *Porți deschise către civilizații. Tomis – Constanța MMXXI*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, p. 211-233.

Paraschiv-Talmațchi C., Șova C., *Early medieval pottery from Constantia*, în: G. Döhner, L. Grunwald (eds.), *Keramik in Berlin, Brandenburg und Europa. Produktion, Innovation, Handel und Sammlungsgeschichte - 53. Internationales Keramik-Symposium 2020*, Reihe Beiträge zur Denkmalpflege in Berlin, Berlin, Landesdenkmalamt Berlin, 2022, p. 71-79.

Mănucu-Adameșteanu 1991 - Mănucu-Adameșteanu Gh., *Tomis – Constantia – Constanța*, Pontica 24, 1991, 299-327.

103. Constanța, jud. Constanța**Castrul XXV (Tocilescu) al valului de piatră****Punct: str. Caraiman, nr. 32****Tip de sit:** 121 (castru), 11 (locuire civilă), 21 (necropoă)**Încadrare cronologică:** 32 (epoca romană), 431 (epoca medievală timpurie)**Cod RAN:** 60446.04**Autorizații:** 463/17.08.2020; 658/10.12.2020; 627/05.11.2021**Colectiv:** Constantin Băjenaru – responsabil științific, Cătălin Nopcea, Ingrid Petcu-Levei, Marius Lascu, Ștefan Georgescu, Oana Grigoruță, Ioana Rusu, Laura Gheorghiu, Manuela Măiță, Adrian Irimia, Ștefan Palamiuc, Alin Gheorghe, Venera Georgiana Done, Daniel Barbu, Andreea Preda, Adina Bratosin, Ana Georgescu-Hamat, Dan Vasilescu (MINAC)**Perioada desfășurării cercetării:** august – noiembrie 2020, septembrie – octombrie 2021, martie – decembrie 2022, ianuarie – decembrie 2023

Cercetarea arheologică preventivă a fost realizată în cadrul proiectului de remediere a solului și de reconstrucție ecologică a unui amplasament pe care a existat un fost depozit de produse petroliere al OMV-Petrom, situat în intravilanul municipiului Constanța, în apropiere de cartierul CET și la NV de actualele depozite Oil Terminal de pe strada Caraiman.

Proiectul de ecologizare a terenului a presupus excavarea și tratarea *in situ* a solului contaminat cu reziduuri petroliere, prin proceduri specifice, aprobate de Agenția de Protecție a Mediului. Suprapunerea terenului peste un sit arheologic a condus la o tratare unitară a celor două proiecte (arheologic și ecologic) și la o adaptare a metodelor de intervenție, astfel încât să fie realizate obiectivele specifice ale fiecăruia. Din punctul de vedere al arheologiei, s-a urmărit cercetarea exhaustivă a întregului areal pe care s-au proiectat intervențiile de remediere ecologică, dar și conservarea *in situ* a unor complexe arheologice. Proiectul de ecologizare a constat în decontaminarea solului excavat și redepunerea acestuia în zonele în care a fost finalizată cercetarea arheologică.

Precizăm faptul că demolarea structurilor (clădiri, rezervoare, conducte tehnologice, cale ferată) aparținând fostului depozit s-a realizat în anul 2015 fără o minimă supraveghere arheologică, iar urmările acestor intervenții s-au văzut în timpul cercetării preventive, când s-au documentat numeroase gropi săpate mecanizat pentru eliminarea fundațiilor moderne. Acestor distrugerii li se adaugă bineînțeles cele realizate în anii 1960 când a fost amenajat depozitul pe un teren care până atunci avea destinație agricolă.

Cercetările efectuate în mai multe etape în perioada 2020-2023 au condus la identificarea traseului urmat de valul de piatră în paralel cu valul mare de pământ, a zidului de incintă al „castrului” nr. XXV Tocilescu (inclusiv două turnuri și o poartă de acces flancată de bastioane) și a șanțului de apărare al acestuia de pe latura de V. Locuirea intensă din fortificație și parțial din afara ei a fost cercetată pe o suprafață de aproximativ 2 ha, fiind înregistrate peste

1100 de complexe arheologice (reprezentate în principal de bordeie, diverse amenajări gospodărești, gropi de provizii sau menajere, fântâni, șanțuri de delimitare). S-au identificat de asemenea 123 de morminte de înhumăție, care formează cel puțin trei orizonturi funerare distincte (anterioare?, contemporane și posterioare locuirii în castru și în afara lui). Au fost documentate totodată 30 de complexe de locuire și două morminte datate în perioada romană și romano-bizantină.

Perioada romană

Patru nuclee datate în sec. II p.Chr. constituie cele mai timpurii urme de locuire din arealul cercetat. Acestea au fost identificate în partea de N (zona valurilor), precum și în alte trei puncte din zona intramurană a castrului XXV. S-au identificat porțiuni din șanțuri de lotizare, gropi de împrumut, complexe adâncite de formă rectangulară sau ovală (bordeie), precum și două morminte de înhumăție cu nișă laterală. Poziția în teren a acestor nuclee de locuire confirmă observațiile recente privind densitatea apreciabilă de situri de mici dimensiuni din *chora* tomitană, în fapt urme ale numeroaselor exploatare agricole care gravitează în jurul unor așezări rurale de mari dimensiuni.

Perioada romano-bizantină

O serie de complexe aflate în apropierea nucleului roman din partea de N indică foarte clar o locuire specifică teritoriului tomitan din a doua jumătate a sec. VI și de la începutul sec. VII, constând în exploatare agricole de mici dimensiuni în care este utilizată o rețea de tunele subterane. Poziția stratigrafică a complexelor descoperite (gropi și porțiuni de tunel legate prin camere de acces) indică posterioritatea valurilor față de acestea. Observația este foarte importantă îndeosebi pentru cronologia relativă a valului mare de pământ, pentru care nu mai pot fi avansate ipoteze de datare în epoca romană.

Valul mare de pământ

În partea de N a suprafeței cercetate, proiectul a intersectat parțial și șanțurile de N și de S ale valului mare de pământ, care au fost secționare în mai multe locuri. Trebuie precizat faptul că valul propriu-zis a fost distrus total de lucrările de amenajare a depozitului de produse petroliere în anii 1960. O imagine Corona din anul 1966 indică foarte clar începutul nivelării generale a terenului, fapt de altfel constatat și în secțiunile executate în cursul cercetării preventive, unde s-a evidențiat un strat gros de pământ galben provenit din val care acoperă colmatarea naturală a șanțurilor acestuia. Profilele obținute indică adâncimi foarte mari de la nivelul actual pentru ambele șanțuri (între -4,80 și -5,40 m), baza acestora atingând frecvent nivelul apei freactice. În zona de intersectare cu complexele romane și romano-bizantine umplutura șanțurilor conține materiale ceramice antrenate din acestea. Stratigrafia umpluturii șanțului de S indică o succesiune de lentile de pământ care provin de la o acțiune intenționată de nivelare parțială, cel mai probabil realizată în momentul construirii valului de piatră.

Valul de piatră

A fost delimitat pe o lungime de aproximativ 120 m, fiind însă păstrat într-o stare extrem de precară, cauzele principale fiind demantelarea profundă din perioada post-medievală și intruziunile moderne. Se confirmă observațiile mai vechi cu privire la tehnica de construcție a acestuia (un

val de pământ având în zona centrală un zid din piatră legată cu mortar cu o lățime de aproximativ 2 m). Șanțul valului de piatră este executat la mică distanță spre S de șanțul sudic al valului mare de pământ; secționarea acestuia indică o lățime de aproximativ 7 m la conturare și adâncimi cuprinse între -3,30 m și -4,00 m sub nivelul actual.

„Castrul” XXV Tocilescu

Pe baza imaginilor aeriene din perioada 1940-1952 și a imaginilor satelitare Corona (1966), dar și în urma unui diagnostic intrusiv efectuat anterior demarării proiectului (în anul 2019) s-a confirmat existența pe amplasament a unei fortificații aparținând sistemului defensiv al valului de piatră – „castrul” nr. XXV conform numărării lui Grigore Tocilescu (1901). Fortificația este consemnată pentru prima dată de Jules Michel (1862) și este menționată de Carl Schuchhardt doar în articolele mai vechi din 1885 și 1901 (cu numărul de ordine II, ulterior eliminat surprinzător din seria fortificațiilor valului de piatră în sinteza sa din anul 1918). O schiță a fortificației și dimensiunile apropiate de cele reale sunt consemnate și în manuscrisele lui Karel Škorpil din anul 1917 (date preluate de Rasho Rashev în volumul publicat în anul 1982).

„Castrul” XXV este o fortificație de formă dreptunghiulară cu dimensiunile interioare de aproximativ 295 x 200 m (suprafață circa 6 ha), cu zidurile construite din piatră și mortar. Cercetarea preventivă a condus la identificarea aproape a întregii laturi de V (cu excepția unei porțiuni aflate în afara zonei cercetate, către colțul format cu incinta de S, unde se află cel mai probabil un turn-bastion de colț), precum și a unui segment din curtea de S. Incinta de V este dotată cu două bastioane de formă dreptunghiulară (dimensiuni aprox. 6 x 3 m) și cu o poartă flancată de alte două bastioane de aceeași formă, dar cu frontul exterior mai lung (8 m) și cu porțiuni care se prelungesc în spațiul intramuros. Deschiderea porții este de 3,75 m. Zidul de incintă și bastioanele se păstrează doar ca amprente de pietriș și mortar lăsate în urma procesului de demantelare sistematică a fortificației și a valului de piatră în perioada post-medievală; extragerea pietrei s-a făcut până la baza fundațiilor (care sunt totuși superficiale, puțin adânci), în foarte puține locuri mai fiind identificate blocuri de piatră in situ.

Locuirea în interiorul fortificației este destul de densă, fiind formată în majoritate din locuințe adâncite de formă rectangulară (bordeie), cu structura realizată din lemn (de la care s-au păstrat în principal gropile de pari), dar și cu pereți întăriți cu zidărie din piatră. Acestea sunt dispuse în general în șiruri compacte, cu o concentrare mai mare de-a lungul unor căi de comunicație trasate pe direcțiile V-E și N-S. Toate locuințele sunt dotate cu instalații de încălzire (cuptoare zidite din cărămidă sau din piatră, cuptoare scobite, vetre deschise) și foarte multe instalații pentru susținerea pietrelor de rășniță. Au fost înregistrate și diverse amenajări gospodărești (de asemenea adâncite în loess), cuptoare cu gropi de acces, numeroase gropi de provizii sau menajere (cu forme și adâncimi diverse), precum și o serie de fântâni care se adâncesc în stratul freatic aflat la cote de 5-6 m sub nivelul actual.

Deși în stratigrafia generală a sitului nu s-au identificat delimitări clare între perioadele de locuire (fiind înregistrat un strat de cultură destul de unitar), în mai

multe sectoare cercetate s-au documentat suprapuneri între bordeie, care indică o locuire dezvoltată pe câteva decenii și care ar putea fi împărțită în cel puțin două faze principale (fără a exclude totuși și unele subfaze care pot fi determinate doar pe suprafețe limitate). O fază inițială poate fi conturată prin bordeie dezafectate și nivelate intenționat cu pământ compactat; de regulă, în aceste complexe nu s-a descoperit foarte mult material arheologic. Nu excludem însă ca o parte dintre aceste locuințe să aparțină în fapt unei subfaze anterioare construirii zidului de incintă, eventual o locuire legată de perioada de construcție a valului mare de pământ sau a valului de piatră. Faza a doua aduce o extindere remarcabilă a locuirii, cu numeroase bordeie și gropi de provizii sau menajere, care au oferit material arheologic abundent în cele mai multe cazuri (între acestea remarcându-se importurile masive de amfore bizantine, dar și cele mai multe dintre descoperirile monetare).

Din materialul ceramic recuperat se remarcă cantitatea impresionantă de importuri de amfore bizantine (în special amforele globulare tip Günsenin I, dar și exemplare mai rare din zona nord-pontică). Sunt consemnate totodată exemplare de ceramica albă glazurată și vase de bucătărie de bună calitate produse în atelierele constantinopolitane sau în zona egeeană, precum și vase de provizii (chiupuri de diverse dimensiuni, inclusiv câteva exemplare îngropate in situ). Ceramica locală este reprezentată în principal de vasele de uz comun cu decor incizat, lucrate la roată lentă, dar și de exemplare din pastă caolinoidă sau din categoria ceramicii cu glazură verde. De remarcat slaba prezență a ceramicii cenușii lustruite.

Cronologia locuirii în fortificație este rafinată și de descoperirile numismatice. Din cele peste 230 de exemplare inventariate există un lot important de monedele elenistice, romane sau bizantine timpurii, multe dintre ele refolosite în perioada medievală timpurie. Cele mai vechi monede bizantine sunt două exemplare de la Leon VI (886-912), urmează apoi exclusiv piese din aur de la Constantin VII / Romanos II (945-959) (care fac parte din două tezaure de *solidi*, unul găsit in situ într-un bordei, iar al doilea dispersat în stratul de cultură deranjat de intervențiile moderne) și exemplare de la Nikephoros II (963-969) – o piesă din aur în tezaurul in situ sus-amintit și alte piese din bronz. Cele mai multe monede recuperate sunt emise în timpul lui Ioan Tzimiskes (969-976) (*miliaresia* – 4 exemplare și numeroși *folles* anonimi din clasa A1, mulți dintre aceștia surfrapați peste *folles* de la Nikephoros II).

Astfel, având în vedere bogatul material arheologic și numismatic și densitatea remarcabilă a complexelor din faza a doua, rezultă o perioadă de locuire intensă în fortificație în al treilea sfert al secolului al X-lea, urmată de o degradare treptată a acestei locuiri și de părăsirea fortificației, eventual până către finalul secolului. Pentru prima fază de locuire și, implicit, datarea construirii fortificației, sunt necesare aprofundări după prelucrarea întregului material arheologic, însoțite de rezultatele datărilor C14 care se intenționează a fi realizate pe loturi de material osteologic și antropologic. În stadiul actual al documentării avansăm o datare preliminară largă în prima jumătate a sec. X.

Alte observații stratigrafice au permis identificarea unei locuiri fie anterioare fortificației, fie chiar din timpul construirii acesteia și a valului de piatră. Cele mai clare dovezi sunt șanțurile de lotizare identificate pe amplasament, care sunt în mare parte tăiate fie de incintă, fie de locuințele adâncite și chiar de unele morminte. Orientarea acestor șanțuri este în general N-S și V-E, fiind perpendiculare sau paralele cu valul de piatră și valul mare de pământ, ceea ce presupune contemporaneitatea acestora cu cel puțin unul dintre valuri. O altă dovadă privind locuirea anterioară fortificației este suprapunerea zidului de incintă peste umplutura unui bordei.

Necropole și morminte izolate

Au fost identificate 123 de morminte de inhumatie, care aparțin de cel puțin trei orizonturi funerare distincte. Primul și cel mai vechi orizont este compus dintr-o necropolă organizată, formată din cel puțin 55 de morminte dispuse în grupuri sau în șiruri pe o suprafață de aproximativ 30 x 30 m într-un spațiu situat în apropiere de colțul de NV al castrului. Cele mai multe dintre aceste morminte au fost afectate de implantarea unui grup de bordeie și de gropi, oferind un indiciu important asupra cronologiei. Toate mormintele sunt orientate V-E, cu craniul la V, ceea ce ar putea fi un indiciu pentru caracterul creștin al acestora, deși sunt cunoscute morminte cu această orientare și în perioada anterioară creștinării bulgarilor. Poziția stratigrafică și faptul că unele morminte au oferit piese de inventar (cuțite din fier, cercei din bronz, mărgelile, vase ceramice depuse la picioare) indică o datare preliminară a primului orizont funerar în prima jumătate a sec. X (eventual a doua jumătate a sec. IX). În stadiul actual al procesării datelor este dificil de stabilit dacă această necropolă este anterioară construirii valului de piatră și a fortificației sau aparține unei faze timpurii de locuire în interiorul acesteia (ca un spațiu rezervat înmormântărilor). O certitudine este faptul că o serie de gropi de morminte taie șanțurile de lotizare identificate în acest sector, cele mai multe dintre aceste șanțuri fiind clar anterioare construirii fortificației.

Al doilea orizont funerar este format din morminte izolate sau mici grupuri de morminte dispuse pe întreaga suprafață cercetată, atât intramuros cât și extramuros. Multe dintre aceste morminte suprapun bordeie scoase din uz sau sunt plasate în zone libere de construcții; între acestea se remarcă prezența mormintelor în casete de piatră (unele cu capac). Inventarul acestor morminte este foarte sărac, iar orientarea V-E indică prezența unei populații creștine. Cronologic, aceste morminte fac parte din perioada de maximă expansiune a locuirii în castru (a doua jumătate a sec. X), cu observația că o mare parte dintre ele ar putea fi datate mai degrabă către finalul acestui interval (eventual și la începutul sec. XI), într-o perioadă de abandonare progresivă a fortificației.

Al treilea orizont funerar este constituit de un mormânt excepțional și posibil de un grup de morminte aflat în apropierea acestuia, implantate în colțul de SV al castrului, aproape de incinta de V. Mormântul excepțional aparține unui războinic nomad, îngropat împreună cu un cal. Complexul este de tipul mormintelor cu nișă laterală protejată cu pietre, defunctul fiind plasat în firidă iar calul

în groapa de acces. Inventarul este destul de bogat (coif, cămașă de zale, sabie, vârfuri de săgeți, cuțit, piese de silex, respectiv zăbală și scări de șa pentru cal) și se datează în sec. XII-XIII, având analogii cu descoperiri aparținând grupurilor turanice nomade târzii din zona nord-pontică sau nord-danubiană.

Concluzii

Cercetarea arheologică efectuată pe terenul OMV-Petrom din strada Caraiman este cea mai extinsă efectuată până în prezent pe teritoriul orașului Constanța și consemnează o premieră în abordarea proiectelor de remediere ecologică a siturilor arheologice contaminate cu produse petroliere sau de altă natură. Singura modalitate de a duce la bun sfârșit ecologizarea terenurilor cu potențial arheologic este realizarea cercetării arheologice în paralel cu operațiunile specifice de decontaminare, ambele activități neputând fi realizate independent deoarece există restricții impuse de legislația din ambele domenii (patrimoniul arheologic și protecția mediului).

Din punct de vedere al contextului istoric, planimetria fortificației și elementele de arhitectură militară (porți, turnuri), abundența amforelor importate din centrele bizantine și prezența materialului numismatic în cantități deloc neglijabile ne determină să considerăm „castrul” XXV Tocilescu drept cel mai important punct din sistemul defensiv organizat de-a lungul valului de piatră în sectorul care străbate teritoriul municipiului Constanța. Mai mult de atât, abundența monedelor anonime din clasa A1 și miliariesa de la Ioan Tzimiskes indică destul de clar influența și chiar prezența armatei bizantine în această fortificație. Chiar dacă argumente decisive lipsesc deocamdată pentru identificarea cu o așezare care înlocuiește anticul Tomis, considerăm acest sit un candidat important pentru localizarea toponimului *Constantia*, menționat la mijlocul sec. X de împăratul Constantin VII Porfirogenetul și de cronicarii Skylitzes și Zonaras în contextul campaniei lui Ioan Tzimiskes împotriva trupelor kievene ale lui Sviatoslav.

Abstract

The greening project of a land contaminated with petroleum products started by OMV-Petrom in Constanța allowed one of the most extensive preventive researches to be carried out in the city. Based on aerial images from the period 1940-1966 and an intrusive diagnosis carried out before the start of the project, the existence on the site of a fortification belonging to the defensive system of the stone dyke (the fort no. XXV according to Tocilescu) was confirmed.

The research carried out in the period 2020-2023 led to the identification of the route followed by the stone dyke parallel to the large earthen dyke, the enclosure wall of the fort (including two bastions/towers and an access gate flanked by bastions) and the defense ditch on the west side. The intense habitation in the fort was researched on an area of over 2 hectares, with over 1100 archaeological complexes recorded (mainly represented by pit-houses, various household facilities, pits for provisions or rubbish pits, wells, boundary ditches). 123 inhumation graves were

also identified, which form at least three distinct funerary horizons.

The rich archaeological material, among which the impressive amount of Byzantine amphora imports (especially Günsenin I) as well as the numismatic finds (Constantin VII / Romanos II, Nikephoros II, Ioan Tzimiskes and anonymous folles class A) indicate a period of intense habitation in this fortification in the third quarter of the 10th century.

Bibliografie:

Michel 1862 - Michel J., *Les travaux de défense des romains dans la Dobroudcha. Kustendjé et le retranchement connu sous le nom de Fossé du Trajan*, Mémoires de la Société impériale des antiquaires de France, 25, 1862, p. 249.

Rashev 1982 - Rashev R., *Starobălgarski ukreplenija na Dolnija Dunav (VII-XI v.)*, Varna, 1982, p. 155, tabl. LX.

Schuchhardt 1885 - Schuchhardt C., *Die römischen Grenzwälle in der Dobruga*, Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn 9.1, 1885, p. 105.

Schuchhardt 1901 - Schuchhardt C., *Die Anastasius Mauer bei Constantinopel und die Dobrudscha Wälle*, Jahrbuch des kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, 16, 1901, Abb. IIV.

Schuchhardt 1918 - Schuchhardt C., *Die sogenannten Trajanswälle in der Dobrudscha*, Berlin 1918, p. 45V.

Tocilescu 1900 - Tocilescu Gr., *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest, 1900, p. 179.

Fig. 1. Localizarea fortificației XXV Tocilescu

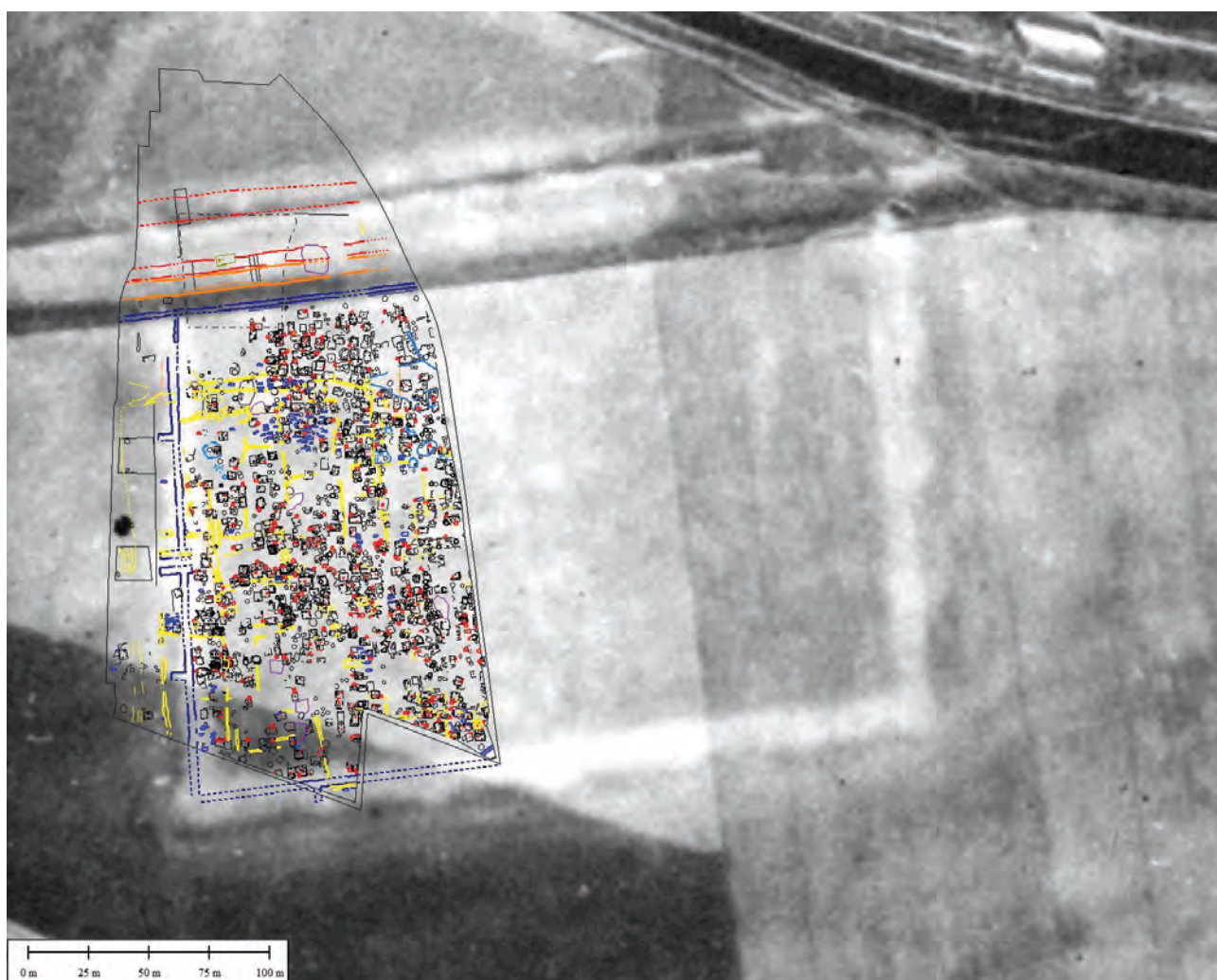

Fig. 2. Perimetrul cercetat, suprapus pe fotografie aeriană din anul 1940

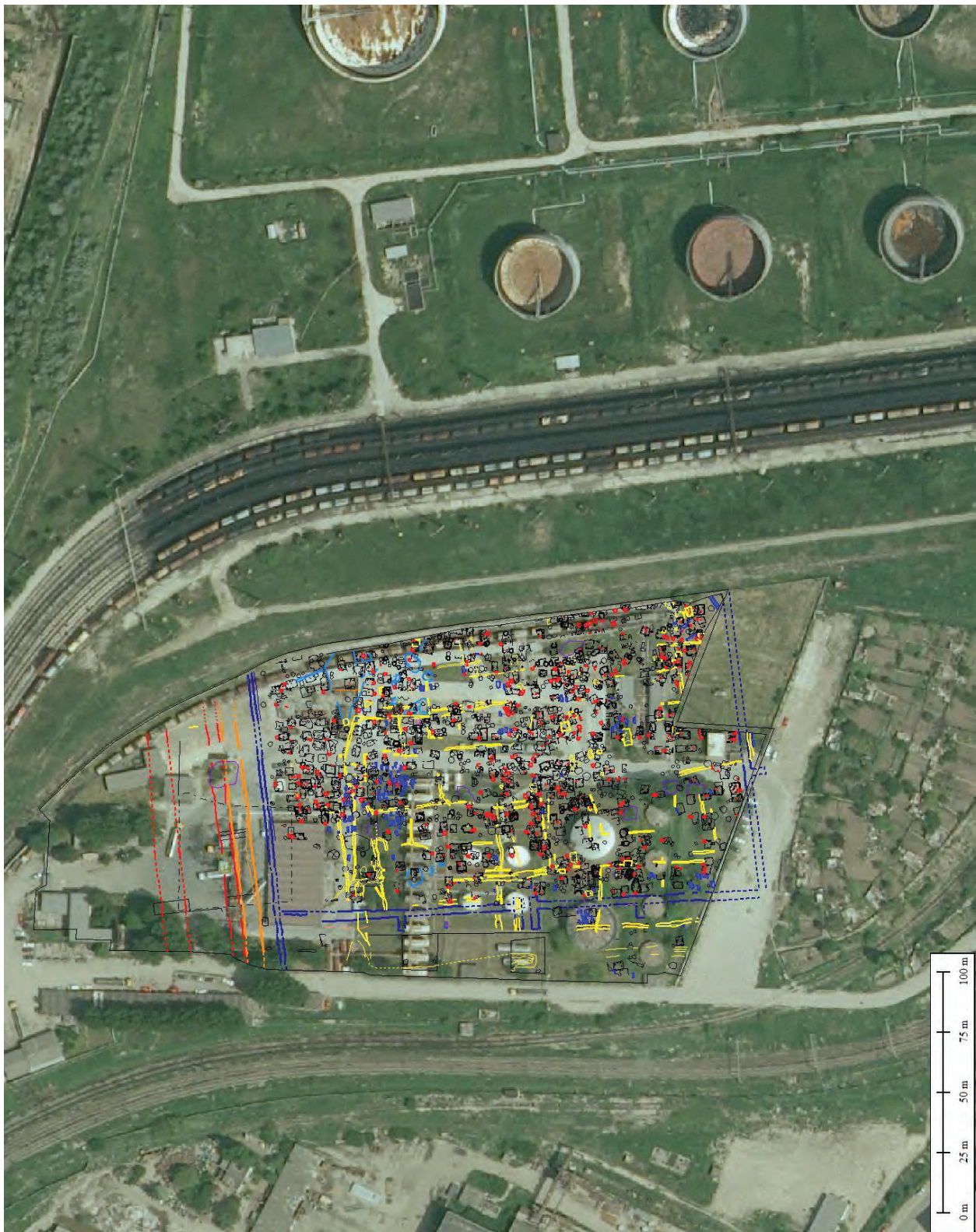

Fig. 3. Perimetrul cercetat, suprapus pe imagine satelitară din anul 2012 (anterior demolării depozitului)

Fig. 4. Planul topografic al cercetării arheologice

Fig. 5. Profilul șanțului de Nord al valului mare (vedere către Vest)

Fig. 6. Profilul șanțului sudic al valului mare și al șanțului valului de piatră (vedere către Est)

Fig. 7. Profil pe șanțul sudic al valului mare, cu straturi succesive de umplere și materiale antrenate din complexele romano-bizantine

Fig. 8. Profilul șanțului de demantelare a zidului de pe valul de piatră

Fig. 9. Curtina de Vest a fortificației – secționarea umpluturii rămasă după demantelare. În dreapta - dărâmatură pe nivelul de călcare extramuran

Fig. 10. Curtina de Vest a fortificației – amprenta fundațiilor, cu fragment din turnul-bastion nr. 1

Fig. 11. Poarta de Vest a fortificației – conturarea amprentei bastionului de Sud

Fig. 12. Resturi din fundația turnului-bastion nr. 2 de pe curtea de Vest a fortificației

Fig. 13. Curtina de Sud a fortificației, demantelată până la nivelul bazei fundației

Fig. 14. Profilul șanțului de apărare al fortificației pe latura de Vest

Fig. 15. Imagine de ansamblu a cercetărilor din marginea de Est a proprietății OMV-Petrom

Fig. 16. Ortofotografie aeriană cu cercetările din sectorul de Sud al fortificației

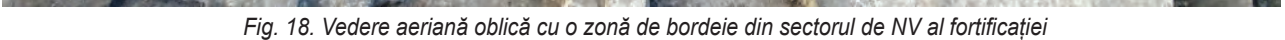

Fig. 19. Bordeiul C 19

Fig. 20. Bordeiul C 208

Fig. 21. Bordeiul C 239

Fig. 22. Bordeiul C 750, tăiat de groapa de chiup C 751

Fig. 23. Depozit de amfore în groapa C 190

Fig. 24. Depozit de amfore în groapa C 572

Fig. 25. Solidus Constantin VII/ Roman II
și miliaresion Ioan Tzimiskes

0 1 2 3 4 cm

26. Morminte din primul orizont funerar, parțial afectate de locuințe

27. Morminte din al doilea orizont funerar

28. Mormânt de războinic nomad din al treilea orizont funerar

104. Coțușca, jud. Botoșani**Punct: Cotu Miculinți - Gârla Mare****Tip de sit:** 116 (locuire sezonieră)**Încadrare cronologică:** 113 (Paleolitic superior)**Cod RAN:** 36836.02

Colectiv: Mircea Anghelinu (UV Târgoviște) - responsabil științific; Marc Händel (ÖAI Viena); Loredana Niță (UV Târgoviște); Cristina Cordoș (IA Iași); Alexandru Ciornei (IAB); Daniel Veres (Institutul de Speologie *Emil Racoviță*, Cluj); Mădălina Stănescu (Muzeul Vrancei); Veronika Kaudela (Universitatea din Viena); Valentin Georgescu (UV Târgoviște); Adela Kovacs (MJ Botoșani)

Finanțare: Universitatea „Valahia” din Târgoviște**Perioada desfășurării cercetării:** 1 - 20.10.2023

Situl arheologic de la Cotu Miculinți - Gârla Mare este amplasat la confluența dintre râul Carpăn și râul Prut, la sud de satul Cotu Miculinți¹ (Fig. 1). Situl a fost cercetat pe o suprafață extinsă (peste 200 m²) între anii 1977 și 1985 de către M. Brudiu. Din punct de vedere cronologic, datele disponibile sugerează existența unor locuri repetate, atribuite Epigravettianului Timpuriu².

Noi cercetări au fost inițiate în toamna anului 2021, fiind inițial curățat un mic profil (în marginea unei vechi săpături). În octombrie 2022, a fost efectuat un sondaj (denumit T1/2022) pe o suprafață de aproximativ 3,3 m², situat în partea estică a sitului (în continuarea profilului curățat în anul precedent). Sondajul a atins o adâncime maximă de 2,5 m, dezvăluind trei unități lito-stratigrafice majore: solul Holocen actual (G1, cernoziom), solul de tranziție (G2, cambisol) și o masivă depunere de loess (G3), în cuprinsul căreia se disting numeroase episoade de precipitare/acumulare de carbonați, respectiv episoade de formare de gleiuri/soluri incipiente.

Situația arheologică identificată a fost una complexă. Opt acumulări arheologice, cu o densitate variabilă de artefacte asociate, au fost preliminar definite. Resturi faunistice relativ bine conservate au fost găsite în toate nivelurile, orizonturile din partea inferioară conservând inclusiv structuri de combustie³. Din considerente logistice, dată fiind concentrarea masivă de descoperiri, sondajul T1 nu a fost integral epuizat în 2022.

În octombrie 2023 a fost inițiată o nouă campanie de cercetare la Cotul Miculinți - Gârla Mare, cu scopul de a finaliza sondajul T1/2022. De asemenea, cu aceeași ocazie, acesta a fost lărgit pe latura de nord-vest cu 1m (extensie denumită convențional T2/2023) (Fig. 2).

Metodologia de cercetare a presupus excavarea sedimentului în pase mecanice de maxim 5 cm grosime. Artefactele au fost măsurate *in situ*, cu precizări legate de tip, poziție și orientare. Documentarea obiectivelor arheologice (artefacte, niveluri, structuri, etc.) s-a realizat prin măsurători de precizie (stație totală, în sistem de proiecție oficial), descrieri amănunțite și fotogrammetrie (ortofotoplanuri și

modele tridimensionale georeferențiate). Informațiile culese au fost introduse într-o bază de date de teren.

Substratul calcaros al terasei a fost atinsă în T1 la o adâncime de aprox. 3,8 m (Fig. 3), fiind așadar excavați încă 1,3 m față de nivelul atins în campania precedentă. Secvența geologică cuprinde, în partea inferioară, o succesiune strânsă de episoade humice și gleiuri de tundră, sugerând un interval cronologic mai vechi, corespunzător părții inferioare a secvenței apropiat de la Mitoc-Malul Galben (MIS3). Piese de litice diseminate indică existența a cel puțin unui orizont arheologic mai vechi în partea inferioară a depozitului, deși nicio aglomerare majoră de artefacte nu a fost observată. Întreaga secvență a fost eșantionată (la intervale de 2 cm) fiind prelevate probe de sediment pentru diverse studii (paleomagnetism, granulometrie, etc.).

În extensia T2, săpătura a atins adâncimea de aprox. 1,6 m, fiind excavate primele trei orizonturi arheologice identificate în campania precedentă. Au fost înregistrate *in situ* 260 de piese litice, la care se adaugă ansamblurile compuse din piese cu dimensiuni sub 1 cm, provenite din sub-carouri de 25 cm². Majoritatea resturilor faunistice au avut o stare de conservare relativ bună, permițând recuperarea unui procent foarte mare pentru studiile arheo-zoologice. În ceea ce privește consolidarea cronologiei sitului, au fost prelevate noi probe de cărbune, os și malacofaună pentru analize AMS. De asemenea, au fost recoltate și trei probe OSL.

Cercetările din 2023 de la Cotu Miculinți - Gârla Mare au dus la expunerea întregii secvențe din zona estică a sitului. Situația stratigrafică corespunde în linii mari cu cea descrisă de cercetările inițiale, însă corespondența directă între orizonturile arheologice recent identificate și cele descrise de M. Brudiu rămâne dificilă din pricina diferenței de rezoluție a metodelor de săpătură și puținelor informații rămase în urma primelor cercetări. Noile observații stratigrafice sugerează că vârsta nivelurilor din partea inferioară a secvenței a fost, foarte probabil, subestimată. Această supoziție are însă nevoie de o confirmare certă în viitor, potențialul de cercetare al sitului fiind în continuare unul remarcabil.

Abstract

The recent archaeological excavations conducted at Cotu Miculinți-Gârla Mare since 2021 were resumed in 2023, with the main goal of exposing the entire stratigraphical sequence, thus reaching the limestone bedrock described in previous studies. The research unit (T1) started in 2022 was also extended to the west by 1 m, resulting a new surface (T2/2023) or cca. 2 m². This new surface was investigated up to 1.6 m in depth, exposing the first three archaeological horizons identified in the previous campaign.

In the main unit, the limestone was reached at a depth of 3.8 m. Although no clusters of artefacts were identified in the lower part of the sequence, some sporadic knapped lithics were recovered. The entire sequence was sampled (sediment collected at intervals of 2 cm) for various studies (environmental magnetism, geochemistry, granulometry). In addition, a rich set of samples for AMS

¹ Păunescu 1999.² Brudiu 1979, Brudiu 1980, Păunescu 1999.³ Anghelinu *et alii* 2023.

analysis (bones, charcoals, mollusks) were selected, as well as three OSL samples.

Bibliografie:

Brudiu 1979 - M. Brudiu, M. Brudiu, *Rezultatele cercetărilor arheologice din stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, com. Coțușca (jud. Botoșani)*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, Oradea, pp. 7-16.

Brudiu 1980 - M. Brudiu, *Cercetări arheologice în stațiunea paleolitică de la Cotu Miculinți, județul Botoșani*, în *Materiale și Cercetări Arheologice XIV*, p. 5-12.

Păunescu 1999 - Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut. Studiu monografic, vol I/2*, Buc., Ed. Satya Sai, 1999.

Anghelinu *et alii*, 2023 – M. Anghelinu; M. Händel; L. Niță; C. Cordoș; A. Ciornei; D. Veres; M. Stănescu; A. Kovacs,

Coțușca, jud. Botoșani, Punct: Cotu Miculinți – Gârla Mare, în Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2022, Târgoviște, 2023, p. 700-702.

Illustrations list:

Fig. 1. The location of the Cotu Miculinți-Gârla Mare archaeological site.

Fig. 2. Emplacement of T1 (2022) and T2 (2023) trenches.

Fig. 3. Northeastern profile of the T1 (2022) and T2 (2023) trenches.

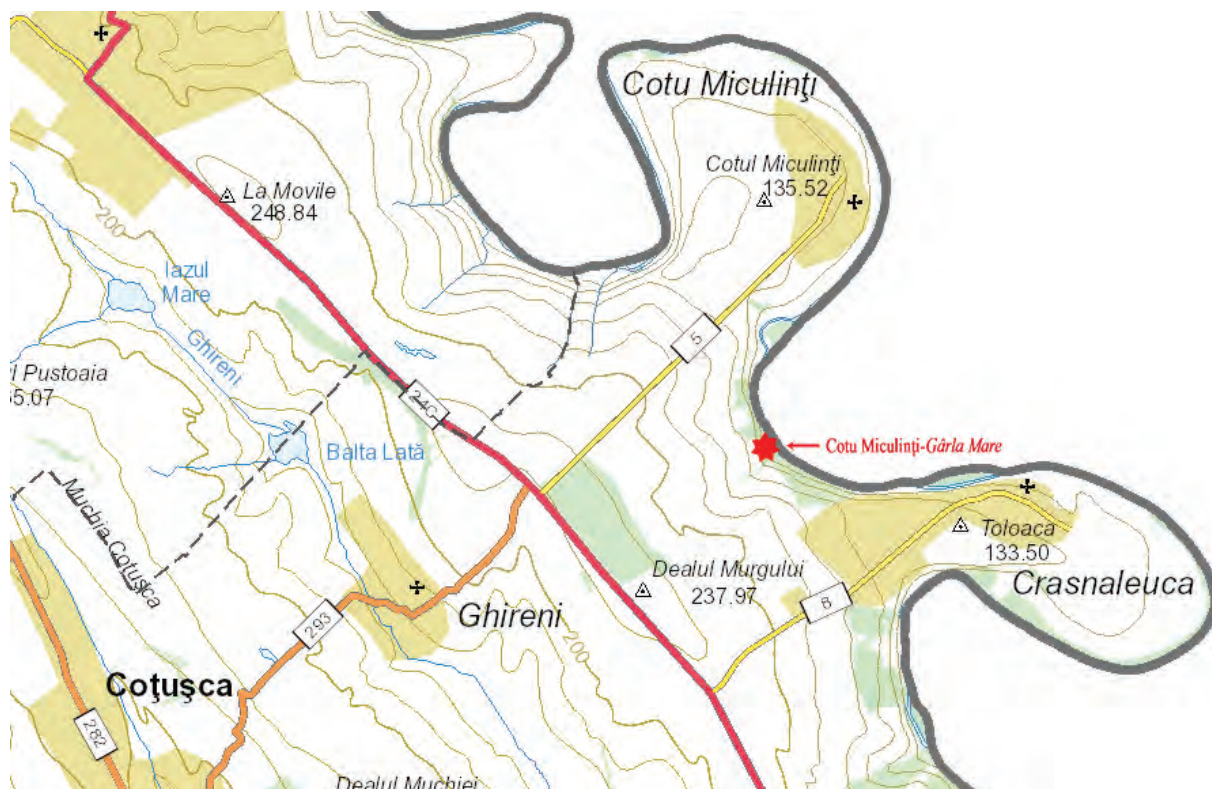

Fig. 1. Amplasarea sitului de la Cotu Miculinți – Gârla Mare

Fig. 2. Amplasarea unităților de cercetare T1/2022 și T2/2023

Fig. 3. Profilul nord-estic al suprafeței cercetate (T1/2022 și T2/2023)

105. Curciu, com. Dârlos, jud. Sibiu**Punct: Biserica fortificată Curciu - Anexe****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală)**Cod RAN:** 144571.01; **Cod LMI:** SB-II-a-A-12371**Autorizație nr.** 26/27.01.2023**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)**Perioada desfășurării cercetării:** februarie 2023

În cadrul unui proiect de punere în valoare a unei clădiri din curtea bisericii (numită de noi Anexă) ce necesita coborârea nivelului de călcare în două încăperi din această Anexă (numite de noi Anexa 1 și Anexa 2) și coborârea nivelului de călcare și în jurul acestei clădiri, s-a cerut supraveghere și cercetare arheologică preventivă. Suprafețele afectate au fost numite Anexa 1 Suprafața 1, Anexa 2 Suprafața 2, Suprafața 3 și Suprafața 4 (Fig. 1). Decaparea acestor suprafețe a fost supervizată arheologic. Pentru lămurirea stratigrafiei și a situației fundațiilor clădirii s-a efectuat o casetă (C2) în Anexa 1.

Pe latura de est a incintei este o Capelă, care face corp comun cu Anexa. Capela iese în exteriorul fortificației în partea de est spre o curte. Incinta fortificației a fost modificată în trecut în această parte a ansamblului bisericesc pentru ca să se poată ridica Capela și apoi Anexa. În exterior a fost trasată o casetă (C1) în ceea ce este curtea din fața bisericii aflată la est de fortificația bisericii spre drumul de legătură cu strada principală din localitate. Curtea este închisă cu un gard. Motivul trasării acestei casete a fost acela de a avea o stratigrafie (Fig. 4) a acestei curți întrucât se va face un șanț de canalizare. C1 a fost trasată pe latura de sud-est a Capelei.

Rezultatele cercetării

Caseta C1 (exterior capelă) a fost trasată pe latura de sud a capelei începând de la contrafortul din această parte spre zidul incintei. Cercetarea arheologică nu a avut rezultate semnificative.

Caseta C2 (Anexa 1 Suprafața 1) a fost trasată în Anexa 1 în partea de nord-vest a Suprafeței 1. Trasarea ei a urmărit clarificarea stratigrafiei Suprafeței 1 și a adâncimii fundației Anexei 1.

În ceea ce privește Suprafața 1 decaparea s-a făcut până la -25-30 cm. Au ieșit câteva fragmente ceramice cu smalt și o furculiță în acest pământ decapat. După coborârea nivelului de călcare se pot vedea fundațiile de piatră ale încăperii la toate laturile, fundația iese în evidență cu 15 cm față de elevație.

În urma cercetării din C1 s-a constatat existența a două orizonturi de înmormântare. Fundația de pe latura de vest a Anexei nu se țese cu fundația zidului despărțitor ale Anexelor 1 și 2, ce fac parte din aceeași structură. De asemenea se observă și la nivelul elevației că acest zid a fost adosat. În C2 au ieșit trei morminte. Descrierea mormintelor:

M1/Suprafața 1 (Fig. 1): orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dimensiunea

totală (ce a mai rămas): 40 cm; dimensiune craniu: -; dim. bazin: 22 cm; dim. femur: -; dim. tibie: -; brațele: -; antebrățele: -; materiale/artefacte: -; umplutura gropii: pământ afânat brun cu urme slabe de materiale de construcție; adâncimea: -86 cm față de prag; obs. 1: tăiat de deasupra bazinului de fundația zidului de vest; obs. 2: tibiile și femurele tăiate de muncitori.

M2/Suprafața 1 (Fig. 2): orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (ce a mai rămas): 70 cm (intră cu oasele picioarelor în profilul est); dim. craniu: deschiderea maxilarului e de 12 cm (craniul distrus de fundația peretelui de vest a încăperii); dim. bazin: 30 cm; dim. femur: se vede 12 cm din el; dim. tibie: -; brațele: întinse pe lângă corp; dim. braț: 31 cm; antebrățele: aduse spre bazin; dim. antebrăț: 25 cm; materiale/artefacte: fragment ceramic; umplutura gropii: pământ brun cu urme de argilă galbenă, cu fragmente de pietre (rar) și urme de cărbune (rar), fragment ceramic și alte oase; adâncimea: -110 cm față de prag; obs. 1: se afla sub M1; obs. 2: tăiat de fundația peretelui de vest; obs. 3: posibil ca groapa lui să-l fi tăiat pe M3.

M3/Suprafața 1 (Fig. 2): orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (cât s-a mai păstrat): 14 cm; dim. craniu: -; dim. bazin: -; dim. femur: -; brațele: ?; antebrățele: s-a păstrat doar antebrățul stâng care e paralel cu bazinul; materiale/artefacte: -; umplutura gropii: pământ brun cu urme de argilă galbenă, cu fragmente de pietre (rar) și urme de cărbune (rar), alte oase umane; adâncimea: -110 cm față de prag; obs. 1: spre vest de M3 este un craniu redepus ce poate fi al acestuia, dar și al lui M2 (craniul lui era tăiat de fundație); obs. 2: tăiat de fundația peretelui de nord.

M4/Suprafața: groapă cu oase redepute într-o umplutură de pământ afânat cu materiale de construcții; adâncimea: -125 cm.

Anexa 2/Suprafața 2

În cealaltă încăpere a clădirii, numită Anexa 2, s-a coborât de asemenea nivelul de călcare cu -30 cm. În pământul decapat nu au ieșit materiale arheologice doar pietre de dimensiuni mari.

C3/Suprafața 3

Suprafața 3 este în exterior spre curtea bisericii fiind o suprafață lată de 1,75 m și lungă cât întreaga clădire anume 11 m. În pământul decapat nu s-au găsit materiale arheologice.

Suprafața 4

Această suprafață se află în exteriorul clădirii în partea de nord, între pavajul curții, incintă și Anexă. Nu au ieșit materiale arheologice.

Concluzii

Decaparea nu a avut rezultate arheologice semnificative. În Suprafața 1 pământul a conținut câteva fragmente ceramice cu smalt și o furculiță, în timp pământul din Suprafața 2 nu a avut materiale arheologice, doar pietre de dimensiuni mari. În Suprafețele 3 și 4 nu a ieșit nici un material arheologic, pământul fiind unul negru amestecat cu materiale de construcții.

Pentru a avea o stratigrafie, în Suprafața 1 a fost trasată caseta C2. Aici au ieșit trei morminte din care M1

aflat la - 84 cm adâncime se afla într-un strat din pământ brun amestecat cu pământ negru și urme de argilă galbenă, rar bucăți de pietre (stratul 6) arătând un nivel de înmormântare. Celelalte două morminte (M2 și M3) se aflau la - 110 cm într-un strat format din pământ negru curat arătând un alt nivel de înmormântare. Prin urmare putem concluzia existența a două orizonturi de înmormântare, primul reprezentat de mormintele M2 și M3, care sunt cele mai timpurii, posibil din secolele XIV-XV și cel de al doilea orizont reprezentat de M1 mai târziu când au loc modificări importante la biserică și la incintă. În ceea ce privește fundațiile acestea se aflau la adâncimea de -128 cm față de prag.

Caseta C1 de pe latura de est a Capelei în curtea din afara ansamblului bisericesc aflată la est de biserică arată că fundația capelei și a contrafortului se Țes, dar nu putem spune același lucru și la nivelul elevației deoarece la contraforturi și incintă s-a intervenit pentru reparații în anii 1969-1971. Fundația contrafortului are o centură de beton, turnat în acea perioadă. Fundația Capelei se afla la adâncimea de -136 cm față de nivelul actual de călcare.

Abstract

In Surface 1 the soil contained some glazed ceramic fragments and a fork, while the soil in Surface 2 had no archaeological material, only larger stones. In Surfaces 3 and 4, no archaeological material came out, the soil being black mixed with construction materials.

To have a stratigraphy, box C2 was drawn in Surface 1. Here three graves came out of which M1 at -84 cm depth was in a layer of brown earth mixed with black earth and traces of yellow clay, rarely pieces of stones (layer 6) showing a burial level. The other two graves (M2 and M3) were at - 110 cm in a layer consisting of clean black soil indicating another burial level. Therefore we can conclude the existence of two burial horizons, the first one represented by tombs M2 and M3, which are the earliest, possibly from the 14th-15th centuries and the second horizon represented by M1 later when important changes take place at the church and at the premises. As for the foundations, they were at a depth of -128 cm from the threshold.

Box C1 on the east side of the Chapel in the courtyard outside the church complex east of the church shows that the foundation of the chapel and the buttress is woven, but we cannot say the same for the elevation because the buttresses and the enclosure were repaired in the years 1969-1971. The foundation of the buttress has a belt of concrete, cast in that period. The foundation of the Chapel was at a depth of -136 cm compared to the current treading level.

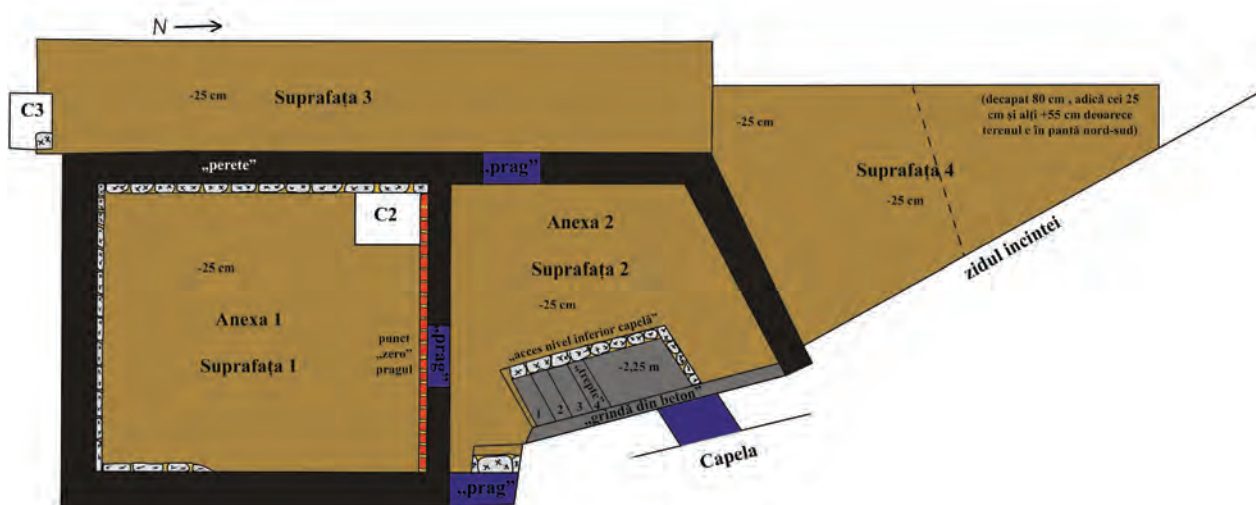

Fig. 1. Anexă (planul general al suprafețelor)

Fig. 2. Caseta C2 și mormântul M1

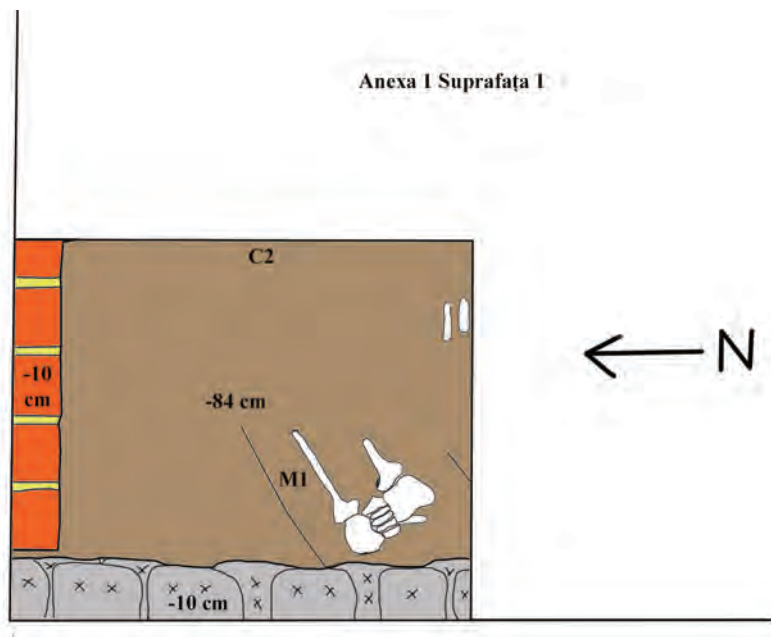

Fig. 3. Mormintele M2 și M3 din C2

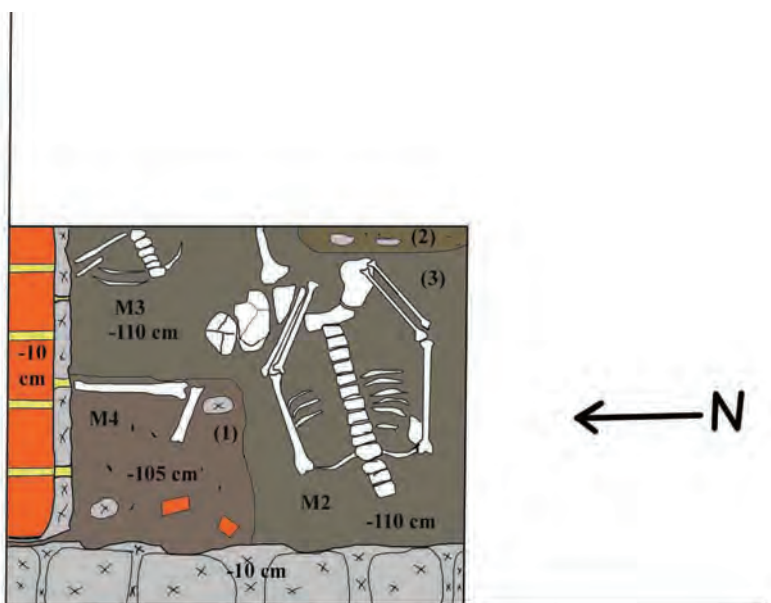
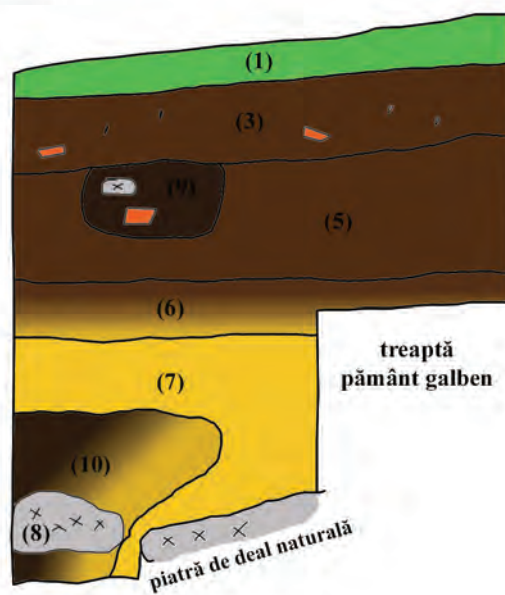

Fig. 4. Caseta C1 - profil de sud

106. Dumbrăvița, jud. Timiș**Punct: Parohia Ortodoxă III - situl Dumbrăvița 13****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 153 (Epoca bronzului Târziu)**Cod RAN:** 155270.09**Autorizație nr.** 558/10.07.2023**Colectiv:** Cristian Floca – responsabil științific, Victor Bunoiu (Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Academia Română, Filiala Timișoara).**Perioada desfășurării cercetării:** 26.06 - 07.07.2023

Cercetarea arheologică preventivă de la Dumbrăvița – *Obiectiv 13*, lângă fosta Unitate Militară din localitate, a fost solicitată de către Parohia Ortodoxă Română Dumbrăvița III, ca urmare a avizului emis de către Direcția Județeană de Cultură Timiș. Proiectul prevede construirea unei biserici ortodoxe pe un teren liber de construcții, în localitatea Dumbrăvița, str. Liviu Rebreanu, CF. Nr. 407296, jud. Timiș.

Cadrul natural

Localitatea Dumbrăvița, aflată în zona periurbană a orașului Timișoara (Pl. I), este încadrată în unitatea de relief a Câmpiei Joase a Timișoarei, într-o zonă marcată de activitatea hidrografică a pârâului *Behela*, curs de apă pus în legătură cu rețeaua hidrografică a râului Bega Veche. Parcela studiată de noi se află chiar pe terasa fluvială a unui curs fosil de apă, braț de divagare a pârâului *Behela*. Această mică vale adâncită cu până la 2 m se găsește la N și V de zona de interes (Pl. I, II).

Istoricul cercetărilor

Zona localității Dumbrăvița are un bogat repertoriu arheologic reperat mai cu seamă în ultimul deceniu datorită dezvoltării urbanistice intense și a evaluărilor sau cercetărilor preventive desfășurate aici de către arheologi. Parcela vizată de proiectul investițional este integral suprapusă peste perimetrul unui sit arheologic datând din epoca bronzului, cunoscut sub indicativul *Dumbrăvița – Obiectiv 13* (Pl. I - linie galbenă), sit încadrat în Repertoriul Arheologic Național cu codul RAN 155270.09. Descoperit în anul 2018 în cadrul unei evaluări de teren de suprafață de către arheologii Victor Bunoiu și Octavian Rogozea, situl a fost confirmat pe baza fragmentelor ceramice descoperite la nivelul solului, iar mai apoi în cadrul unor lucrări invazive (șanțuri de telecomunicații)¹. De asemenea, în vecinătatea zonei de interes, la 350 m spre E, se află unul din valurile „romane” de pământ, mai precis valul 2 (Pl. I - linie roz).

Analiza cartografiei istorice nu a furnizat elemente de interes în zona sitului cercetat.

Localizarea suprafețelor cercetate și obiectivele cercetării

Suprafețele cercetate preventiv (executate **până la sterilul arheologic**) au fost amplasate pe întreaga suprafață ocupată de clădirea bisericii, a clopotniței-lumânărar, a treptelor principale de acces și a bazinului de retenție a apelor pluviale, conform Planului de situație pus la dispoziție de șeful de proiect.

Prin efectuarea cercetării preventive s-a urmărit:

- descărcarea de sarcină arheologică a perimetrelor afectate de intervențiile intruzive ale proiectului investițional.
- cercetarea și documentarea stratigrafiei, a structurilor și a patrimoniului arheologic mobil din cadrul perimetrelor în care se vor face lucrările intruzive de către beneficiar.

Rezultatele cercetărilor arheologice preventive

Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița-*Parohia Ortodoxă III*, au dezvelit în premieră situația internă a sitului *Dumbrăvița 13*, lipsit de cercetări arheologice invazive până acum. Pe o suprafață totală de 335 m repartizată în cadrul celor 3 suprafețe cercetate (S.1 = 322 mp, S.2 = 3 mp, S.3 = 10 mp) au fost surprinse 17 complexe arheologice (Pl. III, IV), dar și situația stratigrafiei solului din această parte a sitului arheologic.

Stratigrafia

Situația stratigrafiei din cadrul unităților cercetate este una simplă, fiind cupusă din maxim 4 straturi, dintre care doar unul poate fi considerat arheologic. Deși au fost documentate fotografic toate profilele secțiunilor, desenul a fost executat pentru două profile reprezentative ale Secțiunii 1, fiind ales profilul longitudinal nordic și cel transversal estic (Pl. V, VI). Din cadrul observațiilor făcute de pe aceste profile, dar și din etapa săpării pe planuri artificiale, descriem cele 4 straturi, denumite de la 1 (cel mai recent) la 4, după cum urmează:

Strat 1 = nivel de depuneri recente compuse din pământ și moloz, fiind repartizat în partea estică a Suprafeței 1 și integral în cadrul Suprafeței 3. Are o grosime cuprinsă între 40-45 cm.

Strat 1A = parte din nivelul de depuneri recente, este reprezentat de un sol gălbui, argilos, lipsit de materiale și are o grosime cuprinsă între 5-10 cm.

Strat 2 = este reprezentat de nivelul arabil, de pe vreme când zona era inclusă în circuitul agricol, și este compus dintr-un sol negricios, granulos, cu conținut scăzut de artefacte mărunte. Are o grosime de 25-30 cm și cu excepția zonei de E, unde există depunerile de moloz, acest nivel reprezintă primul strat, partea sa superioară fiind nivelul de călcare actual. Imediat de sub acest strat pornesc cele 3 complexe contemporane, reprezentate de 3 șanțuri, probabil tranșee de exercițiu (Cx.1, Cx.10 și Cx.17).

Strat 3 = reprezintă depunerile nivelului de locuire din Epoca Bronzului și este reprezentat de un sol brun-negricios, granulos-argilos, care are o grosime de 15-20 cm. Se află sub nivelul arabil și are un conținut destul de însemnat de artefacte pe alocuri, compus din fragmente de chirpici, fragmente ceramice și osteologice. Din cadrul acestui strat se conturează complexele Epocii Bronzului.

Strat 4 = sol galben sau gălbui-brun, argilos, reprezintă sterilul arheologic sau contactul nivelului de locuire cu acest steril și are o grosime care variază între 10 cm în zona de V a Suprafeței 1 și 40 cm în zona de E a aceleiași unități, acolo unde săpătura noastră a pătruns mai adânc în mod artificial. Este lipsit de artefacte.

Structurile (Complexele) arheologice datate în Epoca Bronzului

Odată cu adâncirea pe planuri artificiale, în cadrul Stratului 3 și la contactul acestuia cu solul natural (steril arheologic) s-au conturat o serie de complexe arheologice

¹ Bunoiu Victor, 2019, fișă de sit, RAN, <https://ran.cimec.ro/sel.asp?codran=155270.09>

după diferența de culoare sau conținutul de materiale, repartizate pe întreaga suprafață a lui S.1 (Pl. IV).

Cu excepția a 3 șanțuri contemporane, datorate cel mai probabil activității Unității Militare care a activat la V de suprafața cercetată, au fost descoperite 14 structuri circulare în plan, cu indicativele Cx.2-9, Cx.11-16 (Pl. VII, VIII), aproape exclusiv formate din gropi adâncite (excepție fiind Cx. 8), dintre care majoritatea, 9 la număr, având profilul „cuptorit” (Cx.3, Cx.4, Cx.5, Cx.7, Cx.9, Cx.11, Cx.12, Cx.13 și Cx.14).

Complexul 2 (Cx. 2) - descoperit în zona de est a lui S.1, s-a conturat la adâncimea de 0,8 m adâncime față de nivelul de călcare din această zonă, după aglomerarea pigmentației de chirpici. După adâncirea în planul general, la 10 cm mai jos s-a conturat mai clar având o formă circulară și fragmente de chirpici. După golirea jumătății nordice a gropii, în profilul rezultat s-a observat umplutura compusă dintr-un sol brun, cu conținut ridicat de fragmente de chirpici și un singur fragment ceramic atipic, preistoric după factură. Groapa circulară Cx. 2 are 70 cm în diametru și 35 cm adâncime păstrată.

Complexul 3 (Cx.3 – Pl. XI, XVII) – descoperit în zona de est a lui S.1, intrând în profilul estic al secțiunii, s-a conturat la adâncimea de 85 cm față de nivelul de călcare din această zonă având o amprentă semicirculară în plan. Complexul a fost golit integral, profilul său fiind documentat în profilul general estic al lui S.1. S-a constatat astfel forma puternic evazată a pereților gropii, în partea lor inferioară, forma din vechime a acestei structuri fiind mai curând aceea de trunchi de piramidă. De asemenea, în cadrul profilului documentat se disting în mod clar două straturi: Stratul 1 - compus dintr-un sol brun-închis, granulos, compact, cu sporadice fragmente ceramic și pigmentație de chirpici, și Stratul 2 – reprezentat de un sol cenușiu, afânat, cu conținut mai ridicat de artefacte. Adâncimea lui Cx. 3 este de 90 cm. Inventarul gropii a fost compus din câteva fragmente ceramic, dintre care se distinge fragmentul unei cănițe al cărei profil s-a păstrat aproape integral, putând fi reconstituită ca și formă în mare măsură.

Complexul 4 (Cx.4 – Pl. XVII) – descoperit în zona central-estică a lui S.1, s-a conturat la 0,5 m adâncime față de nivelul actual de călcare, ca o groapă circulară cu diametrul de 0,6 m. Golită în primă fază pe jumătatea sa estică, groapa s-a cupțorit și adâncit susținut, motiv pentru care golirea sa integrală s-a făcut doar după ce partea sa superioară a fost decapată 20 cm. Adâncimea maximă de la conturarea gropii a fost de 80 cm. Umplutura gropii a fost compusă dintr-un sol eterogen, brun-cenușiu, afânat. Inventarul lui Cx.4 a fost compus dintr-un bogat conținut de fragmente ceramic și resturi osteologice.

Complexul 5 (Cx.5 – Pl. XII, XVIII) – descoperit în colțul de sud-est a lui S.1, Cx 5 a fost surprins parțial, o parte a acestui intrând în profilul sudic al suprafeței. Complexul s-a conturat având o formă semicirculară cu latura lungă, reprezentând probabil diametrul maxim al acesteia, cu o lungime de 1.5 m și latura scurtă surprinsă de 0,7 m. Golirea complexului a ilustrat o groapă adâncită până la 90 cm având un profil cu pereții cupțoriti (evazare maximă de 1,9 m). În cadrul profilului documentat s-au

distins în mod clar două niveluri: Stratul 1 - compus dintr-un sol brun-închis, granulos, compact, cu o grosime de 40 cm și conținut ridicat de fragmente de chirpici, și un al doilea nivel compus din două straturi asemănătoare: Stratul 2 – reprezentat de un sol cenușiu, afânat, cu conținut ridicat de fragmente ceramic și sporadice fragmente osteologice și Stratul 3 - sol cenușiu, afânat, cu conținut ridicat de cărbune și fragmente ceramic. Din cadrul acestui strat, aproape de fundul complexului, a fost descoperită o piesă de bronz aparent intactă, reprezentată de o lamă cu lungimea de, lățimea de și grosimea de 1 mm, având o nervură finuță pe axul longitudinal și zimți pe marginea dinspre capătul rotunjit. Adâncimea atinsă de Cx. 5 este de 90 cm.

Complexul 6 (Cx.6 - Pl. XVIII) – descoperit în zona de est a lui S.1, Cx. 6 s-a dovedit a fi o groapă ovală de dimensiuni reduse, având dimensiunile de 60 x 50 cm și adâncimea de 35 cm de la conturare. Umplutura gropii, compusă dintr-un sol brun, argilos, a conținut două fragmente ceramic și numeroase fragmente de chirpici.

Complexul 7 (Cx. 7 – Pl. XIII, XVIII) – descoperit în zona de est a lui S.1, având o formă circulară, s-a dovedit a fi o groapă puternic „cuptorită”, cu diametrul gurii de 1,3 m și diametrul maxim al pereților de 1,8 m. Adâncimea gropii a fost de 50 cm de la conturare iar umplutura a fost compusă dintr-un sol brun-cenușiu, afânat, cu un conținut consistent de fragmente ceramic și fragmente osteologice.

Complexul 8 (Cx. 8 – Pl. XIX) – descoperit în zona mediană a lui S.1, s-a evidențiat în nivelul de călcare ca și o aglomerare de fragmente ceramic puternic arse secundar și fragmente de chirpici. Adâncirea în cadrul acestei aglomerări nu a relevat existența vreunei structuri îngropate, funcționalitatea complexului, dacă acesta a reprezentat o structură în sine, fiind greu de precizat.

Complexul 9 (Cx. 9 - Pl. XIX) – descoperit în zona mediană a lui S.1, complexul s-a conturat ca o pată circulară cenușie la 0.5 m față de nivelul de călcare. Secționată pe jumătate în primă fază, groapa s-a cupțorit puternic. În cadrul profilului documentat se disting în mod clar două straturi: Stratul 1 - compus dintr-un sol brun-închis, granulos, compact, cu sporadice fragmente ceramic și pigmentație de chirpici, având o grosime de 20 cm și Stratul 2 – reprezentat de un sol cenușiu, afânat, cu conținut mai ridicat de artefacte. Adâncimea lui Cx. 9 este de 60 cm. Inventarul gropii a fost compus din numeroase fragmente ceramic și osteologice. Diametrul gurii este de 65 cm, iar diametrul maxim al pereților este de 1.65 m.

Complexul 11 (Cx. 11 – Pl. XV, XX, XXI) – descoperit în zona mediană-nordică a lui S.1 și conturat la adâncimea de 45 cm față de nivelul de călcare, complexul s-a dovedit a fi o groapă circulară adâncită, cu pereții ușor cupțoriti, având diametrul gurii de 1,5 m și adâncimea maximă de 1,15 m, fiind cel mai mare complex cercetat integral. În cadrul gropii Cx.11 s-a distins stratigrafia umpluturii, surprinsă și documentată în profilul rezultat în urma secționării acesteia. Astfel, umplutura s-a compus din 3 straturi principale, după cum urmează: Stratul 1: sol brun-negricios, granulos, cu conținut mediu de fragmente ceramic și osteologice; Stratul 2: nivel consistent de chirpici (fragmente de la o locuință cu pereți în elevație) și

cenușă, cu o grosime variabilă de 20-30 cm, lipsit de alte artefacte; Stratul 3 și 3A: sol cenușiu, afânat, intercalate de stratul 2. Stratul 3 conține în plus față de Stratul 3A pigmentație de cărbune, dar și o cantitate însemnată de artefacte ceramice. Complexul 11 se distinge dintre toate gropile ca și inventar ceramic. Aproape de baza gropii, din cadrul Stratul 3, au fost recoltate importante cantități de fragmente ceramice, dintre care se remarcă o serie de cănițe întregibile (Pl. XXI). De asemenea, 5 mărgelile care făceau parte dintr-un șirag și fragmentul unei verigi din bronz (inel?) au fost descoperite aproape de fundul gropii. Alături de ceramică, numeroase fragmente osteologice animale au fost recoltate din aceleași nivel de depuneri menajare. Stratul 4 (sol brun-închis cu pigmentație de ceramică și chirpici) și Stratul 5 (asemănător, dar aproape lipsit de artefacte) reprezintă straturi superioare, aflate de o parte și alta a marginilor gropii, care a avut o umplere rapidă, așa cum o atestă stratigrafia.

Complexul 12 (Cx.12 - Pl. XIX) – descoperit în zona mediană a lui S.1, complexul s-a conturat ca o pată circulară cenușie la 0,5 m față de nivelul de călcare. Secționată pe jumătate în primă fază, groapa s-a cuprins puternic. În cadrul profilului documentat se disting în mod clar două straturi: Stratul 1 - compus dintr-un sol brun-închis, granulos, compact, cu sporadice fragmente ceramic și pigmentație de chirpici, având o grosime de 30 cm și Stratul 2 – reprezentat de un sol cenușiu, afânat, cu conținut ridicat de artefacte. Adâncimea lui Cx.12 este de 85 cm. Inventarul gropii a fost compus din numeroase fragmente ceramice și osteologice. Diametrul gurii este de 60 cm, iar diametrul maxim al pereților este de 1,65 m.

Complexul 13 (Cx.13 – Pl. XVI, XXII) – descoperit în partea de NV a lui S.1, Cx.13 a fost surprins parțial, o parte a acestui, estimăm că jumătate, intrând în profilul nordic al suprafeței. Complexul s-a conturat având o formă semicirculară. Golirea cacestuia a ilustrat o groapă adâncită până la 85 cm având un profil cu pereții puternic cupriți (evazare maximă de 1,7 m). În cadrul profilului documentat s-au distins în mod clar două niveluri: Stratul 1 - compus dintr-un sol brun-închis, granulos, compact, cu grosime de 40 cm și conținut sporadic de fragmente ceramice, și un al doilea nivel compus din două straturi asemănătoare: Stratul 2 – reprezentat de un sol brun-cenușiu, afânat, cu conținut destul de consistent de fragmente ceramice și osteologice.

Complexul 14 (Cx. 14 – Pl. XXII) – descoperit aproape de colțul de nord-vest a lui S.1, s-a dovedit o groapă circulară ușor atipică față de celelalte. Deși dimensiunea sa este destul de importantă, având un diametru al gurii de 90 cm și un diametru maxim, la bază, de 1,1 m, cu o adâncime maximă de 45 cm, groapa s-a cuprins numai ușor și a fost compusă dintr-un sol brun-cenușiu compact, cu conținut sporadic de fragmente ceramice.

Complexul 15 (Cx.15 - Pl. XXII) – descoperit aproape de colțul de nord-vest a lui S.1, s-a dovedit a fi o groapă circulară de mici dimensiuni (diametru de 40 cm și adâncime de 20 cm), umplută cu un sol brun compact cu numeroase fragmente de chirpici, dintre care se distinge un decor sculptat din lut, probabil un element arhitectonic.

Complexul 16 (Cx. 16) - descoperit în zona de vest a

lui S.1, s-a dovedit a fi o groapă circulară de mici dimensiuni, cu pereții drepecți (diametru de 50 cm și adâncime de 20 cm), umplută cu un sol brun-închis, compact, cu pigmentație de chirpici și un singur fragment ceramic.

Structurile recente, datate în sec. XX

Odată cu urmărirea unor elemente de interes arheologic, anumite structuri contemporane au fost descoperite (Pl. IX). Este vorba despre câteva șanțuri de dimensiuni și formă atipice pentru niște structuri arheologice (Cx. 1, Cx. 10 din S.1 și Cx. 17 din S. 2). De asemenea, nivelul de conturare al acestora, imediat sub nivelul de arătură, s-a distins față de celelalte complexe. Un singur artefact (o sticlă ștanțată) din cadrul umpluturii complexelor a permis încadrarea cronologică a lui Cx. 10 și, prin analogie, al celorlalte două șanțuri, pe la mijlocul secolului XX, în timp ce funcționalitatea lor o legăm de activitatea unității militare aflate în vecinătatea parcelei studiate, fiind vorba probabil de șanțurile unor tranșee, probabil de exercițiu.

Complexul 1 (Cx.1 – Pl. X) - descoperit în zona de est a lui S.1, intrând în profilul general al secțiunii, s-a conturat încă de sub nivelul arăturii, după solul brun-închis, amestecat cu argilă galbenă.

Complexul s-a delimitat mai clar ca formă după decaparea absidei, fiind vorba despre un șanț de formă neregulară, cu pereții drepecți, lățimea de 45 cm și adâncimea de 80 cm. Din umplutura acestui șanț a fost recoltat un singur fragment ceramic, databil în Epoca Bronzului, aflat în poziție secundară.

Complexul 10 (Cx. 10) - descoperit în zona mediană a lui S.1, și conturat de noi la 0,4 m adâncime (acesta probabil pornea încă de la 0,3 m adâncime, dar nu a fost surprins), este singurul dintre cele 3 șanțuri care s-a delimitat integral, fiind vorba despre o structură în formă de „L”, cu pereții drepecți, lățimea de 45 cm și adâncimea păstrată de 40 cm. Lungimile segmentelor șanțului sunt de 3, respectiv 2 m. Din umplutura acestui șanț au fost recoltate mai multe fragmente ceramice databile în Epoca Bronzului, aflate în poziție secundară. Pe fundul șanțului a apărut o sticlă întreagă, provenind de la o băutură alcoolică, având ștanța „Monopolul alcoolului”, care a permis încadrarea cronologică a acestui șanț în sec. XX.

Complexul 17 (Cx.17) - descoperit în profilele vestic și sudic a lui S.2, șanțul nu a fost surprins ca lungime, însă conturarea sa imediat sub arătură, tipul de umplere, cu sol eterogen compus din sol brun-închis și argilă galbenă, forma parțial păstrată care cotește la 90 de grade, găsește bune analogii în celelalte două șanțuri, motiv pentru care îl încadrăm de asemenea în sec. XX. Cu o lățime de 45 cm, profilul șanțului a fost documentat în profilul general al secțiunii.

În cadrul Suprafeței 2 și Suprafeței 3 nu au fost descoperite complexe arheologice, ci doar structuri contemporane, așa cum este Cx. 17. În partea estică a lui S.3, de-a lungul profilului estic al acesteia s-a conturat un șanț recent, pus în legătură cu rețeaua de hidranți trasă acum câțiva ani în vecinătatea parcelei. Alinierea acestui șanț cu hidrantul aflat la mică distanță spre N, conturarea structurii sub nivelul de depuneri (moloș) și umplutura prezentă în el (sol negricios cu conținut de prundiș) ne-a

determinat să-i atribuim datarea și funcționalitatea, astfel că umplutura acestui șanț nu a fost golită mai jos de cota sterilului, atins în S.3 la adâncimea de 1,1 m.

Concluzii

În cadrul perimetrelor cercetate preventiv, din nivelul de locuire și la contactul acestuia cu solul natural (steril arheologic) s-au conturat o serie de complexe arheologice îngropate, majoritatea databile în Epoca bronzului.

Cu excepția a 3 șanțuri contemporane, datorate cel mai probabil activității Unității Militare care a activat la V de suprafața cercetată, au fost descoperite 14 structuri circulare în plan, cu indicativele Cx. 2–9, Cx.11-16, aproape exclusiv formate din gropi adâncite (excepție fiind Cx.8), dintre care majoritatea, 9 la număr, având profilul „cuptorit” (Cx.3, Cx.4, Cx.5, Cx.7, Cx.9, Cx.11, Cx.12, Cx.13 și Cx.14). Forma și conținutul gropilor atestă clar existența în cadrul acestui sit, necercetat invaziv până acum, a unei așezări de la finele epocii bronzului, funcționalitatea complexelor putând fi legată de cea a unor gropi de provizii, gropi de stâlp și gropi cu alte întrebuințări. Nu au fost descoperite structuri care să poată fi încadrate ca locuințe (cu excepția lui Cx 5, căruia nu-i cunoaștem dimensiunile și forma din pricina cercetării parțiale), însă descoperirea unor elemente arhitectonice consistente provenite de la pereți (chirpici cu urme de nuiel și fătuială, greutate de acoperiș, elemente decorate de lut) atestă existența în cadrul acestei așezări a unor locuințe de suprafață.

Tipologia ceramicii descoperite permite încadrarea acestor structuri în etapa târzie a Epocii Bronzului. Materialul provenit dintr-un singur complex arheologic, groapa Cx. 11, poate fi încadrat în faza I a culturii Cruceni-Belegiș. De asemenea, alte câteva fragmente ceramice provenite din stratul de cultură dețin decoruri specifice, încadrabile acestui orizont, așa cum sunt fragmentele decorate cu pseudo-șnur din Stratul 3 (Pl. XVII, sus). Toate celelalte complexe cu conținut ridicat de artefacte ceramice, care au deținut piese cu forme sau decoruri specifice (cum ar fi Cx. 3, 4, 5, 7, 11, 12, 13), pot fi încadrate fazei II ale aceleiași culturi, Cruceni-Belegiș.

Odată cu urmărirea unor elemente de interes arheologic, anumite structuri contemporane au fost descoperite, fiind vorba despre câteva șanțuri de dimensiuni și formă atipice pentru niște structuri arheologice (Cx1, Cx.10 din S.1 și Cx.17 din S.2). Un singur artefact (o sticlă ștanțată) din cadrul umpluturii complexelor a permis încadrarea cronologică a lui Cx. 10 și, prin analogie, al celorlalte două șanțuri, la mijlocul secolului XX, în timp ce funcționalitatea lor o legăm de activitatea unității militare aflate în vecinătatea parcelei studiate, fiind vorba probabil de șanțurile unor tranșee, probabil de exercițiu.

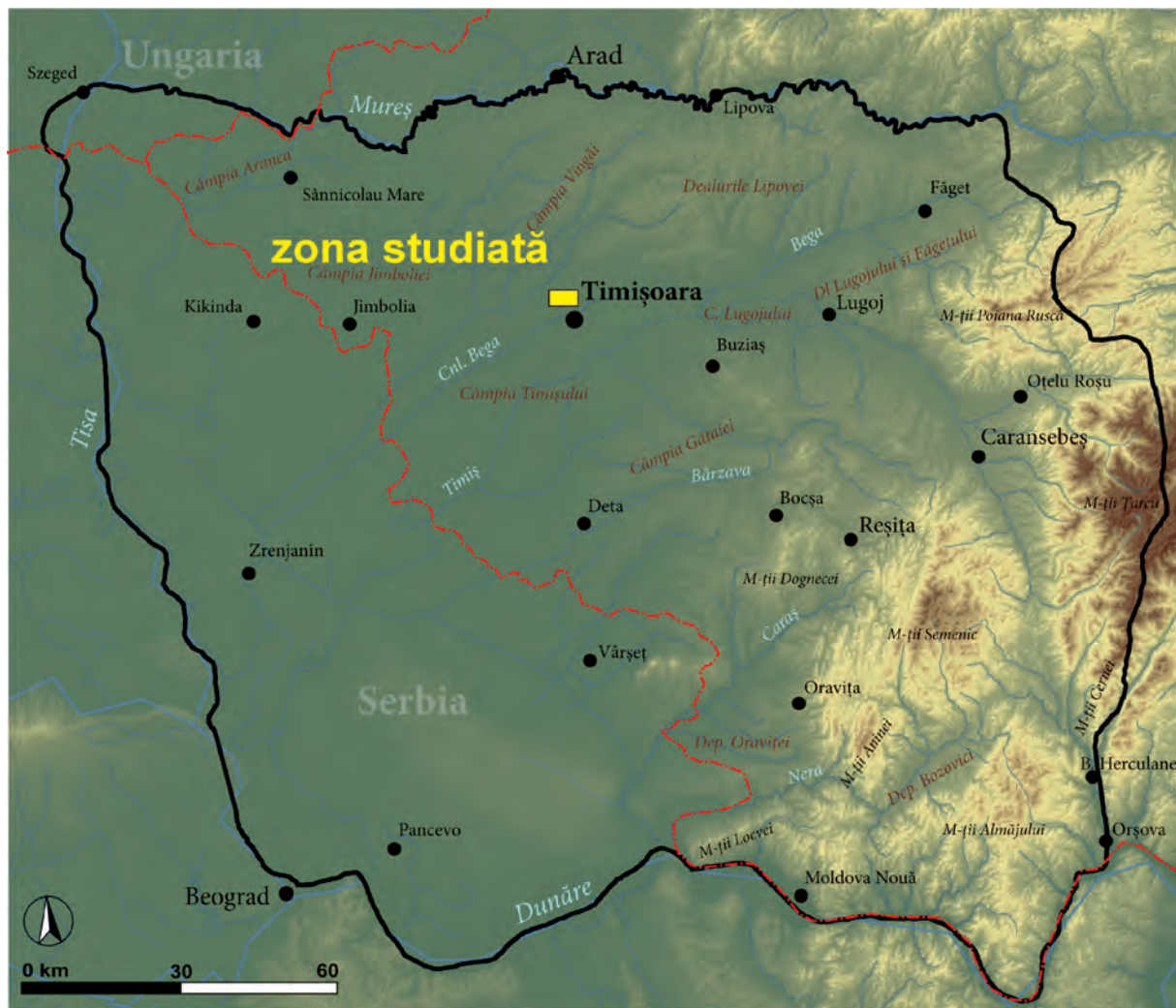
În contextul urbanistic în care se află situl arheologic cercetat, într-o zonă supusă din plin dezvoltării imobiliare (Pl. II), se impune ca cercetările arheologice să fie continuate în cadrul acestei așezări preistorice, odată cu noile construcții și intervenții propuse perimetrul sitului sau în vecinătatea acestuia.

Abstract

The rescue excavation on Dumbrăvița 13 archaeological site identified traces of a settlement belonging to the Late Bronze Age, phase I and II of Cruceni-Belegiș cultural group. Several storage circular pits, bell-like shaped in profile, were discovered, along with a large quantity of ceramic artefacts and animal bones. In the urban context of the site, in an area in full real estate development, it is imperative that archaeological research to be continued within this prehistoric settlement.

Bibliografie

Bunoiu 2019 - Bunoiu V., 2019, fișă de sit RAN, disponibilă on-line la: <https://ran.cimec.ro/sel.asp?codran=155270.09>

Pl. I. Harta fizică a Banatului istoric cu încadrarea zonei de cercetare (poligon galben) - sus și zona sitului, cu perimetrul cercetat (poligon galben) și siturile din zonă (linie galbenă și roz) pe imagine satelitară din anul 2022. Sursă imagine: G. Earth™ - jos

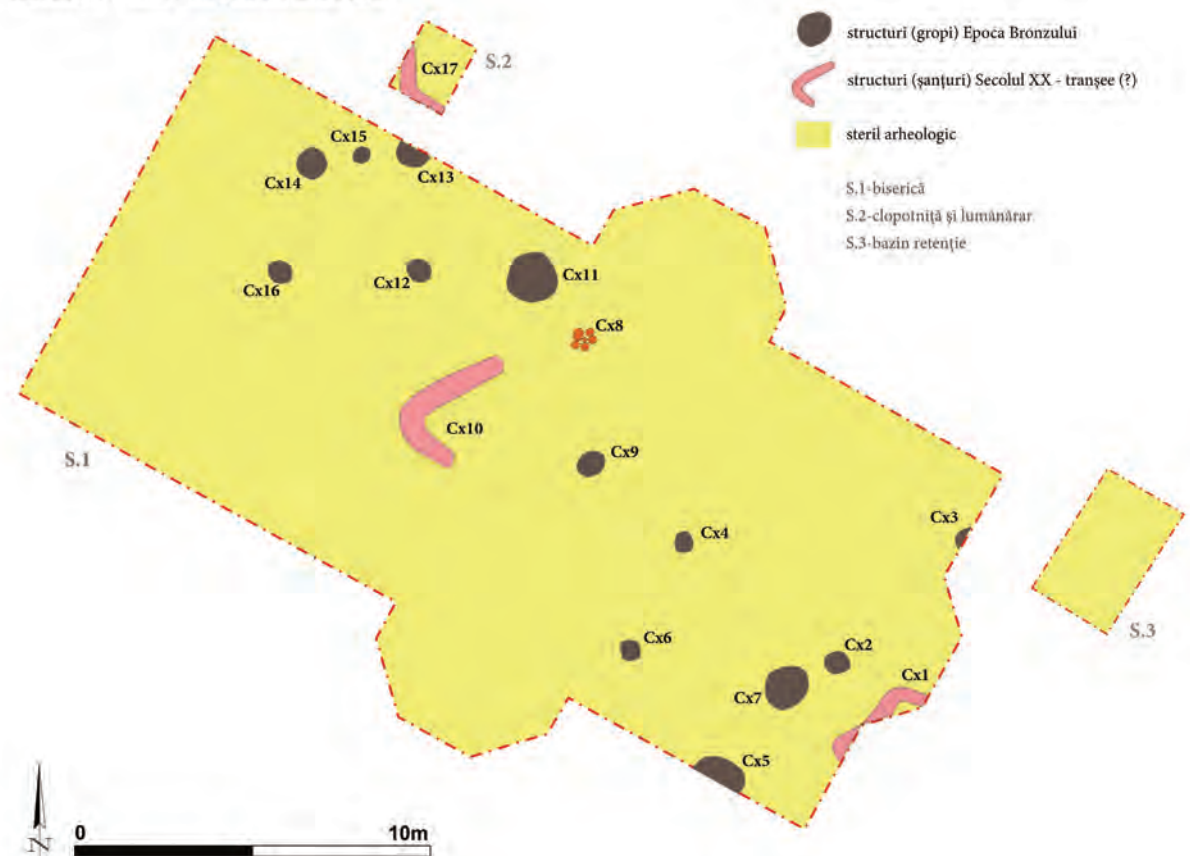

Pl. II. Suprafața cercetată și contextul urbanistic în care se află. Vedere dinspre nord

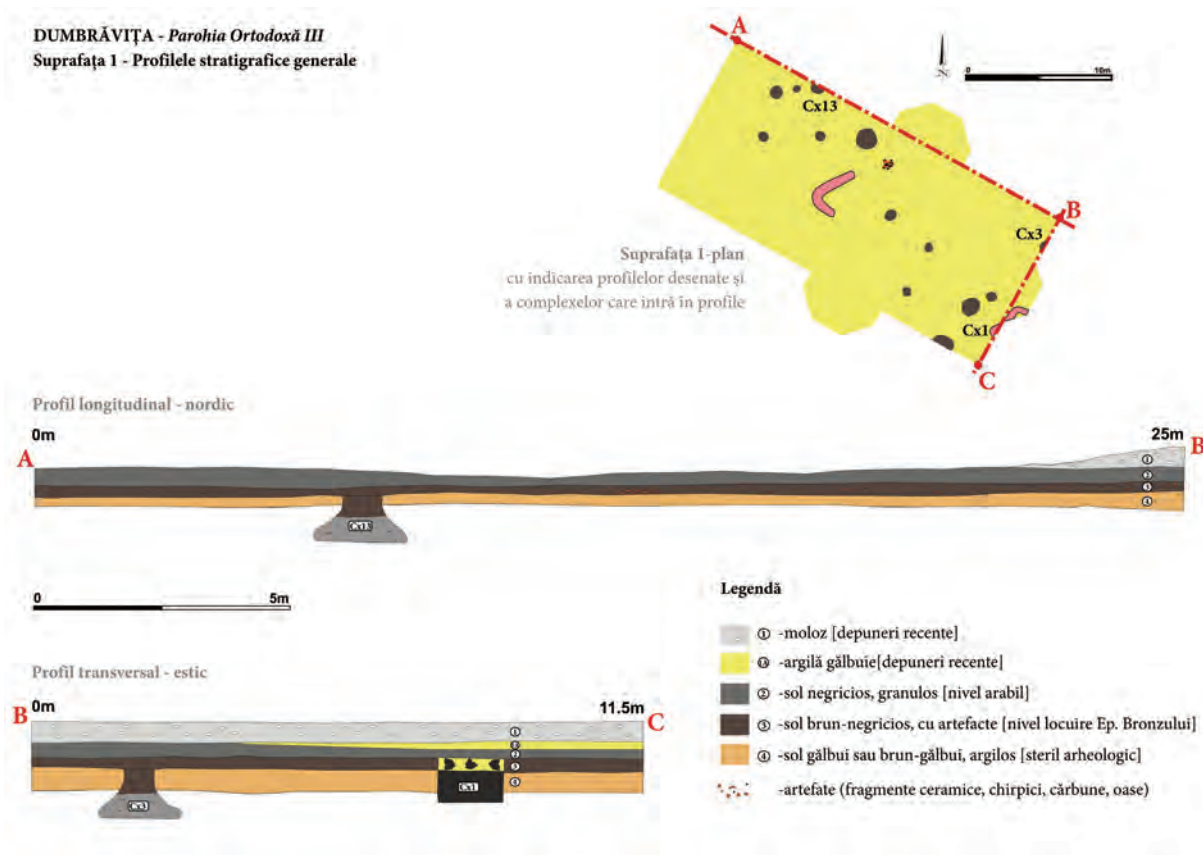
Pl. III. Suprafețele 1, 2, și 3. - planul final al săpăturii

DUMBRĂVIȚA - Parohia Ortodoxă III
Suprafața 1 - Planul descoperirilor arheologice

Pl. IV. Planul general al descoperirilor arheologice. Desen

DUMBRĂVIȚA - Parohia Ortodoxă III
Suprafața 1 - Profilele stratigrafice generale

Pl. V. Stratigrafia generală a Suprafeței 1. Desenul profilelor

107. Eforie Sud, jud. Constanța**Situl arheologic subacvatic Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre****Punct: Epava de la Eforie, Plaja Eforie Sud, în fața structurii ES5****Autorizație nr. 173/28.05.2023****Cod LMI: CT-I-s-A-02561****Colectiv:** Raluca Iosipescu - responsabil științific, Sergiu Iosipescu, Mihai Duca - membri, instituție organizatoare: INP**Perioada desfășurării cercetării:** iulie 2023

Epava era cunoscută în literatura căutărilor subacvate drept „epava de la digul Teu” din Eforie Sud, fiind descoperită întâmplător în anul 2009 de un scafandru amator. În anul 2010 a fost explorată de membrii unui club de scafandri recreaționali, fiind publicate informații în ziarul „Ziua de Constanța” în 2011. În anul 2013 cuie și fragmente de lemn din epavă au fost analizate de Laboratorul de Arheometrie din cadrul Universității Tehnice din Cluj-Napoca în colaborare cu Laboratorul de Analize Nucleare al Universității din Viena. Datarea propusă atât în privința cuielelor de metal, cât și a lemnului prelevat este sec. XIX, „cel mai probabil” în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Cu ocazia diagnosticului arheologic efectuat în anul 2020, epava a fost localizată pe fundul mării la o distanță de circa 7 m față de linia actuală a țărmului, la o adâncime de cca. 3,5 m. În urma realizării înnisipării plajei terestre și submerse conform proiectului Protecția și reabilitarea litoralului românesc al Mării Negre în zona Eforie, epava a ajuns să fie pe plaja actuală, acoperită de nisip, în jurul ei fiind delimitat un perimetru cu latura de 50 m. În vederea asigurării lucrărilor de cercetare arheologică în condiții de siguranță, după aducerea plajei la profilul final, în jurul epavei s-a montat în perimetrul astfel delimitat o incintă temporară din palplanșe, s-a excavat nisipul până la o cotă de siguranță de +1 m față de nivelul la care se afla epava cu un excavator dotat cu sistem RTK.

Ca metodă de cercetare s-a optat pentru cercetarea în suprafață.

În zona de vest a perimetrului, în apropierea fostului dig T, au apărut elementele din piatră care constituiau lestul sau balastul navei, oferind o primă percepție a conturului navei. Elementele lestului erau dispuse de o parte și de alta a unei părți mediane, acolo unde se aflau resturile chilei. Orientarea generală a axului navei era nord-nord-est – sud-sud-vest.

Cea mai mare parte a epavei se păstra sub nisip pe o lungime de aproximativ 10 m, în continuare, către nord, fiind acoperită cu bolovani de piatră, probabil prăbușiți în mare din fostul dig T. După evacuarea bolovanilor s-a putut observa că fragmentele degajate - posibil elemente ale punții vasului - prezentau o stare de conservare mai bună. Astfel, lungimea păstrată a epavei este de la cca. 13,40 m, cu o lățime de cca. 1,8 m.

În zona degajată a epavei au fost descoperite și alte elemente constructive ale sale constând din 3 dulapi de lemn ce făceau parte probabil din puntea vasului, iar la aproximativ 2 m distanță spre est, alte fragmente de tablă

ce căptușeau corpul vasului.

Chila (elementul principal de rezistență a unei nave, dispus pe axa longitudinală a fundului navei) era formată dintr-o grindă cu secțiune trapezoidală, cu dimensiunile păstrate de cca 20 x 20 cm. Chila este întărită la partea superioară de un dulap de lemn lat de cca. 20 cm și gros de cca. 3 cm. La partea inferioară a chilei s-a putut observa o întărire cu tablă de cupru care-i sporea rezistența. Peste chilă sunt montate varangele prinse cu piroane teșite. Pe partea inferioară a varangelor sunt prinse cu piroane, mai ales ascuțite, scândurile bordajului. Pe acestea din urmă au fost bătute cu ținte tăbliile metalice ce acopereau carena spre a o feri de acțiunea viermilor de lemn.

Varangele (grinzi transversale care intră în componența scheletului unei nave pentru consolidarea acesteia) erau prinse de chilă cu buloane și plăci metalice păstrate într-o formă neregulată, cele mai mari fiind de 28 x 24 cm, precum și piroane cu lungimea de cca. 13 - 15 cm și secțiunea de 1,5 cm.

Lestul era compus din blocuri paralelipipedice cu secțiunea patrulateră de cca. 15 cm și lungimile variind între 30 și 50 cm după poziția lor pe fundul calei de-a lungul navei. Se poate afirma că lestul așezat în interiorul vasului a conservat o mare parte a epavei datorită greutății ce a ținut pe loc elementele de lemn și nu a permis dezintegrarea lor completă.

La circa o treime din lungimea chilei s-a observat pe un fragment de lemn un orificiu, ce corespundea, probabil, cu locul catargului.

La pupa navei s-au găsit mai mulți dulapi de lemn, cel mai lung de 225 cm, proveniți, cel mai probabil, de la puntea sau duneta navei. După piesele de lemn de la pupa epavei se poate conchide că aceasta era de formă dreaptă având, desigur, o cârmă de etambou. Transversal, la capătul celui mai lung dulap s-a aflat fusul unei mici ancore (?) cu inel păstrat parțial și începutul brațelor. Lungimea fusului este de c. 0,80 m. Ancora este acoperită cu un strat gros de depuneri, care au avut însă ca efect protejarea metalului (fier) de rugină.

Corpul navei era protejat prin căptușire cu tablă metalică, în mai multe zone fiind observate fragmente de tablă și cuie de mici dimensiuni de c. 1,00 cm lungime, cu secțiune pătrată, cap rotund și drept, înfipte în bordajul de lemn.

După orientarea axului navei, se poate presupune că aceasta se abătea de la direcția N-S, spre tribord cu cca 30°, îndreptându-se spre țărm. Absența elementelor de lest din corpul navei la tribord prora poate sugera că impactul cu stâncile s-a produs pe această parte a navei provocând naufragiul.

Întrucât nu s-au descoperit artefacte ceramice sau piese numismatice în situl epavei cercetat care să permită datarea acesteia s-a recurs la cercetarea petrografică (vezi mai jos) a blocurilor lestului, la analize ale compoziției metalelor ce au intrat în compoziția buloanelor, piroanelor, cuielelor, tablei ce căptușea carena, a fusului ancorei descoperite în săpătură.

Au fost colectate eșantioane de lemn și metal provenind din mai multe zone ale epavei care au fost predate Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” pentru a fi analizate. Se au în vedere analize de datare cu radiocarbon pentru probele de lemn. În privința pieselor și

fragmentelor metalice se vor realiza radiografii și tomografii ale ancorei (?) și analize XRF (X-ray Fluorescence) pentru a extrage compoziția chimică a aliajelor. Urmează să fie făcute și analizele dendrologice spre a stabili specia lemnului și, eventual, vechimea sa.

Din Raportul preliminar redactat de colectivul de la Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară "Horia Hulubei" rezultă că prin aplicarea metodei de analiză prin Fluorescența cu Raze X asupra fragmentelor de tablă de bordaj, acestea sunt atribuite unui aliaj alcătuit din Cu (60,66%), Zn (36,58%), Sn (1,02%) și Fe (1,74%), cunoscut sub numele de *Aliajul lui Aich*. Johann Aich a fost un ofițer în marina regală imperială austriacă de la Veneția, care a patentat aliajul în anul 1860. Un alt aliaj identificat în probele de tablă de bordaj este *Muntz metal*, compus din Cu (60%), Zn (40%) și urme de fier. George Frederick Muntz, industriaș din Birmingham, a patentat acest aliaj în anul 1832 în Marea Britanie.

Ambele tipuri de aliaje au fost utilizate în paralel, în ciuda decalajului în timp dintre anii de obținere a patentelor, și anterior datei acestora - pentru Muntz anul 1832, pentru Johann Aich anul 1860 -, astfel că se poate presupune că epava ar aparține unei nave construite înainte de mijlocului secolului al XIX-lea. Rezultatele definitive referitoare la probele metalice, de lemn și piatră vor contribui, sperăm, la o încadrarea cronologică mai precisă a epavei. De asemenea, cercetări mai aprofundate de arhitectură navală vor putea aduce noi precizări în ceea ce privește încadrarea tipologică a epavei.

Cât privește analiza geologică a lestului, estimat mai întâi a fi o gresie, analiza efectuată în cadrul Institutului Geologic al României din București (geolog dr. Albert Baltreș) a stabilit că este vorba de un ciment având în compoziție rocă pozuollană, ceea ce conduce cercetarea spre ipoteza originii șantierului naval unde s-a construit nava către Regatul celor Două Sicilii.

Abstract

As part of the project Protection and rehabilitation of the Romanian coast of the Black Sea in the Eforie area, a wreck of a wooden ship, known in the literature of underwater searches as the „wreck from the T pier” in Eforie Sud, was archaeologically investigated.

The discovered remains represent the „backbone” of the wreck, represented by the keel (the main element of resistance of a ship, arranged on the longitudinal axis of the bottom of the ship), floors (a transverse connection between the keel and the two frames on each side, at the base of the hull), attached to the keel with metal bolts and plates, as well as nails, ballast, composed of parallelepiped blocks, fragments of the deck, the spindle of a small anchor (?) and fragments of the copper sheet which covered the hull.

Wood and metal samples from several areas of the wreck were collected and handed over to the „Horia Hulubei” Institute of Nuclear Physics and Engineering to be analyzed. Radiocarbon dating analyzes of wood samples are considered. Regarding the metal parts and fragments, radiographs and tomography of the anchor (?) and XRF (X-ray Fluorescence) analyzes will be performed to extract

the chemical composition of the alloys. Dendrochronology analyzes will also be done to establish the species of wood and, possibly, its age.

Illustrations list:

Fig. 1. Image of the perimeter around the wreck.

Fig. 2. Overall view of the wreck from the N; next to roulette possibly anchor (?).

Fig. 3, 4, 5. Details of the body of the wreck that preserves in situ constructive elements and ballast weights.

Fig. 6. Anchor fragment (?).

Fig. 7. Image extracted from the 3D scan of the wreck.

Fig. 1. Imagine a perimetrului delimitat în jurul epavei

Fig. 2. Vedere de ansamblu a epavei dinspre N; lângă ruletă posibil ancoră (?)

Fig. 3, 4, 5. Detalii din corpul epavei ce păstrează in situ elemente constructive și greutatea de lest

Fig. 6. Fragment de ancoră (?)

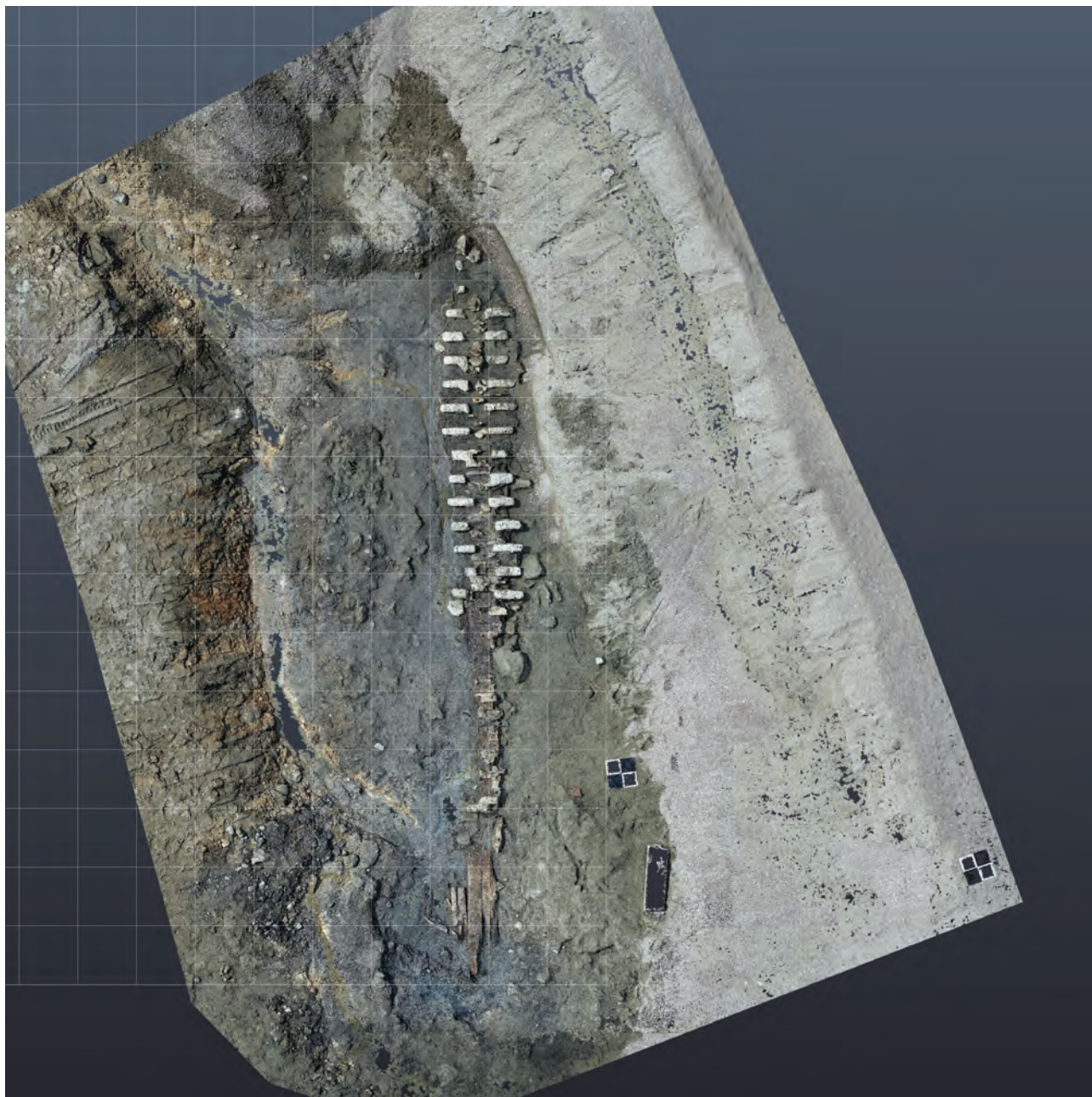

Fig. 7. Imagine extrasă din scanarea 3D a epavei

108. Enisala, com. Sarichioi, jud. Tulcea**Punct: Peștera / La baba Joimărița / La Moțu / La cetate****Tip de sit:** 2 (descoperire funerară), 21 (necropolă), 211 (necropolă plană)**Încadrare cronologică:** 3 (Epoca antică), 32 (Epoca romană), 322 (Epoca romană târzie), 34 (Epoca romano-bizantină)**Autorizația nr.** 324 / 2023**Cod RAN:** 161197.02; **Cod LMI:** TL-I-s-B-05781**Colectiv:** Dorel Paraschiv (ICEM Tulcea) - responsabil științific

Cercetarea a avut caracter preventiv, fiind prilejuită de extinderea unei locuințe. Zona supusă investiției se află în partea de NV a localității, la N de Strada Turistilor și la E de fortificația din punctul *Peștera*, în zona de protecție a acesteia și în perimetrul necropolei așezării. Fortificația este amplasată pe un promontoriu stâncos care intră în lacul Babadag. La S și la E aceasta este întărită cu șanț care, mai ales în partea estică, se observă și astăzi foarte bine, iar la N și la V suprapune direct marginile abrupte ale platoului, făcând inutilă dublarea sistemului de apărare cu șanț. Primele mențiuni ale fortificației din punctul *Peștera* au fost făcute la sfârșitul sec. XIX de către P. Polonic. Cele două călătorii ale acestuia (în noiembrie 1897 și aprilie 1898) au prilejuit importante observații asupra sitului, completate de o hartă în care era localizat acesta, precum și mica fortificație romano-bizantină din punctul Palanca – situată la o distanță de cca. 1,5 km și de câte un plan pentru fiecare. Polonic observase, în interiorul cetății, „construcții din zid”, iar incinta, după spusele locuitorilor care săpau după piatră, avea 1–1,5 m lățime¹. Ulterior, până la studiul lui Al. S. Ștefan din anul 1977 informațiile despre cetățile de la Enisala s-au limitat la o serie de semnalări².

Cercetările preventive efectuate în 2005-2006 pentru construcția unei pensiuni (*Enisala Safari Village*) la V de suprafața în discuție au dus la identificarea unui singur strat de cultură de perioadă romano-bizantină și a patru morminte de înhumatie din aceeași perioadă (unul de adult și trei de copii), trei dintre acestea fiind amenajate cu *tegulae*³. Toate mormintele au fost descoperite în partea inferioară a terasei.

Alte două morminte ale aceleiași necropole au fost cercetate parțial în 2005, cu prilejul instalării conductelor pentru rețeaua de apă potabilă, la S de punctul nostru, între DJ 222 și străzile Cabanei și Derdelușului⁴. Un alt mormânt, ce prezenta ca inventar un pieptene din os datat în sec. IV, a fost descoperit în 2021 în centrul localității, la cca. 500 m SSV de zona în discuție, între DJ 223A și Strada Florilor⁵ însă nu știm dacă poate fi încadrat în necropola așezării de la *Peștera*.

Cercetarea noastră s-a realizat prin trei suprafețe, în

zonele corespunzătoare viitoarei investiții, însă doar în una dintre acestea (S 1) a fost descoperit un complex. S 1 fost trasată la 1,4 m E de casa propriu-zisă, având dimensiunile inițiale de 4,5 x 1,5 m și orientarea S-N. La V de aceasta, după demolarea unei anexe a apărut o ravenă.

Stratigrafia arată astfel:

- 0-0,7 m – pământ depus, ce conține resturi ale anexei demolate;

- 0,7-1,3 m – pământ galben.

În capătul de N al secțiunii, la adâncimea de 1,2 m, au apărut cărămizile din construcția unui mormânt (porțiunea estică a acestuia), drept pentru care suprafața a fost extinsă spre V și spre N, având în final formă octogonală și suprafața de 9,6 mp.

Mormântul, orientat V-E, avea acoperiș în două ape, din câte cinci cărămizi și jumătate pe fiecare parte. Cărămizile aveau dimensiunile de 34 x 34 x 5 cm. Zona de V a mormântului (corespunzătoare craniului) era marcată prin fragmente de cărămizi. Lungimea amenajării era de 2 m.

Am îndepărtat cărămizile și am continuat săpătura într-un strat de pământ galben, mai puțin tasat. La adâncimea de 2 m a apărut scheletul unui adult, în poziția decubit dorsal, cu mâinile pe lângă corp; deși oasele erau în conexiune anatomică, acestea erau foarte slab conservate.

Mormântul nu prezenta obiecte de inventar, dar, după cărămizi și contextele în care au fost descoperite cele șase morminte în urma cercetărilor din 2005-2006, acesta poate fi plasat în perioada romană târzie.

Bibliografie:

Iacob, Nuțu, Paraschiv 2005 - Iacob, M., Nuțu, G., Paraschiv, D. 2006, *Enisala, com. Sarichioi, jud. Tulcea, Punct: Peștera*, CCA, Campania 2005, 154;

Iacob, Nuțu, Paraschiv 2006 - Iacob, M., Nuțu, G., Paraschiv, D., 2007, *Enisala*, CCA Campania 2006, 146-147;

Nuțu, Paraschiv 2005 - Paraschiv, D., Nuțu, G. 2005, *The Discovery of a clay Thuribulum in the North of Dobrudja*, în V. Cojocar (ed.), *Ethnic Contacts and Cultural Exchanges North and West Black Sea from the Greek Colonization to the Ottoman Conquest*, Editura Trinitas, Iași, p. 339-349;

Polonic, P., *Despre valurile, drumurile și cetățile din țările locuite de români*, mss., Biblioteca Academiei Române;

Stănică, Ailincăi, Ignat, Zvîncă, 2005 - 2006 - Stănică, A., Ailincăi, S.C., Ignat, A., Zvîncă, I. 2005-2006, *Noi descoperiri funerare pe teritoriul localității Enisala (com. Sarichioi, jud. Tulcea)*, Peuce S.N. 3-4, p. 317-330;

Ștefan 1977 - Ștefan, Al. S., 1977, *Cetățile romane de la Enisala. Studiu aerofotografic*, RMM-MIA 12, 2, p. 15-25.

¹ Polonic mss., partea a II-a, caietul IV, f. 29-30.

² Ștefan 1977.

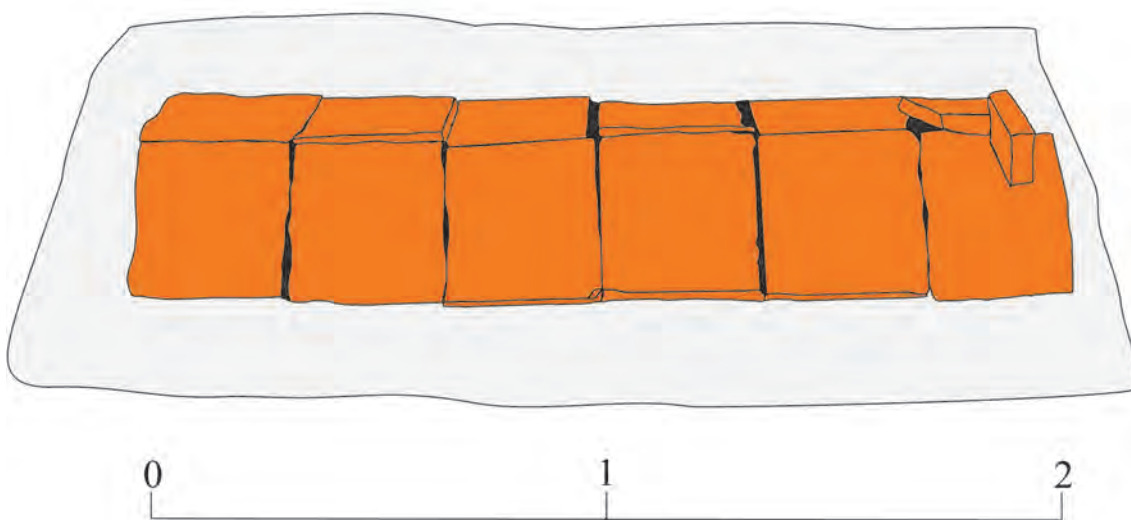
³ Paraschiv, Nuțu 2005; Iacob, Nuțu, Paraschiv, 2006. Iacob, Nuțu, Paraschiv, 2007.

⁴ Stănică et alii 2005-2006, p. 321-322.

⁵ Cercetări A. Stănică și G. Grumăzescu, inedite.

Pl. I. Necropola de la Enisala

Pl. II. Mormântul cercetat

109. Găgeni, com. Săhăteni, jud. Buzău**Punct: Fermă reproducție suine****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă), 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 33 (epoca post-romană), 42 (epoca migrațiilor), 43 (epoca medievală)**Autorizația nr.** 366/1.09.2023**Colectiv:** Gabriel Stăicuț - responsabil științific, Roxana Munteanu, Cătălin Dinu, Laurențiu Grigoraș, Daniel Garvăn (MJ Buzău)**Perioada desfășurării cercetării:** 12.09-17.11.2023

Cercetarea preventivă s-a desfășurat în perimetrul Fermei de reproducție suine Găgeni. Aceasta se găsește într-o zonă joasă și deschisă, în apropierea liniei de contact între Câmpia Română și dealurile Subcarpatice. Administrativ, este amplasată în extravilanul satului Găgeni, com. Săhăteni, jud. Buzău, la cca. 1 km nord-est față de limita localității.

Investiția proiectată (construirea unei ferme zootehnice) a debutat în prima parte a anului 2023 fără asistență arheologică, în zonă nefiind cunoscute anterior situri arheologice. În cursul lucrărilor de decapare a două suprafețe pentru amenajarea unor bazine au fost dezvelite complexe funerare, drept pentru care lucrările de construire au fost stopate până la cercetarea vestigiilor.

Proiectul de cercetare întocmit a vizat investigarea exhaustivă a două zone aferente bazinelor (S și L), a căror suprafață acoperă peste 9.300 mp.

În cursul săpăturilor din 2023 am finalizat cercetarea suprafeței S, de 1339,16 mp. Au fost delimitate 124 de complexe – gropi de mari dimensiuni, locuințe, morminte. Deoarece cea mai mare parte a suprafeței investigate a fost decapată înaintea începerii cercetării arheologice, unele complexe (4, 5, 57) au fost parțial deranjate, fără ca acest lucru să împiedice interpretarea tipologiei sau a cronologiei structurilor.

După cum arată datele obținute din prezenta cercetare, situl cuprinde: complexe funerare din prima jumătate a mileniului I d.Hr.; structuri domestice din sec. IV și din sec. VI-VII; o necropolă medievală cu cel puțin două faze de existență; structuri de locuire din perioada medievală.

Au fost identificate 49 de complexe funerare, majoritatea (47) cuprinzând înhumări care corespund ca poziție și orientare ritului creștin. Foarte puține morminte aveau inventar care să permită rafinarea cronologiei – câțiva bumbi globulari, două monede (din care una ilizibilă), mărgelile de sticlă (Cx. 27 și 28), inele cu veriga torsadată (Cx. 62).

Ținând cont de descoperiri similare, am încadrat în categoria locuințelor șapte complexe ușor adâncite, cel mai multe fără elemente constructive aparte. Doar două complexe – Cx. 79 și 105, ambele datate în cursul primului mileniu d.Hr., – au avut și structuri de combustie (între acestea Cx. 105 nefiind o instalație domestică). Doar Cx. 100 poate fi atribuit cu certitudine evului mediu, la care se adaugă: o locuință din sec. II-IV (Cx. 34); două locuințe din sec. IV (Cx. 1 și 3); o locuință din sec. VI-VI (Cx. 79); două

structuri neatribuite cronologic (Cx. 38 și 43).

Cele mai multe dintre cele 67 de gropi cercetate (33) pot fi atribuite perioadei medievale. Sunt gropi de mari dimensiuni, cu o deschidere de cca. 2 m, din care s-a recuperat, de regulă, un abundent material osteologic și un lot ceramic redus cantitativ, în general puțin expresiv. Acestora li se adaugă 22 de gropi cu material Sântana de Mureș și 12 gropi care nu au elemente care să permită o atribuire cronologică.

O funcționalitate diferită par să fi avut gropile Cx. 22 și 94, a căror aspect poate să corespundă unor fântâni. Adâncimea maximă de săpare a acestora ajunge la contactul cu pânza freatică.

Stratigrafia în suprafața cercetată se prezintă unitar. Nu se observă diferențieri cromatice sau de textură care să permită delimitarea unor niveluri distincte. De la nivelul de călcare actual și până spre 0,85/0,95 m se găsește un strat de pământ de culoare brun-negricioasă, uniform cromatic, relativ omogen. De la cotele menționate se observă o tranziție graduală spre argila galbenă, fără urme antropice.

Materialele arheologice sunt rare în afara complexelor. Inclusiv în suprafața decapată controlat conturul gropilor s-a observat doar la contactul cu sterilul.

Pentru cronologia și planimetria sitului importante sunt observațiile referitoare la cele câteva cazuri în care complexele se suprapun sau se întretaie. Între acestea, suprapunerile Cx. 21/77 și Cx. 58/11/59 permit delimitarea a cel puțin două faze în existența necropolei medievale. Între săparea mormintelor 58 și 59 se intercalează momentul în care este săpată groapa Cx. 11, a cărei umplutură corespunde unei utilizări domestice.

Cercetarea arheologică desfășurată în cadrul prezentului proiect aduce informații consistente pentru mai multe secvențe cronologice mai mult sau mai puțin cunoscute în Câmpia Română. Printre acestea, importantă este identificarea cimitirelor și a structurilor domestice care pot fi atribuite unui sat medieval (deocamdată neidentificat), care a existat în această zonă cândva pe parcursul secolelor XV-XVII. De asemenea, structurile de locuire care pot fi atribuite sec. IV (Sântana de Mureș) și sec. VI-VII (Ipotești-Cândești) completează informațiile despre istoria mileniului I d. Hr. Analiza antropologică pentru cele 47 de complexe funerare medievale cercetate până în prezent va completa puținele date cunoscute referitoare la populația zonei.

O atenție specială merită complexele funerare 57 și 107, care se încadrează, cel mai probabil, în prima jumătate a mileniului I d.Hr.

Situl, nou identificat, devine datorită cercetărilor desfășurate în cadrul proiectului de investiții de la ferma de reproducție suine, unul dintre cele mai bine documentate din zona de câmpie a Buzăului.

Abstract

The preventive research took place within the perimeter of construction site of a Swine Farm. It is situated in a low, open area, near the contact line between the Romanian Plain and the Subcarpathian hills. Administratively, it is located in the outskirts of the Găgeni village, Săhăteni commune, Buzău county, approximately 1 km northeast from the locality's border.

The planned investment (construction of a livestock farm) began in the first part of 2023 without archaeological assistance, as no archaeological sites were previously known in the area. During the earthmoving works for creating basins, burial complexes were uncovered, prompting a halt in construction until the examination of the remains.

The research project aimed at the comprehensive investigation of two areas related to the basins (S and L), covering an area of over 9,300 sqm.

In the 2023 excavations, the research of the S area (1339.16 sqm), was completed. 124 archaeological features were identified - large pits, dwellings, tombs. 49 burial complexes were identified, with most (47) containing burials consistent with Christian rites in position and orientation. Very few graves had inventory allowing refinement of the chronology - a few globular buttons, two coins (one illegible), glass beads (Cx. 27 and 28), rings with twisted links (Cx. 62). One of the funerary features refer to the first half of the 1st millennium AD.

Considering similar findings, seven slightly sunken complexes were categorized as dwellings, most lacking distinct construction elements. Only two complexes - Cx. 79 and 105, both dated during the first millennium AD - had combustion structures (with Cx. 105 not being a domestic installation). Only Cx. 100 can be confidently attributed to the Middle Ages, along with: a dwelling from the 2nd-4th centuries (Cx. 34); two dwellings from the 4th century (Cx. 1 and 3); a dwelling from the 6th-7th centuries (Cx. 79); two structures without clear chronological attribution (Cx. 38 and 43).

Most of the 67 excavated pits can be attributed to the medieval period. These are large pits, with an opening of approximately 2 meters, containing usually abundant osteological material and a small, generally unexpressive, ceramic assemblage. Additionally, there were 22 pits with Santana de Mureș material and 12 pits without elements allowing chronological attribution.

The stratigraphy in the researched area appears uniform. There are no chromatic or textural differentiations allowing the delimitation of distinct levels. From the current ground level to approximately 0.85/0.95 meters, there is a dark brown layer, uniformly chromatic and relatively homogeneous. From these levels, there is a gradual transition to yellow clay, without anthropic traces.

Archaeological materials are scarce outside the complexes. Even in the excavated controlled surface around the pits, markings were observed only at the sterile soil contact.

For the chronology and site layout, observations of the few cases where complexes overlap or intersect are essential. Among these, the overlaps Cx. 21/77 and

Cx. 58/11/59 allow the delineation of at least two phases in the existence of the medieval necropolis. Between the excavated graves 58 and 59, there is an intermediate moment when pit Cx. 11 was dug, whose content corresponds to a domestic use.

The archaeological research carried out within this project provides consistent information for several more or less known chronological sequences in the Romanian Plain. Among these, the identification of cemeteries and domestic structures attributed to a medieval village (currently unidentified) that existed in this area sometime during the 15th-17th centuries is significant. Additionally, living structures attributed to the 4th century (Sântana de Mureș) and the 6th-7th centuries (Ipotești-Cândești) complement the information about the history of the 1st millennium AD. Anthropological analysis for the 47 medieval burial complexes researched so far will add to the limited data known about the population of the area.

Special attention is warranted for burial complexes 57 and 107, most likely from the first half of the 1st millennium AD.

Illustration

Pl. I. Găgeni – Swine breeding farm: 1. General view from the north; 2. Area S during the 2023 research.

Pl. I. Găgeni – Ferma reproducție suine: 1. Vedere generală dinspre nord; 2. Suprafața S în cursul cercetărilor din 2023

110. Medgidia, jud. Constanța

Punct: Valul de piatră - în extravilanul mun. Medgidia și UAT Poarta Albă, jud. Constanța (la nord de cariera ROMCIM)

Tip de sit: 1 (locuire), 125 (fortificații)

Încadrare cronologică: 431 (Epoca medievală timpurie)

Cod RAN: 60856.05

Autorizația nr. 265/03.07.2023

Colectiv: Cristina Talmațchi – responsabil științific; Constantin Șova (MINAC); Bogdan Andrei Chiriloaie, Laura Gheorghiu, Ioana Doncu (UAIC Iași), Claudiu Lăzărică (TRC Timișoara)

Perioada desfășurării cercetării: august-octombrie 2023

Începând din vara anului 2023 și până în octombrie a fost realizată o cercetare arheologică preventivă pe un teren situat în extravilanul municipiului Medgidia, la limita cu UAT Poarta Albă, conform contractului de cercetare încheiat între MINA Constanța și beneficiarul ROMCIM S.A. Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului, de circa 1850 mp, pe care se dorește investiția „Relocare conductă transport gaze naturale Isaccea-Negru Vodă”. Scopul proiectului este relocarea conductei internaționale astfel încât extinderea carierei să fie făcută pe actualul amplasament al acesteia, aflat la cca. 260 m est de Cariera Medgidia.

Terenul pe care se propune relocarea conductei internaționale de transport gaze se află la E de Fabrica de ciment, respectiv la N de Cariera Medgidia (Remus Opreanu). Acesta reprezintă o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, cele mai noi informații provenind de la rezultatele diagnosticului de teren (realizat în 2022), când în zonă a fost constatată existența unui nivel de locuire medieval-timpuriu și un posibil șanț care, în urma analizei traseelor aliniamentelor defensive Valul mare de pământ și Valul de piatră, a fost considerat ca aparținând unuia dintre cele două monumente, deși în teren elementele lor nu sunt vizibile. De asemenea, din cariera a II-a a fabricii de ciment de la Medgidia au fost recuperate, acum mai bine de 50 de ani, de către profesorul Aurel Dumitrașcu, și apoi donate muzeului din Constanța mai multe vase medieval-timpurii¹. De-a lungul timpului, în carierele fabricii (aflate la S de canalul Dunăre - Marea Neagră și la E de municipiu) au fost semnalate mai multe descoperiri specifice perioadei de început a Evului Mediu², aici fiind presupusă existența unei necropole din secolul al VIII-lea³ și înregistrată o așezare din veacurile IX-X, posibil și începutul secolului al XI-lea, în urma unei săpături arheologice preventive (în cariera veche, aflată

la S de Fabrica de ciment)⁴. Mențiunile pentru perioada medieval-timpurie pot fi completate, pentru zona apropiată celei cercetate, cu alte descoperiri atribuite antichității, precum sabia de bronz miceniană⁵ și locuiri ale populației autohtone, de perioadă elenistică⁶.

S-a săpat pe un teren care a suferit diverse intruziuni antropice de-a lungul timpului. Astfel, în perimetrul cercetat, s-a constatat că au fost efectuate lucrări, precum: terasarea terenului plantarea viței-de-vie; construirea rambleului drumului de pământ de lângă calea ferată care deservește fabrica de ciment; pentru nivelarea terenului și de depozitare a materiilor prime; pentru montarea a două țevi de apă și a unui cablu de tensiune, respectiv a fost constatată existența a cinci gropi cu resturi menajere moderne, unele adâncite peste 3 m, față de actualul nivel de călcare.

Pe suprafața de circa 1850 mp cercetată au fost identificate 35 de complexe aparținând populației autohtone de perioadă elenistică (11), epocilor medieval-timpurie (18) și otomană (4), respectiv o parte a șanțului Valului de piatră. Dintre complexe, două reprezintă morminte, unul de perioadă antică și unul medieval-timpuriu. Complexe erau răspândite aproape pe întreaga suprafață cercetată, iar unele se suprapuneau, însă nu mai mult de câte două din aceeași perioadă.

Șanțul valului de piatră a fost surprins pe partea de V a perimetrului, pe lungimea de aproape 50 m. Au fost realizate trei secțiuni stratigrafice, obținându-se mai multe profile, respectiv a fost golit aproape pe întreaga suprafață. Stratigrafia generală a șanțului se prezenta astfel: nivel de pământ brun, măzăros, cu pietricele mărunte și rare fragmente ceramice; nivel cenușiu deschis, compact, cu pietricele rare; straturi de pietriș mărunț și mediu; strat brun-cenușos, dens, cu puține pietre mărunte.

Fundul șanțului se oprea într-un pământ galben murdar, compact, cu pietre numeroase și lentile de pământ roșiatic; într-un pământ galben curat, compact, sau direct pe stâncă. Starea de conservare a terenului a făcut ca cercetarea acestuia să nu poată fi realizată pe toată adâncimea lui, ci doar pe cea păstrată, aceasta variind între 1,05 și 1,75 m (calculând în partea centrală). Totodată, prezența stâncii a determinat realizarea unui șanț „adaptat” terenului, căderea pantelor lui nefiind întotdeauna uniformă și fiind făcută sub formă de crevase reduse, suficient cât să ducă la ruperea unui membru sau la blocarea unei persoane în ea. Cum, de altfel, este posibil să fi pățit și defunctul găsit în șanț.

În zona cercetată de noi, lățimea șanțului în partea superioară păstrată era de maxim 4,70 m. Umplutura acestuia era majoritar din pietriș, în ea apărând și

¹ C. Paraschiv-Talmațchi, *Ceramică medieval-timpurie din Dobrogea. Restituiri*, Pontica 55, 2022, p. 353-370.

² N. Harțuche, *Contribuții la repertoriul arheologic al Dobrogei*, Pontica 4, 1971, p. 253, unde se menționează găsirea a cinci vase întregi de către muncitorii de la carieră și achiziționarea acestora de către farmacistul brăilean Paul Bălcănescu.

³ M. Comșa, *Ceramică alanică din secolul al VIII-lea descoperită în centrul Dobrogei*, Pontica 12, 1979, p. 151-156.

⁴ Datarea inițială, secolele X-XI, a fost ulterior rectificată. Vezi Harțuche 1971, p. 252-257; Comșa 1979, p. 153.

⁵ M. Irimia, A. Dumitrașcu, *Sabia de bronz miceniană descoperită la Medgidia*, Pontica 2, 1969, p. 137-147.

⁶ M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești (sec. V-I î.e.n.)*, Pontica 6, 1973, p. 7-71; M. Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica 13, 1980, p. 66-118; P. Colțeanu, „Raport de diagnostic arheologic intruziv. Relocare conductă de transport internațional de gaze naturale DN 1000 Isaccea-Negru Vodă”, „Situl 2”, 2022.

fragmente ceramice antice, reduse numeric comparativ cu cele medieval-timpurii, toate prezente de la conturare până aproape de fundul șanțului.

Excavarea șanțului valului de piatră în stâncă a fost observată, între punctul cercetat de noi și cel aflat la sud de gara Castelu, pe un versant care coboară spre Medgidia, în anul 1987, cu ocazia efectuării unor săpături arheologice de salvare ocazionate de conducta internațională de gaz⁷. În punctul respectiv lățimea șanțului era de 4,20 m, iar adâncimea de 2 m.

Din totalul descoperirilor de interes arheologic materialul ceramic medieval-timpuriu este cel mai numeros. Acesta a fost descoperit cu precădere în interiorul complexelor, în strat fiind sporadic. O cantitate semnificativă provine din umplutura șanțului Valului de piatră. Alături de ceramică au fost descoperite obiecte din os (împungătoare); din lut (greutate pentru plasa de pescuit, fusaiole); din piatră (rășnițe, gresie) și material faunistic. În timpul cercetării, nu a fost descoperită nici o piesă monetară.

Materialul ceramic de perioadă elenistică are și el o prezență bună. Sub formă fragmentară, sunt prezente vasele autohtone și amforele. Unele toarte de amforă poartă ștampilă. Exemplificăm cu o amforă de Sinope, care prezintă ștampila Αττάλλου ἄστυ νομοῦντος. ...υθης / Cap masculin spre dreapta, care se datează cca. 281-280 a.Chr.⁸

Cercetarea preventivă efectuată la Medgidia a confirmat existența unui nivel de locuire antic al populației locale de perioadă elenistică (secolele IV-III a.Chr.), a șanțului Valului de piatră, a unei așezări medievale timpurii (secolele IX-X) și a unei locuiri de perioadă otomană târzie (secolele XVIII-XIX), în acest perimetru.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

In the period from August to October 2023, preventive archaeological research was conducted on a piece of land located in the outskirts of the municipality of Medgidia, on the border with the administrative-territorial unit of Poarta Albă, to the east of the Cement Factory, and to the north of the Medgidia Quarry (Remus Opreanu). The purpose of the preventive research was to relieve the archaeological burden of the land, covering an area of approximately 1850 square meters, where the relocation of an international gas pipeline is planned. This relocation is necessary to allow for the expansion of the quarry onto its current location, which is approximately 260 meters east of the Medgidia Quarry.

On the investigated surface, 35 complexes were identified, belonging to the indigenous population of the Hellenistic period (11), the medieval-early modern periods (18), and the Ottoman period (4), as well as a section of the Stone Wall trench. Among these complexes, two represent graves, one from the ancient period and one from the early-medieval period. The complexes were distributed almost

across the entire investigated area, and some overlapped, but not more than two from the same period.

The Stone *Vallum* trench was identified on the western part of the perimeter, with a length of nearly 50 meters. Three stratigraphic sections were made, resulting in multiple profiles, and the trench was emptied over almost the entire surface. The bottom of the trench was found to rest on compact, dirty yellow soil with numerous stones and reddish earth lenses, or directly on bedrock. The state of preservation of the soil prevented the excavation from reaching its full depth, and it varied between 1.05 and 1.75 meters in the central part.

The preventive research conducted in Medgidia has confirmed the existence of an ancient habitation level of the local population from the Hellenistic period (4th-3rd centuries), the Stone Wall trench, an early medieval settlement (9th-10th centuries), and a late Ottoman period habitation (18th-19th centuries) within this area.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

⁷ Gh. Papuc, *Despre valurile transdobrogene*, Pontica 25, 1992, p. 323.

⁸ Identificare Natalia Mateevici, căreia îi mulțumim și pe această cale.

111. Niculițel, jud. Tulcea**Punct: Biserica „Sf. Atanasie”, str. Isacsei, nr. 100****Tip de sit:** 1 (locuire), 114 (așezare rurală), 133 (biserică), 2 (cimitir)**Încadrare cronologică:** 313 (epocă elenistică), 32 (epocă romană), 34 (epocă medio-bizantină), 4 (epocă medievală), 5 (epocă modernă)**Cod RAN:** 161044.12; **Cod LMI:** TL-II-m-A-06011**Autorizație nr.** 306/02.08.2022 / 239/21.06.2023**Colectiv:** Aurel-Daniel Stănică (ICEM Tulcea) - responsabil științific, Marian Mocanu, Grumăzescu Gabriel, Răzvan Cernamoriți, George Nuțu, Florian Mihail, Radu Stănescu, Cristian Micu, Liliana Marcu, Gabriela Radu, Vera Rusu, Mariana Omeniuc, Anca Ștefanov (ICEM Tulcea), Aurel Vâlcu (IAB)**Perioada desfășurării cercetării:** 03.08 - 06.10.2022; 26.06 - 30.07.2023

Cercetările arheologice preventive desfășurate în intravilanul localității Niculițel, str. Isacsei, nr. 100, jud. Tulcea, în situl arheologic – *TL-II-m-A-06011*, în conformitate cu Lista Monumentelor Istorice din România, M. Of. al României, Partea I, nr. 113 bis / 15.02.2016, vol. II, p. 2508-2563, jud. Tulcea, poziția 526, în vederea realizării investiției „Conservare, restaurare și punere în valoare Biserica „Sf. Atanasie” – cu amenajare incintă, construire corp anexă și iluminat arhitectural”, beneficiar Parohia Niculițel II (Sf. Atanasie) s-au desfășurat în două etape. În 2022, au fost cercetate trei perimetre S1, S2 și S2. A doua etapă, a cuprins alte două perimetre - S4 și S5, care au fost cercetate în 2023.

Biserica Sf. Atanasie – un istoric al monumentului și cercetărilor arheologice

În partea de sud a localității Niculițel se află biserița Sfântul Atanasie, monument despre care Ion Ionescu de la Brad scria în 1850 ca fiind „... un templu roman prefăcut în biserică”. Sondajele arheologice și de parament efectuate în anii 1974-1975 au condus la concluzia că edificiul de cult a cunoscut mai multe faze constructive. Datele de ordin stratigrafic și materialul arheologic descoperit au definit două mari perioade de locuire a zonei, una aparținând epocii romane, iar cealaltă epocii medievale, acestea din urmă fiindu-i atribuit și monumentul de cult.

Într-o primă fază, biserița, ridicată pe domeniul unui „stăpânitor feudal local” la începutul secolului al XIV-lea, avea dimensiuni relativ mici (11,5 x 6,5 m). Altarul semicircular era acoperit cu o semicalotă și prevăzut cu nișe adâncite în zidurile de nord și sud. Naosul, prezintă o formă planimetrică și spațială cruciformă, fiind dominat în partea centrală de o cupolă supraînălțată prin intermediul unui tambur cu secțiunea circulară în interior și hexagonală în exterior. Prin intermediul celor șase ferestre care străpung fiecare latură a tamburului turlei, se asigura o iluminare suplimentară a interiorului naosului. Turla este susținută de trei bolți cu aceeași lățime, având profilul în arc ușor frânt, care se încheie spre vest cu o boltă cu dimensiuni ceva mai mari decât celelalte, sub al cărei plan se deschid două fride laterale înalte. Pronaosul era, se pare, acoperit cu o boltă

semicilindrică transversală, accesul fiind prevăzut pe latura de nord, către „reședința feudală din vecinătate”. După materialul fragmentar identificat, învelitoarea bisericii, a fost executată din olane. Nivelul de călcare era reprezentat dintr-o pardoseală de cărămizi mari, pătrate, așezate într-un strat suport din mortar de var. În timpul cercetărilor arheologice au fost descoperite fragmente aparținând unei picturi murale, posibil bizantine de bună factură tehnică și artistică¹.

Prin efectuarea unor sondaje arheologice pentru stabilirea stratigrafiei, precum și a diferitelor faze constructive, au fost surprinse cele trei etape privind evoluția acestui monument. În etapa cea mai veche (sec. XIV) a bisericii, aceasta era formată din pronaos, naos și altar, având formă de cruce înscrisă. Biserica își încetează existența la începutul sec. XV (!!!), în primele decenii ale secolului al XVI-lea aceasta avea să fie redată cultului, intrând în folosința comunității locale, aspect confirmat și de înmormântările din jurul acesteia. Posibil, în scopul găzduirii unui număr mai mare de credincioși, a fost extinsă limita vestică a pronaosului cu 1,30 m, prin ridicarea unui nou zid, și s-a refăcut absida altarului. În cursul secolului al XVIII-lea, pronaosul a fost din nou mărit spre vest, cu încă 1 m, prin demolarea și refacerea zidului ridicat cu două secole în urmă². Cercetările efectuate în anul 2023, nu au oferit posibilitatea de a confirma sau infirma aceste observații. Intervențiile asupra momentului, realizate în etape diferite, înainte sau după 1977, au înlăturat depunerile stratigrafice, iar soluția consolidării prin mărirea lățimii fundației existente cu turnarea de beton, nu a permis o verificare a acesteia.

Într-o ultimă etapă de refaceri petrecută în jurul anului 1880, zidul dintre pronaos și naos a fost demolat, fiind înlocuit cu o arcadă, iar în extremitatea vestică s-a adăugat o turlă-clopotniță pe structură din lemn.

În datarea etapelor constructive s-a făcut trimitere la inventarul celor 70 de morminte³ și a numeroaselor reînhumări identificate în preajma monumentului de cult.

Biserica Sfântul Atanasie din Niculițel are o istorie care se identifică astfel până la sfârșitul secolului al XIX-lea cu cea a așezării din jur.

Faptul că în jurul bisericii nu au fost descoperite decât un număr mic de morminte din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, a dus la concluzia că aceasta nu a făcut parte dintr-un complex monastic sau comunități rurale, ci a aparținut unui feudal local, îndeplinind funcția unei capele de curte feudală, mormintele sunt ale unor membri ai familiei feudalei respectiv. Acest aspect este discutabil, el fiind preluat în toate publicațiile, nu are susținere prin descoperirile realizate.

Cercetări arheologice 2022 și 2023

Așezarea bisericii în rândul monumentelor de arhitectură s-a produs în anul 1974 prin aportul arh. Cristian Moiescu. Pe baza cercetărilor arheologice și de arhitectură s-a întocmit atunci proiectul de restaurare, iar în 1975 au

¹ Moiescu, 2000, p. 363-370; Moiescu, 1999, p. 51-54.

² Moiescu, 2000, p. 363-370; Moiescu, 1999, p. 51-54.

³ În unele studii de menționează 66 de complexe funerare. Pentru cifra exactă vezi: Bătrâna, Bătrâna 1986, p. 80; Bătrâna, Bătrâna 1977, p. 531-552.

început aceste lucrări.

Datele de mai sus, extrase din puținele informații publicate de autorii cercetărilor arheologice din 1973 și 1974, precum și discuțiile cu preotul paroh la unele intervenții neautorizate, ne indicau o situație arheologică în care numărul de morminte estimat pentru suprafețele ce urmau a fi cercetate, nu ar trebui să fie unul foarte mare. Totuși, cercetarea arheologică din 2022 și 2023 a identificat un număr mare de complexe funerare, fiind evidențiate patru orizonturi de înmormântări.

2022

Starea fizică precară a monumentului, cu fisuri în zidăria de cărămidă a pereților exteriori și interiori, cu infiltrații provenite de la acumularea apelor meteorice ce au condus la apariția atacului biologic pe elementele de zidărie, probleme cu tâmplăria din lemn, au impus un nou proiect de conservare și restaurare a monumentului. Proiectul de restaurare presupune noi intervenții pentru amenajare incintă, construire corp anexă, foișor și lumânărar.

Au fost cercetate trei suprafețe, care prezentau următoarele dimensiuni: S1 (10 x 12 m); S2 (4,90 x 2,80 m) și S3 (11,50 x 7,70 m), fiind identificate 295 de complexe arheologice. Dintre acestea, un număr de 279 sunt reprezentate de morminte, morminte deranjate și reînhumări, care acoperă un interval cronologic de la sec. XIX la sec. XV. Un număr de 16 complexe identificate sunt gropi menajere, locuințe din perioade istorice diferite (elenistică, romană medievală timpurie, medie-bizantină) și traseul unui apeduct (epocă modernă).

2023

Cercetările au continuat prin abordarea a fost două noi suprafețe, care prezentau următoarele dimensiuni: S4 (6,50 x 4/1,5 m) și S5 (20 x 1,50 m). Au fost cercetate 71 de complexe arheologice. Un număr de 69 sunt reprezentate de morminte (deranjate și reînhumări), dar și două complexe reprezentate de apeduct și o structură de formă rectangulară formată din pietre nefasonate de dimensiuni mici și forme neregulate, var (mortar de culoare albă), pământ cu pigment de arsură și fragmente de cărămidă.

Cimitirul medieval și modern - date generale și considerații preliminare

În cele două campanii, au fost cercetate un număr de 348 morminte de inhumatie, surprinse la adâncimi ce variază între 0,90-1,40 m (S1, S2, S3), față de nivelul actual al terenului. S-a utilizat o numerotare a suprafețelor de 1 la 5 în ordinea deschiderii acestora, iar complexele cercetate au fost numerotate separat, pentru fiecare suprafață în parte. Având în vedere atât suprafața mare, cât și timpul scurt în care trebuia efectuată cercetarea, s-a optat pentru o decapare mecanizată și transportarea pământului în afara zonei cercetate.

Complexele arheologice identificate au fost cercetate manual, avându-se în vedere înregistrarea datelor planigrafice și stratigrafice (prin fișe de complex, fișe de suprafață, desene și fotografii). Complexele au fost înregistrate topografic cu un GPS Trimble R8s.

Majoritatea mormintelor au fost orientate V-E, SV-NE sau VSV-ENE, cu mici deviații, înmormântările

făcându-se după ritualul creștin, în gropi simple, de formă rectangulară și oval-alungită. Defuncții au fost depuși în decubit dorsal cu sau fără sicriu. Cazurile de suprapuneri sunt întâlnite pe toate cele cinci suprafețe, având în vedere cele patru orizonturi de înmormântări. Întâlnim reînhumări sau depuneri de oseminte în mormintele mai recente, cele date în sec. XVIII-XIX. Aceste două orizonturi funerare au deranjat înmormântările mai vechi, motiv care a determinat adăugarea osemintelor intersectate în momentul realizării gropilor la noile complexe funerare. Poziția brațelor cu cele cinci variante de bază cunoscute – întinse pe lângă corp sau îndoite din coate și așezate pe bazin, abdomen sau umeri, cu diversele asocieri posibile și a picioarelor în general întinse, paralele, dar și flexate lateral sau din genunchi a fost, de asemenea, înregistrate.

Un număr apreciabil de morminte, conțin piese de inventar - nasturi globulari, cercei, cercei, paftale, pandantive, mărgelă, dar și un număr mare de morminte de argint, dar și una din aur. În două cazuri, avem salbe cu 55 sau 80 de monede din argint.

Practica depunerii de monede în această epocă este una destul de frecventă. Astfel, în majoritatea mormintelor cercetate au fost descoperite monede, emisiuni ale Raguzei sau ale sultanilor otomani, ce au circulat în perioada secolelor XVII-XIX. Studiul preliminar pe un număr de 50 de monede otomane și oferă o serie de date. Astfel, avem parale de Ahmed III (1703-1730), Mustafa III (1757-1774), Mahmud 2 (1808-1839), Abdulmecid (1839-1861), Abdul Aziz (1861-1876)⁴. Printre descoperirile monetare din morminte avem și emisiuni rusești de la 1833. Cele mai recente monede datează de la 1887 și sunt reprezentate de monede din românești din perioada regelui Carol I.

În suprafața S3, la 0,60 m adâncime, a fost descoperit un dinar de la Ștefan Uroș IV Dușan (1331-1355), bătut în a doua parte a domniei, mai exact la 1345. Atrage atenția o pleoscă de pelerin din plumb cu efigia Sf. Dimitrie, descoperită în S3, care pe baza analogiilor se datează în sec. XI-XII.

În S3, avem o descoperire a unui vas de cult bizantin în formă de ploscă, cu două torți, cu gâtul ca o pâlnie, cu gura ovală; pe o parte a corpului, într-un medalion chipul Fecioarei Maria (!!!), cu urmele unor împunsături, iar pe partea opusă în medalion un sfânt militar (?). Cele două medalioane sunt dublate cu un decor în rețea dispus circular. Pe ambele părți pe gâtul vasului avem o cruce în relief.

În urma recentelor cercetări au fost identificate fragmente ceramice în vegetal, în umplutura unor complexe funerare, care atestă o locuire din sec. XI. Este vorba de fragmente de vase borcan, confecționate dintr-o pasta nisipoasă, de calitate inferioară, ce are în compoziție degresanți, precum granule pisate de calcar alb, cochilii de melci, ceramică. Decorul constă în linii orizontale, care acoperă aproape tot corpul vasului.

Un număr mare de fragmente, îl reprezintă oalele cu toartă, smălțuite sau nesmălțuite în interior. Este vorba de vase lucrate dintr-o pastă de bună calitate, arsă la roșu (unele fragmente prezintă miezul cenușiu). Săpăturile de la

⁴ Monede identificate de Aurel Vilcu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

Enisala - *Cetate*, Sălcioara, Enisala - *Palancă*, Babadag, Slava Rusă-*Ibida*, Tulcea-*Aegyssus*, Isaccea, Isaccea - *Noviodunum*, Bălteni de Sus au scos la iveală exemplare asemănătoare, care sunt datate începând cu secolul al XIV-lea și merg în secolul al XV-lea.

Tot în pământul de umplutură la unele morminte am identificat mici fragmente ceramice smălțuite care se pot data în secolele XVI-XVII, XVIII sau XIX. Fiind foarte fragmentare, nu se pot face aprecieri căror tipuri ceramice aparțin.

Inventare⁵ - considerații preliminare

Mare parte din materialul arheologic descoperit în morminte se află în laboratorul de restaurare a ICEM Tulcea. Câteva observații preliminare, au fost făcute pe aceste descoperiri.

Din rândul descoperirilor realizate în cadrul mormintelor cât și nivelurile de umplutură care le suprapuneau, obiectele de podoabă și accesoriile vestimentare, alcătuiesc, categoria cea mai numeroasă și variată. Datarea pieselor se poate face, în cazurile în care se asociază cu material numismatic sau în baza unor analogii cu descoperiri similare. Nu vom face precizări privind numărul descoperirilor, ci observații generale pentru categoriile de obiecte.

Inele

În categoria obiectelor de podoabă, inelele sunt printre cele mai numeroase, fiind morminte cu două astfel de piese în inventar. Inelele din argint sunt cele mai numeroase, la care se adaugă cel puțin două din argint aurit, dar apar și exemplare din bronz. Date: Sec. XV-XVI și XVII-XVIII.

Inele sigilare

Remarcăm un inel cu chaton, cu rol de matrice sigilară. Date: Sec. XVIII.

Inele cu montura lipită de verigă

Cel puțin 8 exemplare, din argint, cu verigă lamelară sau torsionată. Exemplarele descoperite la Niculițel - *Biserica Sf. Atanasie*, pe baza contextului, asocierea cu monede, pe baza analogiilor, pot fi circumscrise secolelor XV-XVI și XVII-XVIII.

Inele cu montura turnată odată cu veriga

Acestei categorii îi aparțin trei exemplare, toate din bronz. Date: limita sec. XVIII-XIX

Inele cu chaton

Această categorie cuprinde cinci exemplare, confecționate din argint, argint aurit, fie bronz. Remarcăm, un exemplar din argint aurit, prezintă scaunul chaton-ului decorat cu motive, posibile de origine oriental. În interiorul chaton-ului a fost montată o sticlă de culoare vișiniu închis. Date: sec. XVII-XVIII.

Inele verighetă

Această categorie include mai multe exemplare, având verigă lamelară în secțiune și nu se remarcă din punct de vedere etnic sau artistic.

Cercei

Acest tip de podoabă este documentat prin mai

multe exemplare. Avem cercei din bronz, cu corpul discoidal, de care se prind pandantive, care se regăsesc în șapte morminte. Acest tip de cercei își găsesc analogii la Ester, Sarichioi, Enisala și Isaccea - *Biserica Sf. Gheorghe* și sunt datați în secolul al XVIII-lea. Al doilea tip de cercei documentați sunt cei cu placa dreptunghiulară având în centru montată o piatră din sticlă sau cercei cu placa dreptunghiulară și pandantive. Ținând cont de analogii (I Isaccea - *Biserica Sf. Gheorghe* și Enisala) și de contextul în care a fost găsit, piesele noastre pot fi datate în secolul al XVIII-lea.

Brățări

Au fost descoperite două exemplare, aparținând acestei categorii, lucrate din sticlă albastră, dar și o situație în care a fost identificată o brățară realizată din monede prinse pe fir textil. Date: Sec. XVIII-XIX.

Accesorii vestimentare

Nasturi. Majoritatea exemplarelor descoperite sunt reprezentate de asturi globulari simpli realizați din bronz.

Nasturi globulari decorați cu șnur metalic. Au formă globulară, sunt compuși din două emisfere egale, goale la interior, sudate între ele ecuatorial. Urechiușa de prindere, are forma ovală.

Nasturi semisferici și nasturi realizați în tehnica filigranului. Sunt exemplare care pot fi datate în sec. XV-XVI.

Copci. Copcile reprezintă o altă categorie de accesorii vestimentare descoperită în inventarele funerare ale mormintelor de la Niculițel *Biserica-Sf. Atanasie*. Din punct de vedere cronologic, pot fi datate spre finalul sec. XVIII și începutul celui următor.

Ace păr. Au fost descoperite trei astfel de piese. Toate în morminte datate în sec. XVIII.

Paftale. Paftalele pot fi incluse în categoria accesoriilor vestimentare cât și cea a garniturilor pentru cureaua.

Piese descoperite la Niculițel sunt confecționate din bronz sau argint. O pafta este compusă din două piese identice, circulare, terminate spre părțile laterale în formă de frunze stilizate. În centru montură circulară, cu bordură alcătuită din frunze stilizate. Alt tip de pafta, dar de formă discoidală, prevăzută cu emisferă aplatizată, decorate cu motiv floral stilizat mărginit de un chenar din perle metalice. A fost descoperită și o pafta decorate în tehnica *émail cloisonné*, posibil realizată din argint. Din această categorie, remarcăm alte trei descoperiri, dintre care una prezintă inscripție.

Există un lot de piese, care prezentau încărcătură de oxid, asupra cărora nu am putut face observații.

Obiecte diferite

În S3, avem o descoperire a unui vas de cult bizantin în formă de ploscă, din plumb, cu două torți, cu gâtul ca o pâlnie, cu gura ovală; pe o parte a corpului, într-un medalion chipul Fecioarei Maria (!!!), cu urmele unor împunsături, iar pe partea opusă în medalion un sfânt militar (?). Cele două medalioane sunt dublate cu un decor în rețea dispus circular. Pe ambele părți pe gâtul vasului avem o cruce în relief.

Materialul ceramic

Cercetările arheologice recente sau mai vechi atestă o locuire intensă pentru secolul al XI-lea în intravilanul satului Niculițel. Cercetările realizate în 1974 și

⁵ Informațiile de față au fost realizate pe materiale în momentul descoperirii. De asemenea, observații au fost făcute pe o serie de piese aflate în diverse stadii de curățare în Laboratorul de Restaurare al ICEM Tulcea.

1975 au oferit un bogat material ceramic, monede, cât și un complex de locuire al cărui „zid de răsărit ... realizat din piatră legată cu argilă”, ofereau informații pentru locuirea atribuit secolele X-XI⁶.

În urma recentelor cercetări au fost identificate fragmente ceramice în vegetal, în umplutura unor complexe funerare, care atestă o locuire din sec. XI. Este vorba de fragmente de vase borcan, confecționate dintr-o pasta nisipoasă, de calitate inferioară, ce are în compoziție degresanți, precum granule pisate de calcar alb, cochilii de melci, ceramică. Decorul constă în linii orizontale, care acoperă aproape tot corpul vasului.

Un număr mare de fragmente, îl reprezintă oalele cu toartă, smălțuite sau nesmălțuite în interior. Este vorba de vase lucrate dintr-o pastă de bună calitate, arsă la roșu (unele fragmente prezintă miezul cenușiu). Săpăturile de la Enisala, Sălcoara, Enisala-Palancă, Babadag, Slava Rusă-Ibida, Tulcea-Aegyssus, Isaccea, Isaccea - Noviodunum, Bălteni de Sus au scos la iveală exemplare asemănătoare, care sunt datate începând cu secolul al XIV-lea și merg în secolul al XV-lea.

Tot în pământul de umplutură la unele morminte am identificat mici fragmente ceramice smălțuite care se pot data în secolele XVI-XVII sau XVIII. Fiind foarte fragmentare, nu se pot face aprecieri căror tipuri ceramice aparțin.

Bibliografie:

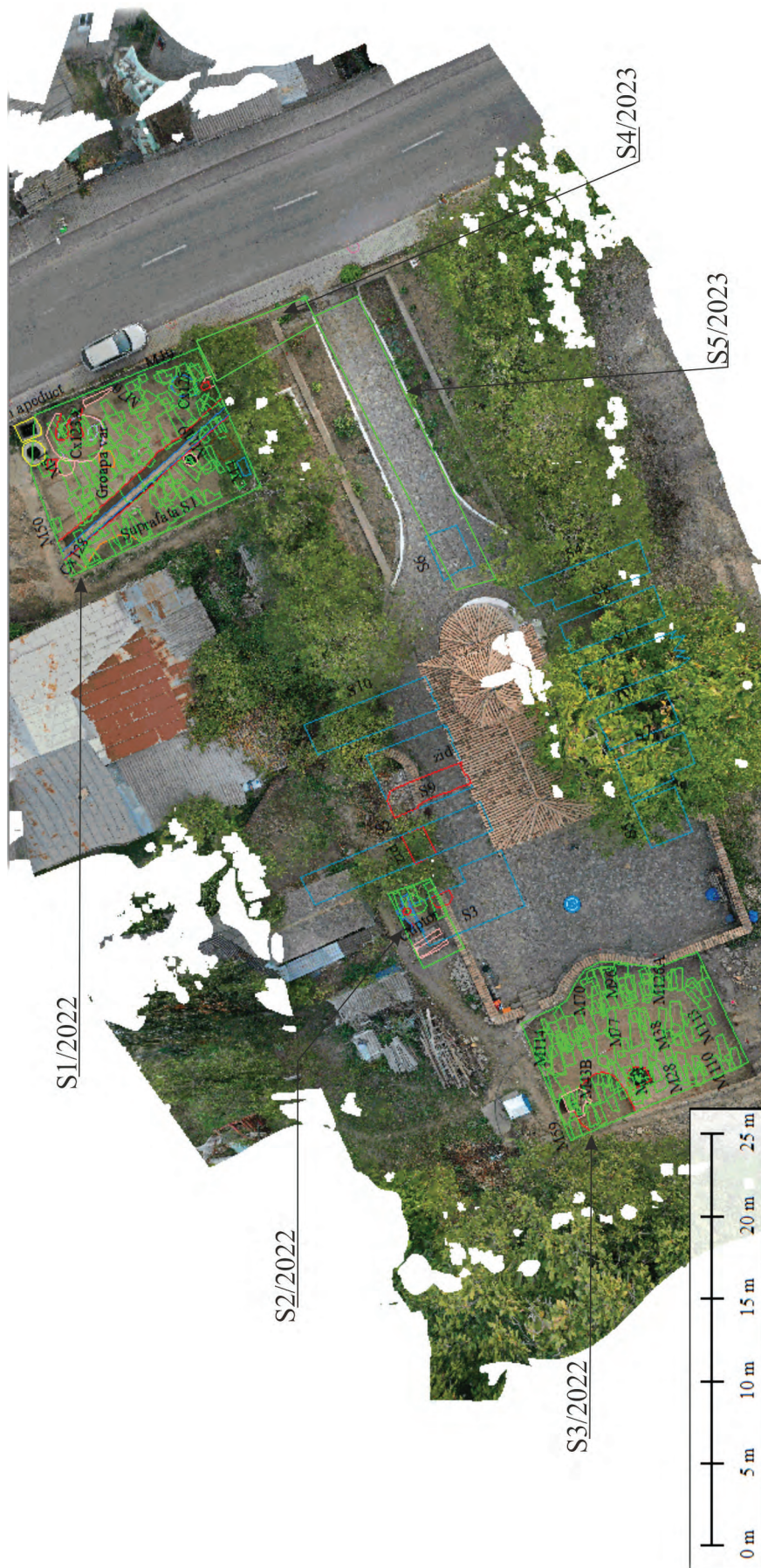
Bătrâna, L., Bătrâna, A. 1977, Contribuții la cunoașterea arhitecturii medievale din Dobrogea: biserica Sf. Atanasie din Niculițel (jud. Tulcea), SCIVA 28, 4, 531-552.

Moisescu, C., 1999, *Biserica Sf. Atanasie de la Niculițel*, Magazin Istoric, S.N. 33, 7(388), 51-54.

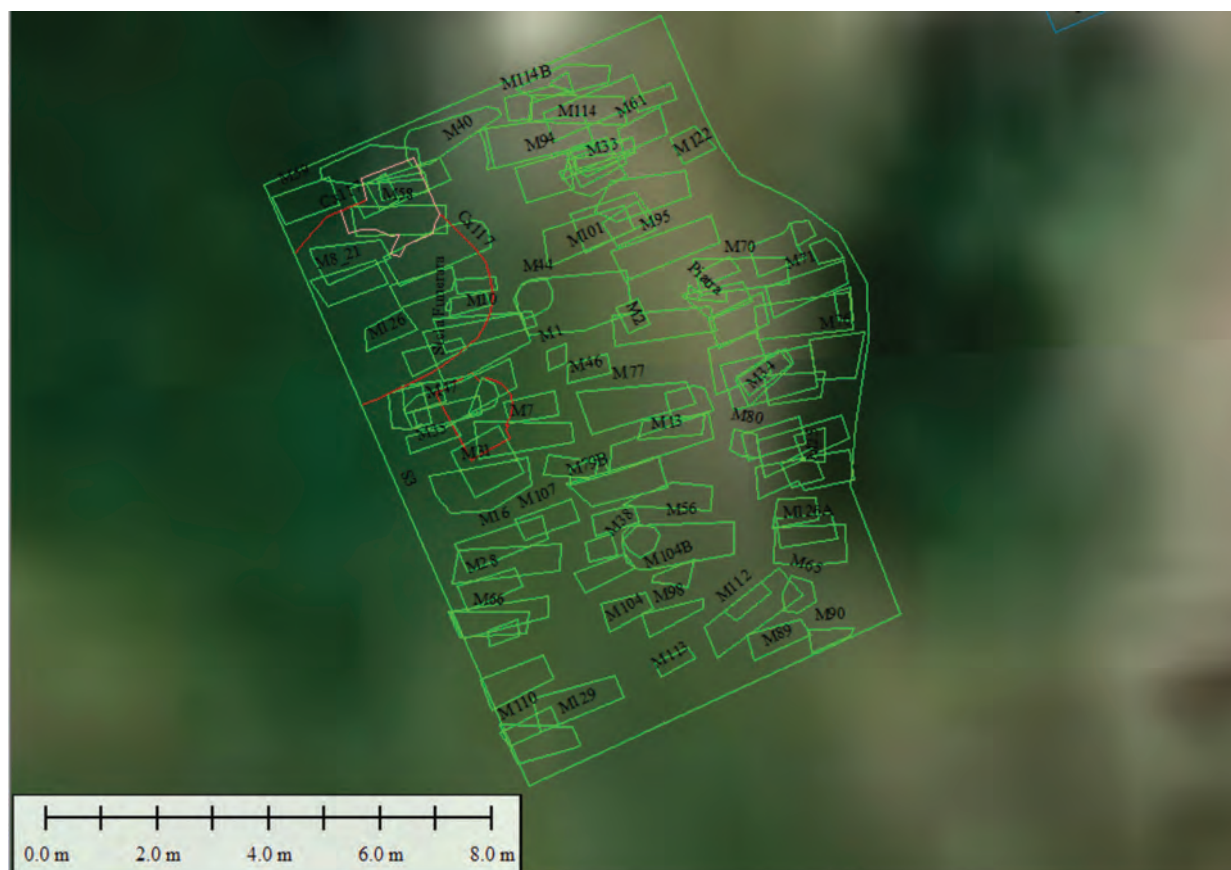
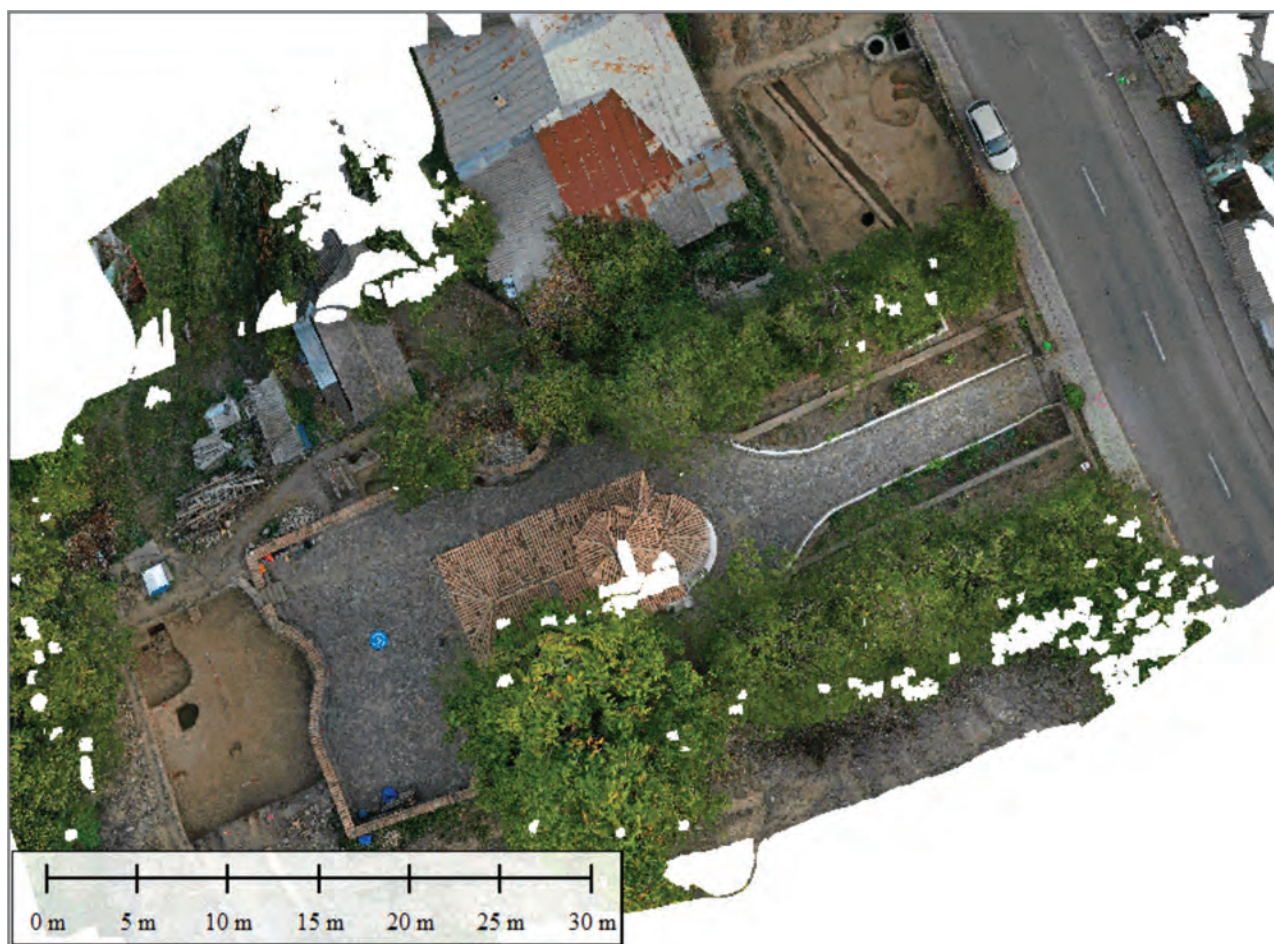
Moisescu, C., 2000, *Noi considerații asupra vechimii arhitecturii bisericii Sf. Atanasie din Niculițel (jud. Tulcea)*, în Iacob, M., Oberländer-Tîrnoveanu, E., Topoleanu, Fl., Istro-Pontica (Muzeul tulcean la 50-a aniversare), 363-370.

Pl. I. 1 - Biserica Sf. Atanasie, 1904; 2 - Biserica Sf. Atanasie (1977), Arhiva ICEM Tulcea

Pl. II. Biserica Sf. Atanasie. Plan săpături 2022 – 2023

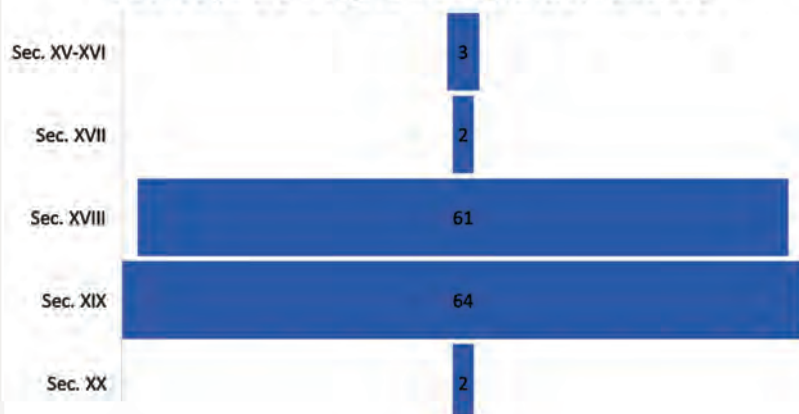

Pl. III. 1 - Biserica Sf. Atanasie, Ortofotoplan, 2023; 2. - SIII/2022, plan

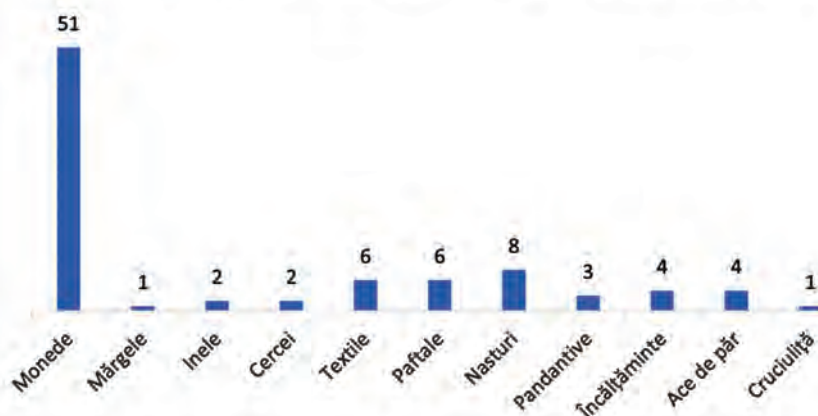
Situația complexelor funerare descoperite

Distribuția cronologică a complexelor funerare

Numărul de complexe care conțin descoperiri de

112. Pir, com. Pir, jud. Satu Mare**Punct: Biserica reformată, Pir, nr. 212****Tip de sit:** 133 - biserică**Încadrare cronologică:** 43 (Epoca medievală), 5 (Epoca modernă)**Cod RAN:** 138547.04, **cod LMI:** SM-II-m-B-05345**Autorizație nr.** 224/2022**Colectiv:** Péter Levente Szöcs – responsabil șantier (MJ Satu Mare); Hágó Attila Nándor (MJ Satu Mare); Nagy Norbert (MJ Satu Mare); Belbe Sebastian (MJ Satu Mare);**Perioada desfășurării cercetării:** 23.05–17.06.2022, 28.03–04.04.2023**Contextul istoric**

Localitatea Pir este atestată documentar încă din anul 1205. A fost parte, împreună cu așezările învecinate unui domeniu nobiliar, stăpânit de familii influente în regiune: Csire, apoi de Drágfi (Drăgoșești), Károlyi, iar din a doua jumătate a secolului al XVII-lea familia Ibrányi. În perioada modernă își stabilesc reședință aici mai multe familii din nobilimea mică, se ajunge astfel la situația în care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Pir existau aproximativ 70 de familii nobiliare. În această perioadă localitatea cunoaște o perioadă de prosperitate economică, și obține statutul de târg.

Clădirea bisericii

Cel mai important monument de arhitectură al localității, biserica reformată este dispusă după planul clasic tripartit: turn, navă, sanctuar pe axă V-E. Particularitatea este dată de faptul că biserica a fost construită pe o pantă, nivelul de călcare coborând de la turn spre sanctuar cu cca. 4 m, precum și axa sanctuarului este deviat ușor spre sud. Originea medievală a edificiului este atestată de contraforții adosați la clădire și închiderea poligonală a sanctuarului. Pe parcursul secolelor, biserica a suferit mai multe transformări și reparații pierzând alte elementele medievale. În 1811 nava a fost lărgită spre vest și ferestrele au fost transformate. Cutremurul din anul 1834 a distrus turnul, cel actual a fost realizat câteva decenii mai târziu în stil baroc, împreună cu porticul sudic; în locul bolților prăbușite a fost construit un tavan plat. Sub edificiu există o criptă datând din secolul al XVII-lea, locul de înmormântare al familiei nobile locale Ibrányi.

Rezultatele cercetărilor arheologice

Premergător proiectului de reabilitare a bisericii în anul 2016 au fost realizate patru sondaje pentru studiu geotehnic. Cercetările arheologice din 2022 și 2023 au precedat, respectiv au însoțit lucrările de renovare, fiind deschise șapte secțiuni. Interiorul bisericii a servit secole în șir loc de înhumare pentru membrii proeminenți ai comunității, astfel, înmormântările succesive au distrus în mare parte structurile, straturile dar și mormintele mai vechi.

În urma observațiilor arheologice, s-a constatat, că fundația navei are trei părți, delimitate de crepide și diferențe în materialul de construcție. Partea de jos este realizată din pietre brute, de dimensiuni mari, așezate pe lut galben, tasat (strat steril), partea superioară a acestei porțiuni este

dată de o crepidă lată de 20 cm, care reprezenta în vechime soclul de fundare, aflată la adâncime de -1,20/1,40 față de nivelul de călcare actual. Peste cota crepidei, în interiorul bisericii, au fost surprinse mai multe nivele de călcare folosite în vechime. Porțiunea superioară a fundației este realizată din cărămidă, la fel ca și marea majoritate a elevației și delimitată de aceasta cu o crepidă de 10 cm. Această situație arată o refacere amplă a bisericii, databilă din perioada premodernă, moment la care și nivelul de călcare a fost ridicat cu cca. 1,20 cm. În secțiunea deschisă în interiorul navei pe latura de sud (S4/2022) s-a descoperit o intrare înzidită, aflată la vest de ușa actual folosită. Sub ușa înzidită fundația propriu zisă este retrasă înspre sud cu 0,24 m față de planul nordic al elevației. Pe paramentul navei, în interior s-au păstrat urme a mai multor straturi de tencuială, terminația lor determină poziția nivelelor de călcare, practicate în vechime; de asemenea în porțiunea aflată sub soclul fundației navei sunt observabile patru-cinci nivele cu mortar, reprezentând urma unor podele.

În contrast, fundația sanctuarului este realizată într-o singură etapă, din bolovani mari de piatră, așezate pe lut galben tasat, iar elevația este delimitată de o crepidă pronunțată, lată de cca. 20 cm. În interior, în secțiunea deschisă pe partea de nord a sanctuarului (S2/2022) a fost surprinsă ușa înzidită a sacristiei; nivelul pragului este tot la adâncimea de cca. 1,20 m față de nivelul de călcare din interior. În exterior, pe latura de nord a sanctuarului (S3/2016) a fost surprinsă fundația unui contrafort vechi, precum și structuri care probabil aparțineau sacristiei demolate. În interior, paramentul sanctuarului este acoperit de straturi succesive de mortar care se termină în adâncimi diferite indicând astfel poziția nivelelor de călcare; au fost identificate, astfel șase nivele de călcare, cinci dintre acestea fiind determinate după straturi de tencuială, iar al șaselea de o crepidă nu foarte pronunțată.

Arcul de triumf a bisericii actuale a fost demontat în perioada modernă (probabil în momentul în care bolta prăbușită era înlocuită cu tavan plat). Sub structurile moderne, la est de arcul de triumf, în adâncimea care corespunde aproximativ nivelului pragului ușii înzidite a sacristiei a fost identificat partea superioară a unei structuri zidite: care are direcția cca. S-N și este ținut cu fundația sanctuarului; structura pare să fie fundația unui arc de triumf vechi.

Între structuri moderne descoperite se numără casa scării circulară pe latura de sud a turnului (în S2/2016), două cripte zidite în interiorul turnului, și patru fundații de amvon la pe latura de sud a sanctuarului (amvonul folosit în momentul începerii lucrărilor fiind de fapt al cincilea și se află pe latura de nord), toate adosate la arcul de triumf, suprapunând parțial sau în totalitate unul pe altul; fundațiile au fost superficiale, realizate din cărămidă spartă, bucăți de piatră, prinse în mortar; au fost observate urme a mai multor refaceri precum și adăugiri la aceste amvoane (fundația unui pilon și fundațiile unor scări).

Concluzii

Deși intervențiile moderne și înhumările numeroase au limitat posibilitățile cercetării, a fost identificată etapa timpurie a navei, care corespunde zonei mediane a

navei actuale. Aceasta a fost lărgită spre est cu sanctuarul actual, încă în perioada medievală, sanctuarul având închidere poligonală și susținut cu contraforți. Într-o perioadă mai recentă, în cursul perioadei premoderne au fost executate ample refaceri în biserică, nivelul de călcare fiind ridicat cu cca. 1,20 m. Nava a fost lărgită spre vest în momentul refacerii sau ulterior. Au fost descoperite și fundații mai vechi în sanctuar, care aparțin unei faze mai timpurii, probabil corespunzător primei nave.

Abstract

Archaeological research of the Calvinist Church of Pir

The settlement of Pir was mentioned the earliest in 1205, and it became a central place of the region during the early modern period. The buttresses and the polygonal plan of the sanctuary attest the medieval origin of the church. Although modern interventions and numerous burials have limited the research possibilities, an early phase of the nave has been identified, which corresponds to the middle area of the current one. This early nave was widened to the east with the current sanctuary, still in the medieval period, the sanctuary having a polygonal enclosure and supported

by buttresses. In a more recent period, during the pre-modern period, extensive restorations were carried out in the church, the floor-level being raised by approx. 1.20 m. The nave was widened to the west at the time of restoration or later. Older foundations have also been discovered in the sanctuary, which belong to an earlier phase, probably corresponding to the early nave.

Illustration

Fig. 1. Ground plan of the Calvinist church of Pir with the researched sections and discovered structures.

Fig. 1. Planul bisericii reformate Pir cu secțiunile cercetate și structurile descoperite

113. Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt**[Romula]****Punct: str. Ștefan cel Mare, Sector: centrul sitului****Tip de sit:** 1 (locuire), 11 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 14 (Eneolitic), 32 (Epoca romană), 431 (Epoca medievală timpurie)**Cod RAN:** 126754.04**Autorizația nr.** 26/04.02.2022**Colectiv:** Florin Ciulavu - responsabil științific; Mihaela Bleoancă - membru colectiv (MJ Olt)**Total finanțare:** conform contractului cu beneficiarul**Perioada desfășurării cercetării:** 3-28.07, 18-25.09.2023

În lunile iulie și septembrie 2023, Muzeul Județean Olt a organizat o cercetare arheologică preventivă, având ca obiectiv cercetarea terenului afectat de o investiție care vizează alimentarea cu apă a satului Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt, continuare a proiectului din anul 2022¹.

Scurt istoric al cercetărilor în zonă

Cele mai timpurii descoperiri de la Reșca datează din neolitic și eneolitic².

Despre Romula s-a scris începând din secolul al XVIII-lea. Orașul antic este amintit în scrierile lui Dimitrie Cantemir, Fernando de Marsigli, August Treboniu Laurian și Dimitrie A. Sturdza. Primele investigații arheologice s-au realizat în anul 1869, fiind conduse de Cezar Bolliac. Mai sunt cunoscute săpături conduse de V. A. Urechia (1870), Pamfil Polonic (1900) și Alexandru T. Dumitrescu (1911). Cercetările arheologice sistematice au debutat în anul 1965, sub coordonarea lui Dumitru Tudor. La Romula au mai săpat Mircea Babeș (1965-1969), Valeriu Leahu (1969 și 1972) și Gheorghe Popilian (1968-1998). Prima delimitare a sitului arheologic Romula s-a realizat în anul 2007, sub coordonarea lui Mircea Negru, stabilindu-se o suprafață ce depășește 304 hectare. În intervalul 2013-2023, sub coordonarea lui Mircea Negru, au fost efectuate cercetări arheologice sistematice în Fortificația Centrală și în sectorul de nord³.

Cadrul geografic

Satul Reșca (com. Dobrosloveni, jud. Olt) se află pe malul drept al Oltului, fiind traversat de pârâurile Teslui și Potopin. Este situat în Câmpia Caracalului, subdiviziune a Câmpiei Romanașului. Pe teritoriul său există aproximativ 10 izvoare. Clima temperat continentală și rețeaua hidrografică (râu, pârâuri și izvoare), coroborate cu solul fertil din zonă, au creat un mediu propice pentru dezvoltarea continuă a comunităților umane din Preistorie și până în prezent.

Prezentarea cercetării

Zona cercetată se află pe teritoriul anticului Romula, în apropierea Fortificației Centrale. Fiind vorba despre un

șanț îngust (30-50 cm), cercetarea s-a putut realiza foarte greu, însă, acolo unde situația a impus, au fost realizate casete pentru surprinderea unor suprafețe cât mai mari din complexele arheologice (în special ziduri), cu scopul de a înțelege stratigrafia și relația dintre ziduri.

Pe lângă o groapă cercetată cu ocazia săpării unui cămin, în care s-a descoperit o cantitate foarte mare de ceramică și oase de animale, au mai fost descoperite alte două complexe arheologice (o groapă cu puține materiale, ziduri și dărâmătură), notate Cx 38-47, în continuarea celor cercetate în anul 2022, în cadrul aceleiași proiect. De asemenea, a fost surprinsă o parte din drumul roman (marginea drumului) care venea de la Sucidava înspre Romula. Zidurile descoperite pe str. Ștefan cel Mare, în proximitatea colțului sud-estic al Fortificației Centrale, dar foarte aproape de râul Teslui, indică două niveluri de locuire în acea zonă (sec. II - prima jumătate a sec. III), despre care nu se pot spune mai multe în acest moment, deoarece cercetarea nu a fost finalizată și nu au fost descoperite obiecte care să ajute la o încadrare cronologică clară. În zona zidurilor s-a descoperit o cantitate mare de ceramică ce se află în curs de prelucrare.

Concluzii

În cercetarea preventivă din anul 2023 au fost descoperite 10 complexe arheologice din epoca romană, care vin să completeze datele cunoscute din acea zonă a sitului. Cel mai important dintre acestea este drumul roman, care este suprapus de drumul contemporan și l-am surprins pe marginea acestuia, fiind mai lat (cel roman). De asemenea, a fost surprinsă stratigrafia pe aproape toată lungimea străzii Ștefan cel Mare. În această campanie nu au fost surprinse complexe arheologice preistorice, decât unele descoperiri izolate (ceramică) care pot fi atribuite culturii Vădastra.

Abstract

In July and September 2023, the Olt County Museum organized a preventive archaeological research in Romula (Reșca, Dobrosloveni commune, Olt county), during which 10 archaeological complexes from the Roman era (2nd century - first half of the 3rd century) were discovered. Among these we mention a part (edge) of a Roman road, walls, rubble and pits. No prehistoric archaeological complexes have been discovered, except for some fortuitous pottery materials, which can be attributed to the Vădastra culture from the Eneolithic.

Bibliografie:

Ciulavu, Bleoancă 2023 - Florin Ciulavu, Mihaela Bleoancă, *Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt. Punct: str. Caracal. Sector: Sectorul de Sud-Est*, în CCA. Campania 2022, Târgoviște, 2023, p. 625-627.

Mărgărit Tătulea 1994 - Corneliu Mărgărit Tătulea, *Romula-Malva*, București, 1994.

Negru 2022 - Mircea Negru, *Introducere*, în Mircea Negru (coord.), Ștefan-Emilian Gămureac, Petre Gherghe, Lucian Amon, Cristian Eduard Ștefan, Viorel Petac, Silviu Ene, *Romula: Seria Rapoarte Arheologice. II. Raport*

¹ Ciulavu, Bleoancă 2023, p. 625-627.

² Mărgărit-Tătulea 1994. A se vedea și Ștefan 2018a, p. 143-150; Ștefan 2018b, p. 109-130; Ștefan 2019, p. 19-42.

³ Pentru un istoric al cercetărilor la Romula a se vedea Negru, Schuster 2016, p. 7-12; Negru 2022, p. 13-14; Negru, Schuster 2022, p. 5-13.

privind cercetările arheologice din anul 2013 / Series of Archaeological Reports. II. Report on the Archaeological Research from 2013, Cluj-Napoca, 2022, p. 13-14.

Negru, Schuster 2016 - Mircea Negru, Cristian Schuster (ed.), *Romula. Seria Rapoarte Arheologice. I. Raport privind cercetările arheologice sistematice din anul 2015*, Târgoviște, 2016.

Negru, Schuster 2022 - Mircea Negru, Cristian Schuster, *Romula. Scurt istoric*, în Mircea Negru, Cristian Schuster, Florin Ciulavu, Mihaela Bleoancă (ed.), *Romula. Expoziția „Rezultatele cercetărilor arheologice din perioada 2013-2018” / The Exhibiton “The archaeological research results from 2013-2018”*, Cluj-Napoca, 2022, p. 5-13.

Ștefan 2018a - Cristian Eduard Ștefan, *Notă asupra unui capac zoomorf neolitic de la Romula (Reșca, jud. Olt)*, în *SP*, 15, 2018, p. 143-150.

Ștefan 2018b - Cristian Eduard Ștefan, *Notă asupra unor materiale preistorice de la Romula (Reșca, județul Olt)*, în *BMJT*, 10, 2018, p. 109-130.

Ștefan 2019 - Cristian Eduard Ștefan, *Noi descoperiri de tip Vădastra la Romula (Reșca, jud. Olt), România*, în *RAASI*, 1, 2019, p. 19-42.

1

2

3

4

Pl. I. Aspecte din timpul cercetării

1

2

3

Pl. II. Aspecte din timpul cercetării

114. Rodbav, com. Șoarș, jud. Brașov**Punct: Biserica fortificată Rodbav****Tip sit:** 133 (biserică).**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală).**Cod RAN:** 41989.04; **Cod LMI:** BV-II-a-A-11767**Autorizație:** 444/16.10.2023**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)**Perioada desfășurării cercetării:** noiembrie 2023

Cercetarea arheologică preventivă s-a derulat în cadrul primei faze a cercetărilor, anume pentru obținerea de date necesare studiului geo-tehnic. Totuși scopul cercetării arheologice a fost acela de a obține informații cu privire la planimetria bisericii, etapele de construcție, adâncimile fundațiilor și relațiile acestora cu ansamblul bisericii, evidențierea stratigrafiei și a orizonturilor de înmormântare și relația acestora cu biserica. Cercetarea arheologică face parte dintr-un proiect mai amplu ce vizează restaurarea bisericii.

În cadrul campaniei din anul acestea au fost trasate 8 casete arheologice atât la biserică cât și la clădirile adiacente ansamblului fortificat (Fig. 1). Adâncimile la care sunt corelate structurile zidite, adâncimile casetelor ș.a. sunt după un punct fix wagriss (W) luat la pragul intrării de pe latura de sud a bisericii.

Rezultatele cercetării

Caseta C1 (2,40 x 2,70 m) a fost trasată pe latura de sud a corului la joncțiunea corului cu nava bisericii. Cercetare a dezvelit fundațiile ce țineau de colaterala de sud a bazilicii romanice și de absidiolă (Fig. 2). Fundația colateralei (Z1) este din piatră de dimensiuni medii, mari și foarte mari prinse în mortar galben, iar fundația și elevația pseudo-colateralei stau pe această fundație, ca și de altfel cea a corului. Fundația absidiolă (Z2) este ținută de cea a Z1 și este realizată din pietre medii, mari și foarte mari lipite cu același mortar galben ca la Z1. Fundația corului (Z3) este realizată din piatră prinsă cu mortar și e tencuită. Z3 stă pe Z1 și pe Z2 și prezintă un decroș lat de 20 cm.

Caseta C2 (1,50 x 1,50 m) și a fost trasată pe latura de nord a turnului clopotniță, aflat pe latura de vest a bisericii. În urma cercetării din C2 se observă un nivel de dărâmare cu pietre ce au făcut parte din colaterala de nord, dărâmată în secolul XV.

Fundația navei (Z1) este modestă și stă pe fundația turnului. Este realizată din pietre mari și foarte mari prinse în mortar alb. Talpa fundației stă pe pământ amestecat cu piatră naturală. Fundația turnului (Z2) nu este adâncită. Z1 este adosată pe Z2. Fundația este realizată din pietre mari și foarte mari și stă pe pământ cu pietre naturale.

Caseta C3 (1,50 x 1,50 m) și a fost trasată pe latura de nord a navei la joncțiunea navei cu pseudo-colaterala de nord și cu un contrafort. Trasarea ei a urmărit situația fundației navei și relația dintre navă și contrafort. Fundația navei (Z1) este realizată din piatră de dimensiuni medii, mari și foarte mari prinse cu mortar galben. Are un decroș lat de aprox. 8-10 cm aflat la -120 cm NCA. De această

fundație este adosată fundația contrafortului. Fundația contrafortului (Z2). Acesta la nivel de elevație este parte prinsă în pseudo-colaterală. Este realizat din pietre de dimensiuni mari și medii. Talpa fundației stă pe pământ galben ce conține bucăți de pietre naturale. Este adosată pe Z1. Adâncimea tălpii este la -106 cm NCA (-152 cm W).

Caseta C4 (1,5 x 1,5 m) a fost trasată pe latura de sud de incinte dorindu-se surprinderea fundației turnului încastrat în zidul incinte, realizat pe plan semicircular și deschis către interior, dar și a zidului incinte aflată la est de acest turn. În urma cercetării s-a ajuns la talpa ambelor structuri zidite. Z1 (fundația incinte) este realizată din pietre medii și mari prinse cu mortar de calitate slabă din var cu mult nisip. Are un decroș lat de 12-16 cm. Zidul este adosată fundației turnului semicircular. Adâncimea tălpii este la -134 cm NCA (-148 cm W). Z2 (fundația turnului) este realizată din pietre medii, mari și foarte mari prinse cu mortar galben. Are la baza fundației două pietre masive (Fig. 3). Pe Z2 este adosată Z1. Adâncimea tălpii este la -120 cm (-131 cm W).

Caseta C5 (1 x 1,50 m) și a fost trasată pe latura de nord a casei fortificate de pe latura de est a incinte. Nu au fost rezultate arheologice semnificative.

Caseta C6 (1 x 1,5 m) și a fost trasată pe latura de sud a casei paznicului ce se află pe latura de sud a incinte. În urma cercetării a fost dezvelită o fundație din piatră prinsă în pământ galben ce ține de o structură a cărui rol nu se cunoaște. Fundația de structură ce a fost descoperită *in situ* este lată de aprox. 90 cm. Poate ține de o fundație de la o amenajare cu rol stabilizator a suprafeței solului sau cu rol de centură pentru casa în cauză.

Caseta C7 (1,50 x 1,50 m) și a fost trasată pe latura de nord a corului bisericii. Cercetarea arheologică a dezvelit un decroș al fundației corului ce poate fi însă fundația corului vechi. În același timp au fost descoperite fundațiile sacristiei (Fig. 4). Z1 (fundația corului) are două faze: una ce ține de perioada gotică; a doua ce ține de renovarea din 1834. Fundația nouă este realizată din piatră de dimensiuni medii, mari și foarte mari. Această fundație stă pe un decroș lat de aproximativ 40 cm, care este fundația vechiului cor, din faza gotică a bisericii; peste aceasta din urmă este așezată și întărirea contrafortului. Fundația vechiului cor, ce acum este un decroș, nu se țese cu fundația sacristiei și nici cu fundația întăriturii de contrafort, care stă pe această fundație a sacristiei; iar fundația contrafortului și a corului nou se țes. Z2 (fundația sacristiei/ zidul sacristiei) este realizată din pietre fasonate, așezate zidit în plan uniform și prinse cu mortar galben. Peste Z2 stă fundația întăriturii de contrafort. Sacristia a fost tencuită pe interior și a fost surprinsă *in situ*. Această tencuială este la joncțiunea cu fundația corului. Altfel tencuiala arată că ambele faze ale corului nu se țes cu sacristia, iar nivelul de călcare era mult mai jos. Z3 (fundația întăriturii de contrafort) este realizată din pietre de dimensiuni medii și mari prinse în mortar alb. Se țese cu Z1 și stă pe Z2.

Caseta C8 (1,20 x 1,50 m) și a fost trasată pe latura de nord a casei ce se află pe latura de est a incinte fortificate. În urma cercetării se observă că fundația este într-o stare deplorabilă fiind slab realizată. Însă în urma cercetării a ieșit o altă fundație de la o clădire mai veche

fiind surprins chiar cotul acestei fundații. Aceasta este realizată din pietre de dimensiuni medii, mari și foarte mari, fiind prinse în mortar galben de slabă calitate din var cu mult nisip.

Concluzii

Cercetarea arheologică a confirmat planimetria primei faze a bisericii, cea romanică, fiind dezvelită în C1 fundația colateralei de sud a fazei romanice. Tot în C1 se constată existența fundației unei absidiole. Pe latura de nord a bisericii în C2 se observă că fundația turnului nu este foarte adâncă, iar stratul geologic natural al dealului pe care este construită biserica conține pietre de dimensiuni mari. De asemenea tot aici s-a observat un nivel masiv de dărâmtură ce ține de dărâmarea colateralei de nord a bisericii, faza romanică. În C3 fundația navei nu prezintă fisuri, iar fundația contrafortului este adosată pe fundația navei. La nivel de elevație se observă cum contrafortul a fost integrat în zidirea pseudo-colateralei de nord. În C7 au ieșit fundațiile unei sacristii ce ține de faza gotică a bisericii. Aceasta a fost dărâmată, fundațiile sacristiei fiind acoperite cu mult moloz.

În ceea ce privește cercetarea de la turnul circular de pe latura de sud a incintei, aici a fost dezvelită fundația acestui turn. De asemenea se observă că incinta are un decroș lat de cel puțin 12 cm.

La casa de pe latura de est a incintei în caseta C5 nu au fost surprinse elemente noi, dar la casetele casei de pe latura de sud a incintei avem informații interesante. În C6 pe latura de sud a casei avem o amenajare zidită lată de aprox. 90 cm ce poate ține de o fundație de la o structură sau de la o amenajare cu rol stabilizator a suprafeței solului sau cu rol de centură pentru casă. Pe latura de nord a casei în C8 a ieșit o fundație a unei structuri, fiind surprins *in situ* cotul acestei fundații. Pietrele erau prinse cu var cu mult nisip, de slabă calitate.

Abstract

Archaeological research confirmed the planimetry of the first phase of the church, the Romanesque one, being revealed in C1 the foundation of the southern side of the Romanesque phase and the apse. On the north side of the church in C2, it can be observed that the foundation of the tower is not very deep, being also surprised by a massive level of rubble related to the demolition of the north side of the church, the Romanesque phase. In C3 the ship's foundation shows no cracks and the abutment foundation is abutted on the ship's foundation. In C7 came out the foundations of a sacristy belonging to the Gothic phase of the church. This was demolished, the foundations of the sacristy being covered with a lot of rubble. Research in C4 from the circular tower on the south side of the enclosure revealed the foundation of this tower. It is also noted that the enclosure has a clearance of at least 12 cm. In C5 no new elements were captured. In C6, on the south side of the house, we have a walled layout approx. 90 cm which can be attached to a foundation from a structure or from an arrangement with a stabilizing role of the soil surface or with a belt role for the house. On the north side of the house in C8, the foundation of a structure came out, the corner of this foundation being surprised.

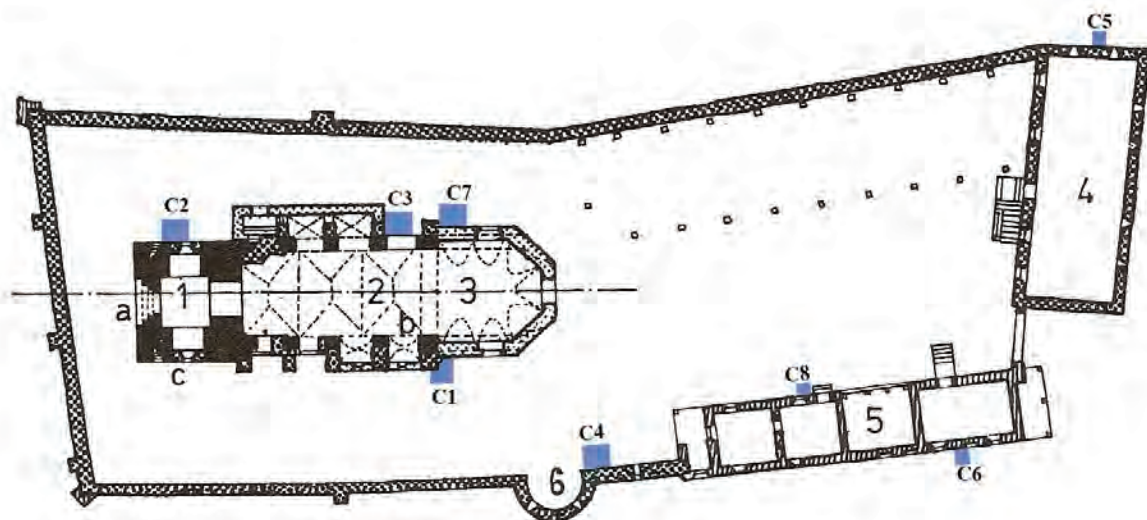

Fig. 1. Planul ansamblului bisericesc și amplasarea casetelor

Fig. 2. Caseta C1 - fundațiile colateralei de sud și a absidiolei

Fig. 3. C4 - fundația turnului circular

Fig. 4. Caseta C7 și fundațiile sacristiei

115. Roman, jud. Neamț

Punct: Spitalul Precista

Tip de sit: 113 (așezare urbană), 21 (necropolă)

Încadrare cronologică: 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă)

Autorizație nr. 441 / 15.11.2022

Colectiv: George-Dan Hânceanu – responsabil științific (CMN Neamț), Vasile Diaconu, Alexandru Gafincu și Silviu Ceașu - membri colectiv de cercetare (CMN Neamț)

Perioada desfășurării cercetării: mai – decembrie 2023

În anul 2023 lucrările de reabilitare și extindere a vechiului așezământ spitalicesc „Precista” din municipiul Roman, județul Neamț, de pe str. Speranței, nr. 11-13, au impus în suprafața afectată de proiect efectuarea de săpături arheologice preventive. Așezământul spitalicesc de pe lângă Biserica ortodoxă *Precista Mare* este cunoscut din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1753), transformat în „Bolniță” (1787-1789) și apoi în „Ospitalul Săracilor” (1798) și Spitalul Precista (1872)¹. Acesta se află situat în centrul vechi al târgului medieval și modern al Romanului, aproape de fosta Piață a Episcopiei și în zona atelierelor meșteșugărești². Monumentul istoric, de categorie B, Spitalul Precista este amplasat pe terasa superioară a râului Moldova (la o altitudine de circa 200 m față de nivelul apei), fiind delimitat de alte clădiri monument, precum Episcopia (de categorie A – cod LMI/2015: NT-II-a-A-10652) (ctitoria lui Petru Rareș), Seminarul ortodox „Melchisedec Ștefănescu” (de categorie B – cod LMI/2015: NT-II-m-B-10651) și Biserica *Precista Mare* (categorie B – NT-II-m-B-10669) (Pl. I), ultima fiind ctitoria Ruxandrei Lăpușneanu și a fiului ei, Bogdan al IV-lea³. De asemenea, în aceeași zonă concentrată cu monumente istorice se află și Cetatea *Mușatină*. În prezent, Spitalul Precista (denumit și Spitalul Vechi)⁴ este în proprietatea Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, iar din punct de vedere administrativ aparține de Primăria orașului Roman, fiind încadrat în UTR. 1-2 (conform PUG Municipiul Roman)⁵. Terenul (13.660 mp) și clădirea sunt în intravilanul Municipiului Roman. Forma generală a perimetrului se înscrie aproximativ într-un trapez, cu baza scurtă (circa 84,00 m) către nord (Bulev. Roman Mușat) și baza lungă (circa 140,00 m) către sud, unde se află și clădirea spitalului. Anterior construirii acestui spital, o parte din perimetru (2.800 mp) făcea parte din incinta Bisericii *Precista Mare*, iar cea mai mare parte (10.860 mp) aparținea Episcopiei.

¹ Pruteanu 1957, p. 44-55; Cozărăscu 1992, p. 178-183; Cozărăscu, Clocotici 2001, p. 3-4.

² Hânceanu 2017.

³ Ctitorită între 23 mai și 15 septembrie 7077 (1569) a primit hramul *Adormirea Preacuratei Fecioare* (conform pisaniei).

⁴ Clădirea a fost proiectată de arhitectul Alexandru Constantinescu, fiind ridicată între anii 1872-1884. Imobilul are o suprafață construită la sol de cca. 2.722 mp, înscriindu-se într-un dreptunghi cu laturile de 114 m x 39 m (iar subsolul adosat are o suprafață de cca. 825 m) și se desfășoară pe latura sudică pe o lungime de cca. 86 m și lățime de cca. 11 m.

⁵ Zone considerate de interes arheologic.

Cercetările arheologice preventive s-au concentrat pe laturile de sud și de nord ale clădirii spitalului, respectiv pe partea din față și pe cea din spatele imobilului. Perimetrul sudic (fața) a fost notat Suprafața 1 (prescurtat S.1), iar cel nordic (din spate) ca Suprafața 2 (prescurtat S.2).

În S.1 din fața Spitalului Precista (Pl. IV/1), aproape de Seminarul ortodox *Melchisedec Ștefănescu*, au fost trasate nouă secțiuni de forme și dimensiuni diferite, adaptate la teren. În urma cercetării suprafeței menționate, până la terenul steril, s-a constatat distrugerea în mare parte a stratigrafiei și eventualelor complexe arheologice de lucrări contemporane, precum construirea clădirii pentru Morgă, montarea conductelor de gaz, electricitate, cămine de apă și canalizare. Singurele complexe arheologice rămase nederanjate sunt câteva gropi cu material ceramic modern și o locuință adâncită medievală.

În S.2 din spatele Spitalului Precista și în preajma Bisericii ortodoxe *Precista Mare* (Pl. IV/2-3) au fost deschise 14 secțiuni și două casete de forme și dimensiuni variate, adaptate la teren, situate în paralel cu linia gardului împrejmuitoare a lăcașului religios menționat. Acestea au vizat îndeosebi investigarea perimetrului destinat sistemului de piloți, care vor avea scopul de susținere a clădirilor din jur. În suprafața cercetată au fost descoperite două corpuri de clădiri cu fundații din piatră de râu. O primă structură este situată pe latura de sud, sud-est, în preajma bisericii, cu o grosime de circa 0,80-1,00 m și adâncime de 1,00 m. Zidăria denotă compartimentări necesare depozitării (cămări) și locuirii (odăi), din care semnalăm și o pivniță de circa 15,00m lungime. Cel mai probabil, aceste dependințe au fost construite după ctitorirea bisericii, fiind date în secolele XVII – XVIII. Cea de-a doua structură este poziționată pe latura de sud, sud-vest din apropierea lăcașului, la circa 22,00-23,00 m distanță de primul corp de clădiri amintit. Zidăria este mai îngustă (0,60m grosime) și mai puțin adâncită (-0,60-0,80 m). Potrivit dimensiunilor semnalate și ceramicii, ea este mai târzie, din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Alipite acestei ultime structuri au fost găsite două beciuri de la finalul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, date prin intermediul vaselor fragmentare din lut, faianță și porțelan descoperite în interior. Pe lângă zidării și beciuri, pe latura de est s-a găsit o parte din zidul de incintă al bisericii. Totodată, în incinta lăcașului semnalat s-au descoperit și investigat, până în stadiul actual al cercetării, un număr de 780 morminte de înhumăție medievale și moderne.

Din întreaga suprafață afectată de proiect (8.107 mp)⁶, în cele două etape de investigații arheologice (02 mai – 12 iulie și 02 august – 02 decembrie 2023) s-a reușit cercetarea unui perimetru de 800 mp (680 mp secțiunile și 120 mp matorii) din S.1 și de 2.770 mp din S.2 (în total 3.570 mp)

Săpătura arheologică s-a executat manual, doar stratul vegetal fiind decapat mecanic. Cercetarea s-a

⁶ Potrivit planului de săpătură (anexat la ilustrație, Pl. II/1), suprafața afectată de proiect poate fi împărțită pe obiective: S.1 - subsol principal (4.500 mp), S.2 - subsol secundar (975 mp), S.3 - parcare (1.737 mp), S.4 - rezervorul de apă (183 mp) și S - subsol nou propus spre construire sub clădirea monument (712 mp).

desfășurat în paralel, atât în S.1, cât și în S.2, fiind atinse adâncimi maxime de până la 3,00-3,20m.

În S.1, din fața clădirii Spitalului Precista (Pl. V/1), au fost deschise nouă secțiuni (notate S.VI, S.VIII-S.X, S.XIV-S.XVII, S.XIX) (Pl. II/2), adaptate formei terenului și clădirilor din preajmă (Seminarul *Melchisedec*, Spitalul de Psihiatrie, Stația de Salvare, fosta Morgă-imobil distrus anterior săpăturilor). Între cele nouă secțiuni, S.VI (25 m x 4 m), S.VIII (8,50 x 3 m), S.IX (10 m x 4 m), S.X (10 m x 4 m), S.XIV (10 m x 4 m), S.XV (8 m x 3,50 m), S.XVI (17,50 m x între 3,50-7 m), S.XVII (34,00 m x între 4-10 m) și S.XIX (16 m x 2,50 m) au fost lăsați martori, demontați la final.

Respectiva suprafață are o diferență de nivel: cea apropiată Seminarului este mai înaltă (notată S.1a) și avea pe jumătate din perimetru fundația unei clădiri anexă Seminarului. Celălalt perimetru, mai apropiat de Spital, este situat mai jos (prescurtat S.1b), fiind delimitat de primul printr-o conductă de gaz. A fost suprapus în cea mai mare parte de fundația clădirii fostei Morgi a spitalului. Delimitarea celor două perimetre ale S.1 este pe lungime (Pl. V/2).

În S.1a sunt cele mai multe din secțiunile respectivei suprafețe, însă doar în câteva s-au descoperit complexe de locuire: S.VI – gropile Gr.1, Gr.2; S.IX – Gr.1, Gr.2; S.X – Gr.1; S.XIV – fundațiile unei structuri de piatră cu turn și arcade (Pl. VII); S.XV – vatră și trei gropi (Gr.1 – Gr.3), S.XVI – locuința Loc. 1 cu vatră și cinci gropi (notate Gr.1 – Gr.5) (Pl. VI) și S.XIX – Gr.1. În S.1b este o singură secțiune, S.XVII, în care s-au descoperit și cercetat patru gropi (notate Gr.1 – Gr.4). În totalul S.1 au fost descoperite și cercetate 18 gropi menajere, o locuință, două vetre și o structură de piatră. Majoritatea acestor complexe sunt din epoca modernă, exceptând structura de piatră cu turn și arcade, vetrele, locuința cu cele cinci gropi și groapa menajeră din S.XIX.

În ambele perimetre ale S.1 sub vegetal este o „umplutură” de circa 0,60m determinată de nivelarea terenului pentru lucrările din secolele XIX-XX. Sub aceasta (compusă din cărămizi, moloz, bare de fier) dispunem de un nivel consistent de culoare cenușie (cuprins între 0,60-1/1,20m), care prin ceramică se datează în secolele XVIII – XIX. Mai jos este un strat de culoare neagră (între 1/1,20 – 1,80 m) cu ceramică medievală din veacurile XVI – XVII. Între 1,80-2,20/2,40 m este nivelul galben, steril.

Pentru nivelul modern au fost descoperite îndeosebi fragmente de olane, pipe, căni cu o toartă de culoare cenușie, fragmente de străchini pictate cu motive florale și geometrice, castroane și capace de culoare cărămizie și cenușie, dar și căni, platouri și farfurii din faianță și porțelan. Stratul medieval este reprezentat prin puține fragmente ceramice.

Despre zona aflată în aria de protecție a lăcașului religios, singurele informații de care dispunem semnalează un sondaj de „salvare” a mormintelor medievale, descoperite întâmplător în anul 1964 cu prilejul montării unui bazin de apă în curtea spitalului⁷.

În cazul S.2, ocupată în mare parte de cimitirul Bisericii *Precista Mare*, au fost trasate în campania anului

2023 un număr de 14 secțiuni și două casete (notate Cas. I și Cas.1) (Pl. III) de dimensiuni variate: S.I (30 m x 4 m), S.II (8 m x 4 m), S.III (22 m x 4 m), S.IV (30 m x 4 m), S.V (34 m x 4 m), S.VII (22 m x 4 m), S.XI (20 m x 3 m), S.XII (32 m x 5 m), S.XIII (32 m x 5 m), S.XVIII (34 m x 4 m), S.XX (14 m x 8 m), S.XXI (33 m x 7 m - 9,50 m), S.XXII (44 m x 11 m), S.XXIII (30 m x 8 m), Cas. I (4 m x 4 m) și Cas.1 adiacentă zidului de incintă (21,50 m x 2,50-3,20 m). Între ele au fost lăsați martori de dimensiuni variabile, demontați la final. La final, investigația arheologică s-a întins pe circa 2270 mp (secțiuni și casete) și circa 500 mp (martori) – în total 2.770 mp.

O parte importantă din S.2 este reprezentată de morminte, în număr de 780. Acestea includ schelete singulare, mai rar duble. Majoritatea au defuncții depuși anatomic și doar într-o mică proporție sunt reînhumati (Pl. VIII-IX). Remarcăm procentul ridicat al mortalității infantile. Inventarul funerar al defuncțiilor este constituit din monede, piese vestimentare și de port (catarama, aplice, nasturi globulari, plăcuțe de centură, plăcuțe de diademe, ace de vâl, cercei, inele, mărgelile). Artefactele indică un interval extins de utilizare a spațiului funerar, cuprins între secolele XV – XIX, aspect care denotă funcționarea cimitirului anterior construirii Bisericii *Precista Mare* (situație argumentată și prin mormintele aflate în afara zidului de incintă al lăcașului), probabil, când necropola avea în preajmă o biserică de lemn, așa cum susțin unii istorici⁸.

În campania arheologică preventivă din anul 2023 s-a reușit cercetarea exhaustivă a S.1 și investigarea zonei cimitirului medieval și modern din S.2, delimitat de zidul de incintă al Bisericii ortodoxe *Precista Mare* din Roman. Pentru campania anului 2024 urmează să fie cercetat perimetrul rămas în exteriorul zidului de incintă din S.2 (până spre clădirea Spitalului și împrejmuirea acestuia)⁹, în care se află complexe de locuire medievale, o parte fiind descoperite în caseta adiacentă zidului de incintă.

Abstract

The rehabilitation works of the Precista Hospital building (1872), located in the protection area of the *Precista Mare* Orthodox Church (foundation from 1569), required the performance of preventive archaeological research (2023). They took place on the front side of the hospital, towards the south (surface marked S.1) and on the back side of the hospital, towards the north (surface marked S.2). As a result of the archaeological investigations (spread over about 3,570 square meters), medieval and modern residential complexes (dwellings, pits, fireplaces), stone structures (dwellings, cellars) and tombs (780) with coins and clothing accessories and ornaments were discovered in the inventory, dated in the 15th - 19th centuries.

⁸ Rădvan 2011, p. 565-566.

⁹ În acest perimetru mai sunt locuri ocupate de bazine și cămine de apă, care au distrus stratigrafia și momentan acoperă circa 230 mp. din restul zonei rămasă necercetată.

⁷ Cozărăscu 1964, p. 610-617.

Bibliografie:

Pruteanu 1957 – Pruteanu, P., *Contribuție la istoricul spitalelor din Moldova*, Editura Medicală, București, 1957.

Cozărăscu 1964 – Cozărăscu, E., *Biserica „Precista Mare” din orașul Roman*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLI, 11-12, 1964, p. 610-617.

Cozărăscu 1992 – Cozărăscu, E., *Asistența medico-sanitară. Începuturile*, în Ursachi, V. (coord. gen.), *Istoria orașului Roman (1392-1992)*, Roman, 1992, p. 178-183.

Cozărăscu, Clocotici 2001 – Cozărăscu, E., Clocotici, O., *Istoricul Spitalului Municipal „Precista Mare” din Roman până la bicentenar (1998); parțial și al vieții medico-farmaceutice românești*, Știință și Tehnică, Iași, 2001.

Hânceanu 2017 – Hânceanu, G.-D., *Două ateliere meșteșugărești din târgul medieval al Romanului (secolele XV și XVII). Rezultatele supravegheților și săpăturilor din anii 2012-2013*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2017.

Rădvan 2011 – Rădvan, L., *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011.

Illustrations list:

Pl. I. Layout of the Precista Hospital (black border) between the Great Precista Church (next to it) and the Bishopric, in the distance (red circle).

Pl. II. 1, plan with the marking of the perimeters of the surface affected by the project; 2, the general plan with the archaeological complexes discovered in the sections of Surface 1 located in front of Precista Hospital.

Pl. III. The general plan with the archaeological complexes discovered in the sections and boxes of Surface 2, located behind the Precista Hospital.

Pl. IV. 1-3, aspects during the preventive archaeological excavation in the surfaces S.1 and S.2.

Pl. V. 1, indicating the location of the archaeological research in the surface S.1, near the Precista Hospital and the Precista Mare Church in Roman; 2, Surface S.1 divided into S.1a and S.1b by the level difference, also marked by the partition wall and the gas pipe; the arrow in S.1b points to the entire area of the cement platform left from the building near the Hospital (the area of the former Morgue with basement).

Pl. VI. Surface S.1: 1-3, the discovery and exhaustive research of the sunken dwelling L.1, with hearth and household pits, in section S.XVI.

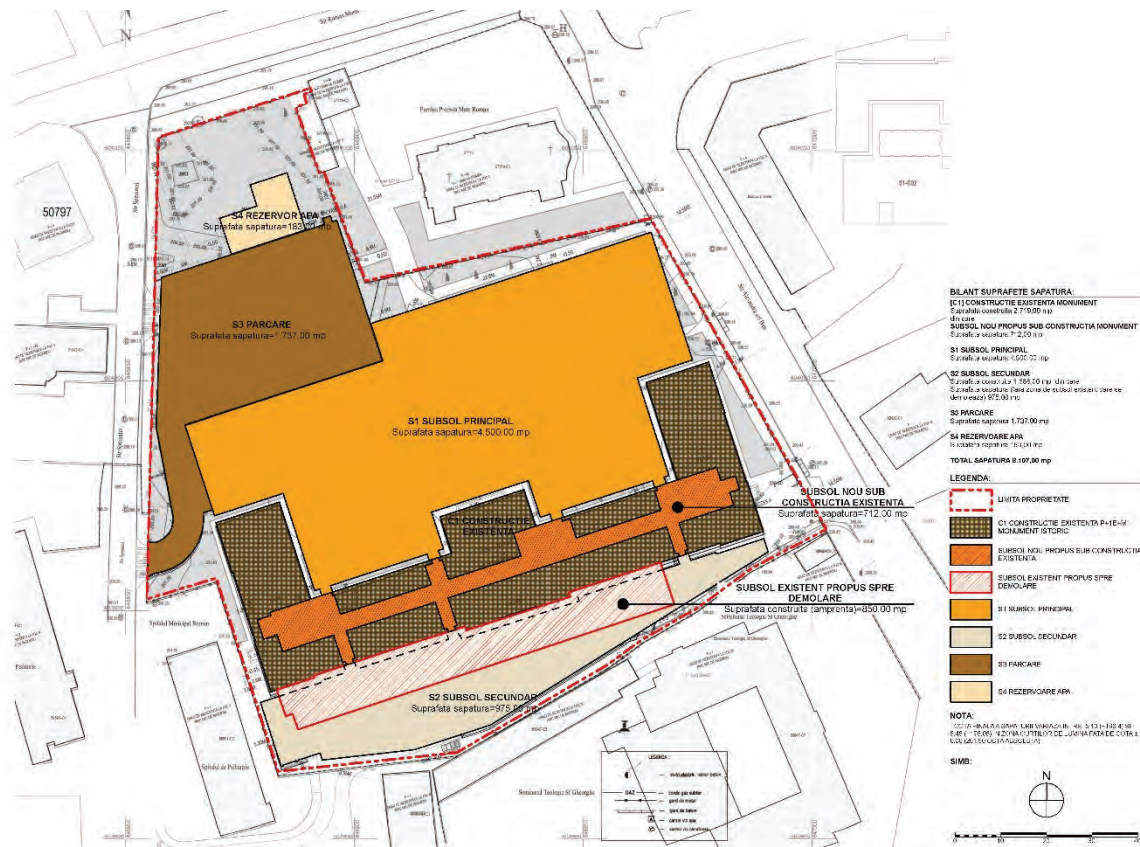
Pl. VII. Surface S.1: 1-4, aspects with survey of medieval stone structure with tower and two arches in section S.XIV.

Pl. VIII. Surface S.2: 1-3, site aspects with graves.

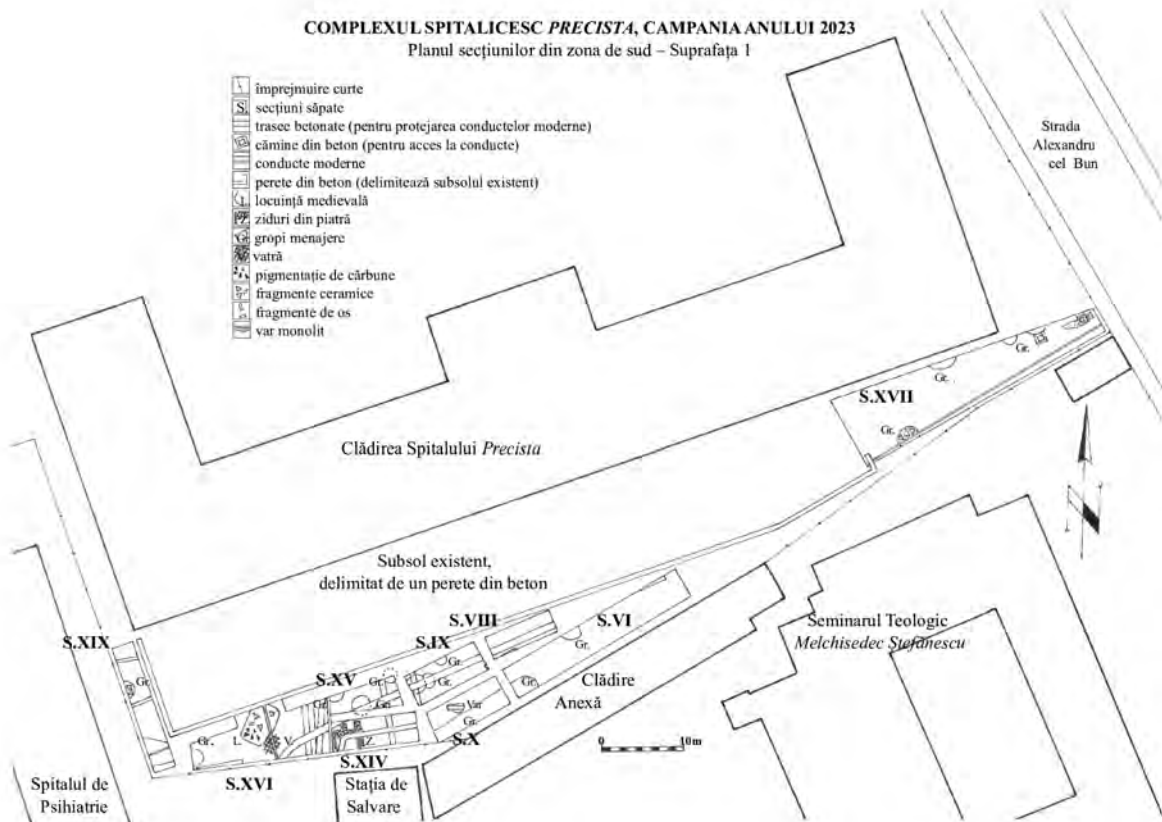
Pl. IX. Surface S.2: 1-3, site aspects with graves.

Pl. I. Dispunerea Spitalului Precista (chenar negru) între Biserica Precista Mare (alături) și Episcopie, în plan îndepărtat (cerc roșu)

1

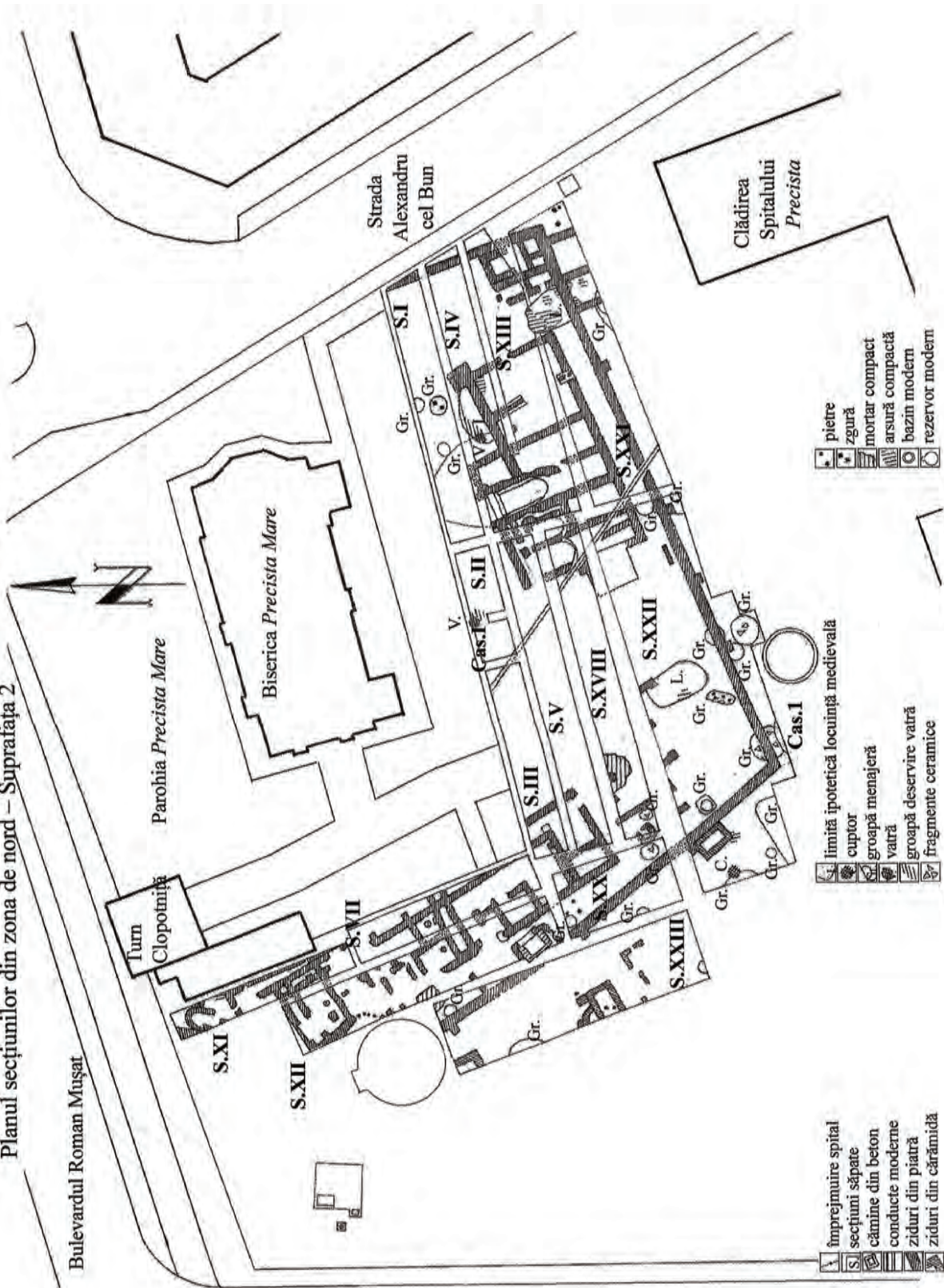

2

Pl. II. 1 - plan cu marcarea perimetrelor suprafeței afectată de proiect; 2 - planul general cu complexe arheologice descoperite în secțiunile din Suprafața 1 situată în fața Spitalului Precista

COMPLEXUL SPITALICESC PRECISTA, CAMPANIA ANULUI 2023

Planul secțiunilor din zona de nord – Suprafața 2

Pl. III. Planul general cu complexele arheologice descoperite în secțiunile și casele din Suprafața 2, situată în spatele Spitalului Precista

Pl. IV. 1-3, aspecte din timpul săpăturii arheologice preventive din suprafețele S.1 și S2

1

2

Pl. V. 1 - semnalarea locului desfășurării cercetării arheologice din suprafața S.1, din preajma Spitalului Precista și a Bisericii Precista Mare din Roman; 2 - Suprafața S.1 împărțită în S.1a și S.1b de diferența de nivel, marcată și de zidul despărțitor și conducta de gaz; săgeata din S.1b indică pe toată zona platforma de ciment rămasă de la clădirea din apropierea Spitalului (zona fostei Morgi cu subsol)

Pl. VI. Suprafața S.1: 1-3, descoperirea și cercetarea exhaustivă a locuinței adâncite L.1, cu vatră și gropi menajere, din secțiunea S.XVI

1

2

3

4

Pl. VII. Suprafața S.1: 1-4, aspecte cu cercetarea structurii medievale de piatră cu turn și două arcade din secțiunea S.XIV

1

2

3

Pl. VIII. Suprafața S.2: 1-3, aspecte de șantier cu morminte

Pl. IX. Suprafața S.2: 1-3, aspecte de șantier cu morminte

116. Satu Mare, jud. Satu Mare**Punct: Strada Ady Endre nr. 20-22****Tip de sit:** 11 (locuire)**Încadrare cronologică:** 5 (epoca modernă), 43 (epocă medievală)**Autorizație nr.** 236/12.06.2023**Colektiv:** Robert Gindele – responsabil științific (MJ Satu Mare), Sebastian Emil Belbe (MJ Satu Mare), Lavinia Maria Brândușan (MJ Satu Mare), Norbert Nagy (MJ Satu Mare), Roland Zsóri (MJ Satu Mare), Péter Levente Szöcs (MJ Satu Mare).**Perioada desfășurării cercetării:** 12 – 23.06.2023

Pe parcursul evului mediu Satu Mare era compus din localitățile Mintiu și Satu Mare, care erau unități administrative separate. Nucleul istoric urban se află pe malul drept al Someșului de astăzi, zona cercetată se află pe una dintre străzile principale ale orașului medieval Mintiu, aproximativ la o distanță de 150 m la N-V, de Biserica Reformată Mintiu (v. Fig. 1), amplasat pe locul bisericii parohiale medievale.

Cercetarea arheologică din anul 2023

Obiectivul principal al cercetărilor preventive a constituit salvarea vestigiilor din perimetrul afectat de viitoarele lucrări pentru construcția unei clădiri P+4. Suprafața afectată de lucrările de construcție a fost de 998 de mp. În total au fost deschise trei suprafețe, straturile superioare reprezentând umpluturi moderne, care au fost îndepărtate mecanic. Complexele au fost identificate prin diferențele de culoare a umpluturii față de stratul steril sau față de stratul de cultură, respectiv prin aglomerarea de materiale arheologice urme de chirpici, ceramică și cărămidă. Complexele conturate au fost cercetate manual și documentate conform standardelor.

S1. Suprafața a fost amplasată în apropierea frontului de stradă (Fig. 2). Stratigrafia suprafeței a fost afectată puternic de construcțiile și demolările caselor moderne de pe frontul străzii existente anterior pe acest amplasament. Straturile superioare au fost formate din pământ negricios amestecat cu mult moloz și deșeuri de construire. Acest strat în unele locuri atinge adâncimea de -1.50 m față de nivelul actual de călcare. Sub acest nivel în unele locuri am identificat un strat cenușiu amestecat cu pământ negru constituind nivelul medieval și premodern de locuire. Complexele care nu au fost bulversate de construcțiile și demolările moderne s-au conturat la adâncimea de -1.80 m și -2.00 m. Au fost identificate opt complexe arheologice (Cx 21-28). Cele mai multe au fost gropi cu resturi menajere (Cx 21, 22, 23, 26, 27), una a servit ca groapă pentru extragerea lutului (Cx 24), iar alte două complexe au fost anexe gospodărești fiind orientate pe o axă est vest spre frontul străzii. O parte a complexelor pot fi datate între secolele XIV-XVI (Cx 24 b,c, Cx 25, Cx 27, Cx 28), iar restul în secolele XVII-XIX.

S2 Suprafața situată la cca. 18 m. spre vest de S1 în mijlocul terenului afectat. La decopertarea suprafeței am observat că stratigrafia zonei a fost afectată de construcții recente și urme de demolări și nivelări. Primul strat cu o

grosime de cca. 80-90 de cm s-a caracterizat prin pământ negricios, cu multă cărămidă, moloz și beton. Sub acest strat s-a conturat un strat de umplutură cu fragmente de cărămidă și bucăți de moloz. Complexele au fost conturate între adâncimile de -1.50 și -1.60 m, în pământ gălbui-maroniu. În S2 au fost identificate 11 complexe arheologice (Cx 10-20). În ceea ce privește utilitatea complexelor o parte au fost gropi cu resturi menajere (Cx 11, 12, 13, 14), două complexe au fost gropi de provizii (Cx 10, 15), trei complexe erau gropi pentru exploatarea lutului (Cx 17, 18, 20), un complex a fost șanț (Cx 19), iar un alt complex a fost determinat ca și cuptor (Cx 16). Cronologia complexelor a fost determinată după materialul arheologic identificat, așadar majoritatea complexelor pot fi datate între secolele XVIII-XIX.

S3 Situat pe latura estică a proprietății la cca 15 m, spre vest de S2. Fiind zona cea mai joasă dintre suprafețele cercetate, stratigrafia s-a dovedit a fi diferită față de cele din primele secțiuni. Stratul superior și s-a caracterizat prin pământ negru amestecat cu fragmente de cărămizi și deșeuri moderne cu o grosime de cca. 50-60 cm. Sub acest strat am identificat un strat spre cenușiu, cu o grosime de cca. 15-20 de cm, sub care se conturau complexele arheologice, la o adâncime de -0.70 și -0.80 m față de nivelul de călcare actual. În S3 au fost identificate nouă complexe arheologice (Cx 1-9), dintre care două erau gropi cu resturi menajere (Cx 5, 7), un șanț care este partea sudică a celui menționat în S2 (Cx 9), un complex era groapă, probabil pentru exploatarea lutului (Cx 8), iar alte cinci gropi erau fără material arheologic (Cx 1, 2, 3, 4, 6). O parte a complexelor a putut fi datată între secolele XVII-XIX (Cx 5, 7, 8, 9), restul complexelor din cauza lipsei materialelor arheologice nu au putut fi încadrate cronologic.

Observații și concluzii

În urma cercetărilor arheologice s-a clarificat că zona cercetată face parte din nucleul istoric urban locuit din secolele XIV-XVI, până în secolele XIX. Complexele din perioada modernă, care formează majoritatea descoperirilor, fac parte din categoria gropilor de provizii, gropi pentru extragerea lutului și gropi cu resturi menajere. Cele patru complexe databile în perioada evului mediu târziu fac parte din anexe gospodărești și gropi de provizii. Materialul arheologic identificat în timpul cercetărilor constă din fragmente ceramice, fragmente osteologice și puține fragmente de metal. Din păcate materialul descoperit nu permite o datare mai precisă, majoritatea artefactelor fiind fragmente ceramice atipice. Anexele identificate în S1 ne dau indicii despre planimetria și topografia orașului medieval și premodern, deoarece orientarea acestora spre frontul stării ne indică că strada Ady Endre orientată pe o axă nord-sud de-a lungul secolelor, a funcționat ca și o stradă principală a localității Mintiu.

Abstract

During the Middle Ages, the town of Satu Mare consisted of two settlements with their own administration. The area affected by the construction project is in the center part of the town of Mintiu/Németi, which is located

north of the present city. On this occasion, we were able to investigate three areas covering an area of 998 square meters. During the work we were able to identify 28 archaeological features. Most of them can be dated to the 18th to 19th centuries, but in area S1 we found four features dating to the 14th to 16th centuries. The annexes identified in S1 shed light on the layout and topography of the medieval and pre-modern topography of the town, as their orientation towards the state front indicates that the north-south running Ady-Endre Street functioned as the main street of Mintiu over the centuries.

Bibliografie:

Burai, 1980 - Burai Adalbert, *Dezvoltarea oraşului medieval Satu Mare I*, în Satu Mare Studii şi Comunicării IV. Satu Mare, 1980. p. 143-160.

Szőcs 2018 - Szőcs Péter Levente, *Szatmár és Németi középkori topográfiájáról*, în Lupescu M. M (ed.), Cluj – 700, Studii de istorie urbană. Cluj Napoca, 2018. p. 213-219.

Illustrations list:

Fig. 1. Position of the site in Satu Mare city.

Fig. 2. The ground plan of the archaeological sections.

Fig. 3. Ground plan of S1 section.

Fig. 4. The orthophotography of the researched area.

Fig.1. Amplasarea perimetrului cercetat în municipiul Satu Mare

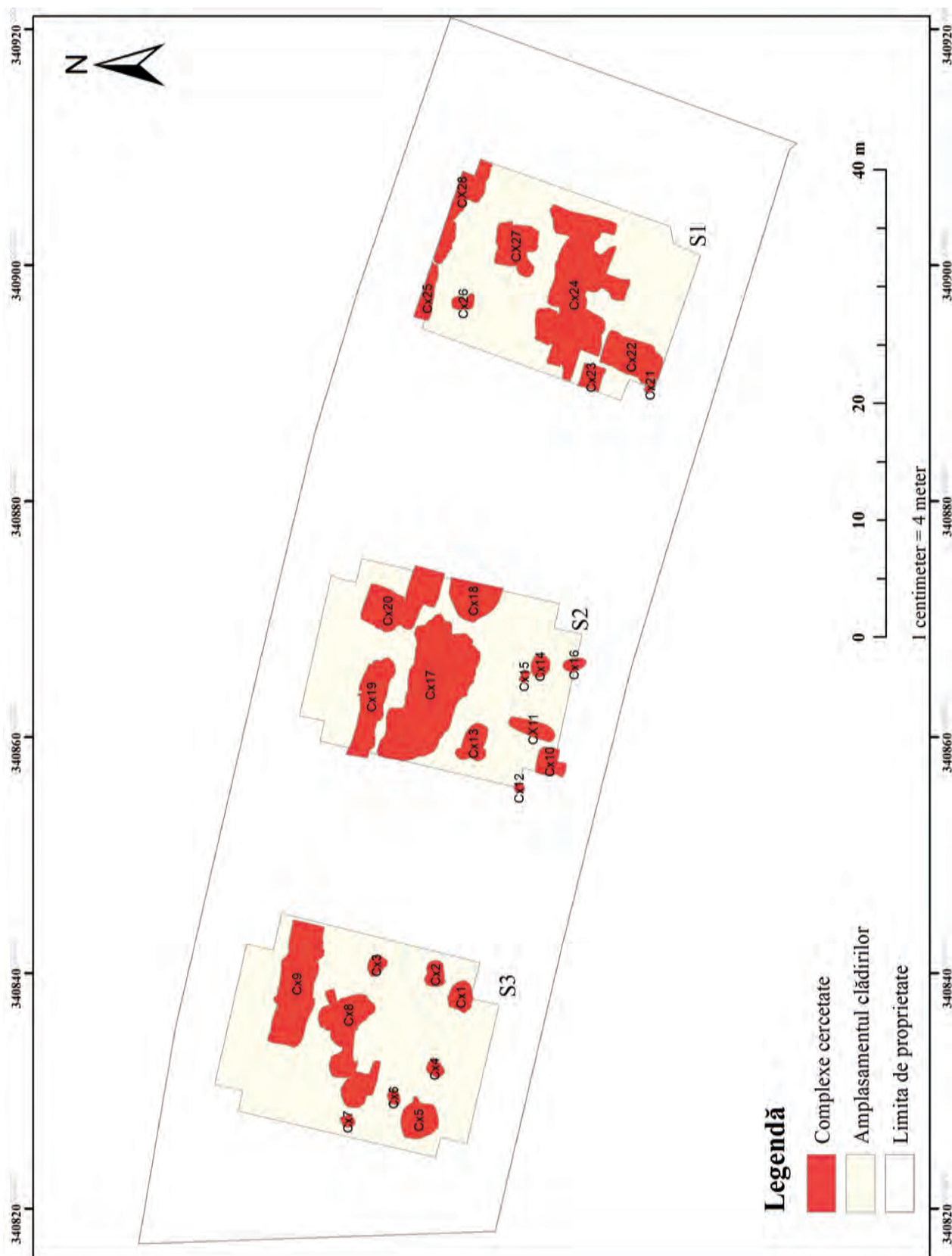

Fig. 2. Planul general al săpăturilor arheologice

Fig.3. Detaliu, planul secțiunii S1

Fig. 4. Ortofotoplan cu suprafețele cercetate

117. Sântandrei, jud. Bihor**Punct: Palota veche II / Topitoria de cânepă II****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă); 114 (așezare rurală).**Încadrare cronologică:** 32 (Epoca romană), 431 (Epoca medievală timpurie)**Autorizație nr.** 87 / 31.03.2023**Colectiv:** Katócz Zoltán – responsabil de șantier; Gruia Fazecaș, Fehete-Porsztner Kitti, Csokmai Gergő (MTC, Oradea); Georgiana Teodora Pop (UBB Cluj-Napoca)**Finanțare:** PorrConstruct SRL**Perioada desfășurării cercetării:** 11.04 – 12.05.2023

fragments (Cx.6-7, Cx.12-13, Cx.16-17), which can be dated to the early medieval period (11th-13th centuries). At the same time, we identified a storm water drainage system consisting of several narrow ditches (Cx.9-11, Cx.14, Cx.20) and a service pit (Cx.8).

Situl arheologic Sântandrei – *Palota veche II / Topitoria de cânepă II* [Szentandrás – *Ópalota II / Kenderáztató II*] se află chiar la limita nord-vestică a localității Sântandrei, de malul stâng (sudic) al Crișului Repede. Acest teren face parte din extravilanul comunei cu aceeași denumire. Săpăturile arheologice preventive au fost derulate în cadrul proiectului investițional „Creșterea accesibilității pe drumurile județene în Zona Metropolitană Oradea – Sector III – DJ767C, jud. Bihor”, pe aliniamentul viitorului drum ocolitor între Km 3+030 – 3+160. Suprafața totală ocupată de lucrările proiectului a fost de 2.340 mp (0,23 ha). După decaparea stratului vegetal s-au conturat complexele arheologice în pământul brun-gălbui și maroniu-portocaliu (pigmentat în unele zone puternic de oxizi de fier), care s-au concentrat doar pe jumătatea estică a suprafeței supusă cercetărilor arheologice. Au fost cercetate și documentate în total 20 complexe arheologice, locuințe, gropi menajere și șanțuri de drenaj.

Din cele 20 de complexe arheologice, patru sunt intervenții contemporane (Cx.1, Cx.15, Cx.18–19), iar din cele rămase am identificat o locuință dacică (Cx.5) de secol II î.Hr. – II. d.Hr.; câteva gropi sunt fără sau cu foarte puține fragmente ceramice, preponderent atipice (Cx.6–7, Cx.12–13, Cx.16–17), care pot fi datate în epoca medievală timpurie. Totodată, am identificat un sistem pentru drenarea apelor pluviale, format din mai multe șanțuri înguste (Cx.9–11, Cx.14, Cx.20) și o groapă (Cx.8), pentru curățarea unora dintre șanțuri (Cx.10) de resturile vegetale. Materialele ceramice recoltate din toate complexele sunt foarte puține și extrem de fragmentare, majoritatea se încadrează în epoca arpadiană (secolele XI–XIII d.Hr.), cu excepția unei locuințe (Cx.5), care conține ceramică dacică, printre care și un vas restaurabil. În timpul decapării stratului vegetal am identificat sporadic câteva fragmente ceramice sarmatice.

Abstract

The archaeological site of Sântandrei – *Old Palace II / Hemp Mill II* is located on the left (southern) bank of the Criș Repede river, where an area of 2300 sq.m. was excavated in April-May 2022. During the rescue excavations 20 archaeological complexes were identified, of which four are contemporary interventions (Cx.1, Cx.15, Cx.18-19), and of the remaining ones we documented a Dacian dwelling (Cx.5) from the 2nd century BC - 2nd century AD; several pits without or with very few atypical ceramic

118. Sfințești, com. Sfințești, jud. Teleorman**Punct: str. Calea Tinoasei, nr. 150****Tip de sit:** 1 (locuire)**Încadrare cronologică:** 152 (epoca bronzului timpuriu)**Autorizație nr.** 343/2023**Colectiv:** Pavel Mirea, responsabil științific, Ion Torcică (MJ Teleorman)**Perioada desfășurării cercetării:** 1 – 21.08.2023

Cercetările arheologice preventive s-au desfășurat cu scopul de a clarifica situația identificată pe raza localității Sfințești, în urma activității de supraveghere arheologică de pe traseul drumului județean DJ 612 Rădoiești – Săceni, km 64+371-km 76+172, supus unor lucrări de modernizare. Cercetarea arheologică s-a efectuat pe teritoriul administrativ al com. Sfințești, pe str. Calea Tinoasei, în dreptul proprietății cu nr. 150, pe partea dreaptă (de nord) a drumului, pe sensul de mers spre Săceni, la km 70+846. Punctul era cunoscut încă din anul 2008, atunci când, cu ocazia lărgirii și taluzării unui șanț, pe o porțiune de cca. 3 m, apăruseră fragmente ceramice.

La Sfințești, DJ 612 traversează un afluent al Tinoasei, pârâul Pietrișul (Păuceasca), în apropiere de confluența cu aceasta. Punctul investigat s-a aflat pe partea dreaptă a pârâului Pietrișul, pe panta lină a terasei vestice, la cca. 180 m vest de firul apei (Pl. I/1).

Cercetarea arheologică preventivă a vizat zona unde urma a fi realizat un șanț (de tip „șanț pereat”) cu lățimea variabilă între 1,80-2,00 m și adâncimea tot variabilă, de 0,80-1,00 m, proiectat pentru preluarea torenților și dirijarea lor spre pârâul Pietrișul.

În vederea pregătirii zonei șanțului, la începutul lunii august a.c., a fost excavată o porțiune din taluzul existent al drumului, moment în care au fost identificate fragmente ceramice tipice pentru etapa timpurie a epocii bronzului (cultura Glina). Ca urmare a acestui aspect, s-a procedat la sistarea oricăror lucrări de excavație, efectuându-se eliberarea de sarcină arheologică conform prevederilor legale.

Suprafața pe care au fost identificate fragmente ceramice a fost estimată a avea o lungime de maxim 10 m și o lățime variabilă, de la taluzul nou creat până la marginea părții carosabile, în funcție de configurația terenului, între 2,50-2,80 m. Pomind de la situația concretă din teren, s-a proiectat o secțiune cu lungimea de 10 m și lățimea de 1,60 m, împărțită în două sectoare, S.I E de 4 m lungime și S.I V de 5,50 m lungime, cu un martor stratigrafic de 0,50 m între cele două sectoare (Pl. I/2). Lățimea secțiunii a fost condiționată de faptul că în vecinătatea părții carosabile era vizibil un șanț relativ recent, lat de cca. 0,50 m, realizat pentru aducțiunea de apă potabilă în anii 2015-2016.

Au fost cercetate două complexe, compuse din gropi alăturate săpate la diferite adâncimi, primul, Cx. 1, în jumătatea de est a S.I E, al doilea, Cx. 2, în restul secțiunii S.I. Adâncimea maximă la care au fost săpate aceste gropi a fost de 2,09 m pentru Cx. 1 și 2,24 m pentru Cx. 2 (Pl. III). În umplutura lor, relativ omogenă, s-a aflat o mare cantitate de fragmente ceramice (Pl. II), relativ puține oase de animale, fragmente de chirpici ars și de vatră, unelte de piatră și os, o figurină zoomorfă, alte obiecte de lut ars.

Toate materialele arheologice descoperite sunt încădrabile în epoca bronzului timpuriu, respectiv cultura Glina.

Ceramica recuperată este unitară în ce privește modelarea și calitatea pastei, formele și modalitățile de decor, cu totul specifice orizontului cultural respectiv. Pasta este în general una nisipoasă, aspră la pipăit, gălbuie, maroniu-roșcată, gri închis sau negricioasă la culoare. Nu lipsește nici ceramica modelată din pastă fină, lustruită, cu aspect metalic. Formele nu sunt foarte variate, fiind prezente castroane, străchini, vase amforoidale, boluri, vase de provizii, căni cu corpul bombat, gâtul alungit și toarta ușor supraînălțată, strecurători (Pl. IV).

În ceea ce privește decorul, sunt întâlnite elementele caracteristice ale ceramicii Glina, respectiv decorul cu găuri-buton, brâul alveolat, dispus mai ales pe orizontală, alveolele dispuse în șiruri orizontale, adâncituri sau creștături în peretele exterior al vasului sau pe buza acestuia, butonii orizontali, butonii verticali, uneori perforați. Este întâlnit și un decor asemănător barbotinei. Unele vase sunt prevăzute cu toate tubulare aflate pe zona de diametru maxim sau în bandă, alungite, aflate sub buză. Se remarcă o toartă lată, de mari dimensiuni, decorată cu trei șiruri de împunsături circulare, paralele, dispuse vertical. Pentru ceramica fină menționăm serii de câte doi-trei butoni circulari sau alungiți vertical, benzi reliefate subțiri, dispuse în arc de cerc, de-o parte și de alta a toartelor, sugerând coarnele unui animal.

Este interesant un aspect constatat, anume acela că fragmente ceramice din Cx. 1 s-au putut întregi cu fragmente ceramice din Cx. 2, ceea ce demonstrează faptul că umplerea gropilor s-a făcut simultan. Ceramica de la Sfințești se află încă în proces de restaurare, până în prezent fiind reconstituite parțial mai multe vase sau profiluri complete de vase, urmând a fi analizată aprofundat.

La categoria altor obiecte de lut amintim o figurină zoomorfă ce reprezintă un taur, o coadă de lingură, o „perlă” de lut și un fragment dintr-o greutate în forma trunchiului de piramidă.

La categoria obiectelor litice, pe lângă o măciucă de piatră șlefuită, fragmentară (aproximativ 1/2), un percutor de cuarț și un frecător-zdrobitor, de asemenea fragmentare, putem menționa aproximativ 50 de piese de silex: lame și fragmente de lamă, așchii de debitaj, un fragment dintr-un percutor.

Industria materiilor dure animale (IMDA) este reprezentată de piese întregi sau fragmentare: vârfuri de os, dălțițe de os, o spatulă de os, un corn de cerb cu urme de prelucrare.

Printre resturile faunistice recuperate amintim oase de ovicaprine și un corn de căprior provenit de la un exemplar vânat. O analiză completă a acestor resturi faunistice este în curs de realizare. Totodată, au fost prelevate și probe pentru datarea cu ¹⁴C.

Cercetările preventive de la Sfințești, deși derulate pe o suprafață restrânsă, vin să completeze informațiile despre epoca bronzului timpuriu din sud-vestul Munteniei, reevaluate relativ recent într-un articol de sinteză.

Bibliografie:

Mirea P., Frînculeasa A. *Descoperirile de tip Glina din sud-vestul Munteniei – o evaluare*, în Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie 13, 2021, p. 21-85.

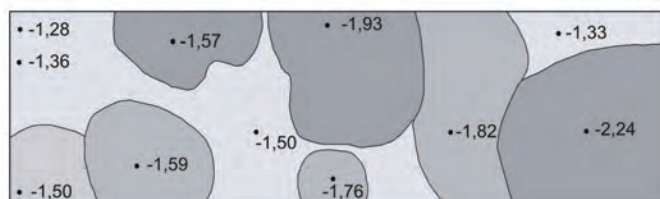
Pl. I. Sfințești, imagine aeriană a zonei cercetate (1); imagine generală a secțiunii S.I (2)

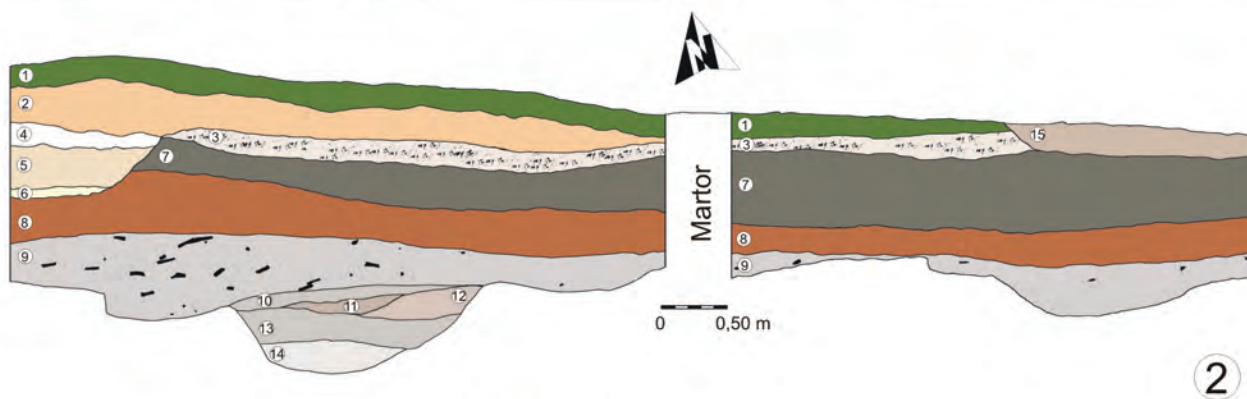
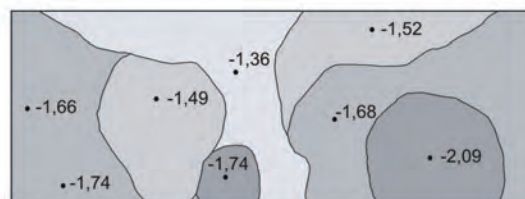
Pl. II. Secțiunea S.I V, detaliu din timpul cercetărilor (1); detaliu cu vas spart in situ (2)

S.I.V

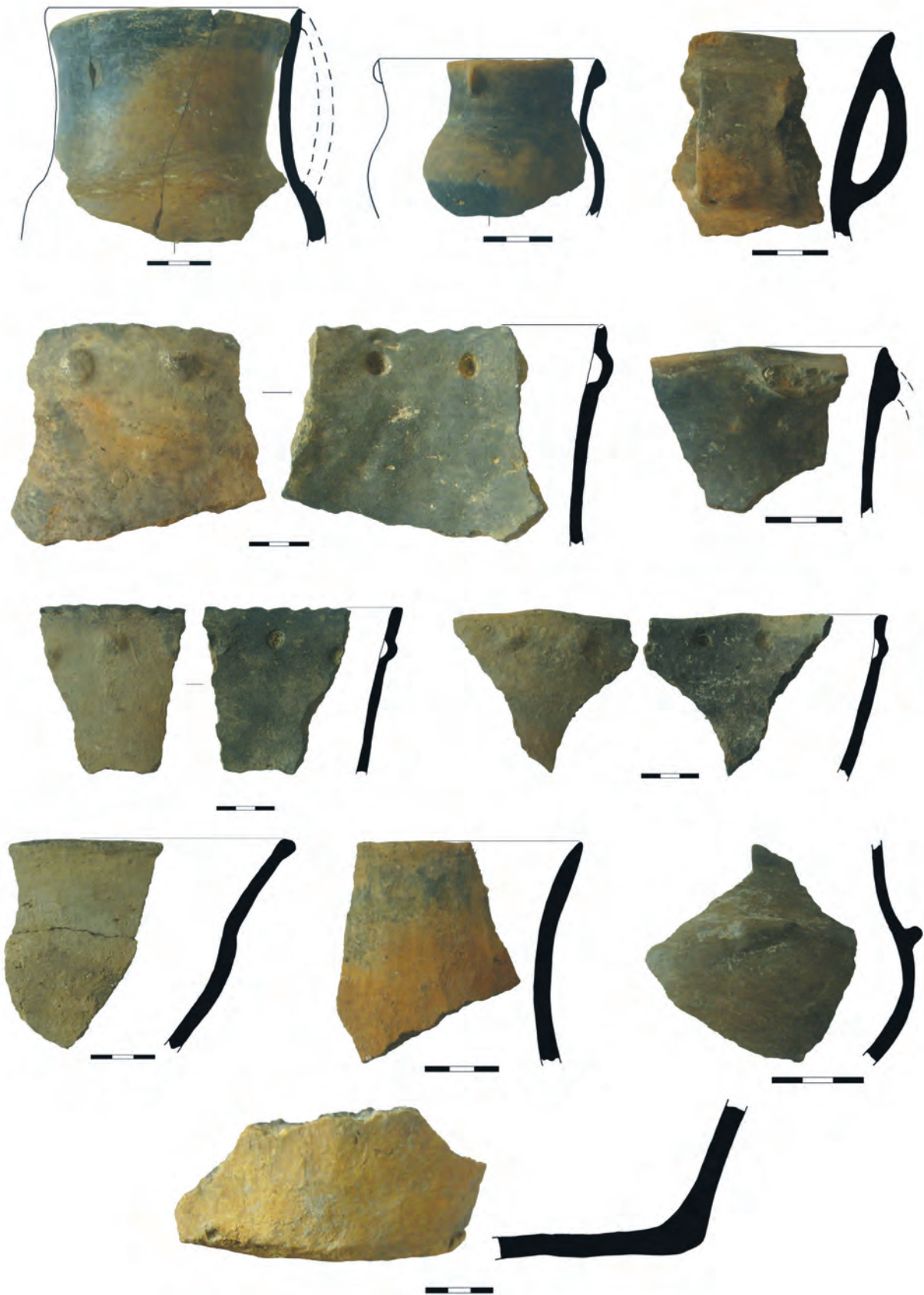
S.I.E

LEGENDĂ

1. Nivel vegetal, 2. Maroniu, 3. Cenușiu cu pietriș, 4. Lentilă de var, 5. Cenușiu-marونی (umplură groapă modernă), 6. Gălbui (lut nears), 7. Maroniu-negricios, 8. Maroniu-roșcat, 9. Cenușiu-deschis, cu numeroase fragmente ceramice (bronz timpuriu), 10-14. Umplură groapă (bronz timpuriu), 5. Cenușiu-marونی (umplură groapă moderă).

Pl. III. Imagine generală a secțiunii S.I la finalizarea cercetărilor (1); plan și profil nordic al secțiunii S.I (2)

Pl. IV. Fragmente ceramice Glina (selecție)

119. Sibiu, jud. Sibiu**Punct: str. Nicolae Teclu 2A (Orașul de Jos)****Tip de sit:** 3 (descoperire izolată)**Încadrare cronologică:** 5 (epoca modernă)**Autorizație nr.** 172/05.05.2023**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)**Perioada desfășurării cercetării:** mai-iunie 2023

Cercetarea arheologică preventivă s-a desfășurat în contextul proiectului de reconfigurare a construcțiilor existente. În apropierea imobilului s-a aflat poarta și turnul porții Ocnei, monumente înscrise în LMI și care au beneficiat de cercetări arheologice. La adresa menționată (strada Nicolae Teclu 2A) nu au fost făcute cercetări arheologice până în prezent. Au fost trasate două secțiuni, deschisă o suprafață și o casetă pentru a lămuri o situație *in situ*.

Rezultatul cercetărilor

Secțiunea S1 (1,5 x 7,30 m) a fost trasată în partea de est a proprietății. În urma cercetării s-a descoperit o fântână înspre profilul de sud. Cercetată parțial, pe fundul fântânii au fost descoperite trei monede de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Situația din S1 arată că a existat o drenare și o desecare a zonei într-o anumită perioadă de timp în secolele XVIII-XIX.

Secțiunea S2 (1,5 x 7,30 m) a fost trasată în partea de vest a proprietății. Adâncirea s-a făcut cu excavatorul. Cercetarea este fără rezultate arheologice, neexistând un nivel cultural.

Suprafața 1 (10 x 17 m). În urma cercetării arheologice a fost dezvelită toată fântâna ce apăruse în S1. De asemenea înspre profilul de sud se vede urma a ceea ce pare a fi canalul care apare pe hărțile austriece. Pentru a lămuri situația atât la fântână cât și la canal au fost trasate două casete:

1. **Caseta C1** (2,20 x 2,80 m) a fost trasată pentru a evidenția fântâna descoperită în S1. A mai fost găsită o monedă din 1800 (Fig. 5) și fragmente ceramice moderne. Se mai poate preciza că la momentul demantelării, fântâna a fost săpată dinspre nord-est cu scopul probabil de a recupera cât mai multă piatră. Acestea se constată după nisipul care este depus în partea de nord și de est a fântânii, nisip de culoare galbenă care nu se potrivește stratigrafiei din zonă.

2. **Caseta C2** (0,80 x 2 m) a fost trasată pentru a avea informații suplimentare asupra stratigrafiei într-o zonă a Suprafeței 1 ce pare a fi canalul ce apare pe hărțile austriece. Au ieșit fragmente ceramice moderne, oase de animale, bucăți de cărămidă, bucăți de lemn.

Restul Suprafeței 1, partea centrală și înspre profilul de nord, prezintă două zone cu argilă naturală, una galben-nisipoasă și alta cenușiu-ruginoasă (Fig. 4). Cea din urmă poate fi fundul unui iaz. Conform unei hărți de la 1699 (fig 3) partea de nord a Sibiului de dincolo de zidurile cetății era amenajată cu iazuri. Aceste iazuri nu mai apar la mijlocul secolului al XVIII-lea pe harta josefină, prin urmare au fost secate și s-a creat un sistem de drenare a apei printr-un canal ce se vărsa în râul Cibin.

Concluzii

Hărțile austriece arată o dezvoltare a unor proprietăți pe strada Nicolae Teclu abia după anul 1869. În ceea ce privește punctul „Strada Nicolae Teclu 2A” pe hărți nu avem semnalate imobile. Pe prima hartă austriacă (Fig. 1) realizată între anii 1769-1773 se observă că ceea ce în prezent e strada Nicolae Teclu și casele adiacente de pe latura de sud a drumului, acolo a existat un canal de apă cu rolul cel mai probabil de drenaj. De asemenea, așa cum putem vedea pe hartă, zidul incintei de apărare a Orașului de Jos ce se lega de Poarta Ocnei trece prin această parte a proprietăților aflate la sud de strada Nicolae Teclu. Prin urmare în secolul al XVIII-lea și înainte de această perioadă nu au existat locuințe aici. De altfel, săpăturile arheologice confirmă acest fapt, neexistând un nivel de cultură, iar pământul mâlos care s-a format sub straturi de nivelare, conține bucăți de cărămidă ajunse accidental sau aruncate în canal.

Pe a doua hartă austriacă (vezi Fig. 2) realizată între anii 1853-1858 situația nu este diferită în ceea ce privește zona unde astăzi e strada Nicolae Teclu. Același canal de apă pentru drenaj exista în continuare, ca și zidul de incintă al Orașului de Jos.

Poarta Ocnei și zidul de incintă au fost dărâmate în secolul al XIX-lea. De altfel pe a treia hartă austriacă realizată între anii 1869-1887 zidul de incintă nu mai apare reprezentat, dar canalul de drenaj este reprezentat. În ceea ce privește ridicări de imobile nu sunt semnalate pe această hartă.

Cercetarea arheologică a dezvelit o fântână în secțiunea S1 în punctul „Strada Nicolae Teclu 2A”, pe fundul căreia au ieșit trei monede, cel mai probabil de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, deoarece pe una dintre monede se poate observa scrijelit „1 Kreutzer 1790”. Din păcate starea de conservare a celorlalte două monede este precară și până când nu sunt restaurate nu avem date concrete (Fig. 5).

Fântâna a fost la un moment dat scoasă din uz și astupată cu pământ, cărămidă, țiglă, piatră și alte materiale de construcții ce au fost folosite pentru nivelarea terenului. În această umplutură au ieșit câteva fragmente ceramice din perioada modernă și contemporană. Cel mai probabil fântâna a fost în uz pe parcursul secolului al XIX-lea.

Abstract

Following the archaeological research, it was found that there is no archaeological cultural level. However, we point out the existence of a well that was taken out of use in the last century, as shown by the ceramic fragments discovered in the filling of the pit. However, 4 coins from the period 1790-1800 were discovered at the bottom of the well. Therefore, it is possible that this well worked in the 19th-20th centuries. The research also discovered a channel for draining the puddles around the walls of the Sibiu citadel and capturing rainwater. This channel appears on Austrian maps. It is also possible that the trace of a former pond was discovered in the survey and covered with massive fill. The ponds were drained during the 18th century.

Fig. 1. Strada Nicolae Teclu pe prima hartă austriacă (1769-1773)

Fig. 2. Strada Nicolae Teclu pe a doua hartă austriacă (1853-1858; 1869-1870)

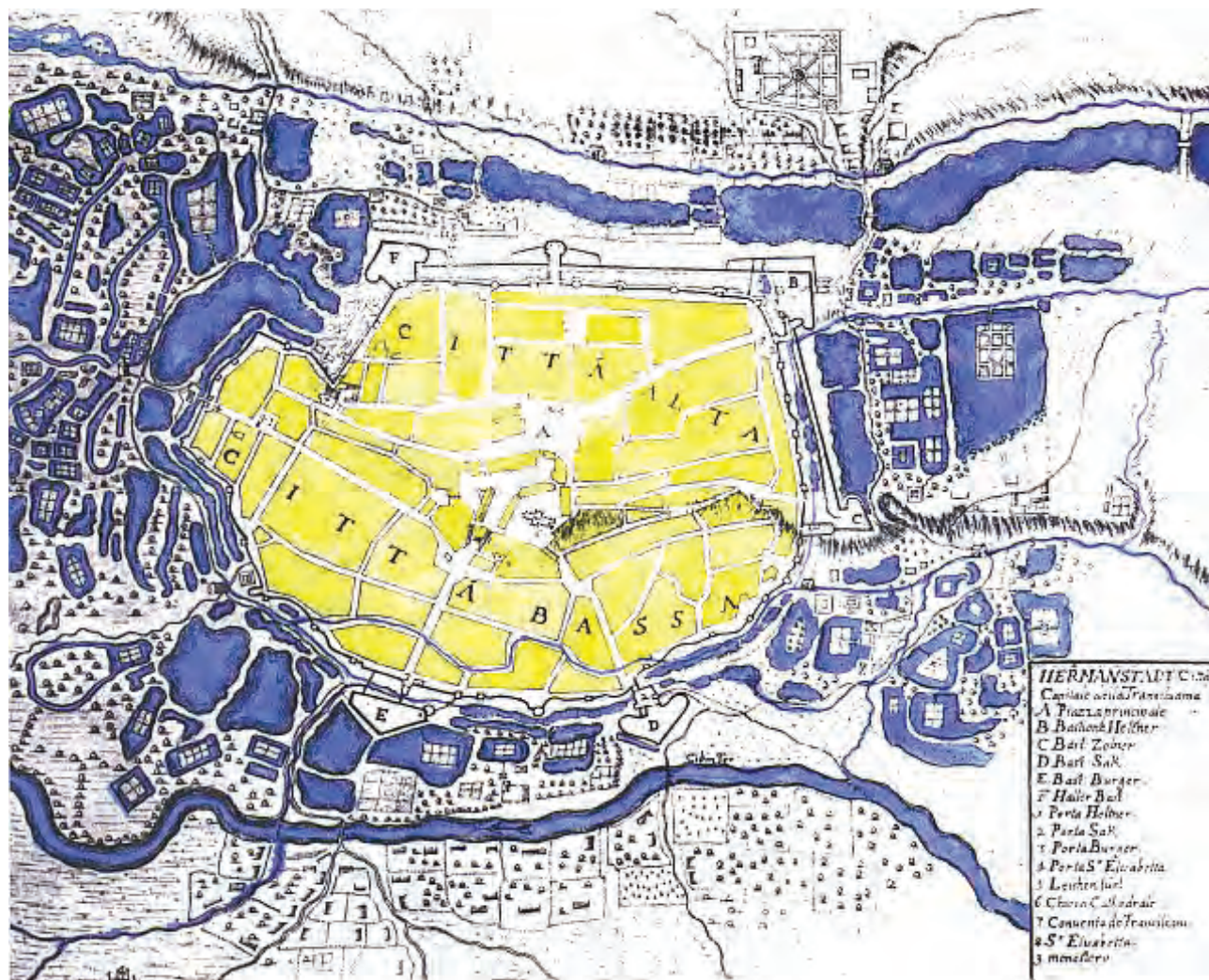
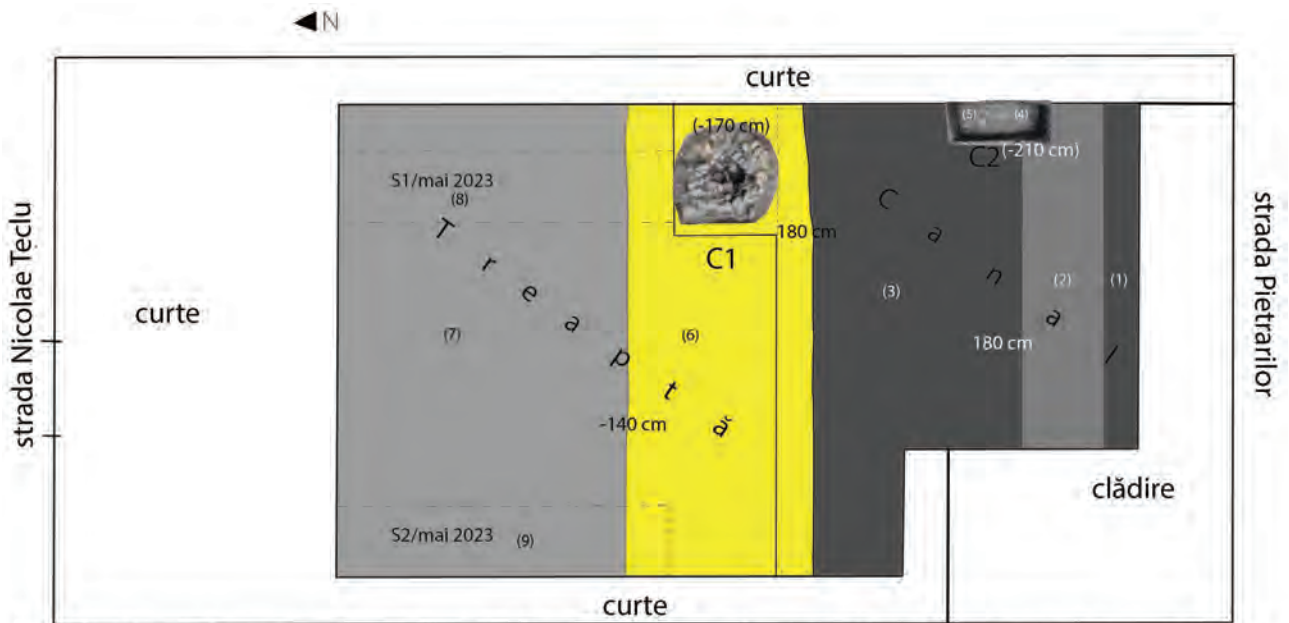

Fig. 3. Harta realizată de Mirando Visconti in 1699

Legendă: (1) canal drenaj – pământ negru cu urme de cărămidă și urme de arsură; (2) canal drenaj – pământ cenușiu închis cu urme de cărămidă și fragmente ceramice; (3) canal drenaj – pământ negru nămolos; (4) nisip și pietriș natural (fundul canalului); (5) argilă galben-ruginie (fundul canalului); (6) – argilă nisipoasă galben-ruginie; (7) argilă cenușie-ruginie; (8) S1; (9) S2.

Fig. 4. Planul Suprafeței 1

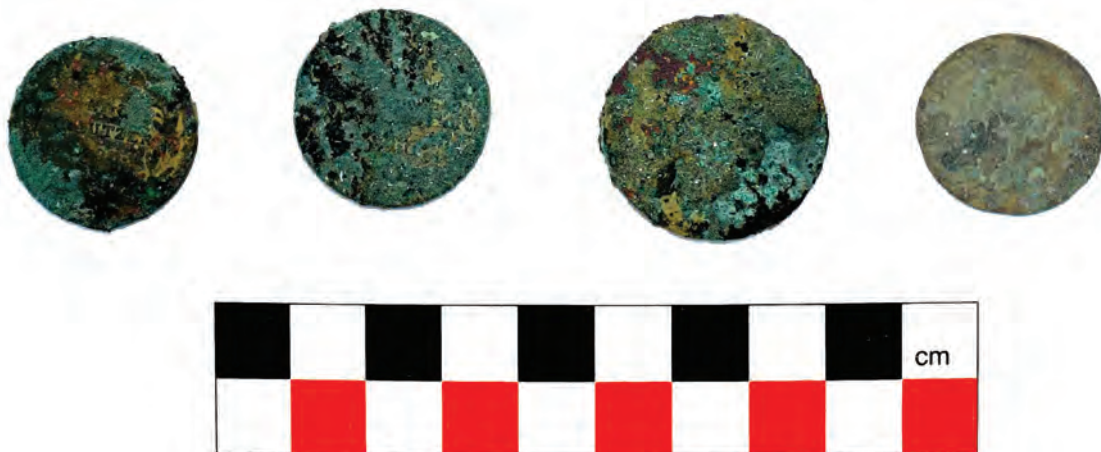

Fig. 5. Monede găsite în fântâna din C1

120. Șmig, com. Alma, jud. Sibiu**Punct: Biserica evanghelică Șmig****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 161 (Hallstatt timpuriu); 43 (epoca medievală)**Cod LMI:** SB-II-m-A-12562**Autorizație nr.** 445/16.10.2023**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic (ICSU Sibiu) - membri colectiv de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** 17 - 31.10.2023

Cercetarea arheologică preventivă de la Biserica evanghelică Șmig s-a derulat până în prezent pe parcursul a trei campanii: 2021, 2022 și 2023. Scopul cercetării a fost acela de a obține informații cu privire la planimetria bisericii, etapele de construcție, adâncimile fundațiilor și relațiile acestora cu ansamblul bisericii, evidențierea stratigrafiei și a orizonturilor de înmormântare și relația acestora cu biserica. Cercetarea arheologică face parte dintr-un proiect mai amplu ce vizează restaurarea bisericii și punerea în valoare și restaurarea picturilor parietale decapate de sub tencuială în urma lucrărilor de renovare. În campania din 2023 au fost trasate trei secțiuni: S4, S5 și S6 (Fig. 1).

Rezultatele cercetării

Secțiunea S4 a fost trasată pe latura de sud a navei la joncțiunea dintre contrafort și navă, între cele două contraforturi de pe latura de sud. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la relația dintre contrafort și navă la nivelul fundației, orizontul de înmormântare și relația acestuia cu biserica.

Cercetarea arheologică din această secțiune confirmă existența unui orizont de înmormântare pe latura de sud a bisericii, dar ca și în S3/2022 mormintele au fost deranjate încă din vechime. Totuși avem o situație interesantă în privința mormintelor M11 și M12 (Fig. 2), unde avem un adult (M12), peste care a fost așezat în zona craniului un mormânt de infant (bebeluș). Nu este clar dacă este cazul unui mormânt „mamă cu copil”, deoarece mormântul de infant a retezat craniul adultului, fiind depus ulterior. Descrierea mormintelor:

M10/S4/2023. Stare: groapă cu oseminte; deranjat/redepus. Au fost identificate un craniu și degete. Adâncimea: -84 cm NCA (-61 W). umplutura este din pământ cu materiale de construcție.

M11/S4/2023. Orientare: V-E. Tip mormânt: dublu (posibil „mamă cu copil”). Stare: craniul atins în momentul săpăturii. Gen: copil (infant, bebeluș). Dimensiunea totală a mormântului este de 26 cm. Dimensiunea cranului: - Dimensiunea bazin: aprox. 15 cm. Dimensiunea femurului: 7 cm. Poziția brațelor și antebrățelor nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: cui, materiale de construcție. Umplutura: pământ cu materiale. Adâncimea: -102 cm NCA (-79 cm W). Obs.: posibil să fie un mormânt dublu de tipul „mamă cu copil”, deoarece M11 este așezat în zona craniului lui M12. Obs.: în același timp pot fi înmormântări din momente diferite, copilul fiind așezat într-o perioadă ulterioară înmormântării adultului din M11.

M12/S4/2023. Orientare: V-E. Tip mormânt: dublu (posibil „mamă cu copil”). Stare: lipsește craniul, iar femurul intră în profilul de est; partea stângă a fost distrusă la săpat de către muncitori; nu se cunoaște situația mâinii drepte, aceasta nu există, doar antebrățul. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului este de 55 cm (ce se vede). Dimensiunea cranului: - Dimensiunea bazin: aprox. 36 cm. Dimensiunea femurului (ce se vede – intră în profil): 10 cm. Poziția brațelor: așezate pe lângă corp. Poziția antebrățelor: așezate paralel deasupra bazinului. Materiale găsite în umplutura mormântului: cui, materiale de construcție. Umplutura: pământ cu materiale. Adâncimea: -102 cm NCA (-79 cm W). Obs.: posibil să fie un mormânt dublu de tipul „mamă cu copil”, deoarece M11 este așezat în zona craniului lui M12.

În privința fundațiilor, acestea se țin. Totuși se poate observa că talpa fundației navei este mai adâncă decât talpa fundației contrafortului. Dar față de situația contrafortului din S3 unde acesta a fost adăugat ulterior, contrafortul din S4 a fost construit în același moment. Talpa navei este la -157 cm W, talpa contrafortului la -119 cm W. Sub talpa contrafortului sunt două pietre de dimensiuni foarte mari depuse în ceea ce a fost șanțul fundației și aflate la -128 cm W și respectiv -144 cm W.

Secțiunea S5 a fost trasată pe latura de nord a navei. Poziționarea ei este la 1,20 m vest față de contrafortul central de pe latura de nord. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la situația fundației navei întrucât elevația prezenta o crăpătură dinspre zona superioară spre fundație. Cercetarea arheologică a arătat că fundația este în stare bună și nu este cauza crăpăturii din elevație. Morminte nu au fost descoperite.

Alte informații au fost obținute în urma cercetării (Fig. 3), anume identificarea unui strat bine conturat de călcare și de construcție, ce poate fi legat de date istorice, cel mai probabil de modificările suferite de biserică în secolul al XV-lea. Sub acest strat vine un pământ negru cu urme slabe de mortar ce arată cel mai probabil momentul ridicării bisericii în secolul al XIV-lea. Apoi vine un nivel preistoric, care a fost identificat printr-un strat cultural ce conținea fragmente ceramice încadrabile în perioada epocii fierului.

Fundația nu are decroș, dar este mai lată înspre talpă cu câțiva centimetri față de momentul ridicării elevației. Pare realizată în trepte. Stă pe un strat de pământ ce este steril arheologic și este realizată din pietre de dimensiuni mari și foarte mari. Una dintre ele are o culoare roșiatică ce o scoate în evidență. La joncțiunea cu elevația se văd cărămizi (late de 14 cm și groase de 4 cm). Talpa fundației este la -176 cm W.

Artefactele din nivelul preistoric sunt interesante. Acestea sunt fragmente ceramice cu diferite forme și ornamente (Fig. 4).

Secțiunea S6 a fost trasată pe latura de vest a navei pe axa navei înspre sud. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la fundația navei pe latura de vest în exterior, având și unele informații obținute în interiorul bisericii în casele C3 și C4. Rezultatele arată că înaintea pragului de intrare, sub vegetal, au fost depuse pietre de dimensiuni mari, lespezi, ce au fost așezate din vechime ca

praguri de călcare, pe când intrarea în biserică era dinspre latura de vest (Fig. 3).

În ceea ce privește fundația, aceasta are decroș de 8-10 cm ce conține pietre masive prinse cu mortar din nisip cu var. De la decroș înspre elevație fundația este din piatră de dimensiuni foarte mari prinse cu mortar. Nu s-a ajuns la talpa fundației.

Concluzii

Cercetarea arheologică din anul 2023 de la Biserica evanghelică din Șmig completează concluziile din anii anteriori cu următoarele observații. Există două orizonturi de înmormântare: unul de dinainte de reformă cu morminte orientate V-E: M1 (C1/2021), M6 (C4/2022), M8 (S3/2022), M11 (S4/2023), M12 (S4/2023); altul după trecerea la reformă cu morminte orientate astfel: E-V: M2 (C2/2021); N-S: M3 (S1/2021), M4 (S1/2021). Vechiul orizont de înmormântare a fost deranjat de alte intervenții la biserică și înmormântări târzii, așa cum arată gropile în care s-au găsit oseminte redepuse, în special cranii: M5 (S1/2021), M7 (S3/2022), M9 (S3/2022), M10 (S4/2023).

În ceea ce privește biserica, stratigrafia, corelată cu datele istorice, arată și confirmă existența unor nivele de călcare și de construcție mai vechi (Fig. 3). Biserica a fost ridicată în secolul al XIV-lea cu hramul Sf. Maria. Un strat ce poate arăta nivelul de călcare din acea perioadă este observat în S5 (stratul 8), dar și în S2 (stratul 11) sau S6 (stratul 6). Biserica a fost reconstruită în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Un astfel de nivel se poate observa în S5 pe latura de nord a bisericii unde avem un strat de depunere cu piatră și mortar ce arată un nivel de călcare (stratul 5). De altfel din acest strat pornește o groapă ce pare a fi de schelă. Au loc intervenții și la fundație (S5 stratul 7). Nivelul prezentat se află peste un alt strat de pământ negru cu urme slabe de materiale de construcție și fragmente ceramice preistorice aflate în poziție secundară (S5 stratul 8). Acest nivel poate ține de secolul al XIV-lea. În 1765 are loc o reparație la biserică. Un strat ce reprezintă un astfel de moment pare a fi stratul 4 din S5. În 1854 biserica este închisă oficial din cauza degradării sale. În 1859 biserica este complet restaurată. Frescele din interiorul și din exteriorul bisericii sunt văruiți în alb. Această restaurare pare a fi reprezentată de stratul 2 din pământ afânat brun cu multe materiale de construcție, ce se observă în mai multe secțiuni în exteriorul bisericii. În 1870 s-a relatat că naosul era acoperit cu șindrilă, iar corul cu țigle.

Nu se cunoaște momentul dărâmării sacristiei și punerea de cărămidă în biserică ca pardoseală.

Cercetarea arheologică a surprins și un nivel ce nu are legătură cu biserica. Sub aceasta și în jurul ei există un nivel preistoric din epoca fierului. Nivelul a fost identificat prin fragmente ceramice aflate împrăștiat în strat și printr-un vas de provizii ce a fost restaurat.

and chancel foundations on the north side of the chancel (see S1), the nave and buttress foundations on the south side of the church where S4 was; it can be seen that at the junction of the nave and the choir, the buttresses are attached on both the north and south sides. The sacristy on the north side of the choir was identified by the imprint of the foundation of the north side, but also of a brick floor. There is a level of construction, possibly after the 15th century modifications, which can be seen in the stratigraphy of the sections outside the church, through a layer of soil with a lot of mortar and stone. Inside the church, the existence of a brick floor can be observed below the current tread level. There are at least two burial horizons: an early one with E-W burials and a late one with N-S, S-N or W-E burials. The early burial horizon is disturbed by late burials, pits with bones redeposited and broken into the stratum are often discovered. There is a prehistoric layer represented by a black soil in which ceramic fragments were found, and in C3 a large provision vessel.

Bibliografie:

Fabini 2002 - Fabini, Hermann, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Band I, 2002, p. 671.

Fabini 2012 - Fabini, Hermann, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Sibiu, 2012.

Abstract

The preventive archaeological research from the church in Șmig showed, following the research from the 2021-2023 campaigns, that the foundations of the choir and the nave are being woven; also weave the buttress

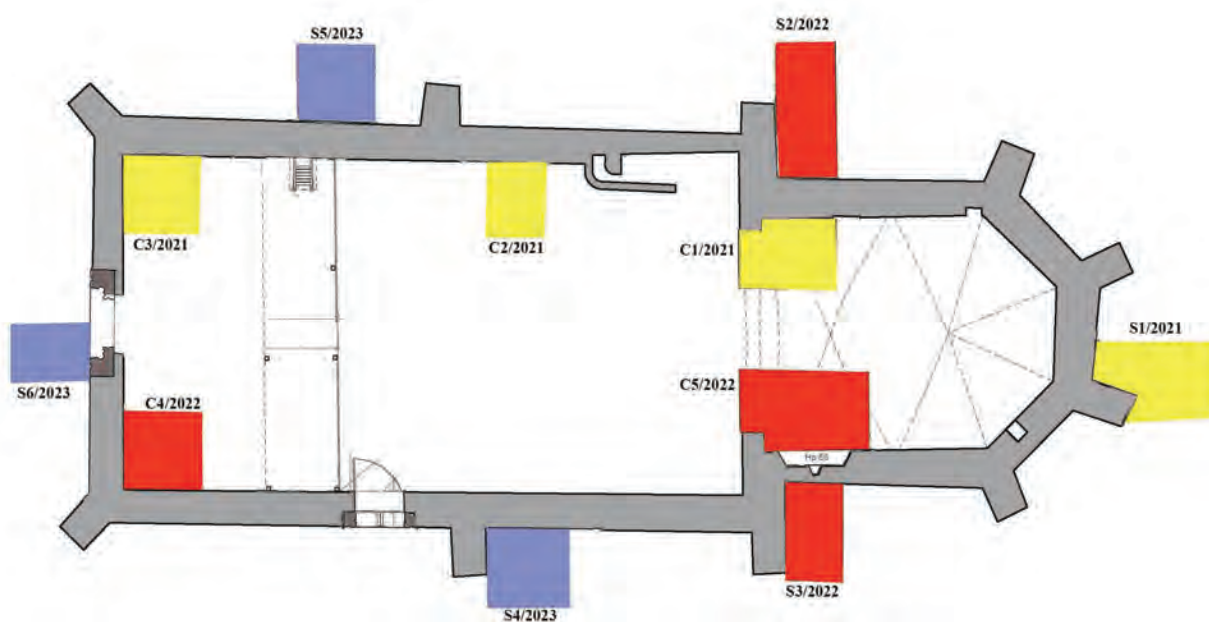

Fig. 1. Planul bisericii din Șmig și amplasarea secțiunilor și a casetelor

Fig. 2. Secțiunea S4 și mormintele M11 și M12

Fig. 3. Secțiunea S5 - profilul de est

Fig. 4. Secțiunea S5 – fragmente ceramice din stratul de cultură preistorică

Fig. 5. Secțiunea S6

121. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu**Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5B****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 153 (epoca bronzului târziu), cultura Gava**Autorizație nr.** 7/19.01.2023**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea (ULB Sibiu) - membru colectiv de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** ianuarie 2023

Cercetarea arheologică preventivă s-a impus ca urmare a faptului că terenul se află în aria de protecția a unui sit arheologic din epoca bronzului. În locul unde proprietarul dorește să ridice o casă a fost deschisă o suprafață de 8 x 13 m cu un apendice în partea de sud-vest de 2 x 2,5 m, în care a avut loc cercetarea. Proprietatea este situată în spatele proprietății de pe str. Atelierului nr. 5A (Fig. 1), punct în care s-a făcut cercetare arheologică de același colectiv de arheologi.

Rezultatele cercetării

A fost trasată o suprafață (numită Suprafața 1) de 8 x 13 m cu un apendice de 2 x 2,5 m în partea de sud-vest. Sub stratul vegetal gros de aprox. 25-30 cm este un nivel de pământ brun închis de 50-60 cm ce conține fragmente ceramice fiind un strat de cultură arheologic. Materialul arheologic este mai dens în partea de nord și mai redus în partea de sud, excepție zona complexului CX2 din partea de nord-vest. Sub acest strat este sterilul arheologic, un pământ argilos gălbui. *In situ* au fost delimitate 2 complexe (Fig. 2).

Complexul CX1 a fost observat în zona de sud-vest a suprafeței cercetate. Complexul prezintă o aglomerare de lut roșu ars ce are deasupra un lut de asemenea ars în culoarea ceramicii, un gri-cărămiziu, și cu multe fragmente ceramice în jurul acesteia (Fig. 3). Nu este clar dacă e o vatră (nu se văd urme de cenușă sau cărbune) sau e ceea ce a mai rămas de la o podină de locuință. La sud și sud-est de această vatră au ieșit fragmente ceramice (Fig. 4).

Complexul CX2 a fost delimitat deoarece prezenta față de restul suprafeței, excepție zona cu CX1 și de la sud și sud-est de aceasta, o aglomerare de fragmente ceramice. În plus în același complex CX2 printre fragmentele ceramice a ieșit o bucată de fir de bronz ce poate ține de un obiect sau de o podoabă realizat din acest fir (Fig. 5).

Concluzii

Cercetarea arheologică preventivă de pe strada Atelierului din punctul 5B din localitatea Șura Mare, jud. Sibiu, a produs noi rezultate arheologice confirmând existența unei locuiri din perioada epocii bronzului târziu, cultura Gava și extinderea acestei așezări spre nord spre valea Hambei. Complexul CX1 arată o aglomerare de material arheologic compus din lut ars de culoare roșie peste care este un lut ars de culoare gri-cărămiziu și în jurul acestora o densitate de fragmente ceramice. De asemenea în toată zona de sud-est a suprafeței începând de la acest CX1 spre profilul sud și de sud-est în stratul de cultură au ieșit fragmente ceramice mult mai aglomerate decât în restul suprafeței.

CX1 pare a arăta existența unei vetre sau a ceea ce a mai rămas de la o podină.

Complexul CX2 arată o aglomerare de fragmente ceramice de aceea a și fost delimitat. Aici în momentul evidențierii fragmentelor ceramice a ieșit o bucată de fir din bronz.

Printre artefactele ceramice descoperite au mai ieșit un vas de culoarea alb-gălbui din pastă fină și cu pereți subțiri ce ține de o altă perioadă istorică, posibil secolele XVII-XVIII. De asemenea două buze de vase pot fi de asemenea din altă perioadă istorică, perioada post-romană.

În final, cercetarea preventivă din punctul 5B confirmă existența culturii Gava în această parte a localității Șura Mare de pe strada Atelierului.

Abstract

The preventive archaeological research on Atelierului street at point 5B in the town of Șura Mare, Sibiu county, has produced new archaeological results confirming the existence of a dwelling from the late bronze age era, the Gava culture and the extension of this settlement to the north towards the Hamba valley. Complex CX1 shows an agglomeration of archaeological material composed of red burnt clay over which is a brick-gray burnt clay and around them a density of ceramic sherds. Also, in the entire southeast area of the surface starting from this CX1 towards the south and southeast profile in the culture layer came out much more crowded ceramic fragments than in the rest of the surface. CX1 seems to show the existence of a dwelling hearth or what is left of a podina. The CX2 complex shows an agglomeration of ceramic fragments which is why it has been delineated. Here, when the ceramic fragments were highlighted, a piece of bronze wire came out. Among the ceramic artefacts discovered in the layers of Surface 1, a yellowish-white vessel of fine paste and with thin walls belonging to another historical period, possibly the 17th-18th centuries, came out. Likewise, two vessel rims may also be from another historical period, the post-Roman period. Finally, the preventive research in point 5B confirms the existence of the Gava culture in this part of the Șura Mare locality on Atelierului street.

Fig. 1. Harta cu localizarea celor două puncte 5A și 5B de pe strada Atelierului, Șura Mare

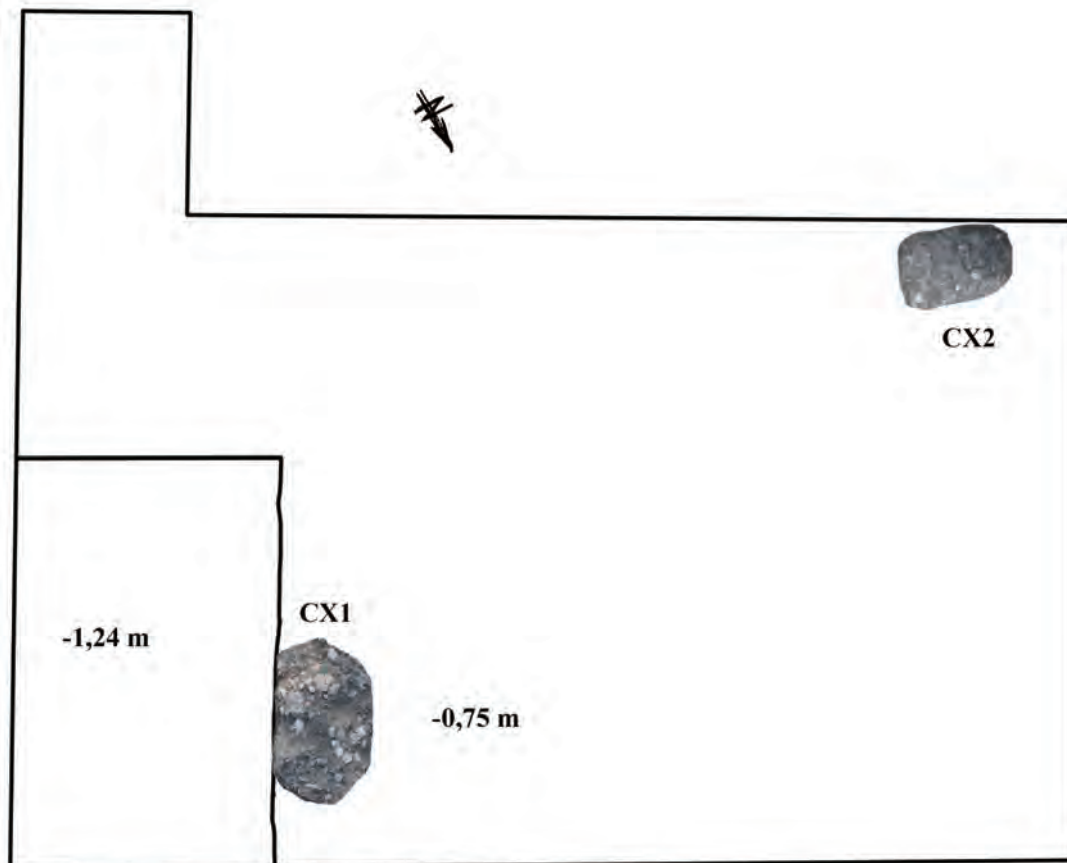

Fig. 2. Planul Suprafeței 1 din punctul 5 B

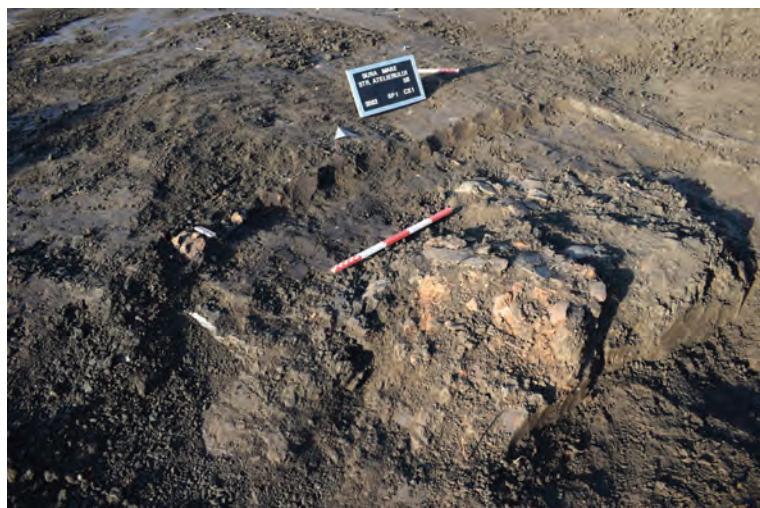

Fig. 3. Complexul CX1

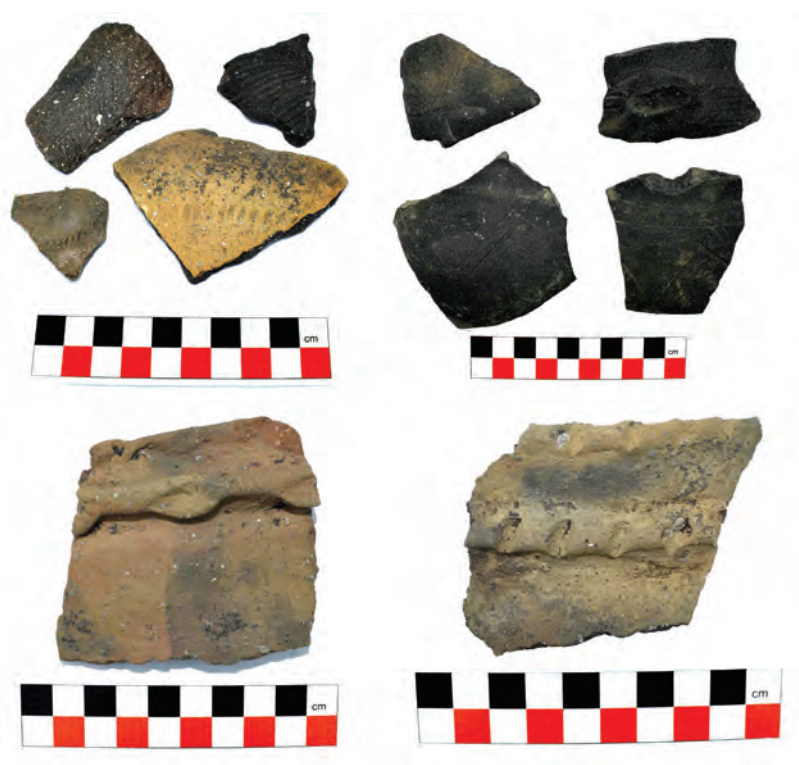

Fig. 4. Fragmente ceramice din complexul CX1

Fig. 5. Firul de bronz din CX2 in situ

122. Târgoviște, jud. Dâmbovița**Punct: Strada Calea Domnească, nr. 218A****Tip de sit:** 113 (așezare urbană), 125 (fortificații), 134 (mănăstire)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală)**Cod RAN:** 65351.28**Autorizații nr:** 209/03.04.2023; 250/29.06.2023**Colectiv:** Florin Gabriel Petrică - responsabil științific, Minodora Cărciumaru (CNMCD Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** iunie-iulie 2023

De-a lungul existenței sale, ansamblul mănăstiresc a cunoscut mai multe etape de distrugere, respectiv refacere, dintre care amintim etapa Mihai Viteazul, din anii 1595 -1596, etapa Simion Movilă - Mihnea al II-lea – Radu Șerban, din intervalul de timp 1601-1611 și etapa Constantin Șerban – Mihnea al III-lea, din anii 1658-1659. Aceste etape sunt relevante în contextul recentelor cercetări din imediata apropiere a ansamblului mănăstiresc (2019-2020) care au reușit să surprindă *in situ* urmele unor asemenea distrugeri. Totodată, în interiorul actualei incinte mănăstirești și parțial în exterior, au avut loc ample campanii de cercetare arheologică derulate sub coordonarea arhg. Gheorghe I. Cantacuzino, încă din anul 1969, iar mai recent, în 2010 și 2014, de arheologii Petru Virgil Diaconescu, respectiv Gheorghe Olteanu. Descoperirile făcute pe parcursul acestor investigații au relevat complexe arheologice databile în perioada secolelor XIV-XVIII, dar și din perioadele modernă și contemporană¹.

În anii 2019-2020, pe un teren aflat la intersecția străzilor Calea Domnească - Stelea, delimitat la sud-est și sud-vest de zidurile de incintă ale Mănăstirii Stelea (str. Calea Domnească, nr. 218A), a avut loc o cercetare arheologică preventivă, efectuată pentru construire imobil prestări servicii și introducere utilități. Existența în acest perimetru a unor complexe arheologice de importanță majoră pentru istoria ansamblului monastic, în particular, și pentru istoria orașului medieval Târgoviște, în general, a fost deja relevată într-un raport arheologic anterior². Totuși, pentru coerența informațiilor obținute ulterior (2023), facem precizarea că în acești aproximativ 500 mp au fost descoperite rămășițele incendiate ale unei clădiri medievale de zid, pe care am asociat-o ca făcând parte din chiliile mănăstirii de sec. XVI (Sector „Chilii” sec. XVI-XVII – 123,6 mp), urmele unui atelier de meșteșugar de secol XVI (Sector „Atelier meșteșugăresc” - 192,6 mp), un șanț de apărare datat în a doua parte a sec. al XVI-lea (Sector „Șanț apărare” - 132 mp), fundația unei case datată sec. al XVII-lea, posterioară cronologic șanțului de apărare (Sector Casa Vesely (Înc. sec. XVII) – 56,4 mp).

Între timp, proprietarul terenului a devenit Mănăstirea Stelea, care, pentru împrumuirea spațiului respectiv, situat în continuitate cu incinta mănăstirii, a solicitat asistență de specialitate (Pl. II). Odată cu demararea investiției, s-a asigurat și supravegherea arheologică (6-8 iunie 2023) soldată cu interceptarea a cinci complexe arheologice (notate Cx), databile între sec. XV-XVII (Pl. III).

Complexul nr. 1 (Cx1) este reprezentat de rămășițele unui zid demantelat, suprapus de colțul de nord-vest al ac-

tualului zid de incintă. Acest zid de piatră și cărămidă este fie mai vechi, fie parte componentă a incintei (posibil un turn de colț?). Structura sa a fost surprinsă între cotele - 0,70 m - 1,10 m, sub un nivel de resturi menajere, provenite din perioada restaurării incintei (1960-1970). Zidul demantelat păstrează direcția nord-vest pe o lungime de 3,60 m, intrând apoi în profilul de sud al secțiunii. Nivelul steril se situează la cota de -0,60 m. În acest sector se impunea aprofundarea cercetării, spre a se putea obține mai multe informații cronostatigrafice, precum și planimetrice. Cum structura de zid identificată nu era afectată de proiectul propus de proprietar, am considerat ca întreaga zonă de sud, marcată prin cercetarea anului 2023 cu indicativul Cx1, să fie analizată în asociere cu Sectorul Chilii, cercetat și el tot parțial în anii 2019-2020. Astfel, acest spațiu bine individualizat va face obiectul unei cercetări arheologice, propusă în anul 2024, într-un context investițional generat de reabilitarea chiliilor mănăstirii.

Complexul nr. 2 (Cx2) este o groapă de mici dimensiuni, surprinsă la adâncimea max. de -1,15 m, cu diam. de cca. 1 m. Conținutul gropii a fost sărac în materiale, fiind recuperate doar câteva fragmente ceramice databile în sec. al XVI-lea, precum și fragmente de sticlă. Nu a fost necesară continuarea cercetării.

Complexul nr. 3 (Cx3) este reprezentat de o groapă circulară, cu diam. de 1,50 m, tipică pentru mediul urban târgoviștean, săpată până la adâncimea de -1,50 m față de cota actuală. A servit inițial ca spațiu pentru depozitare bunuri, fiind ulterior folosită ca groapă de aruncat resturi menajere. Materialul predominant consta în fragmente mari de chirpici, probabil rămase de la demontarea unei sobe, după cum sugerează amprente materialului, ceramică fragmentară, unelte de os sau corn ce prezintă o ardere secundară, un inel, un fragment dintr-o monedă. Groapa a fost golită de material arheologic în timpul cercetării de supraveghere. Se datează în prima parte a sec. al XVII-lea.

Complexul nr. 4 (Cx4) face parte dintr-o structură a cărei lungime atinge 8 m, identificată încă din timpul cercetărilor preventive din anii 2019-2020 și descrisă ca „șanț de apărare”. În cercetarea de față (2023), această structură apare în profil cu straturile albiate, fiind tăiată la vest de fundația pivniței de secol XVII (Casa Vesely - Cx5). De asemenea, până la cota de -1,15 m, s-a putut observa un strat masiv de arsură și numeroase fragmente de chirpici, provenite de la o construcție incendiată. Nivelul de arsură pornește de la cota de -0,30 m și se albiește spre cota de cca. 1,00 m. S-au recoltat materiale ceramice fragmentare de sec. XVI, chirpici, cahle, cărămizi legate cu lut (poate o instalație casnică dezafectată?).

Complexul nr. 5 (Cx5) este reprezentat de zidurile unei pivnițe, peste care era proiectat să treacă zidul de incintă al mănăstirii (Pl. I). De aceea, am considerat necesară extinderea investigației, deci transformarea cercetării de supraveghere într-una cu caracter preventiv. În acest mod, se dorea relevarea planimetriei casei până la o adâncime de -0,30 - 0,40 m, iar după cercetarea preventivă să se adopte un nou proiect tehnic, care să permită implementarea proiectului denumit *Reconstituire*

zid de incintă la Mănăstirea Stelea³.

Deci, cercetarea preventivă susținută în iulie 2023, s-a concentrat exclusiv asupra sectorului din zona de nord a proprietății, denumit Casa Vesely (Cx5), după numele ultimului proprietar. Informații despre acest monument de arhitectură urbană medievală, din care doar pivnițele mai păstrează vechimea și planimetria, avem de la arhitectul Cristian Moisescu⁴. Casa a fost demolată în anul 1977, odată cu o sistematizare urbană care a distrus mare parte din patrimoniul arhitectural al orașului și a adus grave prejudicii celui arheologic⁵.

Din motive obiective, o cercetare completă a acestei case nu s-a putut face, doar colțul de sud-vest al beciului a putut fi interceptat, restul aflându-se sub actuala stradă. În condițiile date, a fost dezvelită parțial latura de vest, pe o lungime de 5,30 m (restul aflându-se sub strada Stelea) și tot parțial latura de sud a beciului pe o lungime de 8,50 m (restul aflându-se sub str. Calea Domnească). Grosimea zidului beciului este de 0,70 m, fiind alcătuit din piatră, spre interior fiindu-i adăugat un rând de cărămidă (27 x 14 x 3 cm). Acest lucru ar putea sugera două faze de construcție a casei. De asemenea, bolta beciului era din cărămidă, după cum indică un fragment de arcadă păstrat *in situ*. Partea superioară a arcadei se situează la nivelul trotuarului actual al străzii, interferând cu traseul zidului de incintă propus, lucru care a impus o augmentare a proiectului tehnic, inclusiv o propunere de conservare *in situ* a vestigiilor.

Din punct de vedere cronologic, Casa poate fi datată prin descoperirile din sectorul „Șanț de apărare” (cercetare preventivă 2019-2020), care a oferit cu generozitate artefacte databile în secolul al XVI-lea. Cum zidul pivniței Casei Vesely secționează toate straturile arheologice aferente sectorului alăturat, avem de-a face cu o construcție ulterioară. Ceramica și monedele descoperite la partea superioară a umpluturii șanțului plasează edificarea Casei la cumpăna secolelor XVI-XVII, mai probabil în prima jumătate a sec. al XVII-lea.

În afara structurilor de piatră descrise, precum fragmentul de zid (Cx1) sau pivnița Casei Vesely (Cx5), inventarul arheologic recuperat în cursul cercetărilor din anul 2023 este unul limitat, dat fiind și spațiul restrâns al cercetării. Au fost recuperate, în special, fragmente ceramice, cahle sau unelte din os sau corn, ale căror urme de utilizare pot fi observate, în ciuda supunerii lor procesului de ardere secundară.

15th century foundations (19th-20th century refurbishments); Enclosure walls - 17th century; Bell tower - 16th century; Gate block - 17th century.

Bibliografie:

Cantacuzino 1974 – Cantacuzino, I. Gh., *Veche biserică Stelea din Târgoviște*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă*, XIII, I, p. 39-42.

Cantacuzino 1983 – Cantacuzino, I. Gh., *Vechea etapă de locuire medievală în zona ansamblului Stelea din Târgoviște*, în *Cercetări Arheologice*, p. 225-230.

Cantacuzino, Diaconescu, Mihăescu 1983 – Cantacuzino, I. Gh., Diaconescu, P.-V., Mihăescu, G., *Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, XV, p. 508-512.

Cantacuzino, Diaconescu, Mihăescu 1984 – Cantacuzino, I. Gh., Diaconescu, P.-V., Mihăescu, G., *Date arheologice asupra unor vestigii medievale din zona centrală a orașului Târgoviște (zona ansamblului Stelea)*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă*, XV, 2, p. 35-42.

Cantacuzino, Mihăescu, Moisescu 1970 – Cantacuzino, I. Gh., Mihăescu, G., Moisescu, C., *Date preliminare asupra cercetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstiresc Stelea*, în *Valahica*, 2, p. 173-178.

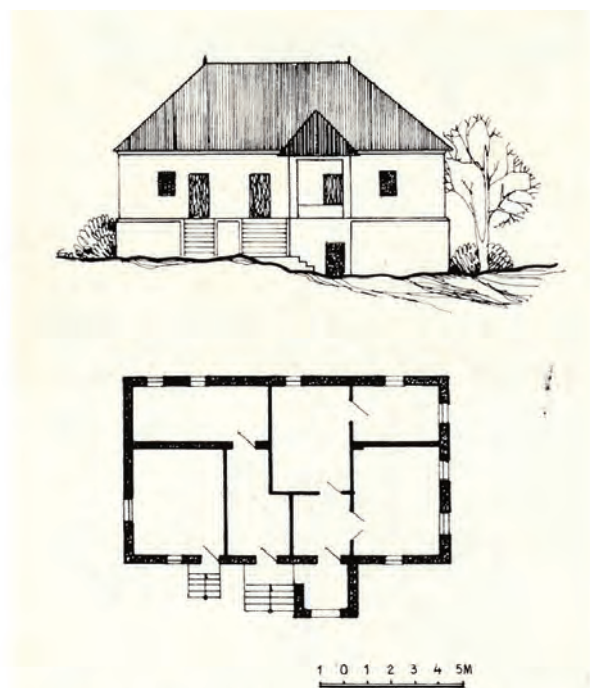
Gioglovan 1973 – Gioglovan, R., *Cetatea Târgoviștei*, în *Valahica*, 5, p. 84-104.

Moisescu 1979 – Moisescu, C., *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, București.

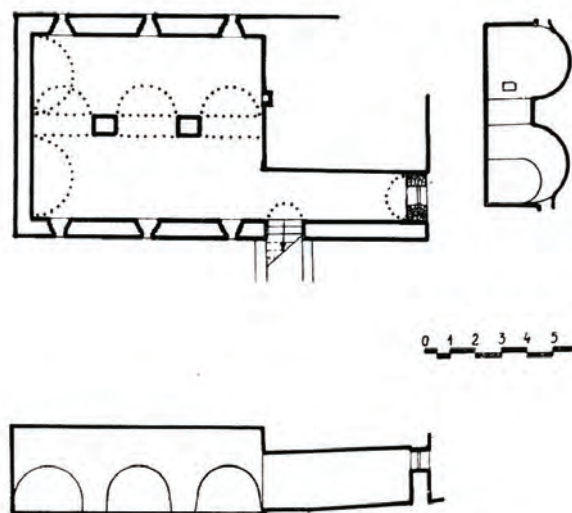
Petrică, Cârțumaru, Năstase 2021 – Petrică, F. G., Cârțumaru, M., Năstase, M. C., *Târgoviște, jud. Dâmbovița, Punct: str. Calea Domnească, nr. 218A*, în *CCAR. Campania 2020*, p. 486-495.

Abstract

The Stelea Monastery Ensemble, a representative ecclesiastical complex located in the central area of the medieval city of Târgoviște, is composed of several architectural components, such as: the Church with the dedication “Resurrection of the Lord”, erected at the beginning of the ninth decade of the sixteenth century by the sword bearer Stelea, demolished and rebuilt on the same place by the ruler of Moldova, Vasile Lupu, in the middle of the seventeenth century (1644-1645); The hegumen house named “Nifon” - 15th-17th century, rebuilt in the 20th century; Merchant cellars - 15th century; Cell block - 17th century, on

Casa Veselli; planul parterului și fațada de est.
(după arh.
Cristian Moiescu)

Casa Veselli; planul beciurilor și secții.
(după arh. Cristian
Moiescu)

Casa Veselli înainte de demolare

PLAN DE INCADRARE IN ZONA
A SUPRAFETEI ANALIZATE
str. Calea Domneasca nr.218 A Targoviste, Dambovit

Pl. II. Încadrarea suprafeței cercetate

Amplasamentul complexelor arheologice

Casa Veseli în raport cu străzile Stelea și Calea Domneasca

Pl. III. Amplasamentul complexelor arheologice

123. Târgoviște, jud. Dâmbovița**Punct: str. Mihai Bravu nr. 11A****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 113 (epoca medievală târzie), 322 epoca romană - sec/ I-II d. Hr)**Cod RAN:** 65351.45; 65351.07**Autorizație nr.** 340/22.08.2023**Colectiv:** Florin Gabriel Petrică – responsabil științific, Minodora Cârciumar (CNMCD Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** 18-29.09.2023

Suprafața de teren propusă cercetării arheologice se află în zona de nord a orașului (Pl.1), în cartierul numit „Suseni”, considerat, istoriografic vorbind, spațiul în care a avut loc geneza urbană medievală a Târgoviștei¹, dar și locul unde s-au identificat complexe arheologice mai vechi².

Amplasamentul suprafeței cercetate/ Istoricul microzonei

Proiectul de investiție prevedea construirea pe terenul situat la nr. 11A din strada Mihai Bravu, a unei locuințe în suprafață de cca. 100 mp³. Din punct de vedere topografic, elementul principal al microzonei în care s-a desfășurat cercetarea arheologică este biserica medievală „Crețulescu” (sec. XV-XVIII)⁴, cu hramul Adormirea Maicii Domnului și Sf. Antonie cel Mare (DB-II-m-A-17215), plasată la cca. 40 m vest de proprietatea investigată.

La evaluarea teoretică, aferentă cercetării arheologice, s-a constatat că pe terenul din str. Mihai Bravu a existat o casă, a cărei demolare s-a produs la sfârșitul anilor '60⁵. Unitatea de cercetare, de formă rectangulară, măsoară o suprafață totală de 103 mp.

Stratigrafia generală a zonei: la partea superioară se află stratul de bitum, gros de cca. 0,08 m, succedat de

¹ L. Oancea, 1976, p. 55-74; L. Muscă, T. I. Muscă, 1980-1981, p. 101-116.

² sec. I î. Chr. - sec. VIII d. Chr.; sec. VIII – X d. Hr.. Existența acestor vestigii presupune o atenție deosebită în ceea ce privește asistența arheologică de tip preventiv în acest areal. Numărul mare de noi construcții edificate după anii 2000, coroborat cu lipsa informațiilor despre cercetări preventive sau descoperiri arheologice, indică contrariul aplicării unor măsuri riguroase de protecție a patrimoniului arheologic.

³ În nemijlocita sa vecinătate, se află sediul Arhiepiscopiei Târgoviște, găzduit în fostele clădiri ale unui complex hotelier aparținând, până în 1989, Partidului Comunist. Acest complex a fost construit cu aproximație la începutul anilor '70, iar pentru realizarea acestui proiect au fost demolate o serie de clădiri funcționale, din care astăzi se mai păstrează doar una. Pe terenul cercetat arheologic a fost amenajată o parcare auto ce deservea complexul.

⁴ P. V. Diaconescu, *Arheologia habitatului urban târgoviștean* (sec. XIV-XVIII), Târgoviște, 2009, 35-39.

⁵ Locuințele din această zonă erau orientate spre actuala str. Crețulescu, desprinsă din str. Mihai Bravu la cca. 80 m sud-est față de biserică. În capătul de nord al străzii Mihai Bravu există un pod de trecere peste râul Ialomița, aici funcționând un pod mai vechi sau un vad încă din perioada medievală. Cert este că, odată cu edificarea Podului cel Mare de peste Ialomița în anul 1840 (adică predecesorul podului Mihai Bravu de astăzi), s-a petrecut și mobilarea urbanistică a tronsonului de vest al străzii menționate, conform analizei detaliate a Hărților Specht (1791) și Fligely (1855-1857).

stratul suport format din pietriș (balast), în grosime de 0,10 – 0,15 m. După aceste straturi aferente construirii parcarii, a fost identificat un strat de nivelare a terenului, de 0,15-0,20 m, compus din pământ amestecat cu moloz, pietre, cărămizi și resturi menajere de sec. XX (straturi îndepărtate prin decapare mecanizată).

În partea de nord a suprafeței, s-a constatat că sub nivelul de asfalt contemporan este pământul viu, o argilă galbenă, plastic vâtoasă. Totuși, treptat, spre vestul profilului nordic, a mai putut fi distinsă o lentilă de pământ negru purtat, determinat de lucrările de amenajare ale parcarii. Acest lucru este mai pronunțat în colțul de nord-vest al suprafeței cercetate. Aceeași situație este parțial vizibilă și în zona profilului de vest. Însă, în zona de sud-est a proprietății, prezența zidurilor pivniței de sec. XIX a făcut imposibilă constatarea unor observații de natură stratigrafică. Singurul nivel cultural medieval surprins parțial *in situ*, aflat în zona de sud-vest a unității de cercetare, este și cel mai vechi, și se datează în sec. al XV-lea, după cum probează moneda și materialul ceramic descoperit.

O concluzie privind stratigrafia generală a terenului este aceea că lucrările pentru amenajarea parcarii au determinat decaparea majorității straturilor culturale, inclusiv a celor moderne, complexele arheologice descoperite fiind adâncite în solul viu.

Complexele arheologice (Pl.2)

Cx0 – este reprezentat de rămășițele casei de plan aproximativ pătrat, cu latura de nord-vest ușor oblică. Intrarea în curte se făcea direct din stradă, latura de est a casei fiind aliniată trotuarului. După cum precizăm, casa a fost demolată până la cota pământului viu, zidurile subsolului/pivniței păstrându-se doar pe înălțimea de maxim 0,80-1,00 m. Zidurile clădirii, cu o grosime de 0,50 m, sunt alcătuite din asize succesive de piatră și cărămidă, dispuse în casetă, după sistemul tradițional al pietrei încasate/încadrate de patru cărămizi. Se disting două faze de funcționare, vizibile după tipul de cărămizi. O reparație a fost adusă zidului de vest, prin adăugarea unor posibili contraforți interiori, din cărămidă groasă, specifică sec. XX. Mortarul folosit la construcția casei este de foarte slabă calitate - tipic locuințelor de dimensiuni mici de sec. XIX din Târgoviște - friabil și cu mult nisip, de unde și culoarea cenușie a acestuia.

Din umplutura subsolului, alcătuită majoritar din moloz, au fost recuperate elemente de fier beton, o ușă de sobă, sticle moderne, plastic, etc. În cadrul unității de cercetare, CX0 ocupă circa 44% din suprafața totală.

CX1 – este o groapă menajeră, cu diam. de 1,50 m, al cărei plan a fost identificat la adâncimea de - 0,50 m, situată în apropierea profilului de sud. La partea superioară a fost surprinsă o lentilă de arsură, în interiorul căreia, alături de fragmente ceramice medievale de uz comun și smălțuite, era și un craniu de ovicaprină. În umplutura gropii, la adâncimea de 0,50 m, a fost descoperită o monedă emisă de regatul maghiar în prima jumătate a secolului al XV-lea. De altfel, și lotul de ceramică aferent CX1 se datează în aceeași perioadă⁶. Groapa se adâncește în pământul viu

⁶ Determinare numismatică, dl. Aurel Vâlcu, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București, căruia îi mulțumim încă o dată pen-

-1,10 m. Parțial, a fost afectată de o groapă modernă, cu diametru de 0,85 m, în umplutura căreia au fost găsite pietre și bare de fier beton.

Cx2 - este un cuptor, cu diam. de 0,70 m. Este reprezentat de o groapă simplă, circulară, adâncită în pământul viu, baza fiind situată la cota de - 0,60 m față de asfaltul contemporan. Ca și în cazul Cx8 (vezi *infra*), partea superioară a gropii a fost retezată de intervențiile moderne. Pereții erau arși, întăriți și de culoare cărămidie, urmare a focului puternic, iar la bază, sub un strat subțire de cărbune, s-a găsit o lupă de zgură, mărturie a ultimei șarje. Deși nu poate fi pusă în legătură stratigrafică cu Cx8, probabil cuptorul este contemporan cu acesta.

Cx3 - se prezintă sub forma a două șanțuri înguste ce se unesc aproximativ în unghi drept. Primul segment, în lungime de 4,50 m, este orientat nord-sud, iar celălalt, lung de 3,7 m, est-vest. Complexul a fost surprins la - 0,40 m, cu șanțurile adâncite la -0,20 m în pământul viu, late de 0,30 m. Segmentul est-vest prezenta la exterior trei forme circulare, asemenea amprentelor unor gropi de par. În interiorul șanțurilor a fost găsit prundiș amestecat cu pământ negru afânat, întocmai ca în cazul CX7. Șanțurile ar putea, ipotetic, să reprezinte talpa de lemn a unei locuințe, ulterior demontate. Complexul este cronologic ulterior CX1, șanțul orientat nord-sud tăind marginea de vest a gropii. Se poate data în sec. al XVI -lea, asociat cronologic cu Cx6.

Cx4 - este o groapă de formă neregulată, cu baza ușor albiată, surprinsă parțial în profilul de vest (carourile 6-7). Se adâncește în punctul maxim la 0,90 m și 0,50 m în pământul viu. Conține materiale ceramice specifice secolului al XV-lea.

Cx5 - este o groapă, situată la cca. 0,40 m nord de CX4, surprinsă parțial în profilul de vest (carourile 7-9). Partea superioară a gropii nu se mai păstrează, fiind retezată de intervențiile moderne. Are o formă neregulată, cu baza albiată, cca. 2,20 m lungime, lățimea nu i se poate preciza. Se adâncește la - 1,40 m față de nivelul asfaltului și -0,80 m în pământul viu. Conține fragmente ceramice specifice secolului al XV-lea, iar la cota de - 0,70 m față de asfaltul parării s-a identificat în interiorul gropii, *in situ*, un nivel gros de cenușă de cca. 0,12 m. Probabil, groapa a fost în legătură cu o instalație furnologică de tip cuptor, reprezentând o gură de alimentare. Urmele cuptorului intră în profilul de vest.

Cx6 - este reprezentată de o groapă circulară (gr.1), cu diam. 1,30 m. A fost identificată în colțul de nord-est al unității de cercetare (carourile H1-2, I1-2, J1-2), fiind în relație cu un șanț îngust, direcționat spre nord-vest (L cca. 1,00 m și I de 0,40 m), aflat în legătură la rândul lui cu o groapă circulară de dimensiuni mai mici, continuată în profil. Șanțul își schimbă apoi direcția, pe o lungime de 2,50 m, către sud-est, formând astfel un unghi drept. Restul complexului a fost distrus de către locuința modernă. Gr.1 are un diam. de 1,30 m, adâncindu-se în solul viu - 0,50 m, forma fiind surprinsă la adâncimea de - 0,20 m în profilul estic și la - 0,35 m în cel nordic. După cum se observă în profilul nordic, partea superioară a sa, inclusiv nivelul

stratigrafic de la care a fost săpată, nu s-a mai păstrat. De altfel, în zona colțului de nord-est, decaparea s-a făcut până la nivelul solului viu, distrugându-se toate nivelurile culturale existente.

Deosebit de interesant este materialul recuperat din CX6 - gr.1, databil în sec. al XVI-lea: ceramică de uz comun și decorativă, fragmente de cahle, de sticlă, un lingou de plumb, cărămizi cu amprente de mortar (27 x 15 x 3,5 cm) și oase de animale.

Cx7 - reprezintă o groapă cu diam. de 0,50 m, identificată în partea centrală a laturii sudice, fiind săpată de la nivelul unui strat cu pietriș, aflat la cca. 0,30 m deasupra pământului viu (carourile D,E 10). Groapa conținea pietriș, foarte probabil scurs din amenajarea menționată mai sus. Acesta este, de altfel, singurul nivel de călcare/amenajare surprins *in situ*, parțial.

Cx8 - este o vatră-cuptor cu diam. de 0,70 m. Este o groapă simplă, circulară, adâncită în pământul viu la -0,20 m, baza cuptorului fiind situată la cota de - 0,50 m față de asfaltul contemporan. Asemeni complexului CX5, partea superioară a gropii a fost retezată de intervențiile moderne. Pereții erau arși, întăriți și de culoare cărămidie, urmare a focului puternic, iar baza constituia o lupă de zgură, mărturie a ultimei șarje. Deși nu a putut fi pus în legătură stratigrafică cu CX5, cele două cuptoare puteau fi contemporane.

Materiale descoperite

Cea mai mare parte a descoperirilor sunt reprezentate de materiale ceramice, de uz comun și smălțuite, de cahle, urmate de obiecte de metal și câteva fragmente de sticlă.

Cele mai vechi fragmente ceramice, însă, se plasează în perioada secolelor II-IV d.Hr (analiză preliminară), fiind recuperate din umplutura CX1 și CX6. Este vorba de șase fragmente din CX1, patru de culoare cenușie (aspre la atingere, cu pastă fină) și două de culoare cărămidie. În umplutura CX6 s-au descoperit șapte fragmente, dintre care patru de culoare cenușiu-negru, asemănătoare cu cele din gr. 1, cu excepția unui fragment a cărui compoziție nu este la fel de fină. Dintre fragmentele de culoare cărămidie, două sunt realizate la roata înceată, iar unul prezintă o ardere incompletă, exteriorul fiind îmbrăcat cu o angobă cărămidie. Este încă o dovadă a existenței unor complexe de locuire antice în zona cartierului Suseni, urme care au fost reperate recent și în zona Curții Domnești⁷.

Ceramica medievală descoperită este în principal cea de uz comun, constând în fragmente de pahare, cupe, oală-borcan, variabile ca dimensiuni și decor. Ceramica decorativă, slab reprezentată în comparație cu cea de uz comun, este de tipul cahlelor și farfuriilor smălțuite. Cu excepția materialelor din CX6, care pot fi încadrate în secolul al XVI-lea, restul materialelor din CX1, CX4 și CX5 se datează în secolul al XV-lea.

Bibliografie:

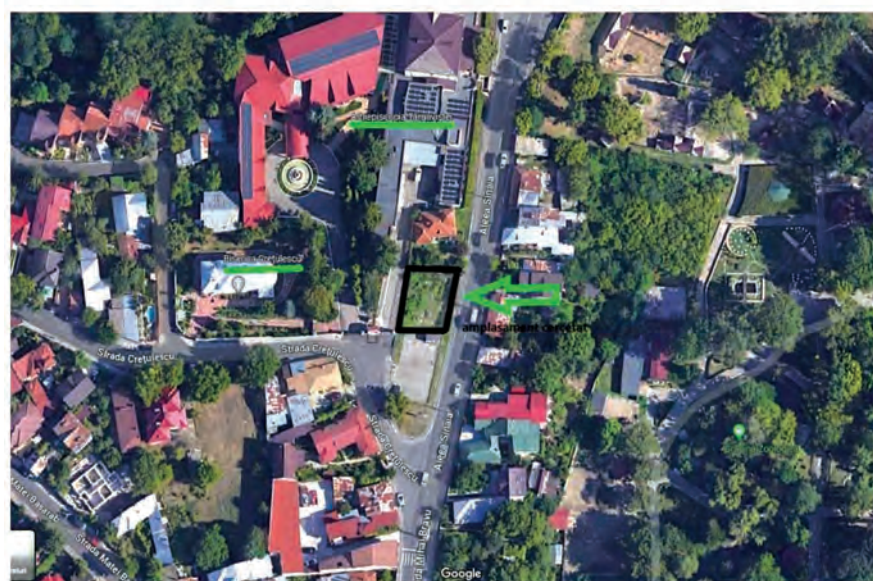
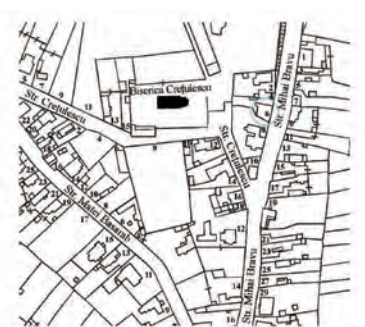
Oancea Luciana, *Săpăturile arheologice din Târgoviște - 1972. Așezarea prefeudală*, în *Archiva Valachica, Târgoviște*, 8, 1976, p. 55-74;

⁷ Petrică et alii, 2023, p. 131-154.

Muscă Luciana, Muscă Tiberiu, *Descoperirile feudale timpurii în Târgoviște, cartierul Suseni, în Valachica*, 12-13, 1980-1981, p. 101-116.

Diaconescu Petru-Virgil, *Arheologia habitatului urban târgoviștean (sec. XIV-XVIII)*, Târgoviște, 2009, 35-39.

Petrică Florin Gabriel, Petrică, Cărciumaru Minodora, Năstase Mihai Claudiu, *Cercetări arheologice preventive în orașul medieval Târgoviște – Strada Calea Domnească nr. 192*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, nr. XIX (SN) 2023, p. 131-154.

Pl. I. Amplasamentul suprafeței cercetate

Arhiepiscopia Targovistei

Pl. II. Planul complexelor arheologice

124. Tășnad. jud. Satu Mare**Punct: Biserica reformată, str. Ștefan cel Mare, nr. 1****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă)**Cod RAN:** 136651.05; **cod LMI:** SM-II-m-B-05360**Autorizație nr.** 232/2022**Colectiv:** Péter Levente Szócs – responsabil șantier (MJ Satu Mare); Hágó Attila Nándor (MJ Satu Mare); Nagy Norbert (MJ Satu Mare); Belbe Sebastian (MJ Satu Mare)**Perioada desfășurării cercetării:** 07.09–09.11.2022, 12.05–11.07.2023**Contextul istoric**

Tășnadul se afla în colțul nord-vestic al comitatului de odinioară Solnocul de Mijloc, la marginea văii mlăștinoase a Ierului. Istoria localității se împletește cu cea a diecezei catolice a Transilvaniei cu sediul la Alba Iulia, de vreme ce se afla în posesia episcopului, împreună cu așezările din împrejurimi. Prima informație scrisă despre localitatea Tășnad datează din 1246, moment în care, după invazia tătarilor, episcopul a obținut privilegiile urbane de la rege pentru a repopula așezarea. Hramul "Sf. Arhanghel Mihail", identic cu cel al diecezei și al catedralei, arată importanța bisericii parohiale, subliniat și de faptul că parohul a deținut adesea funcția de protopop sau de vicar episcopal pentru părțile de peste Meseș. Reforma a câștigat teren la Tășnad spre mijlocul secolului al XVI-lea, iar în secolul următor au avut loc aici mai multe sinoade protestante. Biserica a suferit distrugeri cu ocazia invaziei tătare din 1658, iar apoi din cauza revoltei curuților, s-a surpat, probabil, și bolta navei. Acoperișul actual al bisericii, potrivit măsurătorilor dendrologice, a fost construit între anii 1720–1730, în fața intrării vestice s-a ridicat, în 1822, un turn cu elemente baroce, iar în 1902 un portic pe latura de sud.

Clădirea bisericii

În concordanță cu importanța și rolul său, clădirea bisericii reformate din Tășnad este cea mai mare printre bisericile cu origini medievale din regiune, iar detaliile sale arhitecturale păstrate sunt de prim rang. Nava dreptunghiulară (27 x 12,5 m) e adosată la un altar alungit (14,3 x 8,5 m) și boltit, compus din trei secțiuni și o absidă cu închidere poligonală. Pereții navei și ai altarului sunt susținuți de contraforți în două trepte, și au fost construite din materiale mixte (cărămidă și piatră spartă), ancadramentul ușilor și ale ferestrelor sunt realizate din gresie cioplită. Majoritatea ferestrelor se deschid spre sud (singura excepție fiind fereastra de pe frontonul vestic, care a fost zidită când s-a ridicat turnul). Forma ferestrelor e unitară, toate sunt divizate în trei părți, cu muluri traforate în ogivă.

În Evul Mediu biserica a avut trei intrări, cea vestică a fost zidită în epoca modernă, dar doar aceasta păstrează ancadramentul de piatră originală, închis cu arc în acoladă și prevăzut cu nervuri care se intersectează. Bolta altarului este în cruce, consolele și cheile de boltă sunt decorate cu blazoane, singura imagine păstrată are inscripția cu anul 1476. Nava are dimensiuni considerabile, a fost și ea boltită

în vechime, după cum arată contraforții păstrați și arcurile vizibile de pe zidăria interioară.

În sanctuar, cercetările de parament au scos la iveală ancadramente aferente a două nișe de tabernacol, ușa înzidită a sacristiei și o nișă de ședere a preoților. Elementele sculptate se păstrează fragmentar, dar detaliile conservate arată că ele erau de calitate înaltă. Marea parte a detaliilor corespund cu inscripția din 1476, astfel, ctitorirea bisericii, este legată de episcopul de Transilvania Ladislau Geréb, care fusese pe linie maternă rudă apropiată regelui Matia Corvin. Această legătură explică, probabil, prezența elementelor stilistice caracteristice curții regale.

Rezultatele cercetărilor arheologice

În anii 2010 și 2019 au fost executate câte două sonde aferente studiului geotehnic. Cercetările arheologice din 2022 și 2023 au precedat, respectiv au însoțit lucrările de renovare. În sanctuar a fost descoperită o fundație destul de masivă (groasă de 180/190 cm), realizată din piatră spartă. Protejată de arcul de triumf actual, s-a păstrat și o porțiune a eleveției aferentă fundației descoperite, realizată din blocuri de pietre fasonate. Fundația a fost lată, dar nu adâncă, între partea de sus și cea de jos erau doar 90 cm, iar talpa se află deja pe solul steril. Un mormânt cu sicriu din perioada modernă a distrus închiderea estică a fundației, astfel doar din ductul celor două laturi se poate deduce forma semicirculară a închiderii. Aceste observații sugerează că fundația aparținea unei biserici cu absidă semicirculară, realizată în stil roman, probabil în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și care a dăinuit până în momentul construirii bisericii gotice. Latura vestică a bisericii timpurii nu poate fi stabilită cu precizie din cauza inhumărilor moderne. Doar câteva fragmente de zid sugerează că închiderea bisericii precedente era aproape de linia ce unește ușa sudică și cea nordică a bisericii actuale.

La vest de această zonă, a fost descoperit un fragment dintr-o fundație și mai timpurie, realizată din straturi succesive suprapuse de lut bătorit și cioburi de cărămidă. Din cauza intervențiilor ulterioare, raportul fundației cu alte structuri este ambiguu, ea deranjând morminte destul de timpurii (M3/2022), de aceea o considerăm ca aparținând unei biserici timpurii, existente încă de la începutul secolului al XIII-lea.

În interiorul bisericii au fost descoperite urme a mai multor nivele de călcare, pavaje vechi, totodată au ieșit la iveală numeroase morminte, care au deranjat peste tot straturile și structurile anterioare. Observațiile privind nivelele de călcare în interiorul bisericii arată că nivelul corespunzător pragului intrării înzidite de pe latura de nord a navei, se află cu 130 cm mai sus de cât nivelul aferent pragului ușii sacristiei, fapt ce arată o reconstrucție semnificativă, care datează din perioada medievală târzie și a implicat ridicarea podelei. S-a descoperit, de asemenea, în partea de nord a sanctuarului, sacristia adosată în vechime la biserica actuală și demolată după Reformă. La vest de aceasta s-au descoperit fundațiile unor clădiri mai vechi cu planimetrie pătrată. Sacristia și contrafortul bisericii actuale suprapune aceste structuri, probabil ele erau anexate la biserica mai veche, cu închidere semicirculară.

În interiorul navei există mai multe morminte: cripte zidite sau morminte simple, înființate în perioada premodernă și modernă, iar apoi, la turnura secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, acestea au fost desființate și evacuate. Datorită acestui fapt, am reușit să identificăm relativ puține morminte aflate in situ. O excepție fericită este mormântul M3/2022, cu inventarul compus din șase perle și un inel de buclă cu capăt de S, din argint. O altă piesă de inel de buclă cu capăt de S, din aur, a fost descoperită în umplutura răscolită a mormintelor. Tot din poziție secundară s-a descoperit și un clopoțel din bronz de formă sferică (zurgălău), un fragment dintr-un vas ceramic cu material fin, gri, decorat cu figura unui balaur, o piesă de denar emis de Ludovic I de Anjou (cu cap de sărăcin), precum și câteva fragmente de cahle care aparțin cercul sobelor cu figura cavalerului în turnir. Din inventarul mormintelor moderne, pot fi menționate câteva copci pentru haine, capete de curele, decoruri vestimentare din sârmă împletită și țințe pentru sicrie. În straturi de umplutură s-au mai descoperit și câteva fragmente de nervuri de piatră, provenite din bolta prăbușită a navei.

Abstract

The settlement was mentioned the earliest in 1246 gaining urban privileges. The present-day Calvinist church is built in late Gothic style and preserves valuable artistic details. During the archaeological research in the interior, foundations of an earlier church with semicircular apse was discovered, dating from the second half of the 13th century. To the west, part of an even earlier structure was revealed. On the exterior, on the northern part, foundations of the demolished sacristy were discovered, together with two annexes of the church. There were medieval and early modern burials inside and around the church, but they disturbed each other and part of them was liquidated during the modern period. One of the graves contained a silver ear-ring with S-shaped and six beads; other discovered artifacts include a golden ear-ring with S-shaped end, a bronze bell, pottery with stamped motif, fragments of stove-tiles and of the demolished vault of the nave.

Illustration

Fig. 1 Ground plan of the Calvinist church of Tășnad with the researched sections and discovered structures.

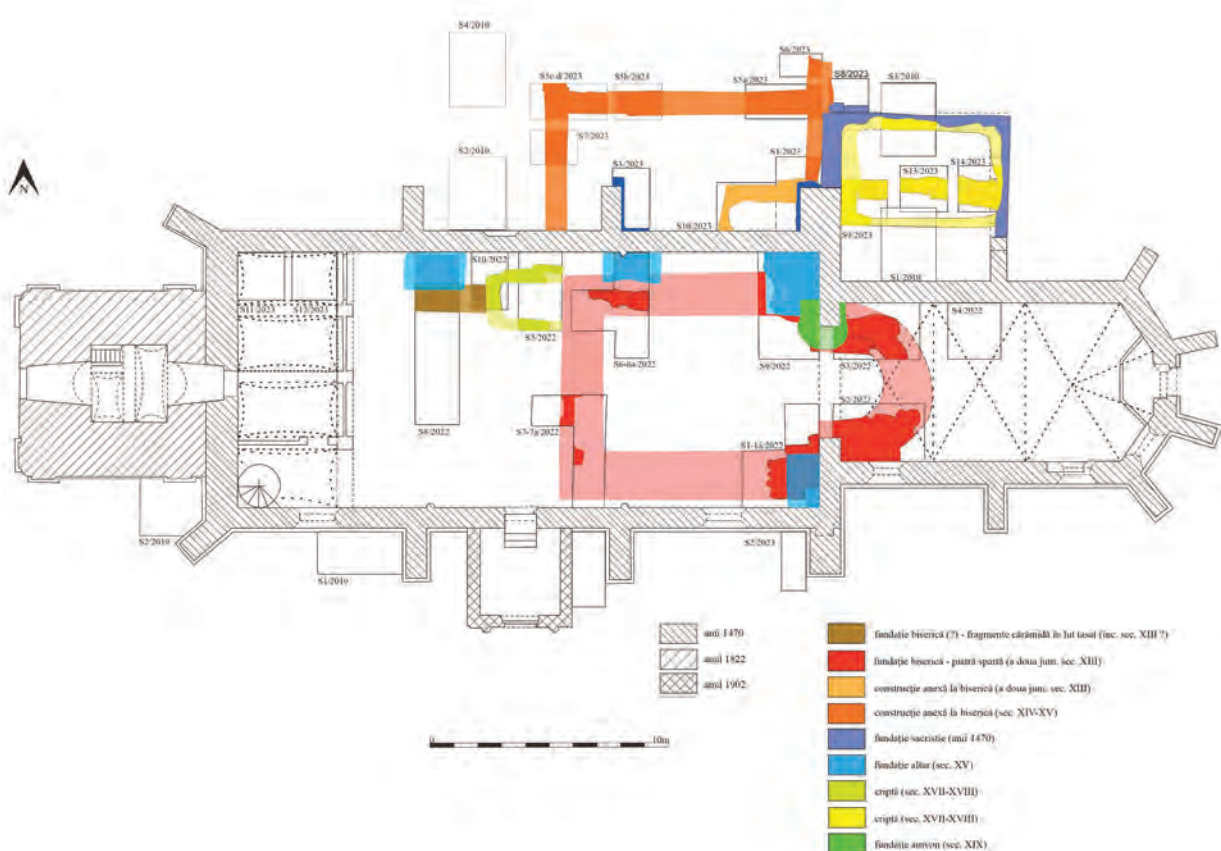

Fig. 1. Planul bisericii reformate Tășnad cu secțiunile cercetate și structurile descoperite

125. Tășnad, jud. Satu Mare**Punct: Sere, str. Ștefan cel Mare, nr 106****Tip de sit:** 1 (locuire)**Încadrare cronologică:** 131 (neolitic timpuriu)**Cod RAN:** 136651.01**Autorizație nr.** 263/14.07.2023**Colectiv:** Cristian Virag - responsabil șantier (MJ Satu Mare)**Perioada desfășurării cercetării:** 2023

Sit-ul cercetat se află în zona Ștrandului termal, pe prima și a doua terasă a Cehalului.

A fost realizată o suprafață de 372 m². Au fost identificate 2 complexe arheologice. Complexele aparțin epocii neolitice. A fost descoperită o locuință semi-adâncită și o groapă cu funcționalitate incertă. În zona cercetată a fost surprins un braț mort a Văii Cehal, colmatat înainte de locuirea neolitică.

A fost descoperit un număr relativ redus de fragmente ceramice. Inventarul arheologic include atât categoria ceramicii grosiere, cât și a celei semifine. Ceramica grosieră are culoarea brun-roșiatică, ardere oxidantă sau incompletă, suprafața exterioară a vaselor fiind slab netezită, aspră la pipăit. La degresarea pastei a fost folosit nisip cu bobul mare și ceramică pisată. Culoarele dominante ale ceramicii fine sunt nuanțele închise ale cenușului. Vasele din această categorie sunt lucrate dintr-o pastă mai omogenă, degresată cu nisip fin în amestec cu ceramică pisată. Suprafața ceramicii este bine netezită uneori cu urme de lustruire. Ambele categorii ceramice întâlnite prezintă urme de folosire.

Cx. 1. Complex de formă ovală, pereții oblici, fund alveolat.

Umplutură: cenușiu, cu pigmenți de steril galben.

Dimensiuni complex (lung 1,60 m; lățime 0,64 m, adâncime 0,22 m). Au fost descoperite fragmente de chirpic diseminat.

Epoca neolitică, cultura Starčevo-Criș.

Cx. 2. Complex de formă ovală, de mari dimensiuni, surprins parțial în suprafața cercetată; pereții oblici, fund drept. Au fost surprinse două gropi de stâlp.

Umplutură: brun închis, cu chirpic și materiale ceramice.

Dimensiuni complex (L 7,10 m; l. 2,9 m. adâncime 0,74 m.). Au fost descoperite fragmente ceramice și chirpic diseminat. Epoca neolitică, cultura Starčevo-Criș.

Abstract

The archaeological site of Tășnad Sere is situated on the first and the second terrace of the old Cehal river. During the last two decades, important discoveries were made in the sites of Tășnad-Sere. The features discovered which are dated to the Neolithic, Starčevo-Criș culture.

Illustrations list:

Fig. 1. The general plan of the swimming pool research. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 2. Position in the area of the swimming pool research. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 3. Plan and profile Cx 1. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 4 Plan and profile Cx 2. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 5. Pottery. Cx. 1. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 6. Pottery. Cx. 1. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 7. Pottery. Cx. 1. Tășnad-Sere 2023.

Fig. 1. Plan general bazin tobogane. Tășnad-Sere 2023

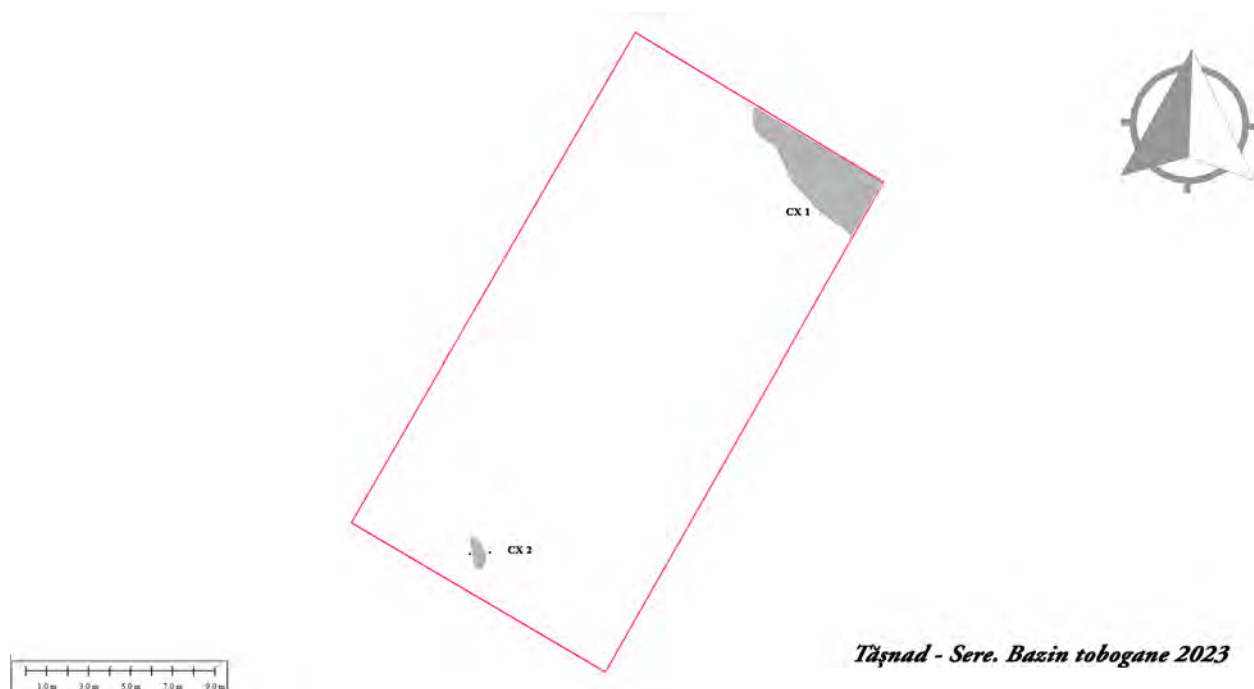

Fig. 2. Încadrare în zonă bazin tobogane. Tășnad-Sere 2023

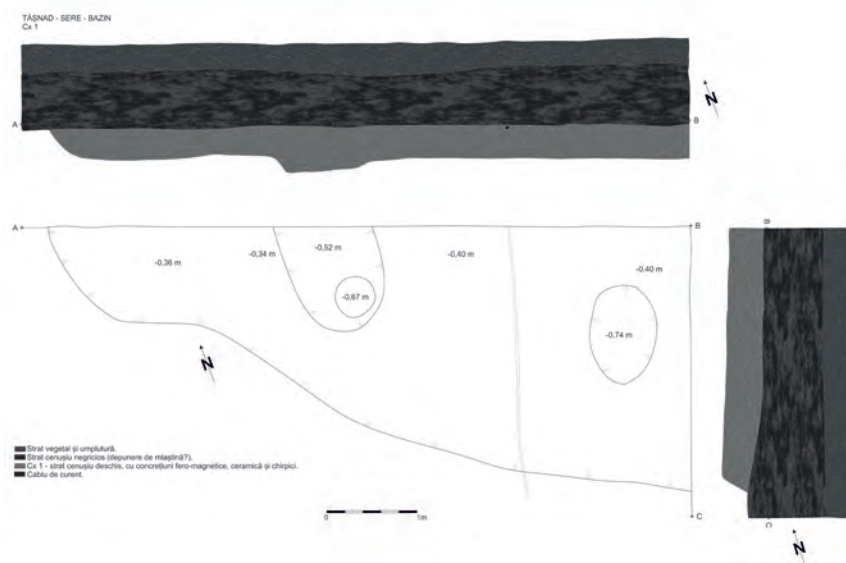

Fig. 3. Plan și profil Cx.1. Tășnad-Sere 2023

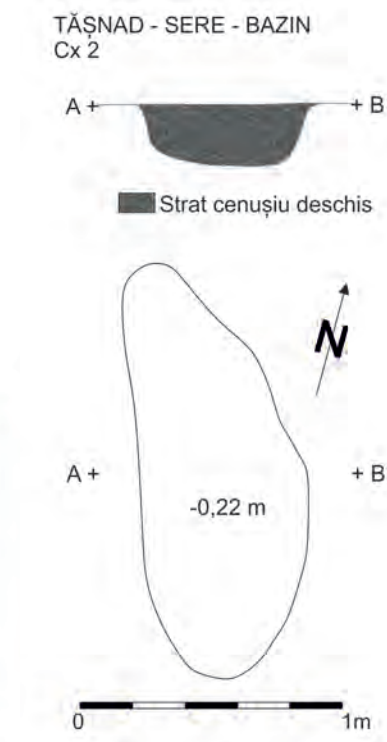

Fig. 4. Plan și profil Cx 2. Tășnad-Sere 2023

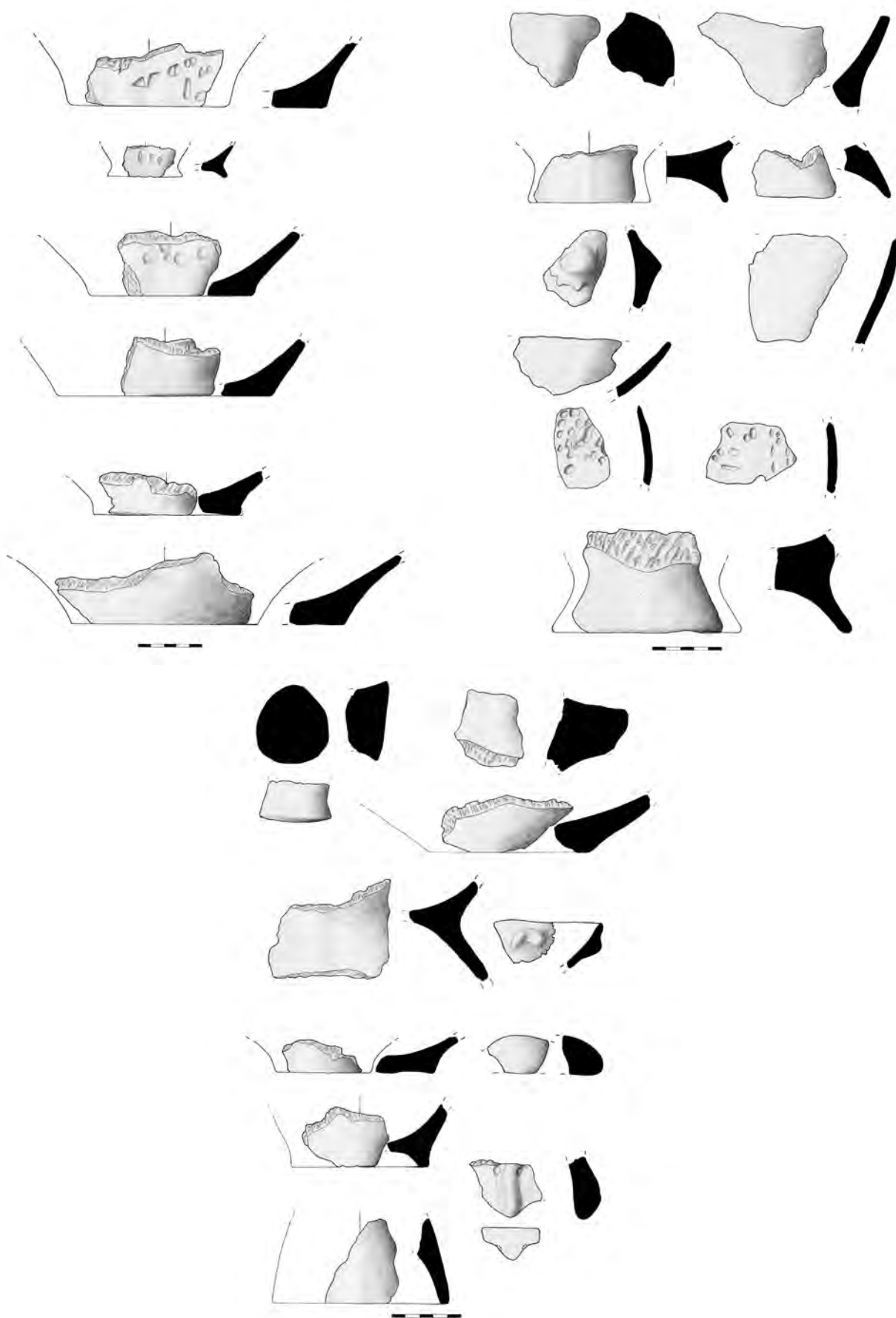

Fig. 5, 6, 7. Ceramică. Cx. 1. Tășnad-Sere 2023

126. Văcăreni, com. Văcăreni, jud. Tulcea

Tip de sit: 2 (descoperire funerară); 21 (necropolă); 212 (necropolă tumulară); 222 (mormânt)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie); 15 (Epoca bronzului); 151 (Epoca bronzului timpuriu); 152 (Epoca bronzului mijlociu)

Cod RAN: 160715

Autorizație nr. 39/2023

Colectiv: Sorin Cristian Ailincăi – responsabil științific, Florian Mihail, Răzvan Cernamoriți, Aurel-Daniel Stănică (ICEM Tulcea), Gabriel Jugănar (Arheoresearch SRL)

Perioada desfășurării cercetării: martie-aprilie 2023

În anul 2016 Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” din Tulcea a finalizat studiul arheologic ce a stat la baza actualizării PUG al comunei Văcăreni. În urma unor ample cercetări de suprafață au fost identificate și înregistrate 57 de situri arheologice, astăzi incluse în RAN (Fig. 1). Noul studiu a dus la o creștere semnificativă a numărului de monumente identificate. Acestea se pot încadra cronologic din eneolitic până în perioada modernă, cu o preponderență a mormintelor tumulare. Starea lor de conservare este în general una precară. Cele mai multe se regăsesc pe terenuri agricole, ceea ce a determinat degradarea lor continuă.

Cu ocazia implementării proiectului de investiții „Construire parc turbine eoliene, stație transformare, cabluri electrice subterane, racord LEA 400 KV, drumuri acces și racord la DN 22-Văcăreni”, com. Văcăreni, jud. Tulcea s-a dispus cercetarea arheologică preventivă pentru cinci perimetre în care s-au presupus că ar putea fi afectați tumuli aplatizați, notați cu T 20, 24-25, 36 și 37.

Descrierea cercetărilor

Încă de la început trebuie precizat faptul că toți cei cinci tumuli erau puțin vizibili la suprafața solului, doi dintre aceștia fiind marcați doar pe baza observațiilor din ortofotoplan, unde se remarcă ca pete de culoare mai deschisă de formă circulară sau ovală. În acest context, s-a dovedit în urma săpăturii propriu-zise că în două cazuri nu erau structuri arheologice (T 20, 37), ci probabil zone unde eroziunea a scos pământul galben la suprafață.

Tumulul 24 – se putea distinge la nivelul solului. Din punctul de vedere al metodologiei de cercetare am ales săparea unor secțiuni paralele, orientate pe direcția E-V, despărțite de martori stratigrafici lați de 0,50 m. În acest caz am ales și păstrarea unui martor pe direcția N-S, lat de 0,75 m. Secțiunile trasate au avut o lungime variabilă în funcție de observațiile stratigrafice și planigrafice și o lățime de 4 m. Din punct de vedere al arhitecturii, putem menționa că mantaua se putea distinge printr-un sol de culoare maroniu-gălbui, extras probabil din apropiere. Există profile în care a putut fi evidențiat existența unui șanț de împrumut. Mantaua are o înălțime de aproximativ 0,75 m și suprapunere direct solul steril, avea o formă circulară, cu diametrul de 23 m. Tumulul a fost afectat de lucrările agricole dar și de un șanț de irigații ce se mai poate observa pe direcția NV-SE (Fig. 2).

Pe suprafața cercetată am documentat cinci morminte, după cum urmează:

Mormântul 1 – a fost identificat pe nivelul antic de călcare, în sectorul de NE, relativ aproape de axul central. Groapa avea o formă rectangulară cu colțurile rotunjite, orientată pe direcția NV-SE, cu dimensiunile de 1,55 x 1,05 m. Aceasta a fost săpată în nivelul antic de călcare, până la adâncimea de 0,30 m. Defunctul a fost depus în poziție chircit pe partea dreaptă, orientat pe direcția SE-NV. Membrele inferioare erau flexate din genunchi. Oasele sunt foarte precar conservate și se păstrează parțial. Fără inventar funerar.

Mormântul 2 – a fost identificat și cercetat în sectorul de SV al tumulului. Groapa avea o formă ovală, cu dimensiunile de 1,55 x 0,90 m și a fost săpată în manta. Aceasta a fost identificată imediat sub nivelul vegetal, de unde mai înregistra o adâncime de aprox. 0,40 m. Mormântul conținea doi defuncți depuși aproape unul peste celălalt. *Individul 1* (în ordinea descoperirii) a fost afectat de lucrările agricole. Din oasele păstrate putem presupune că a fost depus în poziție chircit, pe partea stângă, cu membrele puternic flexate din genunchi și coate, orientat pe direcția E-V. *Individul 2* (primul depus) a fost înmormântat în poziție chircit pe partea stângă, cu membrele puternic flexate din încheieturi, orientat pe direcția E-V. Este posibil ca acesta să fi fost depus într-o mică nișă, care însă nu s-a păstrat datorită lucrărilor agricole. Fără inventar funerar.

Mormântul 3 – a fost descoperit în sectorul SV al tumulului. Groapa acestuia a fost săpată în manta și a fost parțial distrus de amenajarea mormântului 4. Defunctul, păstrat parțial, a fost probabil depus în poziție chircit, pe partea stângă, orientat pe direcția S-SE-N-NV. Fără inventar funerar.

Mormântul 4 – a fost amenajat ulterior mormântului 3, pe care îl distruge parțial. Groapa este aproape circulară, defunctul fiind depus în poziție chircit, pe partea stângă, orientat pe direcția SE-NV. Fără inventar funerar.

Mormântul 5 – a fost cercetat în sectorul de NV al tumulului. Deși se afla la limita mantalei, nu am observat nici un indiciu că ar fi fost săpat în aceasta. Groapa este rectangulară, cu colțurile rotunjite, are o treaptă și o adâncime de 1,05 m. Defunctul a fost depus în poziție chircit pe partea dreaptă, cu membrele inferioare puternic flexate din genunchi și cele inferioare îndreptate spre vest. Acesta a fost depus pe direcția N-S, la fel ca și groapa. Fără inventar funerar.

La final martorii stratigrafici au fost desființați, fără să se găsească structuri noi. Ca și concluzie, putem spune că T24 a fost un tumul de dimensiuni reduse, puternic afectat de lucrările agricole. Acesta avea un diametru păstrat de 23 m și o înălțime de 0,75 m. Au fost cercetate cinci morminte ce conțineau șase indivizi. Stratigrafic s-a observat că mormintele 1 și 5 pot fi considerate primare, în vreme ce mormintele 2-4 sunt secundare. Din punct de vedere cronologic, mormintele 1 și 5 conțin elemente de ritual funerar specifice pachetului funerar Jamnaja (prima parte a mil. III a.Chr.), în vreme ce mormintele 2-4 pot fi datate în linia mari, cel mai probabil la sfârșitul mil. III-începutul mil. II a.Chr.

Tumulul 25 se afla la mică distanță de T 24. Pentru cercetarea acestuia am ales folosirea secțiunilor paralele

(late de 2 m), despărțite de martori stratigrafici (0,5 m), care au fost desființați la finalul cercetărilor. În martorii stratigrafici am putut observa că tumulul avea o manta de culoare maroniu-gălbui, compusă din pământ extras dintr-un șanț adiacent. Tumulul avea o formă circulară, cu diametrul de 23 m și o înălțime păstrată de la solul steril, de 0,50 m (Fig. 3).

În perimetrul său au fost cercetate șapte structuri, după cum urmează:

Mormântul 1 (cx. 1) – a fost cercetat în sectorul de NV al tumulului. Groapa a fost conturată pe solul steril, fiind probabil o înmormântare primară. Aceasta avea o formă rectangulară, cu unghiurile rotunjite, cu dimensiunile de 1,25×1,05 m, orientată pe direcția NE-SV. Groapa, săpată până la adâncimea de 0,55 m conținea doi indivizi depuși în poziție chircit pe partea dreaptă, orientați pe direcția SV-NE. Individul 1 (cel dinspre E) avea sub femurul drept un galet din piatră.

Mormântul 2 (cx. 2) – a fost cercetat în sectorul de SE. Este un mormânt secundar, cu groapa săpată în manta. Aceasta avea o formă ovală (1,40×1,10 m), și avea o adâncime de 0,55 m. Conținea un defunct depus în poziție chircit, pe partea dreaptă, orientat pe direcția NV-SE. Oasele sunt conservate precar. Craniul a fost distrus prin săparea Cx. 6. Nu are inventar funerar.

Mormântul 3 (cx. 3) – a fost cercetat în sectorul de SE. Este un mormânt secundar, cu groapa săpată în manta. Aceasta avea o formă aproape circulară (diam. 1,60 m), și avea o adâncime de 1,10 m. Conținea un defunct depus în poziție chircit, pe partea stângă, orientat pe direcția NV-SE. Oasele sunt conservate precar și păstrate parțial. Nu are inventar funerar.

Mormântul 4 (cx. 4) – a fost cercetat în sectorul de SE. Este un mormânt secundar, cu groapa săpată în manta. Aceasta avea o formă ovală (1,10×0,80 m), și o adâncime de 0,60 m. Conținea un defunct depus în poziție chircit, pe partea stângă, orientat pe direcția NE-SV. Oasele sunt conservate precar. Nu are inventar funerar.

Mormântul 5 (cx. 5) – a fost cercetat în sectorul de SE. Este un mormânt secundar, cu groapa săpată în manta. Aceasta avea o formă ovală (1,10×0,75 m) și o adâncime de 0,45 m. Conținea un defunct depus în poziție decubit dorsal cu membrele inferioare flexate și depuse pe partea stângă, orientat pe direcția NE-SV. Oasele sunt conservate precar. Nu are inventar funerar. Sub membrul inferior stâng se afla un galet.

Complexul 6 – este o groapă adâncă de 0,80 m săpată în manta. Aceasta conținea fragmente de craniu, provenite probabil de la individul din mormântul 2.

Complexul 7 – în zona centrală a fost observată încă de la început o groapă de mari dimensiuni, dar și pământul scos din aceasta, spre nord. Aceasta a fost acoperită de manta, avea dimensiunile de 3,5×2,55 m și o adâncime de 0,20 m. Nu conținea material arheologic.

Sintetizând datele obținute prin săparea tumulului 25, putem spune că acesta acoperea inițial Cx. 7 și mormântul 1. Acestea pot fi datate în perioada timpurie a epocii bronzului, posibil chiar mai timpuriu. Mormântul 1 poate fi considerat specific înmormântărilor Jamnaja. În sectorul de

SE au fost cercetate mai multe morminte secundare. Este posibil ca mormântul 5 să fie cel mai timpuriu dintre acestea (după poziția defunctului), iar mormintele 2-4 să dateze din perioada bronzului mijlociu.

Tumulul 36 – este cel mai bine păstrat dintre tumulii săpați în această campanie la Văcăreni. A fost cercetat prin secțiuni paralele late de 4 m, despărțite de martori stratigrafici (0,75 m), orientate pe direcția N-S. A fost păstrat și un martor stratigrafic pe direcția E-V. La final, aceștia au fost demontați. Stratigrafic, s-a putut observa existența unui strat cenușiu de formă ovală în centrul movei, probabil vegetalul antic (?!). Acesta era suprapus de o manta de formă ovală, cu diametrul maxim de 28 m. Mantaua se păstra până la o înălțime de 1 m, pornind de la solul steril (Fig. 4).

În acest tumul au fost cercetate cinci morminte, după cum urmează:

Mormântul 1 – a fost cercetat în zona centrală a tumulului. Groapa, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, fiind săpată în stratul cenușiu identificat și în profil, până la o adâncime de 0,60 m. În groapă a fost depus un individ depus în poziție chircit pe partea dreaptă, orientat pe direcția SV-NE. Oasele acestuia au fost puternic deranjate de răzătoare. Nu avea inventar funerar.

Mormântul 2 – a fost descoperit în sectorul de SE, fiind parțial prins în profil. Acesta era săpat în manta până la adâncimea de 1,30 m, avea o formă ovală în plan (diam. max.=1,60 m). În partea dinspre nord avea amenajată o nișă. Mormântul conținea doi indivizi. *Individul 1* (în ordinea descoperirii) era depus la adâncimea de 1,00 m, în poziție chircit, pe partea dreaptă, orientat pe direcția E-NE-V-SV. *Individul 2* era depus sub acesta, în nișa menționată mai sus, în poziție chircit pe partea dreaptă, orientat pe direcția V-SV-E-NE. Nu aveau inventar funerar.

Mormântul 3 – a fost descoperit în sectorul de SE. Groapa era săpată în manta, avea o formă ovală în plan (diam. max.=1,30 m). Mormântul a fost probabil distrus de lucrările agricole, fiind descoperit la -0,45 m. În interior au fost descoperite câteva oase umane fără conexiune anatomică și câteva fragmente ceramice atipice.

Mormântul 4 – a fost descoperit în sectorul de SE, la adâncime de 0,40 m. Nu am putut observa groapa. Este vorba despre un defunct depus în poziție decubit ventral, cu membrele flexate accentuat din încheieturi, orientat pe direcția NE-SV. Fără inventar funerar.

Mormântul 5 – a fost descoperit în sectorul de SE. Groapa (circulară, cu diametrul de 1,20 m) a fost săpată în manta, până la adâncimea de 1,70 m. Aceasta avea amenajată o nișă pe partea vestică. Pe fundul gropii, așezat parțial în nișă se afla un schelet dispus în poziție chircit pe partea stângă, orientat NE-SE. În zona toracelui, între brațe a fost descoperită o cataramă de tip KMK, cu două perforații circulare.

Movila a fost construită pentru a acoperi mormântul 1, specific fenomenului Jamnaja. În sectorul de SE au fost descoperite mai multe morminte secundare, dintre care se remarcă mormântul 2 și mormântul 5, cu defuncții depuși în gropi cu nișă. Astfel de înmormântări pot fi considerate specifice perioadei mijlocii a epocii bronzului, și pot fi

probabil atribuite culturii Mnogovalikovaja, așa cum indică și catarama din os descoperită în mormântul 5.

Considerații finale

Cercetările întreprinse în primăvara anului 2023 pe teritoriul comunei Văcăreni au avut ca scop cercetarea a cinci perimetre ce presupuneau a contura cinci tumuli, notați cu 20, 24, 25, 36 și 37. În urma săpăturilor arheologice am ajuns la concluzia că siturile notate cu T24-25 și 36 au fost amenajări funerare, în vreme ce T20 și 37 reprezintă probabil zone erodate, în care pământul galben este scos la suprafață de către arături.

Cele trei mabile, conțineau fiecare câte cinci înmormântări. În mormântările principale sunt specifice culturii Jamna și se pot data cel mai probabil în prima jumătate a mil. III a.Chr., în vreme ce depunerile secundare aparțin cel mai probabil perioadei mijlocii a epocii bronzului, unele pot fi probabil atribuite culturii Mnogovalikovaja (sf. mil. III - începutul mil. II a.Chr.).

Abstract

The archaeological excavations undertaken in the spring of 2023 on the territory of the Văcăreni commune had the purpose of researching five perimeters that were supposed to outline five mounds, marked with 20, 24, 25, 36 and 37. Following the archaeological excavations, I came to the conclusion that the sites marked with T24 -25 and 36 were funerary arrangements, while T20 and 37 probably represent eroded areas, where yellow soil is brought to the surface by plows.

The three mounds each contained five burials. The main burials are specific to the Jamna culture and can most probably be dated to the first half of the 3rd millennium BC, while the secondary burials most likely belong to the middle period of the Bronze Age, some can probably be attributed to the Mnogovalikovaja culture (sf. 3rd mill.-early 2nd mill. BC).

Fig. 1. Situri arheologice identificate pe teritoriul comunei Văcăreni (arhiva ICEM)

Fig. 2. Văcăreni –Tumulul 24, fotografie aeriană (foto Aurel Stănică)

Fig. 3. Văcăreni –Tumulul 25, fotografie aeriană (foto Aurel Stănică)

Fig. 4. Văcăreni –Tumulul 36, fotografie aeriană (foto Aurel Stănică)

127. Zalău, cartier Ortelec, jud. Sălaj**Punct: Cetate/Dealul Bisericii, str. Cetății, nr. 65****Tip de sit:** 1 (locuire), 122 (cetate), 133 (biserică), 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 14 (Eneolitic), 15 (Epoca bronzului), 32 (Epoca romană), 431 (Epoca medievală timpurie)**Cod RAN:** 139713.19.01 și 139713.19.02**Autorizație nr.** 363/8. 09. 2022**Colectiv:** Dan Băcuet-Crișan – responsabil științific de șantier (MJIA Zalău), Șanda Băcuet-Crișan, Timea Keresztes, Ioan Bejinariu, Horațiu Cociș, Dan Deac – membrii în colectivul de cercetare (MJIA Zalău)**Perioada desfășurării cercetării** 8.09.2022 – 17.07.2023**Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor**

Orașul Zalău este amplasat la poalele Munților Meseș, pe cursul râului Zalău. Cartierul Ortelec (un fost sat, în prezent, parte componentă a orașului Zalău) s-a dezvoltat pe cursul văii Ortelecului. Situl arheologic din punctul „Cetate/Dealul Bisericii” este dispus pe o terasă înaltă ce străjuiește valea Ortelecului, în apropierea Porții Meseșene.

Situl arheologic este cunoscut în literatura de specialitate ca fortificația medievală timpurie de la Ortelec „Cetate/Dealul Cetății”. În anul 1980, P. Iambor a efectuat primele sondaje arheologice soldate cu identificarea prezenței unui cimitir de înhumatie din perioada medievală timpurie (sec. XI-XII). În anii 1996, 1998 și 2001, C. Cosma a sondat elementele defensive (valul și șanțul de pe laturile de vest și de est) ale fortificației medievale timpurii. Cercetările arheologice preventive efectuate în anii 2022-2023 sunt cele mai extinse de până acum (4957, 89 mp cercetați) și au oferit cea mai mare cantitate de date științifice despre etapele de locuire umană din acest obiectiv arheologic. Din păcate, datorită utilizării incintei fortificate ca cimitir, mare parte din sit a fost deja afectată de aceste intervenții (latura de vest, latura sudică și parțial zone din N-E și S-E)! Cercetarea arheologică efectuată în anii 2022-2023 (4957,89 mp) a avut ca obiectiv principal salvarea vestigiilor arheologice, completarea datelor științifice despre acest sit arheologic, eliberarea terenului de sarcină arheologică pe suprafața pe care urmează să se construiască o capelă funerară, urmată de extinderea cimitirului ortodox aflat în uz.

Modul de derulare a săpăturii arheologice

După cum am mai precizat, din păcate, datorită utilizării incintei fortificate ca cimitir, mare parte din sit a fost deja afectată de aceste intervenții (valul de pe latura de vest, cel de pe latura sudică și parțial zone din N-E și S-E)! În plus, intervenții profunde au avut loc (în perioada comunistă) în zona incintei fortificate, fapt pe care l-am constatat pe parcursul derulării săpăturilor arheologice preventive.

Pentru depistarea, cercetarea și salvarea complexelor arheologice, în incinta fortificației a fost decopertată suprafața pe care urmează să se construiască capela funerară și să se extindă actualul cimitir ortodox. Incinta fortificației a fost supusă cercetării prin realizarea mai mul-

tor unități de săpătură arheologică preventivă denumite S. 2/2022, S. 5/2022 și S. 6/2022 – 2023.

Deoarece, de la bun început, prin săpătura arheologică ne-am propus să nu afectăm caracteristicile terenului (ne referim aici la zona valului fortificației medievale timpurii de pe latura estică!), valul fortificației a fost sondat (și nu decopertat!) prin mai multe secțiuni arheologice notate S. 1/2022, S. 3/2022, S. 4/2022, S. 7/2023 și S. 8/2023, scopul acestora fiind studierea modului de construcție a valului (și a palisadei!) medieval timpuriu.

Decopertarea în suprafață s-a făcut mecanizat, toate complexele arheologice identificate fiind cercetate manual! În urma acestor săpături arheologice au fost identificate și cercetate 339 de complexe arheologice databile în mai multe etape istorice de locuire: eneolitic (16 complexe arheologice), epoca bronzului (9 complexe arheologice), epoca romană (80 complexe arheologice), evul mediu timpuriu (234 complexe arheologice). Săpătura/decopertarea arheologică s-a derulat/dezvoltat de la N spre S, prin benzi paralele care au pornit de la limita valului (de pe latura de E) către incinta fortificației (spre V). Suprafața totală cercetată arheologic în perioada 2022-2023 fiind de 4957,89 mp.

Rezultatele cercetărilor. Concluzii

În urma săpăturilor arheologice am putut constata intensitatea cu care lucrările de amenajare a terenului derulate în perioada comunistă au afectat vestigiile (din păcate!), la care se adaugă și prezența cimitirului ortodox în uz:

- în perioada comunistă, zona de N-E și de S-E a valului de pe latura de E a fortificației au fost nivelate în totalitate.
- în perioada comunistă, a fost afectată partea de S-E a incintei fortificate (zona în care se afla cimitirul și bisericile medievale timpurii).
- în prezent, valul medieval timpuriu de pe latura de V, N-V și S (precum și marginile incintei din zonele respective) este ocupat/străpuns de mormintele cimitirului ortodox în uz.

Referitor la evoluția habitatului uman în situl respectiv, datele arheologice au creionat următoarea succesiune cronologică, care desigur are încă numeroase neclarități/incertitudini:

- în perioada Eneoliticului (Cultura Tiszápolgár), o primă comunitate umană s-a stabilit pe această terasă, deasupra văii Ortelecului.
- în etapa mijlocie a Epocii Bronzului (Cultura Wietenberg) o altă comunitate umană și-a făcut prezența aici.
- în epoca romană (probabil în sec. III), o așezare civilă a fost întemeiată aici (descoperiri de tip Przeworsk) prin utilizarea de spoii romane (cel mai probabil de la Porolissum).
- cel mai probabil, la începutul sec. XI se construiește fortificația din pământ și lemn, cu modele constructive preluate din zona central-europeană (baze din piatră pentru turnuri de apărare, cu elevația din lemn).
- este de presupus că, odată cu construirea ele-

mentelor defensive (s-au imediat după finalizarea lor) s-a amenajat *curtea palatială*, element definitoriu pentru prezența unei elite militare și politice aici.

- în incinta fortificată (pe laturile de V și S-V) s-a dezvoltat și o așezare a cărei întindere/amploare nu o cunoaștem, spațiul respectiv nu se mai poate cerceta deoarece este ocupat în prezent de cimitirul ortodox în uz.

- raportându-ne la monedele descoperite în morminte (vezi exemple în Pl. I/1-2), putem presupune că primele înmormântări s-au produs în sec. XI iar ultimele în sec. XIV.

- pe baza monedelor (emise de regi ai Ungariei) se creionează două etape de înmormântare, între acestea existând un *hiatus*: Etapa I (sec. XI-XII, cu monede de la regele Solomon până la regele Ștefan II), Etapa II (sec. XIV, cu monede de la regele Ludovic de Anjou).

- în ceea ce privește Biserica I (faza de lemn), cel mai probabil a avut funcționalitatea de capelă a membrilor elitei fortificației. Probabil că a fost ridicată în sec. XI.

- în ceea ce privește Biserica II (faza de piatră), aceasta a avut dimensiuni mult mai mari față de cea din lemn, astfel că, cel mai probabil a fost destinată întregii comunități din fortificație. Nu deținem date despre momentul construirii acesteia, dar, este cert faptul că în sec. XIV, aceasta nu mai exista deoarece mormântul C. 280/2/2023 (avea ca inventar funerar o monedă de la regele Ludovic de Anjou depusă pe piept) a tăiat fundațiile bisericii de piatră și a celei de lemn.

- având în vedere descoperirile funerare cu monede din sec. XIV, ne-am pus problema posibilității existenței unei alte biserici (tot în incinta fortificată) contemporană cu Etapa II de înmormântare (sec. XIV). Astfel că, la sud de suprafața cercetată S. 6/2022-2023 (în zona unde valul fortificației a fost distrus în perioada comunistă) am efectuat un sondaj arheologic (secțiunea S. 8/2023) care a furnizat mai multe blocuri de piatră cu diverse dimensiuni, elemente care pot constitui indicii ale existenței unei alte construcții (posibil Biserica III).

- organizarea internă a incintei fortificate (dispunerea complexelor arheologice) arată faptul că cimitirul medieval timpuriu nu s-a putut extinde spre V și S-V datorită existenței așezării, astfel că, pe un spațiu relativ restrâns s-au produs etape succesive de înmormântare.

- pe de altă parte, contextele arheologice surprinse cu ocazia cercetărilor făcute de C. Cosma în anul 2001 (pe latura de E a fortificației) au arătat faptul că, la un moment dat, cimitirul s-a extins spre E, ocupând practic și valul defensiv de pe această latură. Prin urmare, la un moment dat, fortificația nu se mai afla în uz, însă, spațiul sepulcral din incintă era utilizat în continuare.

- rămân încă neclare o serie de chestiuni legate de raporturile cronologice dintre structurile arheologice cu caracter civil și militar (fortificație, curte palatială, așezare), cele funerare (cimitir/cimitire) și cele ecleziastice (biserică/biserici) precum și cele referitoare la finalul funcționării/utilizării lor (de ex. finalul funcționării fortificației).

- desigur, prin coroborarea datelor arheologice furnizate de toate campaniile de cercetări derulate în acest sit, aceste chestiuni vor fi abordate amănunțit, într-un viitor

volum monografic.

- în final mai facem precizarea că, toate complexele arheologice care au avut structuri/fundații din piatră au fost protejate și conservate prin acoperirea cu geotextil și pământ: turn poartă fortificație (C. 16/2022), turn intermediar fortificație (C. 258/2023) și amprentecele cele două biserici (C. 280/2023 și C. 281/2023 împreună cu toate gropile de stâlpi aparținătoare).

- după finalizarea cercetărilor (campania 2022-2023), întreaga suprafață excavată arheologic a fost adusă la aspectul inițial, conform caracteristicilor terenului (dinaintea de debutul săpăturilor preventive).

- întreaga cantitate de material arheologic descoperit (artefacte confecționate din lut, argint, bronz, fier, sticlă și piatră) se află la Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău (MJIAZ), în diverse etape de restaurare și conservare.

Abstract

The town of Zalău is located at the foot of the Meseș Mountains, on the course of the Zalău River. The Ortelec neighborhood (a former village, currently a component part of the city of Zalău) developed along the Ortelec valley. The archaeological site at the "Cetate/Dealul Bisericii" point is located on a high terrace guarding the Ortelec valley, near the Meseș Gate. The archaeological research carried out in 2022-2023 (4957, 89 sqm) had as its main objective the rescue of archaeological remains on the surface on which a funeral chapel is to be built, followed by expansion of the Orthodox cemetery in use and the completion of scientific data about this archaeological site. As a result of these archaeological excavations, 339 archaeological features were identified and researched in several historical stages of habitation: the Eneolithic (16 archaeological features), the Bronze Age (9 archaeological features), the Roman Imperial Period (80 archaeological features), the Early Middle Ages (234 archaeological features).

Bibliografie:

Iambor 1983 - P. Iambor, *Sondajul arheologic de la Zalău-Ortelec*, în *Materiale*, 1983, p. 513-514.

Cosma 2002 - C. Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d. Hr.*, Cluj-Napoca, 2002, p. 114.

Băcuet-Crișan 2014 - D. Băcuet-Crișan, *Contribuții arheologice privind nord-vestul României în sec. VII – XI. Cercetări în Depresiunea Silvaniei*, Cluj-Napoca, 2014, p. 47 – 48.

C. 77/2022

Ladislau I (1077-1095)

1

C. 130/1/2022

Coloman (1095-1116)

2

Pl. I

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice de evaluare și diagnostic

128. Agapia, com. Agapia, jud. Neamț <i>Punct: Dealul Ciohârlie</i>	654
129. Arbore, com. Arbore, jud. Suceava <i>Punct: Biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul”</i>	656
130. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni (km 44+500 – km 81+900), jud. Vâlcea (com. Racovița și com. Perișani) și jud. Argeș (com. Tigveni, com. Cepari, com. Șuici și com. Sălătrucu) - Introducere	662
131. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni (km 44+500 – km 81+900), jud. Vâlcea (com. Racovița și com. Perișani) și jud. Argeș (com. Tigveni, com. Cepari, com. Șuici și com. Sălătrucu)	663
132. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni, OS Cepari / Km 73+850 – Km 74+100 / zonă adiacentă coridorului de expropriere] Ceparii Pământeni, com. Cepari, jud. Argeș <i>Punct: Cepari – „La stejari”</i>	674
133. Avântu, com. Românești, jud. Iași <i>Punct: Avântu – Prosia</i>	677
134. Băiceni, com. Cucuteni, jud. Iași <i>Punct: Cucuteni-Cetățuie / platoul Laiu</i>	685
135. Căpâlna, com. Săsciori, jud. Alba <i>Punct: Dealul Cetății. Cetatea dacică</i>	687
136. Cârcea, com. Cârcea, jud. Dolj <i>Punct: „La Viaduct” - T 144, P 5/1, CF 38832. Sector: Sectorul de Vest</i>	691
137. Colacu, com. Fundu Moldovei, jud. Suceava <i>Punct: Biserica Sfântul Nicolae</i>	694
138. Crăciunești, com. Băița, jud. Hunedoara <i>Punct: Peștera Copta Mare</i>	699
139. Craidorolț, com. Craidorolț, jud. Satu Mare <i>Punct: Biserica Reformată</i>	702
140. Cugir, oraș Cugir, jud. Alba <i>Punct: Dealul Cetate - Cetatea dacică de Cugir</i>	704
141. Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț <i>Punct: Dealul Balaurul</i>	707
142. Gherdana, com. Tătăraști, jud. Bacău <i>Punct: La Movilă/ Dealul Ruja</i>	710
143. Ipotești, com. Ipotești, jud. Olt <i>Punct: Sector: Sud, Est și Vest</i>	711
144. Petricani, com. Petricani, jud. Neamț <i>Punct: La Hulpoi</i>	715
145. Petricani, com. Petricani, jud. Neamț <i>Punct: Cetățuie</i>	717
146. Piatra-Neamț, jud. Neamț <i>Punct: Bâtca Doamnei</i>	719
147. Plăieșu, com. Timișești, jud. Neamț <i>Punct: La nord de sat</i>	722

148. Pleșești, com. Vulturești, jud. Suceava <i>Punct: Peste Șomuz</i>	726
149. Poiana, com. Ciuperceni, jud. Teleorman <i>Puncte: FLM 3, FLM 15, FLM 24, FLM 25</i>	727
150. Românești, județ Iași <i>Punct: Valea Părului/ Dealul Uricani</i>	730
151. Stăuceni, com. Stăuceni, jud. Botoșani <i>Punct: Holm</i>	734
152. Stâna, mun. Zalău, jud. Sălaj <i>Punct: Dealul Toșoiom</i>	741
153. Stâna, mun. Zalău, jud. Sălaj <i>Punct: în pădure, la sud-est de localitate</i>	742
154. Stârciu, com. Horoatu Crasnei, jud. Sălaj <i>Punct: Cetățea</i>	744
155. Suceava, jud. Suceava <i>Punct: Curtea Domnească (ruine)</i>	746
156. Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj <i>Punct: Observator</i>	752
157. Șpălnaca, com. Hopârta, jud. Alba <i>Punct: Fânață</i>	754
158. Târgu Neamț, jud. Neamț <i>Punct: Bâtca Cioroiului</i>	757
159. Târgu Neamț, jud. Neamț <i>Punct: Dealul Pometea</i>	763
160. Tipia Ormenișului, com. Ormeniș, jud. Brașov <i>Punct: Peștera nr. 1 (1021/5)</i>	764
161. Turnu Măgurele, jud. Teleorman <i>Punct: Turnu (Cetatea Turnului / Orașul Turcesc)</i>	766
162. Țibucani, com. Țibucani, jud. Neamț <i>Punct: Dealul La Cetățuie</i>	768
163. Vitănești de sub Măgură, jud. Vrancea <i>Punct: Lutărie 1</i>	771
164. Zmeu, com. Lungani, jud. Iași <i>Punct: Dealul Sidor / Lanul Mare</i>	773
165. Zona țărmului Mării Negre, com. 23 August, jud. Constanța. Situl arheologic subacvatic (lot 7), Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre <i>Punct: Zona cuprinsă între promontoriul care marchează limita nordică a lacului Tatlageac (com. 23 August), respectiv vărsarea acestuia în mare și stațiunea Olimp</i>	782
166. Zona țărmului Mării Negre, stațiunea Neptun, jud. Constanța. Situl arheologic subacvatic (lot 8), Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre <i>Punct: Zona cuprinsă între capătul de nord al stațiunii Neptun până la limita de sud a stațiunii Jupiter</i>	785
167. Zona țărmului Mării Negre, jud. Constanța. Situl arheologic subacvatic (lot 9), Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre <i>Punct: Zona cuprinsă între Balta Mangalia – Venus – Aurora</i>	790

128. Agapia, com. Agapia, jud. Neamț

Punct: Dealul Ciohârlie

Tip de sit: 1 (locuire); 11 (locuire civilă); 112 (așezare fortificată); 114 (așezare rurală); 119 (așezare civilă)

Încadrare cronologică: 1 (preistorie); 14 (eneolitic)

Colectiv: Constantin Preoteasa – responsabil științific (CMN, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni Piatra-Neamț, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni „Gheorghe Dumitroaia” Piatra-Neamț), membrii în colectivul de cercetare: Vasile Diaconu (CMN, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț), Doris Mischka, Carsten Mischka, Franziska Wanka, Aurora Botsch, Alissa Dittes („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania).

Perioada desfășurării cercetării: 21 - 25.03.2022

Situl arheologic, din care în prezent se mai păstrează o suprafață de aproximativ 1 ha, este situat pe terasa înaltă de pe dreapta Râului Topolița, în partea de sud-est a satului.

Așezarea a fost descoperită în anul 1975 de către Ilie Untaru, în urma unei cercetări de suprafață, o investigație similară fiind întreprinsă de Gheorghe Dumitroaia în 1981¹.

Vestigiile descoperite aici aparțin fazei Cucuteni B.

În anul 2022 au fost efectuate noi investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geofizice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii formei, dimensiunilor și limitelor depunerii antropice, precum și a gradului actual de conservare a vestigiilor.

Rezultatele obținute cu acest prilej atestă existența unei așezări fortificate distrusă în cea mai mare parte a sa ca urmare a eroziunii terasei dinspre nord (cu câteva construcții de suprafață incendiate și gropi în cuprinsul său), de formă relativ rectangulară, protejată de două șanțuri de apărare păstrate parțial în partea de nord-vest.

Résumé

En 2022, des recherches archéologiques interdisciplinaires non-invasives (investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géophysiques) ont été effectuées à l'intérieur de l'établissement attribuée à la phase Cucuteni B de Agapia. Ainsi, ont été mises en relief la surface, la forme et les limites du site.

L'établissement fortifié est très petit (ayant la forme rectangulaire et la surface conservée d'environ 1 ha), elle présentant à l'intérieur quelques constructions et quelques fosses.

Fig. 1. Imagine aeriană a sitului (autor: C. Mischka, 2022)

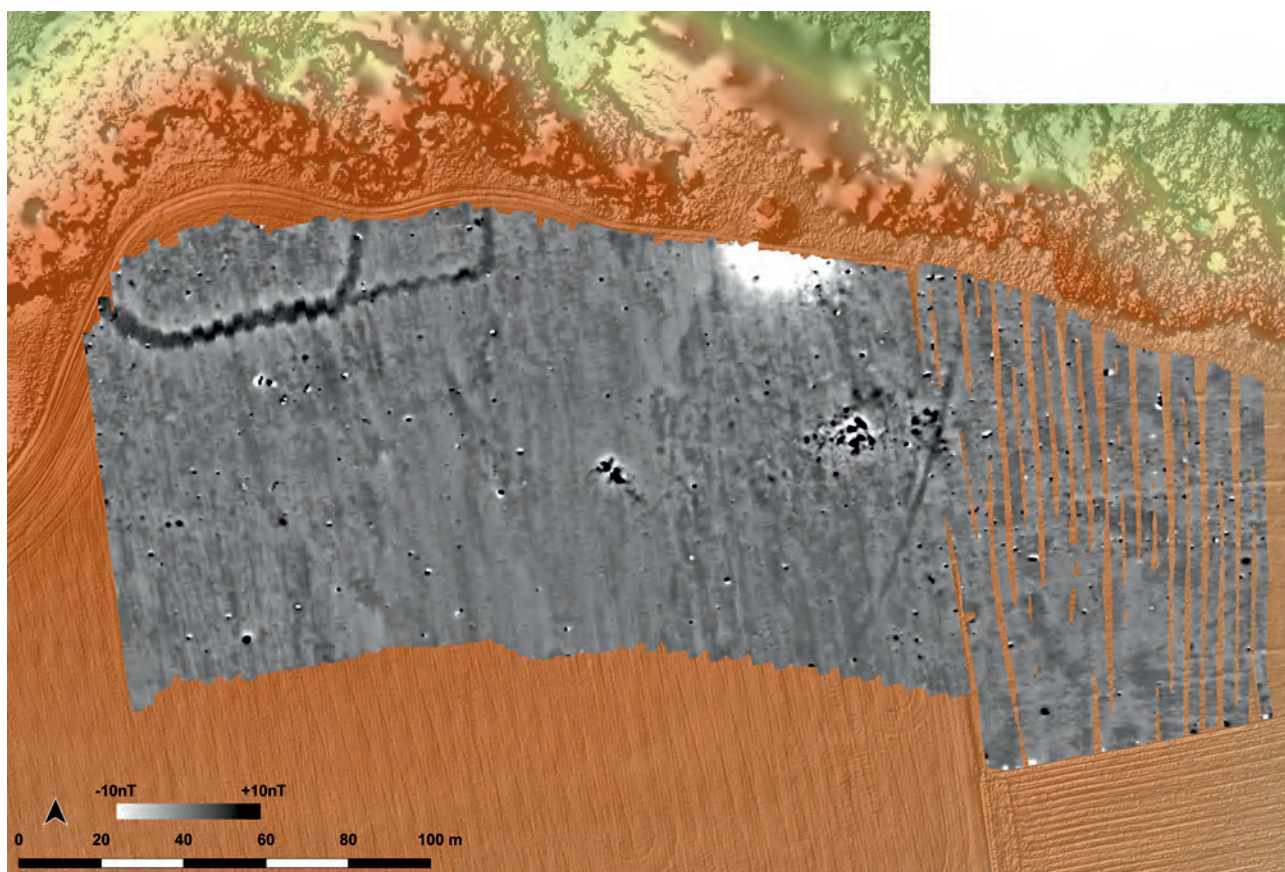

Fig. 2. Harta geomagnetică a sitului și modelarea digitală a terenului (autor: C. Mischka, 2022)

129. Arbore, com. Arbore, jud. Suceava**Punct: Biserica „Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul”****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 432 (epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 146879.03, Cod LMI SV-II-m-A-05487**Autorizație nr.** 264/3.05.2023**Colectiv:** Monica Dejan – responsabil de șantier (MNB Suceava), Ștefan Dejan, Beatrice Manole - membri în colectiv (MNB Suceava)**Total finanțare:** 10.538 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 11-26.05.2023**Date generale despre sit**

Monumentul a fost construit în anul 1502 de Luca Arbore (Arbure), portarul de Suceava, ca biserică și necropolă a familiei. Biserica are un plan dreptunghiular, păstrându-și liniile arhitecturale, fără turlă, cu lungimea de 22 m și lățimea de 9,10 m, cu absidă semicirculară în partea de est, iar spre vest, zidurile laterale se continuă, cu circa 2,5 m, dincolo de peretele pronaosului, fiind legate printr-un arc, delimitând un spațiu ce servea în vechime drept clopotniță. Interiorul este împărțit în pronaos și naos, cu dimensiuni egale, delimitate printr-un zid, comunicarea între ele făcându-se printr-o deschidere dreptunghiulară, lărgită spre naos, încadrată cu muluri. În grosimea pereților longitudinali ai naosului sunt practicate două scobituri în arc de cerc, ce suplinesc absidele laterale. Ușa de acces în biserică, aflată în peretele sudic, are un chenar în arc foarte ușor frânt, cu muluri sprijinite direct pe soclu. Soclul fațadelor este din piatră fasonată, fiind pus în valoare la ultima renovare, când i s-a dat jos tencuiala, refăcându-se și trotuarul de protecție al fundațiilor. În imediata apropiere a bisericii se găseau și curțile boierești care se mai puteau vedea, chiar dacă ruinate, la începutul anilor 30 ai secolului XX. Clopotnița a fost construită în a doua jumătate a secolului XIX, folosindu-se o parte din piatra de la curțile boierești ruinate, când se fac și unele reparații la biserică (Pl. I/1). În interior, biserică adăpostește mai multe morminte, între care, cel mai important este cel al ctitorului, așezat în pronaos, lipit de peretele sudic, sub un chivot de piatră sculptată. Piatra este spartă din vechime și lipită (Pl. I/3). Lângă mormântul ctitorului se află cel al soției sale, Iuliana. În pronaos se mai găsește și o altă piatră de dimensiuni mai mici, probabil a unui copil al celor doi. Aici mai există câteva pietre de mormânt cu inscripții ilizibile. Biserica este afectată în secolele XVII-XVIII, când întregul ansamblu decade, curțile se ruinează și biserică rămâne o perioadă de timp fără acoperiș. O bună parte din fresca interioară situată în zona bolților a fost găsită, în fragmente de mici dimensiuni amestecă cu patul de nisip peste care a fost pus ultimul pavaj. În timpul primului război mondial, în zona Arbore - Milișăuți - Bădeuți - Siret, vor fi confruntări ruso-austriece, unele proiectile explodând în curtea bisericii ceea ce a provocat fracturile din zid care au afectat pictura exterioară (Pl. I/2).

Ulterior lucrărilor de reparații din a doua jumătate a secolului XIX, s-au mai realizat altele între anii 1909

și 1914. După război, se reface masa altarului, ulterior se fac mici reparații la fațade. Între anii 1954 și 1957 se efectuează cele mai ample lucrări, fiind înlocuite soclul de piatră și pavajul din jurul bisericii. Ulterior mici reparații continuă până în 1990.

Obiectivele cercetării

Diagnosticul arheologic a pornit de la inexistența unor cercetări arheologice anterioare, dar cu rezerva că acestea ar fi putut exista de-a lungul timpului, mai ales că se cunosc mai multe etape de restaurare. Din datele culese prin actuala cercetare, putem afirma cu certitudine că nu au existat intervenții care să afecteze straturile arheologice în biserică, de aceea continuarea cercetării arheologice este obligatorie. Diagnosticul s-a concentrat exclusiv la biserică, având în vedere că turnul clopotniță este o construcție târzie, din a doua jumătate a secolului XIX, iar zona din imediata vecinătate a monumentului este înconjurată de cimitirul satului, cu înmormântări contemporane. De asemenea, zona de sud-vest este afectată de intervențiile restaurării anterioare, terenul ne mai fiind nivelat. În plus, urmele curților lui Luca Arbore, situate la sud de biserică sunt astăzi inaccesibile pentru cercetare, de aceea este necesar în viitor, acoperirea cât mai mare a zonei care se găsește în proprietatea mănăstirii (Pl. II).

Rezultate

Diagnosticul arheologic a avut în vedere obținerea de informații primare cu privire la starea de conservare a monumentului, a existenței unor intervenții anterioare și a unor eventuale informații arheologice și istorice noi. Casetele au avut dimensiuni restrânse, 1,5 x 1,5 m, pentru a evita afectarea bisericii, aflată în funcțiune, cu pictura destul de recent curățată și care a fost protejată. La exterior fracturile profunde de pe ziduri, deși aparent stabilizate, nu ofereau posibilitatea unei intervenții extinse fără o cercetare prealabilă care să stabilească profunzimea lor și gradul de afectare al fundațiilor. În legătură cu aceste probleme, menționăm că biserică a fost afectată de confruntările militare ruso-austriece dintre anii 1916-1917, când mai multe obuze au explodat în curtea bisericii. De altfel, distanța dintre Arbore și Milișăuți (unde se găsea biserică ridicată de Ștefan cel Mare și distrusă în aceste confruntări) este de mai puțin de 10 km. Cele opt casete s-au realizat conform proiectului: trei în interior (una în naos C6 și două în pronaos C7-C8), cinci în exterior (una la altar, două pe latura de nord și două pe latura de sud, C1-C5) (Pl. I/4). În exterior s-a putut constata existența unui decroș de fundație care a fost sesizat în toate cele cinci casete. În interior, caseta din naos a permis constatări cu privire la tehnica de execuție a fundațiilor, la adâncimea lor, a zidului despărțitor și a pintenului de zidărie legat de absida sudică. În pronaos, imediat sub pavaj, în ambele casete, au fost descoperite înmormântări, două cavouri și un mormânt simplu, în sicriu. În interior, doar caseta C 6 din pronaos a fost săpată până la talpa fundației -2,20 m (Pl. III/1-5), în cele două din pronaos (C 7 și C 8), imediat după extragerea pavajului și a patului de susținere de nisip au apărut bolțile a două cavouri, respectiv conturul unui sicriu (Pl. IV/1-4). Condițiile expuse mai sus nu au permis continuarea cercetării care ar fi impus extinderea în întreg pronaosul,

unde în mod cert mai există morminte (sunt cel puțin șase pietre de mormânt șterse, încastate în pavaj) (Pl. IV/5,6).

O problemă a apărut în momentul în care, la exterior, am întâlnit decroșul care era realizat din pietre așezate aleatoriu, amestecat cu un liant friabil, care se sfărâma ușor, provocând căderea pietrelor (la o adâncime cuprinsă între -0,46 m la altar și 0,93 m la intrarea în biserică). Chiar în momentul săpării, o bună parte din decroș s-a prăbușit, în special în zona altarului, unde avea și cea mai mare grosime 0,58 m.

Pe baza măsurătorilor, dar și a mormintelor descoperite în exterior, considerăm că nivelul inițial de călcare al bisericii era mai jos decât cel de astăzi, împrăștierea dărâmăturilor de la curtea boierească, dar și confruntările militare din anul 1917, care probabil au răvășit pământul în anumite zone, au provocat această creștere a cantității de pământ din jurul bisericii, de circa 30-40 cm. Având în vedere că înclinarea terenului este de la sud la nord, aceasta a favorizat „scurgerea” solului dinspre curte spre biserică.

În interiorul bisericii nivelul de călcare nu este semnificativ modificat, după cum o arată și bolțile cavouriilor din caseta C 7 care se găsesc imediat sub pavajul contemporan, dar și pintenul de zidărie din caseta C 6, care de asemenea, se găsește imediat sub pavaj. După cum s-a putut constata din descoperirea unor cărămizi pavimentare smălțuite în verde, ocru și muștar, fragmentare, găsite în patul de nisip peste care s-a așezat actualul nivel de călcare, dar și a urmelor acestui pavaj care se pot observa pe laturile de vest și sud ale casetei C8 din pronaos, considerăm că pavajul original a fost realizat din aceste cărămizi. Noul pavaj a fost așezat imediat peste acesta, orizontalizarea realizându-se cu ajutorul unui pat de nisip în care au fost antrenate și fragmente de cărămizi, bucăți de mici dimensiuni de frescă și fragmente de recipiente de sticlă și de geamuri (Pl. IV/7,8).

Un aspect care a fost remarcat prin casetele exterioare este acela că biserica este mult mai fragilă (fundațiile) în zona naosului și altarului, pietrele din fundația turnată desprinzându-se cu ușurință, și existând pierderi ale liantului. Acest aspect este ușor de observat și în zona fațadelor, care sunt mult mai afectate la naos și altar.

Mormintele descoperite și care vor fi cercetate în cadrul următoarei etape, aparțin familiei portarului de Suceava, două inscripții au fost citite acum mai bine de 150 de ani de Franz Wickenhauser, care a și lăsat un graffiti cu numele său pe fațada sudică a bisericii „Wickenhauser 1840” și care menționează pe soția ctitorului Iuliana și pe unul dintre copii lor. Mormântul ctitorului a fost, destul de sigur, jefuit din vechime, Mircea Pahomi menționează că în anii 50 ai secolului trecut se puteau vedea printr-o spărtură a pietrei de mormânt, oasele din nișă.

Ctitoria lui Luca Arbore a fost o realizare pe măsura puterii marelui boier care s-a aflat în prim planul politicii moldovenești la cumpăna veacurilor XVI-XVII, dar care a fost și unul din cei mai bogați oameni ai vremii sale. Suma foarte mare plătită pentru satul Solca, aproape 700 de zloți, arată nu doar bogăția cumpărătorului, dar și valoarea satului în sine cu tot ce conținea acesta. Deși astăzi nu există

nimic care să o sugereze, spațiul rezervat de Luca Arbore a fost gândit ca un întreg (biserica și curtea cu numeroasele acareturi aferente), de aceea este necesară ca cercetarea arheologică viitoare să fie cât mai extinsă în zona spațiului neocupat de cimitirul contemporan, adică vestul și sudul incintei mănăstirii. Aceasta ar fi utilă și pentru un proiect extins de punere în valoare a întregii moșteniri lăsate de Luca Arbore în satul care îi poartă numele.

Obiective ale cercetărilor viitoare și propuneri

Diagnosticul arheologic a fost o etapă esențială pentru demararea cercetărilor arheologice preventive care au și început. După epuizarea cercetării arheologice în biserică este necesară abordarea zonei din imediata vecinătate, inclusiv a urmelor curții boierești aflată la sud de biserică. Întregul ansamblu poate oferi posibilități variate de punere în valoare, prin marcarea importanței monumentului, dar și a ctitorului.

Abstract:

The archaeological researches made at the church built in 1503 by Luca Arbore, one of the most important nobleman during the reign of Stephen the Great were the starting point for a extensive research. Even the monument was affected during the time by various destructions, the archaeological layers could be observed. Some data regarding the history of the monument

The archaeological diagnosis started from the non-existence of previous archaeological researches, but with the caveat that they could have existed over time, especially since several stages of restoration are known. From the data collected through the current research, we can say with certainty that there were no interventions that affected the archaeological layers in the church, therefore the continuation of the archaeological research is mandatory. The diagnosis focused exclusively on the church, considering that the bell tower is a late construction, from the second half of the 19th century, and the area in the immediate vicinity of the monument is surrounded by the village cemetery, with contemporary burials.

The archaeological diagnosis was an essential stage for the start of the preventive archaeological research that has already begun. After exhausting the archaeological research in the church, it is necessary to approach the area in the immediate vicinity, including the traces of the boyar court situated in south of the church. The whole ensemble can offer various possibilities of enhancement, emphasizing the importance of the monument and also of the founder.

Pl. I. 1 - Detaliu din Cadastrul austriac realizat în anul 1856 cu biserica din satul Arbore; 2 - Arbore – se observă fracturile de pe fațada de sud a Bisericii; 3 - Chivotul cu mormântul ctitorului din pronaos, se observă reparațiile de la soclu; 4 - Decroșul din caseta C 5

Pl. II. Locul curților lui Luca Arbore, situate la sudul bisericii

Pl. III. Caseta C 6 naos: 1-2 poziționarea casetei sub tabloul votiv; 3 - profilele est-sud (zidul bisericii cu talpa fundației) - vest (zidul despărțitor dintre naos și pronaos); 4 - profilul de nord (se observă stratul subțire de mortar, continuu pe profil); 5 - zidul despărțitor dintre naos și pronaos cu atingerea tălpii fundației

Pl. IV. Caseta C 8 naos: 1 - zona în care a fost săpată caseta C 8; 2-4 - după desfacerea actualului pavaj, în stratul de nisip au apărut fragmente de cărămidă de la un pavaj; 5-6 - contur de sicriu; 7 - adâncimea maximă până la care s-a efectuat săpătura; 8 - profilul nordic al casetei cu cele două straturi subțiri de mortar apărute și în caseta C 6

130. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni (km 44+500 – km 81+900), jud. Vâlcea (com. Racovița și com. Perișani) și jud. Argeș (com. Tigveni, com. Cepari, com. Șuici și com. Sălătrucu)

Colectiv: Corina Borș – responsabil (MNIR), Ion Dumitrescu, Dragoș Măndescu (MJ Argeș); Alexandru Bădescu, Mihai Florea (MNIR); investigații non-intrusive: Andrei Asăndulesei, Casandra Brașoveanu, Radu Brunchi (UAIC); Călin Șuteu (Gigapixel Art S.R.L.)

Introducere generală

Secțiunea 3 a fost proiectată – preliminar – între localitățile Cornetu, jud. Vâlcea (km 44+500) și Tigveni, jud. Argeș (km 81+900), constituind cea mai complexă parte a proiectului de construcție al Autostrăzii A1: Sibiu – Pitești, acesta fiind segmentul care asigură, pe o lungime de 37,4 km, traversarea Munților Carpați, prin conectarea Văii Oltului cu Valea Topologului. Proiectul de construcție va include un număr important de lucrări de artă: 48 de viaducte și poduri (12,5 km lungime în total), un tunel dublu de 1,7 km lungime la Poiana (la limita dintre județele Argeș și Vâlcea), 23 km de autostradă cu două benzi pe sens, 18 km de consolidări, două noduri rutiere la Cornetu (jud. Vâlcea) și Văleni (jud. Argeș), un centru de comandă și mentenanță la Văleni (km 74+200 – km 74+450) și o traversare pentru animale la Cornetu.

Traseul secțiunii 3 a Autostrăzii A1: Sibiu – Pitești, așa cum ne-a fost pus la dispoziție prin coordonatele topografice furnizate de Beneficiar (WeBuild), străbate teritoriul a șase comune: Racovița și Perișani din județul Vâlcea, respectiv Sălătrucu, Șuici, Cepari și Tigveni, în județul Argeș. În județul Vâlcea traseul proiectat va urmări valea Băiașului, apoi pe cea a Pârâului Alb și va traversa de aici, printr-un tunel, munții joși ai grupeii Făgărașului (Spini), ajungând astfel în valea Topologului, în județul Argeș, pe unde va coborî apoi către sud, alternând malurile, până la Bârseștii de Jos, la nord de Tigveni.

Astfel, proiectul acestei porțiuni a autostrăzii menționate se desfășoară de-a lungul văii Băiașului, drumului județean DJ 703M și drumului național DJ 703H. Apoi, proiectul autostrăzii traversează localitatea Surdoi, după care se apropie de DJ 703H. În continuare, traseul se desfășoară la vest de localitatea Sălătrucu, îndreptându-se spre valea Topologului, iar în zona localității Văleni traseul autostrăzii intră pe valea Topologului și se desfășoară de-a lungul acesteia, la vest de localitățile Șuici și Tigveni.

Coridorul din teritoriul afectat de construirea autostrăzii va avea lățimi variabile în jurul axului longitudinal al acesteia (media fiind de 60 m), cu observația că în zonele de noduri rutiere și drumuri tehnologice lățimea poate ajunge și până la 800 m. De asemenea, în proximitatea traseului vor fi amenajate mai multe gropi de împrumut (cel mai probabil 7, pe teritoriul UAT-urilor Perișani, Berislăvești, Sălătrucu, Șuici, Cepari și Tigveni) și organizări (baze) de șantier – în număr de trei (3), anume la Racovița – Cornetu, Sălătrucu – Poiana și Cepari.

Se are în vedere defrișarea și scoaterea din regim forestier a unei suprafețe de cel puțin 99 ha, cu mențiunea că la data redactării prezentului raport aceste informații au un caracter preliminar, demersurile necesare în acest scop fiind într-un stadiu incipient.

Principalele constrângeri legate de construcția pe ruta propusă sunt legate de morfologia terenului, acesta fiind plasat în principal pe văi de râuri și în zone cu un istoric al alunecărilor, însă traseul evită zone montane sau deluroase cu teren foarte dificil.

În sectorul său montan, traseul proiectat străbate zone care au fost până acum mai puțin documentate arheologic, mai ales datorită condițiilor dificile de teren, anume – porțiunea dintre km 44+500 și km 71+000. Aparenta slabă incidență a siturilor pe această considerabilă lungime a traseului, considerând informațiile disponibile anterior amplelor lucrări de diagnostic și cercetare arheologică preventivă efectuate în campania 2023, poate fi (cel mai probabil) pusă în legătură în primul rând cu stadiul cercetărilor din acest areal, astfel încât datele cunoscute anterior începerii investigațiilor arheologice contractuale coordonate de Muzeul Național de Istorie a României nu reflectau în mod real realitatea din teren.

În aceste condiții, diagnosticul arheologic (atât cel teoretic, inclusiv prin recunoașterea pe teren / *fieldwalking*, dar și cel intruziv) a putut contribui din plin la acoperirea unor „pete albe” din repertoriile arheologice, aducând noi date pentru domenii ca arheologia montană, cea a arealelor împădurite ori a Primului Război Mondial, din vremea căruia proiectul de construcție va intersecta frontul bătăliilor pentru apărarea trecătorilor Carpaților din campania anului 1916. În legătură cu traseul general al autostrăzii din sectorul său montan – la ora actuală – pot fi aduse în discuție mai multe ipoteze anterior formulate privind existența unor situri, ce ar putea fi afectate, dar pentru care nu sunt încă disponibile localizări precise. Aceste ipoteze necesită cercetare mai detaliată și validare prin prospectarea mult mai acurată a terenului, odată ce vor fi încheiate defrișările. Dintre aceste potențiale noi teme de cercetare, și provocări totodată, pot fi menționate: câmpuri de luptă (din perioada medievală la „Posada”, în zona Pripoare; precum și cel din Primul Război Mondial între Poiana și Sălătrucu); un castru roman semnalat doar în Pripoare; un sat medieval dispărut în vecinătatea actualei localități Sălătrucu. De asemenea, foarte recent, au fost semnalate preliminar alte noi descoperiri, aparent importante, în vecinătatea traseului viitoarei autostrăzi, care impun atenție pentru unele perimetre în parcurgerea anumitor zone, ca de exemplu posibilele urme ale unui drum (roman ?) suspendat în stâncă de la Cornetu, chiar în punctul de joncțiune dintre secțiunea 2 și secțiunea 3 a autostrăzii. În același timp, în sectorul sudic al văii Topologului, traseul proiectat trece de-a dreptul prin „inima” unor zone cu vestigii arheologice bine cunoscute și cercetate de specialiști (dar aleatoriu înregistrate în *Repertoriul Arheologic Național* și *Lista Monumentelor Istorice*), cum sunt necropolele tumulare de la finalul primei epoci a fierului de la Ceparii Ungureni – *Toplița*, Rudeni – *La islaz*, Tigveni – *Pietroasa*. În acest caz, pe o lungime de peste 8 km, diagnosticul arheologic

teoretic, dar în special cel intrusiv și prospecțiunile non-intrusive, după cum se va vedea în cele de mai jos, au semnalat că – de-a lungul coridorului de expropriere – între km 73+400 și km 81+900, există vestigii arheologice aparținând grupului Ferigile.

Nu în ultimul rând, tot în acest sector vor fi străbătute vecinătățile imediate ale unor localități actuale atestate încă din evul mediu, situate pe terasele văii Topologului fiind propice locuirii de-a lungul epocilor, dar care au suferit însemnate modificări antropice în ultima parte a perioadei comuniste. Este plauzibil ca aici să fie nou reperate vestigii de interes istorico-arheologic.

Astfel, luând în considerare cele de mai sus, obiectivele generale ale demersului de cercetare din campania 2023 în ceea ce privește atât de necesara etapă de diagnostic arheologic (teoretic și intrusiv) a fost reprezentate de:

- o Evaluarea potențialului arheologic al terenului afectat de proiectul de construire al secțiunii 3 a Autostrăzii A1: Sibiu – Pitești;
- o Stabilirea limitelor siturilor ce vor fi cercetate în etapa de săpături arheologice preventive, înainte de începerea proiectului de construcție, parcurgând procedura de obținere a certificatelor de descărcare de sarcină arheologică necesare constructorului;
- o Stabilirea zonelor ce se vor necesita supraveghere arheologică în etapa derulării de către Beneficiar a activităților de construcție (defrișări, decapare, excavări etc.).

131. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni (km 44+500 – km 81+900), jud. Vâlcea (com. Racovița și com. Perișani) și jud. Argeș (com. Tigveni, com. Cepari, com. Șuici și com. Sălătrucu)

Autorizația nr. 339/2023, și nr. 418/2023

Colectiv: Corina Borș – responsabil, Paul Damian, Mihai Florea, Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore, Maria-Magdalena Ștefan, Alexandru Bădescu, Irina Ene, Emil Dumitrașcu (MNIR); Ion Dumitrescu, Dragoș Măndescu (MJ Argeș); Carol Terteci, Ion Tuțulescu (MJ Vâlcea); prospecțiuni non-intrusive: Andrei Asăndulesei, Casandra Brașoveanu, Radu Brunchi, Felix Tencariu (UAIC); investigații fotogrammetrice aeriene: Călin Șuteu (Gigapixel Art S.R.L.)

Perioada desfășurării cercetărilor: aprilie – iunie 2023

Lucrările de diagnostic arheologic intruziv, inclusiv în prealabil o etapă de diagnostic teoretic (documentar și recunoaștere pe teren), ale căror rezultate vor fi prezentate în cele ce urmează, au fost prilejuite de lucrările de construire a unui important tronson de infrastructură rutieră de tip autostradă, anume Secțiunea 3 a autostrăzii Sibiu – Pitești (A1), parte a coridorului IV de transport paneuropean. Acest tronson, în lungime totală de 37,4 km, este situat pe teritoriul județelor Vâlcea și Argeș.

Astfel, în perioada aprilie – iunie 2023, s-a desfășurat etapa de diagnostic arheologic documentar, care reprezintă o analiză teoretică și o sinteză a informațiilor cuprinse în literatura de specialitate arheologică și istorică publicate până în prezent în diverse anuare și jurnale științifice, volume și monografii, bazându-se totodată pe studiul cartografiei istorice (hărțile topografice austriece realizate începând cu secolul al XVIII-lea, ridicările topografice militare românești din secolul XX, la diverse scări, hărți sovietice post 1950 la diverse scări, planuri de sit etc.), pe consultarea *Registrului Arheologic Național* (în continuare abreviat RAN) și a *Listei Monumentelor Istorice* (în continuare abreviat LMI) pentru regiunea cultural-geografică de referință, demers dublat – în mod firesc – de observațiile directe efectuate cu ocazia unor recunoașteri pe teren (periegheze) în arealul de studiu. De asemenea, au fost luate în considerare date de mediu sau organizare teritorială extrase din surse publice precum *Copernicus Land Monitoring Service*, *European Space Agency*, *Geospatial.org*, *Arcanum.hu* etc. Caracteristicile mediului natural, tipul de relief, apele, solurile, vegetația au influențat prezența antropică din trecutul cel mai îndepărtat. Înțelegerea acestora poate contribui la o mai corectă interpretare a datelor arheologice și predicție a prezenței unor situri și zone cu potențial arheologic în raport cu traseul viitoarei autostrăzi în discuție. Scopul unui asemenea raport este de a evalua într-o manieră generală, preliminară, potențialul arheologic și istoric al teritoriului ce urmează a fi traversat de secțiunea 3 a autostrăzii A1: Sibiu – Pitești și de a identifica zone de atenție unde vestigii de patrimoniu arheologic, istoric sau arhitectural ar putea fi afectate. Astfel, o asemenea documentație de specialitate poate

fi privită ca un „ghid orientativ” pentru derularea etapelor de diagnostic arheologic intruziv (etapa a II-a), cercetare arheologică preventivă (etapa a III-a) și supraveghere arheologică (etapa a IV-a) asociate proiectului de construcții –, atât în ceea ce privește orientarea în teren și stabilirea priorităților de cercetare și salvagardare prin studiu, dar și pentru a contribui la viitoarea interpretare a informațiilor arheologice și istorice ce vor fi obținute ca rezultat al acestui amplu demers de investigații arheologice (intruzive și non-intruzive). Prin urmare, au putut fi stabilite areale preliminare de atenție arheologică pe traseul autostrăzii sus-menționate, precizate și în proiectul de cercetare elaborat pentru autorizarea etapei de diagnostic arheologic intruziv. În cadrul acestei analize predictive, realizată într-un proiect GIS, a fost evaluat potențialul de „risc arheologic” al teritoriului traversat de viitoarea autostradă, analizând gradul de proximitate și densitatea siturilor arheologice și monumentelor de arhitectură în relație cu traseul proiectului (preliminar) de construire furnizat de constructor (poligonul ce definește „limita topografică a lucrărilor”). Pentru o evaluare cât mai eficientă a gradului de risc de afectare a unor zone potențiale cu vestigii arheologice au fost luate în considerare și zonele de protecție aferente monumentelor istorice (situri arheologice și monumente de arhitectură înregistrate în LMI și/sau RAN¹), dar și posibilele zone de protecție ale siturilor arheologice cunoscute din literatura de specialitate, dar neînregistrate încă în LMI și/sau RAN ori a celor identificate în teren în etapa de recunoaștere pe teren / perieghheză realizată în cadrul diagnosticului arheologic teoretic, de asemenea, neînregistrate în LMI și/sau RAN. Au fost incluse în analiză și zonele potențiale de protecție ale unor situri neclasate, deoarece în această etapă obiectivul cercetării este de a stabili diversele categorii de interes arheologic cât mai aproape de realitatea observată în mod direct, anume terenul în funcție de potențialul de a conține vestigii de interes arheologic – o evaluare necesară pentru stabilirea priorităților de cercetare în cadrul diagnosticului intruziv și, apoi, a etapelor subsecvente. Concluziile studiului de diagnostic teoretic și al recunoașterii pe teren (perieghezelor) au indicat preliminar 8 areale de atenție arheologică și două situri arheologice², vestigiile observate datând din preistorie (epoca bronzului ?, perioada târzie a

primei epoci a fierului – grupul Ferigile-Bârsești, localizate în zona superioară a văii Topologului), epoca medievală, epoca modernă și perioada Primului Război Mondial (situat în zona montană, greu accesibilă, din cuprinsul localităților Sălătrucu și Perișani), însă fără elemente foarte concludente pentru perioada romană (în zona localităților Racovița și Pripoare)³.

Ulterior, în cursul lunilor iunie – iulie 2023, iar mai apoi al lunilor octombrie – noiembrie 2023, în cuprinsul diverselor porțiuni accesibile de teren predate de antreprenor (constructor), situate în limitele coridorului de expropriere, au fost realizate ample lucrări de diagnostic arheologic intruziv, precum și o serie de investigații non-intruzive conexe, în baza contractului încheiat de Antreprenorul (Beneficiarul): Asocieria WEBUILD SPA – TANCRA S.R.L. SIBIU – PITEȘTI S3 cu Muzeul Național de Istorie a României (în continuare abreviat MNIR). Colectivul de cercetare a fost coordonat de Muzeul Național de Istorie a României, având în componență specialiști din cadrul acestuia, dar și din cadrul Muzeului Județean Argeș, Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași – Institutul de Cercetări Interdisciplinare și S.C. Gigapixel Art S.R.L.

Per ansamblu, pentru traseul situat în județul Vâlcea, în cursul lunilor iunie – iulie 2023, au fost accesibile anumite zone din cuprinsul porțiunii nordice a secțiunii 3 a autostrăzii menționate, însumând 9,62 km, unde au fost realizate un număr total de 111 secțiuni de sondaj arheologic, situate pe teritoriul administrativ al următoarelor UAT-uri: com. Racovița și com. Perișani.

În ceea ce privește aceeași perioadă, dar pentru traseul situat pe teritoriul județului Argeș, au fost accesibile diverse zone din cuprinsul porțiunii sudice a Secțiunii 3 a autostrăzii menționate, însumând 15,9 km, unde au fost realizate un număr total de 208 secțiuni de sondaj arheologic, situate pe teritoriul administrativ al următoarelor UAT-uri: com. Tigveni, com. Cepari, com. Șuici și com. Sălătrucu.

Mai apoi, în cursul lunilor octombrie – noiembrie 2023, alte noi porțiuni de teren în cuprinsul limitelor coridorului de expropriere au devenit accesibile. Astfel, pentru județul Vâlcea, noile porțiuni au însumat 5,3 km, fiind realizate alte 49 sondaje arheologice. Pentru județul Argeș, porțiunile nou accesibile au însumat 3,5 km, unde au fost deschise alte 12 sondaje arheologice.

Astfel, raportat la lungimea totală (de circa 37,4 km) a secțiunii a 3-a a autostrăzii Sibiu – Pitești (exceptând zona tunelului de la Poiana, cu o lungime de 1,7 km), lucrările de diagnostic arheologic intruziv efectuate în

¹ Stadiul înregistrării siturilor arheologice în LMI la nivelul României este foarte inegal, atât pentru siturile cunoscute din cercetări mai vechi, cât și pentru cele identificate mai de curând. Cea mai recentă versiune a LMI datează din anul 2015. Situația este relativ similară și în ceea ce privește înregistrarea și actualizarea informațiilor în RAN.

² Trebuie menționat faptul că există câteva date preliminare – care indică 5 situri arheologice – ale unor studii arheologice (documentare și de teren) parțiale elaborate – sub coordonarea dr. Robert Ghindele, arheolog expert – în anii 2016–2017 în legătură cu „Revizuirea/actualizarea studiului de fezabilitate pentru Autostrada Sibiu – Pitești” (cu specială privire asupra loturilor 3, 4 și 6, cu mențiunea că există diferențe față de numerotarea acestora și stabilirea tronsoanelor de referință în kilometri față de ceea ce s-a licitat ulterior, în anii 2020–2022), aceste documentații de specialitate preliminare fiind avizate la vremea respectivă de Comisia Națională de Arheologie, respectiv Direcția Județeană pentru Cultură Argeș și Direcția Județeană pentru Cultură Vâlcea, însă nu au fost disponibile pentru consultare colectivului nostru de cercetare.

³ Trebuie menționat faptul că în prima parte a anului 2023 a fost finalizat și depus la UNESCO așa-numitul „Dosar Limes Dacicus”, mai exact documentația pentru clasarea ca monument istoric și pentru monitorizarea strategiei de management a Limesului Dacic în vederea înscrierii pe Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial – UNESCO a obiectivelor de patrimoniu cultural imobil ce au alcătuit frontiera Imperiului Roman, pe teritoriul României. La data redactării prezentului raport LMI și RAN sunt actualizate doar parțial cu informațiile din dosarul de înscriere pe Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial – UNESCO a obiectivelor de patrimoniu cultural imobil ce au alcătuit frontiera Imperiului Roman, pe teritoriul actual al României.

lunile iunie – iulie 2023 și octombrie – noiembrie 2023 au însumat 380 de secțiuni de sondaj, acoperind o lungime cumulată de 34,3 km (preponderent în zone deluroase și montane, cu teren accidentat), ceea ce reprezintă 95,2% din ansamblul acestuia. Pentru restul de porțiuni (de circa 1,4 km) din coridorul de expropriere avute în vedere pentru construirea secțiunii autostrăzii amintite sunt încă necesar a fi efectuate lucrări de expropriere și defrișare. După realizarea acestora și asigurarea accesului pe aceste zone se vor putea încheia pe deplin activitățile aferente etapei diagnosticului arheologic intruziv.

În concluzie, prin ample lucrări de diagnostic arheologic intrusiv și prospectări non-intrusive, au fost identificate cert și delimitate următoarele vestigii (respectiv 7 situri arheologice și 8 zone de atenție), în cuprinsul limitelor coridorului de expropriere pentru secțiunea 3 a autostrăzii Sibiu – Pitești. Vezi **Tabel 1**

Trebuie precizat că în cursul anului 2023, au fost efectuate și lucrările de diagnostic arheologic pentru două dintre organizările de șantier necesare constructorului. În ceea ce o privește pe cea de la Cornetu, în zona confluenței văii Băiașului cu râul Olt, nu fost identificate vestigii arheologice. În ceea ce privește organizarea de șantier de la Cepari, pe valea Topologului, aici a fost identificat un sit arheologic, detalii preliminare cu privire la acesta fiind furnizate în raportul de diagnostic intrusiv, respectiv cel de cercetare arheologică preventivă incluse în acest volum.

De asemenea, în zona imediat învecinată limitelor coridorului de expropriere pentru secțiunea 3 a autostrăzii Sibiu – Pitești, pe raza administrativă a comunelor Cepari și Rudeni, au fost efectuate alte ample lucrări de diagnostic arheologic intrusiv și prospectări non-intrusive, care au condus la identificarea certă și delimitarea altor noi vestigii (un sit arheologic și o zonă de atenție), conform **Tabel 2**.

Așa cum aminteam, de-a lungul acestei secțiuni a autostrăzii Sibiu – Pitești, au fost efectuate și diverse investigații non-intrusive, metodologia de lucru și rezultatele acestora fiind prezentate – în chip succint – mai jos.

În concluzie, este foarte important de precizat faptul că toate aceste situri arheologice și zone cu potențial arheologic (zone de atenție în raport cu proiectul de construire a autostrăzii Sibiu – Pitești, secțiunea 3) erau necunoscute anterior, nefiind semnalate nici în diverse publicații de specialitate, dar nici în *Repertoriul Arheologic Național*⁴ sau *Lista Monumentelor Istorice*. Astfel, se confirmă din nou faptul că marile lucrări de construire a infrastructurii rutiere de tip autostradă oferă prilejul actualizării acurate a „hărții arheologice” a diverselor microzone sau areale, în cazul de față fiind vorba de Valea Topologului, zona montană Sălătrucu – Perișani și Valea Băiașului. Cele 8 situri arheologice recent delimitate (7 pe traseul viitoarei autostrăzi și unul în zona imediat

adiacentă, anume cel de la Cepari „La stejari”), precum și cele 9 zone de atenție arheologică (8 pe traseul viitoarei autostrăzi și unul în zona imediat adiacentă, anume cea de la Rudeni „La grajduri”) conțin vestigii arheologice care se încadrează în perioada preistorică – epoca bronzului (?) și perioada târzie a primei epoci a fierului (Hallstatt târziu / grupul Ferigile-Bârsești), în epoca medievală (secolele XV–XVII), în perioada modernă, dar și cea contemporană (Primul Război Mondial).

⁴ Este de remarcat inclusiv faptul că, deși în anii '60 – '70 ai secolului trecut, Al. Vulpe a întreprins ample cercetări arheologice pe valea Topologului, doar câteva din necropolele (astfel semnalate) aparținând grupului Ferigile-Bârsești sunt înregistrate în Repertoriul Arheologic Național, dar cu erori de localizare administrativă, în cazul unuia dintre situri inclusiv în Lista Monumentelor Istorice.

Tabelul 1

Nr. crt.	Poziționare pe traseul viitoarei autostrăzi (sau în raport cu acesta)	Localizare administrativă	Denumire	Încadrare cronologică preliminară
(A) SITURI ARHEOLOGICE IDENTIFICATE CERT ȘI DELIMITATE ÎN CUPRINSUL CORIDORULUI DE EXPROPRIERE PENTRU AUTOSTRADĂ				
1.	Km 79+900 – Km 80+112	jud. Argeș, com. Tigveni	<i>Sit arheologic nr. 1 – Bârseștii de Jos</i> (Pl. I)	preistorie – sfârșitul primei epoci a fierului / Hallstatt târziu (grupul Ferigile-Bârsești) (?)
2.	Km 76+100 – Km 76+450	jud. Argeș, com. Cepari	<i>Sit arheologic nr. 2 – Ceparii Pământeni</i> (Pl. I, II)	preistorie – epoca bronzului (?) și perioada medievală
3.	Km 74+950 – Km 75+400	jud. Argeș, com. Șuici	<i>Sit arheologic nr. 3 – Rudeni</i> (Pl. I, II)	preistorie – sfârșitul primei perioade a fierului / Hallstatt târziu, epoca medievală
4.	Km 73+250 – Km 73+450	jud. Argeș, com. Șuici	<i>Sit arheologic nr. 4 – Șuici</i> (Pl. I)	preistorie, dar și (probabil) perioada medievală
5.	Km 67+350 – Km 67+417	jud. Argeș, com. Sălătrucu	<i>Sit arheologic nr. 5 – Sălătrucu 1</i> (Pl. I)	perioada medievală târzie (?) / perioada modernă
6.	Km 61+700 – Km 61+800	jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Sit arheologic nr. 6 – Poiana (Perișani)</i> (Pl. I)	perioada medievală târzie (?) / perioada modernă
7.	Km 54+725 – Km 54+825	jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Sit arheologic nr. 8 – Pripoare</i>	preistorie – epoca timpurie a bronzului
(B) ZONE DE ATENȚIE ÎN CUPRINSUL CORIDORULUI DE EXPROPRIERE				
1.	Km 80+625 – Km 80+920	Jud. Argeș, com. Tigveni	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 1 – Bârseștii de Jos</i> (Pl. I)	preistorie / epoca medievală (?)
2.	Km 69+800 – Km 70+050	Jud. Argeș, com. Sălătrucu	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 2 – Văleni</i> (Pl. I)	preistorie / epoca medievală (?)
3.	Km 52+225 – km 52+325	Jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 3 – Băiașu</i>	epoca medievală târzie / epoca modernă timpurie (?)
4.	Km 54+825 – Km 54+980	Jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 4 – Pripoare</i>	epoca romană (?), epoca medievală târzie sau modernă (?)
5.	Km 44+500 – Km 44+650	Jud. Vâlcea, com. Racovița	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 5 – Cornet (stâncă)</i> (Pl. III)	epoca romană (?), epoca medievală târzie sau modernă (?)
6.	Km 53+010 – Km 53+050	Jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 6 – Băiașu</i>	epoca romană (?), epoca medievală târzie sau modernă (?)
7.	Km 59+010 – Km 59+100	Jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 7 – Poiana</i>	epocă medievală
8.	Km 55+550 – „bretea drum acces dreapta”	Jud. Vâlcea, com. Perișani	<i>Zona de atenție (arheologică) nr. 8 – Surdoiu</i>	epocă modernă / epoca contemporană

Tabelul 2

Nr. crt.	Poziționare pe traseul viitoarei autostrăzi (sau în raport cu acesta)	Localizare administrativă	Denumire	Încadrare cronologică preliminară
(C) SITURI ARHEOLOGICE IDENTIFICATE CERT ȘI DELIMITATE ÎN IMEDIATA VECINĂTATE A CORIDORULUI DE EXPROPRIERE PENTRU AUTOSTRADĂ				
1.	Km 75+600 – Km 75+800	Jud. Argeș, com. Cepari	Sit arheologic nr. 7 – Cepari „La stejari” (= OS Cepari) (Pl. I)	preistorie – sfârșitul primei epoci a fierului / Hallstatt târziu (grupul Ferigile-Bârsești), epoca medievală (?)
(D) ZONE DE ATENȚIE ÎN IMEDIATA VECINĂTATE A CORIDORULUI DE EXPROPRIERE PENTRU AUTOSTRADĂ				
1.	Km 73+850 – Km 74+100	Jud. Argeș, com. Șuici	Zona de atenție (arheologică) nr. 9 – Rudeni „La grajduri (Nord)” (Pl. II) *	preistorie – epoca bronzului (?), sfârșitul primei epoci a fierului / Hallstatt târziu (grupul Ferigile-Bârsești), epoca medievală (?)

* Această zonă cu potențial arheologic se află situată imediat la nord de viitorul nod rutier de la Rudeni (jud. Argeș).

Abstract

In June – July 2023 and October – November 2023, large-scale archaeological investigation for field survey and evaluation / diagnosis (desk-based assessment and intrusive) were made along section 3 of the future motorway Sibiu – Pitești. Thus was possible to obtain a detailed archaeological characterisation for a corridor of over 36km (about 95% of this section of the motorway), in an area of hills and mountains, but also on certain adjacent perimeters. As a result were identified 8 new archaeological sites, as well were outlined 9 perimeters of attention. The vestiges which were identified can be assigned from a chronological point of view to the Early Bronze Age, The Late Hallstatt period (the Ferigile-Bârsești group), the Middle Ages, the modern epoch, as well the First World War.

Bibliografie:

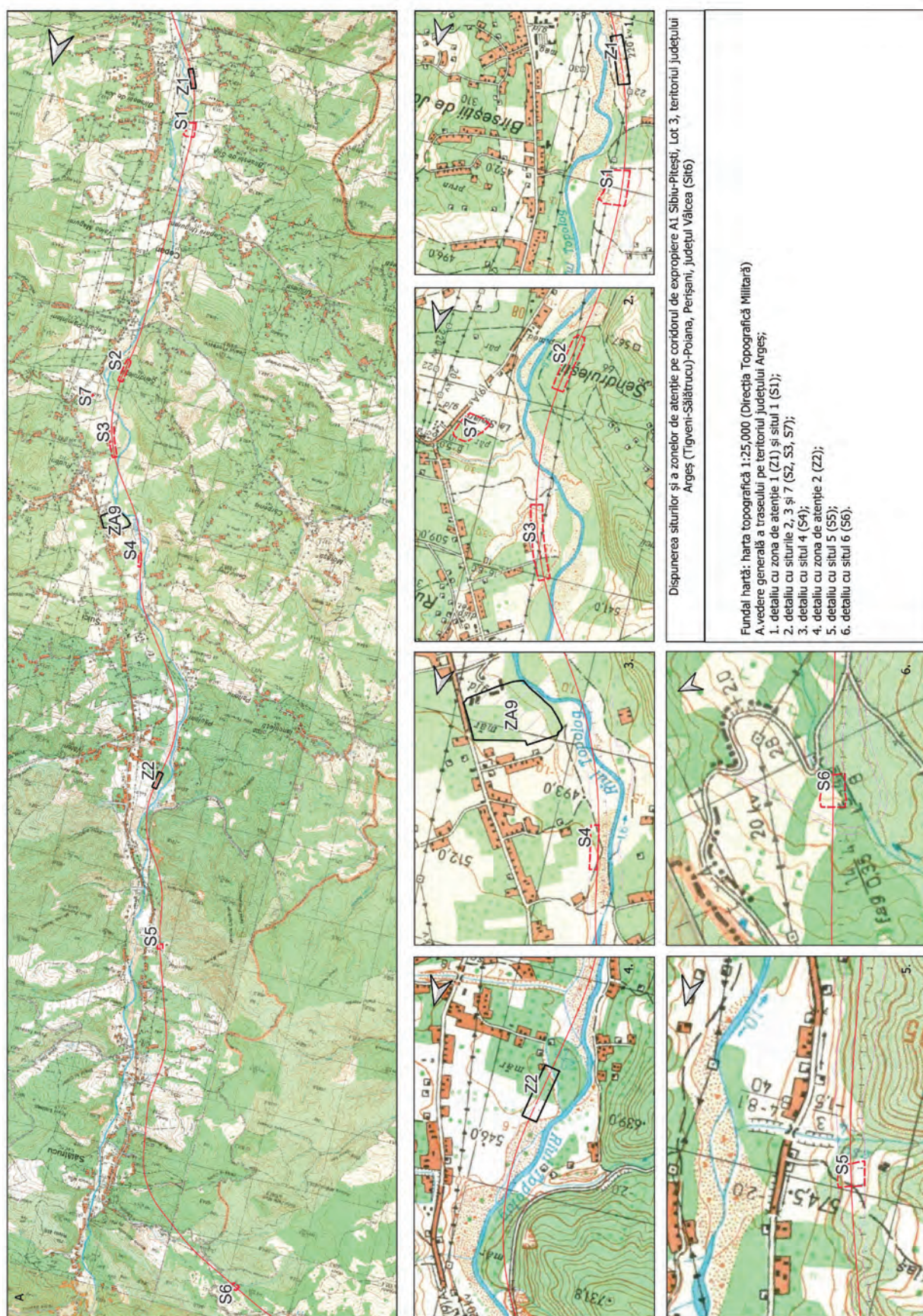
E. Popescu, Al. Vulpe, Sur la culture de Géo-Daces de la zone sous-carpatique: la nécropole de Cepari, în *Actes du II-e Congrès International de Thracologie (Bucharest, 4–10 septembre 1976)*, 1980, p. 215–221
 E. Popescu, Al. Vulpe, Nouvelles découvertes du type Ferigile, *Dacia N.S.* 26, 1982, p. 77–114
 E. Popescu, Al. Vulpe, Necropola de tip Ferigile de la Rudeni, *Materiale și Cercetări Arheologice* 17, 1983 (1992), p. 109–113
 Al. Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, *Prähistorische Bronzefunde* 6 (9), 1990, p. 30–34, 49–50, 55–59, 80–81, 83–90, 94–97, 99–102, 121–127

D. Măndescu, *Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V-III a.Chr.) între Carpați și Balcani*, *Catalog*, Brăila: Istros, 2010

I. Tuțulescu, C. Terteci, C. Tulugea, *100 de ani de la Marea Unire. Cercetarea arheologică de la Perișani-Poiana Spinului*, Râmnicu Vâlcea: Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu Vâlcea, 2018.

Illustrations list:

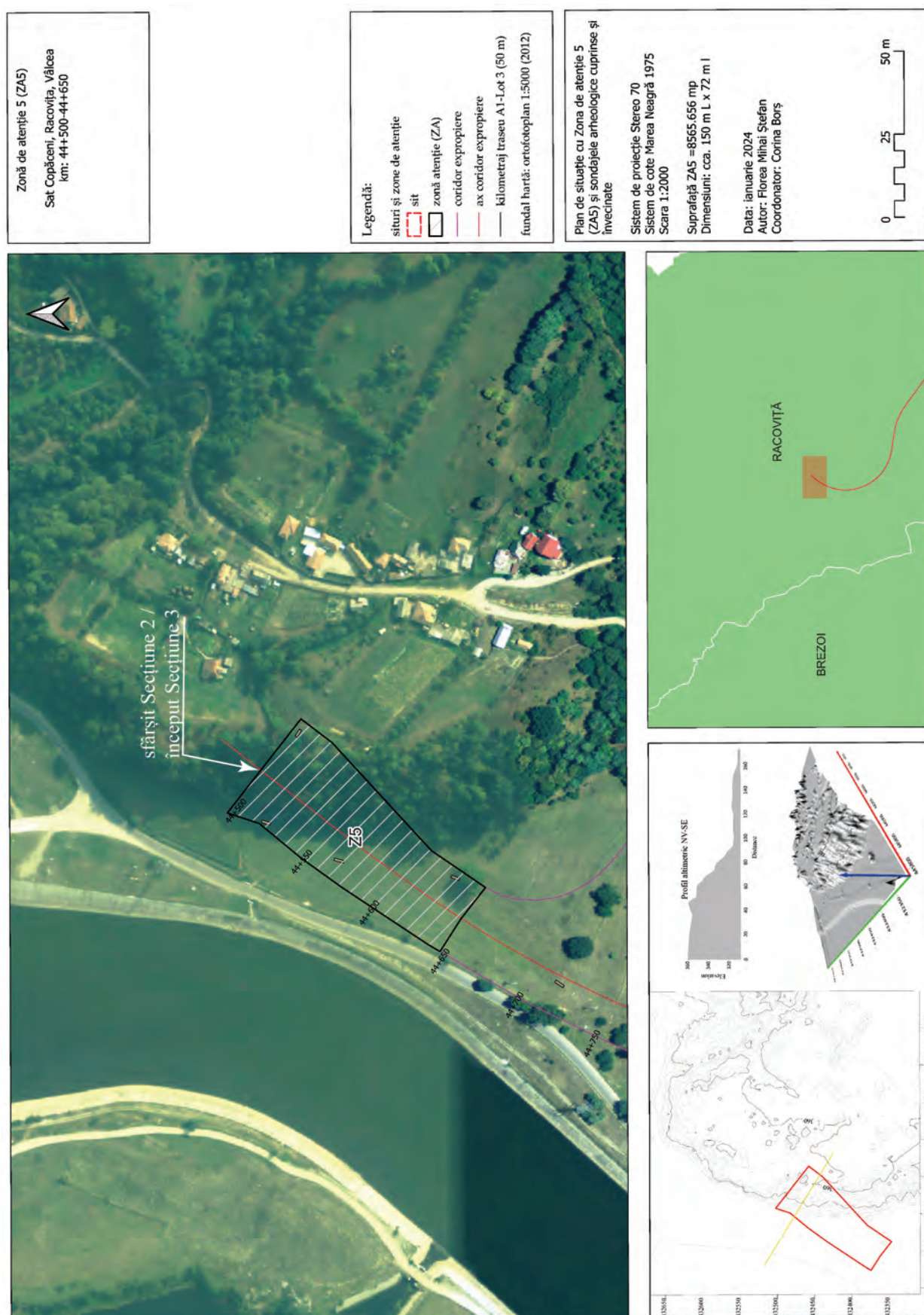
Pl. I. Sibiu – Pitești Motorway, section 3: The sites no. 1 to no. 7 and the attention zones no. 1, no. 2 and no. 9.
 Pl. II. Sibiu – Pitești Motorway, section 3: The sites no. 2, no. 3 and no. 7.
 Pl. III. Sibiu – Pitești Motorway, section 3: the attention zones no. 5, Cornetu (theș rock)

Pl. I. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Siturile nr. 1–7, zonele de atenție nr. 1, nr. 2 și nr. 9

Pl. II. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Siturile nr. 2, nr. 3 și nr. 7

Pl. III. Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Zona de atenție 5, Cornetu (stâncă)

Prospecțiuni non-intrusive

(text Andrei Asăndulesei)

Măsurătorile geofizice au fost derulate în acord cu recomandările de bună practică specificate în cel mai recent ghid elaborat în colaborare cu alte organisme relevante la nivel european de *International Society for Archaeological Prospection (ISAP)*, anume *EAC GUIDELINES FOR THE USE OF GEOPHYSICS IN ARCHAEOLOGY. Questions to Ask and Points to Consider*⁵.

Tehnicile utilizate pentru achiziția datelor au fost determinate de condițiile din teren, precum și de natura posibilelor anomalii vizate. Astfel, până în acest moment, s-au efectuat mai multe măsurători magnetometrice, pentru o evaluare preliminară a suprafețelor vizate, iar pentru detalii au fost delimitate suprafețe mai reduse în care s-au aplicat măsurători de rezistență electrică a solului. Punctual, au fost realizate și măsurători ale susceptibilității magnetice *in situ* pentru a determina gradul de magnetizare al unor roci locale posibil utilizate de comunitățile vechi.

Suprafețele prospectate geofizic până în acest moment sunt localizate în partea sudică a tronsonului ce străbate Valea Topologului. Aici au fost definite în prealabil, pe baza studiului de diagnostic arheologic teoretic, precum și în urma recunoașterilor de teren (perieghezelor), mai multe posibile situri arheologice sau zone de atenție. Dintre acestea, obiectivele vizitate – în campania 2023 – de echipa de cercetare geofizică sunt următoarele: sit nr. 1 (Bârseștii de Jos, com. Tigveni, județul Argeș); sit nr. 3 (Rudeni, com. Șuici, județul Argeș); sit nr. 5 (Sălătrucu, com. Sălătrucu, județul Argeș); sit nr. 6 (Sălătrucu, com. Sălătrucu, județul Argeș); sit nr. 7 (Cepari, „La Stejari”, Ceparii Pământeni, com. Cepari, județul Argeș) și zona de atenție nr. 9 (Rudeni, com. Șuici, județul Argeș). Totalul zonelor prospectate magnetometric însumează 13,5 ha.

Pentru obiectivele investigate s-au obținut indicii cu privire la distribuția spațială a structurilor arheologice, fiind identificate anomalii magnetometrice relevante, adesea pozitive (circulare sau liniare), ce pot fi atribuite gropilor și șanțurilor. Altă categorie de anomalii este cea generată de prezența unor posibile structuri arse.

Investigații fotogrammetrice aeriene

(text Călin Șuteu)

Analiza patrimoniului cultural la nivel de peisaj, mai ales în contextul unor transformări majore inerente, precum sunt proiectele de infrastructură tip autostradă trebuie să beneficieze de aportul unor discipline moderne, integrate. Cu mai bine de două decenii în urmă, în anul 2000, *Convenția Europeană a Peisajului* stabilea necesitatea de a integra noțiunea de peisaj în strategiile regionale și urbane de mediu, agricultură, sociale și economice⁶. Într-un mod articulat, sub formă de date multi-dimensionale ce permit analiza multi-spațială a teritoriului și planificarea oricăror proiecte majore.

Strategia abordată în cadrul acestui proiect complex de infrastructură reprezentat de secțiunea 3 a autostrăzii Sibiu – Pitești a inclus activități de documentare fotogrammetrică aeriană pentru zonele de interes și/sau siturile arheologice identificate, cu livrare de produse finale pentru analiza GIS, precum modelul digital al elevației și ortofotomozaic, georeferențiate în sistemul național (Stereo70), cu rezoluții adecvate cercetării de ansamblu (Fig. 1). Au mai fost implicate și activități de documentare fotografică și videografică aeriană a etapelor de cercetare, dar și a peisajului cultural din zona siturilor arheologice cercetate (în campania 2023)⁷ și/sau a zonelor de interes arheologic, cu livrare de produse precum serii ample de panorame de 360 de grade, de mare rezoluție, din perspective relevante și la altitudini diferite, fotografiile nadirale și oblice (Fig. 2), filmări de prezentare la rezoluții ridicate (4K), toate menite a completa semnificativ documentarea realizată la nivelul solului⁸. La nivel intra-sit, pentru documentarea unităților de cercetare arheologică a fost realizată, de asemenea, o documentare fotogrammetrică de proximitate (CRP) cu livrare de produse finale pentru sisteme de tip GIS precum modelul digital al elevației și ortofotomozaic, georeferențiate în sistemul național, cu rezoluții adecvate cercetării de detaliu, precum și o documentare fotografică de mare rezoluție, cu analiza culorilor, pentru identificarea complexelor și a orizonturilor culturale (DStretch).

O concluzie a utilizării acestei strategii de documentare vizuală este că integrarea tehnologiilor specifice fotogrammetriei aeriene⁹ cu produse similare de mai mare rezoluție, realizate la nivelul solului, reprezintă cea

⁶ Convenția Europeană a Peisajului (C.E.P.) de la Florența din 20 octombrie 2000, <https://rm.coe.int/16802f3fb8>.

⁷ În toamna anului 2023, au fost realizate cercetările arheologice preventive pentru siturile nr. 6 Poiana „Clocotici” și nr. 7 Cepari „La stejari” (OS Cepari), fiind începute și cele pentru situl nr. 3 Rudeni „Islaz vest”, care vor continua și în anul următor.

⁸ Brumana, R. & Oreni, Daniela & Alba, Mario & Barazzetti, Luigi & Cuca, Branka & Scaioni, Marco. (2012). Panoramic UAV Views for Landscape Heritage Analysis Integrated with Historical Maps Atlases. Geoinformatics FCE CTU. 9. 10.14311/gi.9.4 (https://www.researchgate.net/publication/267827817_Panoramic_UAV_Views_for_Landscape_Heritage_Analysis_Integrated_with_Historical_Maps_Atlases, ianuarie 2024)

⁹ Themistocleous, Kyriacos. (2019). The Use of UAVs for Cultural Heritage and Archaeology. 10.1007/978-3-030-10979-0_14, (https://www.researchgate.net/publication/333663976_The_Use_of_UAVs_for_Cultural_Heritage_and_Archaeology, ianuarie 2024)

⁵ A. Schmidt, P. Linford, N. Linford, A. David, C. Gaffney, A. Saris and J. Fassbinder, EAC Guidelines for the Use of Geophysics in Archaeology. Questions to Ask and Points to Consider, EAC Guidelines 2, disponibile on-line la EAC Guidelines 2 11_10.indd (europae-archaeologiae-consilium.org).

mai eficientă metodă de identificare, analiză și cuantificare a transformărilor majore generate de astfel de proiecte complexe de infrastructură, din punctul de vedere al cercetării arheologice preventive. Abordarea peisajului cultural la nivel regional prin documentare panoramică aeriană a zonelor de interes arheologic (și nu numai) este considerată în această fază deosebit de importantă pentru documentarea primară a situației existente pentru a permite mai apoi analiza impactului și transformărilor generate de un astfel de proiect complex. Documentarea fotogrammetrică de proximitate a permis elaborarea unor analize mult mai eficiente a complexelor identificate arheologic, contribuind la o raportare mult mai adecvată și detaliată a descoperirilor. Au fost utilizate – în premieră – tehnologii combinate de analiză a culorilor, pentru identificarea mult mai clară a orizonturilor culturale, prin intermediul algoritmului DStretch (Fig. 3).

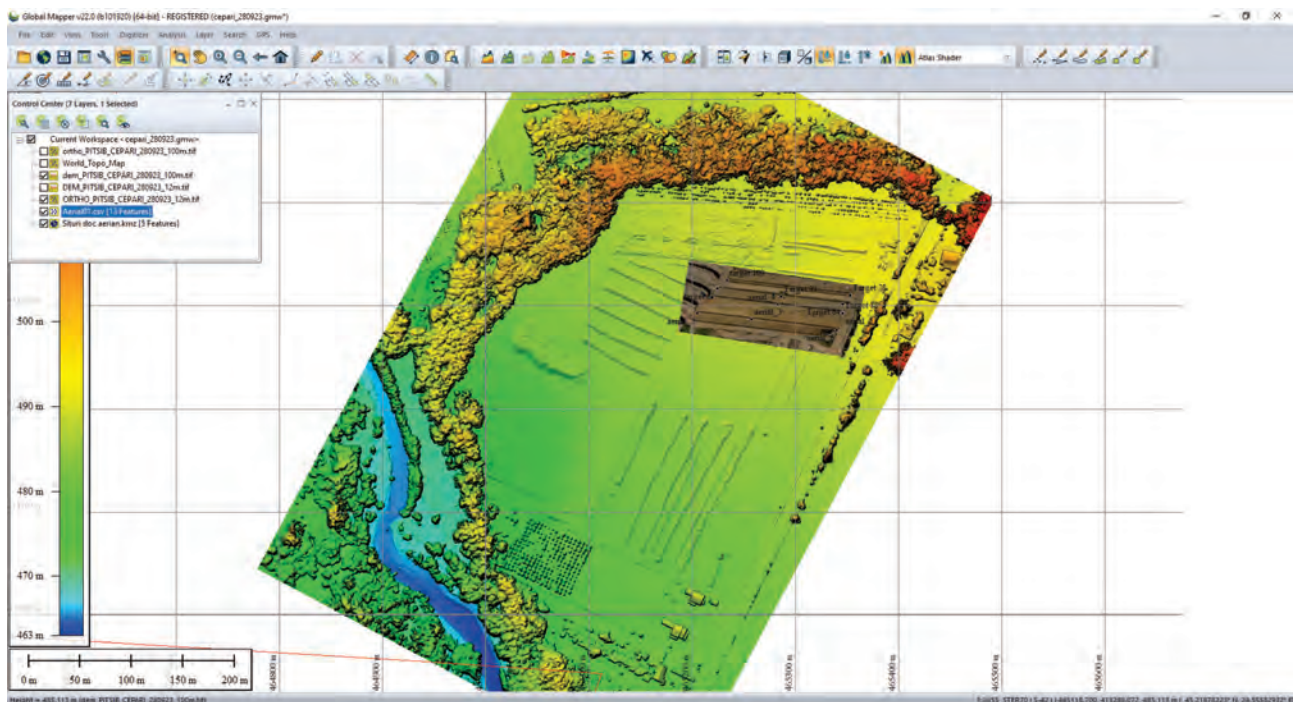

Fig. 1. Documentarea integrată a zonelor de interes arheologic prin produse fotogrammetrice specifice, precum modelul digital al elevației și ortofotomozaicul.

Fig. 2. Exemple de documentare fotografică aeriană prin metoda panoramelor 360 de grade și fotografie oblică

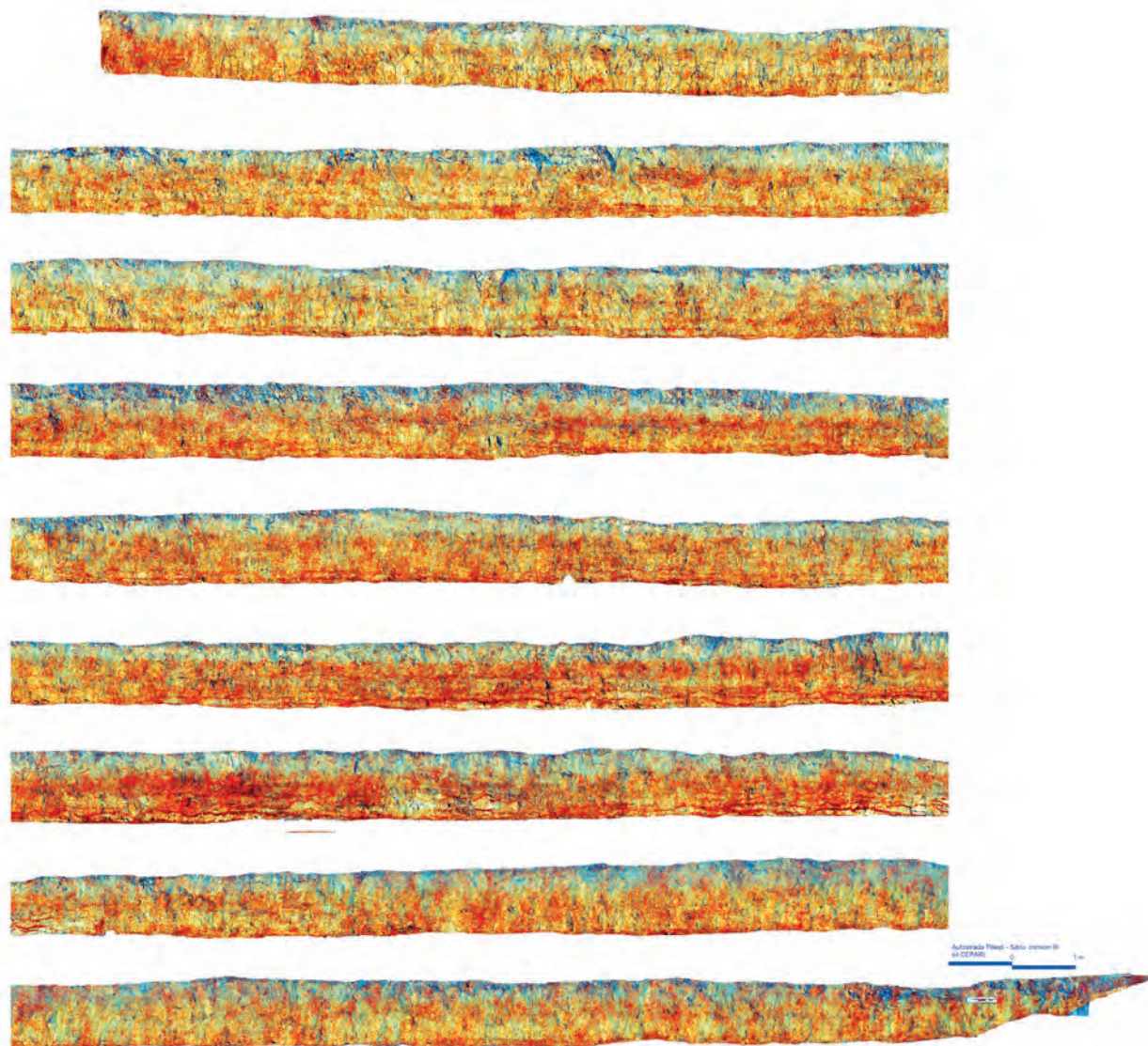

Fig. 3. Documentarea fotogrammetrică a unui profil arheologic complex, de peste 150 m lungime, cu utilizarea analizei cromatice DStretch (spațiu de culoare LRE) în vederea identificării orizonturilor culturale

**132. Cepari – „La stejari”, sat Ceparii Pământeni, com. Cepari, jud. Argeș
[Autostrada Sibiu – Pitești, secțiunea 3: Cornetu – Tigveni, OS Cepari / Km 73+850 – Km 74+100 / zonă adiacentă coridorului de expropriere]**

Autorizațiile nr. 339/2023 și 418/2023

Colectiv: Corina Borș – responsabil (MNIR), Ion Dumitrescu, Dragoș Măndescu (MJ Argeș); Alexandru Bădescu, Mihai Florea (MNIR); investigații non-intrusive: Andrei Asăndulesei, Casandra Brașoveanu, Radu Brunchi (UAIC); Călin Șuteu (Gigapixel Art S.R.L.)

Aceste lucrări de diagnostic arheologic intrusiv, precum și investigațiile non-intrusive conexe, au fost determinate de necesitatea amenajării uneia din organizările de șantier ale constructorului WEBUILD

ROMÂNIA (Asocierea WEBUILD SPA – TANCRAID S.R.L. SIBIU – PITEȘTI S3), pentru lucrările de construire a unui important tronson de infrastructură rutieră, anume secțiunea 3 a autostrăzii Sibiu – Pitești (A1), parte a coridorului IV de transport pan-european.

Astfel, în cursul lunii iulie 2023, în cuprinsul amplasamentului organizării de șantier Cepari, predate de constructor și situată în UAT Cepari, pe valea Topologului (jud. Argeș), au fost realizate lucrările de diagnostic arheologic intruziv de un colectiv coordonat de Muzeul Național de Istorie a României, din care au făcut parte – în baza unor protocoale instituționale – și specialiști din cadrul Muzeului Județean Argeș, Universității „Alexandru Ioan Cuza” – Institutul de Cercetări Interdisciplinare, dar și S.C. Gigapixel Art S.R.L.

Terenul (intravilan și extravilan) în chestiune, aflat în proprietate privată și închiriat pe termen mediu constructorului, este situat pe malul stâng al văii Topologului, la confluența cu pârâul Giurchei, pe prima terasă, la vest

de DJ678A, înainte de intersecția cu DJ 703H și la sud de limita administrativă dintre UAT Cepari și UAT Șuici, într-o zonă deluroasă. Suprafața necesară amenajării OS Cepari însumează circa 7 hectare.

Per ansamblu, în cuprinsul acestei proprietăți, pentru lucrările de diagnostic arheologic intrusiv au fost realizate un număr total de 133 secțiuni de sondaj arheologic. De asemenea, în cuprinsul anumitor perimetre au putut fi efectuate și prospecțiuni geo-fizice (vezi mai jos).

Într-un număr de 11 sondaje, anume în 5 dintre acestea, au fost identificate complexe arheologice (5), iar în 6 dintre acestea doar fragmente ceramice sporadice sau resturi de nivel arheologic (cu grosimea de 0,10-0,20 m), pe o suprafață de circa 2 ha, fiind vorba de urme de locuire atribuite grupului cultural Ferigile-Bârsești. De remarcat faptul că în unele puncte din sit, nivelul arheologic a fost complet distrus de lucrările agricole (arătură), iar pe extremitatea vestică au mai observate – în alte două sondaje – urme sporadice de locuire din perioada medievală (timpurie și târzie), respectiv în colțul de SE și din epoca modernă/contemporană. Dintre cele cinci complexe atribuite grupului cultural Ferigile- Bârsești, unul părea să reprezinte o locuință adâncită, iar celelalte constituiau gropi (cu resturi menajere?). La conturare, pe suprafața suprinsă din presupusa locuință au apărut mai multe fragmente ceramice de la vase borcan, din pastă grosieră de culoare roșie, cu butoni și apucătoare.

Pornind de la observațiile de specialitate și descoperirile arheologice efectuate în cadrul secțiunilor de sondaj menționate au putut fi delimitate un sit cert (sit 7 = Cepari „La stejari”) și o zonă de atenție arheologică, de jur împrejurul sitului. Astfel, au putut fi identificate vestigiile unei zone de habitat atribuite grupului cultural Ferigile-Bârsești, o descoperire cu totul aparte în peisajul arheologic al văii Topologului, caracterizat anterior de descoperirile – efectuate de regretatul Al. Vulpe – privitoare la necropolele tumulare de la Rudeni – „La Izlaz”, Ceparii Ungureni – „Toplița”, Ceparii Pământeni – „Biserica”, Tigveni – „Babe” și Tigveni – „Pietroasa” ce însumează peste o sută de tumuli, se întind cu unele întreruperi pe o lungime de doar 10 km¹.

De asemenea, pentru situl arheologic nou delimitat² (pe o suprafață de 2 hectare) au existat unele indicii și pentru vestigii sporadice din alte epoci (medievală și modernă). Ulterior, în toamna anului 2023, acest sit a fost cercetat integral, rezultatele acestor săpături arheologice preventive fiind prezentate în cadrul acestui volum.

Nu în ultimul rând, semnalăm și faptul că în zona km 76+450 – km 74+950 pe traseul viitoarei autostrăzi Sibiu – Pitești / secțiunea 3, de-a lungul văii Topologului, pe terasa înaltă, sunt cert cunoscute alte vestigii ale grupului Ferigile-

Bârsești, anume o concentrare a descoperirilor de acest tip în cadrul siturilor nr. 2 Ceparii Pământeni și nr. 3 Rudeni – *Izlaz vest*, delimitate cu prilejul lucrărilor de diagnostic arheologic din vara anului 2023 ale căror rezultate sunt prezentate în cadrul volumului de față, dar și a sitului (cercetat anterior parțial și publicat preliminar) de la Rudeni – *Izlaz*.

Abstract

In July 2023, at Cepari – La stejari was undertaken an intrusive evaluation of the archaeological potential for the plot of land necessary to the builder Webuild for it's site organisation. As well, a geophysisc survey was made for an area of about 3 hectares. As a result a new archaeological site was identified, and later on autumn 2023 also it was excavated by archaeological preventive researches.

Bibliografie:

E. Popescu, Al. Vulpe, *Sur la culture des Gêto-Daces de la zone sous-carpatiche: la nécropole de Cepari*, în *Actes du Ile Congres International de Thracologie (Bucarest, 4–10 septembre 1976)*, București, 1980, p. 259–265

E. Popescu, Al. Vulpe, *Nouvelles découvertes du type Ferigile*, în *Dacia*, N.S., 26, 1982, p. 77–114

E. Popescu, Al. Vulpe, *Necropola de tip Ferigile de la Rudeni*, *Materiale și Cercetări Arheologice* 17, 1983 (1992), p. 109–113

D. Măndescu, *Cronologia perioadei timpurii a celei de-a doua epoci a fierului (sec. V–III a.Chr.) între Carpați și Balcani*, Catalog, Brăila: Istros, 2010

Illustration

Pl. I. Sibiu – Pitești, A1 Motorway, section 3, Cepari site organisation. General plan of the intrusive archaeological diagnosis works.

¹ Deși aceste descoperiri sunt cunoscute de peste jumătate de secol, înregistrarea siturilor menționate în Repertoriul Arheologic Național este doar parțială și cu erori de localizare administrativă (inclusiv în cazul unuia în ceea ce privește Lista Monumentelor Istorice).

² În ciuda faptului că sunt mai bine de 6 luni de când au fost informate autoritățile publice competente, anume Direcția pentru Cultură a județului Argeș, cu privire la identificarea acestui nou sit, acesta nu a fost înregistrat în Repertoriul Arheologic Național.

Legenda:

suprafață tarla (proprietate)
(118977 mp)

suprafață organizare șantier (OS)
(70000 mp)

suprafață intravilan (13804 mp)

curs râu Topolog

coridor expropriere A1-Lot 3

Sit Cepari (OS Cepari)

zona sit cuprinsă în intravilan
(1882.30mp)

suprafață totală sit (20523.04 mp)

sondaje arheologice diagnostic

sondaje cu nivel arheologic

sondaje cu descoperiri arheologice

sondaje fără descoperiri arheologice

0 25 50 100 m

Sistem de proiecție Stereo 70

Scara 1:2500

Data: 20-07-2023

Fundal hartă: ortofotoplan 2023

Pl. I. Autostrada A1: Sibiu – Pitești, secțiunea 3, OS Cepari. Planul general al lucrărilor de diagnostic arheologic intrusiv

133. Avântu, com. Românești, jud. Iași

Punct: Avântu – Prosia

Tip de sit: 1 (locuire), 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 131 (Neolitic timpuriu - cultura Starcevo Criș) (LMI IS-I-s-B-03518.06), 15 (Epoca bronzului - cultura Noua) (LMI IS-I-s-B-03518.05), 16 (Hallstatt) (LMI IS-I-s-B-03518.04), 33 (epoca post-romană - cultura Sântana de Mureș-Cerneahov) (LMI IS-I-s-B-03518.03), 42 (epoca migrațiilor) (LMI IS-I-s-B-03518.02), 4 (epoca medievală) (LMI IS-I-s-B-03518.01)

Cod RAN: 98756.01

Autorizație nr. 433/19.07.2023

Colectiv: Dan Aparaschivei – responsabil științific de șantier (IAI); Ștefan Honcu – responsabil de sector (IAI), Marian Lie – responsabil de sector (IAI), Sever-Petru Boțan, Cristina Cordoș, Daniel Malaxa (IAI), Andrei Asăndulesei (UAIC Iași)- membri colectivului de cercetare

Finanțare: Institutul de Arheologie Iași, Primăria Românești

Perioada desfășurării cercetării: 02-06; 23-28.10.2023

În intervalul 2-6 octombrie, respectiv între 23-28 octombrie 2023, un colectiv al Institutului de Arheologie din Iași, al Academiei Române-Filiala Iași, divizat în două echipe de cercetare, a efectuat un diagnostic arheologic în zona sitului arheologic din punctul Prosia, satul Avântu, comuna Românești, județul Iași (Fig. 1). Scopul acestui diagnostic a fost evaluarea inițială a potențialului arheologic într-un sit cu locuire atestată în mai multe epoci, în care nu au mai fost efectuate cercetări arheologice până în prezent, în vederea demarării unui proiect de cercetare sistematică extinsă începând cu anul 2024. Au fost vizate zonele în care au fost identificate la suprafață, în urma periegezelor efectuate, artefacte aparținând secolului al IV-lea p. Chr, dar și în arealul unor cenușare de Epoca Bronzului.

După ce în luna iulie a anului 2023 am mers în teren pentru a face o evaluare teoretică și pentru a stabili zonele în care vom interveni intruziv, am decis efectuarea a trei sondaje arheologice, primele două în zona cu presupusele complexe de secolul al IV-lea, iar unul în zona cenușarelor de epoca bronzului.

Sondajele 1 și 2

În primă fază, cu sprijinul colegului Andrei Asăndulesei, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, au fost realizate prospecțiuni geo-magnetice pe o suprafață de circa un ha, în zona în care presupuneam că am putea găsi complexe aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov. În urma acestor prospecțiuni am identificat în teren mai multe complexe arheologice; cele mai vizibile și interesante sunt patru edificii rectangulare, de dimensiuni destul de mari, la care se adaugă numeroase gropi, fără a putea preciza deocamdată, în lipsa unor cercetări intruzive, destinația acestora sau alte detalii legate de tehnica de execuție, materialele utilizate în construirea lor, datarea precisă etc.

Două dintre aceste complexe rectangulare, bănuite ca fiind edificii databile în perioada secolelor IV-V p. Chr, respectiv aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, au fost împărțite în carouri de 3 x 3 m, rezultând 18 carouri pentru structura nr. 2 și 15 carouri pentru structura 3.

Ne-am concentrat cercetarea intruzivă prin sondarea a două carouri, câte unul din fiecare complex. Astfel, am avut sondajul 1, denumit St3C2 (structura 3, caroul C2) și sondajul 2, denumit St2A1 (structura 2, caroul A1) (Fig. 2).

St3C2 este sondajul dinspre calea ferată, spre est, iar cercetarea a mers până la adâncimile de 0,80 m în colțul de NV, 0,70 m în colțul de NE, la 0,47 m în colțul de SE și 0,70 m în cel de SV (Fig. 3). Se constată, așadar, o ușoară denivelare spre NE. Au fost delimitate 3 unități stratigrafice: US001, care este vegetalul, US 002 este un strat de pământ negru închis și US 003 este nivelul de distrugere a complexului nr. 3. Prin săpătura efectuată în totalitate manual am putut identifica în US003 o zonă foarte întinsă de lut ars, de culoare roșiatică, cu fragmente de ceramică roșie și gri, arsă bine, destul de fină, dar și cu pastă grosieră. Remarcăm identificarea *in situ* a două vase întregibile. Primul, care trebuie încă prelucrat pentru a i se determina caracteristicile, pentru că este spart în cel puțin 14 fragmente, era amplasat la 1,45 m de profilul de N și la 1,15 m de profilul de V. La vest de acesta, la circa 0,55 m, este amplasat un urciur din pastă roșiatică din care se păstra mare parte *in situ*. Are gâtul alungit, dar îi lipsește buza, care este foarte posibil să fi fost în formă de pâlnie și treflă (oenochoe), vas specific mediului Sântana de Mureș-Cerneahov (Fig. 5b). Lângă profilul de vest mai avem păstrată *in situ* și o greutate de țesut fragmentară, din ceramică cenușie, cu un orificiu de circa 1 cm, lungă de 9 cm și lățime maximă de 7 cm. În ceea ce privește fragmentele de perete identificate, putem constata că acestea se regăsesc pe o lățime de 1,90 m lângă profilul de vest, 2,20 m pe mijlocul casetei și 1,85 m pe profilul de est. Conform scanărilor efectuate înainte de a începe cercetarea intruzivă, știm că ne aflăm pe latura mare (de nord) a structurii nr. 3, orientată pe direcția E-V. În urma realizării acestui sondaj nu ne-am propus, însă, să demontăm acest nivel de dărâmtură arsă. Am dorit doar să documentăm cercetarea arheologică până la nivelul în care am identificat intervenție antropică, iar cercetările viitoare, de amploare mai mare și după realizarea unui proiect coerent, vor lămuri toate detaliile tehnice ale realizării structurilor identificate. Sondajul corespunde unui carou situat către colțul de NV al clădirii cu dimensiunile aproximative, apreciate de noi pe baza scanărilor, de circa 13 x 7 m.

În afară de artefactele menționate mai sus, au fost recoltate și alte fragmente ceramice roșiatice și gri, cu pastă fină, dar și grunjoasă, provenind, foarte probabil, de la vase de bucătărie, dar și fragmente osoase animale.

St2A1 este cea de-a doua casetă, corespunzătoare caroului A1 din structura nr. 2 identificată în urma scanărilor geomagnetice (Fig. 4). Dimensiunile sale au fost tot de 3 x 3 m și a fost trasată exact pe colțul de NE al edificiului care ar măsura circa 15 x 6,5 m. În urma intervenției în sol am constatat că aproape întreaga casetă este ocupată de nivelul de dărâmtură reprezentat de lutul ars până la roșu, din respectivul complex arheologic. Doar pe latura de sud există o zonă, aproape de profilul de V, care ar corespunde interiorului edificiului, dar nu am avansat cu săpătura dincolo de acest nivel.

Ca artefacte din acest al doilea sondaj semnalăm o altă greutate de lut, păstrată în întregime și arsă puternic, inclusiv secundar (Fig. 5a). De asemenea, fragmentele ceramice din aceleași categorii semnalate și în caseta anterioară, dar și resturile osteologice animale nu lipsesc.

Artefactele din sondajele 1 și 2

Artefactele descoperite în urmă efectuării celor două sondaje constau în ceramică lucrată la roată și câteva fragmente lucrate cu mâna greutăți pentru războaie de țesut și resturi osteologice animale. Ceramica a fost găsită în nivelul de distrugere a celor două locuințe aflate în curs de cercetare. Două dintre vase sunt întregibile. Din punct de vedere tipologic, predomină ceramica de băut identificată prin urcioare cu gură în formă de pâlnie și treflată. Tot în nivelul de distrugere al locuințelor au fost recuperate și cel puțin două greutăți piramidale folosite la războiul de țesut și o jumătate dintr-o astfel de piesă.

Tipurile de vase consemnate, precum și pasta acestora indică o încadrare în cultura Sântana de Mureș-Cerneahov. De altfel, o altă categorie de vase, frecvent întâlnite în așezările și necropolele acestui orizont cultural, este cea a oalelor lucrate cu mâna, din pastă grosieră, cu pietricele și mica argintie în compoziție, prezente și între descoperirile de la Românești. În afară de piesele din sondaje, avem multe fragmente colectate în urma cercetării de suprafață efectuată în aria sitului (Fig. 5c).

Cât privește analiza arheozoologică, au fost identificate în cele două sondaje doar opt fragmente scheletice de la mamifere. De la grupul oaie/capra (*Ovis aries/Capra hircus*) au provenit jumătate dintre resturi: un fragment de dinte M_2 inferior, un fragment de vertebră lombară, un fragment de ilion ars calcinat și un fragment de diafiză de la o tibie. Bovinei domestice (*Bos taurus*) i-au fost atribuite un fragment de simfiză de la o mandibulă de pe partea stângă, un fragment de diafiză distală de la un humerus de pe partea dreaptă care a prezentat și urme de roaderie și un fragment de diafiză de la un metacarp. Un singur fragment de os lung, care a prezentat și urme de calcinare nu a putut fi identificat până la nivel de specie. Majoritatea resturilor au provenit de la indivizi maturi din punct de vedere al vârstei scheletice.

Caseta 1 (Zona cenușarelor de Epoca bronzului)

Situl de Epoca Bronzului din punctul *Prosia*, satul Avântu (com. Românești, jud. Iași) este localizat la aproximativ 1 km sud de vatra satului (Fig. 6). Acesta este compus din cel puțin nouă cenușare ce se regăsesc la confluența pârâului Valea Ileana (afluent al râului Bahlui) și a unui alt curs de apă local ce străbate satul și sunt așezate pe panta dealului¹.

Aceste complexe arheologice denumite *cenușare* sunt caracteristice epocii Bronzului târziu și, cel mai adesea, sunt asociate culturii Noua în Podișul Moldovei, respectiv culturii Coslogeni în sud-estul României. Cenușarele sunt observate în teren ca pete de culoare gri deschis de formă

rotundă ce contrastează cel mai adesea cu solul din jur. În literatura de specialitate acestea au fost interpretate, cel mai adesea, ca resturile unei sau a mai multor locuințe² care aveau un caracter sezonier, ceea ce reflectă modul de viață al unei populații ce avea ca principală sursă de subzistență creșterea animalelor³. Au fost emise și alte ipoteze cu privire la funcționalitatea acestora: spații pentru depozitarea resturilor menajere și a cenușii⁴ sau ca spații cu caracter cultic⁵. Cercetările din ultimii ani au arătat, totuși, că denumirea de cenușar este impropriu folosită, întrucât studiile geochimice pe probe de sediment arată o contribuție foarte mică a cenușii (și în general a resturilor survenite în urma arderii) în compoziție, dar indică, în schimb, un procent mare de carbonați de origine vegetală⁶, fapt ce schimbă, în opinia noastră, interpretarea acestor complexe.

Pentru a înțelege mai bine potențialul arheologic al sitului de epoca bronzului de pe cuprinsul comunei Românești am decis să deschidem o unitate de cercetare arheologică (denumit în continuare caseta 1) în unul din cenușarele menționate mai sus (Fig. 7). Încă de la suprafață, o cantitate considerabilă de fragmente osteologice și ceramice au putut fi identificate. Caseta 1, cu dimensiunile de 5 x 5 m, și orientată NNW-SSE, a fost amplasată aproximativ în centrul cenușarului, pentru a evita în această fază a cercetării marginile complexului arheologic care ar fi putut prezenta probleme legate de întinderea efectivă a acestuia, generate de împrăștierea sedimentului caracteristic dincolo de limitele efective ca urmare a lucrărilor agricole. După înlăturarea manuală a nivelului de arătură, cu o grosime de aproximativ 30-40 cm, au fost identificate în plan orizontal două tipuri de sediment ce se diferențiau între ele mai ales din perspectiva consistenței: spre limita sudică a sondajului un sediment prăfos, compact, de culoare gri deschis (nivelul 1), iar spre partea nordică un sediment de culoare gri care se desprindea în fragmente mari (nivelul 2). Ulterior, am putut observa că nivelul 1 suprapune nivelul 2 din punct de vedere stratigrafic, iar după înlăturarea celui dintâi s-a putut constata că cel de-al doilea continua pe toată suprafața sondajului (Fig. 8). În acesta din urmă, pe lângă resturi osteologice (faunistice) și fragmente ceramice, au fost identificate și câteva mici fragmente de chirpici ars. Momentan nu putem spune cu certitudine dacă acestea pot fi asociate cu o structură. Sub cel de-al doilea nivel s-a putut observa încă un context arheologic major și anume un nivel de culoare gri-albicios cu desprinderi lamelare (nivelul 3). În matricea acestui sediment pot fi observate și fragmente mici de cărbune. Aspectul macroscopic și compoziția acestui sediment ne fac să credem că acest sediment este în principal format din resturi vegetale degradate, dar momentan acest aspect rămâne doar la nivelul unei ipoteze de lucru, o abordare interdisciplinară fiind deja întreprinsă. Sub acest din urmă nivel arheologic a fost identificat humusul antic, care a fost sondat doar într-un colț al casetei pentru a verifica secvența geologică. În jumătatea sudică a casetei a fost identificat un complex adâncit (aprox. 20-30 cm) care a fost săpat de la nivelul humusului antic. Acesta continuă dincolo de profilul sudic și estic și pare să prezinte o formă ovală. Umplutura nu se diferențiază de restul stratigrafiei, fiind compusă, în

¹ Momentan nu ne putem pronunța mai exact asupra numărului de cenușare deoarece nu avem o imagine satelitară sau aeriană care să surprindă întreaga zonă în care se concentrează acestea. Prezența culturilor agricole a îngreunat, de asemenea, identificarea acestora în teren.

principal, din nivelurile 2 și 3. Ca interpretare preliminară credem că este posibil ca cenușarul sondat să prezinte două faze de folosire, prima formată din nivelul 1, iar cea de-a doua formată din nivelurile 2 și 3. Această ipoteză se bazează, în primul rând, pe faptul că este posibil ca nivelul 2, cu desprinderi de fragmente mari de sol, să reprezinte un eveniment de degradare și ieșire din folosire a unei structuri neincendiate (fragmente de chirpici nears). Nivelul 3 pare să sugereze o etapă efectivă de folosire a structurii în care o cantitate apreciabilă de vegetație (paie, fân) și alte resturi de activitate domestică au fost identificate. După ieșirea din uz a acestei structuri, fără o întrerupere cronologică, spațiul continuă să fie folosit, fapt dovedit de nivelul 1 și aspectul relației stratigrafice al acestuia cu sedimentele anterioare. Aceste interpretări rămân momentan valabile doar ca ipoteze de lucru, continuarea cercetărilor arheologice de teren în acest punct și eventualele cercetări geochimice vor confirma sau infirma acest lucru. În ceea ce privește datarea, dispunem, momentan, doar de date preliminare relative, rezultate din cercetarea parțială a inventarului ceramic. Formele și elementele de decor ceramic par să sugereze o încadrare Noua I. Elemente mai târzii nu au fost observate. Pentru datarea absolută vom dispune în curând și de date AMS.

Pe lângă descoperirile osteologice și de fragmente ceramice a fost descoperit și un tipar bivalv din gresie, folosit pentru turnarea de aplici de bronz. Acestea aveau o formă circulară, fiind prevăzute cu o tijă ascuțită⁷ (Fig. 9).

Raport arheozoologic pentru Caseta 1

Materialul arheozoologic analizat preliminar constă din 81 de resturi scheletice, toate provenite de la mamifere. Dintre aceste resturi un număr de 37 de fragmente nu au fost identificate până la nivel de specie din cauza nivelului ridicat de fragmentare. Resturile neidentificabile specific provin de la exemplare de talie mare (10 fragmente) și mijlocie (27 fragmente). Bovina domestică (*Bos taurus*) este reprezentată de cel mai mare număr de fragmente – 21, urmată de grupul oaie/capra (*Ovis aries/Capra hircus*), cu 19 fragmente scheletice. Suinele acumulează 4 fragmente osteologice, un metatars și două coaste de la porcul domestic și o coastă de la porcul mistreț. Un fragment distal de humerus provenit de la o bovină domestică a prezentat urme de tranșare. Urme de dezarticulare au fost identificate pe o mandibulă de oaie/capra a cărui proces coronoid a fost dezarticulat. Resturile scheletice excavate sunt de origine menajeră, marea majoritate a fragmentelor identificate fiind utilizate în alimentație. Fragmentele identificate au provenit în marea lor majoritate de la indivizi maturi din punct de vedere scheletic, dar au fost identificate și fragmente osteologice provenite de la indivizi imaturi. Pe baza unui dinte M3 superior de bovină domestică, cu un nivel de erodare medie, a fost estimată o vârstă de sacrificare de peste 4 ani. Cu ajutorul unui maxilar de oaie/capra, M3 având un început de erodare, a fost estimată o vârstă de

2-3 ani în momentul sacrificării specimenului.

Concluzia generală care se desprinde din executarea acestui diagnostic arheologic este că situl Prosia, din satul Avântu, comuna Românești, județul Iași are un potențial științific semnificativ, cel puțin pentru două orizonturi culturale care au reprezentat obiectivul acestei cercetări preliminare, motiv pentru care este de dorit inițierea unei cercetări arheologice sistematice.

⁷ O piesă similară de bronz a fost descoperită în mormântul nr. 17 de la Poiana, ce pare să fi fost folosită ca pană pentru un topor de luptă din diorit. (vezi E. Dunăreanu-Vulpe E., *La Nécropole de L'Âge du Bronze de Poiana, în Dacia*, V-VI, 1935–1936, p. 151–167.

Fig. 1. Situl arheologic de la Avântu – Proșia. Imagine satelitară Google Earth (din studiul istorico-arheologic al PUG-ului comunei Românești. Executanți: dr. Alexandru Berzovan, dr. Sever-Petru Boțan)

Fig. 2. Imagine generală cu sondajele 1 (St3C2) și 2 (St2A1) (foto dronă octombrie 2023)

Fig. 3. Sondajul 1 (St3C2) (foto octombrie 2023)

Fig. 4. Sondajul 2 (St2A1) (foto octombrie 2023)

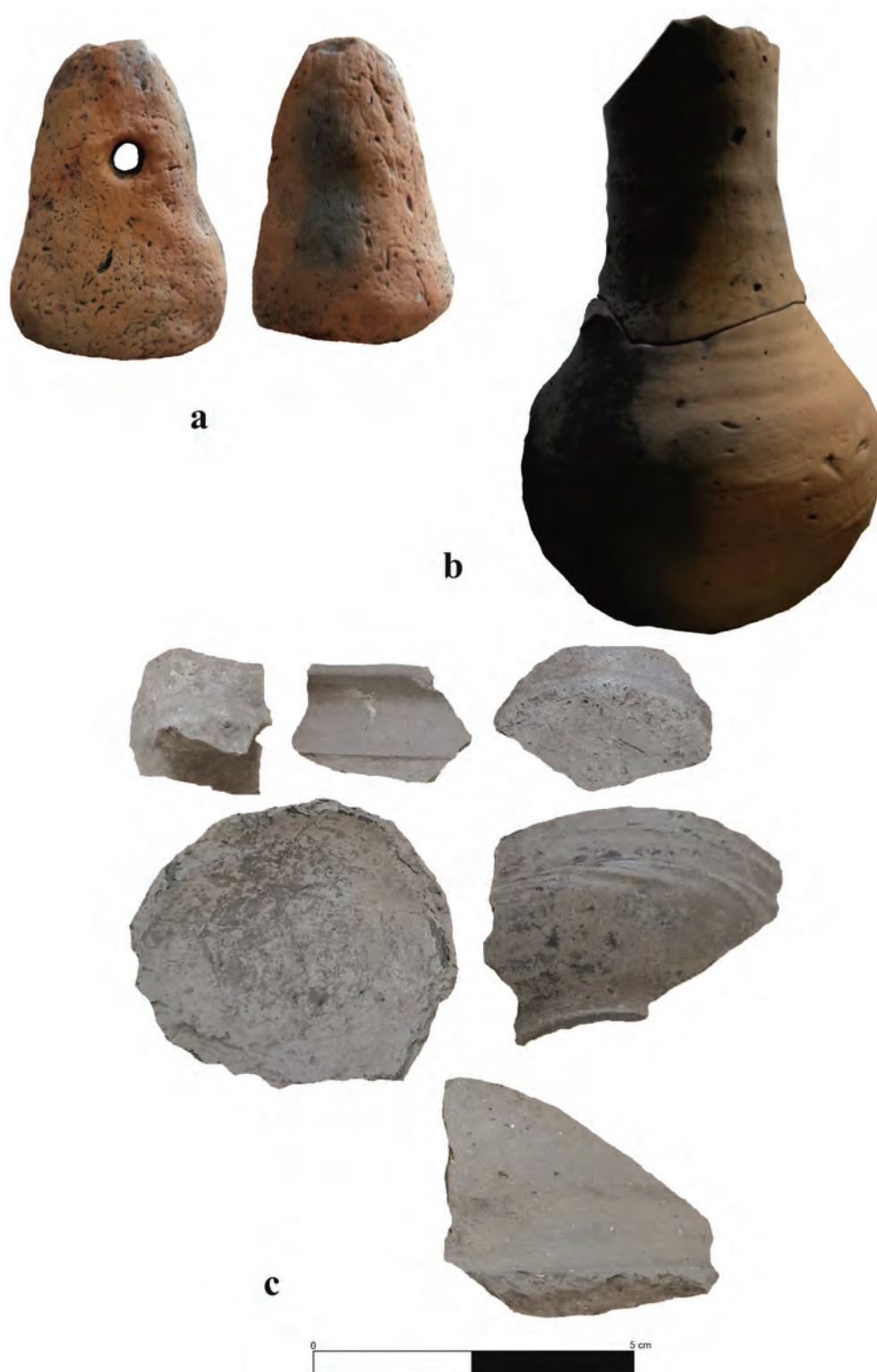

Fig. 5. Material ceramic din aşezarea de secolul al IV-lea din situl Prosia

Fig. 6. Poziționarea casetei 1 în cadrul sitului Prosia

Fig. 7. Imagine generală cu caseta 1
(foto dronă octombrie 2023)

Fig. 8. Caseta 1 (foto octombrie 2023)

Fig. 9. Tiparul bivalv identificat în caseta 1 (foto noiembrie 2023)

134. Băiceni, com. Cucuteni, jud. Iași**Punct: Cucuteni-Cetățuie / platoul Laiu****Tip sit:** 1, 11, 112**Încadrare cronologică:** 14, 142, 143 (Cultura Cucuteni-Trypillia, cultura Horodiștea-Erbiceni)**Cod RAN:** 96682.02**Autorizație nr.** 245/02.05.2023**Colectiv:** Felix-Adrian Tencariu¹ - responsabil științific, Andrei Asăndulescu¹, Vasile Cotiugă², George Bodi³, Casandra Brașoveanu¹, Ana Drob¹, Radu Brunchi¹, Sergiu-Constantin Enea⁴, Radu Balaur¹, Maria-Cristina Ciobanu², Ioana-Cosmina Hrinciuc², Serina-Daniela Bobe², Viorel-Daniel Cioată², Ana Harhăță², Analisa Ariton², Adina Amărieuței², Alina Patriche², Camelia Pintilie².**Perioada desfășurării cercetării:** 3-16.07.2023

Situl eponim al culturii Cucuteni se află la intersecția dintre Podișul Sucevei și Câmpia Moldovei, la nivelul depresiunii Dealul Mare Hârlău, pe un platou structural suspendat față de văile care îl înconjoară, numit Broscăria-Laiu. Mai exact, este amplasat pe un promontoriu (martor de eroziune), mărginit pe trei laturi de pante râpoase și continuă spre vest în prelungirea acestuia.

Așezarea a fost descoperită în anul 1884, de către Theodor Burada, în urma unei informații primite în legătură cu unele vestigii, ce par a fi vechi, găsite în timpul săpării la o carieră de piatră la Cucuteni. Stopate în 1896, săpăturile de la Cucuteni se reiau în 1909 și în 1910, datorită interesului arheologului german Hubert Schmidt pentru această civilizație. După o perioadă în care săpăturile de la Cucuteni au stagnat, mai exact după o jumătate de secol, ele reîncep sub egida Universității ieșene, sub supravegherea lui Mircea Petrescu-Dâmbovița (responsabil) și a lui Marin Dinu (responsabil adjunct), în colaborare cu alți cunoscuți arheologi ai perioadei (1961-1966).

După o altă jumătate de secol în care nu s-au mai întreprins săpături de mare amploare la renumita stațiunea eponimă a culturii Cucuteni, ele reîncep tot sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la inițiativa arheologilor Centrului Arheoinvest și ai Facultății de Istorie.

În anul 2017 s-au realizat cercetări de suprafață și prospecțiuni non-invasive, ce au avut ca scop confirmarea sau infirmarea unei ipoteze ce privea extinderea locuirii spre sud-vest, după cel de-al doilea șanț de apărare cunoscut anterior. Prospecțiunile magnetometrice, realizate pe circa cinci hectare, au demonstrat o extindere a locuirii de pe *Cetățuia* sub forma a cel puțin două șiruri de locuințe, delimitate la vest de două șanțuri sub forma unui arc de cerc. Șirurile sunt distanțate între ele, fapt care poate sugera prezența unor căi de acces către zona apărată natural dinspre vârful promontoriului.

Sondajele din iulie 2023 au avut ca obiectiv testarea, printr-o singură secțiune (S V, 2 x 20 m), a unor anomalii magnetice din partea de nord a așezării, din apropierea cuptorului de ceramică investigat în campania 2022.

Presupuneri inițiale au fost confirmate prin săpătură, în secțiunea V fiind investigate vestigiile unei locuințe incendiate, ale unui șanț și ale unui alt cuptor de ardere a ceramicii, toate din faza B a culturii Cucuteni-Trypillia (Fig. 1). Locuința (nr. 3), intersectată transversal a fost surprinsă parțial, în zona sa mediană, avea o lățime de cca 3,50 m. A fost curățat și evidențiat doar nivelul de distrugere – fragmente de pereți arși și ceramică fragmentată. Pe laturile de est și de vest ale locuinței au fost identificate câteva vase întregibile, de dimensiuni diverse. Complexul a fost conservat pentru o viitoare cercetare completă, în suprafață. Pentru că are o poziție periferică în cadrul așezării, și pentru că se află în proximitatea celor două cuptoare de ardere a ceramicii, la distanțe aproape egale, putem presupune o legătură cu practicarea meșteșugului olăritului, de unde necesitatea investigării exhaustive și minuțioase.

Spre capătul vestic al S V a fost intersectat transversal ultimul șanț (exterior) al așezării (Fig. 2). Într-o primă etapă, șanțul a avut o deschidere la partea superioară de aproximativ 2,30 m și o adâncime de 0,75 m de la nivelul de săpare, în secțiune având forma literei U, cu fundul aproape plat și o umplutură de culoare galben-închis. În această etapă, fundul și pantele șanțului au fost placate cu bucăți de gresie extrase din placa de calcar oolitic (sarmațiană) locală. Cântărind toate fragmentele de gresie extrase de pe traseul șanțului în secțiunea noastră, am obținut un total de 171.5 kg pe o lungime de doi metri de șanț. Se pare că, în timp, șanțul s-a colmatat – gresiile de pe pantele inițiale au alunecat spre baza acestuia, fiind acoperite de sediment. Din această cauză, la un moment dat, a intervenit o refacere a șanțului. În noua alcătuire, deschiderea la gură a fost restrânsă la 1,80 m, iar adâncimea la 0,60 m de la nivelul de săpare, până la gresiile provenind din vechiul placaj. Umplutura refacerii este de culoare cenușiu-negricioasă, uniformă. Nivelul de săpare fiind destul de apropiat de suprafața actuală, nu s-a putut observa un posibil val.

În zona șanțului a fost investigat și un cuptor de ardere a ceramicii (al doilea din așezarea de pe *Cetățuia* – Fig. 3). Din păcate, acesta a fost afectat puternic atât la partea superioară, de lucrările agricole contemporane, dar și în jumătatea estică, de amenajarea șanțului. Astfel, s-au păstrat parțial cele două canale din camera inferioară. Se prezintă sub forma unor incinte alungite, puternic arse. Neobișnuit este că cele două canale nu sunt simetrice și nici aliniate: canalul dinspre nord este mai lung (1,20 x 0,55 m), cu capătul dinspre vest mai ascuțit și rotunjit; canalul sudic este cvasi-rectangular, mai scurt (0,90 x 0,50 m). Nu s-au surprins legături între cele două canale, ca în cazul cuptorului investigat în campania anterioară. Se pare că a fost construit și utilizat anterior acestui ultim șanț, fiind dezafectat și parțial distrus de amenajarea acestuia; este posibil ca olarul să își fi reconstruit cuptorul mai spre interiorul așezării – cel descoperit în campania 2022.

¹ UAIC Iași – Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Centrul Arheoinvest; ² UAIC Iași – Facultatea de Istorie; ³ IA Iași; ⁴ Lic. Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos.

Abstract

The non-invasive research, based on applications of archaeological topography, cartography, aerial photography, and geophysical prospecting, along with the stratigraphic surveys conducted by a team from the Arheoinvest Platform on the Laiu plateau, in the immediate vicinity of the Cucuteni-Cețățuia settlement, revealed an expansion of

this settlement towards the southwest. Dwelling structures and new fortification elements have been identified. The survey conducted in the year 2023 aimed to verify other magnetic anomalies, partially investigating a dwelling belonging to the Cucuteni B1 phase, a previously unknown defensive ditch (outermost of them), and a bicameral kiln for pottery firing (Cucuteni B), largely destroyed over time.

Fig. 1. Imagine de ansamblu asupra complexelor investigate în S V (2023).

Fig. 2. Imagini ale șanțului de apărare investigat în S V (2023).

*Fig. 3. Fotografie a vestigiilor
cuptorului de ardere a ceramicii
investigat în S V (2023).*

135. Căpâlna, com. Săsciori, jud. Alba**Punct: Dealul Cetății. Cetatea dacică****Tip de sit:** 122 (cetate); 125 (fortificații)**Încadrare cronologică:** 213 (La Tène târziu); 43 (Epocă medievală)**Cod RAN:** 7115.01**Autorizație nr.** 207/03.04.2023

Colectiv: Aurel Rustoiu (IAIA Cluj-Napoca) – responsabil științific; Adrian Cătălin Căsălean (MCDR Deva); Mariana Elena Egri, Andreea Maria Drăgan (IAIA Cluj-Napoca); Gabriel Tiberiu Rustoiu, Gabriel-Dan Balteș (MNUAI); Andrei – Valentin Georgescu (MNB Timișoara) – membri în colectiv; Adrian Cristian Ardelean, Adriana Sărășan (MNB Timișoara) – cercetări geofizice; Georgeta El Susi (IAIA Cluj-Napoca) – analize paleozoologice; Roxana Grindean (UBB Cluj-Napoca) – analize polen fosil; Beatrice Ciută (UAB) – analize paleobotanice; Marina Musteață (IAIA Cluj-Napoca); Bogdan Lăpușan, Diandra Natalia Pall-Both (Școala doctorală istorie și arheologie a Academiei Române – IAIA Cluj-Napoca) - doctoranzi; Paul Sorin Lăcraru, Florian Boișteanu (UBB Cluj-Napoca) – studenți masteranzi.

Total finanțare: 35.000 lei (Consiliul Județean Alba, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia)

Perioada desfășurării cercetării: 15 - 25.08; 30.10 – 04.11.2023

Situl de la Căpâlna – Dealul Cetății este cunoscut mai cu seamă datorită cetății ce aparține „orizontului Dacic”. Acesta se găsește în stânga râului Sebeș și la cca. 2 km sud față de satul Căpâlna din comuna Săsciori. Mamelonul pe care se găsește cetatea se află la o altitudine de 610 m, fiind accesibil printr-o șa îngustă de legătură, fiind vizibile o serie de terase antropice în proximitatea platoului superior. Situl și împrejurimile sale au fost investigate în repetate rânduri de-a lungul sec. XX. Menționată prima dată de Téglás Gábor în sec. al XIX-lea, cercetările arheologice sistematice au debutat în 1939, fiind conduse M. Macrea și I. Berciu. Acestea au fost continuate în 1942, urmate de campania din 1954 condusă de M. Macrea, alături de N. Lupu, I. Mitrofan și E. Botez. Următoarele cercetări s-au desfășurat în anii 1965-1967 sub conducerea lui M. Macrea și H. Daicoviciu, iar ultimele au fost realizate între 1982-1983 de către H. Daicoviciu, I. Glodariu, V. Moga și A. Sion, câteva sondaje fiind efectuate și după 1990 de I. Glodariu și V. Moga. Toate acestea au condus la descoperirea unui complex sistem de fortificații din care menționăm cele două valuri și trei șanțuri ce barează accesul pe șaua de legătură, alături de zidul de incintă al cetății din piatră de calcar fasonată. Atât în cadrul incintei, cât și în exterior au fost identificate mai multe tipuri de structuri publicate, mai mult sau mai puțin detaliat, în monografia dedicată cercetărilor de la Căpâlna publicată de I. Glodariu și V. Moga în 1989.

Investigațiile în situl de la Căpâlna s-au reluat în 2023 printr-un diagnostic arheologic, solicitat de CJ Alba, menit să stabilească starea de conservare a sitului și să lămurească o serie de aspecte legate de aria ocupată în antichitate. Obiectivul principal al acestui diagnostic a fost de a formula un plan general și de lungă durată în vederea

reluării săpăturilor sistematice și de punere în valoare turistică și muzeală a cetății de la Căpâlna. În acest scop au fost studiate și interpretate imaginile Lidar disponibile, pentru delimitarea întregului sit arheologic, au fost realizate investigații geofizice, atât în incintă, cât și în afara ei, pe terase neinvestigate până acum, dar care pe imaginile LiDar prezentau interes arheologic, și, de asemenea, au fost practicate două sondaje de mică amploare pentru a verifica o serie de date geofizice. La acestea se adaugă și recoltarea de probe de sol și materiale organice pentru analize interdisciplinare complexe, precum și analize de calcar pentru stabilirea originii materialelor de construcție utilizate la ridicarea cetății și a turnului-locuință din incintă.

Investigațiile au debutat printr-o serie de analize geofizice (Adrian Ardelean) desfășurate pe terasele antropice ale Dealului Cetății și pe cele identificate la sud și sud-est de șaua de legătură către Pleși și Dealul Stăuinilor, unde în prezent se află amplasat un grajd într-o stare avansată de degradare și fundațiile de piatră ale unor case de munte abandonate. Pentru ultima zonă menționată rezultatele analizei geofizice au determinat efectuarea a două sondaje intruzive cu scopul de a verifica stratigrafia. Astfel primul sondaj S1 a fost realizat pe a treia terasă de sub șaua de legătură măsurând inițial 2 x 2 m și urmat de o extindere de 1 m pe aceeași lățime spre sud-vest. Din punct de vedere stratigrafic sub nivelul vegetal a fost identificat un nivel de cultură cenușiu-închis, compact și bogat în materiale arheologice ce aparțin „orizontului dacic” printre care menționăm prezența unor fragmente de vase borcan, chiupuri cu buza în trepte, străchini și căni. Sub acest nivel a fost identificată stânca nativă a dealului, un micașist friabil de culoare gălbui-cenușie. În stâncă, în partea centrală a secțiunii a fost descoperită o groapă de mici dimensiuni de formă conică, săpată în stâncă, ce a oferit puțin material arheologic. Datorită dimensiunii reduse a sondajului este dificil de observat funcționalitatea ultimului context menționat, dar putem intui cel mai probabil prezența unei gropi de stâlp.

Al doilea sondaj intruziv S2 a fost realizat pe prima terasă de sub șaua de legătură. Aceasta a măsurat 2 m lungime și 1 m lățime. În cuprinsul lui, sub nivelul vegetal, s-a observat prezența unui nivel cenușiu, compact și sărac în materiale arheologice. În cadrul acestui nivel s-a conturat și o groapă modernă de stâlp, cu stâlpul din lemn încă păstrat parțial. În partea sudică a sondajului, sub nivelul cenușiu s-a conturat un nivel cenușiu-deschis într-o cavitate de formă ovală în stâncă. Din conținutul lui au fost recoltate câteva fragmente ceramice, lucrate la mână, din perioada „orizontului dacic”. Contextul continuă în profilul sudic și vestic și probabil la extinderea cercetărilor se va putea stabili funcționalitatea acestei amenajări.

Din ambele secțiuni au fost recoltate probe de sol în vederea efectuării de analize paleozoologice, paleobotanice, de polen fosil și cărbune. Contextele au beneficiat de măsurători exacte efectuate cu ajutorul unui gps digital. De asemenea, s-a realizat fotogrammetrie necesară realizării modelelor 3D, alături de reprezentarea grafică a stratigrafiei.

Abstract

The Căpâlna – Dealul Cetății site is located on the left bank of the Sebeș River and 2 km south of the current village of Căpâlna. The site is situated on a hill rising to 610 m altitude. It is accessible through a narrow passage way and surrounded by several manmade terraces inhabited within the period of the "Dacian horizon". The site was first mentioned by Téglás Gábor and was investigated systematically in several phases throughout the XXth century. The archaeological investigations led to the discovery of several structures, from the ditches and ramparts blocking the main access way to the stone block precinct of the "Dacian" fortress. Within the precinct as well as the outer anthropic terraces several types of structures were discovered and analysed, whose detailed description can be found in the sites monography.

The archaeological campaign initiated in 2023 aimed to analyse the extent of human habitation around the fortress and near the access ways towards the site. Furthermore, the aim of this analysis was to establish a plan for future systematic researches. The current investigation also gathered samples for several complex interdisciplinary analyses and investigate the site through geophysical methods.

The analysis commenced with geophysical analyses on several terraces near the fortified precinct of the fortress as well as the area free of forest towards Pleși and Stăuinilor hill. The results of the geophysics in the later mentioned area led the team to excavate two small sections in order to verify the stratigraphy.

The first section S1 was placed on the 3rd terrace. Under the topsoil a compact dark-greyish layer was discovered. The inventory consisted from a rich amount of pottery specific for the Dacian horizon. Underneath the mentioned layer a possible post hole was discovered that was dug in the crumbling bedrock of the hill. The second section was excavated on the 1st terrace. Under the topsoil, a grey compact layer was identified, poor in archaeological discoveries. Following the last layer another light-grey layer filled an oval cavity in the bedrock. The context continues in the western and southern profiles leading to the discovery of a small amount of pottery.

Bibliografie:

Glodariu, Moga 1989 - I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea Dacică de la Căpâlna*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

Oltean 2007 - I. A. Oltean, *Landscape, colonisation and romanisation*, Routledge, USA – Canada, 2007.

Illustrations list:

Fig. 1. The fortress of Căpâlna and the area of the archaeological investigations.

Fig. 2. Section 1.

Fig. 3. Section 2.

Fig. 1. Cetatea de la Căpâlna și zona în care s-a desfășurat cercetarea

Fig. 2. Secțiunea 1

Fig. 3. Secțiunea 2

136. Cârcea, com. Cârcea, jud. Dolj**Punct: „La Viaduct” - T 144, P 5/1, CF 38832.****Sector Vest (în zona de protecție)****Tip de sit:** 13 (structură de cult/religioasă)**Încadrare cronologică:** 152 (Epoca bronzului mijlociu), 163 (Hallstatt târziu), 21 (La Tène), 313 (Epoca elenistică), 321 (Epoca romană timpurie)**Cod RAN:** 71901.03**Autorizația nr.** 549/22.08.2023**Colectiv:** Florin Ciulavu - responsabil științific; Mihaela Bleoancă - membru colectiv (MJ Olt)**Total finanțare:** 2.800 lei**Data:** 11.09.2023

În 11 septembrie 2023, Muzeul Județean Olt a organizat o supraveghere arheologică în zona de protecție a sitului Cârcea – *La Viaduct*, pe un teren afectat de o investiție care vizează construirea unei anexe gospodărești.

Scurt istoric al cercetărilor în zonă

Situl arheologic de la Cârcea – *„La Viaduct”* este unul pluristratificat, fiind identificate descoperiri din neolitic, eneolitic, epoca bronzului mijlociu, Hallstatt timpuriu, La Tène, epoca elenistică și epoca romană timpurie.

Cercetări arheologice sistematice au fost realizate de către Marin Nica și colaboratorii, fiind descoperite câteva zeci de locuințe de suprafață, un lăcaș de cult, cuptoare de ars ceramică, foarte multe gropi menajere, fiind identificate cantități foarte mari de ceramică. De asemenea, au fost descoperite câteva urne funerare fragmentare și depuneri osteologice umane¹.

Așezarea de la Cârcea – *Viaduct* a fost abordată în câteva rânduri și de Cătălin Nicolae Pătroi, în repertoriile și cataloagele de descoperiri pe care le-a întocmit².

Relativ recent, Sabin Popovici și Simona Lazăr au publicat un articol în care au analizat ceramica culturii Dudești din Oltenia³, lucrare din care nu putea să lipsească situl arheologic de la Cârcea – *Viaduct*.

Cadrul geografic

Satul Cârcea (com. Cârcea, jud. Dolj) se află în partea central-estică a județului Dolj, în partea de sud-est a municipiului Craiova, fiind situat în bazinul hidrografic al râului Jiu. Localitatea este situată la contactul dintre Câmpia Română și Câmpia Leu-Dioști-Rotunda – o prelungire a Podișului Getic, fiind o terasă superioară a Jiului. Altitudinea zonei variază între 130-170 m, fiind înconjurată de afluenți a Jiului în partea de vest și ai Oltului în partea de est. Toți acești factori au contribuit la dezvoltarea uneia dintre cele mai importante așezări umane din preistorie, din zona cuprinsă între Carpați și Dunăre.

Prezentarea cercetării

Terenul pentru care s-a realizat supravegherea arheologică este situat în zona de protecție a cunoscutului sit arheologic Cârcea – *La Viaduct*. Încă de la suprafața

solului au fost vizibile relativ multe fragmente ceramice care pot fi datate în neolitic. Săpătura s-a realizat mecanizat, sub supraveghere arheologică.

Deși nu au fost descoperite complexe arheologice, a fost identificat un strat arheologic, cu materiale amestecate, din mai multe epoci: neolitic (cultura Starcevo-Criș), epoca bronzului (cultura Verbicioara), La Tène și elenistică. Predomină ceramica, alături de care au mai fost identificate o râșniță fragmentară (Pl. I/2), un percutor/zdrobitor (Pl. I/2), o așchie de silex (Pl. I/3) și o daltă din os (Pl. I/4). Între fragmentele ceramice neolitice (aproape toate sunt neolitice) identificate, pot fi distinse următoarele forme de vase: castroane tronconice și bitronconice, vase tronconice, bitronconice și globulare, capace, cupă cu picior și măsută de cult.

Concluzii

În cursul supravegherii arheologice de la Cârcea nu au fost descoperite complexe arheologice, însă, considerăm că materialele descoperite merită semnalate⁴. Pe baza fragmentelor ceramice pictate, putem încadra descoperirile neolitice în fazele IIIB-IVA ale culturii Starcevo-Criș (Pl. II/1). De asemenea, au fost identificate fragmente din bronzul mijlociu - cultura Verbicioara (Pl. II/4), din Latène (Pl. II/5) și elenistice (Pl. II/6).

Abstract

The Olt County Museum organized an archaeological survey in Cârcea (Dolj county), during which archaeological materials dating to the Neolithic (Pl. I/1; II/1-3), the Bronze Age (Pl. II/4), La Tène (Pl. II/5) and the Hellenistic period (Pl. II/6) were discovered. In addition to pottery, a grinder (Pl. I/2), a flint blade (Pl. I/3) and a bone chisel (Pl. I/4) were also discovered.

Bibliografie:

Nica 1976 - Marin Nica, *Cârcea, cea mai veche așezare neolitică de la Sud de Carpați*, în *Studii de Istorie Veche și Arheologie*, 27, 4, 1976, p. 436-465.

Nica 1978 - Marin Nica, *Cuptoare de olărie din epoca neolitică descoperite în Oltenia*, în *Drobeta*, 1978, p. 18-29.

Nica 1993 - Marin Nica, *Originea și evoluția ceramicii pictate în așezările neolitice timpurii din Oltenia*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, 1, 1993-1998, p. 32-58.

Nica 1995 - Marin Nica, *Le groupe culturel Cârcea – Grădinile dans le contexte du néolithique Balkanique et anatolien*, în *Acta Musei Napocensis*, 1995, p. 11-28.

Nica, Nicolăescu-Plopșor 1975 - Marin Nica, Dardu Nicolăescu-Plopșor, *A ritual of craniu cult found out in the neolithic settlement of Cârcea (Oltenia)*, în *Annuaire Romain D'antropologie*, 12, 1975, p. 15-17.

Nica, Tănăsescu 1999 - Marin Nica, B. Tănăsescu, *Câteva date despre sistemul de protecție și apărare al așezărilor preistorice de la Cârcea „Hanuri” și „Viaduct”*, în *Oltenia*, XI, 1999, p. 5-17.

Pătroi 2013 - Cătălin Nicolae Pătroi, *Neo-eneoliticul în Oltenia. Repertoriu de așezări și descoperiri*, Craiova, 2013.

¹ Nica, Nicolăescu-Plopșor 1975; Nica 1976; Nica 1978; Nica 1993, Nica 1995. Bibliografia sitului este mult mai vastă.

² Pătroi 2013, p. 75; Pătroi 2015, p. 443-444; Pătroi 2018, p. 21-22.

³ Popovici, Lazăr 2020, p. 7-22.

⁴ Cu această ocazie au fost ilustrate doar o parte dintre descoperiri, urmând ca un raport extins să fie publicat în viitorul apropiat.

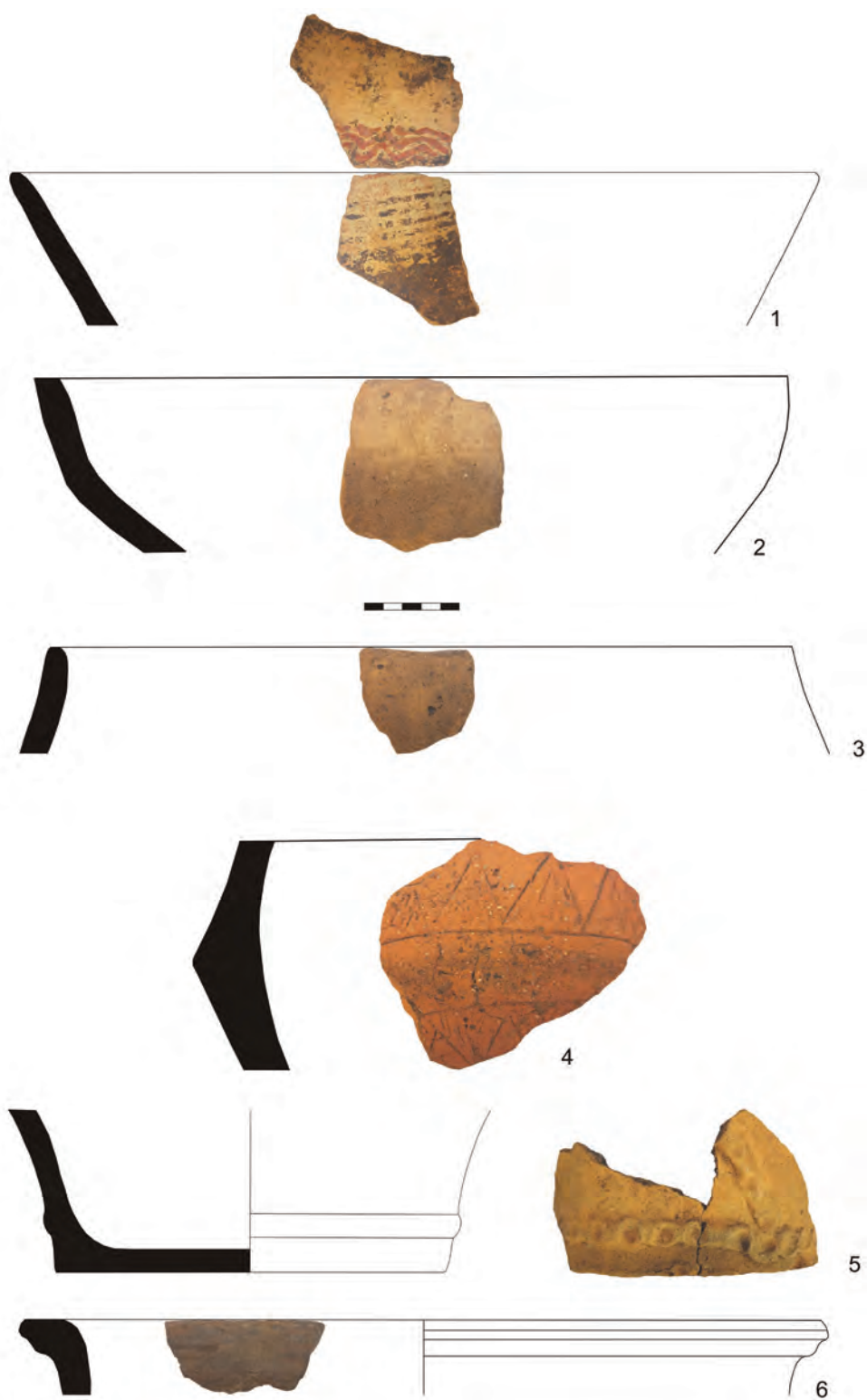
Pătroi 2015 - Cătălin Nicoale Pătroi, *Cultura Sălcuța în Oltenia*, Craiova, 2015.

Pătroi 2018 - Cătălin Nicolae Pătroi, *O completare la catalogul de așezări și descoperiri aparținând culturii eneolitice Sălcuța*, în *Oltenia. Studii și Comunicări*, XXV, 2018, p. 21-22.

Popovici, Lazăr 2020 - Sabin Popovici, Simona Lazăr, *Considerații cu privire la ceramica culturii Dudești din Oltenia*, în *Arhivele Olteniei*, SN, 34, 2020, p. 7-22.

Pl. I. Materiale descoperite în supravegherea de la Cârcea: 1. fragmente dintr-o amforă neolitică, in situ; 2. râșniță fragmentară; 3. lamă de silex; 4. daltă din os

Pl. II. Fragmente ceramice descoperite: 1-3. neolitice; 4. Epoca bronzului - cultura Verbicioara; 5. Latène; 6. elenistic

137. Colacu, com. Fundu Moldovei, jud. Suceava

Punct: Biserica Sfântul Nicolae

Tip de sit: 133 (biserică)

Încadrare cronologică: 5 (epoca modernă)

Cod RAN: 148818.01, Cod LMI: SV-II-m-A-05522.01

Autorizație nr. 423/18.07.2023

Colectiv: Ștefan Dejan – responsabil de șantier (MNB Suceava), Monica Dejan, Beatrice Manole - membri în colectivul de cercetare (MNB Suceava)

Total finanțare: 4032 lei

Perioada desfășurării cercetării: 24.07 - 4.08.2023

Date generale despre sit

Biserica de lemn din Colacu a fost construită în jurul anului 1800 posibil pe temelia unei biserițe vechi de la care se păstrează iconostasul. Meșterii care au construit biserica sunt Ioniță și Gheorghe Șalvari (Pl. I/1,2). Alte mărturii cu privire la vechimea bisericii sunt un clopot donat de localnicii din Colacu în anul 1810 și amplasat în clopotniță, pe el aflându-se următoarea inscripție: „*Acest clopot s-au făcut în numele Ierarhului Nicolae din satul Fundu Moldovei de ctitori protoiereu Gavril Ciupercovici Bucovina și s-au cumpărat, Ioniță Șuiu, Ioniță Nicula, Gheorghe Șelvari - 1810*”. Catapeteasma a fost pictată în anul 1818, după cum indică o inscripție de pe icoana Maicii Domnului. Crucea meșterului Ioniță Șalvari se află în curtea bisericii, pe ea aflându-se următoarea inscripție scrisă în limba română cu caractere chirilice: „*Supt aciast sf cru(ce) odihnesc robi(i) lui Dumnezeu Ioniță Șalvar. Cu bunul său soț Maria Hasnăș. Acești multe bunătați au făcut, adecă, o biserică din nou la Cîmpulung, o biserică din nou la Cîrlibaba și o catapeteasmă nouă la Fundu Moldovei. Vecinică lor pomenire*”. Ctitorul bisericii este preotul protoiereu Gavril Ciupercovici (Ciupercă), trecut la cele veșnice și înmormântat în curtea lăcașului de cult. Pe crucea sa se află următoarea inscripție: „*Aici odihnesc trupurile robilor lui Dumnezeu protopresviterul Gavril Ciupercovici cu vârsta vieții de 58 ani, au răposat la 1 iunie 1815 și a soției sale Elena, ce au răposat la 10 aprilie anul 1824 la 60 ani bătrână. Aceștia au fost ctitorii la această biserică. Veșnic răpaos lor*”.

Construcția este din bârne de brad, îmbinate în „coadă de rândunică” și ridicată pe un soclu de piatră de râu. Pe acoperiș se află trei turlle, dispuse toate de-a lungul axului mare al bisericii pe cele trei părți componente ale construcției: pronaos, naos și altar. Turla amplasată deasupra naosului este cea mai mare, celelalte două fiind de fapt turlle false. Pereții au fost căptușiți cu scânduri, iar turllele au fost protejate cu șindrilă. Biserica din Colacu este de plan triconc, compartimentată în altar, naos și pronaos și un pridvor pe latura de sud. Nava, dominată de naos, este bine proporționată, suferind un ușor dezechilibru doar între altar și cele două abside laterale. Altarul este poligonal decroșat simetric față de naos, cu o singură fereastră în axul absidei. Bolta este o calotă cvasisferică, octogonală, realizată din fâșii curbe, ce se sprijină pe un contur poligonal înscris într-un pătrat. Naosul este de formă

dreptunghiulară (6,10 x 7,25 m) întregit de cele două abside pentagonale, ușor disproporționate spațial. Pronaosul, este dreptunghiular (4,80 x 6,10 m), delimitat de naos printr-un perete de bârne în care s-a decupat un spațiu de trecere (2,15 x 2,30 m). Pragul de trecere este decroșat prin două retrageri simetrice pe contur. Bolta pronaosului este o calotă octogonală, cu nervuri curbe, ce se nasc dintr-o cheie de boltă și se sprijină pe un contur poligonal marcat de console. Intrarea în biserică (0,90 x 1,90 m) este pe latura de sud a pronaosului și este nedecorată. Pridvorul situat pe latura de sud, este de formă pătrată (3,80 m) al cărui acoperiș zvelt se înalță până la nivelul acoperișului central. Ansamblul bisericesc a fost restaurat între anii 1972-1974, cu acest prilej amplasându-se pe acoperiș o învelitoare din draniță cu solzi tăiați în două flori (1974). O nouă serie de lucrări s-au făcut în 1997, când s-a înlocuit acoperișul cu unul din draniță cu solzi tăiați în trei flori, iar casa străjeriței a devenit muzeu.

În curtea bisericii de lemn se află câteva pietre de mormânt din secolul al XIX-lea, pe unele fiind inscripții scrise cu caractere chirilice. De asemenea, tot acolo se află și mormântul dr. Traian Popovici (1892-1946), primar al orașului Cernăuți în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cunoscut pentru că a salvat de la deportare 20.000 de evrei din Bucovina.

Biserica de lemn din Colacu este împrejmuită de un gard de lemn și are în partea de sud o clopotniță de lemn, pe unde se intră în curtea lăcașului de cult.

Obiectivele cercetării

Prin diagnosticul arheologic s-a avut în vedere constatarea stării de conservare a monumentului, în principal a fundațiilor, pentru realizarea pe viitor a proiectului de restaurare, dar și obținerea de date arheologice relevante pentru un monument a cărui dată de edificare nu este certă. Astfel, au fost stabilite șapte casete (C1-C4 exterior, C1-C3 interior), poziționate la exterior nord-sud, est-vest, iar în interior, cele trei casete s-au realizat una în naos (colțul de nord-vest) și una pronaos în pronaos (colțul de sud-vest), iar în altar în jumătatea sudică. Casetele din exterior au avut dimensiuni restrânse, 1,5 x 1,5 m și 2,00 x 1,5 m pentru a evita afectarea soclului de piatră a bisericii. La interior casetele au fost de dimensiuni mai mari: 2,20 x 2,20 m, 4,30 x 1,80 m și 1,5 x 1,5 m. Starea proastă a soclului de piatră pe care se sprijină bârna talpă ce susține biserica nu oferă posibilitatea unei intervenții extinse fără o cercetare prealabilă care să stabilească profunzimea lor și gradul de afectare al fundațiilor. Soclul de piatră ce desparte pronaosul de naos în colțul de nord-vest (C1-interior) nu mai prezintă urme din mortarul ce leagă zidurile. Toate casetele s-au săpat manual, periodic, se proceda la o răzuire a suprafeței și o curățare a zidurilor.

Rezultate

În toate cele șapte casete a fost atinsă talpa fundației. Pridvorul, pronaosul și naosul au pardoseală din grinzi masive de stejar (grosime: 10-15 cm, lățime: 35-50 cm), montată în anul 1964. Grinzile sunt așezate pe traverse de lemn (lungime: 6,00 m, lățime: 40 cm, grosime: 35 cm) fasonate pe două fețe: cea de contact cu patul suport și cea de contact cu grinzile care alcătuiesc

pardoseala (Pl. II/1). Între pardoseala și patul suport este o distanță 25 cm lăsat pentru aerarea pardoselii. În altar situația este diferită față de restul bisericii. Sub grinzile de lemn a fost identificat un suport de cărămidă cu șanț pentru grinzile sanie drept suport al pardoselii. Cărămizile au fost prinse cu mortar care în timp a dispărut, doar unele dintre ele păstrează urmele acestuia. Spre deosebire de naos și pronaos, pardoseala era așezată direct pe grinzile sanie și cărămizi fără a fi lăsat spațiu de aerare (Pl. III/1). Soclul de piatră pe care este așezată biserica are grosimea de 70 cm.

Interior

Caseta C1 (dimensiuni: 2,20x2,20 m) inițial am hotărât să fie amplasată pe peretele sudic al naosului la colțul sud-vestic, dar pentru că în interiorul bisericii a fost amenajat un spațiu pentru cor deasupra ușii ce permite trecerea din pronaos în naos cu scara de acces în colțul sud-vestic, am hotărât ca aceasta să fie deschisă pe peretele nordic, colțul nord-vestic. După îndepărtarea pardoselii de scânduri și a bânelor suport se găsea un strat de umplutură în consistența lui fiind piatră de râu de mici dimensiuni (prundiș) și nisip, cu grosimea de 0,35 m. De la -0,60 m umplutura este alcătuită din pământ negru purtat curat. La cota de -0,95 m a fost atinsă talpa fundației soclului de piatră. Elevația soclului de piatră și fundația sunt afectate de umezeală, pietrele se desprind ușor, iar liantul de mortar a fost spălat în timp de aceste infiltrații.

Caseta C2 – altar (dimensiuni: 4,30 x 1,80 m). După curățirea pavajului de cărămidă au fost identificate patru șanțuri sanie pentru grinzile suport pardoseală. Intrarea din naos spre altar prin ușile împărătești este marcată în altar de o lespede mare din piatră (dimensiuni: 1,00 x 0,80 m) crăpată în partea dinspre masa altarului probabil în momentul montării pardoselii de lemn. Lespedea era montată pe un pat de nisip. Fundația altarului este lucrată din piatră de râu nefasonată, probabil legată cu un mortar de var de slabă calitate care în timp a dispărut. Sub șapa de mortar umplutura continuă să fie alcătuită din nisip fin, piatră spartă și pe alocuri cărămidă. La -0,40 m a fost identificat un strat de aerare alcătuit din piatră de râu de mari dimensiuni nefasonată cu scopul de a menține uscată umplutura suportului pavajului de cărămidă și ulterior a pardoselii de lemn. Acest strat a fost așezat direct pe stratul steril, fără a avea un pat suport. La adâncimea de -0,95 a fost atinsă cota fundației în absida altarului. Fundația soclului de piatră în absida altarului este mai îngrijit lucrată decât cea decopertată în casele C1 și C3. În colțul nord-vestic al altarului, lângă Proscomidar a fost decopertat locul unde se oficiază spălarea mâinilor ierarhului după *cădire* (tămâiere). Pe fundul gropii nu s-a observat o scurgere pentru apă, deci putem presupune că apa se scurgea direct în pământ. Ghizdeaua păstrată are înălțimea de 0,23 m. (Pl. III/1)

Caseta C3 (dimensiuni: 1,70 x 1,70 m) inițial caseta avea amplasamentul pe peretele nordic colțul de nord-est, dar pentru că am mutat poziția casei C1 pe peretele nordic am renunțat la acest amplasament și astfel caseta C2 a fost deschisă pe peretele sudic în colțul de sud-est în deschizătura ușii de trecere din pridvor în pronaos. Situația stratigrafică este identică cu cea prezentată pentru caseta C1.

Exterior

Casetele C1 și C2 (dimensiuni: 1,50x1,50 m), amplasată pe peretele sudic al bisericii între absidă și calea de acces în pridvor. După înlăturarea stratului vegetal în consistența umpluturii s-a întâlnit pământ negru purtat și prundiș cu o grosime de 0,25 m, de la această cotă apare sterilul arheologic. Cota de fundare a soclului de piatră este la -0,35 m, de la nivelul de călcare exterior (stratul vegetal), elevația soclului de piatră având 0,60 m. Soclul este zidit din piatră de râu, nefasonată fără a prezenta la fața zidului urme de mortar.

Caseta C3 (dimensiuni: 2,00x1,50 m) amplasată pe latura de vest a bisericii pe axul ferestrei din pronaos. Situația stratigrafică este identică ca la cele două case C1-C2 prezentate mai sus. Cota de fundare a soclului de piatră este la -0,35 m. Soclul este zidit din piatră de râu, nefasonată fără a prezenta la fața zidului urme de mortar. Elevația soclului de piatră a fost tencuită, apoi i-a fost aplicat un strat de var alb.

Caseta C4 (dimensiuni: 2,00x1,50 m) amplasată pe latura estică pe axul ferestrei altarului. Aici exista în momentul începerii cercetării o cruce din piatră, care marca un cenotaf. După îndepărtarea stratului vegetal în consistența umpluturii s-a întâlnit pământ negru purtat și prundiș consistență care nu s-a schimbat până la atingerea cotei fundației, -0,40 m. În dreptul altarului înălțimea soclului de piatră este de 1,10 m.

Diagnosticul arheologic de la Biserica de lemn Sfântul Nicolae, sat Colacu, comuna Fundu Moldovei, jud. Suceava a arătat că biserica nu a fost cercetată arheologic până în acest moment. Pe baza măsurătorilor, dar și a observațiilor făcute la cercetarea din exterior, considerăm că nivelul inițial de călcare al bisericii era mai jos decât cel de astăzi, montarea ultimei pardoseli de lemn din anii 1965-1970, au condus la o creștere a nivelului de călcare de circa 30-40 cm în interiorul lăcașului de cult. Având în vedere că înclinarea terenului este de la vest la nord, aceasta a favorizat scurgerea apelor pluviale spre biserică. Din acest motiv, starea de conservare a fundațiilor este proastă, iar pietrele din care este realizată au pierdut liantul prin care erau legate.

Abstract

The archaeological research from the wooden Church of Sfântul Nicolae, Colacu village, Fundu Moldovei commune, Suceava county showed that the church has not been archaeologically researched until this moment. Based on the measurements, but also on the observations made during the research from the outside, we believe that the original footing level of the church was lower than today, the installation of the last wooden floor in the years 1965-1970, led to an increase in the footing level of about 30-40 cm inside the place of worship. Given that the slope of the land is from the west to the north, it favored the drainage of rainwater towards the church. For this reason, the state of preservation of the foundations is poor, and the stones from which it is made have lost the binder by which they were bound.

Pl. I. 1 - Biserica Sfântul Nicolae, sat Colacu, com. Fundu Moldovei, jud. Suceava; 2 - Altarul bisericii

Pl. II. 1 - Traversele suport pentru pardoseala din grinzi din naos în momentul extragerii lor; 2. Suportul de cărămidă și urmele bănelor sanie ce susțineau pardoseala altarului

Pl. III. 1 - Altar-ghizdeaua de lemn păstrată in situ a locului unde se oficia purificarea înaintea ofierii slujbei. Celelalte părți componente probabil au fost înlăturate și s-a renunțat la ele atunci când a fost montată pardoseala de lemn; 2 - C3 (pronaos) talpa fundației pe latura de sud a bisericii și starea precară a acesteia, se observă lipsa liantului între pietre

138. Crăciunești, com. Băița, jud. Hunedoara**Punct: Peștera Copta Mare****Autorizație nr.** 64/13.02.2023**Colectiv:** Adrian Doboș - responsabil științific (IAB), București; membri ai colectivului: Alexandru Ciornei (IAB); Alexandru Bărbat, Antoniu Marc, Cătălin Rîșcuța (MCDR Deva); Răzvan Arghir, Alexandru Petculescu (ISER, București); Wei Chu (Universitatea din Köln, Germania)**Finanțator:** Gerda Henkel Stiftung, Germania; Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București**Perioada desfășurării cercetării:** 18.04 - 17.05.2023**Descrierea sitului**

Copta Mare este o peșteră fosilă, cu deschiderea spre sud (Fig. 1); este situată în masivul Măgura Băiței (coordonate N46°01'17.6", E22°52'49.7"). Conform descrierii geologului Liviu Tușa, este o peșteră neconcreționată, cu lungimea axială de 42 m și o lungime în sistem de cca. 87 m. Galerile au secțiuni boltite, horn și puțuri de coroziune.

Rezultate

A fost săpată o suprafață totală de 13 mp. Conform caroiului (Fig. 2), suprafața excavată corespunde carourilor N107-N109, O106-O110, P108-P110, Z82, K103.

Materialul a fost recoltat individual și înregistrat cu stația totală. Sedimentul a fost recoltat în găleți a căror proveniență a fost de asemenea înregistrată cu stația totală.

Stratigrafie. Mai jos vor fi prezentate toate nivelurile geologice întâlnite în peșteră, numerotate de sus în jos de la 1 la 9. Apoi vor fi prezentate situațiile stratigrafice particulare întâlnite în cele două sectoare în care au fost realizate săpături.

Nivel 1 – sediment negru-cenușiu prăfos, pe alocuri cu cenușă și cu numeroase fragmente ceramice și resturi faunistice. Nivelul conține numeroase claste angulare de calcar.

Nivel 2 – sediment gălbui deschis cu claste angulare de calcar și resturi faunistice

Nivel 3+4+5 – sediment cu diverse nuanțe roșiatice; inițial nivelurile au fost înregistrate individual, ca entități separate, dar pe măsură ce săpătura a avansat am considerat că reprezintă aceeași unitate stratigrafică. Sedimentul conține claste angulare de calcar și numeroase resturi faunistice, preponderant de urs de peșteră.

Nivel 6 – sediment roșu închis cu concrețiuni de oxid de mangan și cristale de calcit

Nivel 7 – sediment fin roșcat-oranj

Nivel 8 – sediment roșcat deschis cu claste alterate de calcar

Nivel 9 – sediment nisipos roșiat-rozaliu cu galeți de cuarț și silicite

În zona dinspre fundul peșterii care corespunde careurilor N-P/106-110, stratigrafia se prezintă după cum urmează (Fig. 3,4):

Nivel 1 – grosime de 0.15-0.25 m

Nivel 2 – grosime de 0.25-0.60 m

Nivel 3+4+5 – grosime de 0.60-1.00 m

Nivel 6 – grosime 0.05-0.20 m

Nivel 7 – grosime 0.20-0.40 m

Nivel 8 – grosime maximă 0.15 m; limita inferioară a acestui nivel nu a fost detectată.

În zona nișei estice a peșterii, care corespunde careului Z82, stratigrafia se prezintă astfel:

Nivel 1 – grosime de cca. 0.05 m

Nivel 2 – grosime de cca. 0.20 m

Nivel 3+4+5 – grosime de cca. 0.60 m

Nivel 7 – grosime de cca. 0.10 m

Nivel 9 – grosime de 0.90 m. Nu a fost atinsă limita inferioară a acestui nivel.

De menționat că în Z82 nivelurile 6 și 8 erau absente, acumularea acestora fiind probabil împiedicată de scurgerea apei.

A mai fost deschis careul K103, dar la cca. 0.40 m săpătura a fost oprită din cauza unei roci foarte mari, probabil prăbușită din tavanul peșterii.

Descoperiri

Nivelul 1 este bogat în ceramică și resturi faunistice. Din punct de vedere cronologic, materialul ceramic este amestecat, fiind prezente fragmente care pot fi atribuite eneoliticului mijlociu și final, perioadei târzii a epocii bronzului și evului mediu. Amestecarea pieselor ceramice o punem pe seama intervențiilor mai târzii, cele mai multe reprezentând bioturbații.

Peștera a fost vizitată în perioada eneoliticului mijlociu, la vremea orizontului toartelor pastilate¹ / Sălcuța IV – Herculan II-III², dar și mai târziu, la încheierea perioadei eneolitice, în timpul fazei III a culturii Coțofeni³.

În nivelul 2 a fost sesizată o lentilă de cenușă, dar fără material arheologic sau faunistic.

În nivelul 3+4+5 au fost descoperite câteva piese litice, dispersate, ceea ce indică o vizitare sporadică a peșterii.

Descoperirile de faună pleistocenă, destul de numeroase, aparțin în majoritate ursului de peșteră.

În prezent sunt în curs analize privind datarea absolută, microfauna, izotopi stabili, micromorfologie.

La acest moment, ocuparea peșterii Copta Mare în Paleolitic se prezintă ca foarte redusă, situație similară cu cea din peșterile de pe celălalt versant al văii Căianului, Balogu și Groapa Lupului⁴.

Abstract

The 2023 excavation at Copta Mare cave was aimed at determining the intensity of the occupations during the Paleolithic and later periods. The richest finds belong to the Chalcolithic and later ages, whereas the Paleolithic discoveries are sparse.

Bibliografie:

Horia Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica, XXVI, Timișoara, 2000.

¹ Luca 1999.

² Sălceanu 2008.

³ Ciugudean 2000; Roman 1976.

⁴ Păunescu 2001.

Sabin A. Luca, *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României – cultura Bodrogkeresztú* –, Bibliotheca Musei Apulensis, XI, Alba Iulia, 1999.

Alexandru Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*. București, AGIR, 2001

Petre I. Roman, *Cultura Coțofeni*, Biblioteca Arheologică, XXVI, București, 1976.

Ilie Sălceanu, *Sălcuța IV – Herculane II-III*, Monographia, I, Satu Mare, 2008.

Illustrations list:

Fig. 1. Copta Mare, cave entrance.

Fig. 2. Cave map. The 2023 excavation– black squares, the 2019 sondages– grey squares.

Fig. 3. West profile, N107-N109.

Fig. 4. North profile, P108.

Fig. 1. Gura peșterii Copta Mare

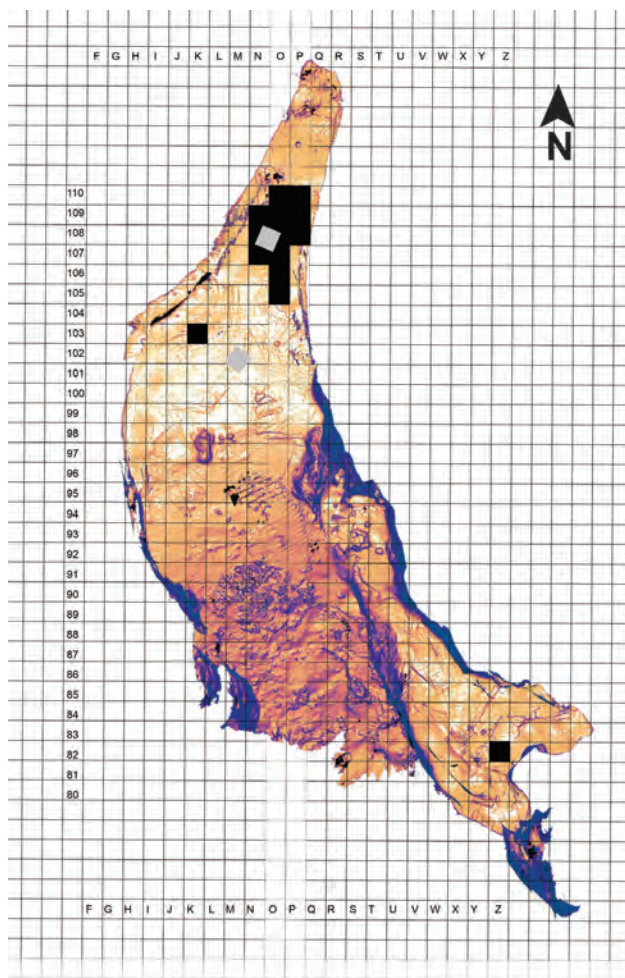

Fig. 2. Planul peșterii. Săpătura 2023 – careuri negre, sondajele 2019 – careuri gri

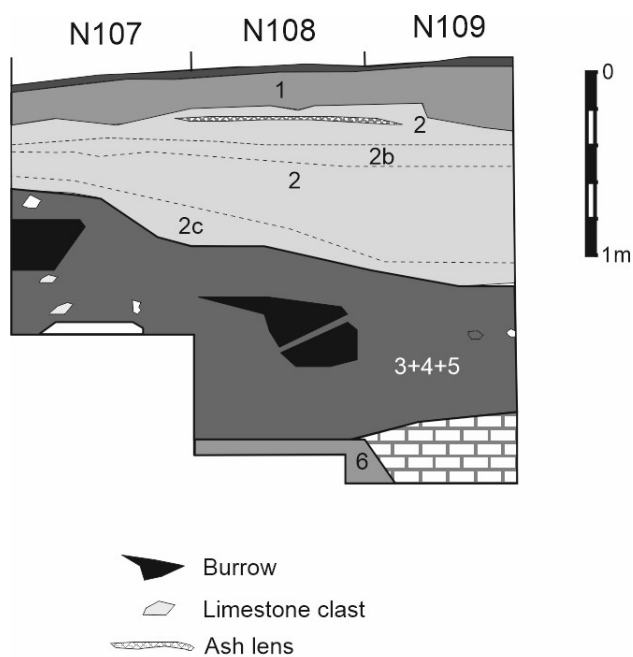

Fig. 3. Profil vest, careurile N107-N109

Fig. 4. Profil Nordic, P108

139. Craidorolț, com. Craidorolț, jud. Satu Mare

Punct: Biserica Reformată

Tip de sit: 113 (biserică)

Încadrare cronologică: 5 (epoca modernă), 43 (epocă medievală)

Autorizație nr. 522/24082023

Cod RAN: 137452.01; Cod LMI: SM-II-m-B05305

Colectiv: dr. Robert Gindele – responsabil științific (MJ Satu Mare), Sebastian Emil Belbe (MJ Satu Mare), (MJ Satu Mare), Norbert Nagy (MJ Satu Mare), dr. Péter Levente Szócs (MJ Satu Mare).

Perioada desfășurării cercetării: 23 – 30.08.2023

Date generale

Localitatea Craidorolț este situată pe malul stâng al râului Crasna în zona centrală a județului Satu Mare. Biserica Reformată se află în centrul comunei (Fig. 1). Localitatea este menționată prima dată sub denumirea de *Doruch* în anul 1302. Biserica localității apare prima dată în decimele papale în anul 1334. Importanța localității este evidențiată de surse scrise: în secolul al XV-lea localitatea are statutul de târg (*oppidum*).

Contraforturile din colțul vestic și sanctuarul poligonal al bisericii indică că aceasta are origine medievală, forma actuală fiind realizată în urma renovărilor ample din 1869. Cu ocazia acestor intervenții, elementele medievale au fost înlocuite, turnul din lemn a fost demolat și înlocuit cu unul din piatră. Lucrările de renovare au afectat și sanctuarul bisericii, ceea ce a dus la refacerea integrală a acestuia. În timpul renovării au fost descoperite mai multe piese de podoabă și textile provenite dintr-o criptă deranjată, care au ajuns în gestiunea Muzeului Național al Ungariei din Budapesta.

Cercetarea arheologică din anul 2023

Obiectivul proiectului a fost întocmirea documentației pentru proiectul de reabilitare a clădirii monument istoric. Suprafața afectată de proiectul de diagnostic arheologic a fost de 12 mp, și a fost stabilită la solicitarea proiectantului. Au fost deschise două suprafețe de câte 6 mp. Cercetarea secțiunilor s-a desfășurat manual. În nivelurile superioare s-au observat umpluturi moderne cu o grosime de cca. 40-60 cm. Sub aceste niveluri am identificat un orizont de morminte de înhumatie. Din păcate osemintele au fost deranjate de înhumatii mai noi sau distruse în cea mai mare parte de intervenții moderne. În cazul secțiunii S1/2023 a fost identificată groapa de implementare a turnului, care a deranjat mai multe straturi arheologice și etape de construire. Sterilul arheologic apare la - 2,10 m față de cota 0. În secțiunea S2/2023 stratigrafia a fost deranjată în mare parte după refacerile din anul 1869. Niveluri nederanjate am reușit să le identificăm doar mai jos de cota -1,24 m. Un mormânt deranjat a fost identificat la cota de -2,13 m. Primul strat steril compus din pământ maroniu lutos compact apare la adâncimea de -2,14 m. Sub acest nivel se află un strat de lut galben compact, caz identic surprins și în S1/2023.

În S1/2023 (Fig. 2) a fost surprinsă fundația navei, a contrafortului nord-vestic și a turnului. S-a clarificat că fundația navei și a contrafortului sunt țesute, iar fundația turnului este adosată fațadei vestice a navei. S-a mai observat în unele porțiuni urme de refaceri la fundații. Fundația contrafortului și a navei este realizată din cărămidă, dimensiunea lor sugerează că acestea sunt medievale. Fundația turnului a fost realizată din piatră spartă și cărămidă. Sub nivelul de fundare al navei în sterilul galben am identificat un mormânt, care ar putea indica faptul că a existat o fază mai timpurie a bisericii. Potrivit situației observate, fundația navei și a contrafortului aparțin bisericii din faza medievală târzie, iar turnul în totalitate a fost construit în epoca modernă.

Cercetările în S2/2023 (Fig. 3) ne-au confirmat informațiile din sursele scrise: fundația și elevația sanctuarului au fost refăcute în totalitate din cărămizi de dimensiuni mari. A fost identificat și un element de construcție care poate fi atribuit unei faze mai timpurii: un coronament de zid pe latura vestică și nordică a secțiunii, țesute între ele și suprapuse de fundația sanctuarului. Este vorba probabil de fundațiile sacristiei demolate, în interiorul ei am identificat un mormânt deranjat.

Observații și concluzii

Cele două sondaje ne-a oferit informații referitoare la fazele de construcție a edificiului. În S1/2023 am surprins fundații realizate din cărămidă medievală, care ne indică că fundația navei și a contrafortului au fost construite în perioada gotică, apoi refăcute de mai multe ori de-a lungul timpului. Orizontul de înmormântări de sub fundația navei ne sugerează prezența unei biserici mai timpurii. În S2/2023 s-a clarificat că sanctuarul și contrafortul sunt realizate în perioada modernă, și a fost descoperită fundația sacristiei.

Abstract:

The first written mention of the village dates back to 1302. The village church was first mentioned in 1334 in the list of papal tithe. The church was renovated and partially rebuilt in 1869. Recent research has provided information about the construction phases of the building. In section S1/2023, foundations made of medieval brick were discovered, indicating that the nave and the pillar were built in the Gothic period. The burial under the foundation of the nave indicates an earlier church in the area. In section S2/2023 it became clear that the pillar and the sanctuary date from the modern period, and the foundation of the sacristy was discovered.

Illustrations list:

Fig. 1. Location of the church and position of the archaeological investigations.

Fig. 2. Ground plan of sections S1/2023, relationship between tower, nave and pillar.

Fig. 3. Ground plan of sections S2/2023 before and after the extension, foundation of the sacristy.

Fig. 1. Amplasamentul bisericii și amplasarea sondajelor arheologice

Fig. 2. Planul secțiunii S1/2023, relația dintre turn, navă și contrafort

Fig. 3. Planul secțiunii S2/2023 înainte și după extindere, fundația sacristiei

140. Cugir, oraș Cugir, jud. Alba**Punct: Dealul Cetate - Cetatea dacică de Cugir**

Tip de sit: 112 (așezare fortificată); 122 (cetate); 125 (fortificații); 212 (necropolă tumulară)

Încadrare cronologică: 15 (Epoca bronzului); 213 (La Tène târziu); 43 (Epocă medievală); 5 (Epocă modernă).

Cod RAN: 1703.01

Autorizație nr. 208/03.04.2023

Colectiv: Aurel Rustoiu (IAIA Cluj-Napoca) – responsabil științific; Adrian Cătălin Căsălean (MCDR Deva); Mariana Elena Egri, Andreea Maria Drăgan (IAIA Cluj-Napoca); Gabriel Tiberiu Rustoiu, Gabriel-Dan Balteș (MNUAI); Andrei – Valentin Georgescu (MNB Timișoara) – membri în colectiv; Dan Ștefan (MNCR) – cercetări geofizice; Georgeta El Susi (IAIA Cluj-Napoca) – analize paleozoologice; Roxana Grindean (UBB Cluj-Napoca) – analize polen fosil; Beatrice Ciută (UAB) – analize paleobotanice; Marina Musteață (IAIA Cluj-Napoca); Bogdan Lăpușan, Diandra Natalia Pall-Both (Școala doctorală istorie și arheologie a Academiei Române – IAIA Cluj) - doctoranzi; Emilia Georgiana Tănăsă, Paul Sorin Lăcraru, Boglárka Gloria Munteanu, Florian Boișteanu (UBB Cluj-Napoca) – studenți masteranzi; Diane-Elisabeta Dobrea, Claudiu Purdea, Camelia Bartalics (Centrul Cultural Cugir) - colaboratori.

Total finanțare: 45000 lei (Consiliul Județean Alba, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia)

Perioada desfășurării cercetării: 15-25.05; 18 – 30.09.2023

Situl Cugir – Dealul Cetate se găsește amplasat în partea sudică a localității Cugir, fiind mărginit la sud de Valea Dăii, la est de râul Cugir și la vest de platoul „După Cetate”. Dealul Cetate se ridică până la o altitudine de 495 m și se prezintă ca o formă de relief dominantă în peisajul Văii Cugirului, aflat la capătul sudic al acesteia cu o bună vizibilitate înspre și dinspre Valea Mureșului, mărginind o zonă de acces spre masivul Șureanu.

Antichitățile de pe Dealul Cetății din Cugir au devenit cunoscute o dată cu cercetările sistematice întreprinse de I. H. Crișan, F. Medelet și I. Andrițoiu între anii 1977 și 1991. Cele 15 campanii arheologice au condus la realizarea unei documentații vaste recent publicată integral și introdusă în circuitul științific¹.

Pe platoul și pe terasele antropice ale dealului cercetările sistematice au condus la descoperirea unor niveluri de locuire ce aparțin culturii Wietenberg, o cetate și o necropolă tumulară aparținând La Tène-ului târziu, intervenții din perioada medievală și amenajări moderne în contextul amplasării unei baterii antiaeriene în timpul celui de-al doilea război mondial. Dintre acestea, nivelurile cel mai bine păstrate aparțin La Tène-ului târziu respectiv „orizontului dacic”. Pentru această perioadă autorii cercetărilor au distins încă din primele campanii prezența a două faze distincte de amenajare a habitatului cetății. Prima fază, încadrată cronologic între a doua jumătate a sec. II a. Chr. și mijlocul sec. I a. Chr. este reprezentată de

locuințe adâncite și semi-adâncite înconjurate de un șanț săpat în stânca dealului în spatele căruia a fost ridicat un val din pământ și piatră sfărâmată prevăzut cu palisadă. Acestei faze îi corespunde și necropola tumulară.

Cea de-a doua fază, încadrată cronologic între mijlocul sec. I a. Chr. și începutul sec. II p. Chr. este reprezentată de reamenajarea habitatului prin îndreptarea stâncii platoului superior și amenajarea a cel puțin trei terase antropice spre vest, nord și est în continuarea platoului. Pe acestea valul din prima fază a fost refolosit în edificarea unui nou val ce înconjura platoul superior. Acesta a fost la rândul lui prevăzut cu o palisadă din lemn. Pe terasele antropice a fost ridicat un zid din piatră de râu legată cu lut. În ductul zidului a fost construit în partea vestică, în proximitatea unei căi secundare de acces în incintă, un turn cu elevație din lemn. Acestei faze îi corespunde o locuință cu absidă situată în incinta formată de valul de pământ și o serie de locuințe semi-adâncite și de suprafață dispuse atât în incintele fortificate, cât și în exteriorul acestora. În spatele elementelor de fortificație au fost săpate în stânca dealului o serie de șanțuri menite să asigure scurgerea apelor pluviale.

Pornind de la documentația cercetărilor din a doua jumătate a sec. XX, investigația desfășurată în anul 2023 a privit sondarea și evaluarea arheologică a sitului în vederea elaborării unui plan de reluare a cercetărilor sistematice și pentru punerea sa în valoare din punct de vedere turistic și muzeal.

Astfel, cercetările au presupus investigații geofizice pentru a lămurii planimetria spațiilor antropice din interiorul și exteriorul incintelor fortificate și reactualizarea planului topografic al sitului (Dan Ștefan). La acestea s-a adăugat și realizarea unui sondaj arheologic intruziv menit pe de o parte să verifice interpretările stratigrafice emise în timpul cercetărilor sistematice, iar pe de altă parte să permită prelevarea de probe pentru analize interdisciplinare complexe.

Sondajul arheologic intruziv, numit convențional S1, a fost realizat la marginea nord-vestică a platoului superior în zona valului de pământ. Pentru a verifica stratigrafia această secțiune a fost amplasată într-o zonă necercetată aflată între secțiunea magistrală Alfa m -3 - 3 și Suprafața Alfa 19-(-3)/Beta 14-4, fiind orientată pe direcția est-vest. S1 a fost excavată pe o lungime de 6 m și o lățime de 2 m până la o adâncime maximă de 1.4 m când a fost întâlnit nivelul steril reprezentat de micașistul sfărâmiat și roșiatic al dealului Cetate. Secțiunea a fost cercetată prin metoda „single context planning”. Datele oferite de fiecare context au fost notate pe fișe de context specifice, dimensiunile fiecărui context au fost măsurate cu ajutorul unui gps digital. Contextele au beneficiat de fotografii de specialitate și fotogrammetrie necesară creării modelului 3D. Nu în ultimul rând, materialul arheologic a fost recoltat în funcție de context, alături de probele necesare analizelor paleozoologice, paleobotanice, de polen fosil și cărbune. Au fost de asemenea prelevate, din fiecare context arheologic, fragmente de cărbune în vederea realizării unor analize C14, care vor permite eventual o mai bună cunoaștere a cronologiei absolute.

¹ Crișan, Medelet, Andrițoiu 2020; pentru rapoartele mai vechi Crișan, Medelet 1979; pentru interpretarea anterioară a descoperirilor de la Cugir vezi și Rustoiu 2015; Căsălean 2020.

Din punct de vedere stratigrafic sub nivelul vegetal s-a conturat miezul valului de pământ din faza a doua de amenajare a habitatului. Acesta a fost realizat din mai multe niveluri de sol lutos și micașist sfărâmat, toate bine bătute în conținutul cărora s-au identificat puține materiale arheologice în poziție secundară. În partea superioară a valului au fost identificate trei gropi de stâlp, ce aveau o umplutură omogenă și proveneau de la palisada din lemn. De asemenea, pe suprafața valului au fost observate mai multe fragmente de cărbune rezultate probabil din incendierea palisadei. Fața interioară a valului a fost placată cu bolovani de râu așezați uniform. De altfel, pe profilul vestic s-a putut observa o groapă de stâlp ce susținea cel mai probabil un parapet din lemn menit să împiedice scurgerea valului de pământ spre interiorul incintei.

Sub val și amenajările asociate lui a fost identificat un nivel compact, bogat în materiale arheologice ceramice, dispus în două trepte care indică amenajarea încă din prima fază de locuire a unor terase antropice. În cadrul acestui nivel a fost identificată în jumătatea estică a secțiunii o locuință semi-adâncită prevăzută cu o podea de lut și mărginită de bolovani de râu. De asemenea, a fost observată în centrul secțiunii și o posibilă groapă de provizii probabil transformată în groapă menajeră. Acestea au fost parțial deranjate de amenajările ulterioare, iar în conținutul lor au fost antrenate în poziție secundară materiale aparținând culturii Wietenberg. Nivelurile primei etape de locuire a cetății au fost amplasate peste un strat de lut gălbui bine bătut pe suprafața stâncii native.

Astfel, cercetările întreprinse în S1 au surprins în mare parte aceleași observații formulate și în cadrul cercetărilor sistematice din 1977-1991. Au fost identificate cele două etape de construcție și ocupare a habitatului cetății. La acestea, noile cercetări adaugă câteva observații suplimentare. Acestea constă în observația amenajării spațiului locuit prin terase încă din prima etapă de locuire. De asemenea, valul din pământ din prima fază nu a fost întâlnit și în S1 ceea ce sugerează fie înlăturarea lui completă în contextul construcției valului din faza a doua sau un traseu diferit al acestuia cel puțin în zona cercetată recent. De asemenea, cercetările curente au surprins stratigrafia mai complexă a valului de pământ din faza a doua format din niveluri succesive de compoziții diferite uneori alternând între straturi de lut și stâncă sfărâmată pentru a sporii cel mai probabil rezistența acestuia. La toate acestea se adaugă și analiza prin metodele interdisciplinare menționate care se află în curs de prelucrare.

Pornind de la observațiile formulate în campania 2023, alături de analizele geofizice, viitoare cercetări arheologice sistematice se vor concentra pe extinderea excavațiilor la vest de S1 pe prima terasă de sub platoul superior unde a fost identificat zidul din piatră de râu legată cu lut. Această abordare permite observarea relației stratigrafice și implicit cronologice între valul de pământ și zidul din piatră. De asemenea, această abordare poate oferi informații noi legate de habitatul de pe terasele antropice ale cetății.

Abstract

The site at Cugir – Cetate hill is situated south of Cugir city bordered by Dăii valley, După Cetate plateau and Cugir River. The site was systematically investigated between 1977 and 1991 by a team lead by I. H. Crișan, F. Medeleț and I. Andrițoiu. The archaeological excavations produced an extensive documentation recently published and discussed in the archaeological literature. The researches undertaken in the second half of the XXth century uncovered a fortress belonging to the "Dacian horizon". The identified layers indicate that the habitat of the fortress was constructed in two separate phases. The first phase, dated between the second half of the 2nd century BC until the middle of the 1st century BC, consists from several sunken dwellings situated within and outside a fortification provided with a ditch and earthen rampart. Within the second phase of construction the terrain of upper plateau of the hill was straightened. The lived space was enlarged towards west, east and north where at least three anthropic terraces were created. On these features a new earthen rampart was constructed, together with a wall made from local rocks bound with clay. The aim of the 2023 campaign was to verify the stratigraphic observations made within the older archaeological researches as well as to establish a plan for future systematic researches. Furthermore, the current investigation also aimed to gather samples for several complex interdisciplinary analyses and investigate the site through geophysical methods. Thus, a 6 by 2 meter section, named S1, was excavated in the north – north western part of the upper plateau in the area of the rampart from the second phase. The research uncovered the layers of the two construction phases of the fortress as well as the mentioned rampart. They confirm in part the earlier stratigraphic interpretations. Moreover the current excavations unveiled a more complex structure of the rampart, the presence of a wooden palisade on top of the rampart as well as some habitation layers and houses belonging to the first phase of habitation. The future excavations will be extended towards west, on the first terrace under the upper plateau in order to find the wall. The aim will be to observe the chronological link between the earthen rampart and the wall made from local stones bound with clay as well as the habitation layers situated between them.

Bibliografie:

- Căsălean 2020 - A. C. Căsălean, *Cetatea dacică de la Cugir. Habitat și teritoriu*, A. Rustoiu (ed.), Vol. II, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020.
- Crișan, Medeleț 1979 - I. H. Crișan, F. Medeleț, *Raport preliminar asupra săpăturilor din 1978 la cetatea dacică de la Cugir (jud. Alba)*, în *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 105-107.
- Crișan, Medeleț, Andrițoiu 2020 - I. H. Crișan, F. Medeleț, I. Andrițoiu, *Cetatea dacică de la Cugir. Arhiva săpăturilor arheologice (1977-1991)*, A. Rustoiu, A. C. Căsălean, A.-V. Georgescu (ed.), Vol. I, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2020.
- Rustoiu 2015 - A. Rustoiu, *Civilian and funerary space in the Dacian fortified settlement at Cugir*, în S. Forțiu, A. Stavilă (ed.), *Arheovest III*, Vol. I, Szeged, 2015, p. 349-367.

Illustrations list:

Fig. 1. Aerial photography of the Cugir – Cetate hill (made by Z. Czajlik).

Fig. 2. Earthen rampart as seen in the southern profile of S1.

Fig. 3. Section S1 at the end of the research.

Fig. 1. Aerofotografie cu Dealul Cetate din Cugir (realizată de Z. Czajlik)

Fig. 2. Valul de pământ văzut în profilul sudic al S1

Fig. 3. Secțiunea S1 la finalizarea cercetării

141. Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț**Punct: Dealul Balaurul**

Tip de sit: 2 (descoperire funerară); 212 (necropolă tumulară); 221 (mormânt tumular)

Încadrare cronologică: 1 (preistorie); 15 (epoca bronzului); 151 (epoca bronzului timpuriu); 16 (Hallstatt); 163 (Hallstatt târziu); 2 (Protoistorie); 21 (La Tène)

Colectiv: Vasile Diaconu - responsabil științific (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț), Alexandru Gafincu (MIA Piatra-Neamț - CMN Neamț), Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDFP).

Perioada desfășurării cercetării: 3 - 06.09.2023

În anul 2022 a fost realizat un diagnostic arheologic în punctul *Dealul Balaurul*, de pe teritoriul comunei Gârcina (jud. Neamț), acolo unde, relativ recent, au fost observați mai mulți tumuli. Cele opt movile se află atât în zona împădurită, cât și pe islazul comunal, fiind dispuse în două grupuri distincte. La toate acestea se mai adaugă încă o movilă izolată, de dimensiuni mai mari, aflată în marginea satului Cășăria (com. Dobreni), la aproximativ 500 m față de grupul tumular menționat anterior (Fig. 1/1-2).

Diagnosticul arheologic din 2022 a pus în evidență o serie de descoperiri funerare atribuite Hallstattului târziu și perioadei La Tène¹.

Pentru că mulți dintre acești tumuli au o înălțime foarte mică, putând fi observați destul de greu în teren, iar pentru că unii se află chiar în zona împădurită, dar și pentru că unele dintre aceste monumente funerare riscă să fie distruse de diverse amenajări, am considerat necesară atât o scanare LiDAR, cât și o serie de investigații geofizice aplicate punctual (Fig. 1/3, 4).

Cercetările neinvazive s-au desfășurat în cadrul proiectului „ForTum - Investigații geofizice în situri arheologice cu semnificații sociale din județul Neamț”, implementat de Complexul Muzeal Național Neamț în parteneriat cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului.

Astfel, au fost scanate trei zone în care se găsesc tumuli, pentru a se obține o imagine de ansamblu a dispunerii lor și a caracteristicilor topografice ale zonei.

Scanarea LiDAR a implicat folosirea unui senzor Lidar YellowScan Mapper+, cu o lungime de undă de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70.4 grade orizontal și 4.5 grade vertical. Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

În ceea ce privește parametrii de achiziție, menționăm că pentru zbor s-au folosit profile paralele, la înălțimea de 30 m, unghiul de scanare fiind de 70 grade, în condițiile unei temperaturi atmosferice de 20°C și cer însoțit.

Procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. După ce au fost realizate corecțiile de poziție ale traiectoriilor, pentru a asigura o poziționare corectă în spațiu a rezultatelor a urmat crearea norului de puncte rezultat din măsurători și ulterior s-a realizat o clasificare simplă, în două categorii, ce a fost utilizată la interpolarea datelor și crearea modelelor digitale de elevație. Acestea din urmă sunt: modele digitale de suprafață (MDS), care oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT), care oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând la un model cât mai apropiat de elevația reală a terenului. Într-un final, datele rezultate, de tip raster (format .tif), sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes.

Scanarea LiDAR nu a oferit foarte multe elemente de noutate față de datele înregistrate la sol, însă permite o mai fidelă documentare a amplasamentului și dimensiunilor tumulilor și implicit a modificărilor peisajului din zona în care aceștia se află, modificări care pot afecta integritatea acestor monumente funerare (Fig. 2/1, 2).

Cea mai relevantă scanare a fost obținută pentru tumulul izolat, aflat spre satul Cășăria și care arată că movila prezintă în zona centrală o alveolare destul de consistentă, ceea ce poate indica o intervenție antropică ulterioară ridicării tumulului, poate chiar o veche groapă de braconaj (Fig. 2/3).

Abstract

A series of non-invasive investigations have taken place inside an area covered by burial necropolises near Gârcina commune, in the Neamț county, as part of the “ForTum – Geophysical Investigations in Archaeological Sites With Social Impact in the Neamț County” project, implemented by the Neamț National Museum Complex in partnership with the National Institute for Earth Physics Romania. Previously, two barrows have been researched on the premises where the discoveries unravelled cremation burials assemblages dating back to the Iron Age.

Recent investigations managed to offer complex information regarding the topography of the barrows in the area, with the help of LiDAR scanning, and the geophysical surveys on the ground confirmed the complex anthropic interventions inside the barrows.

Bibliografie

Diacomu, Gafincu, Stigleț 2023 - Diaconu, V., Gafincu, Al., Stigleț, I., *Gârcina, com. Gârcina, jud. Neamț. Punct: Dealul Balaurul*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2022*, București, 2023, p. 717-721.

¹ Diaconu, Gafincu, Stigleț, 2023, p. 717-721.

1

2

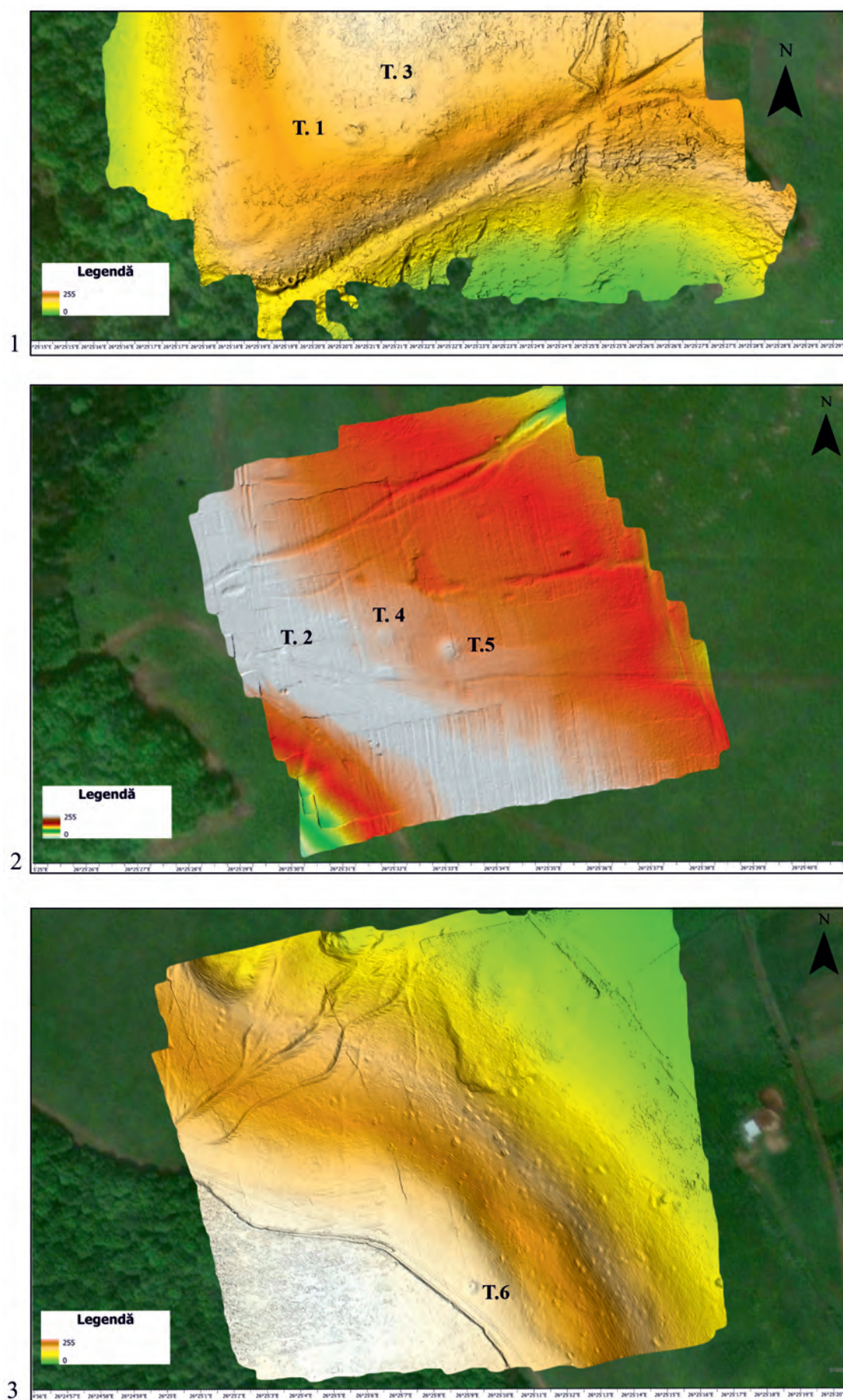

3

4

Fig. 1. Gârcina - Dealul Balaurul: 1, tumuli aplatizați; 2, tumul izolat; 3, 4, aspecte din timpul cercetărilor geofizice (1-4, foto - V. Diaconu)

142. Gherdana, com. Tătăraști, jud. Bacău**Punct: La Movilă/ Dealul Ruja****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 142 (Eneolitic mijlociu), 152 (Epoca bronzului mijlociu)**Autorizație nr.** 447 / 27.07.2023**Colectiv:** Sorin Ignătescu - responsabil de șantier, Irina Rusu - responsabilă de sector, Nicolai - Aurel Coroamă, Narcis - Andrei Gheorghiță (USM Suceava), Mihaela Rusu (Univ. Alba Iulia), Marian - Ilie Tiron, Mihaela Botnarenco, Flavius - Benjamin Ivaniuc, Sebastian Corduș, (USM Suceava)**Perioada desfășurării cercetării:** 21.08 - 03.09.2023

Stațiunea arheologică Gherdana - La Movilă / Dealul Ruja este amplasată în Colinele Tutovei, subunitate a Podișului Moldovei, pe un mic interfluviu care separă valea pârâului Mațcani de un afluent al său de dreapta, Valea Gherdanei. Situl arheologic acoperă un platou cu altitudinea cuprinsă între 181 și 222 m, din care, torenții și activitățile antropice au separat trei sectoare. Sectorul central (2) este numit de localnici La Movilă, platoul propriu-zis (sectorul 3) purtând numele de Dealul Ruja.

În urma unei informări făcute de către Asociația Culturală „Vasile Pârvan”, am efectuat o cercetare de suprafață, care a arătat că sectorul 2, din care am putut recupera materiale arheologice de tip Cucuteni și Monteoru, era distrus aproape în întregime, în timp ce sectoarele 1 și 3 se aflau într-o stare de conservare mai bună.

Având în vedere situația constatată, am decis organizarea unui diagnostic arheologic pentru a stabili stratigrafia sitului în cele trei sectoare și implicit răspândirea în suprafață a așezărilor din epoca eneolitică și a bronzului, dar și pentru a cerceta porțiunea rămasă din sectorul 2, amenințată de distrugere.

Sectorul 1, cel mai sudic și mai puțin înalt, are o formă semilunară îngustă și este acoperit cu pășune. Deși materialele aflate la suprafață nu sunt abundente, un sondaj de 1 x 2 m (S I), orientat nord-sud, a arătat că aici a fost săpat un șanț de împrejmuire de mici dimensiuni, fără val, cu o orientare NV-SE, cu o deschidere la partea superioară de circa 0,60 m și o adâncime de la nivelul antic de călcare de circa 0,50 m. În umplutura sa au fost descoperite fragmente de vase aparținând culturii Cucuteni, câteva oase de animale și o lipitură de vatră. În aceste condiții putem atribui această structură, cu o oarecare probabilitate, așezării eneolitice.

Sectorul 2, numit de localnici „La Movilă” este, prin complexitatea și bogăția materialelor, cel mai important perimetru al sitului. Suprafața nederanjată a acestuia era acoperită de un strat de cenușă și resturi de cauciucuri arse. Având în vedere iminența distrugerii acestui sector de exploatarea de lut viitoare, am decis cercetarea integrală a porțiunii păstrate, prin deschiderea unei suprafețe (S II), cu o lungime nord-sud de 7 m și o lățime est-vest variabilă, de la 5 m la 1 m.

Cel mai vechi strat din acest sector aparținea unei așezări de tip Cucuteni, faza A2. Păstrat discontinuu și

afectat de etapele de locuire ulterioare, cu o grosime variabilă, de la 5 la 20 de cm, acesta nu conținea vreun complex arheologic, ci doar materiale dispuse în strat.

O altă așezare care a fost amplasată pe Movila de la Gherdana a aparținut epocii bronzului mijlociu (cultura Monteoru, faza Ic₃). Vestigiile arheologice descoperite în strat făceau parte din două niveluri distincte de locuire. Un prim nivel, aflat între suprafața actuală a solului și -0,15 m a fost identificat pe baza amplasării părții inferioare a câtorva vase, aflate pe podeaua unei locuințe de suprafață (L1). Din același nivel, în marginea sectorului cercetat de noi a fost cercetată și o groapă de formă bitronconică (G1) din care mai mult de jumătate fusese distrusă deja de exploatarea de lut. Pe fundul ei se găsea un strat de cenușă, iar în umplutură fragmente de vase, oase etc. Nivelul al doilea, situat între -0,15 - 0,25 m, conținea colțul unei locuințe de suprafață (L2), de circa 2,5 x 3 m, orientată nord-vest - sud-est. Baza peretelui sud-vestic se prezenta sub forma unor lipituri de 1 cm, care au acoperit pari cu o grosime de circa 5-6 cm. Lipită de acest perete a fost amenajată o mică casetă de lut, cu margini construite similar.

Cel de-al treilea sector al stațiunii, cel de pe Dealul Ruja, este afectat și el de activități antropice, fiind exploatat agricol și traversat de un drum vicinal. Secțiunea practică de noi (S III), de 2 x 3 m, orientată nord-sud, a arătat că această parte a sitului a fost locuită doar în timpul culturii Monteoru. Materialele descoperite dovedesc că aici, ca și în sectorul 2, a fost amplasată o locuință (L3) din care s-au păstrat mai ales fragmente de vase, resturi de unelte, oase de animale etc. Resursele avute la dispoziție nu ne-au permis să investigăm un alt obiectiv din acest sector, un șanț vizibil la suprafața solului, cu o adâncime de 0,50 m, și care traversează platoul, în partea sa nordică, de la est la vest.

În concluzie, diagnosticul arheologic efectuat la Gherdana - La Movilă/ Dealul Ruja a permis reconstituirea imaginii generale a locuirii sitului de-a lungul timpului și recuperarea *in extremis* a informațiilor legate de sectorul 2. În încheiere am dori să mulțumim Asociației Culturale „Vasile Pârvan” și în special domnului președinte Cătălin Crimu, pentru semnalarea sitului și pentru susținerea financiară și logistică a acestei cercetări.

Abstract

Gherdana - La Movilă / Ruja Hill archaeological site is located in Tutovei Hills, a part of the Moldavian Plateau. Over time, human activities as well as natural phenomenon separated three sectors from the original landform. Being informed by The „Vasile Pârvan” Cultural Association about the destructions taking place in the site, especially in the second sector, almost entirely destroyed, we decided to organize an archaeological campaign to evaluate the site and recover as much information as possible.

The first sector, where we dug a 2 x 1 m trench, is an elongated terrace, that seems to have been occupied only by a small ditch, from eneolithic age. The second sector, from which only a small portion had survived, 7 m x 1/5 m, was inhabited by Cucuteni (phase A2) and Monteoru (phase IC3) communities. We were able to study small

portions of two surface dwellings, from the bronze age (L1 and L2) and a bronze age pit (G1). The third sector, where we opened a 3 x 2 m trench, was used only by the Monteoru community. The archaeological materials discovered here can be attributed to a surface dwelling (L3).

143. Ipotești, com. Ipotești, jud. Olt

Punct: Sector: Sud, Est și Vest

Tip de sit: 1 (locuire), 211 (necropolă plană)

Încadrare cronologică: 13 (Neolitic), 14 (Eneolitic), 15 (Epoca bronzului), 32 (Epoca romană), 43 (Epoca medievală), 432 (Epoca medievală târzie), 5 (Epoca modernă)

Autorizația nr. 191/13.04.2022

Colectiv: Mihaela Bleoancă - responsabil științific; Florin Ciulavu, Lucian Truță, Răzvan Odangiu - membri colectiv (MJ Olt)

Perioada desfășurării cercetării: decembrie 2023

În luna decembrie 2023, Muzeul Județean Olt a organizat o evaluare de teren la Ipotești, cu scopul verificării unor informații mai vechi privind existența unor urme arheologice.

Scurt istoric al cercetărilor în zonă

Primele cercetări de teren s-au făcut la Ipotești în anul 1958 de către Dumitru Berciu și Mihail Butoi, care au menționat o așezare a culturii Verbicioara, fără alte detalii¹.

În anul 1962, Eugen Comșa a publicat rezultatele unei mici săpături realizată în punctul *La Conac*, unde au fost identificate materiale neolitice, eneolitice, Latène, perioada migrațiilor (sec. III-IV), evul mediu timpuriu (sec. VI-VII) și medievale târzii².

În 1972 a fost publicat un amplu studiu referitor la necropola medievală de la Ipotești, unde au fost identificate și cercetate 14 morminte, databile în secolul al XIV-lea³.

Vase aparținând fazei a II-a a culturii Verbicioara sunt amintite de Sebastian Morintz⁴.

În 1999 Mihail Butoi a făcut o sinteză a descoperirilor de la Ipotești, în punctele *La Ogradă*, *Siliște*, *La Conac*, „la marginea de nord a satului”⁵, *Balta lui Postolache* și sunt amintite descoperiri izolate, fără menționarea locului⁶. Mai târziu, în 2013, materialul menționat a fost republicat, postum⁷.

Descoperirile aparținând culturii Vădastra au fost menționate într-un repertoriu publicat în 2007⁸.

Descoperirile dacice sunt menționate de Petre Gherghe într-un repertoriu publicat în anul 2012⁹.

În repertoriul de așezări și descoperiri neo-eneolitice, Cătălin Pătroi amintește locuirile de la Ipotești¹⁰. Mai târziu amintește o posibilă locuire Sălcuța în punctul *La Conac*¹¹.

Cadrul geografic

Satul Ipotești este situat în centrul județului Olt, pe o terasă înaltă, mărginită la vest de râul Olt și la est de râul Dârjov, fiind străbătută și de pârâul Oboga. Terasa se întinde până la confluența celor două râuri (Pl. I/1).

¹ Berciu, Butoi 1960, p. 142.

² Comșa 1962, p. 214.

³ Nicolaescu-Plopșor, Wolski 1972, p. 235-257.

⁴ Morintz 1978, p. 23.

⁵ Butoi 1999, p. 18.

⁶ Butoi 1999, p. 19.

⁷ Butoi 2013, p. 17-18.

⁸ Neagoe 2007, p. 9.

⁹ Gherghe 2012, p. 15, nr. 25.

¹⁰ Pătroi 2013, p. 113-114.

¹¹ Pătroi 2018, p. 41-42.

Altitudinea terasei este de aproximativ 100 m. Zona este perfectă pentru comunitățile umane din toate epocile.

Prezentarea cercetării

Scopul evaluării de teren a fost verificarea marginilor terasei din Ipotești și ne-am concentrat pe partea de sud-vest, dar și verificarea cursului râului Dârvov. Rezultatele sunt remarcabile.

Primul sit identificat de noi este situat pe cursul Dârvovului, în partea de est a localității (Pl. I/1), descoperirile fiind concentrate pe partea stângă a râului. Au fost identificate fragmente ceramice dacice și romane, dar și o ceașcă dacică (Pl. I/2; II/1).

Cel de-al doilea sit (Pl. I/1) este situat în partea central-vestică și central-sudică a localității. Menționăm faptul că aproape toate descoperirile amintite mai sus (în istoricul cercetărilor) fac parte din același sit - Situl 2 delimitat de noi, fiind o locuire aproape continuă¹². Aici am identificat o măsea de mamut fragmentară, o parte dintr-un schelet uman, probabil din necropola medievală care este doar amintită în literatură, fără a exista o delimitare, gropi cu materiale neolitice și moderne în marginea terasei și multă ceramică (Pl. I/4; II/3-9).

Concluzii

În cercetarea noastră (evaluare de teren) am identificat un sit arheologic inedit (Situl 1), în partea de est a satului, în care au fost surprinse materiale ceramice dacice și romane și am identificat multe puncte cu descoperiri în Situl 2. Văzând situația din teren și analizând bibliografia existentă, avem convingerea că aproape toate punctele cu descoperiri menționate în literatură fac parte din Situl 2 delimitat de noi, fiind o locuire neîntreruptă pe toată terasa.

Abstract

In December 2023, the Olt County Museum organized an archaeological research in Ipotești, with the aim of verifying older information regarding the existence of archaeological discoveries. During our research in Ipotești (Olt county), we identified an archaeological site unknown until now, where Dacian and Roman pottery fragments were discovered, located in the eastern part of the village. We also found several points with finds, which we included in the second archaeological site (Pl. I/1). Ceramic materials from the Neolithic, Eneolithic, Bronze Age, Dacian, Roman, Middle Ages and Modern eras have been discovered. Obviously, one can talk about an almost uninterrupted settlement in Ipotești.

Bibliografie:

Berciu, Butoi 1960 - Dumitru Berciu, Mihail Butoi, *Cercetări arheologice în orașul Slatina și în împrejurimi*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VII, 1960, p. 139-143.

Butoi 1999 - Mihail Butoi, *Descoperiri arheologice din județul Olt*, Slatina, 1999.

Butoi 2013 - Mihail Butoi, *Descoperiri arheologice din județul Olt*, în *Muzeul Oltului*, 3, 2013, p. 7-30.

Comșa 1962 - Eugen Comșa, *Săpături arheologice la Ipotești*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VIII, 1962, p. 213-219.

Gherghe 2012 - Petre Gherghe, *Repertoriul arheologic al județului Olt epoca geto-dacă*, în *Muzeul Oltului*, 2, 2012, p. 9-20.

Morintz 1978 - Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978.

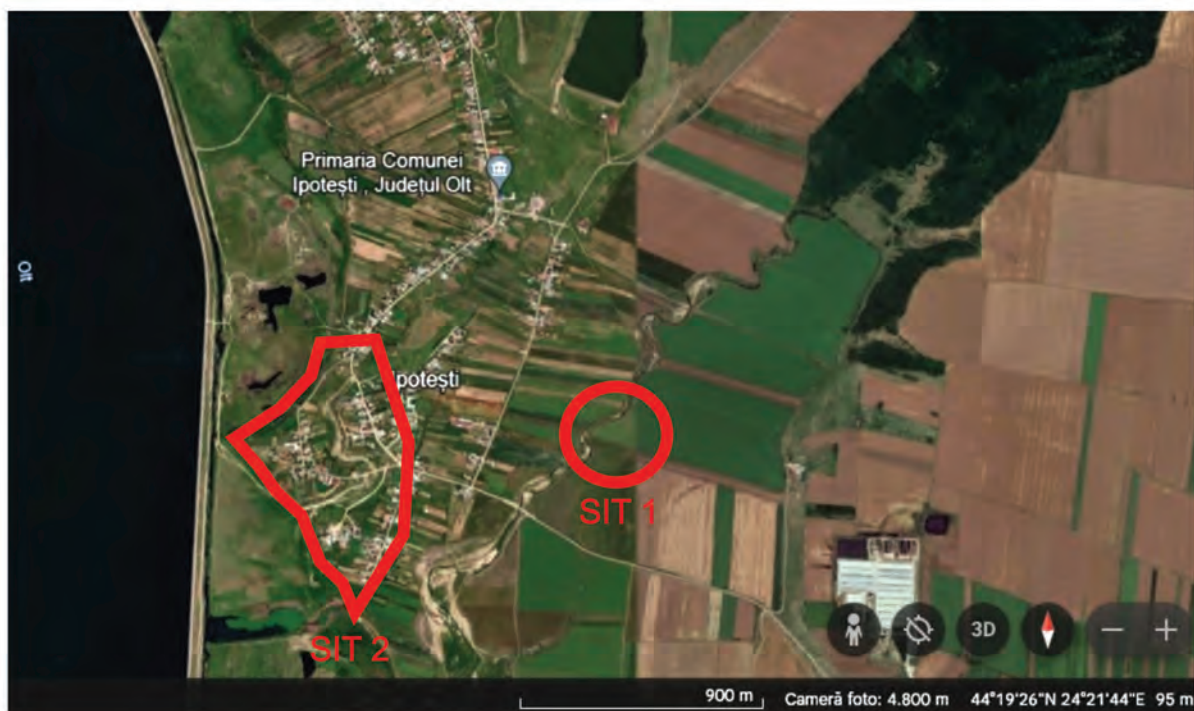
Neagoe 2007 - Marin Iulian Neagoe, *Repertoriul așezărilor și descoperirilor culturii Vădastra din sud-estul Olteniei și vestul Munteniei*, în *Drobeta*, XVII, 2007, p. 5-16.

Nicolaescu-Plopșor, Wolski 1972 - Dardu Nicolaescu-Plopșor, Wanda Wolski, *Necropola feudală de la Ipotești (jud. Olt)*, în *Apulum*, X, 1972, p. 235-257.

Pătroi 2013 - Cătălin Nicolae Pătroi, *Neo-eneoliticul în Oltenia. Repertoriu de așezări și descoperiri*, Craiova, 2013.

Pătroi 2018 - Cătălin Nicolae Pătroi, *O completare la catalogul de așezări și descoperiri aparținând culturii eneolitice Sălcuța*, în *Oltenia*, XXV, 2018, p. 9-68.

¹² Unele puncte au fost prezentate eronat și au fost preluate, mai târziu, ca atare. În viitorul apropiat vom completa cercetările de la Ipotești cu descoperirile noastre, prilej cu care vom rezolva aceste probleme.

1

2

3

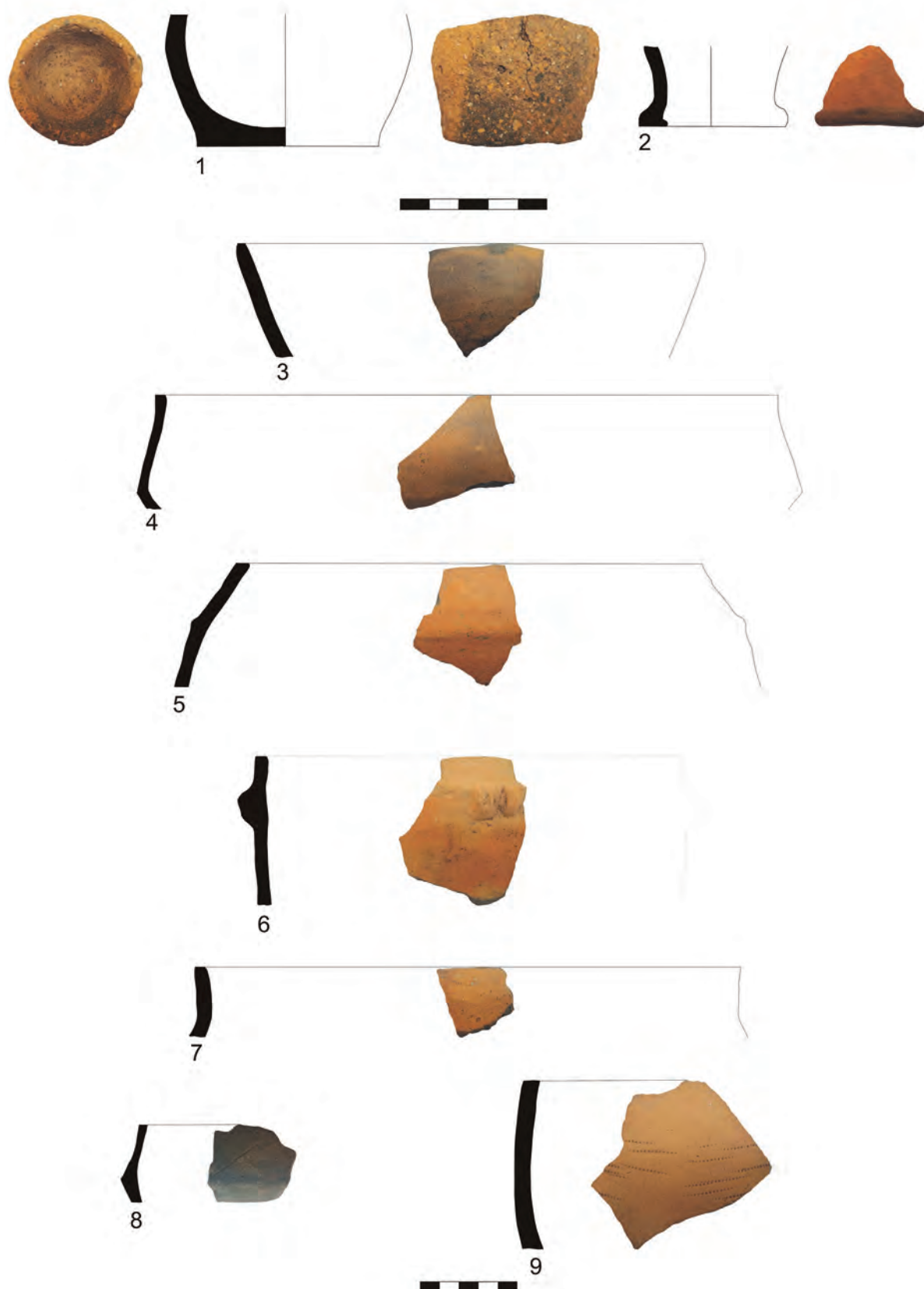

4

5

Pl. I. 1. Harta localității pe care sunt marcate siturile (prelucrată după Google Earth); 2-3. ceramică descoperită în situl 1; 4. ceramică descoperită în situl 2; 5. fotografie de ansamblu cu partea vestică a sitului 1 (teresa)

Pl. II. Fragmente ceramice descoperite în siturile 1 (1-2) și 2 (3-9) de la Ipotești (jud. Olt)

144. Petricani, com. Petricani, jud. Neamț**Punct: La Hulpoi****Tip de sit:** 1 (locuire); 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie); 151 (epoca bronzului timpuriu); 152 (epoca bronzului mijlociu)**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu-Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific, Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDFP).**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 6.09.2023

Situl arheologic de la Petricani - *La Hulpoi* este situat în partea de sud a satului, în dreapta râului Topolița, pe un promontoriu care domină intrarea în Depresiunea Neamț (Pl. I/1, 2). Zona este împădurită, iar promontoriul este mărginit pe laturile de vest, nord și est de pante foarte abrupte, iar către sud pot fi observate trei șanțuri.

Primele cercetări de suprafață s-au realizat în anul 2015, când au fost descoperite o serie de materiale ceramice¹, iar în anul 2021 au fost realizate și câteva sondaje pentru a stabili încadrarea culturală a fortificației.

Au fost secționate atunci două dintre șanțuri și s-au realizat câteva sondaje și în incinta principală, dar și în exteriorul acesteia, fiind puse în evidență vestigii atribuite bronzului timpuriu și mijlociu².

În cadrul unui recent proiect de cercetare intitulat „ForTum - Investigații geofizice în situri arheologice cu semnificații sociale din județul Neamț”, implementat de Complexul Muzeal Național Neamț în parteneriat cu Institutul Național de Cercetare și Dezvoltare pentru Fizica Pământului, situl de la Petricani a făcut obiectul unor scanări LiDAR pentru a fi puse în evidență trăsăturile topografice ale acestuia, precum și detaliile sistemului defensiv.

În condițiile în care situl este acoperit în totalitate de pădure, doar investigațiile LiDAR pot ajuta la identificarea detaliilor legate de complexitatea fortificației (Pl. I/3).

Pentru scanare a fost utilizat un senzor Lidar YellowScan Mapper+. Lungimea de undă utilizată este de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70.4 grade orizontal și 4.5 grade vertical. Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

În ceea ce privește parametrii de achiziție, menționăm că pentru zbor s-au folosit profile paralele, la înălțimea de 70 m, unghiul de scanare fiind de 70 grade, în condițiile unei temperaturi atmosferice de 18°C și cer însoțit cu nori.

Procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. În primă fază au fost realizate corecțiile de poziție ale traiectoriilor, pentru a asigura o poziționare corectă în

spațiu a rezultatelor. A urmat crearea norului de puncte rezultat din măsurători și a urmat clasificarea simplă (2 categorii) ce a fost utilizată la interpolarea datelor și crearea modelelor digitale de elevație. Modelele de elevație rezultate sunt: modele digitale de suprafață (MDS) - ce oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT) - ce oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând la un model cât mai apropiat de elevația reală a terenului. Într-un final, datele rezultate, de tip raster (format .tif), sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes.

În ceea ce privește rezultatele obținute, acestea sunt foarte valoroase pentru că aduc completări importante față de datele colectate la nivelul solului. Astfel, se observă foarte bine cele două șanțuri curbate, care delimitează incinta rectangulară, primul fiind mai bine definit. De asemenea, pe partea de E și de S a platoului se observă un al treilea șanț, mai îngust decât primele două și care are un traseu ușor sinuos. Nu excludem posibilitatea ca acesta să fi fost realizat într-o etapă ulterioară primelor două, poate chiar pe parcursul bronzului mijlociu (Pl. I/4).

Nu în ultimul rând, scanarea LiDAR a indicat faptul că la baza platoului, pe partea de NE și E, a existat o terasare artificială și chiar un pseudo-șanț care, probabil, sporea capacitatea defensivă a fortificației.

Pe baza datelor recent obținute putem spune că avem o imagine completă a fortificației de la Petricani - *La Hulpoi*, fapt ce poate sta la baza unei viitoare cercetări sistematice a acestui important obiectiv preistoric.

Abstract

Recent discoveries have been made through several archaeological prospection surveys in the Petricani village, in Neamț county, where a complex fortification system has been found, located in the southern part of the area. As the archaeological site is located in an area covered by woodland, a LiDAR scanning survey has been carried out in order to highlight the topographical features of the site and the defense system. The features highlighted with the help of the LiDAR survey, include the existence of three ditches and a possible terrace located at the base of the site's slope. The previous archaeological surveys highlighted archaeological features from Early and Middle Bronze Age.

Bibliografie:

Diaconu 2016 - Diaconu V., *Repertoriul descoperirilor atribuite epocii bronzului din județul Neamț*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XXXVI, Editura Constantin Matasă, Piatra-Neamț, 2016, p. 54.

Diaconu et alii 2021 - Diaconu V, Gafincu Al, Stigleț D.-I., *At the „Gates” of the Neamț Depression (Eastern Romania). Considerations on several Bronze Age Fortifications*, în V. Diaconu (ed.), *Fortifications and Defensive Systems east from the Carpathians. Strategies and Social energies from Prehistory to the Middle Ages*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Editura Constantin Matasă, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XLIII, Brăila – Piatra-Neamț, 2021, p. 78.

¹ Diaconu 2016, p. 54.,

² Diaconu, et alii 2021, p. 78.

1

2

3

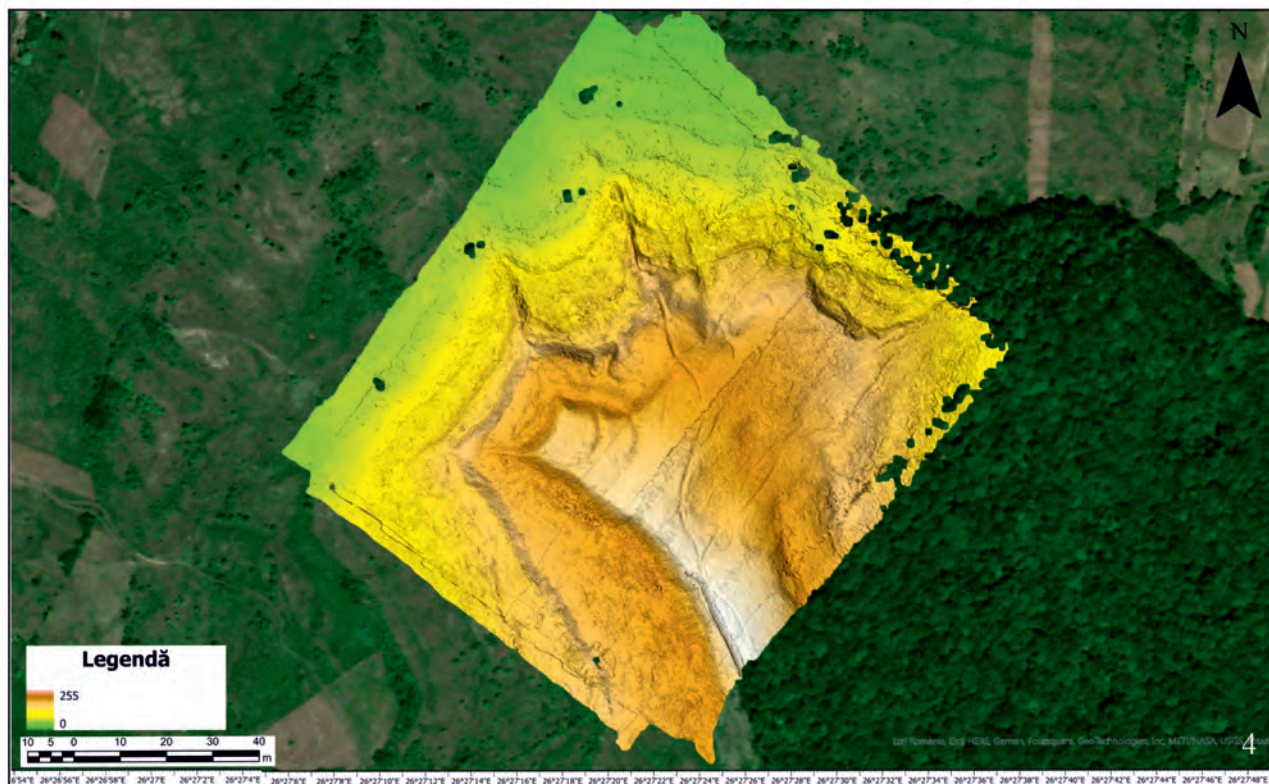

Fig. 1. Petricani-La Hulpoi: 1, vedere asupra sitului dinspre vest; 2, vedere de pe sit asupra Depresiunii Nearmț; 3, aspect din timpul investigațiilor non-invasive; 4, imagine LiDAR (1-3, foto - V. Diaconu; 4, INFP, 2023)

145. Petricani, com. Petricani, jud. Neamț**Punct: Cetățuie****Tip de sit:** 1 (locuire); 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie); 15 (epoca bronzului); 152 (epoca bronzului mijlociu)**Cod RAN:** 123433.03**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu-Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific, Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDFP)**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 6.09.2023.

Situl arheologic de la Petricani - *Cetățuie* se află pe malul drept al râului Neamț, la limita dintre comunele Petricani și Timișești, în marginea satului Dumbrava (Pl. I/1). Pornind de la însemnările de pe diferite hărți, care consemnau toponimul „La Cetățuie”, în anul 2015 a fost realizată o cercetare de suprafață, care a confirmat existența unui sistem defensiv, alcătuit dintr-un șanț care închidea o incintă de dimensiuni relativ mici (Pl. I/2, 3). Cu acel prilej nu au putut fi identificate materiale arheologice, mai ales că situl se află într-o zonă împădurită. Ulterior, doi pasionați de detecția de metale au descoperit în cadrul acestui sit mai multe piese de bronz. Pe baza trăsăturilor tipologice ale respectivelor piese se poate considera că situl aparține perioadei mijlocii a epocii bronzului¹.

Pentru că fortificația este într-o zonă împădurită și pentru a putea înregistra toate detaliile topografice ale sitului și inclusiv ale sistemului defensiv, în toamna anului 2023 a fost realizată o scanare LiDAR de către o echipă a Institutului Național de Cercetare și Dezvoltare pentru Fizica Pământului, în cadrul unui proiect mai amplu, care presupune investigații non-invazive aplicate unor stațiuni arheologice din județul Neamț.

Pentru scanare a fost utilizat un senzor Lidar YellowScan Mapper+. Lungimea de undă utilizată este de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70.4 grade orizontal și 4.5 grade vertical. Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

În ceea ce privește parametrii de achiziție, menționăm că pentru zbor s-a folosit gridul octogonal, la înălțimea de 135 m, unghiul de scanare fiind de 70 grade, în condițiile unei temperaturi atmosferice de 18°C și cer însoțit cu nori.

Procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. Modelele de elevație obținute se împart în două categorii: modele digitale de suprafață (MDS) - ce oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT) - ce oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând

la un model cât mai apropiat de elevația reală a terenului. Într-un final, datele rezultate, de tip raster (format .tif), sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes.

Pe baza datelor obținute din investigațiile aerofotometrice se poate constata că incinta fortificată de la Petricani-*Cetățuie* are în prezent dimensiunile de 75 x 50 m, aceasta fiind ușor mai înaltă față de platoul aflat spre sud, probabil și datorită depunerilor de pământ excavat din șanțul de apărare. Incinta are forma triunghiulară și este delimitată spre sud, nord și vest de un șanț destul de amplu, iar spre nord are un versant foarte abrupt, ce sporește capacitatea defensivă a fortificației (Pl. I/4).

De asemenea, tot pe imaginile LiDAR se pot observa intervenții de dată mai recentă, respectiv o serie de amenajări cu caracter militar din timpul celui de-al doilea Război Mondial.

Abstract

The non-invasive investigations are part of the “ForTum – Geophysical Investigations in Archaeological Sites With Social Impact in the Neamț County” project, implemented by the Neamț National Museum Complex in partnership with the National Institute for Earth Physics Romania.

The LiDAR scanning highlighted the existence of a wide ditch in the shape of “V”, which encloses on three sides a triangle shaped area. A number of recent anthropic interventions, most probably military activity from the Second World War period, have also been highlighted within the same survey.

Bibliografie:

Diaconu et alii 2021 - Diaconu V, Gafincu A, Stigleț D-I, *At the gates of the Neamț Depression (Eastern Romania). Considerations on several Bronze Age Fortifications*, în V. Diaconu (ed.), *Fortifications and Defensive Systems east from the Carpathians. Strategies and Social energies from Prehistory to the Middle Ages*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I” - Editura Constantin Matasă, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XLIII, Brăila – Piatra-Neamț, 2021, p. 79.

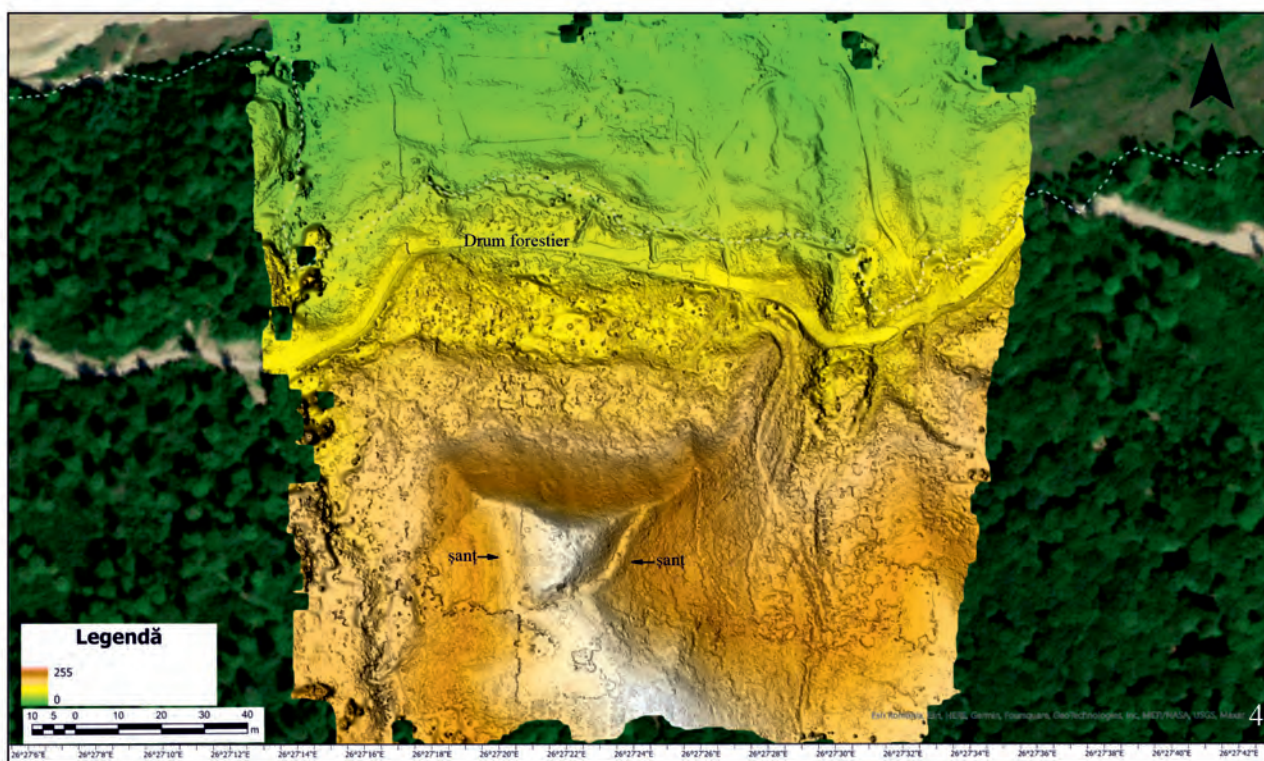
1

2

3

4

Pl. I. Petricani - Cetățuie: 1, vedere asupra sitului dinspre nord; 2, 3, detalii ale sistemului defensiv; 4, imagine LiDAR (1-3, foto - V. Diaconu; 4, INFP, 2023)

146. Piatra-Neamț, jud. Neamț**Punct: Bâta Doamnei****Tip de sit:** 1 (locuire); 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie); 14 (eneolitic); 15 (epoca bronzului); 152 (epoca bronzului mijlociu); 21 (La Téne); 213 (La Téne târziu); 43 (epoca medievală)**Cod LMI:** NT-I-s-A-10480**Autorizație nr.** 508/23.08.2023**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific; Alexandru Gafincu (MIA Piatra-Neamț - CMN Neamț), Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDFP).**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 6.09.2023

Situl de la Piatra-Neamț - *Bâta Doamnei* este una dintre cele mai importante fortificații dacice de pe rama estică a Carpaților, având implicații istorice deosebite. Situată la vest de municipiul amintit, pe malul drept al Bistriței, fortificația a fost realizată pe un promontoriu foarte bine individualizat, cu pante abrupte pe laturile de nord, est și vest, legătura cu zona de sud făcându-se printr-o muchie de deal îngustă (Pl. I/1-3).

Primele cercetări arheologice au fost făcute de preotul C. Matasă, în anul 1928, fără rezultate foarte mulțumitoare, însă au fost reluate în anul 1957 de A. Nițu și continuate apoi de N. Gostar, din anul 1962¹ (Pl. I/4). După o pauză de câțiva ani, săpăturile au fost reluate în 1980, sub coordonarea lui S. Sanie și V. Mihailescu-Bîrliba, însă rezultatele au rămas în mare parte inedite².

Cu ocazia săpăturilor arheologice au fost puse în evidență mai multe amenajări (terasări, un drum, locuințe și chiar un posibil sanctuar) aparținând sec. I a.Chr. – I p.Chr., dar au fost descoperite și vestigii atribuite eneoliticului (cultura Cucuteni), epocii bronzului (culturile Costișa și Monteoru) și evului mediu (sec. XIII-XIV).

O importanță aparte o au cele trei șanțuri care barează coama stâncoasă ce face legătura cu zona înaltă a promontoriului și care se presupune că au fost săpate în perioada preistorică, fie în eneolitic, dar, mult mai probabil, în epoca bronzului³ (Pl. II).

În cadrul unui proiect exploratoriu, implementat recent de Complexul Muzeal Național Neamț în parteneriat cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului, fortificația de la *Bâta Doamnei* a făcut obiectul mai multor investigații non-invasive (fotografii aeriene și scanare LiDAR). Principalul obiectiv al acestora a fost acela de a obține o imagine cât mai fidelă a topografiei sitului, în condițiile în care versanții dealului sunt împăduriți, iar unele dintre amenajările antice sunt acoperite de vegetație arboricolă.

Din punct de vedere metodologic scanarea LiDAR s-a făcut cu un senzor Lidar YellowScan Mapper+. Lungimea de undă utilizată este de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70.4 grade orizontal și 4.5 grade vertical.

Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

În ceea ce privește parametrii de achiziție, menționăm că pentru zbor s-au folosit griduri octogonale/oblice, la înălțimea de 40-50 m, unghiul de scanare fiind de 70 grade, în condițiile unei temperaturi atmosferice de 20°C și cer însoțit.

Procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. În primă fază au fost realizate corecțiile de poziție ale traiectoriilor, pentru a asigura o poziționare corectă în spațiu a rezultatelor. A urmat crearea norului de puncte rezultat din măsurători și ulterior s-a realizat o clasificare simplă (2 categorii) ce a fost utilizată la interpolarea datelor și crearea modelelor digitale de elevație. Acestea din urmă sunt de două feluri: modele digitale de suprafață (MDS) - ce oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT) - ce oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând la un model cât mai apropiat de elevația reală a terenului. Într-un final, datele rezultate, de tip raster (format .tif), sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes.

Rezultatele obținute în urma scanărilor LiDAR sunt deosebit de importante prin prisma faptului că oferă un model tridimensional al promontoriului *Bâta Doamnei*. Se confirmă în acest fel observațiile mai vechi legate de existența mai multor terasări ale acestui loc, cu precădere pe versantul apusean. De asemenea, pe latura nordică a promontoriului se observă două posibile intervenții antropice ample, care ar putea să indice existența unor exploatare de piatră. Nu în ultimul rând, scanarea a pus în evidență cele trei șanțuri aflate în partea de sud a promontoriului (Ș.1-3) (Pl. II).

Abstract

The archaeological site from the Piatra-Neamț - *Bâta Doamnei* represents one of the most important Dacian fortifications from the western part of Moldova, being researched in numerous campaigns starting with the interwar period.

Recently, as part of the "ForTum – Geophysical Investigations in Archaeological Sites With Social Impact in the Neamț County" project, implemented by the Neamț National Museum Complex in partnership with the National Institute for Earth Physics Romania, a LiDAR scanning survey has been carried out on the *Bâta Doamnei* promontory, with the purpose of highlighting relevant topographical details and features related to the developments dating back to the antiquity period.

The LiDAR data managed to highlight a variety of features among which, various terraces on the top and on the western side of the hill's slope, anthropic interventions possibly related with the stone exploitation in the area, and the three defensive ditches located on the south side of the promontory and dating in prehistory.

¹ Gostar, 1969, p. 6-22.

² Bîrliba, 2023, p. 225-228.

³ Munteanu, 2010, p. 89.

Bibliografie:

Gostar 1969 - Gostar N, *Cetăți dacice din Moldova*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 6-22.

Bîrliaba 2023 - Bîrliaba V-M, *O schiță despre ultimele cercetări arheologice de la Piatra-Neamț - Bâțca Doamnei*,

în *Memoria Antiquitatis*, XXXVIII, (2022), 2023, p. 225-228.
Munteanu 2010 -Munteanu R., Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, XXIV, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, p. 89.

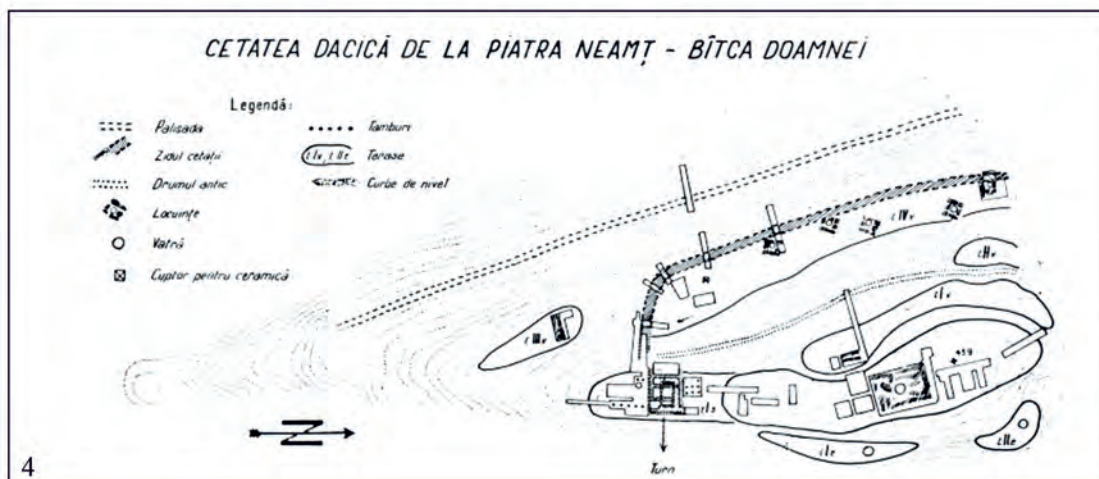
1

2

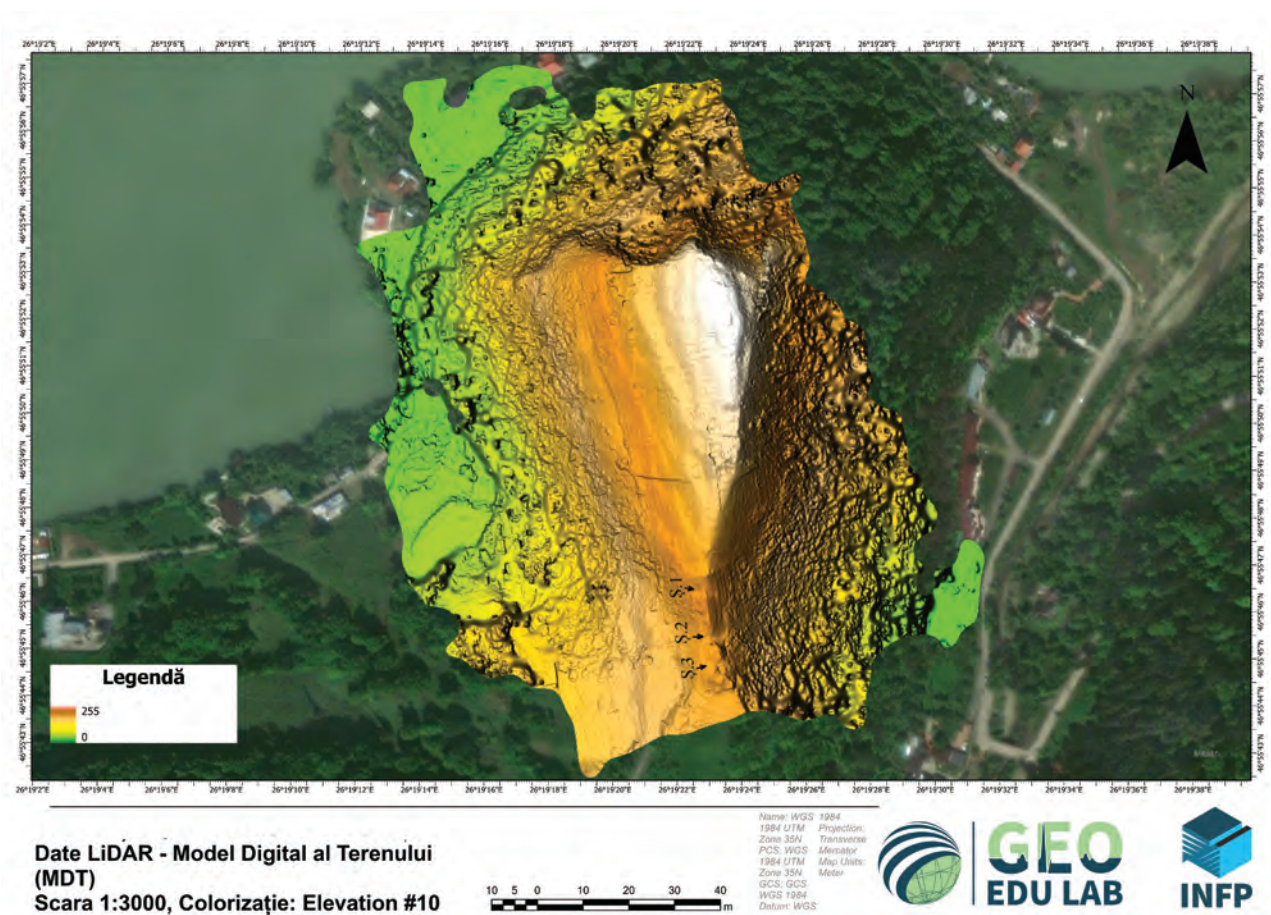

3

4

Pl. I. Piatra-Neamț - Bâțca Doamnei: 1, vedere panoramică dinspre nord; 2, vedere aeriană dinspre vest; 3, vedere dinspre nord; 4, planul cercetărilor arheologice din anii '60 (1, 2, foto - INFP, 2023; 3, foto - V. Diaconu; 4, după N. Gostar, 1969)

Pl. II. Piatra-Neamț - Băta Doamnei: imagine LiDAR (INFP, 2023)

147. Plăieșu, com. Timișești, jud. Neamț**Punct: La nord de sat****Tip de sit:** 1 (locuire); 11 (locuire civilă); 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie); 141 (eneolitic timpuriu); 151 (epoca bronzului timpuriu); 153 (epoca bronzului târziu); 161 (Hallstatt timpuriu); 322 (epoca romană târzie)**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific; Carsten Mischka, Markus Trodler, Hanne Schilmeier, Thomas Tyckov, Christina Moor, Denis Sipos-Kulcar (Universitatea „Friedrich-Alexander” din Erlangen-Nürnberg), Dumitru-Ionuț Stigleț (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț).**Perioada desfășurării cercetării:** 1 - 15.10.2023

Situl de la Plăieșu - *La nord de sat* se află pe terasa a doua din dreapta râului Moldova, fiind situat în partea de nord a localității amintite, în stânga căii ferate Târgu Neamț-Paşcani. Așezarea este mărginită spre vest de o pădure, iar în partea sa estică, la baza terasei, se află izvoare abundente (Pl. I/1).

Prima mențiune a acestui sit îi aparține regretatului Gh. Dumitroaia, care a realizat cercetări de suprafață în acest perimetru și a semnalat vestigii atribuite culturii Noua¹.

Ulterior au fost făcute noi verificări în acest punct și au fost identificate atât vestigii eneolitice (cultura Precucuteni), cât și din perioada târzie a epocii bronzului, dar și din sec. IV p. Chr².

În toamna anului 2023, cu sprijinul unei echipe a Universității „Friedrich-Alexander” din Erlangen-Nürnberg a fost realizată o scanare geofizică a sitului, fiind puse în evidență urmele mai multor posibile locuințe incendiate, dispuse în două grupuri distincte, unele construcții fiind aranjate pe două șiruri paralele, orientate NV-SE (Pl. I/2, 3).

Pentru a verifica stratigrafia și starea de conservare a sitului, mai ales că pe harta geo-fizică locuințele nu sunt foarte bine definite, au fost realizate două sondaje în partea estică a așezării, la aproximativ 30 m și respectiv 40 m față de calea ferată.

În sondajul nr. 1 (Pl. II/1), cu dimensiunile de 4 x 2 m, orientat NE-SV, la adâncimea de -0,20 m au fost descoperite mai multe materiale ceramice de factură hallstattiană, iar la aproximativ -0,40 m au apărut bucăți mici și medii de chirpici arși, care formau un nivel distinct, specific culturii Precucuteni. În apropiere au fost descoperite și câteva pietre de râu, dar și râșnițe și frecătoare (Pl. II/3), precum și resturi osteologice de origine animală.

În sondajul nr. 2 (Pl. II/2), aflat la 10 m NV față de cel anterior, situația stratigrafică este ușor diferită în sensul că la -0,30 m au apărut numeroase bucăți de lipitură arsă, oase de animale și inclusiv fragmente ceramice de la un vas mare, spart pe loc, atribuit culturii Precucuteni (Pl. II/3). Nivelul steril arheologic, reprezentând un strat de argilă și pietriș, foarte compact, se afla la adâncimea de -0,60 m.

În ambele sondaje au fost descoperite materiale ceramice de factură Precucuteni III (Pl. III/6-9), reprezentări

antropomorfe (Pl. III/4, 5), dar și piese litice. De aici provin și două piese de bronz, respectiv o bară cu profil rectangular și un ciot de turnare (Pl. III/1, 2), piese care pot fi atribuite, cel mai probabil, epocii fierului.

Printre materialele ceramice se numără și câteva fragmente care pot aparține Bronzului timpuriu.

În partea de nord a sitului, în apropierea izvoarelor, a fost observată la suprafața solului o densitate mare a materialelor arheologice atribuite perioadei târzii a epocii bronzului (cultura Noua).

Pe baza sondajelor realizate, corelate și cu datele geo-fizice, se poate afirma că situl a fost intens afectat de intervențiile antropice recente, lucrările agricole fiind unul dintre factorii care au perturbat stratigrafia sitului, cel puțin în nivelurile superioare.

Importanța acestui sit derivă din faptul că este printre puținele așezări ale culturii Precucuteni aflate pe valea Moldovei, în zone joase, deschise, iar cea mai apropiată locuire aparținând aceluiași mediu cultural este cunoscută în situl de la Davideni, aflat la 12 km SE.

Abstract

In the autumn of 2023, with the support of a team from the “Friedrich-Alexander” University of Erlangen-Nürnberg, it was done a geophysical research of the archaeological site from Plăieșu - *La nord de sat*, where Chalcolithic and Bronze Age relics were previously found.

The non-invasive investigations highlighted 15 burnt down structures, possible dwellings, arranged in two distinct rows, alongside numerous pits. In order to verify some of the geophysical anomalies, two archaeological surveys were made in the area of the burnt down structures. Thus, it was confirmed that those are Chalcolithic dwellings attributed to the Precucuteni Culture. In the excavated areas were also found material from the Bronze Age and Iron Age.

Bibliografie:

Dumitroaia 1992 - Dumitroaia Gh., *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XVIII, 1992, p. 93.

Diaconu 2014 - Diaconu V, *Cronica cercetărilor arheologice din județul Neamț, (2013-2014)*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIX-XXX, 2014, p. 417.

¹ Dumitroaia, 1992, p. 93.

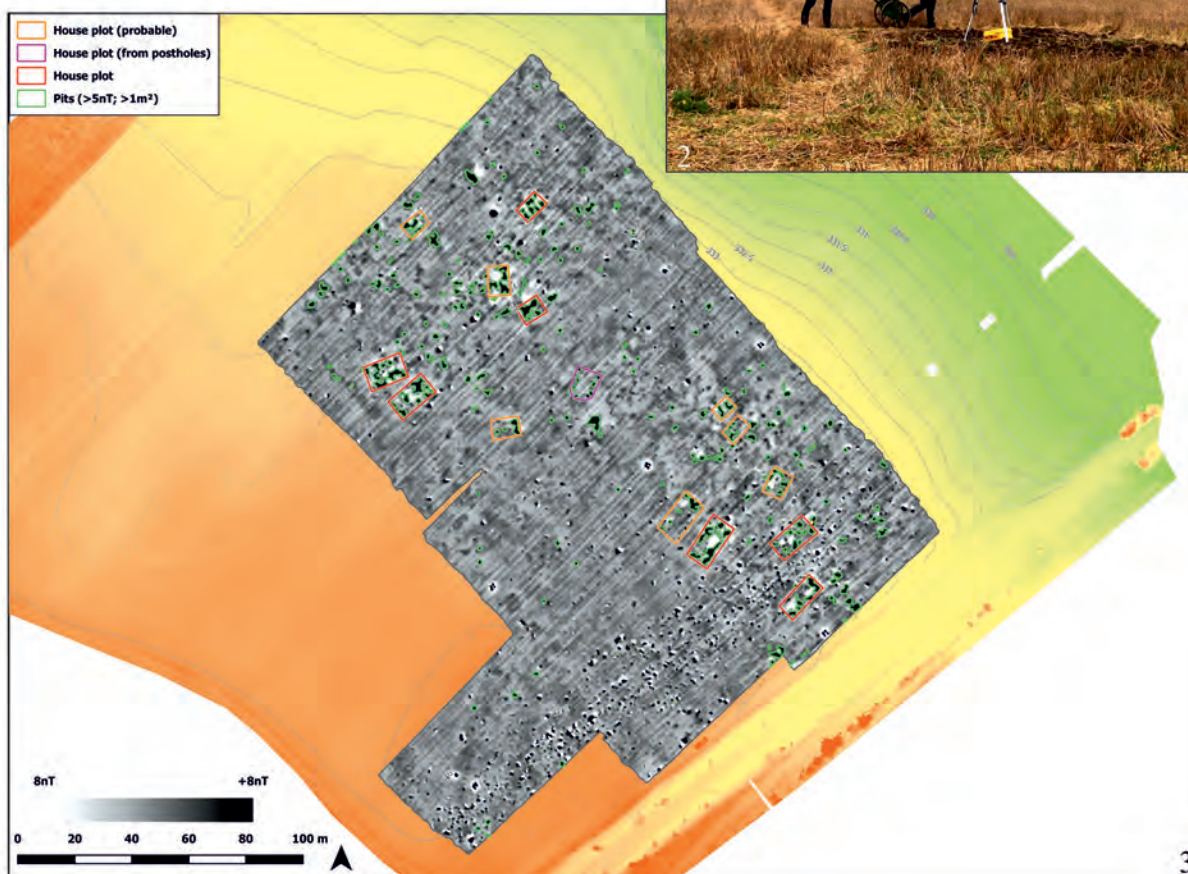
² Diaconu, 2014, p. 417.

1

2

3

Pl. I. 1, amplasamentul sitului; 2, aspect din timpul scanărilor geofizice;
3, harta geofizică a sitului (1, după GoogleEarth; 2, foto - V. Diaconu; 3, procesare date Carsten Mishcka)

1

2

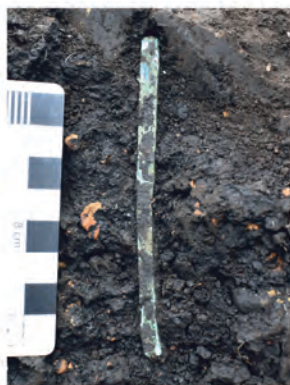

3

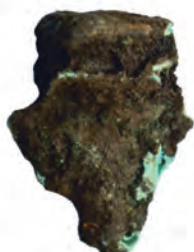

4

Pl. II. 1, sondajul nr. 1; 2, sondajul nr. 2; 3, complex cu pietre din sondajul nr. 1;
4, resturi dintr-un vas de mari dimensiuni, descoperit în sondajul nr. 2 (foto - V. Diaconu)

1

2

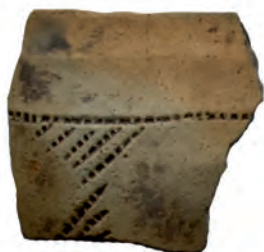
3

4

5

6

7

8

9

Pl. III. 1, 2, piese de bronz; 3, fusaioală; 4, 5, plastică antropomorfă;
6-9, ceramică Precucuteni (foto - V. Diaconu)

148. Pleșești, com. Vulturești, jud. Suceava**Punct: Peste Șomuz****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă), 211 (necropolă plană)**Încadrare cronologică:** 141 (Eneolitic timpuriu), 142 (Eneolitic mijlociu), 152 (Epoca bronzului mijlociu), 153 (Epoca bronzului târziu), 161 (Hallstatt timpuriu), 322 (Epoca romană târzie)**Autorizație nr.** 217 / 04.04.2023**Colectiv:** Sorin Ignătescu (responsabil de șantier), Irina Rusu (responsabilă de sector), Alexandru Pascariu, Nicolai - Aurel Coroamă, Narcis - Andrei Gheorghită, Gabriel Gălățanu, Andreea Chitic, Flavius - Benjamin Ivaniuc, (USM Suceava)**Perioada desfășurării cercetării:** 10 - 16.04.2023

Situl arheologic se află pe o terasă de pe partea stângă a Șomuzului Mic, la ieșirea spre est din satul Pleșești. Cu o suprafață de circa 10 hectare, stațiunea ocupă poalele Dealului Bazaciu, parte a Podișului Fălticeniilor. Din toamna anului 2021, când a fost descoperit, situl a fost cercetat perieghetic în repetate rânduri, ceea ce a condus la recuperarea a numeroase materiale arheologice aparținând culturilor Precucuteni, Cucuteni (faza B), Komariw, Noua, Gáva-Holihady, Poienești, Sântana de Mureș - Cherniachiv și Korceak. Fără îndoială, aceasta este cea mai importantă stațiune arheologică din bazinul Șomuzului Mic, chiar dacă nici una din civilizațiile amintite nu au ocupat situl în întregime.

De altfel, unul din principalele obiective ale diagnosticului arheologic a fost acela de a verifica stratigrafia sitului. De asemenea, cercetarea intruzivă a avut ca scop stabilirea caracterului utilizării sitului în diverse etape de locuire: așezare sau necropolă. Urmărind aceste deziderate, în primăvara acestui an am realizat două sondaje: S I, în zona centrală a sitului și S II, în zona de est a acestuia.

Prima secțiune, cu dimensiunile de 3 x 1,5 m, a fost deschisă pe terenul luat în arendă de Robert Bolohan, acolo unde au fost descoperite în cercetări de suprafață materiale Precucuteni, Cucuteni, Komariw, Noua și Sântana de Mureș - Cherniachiv. Stratigrafia sitului era destul de simplă în această parte a stațiunii: sub stratul arabil, între -0,20 cm și -0,50 cm se află un strat relativ consistent aparținând culturii Noua, cu două niveluri de locuire. Astfel, primul nivel, vizibil afectat de lucrările agricole, a fost identificat între -0,20 - 0,32 m. La baza sa, în partea sudică a secțiunii, a fost descoperit un mic complex, provenind de la o locuință (L1), din care s-au păstrat fragmente de vase de lut și mai multe gresii, între care o râșniță răsturnată. Cercetarea celui de al doilea nivel al stratului Noua, cuprins între -0,32 m și -0,50 m, nu a condus la identificarea vreunui complex arheologic, ci doar a unor fragmente ceramice dispartate. Materialul ceramic recoltat din stratul aparținând culturii Noua provine de la vase de dimensiuni medii, modelate dintr-o pastă amestecată cu fragmente de lut ars și uneori cu bucăți mărunte de roci silicioase. Culoarea este variabilă, de la cenușiu la roșu. Vasele sunt decorate cu brăie, alveolate sau nu, dispuse în apropiere de margine.

Un alt strat arheologic a fost identificat între -0,50 m și -0,90 m. Acesta conținea câteva fragmente de vase Cucuteni, arse oxidant, dar corodate, și un deșeu de silex,

suficiente pentru a-l încadra în epoca eneolitică.

A doua secțiune arheologică a fost deschisă în partea estică a sitului, pe terenul lui Dragoș Bolohan, într-o zonă unde fuseseră făcute importante descoperiri specifice culturii Sântana de Mureș, pentru a verifica stratigrafia și a stabili dacă este vorba despre o așezare sau o necropolă. Secțiunea, cu dimensiunile 3 x 2 m și orientare nord-sud, a scos la iveală un singur strat arheologic, cuprins între 0,20 m - 0,35 m, răvășit de lucrările agricole. În cadrul acestui strat am descoperit resturi de vase cenușii lucrate la roată și resturi scheletice împrăștiate de la un mistreț mascul cu vârsta de circa 5-7 ani¹. Acest complex poate fi pus pe seama unor activități funerare, prin analogie cu alte descoperiri specifice acestei culturi arheologice.

Ceramica descoperită în stratul aparținând culturii Sântana de Mureș - Cherniachiv aparține, cu puține excepții, unor vase fine, lucrate la roată, de culoare cenușie, din categoria castroanelor. Câteva fragmente provin de la vase lucrate dintr-o pastă amestecată cu pietriș, zgunturoasă și de culoare mai închisă, provenind de la oale de dimensiuni medii. Un fragment, ars oxidant, ar putea proveni de la un vas roman.

Cercetările noastre au arătat că o parte din straturile arheologice ale stațiunii de la Pleșești - Peste Șomuz se găsesc aproape de suprafață și sunt puternic deranjate, ceea ce impune necesitatea efectuării unor săpături arheologice de amploare, mai ales în zona de est, în vederea salvării patrimoniului arheologic.

Abstract

The archaeological site lies on the left bank of the Șomuzul Mic river, at the East end of the Pleșești village. The 10 ha that occupy the slopes of the Bazaciu Hill form the most important archaeological monument of the region. The surface research proved that, although they do not fully cover entirely the site, eight archaeological cultures inhabited the place: Precucuteni, Cucuteni (B), Komariw, Noua, Gáva-Holihady, Poienești, Sântana de Mureș - Cherniachiv and Korceak.

In order to find out more about the stratigraphy and to establish whether the area was used as settlement or necropolis in various periods, we decided to dig two small trenches in the center and in the eastern part of the site.

The first one indicated that, at least in some areas, the Cucuteni layer is superimposed by the Noua one. The only complex that was uncovered was a part of a Noua surface dwelling with pottery fragments and stones.

The trench that was dug in the east part of the site intersected only a Sântana de Mureș - Cherniachiv complex, with pottery and the rests of a wild boar, possibly related with some funeral activities.

Our research confirms that not all of the archaeological layers cover entirely the site and that they lie close to the surface. This is why this important site should receive more attention from the scientific community and the administrative entities.

¹ Determinarea arheozoologică a fost făcută de către dl. șef de lucrări dr. ing. Gabriel Dănilă de la Facultatea de Silvicultură a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, căruia îi mulțumim și pe această cale.

149. Poiana, com. Ciuperceni, jud. Teleorman**Puncte: FLM 3, FLM 15, FLM 24, FLM 25****Tip de sit:** 1 (locuire), 2 (descoperire funerară)**Încadrare cronologică:** 1 (Preistorie), 13 (Neolitic), 14 (Eneolitic), 15 (Epoca bronzului), 16 (Hallstatt), 43 (Epoca medievală), 5 (Epoca modernă)**Cod RAN:** 151727.03 (FLM 25)**Autorizație nr.** 463/31.07.2023**Colectiv:** Pavel Mirea (MJ Teleorman), responsabil științific, Steve Mills (Cardiff University, UK), Ion Torcică (MJ Teleorman) Amelia Pannett (CADW, Cardiff, UK), Mark Macklin (Lincoln University, UK), Cristina Covătaru, Adrian Șerbănescu, Cristian Roth (ICUB, platforma ArchaeoSciences)**Perioada desfășurării cercetării:** 23.08 – 6.09. 2023

Diagnosticul arheologic efectuat pe raza localității Poiana (numită în trecut Flămânda), com. Ciuperceni, jud. Teleorman a fost realizat ca parte a „Proiectului pentru cercetarea interacțiunilor om - fluviu în preistorie (cca. 9000-5000 cal. BC) la Dunărea de Jos” derulat de Muzeul Județean Teleorman și Școala de Istorie, Arheologie și Religie a Universității din Cardiff, reprezentând o continuare a cercetărilor derulate între 2017-2019. Obiectivul principal al acestui acord de colaborare a fost un proiect-pilot care va pune bazele unui potențial viitor proiect de cercetare extins.

Încă din anul 2011 au fost identificate în jurul comunei Ciuperceni și mai ales în jurul satului Poiana, 26 de situri (notate FLM 001, FLM002, FLM 003 etc.), cu urme de locuire din mai multe epoci: paleolitic, posibil mezolitic, neolitic timpuriu, dezvoltat și eneolitic, epoca bronzului, Hallstatt, La Tène, epoca romană și medievală. Multe dintre punctele identificate sunt situate pe zone ușor ridicate deasupra luncii inundabile, ferite de inundațiile Dunării. Descoperirile preistorice din aceste situri precum și prezența unor vestigii din paleoliticul superior la Ciuperceni, au oferit punctul de plecare pentru proiect. Alte puncte (FLM 24, FLM 25, FLM 26) au fost descoperite ulterior, în anul 2016.

Obiectivele generale ale proiectului sunt următoarele:

- Obținerea de date geomorfologice și geocronologice pentru evoluția unei zone aluvionare a Dunării în Holocen, care include evenimentul critic de schimbare climatică rapidă din jurul anului 8200 BP („evenimentul 8.2 ka”) și care coincide cu tranziția mezolitic-neolitic în regiune;

- Legăturile cronologice și spațiale între evoluția Dunării în Holocen și datele arheologice înregistrate în zona studiată, cu concentrarea pe dovezi ale tranziției mezolitic-neolitic (circa 6300-6000 cal BC);

- Cercetarea modului în care dinamica fluviului în Holocen și schimbările climatice au influențat mediul înconjurător și modul de subsistență într-o zonă umedă, aluvionară, a Dunării de Jos și cum acestea au afectat existența comunităților umane preistorice (circa 9000-5000 cal. BC).

Obiectivele specifice campaniei 2023 au fost următoarele:

- Identificarea și cartografierea altor suprafețe cu

materiale arheologice din jurul satului Poiana, potențial mezolitic și neolitic timpurii;

- Analizarea materialelor posibil mezolitice și neolitice timpurii, colectate de pe suprafețele cu materiale arheologice. Aceasta au determinat tipologia, datarea relativă și cantitatea relativă a artefactelor litice și ceramice;

- Obținerea de noi informații asupra zonelor de interes, cu privire la modificările suferite de peisajul înconjurător, prin desfășurarea unei analize la scară largă a peisajului înconjurător cu ajutorul unor vehicule aeriene fără pilot (UAV).

- Investigații arheogeofizice - tomografie electrică (ERT) în punctele FLM 3, FLM 24 și FLM 25 având ca scop investigarea și cartarea stratigrafiei superficiale prin măsurarea rezistivității electrice a solului, cu scopul de a identifica posibile orizonturi aluvionare cu un conținut ridicat de silex.

În campania anului 2023 lucrul în teren, ce a vizat zonele siturilor FLM 003, 015, 024 și 025, s-a concretizat prin următoarele:

- Efectuarea unor cartări a zonelor de interes cu ajutorul fotogrammetriei aeriene, utilizând o dronă DJI Phantom 4 Pro și a tehnologiei de scanare laser aeriană (LiDAR) cu ajutorul dronei Trinity F90+.

- Efectuarea de investigații arheogeofizice prin intermediul unui instrument ABEM Terrameter LS2 cu 64 de electrozi. Pentru fiecare profil au fost utilizate mai multe configurații ale electrozilor (Wenner Alfa, Schlumberger XL și Dublu Dipol) și a fost aleasă cea care oferă cele mai multe informații, atât pe verticală cât și pe orizontală. Au fost efectuate trei profiluri de tomografie electrică, în punctele FLM 3, FLM 24 și FLM 25. Doar în profilul din FLM 3 au fost detectate indicii ale unor posibile activități antropice.

- Zonele de interes au fost documentate pentru a obține noi informații cu privire la modificările suferite de peisajul înconjurător, o astfel de analiză putând ghida, în coroborare cu alte metode non-invasive, viitoarele strategii de cercetare arheologică.

- În punctul FLM 24 a fost practicat un sondaj de evaluare (S.3) cu dimensiunile de 2 x 2 m (restrâns ulterior la 2 x 1 m) și adâncimea de 0,75 m. A fost interceptat, la -0,45 m, nivelul de prundiș, gros de maxim 10 cm, evidențiat și în sondajele de evaluare efectuate în anii anteriori, în care au fost identificate o serie de materiale litice, atât silex brut, cât și piese lucrate. Se remarcă frecvența foarte mare a nucleelor, astfel, în nivelul de prundiș, de pe o suprafață de numai 1 m² au fost recuperate peste 20 asemenea piese, conice și subconice cu o singură platformă, inclusiv de tipul *bullet cores*.

- Colectarea sistematică de artefacte din punctele FLM 15, FLM 24 și FLM 25, în contextul existenței unor zone recent arate (Pl. I).

De pe suprafața siturilor FLM 24 și FLM 25 a fost colectată o mare cantitate de material litic, ceramică neolitică, posibil Criș, Dudești/Vădastra cât și medievală târzie/modernă. Pe suprafața sitului FLM 15 a fost descoperită o mare cantitate de ceramică eneolitică Gumelnița A1, utilaj litic extrem de abundent, unelte din piatră șlefuită, ceramică din alte perioade (epoca bronzului,

prima epocă a fierului, epoca medievală) și oase umane.

Analiza preliminară a materialului litic din siturile FLM 24 și FLM 25 arată că a fost lucrat predominant dintr-un silex fin, de culoare neagră. Majoritare sunt așchii simple sau cu cortex, nuclee de dimensiuni și forme diferite, urmate de lame și lamele fragmentare sau întregi, tablete de reamenajare, piese finite retușate cât și noduli de materie primă. Nu lipsesc frecătoare din silex și percutoare din cuarțit și gresie. A putut fi stabilit întregul lanț tehnologic de producere a lamelor și lamelelor, observându-se folosirea percuției directe, indirecte și a presiunii. Nucleele debitate prin presiune au dimensiuni variate, remarcându-se piesele conice de mici dimensiuni (*bullet cores*).

Materialul litic din situl FLM 15 a fost lucrat dintr-un silex de culoare galben-maronie, asemănător celui descoperit în zona Nicopole din Bulgaria, dar și lângă Cetatea Turnu (Turnu Măgurele) la aproximativ 6 km vest. Majoritare sunt așchiile cu sau fără cortex, nuclee, lame întregi sau fragmentare, tablete de reamenajare, lame a *crețe*, gratoare și lame retușate. Nucleele au forme și dimensiuni diferite, unul sau mai multe planuri de percuție și demonstrează folosirea percuției indirecte dar și a celei directe. S-a putut stabili întreg lanțul tehnologic de producere a lamelor. Percutoarele și retușoarele demonstrează și ele existența unor ateliere în cadrul așezării.

Concluzii preliminare indică existența în siturile studiate a zonelor de prelucrare a silexului (FLM 24 și FLM 25), sub forma unor ateliere temporare care pot fi datate în neolitic (prin asocierea cu ceramică specifică) și, posibil, mezolitic, precum și ateliere de cioplire în cadrul unei întinse așezări eneolitice Gumelnița A1 (FLM 15). Pentru anumite nuclee se observă un nivel extrem de ridicat de îndemânare, demonstrând existența unor adevărați meșteri. Unele nuclee dar și unele așchii retușate indică posibilitatea prezenței unor ucenici ce exersau la fața locului.

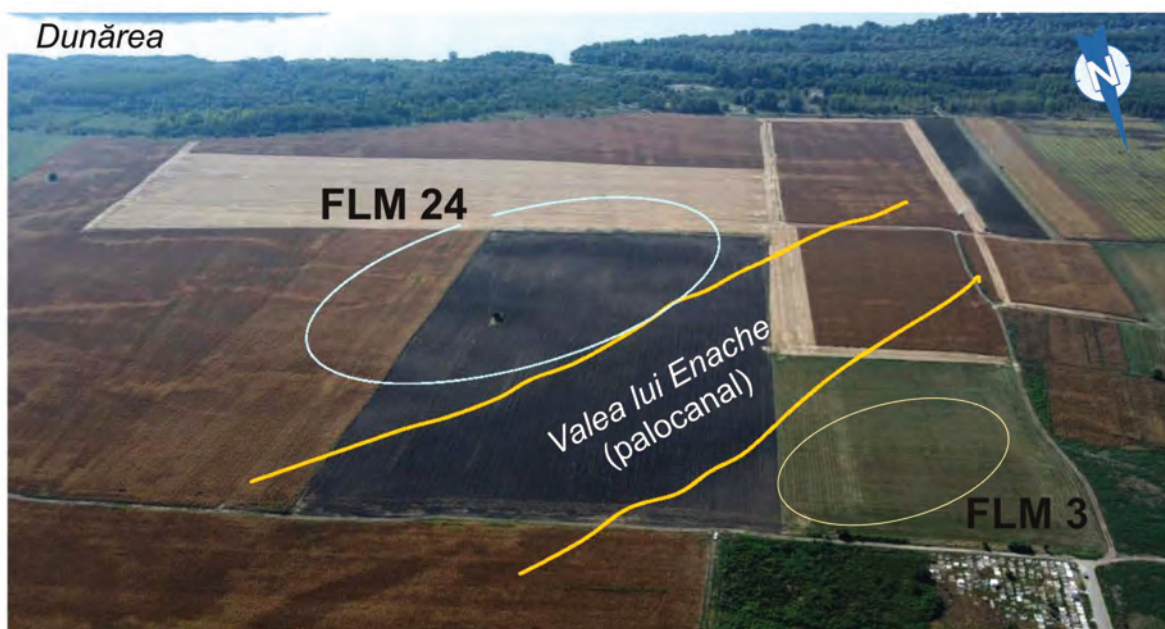
Până în prezent nu au fost confirmate vestigii cert mezolitice în siturile din jurul satului Poiana, acestea fiind însă cu siguranță databile în neolitic și eneolitic. Cercetările de aici indică și o posibilă sursă de proveniență a silexului pentru așezări neo-eneolitice din sud-vestul Munteniei. Analizele pluridisciplinare efectuate au contribuit însă la o mai bună înțelegerea interacțiunilor om-fluviu în această parte a văii Dunării.

Bibliografie:

Mills S., Macklin M., Mirea P. „Encounters in the watery realm: early to mid-Holocene geochronologies of Lower Danube human-river interactions”, în Bickle P., Cummings V., Hofmann D., Pollard J. (editori) *The Neolithic of Europe: papers in honour of Alasdair Whittle*, Oxford: Oxbow Books, 2017, p. 35-46.

Mills S., Mirea P., Pannett A., Macklin M.G. „Early to mid-Holocene human-river interactions in the Lower Danube Valley: new research at Poiana (Teleorman County)”, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 10, 2018, p. 25-41.

Mills S., Mirea P., Macklin M.G., Pannett A. „Archaeological and geomorphological contexts of prehistoric flint scatters at Poiana, Lower Danube Valley, Teleorman County: results and wider significance”, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie*, 15, 2023, p. 21-58.

Pl. I. Poiana, com. Ciuperceni, siturile cercetate în anul 2023

150. Românești, jud. Iași**Punct: Valea Părului/ Dealul Uricani****Tip de sit:** 1.1 (locuire civilă)**Încadrare cronologică:** 141 (eneolitic timpuriu)**Autorizație nr.** 435/19.07.2023

Colectiv: Diana-Măriuca Vornicu (IA Iași), Andrei Asăndulesei (Centrul de Cercetare Arheoinvest, Departamentul de Științe, Institutul de cercetări Interdisciplinare, UAIC Iași), Andreea Țerna (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Germania), Daniel Malaxa (IA Iași), Camelia Pintilie, Viorel Daniel Cioată (studenți Facultatea de Istorie, UAIC Iași), Cristian Iosub

Perioada desfășurării cercetării: 4 - 8.09.2023

Situl arheologic de la Românești – „Dealul Uricani” (denumit în Repertoriul Arheologic al Județului Iași (RAJI) Românești - „Valea Părului”¹⁾) aparține, din punct de vedere teritorial – administrativ, satului Românești, comuna Românești din județul Iași. Din punct de vedere geografic, locația este amplasată în Câmpia Moldovei, sub-unitatea Câmpia Jijiei Inferioare și a Bahluiului, pe un monticul de pe panta Dealului Siliștea, monticul denumit de localnici „Dealul Uricani” (Pl. I). La nord de sit curge un mic curs de apă temporar care se varsă în pâraul Hoisești, pârau al cărui curs actual se găsește la cca 300 m est de punctul „Dealul Uricani”.

Situl a fost descoperit în anul 1983 de către arheologul V. Chirica care consemna că în această locație, pe care o nominalizează ca „Valea Părului”, se află o „așezare Cucuteni A, suprapusă de sporadice locuiri Noua, din sec. IV și XVII-XVIII. Așezarea este parțial distrusă de lucrările agricole”²⁾.

Diagnosticul realizat în anul 2023 a avut următoarele obiective:

- 1) Estimarea suprafeței sitului prin periegheză și scanare magnetometrică;
- 2) Evaluarea stării de conservare a așezării preistorice aparținând culturii Cucuteni;
- 3) Clarificarea stratigrafiei sitului prin realizarea unei secțiuni arheologice;
- 4) Prelevarea de probe, din condiții stratigrafice și contextuale certe, pentru datarea absolută a așezării eneolitice;
- 5) Încadrarea într-o etapă a fazei A a culturii Cucuteni a sitului, pe baza tipologiei formelor și a decorului vaselor ceramice descoperite în timpul realizării secțiunii arheologice.

Prima etapă a cercetării a constituit-o investigarea perieghetică a sitului prin care am constatat faptul că pe o suprafață de teren de mai puțin de jumătate de hectar se găsesc, comasate în câteva aglomerări consistente de la suprafața solului, urmele unor structuri de locuire din lut, incendiate.

O a doua etapă a reprezentat-o scanarea geo-magnetică a sitului, scanare realizată cu un magnetometru Sensys cu cinci senzori de către A. Asăndulesei și V. Cioată. A fost prospectată o suprafață de 2.6 ha. În urma acestor prospecțiuni s-a stabilit faptul că anomaliile magnetometrice

ce indică prezența urmelor de locuire se concentrează doar pe o mică porțiune a suprafeței prospectate (sub 2000 m²). Aceste anomalii se prezintă sub forma unor structuri incendiate ce alcătuiesc o mică așezare. Planimetria așezării este destul de evidentă: o locuință de foarte mari dimensiuni (16 x 9 m), de formă rectangulară este flancată de alte patru construcții, de diferite mărimi și forme în partea de vest și sud. Toate locuințele au aceeași orientare: VSV-ENE. Pe lângă aceste anomalii au mai fost detectate și altele ce reprezintă, cel mai probabil, gropi menajere și o structură de combustie aflată în partea de sud a așezării.

Având în vedere obiectivele diagnosticului am decis și cercetarea intruzivă a sitului, printr-o secțiune (SI) amplasată pe locuința aflată la sud-vest de structura centrală. Menționăm faptul că această clădire preistorică a fost una ce a avut două camere, după cum reiese din scanarea geo-magnetică dar și din cercetarea arheologică. Secțiunea arheologică a fost orientată N-S, a avut 15 m lungime și 2 lățime și a fost trasată pe peretele despărțitor și pe camera situată spre vest.

În timpul săpăturii arheologice am intersectat resturile incendiate ale clădirii de locuit (Cx1). Incendiul care a pus capăt perioadei de habitație a acestei structuri a fost unul puternic, în unele locuri lutuiala fiind vitrifiată. Resturile locuinței se întind pe toată lățimea secțiunii, pe o lungime de aproximativ 7 m, conturându-se la adâncimea de 30-40 cm (în funcție de panta terenului) (Pl. II). Prin realizarea secțiunii, am constatat că stratul superior al nivelului de distrugere al locuinței a fost dislocat deja de lucrările agricole, expunând astfel, vase ceramice din locuință. Am preferat prelevarea respectivelor vase înainte de a conserva secțiunea deoarece exista pericolul distrugerii acestor recipiente ceramice foarte friabile.

Când am recoltat vasele aflate în caroul 7b, am realizat că două fragmente sunt de la un vas de tip binoclu (Pl. II/1-2), iar un alt vas era un castron de mici dimensiuni, decorat cu motive spiralice pictate cu alb pe fondul roșu al pastei ceramice (Pl. II/5). După ce am recoltat un fragment din vasul binoclu, am descoperit că sub acesta se afla un vârf de săgeată din silex, de formă triunghiulară, lucrat bifacial (Pl. II/3); sub acesta se aflau alte două vârfuri din silex, de asemenea de formă triunghiulară, lucrate bifacial (Pl. II/4). Toate cele trei piese din silex aveau aceeași orientare, ceea ce înseamnă ca se aflau împreună, probabil într-o tolbă sau prinse într-un mănunchi, pe peretele ce despărțea cele două încăperi ale locuinței, sub o policioară pe care erau așezate un vas de tip binoclu și castronul. La un metru nord de aceste vase (în caroul 8b), printre resturile de perete incendiat se afla o cupă de mici dimensiuni (Pl. II/6), care era așezată cu gura în jos. În tip ce curățam peretele dărâmat al locuinței am găsit și un fragment dintr-o verigă din cupru.

Deoarece scopul realizării investigației intruzive nu a fost investigarea arhitecturii construcției, am preferat ca după ce am constatat gradul de afectare a locuinței respective, să acoperim secțiunea, pentru ca, pe viitor, să putem cerceta locuința în suprafață. În timpul investigațiilor nu au fost intersectate complexe sau artefacte din alte perioade decât cea eneolitică.

La nord de locuință se aflau două mici complexe (Cx2 și Cx3) formate din lutuială, fragmente ceramice și osteologice. Aceste mici aglomerări apar pe nivelul de călcare din eneolitic și din ele au fost alese oasele ce vor fi trimise spre datare absolută. Oasele descoperite în sit sunt foarte friabile. Resturile faunistice au fost analizate de arheozoolog D. Malaxa care a determinat că acestea provin de la specii domestice, în primul rând de la bovine, apoi ovine, caprine și porcine. Dintre resturile faunistice într-o stare de conservare bună se află doi molari și pe baza dentiției a fost estimată vârsta de sacrificare între 2,5-4 ani pentru o bovină și de 2 ani pentru un specimen de oaie/capra. Ambii indivizi au fost sacrificați pentru produsele primare (carne), în jurul acestor vârste carnea fiind cea mai fragedă.

În timpul diagnosticului arheologic am descoperit două tipuri de ceramică:

- ceramică de culoare neagră, arsă reducător, foarte friabilă, cu cioburi pisate în compoziție, foarte fragmentată, decorată cu incizii specifice culturii Precucuteni, faza III. Câteodată această ceramică este neagră pe interiorul vasului dar brună pe exterior. Un singur fragment ceramic este decorat cu caneluri. Ceramica neagră mai este decorată și cu împunsături circulare. Pe unele fragmente ceramice este vizibilă și o pictură cu roșu aplicat după ardere, și încrustarea cu alb a motivelor incizate;

- ceramică de culoare roșie, găsită cu precădere între resturile locuinței. Această ceramică este de asemenea friabilă, cu cioburi pisate în compoziție, nefiind, în unele cazuri, altceva, decât ceramica neagră arsă secundar. Fragmentele din acest tip de ceramică provin de la vase de mari dimensiuni (unele decorate cu barbotină), sau de la diverse alte tipuri de vase specifice culturilor Precucuteni (paharele cu gâtul înalt, castroane) și Cucuteni (vasul binoclu, castroane larg deschise). Sunt prezente și buze îngroșate care denotă o influență venită din partea comunităților Stoicani-Aldeni. Decorarea acestui tip de ceramică s-a făcut prin două tehnici principale: adâncirea decorului în pasta ceramică (incizii și adâncituri circulare) și pictarea cu alb sau roșu a ceramicii. Ceramica pictată nu este însoțită de incizii pe același vas. Remarcăm un fragment pictat (Pl. II/7) și un vas întregibil care redau cu pictură cu alb motivistica adâncită de pe alte vase. Pictura cu roșu se păstrează pe câteva fragmente ceramice dintre care remarcăm unul pe care au fost trasate linii cu pictură cu roșu din care au fost cruțate, alveole (fără a fi adâncite în pasta vasului: Fig. 2/8). Practic, avem de-a face cu decorul specific Precucuteni care începe să fie transpus în pictură cu alb și roșu.

Având în vedere modalitățile de decorare a ceramicii, situl poate fi încadrat în etapa **Cucuteni A1** sau așa numitul **Proto-Cucuteni** de la Izvoare³. Până la ora actuală așezarea de la Românești – *Dealul Uricani* este singura așezare din Câmpia Moldovei în care elementele decorative specifice sfârșitului culturii Precucuteni și cele specifice etapei A1 a culturii Cucuteni se întâlnesc în același complex arheologic, fiind astfel necesară, credem noi, o re-evaluare a teoriilor referitoare la apariția fenomenului

cultural eneolitic numit Cucuteni-Trypillia.

Cercetările din acest an nu ar fi fost posibile fără sprijinul acordat de Primăria Comunei Românești, județul Iași, prin primarul Ion Stegariu. De asemenea, dorim să mulțumim restauratorului Arina Hușleag (Complexul Muzeal Național Moldova, Iași) pentru restaurarea vaselor descoperite în această evaluare de teren.

Abstract

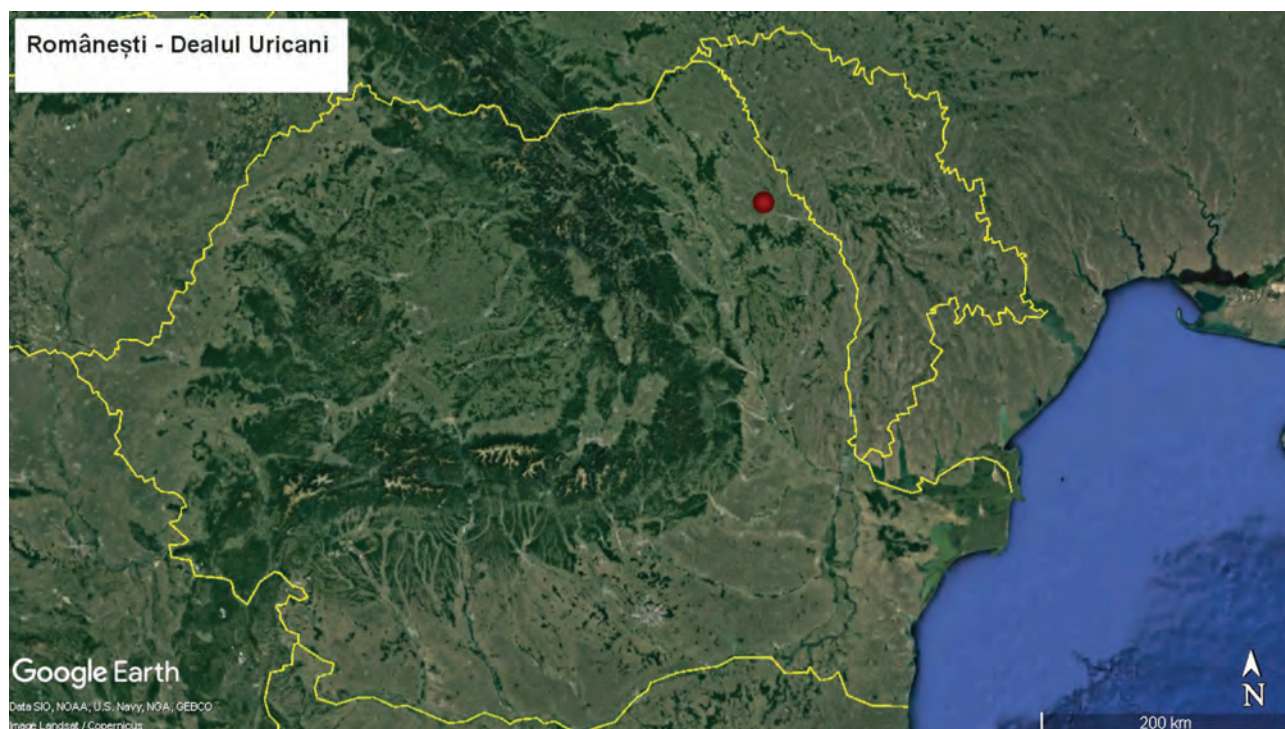
The archaeological site Românești – „Dealul Uricani”/ „Valea Părului” is located in the Moldavian Plain, in the Lower Jijia and Bahluiul sub-unit, on a terrace from the slope of the Siliștea Hill, terrace known by the locals as “Dealul Uricani”. The geo-magnetic surveys showed that in this place can be found the remains of a settlement composed of five dwellings that are spread on a surface of less than 2000 m². One large dwelling, rectangular in shape, is flanked by four other constructions, of different sizes and shapes in the west and south. All buildings have the same orientation: WSW-ENE. Through the test trench on one of the buildings we intended to evaluate the conservation estate of the settlement and to assess the chrono-typological stage of the Cucuteni culture that it belonged to. These recent investigations in Românești – *Dealul Uricani* come to change our understanding of the way and of the space where the dawn of Cucuteni culture happened, since this site proved to be the only Cucuteni A1 settlement known in the Moldavian Plain.

Bibliografie:

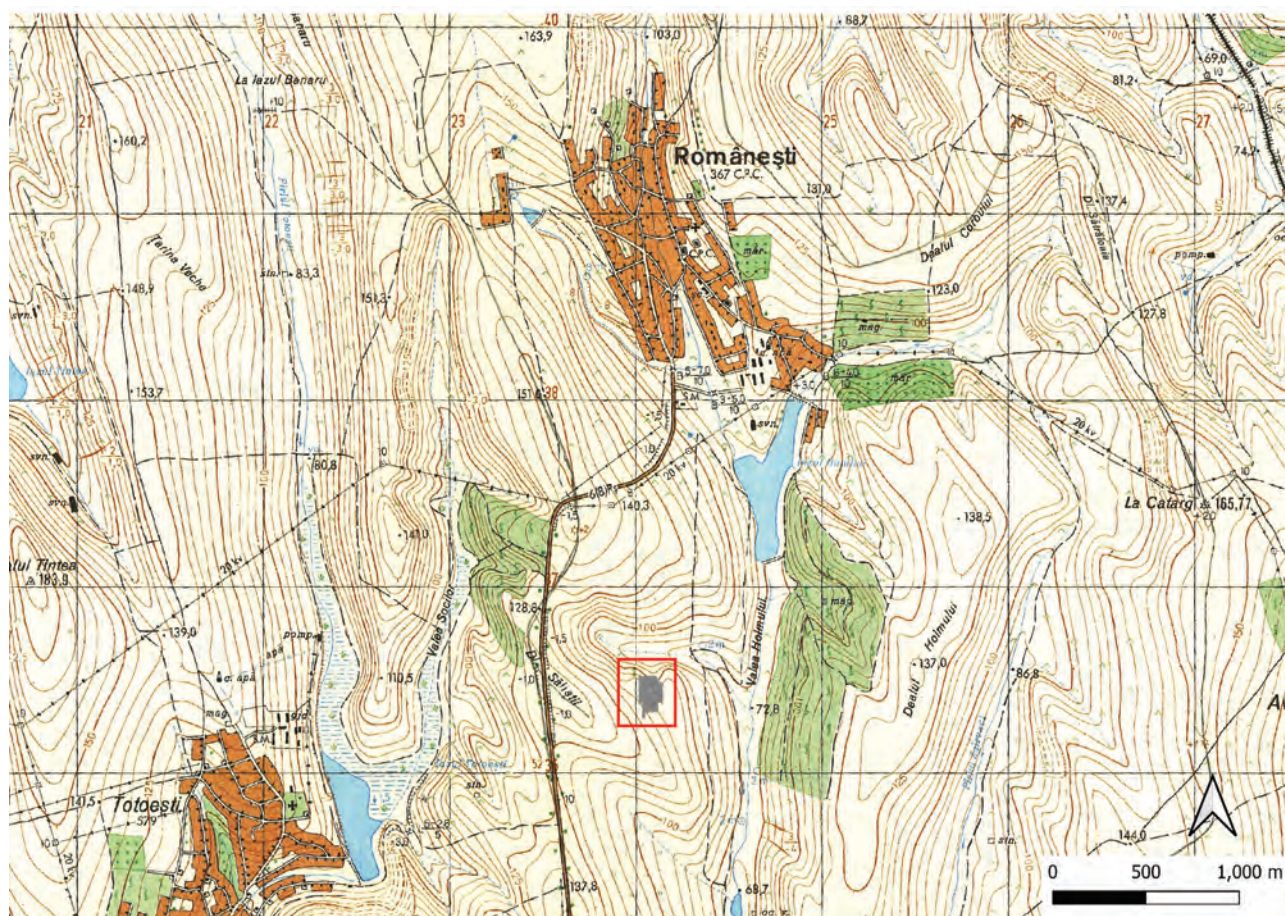
V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul Arheologic al Județului Iași (vol. II)*, 1985.

R Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1957.

³ Vulpe 1957.

1

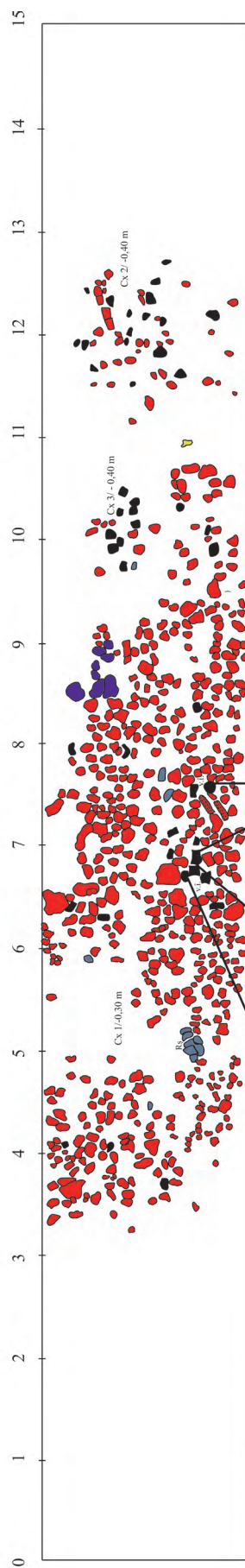

2

Pl. I. Amplasarea sitului Românești – „Dealul Uricani”/ „Valea Părului” pe: 1. harta României (suport harta: Google Earth),
2. Planul topografic al zonei (de A. Asăndulesei)

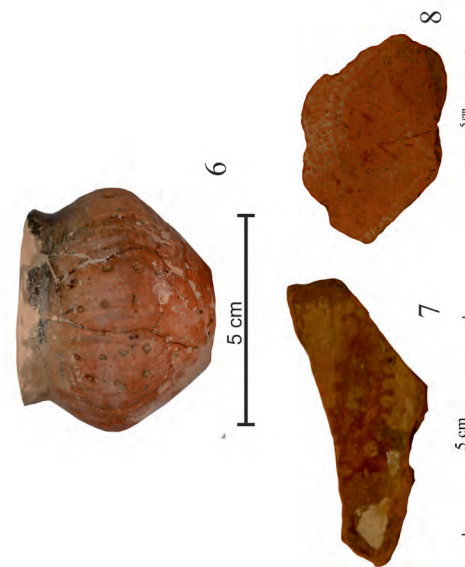
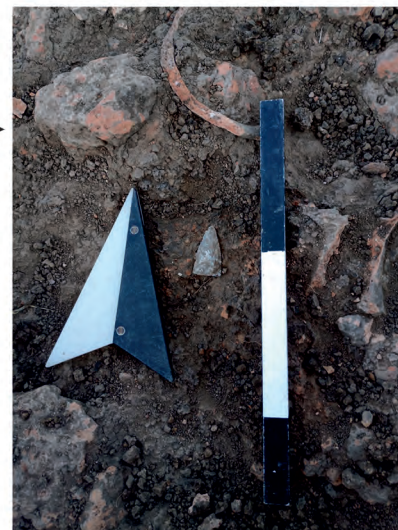
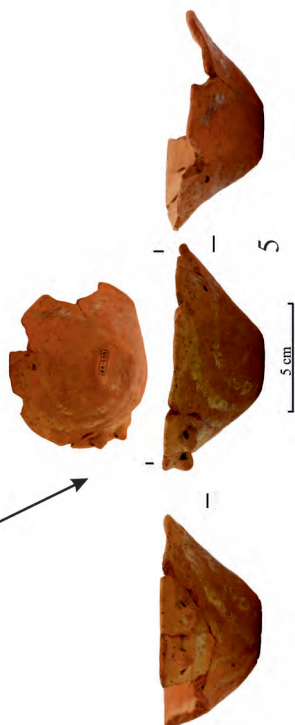
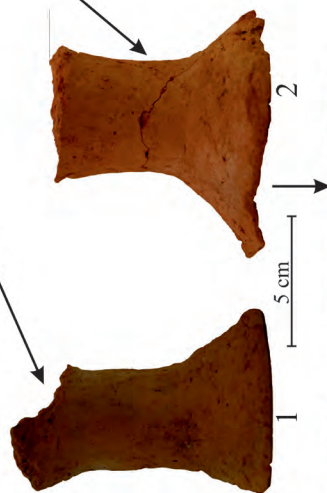
ROMÂNEȘTI - DEALUL URICANI 2023/ SI/-0,30-0,40 m/ Cx 1-3

Scara 1:20

Legendă:

- - lutoială arsă
- - ceramică
- - piatră
- - os
- - lutoială vitrifiată
- - cupru
- - vas întreg/întregibil
- - rășniță

3

4

Pl. II. Românești - „Dealul Uricani”. Planul secțiunii SI și artefacte descoperite în timpul săpăturilor

151. Stăuceni, com. Stăuceni, jud. Botoșani**Punct: Holm**

Tip de sit: 1 (locuire), 11 (locuire civilă), 111 (așezare deschisă), 112 (așezare fortificată)

Încadrare cronologică: 14 (Eneolitic - Cucuteni A3)

Cod RAN: 35893.01

Autorizație nr. 455/28.07.2023

Colectiv: Adela Kovács (MJ Botoșani); Doris Mischka, Carsten Mischka (Institut für Ur- und Frühgeschichte FAU Erlangen-Nürnberg); Constantin Aparaschivei (MB Suceava); Alexandru Nechifor (Muzeul Județean Botoșani); Aurora Botsch, Alissa Dittes, Levent Güç, Martin Gruber, Miray Kacai, Hanna Mandl, Hanne Schilmeier, Markus Trodler, Rajith Yoganantham, Franziska Wanka (Institut für Ur- und Frühgeschichte FAU Erlangen-Nürnberg); Miruna Oana (UBB Cluj-Napoca); Alina Aparaschivei (MB Suceava)

Finanțare: Muzeul Județean Botoșani – 7800 lei; Friedrich Alexander Universität: 55.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 31.07 - 25.08.2023

Din punct de vedere geografic teritoriul comunei Stăuceni, jud. Botoșani se află în nord-estul României, la 7 km de municipiul Botoșani, pe DN 29 D care leagă capitala de județ de localitățile din est: Trușești, Ștefănești, Iași și punctul de frontieră cu Republica Moldova, Stânca-Costești. În partea de vest, teritoriul comunei este limitat de pădurea Rediu.

Teritoriul comunei Stăuceni acoperă 43,64 kmp. și face parte din unitatea geomorfologică Podișul Moldovei, la limita subunității Câmpia Moldovei, care se caracterizează prin platouri largi, versanți abrupti, văi înguste și imașuri plate situate între dealuri ce nu depășesc 200 m altitudine.

Relieful din jurul sitului arheologic este străbătut de la nord la sud de râul Sitna, pe cursul căruia s-au amenajat mai multe iazuri, printre care și iazul Stăuceni.

Situl se află în zona geografică largă numită Podișul Moldovei care este cel mai întins podiș din țară, desfășurat aproximativ de la N la S. Acesta prezintă altitudini diferite în funcție de subunitate: este mai înalt în partea de N-V unde atinge 500-600 m. Acesta prezintă altitudini mai joase în N-E (200 metri) iar în partea de sud altitudinile coboară ușor de la 500 m la 200 m. Relieful este alcătuit dintr-o alternanță de culmi, depresiuni și culoare orientate spre S-E. În partea de N-E, relieful este alcătuit din dealuri scunde despărțite de văi largi și joase. În partea centrală și sudică este un relief de coline joase și o succesiune de dealuri prelungi cu interfluvii netede. Văile sunt adânci cu versanți înclinați, lărgindu-se spre sud. Pe versanți se evidențiază intense alunecări de teren.

Așezarea cucuteniană de la Stăuceni-Holm a fost descoperită, conform fișei de sit¹ de către Ion Nestor, în anul 1952. Ulterior nu a fost abordat de către colectivele de cercetare din cadrul Muzeului Județean Botoșani. În anul 2020, cu ocazia lucrărilor agricole din primăvară, au fost identificate pe teren fragmente ceramice tipice fazei A3 a culturii Cucuteni. În perioada 2021-2022 au fost

desfășurate cercetările geofizice, care au oferit o imagine completă și complexă asupra așezării și asupra sistemului de fortificație.

Evaluarea arheologică din aceasta etapă are ca scop cercetarea și delimitarea urmelor arheologice și stabilirea vechimii acestora, în comun cu o echipă de studenți de la Universitatea Friedrich-Alexander din Erlangen, Nuremberg, Germania. Au participat arheologi și conservatori de la Muzeul Național al Bucovinei și o studentă din România. Alături de aceștia a lucrat o echipă de elevi din cadrul Liceului Tehnologic Elie Radu din Botoșani.

Așezarea cucuteniană de la Stăuceni-Holm este afectată puternic de lucrările agricole care erodează sistematic suprafața locuințelor preistorice.

Anomaliile geofizice au fost determinate într-o primă etapă prin periegeze și cercetări sistematice de suprafață, fiind identificate o serie de urme arheologice afectate de lucrările agricole din zonă. Sondajul a avut ca scop determinarea cronologiei uneia dintre clădirile deja identificate pe cuprinsul sitului arheologic, prin cercetare geomagnetică, încadrarea cât mai precisă în peisajul epocii și determinarea relației structurii cu sistemul de fortificație aflat în imediata vecinătate a clădirii. Cercetarea arheologică din anul 2023 reprezintă de fapt continuarea investigațiilor non invazive și interdisciplinare din zonă, pentru a înțelege și reconstitui cât mai corect trăsăturile locuirilor neolitice din zonă. Evaluarea de teren din anul 2023 și-a propus de fapt continuarea investigațiilor interdisciplinare din zonă, după efectuarea unei cercetări de suprafață, pentru a înțelege și reconstitui cât mai corect trăsăturile locuirilor preistorice din zonă.

Cercetările de evaluare din anul 2023 s-au concentrat pe o parte din locuința numerotată generic pe planul sitului cu nr. 33. Au fost deschise două secțiuni cu dimensiunile de 5 X 9 m, păstrând un martor intermediar de un metru lățime. Ambele secțiuni au fost caroiate în chenare de 2 x 2 m, cu numerotare numerică pe o parte și notare alfabetică pe cealaltă latură, pentru a prelevare cât mai acritică a materialelor arheologice. Secțiunea I acoperă carourile: A-B-C/1-2-3-4-5 (caroul 5 are doar 1 metru lungime). Secțiunea II acoperă carourile D-E-F/1-2-3-4-5. Cele două secțiuni au fost trasate în așa fel încât să acopere parțial o zonă din exteriorul locuinței 33.

După demararea cercetărilor invazive s-a constatat faptul că nivelul arheologic este foarte aproape de suprafața actuală a terenului, respectiv la nu mai mult de -20 cm adâncime apar primele urme arheologice. Foarte puține fragmente de chirpici au putut fi atribuite pereților. Materialul ceramic și artefactele descoperite pe podeaua clădirii au fost preluate cu măsurare prin stație totală. După curățarea platformelor de lut ars, s-a demarat demontarea acestora în oglindă, fiecare bucată fiind întoarsă astfel încât să poată fi recompuse bârnelor care formau podeaua clădirii. S-a conturat extrem de vizibil urma in situ a bârnelor, cu amprente de lemn păstrate în forma lor originală de trunchiuri despicate.

După curățarea urmelor de pe teren a amprentelor de bârne a fost efectuată o nouă analiză geofizică cu magnetometrul pentru a identifica alte posibile anomalii

în interiorul celor două secțiuni. Pe marginea urmelor de la platformele de chirpici s-au observat anomalii puternice care indicau materiale cu semnal magnetometric. S-au identificat astfel un șanț de fundație a clădirii care înconjoară marginea exterioară a acesteia, precum și mai multe gropi. Șanțul variază în adâncime, neavând baza egală, în schimb ca urmare a secționării acestuia, în mai multe puncte, s-a observat că nu depășește 0,50 m, având fundul albiat. De la nivelul cel mai de jos al șanțului de fundare au fost săpate mai multe gropi de stâlp pentru susținerea pereților. Cele mai adânci gropi au fost identificate în zona centrală a clădirii, unde stâlpii erau dublați pentru susținerea coamei acoperișului. Într-o groapă de stâlp a fost identificată urma carbonizată de la un stâlp din lemn din stejar. Cercetarea șanțului și a gropilor de stâlp nu a fost epuizată și urmează să fie definitivată în campania următoare.

Materialul ceramic a fost preluat la Muzeul Județean Botoșani unde este în stadiul de curățare chimică și ulterior de procesare a descoperirilor. Materialul litic provenind de pe suprafața sitului și din secțiunile locuinței 33 au fost preluate de către prof. univ. dr. hab. Doris Mischka pentru analiză tipologică. Au fost prelevate mai multe probe de sol de pe podeaua clădirii și de sub podeaua acesteia, pentru flotare și identificarea semințelor, această cercetare fiind desfășurată la laboratoarele Universității Friedrich-Alexander.

Fiecare etapă de cercetare a fost documentată prin fotografii de ansamblu, prelevate din dronă, și de detaliu, cu diferite aparate fotografice. Au fost prelucrate imaginile pentru realizarea modelului terenului și a anomaliilor, realizând inclusiv modele 3D ale săpăturii, secțiunilor cercetate, bănelor, pieselor din teren. Toate acestea vor face parte dintr-o expoziție virtuală pe care intenționăm să o implementăm în comun cu studenții de la Universitatea Friedrich-Alexander.

Zona cercetată a fost conservată cu folie de plastic peste care s-a depus solul extras și s-a acoperit pentru cercetarea viitoare. Pentru publicul larg a fost organizat evenimentul „Ziua Porților Deschise” care a avut ca scop promovarea rezultatelor cercetărilor din această campanie și care a avut un ecou pozitiv în cadrul comunității locale din comuna Stăuceni dar și din orașul Botoșani.

Cercetările viitoare au în vedere epuizarea zonei deja începute (Secțiunea I și Secțiunea II), precum și extinderea suprafețelor pentru cercetarea Locuinței 33.

Abstract

Geographically the site Stăuceni-Holm is in the territory of Stăuceni commune, Botoșani county is in the north-east of Romania, 7 km from Botoșani municipality, just near DN 29 D. The Cucuteni settlement from Stăuceni-Holm, Stăuceni commune, Botoșani county, was discovered by Ion Nestor in 1952. In 2020, after the agricultural works performed in the spring, typical ceramic fragments of the Cucuteni A3 phase were identified on the surface. In the period 2021-2022, geophysical research was carried out. The researches from 2023 aimed to continue the interdisciplinary investigations in the area, after carrying out

a surface survey, in order to understand and reconstruct as accurately as possible the features of the prehistoric dwellings in the area. The 2023 assessment research focused on a part of the Housing generically numbered on the site plan with no. 33. Two trenches, with dimensions of 5 x 9 meters were opened, keeping an intermediate bulk of one meter wide. After the start of the invasive research, it was found that the archaeological level is very close to the current surface of the land, i.e. at no more than -20 cm depth the first archaeological traces appeared. After dismantling, the support structure of the floor was outlined, with the wooden imprints preserved in their original form of split trunks.

After clearing the field tracks of the beam impressions a new magnetometer geophysical analysis was performed in order to identify other possible anomalies within the two trenches. A foundation ditch surrounding the outer edge of the building, as well as several pits, were thus identified. The research of the ditch and postholes was not exhausted and it will be finished in the next campaign.

Illustrations list:

Fig. 1. Geographical location of the site from Stăuceni-Holm, Stăuceni commune, Botoșani county.

Fig. 2. Trenches I and II with the grid superimposed over the magnetometric image of House 33.

Fig. 3. General view of the floor platforms of House 33.

Fig. 4. General view of the beam impressions after the removal of the House 33 floor platforms.

Fig. 5. General view of the floor platforms of House 33 during the research.

Fig. 6. General view of the floor platforms of House 33 during dismantling.

Fig. 7. Processing of the magnetometry results obtained after dismantling the floor of Housing 33.

Fig. 8. Filling the foundation trench of the building.

Fig. 9. Pit from a postpole supporting the roof of the house.

Fig. 10. Filling the foundation trench of House 33.

Fig. 11. Pit from a postpole with traces of charred wood (oak).

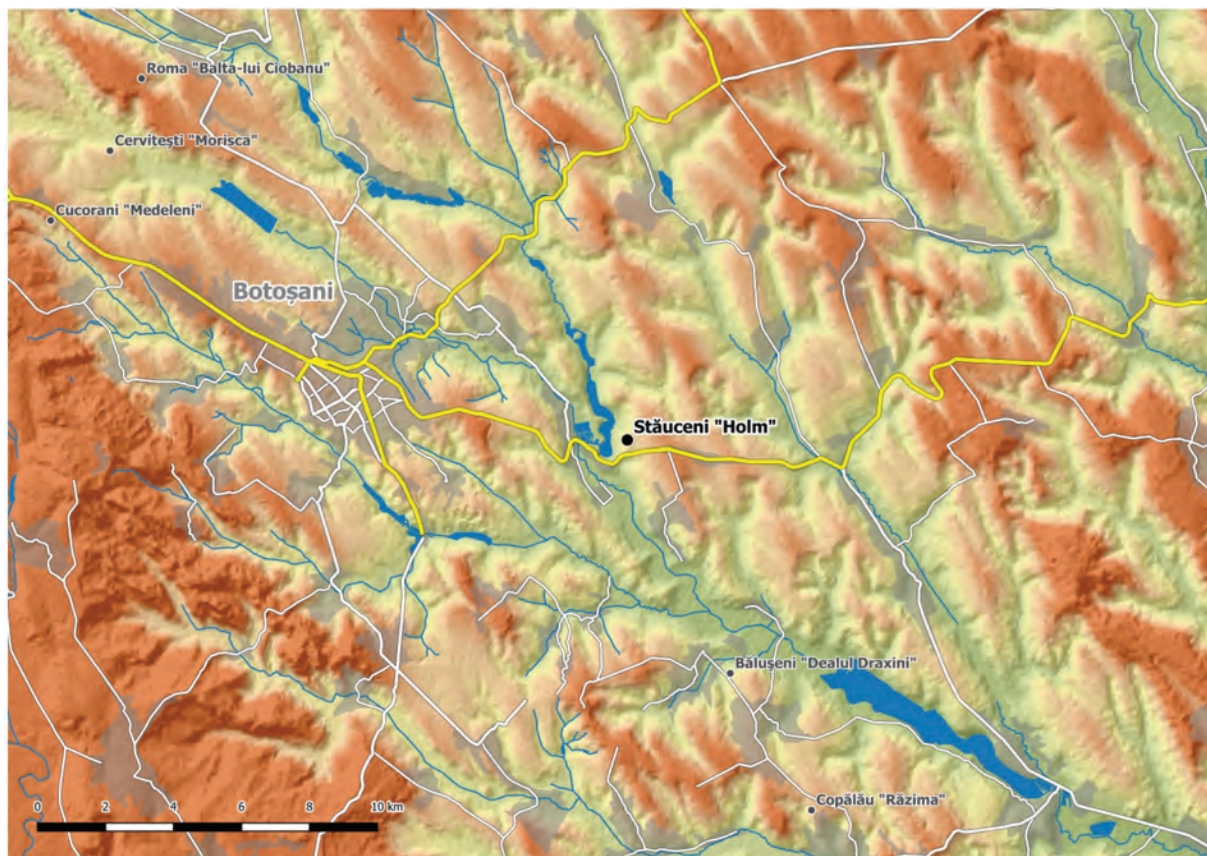

Fig. 1. Amplasarea geografică a sitului de la Stăuceni-Holm, com. Stăuceni, jud. Botoșani

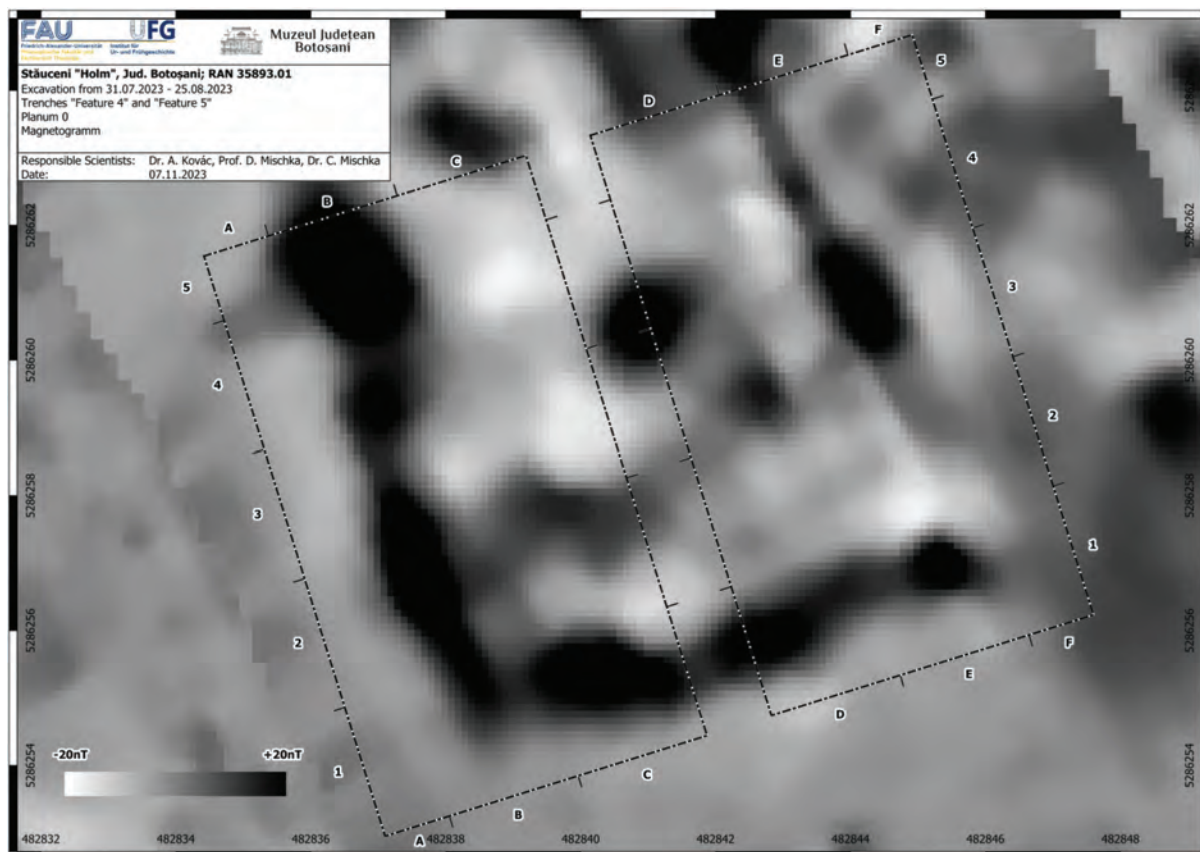

Fig. 2. Secțiunile I și II cu caroiul suprapus peste imaginea magnetometrică a Locuinței 33

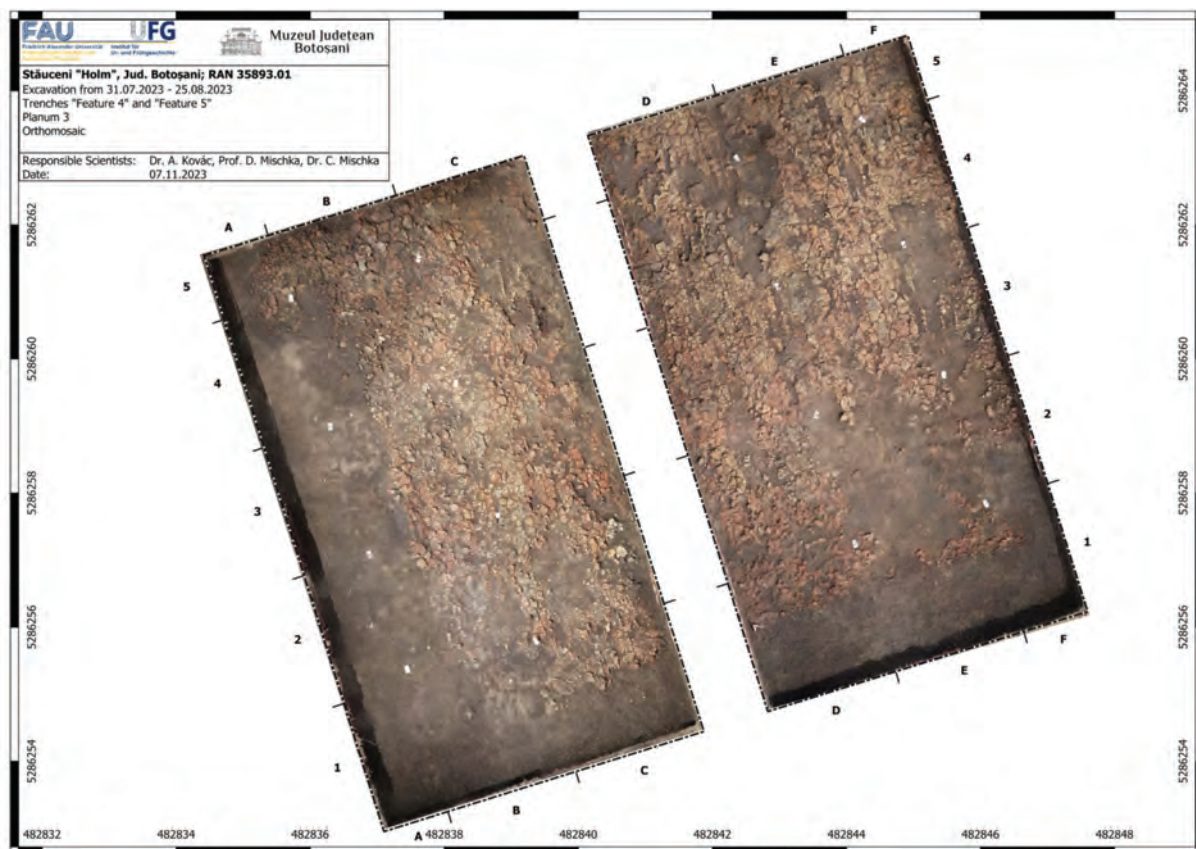

Fig. 3. Imagine generală cu platformele podelei Locuinței 33

Fig. 4. Imagine generală cu amprente de bârne după înlăturarea platformelor podelei Locuinței 33

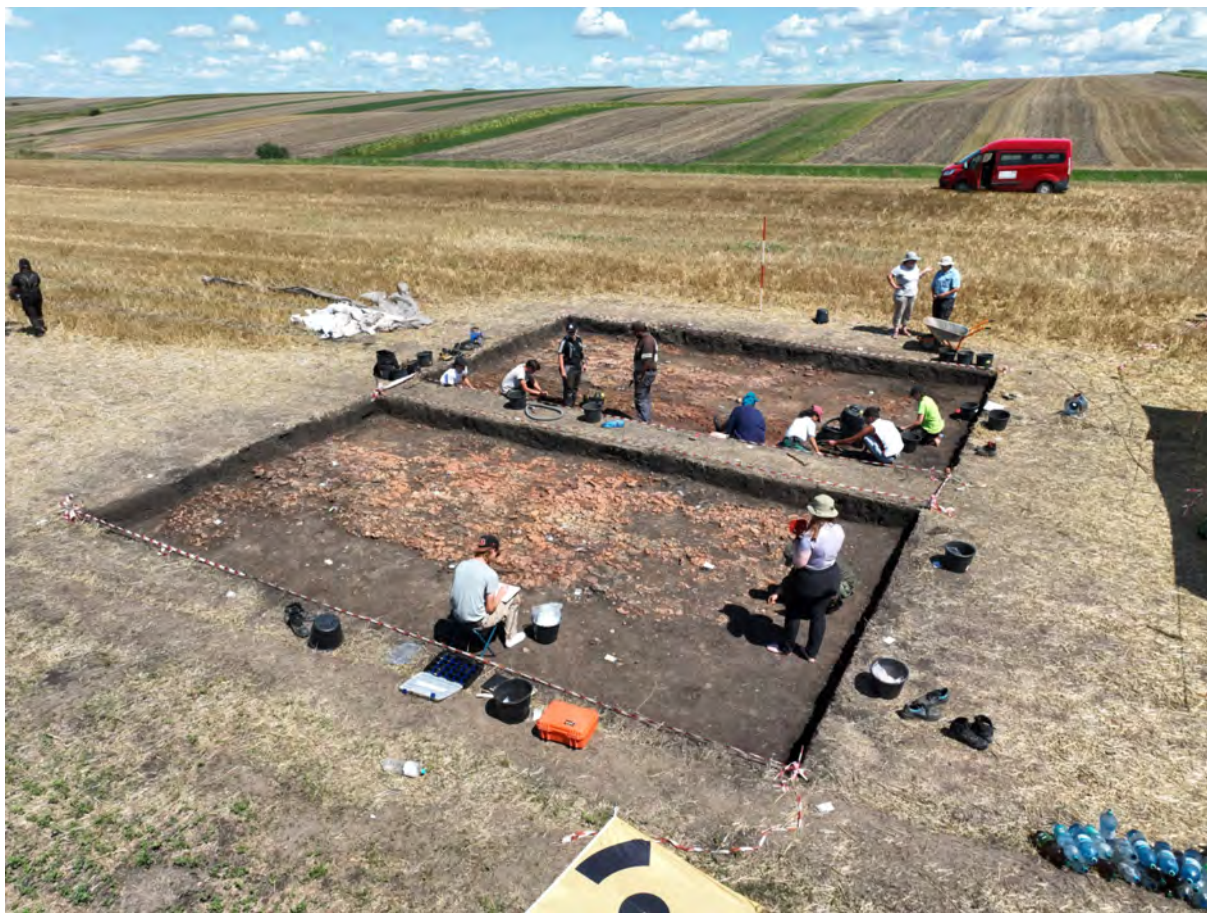

Fig. 5. Imagine generală cu platformele podelei Locuinței 33 în timpul cercetării

Fig. 6. Imagine generală cu platformele podelei Locuinței 33 în timpul demontării

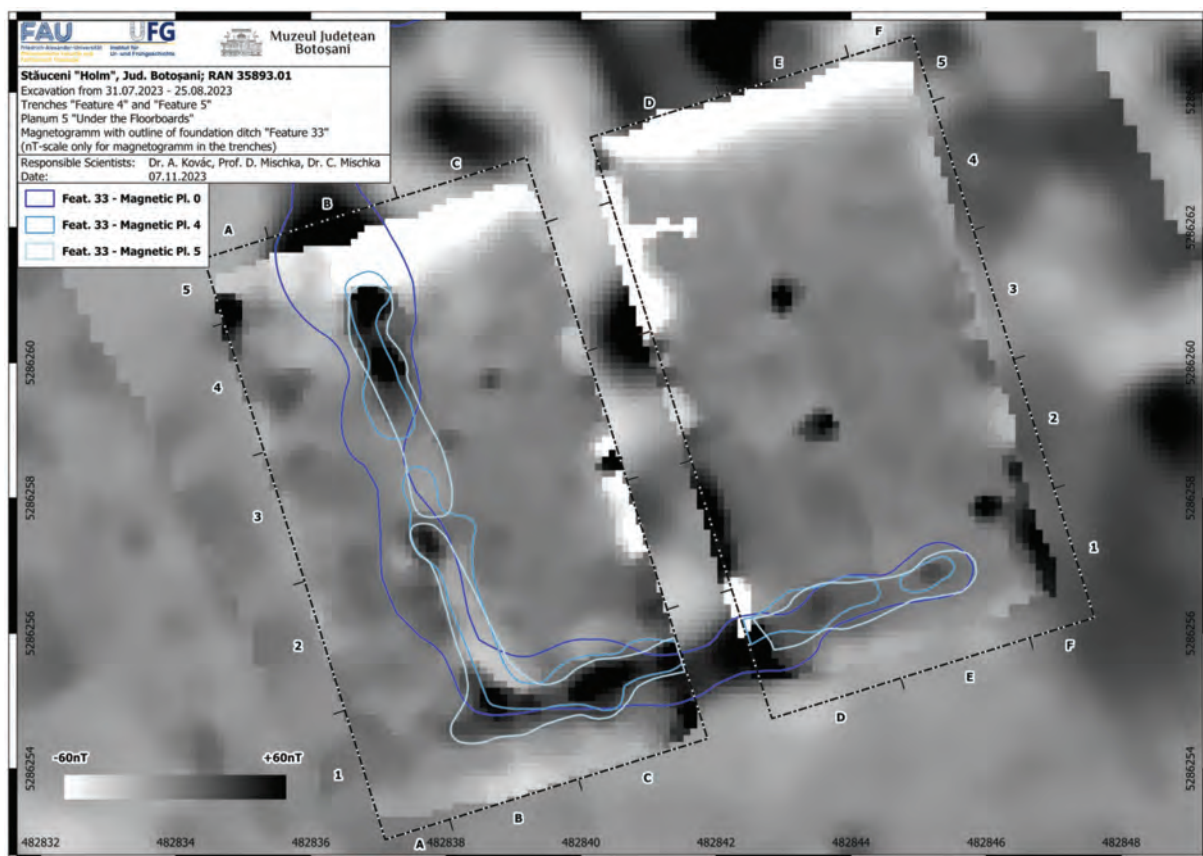

Fig. 7. Prelucrarea rezultatelor magnetometriei realizate după demontarea podelei Locuinței 33

Fig. 8. Umplutura șanțului de fundare a clădirii

Fig. 9. Groapă de la un stâlp de susținere a acoperișului locuinței

Fig. 10. Umplutura șanțului de fundare a Locuinței 33

Fig. 11. Groapă de par cu urme de lemn carbonizat (stejar)

152. Stâna, mun. Zalău, jud. Sălaj**Punct: Dealul Toșoiom****Tip de sit:** 31 (depozit/tezaur)**Încadrare cronologică:** 212 (La Tène mijlociu)**Autorizație nr.** 512/2023**Colectiv:** Horea Pop, Horațiu Cociș (MJIA Zalău)**Finanțare:** voluntariat (C. Marinceș, C. Vanci, S. Caba)**Data desfășurării cercetării:** 5.09.2023**Scurtă prezentare a sitului**

Descoperirea a fost făcută de către un utilizator de detector de metale (C. Iepurar, Stâna nr. 86) care a surprins două seceri și fragmente de bandă din fier provenind de la întăritura unei găleți din lemn. În urma predării acestora la DJC Sălaj ele au fost analizate de către reprezentanții Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.

Obiectivele cercetării

Recuperarea întregii depuneri și administrarea informației furnizate de contextul depunerii.

Rezultate și interpretarea lor

Diagnosticul a fost efectuat în localitatea Stâna, mun. Zalău, în data de 5 septembrie 2023, în vederea verificării situației arheologice a unei descoperiri întâmplătoare realizată în vara acestui an de către cetățeanul Cosmin Iepurar din Stâna, nr. 86. Aceasta constă în două seceri și fragmente de ramă din fier provenind probabil de la o găleată din lemn.

Deplasarea și diagnosticarea descoperirii a fost realizată în baza autorizației MC 512/2023 și s-a realizat cu colegi (H. Cociș) și voluntari (C. Marinceș, C. Vanci, S. Caba). Cercetarea a presupus trasarea unei casete de 1,5 x 2 m în care au fost descoperite urmele unei „depuneri” de unelte (2 seceri) din finalul La Tène-ului celtic (foarte probabil sec. 2 a.Chr.). Materialul arheologic descoperit urmează să fie conservat curativ și inventariat.

Scurtă descriere a descoperirilor

Secerile descoperite prezintă cârlig de atașare la mânerul din lemn, dar și nituri de fixare în acesta.

Tehnici de cercetare utilizate: Pe lângă cercetarea intruzivă în zona depunerii a fost realizată și diagnosticarea arealului pe o rază de 15m. Spre surprinderea noastră au mai fost descoperite piese arheologice, care însă nu se pot lega de descoperirea din cadrul diagnosticului (cuțit și zăbală celtică din fier). Toate piesele au fost amplasate în teren cu stația totală.

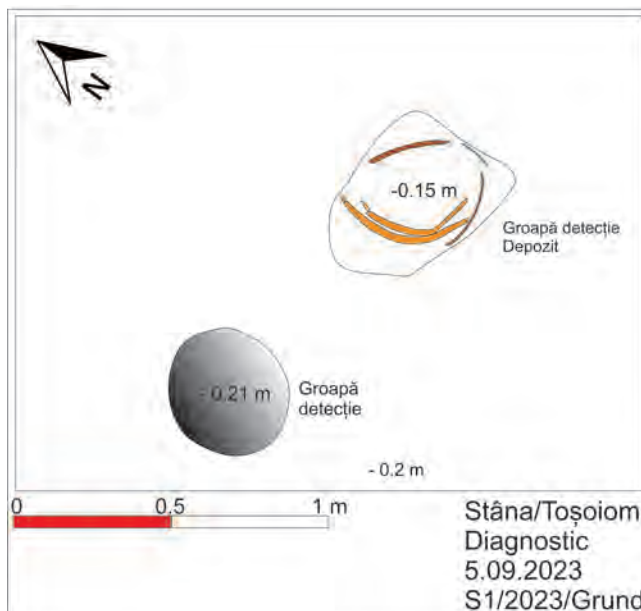
Obiectivele cercetărilor viitoare: coroborarea descoperirilor mai vechi cu cele din anul 2023.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: La finalul cercetării și restaurării inventarul va fi expus în segmentul Atelierului celtic de olar al expoziției de bază a MJIAZ.

Abstract

The diagnosis was carried out in the town of Stâna, municipality of Zalău, on September 5, 2023, in order to verify the archaeological situation of a chance discovery made in the summer of this year by the citizen Cosmin Iepurar from Stâna, no. 86. This consists of two sickles and fragments of an iron frame probably from a wooden bucket.

The displacement and diagnosis of the discovery was carried out under the authorization MC 512/2023 and was carried out with colleagues (H. Cociș) and volunteers (C. Marinceș, C. Vanci, S. Caba). The research involved tracing a 1.5 x 2 m box in which the traces of a “deposit” of tools (4 sickles) from the end of the Celtic La Tène (very likely 2nd century BC) were discovered. The archaeological material discovered is to be curatively preserved and inventoried.

153. Stâna, mun. Zalău, jud. Sălaj**Punct: în pădure, la sud-est de localitate****Tip de sit:** 3 (descoperire izolată)**Încadrare cronologică:** 153 (Epoca bronzului târziu)**Autorizație nr.** 515/3.08..2023**Colectiv:** Ioan Bejinariu (MJIA Zalău) - responsabil științific, Horațiu V. Cociș, Dan A. Deac (MJIA Zalău) - membri în colectiv**Perioada desfășurării cercetării:** septembrie 2023

Evaluarea de teren derulată la începutul lunii septembrie a anului 2023 într-o zonă împădurită din localitatea Stâna (jud. Sălaj) a fost impusă de descoperirea cu detectorul de metale a unei spade de bronz ce datează de la sfârșitul mileniului II î. Chr. – începutul mileniului I î. Chr. Zona supusă evaluării se află la sud-est de localitate, la sud de un drum care face legătura cu bazinul râului Agrij și care după toate aspectele era utilizat încă din preistoria târzie (epoca bronzului) ca arteră de legătură între valea Agrijului și pasul de culme dintre Stâna și Zalău ce mijlocea accesul spre partea de vest a actualului județ Sălaj și de aici mai departe spre Tisa superioară. În diferite puncte de pe ambii versanți ai dealurilor, de pe-o parte și de alta a văii, în ultimii ani au apărut o serie de descoperiri din prima și a doua epocă a fierului, majoritatea cu un postulat caracter funerar sau reprezentând depuneri votive. După toate aspectele menționate avem de-a face cu o zonă de pasaj.

Diagnosticul arheologic a urmărit în primul rând să adune date și indicii care să ne permită să reconstituim contextul în care în urmă cu circa 3000 de ani o spadă de bronz a ajuns în acest loc. Toate aceste date ar ajuta în mod cert la precizarea caracterului descoperirii. Mai ales în cazul descoperirilor realizate de către posesorii de detectoare nu există interes pentru recuperarea altor materiale care adesea apar în asociere cu piesele de metal (ceramică, oase, alte resturi organice, etc.). Am urmărit să identificăm prin săpătura arheologică orice fel de indicii importante pentru interpretarea descoperirii, dar și să recuperăm eventuale materiale arheologice non-metalice rămase în urma detecției. Totodată am dorit să obținem date despre cum fusese așezată inițial spada, forma și conturul unei eventuale gropi și în general orice fel de informații care ar ajuta la reconstituirea depunerii. După identificarea locului descoperirii am procedat la curățirea terenului din zonă de reziduurile vegetale pentru a deschide o secțiune de sondaj. Am constatat că locul unde a fost descoperită spada de bronz se află pe un drum forestier, iar utilizarea acestuia în trecut nu prea îndepărtat ar fi putut afecta poziția depunerii inițiale. Totodată terenul are o înclinație relativă spre nord, iar acest aspect ar fi putut favoriza eroziunea naturală în decursul mileniilor scurse de la depunere, mai ales în vremurile când versantul, probabil era lipsit de vegetația forestieră.

A fost deschisă o suprafață de 4 m² (2 m x 2 m), iar decopertarea s-a realizat manual. Chiar după îndepărtarea stratului de humus recent a apărut conturul gropii de extragere a spadei de către descoperitor. Aceasta are o formă lunguiață, ovală cu axul lung aproximativ pe direcția sud-

nord. După toate probabilitățile această formă este cea rezultată în urma eforturilor descoperitorului de a scoate piesa la iveală, așa că din acest punct de vedere nu avem o situație tocmai fericită. Groapa s-a conturat la adâncimea de 0,10 m / 0,12 m față de actualul nivel de călcare. Față de acest nivel (de conturare) groapa se adâncește foarte puțin, doar încă 15 cm. În paralel am efectuat în zonă pe o anumită suprafață observații și cercetări arheologice de suprafață, însă nici acestea nu au adus elemente suplimentare pentru aprecierea descoperirii. Nu cunoaștem din zona imediat învecinată vreo așezare contemporană cu spada de bronz (sf. mileniului II î. Chr. – începutul mileniului I î. Chr.), poate cu excepția materialelor ceramice descoperite în zona „Măgura Stânii” însă aici contextul arheologic a fost în mare măsură răvășit de amenajarea unui turn roman, dar și de lucrări mai recente.

Diagnosticul arheologic derulat pentru cercetarea locului unde a fost descoperită o spadă de bronz cu ajutorul detectorului de metale a furnizat extrem de puține date și indicii despre circumstanțele și contextul depunerii. Așa cum menționam am gasit doar conturul gropii de extragere a spadei de către descoperitor. Nu au apărut niciun fel de alte piese arheologice: ceramică, chirpici, oase, cărbune, etc. Probabil că amenajarea drumului forestier în trecut nu foarte îndepărtat a contribuit într-o anumită măsură la distrugerea unor indicii. Cel mai probabil și îndoirea spadei se datorează faptului că a fost afectată de greutatea unor atelaje sau mașini. După mărturia descoperitorului spada se afla în poziție orizontală, aproximativ pe lungimea gropii de extragere, pe direcția sud-nord, cu mânerul spre nord. Acest indiciu ne-ar duce cu gândul că spada ar fi fost depusă în poziție verticală (cum a fost cazul spadelor de bronz descoperite la Stoboru !). Dar aceasta este doar o presupunere. Cert este doar că acest diagnostic nu a furnizat rezultate utile pentru înțelegerea contextului arheologic dar nici indicii pentru a putea vorbi despre un anumit caracter sacru sau profan al descoperirii.

Spada de bronz descoperită la Stâna (jud. Sălaj) aparține tipului cu disc la mânerul plin. Lama este fixată de mâner prin intermediul a două nituri solide. Lama este destul de deteriorată și mai ales tăișul este foarte zimțat. Are o nervură centrală doar ușor reliefată, flancată de-o parte și de alta de două incizii verticale. După mâner lama se îngustează vizibil pentru a se lăți în treimea superioară, spre vârful ascuțit. Imediat după mâner lama este îndoită însă impresia personală este că pare mai degrabă o deteriorare modernă, produsă după amenajarea drumului forestier, probabil sub presiunea unor atelaje sau mașini care au trecut peste ea. Mânerul este foarte bine lucrat și păstrează o patină nobilă, cu un aspect verde-albăstrui, mat. Zona de fixare a lamei este puternic arcuită în semicerc, iar niturile de prindere apar la limita superioară a semicercului. Mânerul are un aspect tubular, ușor subțiat spre terminația discoidală. Atât mânerul cât și discul la extremitatea sa sunt bogat împodobite. Discul de la mâner este decorat pe ambele părți, iar la exterior apare un mic „umbo” central, ușor deteriorat din vechime. La o analiză a spadelor de acest tip pentru a compara decorul se dovedește că anumite motive decorative se regăsesc pe mai multe piese, însă în asocieri

diverse. Bunăoară pe discul spadei de la Hida (Sălaj) apare și acel ornament realizat din triunghiuri hașurate dispuse în jurul aceluși „umbo”. Ornamentul respectiv a fost sesizat și pe discul spadei descoperite la Șimleu Silvaniei (Sălaj) „Dealul Cetății” care este tot o spadă cu mânerul plin, dar aparține variantei „*Dreiwulstschwert*”, tipul Liptov / Liptau. Practic însă nu există două piese similare întru totul în privința decorului.

Datarea spadei descoperite la Stâna (jud. Sălaj) ridică aceeași problemă ca și în cazul altor descoperiri similare. Fiind vorba despre o depunere izolată, care nu se asociază cu alte piese este greu de plasat într-un context cronologic mai îngust. Spadele acestui tip apar însă și în depozite în asociere cu alte piese de bronz, iar depozitele respective se datează cu precădere în etapele Bronz târziu III și IV adică perioadele Ha A și Ha B1. În zona Sălajului spadele de bronz cu mânerul plin, aparținând tipurilor „cu cupă la mâner”, „cu disc la mâner” sau „*Dreiwulstschwert*”, respectiv „cu antene la mâner” sunt bine reprezentate numeric. După cunoștințele noastre ar fi vorba despre 12 piese în total, însă toate sunt descoperiri întâmplătoare. Printre ele și piesa recent descoperită la Stâna. Cele mai cunoscute sunt piesele descoperite la Stoboru, deoarece M. Rusu afând despre descoperirea respectivă a făcut cercetări la fața locului. A precizat că cele trei spade au fost depuse pe malul unui pârâu, într-o groapă cu vârful în sus. Din păcate în cazul spadei descoperite la Stâna rezultatele diagnosticului efectuat la scurtă vreme după descoperire nu au fost atât de generoase, în măsură să ofere date concrete despre un anumit context arheologic care să furnizeze indicii despre caracterul descoperirii.

Abstract:

The archaeological diagnosis sought to identify possible indications of the context of the deposition of a bronze sword in the boundaries of the Stâna locality, Sălaj county. The bronze sword was discovered with the metal detector. It is a sword belonging to the "full-hilt" type (*Vollgriffschwert*).

154. Stârciu, com. Horoatu Crasnei, jud. Sălaj**Punct: Cetătea****Tip de sit:** 313 (tezaur monetar)**Încadrare cronologică:** 213 (La Tène târziu)**Cod RAN:** 141.562.06**Autorizație nr.** 315/30.05.2023**Colectiv:** Horea Pop (MJIA Zalău) - responsabil științific; Teodor Taloș (MJIA Zalău), Cătălin Borangic - responsabili sector**Finanțare:** voluntariat**Perioada desfășurării cercetării:** 19 - 23.06.2023**Scurtă prezentare a sitului**

Cetatea de la Stârciu este situată la cca. 3 km. S-S-E de sat, aproape de *Munții Meseș*, pe un deal, cunoscut de localnici sub numele de „*Cetătea/Cetățuie*” (cod RAN 141.562.06, cod LMI SJ-I-s-B-20250). Aceasta a apărut în literatura de specialitate încă la începutul sec. 20 și mai apoi, la mijlocul secolului, în repertoriul preistoricianului maghiar M. Roska. Mamelonul, locuit în spoca dacică, este prevăzut cu două căi de acces prin șei de legătură. Fortificația este de tip promontoriu barat din două sensuri. Înspre valea *Ragului* șaua a fost tăiată de două șanțuri cu valuri puternice în spate, iar în partea opusă, unde accesul se făcea dinspre culmile mai înalte ale munților, șaua a fost secționată de 4 șanțuri cu valuri în spate. Spațiul protejat de fortificație (cele 3 terase artificiale) are o suprafață de cca. 0,36 ha. Alte două terase cu o suprafață de cca. 0,5 ha se află dispuse extra valum înspre trecătoarea prin *Munții Meseș*, dar deocamdată nu există dovezi de locuire în epoca dacică. Amplasarea cetății în fața trecătorii prin *Meseș* creată de *Valea Ragului* sugerează o folosire frecventă a acestei căi de legătură între bazinul *Crasnei* și cel al *Agrijului*, cale care trebuia controlată și supravegheată prin ridicarea unei fortificații ca și cea de la Stârciu. Sondajele arheologice, executate în anul 1969, au surprins elemente de palisadă în valul secționat. Materialele arheologice descoperite încadrează fortificația în intervalul sf. sec. II a.Chr-I p.Chr. În anul 1996 au existat preocupări privind reluarea cercetărilor pe Cetățuie în colaborare dintre Al. V. Matei cu regretatul arheolog Gheorghe Lazin de la Muzeul Județean Satu Mare, ocazie cu care s-a realizat o schiță a ansamblului fortificat.

Din nefericire, probabil în anul 2011, cetatea a fost grav afectată de amenajarea ilegală a unui drum forestier.

Diagnosticul de suprafață, realizat în anul 2015, de către Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău, a dus la descoperirea unui frumos torques (colan) dacic din argint și a numeroase piese din fier (cuțite, piroane, vârfuri de săgeți și lănci, etc.).

Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău a efectuat de asemenea și în anul 2021, un diagnostic arheologic pentru a stabili contextul unei descoperiri monetare în preajma dealului Cetățuiei. Ajutați de voluntari, arheologii muzeului zălaean, Horea Pop și Emanoil Pripon, au mai descoperit 37 de monede romane pe lângă cele 5 recoltate de către un pasionat de istorie. La începutul anului 2021 un pasionat de istorie din Zalău, a descoperit 5

monede romane republicane și imperiale pe versantul unui deal alăturat celui pe care se află urmele cetății dacice de la Stârciu. Cel care a efectuat descoperirea cu ajutorul unui detector de metale, a predat monedele Direcției Județene pentru Cultură Sălaj. Întregul tezaur (37 monede) a fost recuperat cu prilejul diagnosticului realizat în anul 2021.

Diagnosticul din anul 2022 a avut ca scop verificarea situației arheologice pe terasele extra și intra valum pentru a lămurii chestiuni privind cronologia și dispersia elementelor de locuire dacică din arealul cetății de la Stârciu – „*Cetățuie*”. Au fost efectuate 10 sondaje, majoritatea pe terasele exterioare elementelor defensive ale cetății. Pe acestea, în sec. 1 a.Chr., dacii efectuau depuneri cu caracter funerar. În sec. 1 p.Chr. însă, terasele au fost nivelate și mormintele au fost deranjate cu această ocazie. Ceea ce am descoperit noi în acest an sunt piese spectaculoase și contexte cu caracter funerar răvășite cu prilejul amenajărilor de anvergură amintite.

O surpriză extrem de plăcută a constituit-o descoperirea celui de-al doilea tezaur dacic de 35 monede romane din argint, pe una din terasele care au făcut obiectul cercetării noastre. Și acesta are ca ultimă monedă emisă de împăratul Tiberius (14-37 p.Chr.). Această descoperire se înscrie în seria de 25 tezaure descoperite în ultimii 115 ani pe teritoriul județului Sălaj și probabil că a fost îngropat la asediul roman, asupra cetății dacice, de către un locuitor sau apărător al acesteia, care a fugit din calea cuceritorilor.

Obiectivele cercetării

Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău a efectuat, la fața locului, în anul 2023, un diagnostic arheologic pentru a verifica, în continuare, situația arheologică a teraselor extra valum dinspre nord, mai precis a terasei T4, depozitarea unei posibile necropole dacice de incinerare.

Rezultate și interpretarea lor

Diagnosticul din acest an s-a derulat în datele de 19, 20, 21, 23 iunie 2023, în cadrul programului Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău: *Cetățile necunoscute ale Sălajului* finanțat de către Consiliul Județean Sălaj. Au fost descoperite piese de la scuturi, lănci, fibule (broșe), verigi din bronz, pandantive, cuțite, piroane. O parte din piese erau trecute prin foc. A fost descoperită și ceramică dacică fragmentară.

Scurtă descriere a descoperirilor

În acest an cercetarea s-a efectuat cu voluntari. În cele 4 zile de săpături au fost trasate 4 suprafețe de cercetare S1 (1 x 11 m), S2 (2 x 2 m), S3 (2 x 2 m) și S4 (1 x 1 m) fiind excavați 20 m². În cercetarea din acest an au fost identificate elemente de locuire, mai precis în S1 trasată transversal pe terasa T4 în vederea observării stratigrafiei acesteia. Ea este simplă sugerând o nuvelare ulterioară depunerilor funerare în vederea amenajărilor edilitare. De altfel au fost descoperite elemente (ceramică, chirpici) care argumentează afirmația. Au fost descoperite, în celelalte unități de cercetare, și trei depuneri de arme arse secundar ce pot fi conectate de preocupările funerare ale comunității dacice de la Stârciu. Dintre acestea doar descoperirile din S3 sunt cu siguranță piese metalice de inventar funerar (lance din fier îndoită ritual și oglindă din bronz) alături de oase incinerate și mici fragmente de lemn ars.

Tehnici de cercetare utilizate

Poziționarea tuturor pieselor în teren cu stația totală în vederea observării dispersiei acestora pe panta lină a terasei. Aceiași tehnică a guvernat și cele 4 sondaje trasate cu această ocazie.

Obiectivele cercetărilor viitoare: publicarea rezultatelor cercetării în Acta Musei Porolissensis. Ne propunem însă, pe viitor, o diagnosticare a elementelor defensive și de habitat intern al cetății dacice din apropiere și de verificare a teraselor din afara ariei fortificate, urmate apoi de un studiu monografic.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Discuțiile, la fața locului, avute cu primarul comunei Horoatu Crasnei, domnul Marian Mirișan, au deschis calea unei colaborări privind conservarea, protejarea și valorificarea turistică a cetății dacice din hotarul comunei prin defrișarea vegetației parazitare și asigurarea unei informări la fața locului cu date despre cetate.

Abstract

Archaeological Excavation from Stârciu – Dealul Cetățuie, Horoatu Crasnei commune, Sălaj County

The History and Art County Museum of Zalău has conducted an 10 test trenches on April 20-21st and 29th 2022 in order to identify the archaeological context of the terraces outside of the fortification. The excavation team was made up by volunteers: Ciprian Vanci, Daniel Crețu, Mihai Trif, Dan Bărbântă, Cristian Marinceaș who helped archaeologists Horea Pop, Horațiu Cociș and Dinu Bereteu in the excavation. It was discovered the second Dacian hoard from Stârciu composed by 35 roman denarii.

This finding has to be added to the 25 other coin hoards discovered in the last 115 years on the Territory of Sălaj County. The hoard is made up of 35 *denarii*, finishing with a coin minted during the reign of the emperor Tiberius (14 – 37 CE). Most likely, it has been buried during the Roman siege of the fortification by a local defender who escaped from the attackers.

The fortification from Stârciu is situated approximately 3 km S-S-E from the village, close to the Meseș Mountains, on a hill known by the locals as *Cetățuie* (RAN code 141.562.06, LMI code SJ-I-s-B-20250). It is known in the scientific literature since the beginning of the 20th century and included in M. Roska's repertoire published at the middle of the century. The top of the hill which was inhabited in the Dacian period has two access ways. The fortification is defended from two sides. In the direction of the Ragului valley the access way was cut by two trenches and *vallum*-type structures. On the opposite side, where the access to the fortification was made from the higher area facing the mountains, there are four trenches and adjacent *vallum*-type structures.

The space protected by the fortification (the three artificial terraces) has a surface of 0.36 ha. Two other terraces with a surface of approximately 0.5 ha are located *extra vallum* towards to Meseș Mountains pass, but so far no Dacian inhabitancy was detected on them. The location of this fortification in front of the pass through the Meseș

Mountains created by the Ragului valley suggests the fact that this pass was frequently used in between the basins of the Agrij and Crasna valleys which had to be controlled and protected. In 1969 some test trenches were dug which identified elements of the palisade in the sectioned *vallum*. The archaeological finds dates the fortification to the 2nd – 1st c. BCE. Unfortunately, in 2011 the fortification was heavily damaged by the illegal building of a forest road.

However, we have planned in the future to further survey this fortification by test-trenching the fortifications and its elements, both inside and outside of it.

Bibliografie:

Pop 2006 - Horea Pop, *Fortificațiile dacice din vestul și nord-vestul României*, Ed. Mega, Cluj Napoca, 2006, p. 34-35;

Pop 2022 - Horea Pop, Emanoil Pripon, *Stârciu, com. Horoatu Crasnei, jud. Sălaj. Punct Dealul lui Bențan*, CCAR, Campania 2021, p. 864.

155. Suceava, jud. Suceava**Punct: Curtea Domnească (ruine)****Tip de sit:** 322 (monument)**Încadrare cronologică:** 432 (epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 146272.03, Cod LMI SV-I-m-A-05391**Autorizație nr.** 576/20.09.2023**Colectiv:** Monica Dejan – responsabil de șantier (MNB Suceava), Ștefan Dejan, Beatrice Manole - membri în colectiv (MNB Suceava), Daniel Amariei – voluntar (masterand, UAIC Iași)**Total finanțare:** 13.104 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 2 - 23.10.2023**Date generale despre sit**

Curtea Domnească de la Suceava se găsește în centrul orașului având în apropiere Biserica Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, construită de Vasile Lupu, în anul 1643, pe locul unei biserici mai vechi.

Cercetările arheologice și publicarea lor, chiar dacă în parte, au oferit date esențiale despre dezvoltarea ansamblului, existența mai multor perioade de refacere, a mai multor pavaje, a unor trasee de ziduri, a unor construcții de lemn, considerate aparținând nucleului inițial, dar și a unor obiecte și monede care au permis datarea celor de mai sus. Situată în centrul orașului, spațiu care a rămas și astăzi cel mai intens populat, curtea a suferit agresiuni majore, începând cu sfârșitul secolului XVII, când Suceava își pierde complet importanța istorică de care beneficiase în calitate de principală reședință domnească, între sfârșitul secolului XIV și a doua jumătate a secolului XVI (cu o scurtă revenire ulterioară în timpul lui Vasile Lupu). Populația locală începe să folosească pietrele din construcțiile ruinate și să-și ridice propriile locuințe. Cadastrul austriac de la 1856 atestă deja pe teritoriul curții a numeroase case și o stradă ce traversa întreaga zonă (Pl. I).

Obiectivele cercetării.

Diagnosticul arheologic a fost solicitat în vederea elaborării Proiectului *Reabilitare Curtea Domnească din municipiul Suceava* - faza DALI și a avut în vedere obținerea de informații primare cu privire la starea de conservare a monumentului, a existenței unor intervenții anterioare și a unor eventuale informații arheologice și istorice noi. Din cele 13 casete propuse inițial au fost realizate 11, după cum urmează: cinci cu dimensiunile 2 x 2 m și șase cu dimensiunile 1,5 x 1,5 m. În momentul în care am stabilit cele 13 casete, în teren suprafața nu era curățată, fiind acoperită de vegetație înaltă, astfel două casete C 12 și C 13 nu au mai putut fi realizate.

Rezultatele cercetării

Deși sunt cunoscute date extinse din punct de vedere arheologic, care au stat la baza publicării mai multor articole și cărți, atât privind situația stratigrafică, cât și obiectele descoperite cu această ocazie, se poate considera că există zone limitate în care să nu existe intervenții moderne și contemporane care pot fi valorificate arheologic. Precizăm că întregul perimetru afectat de proiect este mult mai mare decât strict zona unde se păstrează ruinele, dar am hotărât să realizăm sondaje

limitate strict de împrejurirea cu gard. La nord, proiectul de punere în valoare așa cum a fost el gândit în acest moment are intervenții minime. Adăugăm că scanarea geomagnetică efectuată de Dr. Andrei Asăndulescu și echipa sa de la Universitatea Al. I. Cuza Iași a relevat existența unor numeroase ziduri provenind de la pivnițele caselor existente în zonă în secolele XIX-XX, prezente, de altfel, și pe cadastrele din anii 1856 și 1912.

Toate casele aflate în imediata apropiere a ruinelor, nu au oferit date arheologice suplimentare față de ceea ce știa până acum. Toate s-au realizat în pământul de umplutură provenind de la cercetările arheologice anterioare, din acest motiv nu există o stratigrafie și nici materiale arheologice concludente, ci doar fragmente ceramice de mici dimensiuni, din perioade diverse (sfârșitul sec. XIV – sec. XX). Subliniem însă că aceste casete sunt esențiale pentru evaluarea stării de conservare a fundațiilor monumentului ruinat și a celor câteva ziduri care astăzi se mai ridică de la sol. În casele C 1 (Pl. II/ 1, 2, 3) și C 2 a fost dezvelită fundația originală a tronsonului de zidărie, care a avut mai multe etape de realizare, fapt ușor de observat și din structura zidului care se mai păstrează. O parte din el este realizat prin zidire, având ca decorație brâuri din cărămidă nesmălțuită, iar o altă parte (estică) este turnată și realizată neglijent, dar păstrând o continuitate aparentă la exterior, cu excepția decorației care nu mai apare la acest tronson de zidărie. Talpa fundației a apărut la C 1 la -1,00 m, iar la C 2 la -1,35 m, față de actualul nivel de călcare. În caseta C 1 a fost surprinsă și locuința L 4 (Pl. II/4), cunoscută din precedentele cercetări arheologice, dar și un tronson de zidărie pe latura de est, la o adâncime de -1,00 m care coincide cu talpa fundației de pe latura de nord (tronsonul de zidărie atribuit lui Ștefan cel Mare). Această zidărie, îngrijit lucrată, din piatră fățuită, aparține locuinței L 4, cunoscută din cercetările anterioare. Faptul că tronsonul de zidărie al L 4 se termină acolo unde începe fundația zidului atribuit domniei lui Ștefan cel Mare, arată că această locuință a fost demantelată pentru a se realiza acest tronson (Pl. II/5). În ambele casete, s-a putut constata fundația realizată superficial, turnată, cu mortar de calitate proastă care s-a distrus în timp. Întregul tronson de zidărie are o stare proastă de conservare, cu pietre care se desprind, fenomen cauzat de factorul climatic, dar și de vegetația abundentă care crește nestingherită. Nu există stratigrafie arheologică, după cum am precizat, întreaga zonă a fost cercetată în campaniile anterioare, fiind prezent doar un pământ de umplutură, amestecat cu fragmente de cărămidă și de piatră de mici dimensiuni, provenind, în principal, din dărâmarea caselor moderne și contemporane, dar și din umplutura cercetărilor arheologice anterioare. Aceeași situație se repetă și în caseta C 2. Caseta C 3 s-a realizat pe latura estică a turnului de sud (Pl. III). Precizăm că la curtea domnească există și un turn la est, care în acest moment se găsește, în cea mai mare parte, sub șoseaua din imediata vecinătate. Turnul de sud a fost descoperit în timpul cercetărilor arheologice din anii 1989-1990, dar a căror documentație s-a pierdut. O nouă cercetare la turnul T2 s-a realizat între anii 1999-2000. Singura constatare a fost că cercetarea anterioară

s-a făcut de jur împrejurul turnului, distrugându-se toate straturile arheologice. Cu ocazia diagnosticului s-a ajuns la talpa fundației care se găsește la -1,10 m. De asemenea, s-a putut observa calitatea foarte bună a zidăriei și liantului folosit, atât la fundație, cât și la cele câteva asize din elevație care se mai păstrează. În partea de est a ruinelor curții domnești, acolo unde se găsesc pivnițele considerate ca aparținând domniei lui Vasile Lupu, au fost propuse trei casete, fiind realizate două, C4 și C 5. Acestea nu au stratigrafie arheologică, ambele casete surprinzând strict opera de restaurare din anii 1970-1980, când a fost propus și traseul zidăriei. Talpa fundației în caseta C 4 a apărut la -3,03 m față de actualul nivel de călcare, (cota 0, pragul curții domnești) pe peretele vestic se găsește o hidroizolație din carton asfaltat, iar fundația este protejată cu beton cu o grosime de 0,40 m, aparținând restaurării realizată între anii 2000-2005. În caseta C 5, talpa fundației se găsește la -2,60 m față de actualul nivel de călcare (cota 0, pragul curții domnești). Faptul că zidul reconstruit este poziționat pe toată lungimea lui la șoseaua intens circulată, face ca o bună parte din liant să se distrugă și zidul să se curbeze spre interior, fiind în iminent pericol de prăbușire. Zona pivnițelor este și ea puternic afectată pentru că cea mai mare parte a zidurilor reconstituite se găsesc în imediata apropiere a străzilor, fundația puțin adâncă se află direct pe solul galben. Caseta C 6 s-a realizat la o distanță de patru metri perpendicular pe zidul atribuit domniei lui Ștefan cel Mare și pe aceeași direcție cu caseta C 2. După înlăturarea stratului vegetal, următorul este reprezentat de o umplutură contemporană care conține piatră și cărămidă sfărâmată, până la adâncimea de -0,58 m. După epuizarea acestei umpluturi a fost surprins un colț de la o locuință (?) de la care proveneau așchii de lemn carbonizat și chirpic, în colțul de sud vest al casetei. Acest complex a mai fost documentat cu ocazia cercetărilor din anul 2003, fiind marcat cu denumirea C 8. Umplutura acestui complex este răvășită de săparea fundațiilor pentru o casă modernă care s-a ridicat aici și care l-a distrus bună parte. Lipsa materialelor nu ne permite datarea complexului medieval, dar este important de semnalat că aici este singura zonă în care acest strat medieval a mai putut fi surprins. În plus, la -1,30 m a mai fost surprins un strat de arsură, fără materiale arheologice. La -1,80 m a apărut stratul de steril arheologic. Casetele 7, 8, 9, 10, 11 (Pl. IV) aflate între 5-10 m distanță de ruine spre nord și est, s-au intersectat cu amenajările moderne și contemporane, straturile medievale fiind complet demantelate de umplutura utilizată pentru amenajarea drumurilor, dar și de existența unei case (casetele 9 și 10), care exista încă în anii de început ai cercetărilor arheologice, din anii 1953-1954.

Obiective ale cercetărilor viitoare și propuneri

Diagnosticul arheologic de la Curtea Domnească din Suceava a oferit posibilitatea de a reîncepe, chiar dacă limitat, o cercetare arheologică la ruinele acestui monument care merită întreaga noastră atenție. Datele obținute cu acest prilej ne permit să evaluăm cu mai multă claritate care ar putea fi viitoarele priorități în cercetarea arheologică. Posibilitatea de a face astfel de descoperiri în viitor există, dar ea este limitată, așa cum s-a observat în caseta C 6,

unde a fost surprins, pe o porțiune restrânsă, solul medieval. De asemenea, dezvelirea fundațiilor de la tronsoanele de zidărie originale relevă gradul lor de conservare și posibilitatea unor eventuale intervenții viitoare. Din punctul nostru de vedere, viitorul proiect de punere în valoare a curții domnești ar trebui să valorifice creativ întreaga zonă centrală în care mai există monumente medievale care ar putea integrate într-un ansamblu istoric coerent.

Abstract

The Princely Court of Suceava is located in the center of the city nearby the Church of the Nativity of Saint John the Baptist, built by Vasile Lupu in 1643, above an older church, dated at the ending of the 14th century.

The archaeological research and their publication, even if in part, provided essential data about the development of the ensemble, the existence of several restoration periods, several pavements, some wall routes, some wooden constructions, considered to belong to the original core, but also of some objects and coins that allowed to understand the history of this monument.

The archaeological research at the Princely Court in Suceava offered the possibility to restart, even in limited space, an archaeological research at the ruins of this monument that deserves our full attention. The data obtained on this occasion allow us to assess more clearly what could be the future priorities in archaeological research. The possibility of making such discoveries in the future exists, as it was observed in C 6, where a small portion of medieval soil was discovered.

Pl. I. Aspectul Curții Domnești de la Suceava, zona îngărdită, în momentul începerii cercetărilor arheologice: s-a putut constata existența unei vegetații întinse care a fost curățată pentru realizarea casetelor

P

Pl. II. Suceava, Curtea Domnească C 1: 1-2 - pământ de umplură în zona fundațiilor; 3 - talpa fundației tronsonului atribuit domniei lui Ștefan cel Mare; 4 - fundația locuinței L 4 (demantelată pentru ridicarea tronsonului de zidărie al curții); 5 - talpa fundației tronsonul de zidărie atribuit lui Ștefan cel mare și relația cu locuința L 4

Pl. III. Suceava, Curtea Domnească C 3 Turn T2. Etape de realizare pentru caseta C 3 - se observă zidăria de bună calitate pentru turn, lipit de turn se găsește un tronson de zidărie provenind de la o construcție modernă

P. IV. Suceava, Curtea Domnească C 11: 1 - îndepărtarea stratului vegetal; 2 - tronson de zidărie aparținând unei case demolate și care a folosit pietre provenite din ruinele curții; 3 - strat de demolare cu fragmente de cărămidă; 4-5 talpa fundației zidului cu detaliu.

156. Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj**Punct: Observator****Tip de sit:** 112 (așezare fortificată); 21 (necropolă)**Încadrare cronologică:** 152 (epoca bronzului mijlociu), 153 (epoca bronzului târziu), 16 (Hallstatt), 213 (La Tène târziu), 431 (Epoca medievală timpurie)**Cod RAN:** 139893.01**Autorizație nr.** 316/30.05.2023**Colectiv:** Horea Pop - responsabil științific (MJIA Zalău); Aurora Pețan (UV Timișoara), Ovidiu Udrescu (Univ. Pitești), Teodor Taloș (MJIA Zalău) - responsabili sector; Melania Pohaidac (MIA Sighetu Marmatei), Horațiu Cocîș (responsabil sector, MJIA Zalău)**Finanțare:** 15.000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 17.07.2023**Scurtă prezentare a sitului**

Punctul se află amplasat la nord de orașul Șimleu Silvaniei, pe „Măgura Șimleului”, la cota maximă a acesteia (597 m). În 1978 Al. V. Matei execută, pe platoul central al „Măgurii”, o secțiune de verificare și o serie de periegeze în zona întregului masiv, descoperind „fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată” atribuite de autor, epocii dacice. Începând cu anul 1994, vor fi demarate în acest punct, primele săpături arheologice sistematice, de către un colectiv coordonat de regretatul dr. Mircea Rusu, de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj Napoca. Până în prezent au fost efectuate 16 campanii de săpături, iar suprafața cercetată este de peste 2000 mp. Pe parcursul acestor campanii au fost descoperite materiale ceramice din neolitic, complexul cultural Criș și enolitic final, cult. Coțofeni, un complex arheologic aparținând perioadei timpurii a epocii bronzului (mormânt de incinerare), ceramică cu decor de tip Wietenberg atribuită perioadei mijlocii a epocii bronzului, toate acestea destul de reduse ca pondere în comparație cu materialul și complexele etapelor superioare de locuire din perioada târzie a epocii bronzului, prima epocă a fierului și perioadei dacice.

Obiectivele cercetării

În acest an am încheiat cercetările la Șimleu Silvaniei - *Observator* cu cea de-a 16-a campanie arheologică, la 29 de ani de la debutul acestora în anul 1994. Pentru acest an ne-am propus continuarea cercetării, prin sondaj, în partea cea mai înaltă a incintei nr. 5, în ideea verificării situației arheologice din acest sector neinvestigat deocamdată la o scară mai mare. Diagnosticul din anul precedent și 2021 a oferit concluziile potrivit cărora incinta 5 ar fi depozitarea necropolei dacice aferente locuirii fortificate (incintele 1-4).

Rezultate și interpretarea lor

În anul precedent, 2022, în S1 a fost surprins un singur complex arheologic (Cx2) care este o groapă de provizii din epoca fierului și urme de la o posibilă locuință din aceeași perioadă, nivelată însă secole mai târziu în epoca dacică. A fost golit și un sfert din groapa de căutători de comori (Cx3), cât a fost surprins în cercetarea noastră, fiind descoperite fragmente ceramice rulate preistorice și un toporaș din bronz de tip celt în solul excavat acum 100 de ani. Descoperirea de senzație provine din suprafața S2 unde a fost identificat și conturat un mormânt dacic

de incinerare cu dimensiunile de 1,4 x 1,0 m depus pe o amenajare patrulateră, din sol gălbui tasat, cu colțurile rotunjite de 0,8 x 1,0 m.

În anul 2023 am abordat sectorul prin trasarea unei secțiuni de sondaj (S1) perpendiculară pe S1/2022, pe direcția E-V, în dreptul metrilor 7,5-9 ai săpăturii din anul precedent. În Secțiunea S1 (1,5 x 18 m) au fost descoperite câteva complexe arheologice dintre care Cx1 (Mormântul M1/2023) este o urnă cu oase incinerate și un fragment de podoabă din os ornamentat neincinerat. Urna nu păstrează partea superioară a recipientului (fiind identificat la nivelul de conturare al stâncii la -0,15 m, partea inferioară a vasului fiind surprinsă la -0,25 m), care pare a se data în epoca bronzului. Vasul a fost depus într-o groapă săpată special după dimensiunea acestuia (0,25 m diametru).

Complexul Cx7 (S1, 0-5 m) este unul de locuire de suprafață din prima epocă a fierului (cultura Gava), precar conservat din care au fost surprinși în săpătură două gropi de stâlp (Cx 5 și Cx 6, cu diametrele de 0,3 m și adâncimi de 0,25 m). Prezența chirpiciului și a unor fragmente ceramice sunt singurele elemente de inventar surprinse în cercetarea noastră.

De asemenea în S1/2023 a fost surprins un alt complex de locuire adâncit Cx 8, în dreptul 11,5-14,5 m. Adâncimea sa de conturare este la 0,25-0,40 m, iar în dreptul 12,8 m adâncimea sa este de 0,9 m față de nivelul de călcare. Complexul are umplutura cu sol negru afânat și cu mult material ceramic (recipiente fragmentare, chirpici) și se datează foarte probabil în bronzul târziu, grupul Cehăluț.

Suprafața S2 (1,5 x 1,5 m) a fost trasată în dreptul 7,5 - 9 m ai S1/2022 spre est în vederea completării informației anterioare. În anul precedent picuri din argint, provenind, foarte probabil, de la podoabe arse secundar pe rugul funerar, au fost descoperite în număr mare între 7 - 8,5 m ai suprafeței S1, sugerând prezența unui alt mormânt în proximitate. În campania anului 2023 au fost de asemenea descoperiți numeroși picuri din argint în S2/2023, dar prezența copacilor masivi ne-au împiedicat să extindem cercetarea pentru a lămurii prezența acestora în număr atât de mare. Poate fi vorba și despre rămășițele unui mormânt afectat de lucrările antropice ulterioare, sau chiar de spolierea sa parțială în epocă.

Suprafața S3/2023 (7 x 2,5 m), orientată E-V, a fost trasată la 3 m nord de S1/2023, între 7 - 14 m ai S1. Pe lângă numeroase piese mărunte din fier, bronz și argint, în colțul sud-vestic a fost descoperită o urnă cu oase incinerate de care pot fi conectate unele piese metalice mărunte identificate în proximitate. Urna este de fapt un kantharos de mari dimensiuni, modelat la roată, căruia îi lipsesc părțile superioare ale torților și zona buzei recipientului. Depunerea funerară nu a presupus o amenajare specială, fiind sesizată cu dificultate prezența unei gropi destinată acestei depuneri.

Suprafața S4 (orientată S-N, 5 x 1,5 m) a fost trasată la 12 m nord de S1/2023, în dreptul 11 - 12,5 m ai secțiunii S1/2023. Pe lângă cele câteva piese din metal și ceramică descoperite fără un context special, pe latura estică a sondajului, a fost descoperit un complex funerar cu lance din fier pe platformă amenajată special din sol steril adus din altă parte. Amenajarea s-a efectuat pe sterilul locului,

acum la -0,3 m adâncime, neavând o suprafață mare (0,35 x 0,30 m), atât cât să susțină o mână de oase incinerate peste care a fost depus vârful de lance.

Scurtă descriere a descoperirilor

Depunerea funerară conținea oase incinerate, fragmente de piese din fier (paftale?, coif?, armură?), bronz (verigi) și argint (podoabe?) puternic arse secundar. Totodată au fost descoperite și piese netrecute prin foc, dar mai puține. Elemente privind comportamentul funerar la daci au mai fost descoperite în siturile dacice din Sălaj, dar cercetările nu s-au concretizat prin identificarea unor morminte intacte. Acestea fie au fost jefuite, răscolite sau nivelate de-a lungul timpului.

Tehnici de cercetare utilizate

Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău a reluat cercetările arheologice în cimitirul dacic de la Șimleu Silvaniei - *Observator*. În urma descoperirii unei gropi mari de căutători de comori, realizată în urmă cu probabil peste 100 de ani, în hotarul localității Șimleu Silvaniei, în situl din punctul *Observator de pe Măgura Șimleului*, s-a decis realizarea unui diagnostic arheologic la locul în care a fost identificat braconajul arheologic. Cercetarea a debutat în anul 2022 și a continuat în anul 2023, între 3-17 iulie. Campania anului 2023 a intenționat să surprindă, prin extindere, o mai mare suprafață din incinta 5 a sitului pentru descoperirea altor morminte dacice de tipul celui cercetat în anul precedent. Pentru aceasta au fost trasate, 4 suprafețe (S1 lungă de 18 m și lată de 1,5 m; S2: 1,5 x 1,5 m; S3: 2,5 x 7 m; S4: 1,5 x 5 m) fiind cercetată o suprafață de 55 mp în care a fost descoperit un bogat material arheologic special (cca 80 piese din fier, bronz și argint).

Obiectivele cercetărilor viitoare

Extinderea cercetării la alte suprafețe pentru identificarea altor complexe funerare dacice și publicarea rezultatelor prin studiu monografic

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare. Parteneriat cu Primăria Șimleu, Poliția Locală și Ocolul Silvic și administratorul fondului de vânătoare privind monitorizarea tranzitului de persoane în sit în vederea descurajării braconajului arheologic.

Abstract

This year we finished the research at Șimleu Silvaniei - *Observator*, with the 15th archaeological campaign, 28 years after their beginning, in 1994. For this year, we proposed research, by test trenches, in the highest part of enclosure no. 5, with the main goal of verifying the archaeological situation in this uninvestigated sector for now. The diagnosis from the previous year provided the conclusions according to which enclosure 5 would be the repository of the Dacian necropolis related to the fortified habitation (enclosures 1-4). Almost 36 square meters were excavated in 2 surfaces (S1 = 20 x 1.5 m and S2 = 2.5 x 2.5 m) which captured the orientation (approx. N-S) of the mound in enclosure 5. Our intention was also to investigate a massive treasure hunter's pit that burrowed deep into the rock, over 100 years ago, the upper part of the mound. In our research, a Dacian arrangement of the hill was found for the creation of the surfaces intended for burials. A

single archaeological complex (Cx2) was captured in S1, which is an Iron Age provision pit and traces of a possible dwelling from the same period but leveled centuries later in the Dacian era. A quarter of the treasure hunter's pit (Cx3) was also emptied, which was surprising in our research, with prehistoric rolled pottery fragments and a Celtic bronze ax being discovered in the soil excavated 100 years ago. The sensational discovery comes from surface S2, where a Dacian cremation grave with dimensions of 1.4 x 1.0 m was identified and outlined, deposited on a quadrangular arrangement, made of compacted yellowish soil, with rounded corners of 0.8 x 1.0 m. The burial contained cremated bones, fragments of heavily secondarily burnt iron (buckle?, helmet?, armor?), bronze (rings), and silver (ornaments?). At the same time, pieces that did not pass through the fire were also discovered, but fewer. Silver spikes, most probably coming from secondary burnt ornaments on the funeral pyre, were discovered in large numbers between 7 - 8.5 m of the S1 surface, suggesting the presence of another tomb in the vicinity.

The County Museum of History and Art in Zalău has resumed archaeological research in the Dacian cemetery at Șimleu Silvaniei - *Observator*. Following the discovery of a large pit of treasure hunters, made probably more than 100 years ago, within the boundaries of the town of Șimleu Silvaniei, in the site at the Observatory point on Măgura Șimleului, it was decided to carry out an archaeological diagnosis at the place where it was identified archaeological poaching. The research started in 2022 and continued in 2023, between July 3-17. The 2023 campaign intended to capture, through expansion, a larger area of precinct 5 of the site for the discovery of other Dacian tombs of the type investigated in the previous year. For this, 4 areas were drawn (S1 18 m long and 1.5 m wide; S2: 1.5 x 1.5 m; S3: 2.5 x 7 m; S4: 1.5 x 5 m) and a 55 m² area was investigated in which discovered a rich special archaeological material.

This year's campaign resulted in the discovery of three more Dacian cremation graves (two in urn and one with a spear on a specially arranged platform). Traces of two prehistoric dwellings with a relatively rich ceramic inventory were also discovered.

Elements regarding the funerary behavior of the Dacians were also discovered in the Dacian sites in Sălaj, but the research did not result in the identification of intact graves. These have either been looted, uprooted, or leveled over time. The research, carried out by the County Museum of History and Art in Zalău, as part of the Unknown Fortresses of Sălaj/Sacred and Profane among the Dacians of Northwestern Romania, funded by the Sălaj County Council.

Bibliografie:

Pop 2006 - H. Pop, *Fortificațiile dacice din vestul și nord-vestul României*, Ed. Mega, Cluj Napoca, 2006, p. 39-43;
op 2009 - H. Pop, *Așezări dacice din vestul și nord-vestul României (sec. II î.Chr.-I d.Chr.) - cu specială privire la Depresiunea Șimleului*, Ed. Mega, Cluj Napoca, 2009, p. 98-99.

157. Șpălnaca, com. Hopârta, jud. Alba**Punct: Fânață****Tip de sit:** 1 (locuire), 311 (depozit de bronzuri)**Încadrare cronologică:** 153 (epoca bronzului târziu), 32 (epoca romană)**Cod RAN:** 4730.07**Autorizație nr.** 130 din 20.03.2023**Colectiv:** Ilie Lascu - responsabil științific, George Bounegru membru colectiv, (MNUAI)**Perioada desfășurării cercetării:** 23-30.03.2023

În perioada 23-30.03.2023, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia a organizat un diagnostic arheologic intruziv pe raza satului Șpălnaca, comuna Hopârta, având ca obiectiv recuperarea unui depozit de bronzuri și a informațiilor arheologice din acest punct. Acesta a fost identificat cu ajutorul detectorului de metale, într-o zonă care nu era cunoscută ca sit arheologic. Descoperitorii nu au ridicat piesele din teren și au anunțat instituțiile abilitate.

Locul descoperirii este amplasat în podișul Târnavelor, la aproximativ 4,5 km de salina de la Ocna Mureș (Fig. 1), pe o pantă cu înclinație sudică, la altitudinea de 293 m, pe partea dreaptă a pârâului Silivaș (Fig. 2).

Zona unde a fost identificat depozitul este una extrem de bogată în descoperiri arheologice, datorită amplasării în imediata vecinătate a salinei Ocna Mureș care era exploatată din epoca bronzului¹. Se observă o concentrare extrem de mare de locuri, depuneri și descoperiri izolate, din diverse perioade istorice, într-un areal relativ restrâns, remarcându-se fenomenul depunerii de bronzuri din perioada târzie a epocii bronzului. Din această perioadă, dintr-un areal de 40 km pătrați, au fost descoperite opt (8) depozite de bronzuri², patru dintre acestea au fost reperate într-un perimetru de doar 1,2 km², la vărsarea văii Silivașului în valea Șugud. Ne referim la depozitele Șpălnaca I³, Șpălnaca II⁴, Uioara de Sus⁵ și cel identificat în anul 2023. Distanța față de depozitul Șpălnaca I, care este cel mai apropiat de noi, este de 700 de metri⁶. În ceea ce privește cantitatea de metal depusă se remarcă depozitele de bronzuri de la Șpălnaca II și Uioara de Sus, care însumează peste 2100 kg de metal, depuneri care nu au egal în epocă⁷. Având în vedere faptul că de pe raza localității Șpălnaca provin alte două depozite de bronzuri considerăm oportună denumirea de Șpălnaca III, pentru acesta.

Pentru cercetarea contextului arheologic a fost realizată o casetă cu dimensiunile de 1,5 x 1,5 m, care suprapunea locul indicat de descoperitori. La adâncimea de 0,48 m a fost identificată folia așezată de descoperitori peste piesele de bronz. A fost conturată groapa de formă ovală, cu dimensiunile de 0,7 x 0,58 m, care se adâncea până la -0,6 m, față de nivelul actual de călcare. Sub

stratul vegetal cu o grosime de 0,3 m, a fost observat un nivel, cu o grosime de 0,2 m de sol negru, în care au fost descoperite foarte puține materiale ceramice, sub acesta a fost identificat un sol brun, steril din punct de vedere arheologic. Piesele au fost depuse direct în groapă, pe mai multe niveluri, fiecare dintre acestea fiind documentat, apoi artefactele au fost extrase (Fig. 3-4).

Depozitul este format din 43 de obiecte de bronz: 20 celturi (unul era fragmentar, permițând recompunerea parțială din cinci fragmente), 14 turte și resturi de turnare, trei vârfuri de lance, două seceri cu buton, o brătară fragmentară (au fost depuse două bucăți), un ciocan fragmentar și două fragmente din bronz, care cântăresc 14,4 kg. Piesele sunt databile în bronzul târziu, fiind contemporane cu depozitul de bronzuri Șpălnaca I, fiind de atribuite seriei Moigrad-Tăuteu, după sistemul Rusu/Petrescu-Dîmbovița⁸, sau cu orizontul de depozite IV, conform noii regrupări propuse de către C. Metzner-Nebelsick⁹.

Fragmente ceramice au fost observate pe o suprafață de 2 ha, pe un mic platou amplasat pe pantă și în zona imediat superioară și inferioară a acestuia. Locul unde a fost identificat depozitul de bronzuri este amplasat, aproximativ în mijlocul acestui perimetru. În urma diagnosticului arheologic, în acest punct, a fost delimitat un sit cu dimensiunile de 2,1 ha.

Abstract

The National Museum of Unification Alba Iulia organised an intrusive survey in Șpălnaca village, Hopârta commune, between 23 and 30 March 2023, which aimed at recovering a bronze hoard and archaeological information from this spot. The hoard consists of 43 bronze objects weighing 14.4 kg and is dated to the Late Bronze, being attributed to Moigrad -Tăuteu series. Following the survey, at this spot, a site with the dimensions of 2.1 ha was delimited.

Bibliografie:

Cavruc et alii 2006: V. Cavruc, H. Ciugudean, A.F. Harding, *Vestigii arheologice privind exploatarea sării pe teritoriul României în epoca bronzului*, în V. Cavruc, A. Chiricescu (ed), Sfântu Gheorghe, p. 41-49.

Ciugudean 2015: H. Ciugudean, *Depozitele de bronzuri de pe teritoriul județului Alba. Stadiul actual al cercetărilor*, în H. Ciugudean, G. Bălan (ed.) *Artizanii epocii bronzului*. Descoperiri recente de depozite de bronzuri în Transilvania, Alba Iulia, p. 7-16.

Metzner-Nebelsick 2005: Metzner-Nebelsick C., *Despre importanța cronologică și cultural-istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului*, în *Bronzefunde aus Rumanien* 317-342.

Petrescu-Dîmbovița 1977: M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977.

RepAlba 1995: *Repertoriul Arheologic al județului Alba*, Bibliotheca Mvsei Apvlensis, Alba Iulia, 1995.

¹ Cavruc et alii 2006, p. 46.

² Ciugudean 2015, p. 9.

³ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 135-136; Rep. Alba p. 183-184.

⁴ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 108-112; Rep. Alba 184.

⁵ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 114-117; Rep. Alba p. 197-198.

⁶ Rep. Alba, p. 183-184.

⁷ Rusu, Chițu 1982, p. 36.

⁸ Rusu 1963; Petrescu-Dîmbovița 1977.

⁹ Metzner-Nebelsick 2005, p. 324.

Rusu 1963: M. Rusu, Die Verbreitung der Bronzehorte in Transilvanien vom Ender Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit, Dacia 7, 177-210.

Rusu, Chițu 1982: M. Rusu, L. Chițu, Depozitul de la Aiud și problema marilor ateliere de prelucrarea bronzului din Transilvania, în Apulum XX, 1982, p. 33-51.

Illustrations list:

Fig. 1. Location of the site in Șpălnaca – Meadow on the satellite map.

Fig. 2. Detail of the discovery location of the bronze hoard.

Fig. 3-4. Detail during the hoard research.

Fig. 1. Amplasarea sitului de la Șpălnaca – Fâneță pe harta satelitară

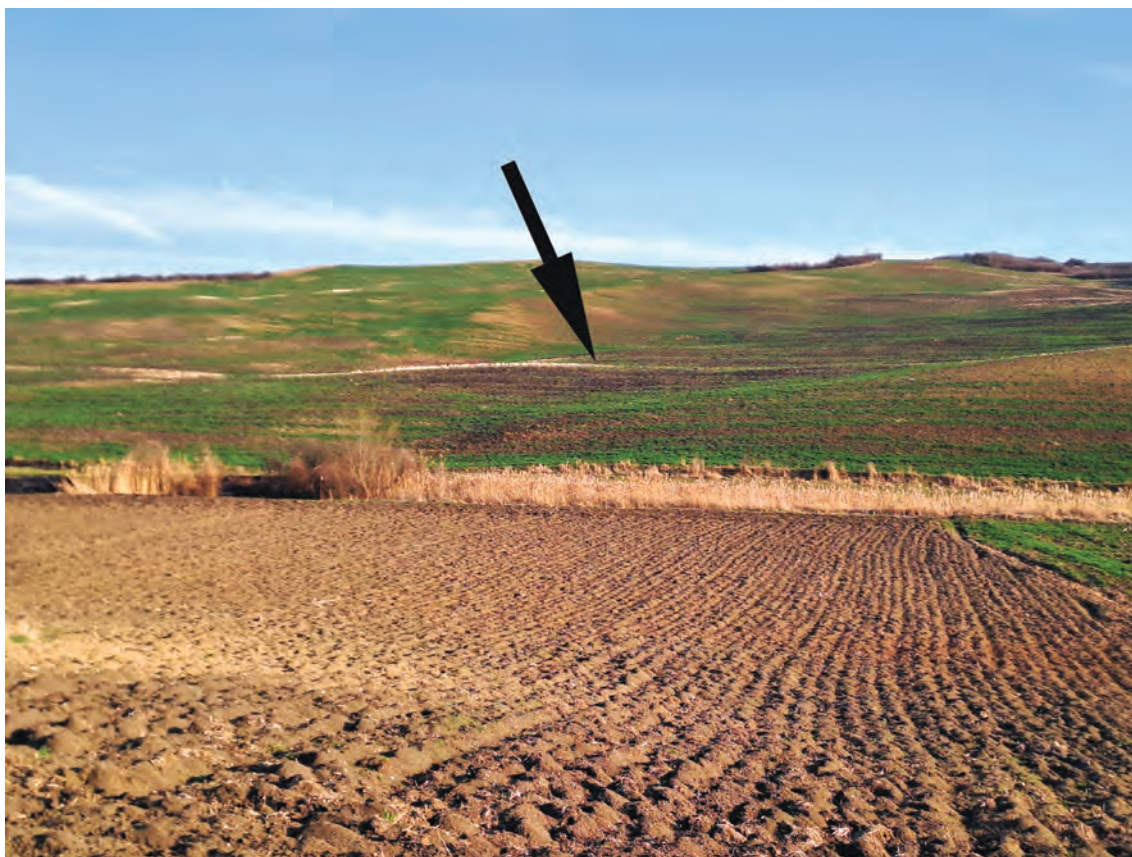

Fig. 2. Detaliu cu locul descoperirii depozitului de bronzuri

Fig. 3. Detaliu din timpul cercetării depozitului

Fig. 4. Detaliu din timpul cercetării depozitului

158. Târgu Neamț, jud. Neamț**Punct: Bâtca Cioroiului****Tip de sit:** 2 (descoperire funerară); 212 (necropolă tumulară)**Încadrare cronologică:** 1 (epoca preistorică)**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific; Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDP)**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 6.09.2023

Până în urmă cu un deceniu, pe teritoriul administrativ al orașului Târgu Neamț nu erau cunoscuți tumuli, însă cercetările de suprafață efectuate în ultimii ani au dus la descoperirea unor astfel de monumente funerare. Astfel, în partea de nord-est a orașului Târgu Neamț, înspre localitatea Răucești, pe culmea Dealului Zăneasca, au fost identificați doi tumuli, care, în anul 2022, au beneficiat de investigații geo-fizice¹. În primăvara anului 2023, printr-o cercetare de suprafață, efectuată pe vârful numit *Bâtca Cioroiului*, care constituie o înălțime ce domină zona de la est de Târgu Neamț, a fost identificat un tumul de mari dimensiuni.

De altfel, această formațiune antropică apare figurată inclusiv pe unul din vechile planuri ale moșiei Târgului Neamț, datat la jumătatea sec. XIX, și care era figurat printr-un triunghi (Pl. I/1).

Tumulul se află într-un punct cu o înălțime absolută de 460 m. Diametrul acestui monument funerar este de 30 m, iar înălțimea maximă actuală este de 1,5 m (Pl. I/2).

Pentru înregistrarea datelor de natură topografică, dar și pentru observații legate de structura internă a acestui tumul au fost realizate scannări LiDAR ale acestui obiectiv, dar s-au făcut și investigații geofizice (Pl. II/1, 2). Măsurătorile s-au realizat în cadrul proiectului „ForTum - Investigații geofizice în situri arheologice cu semnificații sociale din județul Neamț”, implementat de Complexul Muzeal Național Neamț în parteneriat cu Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizica Pământului.

Pentru scanarea LiDAR s-a folosit un senzor Lidar YellowScan Mapper+, cu lungimea de undă de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70,4 grade orizontal și 4,5 grade vertical. Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

În ceea ce privește parametrii de achiziție, menționăm că pentru zbor s-au folosit profile paralele, la înălțimea de 50 m, unghiul de scanare fiind de 70 grade, în condițiile unei temperaturi atmosferice de 20°C și cer însoțit.

Procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. După ce au fost realizate corecțiile de poziție ale traiectoriilor, pentru a asigura o poziționare corectă în spațiu

a rezultatelor, a urmat crearea norului de puncte rezultat din măsurători și ulterior s-a realizat o clasificare simplă, în două categorii, ce a fost utilizată la interpolarea datelor și crearea modelelor digitale de elevație. Acestea din urmă sunt împărțite în: modele digitale de suprafață (MDS) - ce oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT) - ce oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând la un model cât mai apropiat de elevația reală a terenului. Într-un final, datele rezultate, de tip raster (format .tif), sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes (Pl. IV/1).

Metoda seismică la Tumul 1 Târgu Neamț

(Bogdan Zaharia, Bogdan Grecu)

Tomografia seismică de refracție este o tehnică de prospectare geofizică ce permite determinarea caracteristicilor geologice și geotehnice ale solului, fiind una dintre cele mai utilizate metode de analiză a terenurilor. Această tehnică face posibilă obținerea unor secțiuni longitudinale plane ale subsolului, care permit identificarea diferitelor straturi ale solului pe baza relației dintre viteza de propagare a undelor și caracteristicile geotehnice ale solului. Această metodă este deosebit de eficientă pentru determinarea grosimii aluviunilor și a sedimentelor.

Tomografia de refracție furnizează date privind viteza undelor primare (P sau S), în funcție de metoda utilizată, precum și date privind adâncimea sub fiecare geofon. Acest lucru permite clasificarea seismică a solului pe baza vitezei de propagare a undelor, permițând realizarea unor tăieturi longitudinale precise privind grosimea învelișului sedimentar și adâncimea subsolului stâncos. Prin intermediul acestei tehnici este posibilă identificarea gradului de alterare a materialelor care alcătuiesc subsolul, gradul de fracturare a rocilor, detectarea faliilor și a fracturilor geologice, precum și a zonelor cu posibile alunecări de teren și nivelul de compactare a sedimentelor.

Această metodă se bazează pe propagarea undelor seismice produse în mod artificial, stabilind relația acestora cu configurația geologică a solului. Ea constă în realizarea unor profile longitudinale cu ajutorul unor senzori (geofoni), spațiați unul față de celălalt la o distanță prestabilită (Pl. II/1). Se măsoară astfel timpul în care o undă seismică de compresie sau de forfecare ajunge prin mediul geologic la diferiți senzori distribuiți pe linia de prospectare. Viteza cu care se propagă unda în subsol va depinde de tipul de sol pe care îl traversează.

Possibile aplicații ale tomografiei de refracție:

- Determinarea adâncimii rocii de bază, a adâncimii de fundare.
- Detectarea faliilor geologice și a altor structuri.
- Caracterizarea stratigrafică a solului, determinarea adâncimii și grosimii diferitelor straturi și a morfologiei acestora.
- Clasificarea geomecanică a rocilor.
- Evaluarea riscului seismic.
- Ruptibilitatea rocilor.

¹ Diaconu, 2023, p. 755-757.

Determinarea modulelor de deformare (împreună cu metodele de determinare a Vs).

Achiziția datelor

Măsurătorile de seismică de refracție au fost realizate pentru două profile orientate perpendicular unul pe celălalt (fig. 2/2). Primul profil este orientat NE-SV (marcat cu galben) poziționat aproximativ pe centrul tumulului, iar al doilea profil este orientat NV-SE (marcat cu albastru).

Ambele profile de seismică de refracție au avut aceeași configurație:

- lungime profil: 34.5 m
- număr de geofoni utilizați: 24 geofoni verticali de 14 Hz
- distanță între geofoni: 1.5 m
- rata de eșantionare 0.125 ms și lungime înregistrare 2 s (pentru a înregistra și undele de suprafață în vederea realizării analizei MASW)
- 25 de puncte de lovire pentru generarea undelor seismice (prima lovire la -0.5 m de primul geofon, ultima lovire la +1m de ultimul geofon, punctele de lovire intermediare fiind la -0.5 m față de geofonul următor).

Estimarea vitezei undelor Vp a fost realizată cu ajutorul tomografiei seismice de refracție 2D. Undele seismice au fost generate de un baros de 7,5 kg și o placă metalică pentru o mai bună cuplare și transmitere a energiei prin subsol către receptori (geofoni) și au fost înregistrate cu o stație seismograf Geoda cu 24 de canale. Au fost realizate în total 25 de puncte de lovire de-a lungul fiecărui profil seismic, iar la fiecare punct de lovire s-au însumat câte 3 lovituri pentru a minimiza zgomotul de fond și a crește raportul semnal-zgomot.

Procesarea datelor

Datele de refracție au fost procesate cu pachetul software SeisImager/2D (Pickwin, Plotrefa, Geoplot). Prima etapă de procesare a inclus identificarea primei sosiri a unei P pentru fiecare înregistrare seismică, utilizând modulul Pickwin (Pl. III/1, 2), obținute din 25 de puncte de lovire diferite pentru ambele profile. Timpii de parcurs pentru undele P împreună cu caracteristicile geometrice ale profilelor seismice de refracție (locația sursei, locația primului receptor și intervalul de recepție) au fost utilizați pentru a genera curbe de parcurs timp-distanță pentru profilul seismic. Ulterior, unele curbe de timp de parcurs-distanță au fost corectate cu ajutorul modulului Plotrefa, iar reciprocitatea curbelor a fost verificată pentru estimarea vitezei unei P (Pl. III /3, 4).

Rezultate finale

Procesul de inversie tomografică necesită un model inițial de viteză. Pentru locația investigată am ales modelul implicit din programul Plotrefa, pentru a produce un model inițial de viteză reprezentativ. În continuare a fost creată o primă analiză 2D inițială, cu straturi discrete de viteză ca rezultat al procesului de inversie, fiecare strat fiind caracterizat de o valoare unică a vitezei unei P. Distribuția vitezei unei P din subsol a fost determinată prin aplicarea tehnicii de inversie tomografică. Această metodă pornește de la viteza inițială importată și trasează iterativ razele prin model pentru a reduce eroarea RMS între timpii de deplasare observați și cei calculați. Software-ul utilizează o abordare neliniară a celor mai mici pătrate pentru etapa de inversie și

metode de propagare a frontului de undă pentru modelarea timpului de parcurs. Rezultatul acestei proceduri a fost o distribuție 2D a vitezei unei P (Pl. IV/2).

Seismica de refracție a devenit o tehnică des utilizată și în studiile arheologice. În situația de față ambele profile realizate pe Tumulul 1 au o rezoluție bună până la adâncimi de 4 m și evidențiază straturi plan paralele cu grosimi de aproximativ 1 m. În mod normal adâncimea până la care se pot obține informații dintr-un profil de refracție seismică este de aproximativ 1/5 din lungimea profilului. Dispoziția straturilor sugerează o compactare naturală a solului.

În situația de față ambele profile realizate pe Tumulul 1 au o rezoluție bună până la adâncimi de 4 m și evidențiază straturi plan paralele cu grosimi de aproximativ 1 m, la partea superioară fiind constatată o importantă activitate antropică.

Abstract

As part of the "ForTum – Geophysical Investigations in Archaeological Sites with Social Impact in the Neamț County" project, implemented by the Neamț National Museum Complex in partnership with the National Institute for Earth Physics Romania, a series of non-invasive investigations have been carried out (LiDAR and seismics), on an isolated barrow located on the north-east side of the Târgu Neamț area (Neamț county).

The recent investigation allowed for a complex characterisation of the topography of the barrow with the help of the LiDAR and the seismic methods, confirming the presence of the anthropic interventions related to the construction of the barrow.

Bibliografie:

Diaconu *et alii* 2023 - Diaconu V., Mischka C., Wanka F., Botsch A., Dittes A., Trodler M., *Târgu Neamț, jud. Neamț. Punct: Islaz/Aerodrom*, în CCAR - Campania 2022, București, 2023, p. 755-757.

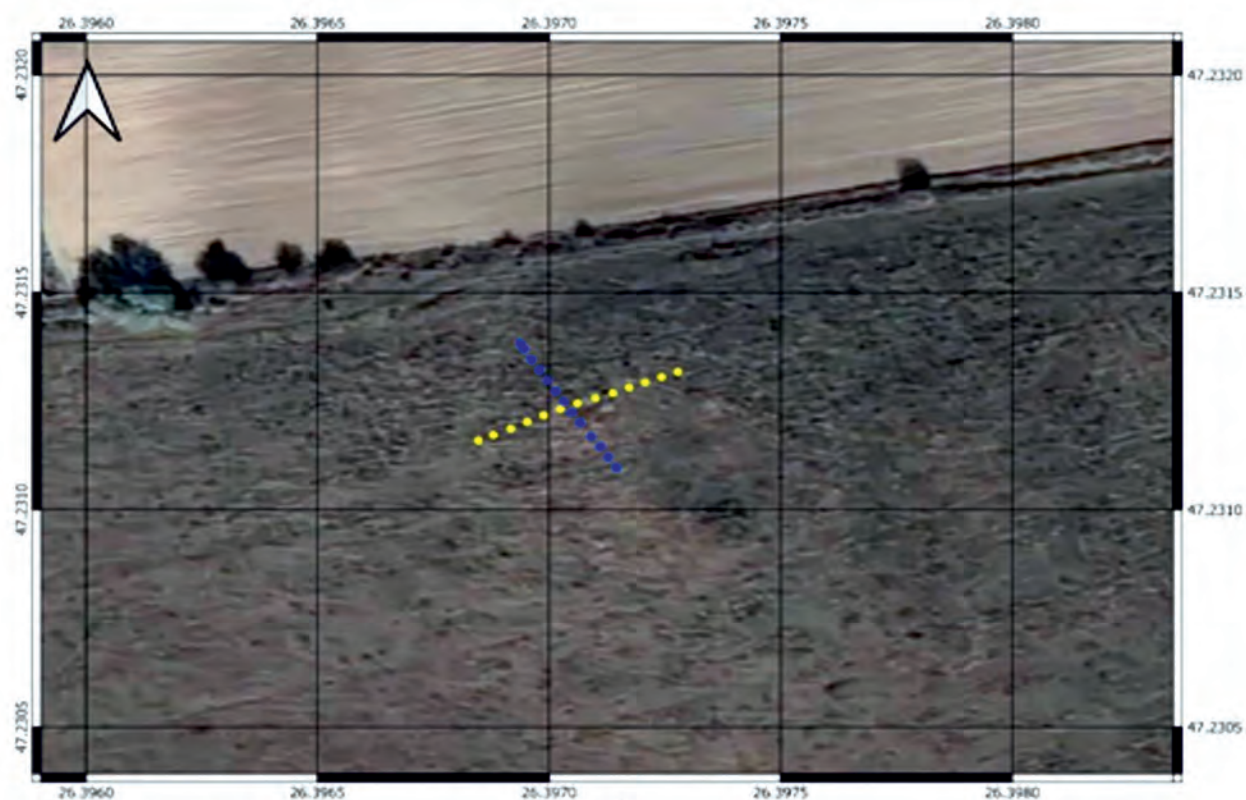
1

Pl. I. 1. Planul orașului Târgu Neamț la jumătatea sec. XIX; 2. Imagine cu tumulul văzut dinspre sud (1, Arhivele Naționale ale României; 2, foto - V. Diaconu)

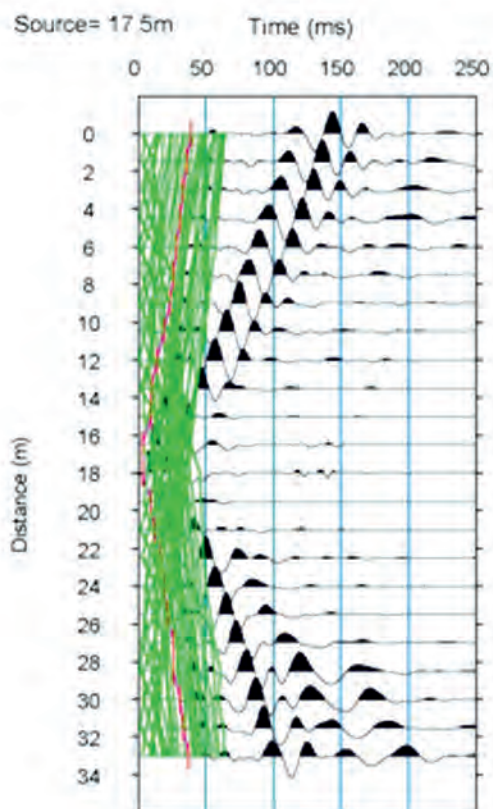

1

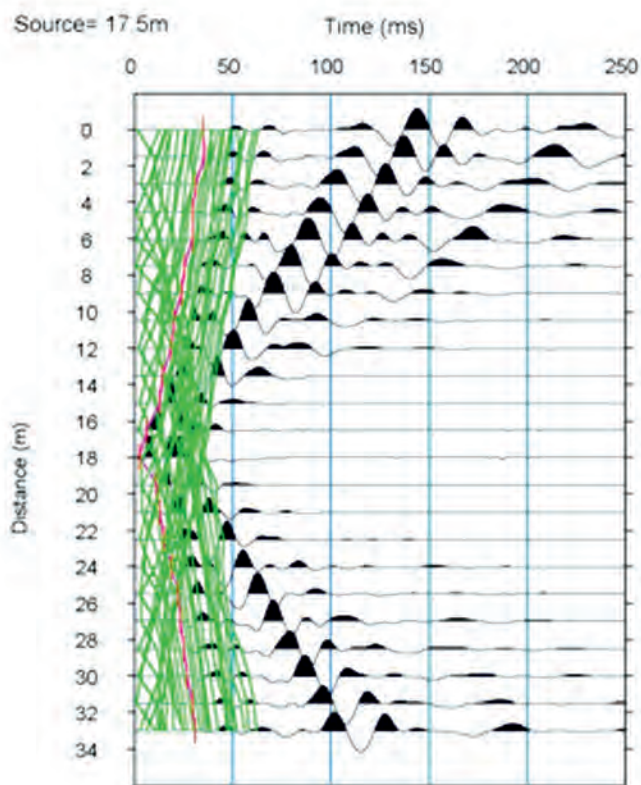

2

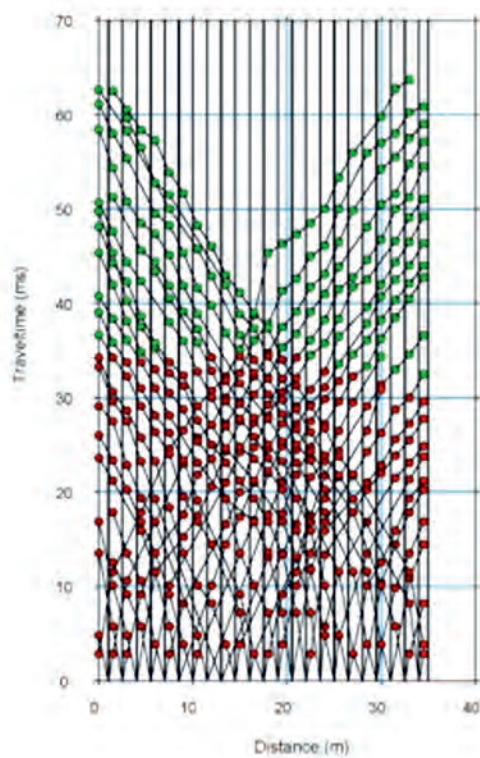
Pl. II. 1. Aspecte din timpul investigațiilor geofizice; 2. Orientarea celor două profile de seismică de refracție pe Tumulul 1 (1, foto – V. Diaconu; 2, INFP, 2023)

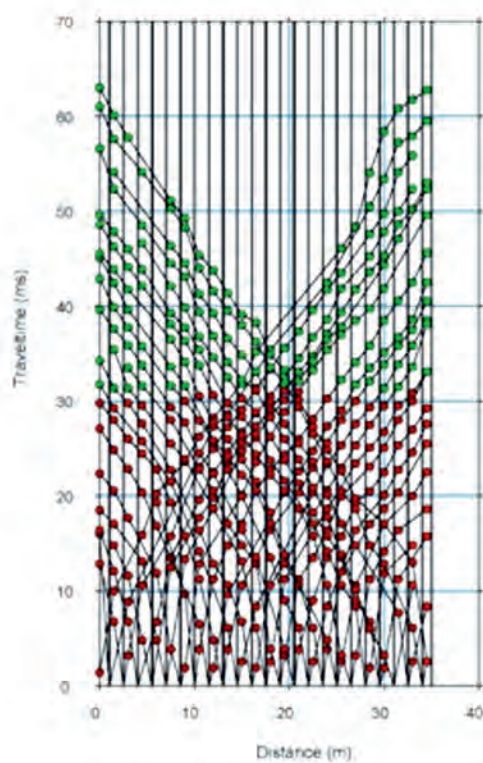
1

2

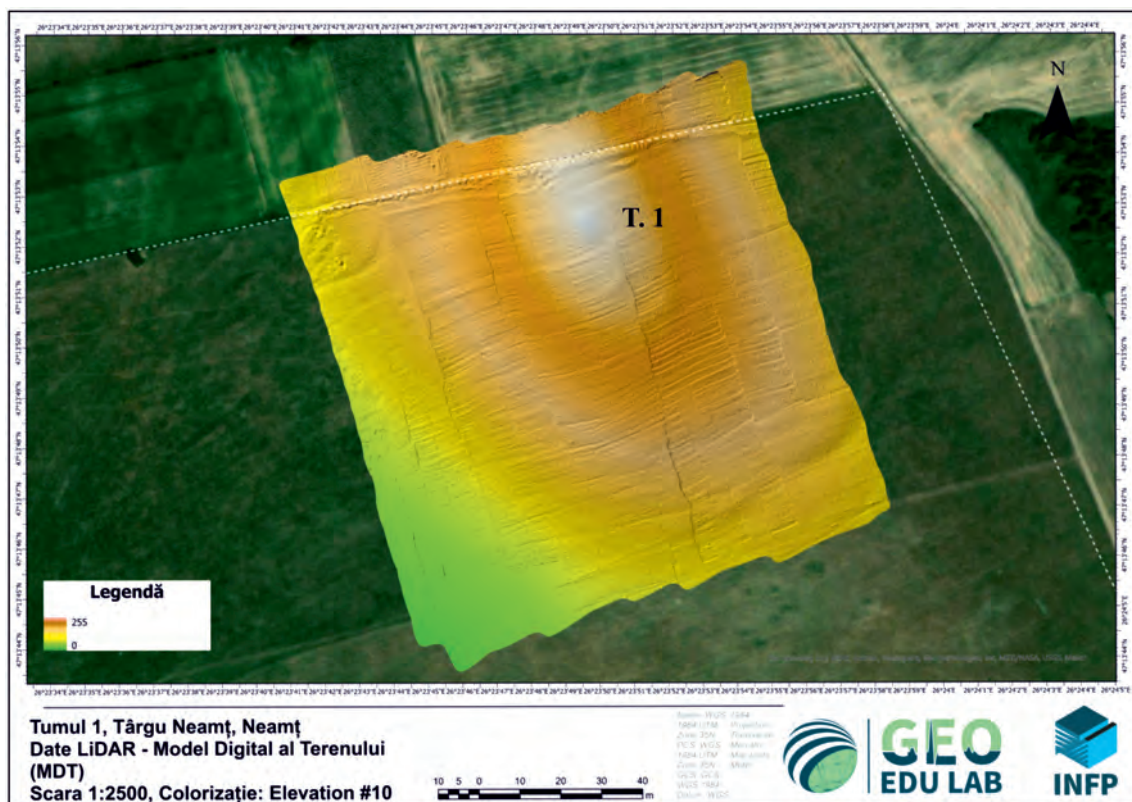

3

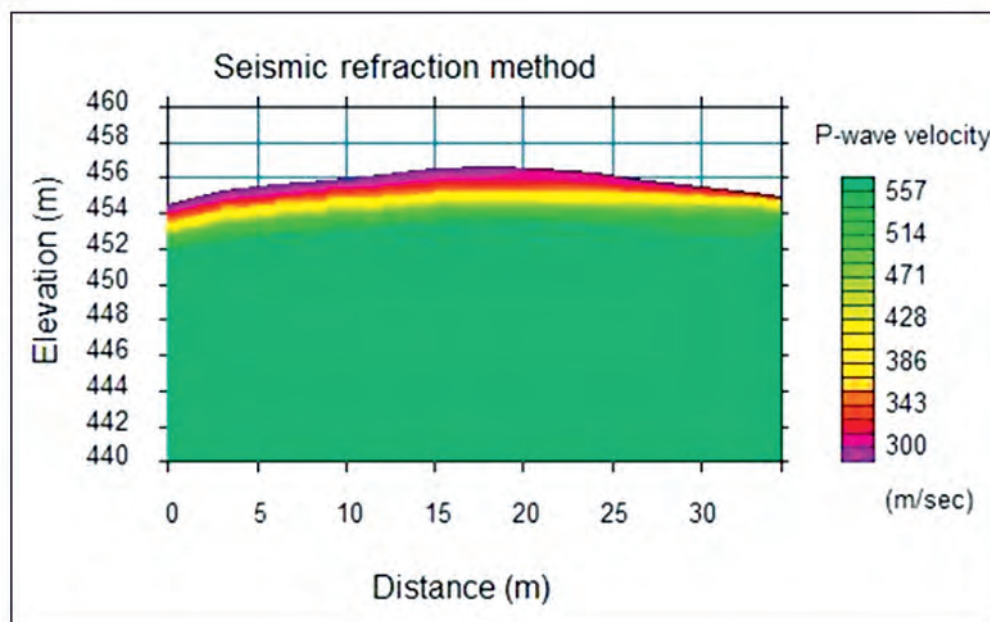

4

Pl. III. 1, 2, identificarea primei sosiri a undei P pentru profilul orientat NE-SV (1) și NV-SE (2);
curbele de parcurș timp-distanță pentru profilul orientat NE-SV (3) și NV-SE în dreapta (4) (1-4, INFP, 2023)

1

2

Pl. IV. 1. Imagine LiDAR; 2. Imaginea tomografică cu distribuția 2D a vitezei undei P pentru profilul NE-SV

159. Târgu Neamț, jud. Neamț**Punct: Dealul Pometea**

Tip de sit: 1 (locuire); 11 (locuire civilă); 112 (așezare fortificată); 114 (așezare rurală); 119 (așezare civilă)

Încadrare cronologică: 1 (preistorie), 14 (eneolitic)

Colectiv: Constantin Preoteasa (CMN Neamț, CCCCC Piatra-Neamț, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni „Gheorghe Dumitroaia” Piatra-Neamț) – responsabil științific; Vasile Diaconu (CMN Neamț, MIE Târgu Neamț); Doris Mischka, Carsten Mischka, Franziska Wanka, Aurora Botsch și Alissa Dittes („Friedrich-Alexander” Universität Erlangen-Nürnberg, Philosophische Fakultät und Fachbereich Theologie, Institut für Ur- und Frühgeschichte Erlangen, Germania) – membri

Perioada desfășurării cercetării: 21 - 25.03.2022

Situl arheologic, din care în prezent se mai păstrează o suprafață de aproximativ 1 ha, este situat pe Dealul Pometea, în partea de nord-est a orașului, în apropierea de situl arheologic din Cartierul Pometea, aflat spre nord-vest.

Așezarea a fost descoperită în anul 1938 de Constantin Matasă și Radu Vulpe, care au întreprins aici și primele sondaje, urmate de cel al lui Ilie Untaru, din 1973. În 2003¹ și 2017² au fost întreprinse cercetări arheologice preventive în cuprinsul noului cimitir, coordonate de Gheorghe Dumitroaia și Constantin Preoteasa.

Vestigiile descoperite aici aparțin fazei Cucuteni B.

În anul 2022 au fost efectuate noi investigații arheologice interdisciplinare neinvazive, constând în cercetări de suprafață, fotografii aeriene cu drona, modelarea digitală a terenului și prospecțiuni geofizice, în vederea reevaluării potențialului stațiunii, stabilirii formei, dimensiunilor și limitelor

re a vestigiilor (Fig. 1).

Rezultatele obținute cu acest prilej atestă existența unei așezări fortificate distruse parțial de Biserica „Sf. Voievozi”, construcțiile-anexă și cimitirul dezvoltat în jurul lăcașului de cult.

Résumé

En 2022, des recherches archéologiques interdisciplinaires non-invasives (investigations de surface, photographies aériennes prises par le drone, modélisation digitale du terrain et prospections géophysiques) ont été effectuées à l'intérieur du site archéologique attribuée à la phase Cucuteni B de Târgu Neamț - *Dealul Pometea*. Ainsi, ont été mises en relief la surface, la forme et les limites du site.

Ce site archéologique present un établissement fortifié qui a à l'intérieur quelques constructions et quelques fosses.

Bibliografie:

C. Preoteasa et alii, *Cercetările arheologice de la Târgu Neamț - „Dealul Pometea”*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, 2007, p. 293-327.

C. Preoteasa et alii, *Foundation rite of a hearth discovered in a dwelling unearthed in the Cucuteni B settlement of Târgu Neamț - „Dealul Pometea” (Neamț County, Romania)*, în C. Preoteasa et alii (eds.), *Raw materials and lithic artefacts from Prehistory to Middle Ages in Europe. International Colloquium. Programme and abstracts*, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2018, p. 64-66.

Fig. 1. Harta geomagnetică a sitului arheologic (autor: C. Mischka, 2022)

depunerii antropice, precum și a gradului actual de conserva-

160. Tipia Ormenișului, com. Ormeniș, jud. Brașov

Punct: Peștera nr. 1 (1021/5)

Autorizație nr. 462/31.07.2023

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște); Murătoareanu George, Șerbănescu Sebastian, Geambașu Ionel, Danciu Florin, Georgescu Vlad.

Perioada desfășurării cercetării: august-septembrie 2023

Peștera nr. 1 (1021/5) este situată în versantul stâng al masivului Tipia Ormenișului, la cca. 7 km de satul Ormeniș (com. Ormeniș), dar cu un acces facil din Racoșul de Jos. Tipia Ormenișului este amplasată în defileul Oltului, versantul stâng, delimitat de localitățile Augustin și Racoșul de Jos, cu o lungime de cca. 10 km, unde speologul I. Dénes (2005) a identificat o serie de peșteri.

Tipia Ormenișului este înscrisă în Lista monumentelor din jud. Brașov, cunoscută pentru locuirea din Epoca Bronzului și perioada dacică, cu o monografie publicată sub coordonarea arheologului Florea Costea (2006), dar care nu menționează o eventuală abordarea a peșterilor de la baza versantului, chiar dacă în Peștera nr. 2 este prezentă o amplă secțiune cu un caracter arheologic evident.

Peștera nr. 1 a fost numerotată de I. Dénes ca 1021/5 și are o lungime de 14,50 m, o deschidere generoasă și un pachet sedimentar orizontal (Fig. 1). Plasarea peșterii, accesibilitatea relativ facilă, din partea inferioară a versantului, au fost considerate de noi indicii suficiente ca această peșteră să prezinte un potențial arheologic ridicat, fapt confirmat pentru perioada post-paleolitică în anul 2022. Secțiunea deschisă în zona de portal a atins adâncimea de 40 cm. de la nivelul de călcare. Au fost identificate resturile

unei vetre, cenușă și cărbune, asociată cu ceramică și material litic din perioada Epocii Bronzului, iar datele arheologice obținute au fost argumente suficiente pentru continuarea cercetărilor arheologice în anul 2023, când am redeschis săpătura astupată în anul anterior (Fig. 2). Din păcate secvența stratigrafică este scurtă, aproximativ 80 cm. de la nivelul de călcare, sterilă din punct de vedere arheologic (Fig. 3). Un pachet consistent de carbonat de calciu suprapune patul peșterii (Fig. 4), iar peștera prezintă interes doar pentru locuirea post-paleolitică.

Abstract:

Cave no. 1 (1021/5) has a length of 14.50 m., a generous opening and a horizontal sedimentary package. In 2023, we reopened the excavation that had been plugged the previous year. Unfortunately, the stratigraphic sequence is short, approximately 80 cm. from the trampling level, sterile from an archaeological point of view. A consistent pack of calcium carbonate overlies the cave bed, and the cave is of interest only for post-Paleolithic habitation.

Bibliografie:

Dénes 2005 - Dénes, I., *Peșterile din Secuime*, Speomond, 9-10, 2005, p. 33-38.

Costea 2006 - Costea, Fl., *Augustin – Tipia Ormenișului. Județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Editura C2 Design, Brașov, 2006.

Fig. 1. Peștera nr. 1 imagine de ansamblu

Fig. 2. Peștera nr. 2. Amplasarea secțiunii

Fig. 3 - 4. Detalii de săpătură

161. Turnu Măgurele, jud. Teleorman

Punct: Turnu (Cetatea Turnului / Orașul Turcesc)

Tip de sit: 113 (așezare urbană), 125 (fortificație)

Încadrare cronologică: 4 (epoca medievală)

Cod RAN: 151692.01; **Cod LMI:** TR-I-s-A-14229

Autorizație nr. 372/2023

Colectiv: Eugen S. Teodor (MNIR), responsabil științific, Pavel Mirea (MJ Teleorman)

Perioada desfășurării cercetării: 28.10 – 4.11.2023

Ea încă exista la 1660, dar foarte probabil a fost abandonată înainte de a se construi fortificația modernă, stelată (cândva în prima jumătate a sec. XVIII).

Stratigrafia internă a porții sugerează cel puțin patru reconstrucții sau reparații, ceea ce corespunde intervalului menționat mai sus.

Încheiem spunând că orașul turcesc modern se întinde pe 181 de hectare, dar nu pare să intereseze pe nimeni (sigur nu autoritățile locale).

Obiectivul de interes se află la 150 m NE de monumentul istoric cunoscut drept „Turnul” (Măgurele), „renovat” recent. În zonă se află multă piatră cu mortar, ceea ce a stârnit nedumerirea, fiindcă se află în afara fortificației stelate (moderne, vezi Fig. 1), în consecință am planificat pentru 2023 o cercetare de diagnostic.

Terenul a fost eliberat de cultură abia în octombrie, săpătura fiind realizată între 28 octombrie și 4 noiembrie. Nu am avut finanțare, dar am sperat că vom avea sprijinul comunității locale. Nu prea s-a întâmplat, am săpat cu prieteni din București, forța de muncă zilnică fiind redusă la o medie de trei.

Obiectivul se află în zonă arabilă, deși locul propriu-zis este imposibil de arat; în consecință, pe locul nearat a crescut o vegetație viguroasă, care ne-a ocupat aproape complet prima zi de muncă. Până să se realizeze acest lucru, am deschis S.1, de 17 x 1,50 m, orientată aproximativ nord-sud, pe locul arat aflat imediat la vest de obiectiv. Zona prezintă o dărâmatură densă, fiind obligați să abandonăm zona imediat ce ruina vizibilă la suprafață a fost disponibilă. Pe locul curățat a fost remarcată marginea unui zid masiv (latura de SE a Z.1 de la Fig. 2), orientând a doua secțiune (S.2) aproximativ perpendicular pe acest zid. S.2 are dimensiunile de 9 x 2 m.

Săpătura ne-a arătat un Z.1 impresionant, lat de peste 2,60 m, cu fețe de piatră de talie și emplecton masiv, cu cărămizi și piatră spartă înecate în mult mortar. Z.1 suprapune Z.3, care sugerează o fază anterioară de construcție, dar este țesut cu Z.2, care prezintă o extindere spre SE. La capătul opus al secțiunii arheologice a fost dezvelit și un Z.4, din cărămidă, lat numai de 0,70 m, dar cu o fundație de tip piramidal, mult mai lată decât elevația.

Fundația Z.4, nu tocmai uzuală, reflectă strădania de a da clădirii stabilitate, prin îngroșarea tălpii zidului, pentru a distribui greutatea clădirii pe o amprentă la sol cât mai largă. Problemele cu solul mlăștinos (menționate de Evlia Celebi) sunt reflectate și de împrejurarea că pe centrul secțiunii, în caroul 3, a fost descoperit un radier masiv de lemn, aflat la -1,70 m, orientat perpendicular pe Z.1. A se nota că sub radier se afla doar roca de bază, care aici este un nisip foarte fin.

Nu am găsit monete (sau alte artefacte databile direct), însă inventarul este relativ bogat (pentru o săpătură atât de mică): numeroase fragmente ceramice și oase de animale. Radierul de lemn urmează a fi datat prin ¹⁴C. Oricum, conjunctura istorică este în sine expresivă. Zidul masiv este, foarte probabil, poarta „spre uscat” (despre care vorbea Evlia Celebi), deci nu poate data înaintea sultanului Mehmet (urmașul lui Baiazid), în prima parte a sec. al XV-lea.

Fig. 1. Cetatea Turnu, imagine de ansamblu cu figurarea secțiunilor de diagnostic.

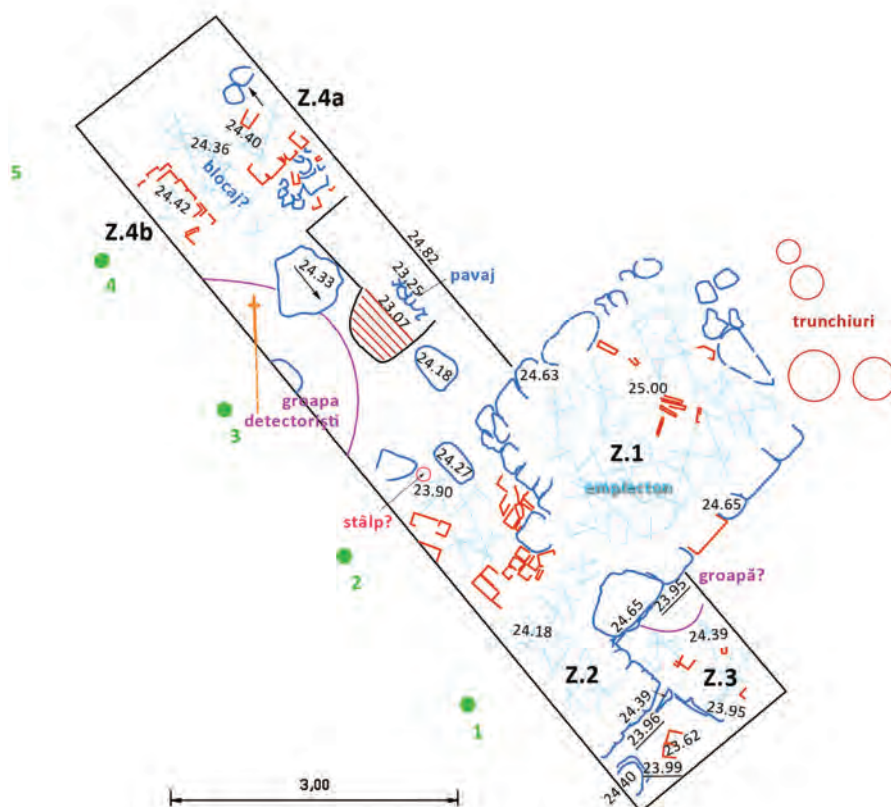

Fig. 2. Secțiunea S.2, plan general.

162. Țibucani, com. Țibucani, jud. Neamț**Punct: Dealul La Cetățuie****Tip de sit:** 1 (locuire); 112 (așezare fortificată)**Încadrare cronologică:** 1 (preistorie); 151 (epoca bronzului timpuriu)**Colectiv:** Vasile Diaconu (MIE Târgu Neamț - CMN Neamț) - responsabil științific, Alexandra Gereș, Dragoș Tătaru, Eduard Năstase, Bogdan Grecu, Bogdan Zaharia, Dragoș Toma-Dănilă, Andrei Emilian Mihai, Bogdan Cerbu (INCDFP) - membri ai colectivului de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** 3 - 6.09.2023

Pe baza unor mențiuni topografice, care indicau posibilitatea existenței unei structuri defensive, în primăvara anului 2023 a fost realizată o cercetare de suprafață în zona înaltă aflată în partea de nord a comunei Țibucani, la limita cu satul Rădeni (com. Păstrăveni). Unul dintre autorii acestui raport (V. D.) a identificat cu acest prilej o mică fortificație, parțial împădurită, în punctul „Dealul La Cetățuie”.

Recent, în cadrul unui proiect de cercetare intitulat „ForTum - Investigații geofizice în situri arheologice cu semnificații sociale din județul Neamț”, situl de la Țibucani a făcut obiectul unor scanări LiDAR, dar și al unui diagnostic arheologic intruziv. Mica fortificație, aflată într-un punct cu o bună vizibilitate asupra văii Moldovei, este parțial acoperită de vegetație arboricolă, fapt ce pune anumite probleme pentru stabilirea detaliilor legate de sistemul defensiv, însă măsurătorile LiDAR au oferit precizări utile, care arată că o incintă relativ mică, de aproximativ 700 mp, a fost delimitată de restul platoului printr-un șanț arcuit, puțin adânc, ce unește pantele abrupte de pe laturile de vest și de nord ale platoului.

Pentru scanare a fost utilizat un senzor Lidar YellowScan Mapper+. Lungimea de undă utilizată este de 905 nm. Precizia este de 25 mm, iar acuratețea de 30 mm. Câmpul vizual al scannerului este de 70.4 grade orizontal și 4.5 grade vertical. Rata transmiterii de pulsuri este de 240.000/s. Numărul de ecouri pe puls este de până la 3. Acest senzor include și o cameră foto Sony, utilizată pentru obținerea de imagini utile în colorizarea norului de puncte obținut. Senzorul a fost atașat unei drone DJI Matrice 300 RTK, la sol fiind instalată și o stație de bază GNSS DJI D-RTK2, pentru corecții de poziționare în timp real.

Pentru asigurarea unui standard de calitate ridicat, procesarea datelor a fost realizată cu ajutorul programelor de specialitate, PoSPac și YellowScan Cloud Station. În primă fază au fost realizate ajustările de poziție ale traiectoriilor, pentru a asigura o poziționare corectă în spațiu a rezultatelor. A urmat crearea norului de puncte rezultat din măsurători și a urmat clasificarea simplă (2 categorii) ce a fost utilizată la interpolarea datelor și crearea modelelor digitale de elevație. Acestea din urmă sunt: modele digitale de suprafață (MDS) - ce oferă informații despre elevația tuturor obiectelor aflate la suprafață și modele digitale ale terenului (MDT) - ce oferă informații legate de elevația suprafeței solului, după ce toate obiectele (inclusiv vegetația) au fost eliminate, ducând la un model cât mai

apropiat de elevația reală a terenului. În ultima etapă datele rezultate de tip raster (format .tif) sunt colorizate în funcție de elevație și pantă pentru punerea în evidență a reliefului obiectivelor de interes.

Pentru o încadrare cronologică și culturală a fortificației au fost realizate trei sondaje, de mici dimensiuni, atât în interiorul incintei delimitată de șanț, cât și în exteriorul acesteia.

Sondajul 1, cu dimensiunile de 8 x 1 m, a secționat o parte din taluzul șanțului și incinta delimitată de acesta. Din punct de vedere stratigrafic s-a constatat că la -0,15 m față de suprafața solului au apărut urme de arsură și pigmenți de cărbune, într-un strat cu o grosime de 0,10-0,15 m. Sub acesta se afla un nivel de culoare brună, compact, cu sporadice resturi de cărbune, a cărui grosime era de aproximativ 0,30 m, iar de la -0,60 m începea nivelul argilos, steril din punct de vedere arheologic. În acest prim sondaj au fost identificate extrem de puține materiale ceramice, atipice și de dimensiuni mici, precum și un nucleu de gresie și câteva așchii de silex.

În sondajele realizate în exteriorul șanțului, care aveau dimensiunile de 2 x 2 m, stratigrafia este foarte simplă: la adâncimea de -0,15 m apare un nivel brun-cenușiu, argilos, cu o grosime de aproximativ 10 cm, în care se găsesc materiale ceramice destul de corodate și sporadice resturi osteologice. Urmează apoi un nivel brun-argilos, foarte compact, cu o grosime de 20 cm, care suprapune nivelul steril arheologic.

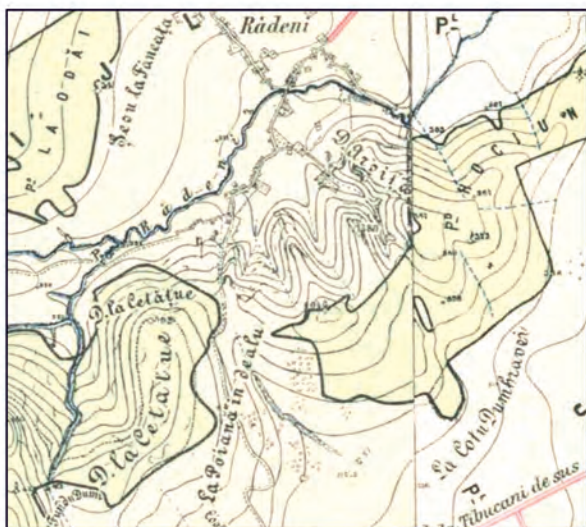
Pe baza datelor de care dispunem în prezent putem afirma că în interiorul incintei fortificate nu a existat o locuire propriu-zisă, spațiul respectiv având probabil destinația de loc de refugiu în cazul unor posibile conflicte. Locuirea efectivă s-a desfășurat în afara șanțului.

Trăsăturile ceramicii indică faptul că fortificația a fost realizată și frecventată de comunitățile bronzului timpuriu, însă viitoarele datări radiocarbon vor confirma cu mai multă precizie acest fapt.

Abstract

In Autumn 2023, as part of the “ForTum – Geophysical Investigations in Archaeological Sites with Social Impact in the Neamț County” project, implemented by the Neamț National Museum Complex in partnership with the National Institute for Earth Physics Romania, a LiDAR scanning campaign has been carried out on a fortification located in the Țibucani village area (Neamț county). Even though the site is covered by woodland, the survey managed to highlight relevant details about the topographic features related to the dimensions of the fortification and aspects of the defence system.

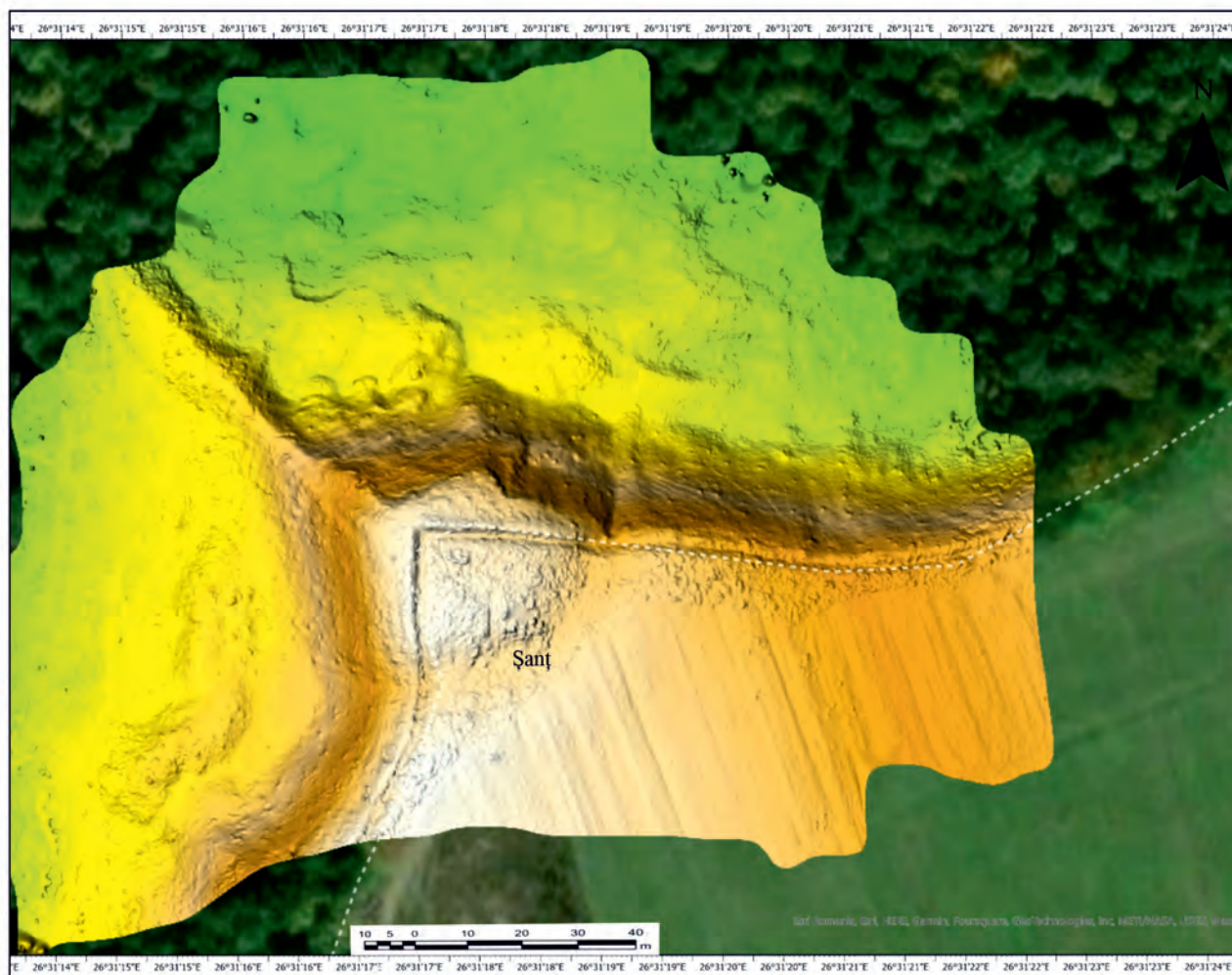
A couple of archaeological surveys allowed for the discovery of some features which contributed at dating the site and placing it in the Early Bronze Age period.

1

2

3

Pl. I. Țibucani – Dealul La Cetățuie: 1, 2, amplasarea sitului; 3, imagine LiDAR

1

2

3

4

5

Pl. II. Țibucani – Dealul La Cetățuie: 1, vedere dinspre sud asupra șanțului; 2, 3, detalii din sondajul nr. 1; 4, 5, detalii din sondajul nr. 2

163. Vitănești de sub Măgură, jud. Vrancea

Punct: Lutărie 1

Autorizație nr. 278/4.05.2023

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște),
Mădălina Stănescu (Muzeul Vrancei)

Perioada desfășurării cercetării: mai-septembrie 2023

Situl „Lutărie 1”, este amplasat în aria satului Vităneștii de sub Măgură, pe o terasă a Putnei. Este vorba de o exploatare de lut abandonată (Fig. 1), unde, pe întreaga deschidere, la adâncimea de aproximativ 4,20 cm., este observabilă o lentilă de cenușă vulcanică de aproximativ 10 cm. Analiza probelor prelevate în anul anterior a permis identificarea evenimentului vulcanic și cronologia acestuia. Sub lentila de cenușă, la 35 cm., au fost recuperate două piese litice, asociate cu resturi de combustie, cenușă și cărbune. Au fost prelevate probe necesare evaluării C14, iar rezultatele obținute indică o prezență a vânătorilor culegători paleolitici anterior evenimentului vulcanic. În anul 2023 a fost reluată cercetarea arheologică (Fig. 2), și a avut drept obiectiv eșantionarea întregului profil stratigrafic în vederea stabilirii evoluției paleoclimatului (Fig. 3), colectarea de noi probe necesare estimării cronologice a etapei ocupaționale umane și a sedimentelor asociate. Săpătura deschisă nu a oferit date suplimentare din punct de vedere arheologic și am decis utilizarea unui mijloc mecanizat în vederea deschiderii unei suprafețe ample. Cercetarea a permis identificarea unei a doua depuneri de cenușă vulcanică, sub locuirea umană, identificată ca aparținând evenimentului campanian din Italia, la aproximativ 39.8500

BP (fig. 4). Este o situație unică în cercetarea arheologică a perioade paleoliticului din România, când activitatea umană este marcată de două evenimente vulcanice, una cu impact la nivel european (campanian) și alta cu impact local (Ciomatu).

Abstract

„Lutărie 1”, it is located in the area of the village of Vităneștii de sub Măgura, on a terrace of Putna river. It is an abandoned clay quarry, where, on the entire opening, at a depth of approximately 4.20 m, a volcanic ash lens of approximately 10 cm is observable. The research in 2023 allowed the collection of coal samples associated with debitage fragments and a lens of volcanic ash, attributed to the Campanian even

Fig. 1. Imagine de ansamblu „Lutărie”

Fig. 2. Imagine generală „Lutărie”, 2023

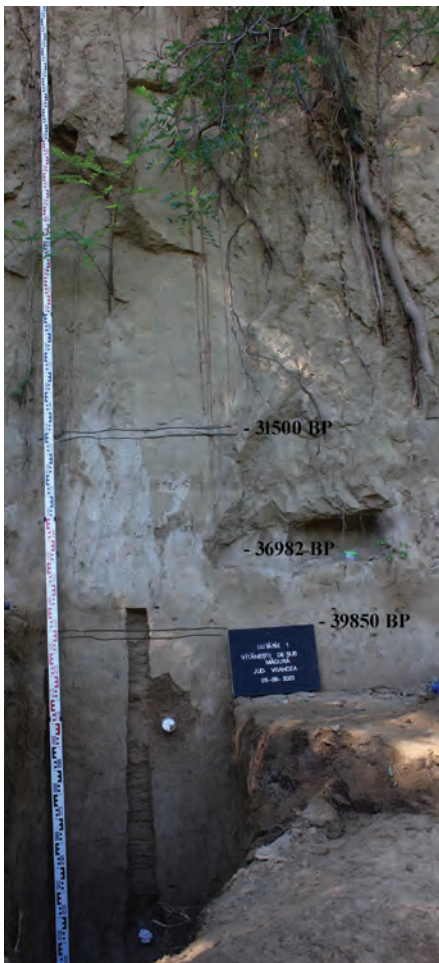

Fig. 3 - 4. Detalii „Lutărie”, 2023

164. Zmeu, com. Lungani, jud. Iași**Punct: Dealul Sidor / Lanul Mare**

Tip de sit: 2 (descoperire funerară); 21 (necropolă); 212 (necropolă tumulară)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie); 15 (Epoca bronzului); 151 (Epoca bronzului Timpuriu - Cultura Yamnaya, 3200-2800 BC)

Autorizație nr. 243/02.05.2023

Colectiv: Felix-Adrian Tencariu – responsabil științific (UAIC Iași), Sergiu-Constantin Enea – responsabil de sector (Liceul Teoretic „Ioan Neculce” Târgu Frumos), Andrei Asăndulesei, Casandra Brașoveanu, Radu-Alexandru Brunchi (UAIC Iași), Sergiu Popovici (Agenția Națională Arheologică Chișinău), Ion Ciobanu, Dumitru Boghian (USM Suceava), Angela Simalcsik (Academia Română, Iași). Au participat studenții: Maria-Cristina Ciobanu, Serina-Daniela Bobe, Analisa Arton, Adina Amărieuței, Rebeca Cefalan, Alina Patriche, Camelia Pintilie, Diana Nădăban, Ana Harhăță, Daniel Cuculescu, Cristin Groapă (UAIC Iași)

Finanțare: 15.000 lei

Perioada desfășurării cercetării: 15 - 20.05.2023

În perioada 15-20 mai 2023 s-a desfășurat o nouă etapă de cercetare arheologică interdisciplinară pe teritoriul comunei Lungani, jud. Iași¹, vizând cunoașterea și completarea hărții arheologice a acestei unități administrativ-teritoriale și investigarea unor monumente funerare tumulare, în cadrul unui proiect complex, care studiază această zonă de contact dintre Câmpia Moldovei și Podișul Central Moldovenesc (între bazinul Bahluietului – BH Bahlui → Jijia → Prut) și cel al Sacovățului – BH Bârlad).

În acest sens, a fost investigat tumulul T1 (Diametre = 39 x 40 m; \hat{I} = 1,65 m) de pe Dealul Sidor / Lanul Mare, aflat la răsărit de satul Zmeu, comuna Lungani (fig. 1, 1-3), situat pe un fragment din reversul cu expunere sud-estică al Cuestei Bahluietului, încadrat în patrulaterul dintre pârâurile Bahluiet (N-NV), Lungani/Albești (V), Sinești (E) și Crucea (S), movilă care a fost afectată, de-a lungul timpului, de drumuri și arăturile repetate. Săpătura arheologică propriu-zisă a fost precedată de cercetări geofizice, non-intruzive (magnetometrice și geo-electrice) și urmată de studierea antropologică și radiometrică a materialelor scheletice umane recuperate. De asemenea, au fost investigate non-invaziv, prin prospecțiuni geofizice, alte două situri din același areal, unul cucutenian (Zmeu-Dealul Pandeale) și celălalt atribuit Bronzului târziu, cultura Noua (Zmeu-SE Dealului Sidor²).

Săpătura arheologică, efectuată cu mijloc mecanic, potrivit metodologiei aplicate și în cazurile tumulilor de la Crucea-Est de sat / Lutărie și Lungani-După Vie (împărțirea movei în patru sferturi / sectoare, despărțite de martori dispuși cardinal, în cruce), a arătat o interesantă evoluție

a acestui monument tumular, pe parcursul a trei etape de construcție și funcționare, amplasamentele a cinci complexe funerare, o vatră adiacentă, în jumătatea central-estică, și existența unor deranjamente contemporane, generate de arăturile adânci și continue (fig. 2.1-2).

Mormântul M 1/2023 (Yamnaya clasică) a fost identificat în sectorul sudic al T1, la 4,10 m S de RC și la -1,40 m, față de nivelul de identificare (fig. 2.2, 3.1-2), atingând adâncimea maximă de -2,65 m (fundul gropii sepulcrale). Defunctul, un bărbat tânăr (18-22 ani), era depus într-o "cutie" de scânduri, susținută din interior de doisprezece pari subțiri, ai căror gropițe (φ = 3-7 cm; adâncimi = 10-13 cm, unele cu urme de vârf ascuțit) au fost găsite la partea inferioară, amenajată într-o groapă rectangulară cu colțurile rotunjite (L = 2,18/2,20 m; l = 1,33/1,38 m; adâncime = 1,15 m) și cu treaptă (L = 3,35 m; l = 2,55 m). Scheletul era presărat cu ocră roșu pe toate fragmentele corpului, mai pronunțat pe craniu, umeri și humerusuri, palme, gambe și labele picioarelor, și prezenta orientarea V (craniul) – E (picioarele), fiind așezat pe o rogojină, în decubit dorsal, cu genunchii căzuți stânga-dreapta, în poziție de romb. Întregul complex a fost acoperit cu patru butuci despicați / lodbe / scânduri late (25-30 cm), dispuse longitudinal pe groapă (fig. 3.1-2). Acest mormânt era secundar, fiind acoperit cu mantaua a doua, deteriorată la partea superioară de arături / nivelare. În umplutura gropii au fost descoperite fragmente de lemn putrezit și concrețiuni de carbonat de calciu într-un sol granulat, brun. Studiul antropologic a evidențiat un individ robust moderat cu inserții musculare medii, patologii dentare (tartru supragingival) și patologii osteologice (osiculi suplimentari, suturi închise?, asimilare coccis).

Mormântul M 2/2023 (secundar, Yamnaya finală) a fost descoperit în sectorul sud-estic al tumulului, la o distanță de 10,30 m SE față de RC și -1,50 m adâncime (fig. 2.2, 3.3-4). Conturul gropii mormântului nu a fost surprins în totalitate, dar presupunem că era de formă ovală. Defunctul, posibil un bărbat matur (40-45 ani), cu osatură gracilă, se afla depus în decubit lateral stânga, puternic chirchit, cu orientarea generală V (craniul) – E (picioarele). Prezenta urme de ocră vișiniu-roz pe suprafața tuturor oaselor, mai accentuat pe coaste, humerusuri, frontal, omoplați și diafize. Se observă anomalii și patologii dentare (edentație frontală inferioară, molar 3 superior cariat) și anomalii și patologii osoase (suturi închise, granulații *Pacchioni*, osteoartrită, ligamente osificate, hernie). Din interiorul M 2/2023 provine un molar superior de animal (posibil bovină).

Mormântul M 3/2023 (secundar, Yamnaya finală) a fost găsit în sectorul nord-estic al tumulului la 7,5 m NE față de RC (fig. 2.2, 4.1). Conturul gropii nu s-a individualizat, deoarece mormântul era realizat în solul negricios al straturilor superioare, iar scheletul a fost ușor afectat de lama utilajului mecanic, fapt pentru care starea sa de conservare este precară. A fost posibilă, totuși, reconstituirea modului de depunere a defunctului, pe baza poziționării unora dintre oasele nederanjate, în decubit lateral dreapta, puternic chirchit, cu orientarea generală SV (craniul) – NE (picioarele) și prezența ocrului pe humerusuri, oasele palmar, bazin și craniu. Deși afectat tafonomic, scheletul păstrează fragmente de craniu și de la membrele inferioare

¹ Mulțumim, și pe această cale, Primăriei și Consiliului Local din comuna Lungani (Primar: Ioan Corobuță, Viceprimar: Mihai Tîrziu; Secretar general Teodora-Marilena Alecsa) și Asociației Societas Pro Patrimonium Târgu Frumos pentru sprijinirea logistică și financiară a cercetării și din acest an.

² Numele acestui sit consacrat în literatura de specialitate este de Sârca-La budăie și, de aceea, îl vom folosi și noi în continuare.

și superioare, studiul antropologic arătând că este vorba de un bărbat tânăr (aproximativ 20-22 ani), care prezenta câteva patologii dentare (tartru supragingival) și anomalii și patologii osoase (apertură humerus stâng, porozitate la nivelul auricular stâng).

Mormântul M 4/2023 (Yamnaya timpurie) este complexul funerar principal (primar), aflat în prima manta. A fost depistat aproximativ în centrul tumulului, la 1 m E față de RC și la adâncimea de -1,50 m (fig. 2.2, 4.2-4). Groapa mormântului, de formă ușor trapezoidală, cu latura dreaptă ușor rotunjită ($L = 1,90$ m, $I = 1,30$ m, adâncimea de la nivelul antic = -0,80 m și -0,40 m de la cel al depunerii defunctului) a fost săpată în stratul faeozionic de călcare din epoca bronzului. Solul fosil și argila extrase la săparea gropii au fost aruncate "în semicerc" spre vest, sud și sud-est de aceasta. În interiorul gropii sepulcrale a fost realizată o construcție de lemn, susținută de șase pari subțiri, dispuși câte trei pe fiecare latură lungă. Pe un așternut vegetal (rogojină), aranjat pe fundul gropii și al construcției "camerei" de lemn, a fost depus defunctul, un bărbat tânăr, gracil moderat (aproximativ 22-25 ani), în decubit dorsal și cu mâinile pe lângă trunchi, cu genunchii probabil ridicați, inițial, și căzuți spre dreapta sa, chirchiți moderat, având o orientare generală a corpului VSV (craniul) – ENE (picioarele). Pe întregul schelet au fost observate urme de ocră roșiatic, mai ales pe craniu și membrele superioare și inferioare, în dreapta craniului a fost depistat un bulgăraș din același pigment, iar pe femur urme de cărbune. Groapa mormântului și inclusiv "camera" de lemn au fost acoperite cu patru bârne de lemn, dispuse longitudinal, peste care s-a ridicat prima manta a tumulului.

Din punct de vedere antropologic, materialul scheletic prezenta fisuri de tip *subaerial weathering* pe oasele lungi ale membrilor, anomalii și patologii dentare (tartru subgingival, hipoplazie a smalțului și ciobiri ale incisivilor superiori).

Mormântul M 5/2023 (secundar, Yamnaya finală) a fost identificat în sectorul estic al tumulului la 11 m ENE și la -1,05 m adâncime față de RC (fig. 2.2, 5.1-2). Groapa mormântului, orientată N-S, era prevăzută cu o treaptă de acces ($L = 3,85$ m, $I = 2,25$ m, -0,30 m adâncime de la nivelul depistării). Camera funerară era mai mică ($L = 2,10$ m, $I = 1,30$ m, adâncime = -1,05 m), de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, fiind orientată pe aceeași direcție. Aceasta a fost căptușită cu scânduri de lemn (?), susținute de opt pari, pe laturi (în colțuri și pe mijloc), cu diametre de 4-5 cm, unele adâncindu-se circa 10 cm în porțiunea inferioară a gropii mortuare. În umplutura gropii au fost surprinse urmele bânelor de lemn ale acoperământului mormântului. Defunctul, un bărbat matur (39-45 ani), robust, era depus în decubit dorsal, cu mâinile întinse de-a lungul corpului, iar picioarele chirchite moderat, așezate inițial cu genunchii în sus, căzuți spre stânga. Pe suprafața scheletului se găsea un strat de ocră de nuanță vișinie, mai ales pe tălpi, craniu, femure, tibii. Pe fundul camerei funerare, sub schelet, au fost observate urmele unui așternut de origine vegetală de culoare maronie. Orientarea generală a scheletului era N (craniul) – S (picioarele). Antropologic, prezenta anomalii și patologii dentare, sub forma dentiției uzate, care argumen-

tează vârsta mai înaintată, și anomalii și patologii osoase: osteoartrită degenerativă, hernie, excrescențe osoase pe vertebre și entezofite (cartilaje osificate) și fractură de fibulă

Vatra 1 a fost identificată în sectorul sud-estic al tumulului, la o distanță de 8 m SE față de RC, la adâncimea de -1,15 m (fig. 2.2, 5.3-4). Complexul reprezintă o posibilă instalație de foc legată de una dintre descoperirile funerare, prezentând o formă circulară în plan cu dimensiunile: 0,60 x 0,70 m și 2-3 cm grosime. Era alcătuită din pământ ars la roșu și brun și cărbune. În cadrul complexului au fost identificate două fragmente ceramice lucrate manual, primul de factură cucuteniană, iar al doilea având șamotă în componența pastei, fiind de culoare cenușie închisă.

Descoperirile funerare din tumulul T1 de la Zmeu, împreună cu cele de la Crucea-Lutărie / *Est de sat*³, Lungani-După Vie⁴ și Târgu Frumos-Vest de oraș⁵ îmbogățesc și confirmă realitățile etno-culturale est-carpătice, și nu numai, ale perioadei timpurii a epocii bronzului.

Investigații non-invazive

Anterior săpăturii arheologice propriu-zise, la fel ca în cazul cercetărilor desfășurate în movilele funerare de la Crucea-Lutărie / *Est de sat* și Lungani-După Vie, au fost întreprinse o serie de investigații non-invazive, reprezentate de zboruri aeriene, măsurători magnetometrice și geoelectrice (rezistivitate și tomografie electrică) (Fig. 6), cu scopul de a surprinde, cel puțin în linii mari, situația arheologică, în vederea conturării unei strategii de cercetare arheologică invazivă.

Dintre toate metodele de prospectare utilizate, cele mai bune rezultate au fost oferite de către cele magnetometrice și de către tomografia electrică, măsurătorile de rezistivitate electrică a solului oferind rezultate neconcludente (Fig. 6.2). Magnetometria efectuată a obținut, în schimb, o imagine clară cu privire la conturul movilei, ilustrat prin intermediul unei anomalii cu valori scăzute. Deși, după cum spuneam anterior, rezistivitatea electrică nu a oferit rezultate semnificative, cele 18 profile ERT (*Electrical Resistivity Tomography*) (Fig. 6.3-4) au permis identificarea unor caracteristici arheologice, care ulterior au putut fi relaționate cu descoperirile funerare prezente. Interpretarea tridimensională a celor 17 profile paralele, împreună cu cel de-al 18-lea, trasat transversal, a generat un set de date care a putut fi secționat în 11 „felii”, corespunzătoare diverselor adâncimi de interes. Dintre acestea, semnificative au fost rezultatele obținute pentru adâncimile -0,61-0,87 m și -1,18-1,53 m (Fig. 6.3-4). În cazul celei dintâi a fost surprinsă una dintre mantalele movilei, cu valori foarte ridicate de rezistență, în timp ce secțiunea a doua a permis identificarea mormântului M4, prezentând valori foarte scăzute, specifice unei anomalii de tip groapă (Fig. 6-4).

Pentru a conchide, deși rezultatele obținute de prospecțiunile non-invazive folosite nu au surprins, din varii motive (umiditatea solului, prezența unor fragmente metalice la suprafața solului etc), toate descoperirile care aveau să fie făcute ulterior, coroborarea informațiilor

³ Tencariu *et alii* 2022, p. 802-813; Enea *et alii* 2021, p. 579-607.

⁴ Enea *et alii* 2022, p. 103-130; Tencariu *et alii* 2023, p. 722-730.

⁵ Boghian, Enea, Asăndulescu 2019, p. 332-333; Boghian *et alii* 2020, p. 545-553; Boghian *et alii* 2021, p. 626-633.

obținute în toate monumentele investigate în ultimii ani în micro-zona de interes, facilitează conturarea unui *workflow* metodologic cât mai coerent, după modelul celor utilizate deja la scară largă în arheologia europeană și nu numai.

Abstract

Between 15-20 May 2023, the tumulus T1 from Zmeu (Lungani commune, Iași county) was interdisciplinary investigated, discovering five inhumation graves (G1-G5/2023) and a hearth (1) attributed to the Yamnaya culture (3200-2800 BC), completing the existing knowledge related to the funerary behaviours of these communities in the middle basin of Bahluiet (Târgu Frumos area).

Bibliografie:

Tencariu *et alii* 2022 – Tencariu, F. A., Asăndulesei, A., Brașoveanu, C., Enea, S.-C., Boghian, D., Popovici, S., Ciobanu, I., Heghea, S., Simalcsik, A., Agulnikov, S., *Crucea, com. Lungani, jud. Iași. Punct: Lutărie / Est de sat*, în CCAR. *Campania* 2021, 2022, p. 802-813.

Enea *et alii* 2021 – Enea, S.-C., Boghian, D., Popovici, S., Tencariu, F.-A., Asăndulesei, A., Brașoveanu, C., Ciobanu, I., Simalcsik, A., *Considerații preliminare referitoare la cercetarea tumulului T1/2021 de la Crucea (Com. Lungani, jud. Iași, România)*, în *Arheovest IX2: In Honorem Valeriu Sîrbu, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Timișoara, Noiembrie 2021, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2021, p. 579-607.

Enea *et alii* 2022 – Enea, S.-C., Boghian, D., Tencariu, F.-A., Popovici, S., Asăndulesei, A., Brașoveanu, C., Brunchi, R.-Al., Ciobanu, I., Agulnikov, S., Simalcsik, A., Bobe, S. D., *Considerații preliminare privitoare la rezultatele cercetărilor arheologice din tumulul nr. 1 de la Lungani-După Vie (Com. Lungani, Jud. Iași, România)*, în *Arheovest X/1. In memoriam Felix Milleker (1858-1942): Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, ArheoVest, X, Timișoara, Noiembrie 2022, Asociația „ArheoVest” Timișoara, Ed. Istros a Muzeului Brăilei, „Carol I”, Brăila-Timișoara, 2022, p. 103-130.

Tencariu *et alii* 2023 – Tencariu, F.-A., Enea, S.-C., Asăndulesei, A., Brașoveanu, C., Brunchi, R.-Al., Popovici, S., Agulnikov, S., Ciobanu, I., Boghian, D., Simalcsik, A., *Lungani, com. Lungani, jud. Iași, Punct: După Vie*, în CCAR. *Campania* 2022, 2023, p. 722-730.

Boghian, Enea, Asăndulesei 2019 – Boghian, D., Enea, S.-C., Asăndulesei, A., *Târgu Frumos, jud. Iași. Punct: Vest de oraș*, în CCAR. *Campania* 2018, Sibiu-București, 2019, p. 332-333.

Boghian *et alii* 2020 – Boghian, D., Enea, S.-C., Asăndulesei, A., Ciobanu, I., Popovici, S., Simalcsik, A., Pîrnău, R.-G., *Târgu Frumos, jud. Iași, Punct: Vest de oraș*, în CCAR. *Campania* 2019, București, 2020, p. 545-553.

Boghian *et alii* 2021 – Boghian, D., Enea, S.-C., Ciobanu, I., Popovici, S., Simalcsik, A., Pîrnău, R.-G., Asăndulesei, A., Tencariu, F.-A., Țifui, S.-M., *Târgu Frumos, jud. Iași, Punct: Vest de oraș*, în CCAR. *Campania* 2020, București-Sibiu, 2021, p. 626-633.

Illustrations list:

Fig. 1. Location of the tumulus T1 from Zmeu village (Lungani commune). 1. Map of Lungani commune; 2. Topographic map 1984⁶; 3. *Google Earth* satellite image; 4. Lidar map (ABA Prut-Bârlad).

Fig. 2. Zmeu (Lungani). 1. View from the N side of the tumulus T1 (March 2022); 1. General plan of the barrow T1 (photo S.-C. Enea; drawing S. Popovici).

Fig. 3. Zmeu (Lungani). 1-2. Grave G 1/2023; 3-4. Grave G 2/2023 (photo R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; drawings S. Popovici).

Fig. 4. Zmeu (Lungani). 1. Grave G 3/2023; 2-4. Grave G 4/2023 (photo R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; drawings S. Popovici).

Fig. 5. Zmeu (Lungani). 1-2. Grave G 5/2023; 3-4. Hearth/Cx 1/2023 (photo R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; drawings S. Popovici).

Fig. 6. Zmeu (Lungani). 1. Magnetic map of the researched area; 2. Electrical soil resistance results; 3. ERT profiles oriented N-S and E-V; 4. 3D representation of the ERT measurements for the -1,18-1,53 m depth.

⁶ *Ibidem*.

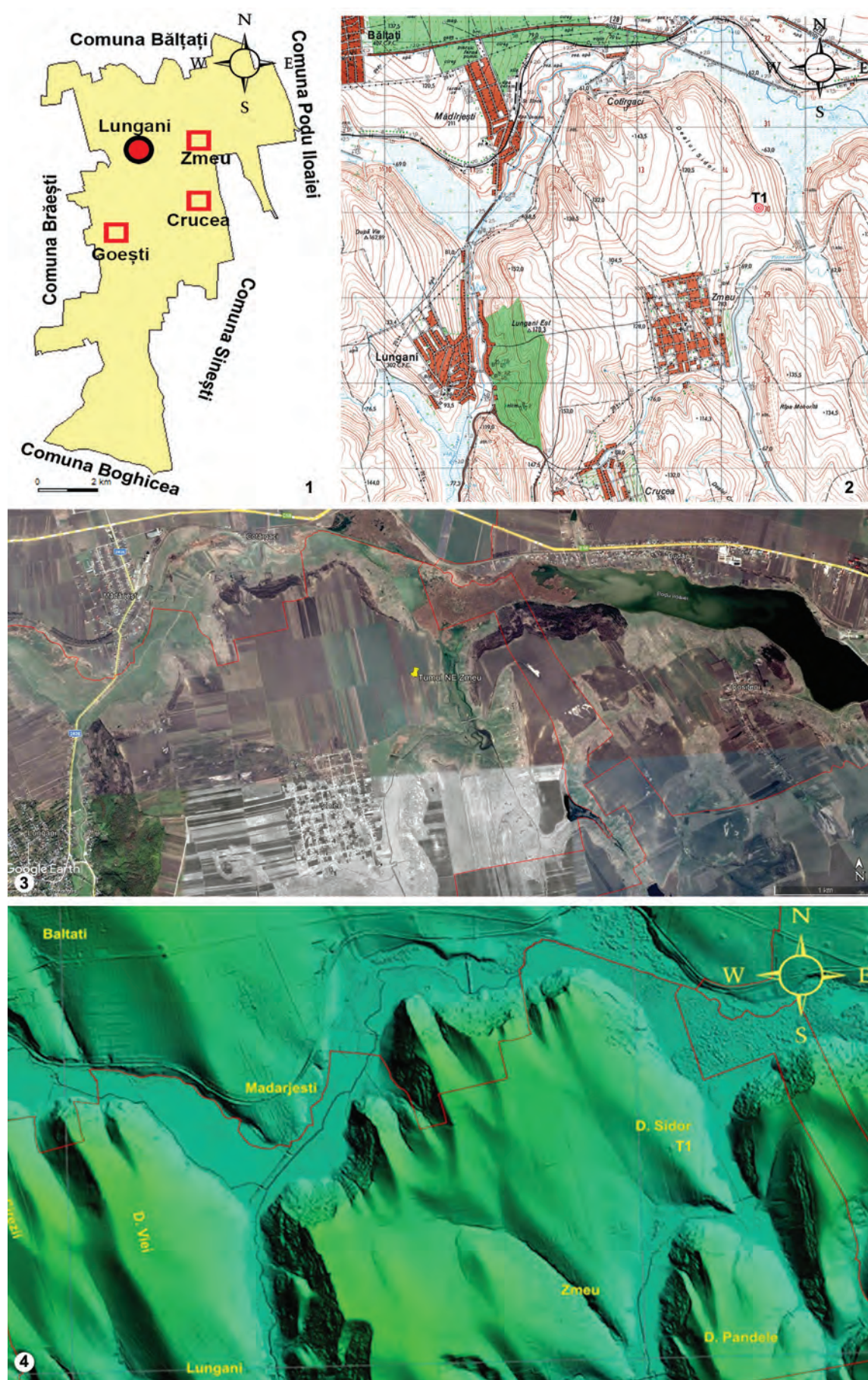

Fig. 1. Localizarea tumulului T1 din satul Zmeu (com. Lungani). 1 Harta comunei Lungani; 2. Harta topografică 1984; 3. Imagine satelitară Google Earth; 4. Harta Lidar (ABA Prut-Bârlad)

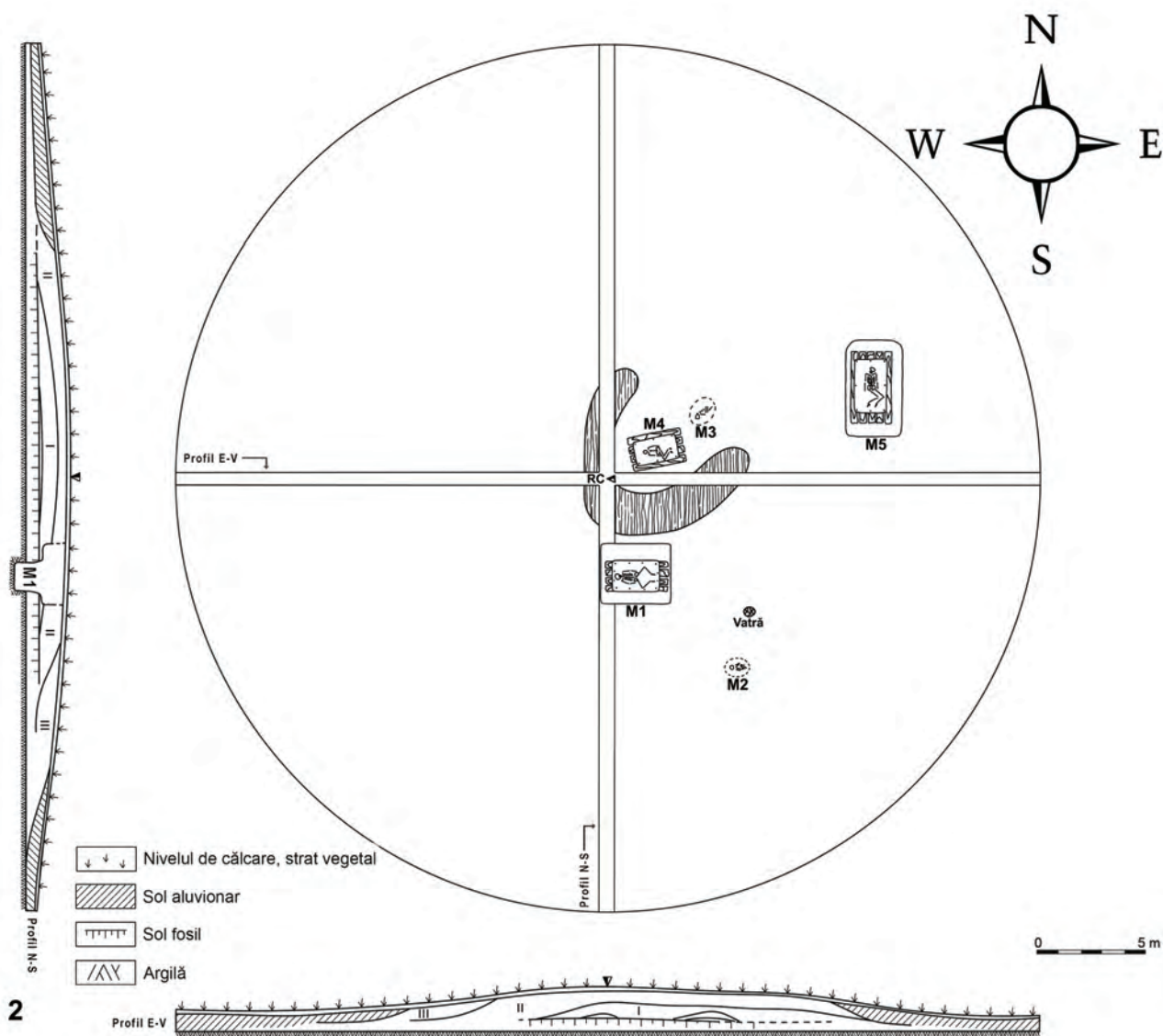

Fig. 2. Zmeu (Lungani). 1. Vedere dinspre N a tumulului T1 (martie 2022); 1. Planul general al tumulului T1 (foto S.-C. Enea; desen S. Popovici)

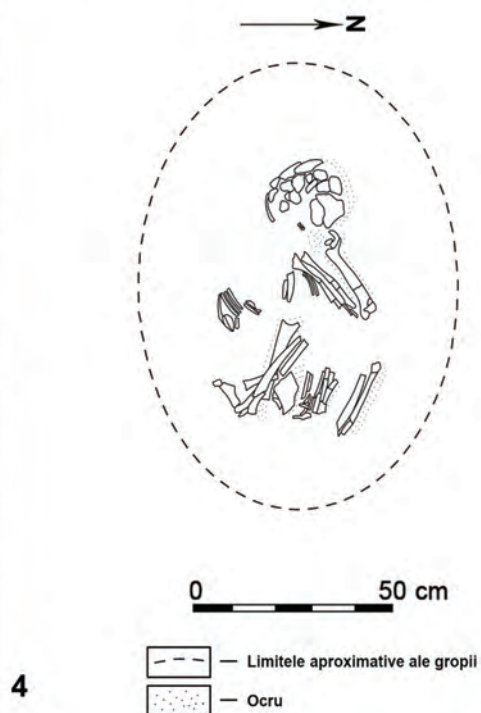
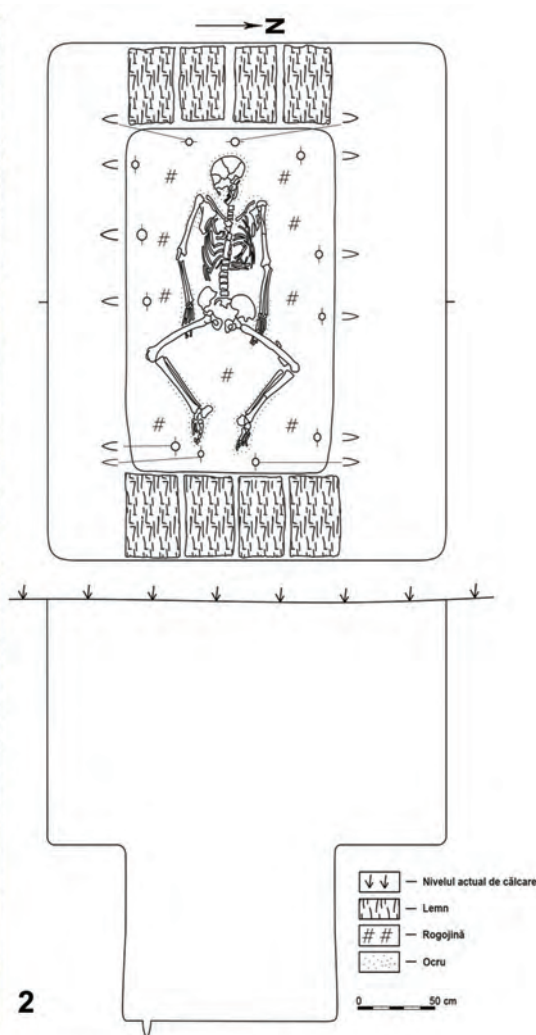

Fig. 3. Zmeu (Lungani). 1-2. Mormântul M 1/2023; 3-4. Mormântul M 2/2023 (foto R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; desene S. Popovici)

Fig. 4. Zmeu (Lungani). 1. Mormântul M 3/2023; 2-4. Mormântul 4/2023 (foto R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; desene S. Popovici)

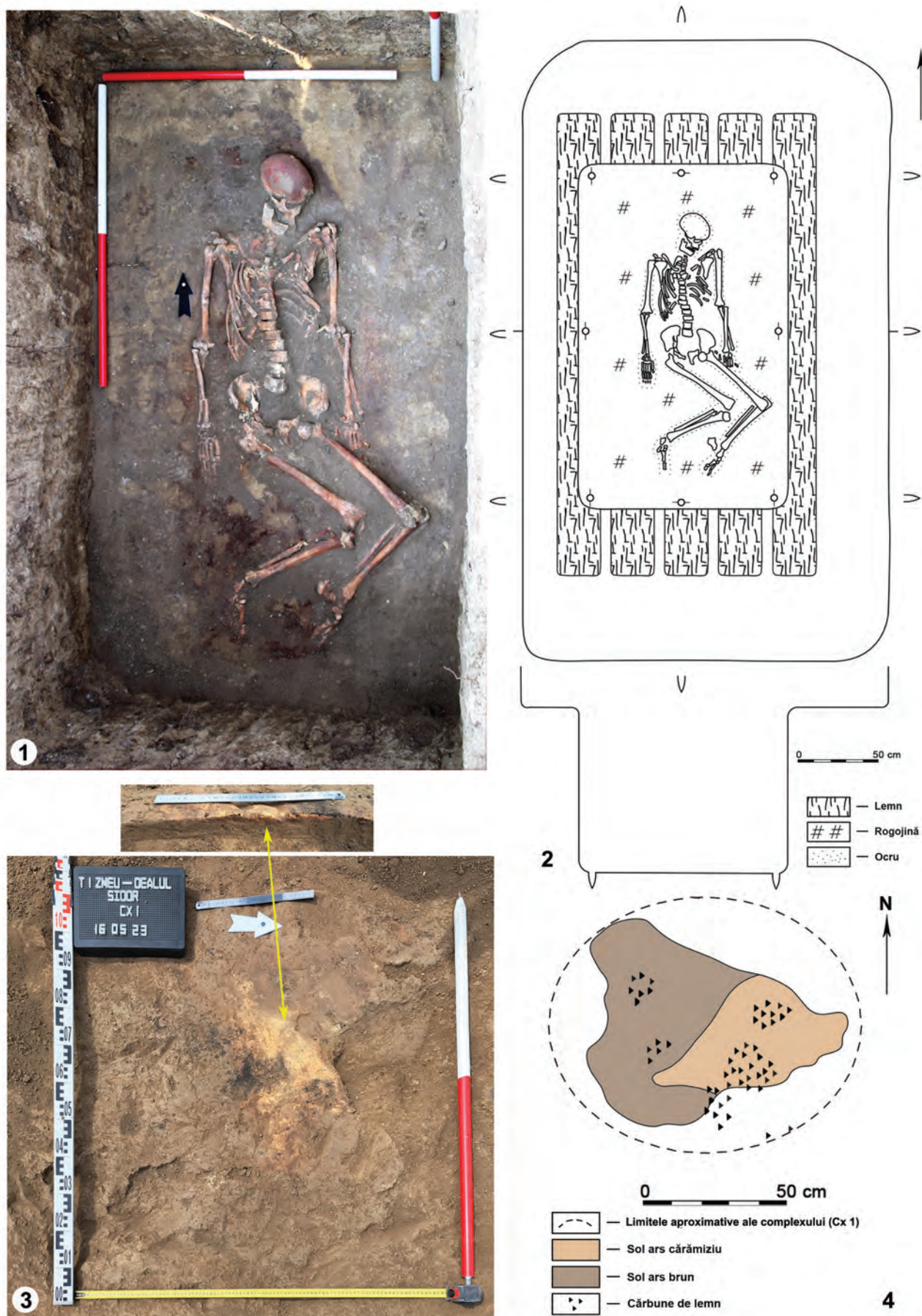

Fig. 5. Zmeu (Lungani). 1-2. Mormântul M 5/2023; 3-4. Vatra 1/2023 (foto R.-Al. Brunchi, S.-C. Enea; desene S. Popovici)

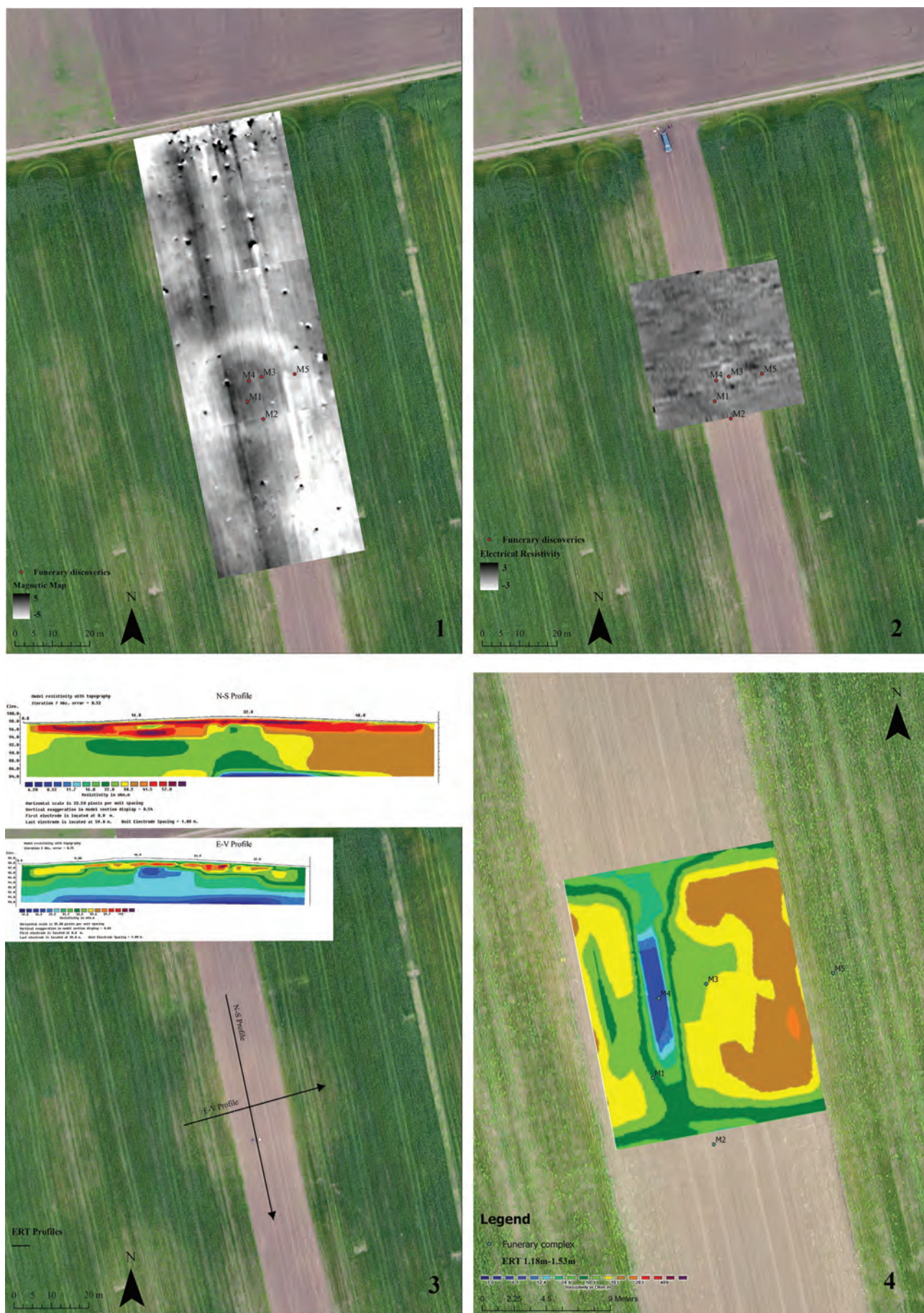

Fig. 6. Zmeu (Lungani). 1. Harta magnetică a suprafeței investigate; 2. Rezultatele măsurătorilor de rezistivitate electrică a solului; 3. Profile ERT efectuate pe direcția N-S și E-V; 4. Reprezentarea tridimensională a măsurătorilor ERT pentru adâncimea -1,18-1,53 m

165. Zona țărmului Mării Negre, com. 23 August, jud. Constanța

Situl arheologic subacvatic (lot 7). Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre

Punct: Zona cuprinsă între promontoriul care marchează limita nordică a lacului Tatlageac (com. 23 August), respectiv vărsarea acestuia în mare și stațiunea Olimp

Cod LMI: CT-I-s-A-02561

Autorizație nr. 353/07.06.2023

Colectiv: Raluca Iosipescu - responsabil științific, Sergiu Iosipescu, Mihai Duca, Mihaela Ciornei; Instituție organizatoare: INP

Perioada desfășurării cercetării: iunie – iulie 2023

Pentru punerea în practică a proiectului investițional *Reducerea eroziunii costiere Faza II (2014-2020) – Protecția și reabilitarea litoralului românesc al Mării Negre în zona Olimp (lotul 7)*, Institutul Național al Patrimoniului a realizat un diagnostic arheologic, în vederea obținerii avizului Ministerului Culturii pentru lucrările de protecție și reabilitare a litoralului românesc al Mării Negre în zona Olimp, lucrări care constau în reînnoșirea plajei terestre și submerse. În vederea asigurării protecției lucrărilor de reînnoșire a plajei sunt prevăzute lucrări de demolare a structurilor de dig existente și construirea unor diguri noi.

Zona ce face obiectul diagnosticului arheologic face parte din situl arheologic subacvatic Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, cod LMI CT-I-s-A-02561.

Metodologia de lucru a constat în analizarea și interpretarea datelor obținute în urma scanărilor de tip multibeam a suprafeței afectată de proiect, analizarea și interpretarea profilelor batimetrice realizate în zonele unde urmează a se construi noile diguri în vederea identificării unor anomalii sau zone cu potențial arheologic, identificarea pe scanările multibeam corelate cu forajele în subsolul maritim a posibilelor anomalii, verificare cu sonar de tip side-scan la bordul navei de survey a posibilelor anomalii identificate pe scanările multibeam, asigurarea asistenței de specialitate pe parcursul scufundărilor efectuate pentru verificarea și documentarea fotografică a punctelor cu posibile anomalii. Au mai fost utilizate informații rezultate din efectuarea unui survey al terenului cu sondă acustică parametrică (PES – Parametric echosounder) care a acoperit cea mai mare parte a zonei din apropierea țărmului, la adâncimi variind între -3 și -15 m sub nivelul mării. Sondajele au fost realizate pe traseul viitoarelor diguri pentru a colecta date geofizice și geotehnice și pentru a determina structura solului de sub viitoarea amprentă a digurilor proiectate.

Zona supusă diagnosticului arheologic reprezintă o fâșie submarină litorală cu extinderea N-S, de la nord de vărsarea lacului Tatlageac în mare până la limita stațiunii Olimp, cu o suprafață de 980456 mp.

Cercetarea batimetrică de ansamblu a zonei submerse a relevat, datorită bunei clarități a imaginii,

anomalii și obiecte de mici dimensiuni, sub 1 m chiar. Câteva porțiuni, restrânse, ale fundului mării nu au putut fi scanate datorită plaselor de pescuit instalate în acele locuri și, în consecință acolo nu au putut fi făcute observații.

Verificarea prin scufundare cu scafandri autonomi a permis identificarea în două puncte a anomaliilor antropice, reprezentate de un leșt din beton, un fragment metallic, traseul unei conducte. Nu a fost înregistrată nici o descoperire arheologică în urma diagnosticului arheologic subacvatic. Toate anomaliile propuse spre verificare pentru lotul 7 au reprezentat erori sau înregistrări de o mai slabă calitate, însemnând că pe scanarea de tip multibeam în funcție de unghiul aparatului de scanare au apărut erori. Verificările cu ambarcațiunea la fața locului și prin scufundare au dus la concluzia că presupusele anomalii reprezentau formațiuni geologice, aglomerări de pietre de mari dimensiuni sau diferențe de nivel între fundul stâncos și fundul nisipos al mării. Nu s-au observat urme arheologice sau alte intervenții de natură umană. Verificarea prin scufundare s-a făcut la punct fix, mai exact s-a efectuat o scanare de la bordul navei, iar apoi s-a coborât în apă pe punct și s-a cercetat o zonă cu o rază de aproximativ de 20-35 m în jurul anomaliei observate pe scanarea multibeam.

Abstract

The archaeological diagnosis was made in an area that is part of the underwater archaeological site *Continental Platform of the Romanian Black Sea coast*, LMI code CT-I-s-A-02561 and represents a coastal submarine strip with N-S extension, from the north of the mouth of the lake Tatlageac to the limit of the Olimp resort, with an area of 980456 sq m.

The work methodology consisted in the analysis and interpretation of the data obtained from the multibeam scans of the entire surface, the analysis and interpretation of the bathymetric profiles made in the areas where the new piers are to be built, in order to identify anomalies or areas with archaeological potential, the identification on the scans multibeam correlated with the results of drilling in the seabed of possible anomalies, side-scan sonar verification of possible anomalies identified on multibeam scans, providing specialist assistance during the dives carried out for the verification and photographic documentation of points with possible anomalies.

No archaeological discovery was recorded following the underwater archaeological diagnosis.

Illustrations list:

Fig. 1. Bathymetric map of the Black Sea north of the mouth of Lake Tatlageac. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 2. Bathymetric map of the Black Sea south of the mouth of Tatlageac lake. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 3. Multibeam scanning of the underwater area from the mouth of Lake Tatlageac

Fig. 4. Multibeam scanning of the underwater area in front of the Olimp resort

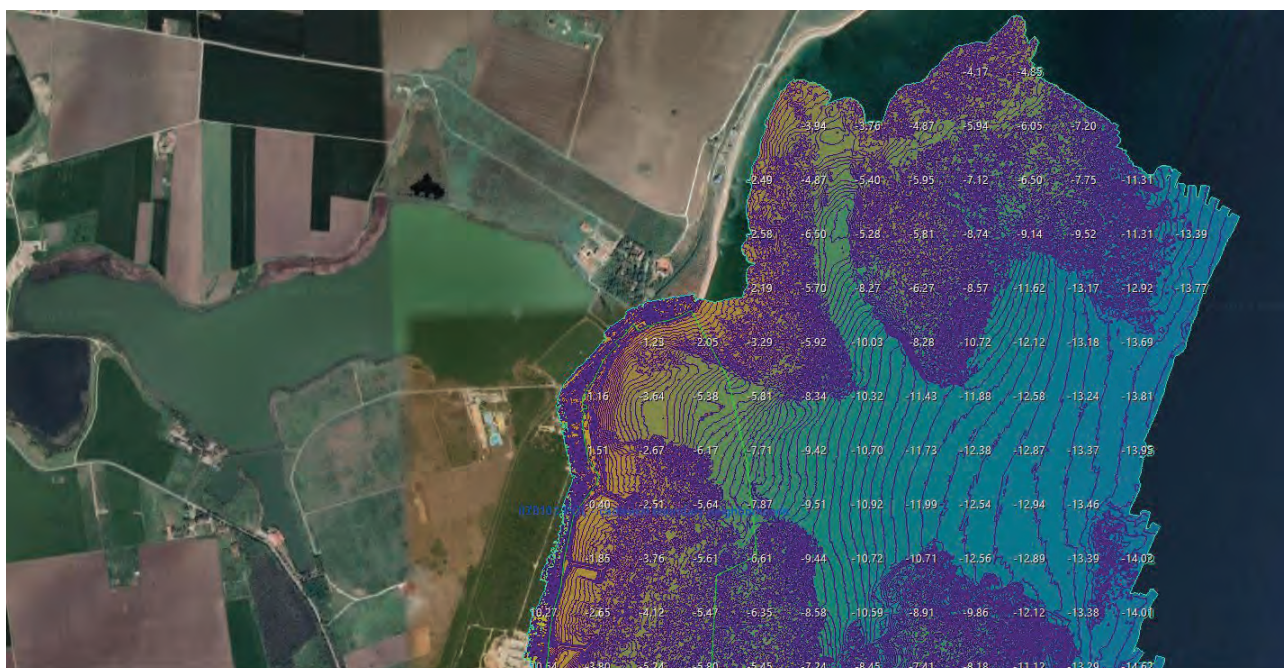

Fig. 1. Harta batimetrică a Mării Negre la nord de gura de vărsare a lacului Tatlageac. Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

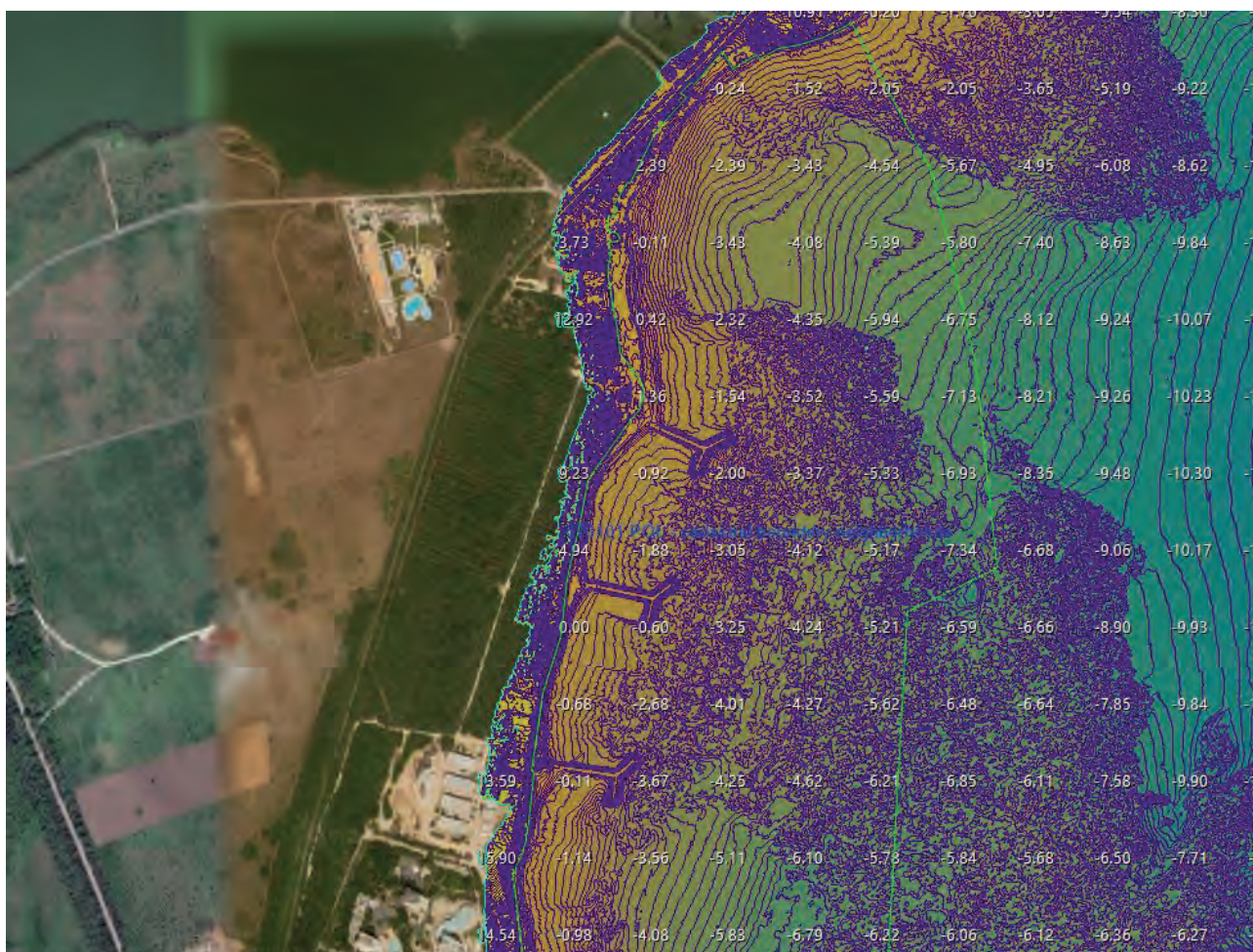

Fig. 2. Harta batimetrică a Mării Negre la sud de gura de vărsare a lacului Tatlageac. Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

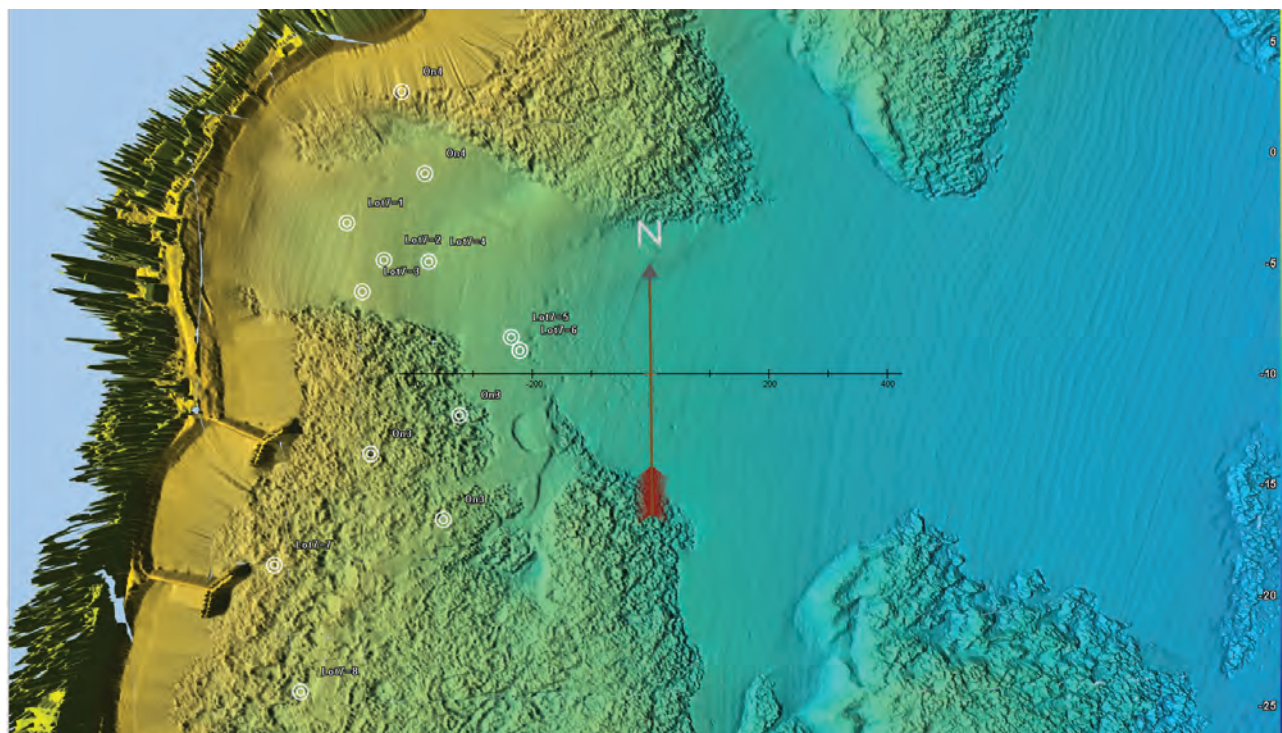

Fig. 3. Scanare multibeam a zonei submarine de la gura de vărsare în mare a lacului Tatlageac

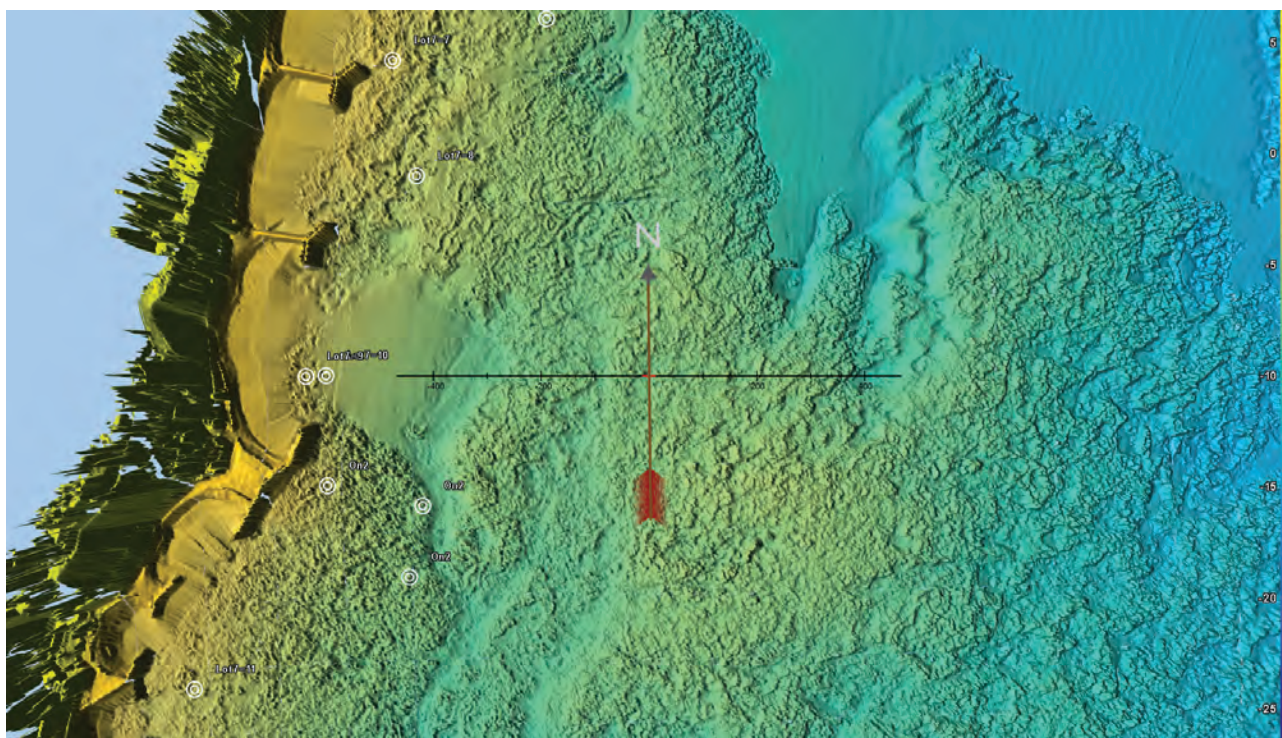

Fig. 4. Scanare multibeam a zonei submarine din fața stațiunii Olimp

166. Zona țărmului Mării Negre, stațiunea Neptun, jud. Constanța

Situl arheologic subacvatic (lot 8). Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre

Punct: Zona cuprinsă între capătul de nord al stațiunii Neptun până la limita de sud a stațiunii Jupiter

Cod LMI: CT-I-s-A-02561

Autorizație nr. 352/07.06.2023

Colectiv: Raluca Iosipescu - responsabil științific, Sergiu Iosipescu, Mihai Duca, Mihaela Ciornei; Instituție organizatoare: INP

Perioada desfășurării cercetării: iunie – iulie 2023

Pentru punerea în practică a proiectului investițional *Reducerea eroziunii costiere Faza II (2014-2020) – Protecția și reabilitarea litoralului românesc al Mării Negre în zona Neptun - Jupiter (lotul 8)*, Institutul Național al Patrimoniului a realizat un diagnostic arheologic, în vederea obținerii avizului Ministerului Culturii pentru lucrările de protecție și reabilitare a litoralului românesc al Mării Negre în zona Jupiter - Neptun, lucrări care constau în reînnoșirea plajei terestre și submerse. În vederea asigurării protecției lucrărilor de reînnoșire a plajei sunt prevăzute lucrări de demolare a structurilor de dig existente și construirea unor diguri noi.

Zona ce face obiectul diagnosticului arheologic face parte din situl arheologic subacvatic Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, cod LMI CT-I-s-A-02561.

Metodologia de lucru a constat în analizarea și interpretarea datelor obținute în urma scanărilor de tip multi-beam a suprafeței afectată de proiect, analizarea și interpretarea profilelor batimetrice realizate în zonele unde urmează a se construi noile diguri în vederea identificării unor anomalii sau zone cu potențial arheologic, identificarea pe scanările multibeam corelate cu forajele în subsolul maritim a posibilelor anomalii, verificare cu sonar de tip side-scan la bordul navei de survey a posibilelor anomalii identificate pe scanările multibeam, asigurarea asistenței de specialitate pe parcursul scufundărilor efectuate pentru verificarea și documentarea fotografică a punctelor cu posibile anomalii. Au mai fost utilizate informații rezultate din efectuarea unui survey al terenului cu sondă acustică parametrică (PES – Parametric echosounder) care a acoperit cea mai mare parte a zonei din apropierea țărmului, la adâncimi variind între -6 și -10 m sub nivelul mării. Sondajele au fost realizate pe traseul viitoarelor diguri pentru a colecta date geofizice și geotehnice și pentru a determina structura solului de sub viitoarea amprentă a digurilor proiectate. Totodată, pe traseul noilor diguri au fost executate 8 foraje la adâncimi variind între -5 și -12 m.

Zona supusă diagnosticului arheologic reprezintă o fâșie submarină litorală cu extinderea N-S, de la capătul de nord al stațiunii Neptun până la limita de sud a stațiunii Jupiter, cu o suprafață de 852.537 mp. În sectorul de litoral inclus în lotul 8 se află lacurile Neptun (15,6 ha),

Jupiter (18,2 ha) și Tismana (1,56 ha), - provenite din transformarea, prin dragare și betonare a malurilor, a fostei bălți Comorova ("Valea Țânțarilor"). Balta Comorova, o mlaștină cu o întindere de circa 1700 de metri de-a lungul țărmului, cu o lățime maximă de 380 m și o suprafață de 44 ha, era separată de mare printr-un cordon de 50-100 m, odinioară tăiat de o gâră în partea de nord și alta către cea sudică.

Balta Comorova și aceea a Hergheliei aveau pe fund un strat masiv de turbă, suprapunând o argilă cenușie, la rândul-i acoperind rocile calcaroase¹. Pe harta batimetrică a lotului 8 se observă cu ușurință existența cuvetei lacului Neptun prelungită în mare, între două din digurile proiectate.

Cercetarea batimetrică de ansamblu a zonei submerse a relevat, datorită bunei clarități a imaginii, anomalii și obiecte de mici dimensiuni, sub 1 m chiar. Câteva porțiuni, restrânse, ale fundului mării nu au putut fi scanate din cauza plaselor de pescuit instalate în acele locuri și, în consecință acolo nu au putut fi făcute observații.

Verificarea prin scufundare cu scafandri autonomi a permis identificarea la unul din punctele selectate a unor urme antropice. O anomalie reperată pe scanarea de tip multibeam și la verificarea cu sonarul navei a indicat prezența unui obiect de mari dimensiuni. La verificarea prin scufundare s-a constatat prezența unui element masiv din material modern – beton, care din profil seamănă cu litera „X”, probabil unul dintre fragmentele constructive ale digului aflat în proximitate. Dimensiunile aproximative sunt de 2 x 2 m. În zona imediată nu au fost reperate alte urme antropice. Nu a fost înregistrată nici o descoperire arheologică în urma diagnosticului arheologic subacvatic. Toate anomaliile propuse spre verificare pentru lotul 8 au reprezentat erori sau înregistrări de o mai slabă calitate, însemnând că pe scanarea de tip multibeam în funcție de unghiul aparatului de scanare au apărut erori. Verificarea cu ambarcațiune la fața locului și verificarea prin scufundare au dus la concluzia că presupusele anomalii reprezentau formațiuni geologice, aglomerări de pietre de mari dimensiuni sau diferențe de nivel între fundul stâncos și fundul nisipos al mării. Nu s-au observat urme arheologice sau alte intervenții de natură umană. Verificarea prin scufundare s-a făcut la punct fix, mai exact s-a efectuat o scanare de la bordul navei, iar apoi s-a coborât în apă pe punct și s-a cercetat o zonă cu un diametru aproximativ de 20-35 m în jurul anomaliei observate pe scanarea multibeam.

Abstract

The archaeological diagnosis was made in an area that is part of the underwater archaeological site Continental Platform of the Romanian Black Sea coast, LMI code CT-I-s-A-02561 and represents a coastal submarine strip with N-S extension, from the northern end of the Neptun resort to the southern limit of the Jupiter resort, with an area of 852,537 sq.m.

The work methodology consisted in the analysis and interpretation of the data obtained from the multibeam

¹ Ariadna Breier, *Lacurile de pe litoralul românesc al Mării Negre. Studiu hidrogeografic*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p.30-32.

No archaeological discovery was recorded following the underwater archaeological diagnosis.

. The northern are

Fig. 2. The southern area of lot 8 with the location of the Jn1 pier.

Fig. 5. Bathymetric map of the Black Sea near Tismana lake. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 7. Multibeam scanning of the submarine area south of the Jn1 pier.

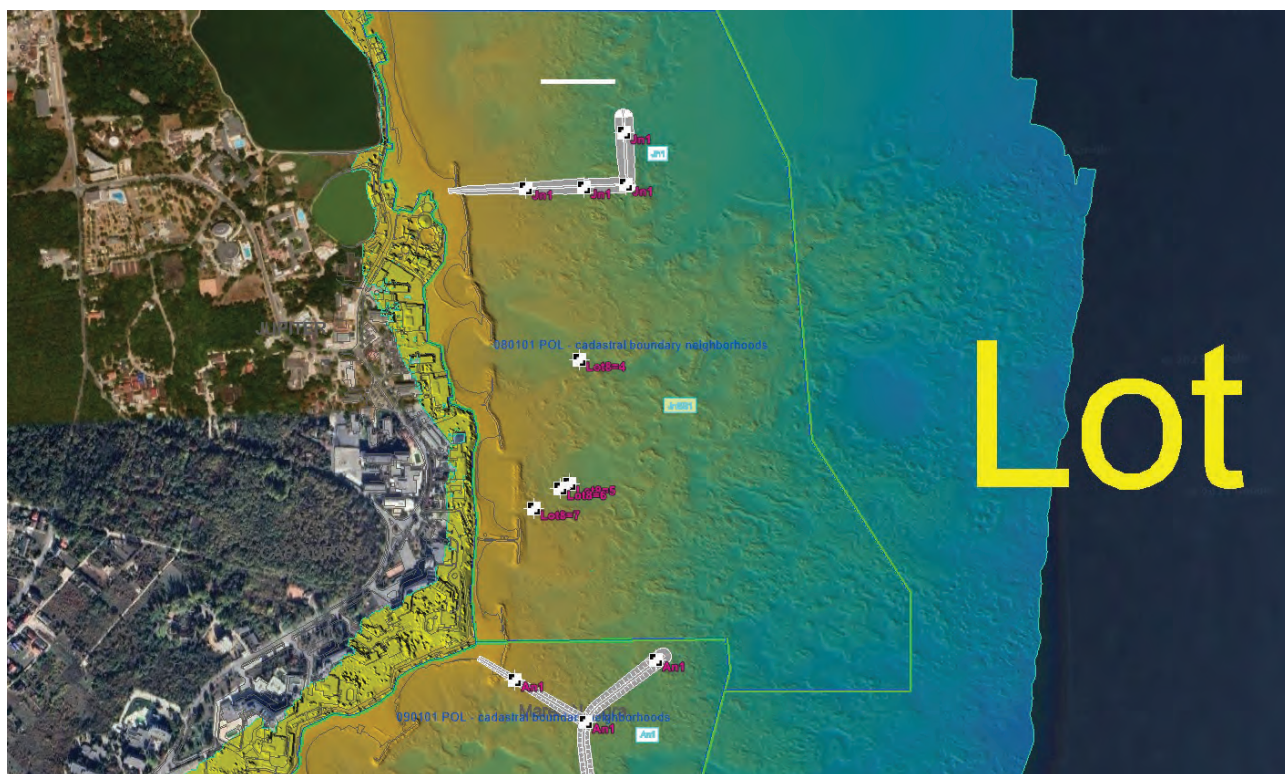

Fig. 2. Zona de sud a lotului 8 cu amplasamentul digului Jn1

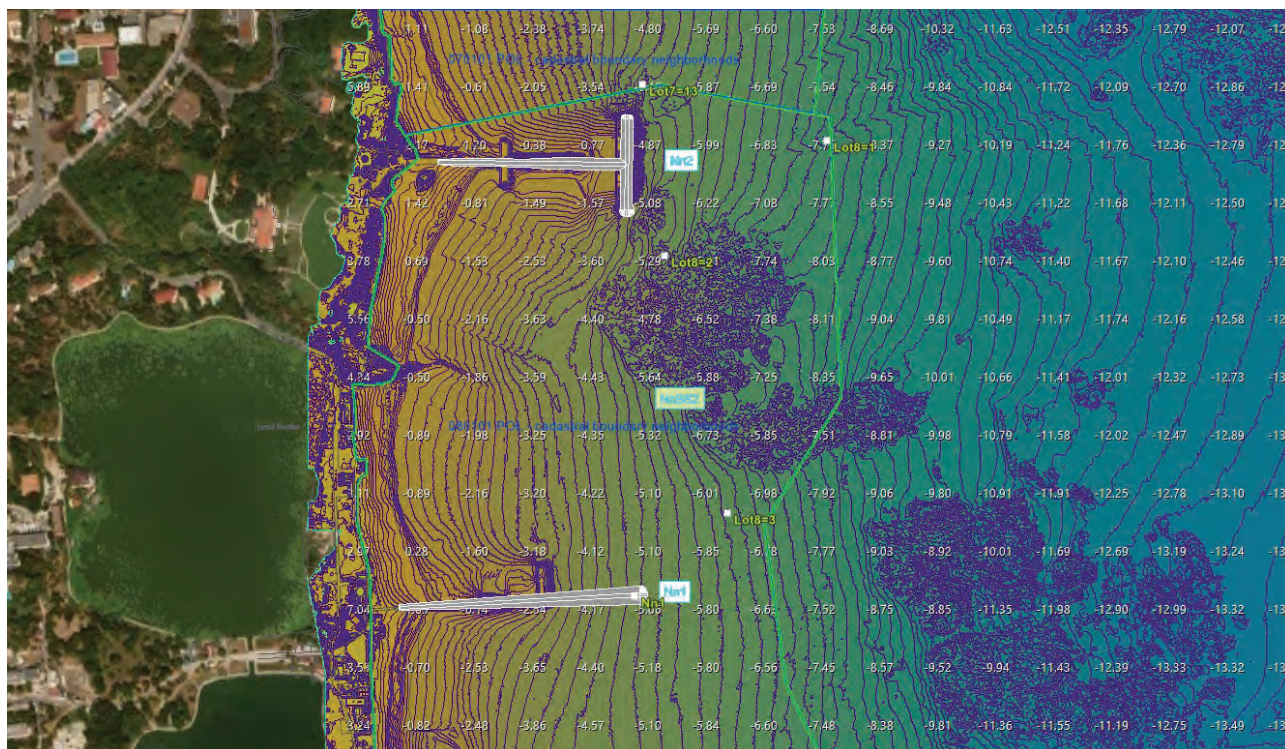

Fig. 3. Harta batimetrică a Mării Negre în dreptul lacului Neptun I cu amplasamentul noilor diguri Jn1 și Jn2.
Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

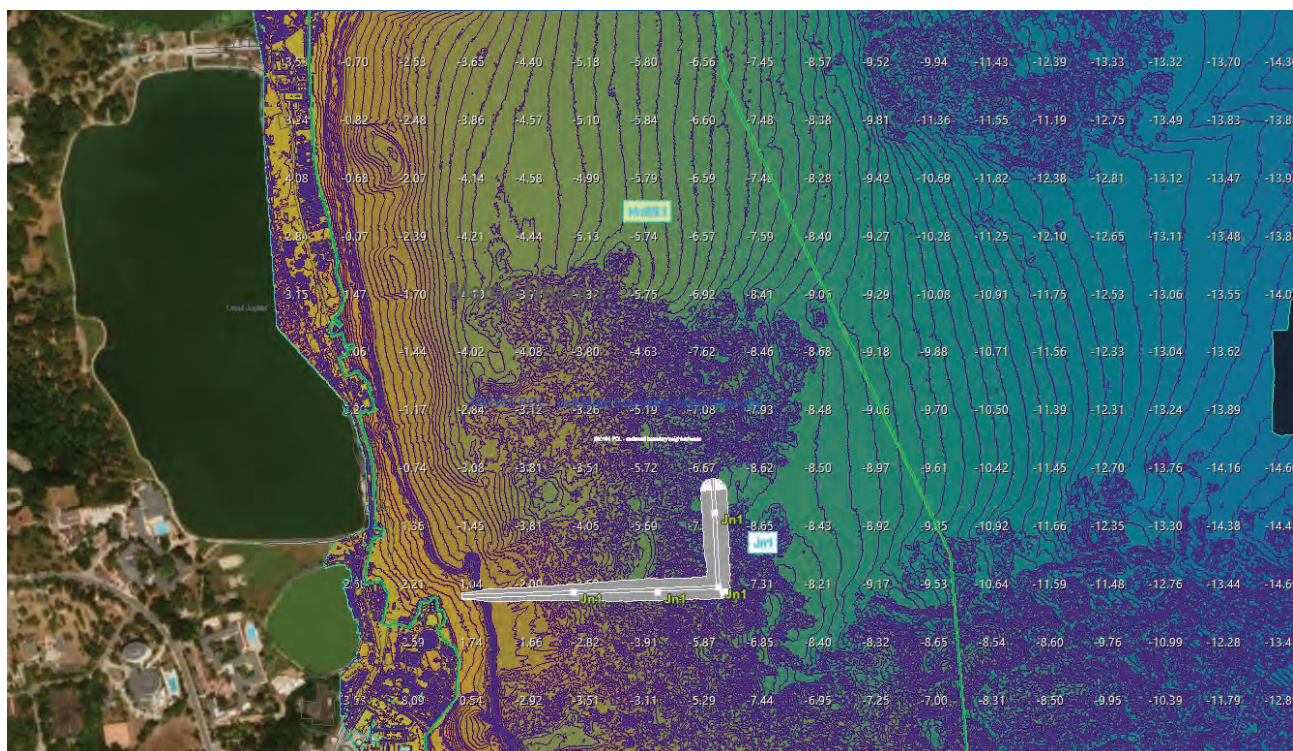

Fig. 4. Harta batimetrică a Mării Negre în dreptul lacului Neptun II cu amplasamentul unui dig nou Jn1. Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

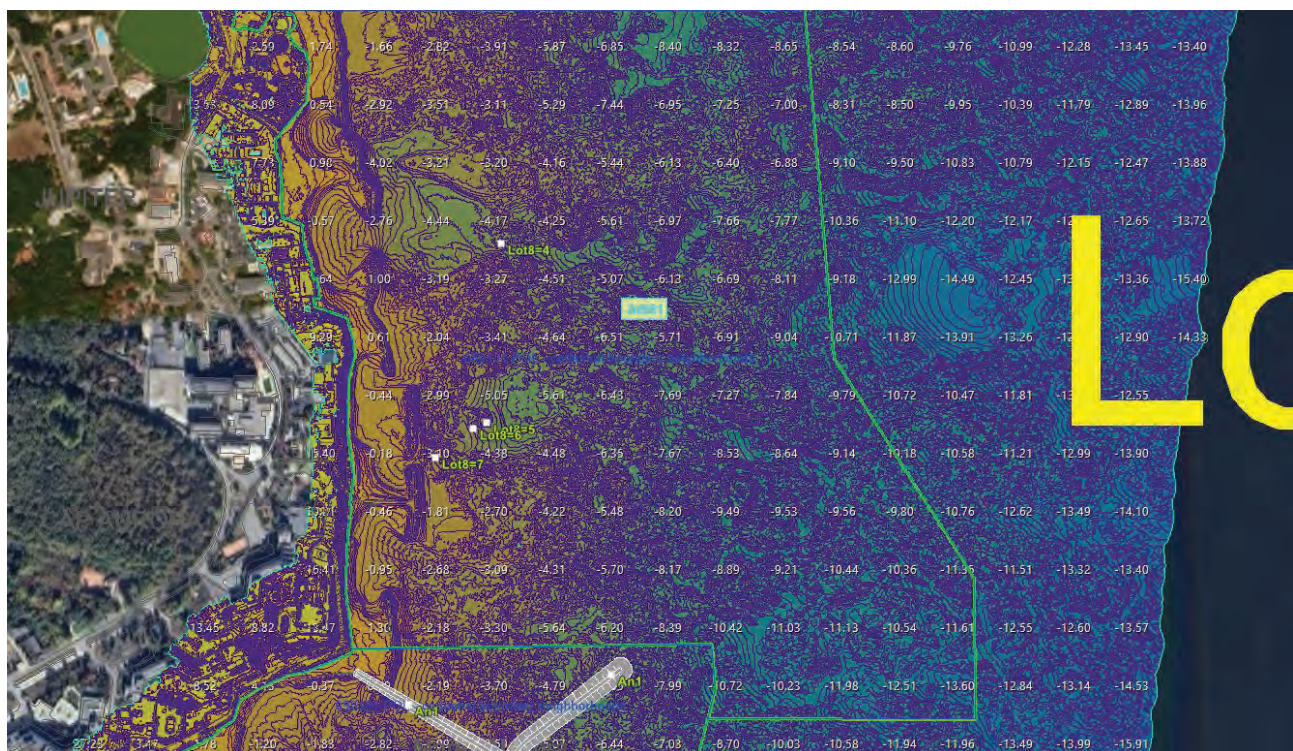

Fig. 5. Harta batimetrică a Mării Negre în dreptul lacului Tismana. Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

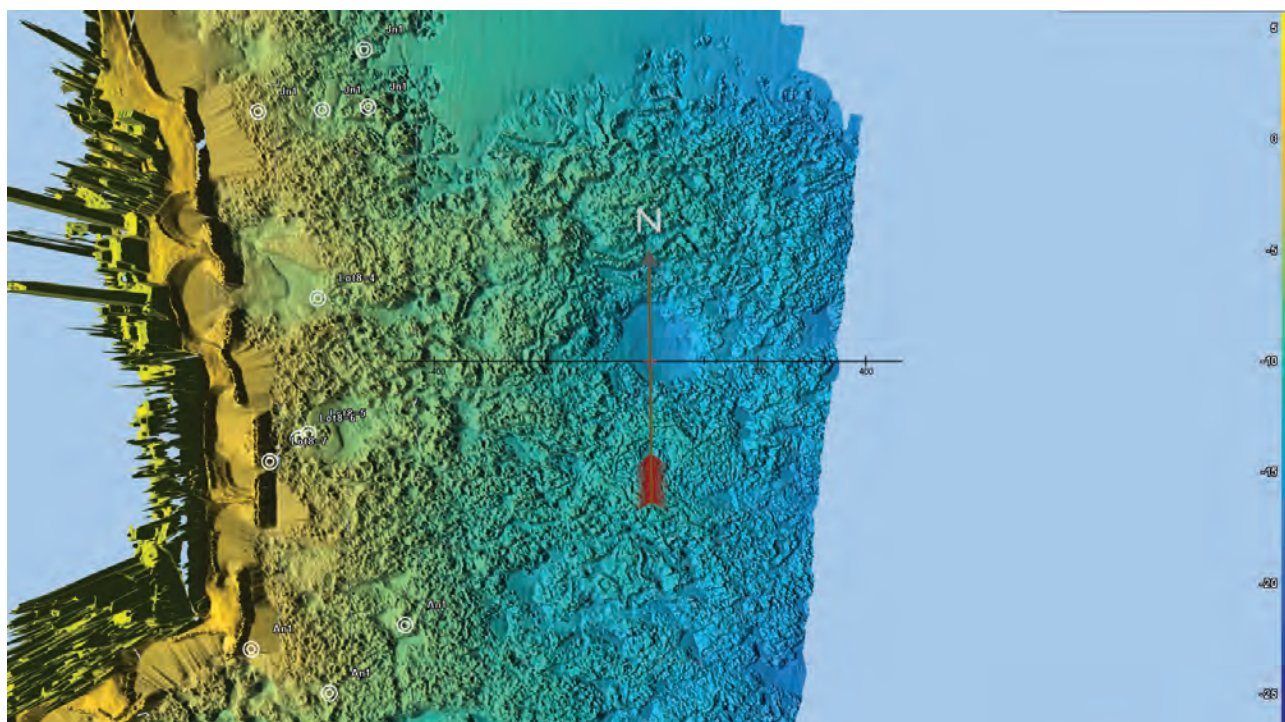

Fig. 6. Scanare multibeam a zonei submarine între digurile Nn1 și Jn1

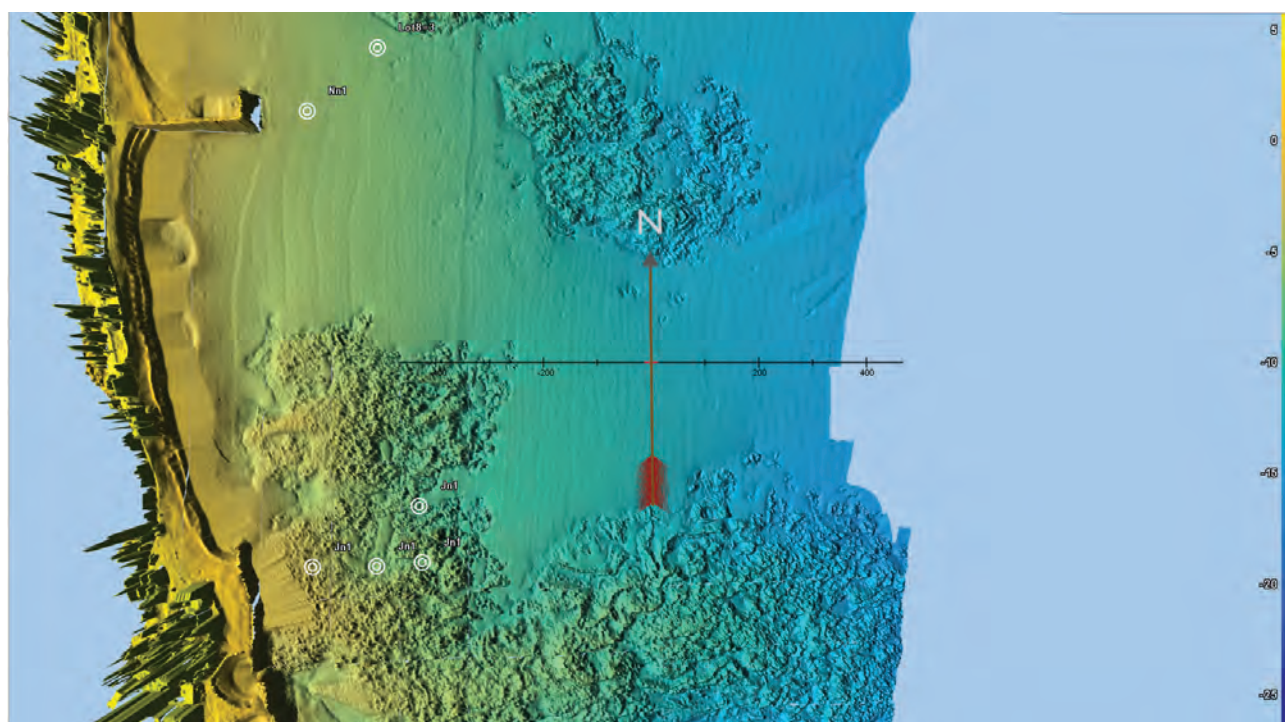

Fig. 7. Scanare multibeam a zonei submarine la sud de digul Jn1

167. Zona țărmului Mării Negre, jud. Constanța Situl arheologic subacvatic (lot 9). Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre

**Punct: Zona cuprinsă între Balta Mangalia –
Venus – Aurora**

Cod LMI: CT-I-s-A-02561

Autorizație nr. 352/07.06.2023

Colektiv: Raluca Iosipescu - responsabil științific, Sergiu Iosipescu, Mihai Duca, Mihaela Ciornei; Instituție organizatoare: INP

Perioada desfășurării cercetării: 8.06 – 31.07.2023

Pentru punerea în practică a proiectului investițional *Reducerea eroziunii costiere Faza II (2014-2020) – Protecția și reabilitarea litoralului românesc al Mării Negre în zona Balta Mangalia – Venus – Aurora (lotul 9)*, Institutul Național al Patrimoniului a realizat un diagnostic arheologic, în vederea obținerii avizului Ministerului Culturii pentru lucrările de protecție și reabilitare a litoralului românesc al Mării Negre în zona Jupiter - Neptun, lucrări care constau în reînnoșirea plajei terestre și submerse. În vederea asigurării protecției lucrărilor de reînnoșire a plajei sunt prevăzute lucrări de demolare a structurilor de dig existente și construirea unor diguri noi.

Zona ce face obiectul diagnosticului arheologic face parte din situl arheologic subacvatic Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, cod LMI CT-I-s-A-02561.

Metodologia de lucru a constat în analizarea și interpretarea datelor obținute în urma scanărilor de tip multibeam a suprafeței afectată de proiect, analizarea și interpretarea profilelor batimetrice realizate în zonele unde urmează a se construi noile diguri în vederea identificării unor anomalii sau zone cu potențial arheologic, identificarea pe scanările multibeam corelate cu forajele în subsolul maritim a posibilelor anomalii, verificare cu sonar de tip side-scan la bordul navei de survey a posibilelor anomalii identificate pe scanările multibeam, asigurarea asistenței de specialitate pe parcursul scufundărilor efectuate pentru verificarea și documentarea fotografică a punctelor cu posibile anomalii. Au mai fost utilizate informații rezultate din efectuarea unui survey al terenului cu sondă acustică parametrică (PES – Parametric echosounder) care a acoperit cea mai mare parte a zonei din apropierea țărmului, la adâncimi variind între -5 și -9 m sub nivelul mării. Sondajele au fost realizate pe traseul viitoarelor diguri pentru a colecta date geofizice și geotehnice și pentru a determina structura solului de sub viitoarea amprentă a digurilor proiectate. Totodată, pe traseul noilor diguri au fost executate 17 foraje la adâncimi variind între -5 și -13 m.

Zona supusă diagnosticului arheologic reprezintă o fâșie submarină litorală cu extinderea N-S, de la stațiunea Cap Aurora până la limita stațiunii Venus, cu o suprafață de 841 222 mp.

Cercetarea batimetrică de ansamblu a zonei submerse a relevat, datorită bunei clarități a imaginii, anomalii și obiecte de mici dimensiuni, sub 1 m chiar. Câteva

porțiuni, restrânse, ale fundului mării nu au putut fi scanate din cauza plaselor de pescuit instalate în acele locuri și, în consecință acolo nu au putut fi făcute observații.

Verificarea prin scufundare cu scafandri autonomi a permis reperarea mai multor urme antropice. În primul caz a fost descoperit un obiect de metal, cel mai probabil o bară de „fier beton”, foarte corodată, cu o lungime aproximativă de 30 cm și un diametru de 2 cm. Astfel de obiecte contemporane sunt des întâlnite, alături de ancore pentru bărci de mici dimensiuni, fragmente de metal, bare de metal, plase de pescuit etc. ele reprezentând practic gunoarie aruncate din bărci, fie pur și simplu pierdute. Următorul punct verificat a relevat existența unui traseu de țeavă, păstrat pe două segmente, traseu vizibil pe scanarea multibeam. Era vorba despre o țeavă ce trecea pe sub plajă și continua câteva sute de metri sub apă, în prezent dezafectată, cu un diametru de 60-70 cm, spartă și plină de vegetație. Verificarea prin scufundare cu scafandri autonomi a mai permis identificarea a două izvoare cu apă sulfuroasă, în dreptul perisipului care a închis golful, azi Balta Hergheliei/Mangalia.

Nu a fost înregistrată nici o descoperire arheologică în urma diagnosticului arheologic subacvatic.

Abstract

The archaeological diagnosis was made in an area that is part of the underwater archaeological site Continental Platform of the Romanian Black Sea coast, LMI code CT-I-s-A-02561 and represents a coastal submarine strip with N-S extension, from the resort of Cap Aurora to the limit of the resort of Venus, with an area of 841,222 sq.m.

The work methodology consisted in the analysis and interpretation of the data obtained from the multibeam scans of the entire surface, the analysis and interpretation of the bathymetric profiles made in the areas where the new piers are to be built in order to identify anomalies or areas with archaeological potential, the identification on the scans multibeam correlated with the results of drilling in the seabed of possible anomalies, side-scan sonar verification of possible anomalies identified on multibeam scans, providing specialist assistance during the dives carried out for the verification and photographic documentation of points with possible anomalies.

No archaeological discovery was recorded following the underwater archaeological diagnosis.

Illustrations list:

Fig. 1. Plan of lot 9 with the marking of the location of the new piers.

Fig. 2. Bathymetric map of the Black Sea near Cap Aurora and Venus resorts, with the location of the new An1 and Vn2 piers. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 3 Bathymetric map of the Black Sea in the central area of lot 9 with the location of the Vn1 pier. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 4. Bathymetric map of the Black Sea near the Mangalia Morass. The green line marks the eastern limit of the surveyed area.

Fig. 5. Multibeam scanning of the submarine area between piers An1, Vn2 and Vn1.

Fig. 6. Multibeam scanning of the submarine area south of the Vn1 pier.

Fig. 7. Multibeam scanning of the submarine area south-east of the Sn1 pier.

Fig. 1. Plan de delimitare a lotului 9 cu marcarea amplasamentului noilor diguri

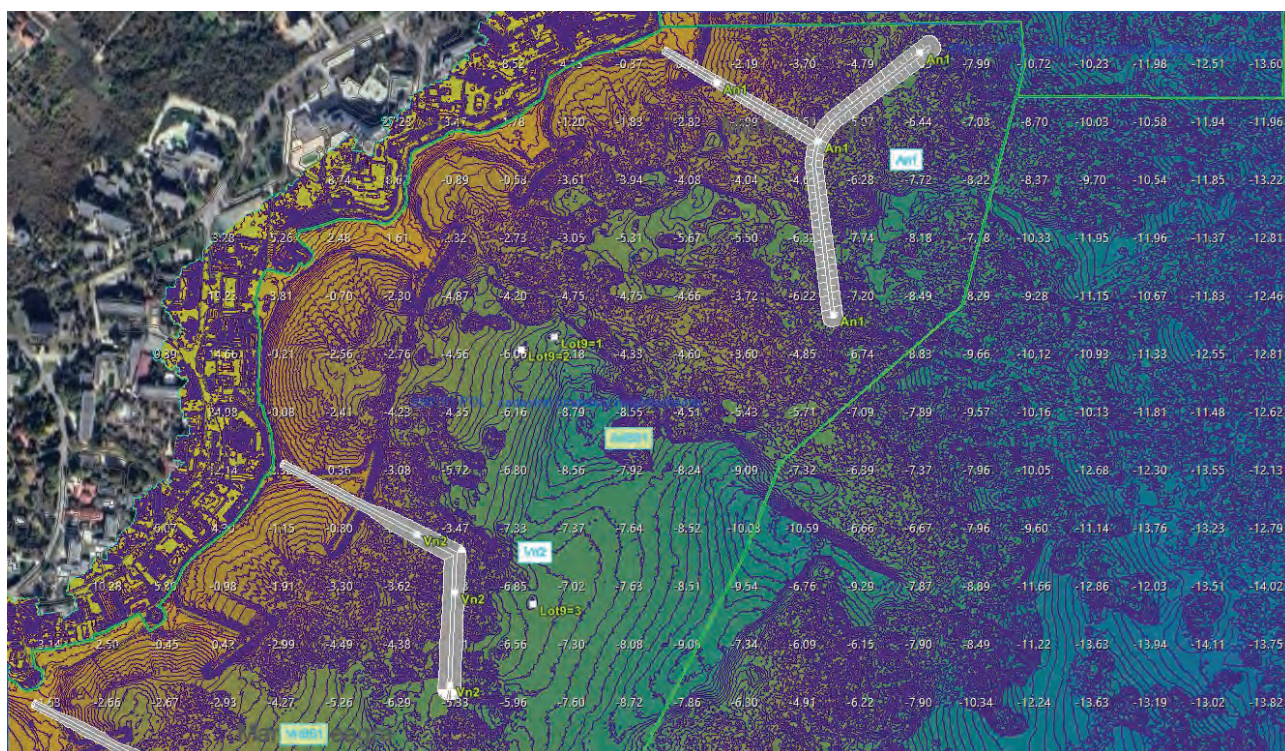

Fig. 2. Harta batimetrică a Mării Negre în dreptul stațiunilor Cap Aurora și Venus, cu amplasamentul noilor diguri An1 și Vn2.
Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

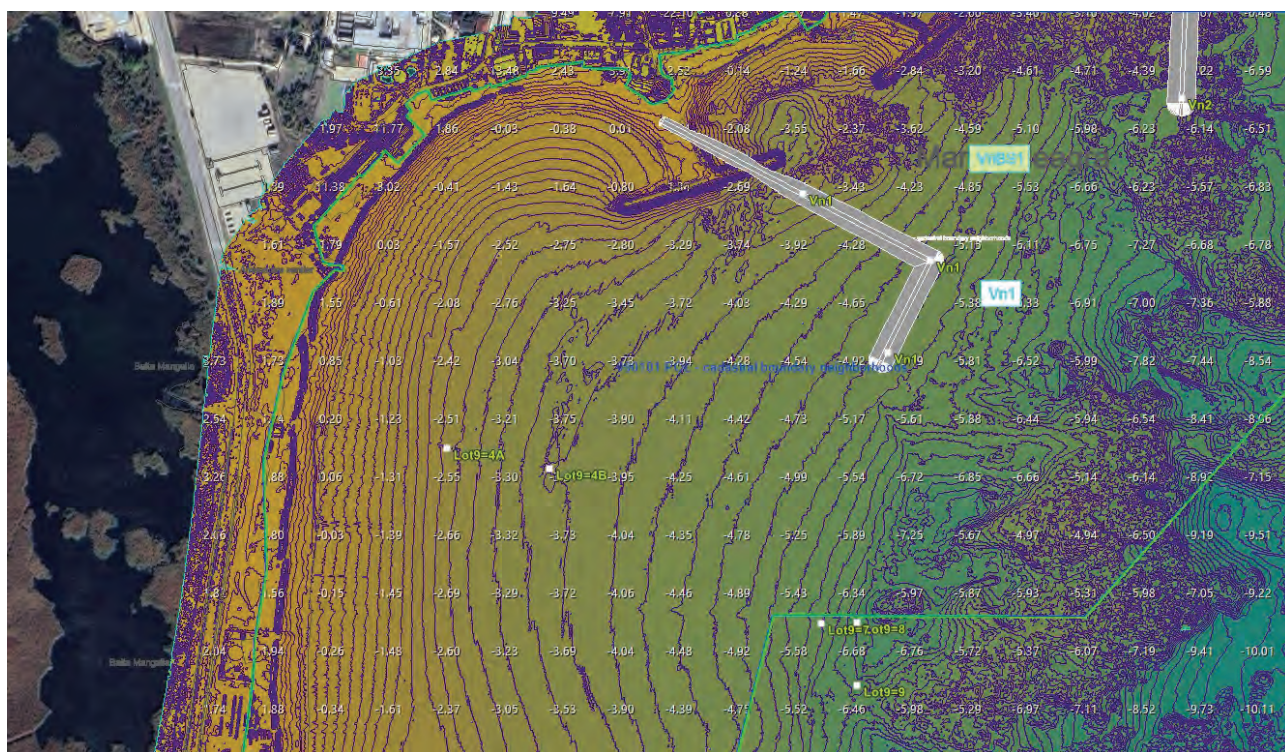

Fig. 3. Harta batimetrică a Mării Negre în zona centrală a lotului 9 cu amplasamentul digului Vn1.
Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

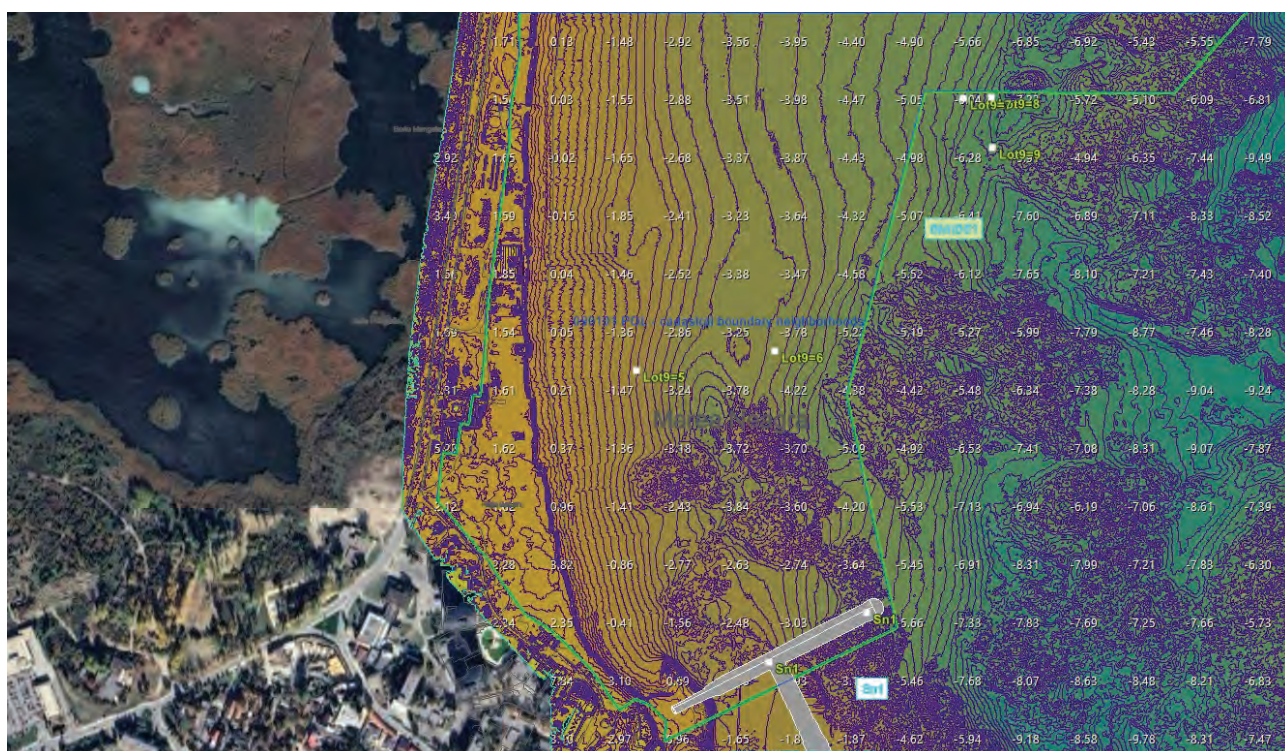

Fig. 4. Harta batimetrică a Mării Negre în dreptul Bălții Mangalia. Linia verde marchează limita de est a suprafeței cercetate

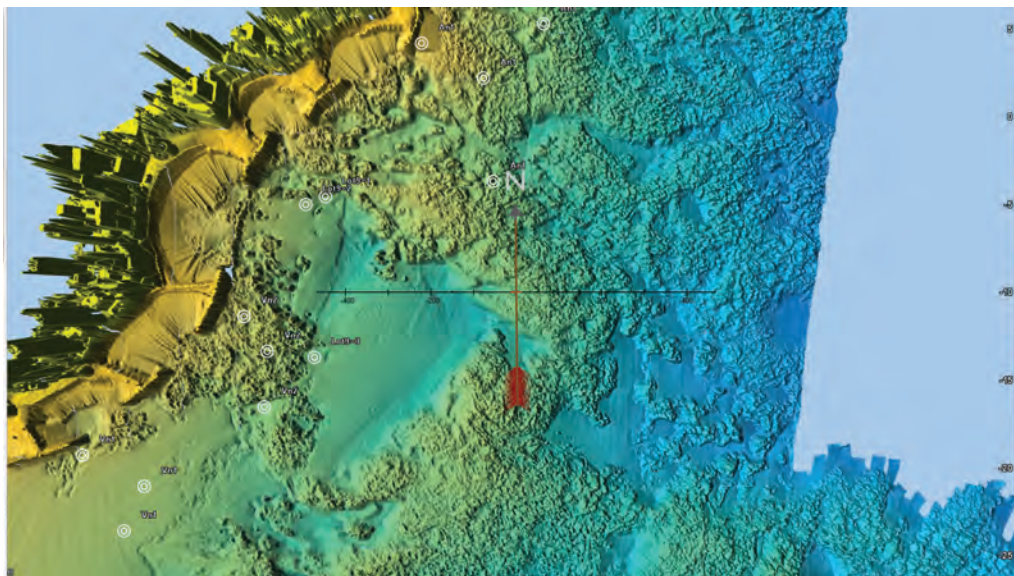

Fig. 5. Scanare multibeam a zonei submarine între digurile An1, Vn2 și Vn1

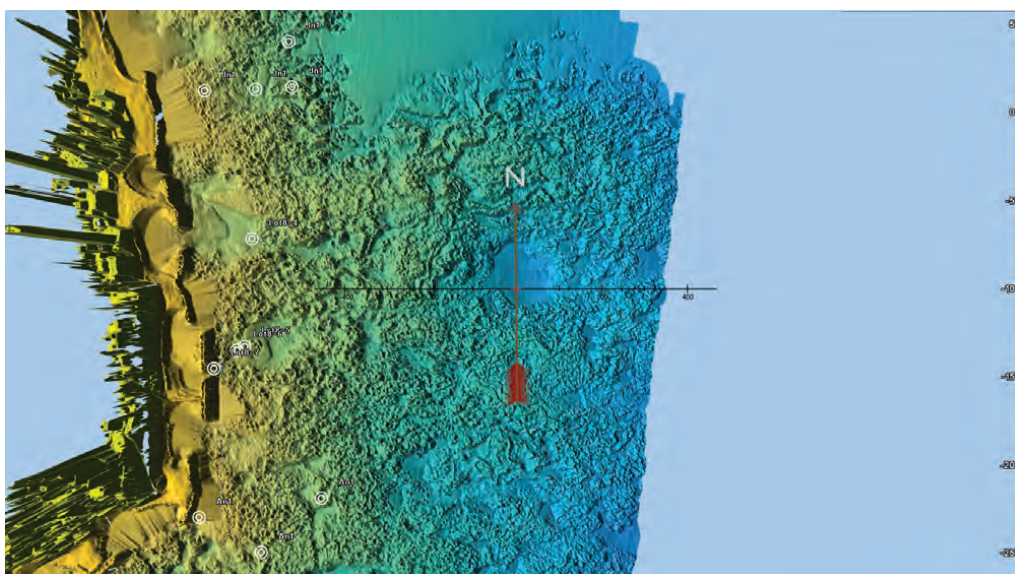

Fig. 6. Scanare multibeam a zonei submarine la sud de digul Vn1

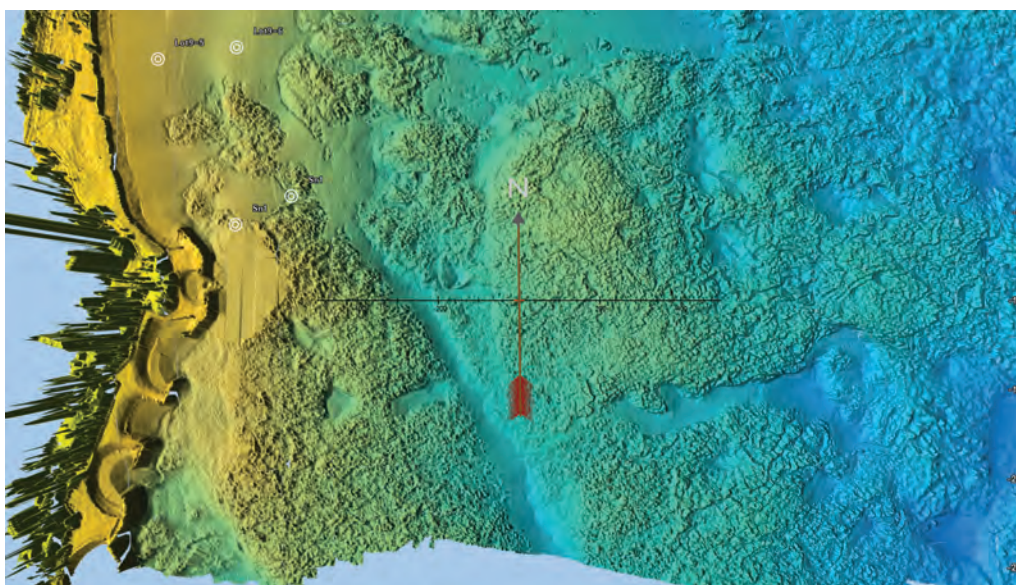

Fig. 7. Scanare multibeam a zonei submarine la sud-est de digul Sn1

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice din campaniile precedente

2021	
168. Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Castrul Legiunii a IV-a Flavia Felix și așezarea romană de la Berzovia - Berzobis</i>	798
169. Ocna Sibiului, jud. Sibiului <i>Punct: Centrul Cultural Ocna Sibiului, Piața Traian nr. 9</i>	807
170. Șmig, com. Alma, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica evanghelică Șmig</i>	811
171. Șura Mică, com. Șura Mică jud. Sibiu <i>Punct: Șura Mică – Str. Fabricii (fostele grajduri de porcine)</i>	815
2022	
172. Albești, jud. Mureș <i>Punct: Albești - Curtea Școlii</i>	820
173. Alțâna, com. Alțâna, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica fortificată Alțâna</i>	823
174. Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Castrul Legiunii a IV-a Flavia Felix și așezarea romană de la Berzovia - Berzobis</i>	826
175. Blaj, jud. Alba <i>Punct: Mitropolia Greco-Catolică</i>	831
176. Cășăria, com. Dobreni, jud. Neamț <i>Punct: Biserica „Sfinții Voievozi”</i>	835
177. Copșa Mare, com. Biertan, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica fortificată Copșa Mare</i>	837
178. Dobrești, com. Moroieni, jud. Dâmbovița <i>Punct: Valea Tătarului. Peștera 1 / Mică (1241/6) și Peștera 2 / Ursului (1241/5)</i>	840
179. Federi, com. Pui, jud. Hunedoara <i>Punct: Peștera Gaura Cocoșului</i>	842
180. Ghindărești, Jud. Constanța <i>Punct: „Tunel”</i>	845
181. Gornea, com. Sichevita, jud. Caraș-Severin <i>Punct: Țărmuri</i>	850
182. Grumăzești, com. Grumăzești, jud. Neamț <i>Punct: Deleni</i>	862
183. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj <i>Punct: Dealul Cămnin</i>	864
184. Jidvei, com. Jidvei, jud. Alba <i>Punct: Pădurea Bleș (Blej)</i>	865
185. Jimbor, com. Homorod, jud. Brașov <i>Punct: Cetatea Jimbor</i>	874
186. Măgura Codlei, jud. Brașov <i>Punct: Peștera din Măgura Codlei</i>	877

187. Merești, com. Cheile Vârgheișului, jud. Harghita <i>Punct: Peștera nr. 74 - Peștera Mare – nr. 14</i>	879
188. Merești, com. Cheile Vârgheișului, jud. Harghita <i>Punct: Abri 122/1200</i>	881
189. Orăștie, jud. Hunedoara <i>Punct: Casa Vulcu</i>	884
190. Sebeșul de Jos, com. Turnu Roșu, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica Ortodoxă Sebeșul de Jos</i>	888
191. Șmig, comuna Alma, jud. Sibiu <i>Punct: Biserica evanghelică Șmig</i>	892
192. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu <i>Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5A</i>	896
193. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu <i>Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5B</i>	900
194. Tazlău, com. Tazlău, jud. Neamț <i>Punct: Mănăstirea Tazlău</i>	902
195. Tipia Ormenișului, jud. Brașov <i>Punct: Peșterile 1 (1021/5) și 2 (1204/6)</i>	910
196. Valea Viilor, com. Valea Viilor, jud. Sibiu <i>Punct: Ansamblul bisericii fortificate din Valea Viilor</i>	912
197. Viștea de Jos, com. Viștea, jud. Brașov <i>Punct: Biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”</i>	916
198. Vințu de Jos, com. Vințu de Jos, jud. Alba <i>Punct: Mănăstirea romano-catolică</i>	919
199. Vităneștii de sub Măgură, com. Bolotești, jud. Vrancea <i>Punct: Subcarpații Vrancei – Lutărie</i>	922

168. Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș-Severin

Punct: Castrul Legiunii a IV-a Flavia Felix și așezarea romană de la Berzovia - Berzobis

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 121 (castru)

Încadrare cronologică: 32 (Epoca romană)

Cod RANt: 51519.01; **Cod LMI:** CS-I-s-A-10785

Autorizații nr. 492/04.09.2020; 330/25.05.2021

Colectiv: Adrian Ardeț (Academia Română, Filiala Timișoara/MJERG Caransebeș) - responsabil științific; Dumitru Pavel Negrei (MJERG Caransebeș) - responsabil sector; dr. Dacian Rancu (MJERG Caransebeș) - responsabil sector; Iulian Leonti (MJERG Caransebeș).

Perioada desfășurării cercetării: sept. 2020 - iulie 2021

Cercetările arheologice preventive din anul 2021

Cercetările arheologice preventive, din castru și din zona proximă a sitului roman, au fost posibile datorită demarării lotului 3 a proiectului edilitar de extindere a canalizării menajere din comuna Berzovia, județul Caraș-Severin. În urma decapării mecanizate a perimetrelor vizate de proiectul edilitar, au fost identificate 5 zone cu potențial arheologic (Fig. 1), săpăturile arheologice efectuându-se în cadrul a 6 secțiuni și o suprafață denumite convențional cu S1-S7, documentate în cadrul carourilor cu lungimea de 2 m și lățimea dată de marginile săpăturilor (1,5 m). Ultimele 3 unități de cercetare, SV-SVII, au fost amplasate în exteriorul castrului roman, în apropierea laturii de est a acestuia.

Cercetarea arheologică s-a derulat în două perioade distincte. Într-o primă etapă, începând din 10.09.2010 și până în 04.04.2021, s-au făcut investigații arheologice în afara sitului arheologic (fără rezultate arheologice), în partea de sud – est a localității Berzovia, iar din data de 12.04.2021 s-au început lucrările manuale de cercetare arheologică deschizându-se secțiunile S1 cu dimensiunile de 12 x 1,5 m, în afara castrului roman. Secțiunea magistrală S2 a fost trasată pe Strada I. C. Frimu, unde a fost surprinsă latura de sud a castrului, materializat prin sistemul defensiv al fortificației, format din șanț de apărare (fossa), val de pământ (agger), zidul din piatră scos (murus) și urmele unei barăci. Această secțiune a avut dimensiunile de 24 x 1,5 m. A treia secțiune S3 a fost deschisă pe Strada Filimon Sârbu, pe *Latera Praetorii Dextra*, probabil în *Praetorium*?, cu dimensiunile de 4,50 x 1 m fiind orientată NV-SE și unde au fost surprinse urmele unei barăci romane cu pereții din chirpic.

A doua perioadă s-a derulat de la sfârșitul lunii mai 2021 și până pe data de 26.07.2021, cercetările arheologice fiind concentrate pe Secțiunea a IV-a deschisă pe Strada Timișorii în dreptul întretăierii cu Strada Filimon Sârbu. Secțiunea S4 a avut dimensiunile de 44 x 1,50 m lățime și orientată pe axa S-N. Această secțiune surprinde o parte din *Praetentura* și o altă parte din *Latura Praetorii Dextra* fiind despărțite de *Via principalis* ce are o lățime de 7 m. Au mai fost descoperite și fundațiile din piatră a unei construcții bine lucrată la cca. 4 m vest de *Via principalis*. Secțiunile S5/S6 cu dimensiunile de 42 m lungime și o lățime de 1,50

m (10 m) și 2 m pe o lungime de 32, orientate pe axa N-S. Au fost dezvelite termele reprezentate printr-un sistem de bazine romane succesive cu ziduri din piatră legată cu mortar, cu podele din *opus signinum* și un pavaj realizat în tehnica *opus spicatum*. La 10 m N-E de Secțiunea S5-6 a fost deschisă suprafața notată cu S7 cu dimensiunile de 4,50 x 3,50 m.

Istoricul cercetărilor din sit

În cercetarea arheologică din Banat un loc distinct îl constituie sediul militar al Legiunii a IIII-a Flavia Felix de la Berzobis. Pe baza atestării localității Berzobis în *Comentariile lui Traian*, rezultă că încă din anul 101 este foarte probabil ca legiunea a IIII-a Flavia Felix¹ să-și fi construit aici castrul, acțiune urmată la scurtă vreme cu ridicarea primelor clădiri din lemn. Astfel, stadiul actual al cunoștințelor ne duce la menționarea localității antice Berzobis, una din cele două localități menționate de Traian (la Priscianus VI, 1 3) în timpul războiului cu dacii din 101 – 102; pe Tabula Peutingeriana apare pe drumul «vestic» ce lega Tibiscum de Lederata, precum și de geograful Ravenat (IV, 14).

Informații cu privire la ruinele castrului roman le avem încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (1783), când inginerul cameral von Braun și funcționarul Hoffinger, lucrând la proiectul de mutare al satului Jidovin², au realizat un plan al ruinelor cetății care încă erau vizibile. Constatările lor de teren au fost publicate în 1792. Două dintre ruinele prezentate de articolul lui Hoffinger sunt băi romane (*balneum*) cu bazinele și instalațiile lor aferente, realizate în mare măsură din cărămidă purtând ștampila legiunii a IIII-a Flavia Felix. Distanța dintre cele două grupuri de ruine semnalate de Hoffinger era de cca. 400 m; ambele clădiri al căror plan este desenat, reprezintă parte a unor edificii cu sistem extins de încălzire sub pardosea (hypocaustum), specific de altfel, în cazul unor băi romane. Între anii 1883 – 1890 sunt efectuate cercetări arheologice de Vincențiu Babeș de la Academia Română alături de Sigismund Borlea și arhitectul Adrian Diaconovici.³

După primele cercetări sistematice (1961-1962) care au vizat interiorul și latura nordică a castrului⁴, începând cu anul 1965, sub coordonarea lui Dumitru Protase, se sapă 12 secțiuni, în diferite zone ale castrului: trei, în incinta

¹ Au fost identificate trei tipuri de cărămizi cu ștampila legiunii, specifice doar castrului de la Berzovia.

² Primele mențiuni documentare despre actuala localitate Berzovia le aflăm din Conscriptia lui Marsigli (1690-1700), unde apare sub numele de *Sidovin*, *Sidovina* și *Sidovia* în districtul Bocșa, singurul nume al acesteia cunoscut în epocă. Conscriptia austriacă din 1717 o numește *Schidovina* iar pe harta contelui Mercy de la 1723 este *Sidovia*, în districtul Vârșet. În 1743, un document bisericesc o amintește sub numele de *Židovica*. Pe harta lui Grisellini din 1776 este *Schidovan*, iar pe harta Probst – care reprezintă o etapă intermediară între hărțile de inspirație Marsigli și hărțile moderne provenind din harta Mercy a Banatului – publicată în 1788 la Augsburg, apare ca *Sidovar*. O denumire asemănătoare – *Zsidovin* a fost folosită în anii 1821 și 1851, nume pe care comuna și l-a păstrat până la 1921. Numele de astăzi a comunei Berzovia se leagă nemijlocit de castrul roman, pe ale cărui ruine a fost plasată din anul 1801, vatra actuală a satului.

³ Medeleț, Flutur 2002, p. 97.

⁴ Moga 1971, p. 51–58.

castrului, una în zona de est, două la porțile *pretoria* și *principalis dextra*, iar cele mai multe secțiuni fiind efectuate în zona *principiei*⁵. Săpăturile au condus la ideea că legiunea a IIIa Flavia Felix a staționat într-un castru de pământ, dar avea *principia* ridicată din piatră, după cum rezultă din ultimele cercetări efectuate. Castrul ar fi fost abandonat în anul 118. Într-un studiu recent, D. Protase a prezentat o primă sinteză generală asupra cercetărilor proprii efectuate în castrul de la Berzobis (dimensiuni de aproximativ 490 x 410 m). Cu această ocazie, autorul atrage atenția existenței a două etape de locuire în *principia*, prima din lemn, iar a doua din piatră. De asemenea, prima secțiune trasată (S1) a surprins toate elementele incintei (*Via sagularis*, *rigola*, *agger*, *berma*, *fossa*) de pe latura de nord a castrului. Secțiunile deschise în interiorul castrului au documentat zona *principiei* și alte elemente de zidărie romană din interiorul castrului. În S VIII s-au făcut unele observații cu privire la poarta de vest a castrului, *porta praetoria*.

Observații stratigrafice (în urma unor mici sondaje) pentru marginea de est a castrului le oferă, la începutul anilor '70 ai secolului XX, Fl. Medeleț împreună cu R. Petrovsky⁶.

Săpăturile din 1977 efectuate de M. Zahariade în așezarea civilă (*canabae*) aflată la aproximativ 600 de m sud-est de castru și în interiorul acestuia, unde au fost trasate cinci secțiuni având ca obiective cercetarea unor clădiri din perimetrul castrului de legiune și sondarea unui element de fortificație, *agger*, pe latura de est⁷. În cele patru secțiuni practicate în *canabae*, au fost surprinse două niveluri, primul notat cu N1 reprezentând un nivel de locuire corespunzător unor clădiri incendiate. Nivelul II reprezintă o fază ulterioară de locuire, când clădirile descoperite în S3 și S4 au mai funcționat și nu au mai fost refăcute, fiind dezafectate⁸. În interiorul castrului, cercetările au documentat o clădire cu zid din blocuri de piatră așezate regulat, în opus quadratum. Secționarea *aggerului* pe latura de est a evidențiat miezul acestuia ridicat din pământ, având în compoziție pietriș, cărămidă pisată și lemn ars, ultimul provenit din întărirea acestui nucleu prin tasare și ardere. Totodată, în cele două secțiuni săpate în raetentura dextra (secțiuni trasate perpendicular pe *aggerul* castrului) au fost documentate două niveluri de ocupație distincte care țin de funcționarea unei clădiri din lemn distrusă într-o primă fază și refăcută ulterior prin așternerea unui pământ galben și a unei podele de mortar peste nivelul distrus⁹.

În castrul de la Berzobis, după anul 1990, cercetările arheologice au fost reluate de către F. Medeleț și Al. Flutur, care sau concentrat asupra edificiului *principiei* castrului legiunii a IIIa Flavia¹⁰. Ulterior, Al. Flutur a avansat ipoteza potrivit căreia în *principia* castrului legiunii sar fi constatat 3 etape de locuire, două de lemn și una din piatră¹¹. În

campaniile de săpătură a autorului menționat mai sus, s-a conturat planul principalelor sectoare din *principia*: încăperile posterioare, *basilica* și *armamentaria*. Sub nivelurile acestei faze de piatră au fost surprinse două faze de construcție a comandamentului din lemn. Planul clădirii din piatră – orientată est-vest, pe axa castrului – a putut fi stabilit cu precădere pe baza șanțurilor de fundație, piatra fiind scoasă aproape în totalitate în epoca modernă. Conform reconstituirii făcute de același autor, dimensiunile totale ale clădirii sunt estimate la 63 x 90 m, ceea ce înseamnă cca. 3% din suprafața totală a castrului. În momentul construcției comandamentului de piatră, unele ziduri dublează practic urmele vechilor structuri de lemn, care fuseseră între timp demolate.

În ultimii ani, în două campanii, au fost întreprinse și cercetări în zona porții *principalis sinistra* din cadrul fortificației. A fost documentată o porțiune din val, spre sud *via sagularis* precum și o porțiune cu urmele unei clădiri de lemn aflată în apropierea drumului militar. În secțiunea numărul 3 din cercetările în discuție a fost surprins și o porțiune din *via principalis*¹².

Descrierea cercetărilor arheologice preventive din anul 2021

Cercetarea secțiunii S1 (Fig. 2, 3) a vizat un tronson cu lungimea de 12 m pe axa S-N și lățimea de 1,5 m. Pe toată suprafața dată de limitele carourilor 1-8, la o adâncime cuprinsă între 0,25 și 0,43 m au fost surprinse materiale de construcție (în marea majoritate de la acoperiș) de la o structură dezafectată cel mai probabil în ultimul secol. Dărâmătura de țigle (mai consistentă în carourile 1-2 și 5-6), tipice pentru secolele XVIII-XIX, acoperea un strat de pământ compact (cu o grosime de 10 cm), de culoare brună, în care au fost descoperite fragmente ceramice caracteristice aceluiași interval de timp. La același nivel de conturare, pe lățimea secțiunii, în cadrul carourilor 3-4, au fost dezvelite două tălpi (?) din piatră de carieră. Aveau o lățime de 0,45 m și erau dispuse la o distanță de 1 m, una față de cealaltă. Nivelul menționat mai sus suprapunea sterilul din punct de vedere arheologic reprezentat de un pământ lutos, de culoare galben-verzui.

În secțiunea S 2 s-a urmărit secționarea sistemului defensiv pe latura de sud a castrului. Astfel, pe o lățime de 1,5 m, în cei 24 de m liniari cercetați a fost surprins atât valul de pământ (*agger-ul*), șanțul de apărare (*fossa*), *berma*, și groapa zidului de incintă (Fig. 4-6). Aplatizarea constantă a valului de pământ, datorită lucrărilor edilitare din trecut, în mare parte de la drumul comunal care traversează N-S obiectivul istoric, a făcut posibilă conturarea acestuia doar la adâncimea de 0,70 m, fiind cercetată doar substructura alcătuită dintr-un strat de lut compact, de culoare galben-închis, aproximativ asemănător cu sterilul din punct de vedere arheologic, din stratigrafia zonei, dar cu diferență netă de consistență și culoare.

Agger-ul (Fig. 4) a avut o grosime de 0,40 m și o lățime de 5 m, și este tăiat în caroul 5 de groapa zidului de incintă ce are o lățime de 1,30 m și o adâncime de 0,60 m. Groapa a fost umplută cu un pământ de culoare gri, cu intruziuni de culoare roșcată. Din inventarul arheologic fac

⁵ Protase 2010, p. 33-62.

⁶ Medeleț, Petrovsky 1974, p. 133-136.

⁷ Zahariade 2011, p. 101-102.

⁸ Zahariade 2011, p. 103.

⁹ Zahariade 2011, p. 105-106.

¹⁰ Flutur 1999-2000, p. 365-372; Flutur 2001, p. 131-134; Flutur 2006, p. 159-167.

¹¹ Flutur 2020, p. 22-26.

¹² Flutur et alii., 2022, p. 58.

parte și bucăți de mortar. Regăsirea acestui tip de pământ în pachetul care suprapune umplutura șanțului de apărare, duce la concluzia că zidul a fost scos într-o perioadă când sistemul de fortificare nu mai funcționa. De menționat este și faptul că la limita interioară (caroul 3), valul era suprapus de un strat consistent de pământ negru plin cu ceramică și material tegular roman aflat poziție secundară. De la baza aceleiași gropi a fost surprinsă marginea șanțului de apărare (Fig. 6), care a fost cercetat în cadrul carourilor 6-10. A avut o lățime de 7,50 m, iar adâncimea maximă de 1,10 m de la conturare (0,80 m). Datorită pânzei freatice aflate la o adâncime de atinsă de nivelul săpăturii, caroul din centrul complexului arheologic nu a putut fi cercetat din motive de siguranță în desfășurarea muncii astfel că, forma exactă a șanțului se poate doar intui din panta exterioară a acestuia care aduce cu alte astfel de complexe cercetate în forma literei V.

Având în vedere traversarea străzii de la nord la sud, **secțiunea S 3**¹³ (4,50 x 1 m) a fost orientată NV-SE și s-a concretizat prin descoperirea unei fundații de la o baracă din lemn aflată pe latura stângă unde se află *Latera Praetorii*. Dimensiunile surprinse au avut o lățime de 0,35 m, aflată la o adâncime de 1,60 m față de actualul nivel de călcare. Fundația era suprapusă de un strat lutos, dens de culoare neagră cu un inventar arheologic compus din piese medicale din bronz, fragmente de cărămizi, olane și ceramică romană (Fig. 7). Conturarea stratului a fost vizibilă la 0,90 m adâncime. Era suprapus de un strat de moloz de la lucrările edilitare de la drumul comunal iar, în extremitățile secțiunii era tăiat de șanțurile canalizărilor moderne.

În **secțiunea S4** o parte din Praetentura și o altă parte din Latura Praetorii Dextra fiind despărțite de Via principalis ce are o lățime de 7 m.

Secțiunea S 4, cu dimensiunile de 1,50 m lățime și 44 de m lungime, a fost orientată pe axa S-N. Cele mai relevante descoperiri sunt reprezentate de 3 construcții din lemn cu șanțuri de fundație și stâlpi care au fost cercetate parțial, cât a permis lățimea de desfășurare a săpăturii. Resturile de construcție a structurilor și elementele care indicau elevația acestora s-au descoperit pe lungimea aferentă carourilor 1-10 și 13-17. Cu excepția clădirii 2 care a avut fundație din piatră legată cu mortar (0,70 m grosime), celelalte două clădiri, respectiv 1 și 3 au avut ca substructură, șanțuri de fundație și gropi de stâlp. Acestea erau suprapuse de un nivel consistent, din lutos de culoare brună cu material tegular în poziție orizontală, ceramică și piese din fier în inventar. Nivelul menționat s-a conturat la 0,50 m și a avut o grosime care varia între 20 și 25 de cm. Astfel, stratigrafia surprinsă arată două faze în evoluția sitului. Prima ține de ridicarea construcțiilor romane și funcționarea acestora iar a doua indică dezafectarea acestor clădiri. Cel din urmă nivel este suprapus de pachetul de lut galben depus în timp, depunere cu o grosime care oscilează între 0,25 și 0,40 m pe întreg tronsonul cercetat.

Între structurile 2 și 3, în cadrul carourilor 10-14, a

fost secționată o porțiune din drumul roman care traversează castrul pe direcția est-vest, mai exact *via principalis*. Lățimea acestuia este de 7 m și a fost surprins pe o grosime variabilă între 10 și 15 cm, fiind suprapus direct de nivelul vegetal modern, gros de 20 de cm. Din observații, drumul roman constă în amenajarea unui pat din nisip peste care a fost tasată piatră de râu. Pe latura de nord a acestuia, în caroul 14, era suprapus de un nivel de tegule și cărămizi romane care de asemenea, în același carou, suprapunea un șanț, care cel mai probabil avea rolul unei rigole aferente căii de acces romane.

Secțiunile S5-S6 se află în exteriorul castrului la cca. 100 m N/E de incintă și au dimensiunile de 42 m lungime și o lățime de 1,50 m (10 m) și 2 m pe o lungime de 32, orientate pe axa N-S. Au fost dezvelite termele reprezentate printr-un sistem de bazine romane succesive cu ziduri din piatră legată cu mortar, cu podele din *opus signinum* și un pavaj realizat în tehnica *opus spicatum*. Bazinele au fost numerotate de la sud la nord (Fig. 9-11).

Bazinele notate cu 1 și 2 au fost descoperite în secțiunea SVI, în cadrul carourilor 8-11. Au fost zidite din piatră legată cu mortar și aveau o grosime de 0,50 m, respectiv 0,70 m. Ambele au fost descoperite la o adâncime de 0,50 m. Dacă în cazul bazinului 1 podeaua din *opus signinum* s-a păstrat doar max. 0,10 m în lateralul zidului, în zona aferentă bazinului 2, podeaua a fost descoperită intactă, la o adâncime de 1 m față de nivelul actual de călcare. În stratul de culoare brună dintre cele două bazine, strat care le și suprapune au fost descoperite cărămizi în poziție secundară, cu ștampila Legiunii a IV-a Flavia Felix (Fig. 12). Interesant este și faptul că la sud de aceste complexe cercetate, la limita dintre carourile 7 și 8, la adâncimea de 0,50 m s-a conturat un șanț orientat est-vest în care au fost descoperite bucăți de mortar, într-o umplutură lutoasă de culoare neagră distinctă de caracteristicile stratului menționat mai sus. Cel mai probabil acest șanț reprezintă dezafectarea și implicit scoaterea unui zid, însă spațiul limitat de secțiune nu ne-a permis stabilirea relației acestuia cu celelalte două bazine. Cert este faptul ca umplutura acestui șanț taie nivelul care ține de abandonul bazinelor 1 și 2.

Între secțiunile S5 și S6 a fost lăsat un martor de 3,50 m lungime, porțiunea din urmă fiind răscolită anterior săpăturii arheologice de amenajarea drumului de acces spre proprietatea privată din zona proximă a secțiunilor și a implementării anterioare a unor conducte menajere. La nivelul podelei bazinului 2, în capătul sudic al secțiunii SV, la adâncimea de 0,40 m, sub gila modernă, au fost descoperite urmele unei podele din lemn care era suprapusă de dărâmătura formată din bucăți de cărămidă și material tegular roman.

Complexul a fost denumit ca bazinul 3 și cel mai probabil a funcționat ca *sudatorium*. Bazinele 3 și 4 sunt delimitate de șanțul unui zid scos (0,55 m grosime), iar podeaua aferentă bazinului din urmă a fost realizată din straturi succesive din *opus signinum*. Ambele bazine au fost cercetate în cadrul carourilor 8-10 ale secțiunii.

În zona dintre carourile 5-8 la adâncimea cuprinsă între 0,25 m și 0,40 m (datorită tasărilor în timp)s-a conturat

¹³ Dimensiunile reduse ale secțiunii cercetate reprezenta un racord între două țevi implementate anterior (2012), cu ocazia primelor lucrări edilitare de canalizare menajeră.

bazinul 5 a cărui podea a fost realizat în tehnica *opus spicatum* (Fig. 8). Este mărginit pe capetele de sud și nord de șanțurile unor ziduri scoase (0,60 m grosime) din care s-au mai păstrat doar partea inferioară, și anume amenajarea din piatră de râu. Spre nord, în cadrul carourilor 3-5, au fost dezvelite podelele din *opus signinum* ale bazinelor 6 și 7, ambele mărginite de șanțul zidului scos care le separă de bazinul 5. De asemenea, ambele complexe arheologice de pe urmă sunt despărțite de un alt șanț asemănător cu cele expuse mai sus. Toată, în cadrul carourilor 1-2 al unității de cercetare în discuție, la 0,60 m adâncime a fost descoperită o conductă de factură romană, cu tuburi din ceramică întregi și fragmentare. De menționat este faptul că atât bazinele cât și zona dată de carourile 1 și 2 din secțiunea SVI au fost suprapuse de un strat cu dărâmtură formată din chirpici, cărămidă și material tegular roman.

La 10 m N-E de unitatea de cercetare S5, a fost deschisă **suprafața notată cu S7** care a avut dimensiunile de 4,50 x 3,50 m. În perimetrul menționat, la adâncimea de 0,50 m adâncime, sub nivelul vegetal modern, a apărut un strat de consistență lutoasă și culoare brun-închis, în care, la partea lui superioară au apărut o dărâmtură consistentă formată din chirpici, fragmente de cărămidă și material tegular roman, tot inventarul aflat în poziție secundară. Dărâmtura descrisă suprapunea un sistem de șanțuri orientate N-S și E-V care a fost surprins pe toată suprafața, cu excepția colțului de S-E unde întreaga situație arheologică din perioada antică era tăiată de o groapă cu adâncimea de 1,70 m de la actualul nivel de călcare. Inventarul umpluturii de culoare neagră și consistență lutoasă este compus fragmente ceramice, fragmente de cărămizi moderne și oase de animale.

Concluzii

Datorită cercetărilor arheologice preventive prezentate sumar mai sus, au fost făcute o serie de observații cu privire la sistemul defensiv format din șanț de apărare (*fossa*), val de pământ (*agger*) și asupra zidului din piatră scos (*murus*). A fost surprisă o parte din *Praetentura* și o altă parte din *Latura Praetorii Dextra* fiind despărțite de *via principalis* cu o lățime de 7 m. De asemenea, au fost descoperite și fundațiile din piatră a unei construcții bine lucrată la cca. 4 m vest de *via principalis*. Dezvelirea *thermelor* reprezentate printr-un sistem de 5 bazine romane succesive, au arătat modul de construcție a acestora prin ziduri din piatră legată cu mortar și podele din *opus signinum* și un pavaj realizat în tehnica *opus spicatum*.

Materialul arheologic a fost diversificat, dintre piesele mai deosebite menționăm o monedă din timpul lui Domițian, una din timpul lui Traian, o mărgea din sticlă, o gemă cu reprezentarea leului, simbol al legiunii, un ac din bronz, un vârf de sulită din fier, un fragment de opaiț, un fragment de terra sigillata ce are imprimată frunza de palmier, un instrument medical și cărămizi cu ștampila LEG IIII FF.

Abstract

Archaeological rescue excavation from Berzovia (2021) shows in S2 some observations on the fortified system with ground wall (*agger*) and defensive ditch (*fossa*).

Also, in the same time we conclude that fortified system had a stone wall in a later phase. In SIV, the excavation revealed possible parts of the *Praetentura* and *Latura Praetorii Dextra*. These two areas of the castrum was separated by *via principalis*. The road was discovered on a 7 m width. In the same research unit, a stone foundation of a well-crafted construction appeared at 4 m west of *via principalis*. In S5 and S6 research units we unveiling the system of roman thermal baths. This one had 5 successive basins built from stone walls and *opus spicatum* and *opus signinum* floors.

Bibliografie:

- Flutur 1999-2000 - Flutur Al., *Săpăturile arheologice din castrul Bersobis – campaniile din anii 1998–1999*, în „AnB” (S.N.) VII–VIII, 1999–2000, p. 365–372.
- Flutur 2001 - Flutur Al., *Săpăturile arheologice din principia castrului legionar de la Bersobis – 2000–2001*, în „AnB” (S.N.) IX, 2001, p. 131–134.
- Flutur 2006 - Flutur Al., *Castrul Berzobis din perspectiva cercetărilor recente*, în „Dacia Augusti Provincia. Crearea provinciei”, București, 2006, p. 159–167.
- Flutur 2020 - Alexandru Flutur, *Clădirea comandamentului de la Berzobis. Principia de legiune din timpul Principatului*, ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020.
- Flutur et alii 2022 - Alexandru Flutur, Petru Flavius Bozu, Adrian-Cristian Ardelean, Berzovia, jud. Caraș-Severin, punct: *Castrul legiunii IIII Flavia Felix – porta principalis sinistra*, în CCAR – campania 2021, Oradea, 2022, p. 58-61.
- Medeleț, Petrovsky 1974 - Medeleț Florin, Petrovsky Richard, *Cercetări arheologice în castrul roman de la Berzovia*, în „Tibiscus”, III, 1974, pp. 133-136.
- Medeleț, Flutur 2002 - Medeleț Florin, Flutur Al., *Castrul roman de la Berzovia. Istoricul cercetărilor arheologice*, în „Patrimonium Banaticum” I, 2002, p. 94–102.
- Moga 1971 - Moga Marius, *Castrul Berzobis* în „Tibiscus”, I, 1971, p. 51–58.
- Protase 2010 - Protase Dumitru, *Castrul Legiunii IIII Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968*, în „Analele Banatului”, S.N. Arheologie – Istorie, XVIII, 2010, pp. 33-62.
- Zahariade 2011 - Zahariade Mihail, *Castrul roman de la Berzovia, 1977. Cercetări arheologice în canabae și în castrul roman*, în „BHAUT”, XIII, 2011, p. 101-124.

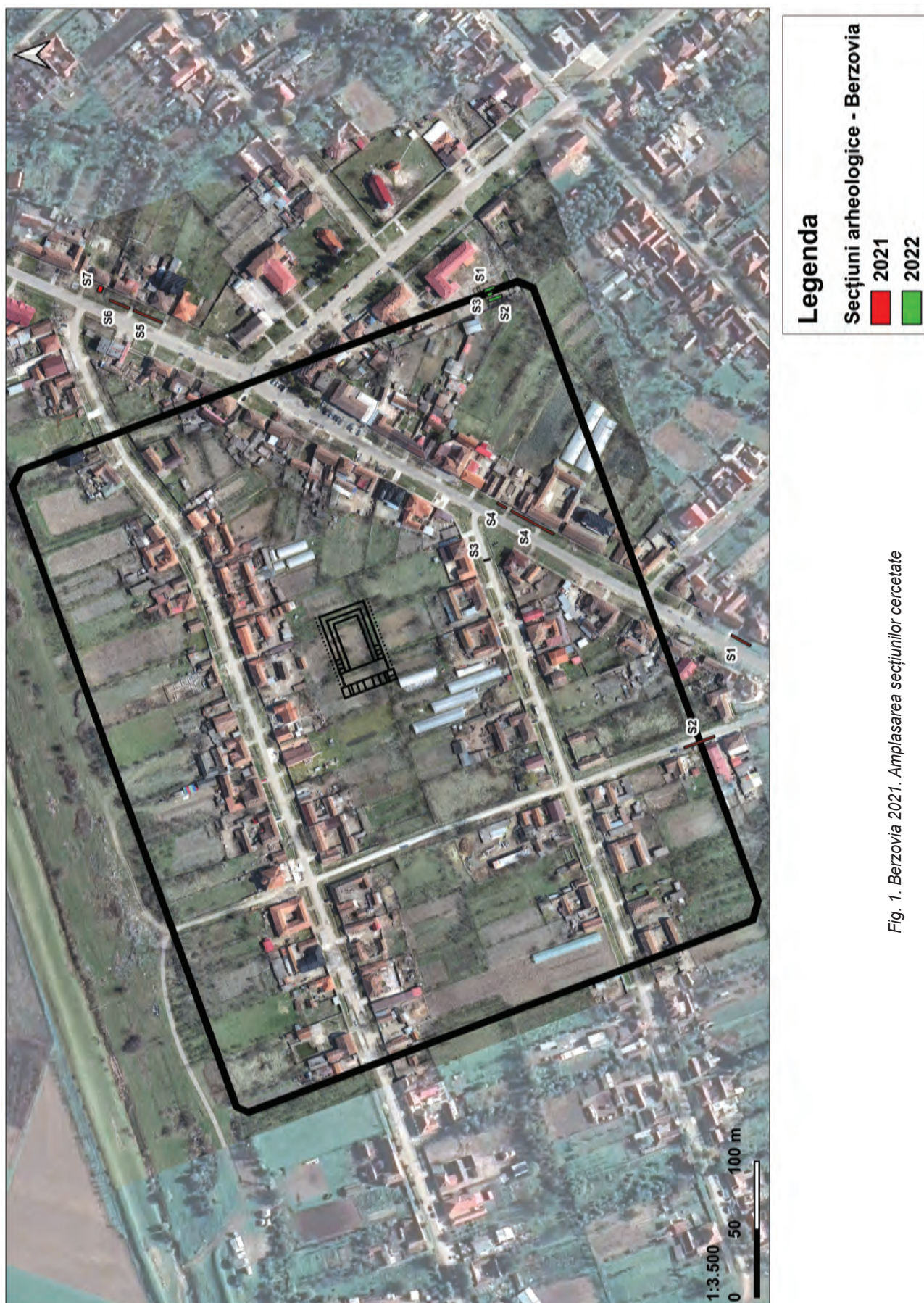

Fig. 1. Berzovia 2021. Amplasarea secțiunilor cercetate

Fig. 2. Secțiunea S1/2023 detalii sondaj

Fig. 3. Berzovia 2021. Secțiunea S/1 vederea de ansamblu

Fig. 4. Berzovia 2021. Secțiunea S2/2021 detaliu asupra valului de pământ.

Fig. 5. Berzovia 2021. Secțiunea S2/2021 detaliu stratigrafic asupra valului și a gropii de scoaterea a zidului pe latura de sud.

Fig. 6. Berzovia 2021. Secțiunea S2/2021 detaliu stratigrafic asupra șanțului de apărarea de pe latura de sud

Fig. 7. Berzovia 2021. Secțiunea S3/2021 detaliu stratigrafic asupra fundației construcției din chirpici

Fig. 8. Berzovia 2021. Secțiunea S4/2021 detaliu asupra drumului principal (via principalis) care traversează castrul de la nord la sud și urmele unei construcții

Fig. 9. Berzovia 2021/Therme. Secțiunea S5/2021 detaliu asupra zidurilor din piatră ale bazinelor 1 și 2

Fig. 10. Berzovia 2021/Therme. Secțiunea S6/2021 vedere de ansamblu asupra bazinelor 3-5, podite în tehnica opus signinum și opus spicatum

Fig. 11. Berzovia 2021/Therme. Secțiunea S6/2021 vederea asupra încăperii podite în tehnica opus signinum, zidul din piatră de carieră scos și podeaua bazinului 5 realizat în tehnica opus spicatum

Fig. 12. Berzovia 2021. Secțiunea S5-6/2021 cărămidă cu ștampila LEG IIII FF

169. Ocna Sibiului, jud. Sibiului**Punct: Centrul Cultural Ocna Sibiului, Piața Traian nr. 9****Încadrare cronologică:** 152 (epoca bronzului mijlociu), cultura Wietenberg**Autorizație nr.** 333/25.05.2021**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Silviu Istrate Purece (responsabil de sector) (ULB Sibiu), Alexandru-Florin Cioltei - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)**Perioada desfășurării cercetării:** mai-iunie 2021

În perioada mai-iunie 2021 au avut loc cercetări preventive în curtea Centrului Cultural din Ocna Sibiului. Au fost realizate 3 secțiuni (S1, S2, S3) și 17 casete (Fig. 1). Rezultate deosebite au fost în caseta C13 unde a fost descoperită o vatră ce ține de perioada Wietenberg. În restul casetelor se confirmă nivelul cultural preistoric prin culegerea de fragmente ceramice ce țin de cultura Wietenberg. Dar majoritatea casetelor au surprins *in situ* fundațiile unei clădiri din secolele XIX-XX ce au distrus nivelul cultural preistoric.

Rezultatele cercetării

Secțiunea S1. Stratigrafia profilelor arată trei straturi: 1) umplutură formată din pietriș cu materiale de construcție (cărămidă, mortar); 2) strat de pământ negru cu fragmente ceramice; 3) sterilul arheologic: pământ lutos galben. Cercetarea a dezvelit trei fundații ce țin de clădirea din secolele XIX-XX, dar cea mai interesantă descoperire este un vas de mici dimensiuni ($h=8.8$ cm; $dg=5.8$ cm; $d.f.=4.7$ cm; $d. pântec = 7.5$ cm) ce ține de cultura Wietenberg (Fig. 2).

În prelungirea S1 - prilejuită de săparea șanțului de fundație pentru noua clădire prevăzută de proiectul de construcție - a fost descoperit, în profilul de sud, un vas de dimensiuni mai mari (probabil un vas de provizii) lucrat cu mâna, decorat cu benzi de linii și benzi de linii în val (Fig. 5, 6). Acest vas aparține unui orizont cronologic databil în secolele VII-VIII și provine dintr-o locuință care a fost cel mai probabil distrusă de construcția clădirii din sec. XIX.

Secțiunea S2. Nu au fost realizate descoperiri arheologice semnificative.

Secțiunea S3. Nu au fost realizate descoperiri arheologice semnificative.

Caseta C1. A fost descoperită o fundație pe două nivele, care stă pe pământ negru lutos. Aceasta ține de clădirea din secolele XIX-XX și arată o refacere a fundației și a elevației acestei clădiri în secolul XX.

Caseta C2. În urma cercetării au fost evidențiate două fundații din cărămidă ce țin de aceeași clădire din secolele XIX-XX. Stratigrafia este realizată din cinci straturi: primul conține mult pietriș cu rol de nivelare a suprafeței, urmat de unul cu pământ negru în care se află fragmente de ceramică contemporane și bucăți de cărămidă și apoi un al treilea strat din pământ negru cu puține fragmente ceramice din perioada medievală târzie sau modernă. Interesant este un al patrulea nivel cu pământ negru care conține fragmente de ceramică din preistorie, cultura

Wietenberg. În final sterilul galben.

Caseta C3. În caseta C3 a apărut la fel o fundație de cărămidă a vechii clădiri. Pe fundul casetei a fost surprinsă parțial o groapă ce conținea câteva bucăți de fier și fragmente ceramice moderne. Cel mai probabil est o groapă de provizii.

Caseta C4. Întâlnim aceeași situație fiind dezvelită o fundație din piatră a vechii clădiri.

Caseta C5. Se confirmă întinderea vechii clădiri prin dezvelirea unei alte părți a vechii fundații.

Caseta C6. Aceeași situație cu descoperirea fundației.

Caseta C7. Se confirmă întinderea vechii clădiri prin descoperirea fundației.

Caseta C8. Aceeași situație cu descoperirea fundației.

Caseta C9. Nu sunt rezultate semnificative, în afară de existența fundației.

Caseta C10. Se confirmă întinderea clădirii prin descoperirea fundației.

Caseta C11. Aici situația este diferită. În primul nivel de stratigrafie, până la -20 cm, au fost găsite fragmente ceramice moderne/contemporane. În următorul strat de pământ negru au fost descoperite fragmente ceramice preistorice, pe nivele: la -50-60 cm adâncime și la -90-100 cm adâncime.

Caseta C12. Nu sunt rezultate semnificative, dar fiind trasată în partea de nord a suprafeței unde o veche pantă a fost umplută pentru a nivela terenul în stratigrafie se observă 11 straturi, dar acestea țin de perioada modernă și contemporană.

Caseta C13. Aici avem cele mai interesante descoperiri arheologice fiind dezvelită o vatră a unei locuințe din perioada preistorică, cultura Wietenberg. În planul casetei, înspre profilul nordic este o aglomerare de chirpici sau lut ars cu multe fragmente ceramice (Fig. 3), ce țin de complexul CX1. Acesta se află în pământ negru fiind compus din bucăți mari de chirpici și fragmente ceramice din preistorie, cultura Wietenberg (Fig. 4). Așa cum arată sondajele din aceeași casetă înspre profilul sudic, sub stratul de cultură ce conține și pe CX1 vine un pământ negru care mai conținea câteva fragmente ceramice și apoi sterilul. CX1 se afla la -100-115 cm față de nivelul actual și la -190-195 cm față de punctul „zero”, într-un strat ce are 70 cm grosime. De asemenea în acest strat au fost găsite împrăștiate multe alte fragmente ceramice. Adâncimea maximă a casetei a fost de -180 cm față de nivelul actual de călcare.

Caseta C14. Nu sunt descoperiri arheologice semnificative.

Caseta C15. Nu sunt descoperiri arheologice semnificative, iar înspre profilul de sud a fost surprinsă aceeași fundație a vechii clădiri.

Caseta C16. Nu sunt rezultate arheologice semnificative.

C17. Nu sunt rezultate arheologice semnificative.

Concluzii

În urma cercetării arheologice au fost scoase la suprafață fundațiile vechii clădiri arătând poziționarea acesteia în teren. De asemenea, în urma cercetărilor efectuate s-a dezvăluit existența unui nivel de locuire din perioada

preistorică cu artefacte din cultura Wietenberg.

Partea de nord a terenului a fost puternic nivelată, acesta aflându-se în apropierea râului Vișa. Nivelarea terenului s-a făcut în mai multe etape așa cum arată descoperirile arheologice.

În caseta C1, ca și în toate casele de pe partea de nord a terenului, avem nivele de dărâmături și de nivelare a terenului. În profilul de sud a rămas surprinsă o „boltă falsă” din cărămizi care sprijinea cel mai probabil un zid având rolul de disipare a greutateii clădirii pe suprafața de nord unde terenul a fost umplut și nivelat fiind malul râului Vișa, în prezent colmatat și traseul deviat câțiva metri mai spre nord.

În caseta C2 stratigrafia este diferită. După nivelul de umplutură rezultat în urma nivelării după prăbușirea vechii clădiri a urmat un pământ negru cu fragmente ceramice și apoi sterilul. Aceeași stratigrafie o întâlnim la toate casele de pe partea de sud a suprafeței cercetate, anume casele C3, C5, C7, C9, C11 și C13, ca și la cele centrale începând cu secțiunea S1 și continuând cu casele C15, C16 și C17. În acest grup de case au fost identificate fundațiile zidurilor vechii clădiri, acestea fiind surprinse fie în cadrul secțiunii (C2, C3, C4, C5, C7, C9, C15, C17, fie rămasă în profil în marginea casei (C11).

În casele de pe partea de nord a suprafeței, C4 și următoarele C6, C8, C10, avem marginea fostei clădiri ale cărei pereți stăteau pe fundații formate din piatră prinsă cu mortar și cu umplutură de fragmente de cărămidă și peste acestea s-a venit cu ridicarea fundațiilor de cărămidă. De asemenea aceste case, ca și C1, C12 și C14 arată un nivel de umplere a malului Vișei, umplere rezultată de-a lungul mai multor decenii. Râul Vișa se află acum la câțiva metri de suprafața cercetată. Această umplere și nivelare, precum și colmatarea cursului Vișei, a dus la realizarea vechii clădiri, dar și al altora de pe strada Avram Iancu. Acolo unde s-a putut adâncirea s-a făcut până la sterilul arheologic, dar s-a întâmplat și ca apa să înceapă să se adune în casetă împiedicând adâncirea maximă.

Stratigrafia de pe latura de nord a suprafeței arată două nivele de dărâmături, despărțite de pământ negru rezultat de la depunerile vegetale, un pământ cu urme de materiale de construcție. Astfel o clădire mai veche, de care se leagă și fundația de piatră cu o elevație de cărămidă, s-a intervenit la ea sau a fost demolată și reconstruită alta pe fundația celei vechi.

Însă în urma cercetărilor arheologice avem un nou sit la Ocna Sibiului, unul preistoric din perioada epocii bronzului, cultura Wietenberg. Ceramica a fost găsită în pământ negru fără alte materiale.

Abstract

Preventive research revealed the existence of a prehistoric habitation level with artefacts from the Wietenberg culture.

The most interesting find is in C13. Here, the stratigraphy shows the presence of mudstone, i.e. a glasshouse, which has indeed been revealed. Thus towards the northern profile in the plan, we observe an agglomeration of mudstone or burnt clay with many ceramic fragments. The complex (CX1) is composed of large pieces of mudstone and ceramic fragments of three types from the prehistoric Wientenberg culture. Many other ceramic fragments were also found scattered in this archaeological complex. The maximum depth was -180 cm from the present level and -270 cm from the “zero” point.

Following preventive archaeological research we have at Ocna Sibiului in the point “Centrul Cultural” documented the existence of two archaeological sites: one prehistoric from the Bronze Age, culture Wietenberg and one from the period of migration, VII-VIII centuries, so-called cultural group Mediaș.

Fig. 1. Ocna Sibiului - imagine aeriană a sitului

Fig. 2. Vas ceramic din S1 lucrat cu mână

Fig. 3. Caseta C13 și complexul CX1

Fig. 4. C13 și fragmente ceramice din CX1

Fig. 5. Prelungire S1: vas ceramic sec. VII-VIII

Fig. 6. Detaliu vas ceramic sec. VII-VIII

170. Șmig, com. Alma, jud. Sibiu**Punct: Biserica evanghelică Șmig****Tip sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 161 (Hallstatt timpuriu); 43 (epoca medievală)**Cod LMI:** SB-II-m-A-12562**Autorizație nr.** 427/29.06.2021**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea (membru colectiv de cercetare) (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic (membru colectiv de cercetare) (ICSU Sibiu).**Perioada desfășurării cercetării:** august 2021

În cadrul unui proiect de restaurare a bisericii s-a cerut expertiză arheologică, biserica fiind monument istoric. Cercetarea arheologică preventivă a vizat obținerea de informații cu privire la datarea și evoluția monumentului. Au fost trasate o secțiune (S1) și 3 casete (C1, C2, C3). Acestea au fost amplasate astfel: S1 în exteriorul corului pe axul acestuia înspre sud; C1 în interiorul bisericii în cor pe latura de nord între fosta intrare în sacristie ce se observă pe peretele de nord al corului și arcul de triumf din această parte a corului; C2 în nava bisericii în zona centrală a acesteia; C3 pe latura de vest a bisericii în colțul de nord-vest.

Adâncimile au fost luate după un punct fix wagriss luat la pragul intrării de pe latura de sud a bisericii.

Rezultatele cercetării

Caseta C1 a fost trasată în interiorul bisericii în cor pe latura de nord a corului începând de la arcul de triumf. Trasarea casetei a urmărit obținerea de informații cu privire la fundația corului și a arcului de triumf. În urma cercetării a fost identificat un nivel de dărâmare/ construcție la biserică, un pavaj de cărămidă și un mormânt (M1). În elevația peretelui se observă o ușă zidită ce ținea de o sacristie (imag. 2). Pragul acestei uși este la +0,21 m W. Talpa fundației corului este la -1,30 m W. Descrierea mormântului:

M1/C1/2021 (Fig. 1). Orientare: V-E. Tip mormânt: individual. Stare: parțial; partea dreaptă intră în profilul de sud; craniul a fost tăiat de muncitori. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului: de 120 cm (ce se vede). Dimensiunea cranului: Dimensiunea bazin: parțial, doar partea stângă (20 cm). Dimensiunea femurului: 40 cm. Poziția brațelor: întinse pe lângă corp. Poziția antebrățelor: nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: Umplutura: pământ cu urme slabe de materiale de construcție. Adâncimea: -0,80 m W.

Caseta C2 a fost trasată în interiorul bisericii pe latura de nord a navei la 5 m vest față de arcul de triumf și la 1 m vest față de amvon. În urma cercetării s-a confirmat existența unui orizont de înmormântare, care este însă deranjat din vechime așa cum arată osemintele răvășite ce apar în strat. Alte observații sunt cu privire la fundația navei. Aceasta are decroș, care apare la -0,32 m W (imag. 10). Talpa fundației este la -1,20 m W. Au ieșit și trei pietre de dimensiuni mari ce țin probabil de un nivel de călcare și aflate la -0,30-0,40 m W (imag. 9). A fost identificat un mormânt (M2), care însă și acesta era deranjat (imag. 10,

11). Descrierea mormântului:

M2/C2/2021 (Fig. 2). Orientare: E-V. Tip mormânt: individual. Stare: parțial; intră de la brâu în profilul de vest; se vede doar partea stângă; craniul a fost tăiat de o piatră funerară aflată în poziție secundară. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului: 40 cm (ce se vede). Dimensiunea cranului: Dimensiunea bazin: Dimensiunea femurului: Poziția brațelor: întinse pe lângă corp. Poziția antebrățelor: nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: Umplutura: pământ cu urme slabe de materiale de construcție. Adâncimea: -1,10 m W.

Caseta C3 a fost trasată în colțul de nord-vest al navei bisericii. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la fundațiile navei pe latura de nord și de vest, stratigrafia în această parte a bisericii și situația orizontului de înmormântare.

În plus, aici, avem o descoperire interesantă: un vas mare de provizii din epoca fierului (Fig. 4) ce a ieșit la -1,38 m W (Fig. 3). Acesta arată existența unui strat cultural din perioada preistorică, epoca fierului. Conform fișei de restaurare, vasul este din lut amestecat cu nisip în ardere reducătoare/oxidantă, modelată manual, având un aspect rugos și un nivel mediu al rezistenței fizico-mecanice. Dimensiunile după restaurare sunt: înălțime 51,5 cm, diametrul buzei 17,8 cm. Vasul a intrat în laboratorul de restaurare sub forma a 140 de fragmente. Conform buletinului de analiză, pasta vasului este de culoare cenușiu-închis, cu granulație grosieră. Culoarea se datorează unei arderi reducătoare și se datorează „unui proces fizic produs, care constă din depunerea particulelor de carbon în porii vasului”.

Secțiunea S1 a fost trasată în exteriorul bisericii pe axul corului înspre sud. Trasarea acesteia a urmărit obținerea de informații a fundației corului și relația cu contrafortul, de a avea observații asupra orizontului de înmormântare și a stratigrafiei generale și relația dintre acestea cu biserica.

Rezultatele au arătat că fundațiile contrafortului și a corului se Țes, că au fost ridicate în aceeași perioadă. Orizontul de înmormântare timpuriu există, dar mormintele sunt deranjate de înmormântări târzii. Talpa fundației este la -0,62 m W, decroșul fundației la -0,28 m W, iar actualul nivel de călcare este la -0,36 m W. Descrierea mormintelor (Fig. 5):

M3/S1/2021. Orientare: N-S. Tip mormânt: individual. Stare: de la femur intră în profil. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului (ce se vede): 60 cm. Dimensiunea cranului: Dimensiunea bazin: Dimensiunea femurului: Poziția brațelor: Poziția antebrățelor: nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: Umplutura: pământ cu materiale de construcție. Adâncimea: -0,28 m W.

M4/S1/2021. Orientare: N-S. Tip mormânt: individual. Stare: doar oasele picioarelor, restul corpului intră în profil nord. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului (ce se vede): 90 cm. Dimensiunea cranului: Dimensiunea bazin: Dimensiunea femurului: 44 cm. Poziția brațelor: Poziția antebrățelor: nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: Umplutura: pământ cu materiale de construcție. Adâncimea: -0,44 m W.

M5/S1/2021. Stare: groapă cu oase redepute (părți din craniu). Craniul era de 20 x 16 cm. Adâncimea: -40 cm W.

Concluzii

Cercetarea arheologică de la Biserica evanghelică din Șmig prezintă următoarele observații:

- În interior, biserica a avut o pardoseală de cărămidă.
- Sub această pardoseală a mai existat un nivel de călcare sau de construcție (piatră prinsă cu mortar din mult nisip).
- Secțiunea S1 arată că fundațiile corului și contraforților se țin și sunt realizați în aceeași perioadă.
- Un orizont de înmormântare timpuriu dinaintea trecerii comunității săsești la reformă cu morminte orientate V-E: M1/C1. Acest vechi orizont de înmormântare a fost deranjat de alte intervenții la biserică și de înmormântări târzii, așa cum arată o groapă cu oseminte redepute M5/S1.

Un orizont de înmormântare ce ține de trecerea la reformă cu morminte orientate E-V (M2/C2) și N-S (M3/S1, M4/S1).

- În biserică au avut loc înmormântări. În cor a fost identificat M1 căruia îi lipsea craniul, mormânt deranjat din vechime.

Cercetarea arheologică a surprins și un nivel ce nu are legătură cu biserica. Sub aceasta și în jurul ei există un nivel preistoric din epoca fierului. Nivelul a fost identificat prin fragmente ceramice aflate împrăștiat în strat și printr-un vas de provizii ce a fost restaurat.

Abstract

Archaeological research at the Evangelical Church of Șmig presents the following observations:

- Inside, the church had a brick flooring.
- Under this floor there was a layer of grinding or construction (stone caught with mortar made of much sand).
- Section S1 shows that the foundations of the choir and the counterforts are woven and are made in the same period.
- An early burial horizon before the transition of the Saxon community to reform with V-E oriented tombs: M1/C1. This old burial horizon has been disturbed by other interventions in the church and late funerals, as shown by the M5/S1 redeployed bone hole.
- A funeral horizon related to the reformation with E-V (M2/C2) and N-S (M3/S1, M4/S1) oriented graves.
- Funerals were held in the church. In the choir, M1 was identified with a missing skull, a disturbed tomb from medieval or early modern time times.

Archaeological research has also captured a level that has nothing to do with the church. Underneath and around it there is a prehistoric level from the Iron Age. The level was identified by ceramic fragments scattered in the layer and by a recovered supply vessel.

Bibliografie:

Crîngaci-Tiplic, Maria, „Oaspeții germani” în sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie și arhitectură (secolele XII–XIII), București, 2011.

Fabini, Hermann, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Band I, 2002, p. 671.

Fabini, Hermann, *Universul cetăților bisericesti din Transilvania*, Sibiu, 2012.

Fig. 1. Caseta C1 și mormântul C1

Fig. 2. Caseta C2 și mormântul C2

Fig. 3. Caseta C3 și vasul preistoric in situ

Fig. 4. C3 - vasul de provizii din perioada Hallstatt timpuriu

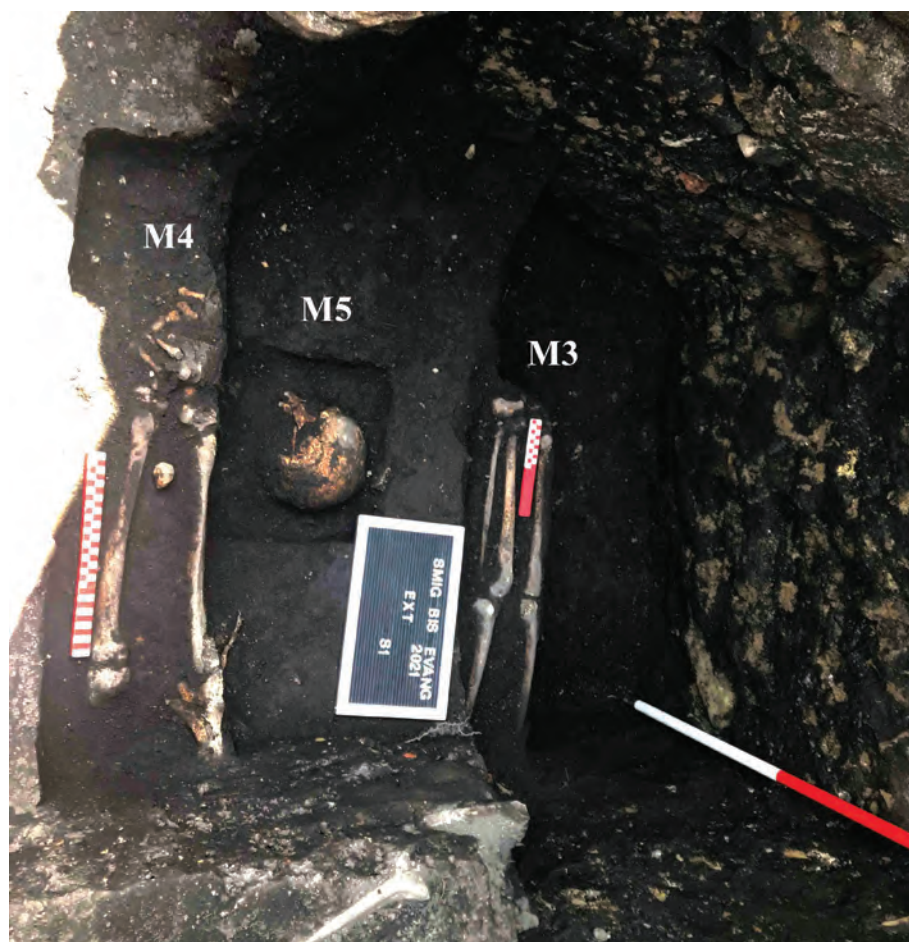

Fig. 5. Secțiunea S1 și mormintele M3, M4 și M5

171. Șura Mică, com. Șura Mică jud. Sibiu**Punct: Șura Mică – Str. Fabricii (fostele grajduri de porcine)****Tip de sit:** 1 (locuire), 114 (așezare rurală)**Încadrare cronologică:** 16 (hallstatt), 32 (epoca romană)**Autorizație nr.** 685/06.12.2021**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea, Alexandru-Florin Cioltei (ULB Sibiu) - membri colectiv de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** dec. 2021 – febr. 2022

Cercetarea arheologică preventivă s-a desfășurat în urma rezultatelor sondajelor arheologice ce au arătat existența unor artefacte arheologice din preistorie și perioada romană. Au fost trasate 13 secțiuni longitudinale de diferite lungimi și deschise 10 suprafețe, de diferite dimensiuni.

Rezultatele cercetării

Secțiunea S1 (1,20 x 45,65 m). În urma cercetării a ieșit un complex, **CX1**, în caseta C1 (Fig. 1), iar în urma cercetării se constată existența unei vetre. Descoperirea conține următoarele materiale arheologice: fragmente de lut ars, pietre de dimensiuni medii, câteva fragmente ceramice și o monedă din timpul împăratului Antoninus Pius (138 - 161 p. Hr.), sesterț de la mijlocul secolului al II-lea (Fig. 4).

Secțiunea S2 (1,20 x 55,80 m). Nu au fost semnalate urme arheologice semnificative, foarte rar a ieșit câte un fragment ceramic și aproape deloc înspre sudul secțiunii.

Secțiunea S3 (1,20 x 49,70 m). Nu au fost semnalate urme arheologice semnificative.

Secțiunea S4 (1,20 x 75,70 m). Nu au fost urme arheologice deosebite.

Secțiunea S5 (1,20 x 52,30 m). Nu au fost urme arheologice deosebite.

Secțiunea S6 (1,20 x 53,60 m). Nu au fost urme arheologice deosebite.

Caseta C3 (5,30 x 6,6 m). Aici a fost identificat un complex, **CX3**. Pare a fi o ceea ce a mai rămas dintr-o locuință ce avea și o vatră (Fig. 3). Materialele arheologice descoperite sunt de tipul: fragmente ceramice, lut ars, vârf de săgeată, obiecte din fier cu tipologie neclară, urme de cărbune în zona centrală, cataramă, ac de fibulă romană specifică secolului al II-lea p.Hr. (Fig. 5) Acestea au fost pozate în contextul arheologic și desenate.

Caseta C4 (3,80 x 6,40 m). Aceasta a fost trasată deoarece s-au observat câteva fragmente ceramice, iar fundul secțiunii în această zonă era din pământ negru. Investigația a fost în **CX4**, dar nu conține artefacte arheologice.

Complexul CX7 din secțiunea S6 nu a prezentat rezultate arheologice.

Complexul CX8 din secțiunea S6 nu a prezentat rezultate arheologice.

Secțiunea S7 (1,20 x 49,40 m). Aici a fost trasată caseta C2 (1,90 x 5 m) cu complexul **CX2**, unde avem un mormânt (M1) (Fig. 1). Mormântul este orientat V-E, fără inventar arheologic. **CX2** conține fragmente ceramice romane, urme de lut ars, pietre. Nu au ieșit alte obiecte.

Secțiunea S8 (1,20 x 55,10 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S9 (1,20 x 54 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S10 (3 x 6 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S11 (1,20 x 44 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S12 (1,20 x 15 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S13 (1,20 x 17,10 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Secțiunea S14 (1,20 x 9 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 1 (15 x 21,6 m). În urma cercetării sub stratul vegetal a ieșit o aglomerare de ceramică ce face parte din complexul **CX9**. În complex au fost descoperite obiecte precum aplice, un fragmente de fluier din os, bucăți de fier, fibulă, vârf de săgeată, cuie, fragmente ceramice din perioada romană, dar și din preistorie. Complexul reprezintă de fapt un nivel de strat cultural.

Suprafața 2 (12,60 x 6,30 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 3 (10,30 x 12 m). A fost identificat un complex (**CX6**). Dintre materiale arheologice descoperite sunt o fusaiole, fragmente de lut ars și câteva fragmente ceramice. Pare că aici a fost o vatră.

Suprafața 4 (10,40 x 12 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 5 (7,70 x 11,40 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 6 (6 x 12,30 m). se constată un nivel de cultură arheologic cu fragmente romane și din preistorie. Nu s-a observat existența unui complex.

Suprafața 7 (7,20 x 12 m). S-a presupus existența unui complex (**CX10**). Acesta este de fapt un strat de cultură arheologică ce conține numeroase fragmente ceramice romane, dar și câteva din preistorie. A mai fost găsită o fusaiole și două obiecte din fier cu tipologie neclară. Nu a fost evidențiată o locuință.

Suprafața 8 (10 x 10,40 m). Aici au fost identificate două complexe: **CX5** și **CX15**. Pentru Complexul **CX15** a fost deschisă caseta C5 cu dimensiunile de 3,40 x 2 m. Adâncirea s-a făcut cu excavatorul fiind îndepărtat vegetalul. În ceea ce-l privește pe **CX5** aici avem o vatră cu fragmente ceramice romane, lut ars, oase calcinate, două fusaiole, urme de cărbune, o lamă de cuțit. Caseta C5 cu complexul **CX15** nu a prezentat rezultate deosebite.

Suprafața 9 (9,70 x 11,30 m). A fost evidențiat un complex (**CX11**). Aici nu avem conturată o posibilă locuință din piatră, însă avem două porțiuni a complexului cu descoperiri diferite. În ceea ce am numit provizoriu **CX11A** avem ceramică romană și pietre de dimensiuni relativ mari. În ceea ce am numit provizoriu **CX11B** avem ceramică romană, bucăți de lut ars, oase de animale, urme de cărbune; aici au mai apărut un vârf de săpăligă, un vârf de cuțit și o monedă de tipul denar, cel mai probabil din timpul lui Antoninus Pius.

Suprafața 10 (12 x 13,50 m). Aici au fost identificate

complexele CX12, CX13 și CX14. Complexul CX12 este o vatră cu fragmente ceramice romane de la mai multe vase, a unor pietre de mari dimensiuni și a foarte mult lut ars de culoare roșiatică. De asemenea pământul din complex prezenta urme de cărbune ars. Complexul CX13 Complexul CX13 se află la 1 m vest de CX12 și este o vatră ce conținea fragmente ceramice și foarte mult lut ars. Complexul CX14 se afla la 2 m est de S3 și este o vatră ce conținea două tipuri de fragmente ceramice și lut ars.

Suprafața 1A (9,40 x 14,70 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 3A (6,30 x 49,70 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 5A (6,20 x 52,30 m). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Suprafața 7A (6,50 x 49,40 m). În urma cercetării s-au conturat două complexe, CX16 și CX17. Ambele sunt vetre. În CX16 vatra din pietre și lut ars care alcătuiau marginea acesteia. Vatra conținea pământ cu mult cărbune, cenușă, lut ars, fragmente ceramice, bucăți de fier, un artefact din fier (cuțit sau vârf de săgeată), două fusaiole. De asemenea se putea observa cenușă. Complexul CX17 conținea bucăți de cărbune, urme de cenușă, bucățele de lut ars, fragmente ceramice.

Suprafața 9A (5,10 x 54 m). S-a conturat un complex, CX15, ce este o vatră. Acesta conținea urme de cărbune, pigment de lut ars și fragmente ceramice.

Suprafața 11 (10,60 x 14 m). S-au conturat 5 complexe arheologice: CX18, CX19, CX20, CX21, CX22. Complexul **CX18** este o vatră și conținea cărbune, fragmente ceramice și pigment de lut ars roșiatic. Complexul **CX19** nu este clar ce ar putea fi. Prezintă o aglomerare de bucăți de lut ars roșiatic și urme de cărbune, dar fundul acestui complex a fost la -70 cm (-160 cm NCA). Materialul arheologic constă din fragmente ceramice. Complexul **CX20** prezintă caracteristici asemănătoare lui CX19 fiind o aglomerare de bucăți de lut ars roșiatic cu urme de cărbune. Adâncirea a fost de -80 cm (-160 cm NCA). Complexul **CX21** prezenta o aglomerare de cărbune, pigment de lut ars și fragmente ceramice. Adâncirea s-a făcut manual și doar după Materialul arheologic rezultat au fost fragmente ceramice. Profilul lui CX21 este format din pământ negru cu lut ars, piatră, fragmente ceramice și urme de cărbune (9) aflat în stratul de pământ negru cu fragmente ceramice îndesite (4) al profilului de vest al Suprafeței 11; profilul lui CX21 mai arată un strat de pământ negru cu pigment rar de lut ars (6) ce se termină în pământ negru curat. Complexul **CX22** a fost surprins în colțul de S-V a Suprafeței 11, mare parte a acestuia intrând în profilele de vest și de sud a suprafeței.

Suprafața 12 (14,40 x 24 cm). Nu sunt rezultate arheologice deosebite.

Concluzii

În urma cercetării arheologice se confirmă existența a două culturi arheologice: din preistorie și din perioada romană. Din rezultatele preliminare putem vorbi de perioada epocii fierului pentru artefactele din preistorie și de secolul al II-lea pentru perioada romană. Cercetarea arată că suntem la marginea unei așezări preistorice și romane. Artefactele

sunt localizate în partea de nord a sitului înspre grajduri, în timp înspre sud spre valea Rușciorului artefactele sunt foarte rare.

Pentru epoca romană, în afară de diversitatea fragmentelor ceramice, dintre obiectele descoperite reamintesc de două monede de la Antoninus Pius (138-161 p. Hr.), vârfuri de săgeți, obiecte din fier cu tipologie neclară, cataramă, fibulă romană, ac de fibulă romană, aplice, un fragmente de fluier din os, cuie, fusaiole.

Abstract

Archeological research confirms the existence of two archaeological cultures: prehistoric and Roman. From the preliminary results we can speak of the Iron Age period for prehistoric artifacts and the 2nd century for the Roman period. Research shows that we are on the brink of a prehistoric and Roman settlement. The artifacts are located in the northern part of the site towards the stables, while in the southern direction towards the Rusciurului valley the artifact is very rare.

For the Roman era, in addition to the diversity of ceramic fragments, of the objects discovered remind of two coins from Antoninus Pius (138-161 AD), arrow tips, objects of iron with unclear typology, cataract, Roman fibula, Roman fibulla needle, applique, a fragments of flute from the bone, nails etc.

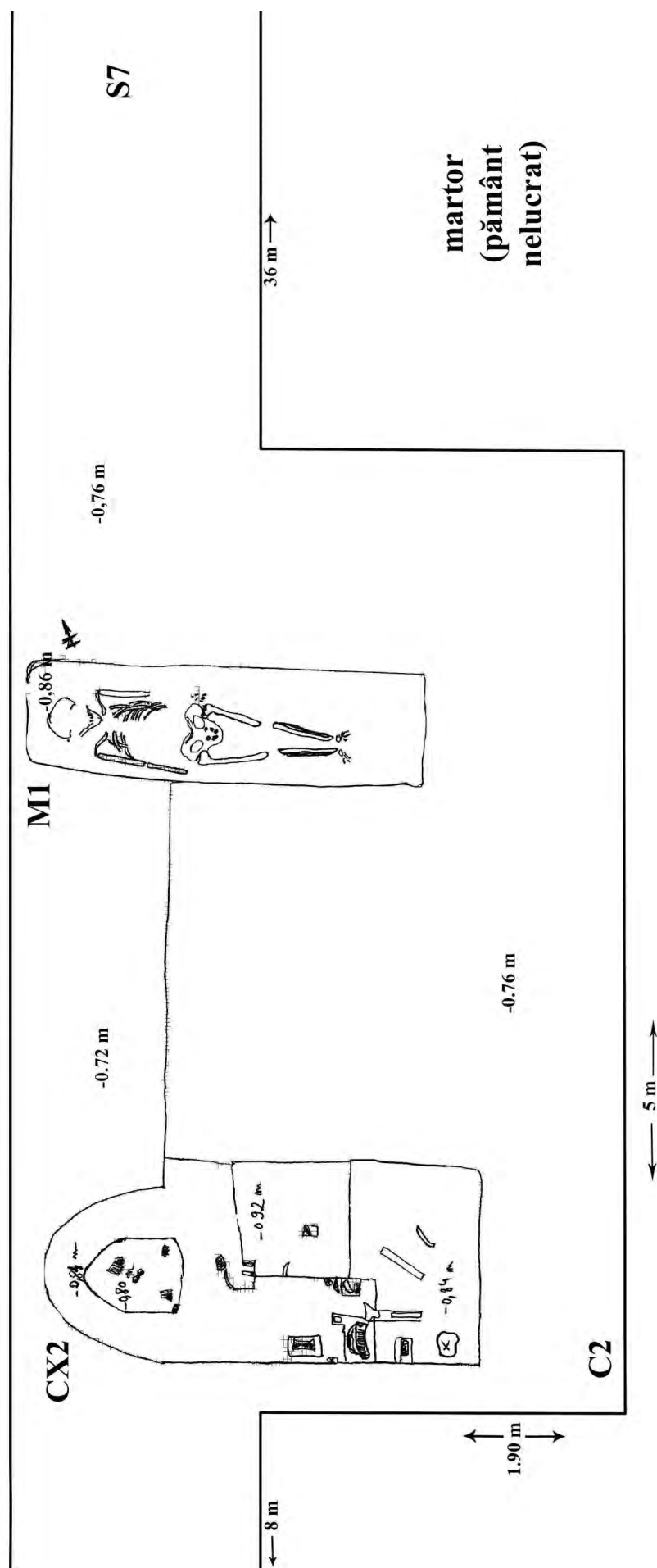

Fig. 1. Desen în plan cu mormântul M1 și complexul CX2 din secțiunea S7 (caseta C2)

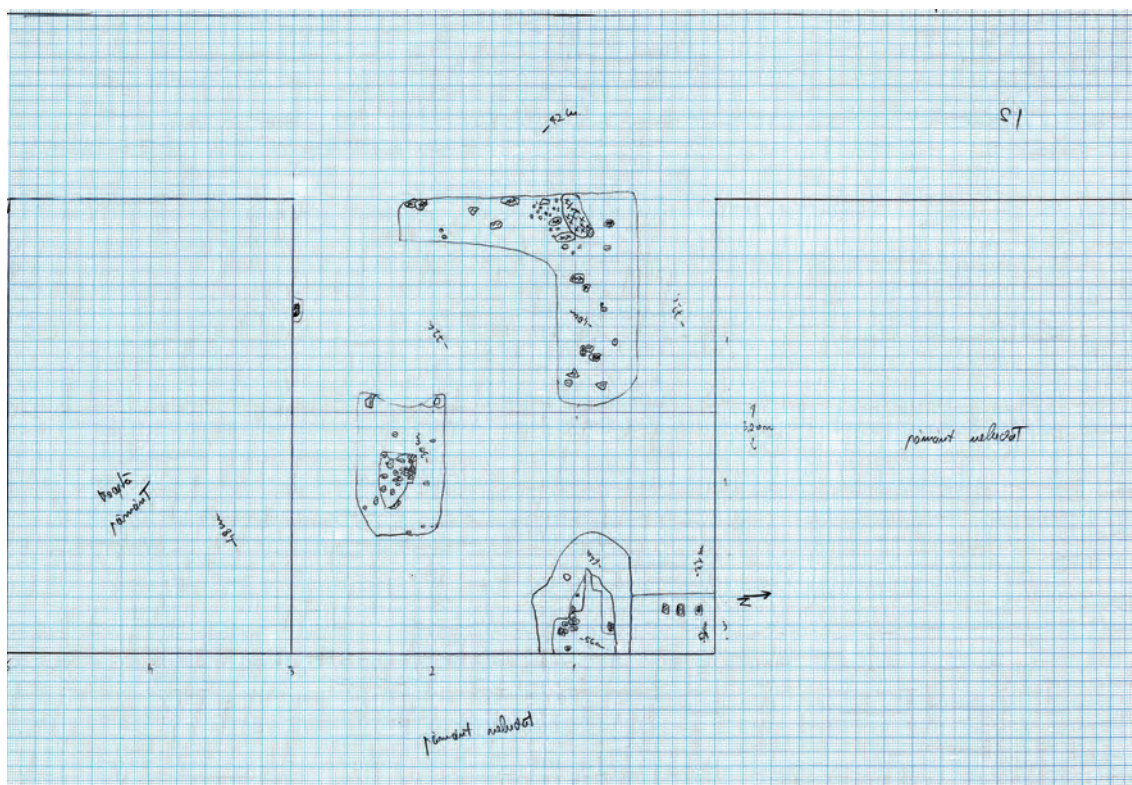

Fig. 2. Caseta C1 cu complexul CX1

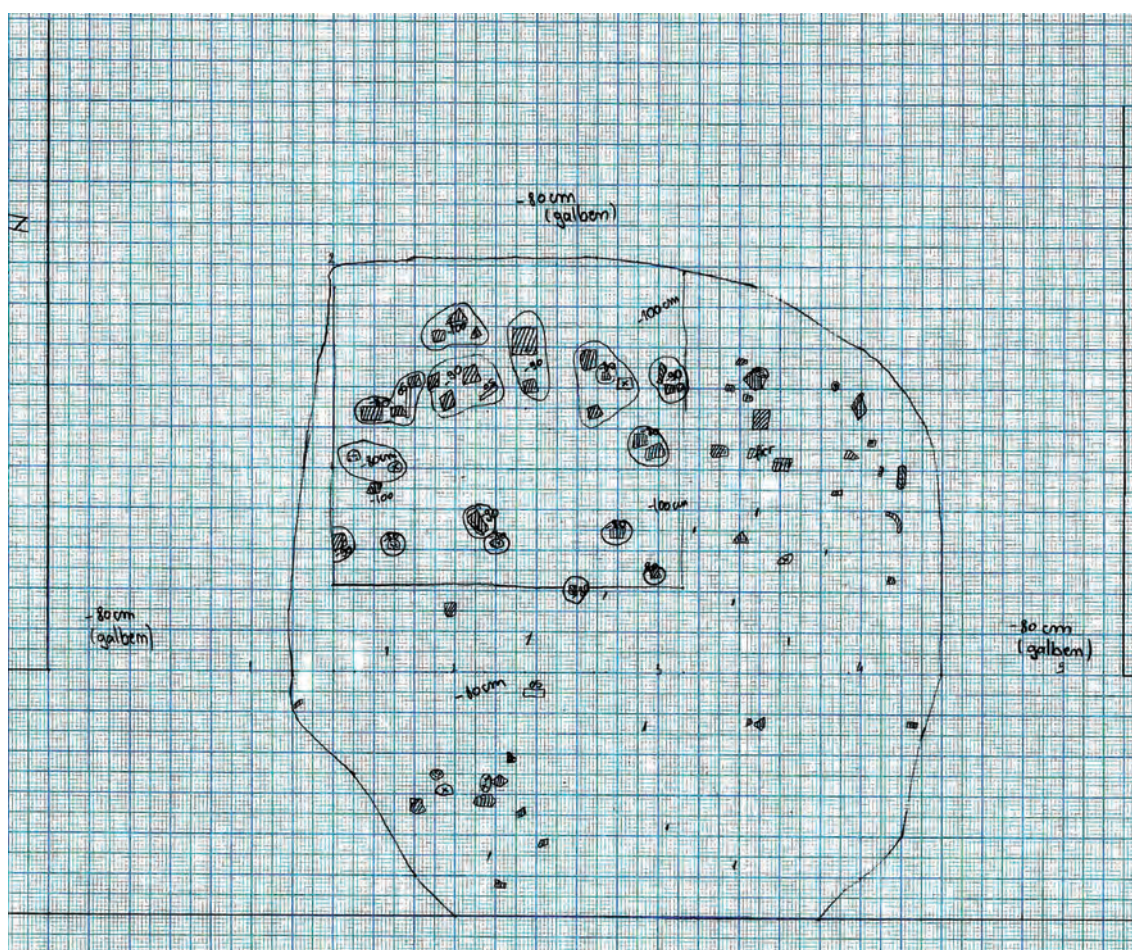

Fig. 3. Secțiunea S6 cu caseta C3 și complexul CX3

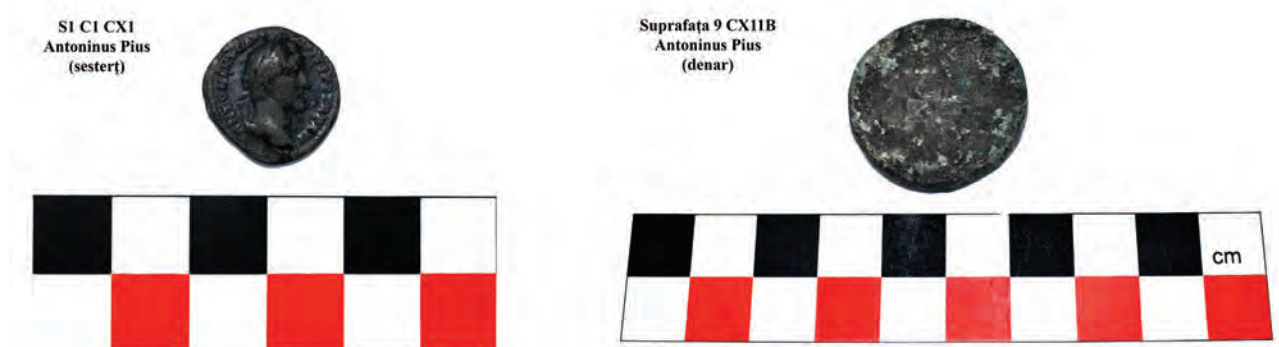

Fig. 4. Monede romane din perioada Antoninus Pius

Fig. 5. Diverse obiecte din situl de la Șura Mică

172. Albești, jud. Mureș**Punct: Albești - Curtea Școlii****Tip de sit:** 1 (locuire)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală)**Cod RAN:** 114612.07**Autorizație nr.** 234/15.06.2022**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu).**Perioada desfășurării cercetării:** iunie - iulie 2022

În urma cercetării s-a urmărit dacă pe platoul care în prezent este curtea Școlii Gimnaziale din localitate sunt urme arheologice. Pe suprafața cercetată urmează să se construiască o aripă pentru Școala Gimnazială. Cunoscându-se faptul că la 50 m vest de această suprafață au apărut vestigii ale culturii Sântana de Mureș, sec. IV, s-a presupus că această cultură se poate întinde și în această parte a platoului. De asemenea suprafața cercetată este în vecinătatea unei biserici-monument ce ține de cultul reformat.

Identificarea unor complexe arheologice a presupus descărcare arheologice, complexe prezentând urme arheologice din perioada medievală (sec. XII-XIII) și modernă (sec. XVII-XIX).

Rezultatele cercetării

Cercetarea arheologică preventivă de la Albești – Curtea Școlii, jud. Mureș, a avut ca rezultate dezvelirea a cinci complexe (Fig. 1) ce țin de locuințe medievale (CX3, CX4, CX5), iar în alte două complexe (CX1 și CX2) avem două locuințe din perioada modernă.

În **CX1** avem o locuință modernă, datată după ceramica culeasă *in situ*. Locuința intră parțial în profilul de est și sud.

În **CX2** avem o pornire de zid din cărămidă, arsă, nu foarte adâncă și care continuă în profilul de est.

În **CX3** era foarte mult cărbune, cenușă, ceramică, oase de animale, ce arată existența unei locuințe, însă mare parte din acest complex continuă în profilul de est. Datarea s-a făcut cu fragmentele ceramice descoperite (Fig. 3), iar dintre aceste vestigii amintesc de un fund de vas cu marcă de olar (Fig. 2A) specific secolelor XII-XIII.

În **CX4** avem o suprapunere de locuire, din perioada medievală și modernă. Locuința din perioada modernă acoperă o suprafață mult mai largă acoperind complexe CX2, CX3 și CX4. Locuința medievală este de dimensiuni mai reduse și este datată prin fragmente ceramice, printr-o monedă din timpul regelui Andrei al II-lea (Fig. 4) și de trei săgeți specifice secolelor XII-XIII (Fig. 5). Locuința medievală din CX4 este suprapusă de o locuire din perioada modernă, locuință ce poate fi contemporană cu cea din CX1.

În **CX5** avem o locuință-bordei, adâncă de -100-110 cm, adâncime la care se mai poate adăuga un strat de 50 cm îndepărtat la excavare. Datarea în perioada medievală a fost făcută pe fragmente ceramice dintre care amintesc de un fragment de fund de pe care se poate observa o marcă de olar (Fig. 2B). Locuința-bordei ține de secolele XII-XIII.

Concluzii

Toate complexele prezintă în umplutura lor pământ cu mult cărbune, cenușă, oase de animale, ceramică. Aceasta arată că atât locuințele din evul mediu (CX3, nivelul medieval din CX4 și CX5), cât și cele din perioada modernă (CX1, nivelul modern al CX4) au fost incendiate fie voluntar fie din cauza unui eveniment catastrofal.

Locuințele medievale se încadrează în secolele XII-XIII când valea Târnavei Mari era parte a liniei de fortificații de tip *prisăci* a regatului maghiar și apărată de populațiile grănicerești în special pentru această zonă populația secuiască, dar și cei numiți *biseni* în izvoare, aceștia din urmă fiind pecenegi maghiarizați. Incendierea locuințelor poate fi una voluntară legată de mutarea secuilor în sud-estul Transilvaniei, dar și de invazia mongolă din 1241.

Locuințele moderne de asemenea au fost incendiate. Se încadrează în perioada Haller, secolele XVII-XIX, când Albeștiul era domeniul acestei familii, iar incendierea se poate lega de evenimentele de la 1848-1849 când au avut loc conflicte importante în acest areal.

Abstract

The preventive archaeological research from Albești - Curtea Școlii, Mureș county, resulted in the discovery of five complexes belonging to medieval dwellings (CX3, CX4, CX5), and in two other complexes (CX1 and CX2) we have two dwellings from the period modern.

All the complexes present in their filling earth with a lot of coal, ash, animal bones, and ceramics. This shows that the medieval dwellings (CX3, the medieval level of CX4 and CX5) and modern dwellings (CX1, the modern level of CX4) were set on fire either voluntarily or due to a catastrophic event.

The medieval dwellings fall into the 12th-13th centuries when the valley of Târnavă Mare was part of the line of *prisăci*-type (indagines), fortifications specific to the Hungarian kingdom and defended by the border populations, especially for this area being the Szekler population, but also those called *bisseni*, the latter being Hungarianized Pechenegs. The burning of houses can be a voluntary one related to the move of the Szeklers to the south-east of Transylvania or to the Arieș river, but also to the Mongol invasion of 1241.

Modern dwellings were also set on fire. They belongs to the Haller period, the 17th-19th centuries, when Albești was the domain of this family. The burning can be linked to the events of 1848-1849 revolution when important conflicts took place in this area.

Fig. 1. Complexele sitului de la Albești - Curtea Școlii (imagine aeriană)

Fig. 2. Fragmente ceramice cu marcă de olar

Fig. 3. Secțiunea S6 cu caseta C3 și complexul CX3

Fig. 4. Moneda din CX4

Fig. 5. Vârfuri de săgeți din CX4

173. Alțâna, com. Alțâna, jud. Sibiu**Punct: Biserica fortificată Alțâna****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală)**Cod RAN:** 143897.02; **Cod LMI:** SB-II-m-A-12310.01**Autorizație nr.** 139/13.04.2022**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic (ICSU Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea (ULB Sibiu) - membri colectiv de cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** mai 2022

Cercetarea arheologică preliminară s-a derulat în vederea obținerii unor informații privind planimetria bisericii, etapele de construcții, adâncimile fundațiilor și relațiile acesteia cu ansamblul bisericii. Cercetarea este un prim pas dintr-un proiect ce vizează măsuri de intervenție și refacere la nivelul tavanului prăbușit cu câțiva ani în urmă.

Au fost trasate 8 casete (C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8). Acestea au fost amplasate astfel (Fig. 1): C1 la cor, de la axa acestuia spre nord; C2 la turn, pe latura de vest, de la axul acestuia spre sud; C3 în sacristia veche aflată pe latura de nord a corului, la joncțiunea navei cu corul; C4 la turn, pe latura de sud la joncțiunea acestuia cu nava; C5 în interior în colaterala de nord între pilon și peretele colateralei, la intrarea pe ușa de pe latura de nord a bisericii; C6 în sacristia nouă aflată pe latura de sud a corului, la joncțiunea peretelui de est a sacristiei cu zidul corului; C7 în sacristia nouă la joncțiunea peretelui de sud cu nava bisericii; C8 în interiorul bisericii în colaterala sud între pilon și peretele colateralei, la intrarea în biserică pe ușa aflată pe latura de sud a bisericii.

Dimensiunile secțiunilor sunt: C1 (1,50 x 1,50 m), C2 (1,50 x 2 m), C3 (1,50 x 2 m), C4 (1,90 x 2,10 m), C5 (1,30 x 2,80 m), C6 (1,60 x 2,20 m), C7 (1,50 x 1,20 m), C8 (1 x 3 m).

Au fost descoperite 13 morminte, fără inventar și incomplet cercetate, majoritatea fiind surprinse doar parțial *in situ*.

Rezultatele cercetării

În urma cercetării arheologice s-au făcut observații la nivelul fundațiilor bisericii. Cercetarea arată că biserica a avut mai multe faze de construcție și în faza actuală de cercetare putem spune că a existat o fază romană, suprapusă de o biserică gotică și apoi modificată în stil baroc.

În **C1** cercetarea a arătat că fundațiile corului și a contrafortului se țin, iar sub fundația corului au fost identificate două morminte (M1 și M2) ce nu au fost tăiate de această fundație, fiind dintr-un orizont de înmormântare dinaintea etapei gotice a bisericii. Descrierea mormintelor:

M1: umplutura gropii era un pământ negru amestecat cu galben cu bucăți mici de cărămidă. Orientarea V-E. În situ au fost surprinse picioarele scheletului, însă piciorul stâng a fost tăiat la adâncire. Restul de oase sunt sub fundația corului. Adâncime -153 cm vâgris. Fără inventar.

M2: umplutura gropii era un pământ negru amestecat cu galben cu bucăți mici de cărămidă. Orientarea V-E. În situ au fost surprinse picioarele scheletului, însă au fost

tăiate la adâncire. Restul de oase sunt sub fundația corului. Adâncime -170 cm vâgris. Fără inventar.

În **C2** fundația turnului este adâncită și construită pe nivele dându-i o rezistență considerabilă turnului. Au fost descoperite trei morminte. Descrierea mormintelor:

M3: mormânt dublu; umplutura gropii era un pământ cu bucăți de mortar, pietre și bucăți de cărămidă. Orientarea V-E. În situ au fost surprinse labele picioarelor. Restul oaselor intră în profil de vest. Adâncime -212 cm vâgris. Fără inventar.

M4: umplutura este din pământ negru cu galben cu mici fragmente de mortar. Orientarea V-E. Oasele sunt slab vizibile. În situ surprinse doar labele picioarelor. Groapa mormântului pare a fi fost deranjată. Restul oaselor sunt în profilul vestic. Adâncimea -212 cm vâgris. Fără inventar.

M5: umplutura este din pământ negru cu galben cu mici fragmente de mortar. Orientarea V-E. Deranjat din vechime. În situ au fost surprinse oasele piciorului drept. Adâncimea -160 cm vâgris. Fără inventar. Dintr-un orizont diferit de înmormântare față de celelalte două.

În **C3** au fost descoperite elemente arheologice ale vechii sacristii. Aceasta a avut un nivel de podea din cărămidă (Fig. 2) aflată la -146 cm (aprox. -252 cm vâgris) față de nivelul actual. Cărămizile, de culoare roșatică, în majoritatea cazurilor erau 14 x 25 cm și groase de 4 cm. Fundațiile corului și a navei se țin și sunt la aceeași adâncime aflată la aprox. -310 cm vâgris.

Cercetarea din **C4** de la joncțiunea turnului cu nava a surprins arată o fundație veche (Fig. 3), ce ține probabil de faza romană a bisericii, peste care a fost ridicată fundația bisericii gotice, observată la nava actuală și apoi în secolul al XIX-lea a fost ridicat actualul turn-clopotniță care a strâpuns și nava din faza gotică.

În interior în **C5** cercetarea a arătat că pilonii stau pe fundația proprie și nu este o fundație continuă ce unește pilonii navei. În urma adâncirii a fost observată groapa unui mormânt (M7) orientat V-E. Adâncirea în groapa acestuia a arătat un pământ cu bucăți de cărămidă, țiglă (coame) și cuie de sicrie. De asemenea M7 a deranjat un al mormânt (M6) din care s-au mai păstrat parte a calotei craniene și câteva oase lungi de la braț și de la picior. Mormintele nu aveau inventar, iar M7 s-a păstrat în stare proastă oasele fiind friabile, dar s-au văzut și părți din lemnul sicriului. M7 se afla la -198 cm vâgris, iar oasele lui M6 au fost redepuse, probabil pe capacul sicriului, la -176 cm vâgris.

În sacristia nouă avem **C6** și **C7**. În C6 avem talpa fundației corului aflată la -307 cm vâgris, în timp ce a sacristiei pe latura de est la -255 cm vâgris. În C7 talpa fundației sacristiei pe latura de sud este la -345 cm vâgris, iar pe latura de vest la -345 cm vâgris. Au fost dezvelite trei morminte în cele două casete. Descrierea mormintelor:

M8/C6: umplutura gropii este din pământ afânat cu bucăți de cărămidă, mortar, var. Orientarea V-E. Depus în sicriu, s-a păstrat mare parte din sicriu. În situ mormântul a fost surprins în zona picioarelor, restul intră în profilul de vest. A deranjat pe M8 (aflat în poziție secundară). Adâncimea -226 cm vâgris. Fără inventar.

M9/C6: este un mormânt de copil aflat într-o poziție secundară, fiind deranjat de groapa lui M8.

M10/C7 intră aproape întreg în profilul de est.

Cercetarea din **C8** arată că pilonul de pe latura de sud are o fundație proprie și nu una unitară cu a celorlalți piloni. Au fost dezvelite trei morminte (M11, M12, M13). Descrierea mormintelor:

M11: mormânt de copil. Umplutura gropii este din pământ lutos negru cu argilă roșiatică. Orientarea V-E. În situ mormântul a fost surprins doar cu partea stângă, partea dreaptă fiind tăiată de groapa fundației. Adâncimea -254 cm vagris. Fără inventar. Obs.: groapa lui M11 nu conținea urme de mortar așa cum pare să se vadă în poze; situația din poze reiese cu urme de mortar, dar aceasta se datorează nivelului de umplutură de sub pardoseală, care la cea mică vibrație cădea, iar curățarea gropii scheletului devenise aproape inutilă.

M12: surprinse în situ doar părți din laba picioarelor, restul mormântului se află în profilul vestic. Umplutura gropii este din pământ lutos negru cu argilă roșiatică. Orientarea V-E. Adâncimea -246 cm vagris. Fără inventar.

M13: umplutura gropii este din pământ afânat, nisip, bucăți de mortar. Orientarea V-E. În situ a fost surprinsă doar groapa mormântului, restul intră în profilul de est. Adâncimea nu se poate preciza.

Abstract

The preliminary archaeological research was carried out in search of information regarding the planimetry of the church, the deep stages of construction, the foundations and the relationships with the church as a whole. The research is a first step in a project aimed at intervention measures and restores the level of the collapsed ceiling a few years ago.

8 boxes were drawn (C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8). They were located as follows: C1 at the choir, from this axis to the north; C2 at the tower, on the west side, from its axis to the south; C3 in the old sacristy on the north side of the choir, at the junction of the nave and the choir; C4 at the tower, on the south side at its junction with the nave; C5 inside in the north side between the pillar and the wall of the side, at the entrance through the door on the north side of the church; C6 in the new sacristy located on the south side of the choir, at the junction of the east wall of the sacristy with the choir wall; C7 in the new sacristy at the junction of the south wall with the nave; C8 inside the church in the south side between the pillar and the wall of the side, at the entrance to the church through the door on the south side of the church.

13 graves were discovered, without an inventory and incompletely researched, most of them being only partially captured in situ.

Bibliografie:

Crîngaci-Țiplic, Maria, „Oaspeții germani” în sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie și arhitectură (secolele XII–XIII), București, 2011.

Fabini, Hermann, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Bde. I-II, Heidelberg, Hermannstadt, 1998.

Fabini, Hermann, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Sibiu, 2012.

Fabrițius Dancu, Juliana, *Sachsische Kirchenburgen in Siebenburgen*, Zeitschrift Transilvania, Sibiu, 1983.

Horvath, Walter, *Siebenburgisch-sächsische Kirchenburgen baugeschichtlich untersucht und dargestellt*, Sibiu, 1940.

Luca, Sabin Adrian, Pinter Zeno Karl, Georgescu Adrian, *Repertoriul arheologic al Județului Sibiu*, Sibiu, 2003.

Vătășianu, Virgil, *Istoria artelor feudale în țările române*, I, 1959.

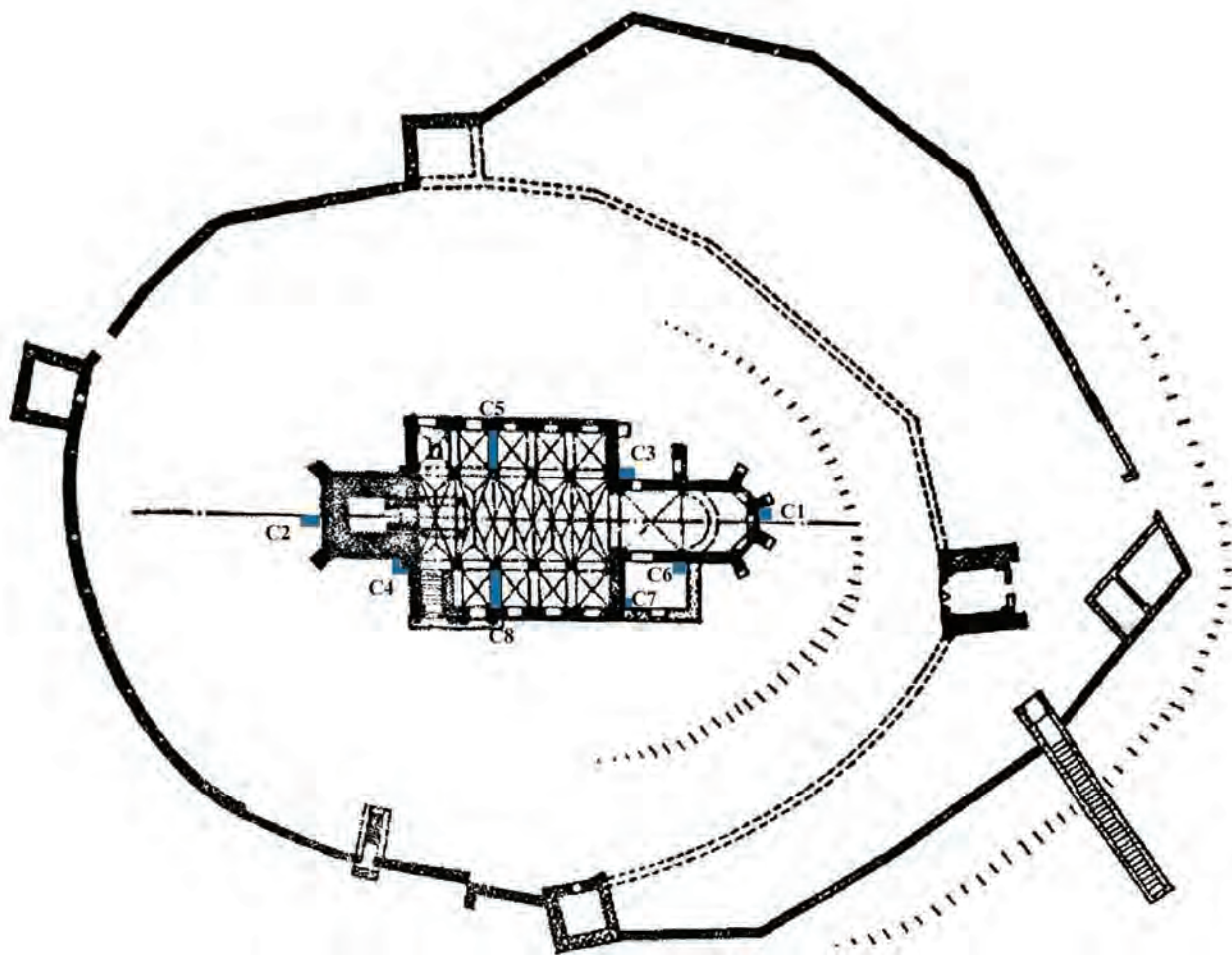

Fig. 1. Planul bisericii și amplasarea casetelor (harta după Fabini 2012, p. 179)

Fig. 2. Pavajul vechii sacristii din caseta C3

Fig. 3. Fundația fazei romanice a bisericii din C4

174. Berzovia, com. Berzovia, jud. Caraș-Severin

Punct: Castrul Legiunii a IV-a Flavia Felix și așezarea romană de la Berzovia - Berzobis

Tip de sit: 121 (castru)

Încadrare cronologică: 32 (Epoca romană)

Cod RAN: 51519.01; **Cod LMI:** CS-I-s-A-10785

Autorizații nr. 492/04.04.2022; 258/20.06.2022

Colectiv: Adrian Ardeț (Academia Română, Filiala Timișoara/MJERG Caransebeș) - responsabil științific; Iulian Leonti (MJERG Caransebeș).

Perioada desfășurării cercetării: aprilie - iunie 2022

Cercetările arheologice preventive anul 2022

Unitatea de cercetare a fost determinată de amplasamentul proiectului de investiție¹, plan cu o arie de 465 mp, situat în proximitatea estică a valului (vizibil în teren) corespunzător castrului roman care se întinde în intravilanul localității Berzovia (Fig. 1). Astfel, rezulta un spațiu generos pentru săpătura arheologică propriu-zisă însă, intervențiile mecanizate neautorizate au limitat cercetările la o suprafață cu dimensiunile de 17 x 15 m, denumită în continuare cu indicativul C1/2022².

Pentru un plan de lucru mai eficient, cercetarea arheologică a debutat prin curățirea pe cât posibilă a profilelor rezultate în urma săpăturii mecanizate anterioare, profilul de pe latura nordică a suprafeței indicând existența a două contexte arheologice adâncite³. Decaparea mecanizată a suprafeței a înlăturat prin niveluri orizontale succesive de săpare de cca. 0,25-0,30 m, nivelările moderne mai recente din curtea școlii dar și, depunerea geologică în timp, până la o adâncime care a variat de la 1,20 m la 1,50 m. A rezultat un plan orizontal pe care s-au conturat două șanțuri paralele, dispuse la 5 m unul față de celălalt, (notate cu indicativul S1 și S2) orientate NV-SE și perpendiculare pe suprafața cercetată⁴. Totodată, între cele două contexte arheologice menționate, a fost descoperită podeaua și resturi din zidăria unei structuri (notate cu S3).

Descrierea contextelor

S1 - Conturat la o adâncime de 1,50 m, pe diferențe cromatice, șanțul din vestul unității de cercetare a fost golit pe o lungime de 10,5 m, fundul acestuia fiind atins la adâncimea de 2,20 m de la conturare (Fig. 2, 5, 7). Forma

tronconică a șanțului a avut o lățime maximă de 2,20 m în partea superioară și 1 m în zona inferioară. În umplutura lutoasă de culoare brună, cu flecuri de pământ gri în zona inferioară, au fost descoperite câteva fragmente ceramice și bucăți de cărămidă și țigle romane. De asemenea, în zona sudică a șanțului, la o adâncime de 0,80 m de la conturare, a fost descoperit un opaiț în stare fragmentară și nu în ultimul rând, de menționat este faptul că, de la conturare până la o adâncime de 0,10-0,15 m s-a constatat o concentrație mare de zgură și chirpici ars în umplutură. Interesant este faptul că această concentrație este distribuită pe întreg duct al șanțului, neexistând indicii precum că aceasta ar fi o lentilă provenită mai de sus, și forfecată astfel, de cercetarea suprafeței în niveluri orizontale.

Șanțul notat cu S2 s-a conturat la 5 m est față de S1. Cercetat pe 8 m lungime, șanțul a avut forma tronconică (ușor alveolat spre vest), o lățime de 2 m și adâncimea de 0,80 m de la conturare (Fig. 3, 6, 7). Ca și în cazul anterior, săparea antică a S2 tăia stratul steril din punct de vedere arheologic de culoare galbenă și un strat de culoare neagră, notat cu indicativul 6 pe profilul general, vizibil mai gros (cca. 0,30-0,40 m) între cele două contexte arheologice descrise; spre zona estică a săpăturii stratul se subțiază, la extremitatea sud-estică a săpăturii având cca. 0,15 m⁵.

Contextul notat cu indicativul S3, reprezintă o structură cu dimensiunile de 4,50 x 2,40 m; a avut podea din mortar și zidărie din piatră legată cu mortar (Fig. 4). Construcția acesteia a tăiat stratul cu materiale romane dintre cele două șanțuri, morfologia unui fragment ceramic descoperit în amestecul de mortar din podea asigurându-i datarea relativă în evul mediu (Fig. 8).

Concluzii

În ansamblu, cercetarea arheologică din suprafața afectată de proiectul edilitar, a surprins o situație care privită în sens cronologic arată:

a) momentul săpării și umplerii ulterioare a șanțurilor corespunzătoare castrului roman (nota 4)

b) poziția stratigrafică clară a structurii S3 a cărei construcție taie atât zona coluvială din preajma șanțurilor (nivelul 5 reprezentat pe profil) cât și, nivelul 6. Nivelul 4 este parțial afectat de S3 (partea superioară), structura fiind construită de la nivelul acestui strat.

c) momentul distrugerii structurii S3 se petrece anterior momentului de amenajare (nivelul 1 și 2 pe profil) din a doua jumătate a veacului trecut, a terenului pentru școala generală, pietre cu mortar fiind observate la baza depunerii coluviale groasă de 0,70 - 0,80 m (nivelul 3 pe profil).

¹ Proiectul investițional Construire sală de educație fizică școlară, localitatea Berzovia, CF nr. 42221, comuna Berzovia, județ Caraș-Severin.

² Anterior cercetărilor arheologice, intervențiile mecanizate pentru săparea fundațiilor necesare proiectului edilitar, au distrus în totalitate stratigrafia până la o adâncime care a variat între 2 și 2,5 m pe laturile de sud și nord respectiv, în estul și vestul suprafeței și parțial în centru.

³ Acest demers a fost îngreunat și de faptul că la vremea începerii cercetării, șanțurile fundațiilor erau pline cu apă, datorită precipitațiilor și prezenței destul de sus a pânzei freatice, în acest scop fiind utilizată constant o pompă submersibilă pe toată durata desfășurării șantierului arheologic.

⁴ Șanțurile au fost cercetate pe cca. 80 la suta din întreaga lungime de conturare, situație datorată situației dificile de acces și de evacuare a pământului.

⁵ Stratul de pământ cu fragmente ceramice romane descoperite sporadic pe partea lui superioară (notat cu nr. 6 pe profil) suprapune în mod direct sterilul arheologic, cel mai probabil reprezintă solul și respectiv, nivelul antic de călcare, o deosebire netă între cele două fiind imposibilă, având în vedere faptul că cel mai probabil în zonă s-au făcut lucrări de nivelare pentru edificare structurii S3 - situație stratigrafică care corespunde nivelului 4 care a avut o grosime variabilă de la 0,20, până la 1 m în dreptul șanțurilor.

Abstract

In 2022 the open surface on the eastern side of the Roman fortification line from Berzovia proved the second ditch of the castrum (noted with S2). Also, at 5 meters to the west, in the same research unit (C1) was emptied the first ditch of the fortification (noted with S1). Between two ditches (S1 and S2) we discovered a medieval structure (S3- 4,50 x 2,40 m) with mortar floor and rests of masonry. The ditches had a tronconic shape in the profile and 2,20 meters width (S1), respectively 2 meters (S2). The deep in S 1 was 2, 20 m and 0, 80 m in S2.

Bibliografie

Flutur 2020 - Flutur AI, *Clădirea comandamentului de la Berzobis. Principia de legiune din timpul Principatului*, ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020.

Flutur *et alii* 2022 - Flutur AI, Petru Flavius Bozu, Adrian-Cristian Ardelean, *Berzovia, jud. Caraș-Severin, punct: Castrul legiunii III Flavia Felix – porta principalis sinistra*, în CCAR – campania 2021, Oradea, 2022, p. 58-61.

Protase 2010 - Protase Dumitru, *Castrul Legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968*, în „*Analele Banatului*”, S.N. Arheologie – Istorie, XVIII, 2010, pp. 33-62.

Zahariade 2011 - Zahariade Mihail, *Castrul roman de la Berzovia, 1977. Cercetări arheologice în canabae și în castrul roman*, în „*BHAUT*”, XIII, 2011, p. 101-124.

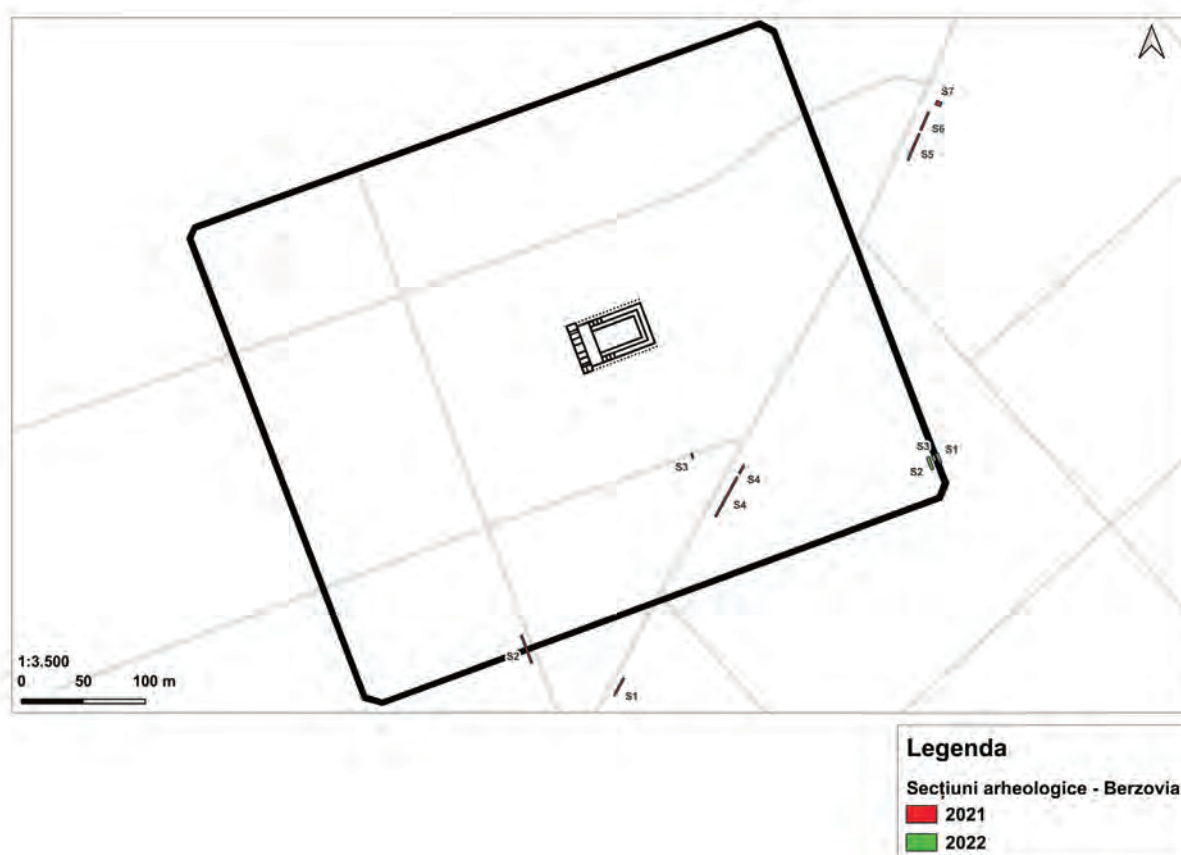

Fig. 1. Berzovia. Cercetări arheologice 2022

Fig. 2. Profilul de sud în care a apărut șanțul castrului S1

Fig. 3. Profilul șanțului S2

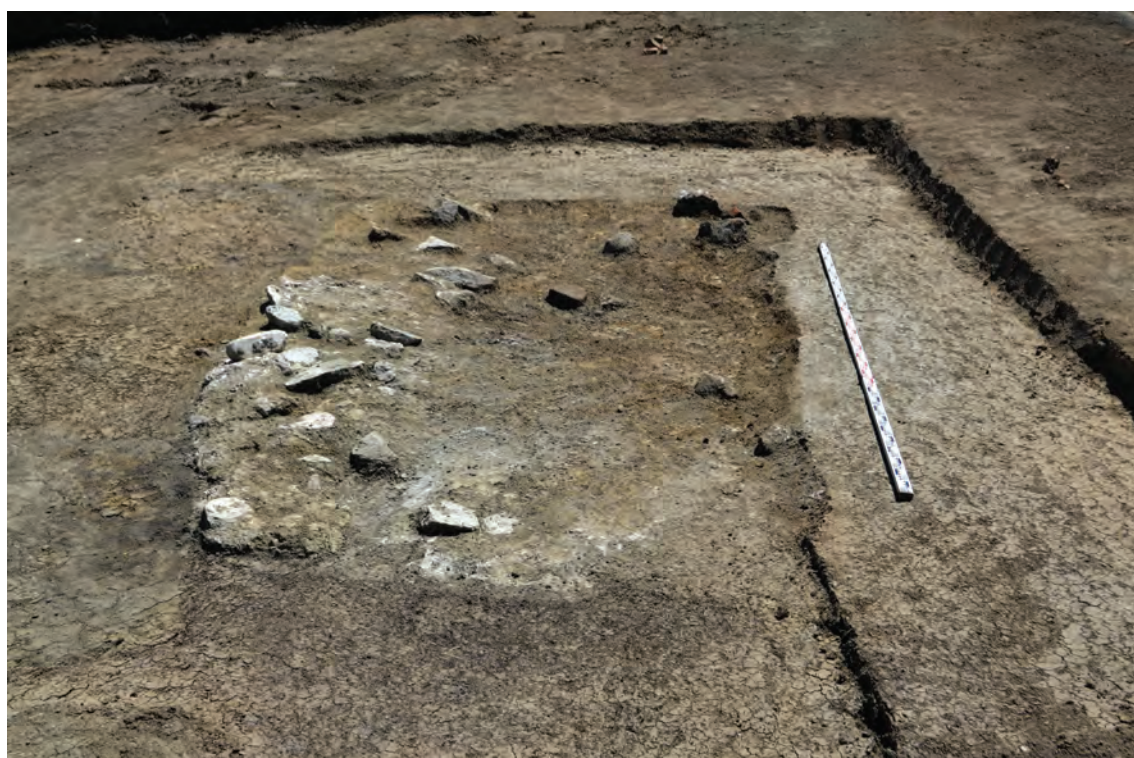

Fig. 4. Incinta medievală S3

Fig. 5. Șanțul de apărare S1 după golire

Fig. 6. Șanțul de apărare S2

Fig. 7. Complexul C1 la finalizarea cercetărilor arheologice

Fig. 8. Fragmente ceramice medievale provenite din C3

175. Blaj, jud. Alba**Punct: Mitropolia Greco-Catolică****Tip de sit:** 123 (castel)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă)**Cod LMI:** AB-II-a-A-00189**Autorizație:** nr. 277/18.07.2022**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil științific; Sebastian Ovidiu Dobrotă, Gabriel Izdrăilă (colaboratori IAB) – membri în colectiv**Perioada desfășurării cercetării:** 29.08 – 06.09.2022

În august-septembrie 2022 Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” a desfășurat lucrări de cercetare preventivă la Ansamblul Mitropoliei Greco-Catolice Blaj, mai precis la vechea cancelarie din colțul de sud-vest al acesteia (Fig. 1), în contextul lucrărilor pregătitoare pentru proiectul „Restaurarea clădirii cancelariei mitropolitane greco-catolice și amenajare Muzeul bisericii greco-catolice din Blaj”.

Începuturile ansamblului pot fi datate în 1535, când Georgius Bagdi construiește aici o curia, nucleul palatului mitropolitan, ce supraviețuiește ca o clădire cu plan în cruce asimetrică, ale cărui fațade actuale au fost realizate în 1842. Amplificată după 1606, când se stinge familia Bagdi, către 1618 reședința începe să fie referită drept *castellum*. Ansamblul din această epocă este cunoscut prin inventare și grație unui relevu întocmit în 1687-1688, ce îl figurează ca fiind alcătuit din patru aripi distribuite în jurul unei curți dreptunghiulare, cu bastioane romboidale pe colțuri, și cu intrarea pe sud-est, precedată de un pod peste șanțul de apărare ce înconjură ansamblul pe trei laturi¹.

Până în 2022 ansamblul a fost studiat numai documentar și în baza elevațiilor vizibile. Cercetările au avut loc în zona cancelariei, unde anterior se afla bastionul-capelă al castelului, demolat în 1913, și probabil ridicat pe timpul când castelul se afla în posesia lui Simon Pécsi de Szent Erzsébet (1617-1621). Proiectul aflându-se încă în etapa studiilor de teren și a întocmirii documentației, au fost executate numai patru sondaje preliminare (Fig. 2), cercetări mai de amploare urmând să aibă loc în contextul lucrărilor de restaurare propriu-zise. Sondajele efectuate au fost după cum urmează:

S.1 (1,4-1,6 x 1,1 m, adâncime 3,8 m), orientată est-vest, în exterior, în dreptul colțului dintre cancelarie și rămășița zidului bastionului-capelă convertită în contrafort – începând de la o adâncime de 0,55 m a fost identificată ruina capelei-bastion, ce a coborât 3,6 m față de nivelul de călcare actual, adosată fundației actualei cancelarii, a cărei fundație se oprea 0,6 m mai sus; ruina bastionului-capelă era din piatră, dar cea a actualei cancelarii era din piatră numai pe cei mai de jos 0,7 m, în sus continuându-se, după o retragere, cu zidărie de cărămidă (Fig. 3, 4);

S.2 (1,5 x 1,5 m, adâncime 1,3 m) în colțul de sud-vest al compartimentului de vest al subsolului, pentru a studia structura beciurilor – s-a putut observa că cele două laturi sunt țesute, în pofida aspectului lor diferit, și că stratigrafia lipsește, săpătura desfășurându-se aproape

exclusiv în nisip natural, până la atingerea pânzei freatice;

S.3 (2,3 x 1,8 m, adâncime 1,35 m) în intrarea compartimentului de est al subsolului, tot pentru a studia structura beciurilor – s-a constatat că compartimentul, intrarea și coridorul de acces datează din etape diferite, ale căror relații au fost mult obturate prin cârpeli cu cărămidă efectuate cu ocazia re-bolțirii beciurilor (în partea opusă a compartimentului încă se mai vede o altă intrare, acum înzidită); de asemenea s-a constatat că beciurile au fost fondate aici peste umplutura unui complex de mari proporții, al cărui fund cobora până la pânza freatică, iar ale cărui margini nu au putut fi surprinse în suprafața investigată (Fig. 5). Pe fundul complexului se afla argilă umedă amestecată cu cărămidă spartă, grăunțe de mortar și pigment de cărbune, ce avea aspectul unei colmatări. O masivă umplutură cu moloz, constând exclusiv din mortar sfărâmat și cărămidă spartă, împreună cu alte straturi bogate în cărămidă sau piatră, sugerează că umplerea acestui complex a fost însoțită de operațiuni ce includeau demolarea unor structuri zidite preexistente. Prezența pigmentului de cărbune ar putea indica că lucrările au urmat unei incendieri, dar nu a fost observat nici un strat consistent de arsură și materialele de construcție nu prezintă urme de incendiere. Ceramica îngăduie corelarea umplerii complexului cu transformările suferite de ansamblu la începutul secolului XVII. Până la mai multe cercetări, care îi vor putea stabili forma și dimensiunile exacte, funcționalitatea acestuia rămâne însă nesigură, în baza datelor actuale putând fi interpretat ca un șanț de apărare aflat în funcțiune anterior expansiunii ansamblului fortificat, ca subsolul unei structuri dispărute sau drept cu totul altceva.

S.4 (2,0 x 1,1 m, adâncime 0,9 m) pe latura de vest a cancelariei, în dreptul unei crăpături din elevație – începând de la o adâncime de 0,8 m a fost scos la iveală pavajul din calcar al capelei-bastion, astfel încât săpătura a fost sistată.

Ambele săpături din interior au suferit dificultăți datorită infiltrațiilor masive de apă iar cele din exterior au întâlnit la relativ mică adâncime ruinele bastionului-capelă demolat în 1913. Aproape toate materialele descoperite au provenit din umplutura complexului identificat în compartimentul de est al beciurilor (în S.03), ce a furnizat o cantitate semnificativă de ceramică nesmălțuită, provenind atât din vase de mici proporții cât și de mari proporții, precum și fragmente dintr-o cahlă placă smălțuită brun-gălbui. Materialele sugerează o datare în secolele XV-XVII iar complexul, inițial probabil cu o adâncime de peste 4 m, poate fi considerat cel mai vechi element identificat, dezafectat la cum-păna secolelor XVI-XVII, când au fost amenajate beciurile viitoare cancelarii.

Abstract

Four archaeological trial trenches were opened in 2022 at the previously unexplored Greek-Catholic Metropolitan See in Blaj (formerly the Bagdi Castle) around and inside the chancellery, in preparation for a restoration project. They identified the remnants of the 17th century bastion-chapel, demolished in 1913, and

¹ Kovács 1991.

beneath the cellars revealed a context with rubble and relatively early materials, which predated the known shape of the fortifications. Plagued by time restrictions and water infiltrations, the four trial trenches have only begun to uncover the archaeological potential of the site and are due to continue alongside the restoration works.

Bibliografie

Kovács 1991 – Kovács, András, *Castelul din Blaj la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în *Ars Transsilvaniae* 1, 1991, p. 107-114.

Fig. 1. Cancelaria Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj în 2022, cu locul fostei capele-bastion în prim plan

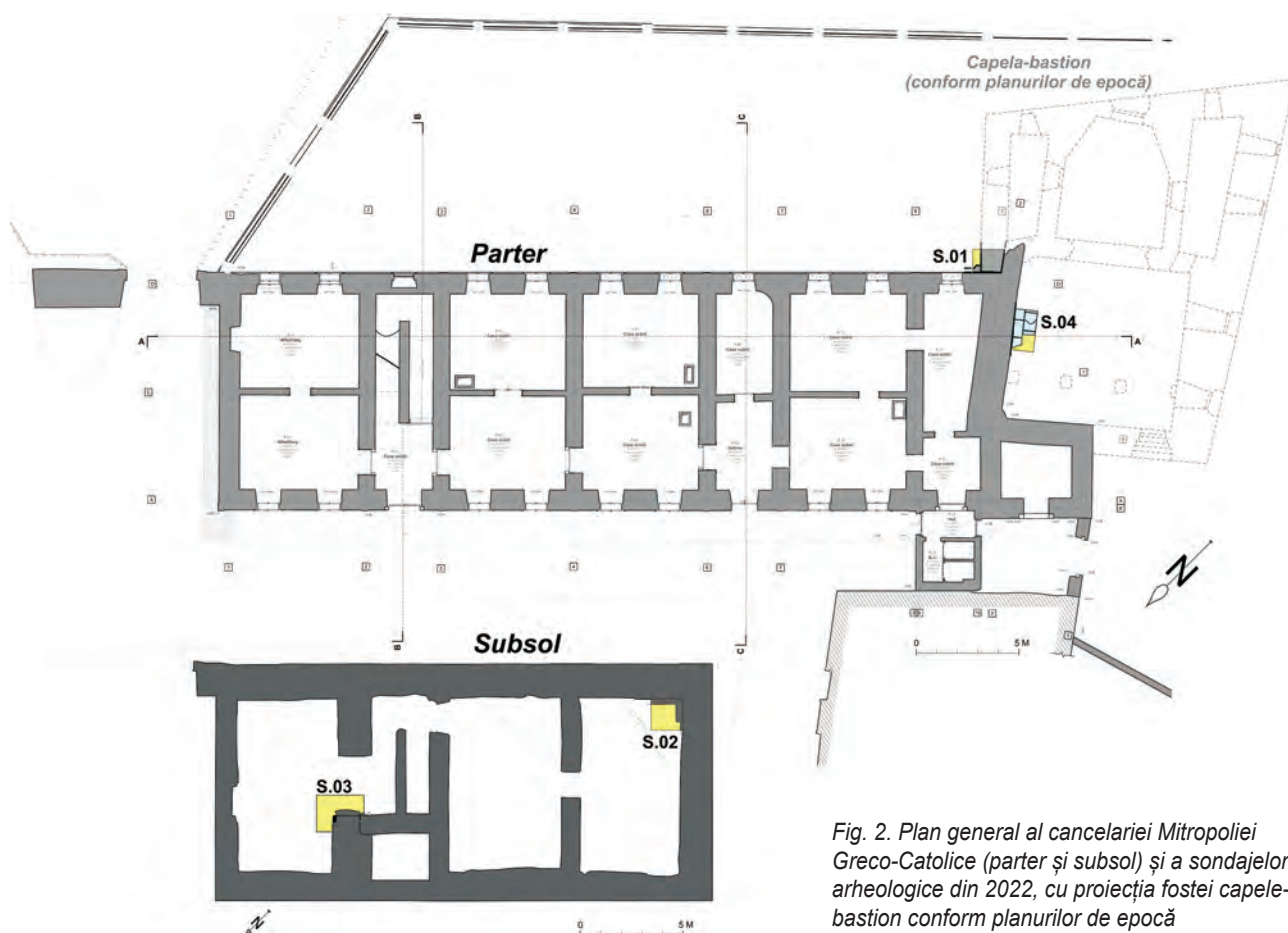

Fig. 2. Plan general al cancelariei Mitropoliei Greco-Catolice (parter și subsol) și a sondajelor arheologice din 2022, cu proiecția fostei capele-bastion conform planurilor de epocă

Fig. 3. Sondajul S.01, cu ruina capelei-bastion adosată la fundația cancelariei

Fig. 5. Sondajul S.03, în beciurile actualei cancelarii, cu umplutura unui complex ce a precedat-o și cu infiltrații de apă

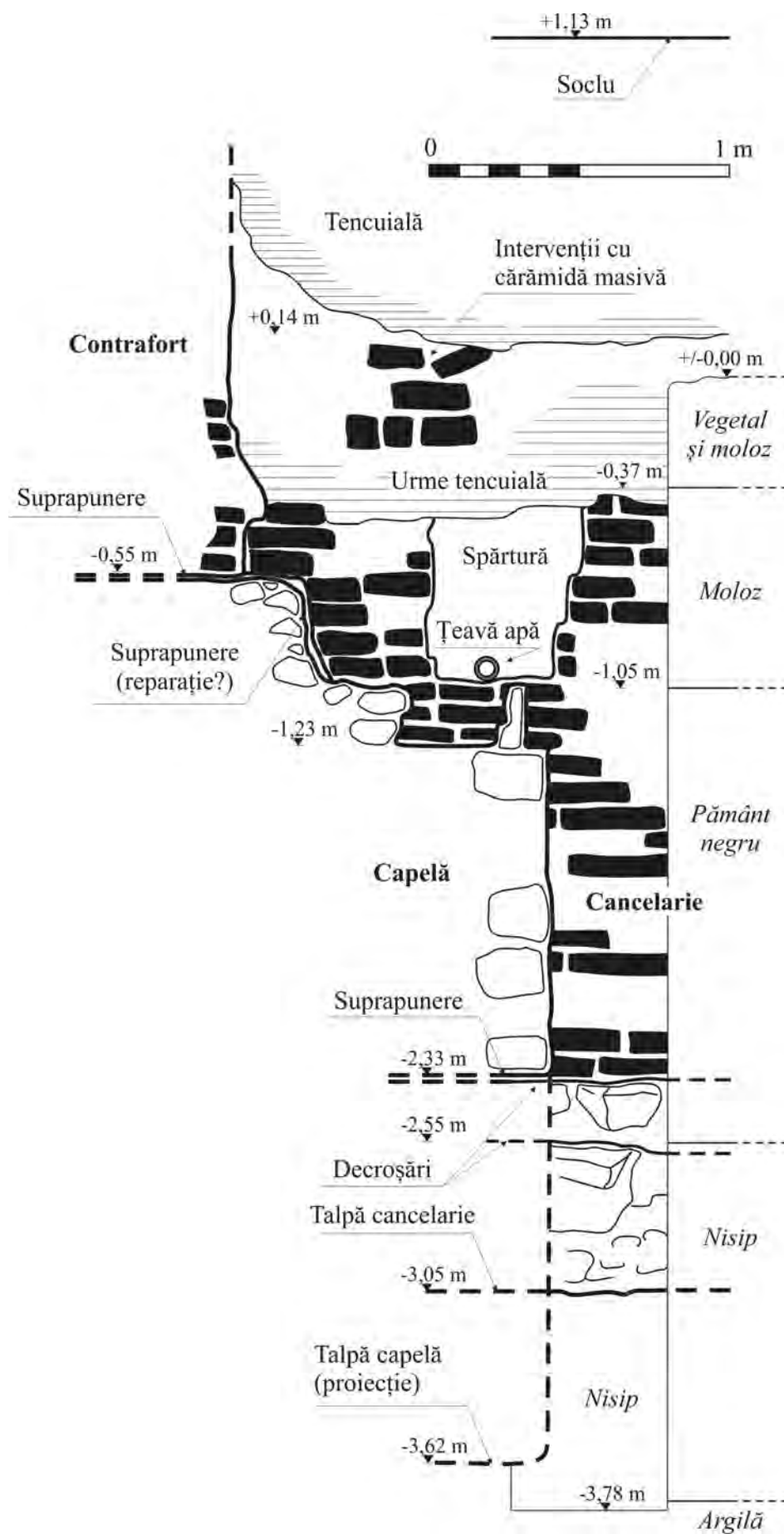

Fig. 4. Sondajul S.01, parament nord

176. Cășăria, com. Dobreni, jud. Neamț**Punct: Biserica „Sfinții Voievozi”****Tip de sit:** 13 (structură de cult / religioasă); 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală); 5 (epoca modernă)**Cod RAN:** 122301.02; **Cod LMI:** NT-II-a-B-10602**Colectiv:** Constantin Preoteasa – responsabil științific (CMN Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni „Gheorghe Dumitroaia” Piatra-Neamț), Silviu-Constantin Ceaușu (CMN Neamț, MIA Piatra-Neamț – membru), Alexandru Gafincu (CMN Neamț, MIA Piatra-Neamț – membru)**Perioada desfășurării cercetării:** 19.07 - 10.08.2022**Abstract**

The preventive archaeological researches from the Church „Sfinții Voievozi” of former Mășcătești village, today Cășăria village (Dobreni Commune, Neamț County), were carried out as a result of an investment project, to build a chapel in the vicinity of the wooden ecclesiastical monument.

Due this investigation, 11 tombs were found, probably form the XVIth - XVIIth centuries.

Following the archaeological researches from 2021-2022, we can reveal important data regarding the evolution of these churches and cemeteries.

Situl arheologic - monument istoric este situat în fostul sat Mășcătești, actualmente înglobat în satul Cășăria, în extremitatea sudică a localității, la poalele Dealului Balaurul, pe partea dreaptă a Pârâului Ciocoita, în Depresiunea Cracău-Bistrița a Subcarpaților Moldovei.

Cercetarea arheologică preventivă a vizat implementarea proiectului de investiție *Construire magazie de pozitare structură și elemente din lemn aferente lucrării „Reabilitare imobil – Biserica Ortodoxă de Lemn Cășăria”, magazie cu destinația ulterioară de capelă mortuară.*

Investigația s-a realizat prin intermediul Casetei A (Cas. A), de formă dreptunghiulară, cu lungimea de 9 m, lățimea de 7 m, perimetrul de 42 m și suprafața de 63 m², amplasată la cca. 20 m spre nord-vest de Biserica „Sfinții Voievozi” și orientată pe direcția sud-nord.

Actualul lăcaș de cult de lemn, ridicat în anul 1832¹, a fost cercetat pentru prima dată în 2021. Cu acest prilej a fost identificată o biserică mai veche decât cea existentă, în care a fost înhumată stolniceasa Tudosca, la 1656 septembrie 12, precum și o necropolă medievală anterioară lăcașului de cult nou-descoperit².

În urma cercetării arheologice preventive din anul 2022 au fost descoperite 11 morminte de înhumăție (Fig. 1), datate cel mai probabil în secolele XVI-XVII³. Totodată, a fost identificată și limita nord-vestică a necropolei medievale dezvoltate în jurul bisericii nou-descoperite în 2021.

Sedimentul excavat a fost tamisat integral, complexe arheologice funerare au fost demontate, artefactele au fost recoltate exhaustiv, iar înregistrarea datelor s-a realizat după un sistem de coordonate tridimensional, raportate altimetric la un punct de referință (P. 0), care a fost fixat pe pragul de intrare de pe latura sudică a pridvorului actualei biserici.

Privite în ansamblu, cercetările arheologice desfășurate în anii 2021-2022 la Biserica „Sfinții Voievozi” din fostul sat Mășcătești (actualul sat Cășăria) au adus importante precizări cu privire la evoluția lăcașurilor de cult și a necropolelor de aici.

¹ N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 556; Șt. S. Gorovei, *Epigrafiă, genealogie, istorie. Noi contribuții*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXXI, 2013, p. 163, 164.

² C. Preoteasa, S.-C. Ceaușu, Al.-M. Gafincu, *Cășăria, com. Dobreni, jud. Neamț, punct: Biserica „Sfinții Voievozi”*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2021*, LVI, 2022, p. 494-496.

³ Ne rezervăm dreptul de a oferi datări mai largi, întrucât la momentul redactării prezentului raport materialul numismatic, accesoriiile vestimentare și podoabele descoperite ca piese de inventar funerar se află în plin proces de restaurare-conservare.

Fig. 1. Caseta A (Cas A): vedere generală dinspre nord (foto: A. Gafincu, 2022)

177. Copșa Mare, com. Biertan, jud. Sibiu**Punct: Biserica fortificată Copșa Mare****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală)**Cod RAN:** 144214.01; **Cod LMI:** SB-II-a-A-12364**Autorizație nr.** 394/03.10.2022**Colectiv:** Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic - responsabil de sector (ICSU Sibiu); Adrian Nicolae Șovrea - membru (ULB Sibiu)**Perioada desfășurării cercetărilor:** oct. 2022 - ian.2023

În cadrul unui proiect de punere în valoare a unei clădiri din curtea bisericii numită de noi Anexă, care necesita și coborârea cu -30 cm a nivelului de călcare în cele două încăperi ale sale (numite de noi Anexa 1 și Anexa 2) (Fig. 1) s-a cerut supraveghere arheologică și cercetare preventivă. Decaparea acestor suprafețe din cele două Anexe a fost supervizată arheologic. Pentru lămurirea straturilor arheologice și a clarifica situația fundațiilor clădirii s-a efectuat o casetă (C2). De asemenea în ceea ce este o grădină improvizată aflată lângă anexă a fost trasată caseta C1.

Rezultatele cercetării

Caseta C1 a fost trasată în grădina delimitată cu gard aflată la est de Anexă în partea de sud a bisericii, perpendiculară pe latura incintei. Cercetarea arheologică a scos la iveală în stratul de pământ amestecat cu materiale de construcție două obiecte din fier. De asemenea a fost identificat un nivel de înmormântare prin mormântul M5 (Fig. 4). Descrierea mormântului:

M5/C1. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dimensiunea totală (cât a mai rămas): 70 cm; craniul și bazinul nu s-au păstrat întregi; dim. femur (cât se vede): 16 cm (restul intră în profil est); brațele: nu s-au păstrat; antebratele: s-a păstrat doar antebratul stâng și era depus paralel deasupra bazinului; fără materiale/artefacte arheologice; umplutura gropii: pământ negru cu urme de pigment de cărămidă și pietre sparte; adâncimea: -144 cm față de profilul est; obs.: mormântul are partea dreaptă tăiată de fundația incintei.

Caseta C2/Anexa 1 și Suprafața 1. Caseta a fost trasată în Anexa 1 în partea de sud a Suprafeței 1. Inițial a avut loc o coborâre cu -30 cm a nivelului Suprafeței 1, sub supraveghere arheologică. În stratul decapat, în partea de nord-est a Anexe 1 au ieșit trei morminte. Acestea au fost cercetate. Tot în urma coborârii nivelului de călcare înspre partea de vest a Anexe 1 s-a conturat o fundație. A fost trasată astfel caseta C2. Cercetarea a arătat existența unei fundații ce ținea de o anexă gospodărească sau de o anexă de provizii specifice bisericilor fortificate. De asemenea cercetarea a arătat existența unor orizonturi de înmormântare (Fig. 2). Descrierea mormintelor:

M1/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: lipsește din vechime piciorul drept, tăiat de groapa lui M2; gen: adult; sex: ?; dimensiunea totală (ce se vede): 88 cm; dimensiune craniu: calota de 14x12 cm, calota+maxilar e de 22 cm; dim. bazin: -; dim. femur: se vede 18 cm; dim. tibie: -; brațele întinse pe lângă corp;

antebrațele: cel stâng pe piept, cel drept adus deasupra bazinului; materiale/artefacte: fragmente ceramice; umplutura gropii: pământ brun amestecat cu galben și care conține foarte rar bucățele/pigment de cărămidă, urme de tencuială, urme de cărbune, bucățele de piatră; adâncimea -26 cm față de prag; obs. 1: suprapus pe partea stângă în zona femurului și a tibiei de M3; obs. 2: tăiat de groapa lui M2 în partea dreaptă zona piciorului începând de la bazin; obs. 3: groapa săpată până în argila galbenă.

M2/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: întreg; gen: adult; sex: ?; dim. totală (cât se vede): 104 cm (intră sub fundația scurtă a zidului ce desparte Anexa 1 de Anexa 2); dim. craniu: calota 14x14 cm, calota+maxilar e de 22 cm; dim. bazin: 30 cm; dim. femur: se vede 26 cm; dim. tibie: -; brațele: întinse pe lângă corp; antebrațele: încrucișate deasupra bazinului; materiale/artefacte: piatră, cărămidă, ceramică; umplutura gropii: pământ negru cu materiale de construcție (cărămidă, piatră), urme de cărbune; adâncimea: -20 cm față de prag; obs.: groapa lui M2 a tăiat pe M1 și pe M3.

M3/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (cât s-a mai păstrat): 100 cm; dim. craniu: calota nu s-a păstrat; din maxilar se vede 10 cm; dim. bazin: aprox. 22 cm; dim. femur (cât se vede): 30 cm (intră sub fundație); brațele: ?; antebrațele: ?; materiale/artefacte: -; umplutura gropii: pământ brun amestecat cu galben și care conține foarte rar bucățele/pigment de cărămidă, urme de tencuială, urme de cărbune, bucățele de piatră; adâncimea: -20-22 cm față de prag; obs. 1: M3 este tăiat în partea dreaptă de groapa lui M2; obs. 2: partea stângă a lui M3 este tăiată de fundația peretelui de nord; obs. 3: M3 suprapune partea stângă din zona femurului a lui M1.

M4/Suprafața 1: groapă cu oase săpată în pământ galben, dar umplutura e un amestec de pământ negru cu galben; ad. -20 cm față de prag; oasele sunt 3 femure și câteva coaste. Obs.: sub M4 în partea spre sud a apărut M6.

M6/C2/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (ce a mai rămas): 80 cm; dim. craniu: -; dim. bazin: doar partea dreaptă poate fi măsurată, 14 cm; dim. femur: 41 cm; dim. tibie: -; brațele: ?; antebrațele: se văd degete pe bazin; materiale/artefacte: cuie de sicriu; umplutura gropii: pământ negru cu urme de mortar, pietricele și alte oase umane; adâncimea: -40-56 cm față de prag; obs. 1: posibil ca parte din oasele din M4 să fi făcut parte din acest schelet; obs. 2: este tăiat de o fundație veche a unei anexe gospodărești sau de provizii de la piept în sus.

M7/C2/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (cât s-a mai păstrat): 104 cm; dim. craniu: -; dim. bazin: -; dim. femur: 42 cm; dim. tibie: 35 cm; brațele: -; antebrațele: -; materiale/artefacte: cui de sicriu; umplutura gropii: pământ negru cu urme de argilă galbenă, pietricele; adâncimea: -66-70 cm față de prag; obs.: tăiat de la bazin în sus de o fundație.

M8/Suprafața 1: orientare V-E; tip mormânt: individual; stare: parțial; gen: adult; sex: ?; dim. totală (câte se vede): 66 cm; dim. craniu: s-a păstrat parte din

maxilar și din partea occipitală, măsurare neconcludentă; dim. bazin: din partea stângă a mai rămas 9-10 cm; dim. femur: - ; dim. tibie: -; brațele: întinse pe lângă corp; antebrățele: întinse pe bazin; materiale/artefacte: cui de sicriu; umplutura gropii: pământ negru afânat cu materiale de construcții (bucăți de cărămidă, piatră, mortar), pietre mari și alte oase; adâncimea: -40-46 cm față de prag; obs. 1: intră sub fundația zidului ce desparte cele două Anexe; obs. 2: posibil să fi deranjat un alt mormânt; obs. 3: deranjat de lucrările la clădire.

În final după ce au fost fotografiate și desenate mormintele au fost scoase și pregătite pentru a fi reînchinate în cimitirul evanghelic actual.

Anexa 2/Suprafața 2

În cealaltă încăpere a clădirii, numită Anexa 2, s-a coborât de asemenea nivelul de călcare cu -30 cm. În urma decapării -6-8 cm a ieșit un pavaj de cărămizi (Fig. 5). Aceasta a fost curățată și fotografiată. După îndepărtarea cărămizii a rămas un strat de nisip cu urme de cărămidă, care și acesta a fost îndepărtat ieșind un nou pavaj de cărămidă. Și aceasta a fost îndepărtată. S-a ajuns în final la adâncimea de -30 cm față de prag (Fig. 3).

Abstract

Archaeological research has revealed several graves. M1 is the oldest tomb, being below M3. The filling of these two tombs contained faint traces of building materials indicating that they existed before the alterations to the church in the 16th century. The current church has two phases of construction, the first being that of the 14th century when it was erected as a Gothic basilica with three naves, and the second being the interventions of the 16th century. Based on these two historical clues, two important moments in the history of the church and the community, it can be deduced that M1 and M3 were once buried between the 14th and 16th centuries. Regarding M2, its pit cuts both graves (M1 and M3) and the fill contains stone and brick. This information is indicative that M2 is a later grave than the other two and the existence of the stone and brick indicates that M2 was buried after the surface of the churchyard was covered with building materials following a major intervention on the church and grounds of fortification, therefore it is a tomb from the 16th century, like M8 from the same room (Annex 1/Surface 1). Regarding M6 and M7 these graves contain faint traces of building materials in the pit fill and are cut by the old found foundation of an outbuilding or provision, therefore they were buried before the 16th century. M4 in this room is a pit with human bones that were reburied at some point after an intervention in the ground, most likely when the old foundation was made, and it may belong to M6 and M7.

Another pre-16th century tomb is M5 of C1 in the improvised garden. This grave is cut by the foundation of the enclosure and the fill of the pit contains a black soil with faint traces of building material materials.

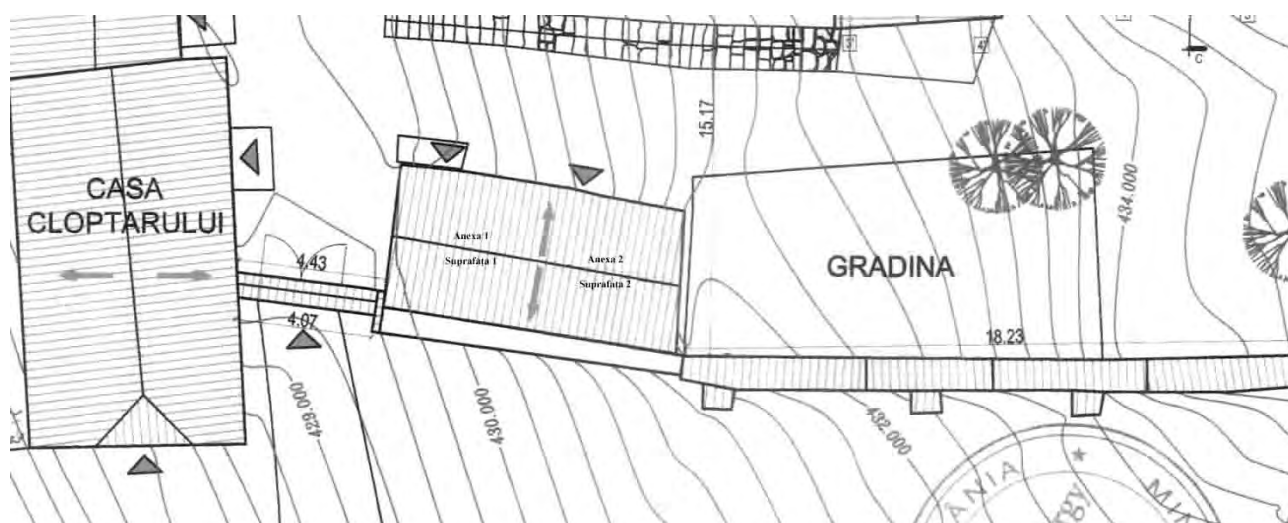

Fig. 1. Plan al anexelor

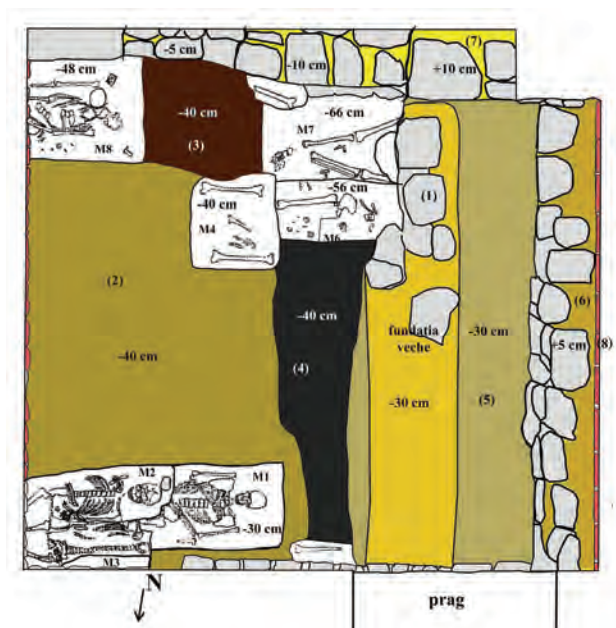

Fig. 2. Planul Suprafeței 1 din Anexa 1

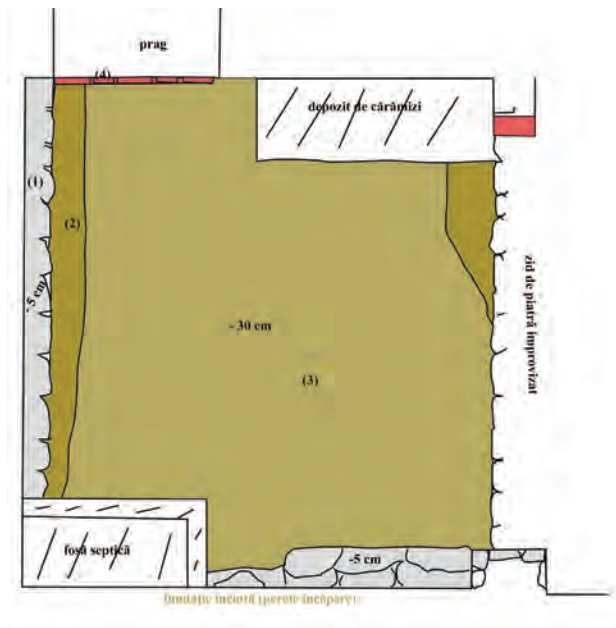

Fig. 3. Planul Suprafeței 2 din Anexa 2

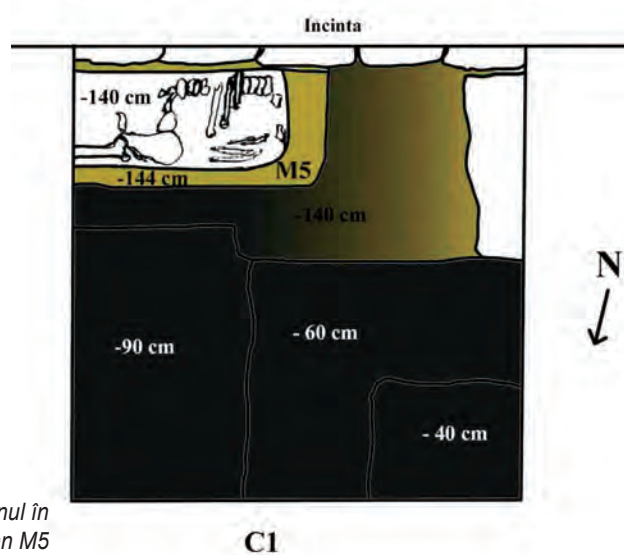

Fig. 4. Caseta C1 și desenul în plan M5

Fig. 5. Pardoseala de cărămidă din Suprafața 2 nivelul 1

178. Dobrești, com. Moroeni, jud. Dâmbovița**Punct: Valea Tătarului****Peștera 1 / Mică (1241/6) și****Peștera 2 / Ursului (1241/5)****Autorizație Comisia Națională de Arheologie**

nr. 497/2.08.2022

Autorizație Comisia Patrimoniului Speologic

nr. 112/23.08.2022

Aviz Parc Natural Bucegi nr. 1896/24.08.2022**Colectiv:** Marian Cosac - responsabil științific (UV Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** septembrie 2022

Peșterile sunt plasate în Valea Tătarului, pe versantul stâng, la aproximativ 8 km. de satul Dobrești, com. Moroeni, jud. Dâmbovița, la o altitudine absolută de 1548 m.

Peștera nr. 1 prezintă două intrări, una colmatată, cu orientarea sud-est. În anul 1948 a fost publicat de Al. Maxim un craniu de *Ibex priscus*, cu proveniență din această peșteră. Singurele cercetări au fost inițiate în anul 1957, de P. Samson și C. Rădulescu, prin efectuarea a trei sondaje (S1, S2, S3) cu o suprafață de 4,20 m², cu adâncimea maximă atinsă de 1,70 m. La o adâncime de 30 cm de la nivelul de călcare, în sondajul S1, în sala principală, a fost descoperită o lamelă din jasp, cu retușe pe ambele laturi, atribuită Gravetianului. Piesa este asociată cu faună de *Ursus spelaeus*. De menționat că peștera prezenta trei sondaje, efectuate în scopul recuperării de faună, unul în sala principală și două în camera laterală dreaptă, iar acestea au fost trecute în planul peșterii întocmit de P. Samson și C. Rădulescu (Fig. 1).

Peștera nr. 2 este situată în proximitatea peșterii nr. 1. Prezintă o singură intrare, cu orientarea sud-vest. Singurele cercetări au fost inițiate în anul 1957 de P. Samson și C. Rădulescu, prin efectuarea a două sondaje (S1, S2) cu o suprafață de 3,50 m², cu adâncimea maximă atinsă de 1,50 m. Sondajul din zona portalului (S1) a o ferit la adâncimea de 0,50 m o așchie retușată, din jasp, încadrată pe baza caracteristicilor tipologice în perioada Paleoliticului mijlociu. În sondajul din sala principală au fost identificate două nivele de vetre, la 0,60 m și 1,30 m, asociate cu faună de *Ursus spelaeus*. Nivelul de vatră de la 0,50 m se corelează cu prezența piesei din zona de portal de la 0,50 m.

De menționat că peștera prezenta trei sondaje. Primele două S.a. și S.b. au fost efectuate de E. Jekelius, anterior anului 1957, de la Institutul de studii și proiectări energetice (I.S.P.E.). Un sondaj S.c. a fost efectuat în scopul recuperării de faună, cu autor necunoscut. Toate acestea au fost trecute în planul peșterii întocmit de P. Samson și C. Rădulescu (Fig. 2).

Peșterile sunt în acest moment protejate prin instalarea unor grilaje, dar nu sunt înscrise în Lista Monumentelor Istorice din jud. Dâmbovița.

Obiectivul pentru anul 2022 a fost a deschide câte o secțiune în sălile principale din cele două peșteri, în proximitatea secțiunilor efectuate în anul 1957, de a identifica etape/etapele de locuire, prin recuperarea *in situ* a materialului arheologic și faunistic, prin prelevarea de

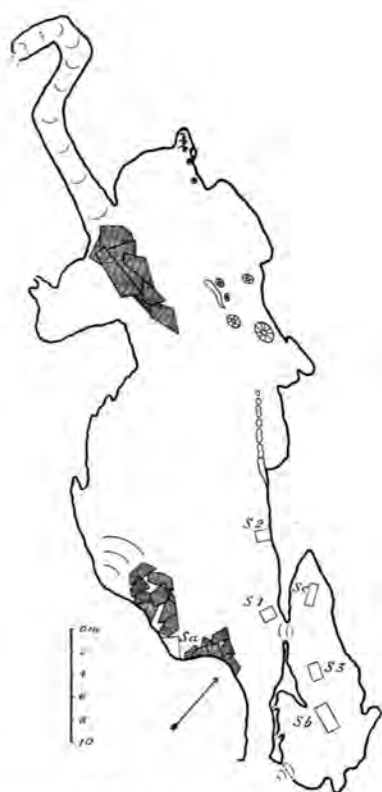
mostre necesare analizelor interdisciplinare. Am constatat că ambele peșteri sunt afectate de acțiuni de braconare în scopul recuperării de faună pleistocenă, în mod special Peștera nr. 2 / Ursului, unde grilajul de protecție a fost tăiat. Numeroase resturi faunistice sunt abandonate în proximitatea săpăturilor. Peștera nr. 1/ Mică are un grad ridicat de umiditate și nu o considerăm optimă pentru activitatea umană. Am decis efectuarea unei secțiuni (S3) în Peștera nr. 2 / Ursului, în proximitate sondajului S2, efectuat de P. Samson și C. Rădulescu (Fig. 2, 3). Rezultatele nu confirmă decât parțial cercetarea anterioară: nu au fost descoperite materiale litice, succesiunea depozitului sedimentar corespunde, sunt prezente doar elemente faunistice de carnivore (predominat *Ursus spelaeus*), dar cele două presupuse vetre sunt doar rezultatul unor concentrări de depuneri manganice (Fig. 4).

Abstract

The objective for the 2022 year was to open a section in the main rooms of the two caves, in the proximity of the sections excavated in 1957, to identify stages/stages of living, through the *in situ* recovery of archaeological and faunal material, by taking samples necessary for interdisciplinary analyses. We found that both caves are affected by poaching actions in order to recover Pleistocene fauna, especially Cave no. 2/Ursului, where the protective grill was cut. Numerous faunal remains are abandoned in the vicinity of the excavations. Cave no. 1/ Small has a high degree of humidity and we do not consider it optimal for human activity. We decided to excavate a section in Cave No. 2/Ursului, in the vicinity of the S2 survey, carried out by P. Samson and C. Rădulescu. The results, only partially confirm the previous research: no lithic materials were discovered, the sequence of the sedimentary deposit corresponds, only faunal elements of carnivores are present (predominantly *Ursus spelaeus*), but the two described hearths are only the result of concentrations of manganese deposits.

Bibliografie:

Samson, Rădulescu 1963 - P. Samson, C. Rădulescu, *Cercetări Paleontologice în peșterile din Valea Tătarului*, în *Ocotirea Naturii*, nr. 7, 1963, p. 73-77.

Peștera Mică - nr. 1, Valea Tătarului, plan situație săpături 1957, S.a. - c., sondaje existente, S.1 -3, sondaje P. Samson și C. Rădulescu în anul 1957 (plan întocmit de P. Samson și C. Rădulescu, 1957)

Fig. 1. Plan Peștera Mică - nr. 1

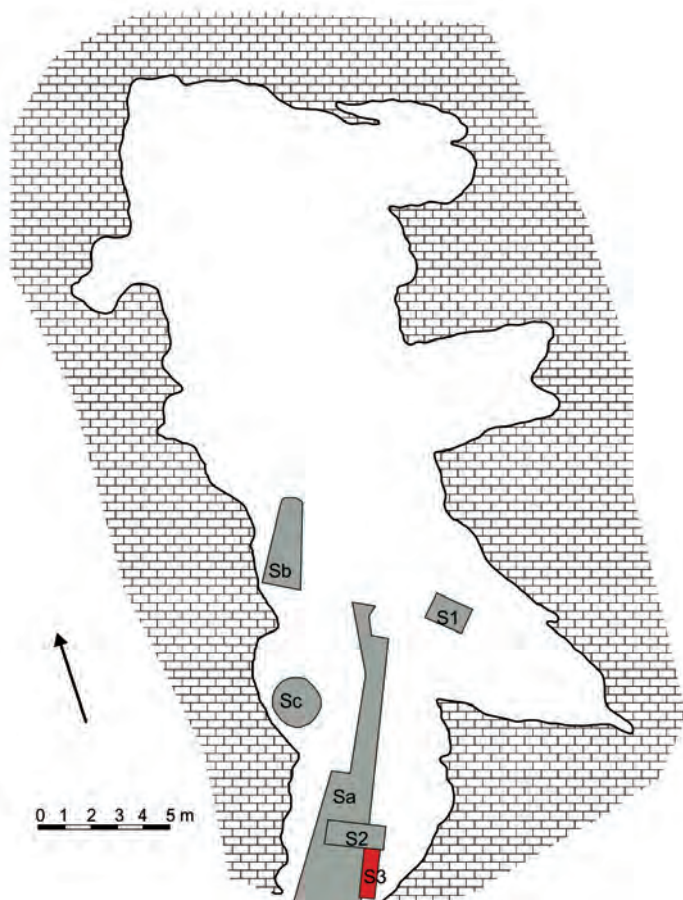

Fig. 2. Plan Peștera Ursului - nr. 2

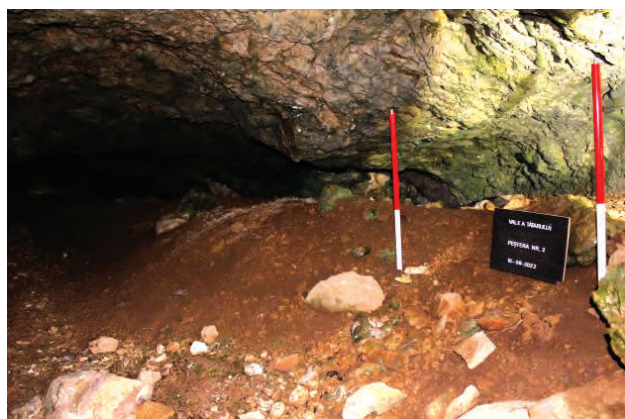

Fig. 3. Amplasarea secțiunii în Peștera Ursului - nr. 2

Fig. 4. Peștera Ursului - nr. 2, profil N-NE

179. Federi, com. Pui, jud. Hunedoara**Punct: Peștera Gaura Cocoșului****Cod RAN:** 905665.04**Autorizație nr.** 311/31.07.2023**Colectiv:** Marian Cosac – responsabil științific (UV Târgoviște); George Murătoareanu, Sebastian Șerbănescu, Valentin Georgescu, student Valentin Georgescu**Perioada desfășurării cercetării:** iulie-septembrie 2022

Peștera Gaura Cocoșului este situată în versantul estic al Pietrei Muntenilor, la vest de din satul Federi, com. Pui, jud. Hunedoara, în proximitatea unei case și a bisericii vechi a satului. Accesul de la baza versantului este extrem de greoi, îngreunat de vegetația abundentă și versantul abrupt, dar facil din partea superioară, de pe platou.

Prima semnalare/cercetare arheologică o datorăm lui Márton Roska (1880-1961) în anul 1924 (Fig. 1). O descriere amplă a peșterii fost efectuată de Margareta Dumitrescu și colab. (1967). După aceștia, gura peșterii este înaltă de 75 cm și largă de 1,80 m, are o formă arcuită și este orientată spre est. În zona de portal profilul este descendent, dar încăperea în care se pătrunde are un pachet sedimentar relativ orizontal, de 6/4 m, cu înălțimea maximă de 3,5 m. În peretele sudic se găsește un scurt horn de legătură cu exteriorul, prin care pătrunde lumina. La nivelul de călcare sunt prezente numeroase fragmente colțuroase de diferite dimensiuni de calcar albicios, desprinse din tavan. În momentul evaluării, anul 1964, este menționată, în planul peșterii, secțiunea lăsată deschisă de Márton Roska (Fig. 2).

În anul 1994, arheologul Alexandru Păunescu a efectuat o evaluare a peșterilor din Piatra Muntenilor. El considera că Márton Roska nu a executat săpături în peștera Gaura Cocosului, ci în cea denumită de localnici „Peștera din Cheia Popii”, situate la baza masivului Piatra Muntenilor¹, dar planul acesteia este inconfundabil, prin redarea de către Roska a hornului de legătură cu exteriorul, prin care pătrunde lumina.

Sondajul lui Márton Roska a atins adâncimea de 0,60 m de la nivelul de călcare, fără a atinge patul peșterii. Materialul post-paleolitic consta în fragmentele unui dolium roman, iar de la adâncimea maximă atinsă, dintr-un sediment argilos brun-roșcat a recuperat doua așchii de silex, doua racloare din calcar cristalizat, unele oase sparte atribuite cu probabilitate lui *Ursus spelaeus*, precum și fragmente de cărbune². Materialul litic a fost atribuit Musterianului/Paleoliticului mijlociu.

Obiectivul nostru pentru anul 2023 a fost de a reidentifica peșterile din Piatra Muntenilor, cercetate în 1924 de Márton Roska, în mod particular Peștera Gaura Cocoșului (Fig. 3), unde intenționăm extinderea sondajului Roska (Fig. 4). Timpul limitat nu permis atingerea în totalitate a obiectivelor propuse. Am reidentificat Peștera Gaura Cocoșului, săpătura Roska este deschisă, cu sedimentul în proximitatea ei (Fig. 4, 5). La nivelul de călcare este prezent un numeros material ceramic dacic și roman, concentrat în zona sedimentului din sondajul Roska. Am verticalizat profilele acestui sondaj și a fost relevată prezența a două concentrări de materiale ceramice, asociate cu fragmente

de oase. Nivelul superior corespunde unei lentile de cărbune și cenușă (Fig. 5, 6). La aproximativ 60 cm de la nivelul de călcare, fapt ce corespunde cu descrierea lui Márton Roska, din sedimentul argilos brun-roșcat am recuperat un nucleu din cuarțit și resturi de debitaj, așchii, asociate cu fragmente de oase și cărbune, prelevat în vederea estimării cronologice

Rezultatele obținute sunt argumente în vederea extinderii, în anul 2024, a sondajului Roska.

Abstract

The Gaura Cocoșului cave is located on the eastern slope of Piatra Muntenilor, west of Federi village, Pui commune, Hunedoara county. It was investigated by Márton Roska in 1924. It is the only cave in the area where archaeological research was not resumed. Our evaluation indicated the presence of two post-paleolithic and one middle paleolithic settlement stages. The results obtained are arguments for expanding the Roska survey in 2024.

Bibliografie:

Păunescu 2001 - Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, Edit. AGIR, 2001.

Dumitrescu et. alii, 1967 – M. Dumitrescu, N. Orghidan, Tr. Orghidan, Val. Pușcariu, Jana Tanasachi, M. Georgescu, Șt. Avram, *Contribuții la studiul peșterilor din regiunea Hunedoara*, Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviță”, t. VI, p. 9-88, 1967.

Roska 1924 – M. Roska, *Recherches préhistorique pendant l'année 1924*, Dacia, 1, 1924, p. 297-316.

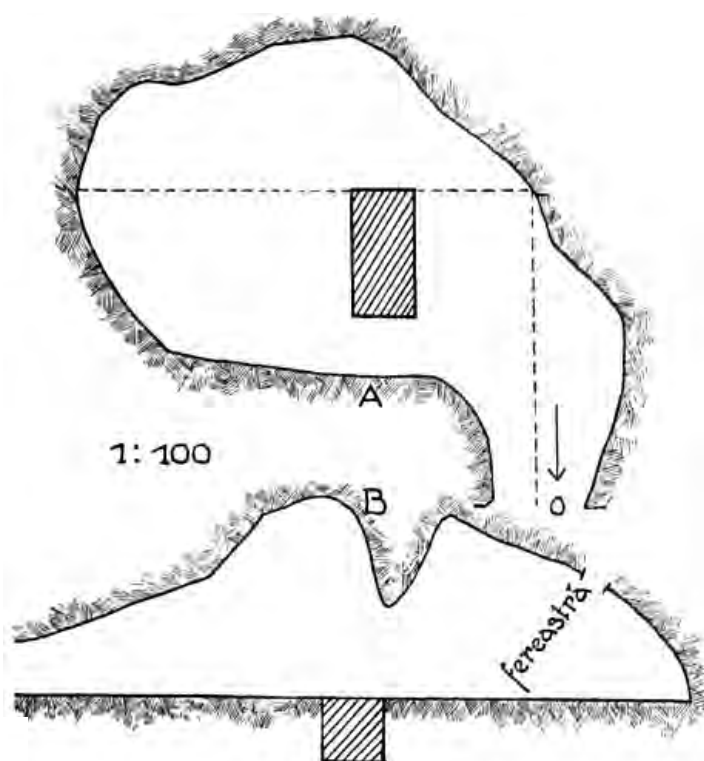

Fig. 1. Peștera Gaura Cocoșului, plan M. Roska 1924

Fig. 2. Peștera Gaura Cocoșului, plan Margareta Dumitrescu și colab. 1967

Fig. 3. Portalul Peșterii Gaura Cocoșului

Fig. 4. Săpătura M. Roska

Fig. 5. Detaliu lentilă arsură

Fig. 6. Detaliu lentilă arsură

180. Ghindărești, jud. Constanța**Punct: „Tunel”****Tipul de sit:** 1 (locuire)**Încadrare cronologică:** 113 (Paleoliticul superior)**Cod RAN:** 61853.02**Autorizație nr.** 405/18.10.2022**Colectiv:** Marian Cosac - responsabil științific (UV Târgoviște)**Perioada desfășurării cercetării:** 22.10 - 15.11.2022

Situl „Tunel” de la Ghindărești este amplasat în vestul Podișului Dobrogei, în faleză înaltă a Dunării, pe malul drept al acesteia, imediat în amonte de confluența cu canalul Chichirgeaua. Coordonatele Stereo70 ale sitului sunt: x: 741197.048 și y: 350474.499.

Din punct de vedere administrativ, situl „Tunel” aparține localității Ghindărești, județul Constanța, cel mai apropiat oraș fiind Hârșova, la aproximativ 10 km nord de sit (Fig. 1).

Geologia arealului pune în evidență platforma calcaroasă jurasică bogată în noduli de silex și de fosile de amoniți, acoperită de depozite pleistocene alcătuite din acumulări masive de loess acumulat în etape succesive la nivelul pleistocenului (Fig. 2). În cadrul acestor acumulări se pune în evidență și situl „Tunel” de la Ghindărești.

Puternica fragmentare generată de rețeaua hidrografică temporară a evidențiat faleză abruptă a Dunării, înălțată cu aproximativ 50 m deasupra nivelului Dunării. În acest context, altitudinea absolută a sitului este de aproximativ 13 m.

Relieful este caracterizat, pe baza alcătuirii predominant din loess, de prezența văilor abrupte de tip canion, cu versanți abrupti, simetrici, cu energie de relief mare și marcați de procese de prăbușire în loess.

La fragmentarea naturală a falezei s-a adăugat și o componentă antropică, rezultată în urma tăierii în masivul de loess a unui drum de acces (Fig. 3).

La baza profilelor, verticale sau cu o înclinare abruptă, afectate de procese de șiroire și de deplasare în bloc a pachetelor de loess, au fost descoperite piese litice caracteristice perioadei Paleoliticului mijlociu, acompaniate de elemente faunistice. Prima semnalare o datorăm paleontologilor C. Rădulescu și P. Samson, în anul 1959, când au cules de la baza profilului materiale de vârstă paleolitică și faună pleistocenă. În anul 1982, arheologul Alexandru Păunescu, acompaniat de Mihail Eugen, au reluat evaluarea și au confirmat potențialul arheologic. Sunt semnalate acum și fragmente de fildeș de *Elephas sp.*, suprapuse, deplasate în bloc.

Pentru anul 2022 intenția noastră a fost de a continua evaluarea din anul anterior, prin recuperarea *in situ* a materialului arheologic de vârstă paleolitică, prin deschiderea unei secțiuni de 2/1 m., în latura sud – estică a terasei, în proximitate secțiunii din 2021 (Fig. 4, 5), în zona neafectată de procese de șiroire sau de deplasare a pachetelor de loess. În partea superioară a fragmentului de terasă este prezentă o locuire post-paleolitică, afectată de o cercetare anterioară. Cercetarea din anul 2021 a permis înregistrarea a 69 de puncte cu stația totală,

material *in situ*, concentrate aproximativ în 30 cm. (Fig. 6). Spre deosebire de anul anterior, am decis spălarea integrală sedimentului din nivelul productiv arheologic, fapt ce a permis recuperarea a 13 resturi de debitaj, *In situ* au fost descoperite 9 piese predominant este silexul local, alb-cenușiu/cenușiu-negricios/gălbui cu puncte fosilifere, maroniu-gălbui/maroniu roșcat.

Un al doilea nivel productiv arheologic a fost identificat sub nivelul cercetat în acest stadiu, dar adâncimea considerabilă la care este situat ridică probleme logistice (Fig. 7a, b).

Au fost prelevate probele necesare estimării vârstei locuirii paleolitice, dar rezultatele obținute sunt relevante în a continua cercetarea arheologică în anul 2023.

Abstract:

The archaeological research in the „Tunel” site, from the year 2022, allowed the *in situ* capture of two archaeologically productive levels, with lithic material that can be classified in the Middle Paleolithic period.

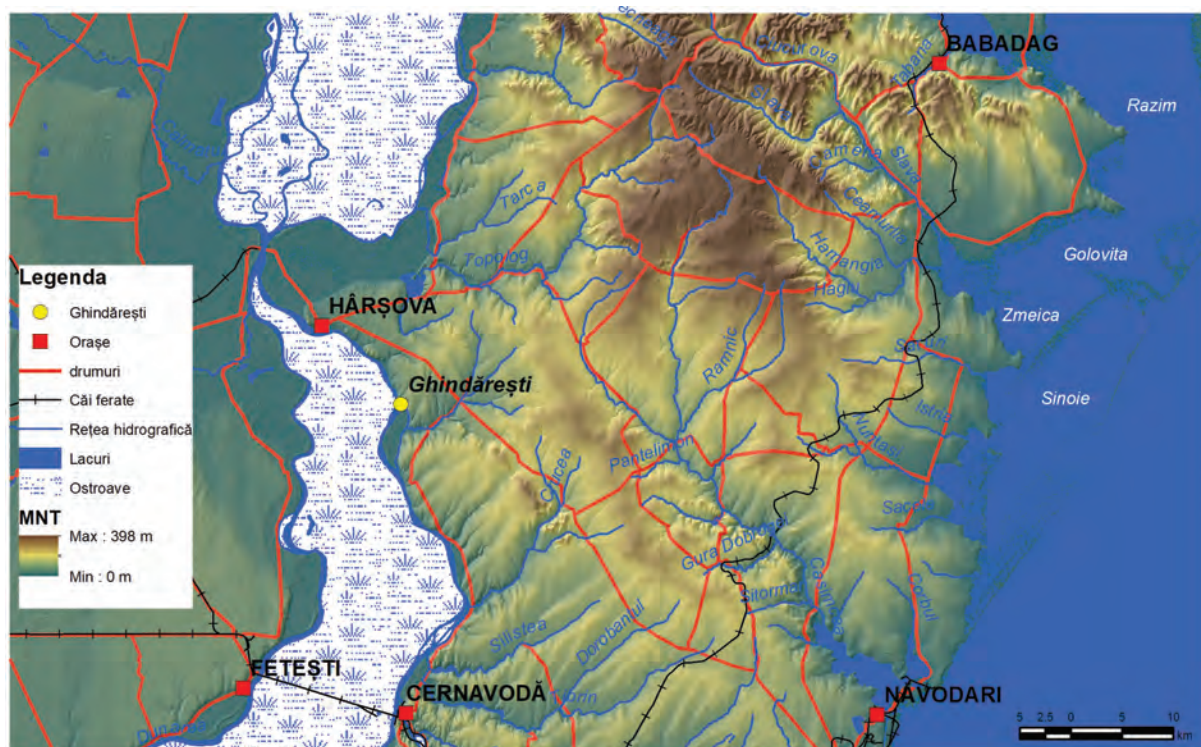

Fig.1. Amplasarea sitului

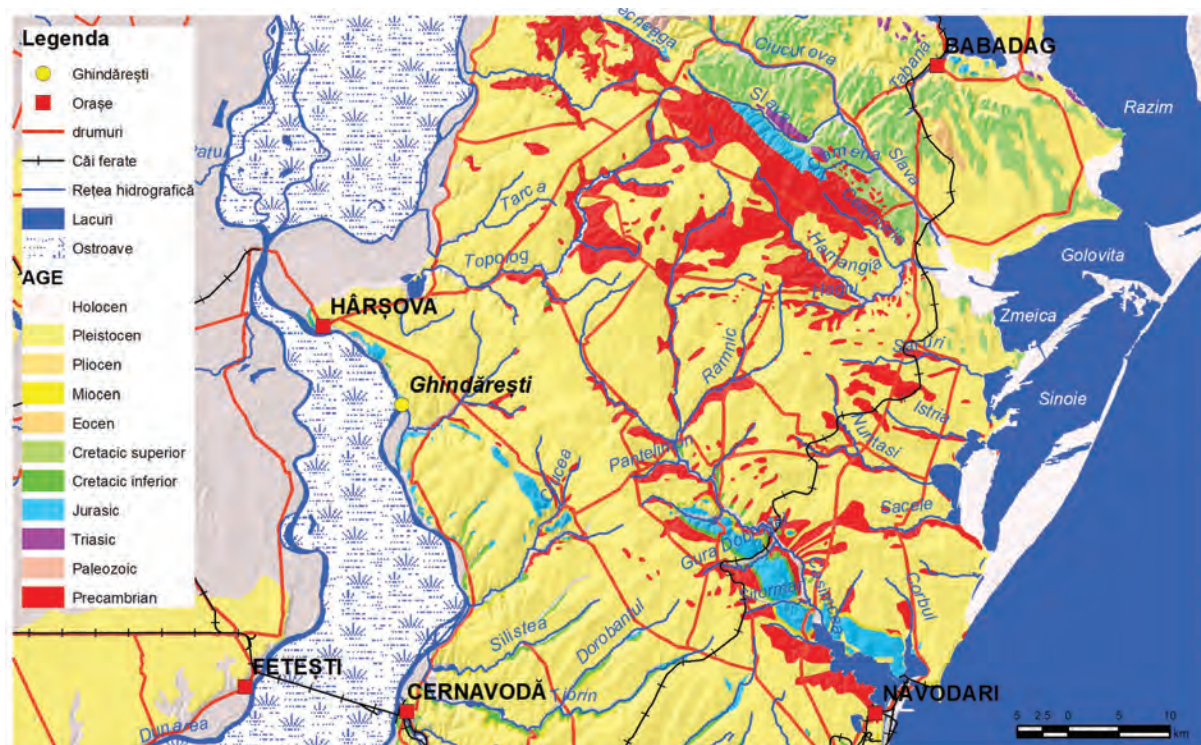

Fig. 2. Harta geologică a zonei

Fig. 3. Intervenție antropică, drum

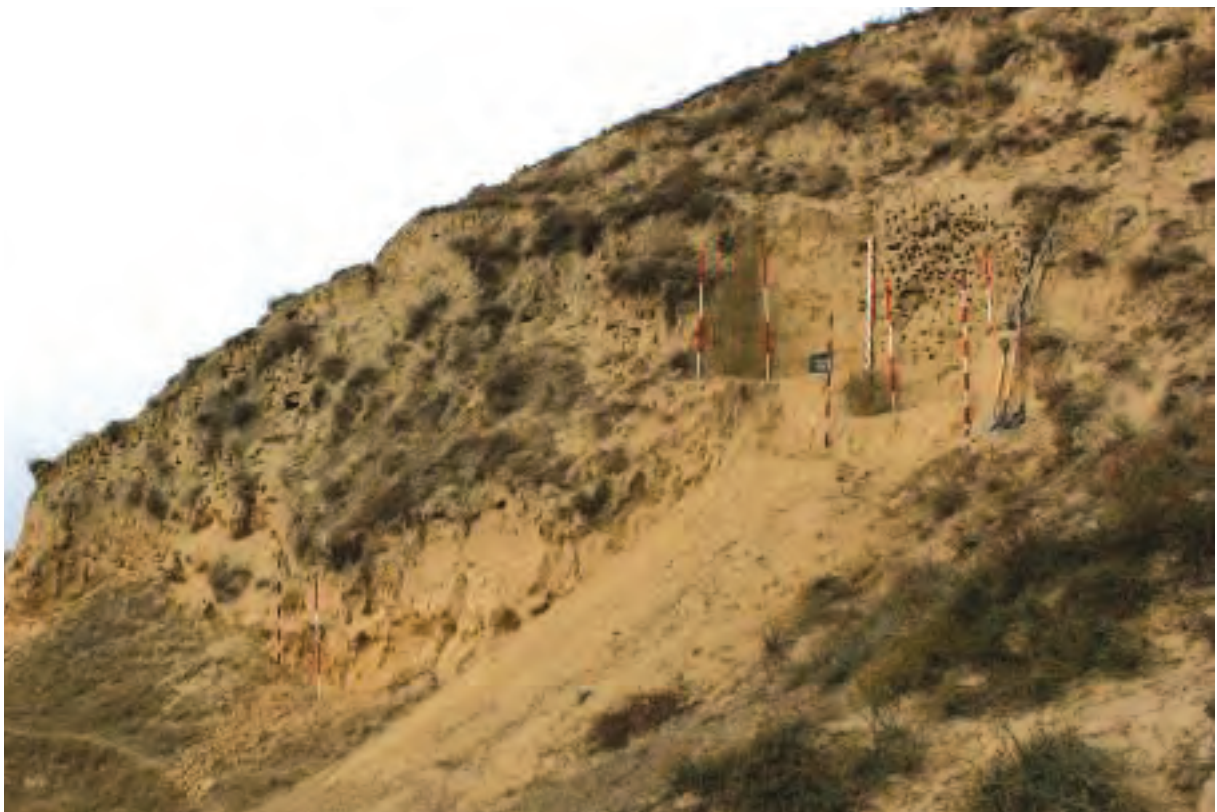

Fig. 4. Amplasarea secțiunii

Fig. 5. Secțiune

Fig. 6. Detaliu secțiune

Fig. 7a. Profil stratigrafic

Fig. 7b. Amplasarea celor două noi niveluri de locuire

181. Gornea, com. Sichevița, jud. Caraș-Severin

Punct: Țărmuri

Tip de sit: 111 (așezare deschisă); 211 (necropolă plană)

Încadrare cronologică: 13 (Neolitic); 15 (Epoca bronzului); 16 (Hallstatt); 4 (Epoca medievală)

Cod RAN: 53942.02; Cod LMI: CS-I-s-B-10830

Autorizație nr. 257/20.06.2022

Colectiv: Adrian Ardeț (Academia Română, Filiala Timișoara/MJERG Caransebeș) – responsabil științific; Iulian Leonti (MJERG Caransebeș), Dimitrie Pavel Negrei (MJERG Caransebeș), Dacian Rancu (MJERG Caransebeș).

Perioada desfășurării cercetării: august 2022

Cercetările arheologice preventive din anul 2022

Unitatea de cercetare deschisă în scopul descărcării de sarcină arheologică se află pe un teren aflat în regim de proprietate privată (înscris în cartea funciară cu numărul CF31296) și este situat în intravilanul localității Gornea, comuna Sichevița, județul Caraș-Severin. Perimetrul în care s-au desfășurat cercetările arheologice este amplasat la 60 de m sud de trasa stradală a drumului național DN57 (mai exact, la intersecția acestuia cu drumul județean DJ571A, cel din urmă fiind calea de acces spre localitățile Gornea și Sichevița) și la o distanță de cca. 20 de m nord față de Dunăre. Conturul suprafeței deschise face parte din situl cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de Țărmuri, un toponim local care desemnează un spațiu desemnat convențional de DN 57 (în nord), de Dunăre în sud și vest (în zona nord-vestică se află gura de vărsare a râului Camenița în Dunăre), iar la est se află toponimul *Locuri Lungi*, acesta din urmă fiind cunoscut lumii arheologice mai ales pentru descoperirile preistorice. Geografic, zona sitului de la Țărmuri se află pe o terasă a Dunării din Depresiunea Liubcovei iar, administrativ este situată în extremitatea sud-estică a comunei (Pl. I).

Istoricul cercetărilor

Situl a fost descoperit în urma unor periegeze din anii '60, materialul arheologic recoltat de la suprafață indicând urme de locuire preistorice și ceramică medievală. Odată cu efectuarea primelor sondaje (3 secțiuni/S1-S3) în 1969 au fost documentate în două secțiuni, două straturi distincte cu ceramică din epoca bronzului și din prima epocă a fierului, iar în a treia secțiune „s-au găsit complexe de locuit din epoca prefeudală și feudală timpurie”¹. Ulterior, timp de o decadă, în sit, cercetările arheologice au continuat cu rezultate notabile care au făcut obiectul sau, au contribuit la elaborarea unor studii, atât pentru perioadele preistorice², cât și pentru epoca medievală³. Astfel, până la săpătura din anul 2022, documentația arheologică provine din timpul campaniilor desfășurate între anii 1969 și 1978 care, au însumat cercetarea unui număr de 18 secțiuni dispuse în

partea nordică a sitului, respectiv în zona mai înălțată de teren. Din rezultatele publicate, datele stratigrafice arată o succesiune de locuiri preistorice (neolitic, eneolitic, epoca bronzului și prima epocă a fierului) și medievale timpurii.

Dacă pentru primele trei epoci preistorice, fragmentele ceramice descoperite în strat au fost sporadice și majoritatea atipice din punct de vedere morfologic, o imagine mult mai clară s-a conturat în cazul primei epoci a fierului (în special, în secțiunile 17 și 18 din anul 1978). Depunerile stratigrafice pentru ambele niveluri din prima epocă a fierului aveau grosimi de circa 0,15-0,20 m fiecare, ceramica din nivelul inferior (*Țărmuri I*) și din cel superior (*Țărmuri II*) certifică ocuparea antropică a spațiului atât la nivelul Ha B2-B3 (descoperiri de tip Gornea-Kalakača)⁴, cât și în Ha C (cultura Basarabi)⁵.

La adâncimi cuprinse între 0,35 și 0,50 m, a fost surprins nivelul de călcare medieval, pe suprafața căruia, de-a lungul campaniilor arheologice (1969-1978), au fost cercetate 8 complexe de locuire cu materiale arheologice databile în sec. XI-XIII, multe dintre ele în sec. XII⁶. Interesantă este descoperirea fortuită a unui mormânt de înhumare în decubit ventral aflat în apropierea unei locuințe adâncite cu vatră de foc și ceramică tipică ev. mediului timpuriu.⁷

Metodologia de cercetare și prezentarea rezultatelor imediate ale săpăturii arheologice⁸

Perimetrul (cca. 350 m²) supus cercetării arheologice preventive din anul 2022 se află în zona central estică a sitului, într-o zonă în care terenul comportă o ușoară pantă (nord-sud), diferența de nivel dintre extremitățile nordice și sudice (observabil îndeosebi în zona profilului vestic) fiind de aproximativ un metru. Inițial, am urmărit decaparea stratului vegetal (arabil) care, în unele zone ale suprafeței atinge și 0,35 – 0,40 m adâncime însă, descoperirea de oseminte umane în stratul menționat a impus, în unele zone, ridicarea nivelului de decapare și pe cât posibil, degajarea manuală⁹. În jumătatea nordică, profilul de est a săpăturii l-am oprit în apropierea tabloului și șanțului cu linie electrică, acesta din urmă (săpat aproximativ pe limita de est a proprietății funciare) având corespondent la linia electrică principală de lângă DN57. Un inconvenient major a fost faptul că, la momentul decapării, pământul era foarte uscat, drept urmare, în unele porțiuni (mai ales în sfertul de sud-vest), stratul arabil s-a desprins în bulgări mari, afectând și scheletele umane aflate imediat sub strat sau chiar parte din el¹⁰. În aceste circumstanțe, oasele descoperite

⁴ Gumă 1993, 196.

⁵ Gumă 1993, 213, 219.

⁶ Uzum 1977 p. 217, 221; Țeicu, Lazarovici, 52-53.

⁷ Uzum, Lazarovici 1974, p. 49 și p. 54, Fig. 3b (cel mai probabil dintr-o eroare de tipar explicațiile de la fig. 3b apar la fig. 5 în pagina următoare).

⁸ Pentru rezultatele în detaliu ale săpăturii, vezi Ardeț et alii 2023.

⁹ Înainte de achiziționarea terenului de către actualii proprietari, terenul a fost intens lucrat agricol, vechea arătură deranjând considerabil stratigrafia din perimetru. partea nordică. O posibilă explicație în acest sens ar fi expunerea terenului la inundațiile provocate de fluviu de-a lungul timpului; conform localnicilor zona joasă a sitului a fost inundată frecvent.

¹⁰ Pământul din jumătatea sudică a suprafeței a avut o consistență

¹ Uzum et alii 1973, 410; Lazarovici 1977, 22.

² Lazarovici 1977, Lazarovici 1979, Lazarovici, Săcărin 1979, Gumă 1979, Gumă 1983, Gumă 1993, Gumă 1995.

³ Uzum, Lazarovici 1974, Uzum 1977, Uzum, Țeicu 1978, Țeicu, Lazarovici 1996, Țeicu 1998.

În strat au fost recoltate separat și atribuite carourilor de cercetare¹¹ și dacă a fost cazul, cu posibilitatea apartenenței la restul scheletului păstrat pe plan din zona respectivă. În unele situații în care, oasele din stratul arabil aparțineau clar defunctului de mai jos, zona a fost cruțată până la momentul curățării propriu-zise a mormântului¹². Pentru scheletele umane surprinse parțial în profilele săpăturii au fost practicate casete pentru dezvelirea integrală a defunctului. După cercetarea integrală, scheletele umane au fost demontate de pe plan, pe segmente, cu blocul de pământ, atât pentru evitarea fragmentării oaselor cât și, pentru a nu rata informații de ordin antropologic.

Încă de la bun început, strategia de cercetare a ținut cont de amplasarea și numerotarea săpăturilor mai vechi, astfel că suprafața deschisă în 2022 a primit indicativul S19¹³, în continuarea numerică a unităților de cercetare din trecut. În planimetria documentată a sitului S19 este dispusă la est de S1-3, sud-est de S4 și sud de S15-18.

Rezultatele imediate ale cercetării arheologice în S19

La finalizarea cercetărilor arheologice din S19 (planul mormintelor la Pl. II și III) se poate spune cu siguranță că cele 67 de morminte documentate pe plan țin de o necropolă plană de inhumație, perioada înmormântărilor fiind în limitele cronologice ale evului mediu timpuriu, această datare relativă fiind asigurată de podoabele descoperite în cazul unor defuncții. Cimitirul medieval taie atât un strat de culoare brună, pe alocuri cu nuanțe mai deschise sau închise (în continuare Strat 2¹⁴), gros de cca. 0,15-0,20 m, aflat sub arătură (Strat 1) cât și sterilul arheologic al sitului (Strat 3) care se descrie printr-un lut galben puțin nisipos cu

mult mai compactă și un aspect cromatic mai închis față de zona mai înălțată a suprafeței. O posibilă explicație în acest sens ar fi expunerea terenului la inundațiile provocate de fluviu de-a lungul timpului; conform localnicilor zona joasă a sitului a fost inundată frecvent.

¹¹ Din nord spre sud, numerotarea carourilor a fost făcută cu cifre arabe pe latura lungă și cu litere romane pe latura scurtă, primul carou 1A fiind în colțul de nord-vest al săpăturii.

¹² În cadrul cercetării arheologice, încă de la primele morminte conturate pe plan s-a observat dificultatea spăcluirii acestora după un interval scurt de timp. Datorită uscării rapide a grundului, acesta căpătând o crustă groasă la suprafață, la momentul curățării scheletului, oasele mici erau dificil de pus în evidență, acestea desprinzându-se foarte ușor de pe grund. Ținând cont de aceste observații și, în condițiile în care, întregul grundiss al suprafeței necesita o radere atentă, modul de cercetare arheologică s-a bazat pe raderea, curățarea și documentarea mormintelor pe suprafețe mici, având în vedere și faptul că sub poighița de lut creată, pământul rămânea mai lesne de lucrat. Astfel, mormintele au fost înregistrate în funcție de abordarea zonelor din cadrul unității de cercetare denumită Suprafața 1. Pentru înregistrarea datelor, complexele arheologice au fost denumite convențional cu C:# iar, pentru morminte s-a folosit inițial M.

¹³ Dimensiunile laturilor Suprafeței sunt următoarele: E-27 m; V-24 m; N-13 m (plus caseta 1=14 m); S-15,5 m. Coordonate geografice pentru limitele săpăturii arheologice: (1) X (Nord): 355980.598, Y (Est): 251174.452; (2) X: 355976.167, Y: 251186.530; (3) X: 355967.369, Y: 251182.449; (4) X: 355966.436, Y: 251184.839; (5) X: 355953.959, Y: 251179.929; (6) X: 355958.295, Y: 251165.827; Cotă – 71-70 m

¹⁴ În strat apar fragmente ceramice de factură preistorică și nu este continuu sau are grosimi superficiale, așa că, în anumite zone, stratul 3 apare și la adâncimea de cca. 0,25 și 0,30 m (îndeosebi în sfertul de S-V) și în zona mediană a săpăturii.

concrețiuni calcaroase, în anumite porțiuni având o culoare brun-gălbui sau galben închis. În funcție de zona săpăturii, acesta din urmă apare la adâncimi care variază de la 0,25 la 0,50 m. De la baza stratului 2 lângă profilul estic al sfertului de sud-est al săpăturii s-a conturat și golit o groapă cu ceramică preistorică în umplutură. A fost denumită cu indicativul C1 și tăia Stratul 3.

Scurtă descrierea a mormintelor

Cu excepția M55, M56, M57 și M58 în cazul cărora nu s-a putut preciza poziția defunctului în groapă, toți defuncții au fost descoperiți în poziție întinsă pe spate (decubit dorsal) și depuși cu fața spre răsărit (orientare vest-est).

M1. Groapa și craniul defunctului (copil) s-au conturat la o adâncime de 0,50 m față de profilul estic, scheletul fiind descoperit în carourile 5F, la adâncimea de 0,60 m, cu brațul drept pe abdomen și cel stâng pe torace iar, capul era înclinat ușor spre sud. Pe brațul drept, către cot, a avut două brățări din sticlă, de formă rotundă și culoare albastru închis. Lungimea scheletului măsurată pe grund a fost de 1,10 m.

Oasele defuncților (copii) din **M2** și **M3** au fost descoperite în cadrul carourilor 1C-D, adâncimea maximă fiind de 0,40 m. **M2** a fost descoperit la o adâncime de 0,40 m. Oasele se aflau într-o stare precară de conservare, scheletul fiind deranjat (mandibula se afla în zona brațului drept) în proporție de cca. 50%. Lungimea măsurată pe plan a fost de 0,80 m. După curățare s-a constatat că brațul drept era dispus în zona abdomenului. Lungimea scheletului din M3 a fost de 0,90 m.

M4. Groapa mormântului s-a conturat la adâncimea de 0,50 m, în carourile 3D-E. Scheletul defunctului se afla la 0,70 m adâncime, măsura o lungime de 1,77 m, cu ambele brațe aduse pe abdomen.

M5 și M6 au fost descoperite în carourile 4-5DE, la adâncimea de 0,40 m față de profilul estic. Ambele schelete umane (copii) au avut lungimea măsurată pe plan de 1,10 m respectiv, 1,32 m, brațele acestora poziționate cu palmele pe abdomen. Gropile au fost dispuse NE – SV, una față de cealaltă, umplutura rămasă indicând valori de 1,50 x 0,60 m fiecare.

M7. Umplutura gropii mormântului (2 x 0,60 m) s-a conturat sub stratul arabil, la 0,30 m adâncime, în cadrul carourilor 3-4C. Scheletul, parțial deranjat, avea brațele cu palmele pe abdomen și lungimea de 1,70 m (Pl. 4.1).

M8. Groapa mormântului s-a conturat la nord de M7, în carourile 3B-C, la adâncimea de 0,40 m. Scheletul, descoperit la adâncimea de 0,50 m, măsura o lungime de 1,40 m. Defunctul avea brațul stâng adus pe abdomen iar, radiusul brațului drept fiind descoperit într-o poziție atipică pe direcția E-V, lângă un fragment din simfiza pubiană, fapt posibil explicabil prin prezența unei galerii de animal (pe direcția NE-SV), observate la curățare. Inventarul mormântului a constatat într-o podoabă din bronz descoperită în zona tâmpiei drepte (Pl. IV).

M9. A fost descoperit la N de M8, defunctul având brațele cu palmele pe abdomen și capul înclinat spre sud. Scheletul măsura o lungime de 1,65 m, adâncimea la care a fost depus fiind de 0,50 m (Pl. 4).

M10. Groapa mormântului cu dimensiunile de

2 x 0,95 m, s-a conturat la N de M9, în carourile 2B-C, pământul din umplutură având o culoare brună. Scheletul avea brațele cu palmele depuse în zona abdomenului, lungimea măsurată în groapă fiind de 1,65 m. Oasele trunchiului prezentau o stare o stare precară de conservare, îndeosebi cele din zona coastelor. Lângă brațul drept a fost descoperită o brățară din bronz de formă circulară iar, pe brațul drept avea o brățară circulară din sticlă de culoare neagră (Pl. IV).

M11. Scheletul uman a fost descoperit la 0,60 m adâncime, în carourile 1B-C, la nord de M10. A avut o lungime de 1,70 m. Oasele craniului erau ușor deranjate, defunctul având brațele cu palmele pe abdomen (Pl. IV).

M12. Oasele de copil au fost curățate la o adâncime de 0,40 m în caroul 4AB. Ușor deranjat în zona brațului drept și a craniului, scheletul a avut lungimea de 1,15 m.

M13 a fost conturat în carourile 2D-E, la o adâncime de 0,40 m, sub stratul de arătură. Avea brațul drept cu palma pe abdomen și cel stâng în zona bazinului; capul era înclinat spre nord. În marginea de N a gropii, în zona femurului, a fost descoperit un inel din bronz. Dimensiunile gropii și a scheletului (partea măsurată) erau de 1,30 x 0,75 m.

M14. Groapa conturată la adâncimea de 0,40 m, în cadrul carourilor 2E-F, a avut lungimea de 2,10 x 0,60 m. Palmele defunctului au fost descoperite în zona bazinului, scheletul având o lungime, de 1,60 m.

Scheletul defunctului din **M15** a fost descoperit în cadrul caroului 6DE, la adâncimea de 0,45 m, lungimea măsurată pe plan fiind de 1,55 m. Groapa mormântului a fost observată pe lungimea de 2 m și lățimea de 0,80 m. Ambele brațe ale individului au fost depuse cu palmele pe abdomen.

Mormântul **M16** a fost cercetat în carourile 7C-D, la adâncimea de 0,50 m, conturat imediat sub stratul arabil. Scheletul avea brațul drept cu palma în zona bazinului și brațul stâng pe abdomen; măsura o lungime de 1,65 m. Sub radiusul și cubitusul drept a fost descoperită un fragment dintr-o brățară torsadată lucrată din fire de bronz și în zona capului (pe partea dreaptă), un cercel biconic din argint.

M17. Lungimea scheletului uman măsurat pe plan era de 1,75 m. A fost descoperit în caroul 7-E-F, la 0,45 m adâncime. Individul, cel mai probabil un adult, a avut palmele depuse în zona bazinului și capul înclinat spre nord.

În cazul **M18**, oasele umane au fost observate la decapare, fiind surprinse în partea inferioară stratului de arătură la o adâncime de cca. 0,20-0,25 m. La radere, în zona carourilor 7DE s-au observat două morminte de înhumatie, dispuse pe direcția V-E. Groapa defunctului din est (M19) a tăiat M18, de la scheletul defunctului din urmă păstrându-se doar craniul și câteva resturi osteologice din brațe. **M19** a fost cercetat în caroul 7E, la sud de M15, est de M18 și sud-est de M17. Scheletul uman a avut lungimea 1,70 m, umplutura din zona inferioară a gropii fiind surprinsă pe o lungime de 2 m și o lățime de 0,40 m.

Mormintele **M20 și M21** au fost descoperite în cadrul carourilor 8-9CD, la o adâncime de 0,40 m. Mormântul M20 a fost deranjat în proporție de cca. 50 %, lungimea măsurată a scheletului păstrat sub stratul de arătură fiind de 1,35 m. A fost depus la o adâncime de 0,40 m față de

actualul nivel de călcare, oase din același defunct fiind descoperite și în stratul arabil, în timpul decapării. M21 (parțial deranjat) a fost descoperit la sud de M20, lungimea scheletului măsurând 1,60 m.

M22-M25. Oasele celor 4 defuncți s-au observat la decapare, în stratul arabil, în limitele date de carourile 5-6BCD. Mormintele au fost răvășite de vechea arătură (parțial M22, M23 și M25 și aproape în totalitate M24), adâncimea pe plan la care s-au păstrat oasele în poziție anatomică, a variat de la 0,35 m - 0,45 m, valori raportate la profilul vestic al săpăturii.

Groapa mormântului **M26** s-a conturat la adâncimea de 0,55 m, în cadrul carourilor 2C-D, la vest de M13, est de M10, sud de M3 și nord-est de M9. Defunctul a fost depus la o adâncime de 0,70 m față de profilul nordic. Groapa avea marginile drepte, colțurile rotunjite și dimensiunile de 2 x 0,70 m. Scheletul descoperit măsura în groapă 1,80 m lungime. A avut brațele îndoit din coate cu palmele aduse pe abdomen iar, picioarele întinse și paralele aveau o ușoară deviere spre sud-est față de corpul defunctului. În partea dreaptă a craniului a fost descoperit un cercel din argint (Pl. V.1-2).

Mormintele M27, M28, M29, M30, M31, M32, M33 și M62

Mormintele înregistrate cu indicativele de mai sus, s-au conturat în sfertul de nord-vest al suprafeței cercetate respectiv, în cadrul carourilor 1-4A. Cu excepția M31 și M33, pentru cercetarea integrală a descoperirilor funerare a fost necesară prelungirea spre vest a S19 prin intermediul unor casete, în zona defuncților, dat fiind faptul că, profilul de suprapunea direct mormintele în cauză.

Groapa și oasele defunctului din **M27** au fost observate în profilul vestic, în caroul 1A, spre colțul de N-V a unității de cercetare S19, la o adâncime cuprinsă între 0,20 și 0,40 m. Umplutura gropii s-a delimitat clar, având o consistență lutoasă și culoare neagră și tăia stratul steril din punct de vedere arheologic la o adâncime de 0,45 m. Partea superioară a scheletului a fost descoperit în groapă la o adâncime de 0,60 m și măsura 0,70 m lungime. După practicarea Casetei 1, s-a observat că oasele craniului erau ușor dislocate, cel mai probabil din cauza vechii arături (fapt observabil și în umplutura gropii a cărei umplutură din partea superioară comportă aceeași culoare precum a stratului arabil, însă se poate observa o diferență netă de consistență). După inventarul arheologic al mormântului, prin prisma podoabelor descoperite, 3 brățări (o brățară din bară de argint și una lucrată din fire torsionate din bronz, ambele descoperite pe mâna dreaptă, iar pe mâna stângă, o brățară din bronz) și un cercel biconic din argint, în partea dreaptă a craniului, mormântul prezintă cel mai bogat inventar arheologic din cadrul zonei cercetate a necropolei (Pl. V.3-6).

Defunctul din **M28** a fost depus în groapă la o adâncime de 0,70 m și a fost descoperit în caroul 2A (Planșa VI.4). După curățarea profilului, la adâncimea de 0,50 m, în umplutura considerată inițial groapa de la M28 (nu a existat o diferențiere clară între cele două complexe), s-au observat două fragmente osoase care, ulterior, s-au dovedit a aparține tibiilor de la un alt defunct (denumit **M62**) care suprapunea umplutura gropii lui M28. Pentru

cercetarea integrală a celor două morminte a fost deschisă Caseta 2 pe care, ulterior, am extins-o, pentru a curăța integral scheletele din M29 și M30. Astfel, a rezultat o casetă cu lungimea de 2,70 m și lățimile de 1 m în zona nordică, respectiv 0,50 m în zona sudică. În cadrul acesteia s-au documentat M28, M29, M30 și M62.

Dimensiunile maxime, lungimile măsurate ale scheletelor în gropi au fost de 1,40 m (M62) și 1,70 (M28). Ambii defuncți au fost descoperiți în poziție întinsă pe spate, cu brațele pe abdomen (M62), iar în cazul lui M28, cu brațul drept pe abdomen și cel stâng întins pe lângă corp. În colțul de nord-vest al casetei, și respectiv la nord-vest de craniul scheletului din M62, la 0,25 m adâncime, au fost surprinse în poziție secundară (în mod cert nu au legătură cu M28 și M62) două oase umane denumite convențional cu **M67**.

M29 s-a profilat la sud de M28 și M62, în același carou. A fost descoperit la o adâncime cuprinsă între 0,50 și 0,60 m. Atât oasele craniului, cât și cele de la picioare au fost descoperite răvășite în strat, scheletul rămas intact măsurând o lungime de 0,88 m. Avea brațul drept adus pe abdomen iar, mâna dreaptă îndoită din cot a fost descoperită cu palma pe piept.

Pentru dezvelirea integrală a mormântului **M30** s-a săpat Caseta 3 cu dimensiunile de 1 x 0,50 m. Adâncimea maximă a mormântului a fost de 0,65 m și s-a conturat la sud de M29, în caroul 3A. Lungimea scheletului măsurată pe plan a fost de 1,30 m.

A fost denumit **M31** un fragment de craniu descoperit în strat, în profilul vestic al Suprafeței 1, în caroul 3A, la adâncimea de 0,38 m. În același carou, la o adâncime de 0,55 m, a fost descoperit **M32**. A avut o lungime măsurată pe plan de 1,60 m. Poziția brațelor indică faptul că mâna dreaptă îndoită din cot a fost depusă cu palma pe abdomen, iar palma mâinii stângi pe piept.

M33 a fost descoperit în caroul 4A, la sud-est de M32. Oasele, parțial răvășite, se aflau într-o stare precară de conservare, lungimea scheletului surprinsă în plan fiind de 1,52 m iar lățimea de 0,58 m. Brațul stâng a fost depus cu palma pe abdomen, iar cel drept adus pe piept.

M34. În caroul 5F, în zona profilului estic al S19, la adâncimea de 0,55 m, s-au descoperit în poziție anatomică, oasele peroneelor și a tibiilor (0,16 m lungime) a unui individ care, după dimensiuni, par să fi aparținut unui copil. La curățarea profilului s-au găsit pe alocuri, fragmente de oase de la femur și coaste, care cel mai probabil au aparținut aceluiași defunct.

Mormintele M35, M36, M37, M38, M39, M40, M41 și M42

Mormintele de inhumație enumerate mai sus, s-au conturat sfertul sud-estic al S19, în cadrul carourilor 6-9FGH din zona proximală a profilului estic. Conturul gropilor a fost surprins la cca. 0,45 – 0,50 m adâncime, scheletele defuncților fiind descoperite cu cca 0,10 – 0,15 m mai jos, în funcție de zona decapată. Complexele arheologice funerare au fost numerotate de la nord spre sud, toți cei 8 defuncți descoperiți fiind depuși în poziție decubitus dorsal cu picioarele întinse paralele. Cu excepția M42, defuncții au avut o orientare vest-est, cu o minoră deviere pe linia NV-SE.

M35 Scheletul uman a avut o lungime măsurată pe plan de 1,70 m și a fost descoperit în caroul 6F-G, cu partea

frontală a craniului și mâna dreaptă în stare fragmentară. Poziția mâinii drepte era îndoită din cot și adusă cu palma pe abdomen.

Ambеле gropi ale mormintelor **M36 și M37** s-au conturat sud și sud-est de M35, la 0,50 m adâncime, în carourile 6FG respectiv, 6-7G-H. Au avut o formă rectangulară în plan și dimensiunile de 2 x 0,75 m. Defuncții au fost descoperiți în poziție întinsă pe spate, cu brațul drept pe abdomen și cel stâng pe lângă corp, cu palma adusă spre zona bazinului. Scheletele au avut lungimile măsurate în groapă de 1,86 m (M36) și 1,66 m (M37).

M38 reprezintă un mormânt de copil descoperit la nord-vest de M39, în caroul 8F, la adâncimea de 0,50 m, în zona nord-estică a mormântului M39. A avut brațele pe lângă corp și o lungime de 0,70 m.

Groapa mormântului **M39** s-a conturat la 0,50 m adâncime, în caroul 8FG. A avut o lungime de 2 m și 0,65 m lățime. Defunctul reprezintă un individ adult depus întins pe spate, cu mâinile îndoite din coate, palmele aduse la umeri. După maniera de depunere în groapă este singurul caz de acest gen în suprafața cercetată. Lungimea măsurată pe plan a scheletului a fost de 1,72 m.

M40 (orientat NV-SE) s-a conturat la sud de M39 și la vest de M42, la o adâncime de 0,45 m. Scheletul a avut o lungime de 1,64 m și lățimea de 0,40 m, groapa în care a fost depus având dimensiunile de 1,90 x 0,60 m. Defunctul avea brațul drept pe abdomen iar, cel stâng (pe care, au fost descoperite două brățări de culoare albastru închis lucrate din bară de sticlă) era depus cu palma în zona bazinului. În stânga craniului a fost descoperit un inel de tâmplă lucrat din bronz.

M41 reprezintă un mormânt deranjat (cel mai probabil de vechea arătură) aflat în caroul 9H, la o adâncime de 0,50 m. În poziție anatomică au fost descoperite o parte din oasele cutiei toracice și humerusul drept. Mormântul a tăiat umplutura complexului 1.

M42 a fost descoperit fără craniu, la o adâncime de 0,55 m, la est de M40 și măsura o lungime de 1,20 m. Descoperirea unui cercel deasupra umărului stâng indică faptul că, craniul a fost dislocat ulterior depunerii defunctului în groapă.

M43. Groapa mormântului s-a conturat la adâncimea de 0,50 m, în carourile 9DE și a avut dimensiunile de 2 x 0,70 m. Defunctul, depus cu brațele pe abdomen, avea capul înclinat spre nord și lungimea în groapă de 1,66 m.

M44. Scheletul, parțial răvășit, avea oasele de la picioare de vechea arătură și lungimea măsurată pe plan de 0,85 m. A fost descoperit în carourile 10DE, la adâncimea de 0,35 m. Brațele defunctului au fost îndoite din coate și depuse pe abdomen.

M45. Mormântul s-a conturat la adâncimea de 0,40 m, groapa având dimensiunile de 2,10 x 0,90 m. Scheletul măsura 1,56 m lungime și avea brațul drept întins pe lângă corp iar, cel stâng îndoit din cot și adus pe abdomen. Inventarul arheologic al mormântului a constatat într-un șirag de mărgelă din sticlă, descoperite în zona gâtului.

M46. Groapa mormântului a fost conturată la adâncimea de 0,40 m, în caroul 6B și a avut marginile drepte și dimensiunile de 2,10 x 0,80 m. Scheletul era orientat VS-EN și măsura 1,45 m lungime. A fost descoperit la adânci-

mea de 0,50 m față de profilul vestic al suprafeței cercetate. Defunctul a avut la cap, în partea dreaptă, un inel de tâmplă din bronz.

Mormintele M47, M48, M49, M50, M52, M53 și M54

Indicativele enumerate mai sus (de la nord spre sud) reprezintă scheletele umane descoperite pe liniile de carouri 5-11AB, între cca. 0,20 – 0,40 m adâncime. Factori precum, prezența oaselor umane destul de sus (răvășite de vechea arătură), conturarea scheletului intact la contactul dintre stratul arabil și stratul steril din punct de vedere arheologic (în unele cazuri, oasele au fost recuperate din stratul arabil), condițiile grele de decapare date de pământul foarte uscat și compact, au dus la afectarea mormintelor în diferite proporții pe care, le vom prezenta mai jos în fiecare caz. De asemenea, pământul tare nu a permis o curățare mai intensă a scheletelor, riscând dislocarea și ruperea acestora în totalitate de pe plan.

M47 s-a conturat lângă profilul vestic al S19, la adâncimea de 0,35 m. Pentru dezvelirea în întregime a scheletului a fost săpată o casetă cu dimensiunile de 0,80 x 0,70 m. Defunctul a fost depus cu brațul drept pe abdomen, iar cel stâng adus în zona bazinului, craniul fiind înclinat spre sud. Scheletul a avut o lungime de 1,50 m.

Scheletul rămas intact (cca. 30 %) din **M48** a fost descoperit la adâncimea de 0,40 m, în caroul 6A, și a avut lungimea de cca. 0,70 x 0,40 m.

Afectat parțial, oasele scheletului uman din **M49** au apărut în carourile 7AB, la adâncimea de 0,30 m și au avut o lungime măsurată pe plan de 1,65 m. La curățare s-a observat înclinarea capului spre nord și dispunerea brațelor cu palmele pe abdomen.

Oasele umane din **M50** au fost descoperite în carourile 10AB, pe lungimea de 0,60 m și la o adâncime de 0,25 m.

Lungimea scheletului **M52** era de 1,40 m și fost descoperit în caroul 10B, la adâncimea de 0,30 m. Din cât a fost surprins pe plan, restul scheletului fiind răvășit de plug, s-a observat dispunerea brațului drept cu palma pe abdomen.

M53 s-a conturat la sud de M52 și la nord de M54, în caroul 11B, la adâncimea de 0,30 m. Răvășit parțial de arătură, scheletul a avut lungimea de 1,58 m.

M54 a fost surprins în caroul 11B, pe o lungime de 0,56 m.

Au primit indicativele **M55, M56, M57 și M58**, aglomerări de oase umane descoperite în stratul arabil la adâncimi cuprinse între 0,10 și 0,20 m.

M59 a fost descoperit la curățarea profilului nordic, în caroul 1F, la adâncimea de 0,65 m. Din observații, mâna dreaptă a fost îndoită din cot și a fost depusă cu palma pe abdomen. Oasele care s-au păstrat în poziție anatomică au avut lungimea de 0,80 m.

M60 - M61 Defuncții din cele două morminte s-au conturat în cadrul carourilor 1C-E, fiind surprinse parțial și în profilul de nord al suprafeței cercetate, adâncimea la care au fost descoperiți fiind de cca. 0,45 respectiv, 0,60 m față de actualul nivel de călcare. Scheletele au fost parțial deranjate de arătură, observațiile privind dimensiunile oaselor par să indice vârstele unor copii. Inventarul din

M60 a constat din două monede romane perforate, între care un follis din bronz datat între anii 351 și 361 p. Chr. (Constantius al II-lea), descoperite în zona dreaptă a craniului. Dimensiunile scheletelor pe plan au fost de 1,30 x 0,30 m și 1,10 x 0,30 m (Pl. 6).

M63. Descoperit în apropierea profilului de sud al S19, în carourile 11-12EF, scheletul uman a fost răvășit parțial de arătură și a avut o lungime de 1,54 m. Groapa acestuia s-a conturat la 0,40 m adâncime și a avut 2 m lungime și 0,65 m lățime. Brațele defunctului au fost depuse cu palmele pe abdomen.

M51 Mormânt parțial deranjat de arătură, descoperit pe o lungime de 1,40 m, în caroul 12H, în colțul de sud-est al suprafeței. Era dispus la sud-est de M63 și la sud de M64.

M64 Mormântul s-a conturat la 0,45 m adâncime, lângă profilul de vest al suprafeței, în caroul 11H. Scheletul măsurat în groapă (dim. 1,80 x 0,70 m) a avut lungimea de 1,60 m. Avea parțial lipsă din craniu și brațele depuse cu palmele pe abdomen.

M65 - M66 Ambele morminte s-au conturat la nord de M43, în carourile 8DE, la adâncimea de 0,40 m. Dimensiunile gropilor au fost, în ambele cazuri, de 2 x 0,70 m, scheletele umane din interiorul acestora, având lungimea de 1,60 m fiecare. Groapa defunctului M65 a tăiat în zona sud-estică groapa lui M66, între cele două morminte existând o diferență de îngropare în adâncime de 0,10 cm; M65 a fost înhumat la 0,50 m, iar M66 la 0,60 m, adâncimile fiind raportate la profilul estic al suprafeței S19. Ambii defuncți au fost descoperiți în decubitus dorsal cu picioarele întinse paralele, cu mâna stângă depusă cu palma pe abdomen și cea dreaptă întinsă pe lângă corp

Concluzii

Săpătura arheologică din anul 2022 s-a desfășurat în zona estică a sitului *Țărmuri*, din localitatea Gornea, obiectiv arheologic localizat pe malul Dunării. Rezultatele imediate ale cercetării desfășurate pe o suprafață de aproximativ 350 m², au înregistrat descoperirea unui număr de 67 de morminte de înhumare dispuse în cadrul unui cimitir organizat pe șiruri liniare orientate nord-sud. Defuncții au fost depuși în gropi rectangulare, orientarea acestora fiind pe direcția vest-est, cu poziția mâinilor în diferite variante, fapt care amintește de ritul creștin de la începutul evului mediu din zona dunăreană. Mai mult, inventarul arheologic al mormintelor alcătuit din podoabe de tradiție bizantină, plasează necropola într-un interval cronologic cuprins între sfârșitul secolului al XI-lea și cel târziu jumătatea veacului al XIII-lea.

Cu privire la stratigrafia din perimetrul cercetat, aceasta indică trei etape majore în evoluția pe orizontală și verticală a sitului (cel puțin în zona cercetată în 2022). Astfel, prima etapă are legătură cu săparea complexului C1 în sterilul zonei, a doua cu stratul de cultura denumit Strat 2¹⁵ cu materiale preistorice surprins între steril (Strat

¹⁵ Referitor la Stratul 2, acesta nu este uniform pe toată Suprafața 1, în sfertul de sud-vest lipsind în totalitate. De altfel, o relație clară în Strat 2 și complexul 1 nu poate fi stabilită (decât de la baza acestuia și nivelul sterilului – arătura bulversând zona indicată, aglomerarea de fragmente ceramice fiind surprinsă între 0,20 și conturarea clară a complexului la 0,50 m adâncime), cu excepția

3) și arătură (Strat 1) iar, a treia etapă este reprezentată de săparea gropilor pentru morminte, gropi care au tăiat straturile 2 și 3. Un alt indiciu în acest sens îl constituie fragmentele ceramice de factură preistorică descoperite în umplutura gropilor din necropola medievală.

Mulțumiri

Cu aleasă recunoștință, mulțumim beneficiarului (Fam. Rickert) pentru dovada de înțelegere și răbdare pe parcursul cercetărilor și, de asemenea, domnului I. Stoia pentru sprijinul necondiționat în săpătură.

Abstract

The results of the rescue archaeological excavation presented above in conjunction with previous archaeological documentation of the area evidence the extensive anthropization during the Middle Ages of the Liubcova Depression, where the Danube had already played its well-known role. It is possible that the sixty-seven graves recorded in the cemetery of Țărmuri belong to the early medieval settlement investigated in the western and northern part of the site. Both burial rite and ritual documented during the research place the cemetery in the Christian world at the dawn of the Middle Ages (second half of 11 – first half of 13 century). The deceased, facing west-east with slight deviations, were discovered buried in a supine position. Regarding the hands' position, different types of burial rites have been noted, the most common being the variant with arms bent at the elbows and placed with palms on the abdomen, a similar situation found in other cemeteries in the Danube area and not only, dated to the same historical period. In fact, in the micro-area where the site in question is located, elements of medieval habitat and graves (including those early) have been discovered in sites such as Căunița de Sus, Zomoniță, Păzăriște, Ogașul lui Udrescu. Geographically, mentioned archaeological sites together with that of Țărmuri are linked to each other, a fact underlined in the academic literature, namely that all these finds represent the nucleus of the medieval settlement in the area.

Bibliografie:

Ardeț et alii 2023 - Adrian Ardeț, Iulian Leonti, Dimitrie Pavel Negrei, Dacian Rancu, *Report on the 2022 rescue archaeological excavation at Gornea – Țărmuri (Sichevița commune, Caraș-Severin county)*, în *Ziridava*, 37, p. 321-358.
Gumă 1979 - M. Gumă, Date noi privind descoperirile Hallstattiene de la Gornea. *Banatica*, 5, 1979, 115-180.
Gumă 1983 - M. Gumă, Contribuții la cunoașterea culturii Basarabi în Banat. *Banatica*, 7, 1983, 65-138.
Gumă 1993 - M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*. Bibliotheca Thracologica, IV, București, 1993.
Lazarovici 1977 - Gh. Lazarovici, Gornea – Preistorie, Reșița, 1977.

Lazarovici 1979 - Gh. Lazarovici, Neoliticul Banatului, Cluj-Napoca, 1979.

Lazarovici 1983 - Gh. Lazarovici, Neoliticul timpuriu din zona Porților de Fier (Clisură). *Banatica*, 7, Reșița 1983, 9-34.

Lazarovici - Săcărin 1979 Gh. Lazarovici, C. Săcărin, Epoca bronzului în *Clisura Dunării* în *Banatica*, 5, 1979, 71-105.

Țeicu 1998 - D. Țeicu, Banatul Montan în Evul Mediu, Timișoara, 1998.

Țeicu, Lazarovici 1996 - D. Țeicu, Gh. Lazarovici, Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării, Reșița, 1996.

Uzum 1974 - I. Uzum, Bordeie prefeudale descoperite la Gornea (jud. Caraș-Severin). *Crisia*, IV, 1974, 39-46.

Uzum 1977 - I. Uzum, Locuirea feudală timpurie de la Gornea – Țărmuri. *Banatica*, 4, 1977, 215-222.

Uzum, Lazarovici 1974 - I. Uzum, Gh. Lazarovici, Descoperiri arheologice prefeudale și feudale timpurii în zona superioară a Clisurii. *Crisia*, IV, Oradea, 1974, p. 47-55.

Uzum, Țeicu 1978 - I. Uzum, D. Țeicu, Cuptorul de ars ceramică descoperit în așezarea feudală timpurie de la Gornea – Țărmuri. *Acta Musei Napocensis*, 15, Cluj-Napoca, 1978, p. 295-305.

Uzum et alii 1973 - I. Uzum, Gh. Lazarovici, I. Dragomir, Descoperiri arheologice în hotarul satelor Gornea și Sichevița în *Banatica*, 2, Reșița, 1973, p. 403-416.

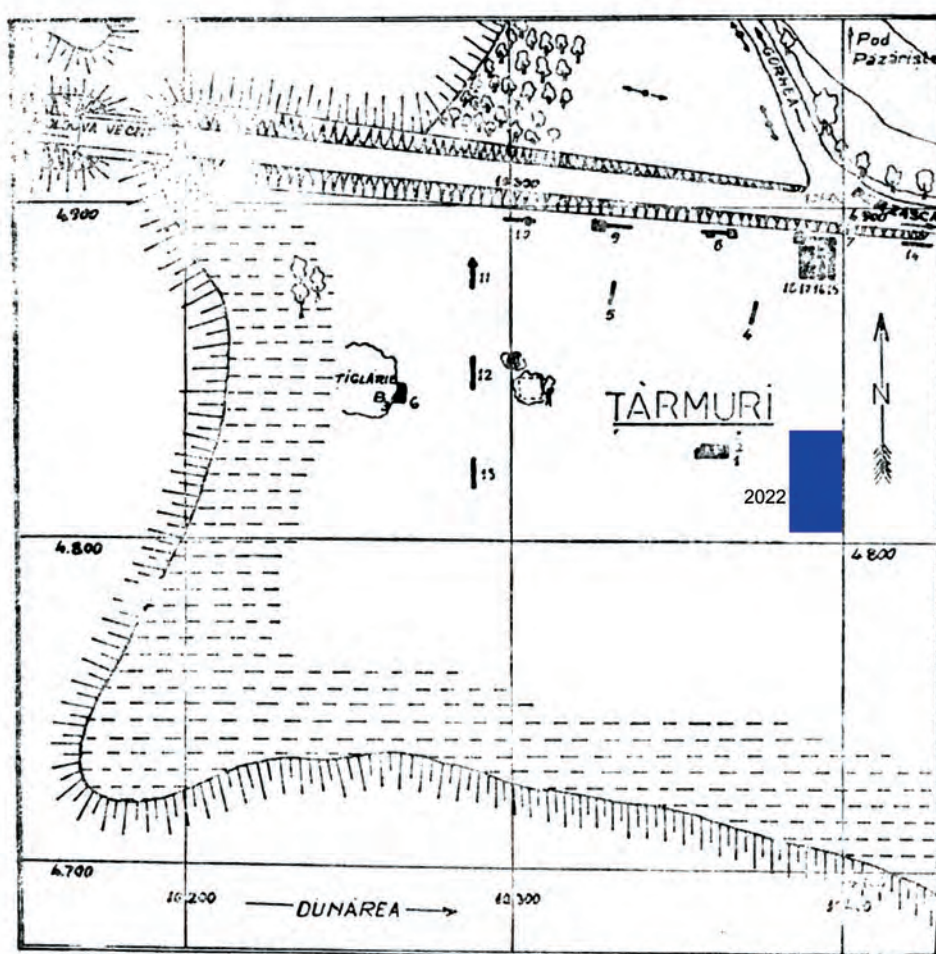
Illustrations list:

Pl. I. 1 - The archaeological rescue excavation from 2022.
Pl. I. 2 - The archaeological rescue excavation from 2022. on general plan of the site from 1978.
Pl. II. Topographic plan of the finds.
Pl. III. Topographic plan of the medieval cemetery.
Pl. IV. M7-M11 detail.
Pl. V. 1 - 2 The M26 grave.
Pl. V. 3 - 6 The M27 grave.
Pl. VI. 1 - The M60-M61 graves.
Pl. IV. 2-3 - The M60 grave.

faptului că în mod cert groapa dată de complex nu a tăiat stratul menționat. Practic, din observațiile profilelor și a grundisurilor, stratul 2 reprezintă o depunere geologică care a antrenat de-a lungul timpului și materiale arheologice preistorice. Partea superioară a acestuia a fost afectată în unele zone și de vechea arătură.

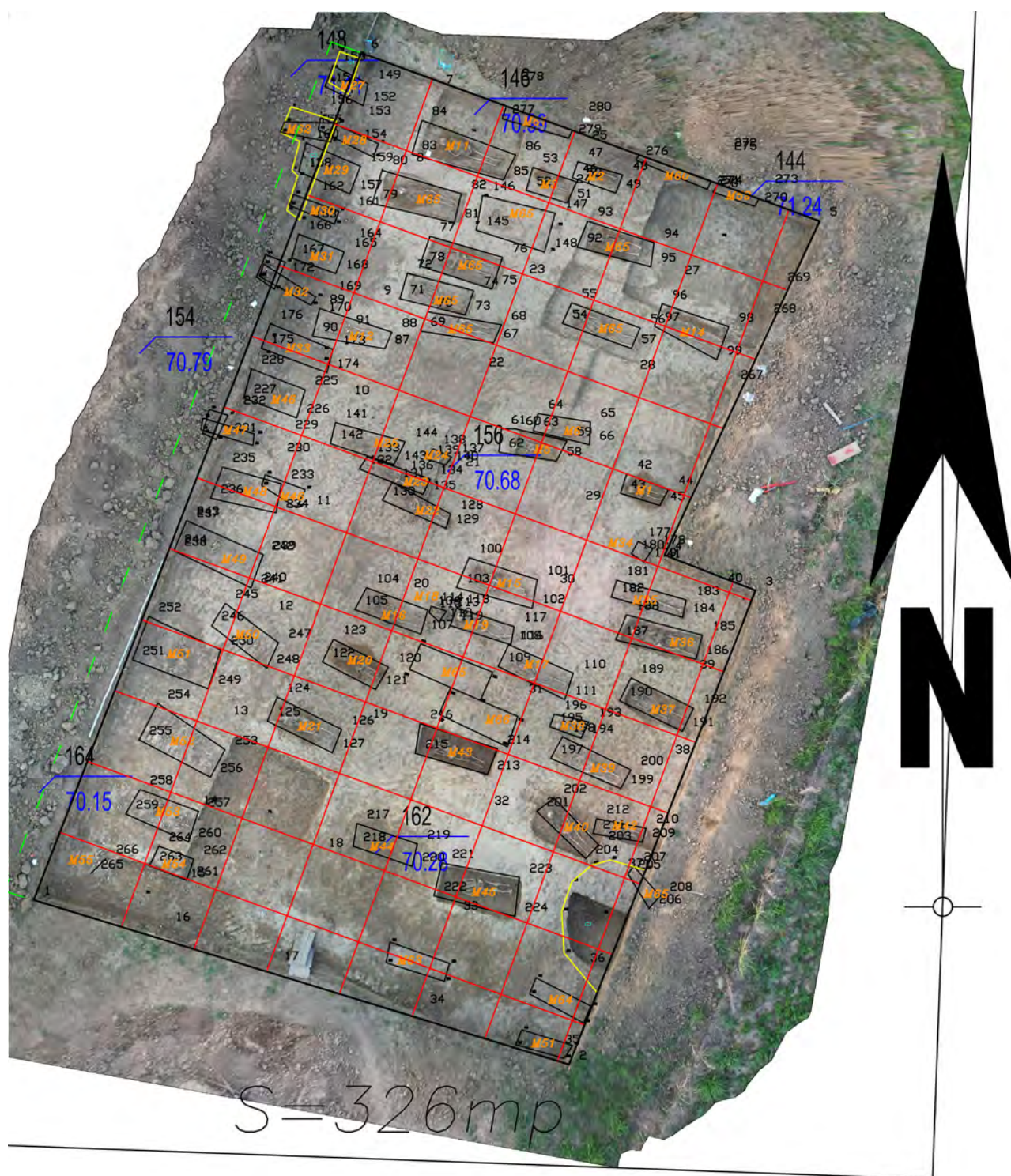

1

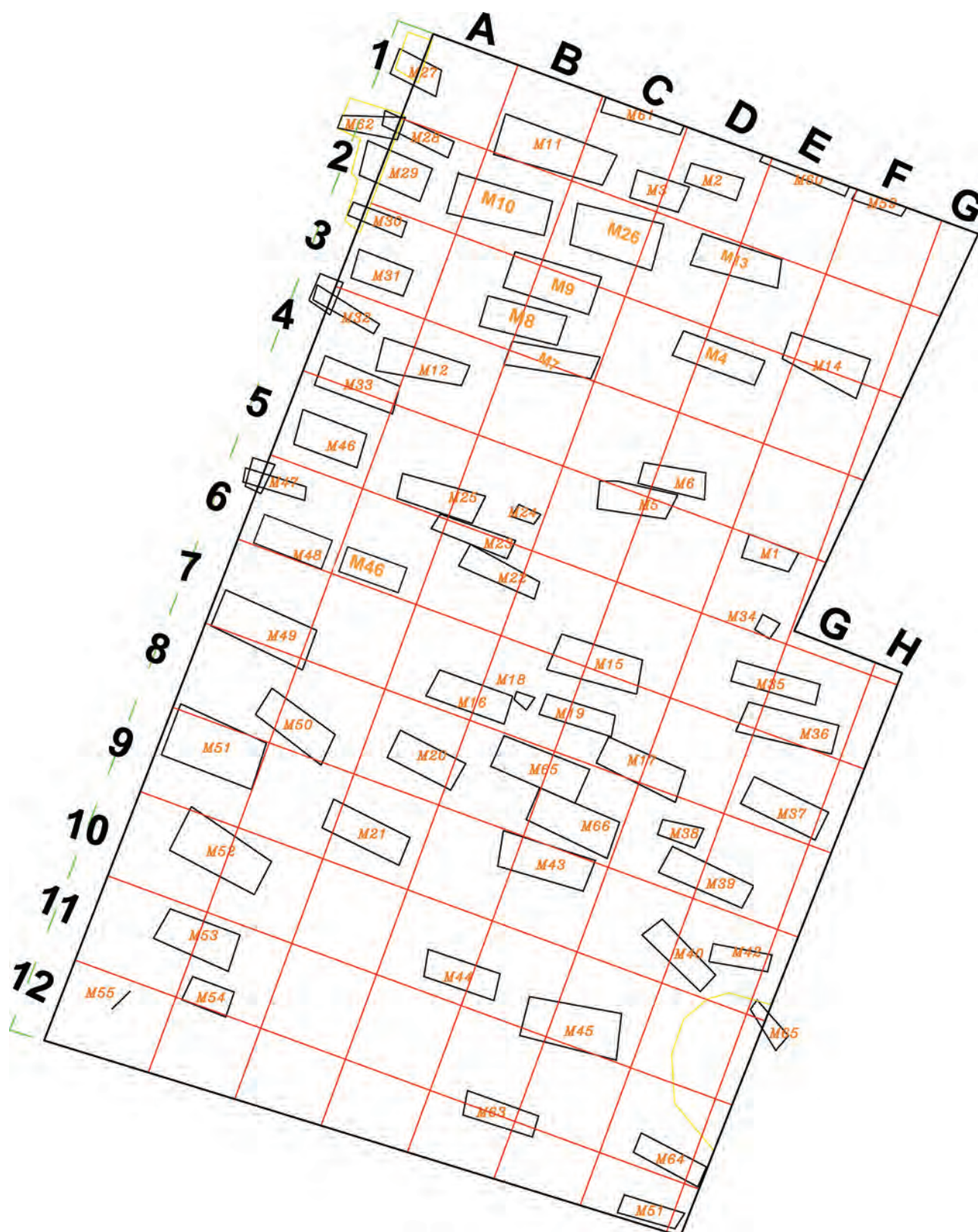

2

Pl. I. 1 – Săpătura arheologică din 2022; 2 - Săpătura arheologică din 2022 (S19) pe planul general al sitului publicat în 1979

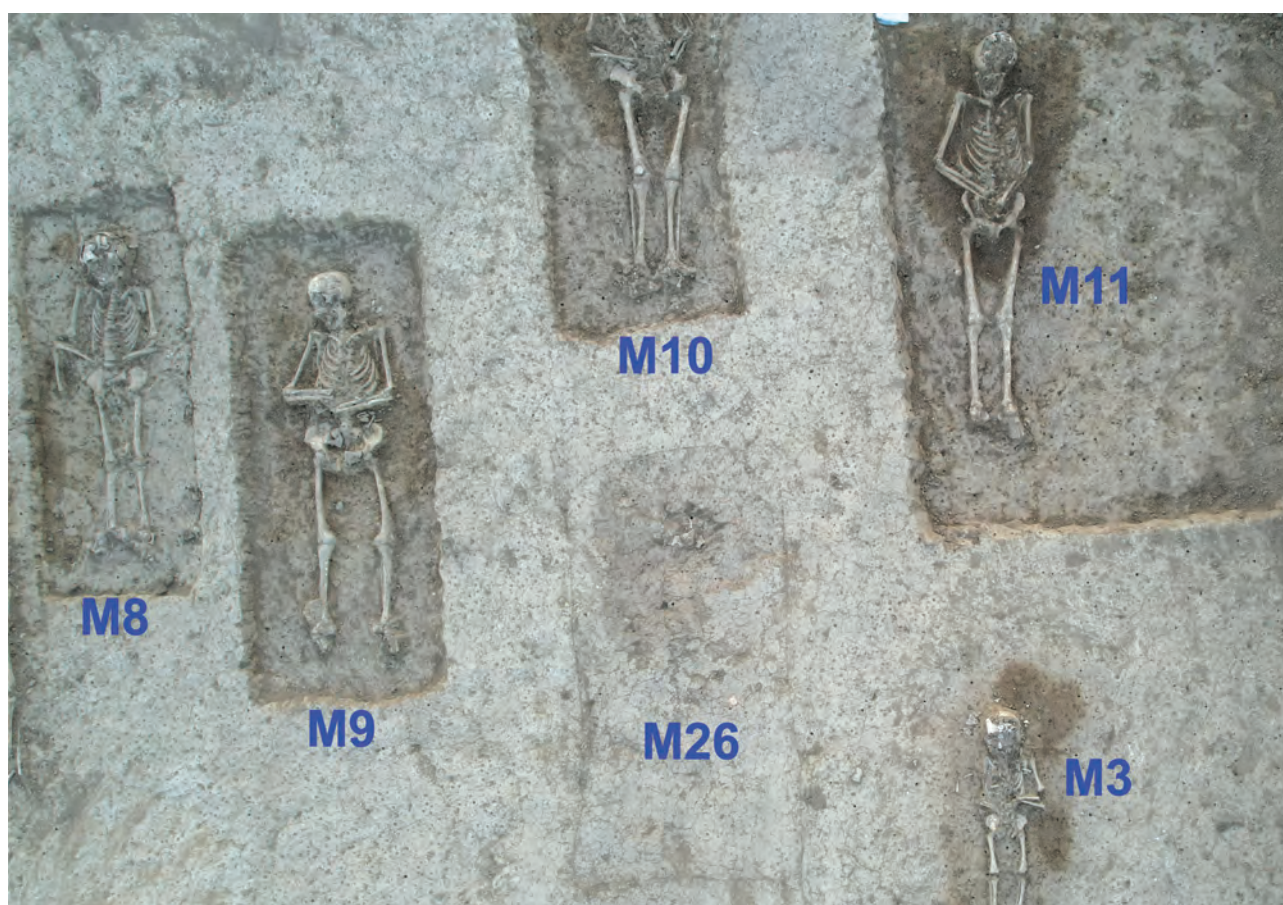
Pl. II. Plan topografic al descoperirilor arheologice

PI. III. Planul general al necropolei medievale

1

2

Pl. IV. Detaliu mormintele M7-M11

1

2

3

4

5

6

Pl. V. 1 - 2 Mormântul M26; 3 - 6 Mormântul M27

1

Pl. VI. 1 - Mormintele M60-M61; 2-3 Mormântul M60

182. Grumăzești, com. Grumăzești, jud. Neamț

Punct: Deleni

Tip de sit: 1 (locuire); 11 (locuire civilă); 111 (așezare deschisă); 114 (așezare rurală); 119 (așezare civilă); 2 (descoperire funerară); 21 (necropolă); 211 (necropolă plană)

Încadrare cronologică: 1 (Preistorie); 13 (Neolitic); 15 (Epoca bronzului); 4 (Epoca medievală); 42 (Epoca migrațiilor)

Cod RAN: 122917.01; **Cod LMI:** NT-I-s-B-10507

Colectiv: Constantin Preoteasa (CMN Neamț, CCCCC, Muzeul de Artă Eneolitică Cucuteni „Gheorghe Dumitroaia” Piatra-Neamț – responsabil științific), Vasile Diaconu (CMN Neamț, MIE Târgu Neamț – membru), Thomas Saile (Universität Regensburg, Fakultät für Philosophie, Kunst-, Geschichts- und Gesellschaftswissenschaften, Institut für Geschichte, Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte, Germania – membru), Martin Posselt (Universität Regensburg, Fakultät für Philosophie, Kunst-, Geschichts- und Gesellschaftswissenschaften, Institut für Geschichte, Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte, Germania – membru), Maciej Dębiec (Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Socjologiczno-Historyczny, Instytut Archeologii, Polonia – membru).

Perioada desfășurării cercetării: 12 - 16.12.2022

Abstract

The interdisciplinary archaeological research carried out at Grumăzești-Deleni (Grumăzești commune, Neamț County) revealed the existence of an archaeological site / historical monument with an area of about 7 ha, within which were identified both natural deposits (probably alluvial deposits produced by the nearby hydrographic arteries) and anthropogenic remains from Neolithic (Starčevo-Criș culture), Bronze Age (Komarov culture and Noua culture) and Migration Age (Sântana de Mureș - Chernyakhov culture) have been identified.

Situl arheologic / monumentul istoric este amplasat în Depresiunea Neamț (Ozana - Topolița) a Subcarpaților Moldovei, în apropierea confluenței dintre Pârâul Netezi și Râul Topolița, și în extremitatea sud-estică a localității, în proximitatea limitei administrativ-teritoriale dintre satul Grumăzești din comuna Grumăzești și satul Târpești din comuna Petricani (Fig. 1).

Stațiunea a fost descoperită în 1966 de către Silvia Marinescu-Bîlcu, care împreună cu Alexandra Bolomey a realizat cercetări arheologice sistematice în anii 1968, 1971, 1972, 1977 și 1978. Investigații de suprafață au fost întreprinse în anii 2011 și 2012 de Vasile Diaconu, iar în 2022 de Constantin Preoteasa. În 2017 și 2018 s-au realizat aici cercetări arheologice interdisciplinare, constând în prospecțiuni geofizice, de colectivul de specialiști format din Constantin Preoteasa, Vasile Diaconu, Thomas Saile, Martin Posselt și Maciej Dębiec.

În urma acestor demersuri au fost identificate vestigii neolitice, aparținând culturii Starčevo-Criș; din epoca bronzului, databile în culturile Komarov și Noua; din epoca migrațiilor, aparținând culturii Sântana de Mureș - Chernyakhov.

Harta geomagnetică produsă recent relevă faptul că situl arheologic / monumentul istoric are o suprafață totală de aproximativ 7 ha, în cuprinsul său fiind observate atât anomalii naturale (probabil depozite aluvionare produse de arterele hidrografice din apropiere), cât și anomalii antropice din epocile și manifestările materiale amintite anterior (Fig. 2).

Fig. 1. Grumăzești - „Deleni”. Vedere generală dinspre nord asupra sitului arheologic / monumentului istoric (foto: C. Preoteasa, 2022)

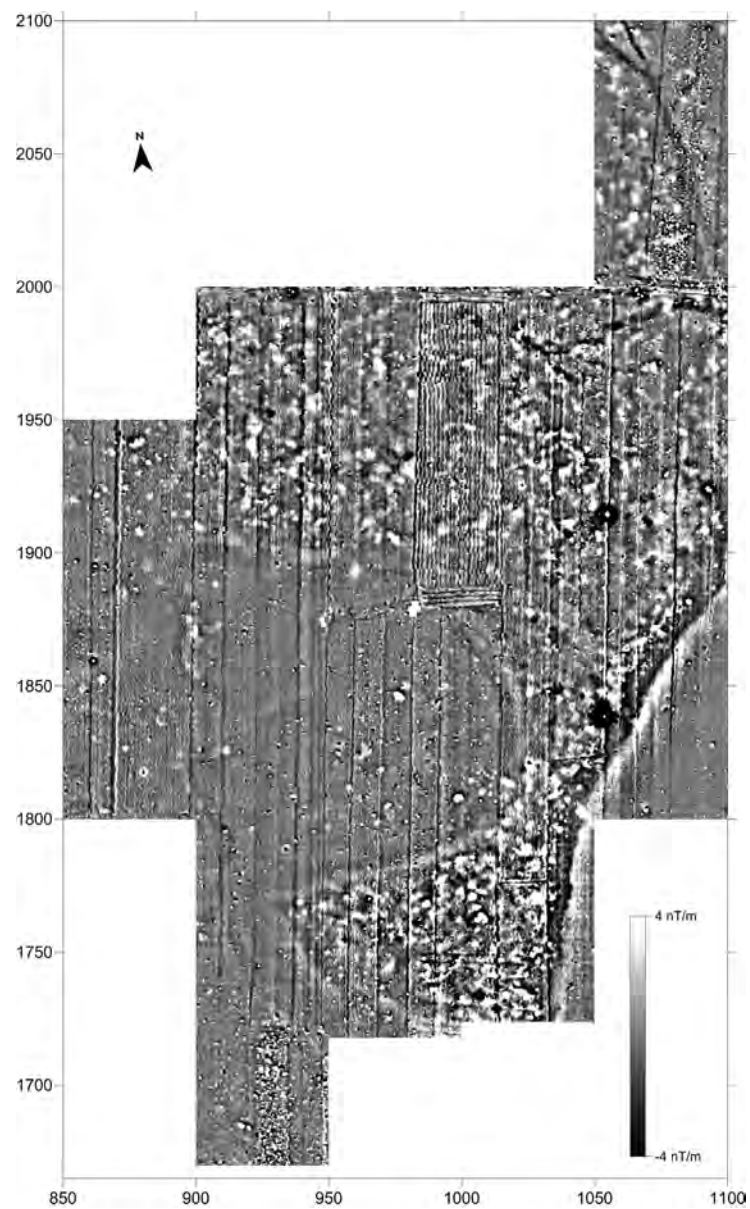

Fig. 2. Harta geomagnetică (autor: M. Posselt, 2022)

183. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj**Punct: Dealul Cămnin****Tip de sit:** 125 (fortificații)**Încadrare cronologică:** 15 (Epoca bronzului)**Cod RAN:** 140734.03**Autorizație nr.** 12/18.03.2022**Colectiv:** Ioan Bejinariu - responsabil științific**Perioada desfășurării cercetării:** 17 – 27.07.2022

Localitatea Jac aparține comunei Creaca, localizată în partea centrală a județului Sălaj, în nord-vestul României. Din punct de vedere geografic ne situăm în mijlocul unei unități de legătură între Transilvania și regiunea Tisei Superioare, iar acest caracter este dat de amplasarea în vecinătatea trecătorii „Poarta Meseșană”. Dată fiind situarea sitului de pe „Dealul Cămnin” în apropierea Complexului arheologic de la Porolissvum, în unele scrieri stațiunea arheologică este în mod eronat localizată în localitatea Moigrad, care administrativ aparține comunei Mirșid. „Dealul Cămnin” (alt. 350 m) se află la nord-nord-vest de satul Jac. La sud de deal curge firul văii Pometului. Stațiunea arheologică se află pe un platou cu o formă aproximativ trapezoidală. Accesul spre platou nu este foarte dificil, cu excepția zonei sudice și parțial a celei sud-vestice unde pereții sunt aproape verticali pe unele porțiuni, dar actualul aspect se datorează unei exploatare de piatră din epoca romană.

În anul 1958, respectiv 1994 au fost realizate o serie de sondaje arheologice care au vizat studierea elementelor defensive, respectiv zona mai înaltă din partea de nord-vest a incintei unde ar fi vizibile la suprafață urmele unei incinte mai mici. Inițial, M. Rusu și C. Cosma au atribuit incinta fortificată perioadei medievale timpurii, aproximativ intervalului sec. IX-XI, date preluată cu anumite nuanțări și de către arheologi sau istorici ai perioadei respective. La suprafața terenului sunt evidente urmele unei incinte fortificate care urmează laturile platoului. Amenajările defensive sunt foarte vizibile mai ales pe laturile de est, nord-vest și sud-est acolo poate fi sesizată și albierea șanțului aferent valului. Incinta fortificată măsoară aproximativ 270 x 240 m (6,5 ha). Cercetările au fost reluate în anul 2015 și continuate în anii următori. Noile cercetări au vizat toate monumentele arheologice cunoscute în zona „Dealului Cămnin”. Este vorba despre incinta fortificată, o carieră romană pe partea sudică și sud-vestică a dealului, resturile unei construcții romane (posibil turn de lemn ?) amplasate în zona cea mai înaltă a dealului, precum și cel puțin două amenajări rupestre care aparțin perioadei post-romane, ambele săpate în peretele carierei. Ultimele campanii de cercetare arheologică sistematică s-au concentrat însă doar pe incinta fortificată.

La începutul anului 2020 au fost realizate investigații magnetometrice pe o suprafață de circa 2500 m². Amplasarea carourilor investigației non-invazive cu dimensiunile de 20 x 20 m s-a realizat acolo unde densitatea pădurii ce acoperă suprafața incintei a permis. Cea mai mare parte a suprafeței investigate non-invaziv se află în zona intrării în incintă, identificată în campaniile trecute, iar o altă

suprafață a fost amplasată la nord-est de această zonă. Scopul investigațiilor geofizice constă în surprinderea unor eventuale anomalii din pământ susceptibile să evidențieze urmele unor construcții care până acum nu au fost identificate prin săpături.

În campania anului 2022 a început cercetarea zonei de intrare în incinta fortificată unde investigațiile geofizice au evidențiat o serie de anomalii. În această zonă se observă la suprafața solului că amenajările defensive (val și șanț) prezintă o întrerupere.

Un prim sondaj în acest scop a fost realizat în anul 2017 și a confirmat cele vizibile la suprafață. Investigarea zonei de intrare în incintă a început în anul 2022 și a avut menirea de a cerceta integral această suprafață cu scopul de a preciza care a fost tipul și tehnica de amenajare a intrării în incintă. Investigația magnetometrică ilustra în acest sector două zone aproximativ rotunde cu anomalii (arsură) separate între ele de o zonă lipsită de anomalii.

În acest sector a fost deschisă o suprafață (S1/2022, 12,00 x 1,50 m, orientare aproximativ nord-sud) perpendiculară pe suprafața S3/2017 prin care am sondat anterior zona intrării. Indiciile arheologice descoperite ne-au confirmat că suprafața a surprins o parte din zona de intrare în incinta fortificată. Între 5 - 12 m ai suprafeței, de la adâncimea de -0,60 m a apărut un strat compact, clar definit de pământ ars la roșu, amestecat cu bucăți de chirpici și cărbune. La baza acestui strat au apărut conturul unor gropi și urmele unor tălpi de amplasare a structurii palisadei. Acest strat nu a fost surprins între 0 – 5 m ai secțiunii. În acest sector au apărut între 2,5 m și 4 m urma unei tălpi orientată est-vest, și trei gropi de stâlp de-o parte și de alta a tălpii, iar o a patra groapă de stâlp a fost surprinsă în secțiunea S1/2018. Interpretarea situației arheologice sugerează că de la 5 m începe amenajarea palisadei, iar spre nord avem zona de intrare în incinta fortificată.

În campania anului 2023 am deschis o suprafață de 7,10 m x 7,00 m la nord de suprafața cercetată în anul 2022, iar spre vest, pe o anumită suprafață am extins săpătura cu încă o suprafață de 3,00 m x 2,50 m. Situația depunerilor și resturilor arheologice este similară celei surprinse în campania anterioară. În urma celor două campanii de cercetare (2022 – 2023) am putut stabili aspectul acestei intrări. Deși rezultatele magnetometriei lăsau să se înțeleagă existența unor structuri masive arse, pe care la acel moment le-am interpretat ca fiind resturile unor „turnuri” / „bastioane” care flancau de-o parte și de alta incinta în fortificație, situația este evident diferită. Zona de intrare în incinta fortificată („poarta”) măsoară în jur de 5,00 m. Intrarea în incintă nu era flancată de turnuri legate organic de palisada complexă. Probabil palisada era mai bine articulată în această zonă, mai solidă, iar acest fapt a determinat o ardere mai intensă ce a lăsat urme mai vizibile pe investigația non-invazivă și apoi în suprafața cercetată. Totodată ar putea fi vorba despre un atac concentrat pe zona intrării (mai expusă !) care a generat incendierea puternică a palisadei. Însă această incendiere masivă a structurii de lemn a palisadei a putut fi identificată arheologic și în alte sectoare ale sistemului defensiv. Cele două laturi ale palisadei în sectorul intrării sunt ușor dezarticulate. În timp ce latura sudică cotește

ușor spre nord-vest, latura cealaltă este orientată sud-est ceea ce dă impresia unei intrări „în șicană”.

Campania din anul 2023 este ultima campanie de cercetare a incintei fortificate de la Jac „Dealul Cămnin”.

Față de cercetările mai vechi, care au avut de fiecare dată un caracter restrâns, a unor secțiuni de sondaj, cercetarea sistematică recentă a furnizat o serie de date care schimbă substanțial ceea ce știam despre această incintă. În primul rând este cert că incinta fortificată nu aparține intervalului sec. IX – XI (sau mai restrâns) așa cum s-a presupus anterior. Inventarul arheologic, destul de sărac ce constă mai ales din ceramică dovedește fără echivoc că incinta a fost amenajată pe la finalul epocii bronzului poate începutul primei epoci a fierului din Transilvania. Ceramica este destul de puțină și apare cel mai frecvent în zona din spatele palisadei, la cel mult 1-2 m de aceasta, însă niciodată în contexte arheologice (locuințe, gropi, etc.). Sunt puțin fragmentele „tipice” care să ne permită să identificăm anumite tipuri de recipiente. Majoritatea au coloritul specific, dublu (negru la exterior, respectiv cărămiziu – roșcat la interior). Singura piesă care ar reprezenta un reper cronologic mai solid este un topor din fier, care aduce foarte bine cu anumite celturi de fier. Acesta a apărut în campania din anul 2018 într-o zonă din spatele palisadei, însă într-un context care nu spune mare lucru.

Cercetarea arheologică a incintei fortificate de la Jac „Dealul Cămnin” nu a vizat doar componentele sistemului defensiv. Au fost deschise și o serie de secțiuni de sondaj în interiorul incintei, acolo unde ne-a permis vegetația dar nu au fost descoperite complexe arheologice. Chiar și cercetarea în anul 2020 a unei suprafețe unde investigațiile non-invazive sugerau o zonă cu anomalii nu a furnizat rezultatele scontate. Deși a apărut o anumită cantitate de chirpici și fragmente ceramice pe suprafața respectivă (32 m²) ele nu sunt foarte grupate și mai mult par rulate. Cu excepția unei gropi de mici dimensiuni (de stâlp ?) nu au apărut urmele unor amenajări antropice. Toate aceste indicii ne determină să considerăm că la incinta fortificată de la Jac „Dealul Cămnin” era una de refugiu, slab locuită sau cu o prezență umană ocazională. În perioada următoare urmează să fie publicat un studiu cu caracter monografic al cercetărilor de la Jac „Dealul Cămnin” (2015-2023) [Ioan Bejinariu]

Abstract:

In the summer of 2023, the last systematic archaeological research campaign of the fortified enclosure belonging to the Late Bronze Age / Early Iron Age from Jac “Dealul Cămnin” (Sălaj county) took place. Following the last year’s research, the new research focused on the area of the entrance to the enclosure, located on the southeast side. The entrance to the enclosure was about 5 m and was not flanked by towers organically linked by the complex palisade.

184. Jidvei, com. Jidvei, jud. Alba

Punct: Pădurea Bleș (Blej)

Tip de sit: 11 (locuire civilă) 313 (tezaur monetar)

Încadrare cronologică: 21 (La Tène)

Cod RAN: 5112.03

Autorizație evaluare de teren nr. 600/19.09.2022

Colectiv: George Bounegru - responsabil cercetare (MNU Alba-Iulia), Marius-Mihai Ciută (ULB Sibiu) - membru colectiv.

Perioada de desfășurare: septembrie 2022

Premise

Efectuarea de detecții geo-fizice de către deținătorii de detectoare de metale în zone neînregistrate ca fiind situri arheologice sau neapartenând *zonelor protejate* - în înțelesul actelor normative actuale - a devenit o practică tot mai frecventă, iar fenomenul tinde să capete dimensiuni care depășesc cu mult capacitatea de viziune a legiutorului care, acum 23 de ani (!), încerca să traseze anumite coordonate privind reglementarea activităților care presupun utilizarea acestor dispozitive.

Un astfel de caz este cel prezentat în raportul de față, în care o cercetare arheologică autorizată, de tip „diagnostic intruziv”, a dus la recuperarea datelor arheologice ale unui context, reperat de un deținător al unui detector de metale, care a conținut un extrem de interesant tezaur monetar antic.

În urma solicitării venite dinspre investigatorii judiciari ai Inspectoratului de Poliție Județean Alba¹, la 15. 09. 2022, Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia a solicitat la rândul său emiterea unei autorizații de evaluare de teren. Cercetarea avea ca scop obținerea maximului de informații cu privire la contextul arheologic al tezaurului monetar descoperit cu aproape o lună și jumătate înainte. În aceeași zi cu sosirea autorizației s-a efectuat documentarea în teren a contextului arheologic în care a fost semnalat tezaurul monetar, concomitent cu *cercetarea la fața locului*, o activitate dispusă prin *Ordonanță*, în cadrul dosarului penal deschis. La activitatea din teren au participat: arheolog George Bounegru, desemnat de Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia pentru efectuarea unei evaluări arheologice, arheolog Marius-Mihai Ciută, în dublă calitate: de organ judiciar și arheolog, alături de reprezentanți ai autorităților locale și detectoristul care a efectuat prospecția în urma căreia au

¹ Punctul de pornire al investigațiilor a fost reprezentat de sesizarea din oficiu privind existența unui tezaur monetar descoperit cu o lună în urmă (15 august 2022) de către un detectorist din județul Mureș, într-o pădure din raza localității Jidvei (jud. Alba). Deoarece descoperitorul și-a exprimat nemulțumirea privind „neparticiparea” sa la scoaterea tezaurului monetar detectat de el, de către „arheologii din Alba Iulia”, investigatorii au obținut informații privind circumstanțele în care, o parte a tezaurului (22 monede) au rămas în custodia Primăriei din Jidvei, respectiv tezaurul, nu a fost, de fapt, identificat și documentat de către arheologi ai MNUAI, deoarece nu li s-a comunicat. În acest sens, s-a putut ajunge la concluzia că, la mai bine de o lună de la descoperirea sa și predarea primului lot de 29 artefacte la Primăria Jidvei, în condițiile anunțării circumstanțelor descoperirii pe cale telefonică, a DJC Alba, nu s-a mai efectuat nici un demers, conform prevederilor legale, existând riscul ca tezaurul rămas in situ să fi fost sustras între timp.

rezultat artefactele predate la Primăria Jidvei (Fig. 1), la data de 16. 08. 2022.

Cercetarea arheologică

Locul descoperirii a fost identificat în Pădurea Bleș, situată în UAT Jidvei, la o distanță de cca 3,5-4 km sud-vest de localitate, pe un drum secundar care face legătura cu satul Bălcaci (aflat la circa 1 km spre vest) (Fig. 2). Din liziera nord-estică a pădurii, aflată deasupra unui baraj artificial realizat pe valea Jidveiului și în dreptul unei pajiști, după o urcare de cca. 8-10 minute (290-300 m.), spre sud-vest, pe o pantă ușoară, situată în apropierea unui drum forestier, detectoristul a indicat cu precizie locul în care a efectuat descoperirea. După ce a confirmat faptul că aspectul terenului nu prezintă urme de deranjare recentă, ulterioare descoperirii sale, acesta a indicat cu exactitate punctele în care a descoperit artefactele predate², fiecare în parte. Deoarece a rezultat un perimetru cu o formă relativ dreptunghiulară, cu laturile lungi (6-7 m) orientate nord-sud iar cele scurte (3 m). sub coordonarea arheologilor s-a trecut la curățarea perimetrului de stratul de frunze uscate, concomitent cu degajarea (răzuirea) stratului superficial de sol de la suprafață, în scopul conturării posibilelor contexte (Fig. 3).

În urma curățării și răzuirii suprafeței terenului, au fost identificate atât groapa principală, situată la limita de sus a perimetrului curățat, cât și gropile practicate de detectorist, în extragerea monedelor ieșite din contextul original și scurse pe pantă. După conturarea gropii, s-a procedat la documentarea contextului, prin executarea săpării utilizând tehnica *cross-section* și la golirea acesteia (Fig. 4-5). S-au sesizat mai multe grupuri de monede, în diferite poziții, dovedind faptul că este vorba despre un tezaur monetar compact, din monede realizate din argint, asociat cu mici fragmente de bronz sau cupru, specifice prin culoarea verde a oxidului, interpretate ca resturile metalice ale unui recipient (pușculiță?) în care erau strânse la momentul depunerii (Fig. 6). S-a procedat la documentarea științifică a gropii, fiind ridicate, pe niveluri și straturi, monedele cuprinse. Groapa de formă ovoidală, a avut la final adâncimea de cca. 25 de cm, cu o deschidere de 25-30 de cm la partea superioară, fiind adâncită în solul galben, nisipos, specific pădurilor de foioase. Monedele documentate în groapă, prezentau aceleași caracteristici cu cele predate de la Primăria Jidvei: un prim tip „Macedonia Prima”, în fapt tetradrachme macedonene databile în secolul al II-lea a. Chr., având-o pe avers pe Artemis încadrată de scutul macedonean și pe revers ghioaga lui Hercules, cu inscripția ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ – și monograma de atelier Amphipolis (Fig. 9); iar cel de al doilea tip, monede dacice de tip Rădulești-Hunedoara, cu aversul chipului lui Filip al II-lea stilizat și reversul prezentând un călăreț stilizat și el (Fig. 8).

După golirea și documentarea gropii, s-a procedat

² Acesta a precizat că unele monede au apărut chiar la suprafață, în vreme ce altele erau la adâncimi cuprinse între 5-15 cm. Poziția acestora, scurse pe pantă, dovedea caracterul împrăștiat, răvășit, al unui tezaur monetar păstrat într-un complex adâncit, poziționat mai sus, pe pantă. În urma curățării și răzuirii suprafeței terenului, au fost identificate atât groapa principală, situată la limita de sus a perimetrului, cât și gropile practicate de detectorist, în extragerea monedelor ieșite din contextul original.

la baleierea geo-fizică zonei situate mai jos de groapă, unde se conturau posibile intervenții naturale (rădăcini, rozătoare etc.), care au deranjat contextul original. La semnalele oferite de detector s-a procedat la cercetarea integrală a perimetrului, fiind recuperate alte câteva piese similare, antrenate de factorii mai sus enunțați (eroziunea de pantă și animale). În total, au fost extrase din context și din preajma lui, 44 piese Macedonia Prima respectiv 42 piese Rădulești-Hunedoara³. Toate piesele se păstrau integral, în excelente condiții, o singură monedă Macedonia Prima fiind ușor afectată pe margine, în timpul operațiunii de extragere. De remarcat faptul că la această operațiune a fost semnalat, la o anumită distanță, și un crampon de *caliga* de factură romană, din fier. Toate datele observate cu ocazia documentării contextului, au confirmat pe deplin cele declarate de descoperitor, validând buna credință a acestuia.

Ulterior, au fost identificate, și documentate, locurile de descoperire ale celorlalte artefacte predate la Primărie (tezaur monetar roman, fibula din fier, tot de factură romană, amnar din fier, o seceră din fier, îndoită, lăsată și aceasta *in situ*, de către detectorist – Fig. 9). Toate artefactele recuperate au fost fotografiate, curățate primar de pământ și predate, inițial în custodie⁴, Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, unde au parcurs etapele firești de curățare și conservare.

Concluzii:

Au fost efectuate investigații de specialitate asupra arealului forestier, inclusiv asupra morfologiei acestuia, care prezenta frecvente terasări, posibil antropogene. În urma documentării exhaustive a descoperirilor arheologice anterioare din teritoriul administrativ al comunei Jidvei, inclusiv cu privire la descoperirile de epocă romană din perimetrul localității Bălcaci (com. Jidvei), a fost propusă instituirea unui perimetru de protecție asupra întregului perimetru al Pădurii Bleș, astfel că, urmând considerentele existenței mai multor descoperiri de Epocă La Tène, Epoca romană / sfârșitul sec. al II-lea a. Chr. - prima jumătate a sec. I a. Chr., secolele II-III p. Chr., asociate atât depunerii tezaurului, dar și potențialelor locuri civile de epocă dacică respective amenajări/locuri de epocă romană, a fost delimitat, cu coordonate Stereo 70, un sit arheologic listat atât în Repertoriul Arheologic Național (RAN) cât și în Serverul Cartografic pentru Patrimoniul Cultural Național (Fig. 11).

³ În total, tezaurul a conținut astfel 57 monede Macedonia Prima și 50 de monede Rădulești Hunedoara. La acestea s-a adăugat un tezaur monetar roman, compus din 7 denari (antoninieni), documentat cu aceeași ocazie, însă descoperit la o distanță de câțiva metri.

⁴ Fiind vorba despre un dosar penal, în care s-au efectuat urmărirea penală pentru fapte care pot pune în pericol patrimoniul cultural național, bunurile au avut calitatea de corp delict, conform Codului de Procedură Penală. Ulterior, prin clasarea acestui dosar, bunurile au intrat, definitiv, în colecția MNUAI, urmând ca într-un scurt timp datele de interes științific, legate de tezaurul monetar și de contextele documentate, să facă obiectul unei lucrări monografice.

Cazul de la Jidvei-*Pădurea Bleș*, și nu doar acesta⁵, este de natură a ridica o serie de întrebări cu privire la responsabilitățile care se conturează, inerent, conform legii, dar și conform codurilor de deontologie, în cazul reprezentanților instituțiilor publice, în special cele ale Ministerului Culturii. Chiar dacă există un vid legislativ și o „tăcere asurzitoare” din partea entităților care ar fi trebuit să reglementeze activitatea detectoriștilor din România, este necesară, credem, o redefinire a locului și rolului pe care îl joacă experții și specialiștii din domeniul arheologiei și al protejării patrimoniului cultural național, în sensul în care interesul bunului cultural și al monumentului trebuie să stea pe primul loc. Este evident că proporțiile la care s-a ajuns în materie de detectorism nu au fost (și nici nu ar fi putut să fie!) anticipate de nimeni. Este evident că asistăm la o adevărată „explozie” a numărului de persoane care solicită să primească autorizația în baza căreia să dețină un detector de metale (sau mai multe!).

În cazul de față, detectoristul s-a dovedit a fi o persoană de foarte bună credință, care a efectuat demersurile necesare pentru a nu afecta contextul arheologic, a predat bunurile conform prevederilor legii, a luat reperele necesare pentru identificarea în teren a contextelor, a procedat în termeni potriviți în sesizarea descoperirii pe pagina de socializare facebook, respectiv pe grupul *DetecțieMetal. Comunitatea arheologilor amatori din România*, <https://www.facebook.com/groups/detectiemetal>.

Nu același lucru putem afirma despre Direcția Județeană pentru Cultură Alba, care, deși a fost anunțată despre descoperire, nu a întreprins nici una din măsurile prevăzute de lege (verificarea în teren, documentarea cu privire la regimul de protecție al perimetrului, preluarea bunurilor culturale, luarea primelor măsuri pentru protejarea contextului, anunțarea organelor judiciare în cazul existenței unor suspiciuni legate de legalitatea descoperirii, efectuarea demersurilor necesare pentru clasarea, ca sit, a perimetrului descoperirii etc.). Astfel, timp de o lună, un tezaur monetar antic, deosebit de important, a stat „in situ”, fără ca despre el să se cunoască ceva, doar discreția și buna credință a descoperitorului fiind garantul păstrării integrității acestuia.

Abstract

The present report deals with the case of an archaeological research occasioned by the recovery of a monetary hoard discovered in a forest in Jidvei commune, Alba County. The treasure was discovered by a detectorist, who took out some of the coins that had left their original context, handed them over to the Town Hall of Jidvei commune (in 15.08.2022), providing all the necessary data to identify its location in order to take legal measures. Later, due to the non-involvement of public institutions, legal measures were not taken, so that, after a month, the

treasure was still *in situ*, with the risk of it being stolen. The archaeological research had an emergency and rescue character, given that it was the subject of the activities carried out in a criminal case. Archaeological research led to the identification of the context, its full documentation and the recovery of both archaeological data and information and the monetary hoard, composed of over 110 silver coins.

It is a hoard composed of tetradrachms of the Macedonia Prima type (2nd century BC) and Dacian drachms of the Rădulești-Hunedoara type (3rd-2nd century BC). Following the investigation of the context and perimeter of the discovery, the experts of the National Museum of the Union in Alba Iulia requested the registration of the archaeological site in the National Archaeological Repertory.

Illustrations list:

Fig 1. Image posted on <https://www.facebook.com/groups/detectiemetal>, with the artefacts handed over to Jidvei Town Hall, on 15 August 2022

Fig. 2. Satellite image shot, indicating the location of the discovery, within UAT Jidvei. (Source Google Earth).

Fig. 3. Identification of the context in which the monetary hoard La Tène was documented.

Fig. 4. Cleaning the perimeter where the coins have been identified.

Fig. 5. Delineation and research of archaeological context.

Fig. 6. Detail during the documentation of context.

Fig.7. Detail of the goods (coins, bronze fragments) extracted from the context, during documentation.

Fig. 8. Coin (tetradrachm) Rădulești-Hunedoara type, from Jidvei-Bleș hoard.

Fig. 9. Coin (tetradrachm) of Macedonia Prima type from the Jidvei-Bleș hoard.

Fig. 10. Documentation of the terraces in the perimeter of the Bleș Forest.

Fig. 11. Specification of the protected area of the Jidvei-“La Bleș” archaeological site, within the Cartographic Server for the National Cultural Heritage.

⁵ Anul 2022 a reprezentat, credem, un bun început în materie de comunicare cu privire la „extragerea” științifică de date și informații cu privire la bunurile culturale descoperite de detectoriști cu bună credință. Astfel de cazuri au fost semnalate în județele Bihor, Mureș și Alba.

Fig 1. Imagine postată de pe site-ul paginii de socializare <https://www.facebook.com/groups/detectiometal>, cu artefactele predate la Primăria comunei Jidvei, în data de 15.08.2022

Fig. 2. Captură de imagine satelitară, cu indicarea locului descoperirii, în cadrul UAT Jidvei (Sursa Google Earth)

Fig. 3. Identificarea contextului în care a fost documentat tezaurul monetar La Tène

Fig. 4. Curățarea perimetrului în care au fost identificate monedele

Fig. 5. Conturarea și cercetarea contextului arheologic

Fig. 6. Detaliu din timpul documentării contextului

Fig. 7. Detaliu cu bunurile (monede, fragmente din bronz) extrase din context, în timpul documentării

Fig. 8. Monedă (drahmă) de tip Rădulești-Hunedoara, din tezaurul de la Jidvei-Bleş

Fig. 9. Monedă (tetradrahmă) de tip Macedonia Prima din tezaurul de la Jidvei-Bleş

Fig. 10. Documentarea teraselor din perimetrul Pădurii Bleș

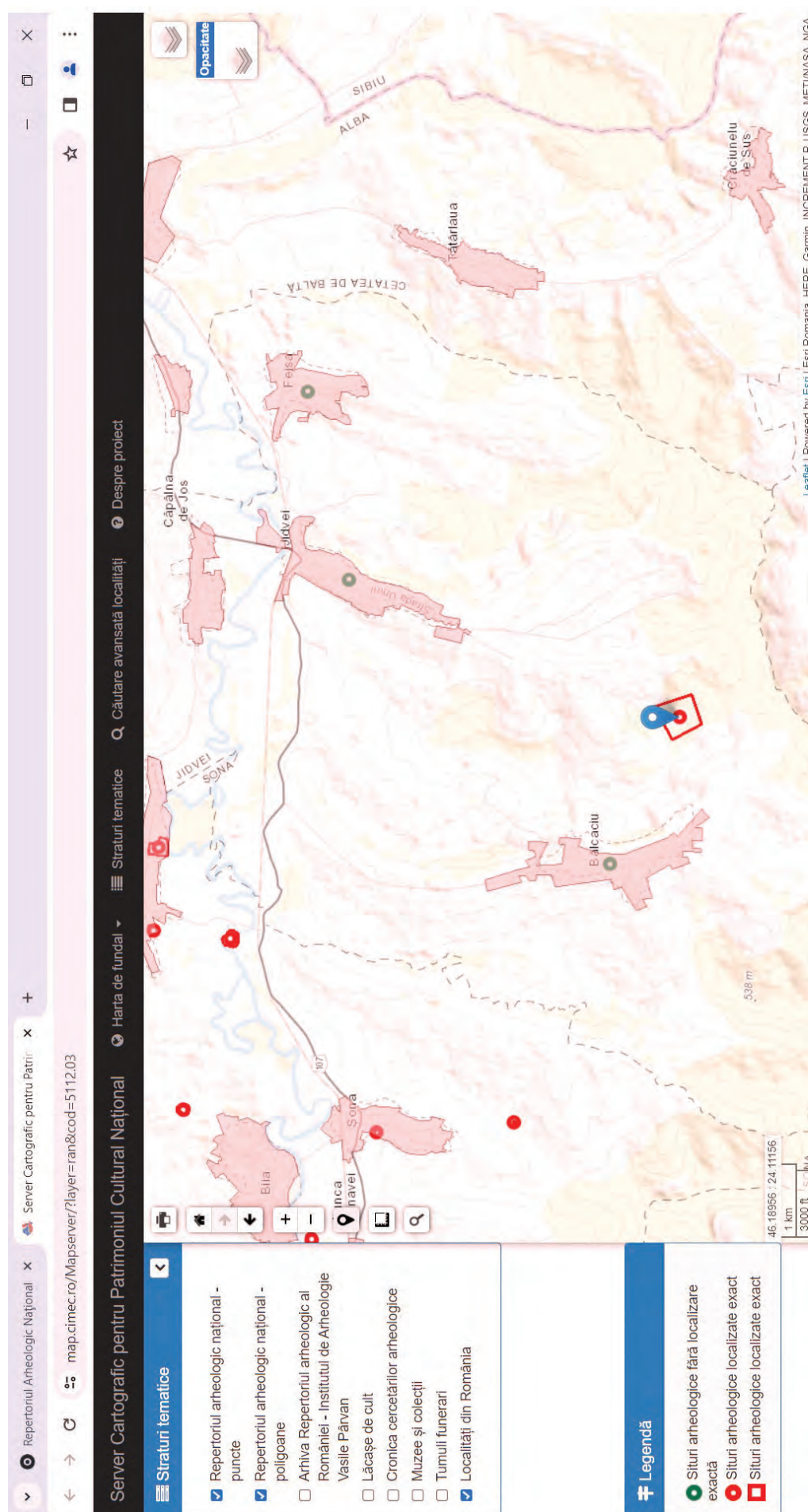

Fig. 11. Precizarea zonei protejate a sitului arheologic Jidvei – „La Bleș”, în cadrul Serverul Cartografic pentru Patrimoniul Cultural Național

185. Jimbor, com. Homorod, jud. Brașov**Punct: Cetatea Jimbor****Tip de sit:** 122 (cetate)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă)**Cod RAN:** 41266.04. **Cod LMI:** BV-II-a-A-11724.**Autorizații nr.** 529/25.09.2020; 566/15.09.2021; 63/22.03.2022**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil; Sebastian Ovidiu Dobrotă (colaborator IAB) – membru în colectiv**Finanțare:** 2000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 01.10 – 30.11.2022

În octombrie-noiembrie 2022 Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” a desfășurat lucrări de cercetare preventivă la Cetatea Jimbor (Fig.1), în contextul lucrărilor pregătitoare pentru proiectul „Reabilitare cetatea medievală Jimbor, comuna Homorod, jud. Brașov”. Așezată strategic pe drumul de la Rupea către secuime, cetatea este slab documentată. Prima ei mențiune certă datează din secolul XVII, dar terminația *-burg* (cetate) începe să apară în numele german al localității încă din secolul XV, sugerând începuturi mult mai timpurii.

Cetatea nu a fost investigată arheologic anterior, astfel încât s-a elaborat un amplu proiect de cercetare, dar proiectul de reabilitare al ansamblului aflându-se încă în etapa studiilor de teren și a întocmirii documentației, din acesta au fost executate numai șase sondaje (Fig.2), după cum urmează:

S.02 (1,6 x 1,4 m, adâncime 1,2 m), orientat nord – sud, pe exteriorul laturii de nord a incintei, în apropierea turnului de est al acesteia, în dreptul unei iregularități a structurii curtinei – s-a observat că fundația incintei este superficială, și că în acest punct s-a așezat pe un nivel compus în principal din piatră spartă, gros de peste jumătate de metru, la baza căruia se găsea mortar;

S.14 (1,6 x 1,5 m, adâncime 1,1 m), pe exteriorul laturii de sud-est a incintei, în dreptul contrafortului de nord-est al intrării, pentru a stabili relația structurală a acestuia cu zidul de curtină – s-a constatat că zidăria celor două structuri este țesută și că ambele s-au așezat pe stânca nativă, la 0,5-0,8 m sub nivelul de călcare;

S.15 (2 x 1,5 m, adâncime 1,6 m), orientat nord-vest – sud-est, pe exteriorul laturii de sud-est a incintei, în dreptul unei iregularități din apropierea extremității de est a acesteia, tradițional interpretată drept un contrafort, și ulterior prelungit către nord-est cu o casetă (1,5 x 0,5 m, adâncime 0,5 m) – s-a constatat că presupusul contrafort este o structură superficială, fără fundație, așezată pe un nivel masiv de dărâmtură, în care s-a conturat ruina grav afectată a unui zid (Z.01) ce pornea din incintă și cobora către pantă (Fig.3); sub dărâmtură au fost identificate fragmente ceramice medievale, singurele descoperiri atât de timpurii de la cetate, și s-a conturat o groapă (Cx.01) cu cărbune, cenușă și oase de animal, complex al cărui fund cobora până pe stâncă;

S.17 (1,5 x 1,2 m, adâncime 1,0 m), orientat nord-est – sud-vest pe exteriorul colțului de nord-est al turnului de est al incintei – principala observație a fost că fundația

turnului, ce cobora 0,7 m sub nivelul de călcare, a suprapus un nivel ars la roșu;

S.18 (2 x 1,5 m, adâncime 2,6 m, cu extinderi de 2 x 0,5 m, adâncime 1,3 m, către nord-vest și de 2 x 1 m, adâncime 1,6 m, către sud-est), a fost singura unitate de cercetare deschisă în interiorul actualei incinte a cetății, imediat la vest de turnul de est, și a furnizat cea mai mare cantitate de observații: paralel cu incinta actuală (la 0,5 m față de fundație, respectiv la 1,1 m față de linia elevației), la 1,5 m sub nivelul de călcare, a fost identificată ruina un zid mai vechi decât ea (Z.03), păstrat pe o înălțime de 0,4 m și suprapus de ruina unui alt zid (Z.02), perpendicular pe incinta actuală, probabil parte a uneia din structurile dispărute ce au existat în interiorul acesteia (Fig.4); de asemenea s-a observat că turnul de est a fost adăugat incintei preexistente, a cărei fundație cobora 2,35 m sub nivelul de călcare, și că forma sa inițială, cel puțin la nivel de fundație, era diferită, probabil inițial având laturi și către curtea interioară, dar care au fost sistematic demantelate într-o epocă relativ recentă; materialele recuperate au fost fără excepție de factură modernă, umpluturile și nivelurile observate mai sus de nivelul de demolare al structurilor dispărute neputând fi databile dincolo de perioada secolelor XVIII-XIX;

S.21 (1,5 x 1,6 m, adâncime 0,95 m) pe exteriorul laturii de nord-vest a incintei, în dreptul contrafortului dintre aceasta și latura de nord – a fost observată fundația curtinei, așezată cu talpa chiar în marginea râpei, la numai 0,4-0,5 m sub nivelul de călcare, parțial pe stânca nativă, parțial pe un nivel de pietriș steril foarte compact și s-a constatat că la nivel de fundație contrafortul nu se diferențiază de curtină, aceasta evazându-se (Fig.5).

Cercetările arheologice desfășurate în 2022 la Cetatea Jimborului s-au confruntat în general cu lipsa de timp, instabilitatea structurală a zidurilor existente și cu dimensiuni ale săpăturii complet inadecvate pentru elucidarea situațiilor identificate. Aceste minusuri erau de altfel și de așteptat, cele șase sondaje fiind efectuate ca o etapă preliminară a unui mult mai amplu proiect de cercetare, cu scopul a obține o primă estimare științifică a acestui sit virgin din punct de vedere arheologic și a colecta date necesare elaborării urgente a unui foarte necesar proiect de restaurare a ansamblului. Apreciem că principalul rezultat științific a fost stabilirea faptului că actuala cetate a fost precedată de alte structuri, a căror conformație și datare vor putea fi probabil stabilite în cursul implementării propriu-zise a amplului proiect de cercetare arheologică a sitului.

Abstract

In 2022 six archaeological trial trenches were opened at Jimbor Fortress, a previously unexplored site, in the preparation phase of a restoration project. The uncovered materials were mostly early modern and modern, although several sherds of medieval pottery were also found. The excavations also discovered the ruins of three stone walls, one of them older than the current fortress. The research is due to continue alongside the restoration of the monument.

Fig. 1. Cetatea Jimbor văzută dinspre sud

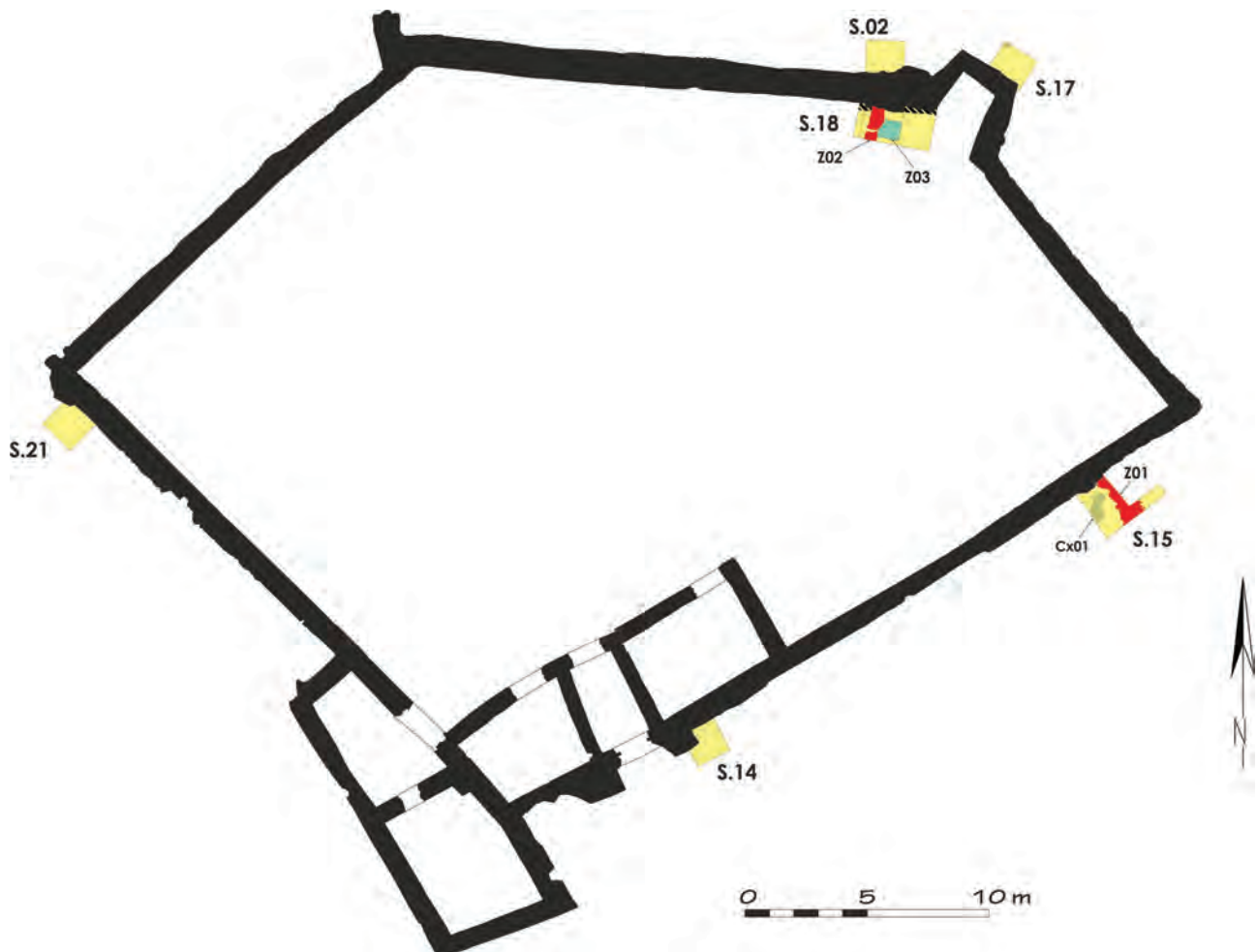

Fig. 2. Plan general al cetății, cu sondajele din 2022

Fig. 3. Sondajul S.15, cu ruina zidului Z.02

Fig. 4. Sondajul S.18, cu ruina zidului Z.03, anterior cetății actuale, suprapus de ruina zidului Z.02

Fig. 5. Sondajul S.21, pe colțul de vest al cetății

186. Măgura Codlei, jud. Braşov

Punct: Peştera din Măgura Codlei

Tip de sit: 115 (locuire în peşteră), 116 (locuire sezonieră)

Încadrare cronologică: 15 (Epoca bronzului)

Autorizaţie nr. 262/28.04.2022

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgovişte)

Perioada desfăşurării cercetării: iunie - septembrie 2022

Peştera este situată în Măgura Codlei – Codlea, jud. Braşov, pe traseul turistic marcat către Vârful Măgura Codlei, cu altitudine de 1.294 m. Nu este prezentă în Lista Monumentelor Istorice din judeţul Braşov, nu deţinem date şi informaţii privind colectarea unor materiale arheologice şi nu este înscrisă în Catalogul sistematic al peşterilor din România (Guran, 1981). Măgura Codlei figurează în LMI Braşov ca sit arheologic, sub denumirea de „Situl arheologic de la Codlea”, cu menţionarea a două puncte: „Fortificaţia medievală” (plasată pe primul mamelon, la V de măgură, spre satul Holbav, sec. X - XIII, Epoca medievală) şi „Aşezare dacică fortificată” (pe primul mamelon, la V de măgură, spre satul Holbav, sec. I a.Chr. - I p.Chr.). Aşa cum precizăm, din datele accesibile nu rezultă că pachetul sedimentar al peşterii a fost cercetat până în acest moment, dar plasarea sa în proximitatea unui spaţiu depresionar şi cu resurse litice abundente, accesibile comunităţilor de vânători culegători paleolitici, ne-a făcut să credem că poate prezenta un potenţial arheologic ridicat pentru această perioadă. Evident, pachetul sedimentar putea arhiva în aceeaşi măsură şi date arheologice din alte perioade, de la Epoca bronzului şi până în Evul mediu.

Peştera are o deschidere a portalului de aproximativ 22 m, şi o profunzime de aproximativ 14 m. (Fig. 1). În zona portalului pachetul sedimentar este oarecum orizontal, pentru ca în partea sa finală să devină puternic ascendent, fapt datorat unui aport sedimentar coluvial prin perforaţia planşei.

Obiectivul nostru pentru anul 2022 a fost de a deschide o secţiune de 2/2 în zona de portal, iar adâncimea atinsă a fost de 1,20 cm. de la nivelul de călcare (Fig. 2, 3). Au fost identificate doar fragmente ceramice, atribuite de dr. Karla Roşca, de la Muzeul ASTRA din Sibiu, sec. XVIII-XIX, respectiv saşilor. Fragmentele nu au fost asociate cu alte elemente, faună sau cărbune, şi au fost recuperate la o diferenţă de 30 de cm, fapt ce sugerează o deplasare post-depoziţională amplă.

Abstract:

The cave is located in Măgura Codlei – Codlea, Braşov County, on the marked tourist route to Măgura Codlei Peak, with an altitude of 1,294 m. Our objective for the year 2022 was to open a 2/2 section in the portal area, and the depth reached was 1.20 cm. from the topographical surface. Only ceramic fragments were identified, attributed by Dr. Karla Roşca, from the ASTRA Museum in Sibiu, to the 18th - 19th century. The fragments were not associated with other elements, fauna or coal, and were recovered 30 cm apart, suggesting extensive post-depositional movement.

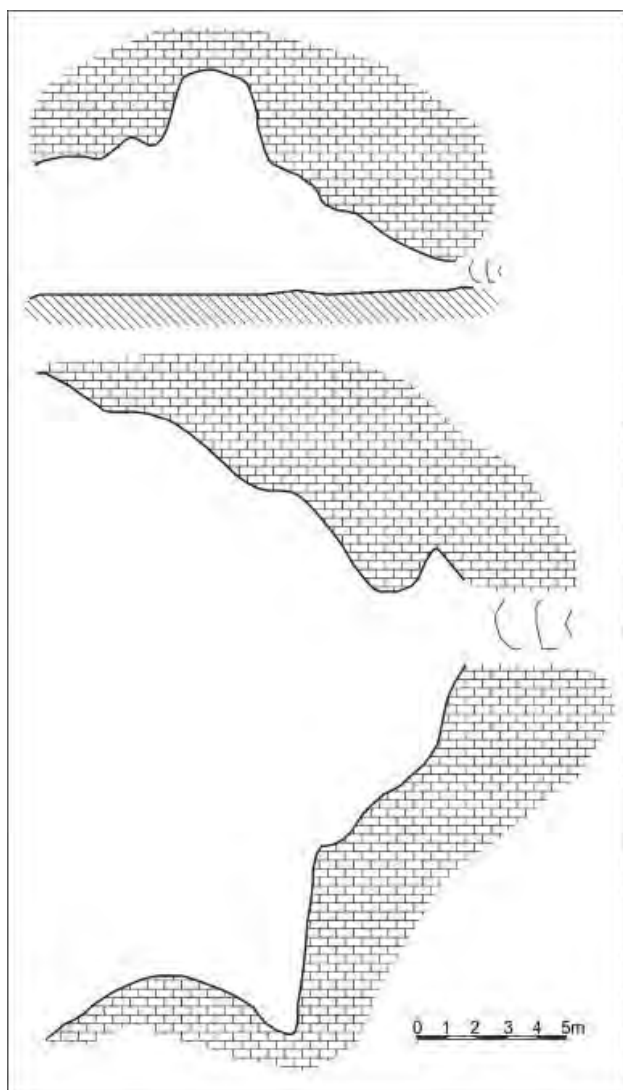

Fig. 1. Planul Peșterii Măgura Codlei

Fig. 3. Profil stratigrafic

Fig. 2. Amplasarea Secțiunii S1

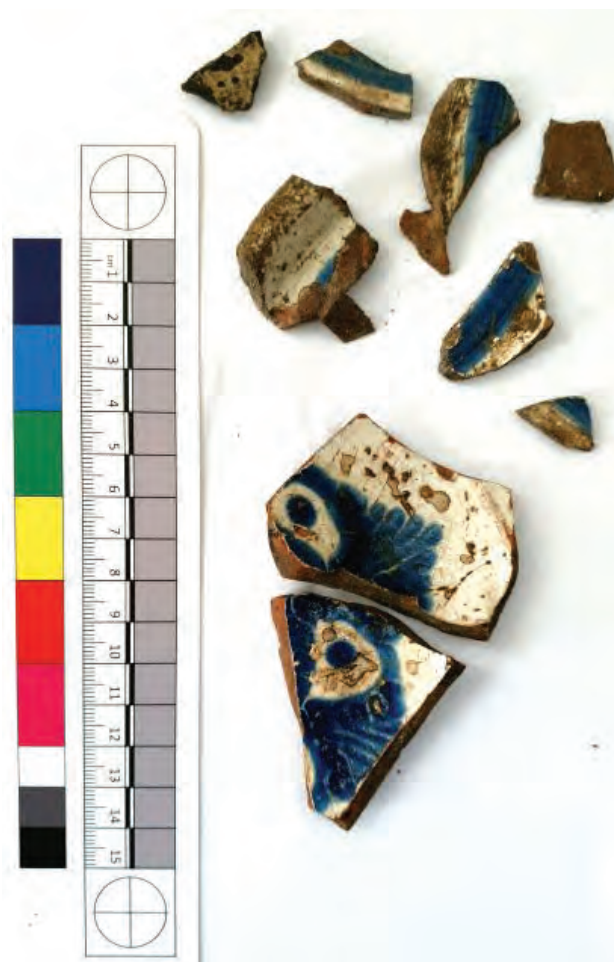

Fig. 4. Ceramică, sec. XVIII-XIX

**187. Merești, com. Cheile Vârghișului,
jud. Harghita**

Punct: Peștera nr. 74 - Peștera Mare – nr. 14

Tip de sit: 115 (locuire în peșteră), 116 (locuire sezonieră)

Încadrare cronologică: 15 (Epoca bronzului)

Cod RAN: 85065.04

Autorizație nr. 307/2.08.2022

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște)

Perioada desfășurării cercetării: aug. – sept. 2022

Peștera 74 este situată pe versantul stâng al Vârghișului, la aproximativ 100 m deasupra talvegului. Intrarea este aproape invizibilă în teren, cauza este vegetația, dar și existența unei masive depuneri sedimentare (Fig. 1). Nu dispunem de informații privind efectuarea unor cercetări arheologice, dar sunt vizibile o serie de gropi de dimensiuni reduse, posibil rezultat al utilizării detectorului de metal. Peștera a fost descoperită de I. Dénes.

Plasarea peșterii, accesibilitatea relativ facilă, din partea superioară a versantului, alături de starea sa fosilă și orizontalitatea patului sedimentar au fost considerate de noi indicii suficiente ca această peșteră să prezinte un potențial arheologic ridicat.

Obiectivul nostru pentru anul 2022 a fost de a extinde sondajul efectuat în anul anterior, de a cerceta structura de combustie asociată cu materialul ceramic din perioada mijlocie a epocii bronzului (Fig. 2). Așa cum precizam în raportul din anul 2021, secvența superioară

conține un numeros material ceramic atribuibil perioadei mijlocii a epocii bronzului. Numeros material ceramic este în asociație cu cărbune și cenușă (Fig. 3) și resturi faunistice.

Datele arheologice obținute sunt argumente suficiente pentru continuarea cercetărilor arheologice în anul viitor.

Abstract

Peștera 74 is located on the left side of Vârghiș Gorges, about 100 meters above the thalweg. The upper sequence contains a large number of ceramic materials attributable to the Bronze Age periods.

Fig. 1. Intrarea în peștera 74

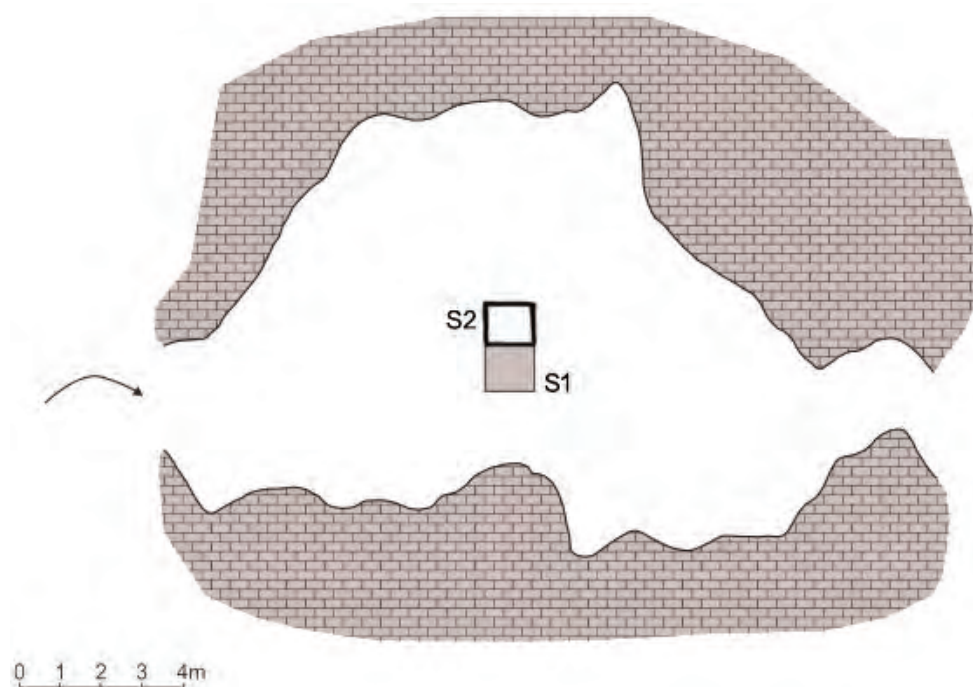

Fig. 2. Plan peștera 74

Fig. 3. Secțiunea S2

188. Merești, com. Cheile Vârghișului, jud. Harghita

Punct: Abri 122/1200

Tipul de sit: 11 (locuire civilă); 115 (locuire în peșteră)

Încadrare cronologică: 112 (paleolitic mijlociu)

Cod RAN: 85065.04

Autorizații nr: 53/18.03.2021 (Comisia Națională de Arheologie); 113/23.08.2022 (Autorizație Comisia Patrimoniului Speologic); 4858/7.09.2022 (Autorizație Agenția pentru Arii Naturale Protejate)

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște)

Perioada desfășurării cercetării: 1.07 – 30.09.2022

Abri 122/1200 este amplasat în versantul drept al Cheilor Vârghișului, în sectorul terminal al acestora, cu acces dinspre localitatea Vârghiș, fiind reprezentat de un adăpost sub stâncă și o mică grotă plasată pe latura nord-estică a sa (Fig. 1). Situl a fost cercetat de speologul Istvan Dènes (1954-2005), în mai multe etape, începând cu anul 1989, când au fost săpate suprafețele A, B, C și E, aceasta din urmă continuată și în anul 1990. La reluarea săpăturii, în anul 1995, I. Dènes a modificat indicativul suprafețelor astfel: I, II, V – 1995, III, IV, VI, VII – 1996, VIII – 2003, IX – 2001, X – 2002 și XI – 2003. Suprafața cercetată are aproximativ 16 m pătrați, iar grosimea pachetului sedimentar a fost de aproximativ 1,30 m. Dènes nu a evacuat sedimentul rezultat din săpătura arheologică, a recuperat doar materialul arheologic macro, litic și faună, și nu a utilizat sita în vederea recuperării materialelor micro, resturi debitaj și dentiție. Cercetarea sa arheologică ne este bine detaliată în meticolosul său jurnal, document predat, împreună cu o parte a materialele arheologice rezultate, de soția sa, Ildiko Dènes, Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe. Materialul litic atribuit Paleoliticului mijlociu, descoperit în campaniile derulate de I. Dènes în Abri 122, alcătuiește un eșantion numeros și variat, formată din 1938 piese litice, asociate cu faună de erbivore și carnivore; o prezentare mai detaliată a fost inclusă în două studii apărute recent¹.

Săpătura lui I. Dènes a fost efectuată prin înregistrarea materialului arheologic folosind trei coordonate, fapt ce a permis raportarea acestuia la un unic punct zero și corelarea rezultatelor cu noile săpături (Fig. 3).

Din anul 2014 a fost reluată cercetarea arheologică în grotă plasată la extremitatea abri-ului, unde se concentrează o etapă ocupațională atribuită Paleoliticului mijlociu. Colecția litică include puțin peste 1000 de piese, asociate cu o faună. Cele mai multe resturi identificabile de mamifere au fost atribuite rumegătoarelor de talie mare (*Bos primigenius*, *Bison priscus*) și medie (*Capreolus capreolus*, *Capra ibex*). *Ursus spelaeus* edomină fauna carnivorelor, dar sunt prezente și resturi de leu de peșteră (*Panthera leo spelaea*) și rămășițe de lup (*Canis lupus*)². Microvertebralele asociate sugerează existența unui climat temperat în

zonă, mai rece decât cel actual³.

Obiectivele și scopul proiectului de cercetare arheologică din anul 2022: obiectivul general asumat a fost cercetarea în ansamblu a locuirii umane din perioada Paleoliticului mijlociu în situl Abri 122 – Cheile Vârghișului. Cercetarea a avut în vedere recuperarea integrală a materialului arheologic din sedimentul lăsat de I. Dènes în aria Abri 122 (Fig. 2), prin spălarea acestuia și trecerea prin site succesive. Rezultatele au fost extrem de încurajatoare: au fost identificate numeroase resturi de debitaj, așchii cu dimensiuni reduse, precum și dentiție numeroase fragmente de oase.

Abstract:

The objectives and purpose of the 2022 archaeological research project: the general objective assumed was the overall research of human habitation from the Middle Paleolithic period in the site Abri 122 – Vârghișului Gorges. The aim of the research was the complete recovery of the archaeological material from the sediment left by I. Dènes in the Abri 122 area, by washing it and passing it through successive sieves. The results were extremely encouraging: numerous remains of debitage, small-sized chips, as well as dentition numerous bone fragments were identified.

Bibliografie:

Cosac., Murătoreanu., Niță., Radu, Dumitrașcu, Vasile 2019 - Cosac., M., Murătoreanu., G., Niță., L., Radu, Al., Dumitrașcu, V., Vasile, St., *Paleoliticul mijlociu din situl Abri 122 – Cheile Vârghișului (jud. Harghita) – rezultatele lui István Dènes*, Arheovest, VII, JATEPress Kiadó Szeged 2019, p. 57-74.

Cosac., Murătoreanu., Veres, Niță, Schmidt, Hambach, Radu, Cuculici, Buzea, Ștefan, Mărgărit, Vasile, Dumitrașcu, Robu, etculescu, Sava, Georgescu, Șerbănescu, Geambașu 2021 -Cosac M., Murătoreanu G., Veres D., Niță L., Schmidt C.,Hambach U., Radu A., Cuculici R., Buzea D. L. Ștefan D.,Mărgărit M., Vasile Ș., Dumitrașcu V., Robu M., PetculescuA., Sava T., Georgescu V., Șerbănescu G., Geambașu I., *Recent archaeologicalresearches in the Vârghiș Gorgeskarstarea (EasternCarpathians, Romania). A synthesis of the 2014-2020 campaigns, Materiale și Cercetări Arheologice Supplementum 1*, p. 325-350.

¹ M. Cosac et alii., 2019; M. Cosac et alii., 2021.

² Cosac et alii., 2019, p. 329-330.

³ Cosac et alii., 2021, p. 330.

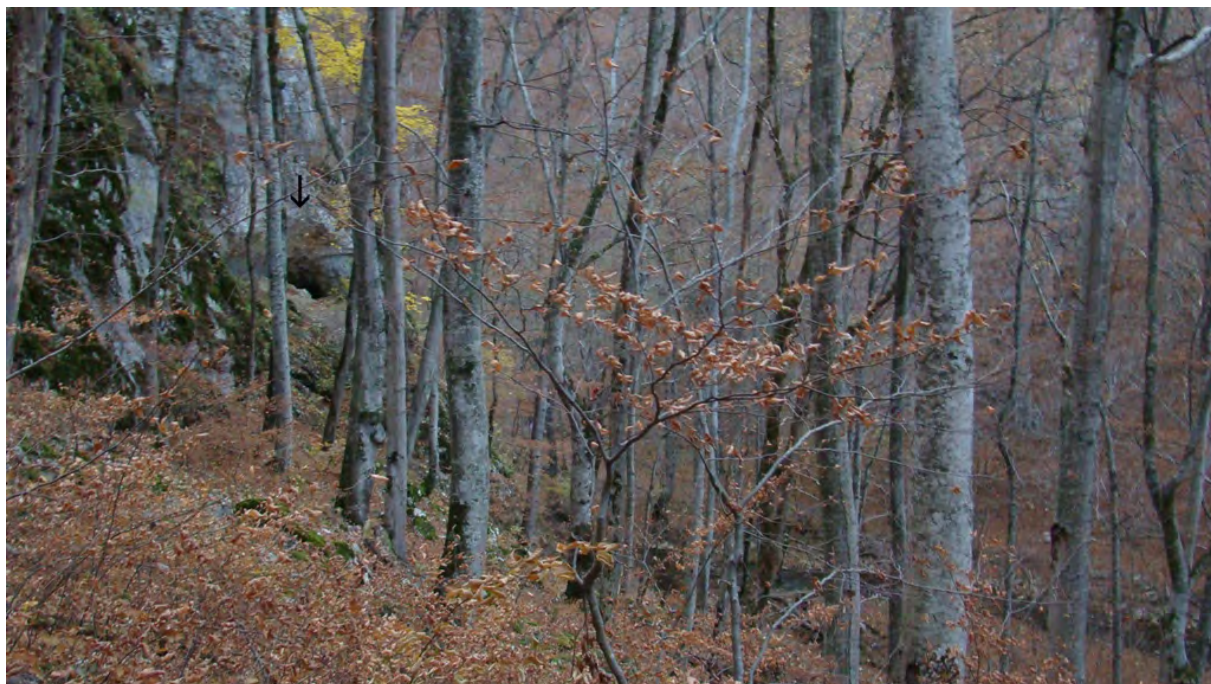

Fig. 1. Amplasarea sitului Abri 122

Fig. 2. Sediment passim rezultat din cercetarea Dènes

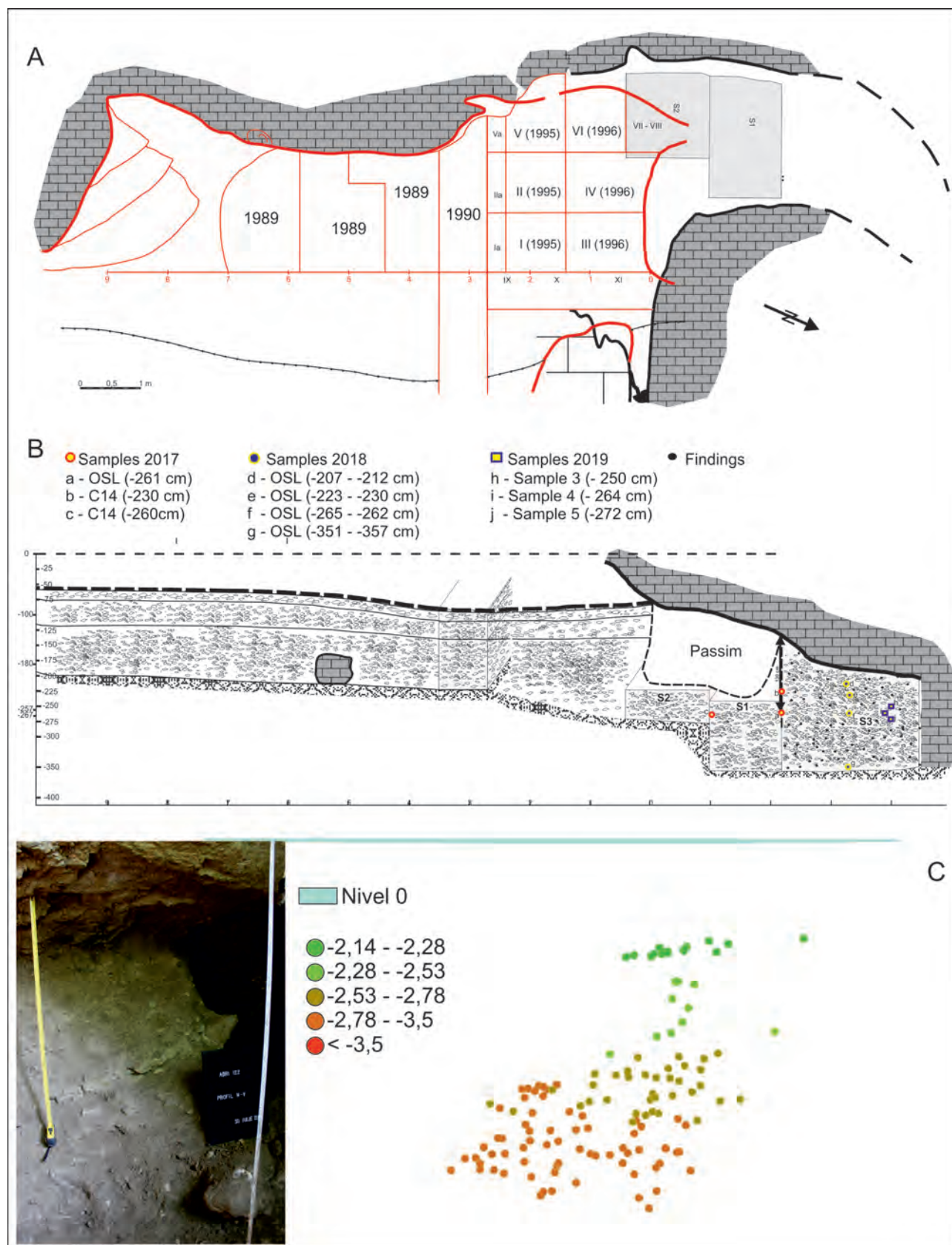

Fig. 3. Planul general al săpăturilor

189. Orăștie, jud. Hunedoara**Punct: Casa Vulcu****Tip de sit:** 113 (așezare urbană)**Încadrare cronologică:** 432 (epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 87647.31; **Cod LMI:** HD-II-m-B-03386**Autorizație nr.** 161/28.04.2022**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic - membru colectiv (ICSU Sibiu).**Perioada desfășurării cercetării:** 2.05 - 30.06.2022

Cercetarea arheologică de supraveghere s-a impus ca urmare a faptului că imobilul se află în centrul istoric al localității, la câțiva metri nord-vest de Cetatea Orăștiei și cu ocazia renovării acestuia s-a cerut supraveghere arheologică întrucât se intervenea în sol la nivelul fundației. S-a stabilit că intervenția să se facă pe casete până la nivelul fundației și nu pe toată suprafața deodată. Aceste casete au fost stabilite la distanță unele de celelalte pe motivul să nu fie afectată fundația și elevația imobilului. Astfel s-a făcut supravegherea la fiecare adâncire.

Casa Vulcu a fost construită la începutul secolului al XIX-lea în stilul „Art Nouveau” de către familia Vulcu, o familie înstărită de comercianți. De-a lungul timpului casa a aparținut familiei, dar în 1989 ultimii proprietari din această familie au părăsit țara și a trecut în proprietatea statului român. Până în 2004 au funcționat diverse magazine, iar din 2004 casa intră pe lista monumentelor istorice și este retrocedată urmașilor familiei. Stilul „Art Nouveau” al clădirii se remarcă prin acoperișul din mozaic colorat din ceramică, prin detaliile de pe fațadă ce se încadrează în secesiunea austriacă de la începutul sec. XX ș.a.

Săpături arheologice pe strada Ion Creangă au avut loc în anul 2020 cu ocazia unor lucrări la canalizare. Aici a fost descoperită o fundație din piatră¹.

Rezultatele cercetării

Caseta C1. Adâncire s-a făcut cu un excavator până la descoperirea unei fundații vechi (Fig. 1 și Fig. 2) după care s-a intervenit manual cu hârlețul și lopata. Sub fostul stratul de asfalt este o umplutură de nivelare de pietriș și beton spart. Sub acesta este un pietriș, care acoperea așa cum a rezultat în urma adâncirii și o fundație veche din piatră lipită cu mortar. Zidul este gros de aproximativ 50 cm. În pământul dinspre profilul de vest, deci între fundația veche descoperită și acest profil spre drumul actual, în pământ cu nisip și pietre au ieșit fragmente ceramice de secole XVI-XVII la adâncimea de -100-120 cm față de nivelul actual.

Caseta C2. S-a intervenit cu un excavator până la descoperirea unei fundații vechi (Fig. 1) în profilul de vest, după care adâncirea a continuat înspre clădire, între fundația descoperită și fundația clădirii actuale. Zidul vechi a fost surprins parțial în casetă, aproximativ 25-30 cm lățime. Restul intră în profilul de vest sub drumul actual. Acest zid este o continuare a zidului din C1. Legătura zidului dintre casetele C1 și C2 se poate observa în C8. Nu au fost găsite artefacte arheologice.

Caseta C3. Adâncirea în C3 de pe latura de nord nu a prezentat rezultate arheologice. Profilul arată un strat

masiv de pietriș.

Caseta C4. Adâncirea în casetă nu a prezentat rezultate arheologice. Profilul arată un strat masiv de pietriș, fiind o continuare a situației din C3.

Caseta C5. Adâncirea în C5 de pe latura de vest nu a prezentat rezultate arheologice. Profilul arată o umplutură masivă de pietriș. Au fost intervenții de canalizare în anii precedenți.

Caseta C6. În C6 de pe latura de sud a imobilului, în curtea acesteia, nu au ieșit ziduri, dar stratigrafia prezintă două niveluri arheologice. Astfel sub stratul actual compus din vegetație și pământ cu pietre mari, începând de la -40-60 cm față de nivelul actual avem un strat de cultură cu fragmente ceramice din perioada modernă și contemporană, iar sub acest strat până între -100-200 cm într-un pământ negru au ieșit fragmente ceramice medieval târzii.

Caseta C7. În această casetă au ieșit fundații din piatră și cărămidă, care la prima vedere păreau a ține de o anexă. Pentru lămurirea situației a fost trasată o suprafață de cercetare de 10 x 6 m. În urma cercetării a rezultat că este vorba de o pivniță sau de un buncăr (Fig. 3). În interiorul pivniței pe tencuiala de pe cărămidă este scrijelit anul 1946. Pivnița/buncărul avea boltă din cărămidă care pornea dintr-o fundație de cărămidă lată de 30 cm lipită de o fundație de piatră prinsă cu mortar. De asemenea fundația de cărămidă conținea și straturi cu piatră.

La vest de această pivniță, într-o „mini-sectiune” se poate observa profilul suprafeței curții până la 2 m față de nivelul actual, care arată că sub nivelul actual de călcare format din pietriș cu pietre mari și pământ este o umplutură de piatră cu bucăți de cărămidă, pietriș și pământ (Fig. 4). Sub acest nivel pare a fi fost o fundație a unui zid dărâmat. Sub acest zid este un nivel de călcare format din pământ lutos galben, urmat în adâncime de un strat medieval târziu format din pământ brun-negricios cu urme de cărbune, cu fragmente ceramice și oase de animale. Profilul a surprins și fundația din cărămidă a unui stâlp ce ținea de anexa clădirii actuale.

Caseta C8. Trasată pe latura de vest a imobilului între C1 și C3. Cercetarea de aici arată că zidul din C1 se leagă de cel din C3.

Caseta C9. Este o casetă săpată manual de către muncitori sub balconul clădirii de la stradă, pe latura de vest lângă caseta C1. Aici a ieșit ceea ce este cotul fundațiilor ieșite în C1, C8 și C3. Latura de nord a acestei clădiri cel mai probabil intră sub drumul din prezent.

Concluzii

Rezultate arheologice au fost pe latura de vest și de sud a Casei Vulcu. Astfel pe latura de vest s-a constatat existența unei fundații de la o casă medievală târzie și premodernă (secolele XVI-XVII). Această fundație a ieșit în casetele C1, C3, C8 și C9. Planimetria acestei fundații nu s-a putut determina deoarece în C3 fundația intră sub pavajul și drumul actual, dar poate fi pusă în legătură cu rezultatele cercetărilor de supraveghere din 2020 publicate în *Cronica Cercetărilor Arheologice din același an*². În schimb se poate observa că această fundație face un cot

¹ CCA 2020, p. 220-223.² CCA 2020, p. 220-223.

În partea de nord, dar această latură intră cel mai probabil sub drumul actual. În general fundația este din pietre de dimensiuni mijlocii lipite cu un var alb. În umplutura de la vest de această fundație au fost găsite fragmente ceramice ce țin de secolele XVI-XVII.

Pe latura de nord a clădirii nu sunt urme arheologice, stratigrafia arată un nivel masiv de pietriș. Casetele au fost de mici dimensiuni datorită spațiului mic dintre drumul actual și Casa Vulcu și făcute de firma de construcția în interesul lor.

Pe latura de est a imobilului situația nu ne este cunoscută.

Pe latura de sud a clădirii casetele au arătat existența a două niveluri arheologice, unul modern și contemporan și altul medieval. Au fost găsite fundațiile unei pivnițe. Aceasta pare a fi construită în 1946 așa cum arată o scrijelitură pe tencuiala de pe latura de nord din interior al pivniței.

Pe toată latura de sud a imobilului, în speță curtea actuală, au fost anexe ce țineau de clădirea actuală cu camere de mici dimensiuni unde se depozita marfa, iar de acest fapt poate ține ceea ce se vede în profilul de vest al extinderii din C7 unde a reieșit fundația unui stâlp de susținere. Fundație este din cărămidă, de mici dimensiuni (30 cm în lățime). Stratigrafia profilului de vest arată un nivel de călcare format din pământ lutos galben ce poate ține de anexele de pe latura de sud a clădirii. Sub acest strat vine un nivel medieval așa cum arată fragmentele ceramice descoperite.

Abstract

Archaeological results were on the west and south side of the Vulcu house. Thus, on the west side, the existence of a foundation from a late medieval and pre-modern house (16th-17th centuries) was found. This foundation came out in boxes C1, C3, C8 and C9. The planimetry of this foundation could not be determined because in C3 the foundation goes under the pavement and the current road, but it can be linked to the results of the 2020 surveillance research published in the Chronicle of Archaeological Research of the same year. Instead it can be seen that this foundation makes a bend in the northern part, but this side most likely goes under the current road. Generally the foundation is of medium sized stones stuck together with a white lime. Ceramic fragments from the 16th-17th centuries were found in the fill to the west of this foundation.

On the south side of the building, the boxes showed the existence of two archaeological levels, one modern and contemporary and the other medieval. The foundations of a cellar were found. This appears to have been built in 1946 as evidenced by a carving on the plaster on the north side inside the cellar.

Bibliografie:

Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2020.

Sabin Adrian Luca (coord.), *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, ediția a II-a, Sibiu, 2008.

Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, 1966.

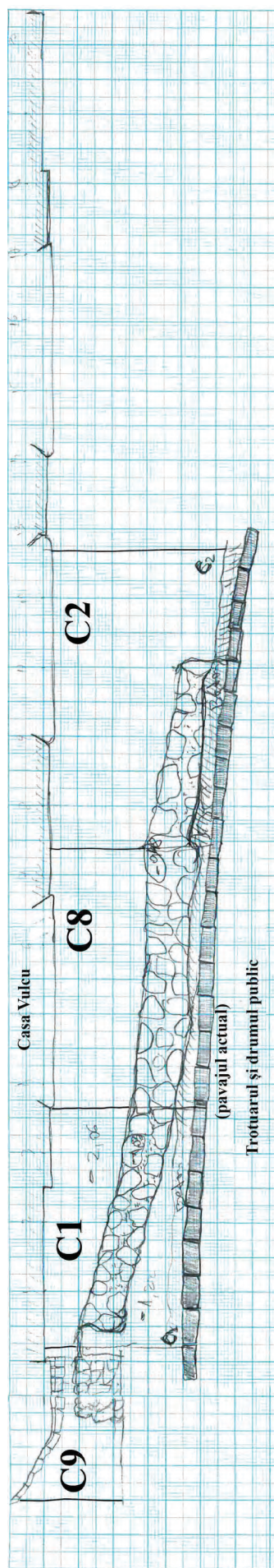

Fig. 1. Planul casetelor C1, C2, C8, C9

Fig. 2. Fundația din caseta C1

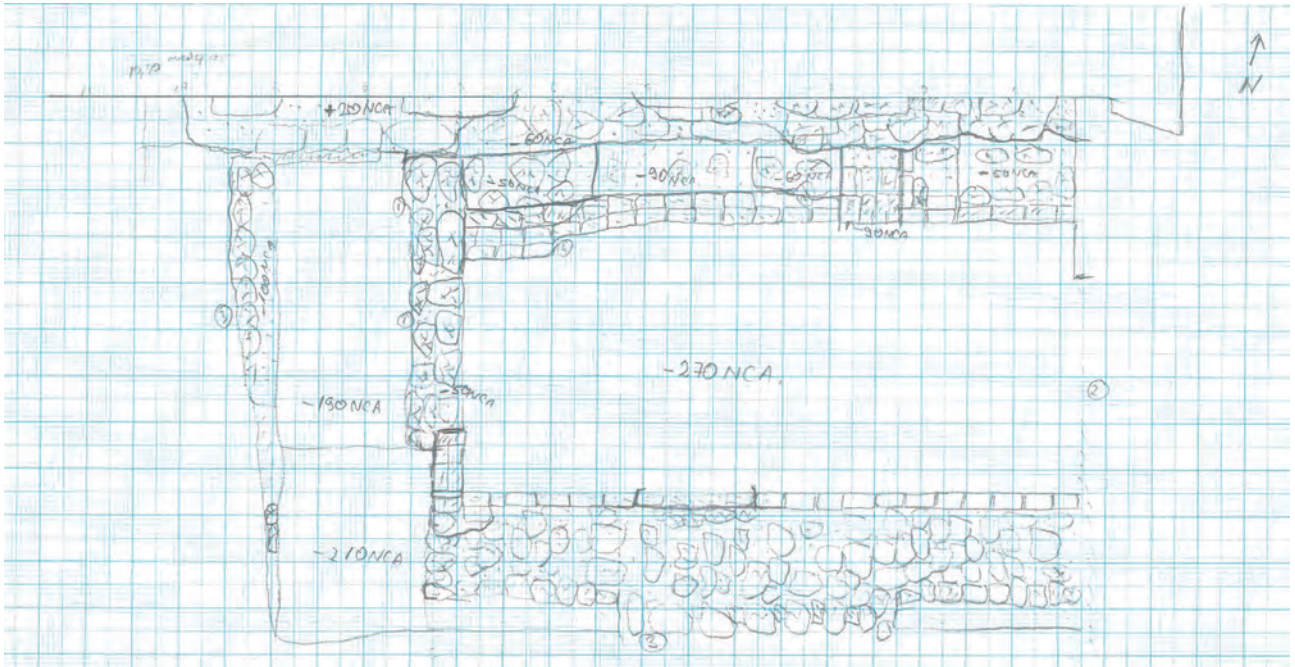

Fig. 3. Planul fundației din C7

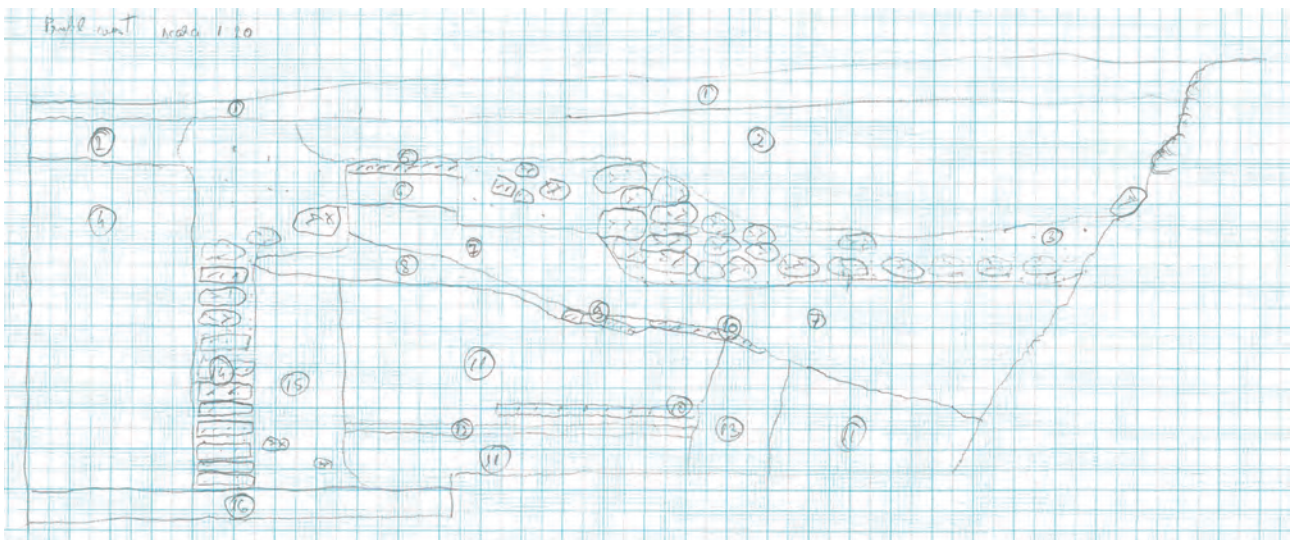

Fig. 4. Profil vest al casei din C7

190. Sebeșul de Jos, com. Turnu Roșu, jud. Sibiu

Punct: Biserica Ortodoxă Sebeșul de Jos

Tip de sit: 133 (biserică)

Încadrare cronologică: 5 (epoca modernă)

Cod RAN: 87647.31; Cod LMI: SB-II-m-B-12543

Autorizație nr. 218/02.06.2022

Colectiv: Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Alexandru Florin Cioltei - membru (ULB Sibiu)

Perioada desfășurării cercetării: 3 - 30.06.2022

Cercetarea arheologică preventivă de la Biserica Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” din Sebeșul de Jos (Fig. 1) a avut loc ca urmare a inițiativei preotului paroh Ion Popescu, care a demarat un proiect de restaurare a lăcașului de cult. Cercetarea arheologică preventivă s-a impus ca urmare a faptului că biserica este monument istoric, înscrisă în Lista Monumentelor Istorice. Au fost deschise 8 casete.

Adâncimile au fost luate după un punct fix vagris (W) care este pragul ușii actuale de la intrarea în biserică.

Rezultatele cercetării

În privința stratigrafiei situația nu prezintă date complexe. Avem stratul de umplutură și nivelare compus din zgură neagră sub care se află o argilă galbenă (steril arheologic), iar în gropile fundațiilor a fost turnat pietriș. Sub aceste strat au ieșit și fundațiile „Bisericii nr. 3”, biserica veche (Fig. 2). Peste pietriș și peste fundațiile vechii biserici a fost pus un strat subțire de nivelare din argilă afânată. Peste zgura neagră a fost o pardoseală din lemn peste care în 1989 a fost pusă o alta tot din lemn.

Caseta C1 a fost trasată pe latura de sud a naosului cuprinzând coloana care sprijină cupola. Sub stratul de zgură a ieșit fundația vechii biserici. Aceasta este lată de aproximativ 74-76 cm și este legată de fundația coloanei actuale a cupolei bisericii. Adâncirea a continuat la nord de această fundație până la talpa vechii fundații în perimetrul casetei.

Între fundație și zidul actualei biserici în colțul de sud-est al casetei a fost găsit un vas ceramic depus cu gura în jos, iar lângă acest vas era depusă o salbă din 7 monede găurite și prinse într-o sfoară păstrată parțial (monedele sunt medievale târzii) și o scoică (simbolul pelerinului creștin), de asemenea găurită, ce fuseseră prinse ca un șirag (Fig. 3).

Caseta C2 a fost trasată în naos în fața altarului la peretele de nord al actualei biserici. Cercetarea a dezvelit existența unui mormânt întreg (M1) de copil, orientat V-E și a unor oseminte redepuse (M2) (Fig. 4). În ceea ce privește M1 groapa acestuia era umplută cu argilă care conținea bucăți de cărămidă, urme de cărbune, cuie de sicriu. M1 ține de vechea biserică, „Biserica nr. 3”, fiind la nord-vest de absida altarului în afara vechii biserici. La momentul construcției actualei biserici a fost inclus între zidurile acesteia, neștiindu-se de el la momentul construcției.

În privința lui M2, acesta are osemintele redepuse într-o groapă amestecată cu argilă și pietriș. Mormântul a fost deranjat de săparea fundației bisericii vechi, ceea

ce sugerează existența unui posibil lăcaș de cult din lemn („Biserica nr. 2”), înainte de ridicarea bisericii vechi („Biserica nr. 3”) de zid (adică din piatră și cărămidă).

Caseta C3 a fost trasată în pronaosul actualei biserici în colțul de sud-est unde este și fundația coloanei de susținere a cupolei și a zidului ce desparte naosul de pronaos. În urma cercetării, imediat sub zgură a ieșit fundația „Bisericii nr. 3”. Aceasta aici face cotul care închidea naosul și pe unde se făcea trecerea la pronaos. Se observă o puternică lățire a zidului la închidere la cot (joncțiunea naos-pronaos) sugerând existența cel mai probabil a unei coloane ce susținea cupola bisericii nr. 3. Între acest zid de fundație și peretele actualei biserici s-a continuat cu adâncirea până la talpa fundației vechi aflată la aproximativ -0,64 m vagris. Vechea fundație a ieșit la +0,01 m vagris.

Caseta C4 a fost trasată pe partea opusă paralel cu C3. Trasarea ei a urmărit surprinderea cotului de nord și a fundației de zid care despărțea naosul de pronaos. Fundația vechii biserici a fost curățată cât să fie evidențiată. Vechea fundație se afla la același nivel cu punctul vagris, pragul ușii.

Caseta C5 a fost trasată pe axul bisericii actuale înspre sud și s-a urmărit surprinderea altarului vechii biserici, ca apoi să fie extinsă pentru a fi surprinsă toată latura de sud a absidei și umărul cu latura de sud a naosului (Fig. 5). Adâncirea s-a făcut atât cât să se contureze fundația absidei. Absida este la +0,25 m față de vagris. De asemenea nu are o formă semicirculară, ci poligonală.

Caseta C6 a fost trasată pentru evidențierea fundației zidului vechii biserici la joncțiunea cu fațada vestică de pe latura de sud a bisericii. Fațada vestică a fost refolosită și inclusă în fațada de vest a actualei biserici. Fundația se afla la +0,03 m față de vagris.

Caseta C7 a fost trasată pentru a urmări evidențierea fundației vechii biserici la joncțiunea cu fațada vestică, pe latura de nord a bisericii. Adâncirea la care era această fundație e +0,13 m vagris.

Caseta C8 a fost deschisă pentru lămurirea fundației în zona umărului vechii bisericii unde se face joncțiunea absidei altarului cu latura de nord a naosului. A fost observată pornirea unei laturi longitudinale care unea latura de nord de cea de sud, dar aceasta nu este în fapt o fundație fiind turnat un mortar pe pietre așa încât să existe stabilitate pentru iconostas și pentru catapeteasmă. De asemenea situația a arătat că umărul este mai lat decât fundațiile laterale și fundația absidei ceea ce arată că susținea stâlpii cupolei vechii biserici. Fundația veche se afla la +0,075 m față de vagris.

Concluzii

Cercetarea arheologică a pus în evidență fundațiile unei vechi biserici de zid („Biserica nr. 3”). Au fost dezvelite două morminte ce țin de vechiul cimitir ce a funcționat în jurul vechii biserici („Biserica nr. 3”). Morminte sunt în prezent în fața catapeteasmei/iconostasului de pe latura de sud a naosului a actualei biserici. Din inventarul arheologic amintim de fragmente de cărămizi de paviment, de țigle din acoperișul vechii biserici și de un vas ceramic cu 4 monede și o scoică de mare ce au făcut parte dintr-o salbă.

Biserica veche (biserica nr. 3) a fost o biserică sală cu pronaos, naos și altar poligonal și cu un turn pe latura de vest, fiind cu circa 6 m mai scurtă și cu cca. 2 m mai îngustă decât biserica actuală (biserica nr. 4). Fundațiile vechii biserici sunt păstrate în condiții foarte bune, fiind demantelată cu mare grijă.

Coroborând datele cercetării arheologice cu pisană din turn și cu reprezentarea pe harta Iosefină, în ceea ce privește cronologia monumentelor de cult din zid, putem spune că „Biserica nr. 3” datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind una dintre cele mai vechi biserici ortodoxe de zid din zona Sibiului.

În ceea ce privește nivelul la care au ieșit fundațiile bisericii nr. 3 acestea sunt la suprafață fiind acoperite cu un strat subțire de argilă afânată (refolosită) și o zgură ce a fost adăugată înainte de 1989 când peste pardoseala de lemn a fost adăugată o altă pardoseală de lemn. Adâncimile la care sunt fundațiile față de punctul vagris fix luat față de pragul intrării în pronaosul situația este următoarea: fundațiile absidei poligonale sunt la +0,25 m W; fundațiile laturii de nord a naosului sunt la +0,075 m W; fundațiile laturii de sud sunt între -0,08 m W și +0,02 m W; fundațiile laturii de nord a pronaosului sunt între 0 m spre est și +0,13 m W spre vest; fundațiile laturii de sud a pronaosului sunt între +0,01 și +0,03 m W.

În ceea ce privește „Biserica nr. 1” și „Biserica nr. 2” acestea au fost biserici din lemn fiind menționate în memoriile comunității.

Bibliografie:

Nicolae Sasu, *Sebeșul de Jos: monografie*, Editura Armanis, Sibiu, 2016.

Matei Eugen Stoean, *Ctitorii ale oamenilor liberi – arhitectura bisericilor de zid ale românilor din zonele de graniță dintre Oltenia, Muntenia și Transilvania (1700-1850)*, 2021.

Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, 1966.

Abstract

Archaeological research has revealed the foundations of an old wall church (“Church no. 3”). Two graves belonging to the old cemetery that functioned around the old church (“Church no. 3”) were discovered. Graves are currently in front of the pediment/iconostasis on the south side of the nave of the present church. From the archaeological inventory we mention fragments of paving bricks, tiles from the roof of the old church and a ceramic bowl with 4 coins and a sea shell that were part of a salva.

The old church (church no. 3) was a hall church with a pronaos, nave and polygonal altar and with a tower on the west side, being about 6 m shorter and approx. 2 m narrower than the current church (church no. 4). The foundations of the old church are kept in very good condition, having been dismantled with great care.

Corroborating the data of the archaeological research with the pisană in the tower and with the representation on the Iosefina map, regarding the chronology of the cult monuments in the wall, we can say that “Church no. 3” dates from the first half of the 18th century, being one of the oldest walled Orthodox churches in the Sibiu area.

Regarding “Church no. 1” and “Church no. 2” these were wooden churches being mentioned in the community’s memoirs.

Fig. 1. Biserica actuală din Sebeșul de Jos („Biserica nr. 4”)

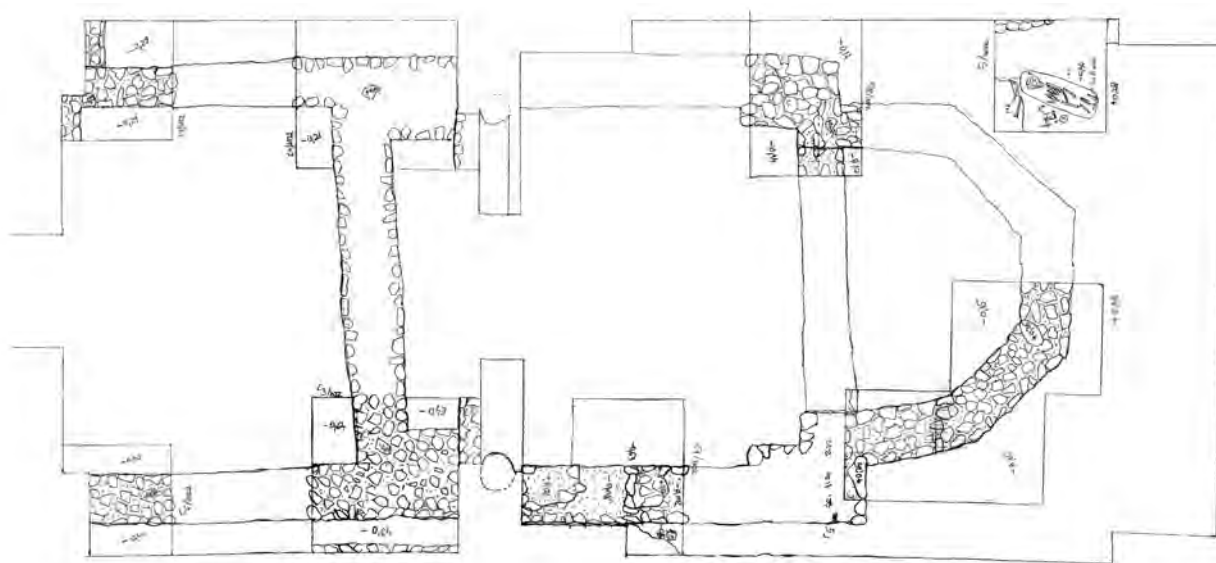

Fig. 2. Planul „Bisericii nr. 3” (biserica veche de zid)

Fig. 3. Monede și scoică ce țin de o salbă, simbol al pelerinului creștin, ieșite în caseta C3

Fig. 4. Mormintele M1 și M2 din caseta C2

Fig. 5. Fundațiile altarului vechii biserici de zid („Biserica nr. 3”) din caseta C5

192. Șmig, comuna Alma, jud. Sibiu**Punct: Biserica evanghelică Șmig****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 161 (Hallstatt timpuriu); 43 (epoca medievală)**Cod LMI:** SB-II-m-A-12562**Autorizație nr.** 283/18.07.2022**Colectiv:** Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Maria Emilia Țiplic (ICSU Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea (ULB Sibiu) - membrii colectiv de cercetare)**Perioada desfășurării cercetării:** 19 - 31.08.2022

În cadrul unui proiect de restaurare a bisericii s-a cerut expertiză arheologică, biserica fiind monument istoric. Cercetarea arheologică preventivă a continuat săpăturile arheologice începute în anul anterior. În campania din anul 2022 cercetarea a continuat cu alte 2 secțiuni (S2 și S3) și 2 casete (C4 și C5) (Fig. 5). Acestea au fost amplasate astfel: S2 pe exteriorul bisericii pe latura de nord a corului unde a existat o sacristie, la joncțiunea navei cu corul; S3 în exterior pe latura de sud a corului la joncțiunea dintre navă și cor; C4 în interiorul bisericii pe latura de vest în colțul de nord-est; C5 în interiorul bisericii pe latura de sud a corului începând de la arcul de triumf al corului.

Adâncimea la care acestea au fost săpate după un punct fix wagriss luat la pragul intrării de pe latura de sud a bisericii.

Întrucât a fost identificat un nivel preistoric în prima campanie, în următoarele campanii s-a urmărit de asemenea obținerea a câtor mai multe detalii cu privire la această perioadă istorică.

Rezultatele cercetării

Caseta C4 a fost trasată pe latura de vest și de sud a bisericii în colțul de S-V. Trasarea ei a vizat obținerea de informații cu privire la fundațiile laturilor de sud și de vest, dar și a nivelului preistoric întrucât în caseta C3 din 2021 amplasată paralel în colțul de nord-vest a ieșit un vas de provizii preistoric.

În urma cercetării s-au constatat următoarele. Biserica a avut o pardoseală din cărămidă de diferite dimensiuni ce a ieșit la -24 cm W, sub un strat de nisip de nivelare pentru actuala pardoseală din scânduri. De asemenea la aceeași adâncime înspre peretele de sud este o dărâmătură din piatră prinsă cu mult mortar. Fundația are decroș, mai bine conturat pe latura de sud, mai slab conturat pe latura de vest. Fundațiile se țin. Există și un mormânt (M6) de copil. În ceea ce privește nivelul preistoric în stratul de cultură specific acestuia au ieșit câteva fragmente, fără să apară vreun complex. Acest strat preistoric a fost deranjat de un groapa mormântului M6.

Descrierea mormântului:

M6/C4 (Fig. 1). Orientare: V-E. Tip mormânt: individual. Stare: întreg. Gen: copil (infant, bebeluș). Dimensiunea totală a mormântului este de 40 cm (ce se vede, intră în profilul de est). Dimensiunea cranului: 14 x 12 cm. Dimensiunea bazin: aprox. 10 cm. Dimensiunea femurului: 8 cm. Poziția brațelor: întinse pe lângă corp. Poziția antebrățelor: aduse spre bazin. Materiale: -.

Umplutura: pământ negru fără materiale de construcție. Adâncimea: -100 cm NCA (-27 cm W).

Ambele fundații au talpa la -150 cm W, se țin, au decroș, dar mai bine conturat pe latura de sud. Sunt realizate din pietre medii, mari și foarte mari prinse cu mortar alb.

Caseta C5 a fost trasată în corul bisericii pe latura de sud de la arcul de triumf înspre est. Trasarea secțiunii a urmărit obținerea de informații cu privire la fundația corului pe latura de est și a relației cu arcul de triumf.

Cercetarea arheologică a arătat existența unui nivel de călcare printr-o pardoseală de cărămidă (Fig. 2) bine păstrată (la +2 cm W), sub care s-a aflat un pământ negru ce a fost depus peste un alt nivel de călcare/de construire din piatră prinsă cu pământ și mortar (la -14 cm W). S-a observat existența unor gropi ce puteau ține de morminte, dar acestea lipseau, ca și cum au fost scoase la un moment dat din cor. În pământul negru s-au găsit câteva fragmente ceramice din preistorie, epoca fierului.

Fundațiile corului și a arcului de triumf au fost realizate în același timp, iar acestea se țin. Adâncimea la care a ieșit talpa acestora este la -112 cm W. Fundația corului, dar și a arcului de triumf au decroș de 10-12 cm.

Secțiunea S2 a fost trasată în exteriorul bisericii pe latura de sud a corului la joncțiunea corului cu nava unde a fost o sacristie. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la existența sacristiei și a relației dintre cor și navă la nivelul fundației.

Cercetarea arheologică a surprins un nivel de dărâmătură aflată sub stratul vegetal (la -25 cm W). Dărâmătura conținea pietre de dimensiuni medii și mari, bucăți de cărămidă, mortar. Sub această dărâmătură este un nivel de pavaj (-70 cm W) realizat din cărămidă ce a fost la un moment dat pardoseala sacristiei (Fig. 3). Cărămizile sunt de dimensiuni 16 x 32 x 6 cm (lățime, lungime, grosime). Alte bucăți de cărămidă sunt de 14 x 14 x 6 cm. În același timp s-a conturat umplutura ce a acoperit fostul zid de nord al sacristiei (amprenta). Aceasta este lată de aprox. 70 cm.

Săpătura a continuat cu lămurirea situației în ceea ce privește amprenta zidului sacristiei. Astfel ne-am adâncit până înspre ceea ce pare a fi talpa fundației zidului sacristiei întrucât fundul acestei amprente conținea pietre de dimensiuni medii și mari prinse în mortar (imag. 33).

Alte informații avem în privința actualului contrafort. Acesta a fost realizat în două etape. Prima etapă arată că a fost ridicat în același timp cu corul, deoarece fundațiile se țin. În a doua etapă a fost adăugată o contrapondere ce a fost construită pe o fundație nouă și adosată contrafortului vechi. Sacristia fusese deja dărâmată când a fost construită aceasta a doua fază a contrafortului. Sacristia a fost lipită la un moment dat de vechiul contrafort.

Secțiunea S3 a fost trasată în exteriorul bisericii pe latura de sud a corului la joncțiunea acestuia cu nava. Trasarea ei a urmărit obținerea de informații cu privire la fundațiile corului, navei și a contrafortului.

Cercetarea arheologică a arătat existența unui nivel de înmormântare, însă mormintele au fost deranjate din vechime. Descrierea mormintelor:

M7/S3. Stare: groapă cu oase redepuse (părți din craniu și alte oase). Craniul era de 16x14 cm. Adâncimea: -36 cm NCA (-2 cm W).

M8/S3. Orientare: V-E. Tip mormânt: individual. Stare: tăiat din vechime de la stern în jos. Gen: adult. Dimensiunea totală a mormântului este de 36 cm (ce a mai rămas). Dimensiunea cranului: 20x16 cm. Dimensiunea bazin: -. Dimensiunea femurului: -. Poziția brațelor: întinse pe lângă corp. Poziția antebrățelor nu se cunoaște. Materiale găsite în umplutura mormântului: materiale de construcție. Umplutura: pământ cu materiale. Adâncimea: -36 cm W.

M9/S3. Stare: deranjat/redepus. Groapă cu în care s-au păstrat bucăți din calotă. Adâncimea: -48 cm W. umplutura: pământ cu piatră, cui de sicriu și urme de tencuială.

Contrafortul este adosat navei, iar fundațiile navei și a corului se țin (Fig. 4). Talpa fundațiilor este la -116 cm W (adâncimea la talpa contrafortului nu se cunoaște).

Concluzii

După cercetările arheologice din anii 2021 și 2022 sunt următoarele observații:

- În interior, biserica a avut o pardoseală de cărămidă.
- Această pardoseală a fost și în sacristie, aflată pe latura de nord a bisericii, surprinsă arheologic (secțiunea S2).
- Sub această pardoseală a mai existat un nivel de călcare sau de construcție (piatră prinsă cu mortar din mult nisip).
- Fundațiile corului, a navei și contraforturilor (excepție cei aflați la joncțiunea navei cu corul) se țin și sunt realizați în aceeași perioadă. Contrafortii de la joncțiunea navei cu corul sunt adăugați mai târziu.
- Un orizont de înmormântare timpuriu dinaintea de trecerea comunității săsești la reformă cu morminte orientate V-E: M1 (C1/2021), M6 (C4/2022), M8 (S3/2022). Acest vechi orizont de înmormântare a fost deranjat de alte intervenții la biserică și de înmormântări târzii, așa cum arată o groapă cu oseminte redepuse M5 (S1/2021), M7 (S3/2022), M9 (S3/2022).
- Un orizont de înmormântare ce ține de trecerea la reformă cu morminte orientate E-V (M2/C2/2021) și N-S (M3/S1/2021), (M4/S1/2021).

Mormânt M6/C4 din pronaos este de copil (infant). Groapa acestuia a fost săpată în pământ negru fără materiale de construcție. Cel mai probabil mormântul este din orizontul timpuriu, posibil din secolul al XIV-lea. Alte morminte din biserică conțin în groapa săpată pământ cu impurități, ceea ce arată că au fost înmormântați târziu, în secolele XVIII-XIX când au avut loc intervenții importante la biserică (ce pot fi legate de reparațiile la acoperiș din 1765). Avem un astfel de strat reprezentat în casetele de cercetare din cor, unde spre exemplu în C1 sunt straturile 11 și 9, dar și piatra de mormânt așezată în cant de sub stratul 11. În C5 tot din cor straturile 3, 4, 7 arată acel nivel de construcție, deranjat și aici de înmormântări. În sacristie în S2 nivelul acesta pare a fi reprezentat de stratul 8.

Abstract

The 2022 research complements the previous year's results. Inside, the church had a brick floor, which also came out in the former sacristy, located on the north side of the church, archaeologically surprised (section S2). Underneath this floor there was also a treading or building level (stone set with mortar from a lot of sand).

Tomb M6/C4 in the pronaos is of a child (infant). His pit was dug in black soil without building materials. Most probably the tomb is from the early horizon, possibly from the 14th century. Other graves in the church contain soil with impurities in the excavated pit, which shows that they were buried late in the 18th-19th centuries when important interventions took place in the church (which may be related to the roof repairs of 1765).

Fig. 1. Caseta C4 și mormântul M6

Fig. 2. Caseta C5 cu pardoseala de cărămidă

Fig. 3. Secțiunea S1 și rezultatele de la vechea sacristie

Fig. 4. Secțiunea S2 și fundațiile contrafortului și a navei

Fig. 5. Planul bisericii din Șmig și amplasarea secțiunilor și a casetelor

192. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu

Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5A

Tip de sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 153 (epoca bronzului târziu), cultura Gava

Autorizație nr. 323/18.08.2022

Colectiv: Ioan Marian Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)

Perioada desfășurării cercetării: 19 - 31.08.2022

Cercetarea arheologică preventivă s-a impus ca urmare a faptului că terenul se află în aria de protecție a unui sit arheologic din epoca bronzului, descoperit de curând de colegii de la Muzeul Astra din Sibiu. În locul unde proprietarul dorește să ridice o casă a fost deschisă o suprafață de 7 x 15 m în care a avut loc cercetarea.

Rezultatele cercetării

Cercetarea a arătat că sub stratul vegetal gros de 20-30 cm este un nivel de pământ negru de 20 cm (-30-50 cm față de nivelul actual) cu urme slabe de material arheologic. Următorul strat, gros de 30-40 cm (-50-80 cm față de nivelul actual) conține material arheologic de tip fragmente ceramice ce arată existența unei așezări din perioada epocii bronzului târziu. *In situ* nu a fost surprinsă vreo locuință, dar au fost delimitate 4 complexe unde erau aglomerații de fragmente ceramice.

Cx1 a fost delimitat înspre profilul de est (Fig. 1). Ceramica este de culoare cărămizie cu o nuanță deschisă (Fig. 2). Fragmentele prezintă pe suprafață caneluri. Cx 2 se află la nord de Cx 1 înspre profilul de est (Fig. 1). Fragmentele ceramice sunt din pastă degresată cu nisip cu bob mare, arderea slabă, culoarea roșiatică, grosimea până în 10 cm (Fig. 3). În Cx 3 au ieșit ceea ce pare a fi resturile de la o tăviță (Fig. 4). Cx 4 conține fragmente ceramice de la diferite vase.

În stratul de cultură au fost găsite diverse fragmente ceramice printre care remarc un perete de vas cu un brâu alveolat, un fragment cu buza striată, fragment de perete cu un decor compus din incizii și striuri (Fig. 5).

Concluzii

Cercetarea arheologică preventivă de pe strada Atelierului nr. 5 din localitatea Șura Mare, jud. Sibiu, a produs noi rezultate arheologice, semnalând existența unei așezări din epoca bronzului târziu pe teritoriul localității Șeica Mare la ieșirea spre Sibiu. Aceste cercetări, coroborate cu cele de pe strada Atelierului 9C și 5B au relevat unei așezări ce ține de cultura Gava.

Nu au fost surprinse locuințe însă în urma existenței unui strat de cultură cu fragmente ceramice a căror densitate se arată dinspre centrul suprafeței spre estul acesteia, precum și cele 4 complexe delimitate *in situ* în zona centrală și înspre profilul estic, putem presupune existența unei așezări ce se întinde înspre estul acestei zone cercetate. Cercetarea noastră a surprins cel mai probabil partea de margine a acestei așezări.

Abstract

The preventive archaeological research on Atelierului street no. 5 from the locality of Șura Mare, Sibiu county, produced new archaeological results, signalling the existence of a late bronze age settlement on the territory of the locality of Șeica Mare at the exit to Sibiu. These investigations, in conjunction with those on Atelierului street 9C and 5B, revealed a settlement belonging to the Gava culture. No dwellings were found, but due to the existence of a culture layer with ceramic fragments whose density can be seen from the centre of the surface towards its east, as well as the 4 complexes delimited *in situ* in the central area and towards the eastern profile, we can assume the existence of a settlement that extends to the east of this researched area. Our research most likely captured the edge part of this settlement.

Fig. 1. Complexele CX1 și CX2

Fig. 2. Fragmente ceramice din CX1

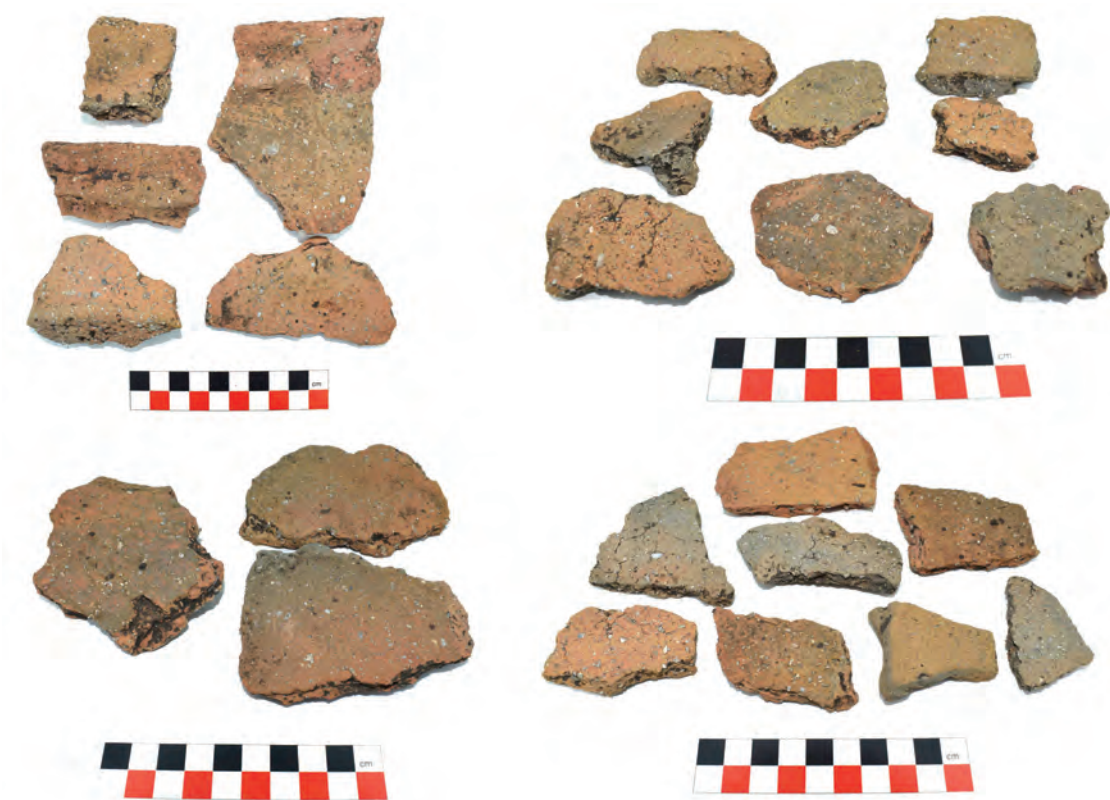

Fig. 3. Fragmente ceramice din CX2

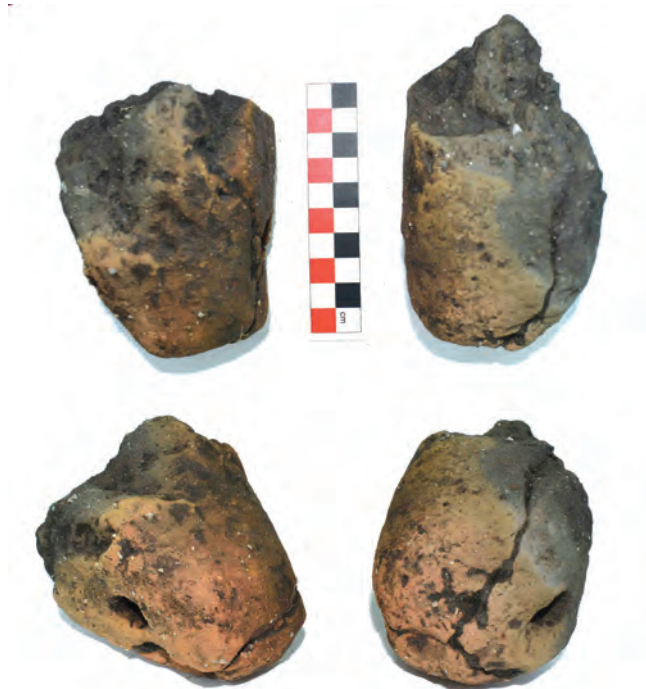

Fig. 4. Fragmentele de tăviță de lut din CX4

Fig. 5. Fragmente ceramice din stratul de cultură

193. Șura Mare, comuna Șura Mare, jud. Sibiu

Punct: Șura Mare - str. Atelierului nr. 5B

Tip de sit: 111 (așezare deschisă)

Încadrare cronologică: 153 (epoca bronzului târziu), cultura Gava

Autorizație nr. 395/03.10.2022

Colectiv: Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Adrian Nicolae Șovrea - membru colectiv de cercetare (ULB Sibiu)

Perioada desfășurării cercetării: 5 - 31.10.2022

Abstract

The preventive archaeological research on "Strada Atelierului no. 9C" from the town of Șura Mare, Sibiu county confirmed the archaeological results from the points "Strada Atelierului no. 5A" and "Strada Atelierului no. 5B", located north of our point in question. The rarity of ceramic fragments from the culture layer shows that at the point "Strada Atelierului no. 9C" we are on the edge of a Late Bronze Age settlement, but if it is confirmed that the vessel from the CX1 complex is a typical Bronze Age cremation urn we are also on the site of a Bronze Age necropolis.

Cercetarea arheologică preventivă s-a impus ca urmare a faptului că terenul se află în aria de protecția a unui sit arheologic din epoca bronzului. În locul unde proprietarul dorește să ridice o casă a fost deschisă o suprafață de 12 x 6,40 x 12,50 x 9,80 m în care a avut loc cercetarea. Proprietatea este situată în apropierea punctelor 5A și 5B de pe str. Atelierului (Fig. 1), la sud de acestea, puncte în care s-a făcut cercetare arheologică de același colectiv de arheologi și în care au ieșit urme arheologice.

Rezultatele cercetării

A fost trasată o suprafață (Suprafața 1) de 12 x 6,40 x 12,50 x 9,80 m. Terenul se află într-o pantă orientată de la est la vest înspre valea Hambei. Din această cauză adâncimea suprafeței diferă fiind mai adâncă înspre profilul estic și mai puțin adânc spre profilul vestic.

Stratul vegetal este gros de 40-50 cm înspre profilul estic și de 20-30 cm spre profilul vestic. Urmează un strat de pământ negru gros de 40-50 cm înspre profilul estic cu urme rare de material arheologic din fragmente ceramice din epoca bronzului târziu (cultura Gava). Urmează solul galben, steril arheologic.

In situ nu a fost surprinsă vreo locuință, dar a fost delimitat 1 complex (Cx 1) unde a fost identificat un vas (urnă cu rol de incinerare) (Fig. 2). Cx 1 a fost delimitat înspre profilul de sud al Suprafeței 1.

În stratul de cultură au fost găsite diverse fragmente ceramice printre care remarc un perete de vas cu un brâu alveolat, un fragment cu buza striată, fragment de perete cu un decor compus caneluri ușor adâncite ș.a.

Concluzii

Cercetarea arheologică preventivă de pe „Strada Atelierului nr. 9C” din localitatea Șura Mare, jud. Sibiu a confirmat rezultatele arheologice din punctul „Strada Atelierului nr. 5A” și „Strada Atelierului nr. 5B”, aflate la nord de punctul nostru în cauză. Raritatea fragmentelor ceramice din stratul de cultură arată că în punctele „Strada Atelierului nr. 9C” ne aflăm la marginea unei așezări din epoca bronzului târziu, dar dacă se confirmă că vasul din complexul Cx 1 este o urnă de incinerare tipică epocii bronzului ne aflăm de asemenea pe aria unei necropole din epoca bronzului.

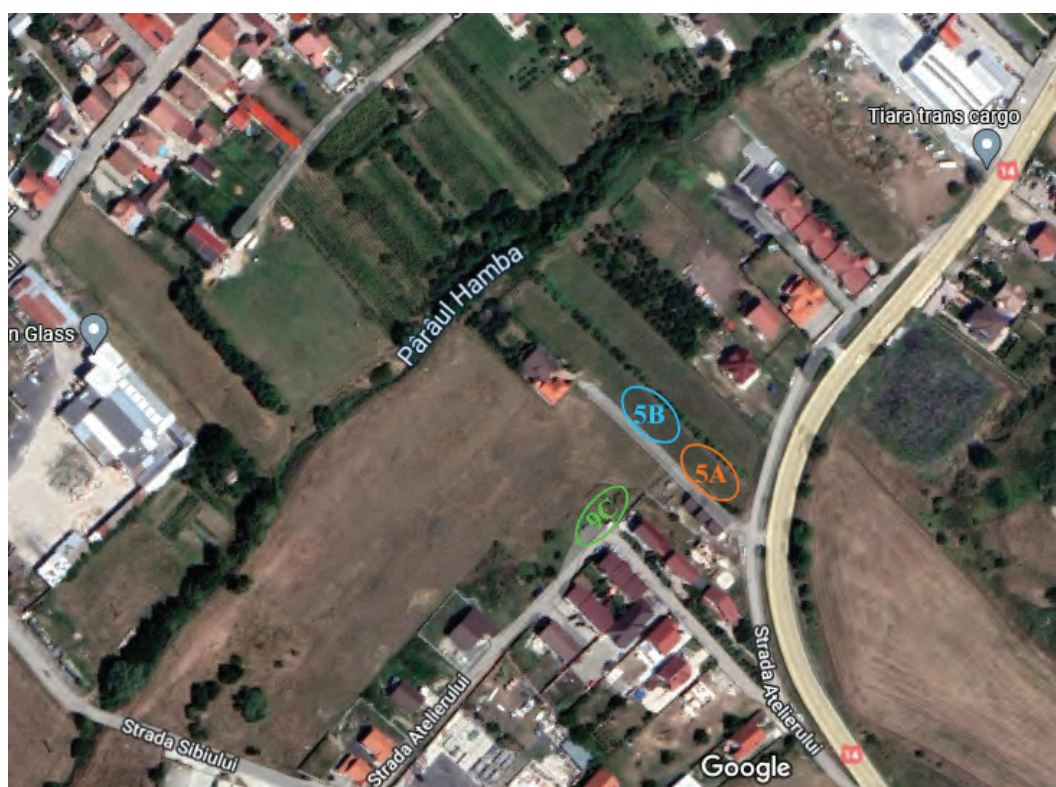

Fig. 1. Hartă cu localizarea punctelor 5A, 5B și 9C de pe strada Atelierului, Șura Mare

Fig. 2. Vasul tip urnă din CX1

194. Tazlău, com. Tazlău, jud. Neamț**Punct: Mănăstirea Tazlău****Tip de sit:** 13 (structură de cult / religioasă); 134 (mănăstire)**Încadrare cronologică:** 4 (epoca medievală); 5 (epoca modernă)**Cod RAN:** 124625.01; **Cod LMI:** NT-II-m-A-10706**Colectiv:** Constantin Preoteasa (CMN Neamț, Centrul Internațional de Cercetare a Culturii Cucuteni, MAEC „Gheorghe Dumitroaia” Piatra-Neamț) – responsabil științific, Silviu-Constantin Ceaușu (CMN Neamț, MIA Piatra-Neamț), Alexandru Gafincu (CMN Neamț, MIA Piatra-Neamț) – membrii colectiv cercetare**Perioada desfășurării cercetării:** 01.02 - 30.11.2022**Mănăstirea Tazlău**

(cod RAN: 124625.01; cod LMI: NT-II-m-A-10706)

Situată în apropierea confluenței Pârâului Peștiosu cu Râul Tazlău, Mănăstirea Tazlău este o ctitorie a lui Ștefan cel Mare, biserica fiind ridicată, conform pisaniei, în anii 1496-1497¹. Însă aceasta continuă viața unui lăcaș de cult mai vechi, aflat în apropiere, peste Pârâul Peștiosu, în punctul numit „Chetronia” sau „La Ceriul Mănăstirii”, unde cercetările arheologice anterioare au confirmat existența unei mici biserici de lemn încă din prima jumătate a secolului al XV-lea².

Cercetarea arheologică preventivă de la Mănăstirea Tazlău s-a realizat ca urmare a implementării proiectului „Restaurarea și valorificarea turistică și culturală a Ansamblului Mănăstirii Tazlău, județul Neamț”, în perioada 2018-2022, complexul monahal cunoscând din greu vicisitudinile timpului.

Prezentul proiect de investiție, implementat cu fonduri europene, a vizat toate componentele cunoscute la acea dată ale Mănăstirii Tazlău (cod RAN: 124625.01; cod LMI: NT-II-m-A-10706), și anume: Biserica „Nașterea Maicii Domnului” (cod LMI: NT-II-m-A-10706.01) – construcție datată în 1497, cu pridvor adăugat în 1596; ruine palat, ruine beci, ruine trapeză (cod LMI: NT-II-m-A-10706.02) – ansamblu datat în secolul al XVI-lea; turn-clopotniță (cod LMI: NT-II-m-A-10706.05) – monument datat în secolul al XVI-lea; turn de pază (cod LMI: NT-II-m-A-10706.06) – construcție datată în secolul al XV-lea, cu adăugiri din secolul al XVIII-lea; zid de incintă (cod LMI: NT-II-m-A-10706.07) – structură datată în secolul al XV-lea³.

În anii 2018-2022, în acord cu executantul lucrării, cercetarea arheologică preventivă a fost realizată prin intermediul a 48 de secțiuni și 11 casete, dispuse, atât în interiorul incintei fortificate, cât și în exteriorul acesteia. La acestea se adaugă suprafețele interioare ale construcțiilor vizate de proiect, investigarea realizându-se în cazul bisericii prin intermediul a 14 casete, a turnului-clopotniță prin 4 casete, a turnului de pază prin 2 secțiuni, iar a trapezei / palatului egumenesc prin 22 de casete și 2 secțiuni. În plus, a fost degajat și stratul de argilă de pe bolțile celor

două pivnițe ale trapezei / palatului egumenesc.

Sedimentul excavat a fost tamisat integral, ruinele diferitelor construcții (chilii, pavaje etc.) au fost protejate *in situ*, complexele arheologice funerare au fost demontate, artefactele au fost recoltate exhaustiv, iar înregistrarea datelor s-a realizat după un sistem de coordonate tridimensional, raportate altimetric la un punct de referință (P. 0), care a fost fixat pe pragul de intrare de pe latura sudică a pridvorului bisericii.

Biserica „Nașterea Maicii Domnului”

(cod LMI: NT-II-m-A-10706.01)

Cercetarea arheologică s-a desfășurat ca urmare a soluțiilor propuse în proiectului de restaurare, ce au presupus montarea unui sistem de încălzire prin pardoseală, realizarea de injectări în zidărie, inclusiv la nivelul fundațiilor, atât în interior cât și în exterior, hidroizolarea exterioară a fundațiilor și montarea a 21 de tiranți verticali ce au fost fixați în ploturi de beton sub tălpile fundațiilor.

Biserica ctitorită de Ștefan cel Mare

Lăcașul de cult inițial era compus din altar, naos și pronaos. Datele obținute confirmă observațiile anterioare referitoare la tehnica de construcție a fundației sale, și anume existența a două registre. Primul registru a fost realizat prin turnarea agregatelor în șanțul de fundație, în timp ce al doilea a fost zidit⁴. Cele două registre sunt marcate clar atât în interiorul, cât și în exteriorul construcției (Fig. 1).

O altă observație privește pardoseala din altar și din naos. În primul spațiu, pardoseala originală (de la sfârșitul secolului al XV-lea) s-a păstrat doar în proscomedie, fiind realizată din lespezi rectangulare de gresie. În diaconicon aceasta a fost înlocuită într-o etapă ulterioară cu hexagoane de alabastru. În restul spațiului consacrat altarului, pardoseala a fost extrasă în anii '90 ai secolului XX, în locul acesteia turnându-se o placă de beton. În naos pardoseala păstrată până în prezent a fost realizată folosindu-se hexagoane și placi rectangulare de alabastru. În fapt este o înlocuire a vechii pardoseli de gresie cu una de alabastru, operație produsă la mijlocul secolului al XVI-lea, când același tip de material a fost folosit și în cazul unor elemente arhitectonice destinate pridvorului.

În pronaos au fost identificate și cercetate șapte cripte, însă doar Cripta II și parțial Cripta IV mai păstrau osemintele în conexiune anatomică, consemnându-se în aceste cazuri și prezența pieselor de inventar. A mai fost identificată o înhumare dispusă probabil într-o groapă simplă, dar care a fost în mare parte distrusă de Cripta III și Cripta IV.

Pridvorul

În forma actuală acesta reprezintă o refacere târzie. Vechiul pridvor, pe care îl atribuim epocii lui Alexandru Lăpușneanu a fost demantelat până la nivelul primei asize de piatră a elevației în perioada modernă. În faza sa inițială, acesta dispunea de două intrări, una pe latura de sud, iar cealaltă pe latura de nord, de la care ne-au rămas golurile de ambrazură evazată, realizată din cărămidă. Această planimetrie, inclusiv dispunerea căilor de acces, va fi reluată în momentul refacerii pridvorului, în secolul

¹ Stoicescu, 1974, p. 844, 845.² Bătrîna, Bătrîna, 2007, p. 463-474; vezi și Preoteasa, *et. alii*, 2019, p. 305.³ Datări conform *Listei Monumentelor Istorice* a județului Neamț.⁴ Bătrîna, Bătrîna, 2007, p. 467.

al XVIII-lea⁵. Soclul și, foarte probabil, toți montanții ușilor și ai ferestrelor au fost realizați din alabastru. Printre alte particularități, menționăm prezența unui arc de descărcare practicat la nivelul fundației pe latura de vest și descoperirea unei conducte de aducțiune a apei din tuburi de lemn prinse cu ajutorul unor inele metalice, ce traversa pridvorul pe axa nord-sud, aproximativ median. Montajul acestui sistem s-a realizat odată cu turnarea fundației, traversarea acesteia realizându-se prin practicarea a două goluri în masa de zidărie, cu dimensiunile de cca. 0,40 x 0,40 m (Fig. 2). Precizăm că odată cu ridicarea pridvorului a fost dezafectată vechea instalație de aducțiune a apei, realizată din tuburi ceramice.

În pridvor au fost identificate patru cripte, trei înhumări practicate în groapă simplă și două reînhumări⁶, toate complexele fiind posterioare ridicării acestui corp.

Trapeza / Palatul egumenesc

(cod LMI: NT-II-m-A-10706.02)

Ambele construcții sunt amplasate în anfiladă, pe latura de sud a incintei, dispunând de pivnițe deservite de un gârlici comun. Nucleul este reprezentat de construcția ridicată în vremea lui Ștefan cel Mare (Corpul A), așa cum o arată cercetările arheologice anterioare⁷, în timp ce a doua construcție, conform istoriografiei, a fost alipită de prima, spre est, în perioada modernă (Corpul B).

Trapeza (Corpul A)

În ceea ce privește casă domnească de epocă Ștefan cel Mare, aceasta a avut dimensiuni mai mici decât se credea, fiind identificat inclusiv gârliciul inițial, amplasat pe latura de vest și a cărui ieșire în raport cu incinta actuală este *extra-muros* (Fig. 3). De asemenea, în urma cercetărilor arheologice a fost evidențiat raportul de contemporaneitate dintre biserică și casa domnească. Gârliciul, aflat pe latura vestică a pivniței, a fost obturat în vremea lui Petru Rareș, în momentul ridicării zidului de incintă, cel din urmă făcând corp comun cu latura sudică a casei domnești. Cu acest prilej, intrarea în pivniță avea să fie mutată pe latura de est, unde au fost identificate resturile unui alt gârlici, prin care, ulterior, se va realiza accesul inclusiv în pivnița inițială a palatului egumenesc (Corpul B) (Fig. 4). Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea casa domnească (Corpul A) va căpăta rolul de trapeză. Ultima intervenție majoră asupra sa datează din secolul al XVIII-lea, construcția căpătând configurația actuală.

Palatul egumenesc (Corpul B)

Cercetările arheologice au permis identificarea unei pivnițe a cărei datare coboară până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, așadar mult mai timpurie decât cea atribuită până în prezent. În forma actuală, palatul egumenesc

(Corpul B) datează din secolul al XVIII-lea (Fig. 5).

Zidul de incintă

(cod LMI: NT-II-m-A-10706.05) și

Incinta – considerații generale

Trei dintre elementele ansamblului monastic, respectiv turnul de pază, turnul-clopotniță și, parțial, zidul de incintă se dovedesc a fi contemporane între ele. Însă, acestea nu sunt de epocă Ștefan cel Mare, ci mai târziu, din prima jumătate a secolului al XVI-lea, ele suprapunând depuneri mai vechi, atât pe cele aferente construirii bisericii și casei domnești, cât și un nivel ulterior de incendiere. Această situație a fost observată pe toate laturile incintei fortificate, din punct de vedere arheologic cercetarea realizându-se prin intermediul mai multor secțiuni, dispuse atât în interiorul, cât și în exteriorul incintei. Nivelul de incendiere suprapune nemijlocit depuneri arheologice asociate cu ridicarea bisericii și a casei domnești din vremea lui Ștefan cel Mare (sedimente, așchii de piatră, mortar etc.). Acesta se prezintă sub forma unui strat de cărbune în amestec cu sedimente și fragmente ceramice, rezultate în urma îndepărtării urmelor incendiului. Acestui orizont îi corespund și segmentele unei incinte de lemn identificate prin săpătura arheologică. Cât privește datarea mai exactă a incendiului, dispunem de documentul din 1519 iunie 4, unde se arată că „... au venit săcuii din Țara Ungurească și au stricat și au prădat mănăstirea noastră de la Tazlău și au luat toată averea mănăstirească și odăjdiile și vasele bisericesti și au tăiat și au rupt privilegiile”⁸. Documentul face trimitere la evenimentele de la sfârșitul lunii februarie a anului 1514, când „... fără veste au intrat în țară un Trifăilă, ce să făciia ficioru de domnu, venindu din Țara Ungurească cu ungurii și iarna, cându era toți oșténii pre la casile lor”⁹.

Cea de-a doua incintă de lemn, ridicată la o dată posterioară evenimentului menționat anterior, a funcționat până în vremea lui Petru Rareș, când a fost dezafectată sistematic și înlocuită cu actualul zid de incintă (Fig. 6). Totuși, zidul de incintă a suferit modificări substanțiale, atât în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cât și în epoca modernă, în cel din ultim caz fiind refăcut și consolidat pe tronsoane consistente, fie de la nivelul de călcare, fie în totalitate¹⁰.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și în mod cert după construirea pridvorului bisericii ștefaniene, incinta fortificată va cunoaște ample transformări, fiind ridicate construcții adosate zidului (Fig. 7). Această realitate a fost observată pe toate laturile incintei fortificate. Acestea au sfârșit în urma unui puternic incendiu, produs în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Turnul de pază (cod LMI: NT-II-m-A-10706.06)

La început rolul acestuia a fost acela de clopotniță, construcția fiind contemporană cu turnul de intrare și, parțial, cu actualul zid de incintă. În forma inițială, accesul la etaj se făcea printr-o scară de lemn de la care au rămas golurile

⁵ În forma actuală, pe latura de vest a pridvorului, în interior, este marcat un gol de ambrazură cu scopul de a sugera existența unei căi de acces. Acest gol nu exista în anii '60 ai secolului XX, el fiind practicat în momentul refacerii întregului perete vestic în anii '90.

⁶ Una dintre reînhumări este asociată cu Cripta VIII, unde a fost așezat trupul Sfântului Chiriak de la Tazlău în jurul anului 1660. Ulterior, osemintele au fost deshumate și depuse în aceeași criptă.

⁷ Bătrîna, Bătrîna, 2007, p. 463.

⁸ *Documente privind Istoria României*, veacul XVI, A. Moldova, vol. I (1501-1550), 1953, p. 141, nr. 130 (copie slavă secolul XIX).

⁹ Ureche, 1955, p. 132, 133.

¹⁰ În perioada modernă a fost construit pe un alt aliniament, mai retras, întregul zid sudic al incintei.

în zidărie ale grinzilor ce serveau la fixarea podestului și vanguardurilor. Ulterior, în secolul al XVIII-lea, odată cu risipirea construcțiilor de piatră adosate zidului de incintă, clopotnița a fost transformată în spațiu de locuit. Pe de o parte, nivelul parterului a fost coborât fiind transformat în demisol, iar pe de altă parte, i s-a adăugat încă un etaj, construit din lemn. Acest turn, pe care îl atribuim epocii lui Petru Rareș, suprapune parțial un turn anterior, de zid, amplasat pe axe diferite față de incinta actuală (Fig. 8). Din punct de vedere stratigrafic, turnul nou-descoperit este posterior incendiului incintei de lemn în al doilea deceniu al secolului al XVI-lea, acesta reprezentând o construcție ridicată fie în timpul lui Bogdan al III-lea, fie în timpul lui Ștefăniță. Colțul de vest al acestei construcții avea să fie distrus de o pivniță de lemn, probabil provizorie, construită în secolul al XVIII-lea pe fondul lucrărilor de refacere a actualelor pivnițe de piatră.

Turnul-clopotniță (cod LMI: NT-II-m-A-10706.05)

Rolul dublu de turn de intrare și clopotniță îl va îndeplini odată cu secolul XVIII, când fostul turn-clopotniță (actualul turn de pază) va fi transformat în spațiu de locuit. Inițial, prin intermediul acestuia se asigura doar accesul în incintă. În forma originală, ce datează din timpul lui Petru Rareș, turnul a fost deservit și de o scară circulară practică în zidărie (Fig. 9), întocmai ca la Mănăstirea Moldovița. În perioada modernă îi va fi refăcută parțial elevația, iar construcția va fi supra-înălțată.

Acest turn a suprapus cel puțin o altă construcție de lemn, ce a îndeplinit aceeași funcție. Astfel, în interiorul actualei construcții, a fost surprinsă latura de nord a unui turn de lemn (inclusiv racordul la a doua incintă de lemn), dezafectat sistematic. Odată recuperat materialul lemnos, gropile au fost umplute cu sedimente (Fig. 10). Din nefericire, zona a fost puternic afectată de amplasarea unui dren colector în momentul sistematizării pe verticală a incintei din anii '90 ai secolului XX. Din punct de vedere cronologic, atribuim această construcție fazei de refacere a ansamblului monastic, fiind așadar posterioară evenimentelor din anul 1514.

Necropola

În total au fost cercetate arheologic un număr de 252 de complexe funerare, reprezentând atât înhumări, cât și reînhumări¹¹, cu un inventar ce datează din secolele XVI-XIX. Nu au fost înregistrate situații în care mormintele să fie anterioare bisericii ștefaniene.

Concluzii

Cercetările arheologice preventive de la Mănăstirea Tazlău au permis o mai bună încadrare cronologică a componentelor cunoscute ale ansamblului monastic, completând sau corectând unele dintre datele propuse anterior în istoriografie. De asemenea, au fost descoperite noi elemente, pe bază cărora s-a putut stabili evoluția în timp și spațiu a așezământului monahal de la Tazlău.

The preventive archaeological research occurred as a result of the implementation, of a restoration project, in 2018-2022 years, due to the fact that parts of the monastic complex were in ruins.

The restoration project concerned all the components of the monastic complex known at that time, namely: the church built in 1496-1497, with a porch added in 1596; the palace ruins, the cellar ruins and the refectory ruins dated in the 16th century; the bell-tower, built in the 16th century; the guard-tower, built in the 15th century, with additions from the 18th century; the enclosure wall, dated in the 15th century.

The archaeological research carried out at the Tazlău Monastery allowed a better chronological framing of the known components of the monastic complex, completing or correcting some of the dates proposed by historiography. Also, during these archaeological campaigns, new elements were discovered, based on which the evolution in time and space of the monastery could be established.

Bibliografie:

Documente privind Istoria României, veacul XVI, A. Moldova, vol. I (1501-1550), 1953, p. 141, nr. 130 (copie slavă secolul XIX).

Bătrîna, Bătrîna 2007 - Bătrîna L., Bătrîna A., *Cercetările arheologice de la Tazlău (jud. Neamț)*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, 2007, p. 463-474

Preoteasa et. alii 2019 - C. Preoteasa, S.-C. Ceaușu, Al.-M. Gafincu, V. Diaconu, *Tazlău, com Tazlău, jud. Neamț. Punct: Mănăstirea Tazlău*, în CCAR - Campania 2018, LIII, p. 305.

Preoteasa et alii 2022 - C. Preoteasa, S.-C. Ceaușu, Al.-M. Gafincu, *Tazlău, com Tazlău, jud. Neamț, punct: Mănăstirea Tazlău*, în CCAR - Campania 2021, LVI, 2022, p. 733.

Stoicescu 1974 - Stoicescu N., *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 844, 845.

Ureche 1955 - Ureche Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 132, 133.

Abstract

Located near the confluence of the Peștiosu Stream with the Tazlău River, Tazlău Monastery is a foundation of the Stephen the Great, the main monument, the church, being built towards the end of the 15th century.

Fig. 1. Biserica „Nașterea Maicii Domnului”: Caseta B I din naos: elevația și cele două registre ale fundației (foto: S.-C. Ceașu, 2018)

Fig. 2. Biserica „Nașterea Maicii Domnului”: Caseta B XI din pridvor: conducta de aducțiune a apei realizată din tuburi de lemn racordate prin intermediul unor inele metalice (foto: S.-C. Ceașu, 2019)

Fig. 3. Trapeza: bolțile pivniței construcției ștefaniene și gârliciul aferent (foto: S.-C. Ceașu, 2018)

Fig. 4. Trapeza / Palatul egumenesc: gârliciul existent între cele două pivnițe (foto: S.-C. Ceașu, 2019)

Fig. 5. Palatul egumenesc: interiorul pivniței (foto S.-C. Ceașu, 2018)

Fig. 6. Traseul celor două incinte de lemn (foto S.-C. Ceașu, 2022)

Fig. 7. Clădire de zid adosată zidului de incintă (foto: S.-C. Ceașu, 2021)

Fig. 8. Fundația turnului nou-descoperit (foto: S.-C. Ceașu, 2020)

Fig. 9. Fundația scării circulare a turnului de intrare (foto: S.-C. Ceașu, 2022)

Fig. 10. Negativul gropilor turnului de lemn (foto: S.-C. Ceașu, 2019)

195. Tipia Ormenișului, jud. Brașov

Punct: Peșterile 1 (1021/5) și 2 (1204/6)

Tip de sit: 1 (locuire), 115 (locuire în peșteră)

Încadrare cronologică: 15 (epoca bronzului)

Autorizație nr. 261/28.04.2022

Colectiv: Marian Cosac - responsabil științific (UV Târgoviște)

Perioada desfășurării cercetării: august – sept. 2022

Bibliografie:

Dénes, I., *Peșterile din Secuime*, Speomond, 9-10, 2005, p. 33-38.

Costea, Fl., *Augustin – Tipia Ormenișului. Județul Brașov. Monografie arheologică (I)*, Editura C2 Design, Brașov, 2006.

Peșterile 1 (1021/5) și 2 (1204/6) sunt situate în versantul stâng al masivului Tipia Ormenișului, la cca. 7 km de satul Ormeniș (com. Ormeniș), dar cu un acces facil din Racoșul de Jos. Tipia Ormenișului este amplasată în defileul Oltului, versantul stâng, delimitat de localitățile Augustin și Racoșul de Jos, cu o lungime de cca. 10 km, unde I. Dénes (2005) a identificat o serie de peșteri.

Tipia Ormenișului este înscrisă în Lista monumentelor din jud. Brașov, cunoscută pentru locuirea din Epoca Bronzului și perioada dacică, cu o monografie publicată sub coordonarea arheologului Florea Costea (2006), dar care nu menționează o eventuală abordarea a celor două peșteri.

Peștera nr. 1 a fost numerotată de I. Dénes ca 1021/5, are o lungime de 14,50 m, o deschidere generoasă și un pachet sedimentar orizontal (Fig. 1). Plasarea peșterii, accesibilitatea relativ facilă, din partea inferioară a versantului, au fost considerate de noi indicii suficiente ca această peșteră să prezinte un potențial arheologic ridicat. Obiectivul nostru pentru anul 2022 a fost de a deschide o secțiune de 2/2 în zona de portal, dar adâncimea atinsă a fost de 40 cm. de la nivelul de călcare. Au fost identificate resturile unei vetre, cenușă și cărbune, asociată cu ceramică și material litic din perioada Epocii Bronzului (Fig. 2), iar datele arheologice obținute sunt argumente suficiente pentru continuarea cercetărilor arheologice în anul viitor.

Peștera nr. 2 (1204/6) prezintă un amplu sondaj (Fig. 3), nu cunoaștem autorul și momentul efectuării, dar pachetul sedimentar este predominant alcătuit din fragmente angulare de calcar, fără o prezență vizibilă de material arheologic sau faunistic.

Abstract

Cave no. 1 (1021/5) has a length of 14.50 m, a generous opening and a horizontal sedimentary package. Our objective for 2022 was to open a 2/2 section in the portal area, but the depth achieved was 40 cm from the topographic surface. The remains of a hearth, ash and coal, associated with ceramics and lithic material from the Bronze Age were identified, and the archaeological data obtained are sufficient arguments for the continuation of archaeological research in the coming year.

Cave no. 2 (1204/6) presents an extensive survey, we do not know the author and the time of its execution, but the sedimentary package is predominantly composed of angular fragments of limestone, without a visible presence of archaeological or faunal material.

Fig. 1. Peștera 1

Fig. 1. Peștera 1

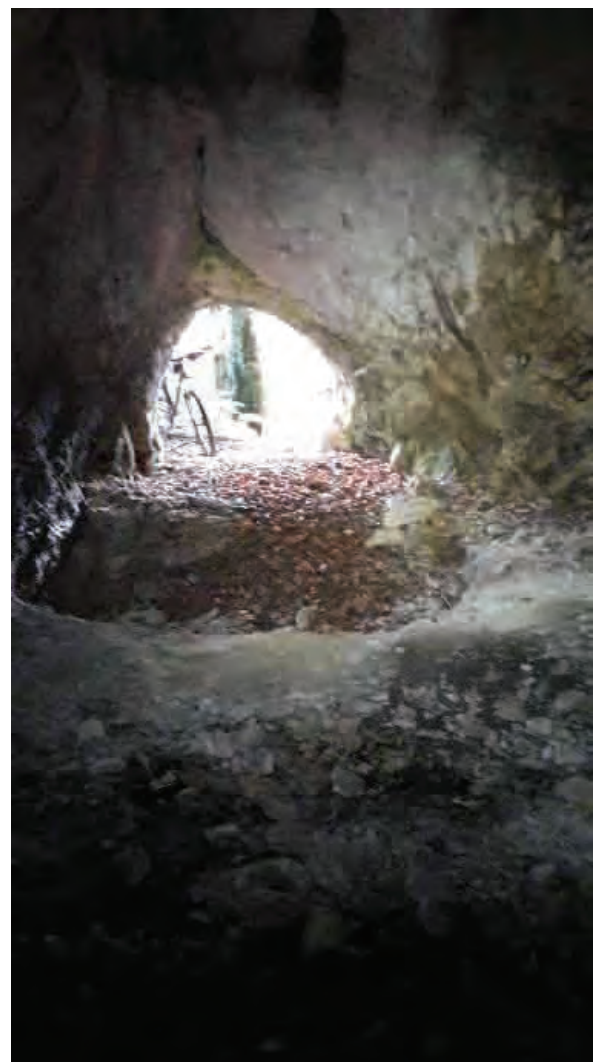

Fig. 1. Peștera 2

196. Valea Viilor, com. Valea Viilor, jud. Sibiu

Punct: Ansamblul bisericii fortificate din Valea Viilor

Tip de sit: 133 (biserică)

Încadrare cronologică: 4 (epoca medievală)

Cod RAN: 145970.01; Cod LMI: SB-II-a-A-12582

Autorizație nr. 429/01.11.2022

Colectiv: Ioan Marin Țiplic - responsabil științific (ULB Sibiu), Alexandru Florin Cioltei, Adrian Nicolae Șovrea - membri colectiv de cercetare (ULB Sibiu)

Perioada desfășurării cercetării: 2 - 30.11.202

În cadrul unui proiect de restaurare a bisericii și a fortificației din jurul bisericii s-a cerut expertiză arheologică la bastioanele de nord și de sud, la turnul de est, la bastionul porții de intrare, acum dezafectată și la biserică. Casetele C1, C2, C3, C4, C6 au fost deschise la fortificația bisericii, iar în jurul bisericii casetele C5, C7 și C8, precum și secțiunile S1, S2 și S3 (Fig. 1).

Rezultatele cercetării

Caseta C1 a fost trasată la turnul de poartă la joncțiunea laturii de sud-est a turnului porții cu latura de sud a incintei. La -46 cm a ieșit o placă de beton, prin urmare adâncirea a fost oprită.

Caseta C2 a fost trasată la bastionul de pe latura de sud fiind amplasată la joncțiunea laturii de vest a bastionului cu latura de sud a incintei. În urma cercetării a fost dezvelită o fundație a unui turn ce ținea de vechea incintă fortificată (Fig. 2). Actuala incintă de fortificație a fost ridicată în secolele XV-XVI o dată cu biserică.

Caseta C3 a fost trasată la turnul de est la joncțiunea laturii de sud a turnului cu latura incintei de est. Adâncirea s-a oprit la -200 cm deoarece fundul casetei a început să fie inundat de apă.

Caseta C4 a fost amplasată la jumătatea distanței dintre bastionul de sud și turnul de est pe latura incintei de est. Săpătura a arătat o intervenție majoră la incintă, care a avut loc în anii '70.

Caseta C5 a fost trasată în curtea interioară la portalul de intrare la orgă pe latura de vest. Inițial s-a presupus că nava actuală a avut colaterale și pentru aceasta au fost trasate casetele C5 și C8 pe laturile de est și vest de la intrarea la orgă. Însă rezultatele nu au fost cele scontate nefiind dovezi ale existenței fundației unei colaterale.

Caseta C6 a fost trasată la bastionul de nord la joncțiunea laturii de est a bastionului cu zidul incintei. Adâncirea în casetă s-a putut face până la tălpile ambelor fundații. Acestea sunt foarte adâncite: -380 cm. Fundațiile incintei și a bastionului de nord sunt contemporane, acestea se țin până la nivelul elevației unde au avut loc intervenții în perioade diferite la incintă și la bastion (Fig. 4).

Caseta C7 a fost trasată în curtea interioară la joncțiunea dintre navă și portalul de intrare de pe latura de est. În cadrul acestei cercetări au fost dezvelite două morminte (M3 și M4). Mormintele nu au inventar. Descrierea mormintelor:

M3/C7. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare

in situ: partea stângă tăiată de groapa lui M4, iar din partea dreaptă s-a păstrat jumătate de craniu, clavicula, braț, antebraț și puțin din femur; gen: copil; dimensiunea totală *in situ*: 90 cm; dim. craniu (cât se vede): 14x10 cm; dim. bazin: -; dim. femur: surprinși 14 cm *in situ*; brațele erau pe lângă corp, iar antebrațele aduse pe bazin; materiale: urme de lemn sicriu; umplutura gropii: pământ negru cu urme de galben, pigment de cărămidă și bucățele de piatră; adâncimea: -110 cm NCA; obs.: partea stângă tăiată de M4.

M4/C7. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: tăiat de la piept în sus de contrafortul porticului de nord; gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 114 cm; dim. craniu: -; dim. bazin: 28 cm; dim. femur: 40 cm; dim. tibie: 38 cm; brațele erau pe lângă corp, iar antebrațele aduse pe bazin; materiale: urme de lemn sicriu, cui de sicriu; umplutura gropii: pământ negru cu urme de galben, pigment de cărămidă și bucățele de piatră; adâncimea: -116 cm NCA; obs.: taie pe M3.

Caseta C8 a fost trasată în curtea interioară a bisericii pe latura de vest la treapta de intrare la orgă. Scopul acestei casetei a fost de sondaj arheologic pentru a verifica existența unei foste colaterale, însă cercetarea a arătat că aceasta nu există.

Secțiunea S1 a fost trasată pe latura de nord la contrafortul aflat la joncțiunea navei cu corul. Cercetarea a arătat existența unei fundații ce ține de o construcție ulterioară bisericii (Fig. 3). Au fost cercetate mai multe morminte:

M1/S1. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: întreg; gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 160 cm; dim. craniu (cât se vede): 20 x 14 cm; dim. bazin (cât se vede): 41 cm; dim. femur: 40 cm; brațele erau pe lângă corp, iar antebrațele aduse pe bazin; materiale: cuie de sicriu, un cârlig; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -40-45 cm NCA; obs. 1: șira spinării deviată de bucăți de piatră și de faptul că pământul a fost supus presiunii; obs. 2: se află deasupra lui M2.

M2/S1. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: parțial; gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 64 cm (în secțiune au fost surprinse doar oasele picioarelor); dim. craniu: -; dim. bazin: -; dim. femur (cât se vede): 28 cm; brațele: -; materiale: cuie de sicriu; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -60 cm NCA; obs.: se afla sub M2.

M5/S1. Mormânt de copil deranjat redepus lângă fundația contrafortului; ad. -110-1150 cm.

M10/S1. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: surprinse doar oasele picioarelor de la bazin la talpă, restul fiind în profilul vest; gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 70 cm; dim. craniu: -; dim. bazin: -; dim. femur (cât se vede): 26 cm; dim. tibie: 32 cm; brațele: -; materiale: umplutură; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -70 cm.

M12/S1. Mormânt de adult deranjat și redepus lângă fundația veche înspre navă; s-au păstrat craniul și alte oase dificil de identificat; ad.: -186 cm; redepus în pământ cu materiale de construcție.

Secțiunea S2 a fost trasată pe latura de sud la joncțiunea navei cu corul cuprinzând și contrafortul de aici. În secțiune au ieșit șase morminte (M6, M7, M8, M9, M11, M13). Descrierea mormintelor:

M6/S2. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: oasele picioarelor în profilul de vest; gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 82 cm; dim. craniu : 26x16 cm ; dim. bazin (cât se vede): 20cm ; dim. femur: -; dim. tibie: -; brațele: întinse pe lângă corp; antebratele: aduse deasupra bazinului și așezate paralel; materiale: umplutură; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -70 cm.

M7/S2. Mormânt deranjat și redepus; s-au păstrat părți din craniu (calota), tibii și degetele picioarelor; adâncimea: -74 cm; redepus în pământ cu materiale de construcție.

M8/S2. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: parțial (șira spinării, coaste, braț și antebrăț stâng); gen: adult; dimensiunea totală *in situ*: 38 cm; dim. craniu : - ; dim. bazin: - ; dim. femur: - ; dim. tibie: - ; brațele: întinse pe lângă corp; antebratele: aduse deasupra bazinului și așezate paralel; materiale: umplutură; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -76 cm.

M9/S2. Mormânt deranjat și redepus; s-au păstrat părți din bazin și craniu; adâncime: -56 cm; redepus în pământ cu materiale de construcții.

M11/S2. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: întreg, dar deranjată partea dreaptă; gen: copil; dimensiunea totală *in situ*: 74 cm; dim. craniu : 18x14 cm ; dim. bazin (cât se vede): deranjată partea dreaptă; osul ilion a părții stângi e de 6x6 cm; dim. femur: 16 cm; dim. tibie: 10 cm; brațele: întinse pe lângă corp; antebratele: aduse deasupra bazinului; materiale: umplutură; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -90 cm.

M13/S2. Orientare V-E; tip mormânt: individual; stare *in situ*: întreg, atins la săpat; gen: copil; dimensiunea totală *in situ*: 36 cm; dim. craniu : 12x10 cm ; dim. bazin (cât se vede): osul stâng e de 6 cm ; dim. femur: 10 cm; dim. tibie: -; brațele: -; antebratele: -; materiale: umplutură; umplutura gropii: pământ cu materiale de construcție (cărămidă, piatră, mortar, țiglă); adâncimea: -106 cm.

Secțiunea S3 a fost trasată pe latura de nord între contrafortii navei. Scopul trasării acestei secțiuni a fost acela de a surprinde latura fundației vechi ieșită în S1, În urma cercetării a fost dezvelit cotul acestei fundații, cu latura de vest (Fig. 4).

Secțiunea S4 a fost trasată în interiorul bisericii la intrarea în biserică prin portalul de sud în dreptul acestuia. În urma cercetării s-a constatat existența a două nivele de călcare anterioare, unul din pardoseală cu cărămidă (la -50 cm) (Fig. 5), iar celălalt nivel a fost sub pardoseala de lemn actuală și era tot din cărămidă.

Concluzii

Cercetarea arheologică preventivă de la biserica fortificată Valea Viilor a avut ca rezultate dezvelirea unei fundații vechi pe latura de nord a bisericii în secțiunile S1 și S3. Această fundație este anterioară bisericii actuale și

posibil să fie de la o capelă. În C7 aflată la joncțiunea navei cu porticul de nord au ieșit două morminte (M3 și M4) aflate în pământ negru cu urme slabe de materiale de construcție. Cele două morminte sunt din momente diferite deoarece M3, mormânt de copil, este tăiat de M4, mormânt de adult. La rândul lui M4 este tăiat de la piept în sus de contrafortul porticului.

În interiorul bisericii S4 arată că la -50 cm față de nivelul actual de călcare biserica a avut un alt nivel de călcare pavat cu cărămidă.

La incinta fortificației și la bastioane cercetarea a arătat existența unui turn vechi în C2 și în C6 se pot vedea cel puțin trei mari intervenții la zidul incintei.

Abstract

The preventive archaeological research at the fortified church Valea Viilor resulted in the discovery of an old foundation on the north side of the church in sections S1 and S3. This foundation predates the present church and may be from a chapel. In C7 located at the junction of the nave with the north portico, two tombs (M3 and M4) were found in black soil with faint traces of construction materials. The two graves are from different times because M3, a child's grave, is cut by M4, an adult's grave. M4's turn is cut from the chest up by the buttress of the portico.

Inside the church S4 shows that at -50 cm from the current tread level the church had another tread level paved with brick.

In the enclosure of the fortification and bastions, research has shown the existence of an old tower in C2 and in C6 at least three large interventions in the wall of the enclosure can be seen.

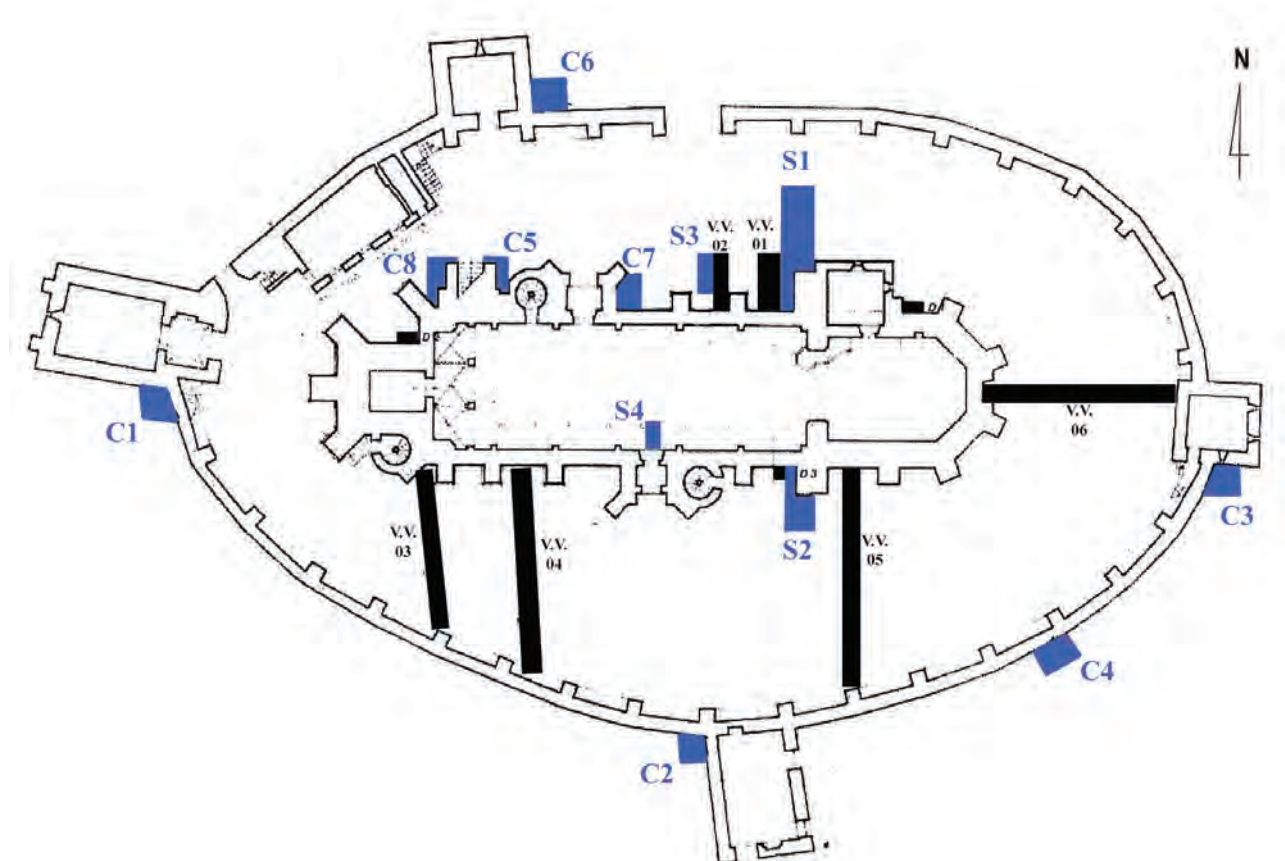

Fig. 1. Planul ansamblului bisericesc și amplasarea casetelor și a secțiunilor

Fig. 2. Amplasarea casetei C2 și fundația descoperită

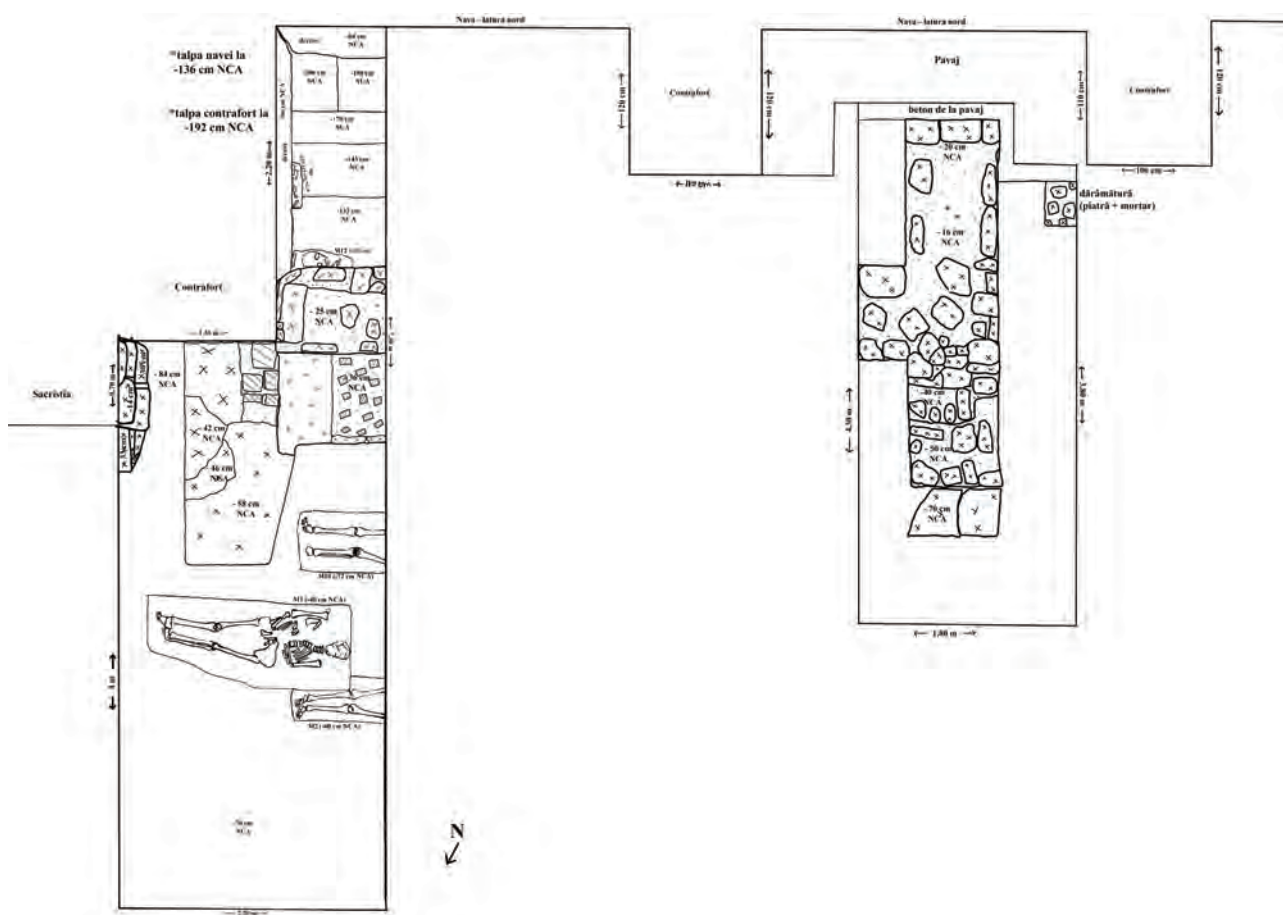
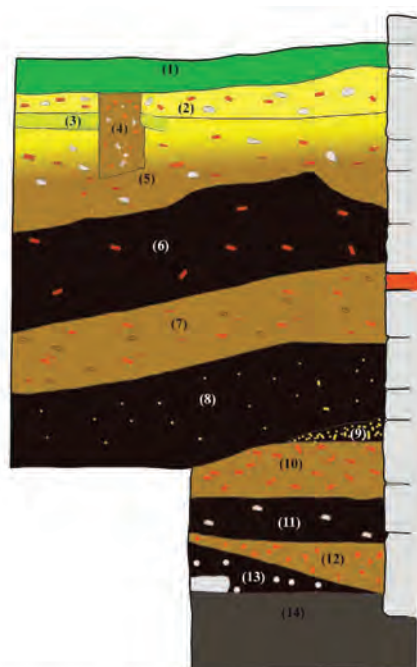

Fig. 3. Planul secțiunilor S1 și S3

Legendă
 (1) vegetal; (2) pământ cu nisip galben și bucăți de cărămidă și piatră; (3) nisip galben-verzu; (4) groapă; (5) strat de pământ nisipos cu bucăți de cărămidă, bucăți de țiglă și urme de mortar; (6) pământ negru lutos cu urme de cărămidă; (7) pământ cu nisip și mortar + bucațele de cărămidă și de țiglă; (8) pământ negru lutos cu urme de tencuială; (9) pământ negru amestecat cu mult bucăți de mortar; (10) pământ cu multă cărămidă; (11) pământ negru lutos cu rar piatră; (12) pământ cu nisip galben și cu urme de cărămidă; (13) pământ negru cu rar piatră; (14) steril arheologic (pământ cenușiu cu urme de lut ruginiu).

Fig. 4. Stratigrafia profilului de est a casei C6

Fig. 5. Vechea pardoseală de cărămidă din interiorul bisericii ieșită în S4

197. Viștea de Jos, com. Viștea, jud. Brașov**Punct: Biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”****Tip de sit:** 133 (biserică)**Încadrare cronologică:** 43 (epoca medievală), 5 (epoca modernă).**Cod LMI:** BV-II-m-A-11845**Autorizație nr.** 288/18.07.2022**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil științific; Sebastian Ovidiu Dobrotă, Gabriel Izdrăilă (colaboratori IAB), Antal Lukacs – membri în colectiv; Aurel Dragne, Horia Pirău (Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”)**Finanțare:** 2000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 1.10 – 15.11.2022

În octombrie 2022 Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, cu asistența Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, a desfășurat lucrări de cercetare preventivă la vechea biserică ortodoxă din Viștea de Jos, în contextul lucrărilor pregătitoare pentru proiectul „Restaurarea și punerea în valoare a bisericii Sf. Arhangheli Mihail și Gavril din Viștea de Jos”. Proiectul aflându-se încă în etapa studiilor de teren și a întocmirii documentației, au fost executate numai șase sondaje preliminare (S.05-S.07 în interior, S.08-S.10 în exterior) și s-a procedat la redeschiderea parțială a două din unitățile de cercetare deschise anterior de Lukács Antal (S.01, S.04)¹.

Săpăturile din 2022 (Fig. 1) au scos la iveală paisprezece morminte in situ (M.08-M.21), numerotate în continuarea celor identificate și cercetate în 2008. Au fost identificate puține oase risipite în strat, dar a apărut o groapă-osuar, precum și oseminte redepuse în poziție secundară peste sau lângă morții ce le-au deranjat. S-au putut distinge trei grupe mari de înmormântări: 1. Patru morminte efectuate în galben, la o adâncime superficială, în zona altarului și a părții de est a naosului, dintre care unul suprapus de umărul bisericii (M.16) iar altul de iconostas (M.14); 2. Patru morminte efectuate în zona pronaosului, în diferite etape de evoluție a acesteia, la mare adâncime; cele mai recente două păstrau elemente de vestimentație; 3. Șase morminte efectuate în exteriorul bisericii, la variate adâncimi, dintre care două cu obol funerar (185... și 188...).

Cercetările au confirmat că cimitirul funcționa deja în momentul ridicării bisericii, probabil în conexiune cu un lăcaș de cult mai vechi făcut din lemn, dar acesta nu a putut fi identificat. Nucleul inițial al bisericii actuale consta din altar, un naos mai scurt (6 x 4,5 m), corespunzând porțiunii cu pictură elaborată (Fig. 2), și, un pronaos (2,2 x 4,5 m). Numai ulterior a fost adăugat prestolul de zidărie iar trecerea dintre naos spre altar a fost închisă cu actualul iconostas de zid, adosat umerilor bisericii vechi și așezat pe fundații extrem de superficiale, ce s-au împlântat numai câțiva centimetri în podina de lut preexistentă sau efectiv s-au așezat pe ea. Modelul cu două uși al iconostasului, ce a sugerat o datare timpurie, ar fi putut fi pur și simplu preluat de la o altă biserică din zonă – Voivodenii se află la doar două sate distanță – dar zidăria este de bună calitate, din

lespezi de piatră, similară zidăriei nucleul vechi al bisericii și foarte diferită de zidăria mixtă, sau complet de cărămidă, a extinderilor târzii ale acesteia.

Capătul de vest al bisericii a trecut cel puțin printr-o fază intermediară înainte de a căpăta forma actuală, o structură arcuită (?) (Fig. 3), a cărei planimetrie nu poate fi încă coerent reconstituită, conturându-se în interior, în vechiul capăt de vest al laturii nordice. Fundația ei era făcută din același tip de pietre și lespezi ca și mai vechea fundație învecinată, dar s-a adâncit în umplutura a două morminte suprapuse (M20 și M21), oprindu-se cu talpa pe sicriul celui mai de sus. Pentru o interpretare adecvată a acestei structuri arcuite sunt necesare cercetări suplimentare. Cum pe moment avem numai pornirea ei de nord-est, nu știm dacă se continua până în partea cealaltă a bisericii, sau dacă era curbă pe toate laturile – nu știm nici măcar ce grosime avea. Ce putem spune este că a funcționat într-un moment ulterior vechilor podini de lut, când în zonă s-a format un strat subțire dar continuu de pământ negru bine bătătorit, după care a fost demolată, și în nou extinsa biserică s-a amenajat un pavaj de piatră de râu.

Extinderea bisericii (Fig. 4), constând din turn și ultimii 3,2 m ai corpului principal, și refacerea elevației din zona fostului pronaos, poate fi plasată ipotetic în secolul XIX – cum pictura efectuată în 1819 nu se întinde dincolo de vechiul naos (Fig. 2), s-a considerat că modificarea a avut loc scurt timp după aceea sau o dată cu repictarea, în condițiile unui proiect mai amplu. Contraforturile sunt clar adosate, și au făcut masiv uz de cărămidă, dar nu au putut fi date.

Arheologia nu a putut aduce contribuții semnificative la clarificarea cronologiei acestei extinderi târzii. În mormântările în biserică par a fi încetat – cele mai recente două morminte, ulterioare structurii arcuite dar anterioare pavajului de piatră, erau însă ambele în sicriu și păstrau elemente de vestimentație (M15, M19), iar unul dintre ele (M15) avea în picioare cizme de piele cu placheuri-potcoavă, ceea ce ar sugera o datare după ce satul devine sat grăniceresc. De asemenea, în exterior, mormântul M09, clar ulterior extinderii, a putut fi datat, având ca obol funerar o monedă emisă în 188... În ceea ce privește datarea generală a sitului, cele mai timpurii materiale recuperate pe parcursul săpăturilor nu au putut fi date mai jos de a doua parte a secolului XVII.

Abstract

The orthodox church in Viștea de Jos, previously archaeologically investigated in 2008, was once again investigated in 2022, in preparation for its restoration. The research has established the planimetry of the original masonry church and discovered that the stone iconostasis was actually added to the preexisting structure. It also revealed that the western end of the church underwent at least one other transformation before being extended and endowed with the present-day tower.

Bibliografie:

Lukács & Dragne 2014 – Lukács A., Dragne A., *Cele mai vechi biserici românești din Țara Făgărașului*, în *Acta Terrae Fogorasiensis* 3, 2014, p. 331-352.

¹ Rezultatele cercetărilor anterioare au fost publicate în: Lukács & Dragne 2014.

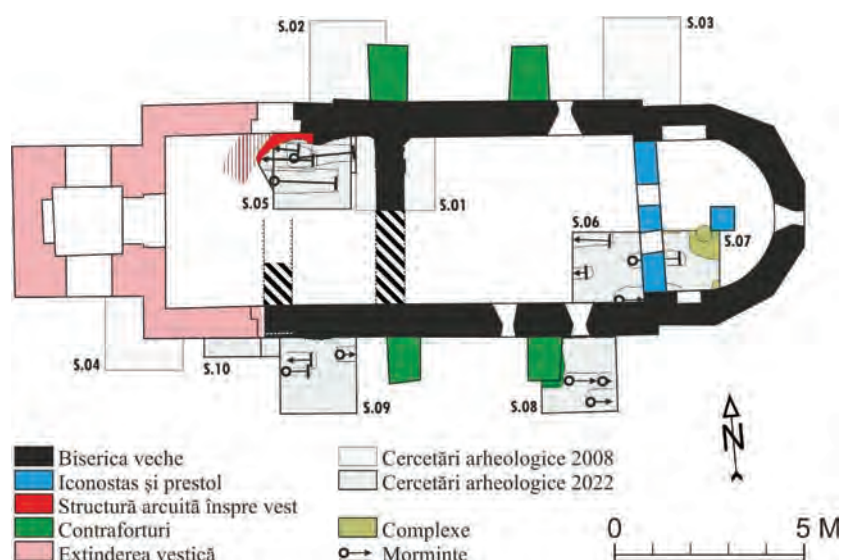

Fig. 1. Biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” din Viștea de Jos - plan general al cercetărilor arheologice

Fig. 2. Interiorul bisericii văzut din tribuna de vest la conturarea vechiului pavaj de piatră al bisericii în caseta S.06; porțiunea pictată corespunde naosului inițial

Fig. 3. Structura arcuită din capătul de vest al bisericii vechi în caseta S.05, suprapunând mormântul M.20; în prim plan, vechiul zid dintre naos și pronaos

Fig. 4. Relația dintre biserica veche și extinderea vestică a acesteia, surprinsă în casetele S.09-S.10

198. Vințu de Jos, com. Vințu de Jos, jud. Alba**Punct: Mănăstirea romano-catolică****Tip de sit:** 134 (mănăstire)**Încadrare cronologică:** 432 (epoca medievală târzie)**Cod RAN:** 8835.02; **Cod LMI:** AB-II-a-B-00395**Autorizație nr.** 285/18.07.2022**Colectiv:** Daniela Marcu-Istrate (IAB) – responsabil științific; Sebastian Ovidiu Dobrotă, Gabriel Izdrăilă (colaboratori IAB) – membri în colectiv**Finanțare:** 2000 lei**Perioada desfășurării cercetării:** 1.08 – 29.08.2022

În august 2022 au avut loc lucrări de cercetare preventivă la ansamblul Bisericii și Mănăstirii Franciscane din Vințu de Jos (Fig. 1) în contextul lucrărilor pregătitoare pentru proiectul „Restaurarea Bisericii și a Mănăstirii Franciscane din Vințu de Jos, jud. AB, cod LMI 2015 – AB-II-a-B-00395”. Deși în zonă s-au efectuat cercetări arheologice de amploare, situl mănăstirii, aflat la distanță de vatra istorică a așezării, nu mai fusese investigat, iar evoluția sa era cunoscută numai în baza surselor documentare, conform cărora mănăstirea și biserica ei, dedicată Sf. Petru și Pavel, au fost construite în 1726 prin contribuția comunității bulgare catolice din localitate, pe locul unei mai vechi capele.

Proiectul aflându-se încă în etapa studiilor de teren și a întocmirii documentației, au fost executate numai șase sondaje preliminare (Fig. 2), cercetări mai de amploare urmând să aibă loc în contextul lucrărilor de restaurare propriu-zise. Unitățile de cercetare deschise au fost după cum urmează:

S.1 (1,6 x 1,6 m, adâncime 1,5 m) pe latura de est a aripii principale a claustrului, în dreptul ferestrei de la bucătărie – a fost observată fundația claustrului, nivelul de construcție și o intervenție utilitară recentă (canalizare);

S.2 (1,6 x 1,6 m, adâncime 1,4 m) pe latura de est a aripii principale a claustrului, în colțul dintre cămările acesteia și sacristie – s-a observat că sacristia este țesută cu restul claustrului, a fost observat nivelul de construcție, o intervenție istorică cu lut galben și una utilitară recentă (țevă de apă);

S.3 (1,0-1,5 m x 1,6 m, adâncime 1,6 m) în spațiul dintre absida bisericii și sacristie – s-a observat că actualul cor a fost adosat la sacristie, iar absida la rândul ei adosată la cor (Fig. 3); s-a observat de asemenea nivelul de construcție și o intervenție masivă, umplută cu moloz, de dată recentă, ce a coborât până la talpa de fundație;

S.4 (2,0 x 1,2 m, adâncime 1,7 m), orientată nord-sud pe latura de sud a corului, la est de contrafortul central-vestic, orientat diagonal – situația sugera o adosare, în contextul prelungirii către est a unei biserici mai vechi și mai scurte, dar a reieșit că la nivel de fundație zidăria contrafortului făcea unghi drept cu a corului iar cum fundațiile erau complet înecate în mortar relația dintre ele nu a putut fi stabilită cu certitudine; ca de obicei, a fost observat nivelul de construcție, precum și o groapă observată în profil cu o deschidere de 0,3-0,45 m și o adâncime de 1 m ce cobora din acesta.

S.5 (1,8 x 1,4 m, adâncime 1,6 m) orientată nord-sud în colțul dintre nava bisericii și casa scărilor – s-a observat că casa scărilor a fost adosată navei, precum și nivelul de construcție, urme a unor gropi cu o deschidere de 0,4-0,5 m și o adâncime de 0,5-0,7 m ce coborau din acesta, una dintre ele afectând fundația navei, și multiple amenajări cu beton recente;

S.6 (2,0 x 1,5 m, adâncime 1,4 m) orientată nord-sud pe colțul de sud-vest al aripii secundare a claustrului, cu o extindere către nord de 1,5 x 1,0 m – sub nivelul de construcție s-a identificat o amenajare de nivel cu lut galben ce a sigilat o groapă superficială în care a fost depus un animal ierbivor așezat pe partea stângă, cu capul către est și cu picioarele din față strânse laolaltă pe piept (Fig. 4). Lângă membrele anterioare ale animalului se afla o cărămidă spartă, fără urme de mortar. Porțiunea posterioară, inclusiv membrele, a fost distrusă de o intervenție ulterioară, probabil în contextul construirii aripii secundare a claustrului, o parte din oasele lipsă fiind descoperite în dezordine pe 5-10 cm în jurul fundației acestuia. Mai jos a apărut o lentilă de bucăți de chirpici arși, carbune și cenușă. În marginea săpăturii a fost descoperită ruina unui zid lat de 0,85 m ce mergea paralel cu claustrul, la 1,4 m distanță de acesta, cu talpa fundației 0,5 m mai sus (Fig. 5).

În general în zona mănăstirii nivelurile de pământ brun/negru de deasupra sterilului prezintă ocazional pigmentație de chirpici arși iar în zona de est a sitului a apărut și ceramică lucrată la mână, de factură pre- sau protoistorică, dar nu s-au identificat și complexe. Primele semne de locuire verificabile (incendierea, îngroparea animalului, nivelarea) nu par a fi cu mult mai vechi decât construcția actualului ansamblu de clădiri, ce a avut loc treptat, prin extindere de la un nucleu inițial ce încă nu a fost identificat. S-a putut doar că actualul cor a fost adosat la unitatea claustru – sacristie iar absida, la rândul ei, adosată corului, în timp ce casa scărilor a fost adosată navei, adosări survenite la suficientă distanță în timp pentru a produce diferențe notabile în cota tranziției de la fundație la elevație. Structura dispărută, ce mergea paralel cu aripa secundară a claustrului, a funcționat simultan cu acesta, și era deja sigilată cu vegetal în momentul renovărilor prin care a trecut ansamblul în anii 1990, dar momentul dispariției ei rămâne incert și în general evoluția exactă a etapelor constructive ale ansamblului rămâne un subiect de elucidat pe viitor.

Abstract

The first archaeological investigations at the Franciscan Monastery in Vințu de Jos began in 2022, by opening six trial trenches. The research identified scattered prehistoric traces and signs of the site being in use shortly before the construction of the monastery – a burned feature and an animal burial. It was established that the current ensemble formed gradually, the choir of the church being abutted to the sacristy, the apse to the choir and the cloister staircase to the nave, but further excavations are needed to clarify its development and to establish the planimetry of the connected ruined structures that have started to be archaeologically uncovered.

Fig.1. Mănăstirea văzută dinspre sud-est, în august 2022, cu biserica în prim plan

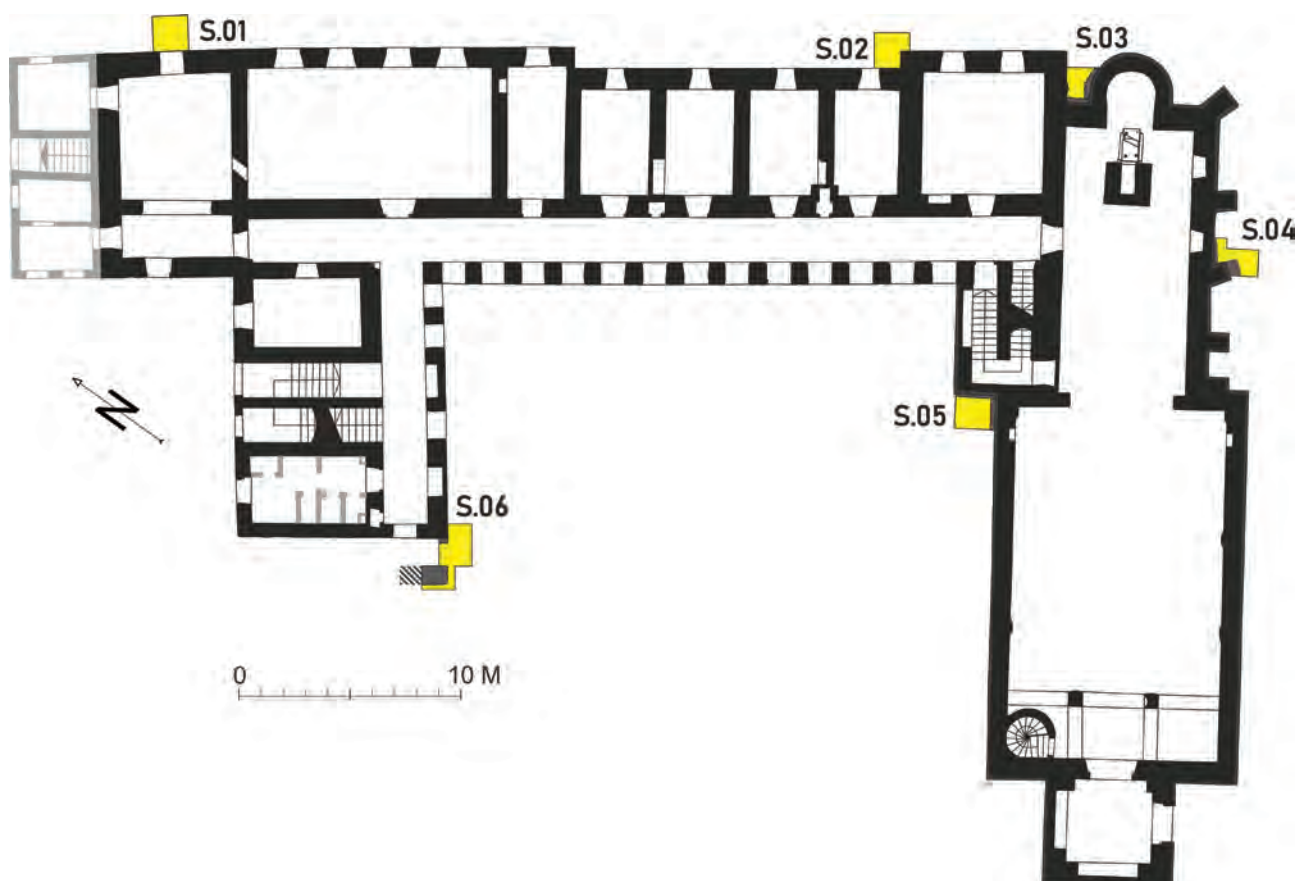

Fig.2. Planul mănăstirii franciscane din Vințu de Jos, cu localizarea sondajelor efectuate în 2022

Fig. 3. Sondajul S.03 – adosarea corului la sacristie (dreapta) și a absidei la cor (stânga)

Fig. 4. Sondajul S.06 – animal îngropat, deranjat la construcția claustrului

Fig. 5. Sondajul S.06 – conturarea ruinei zidului în profilul de sud-vest

199. Vităneștii de sub Măgură, com. Bolotești, jud. Vrancea

Punct: Subcarpații Vrancei - Lutărie

Tip de sit: 1 (locuire), 115 (locuire în peșteră)

Încadrare cronologică: 113 (paleolitic superior)

Autorizație nr. 263/28.04.2022

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), Mădălina Stănescu (M. Vrancei)

Perioada desfășurării cercetării: 1.08 - 30.09.2022

În contrast cu numeroasele descoperiri de situri paleolitice din aria subcarpatică a Carpaților Orientali, din județele Bacău și Neamț, aria Subcarpaților Vrancei nu oferă date concludente privind prezența comunităților de vânători culegători din perioada Paleoliticului superior. Considerăm că această realitate se datorează absenței aproape în totalitate a evaluărilor de teren.

Obiectivul nostru a fost de a identifica/reidentifica locațiile siturilor de vârstă paleolitică, de a identifica sursele de materii prime și de a alocă coordonate GIS, în vederea realizării unei baze de date.

Singurul sit paleolitic cercetat sistematic este „La Coasta Lacului”, cod RAN: 175420.01, descoperit în localitatea Vitănești, comuna Bolotești, atribuit Gravetianului. Au fost efectuate săpături arheologice de Victor Bobi și Apostu Aurora, între anii 1992 – 1994 și 1996. În cursul evaluării noastre nu am putut localiza în teren situl, dar am identificat în aria aceleiași comune un punct cu un potențial ridicat. Denumit de noi „Lutărie 1”, este amplasat în aria satului Vităneștii de sub Măgură, pe o terasă a Putnei (Fig. 1). Este vorba de o exploatare de lut abandonată (Fig. 2), unde, pe întreaga deschidere, la adâncimea de aproximativ 4,20 m, este observabilă o lentilă de cenușă vulcanică de aproximativ 10 cm. (Fig. 3). Analiza probelor prelevate a permis identificarea evenimentului vulcanic și cronologia

acestuia. Sub lentila de cenușă, la 35 cm. au fost recuperate două piese litice, asociate cu resturi de combustie, cenușă și cărbune (Fig. 4, 5). Au fost prelevate probele necesare evaluării C14.

Este vorba de o lamă completă, racord între două fragmente din silex (conform observațiilor macroscopice, tipul de silex identificat în așezarea de la Vităneștii de sub Măgură este asemănător silexului de Prut, atât la textură, culoare și rezistență. Lama este de culoare gri și prezintă puncte fosilifere alburii cu secțiuni transversală triunghiulară și profil concav. Aparține etapei de *plein débitage* a secvenței operatorii. Talonul este liniar, bulbul este ușor proeminent iar undele de percuție sunt vizibile. Extremitatea proximală dorsală prezintă desprinderi rezultate în urma amenajării planului de lovire. Negativele vizibile dorsal aparțin unor desprinderi efectuate din același sens. Extremitatea distală și mediană conservă porțiuni corticale. Marginile lungi prezintă retușă directă, semiabruptă, continuă (stânga) și retușă directă, semiabruptă, discontinuă (dreapta). Fracturile sunt perpendiculare pe planul suportului. Dimensiuni: Fragment 1. L: 7,58 cm; l: 2,66 cm; g: 1,26 cm.; Fragment 2. L: 3,05 cm; l: 2,42 cm; g: 1,32 cm

Abstract:

During the evaluation, we identified a point with a high archaeological potential in the area of Bolotești commune. Called by us „Lutărie 1”, it is located in the area of the village of *Vităneștii de sub Măgura*, on a terrace of Putna river. It is an abandoned clay quarry, where, on the entire opening, at a depth of approximately 4.20 m, a volcanic ash lens of approximately 10 cm is observable. The analysis of the taken samples allowed the identification of the volcanic event and its chronology. Under the ash level, at 35 cm, two lithic pieces were recovered, associated with combustion remains, ash and coal. The samples required for the C14 assessment were taken.

Gheorghe Popilian (cu ochelari), Mircea Babeș (dreapta), Reșca 1966

MIRCEA BABEȘ

13 decembrie 1941 - 26 aprilie 2023

Fără îndoială, trecerea în neființă în anul 2023 a profesorului Mircea Babeș reprezintă o pierdere ireparabilă pentru arheologia românească. Momentul se adaugă altora similare, iar senzația că devenim din ce în ce mai puțini, devine predominantă.

Figură centrală a arheologiei românești de la finele secolului al XX-lea și începutului celui actual, Mircea Babeș a adus contribuții fundamentale pentru istoria veche a României, dar și pentru cea universală. Cercetător și dascăl deopotrivă, a instruit generații de studenți și masteranzi și a condus teze de doctorat. S-a impus ca un profesionist incontestabil de săpătură, cunoștințele sale fiind împărtășite cu generozitate celor mai tineri, mulți dintre aceștia funcționând în prezent la diverse universități sau muzee din țară.

Student, apoi doctorand și discipol al profesorului Ion Nestor, era înzestrat cu seriozitatea, perseverența și răbdarea absolut necesare unei astfel de provocări, precum arheologia. Devenind bursier Humboldt și fiind bun cunoscător de limbi străine, ani de-a rândul a obținut burse și stagii de documentare în toată Europa, dobândind pe parcurs o experiență considerabilă și o formație de savant.

Despre parcursul profesional al domnului Babeș au scris colegii din țară¹, astfel că acest lucru este deja binecunoscut. Opera domniei sale conține peste 150 de articole, recenzii, prezentări și mai multe cărți². Toate acestea sunt de notorietate, drept care nu mai trebuiesc reluate aici. Ar mai fi, poate, demn de menționat, faptul că lucrarea care l-a consacrat pe plan european, *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn, 1993 este cu siguranță cea mai bună sinteză în materie.

Atât cât l-am cunoscut, mai cu seamă în ultima parte a vieții, era o fire optimistă, cu un simț al umorului foarte dezvoltat, fără însă a se sfii să fie foarte franc în cazul unor dispute științifice. De altfel, inteligența și pregătirea în domeniu, îl făceau un adversar redutabil, practic, de neînvins. Se caracteriza printr-o acribie și o atenție la detalii, greu de regăsit în zilele noastre. Iar spiritul critic și etica profesională l-au însoțit întotdeauna.

Am avut ocazia să-l cunosc familia frumoasă (de care era foarte mândru), dar și prietenii, dintre cei mai modești până la cei mai distinși. A fost un om complex, un om modern, deschis spre conversație, spre comunicare. Era extrem de receptiv la noutățile din domeniul arheologiei și a științelor conexe acesteia, încercând pe cât posibil să le aplice la propriile proiecte de cercetare.

¹ <https://unibuc.ro/in-memori-am-prof-univ-dr-mircea-babes-1941-2023/>

² C. Nicolae, în SCIVA, 73-74, 2022-2023, p. 332-339.

O astfel de personalitate nu avea cum să nu stârnească invidie și rivalități. La aceasta s-a mai adăugat și adversitatea sa neîmpăcată față de plagiatori și impostori. Mai departe, ca urmare a faptului că nu a voit cu nici un chip să abdice de la exigența științifică și de la principiile sale, o serie dintre prietenii domniei sale i-au devenit foști prieteni. Grație vocației sale de dascăl și a corectitudinii, a știut însă să depășească aceste momente, fără a transmite anumite frământări discipolilor săi.

Colaborarea și prietenia noastră a început în urmă cu mai bine de un sfert de veac, când, după ce ne-am cunoscut, i-am solicitat mereu sfat, sprijin și ajutor. Mai multe studii și articole le-am publicat la îndemnul dumnealui. Ne lega la vremea aceea și relația comună cu dl. Gh. Popilian, între cei doi existând o prietenie începută încă din anul 1965.

Din anul 2012, am lucrat împreună la publicarea monografiei *Necropola plană birituală de la nordul orașului Romula*, apărută la Craiova, în anul 2020. Suportul documentar și tehnic al săpăturilor sale de la Romula este pur și simplu unul impresionant, profesorul nefăcând rabat de la nici efort pentru a dobândi cât mai multe informații științifice în timpul cercetărilor. Privind la documentația de săpătură întocmită cu acest prilej (jurnale, fișe de complex, fișe de obiect, fotografii, note), ne putem întreba când a avut vreme pentru toate acestea, timpul necesar întocmirii unei astfel de documentații depășind fără îndoială 8 ore de muncă pe zi.

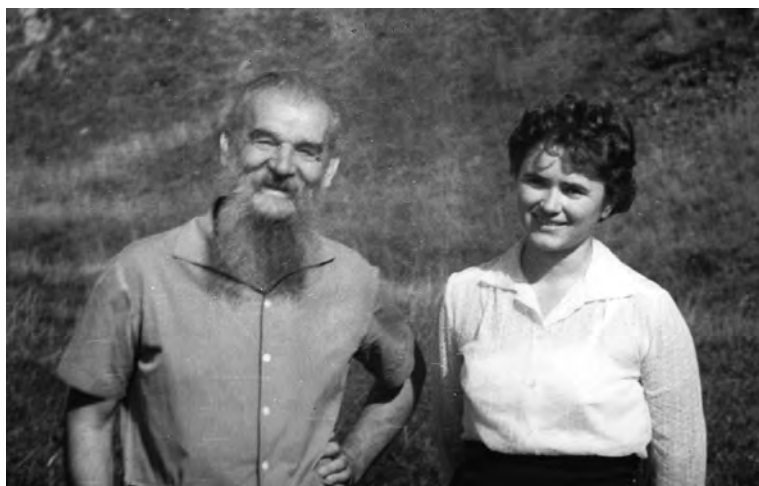
Profesorul Mircea Babeș este cel care a condus revista SCIVA, vreme de 15 ani. Numele său este strâns legat de cel al Institutului de Arheologie din București. Acolo s-a format ca om de știință și acolo a activat cea mai mare parte a timpului.

Între anii 1994 – 2007 a fost profesor la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din București, unde a predat mai multe cursuri de istorie veche și arheologie. A fost o bună oportunitate pentru a transmite cunoștințele sale celor mai tineri.

A rămas pentru noi toți un exemplu de conduită științifică și de devotament față de codul deontologic al unei științe pe care a slujit-o vreme de cinci decenii. Un om precum profesorul Mircea Babeș nu poate fi dat uitării.

Și nici nu are de ce să fie.

Dorel Bondoc

În 1963, cu Constantin Nicolăescu-Plopșor (Arhiva Institutului De Arheologie „Vasile Pârvan”, după R. Dobrescu, 2021)

MARIA BITIRI

(21 decembrie 1931 – 15 septembrie 2023)

Data de 15 septembrie 2023 va rămâne în memoria comunității arheologilor paleoliticieni drept una tristă, deoarece Maria Bitiri, nume important al cercetării arheologice, avea să părăsească această lume, lăsând în urmă o activitate bogată și doar amintiri plăcute și aprecieri printre cei care au colaborat cu dumneaei.

Am cunoscut-o târziu, iar prima dată ne-am întâlnit în 2016, la Târgoviște, când a venit să viziteze proaspăt înființatul Muzeu al Evoluției Omului și Tehnologiei în Paleolitic. De aceea, informațiile de bază din acest text sunt, în mare parte, preluate de la cei care au avut ocazia să îi fie mult timp alături, care au scris despre activitatea domniei sale. De un real folos ne-a fost evocarea Roxanei Dobrescu din revista SCIVA, tomurile 73–74, 2022–2023, p. 357–368, precum și vocea dedicată Mariei Bitiri din *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc* (V. Spinei, D. N. Rusu, coord., Ed. Karl A. Romstorfer a Muzeul Național al Bucovinei, Suceava, 2021). Cu ocazia împlinirii a 90 de ani de viață, în anul 2021 i-a fost dedicat un volum impresionant, *Scripta Praehistorica. Miscellanea in honorem Mariae Bitiri dicata* (eds. Roxana Dobrescu, Adina Boroneanț, Adrian Doboș) care, de asemenea, în partea introductivă cuprinde unele informații despre parcursul Mariei Bitiri.

Personalitate remarcabilă a cercetării paleoliticului din România, Maria Bitiri s-a născut pe 21 decembrie 1931 în comuna Suraia (jud. Vrancea). În localitatea natală a finalizat cursurile școlii primare, iar ulterior a absolvit Liceul pedagogic din Focșani. Momentul determinat în formarea Mariei Bitiri ca specialist l-a reprezentat stagiul universitar parcurs în perioada 1952-1957 la Facultatea de Istorie a Universității „A. A. Jdanov” din Leningrad. Profesorul său a fost unul dintre cei mai mari paleoliticieni ruși, P. I. Boriskovski, iar din relatările sale cunoaștem că a avut legături și cu alți mari specialiști, cum ar fi N. D. Praslov sau A. N. Rogachev. Multe dintre amintirile pe care ni le-a rememorat au fost despre săpăturile și siturile paleolitice celebre din Câmpia Rusă, cum ar fi cele de la Kostenki, Borchevo sau Sungir. De altfel, influența școlii ruse de la acea perioadă, centrată pe săparea unor suprafețe mari în siturile paleolitice, pentru înțelegerea mai bună a contextelor, se regăsește destul de mult în cercetările coordonate de ea, imaginile și planurile de săpături din unele situri (cum ar fi Lespezi, jud. Bacău) reflectând acest mod de abordare.

La săpăturile arheologice de la Lespezi (Bacău, 1963 (arhiva familiei, după R. Dobrescu, 2021)

După această etapă, având o bună specializare în arheologia paleoliticului, Maria Bitiri a fost angajată în 1957 la Institutul de Arheologie al Academiei Române, inițial ca cercetător stagiar, ulterior cercetător științific (1963) și cercetător științific principal (1970). Devine Doctor în Istorie în 1970 la institutul menționat, cu teza de doctorat intitulată *Paleoliticul din Oaș*. La început, lucrarea de doctorat a fost coordonată de C. S. Nicolăescu-Plopșor (până în 1968, când acesta a decedat), continuând sub coordonarea lui Vladimir Dumitrescu.

Debutul activității de cercetare arheologică în siturile paleolitice de la noi din țară este legat de activitatea pe care a desfășurat-o în cadrul proiectului demarat în perioada lucrărilor de amenajare a lacului Izvorul Muntelui, între 1956 și 1958. Cu ocazia săpăturilor de salvare determinate de construcția viitorului baraj, numeroase situri paleolitice din zona Ceahlău-Bicaz au fost cercetate, coordonatorul științific adjunct al *Grupului de cercetări complexe Bicaz* fiind numit marele paleolitician C. S. Nicolăescu-Plopșor. Maria Bitiri a fost apreciată și integrată în grupul de specialiști ai Sectorului Paleolitic de la Institutul de Arheologie din București, care au fost implicați în cercetările din acea zonă (alături de Alexandru Păunescu, Florea Mogoșanu).

Ulterior, a coordonat numeroase șantiere arheologice din diverse zone ale țării, în situri care au rămas reprezentative pentru Paleoliticul din România: Boinesti, Remetea-Șomoș I-II, Călinești I-IV, Bușag, Ileanda – *Perii Vadului*, Corlasca, *Poian Cireșului*-Piatra Neamț, Tg. Neamț, Serbești, Buda – *Dealul Viei*, Lespezi, Bardos – Bicaz-Chei, Poiana – Udești, Dolhasca – *Dealul Viei*, Mitoc – *Valea Izvorului*, Rădăuți, Miorcani, Crasnaleuca, Boroșteni – *Peștera Cioarei*.

La săpăturile arheologice de la Ceahlău, 1957
(arhiva familiei, după R. Dobrescu, 2021)

La Snagov, 1963, cu Otto N. Bader și Constantin S. Nicolăescu-Plopșor
(Arhiva Institutului De Arheologie „Vasile Pârvan”, după R. Dobrescu, 2021)

A promovat rezultatele cercetărilor prin participarea la manifestări științifice internaționale de anvergură, cum ar fi „Simpozionul internațional pentru studierea stratigrafiei și periodizării paleoliticului din Europa Centrală și Estică”, desfășurat la Moscova și Vladimir (1963), Sesiunea științifică a Societății „Hugo Obermaier” de la Bad-Kreuznach (1966), Congresul Magna Grecia (Taranto, 1973), al IX-lea congres al UISPP (Nisa, 1976), congresele de la Cracovia, Nitra (1980), Leon (1983) și Liège (1984). De asemenea, a fost membră a unor organizații internaționale prestigioase: Societatea „Hugo Obermaier” din Republica Federală Germană, începând cu 1966, Comisia 8 – *Paleoliticul Superior din Eurasia* din cadrul UISPP. Aprecierea activității sale s-a manifestat și prin acordarea medaliei a 50-a aniversare a PCR.

A fost autoarea a numeroase articole științifice (peste 60 de studii), publicate în reviste semnificative, cum ar fi *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, *Dacia*, *Materiale și Cercetări Arheologice*, *Revista Muzeelor*, sau în reviste din străinătate și în lucrări de sinteză publicate la edituri internaționale (ex. *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, BARIntSer, ERAUL). În 1972, a publicat lucrarea monografică *Paleoliticul în Țara Oașului*. Subiectele abordate de-a lungul timpului au fost diverse, pe lângă descrierea cercetărilor arheologice și a descoperirilor, și-a îndreptat atenția asupra circulației materiei prime, diverse aspecte privind tipologia litică (uneltele bifaciale, vârfurile à cran), structuri de combustie din situri paleolitice, artă rupestră etc.

Este cunoscut că a știut să mențină un echilibru între activitatea de cercetare și familie, de care a fost înconjurată toată viața, iar la Institutul de Arheologie din București a promovat o atmosferă armonioasă printre colegii ei. Toți cei care au cunoscut-o îi vor păstra o frumoasă amintire.

Elena-Cristina Nițu
Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște

Norme editoriale

pentru rapoartele de cercetare arheologică

din „Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2024“

Numele folderului ce conține fișierele pentru Cronică trebuie să conțină: localitate, jud., nume sit, tip cercetare (prescurtat), pentru a putea fi gestionate corect la execuția volumului. (Ex: Alțâna_com.Alțâna_SB_Bis.fortif._Prev)

Folderul **va conține**: text raport în word (denumire similară cu folderul principal), Listă ilustrație în word; ilustrația, conform normelor ce urmează.

1. Conținutul raportului de cercetare:

1.1. Completați obligatoriu la începutul fiecărui raport următoarele informații:

- localizarea completă a sitului (sat, comună, județ, Punct sau adresă);
- tip de sit (Ex. 111 așezare deschisă; încadrare cronologică ((Ex. 151 Epoca bronzului timpuriu) - cf. listelor aprobate prin Ordinul nr. 2562/4.10.2010 privind aprobarea Procedurii de acordare a autorizațiilor pentru cercetarea arheologică, anexele 11 și 12) - anexate la sf. documentului acestor norme
- cod RAN al sitului (eventual LMI);
- nr. autorizație/an;
- Colectiv: numele și prenumele (redat întreg) al fiecărui membru al colectivului, afilierea (instituția), rolul fiecăruia (responsabil de șantier, responsabil de sector – dacă este cazul) – ABREVIERILE instituțiilor se regăsesc în ultimul număr al CCAR; dacă nu se regăsește în lista de abrevieri, instituția va fi redată cu titlul complet;
- total finanțare și sursa de finanțare;
- data de început și data de sfârșit a campaniei;

1.2. Textul raportului va conține:

- scurtă prezentare a sitului (amplasarea, tipul de sit, data descoperirii, un foarte scurt istoric al cercetărilor, relația cu mediul și cu alte situri din zonă, relația cu alte sectoare din același sit, starea de conservare actuală, importanța) – mai ales în cazul în care este vorba de o cercetare arheologică nouă, sau care nu a fost publicată în Cronica Cercetărilor în anii anteriori;
- obiectivele cercetării;
- rezultate și interpretarea lor;
- scurtă descriere a materialelor arheologice descoperite, cu menționarea locului unde sunt depozitate;
- tehnici de cercetare utilizate, analize, prelucrări statistice;
- obiectivele cercetărilor viitoare;
- propuneri de conservare, protejare, punere în valoare;
- referințe bibliografice - de preferință cele mai recente;
- un rezumat de circa 200-300 de cuvinte într-o limbă de circulație internațională (de preferință engleză, franceză sau germană).

Notă: Studiile multidisciplinare (arheozoologice, palinologice, antropologice) vor fi capitole separate în raport și nu se trimit separat.

2. Lungimea raportului:

- Textul nu va depăși cinci pagini scrise la un rând, cu font Arial de 12, inclusiv bibliografie, note de subsol (footnotes) și rezumat.
- Dacă există cercetări interdisciplinare pentru respectivul sit, rapoartele care se referă la acestea nu vor depăși o pagină și jumătate la un rând cu font Arial de 12.

3. Redactare:

- **Textul românesc** va fi tastat obligatoriu cu diacritice, în fișiere de tip .docx, .rtf, font Arial de mărime 12, utilizând setul de caractere Unicode care se găsește în orice aplicație Open Office și MS Word.

- **Notele** se vor pune la subsolul paginii, automat (footnotes). Notele vor fi redactate conform modelelor de mai jos:

- SPINEI 1999, 133-134, Tab. I, Pl. 12.4.

sau

- SPINEI 2003, 99, Fig. 13.

sau

- SPINEI 1993, 122-124, Fig. 12, Tab. II, Pl. I.3,4,6,7; III.3,5,9 (în acest caz, trimiterile la mai multe figuri de pe planșă vor fi separate prin virgule, fără ca între ele să fie folosită spațierea; prin urmare, „punctul” va marca indicația figurii pe planșă, prin „cratimă” se va semnala citarea mai multor figuri succesive; „punctul și virgula” va disocia trimiterile la mai multe planșe).

sau

- SPINEI 1994, 66, Fig. 12-15, Tab. IX, Pl. 11.1-6,9,11-13; 13.2-8,11,15,22.

- **Bibliografia** trebuie să conțină obligatoriu toate lucrările citate în raport.

Titlurile din Bibliografie se vor reda astfel:

Pentru articole:

BOGHIAN 1997 - Boghian, D., *Nouvelles découvertes de vases cucuténiens de culte dans le département de Jassy*, in: SAA, 3-4, 63-74.

PETAC 2009 - Petac, E., *Noi date privind tezaurul de monede de aur din perioada elenistică descoperite în Dobrogea: o nouă cronologie a tezaurului de la Dăeni, jud. Tulcea*, in: BSNR, 98-103 (2004-2009), 152-157, 9-20.

În cazul studiilor publicate în reviste sau volume cu până la trei autori:

PÎRNĂU, BODI, DANU 2012 - Pîrnău, R., Bodi, G., Danu, M., *Integrating soil parameters in correlative studies regarding archaeological sites. Interdisciplinary research on neo-eneolithic settlements from Romania*, in: 12th International Multidisciplinary Scientific GeoConference, Conference Proceedings IV, Albena, 114-124.

Pentru articole în volume colective:

BOUQUILLON 2007 - Bouquillon, A., *History of Ceramics*, in: Boch, P., Niépce, J.-C. (eds.), *Ceramic Materials. Processes, Properties and Applications*, ISTE Ltd., London, 29-54.

LAZAROVICI, LAZAROVICI 2010 - Lazarovici, Gh., Lazarovici, C.-M., *Architecture of the Early Neolithic in Transylvania*, in: Luca, S. A., Suci, C. (eds.), *The first Neolithic Sites in Central/South-east European Transect*, vol. II, *Early Neolithic (Starčevo-Criș) Sites on the Territory of North-West Romania*, BAR International Series, Kraków, 19-35.

LAZAROVICI, LAZAROVICI 2010a - Lazarovici, Gh., Lazarovici, C.-M., *Neo-eneolithic cult constructions in Southeastern Europe: Building techniques and space management - A brief overview*, in: Proceedings of the 15th UISPP Congress Lisbon 2006, BAR International Series 2097, 117-125.

În cazul articolelor cu mai mult de trei autori:

HAESAERTS *et alii* 2010 - Haesaerts, P., Borziac, I., Chekha, V. P., Chirica, V., Drozdov, N. I., Koulakovska, L., Orlova, L. A., Van der Plicht, J., Damblon, F., *Charcoal and wood remains for radiocarbon dating Upper Pleistocene loess sequences in Eastern Europe and Central Siberia*, in: *Palaeogeography. Palaeoclimatology. Palaeoecology*, 291, 106-127.

Pentru cărți:

SPINEI 2003 - Spinei, V., *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca.

Citarea surselor electronice se va face conform standardelor bibliografiei tradiționale. Pe lângă numele autorului și titlul documentului citat, se vor nota, adresa și subdirectoarele, urmate, în paranteză, de data accesării respectivului document:

SPINEI 2012 - Spinei, V., *Contacts between the Romanians and Turkic nomads. Disinformation, mystification and xenophobia*: N. Berend, in: Medievalist.net, <http://www.medievalists.net/2012/09/24/contacts-between-the-romanians-and-turkic-nomads-disinformation-mystification-and-xenophobia-n-berend> (24.09.2012).

Abrevieri

Abrevierile unor reviste se regăsesc în ultimul număr al CCAR; dacă nu se regăsește în lista de abrevieri, revista va fi redată cu titlul complet.

- Pentru indentări sau spațieri se vor folosi tab-uri, nu spații repetate!
- După semnele de punctuație se lasă obligatoriu un spațiu
- Prescurtările nu se vor folosi excesiv. După fiecare prescurtare se pune punct (în afară de unitățile de măsură). Prescurtări recomandate: S. = secțiune, C. = carou, M. = mormânt; m = metri, km = kilometri. Unitățile de măsură se scriu cu prescurtarea oficială.
- Pentru uniformizarea numerotării secolelor, acestea se vor reda cu cifre romane în text și cu cifre arabe în rezumatele în limbi străine, după caz.
- Pentru uniformizare modalității de redare a erelor istorice se vor utiliza formulele a.Chr., respectiv p.Chr.

4. Ilustrație:

- În vederea publicării în forma tipărită vor fi trimise separat cel mult 10 imagini, organizate într-un folder cu denumirea Ilustrație – Raportul XYZ (imagini tipar).
- Toată ilustrația - hărți, planuri, profiluri, relevee, imagini din timpul săpăturii, fotografii generale ale sitului și peisajului, desene, reconstituiri etc. - va fi trimisă în format digital, ca fișiere .tif sau .jpeg cu rezoluția minimă de 300 d.p.i.. Fișierele .shp sau .dwg georeferențiate se vor trimite doar pentru varianta digitală a Cronicii.
- Atenție! Imaginile nu se inserează în fișierul Word sau Open Office care conține textul raportului.
- Trimiteți obligatoriu lista ilustrațiilor în Word, cu numerotare tip: Fig. 1; Fig. 2 iar pentru planșe ce conțin 2 - n imagini Pl. I, Pl. II....ș.a.m.d.
- Planșele de preferat să le trimiteți doar pentru exemplificare, urmând ca ilustrația să fie fișiere separate, conform normelor, pentru a putea fi machetate și denumite unitar în InDesign.
- Tabelele sau statisticile care însoțesc rapoartele vor fi trimise și ca fișiere pdf.
- Trimiteți obligatoriu lista ilustrațiilor în limba română, dar și în limba rezumatului redactat în limba străină, cu numerotare clară și denumirile imaginilor, eventual cu autorul fotografiei.
- Numerotarea imaginilor și tabelor sau statisticilor trebuie corelate cu referințele din text.

LISTA TIPURILOR DE SIT

Codul Tipul de sit

1 locuire
11 locuire civilă
111 aşezare deschisă
112 aşezare fortificată
113 aşezare urbană
114 aşezare rurală
115 locuire în peşteră
116 locuire sezonieră
117 tell
12 locuire militară
121 castru
122 cetate
123 castel
124 fort
125 fortificaţii
13 structură de cult/religioasă
131 templu
132 sanctuar
133 biserică
134 mănăstire
2 descoperire funerară
21 necropolă
211 necropolă plană
212 necropolă tumulară
22 mormânt izolat
221 mormânt tumular
222 mormânt
3 descoperire izolată
31 depozit/tezaur
311 depozit de bronzuri
312 tezaur
313 tezaur monetar
32 obiect izolat
4 exploatare/carieră
41 exploatare minieră
42 carieră

LISTA EPOCILOR ISTORICE

Codul Epoca

1 Preistorie
11 Paleolitic
111 Paleolitic inferior
112 Paleolitic mijlociu
113 Paleolitic superior
12 Mezolitic
13 Neolitic
131 Neolitic timpuriu
132 Neolitic mijlociu
133 Neolitic târziu
14 Eneolitic
141 Eneolitic timpuriu
142 Eneolitic mijlociu
143 Eneolitic târziu
15 Epoca bronzului
151 Epoca bronzului timpuriu
152 Epoca bronzului mijlociu
153 Epoca bronzului târziu
16 Hallstatt
161 Hallstatt timpuriu
162 Hallstatt mijlociu
163 Hallstatt târziu
2 Protoistorie
21 La Tène
211 La Tène timpuriu
212 La Tène mijlociu
213 La Tène târziu
3 Epoca antică
31 Epoca greacă
311 Epoca arhaică
312 Epoca clasică
313 Epoca elenistică
32 Epoca romană
321 Epoca romană timpurie
322 Epoca romană târzie
33 Epoca postromană
34 Epoca romano-bizantină
41 Epoca bizantină
4 Epoca medievală
42 Epoca migraţiilor
43 Epoca medievală
431 Epoca medievală timpurie
432 Epoca medievală târzie
5 Epoca modernă